

זה השער לה'

ויהי בועם ה' וגו'

בס"ד

בהג"ז עמ"י עש"ו

ס פ ר

בית יעקב

ח"א

בראשית שמות ויקרא

דרושים, פירושים, חידושים וליקוטים מספרי רז"ל על התורה
בפרד"ס נצמדים, מזהב ומפז רב נחמדים, הנאמרים בצדק ובכור
היושר נבחנים.

זאת פעולת איש האלהים צדיק וחסיד וענו הרב המופלא.
בנסתר ובנגלה, דנהירין ליה שביליה.

כמוהר"ר יעקב הכהן טראב (מסלתון) זצוק"ל.

וזו הס' הנוכחי הוא א' ממה שהשאיר אחריו ברכה ג' ספרים נפתחים
הנז' בהקדמת ספרו שארית יעקב ח"א, ה' יזכנו להוציא לאורה, זו
תורה, שאר כתיבותיו ופניני אמריו על במדבר, דברים, חמש מגילות
והגדה של פסח, כדי לעשות נח"ר להרב המחבר ז"ל זכותו תגן
בעדנו ובעד כל המתנדבים והמשתדלים להוציא לאור חמדה גנוזה,
והם קהל עדתינו הק' ילידי דמשק הדרים בעי"ת ניויורק חברת ק"ק
דמשק אחיעזר הי"ו, יחד כולם אתה ה' תשמרם, וכצנה רצון העטרם,
ואורך ימים ושנות חיים טובים ומתוקנים יוסיף להם, ויזכו לראות
בביאת הגואל בעגלא ובזמן קריב אכ"ר.

המשתדל ע"ה ציון בכמהר"ר מרדכי טראב הכהן מסלתון הי"ו
בן אחיו של הרב המחבר, ממלא מקום מר אביו, משרת ומכהן
בק"ק דמשק אחיעזר בעי"ת ניויורק יע"א.

נדפס

בעיה"ק ירושלים תובב"א

בדפוס רפאל חיים הכהן בע"מ

שנת תשכ"ד לפ"ק

בהנ"ו עמ"י עש"ו ובס"ד

ספר

בית יעקב

דרושים נחמדים על התורה

בסימנא טבא * פרשת בראשית

סמיכות התורה נעוץ סופה בתחילתה לכל האותות וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית. אפ"ל בדרך פשוטה בהק' מ"ש המפ' ז"ל טעם למה הוצרך תקב"ה לעשות כ"כ אותות ומופתים כדי להוציא ישראל ממצרים והיה יכול לתת בלב פרעה להוציאם מבלי עשות אותות ומופתים כ"כ. הטעם הוא כדי לפרסם אלהותו ית' בעולם וידעו הכל כי הוא אלהי האלהים אין עוד מלבדו והוא ברא את העולם לא כס' הכופרים שאומרים שאין לעולם מנהיג והעולם קדמון. לכן הוצרך לעשות כ"כ אותות ומופתים ולהוציאם ביד חזקה כדי שיפרסם אלהותו ית' בעולם וידעו הכל כי הוא הבורא. וז"ש לכל האותות והמופתים ולכל היר החזקה וכו'. ותדע למה הוצרך לכ"ז כדי שידעו הכל בראשית ברא את השמים ואת הארץ ויש אלה ומנהיג והוא היוצר הוא הבורא שברא את העולם לא כמו שאומרים שהעולם קדמון. לכן הוצרך לעשות כל זה ודו"ק.

באו"א יובן במ"ש הבה"ט והש"ך ז"ל דגו"ט בראשית בראשונה ראה אלהים ליקבלו ישראל תורה וצ"ל כונת הסמיכות עפ"י. אכן יובן עפ"י משו"ל טעם ליציאת מצרים קוה"ז משום שהשכי' השלימה הזמן שנא' בכל צרתם לו צר ואף דכתיב באל"ף וקרינן בו"ו אזלינן בתר המקרא כמ"ש ה' דרכי איש ז"ל בדרשותיו יע"ש. וידוע מ"ש במד' בשעה שעלה משה למרום כדי לקבל התורה בקשו מה"ש לפגוע במשה מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו דומה לאברהם ואמ"ל לא זה הוא שאכלתם אצלו בשר בחלב. וכו' ה' עמדיה ז' ז"ל דמזה מוכח דיש אם למקרא דכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ובב"ח אסור. דאי אזלינן בתר הכתיבה מנלן דבב"ח אסור אי משום דכתיב ל"ת גדי בחלב אמו דילמא בחלב כבשי קרינן א"ו דאזלינן בתר המקרא ובב"ח אסור ולכן זכו ישראל והם קבלו את התורה לא המלאכים. א"כ מנתינת התו' לישראל מוכח דאזלינן בתר המקרא. וא"כ גם פסוק בכל צרתם לו צר אף דכתיב באל"ף עכ"ז אזלינן בתר המקרא ולו בו"ו קרינן והשכינה השלימה הזמן ולכן יצאו ממצרים. בזי"ו כו' הסמיכות בטוט"ו לכל האותות וכו' אשר עשה משה וכו' והוציאם קוה"ז ובודאי משום דכתיב בכל צרתם לו צר ולו בו"ו קרינן והשכינה עמהם בגלות והיא השלימה הזמן. וכ"ת מנלן דאזלינן בתר המקרא לז"א בראשית נוטריקון בראשונה ראה אלהים ליקבלו ישראל תורה ולא המלאכים וה"ט משום שאכלו בב"ח. א"כ מזה נראה דיש אם למקרא ולו בו"ו קרינן והשכינה היא השלימה הזמן כאמור.

באו"א יובן עפ"י משו"ל טעם ליציאתם קוה"ז משום דקוה"ש השלים הזמן. וכתבו המפ' ז"ל דזה לא ניתן ליאמר אלא דוקא אי אמרינן שישראל הם בנים לא כן אם הם עבדים לא יוצדק ליאמר תי' זה. יעויין בדבריהם ז"ל. וידוע מ"ש המפ' ז"ל דעיקר טענת המלאכים שרצו לקבל את התורה הוא מדין בן המצר שהתורה בשמים והם מצרנים אכן מה שלא ניתנה להם ה"ט משום שישראל בנים ולגבי בן ליכא דינא דבר מצרא כידוע. בזי"ו כונת הסמיכות לכל האותות וכו' אשר עשה משה וכו' מטעם דקוה"ש השלים הזמן.

וכ"ת דתי' זה לא ניתן ליאמר אלא דוקא אי אמרינן דישראל בנימ ומנלן דאיכרו בנימ
לז"א בראשי"ת בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל לתורה ולא זכו בה המלאכים מדין
בן המצר משום שישראל בנימ ולגבי בן ליכא דינא דב"מ לכן שפיר נזכ"ל דקוה"ש השלים
הזמן ולכן עשה משה כל האותות והוציאם מטעם הנז' כאמור. גם רמז בתיבת בראשי"ת
יר"א שב"ת ר"ל דמן השבת ששובתים ישראל נראה דיש להם דין בנימ ובן משתמש
בשרביטו של אביו כידוע. א"כ מן השבת נראה דיש להם דין בנימ ולכן שפיר עשה משה
כל האותות והוציאם מטעם דקוה"ש השלים הזמן כאמור.

בא"א יובן עפ"י מ"ש המפ' ז"ל דכשעושים נס לאדם ומצילים אותו מיד אויביו בזכות
עצמו או זוכה ורואה הנס בעיניו ורואה במפלת אויביו. לא כן אם עושים לו
נס בזכות אחרים אינו זוכה לראות בנסו כמ"ש גבי לוט שניצול בזכות אברהם שאמ"ל
המלאך אל תבט אחריו. וזכה פי' כו' הפ' ה' לי בעוזרי ר"ל כשיתיה ה' לי ר"ל בזכותי
יעזור אותי ויצילני או אני זוכה ואני רואה בשונאי שאראה במפלת אויבי. לא כן כשאני
נצול בזכות אחרים לא אזכה לזה כידוע. בזה א"ש לכל האותות וכו' אשר עשה משה לעיני
כל ישראל ר"ל שזכו כל ישראל וראו במפלת אויביהם. וכ"ת מה זכות יש בידם כדי שיזכו
לזה כיון שאין זוכים לזה לראות הנס בעיניהם כ"א עד שיהיו נצולים בזכותם וישראל
באותו עת היו גוי מקרב גוי ובודאי שניצולו בזכות אחרים וא"כ איך זכו לראות כ"ז
בעיניהם. עז"א בראשי"ת נוטריקון בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל לתורה כמ"ש
בהוציאך את העם תעבדון וכו' א"כ בזכות שהם עתידים לקבל את התורה נצולו והר"ל
הנס בזכות עצמם לכן זכו לעיני כל ישראל שראו הנס בעיניהם ודו"ק.

בא"א יובן בהק' מה שפי' הרב זרע אברהם בפ' על הספרי כו' הפ' שאמר קהלת וראיתי
אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך. דהכונה היא עפ"י
מ"ש בגמרא דתשובה מאהבה זוכה ונעשו חזונות זכיות דאיך אפשר זה דחזונות יעשו
זכיות. אכן יקח האדם ראייה מן מראית העין שאין רואה האדם בלבן של העין אלא מן
השתור שבעין. הרי מן החושך יראה אור. א"כ אל תתמה ע"ז גם התשובה מאהבה זוכה
שהחזונות נעשות זכיות יעש"ב. וז"ש לעיני כל ישראל ר"ל שכל איש ישראל יקח ראייה
מן מראית העין ויראה שמן החושך יראה אור בזה יאמין גם התשו' עושה מזדונות זכיות.
לכן בראשי"ת אותיות ב"א תשר"י ר"ל שיראה שבא חדש תשרי שהוא זמן מסוגל לתשו'
וישוב בתשו' שלימה. וז"ש שהע"ה וראיתי שיש יתרון לחכמה ר"ל אדם שהוא חכם ושב
בתשו' מאהבה יש לו יתרון מן הסכלות ר"ל מן הסכלות בעצמה שהם העזנות יתיה לו
יתרון שיתהפכו חזונות לזכיות. ואל תתמה ע"ז שהרי זה דומה כיתרון האור מן החושך
ר"ל שהאדם יראה אור בעיניו מן החושך שבעין כאמור.

בא"א יובן במ"ש הש"ך ז"ל בראשי"ת אותיות ברא" תי"ש שהוא אילו של יצחק שנברא
בששת ימ"ב יע"ש. ולהבין כו' הסמיכות בזה נקדים מ"ש המפ' ז"ל טעם ליציאתם
קוה"ז משום שהיו יושבים בלילה ומחשבים מחשבות במה לשעבדם ומחשבה חשיבא
כמעשה לכן צירף הלילות עם הימים ויצאו בזמנם. אכן ה"ד אי אמרי' מחשבה כמעשה.
עו"ן מ"ש במד' ע"פ ויקח את המאכלת דלמה קרא אותה מאכלת שכל מה שאוכלים ישראל
בעוה"ז הוא בזכות עקידת יצחק. וכ' ה' עיר דוד ז"ל דמזה מוכח דמחשבה חשיבא כמעשה
כיון דיצחק לא נשחט בפועל אלא במחשבה כי דעתו של אברהם לשוחטו אכן במעשה לא
נשחט אלא הקב"ה ברא את האיל ונשחט האיל א"כ איך ישראל אוכלים בזכות זה. א"ו
מזה נראה דמחשבה כמעשה. בזה א"ש כו' הסמיכות לכל האותות וכו' אשר עשה משה
והוציאם קוה"ז מטעם המחשבה שהיו חושבים בלילות לשעבדם אלהים חשבה למעשה.
וראייה לזה דמחשבה חשיבא כמעשה לזה סמך בראשי"ת ברא" תי"ש שהוא אילו של
יצחק שנברא בימ"ב וא"כ יצחק לא נשחט ואיך ישראל אוכלים בעוה"ז בזכות העקידה
א"ו המחשבה שחשב אברהם לשחוט את יצחק נחשבה כמעשה ולכן גם מחשבת המצריים
נחשבת כמעשה ושפיר עשה משה האותות לעיני כל ישראל והוציאם כאמור.

בא"א פירש ה' אברהם אנכי יצ"ו כו' הסמיכות בהק' מה שפירש ה' תו"ת ז"ל כו'
הפסוק בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. דמה שאמרו דאין לשבח
האורח את הבעה"ב משום דכתיב מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו
אין לחוש לגבי הקב"ה דבשלמא לגבי ב"ו חיישינן דרבים קופצים עליו ויצטרך לבריות
לא כן לגבי ה' מי שהוא משבח ואומר הנסים והנפלאות שעשה עמו הן לא קצרה ידו

להושיע לכל בני האדם ולכן אמר בפרוע פרעות בישראל דהקב"ה נוקם נקמתם או בהתגדב עם ברכו ה' ואל תתושו משום מברך רעתו בקו"ג ות"ד. בזי"ו כו' הפ' ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו ואל תתושו משום מברך רעתו וכו' הט' כי גדול ה' ומתולל מאד והקב"ה אינו כב"ו ודו"ק. בזי"ו כו' הסמיכות דרו"ל רמזו בתיבת בראשית גוט' בקול רם אברך שמו ית' תמיד. ועפי"ז יובן הסמיכות לכל האותות וכו' ולכל המורא הגדול אשר עשה משה בשליחותו של מקום ראו לכם דלעיני כל ישראל בראשית בקול רם אברך שמו ית' תמיד ודל מהבא לומר חששא משום מברך רעתו וכו' דכלפי מעלה לא שייך זה כיון שהוא ברא את השמים ואת הארץ וא"כ היד ה' תקצר לתת לכל שואל די מחסורו אפילו יהיו אלף אלפים פעמים א"ד יצ"ו.

באו"א פ"ה ה' ברכ"ט ז"ל במ"ש בגמ' ששינו לתלמי המלך וכתבו לו אלהים ברא בראשית כדי שלא יאמר שתי רשויות יש. וז"ש לעיני כל ישראל דוקא תכתוב בראשית

ברא אלהים אבל לעיני אוה"ע צריך לשנות ולכתוב אלהים ברא בראשית כאמור.

באו"א פ"ה ר"א ח"ר משה פרץ יצ"ו במ"ש בעלי המוסר שכמה צריך האדם ליוהר בגמ' שפעם א' אחד לא נטל ידיו כשגכנס לאכול בחנות וחשב שהוא גוי ונתן לו טרף ואכל כידוע. ובודאי הגמור שזה האיש לא בירך בקול רם שאילו היה מברך בקו"ר היה יודע בו שהוא ישראל. וז"ש לעיני כל ישראל ר"ל מהיכן יודע לעיני הכל שהוא ישראל בראשית גוט' בקול רם אברך שמו ית' תמיד ועי"ז שאני מברך בקול רם מזה ידעו הכל שהוא ישראל א"ד יצ"ו.

באו"א פ"ה ה' ע"ה אנגיל ז"ל במשז"ל ע"פ אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו, משל לאדריכל שבנה עיר כולה ועשה להם מחבואות וכשתבע מהם מס אמ"ל שהם עניים ירד לבתיהם וחפש במחבואות ומצא אמ"ל כיון שאני בניתי העיר וידוע לי מקום מסתרים מה שעשיתי אני ביד. כן הקב"ה אומר לרשעים שהם במחשך מעשיהם אומ"ל הקב"ה כיון שאני בראתי את העולם ואת אדם א"כ אני יודע נסתרות. וידוע משז"ל בשעת קי"ס טען עוזא מה אלו אף אלו ואמ"ל הקב"ה כלום אתה דן אונס וכו' וזהו דוקא אי אמרינן שהקב"ה יודע נסתרות וידע שלא עי"ז אלא באונס. וידוע מה שפי' רש"י ז"ל ולכל המורא הגדול זו קרי"ס. בזה איש ולכל המורא וכו' זו קרי"ס וכ"ת איך לא צדק עוזא בטענתו מה אלו וכו' מה תאמר שלא עבדו אלא באונס וזה לא תאמר אלא כשנאמר שהקב"ה יודע נסתרות מנלן זה לז"א בראשית ברא וכו' וכיון שהוא ברא כל השמים והארץ והאדם וא"כ בודאי שהוא יודע נסתרות כמש"ל הגו' את"ד ז"ל.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד רמז כו' הסמי' במ"ש פ' אין דורשין שאין דורשין במעשה מרכבה אלא א"כ היה חכם ומבין כי דברים אלה הנסתרים כבשי' דרחמנא לא ניתנו אלא לשרידים אשר ה' קורא. וזה שרמז לעיני כל ישראל הן הן ראשי אלפי ישראל וקדישי עליון להם יאתה לדרוש בראשית ברא אלהים וכבוד מלכים חקור דבר לא כן להמון העם נאמר במופלא ממך אל תדרוש ע"כ.

באו"א אפ"ל כו' הסמי' בהק' מ"ש ה' יד אבישלום ז"ל טעם כעיקר ע"מ שישראל אובלים ונהגים מעוה"ז כיון שיעקב ועשיו חלקו העולמות הטעם הוא משום דק"ל בדין מי שיש לו ב' חצירות אחד פנימי וא' חיצון ודרך הפנימי הוא על החיצון ומכר הפנימי לאחר יכול החיצון לעכב עליו שלא יכנס בחיצון. אכן רע"ק ס"ל דיש לו להפנימי דרך על החיצון. ובזה פ"ה המפ' כו' הפ' ואתה הרים את מטך ונטה את ירך על הים ובקעתו. הכונה דהים ידע דרוצים ליכנס בים דרך לילך לא"י שהיא החצר הפנימי לכן רצה לתפוש השיטה שאין לו דרך על החיצון ולכן לא רצה ליקרע. לכן אמ"ל הקב"ה למשה ואתה הרים את מטך ונטה את ירך דידוע מ"ש האר"י ז"ל דמרע"ה היה כלול מכל גשמות ישראל ונשמת רע"ק היתה בורעו לזה אמ"ל ונטה את ירך על הים לרמוז לו סברת רע"ק שסובר דהפנימי יש לו דרך על החיצון ולכן ובקעתו את"ד. וא"כ ה"ב עוה"ב היא החצר הפנימית וא"א לאדם לזכות לעוה"ב כ"א עד שיעבור הדרך בחיצון שהיא עוה"ז לאכול ולשתות ולסגל ממון לעשות מצות ומע"ט כדי לזכות לעוה"ב לכן מדינא קא אכלי את"ד ז"ל. ותנה החיד"א ז"ל בחומ"א כתב דצירוף בראשית ב"ר אשי"ת בזי"ו ולכל היד' תחזקה וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל זו קרי"ס דמינה הוראה יוצאה דהפנימי יש לו דרך על החיצון מכח זה בראשית ב"ר אשי"ת ר"ל אף שיעקב

ועשיו חלקו העולמות עכ"ז אתן להם בר ולחם כדי שעייזו יזכו לעוה"ב דאם לא יכנסו בחיצון מהיכן יזכו לפנימי ודו"ק.

בא"א יובן הסמיכות גם משו"ל דס"ת משה לעיני כל ישראל ס"ת היל"ל דמהו כונת הרמז הזה, אכן יובן במ"ש ה' עמודיה ז' טעם דפסקו הלכה בשמים כב"ה משום דשמאי והלל הם בחי' ימין ושמאל הלל ימין חסד שמאי שמאל גבורה והעולם אינה מתקיימת בדין דעולם חסד יבנה. והוה הטעם שהקב"ה מקבל תשובת השבים דמצד הדין הגפש החוטאת היא תמות אכן כיון דעולם חסד יבנה לכן מצד החסד ראוי שהקב"ה יקבל תשובת השבים. והוה הרמז משה לעיני כל ישראל ס"ת היל"ל ר"ל דממה שראינו בעינינו שבשמים ממעל פסקו הלכה כהלל ה"ט משום דעולם חסד יבנה מזה הטעם בעצמו בראשית ג' גו' בראשונה ראה אלהים שיעשו ישראל תשובה כיון שהעולם מתנהג עפ"י החסד ראוי לקבל תשובת השבים כמ"ש ה' ז"ל ודו"ק.

או יובן הסמיכות במ"ש הכל"י ז"ל דמה שבחר הקב"ה במשה לשליחות להוציא בני"מ ממצרים הוא משום שהיה עניו והקב"ה בוחר בענוים ממה שראינו שנתן (תורה) על ה"ס שהוא שפל מכל ההרים. ובוה פי' כו' הפ' מי אנכי כי אלך אל פרעה וכו' כידוע. וידוע שהלל הוא ניצוץ מרע"ה ולכן היה עניו כמרע"ה. והוה הרמז דידוע דאזה"ע עושי"ז בטענה דאין לתאר להקב"ה בענוה וכיון דכתיב נעשה אדם ודאי שיש ב' רשויות ח"ו. אכן ממה שראינו שהקב"ה בחר במשה משום ענוה א"כ מ"ש נעשה אדם הוא ללמד ענוה והוא אלהינו ואין עוד. וז"ש לכל האותות וכו' אשר עשה משה דוקא ה"ס משום שהוא עניו ולכן בא בניצוץ הלל שהיה עניו ולכן נרמז ס"ת היל"ל שהיה ג"כ עניו ופסקו הלכה כב"ה משום שהיו ענוים כמ"ש בגמ'. א"כ מזה תדע כי בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ולא כסברת אזה"ע העושי"ז בטענת נעשה אדם דאחר האמת מ"ש נעשה אדם הוא ללמד ענוה דוקא ודו"ק.

ומו"ר מע' הרב בכור יעקב הכהן טראב יצ"ו רמז בכונת הסמיכות. במ"ש בגמרא דשבת ר' פלוני פרים סלקא וכו' מזה כתבו הפוס' שצריך להשתדל בעצמו לעשות ולקנות צרכי שבת אפילו יש לו כמה עבדים. וידוע שהצדיקים נקראים עינים. וז"ש לעיני כל ישראל בראשית יר"א שב"ת ר"ל יראה מה עשו הצדיקים האלו וגם הוא יעשה לכבוד שבת א"ד יצ"ו.

בראשית ברא וכו' והארץ היתה וכו' ורוח אלהים מרחפת ע"פ המים. יל"ד למה לא גילה בריאת המים מתי היתה. גם אומרו ורוח אלהים וכו' מהו כונתו. אכן פי' ה' ערבי נחל ז"ל בהק' לפ' כו' הפסוק שאמר דהע"ה שבה על הגשמים רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים תבין דגנם כי כן תכנינה. פירש"י כשתרצה להעשיר העולם עושר רב אתה מעשיר אותם מנהר אלהים אשר הוא מלא מים ובוה תבין אותם. וק' איזה בדר מיוחד לו ית"ש אם הכונה שהוא ברא אותו הלא כל הנהרות הוא בראם. ותו אומרו מלא מים הלא כל הנהרות מלאים מים. ותו אומרו כי כן תכנינה אינו מובן. אכן יובן הענין נקדים משו"ל עד לא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד היינו שם הוי"ה שהוא שם העצם וכל השמות והכנויים הם מלבושים אליו ית' שכולם נאצלו וגמשכו משם הוי"ה. ויש כנויים מדה"ד ויש מדה"ר וכולם חיותם וקיומם משם הוי"ה ב"ה וכל מציאות שבעולם שואבים חיותם משם הוי"ה ב"ה ע"י אמצעות הכנויים ע"י תמורות וחליפים עד אין חקר או ע"י חשבונות ומספר' וגימט' ועייז חיות כל הנמצאים כי כל נמצא יש לו שם או כנוי או חילוף או חשבון. אמנם כל בחי' מספר הוא במלכות. אמנם להיות מלכות שלמעלה כתר לעולם שלמטה נמצא למה שלמעלה יש בה בחי' חשבון אבל למה שלמטה יש אותיות עד שנמצא כי כדור הארץ התחתונה שאין למטה ממנה כל חיותה מצד חשבון לבד ונקראת ארץ שהוא גי' אלהים במילוי אלפי"ן שהוא גי' רצ"א ומשם חיותה וקיומה. וכן רוב מציאות העולם שמם הוא מצד גי' זולת מעט שיהיה ע"י חלופים ואותיות. ובוה נבין מ"ש האר"י זלה"ה בענין הרעב והשבע כי רע"ב נמשך מאלהים ברבוע שהוא גי' ר' והוי"ה ברבוע גי' ע"ב ושבע נמשך מאלהים במילוי יודי"ן שהוא גי' ש' והוי"ה במילוי ע"ב. והענין עם האמור כי כל נמצא חיותו מאיזה שם או חילוף או כנוי כנוי אלא יש נמצאים שחיותם מכנוי המורה על מדה"ד ויש מכנוי המורה על מדה"ר וההפך ביניהם שאלו שחיותם במדה"ר הוא במלואו וטובו אבל אלו שחיותם במדה"ד הם בעל חסרונות. ואמנם

מצד שכל המציאות המציא ה' ממדה"ד ומדה"ר כמ"ש ביום עשות ה' אלהים הרי בכולם יש שלמות וחסרון רק הפרש יש בנמצאים יש שרובו מדה"ר וכולו שלמות לא ימצא בו רק חסרון מעט ויש בהפך וזה ענין הרעב והשבע כי הרעב נמשך ממדה"ד ומעט בו מדה"ר. והוא כי נודע כי אלהים יש לו ג' מלווים כשהוא במי' יודי"ן עם היות שעם אלהים הוא מדה"ד מ"מ במילוי זה יש בו הכנה למדה"ר ולכן נרמז במילואו תיבת מים מ"מ במילוי הלמ"ד ויו"ד במילוי הה"א ומ"מ במילוי מ"מ ומים מורה על חסד. ואלהים במי' ההי"ן גי' צר"ה מורה על מדה"ד גמור רק צדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר ועושים מצרה רציה. ואלהים במי' אלפי"ן גי' אר"ץ כנז"ל. ונודע כי רבוע מורה על דינים. ובזה תבין היטב כי ברצות ה' להביא שבע שהוא כולו שלמות ממדה"ר רק מצד השתוף מוכרח שימצא בו מדה"ד ע"ד ביום עשות ה' אלהים אזי נמשך שפע שנה ההיא מאלהים במי' יודי"ן והוי"ה במי' ע"ב כי הוי"ה הוא רחמים ובהיותו במי' ע"ב גי' חסד הרי הוא חסד גמור ושתוף אלהים שבו הוא אלהים דיודי"ן הרי אינו מדה"ד גמור שהרי יש בו תיבת מים והגם שרובו דין בהצטרפו להוי"ה דע"ב נעשה הכנה שיתעורר המים שבו ונעשה הכל חסדים והוא במלואו וטובו והוא שנת שבע. אבל ברצות ה' להביא רעב אז הוא בהפך הגם שמצד השתוף צריך שיהיה מב' שמות הוי"ה אלהים מ"מ הוא בדרך אחר כי מדה"ד שבו הוא אלהים ברבוע שהוא גי' ר' והרי אלהים הוא דין ורבועו הוא דין ושתוף שם הוי"ה שבו שהוא גי' ע"ב המורה חסד אינו במילוי אלא רבוע הוי"ה העולה ע"ב א"כ אף שהוי"ה הוא רחמים מצד רבועו מורה על דין לכן רחמים שבו מעט לכן הוא שנת רעב והבן. ולזה דהע"ה שבח לתקב"ה על שנת שבע ומלא ברכת ה' מגשמי ברכת מהיכן מציאותו וביאר רבת תעשרנה כשתרצה להעשירם הוא מפלג אלהים מלא מים ר"ל נשפע מאלהים במילוי וביאר באיזה מילוי הוא לז"א מלא מים ר"ל מילוי יודי"ן אשר יש בו תיבת מים ועי"ן תכין דגנם הגם כי אלהים הוא דין עם היות בו מים בטל במיעוטו ומורה על דין לז"א כי כן תכניה ר"ל ע"י כן העולה ע"ב ומי' הוי"ה שהוא רחמים גמורים עושה הכנה למים.

ונודע מהאר"י ז"ל בכו' אשרי שאלהים דיודי"ן שהוא גי' ש' בהסיר שורשו שהוא פ"ו נשאר רי"ד כמנין רוח ומזה נמשך שם חת"ך משני מלואי אלהים בהסיר השורש כי ב"פ רוח גי' חת"ך יע"ש. בזי"ו כו' הפ' שכבר אמרנו שמציאות הארץ נמשך משם אלהים במילוי אלפי"ן שהוא גי' ארץ ולכן בהשתלשל מאלהים במילוי הארץ לפי שאלהים גי' יש בו מי' יודי"ן שיש בו מים לכן בהמצא ארץ נמצא גם מים מצד מי' יודי"ן לכן אמר השי"ת יקוו המים אל מקום אחד דייקא היינו למי' א' לבד אז ותראה היבשה כי במילוי אלפי"ן גי' אר"ץ. וז"ש בראשית ברא אלהים ר"ל במחשבה נעשה מציאות שמים וארץ ונעשה כך כדי שיהיה מציאות החסרונות וראה שאין העולם מתקיים כי יהיה מלא חסרונות לכן שוב בעשיה היה עשות ה' אלהים ארץ ושמים. וז"ש בראשית ברא אלהים ר"ל במחשבה נעשה המציאות של הארץ משם אלהים במילוי ומצד ששם זה הוא במדה"ד יש בו מציאות החסרונות ולכן הארץ היתה תוהו ובוהו וחושך דהיינו כולו חסרונות ופן תאמר הרי מילוי אלהים הוא גי' מילוי יו"ד שממנו נתהוו גי' המים וא"כ הרי יש גי' חסד לז"א ורוח אלהים מרחפת ע"פ המים כי רוח הנמשך מאלהים מצד היותו מדה"ד הוא מרחף ומכסה ע"פ המים הכלול בו ובטל במיעוטו וזולת בהצטרפו לע"ב דמי' הוי"ה דהיינו ביום עשות ה' אלהים אזי ע"ב דהוי"ה עושה הכנה למים שבאלהים להתגלות ולהתפעל אבל במחשבה שעדיין לא שיתף שם הוי"ה היה רוח אלהים מרחפת ע"פ המים והבן וה' יכפר א"ד ז"ל.

ועפ"י ד"ק אפ"ל בכו' הפ' פ' נח וישלח את העורב ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ. וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל האדמה ולא מצאה היונה מגוח וכו' ויחל עוד וכו' ותבא אליו היונה לעת ערב וכו' וידע נח כי קלו המים מעל הארץ ע"כ. הכונה היא דידע נח שמדה"ד מתוחה בעולם שבאה מאלהים דאלפי"ן שהוא גי' אר"ץ ומאלהים ברבוע והוי"ה ברבוע שהם רע"ב לכן עשה ענינים למטה בכדי שירמזו למעלה כדי שיתגלו החסדים בעולם ולכן לא ראה עופות אחרים כ"א העורב והיונה דוקא כדי לרמזו לזה. וז"ש וישלח את העורב ר"ל שידע שמדה"ד גוברת שהיא רע"ב כנו' לכן שלח את העורב כדי שידע אם נמחקו הדינים מעט ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים ר"ל שלא נתגלה עדיין אלהים דיודי"ן שיש במי' מים שהוא חסד מעל

הארץ ר"ל מסיבת התגלות אלהים דאלפין שהוא גי' אר"ץ לכן רצה לעשות איזה דבר כדי לעורר הרחמים לכן וישלח את היונה. יונה גי' ע"ב ע"ה ר"ל שעשה מעשים לייחד שם הוי"ה במי' ע"ב לחבר אותו עם אלהים דיודי"ן שיש בו מים. וז"ש לראות הקלו המים מעל פני האדמה ר"ל שנתגלה אלהים דיודי"ן שיש בו מים וראה שחזרה אליו לכן ויחל שבעת ימים וכו' ותבא אליו לעת ערב לרמוז שהערב שהם הדינים הנז' נתמתקו והראיה עלה וית וכו' אז וידע נח כי קלו המים ר"ל שנתגלה אלהים דיודי"ן שיש בו מים והתחילו החסדים להתגלות כאמור ודו"ק. ואפשר שזה הט' שנקראו גשמים לרמוז גי' ש' מים שמשלשה אלהים מי שמילואו ש' יבואו ממנו גשמים משום שיש בו מים וזה הרמוז גי' ש' מים ודו"ק.

והרב אוה"ה ז"ל פי' בכו' הפ' בראשית וכו' במ"ש בזהר בשעת בריאת העולם נכנסו האותיות לפני ה' שבהם יברא העולם ואמ"ל ה' שאינו חפץ לטעם האמור שם עד שנכנסה בי"ת וקבלה וברא בה את העולם דכתיב בראשית עמדה אל"ף ושתקה אמ"ל הקב"ה את תהי ראש לכל האותיות ע"כ. הנה מדבריהם יראה כי אל"ף יש לה מעלה מאות בי"ת. ולהיות כי יאמר האומר למה לא עלתה אל"ף ראשונה והניחה עד לבסוף. דע כי אז"ל כי האותיות כשהם בדרך ישר רגומים למדת רחמים וכשהם למפרע הם דין. וזה לך האות חדש תשרי שהאותיות למפרע הוא זמן הדין הגדול אלא שה' ברחמיו שיתף אות א' משם הרחמים שהוא יו"ד לרחם בדין. וזה רמז הפ' בראשית ב' ראשית ר"ל תדע למה קדמה בי"ת לאל"ף להיות שהבריאה היתה במדת אלהים וכיון שכן עלו האותיות למפרע כמשפט ובזה קדמה בי"ת לאל"ף וקנתה מקומה א"ד ז"ל. ולדעת המעט יורמו בראשית ב"א תשרי ר"ל למה בא בי"ת קודם אל"ף משום תשרי ר"ל כמו תשרי שהוא למפרע והטעם משום אלהים כנז' ודו"ק.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד כ' משם וקן א' דתיבות בראשית ברא עם ב' כוללים גי' ה' אלהינו ה' אחד והנאהו דרמו בתחילת התו' יחודו ית' יע"ש. כך מ"כ וצ"ל גי' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כי כן יעלו בדקדוק עם ב' כוללים ודו"ק.

איתא במד' והארץ היתה תהו ובוהו אלו מעשיהם ש"ר ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם ש"ץ ואיני יודע באיזה מהם חפץ כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר שחפץ במעשיהם ש"ץ ואינו חפץ במעשה הרשעים ע"כ. והוא תמוה דאין אפ"ל שהוא חפץ במעשה הרשעים עד שאמר ואיני יודע וכו'. פי' ה' מהר"א ז"ל בס' ע"ה במה שנחלקו בש"ס במס' סנהדרין ר' אבהו וריו"ה אם בעל תשובה עדיף או צ"ג מעיקרו עדיף. וז"ש יודע אם הקב"ה חפץ במעשיהם ש"ר שהם הבע"ת או במעשיהם ש"ץ ר"ל צ"ג עדיף כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר דצ"ג עדיף שלא טעם טעם החטא כלל א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' ברית אבות ז"ל והוא דיש ב' סוגים בצדיקים יש שטבעו טוב ואינו נוטה אל הרע כלל ויש שמזגו רע ונוטה טבעו אל הרע תמיד והוא יגע הרבה ללחום עם היצה"ר עד שמטה אותו לצד הטוב. ונחלקו חכמי המחקר איזה מהם טוב מחבירו. ויש מהם סוברים דמי שמזגו טוב הוא יותר כמ"ש הרמב"ם ז"ל מחלוקת זו במס' אבות. וא"כ אפשר דבעל המד' הנז' סובר כדעיה זו וז"ש והארץ היתה תהו ובוהו אלו מעשיהם ש"ר פי' שהם רשעים במזגם וטבעם שתמיד נוטים לצד הרע. יהי אור אלו מעשיהם ש"ץ שטבעו ומזג שלהם טוב וזו"ז בצדיקים משתעי ובמע"ט ועדיין איני יודע באיזה מהם חפץ שיש סברא לכאן ולכאן עד שאמר וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר שחפץ במעשיהם ש"ץ שתמיד נוטים לצד הטוב הללו נבחרים אצל השי"ת יותר מהאחרים ע"כ.

באו"א פי' הרב זכות הרבים ז"ל בהק' מה שפי' המפ' בכו' הפסוק לך מנגד לאיש כסיל ובל ידעת שפתי דעת. והוא דאם יארע לאיזה אדם שרוצה לקיים תו' ולעשות מצות ומע"ט ואין לו צ"ג ללמדו סדר עבודת ה' מה יעשה אותו הבן ולא יחטא יתחבר עם הרשע ויראה מעשיו ויעשה כנגדו. וז"ש לך מנגד לאיש כסיל שתראה מעשה הכסיל ותעשה כנגדו ועי"ז תקיים התו' והמצות ואימתי תעשה זה ובל ידעת שפתי דעת כשאין יודע סדר עבודת ה' ואין לך ממי ללמוד או תעשה תקנה זו ע"כ. אכן כתבו ז"ל דה"ד אם לא יש לו בעירו אנשים צדיקים ללמוד מהם או ילמד מן הרשעים. אכן אם יש בעירו צדיקים ורשעים אל יאמר האדם מה לי להתחבר עם הצדיקים אם כדי

ללמוד מהם אני אתחבר עם הרשע ואעשה כנגדו, הא ודאי טעות הוא זה והט' משום דאפשר שבאיזה פעם יעשה הרשע איזה מצוה והוא יעשה כנגדו עבירה. לכן היותר נאות להתחבר עם הצדיק וללמוד ממנו ולא להתלמד ממעשה הרשעים. בז"ו והארץ היתה תוהו ובוהו אלו מעשיהם ש"ר וכו' ואיני יודע באיזה מהם חפץ ר"ל אם יתחבר עם הצדיקים תמיד וילמוד מהם או יתחבר עם הרשעים ויעשה כנגדם, לז"א כשהו"א וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר שחפץ במעשה הצדיקים ר"ל שיתחבר עם הצדיקים וילמוד מהם כי התחברות עם הרשע הוא דרך מסוכן שאפשר שיבא לידי עבירה עי"ז ע"כ. באו"א פי' ה' עין יוסף ז"ל במ"ש בגמרא גדולה עבירה לשמה ממצות של"ש. אכן כתבו ז"ל דה"ד לצדיק גמור דליכא תשש שיהא נגרר אחר עבירות הרבה, אכן צדיק שאי"ג הא ודאי מצוה של"ש עדיפא מעבירה לשמה דחיישינן שיהא נגרר אחר העבירות שעבירה גוררת עבירה, ובוהו פי' כו' התנא בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה שהיא שלא לשמה ולכך קרי לה קלה ובורח מן העבירה אף שהיא לשמה. ונ"ט לזה שמצוה אף שהיא שלא לשמה עכ"ז גוררת מצוה אחרת, אבל עבירה אף שהיא לשמה גוררת עבירה לכן הוי רץ למצוה קלה א"ד ז"ל. בז"ו והארץ היתה תוהו אלו מעשיהם ש"ר ר"ל צדיקים העושים מעשה הרשעים שעושים עבירה לשמה, ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם ש"ץ ר"ל מעשה הצדיקים שהיא מצוה אבל היא של"ש ולכן נקט בתרווייהו מעשה צדיקים ורשעים ולא נקט אלו צדיקים ורשעים. ולז"ק ואיני יודע באיזה מהן חפץ אם מצוה של"ש עדיפא או עבירה לשמה עדיפא כשהו"א וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר שחפץ במצוה אף שהיא של"ש יותר מעבירה אף שהיא לשמה מטעם שלא יהא נגרר אחר העבירה שעבירה גוררת עבירה, אבל המצוה אף שהיא של"ש היא גוררת אחרת לשמה לכן המצוה עדיפא את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב ברית אבות ז"ל וז"ל ואפשר שמעשיהם של רשעים דקאמר הם התורה המצוות והמע"ט שעושים הרשעים לפעמים ועז"ק ואיני יודע באיזה מהם חפץ דיש צד לומר דמעשה הצדיק עדיף דבזה עושים נח"ר ליוצרים כיון שכל ימיהם עושים רצונו ית' לא כן הרשעים שעל הרוב מכעיסים ומרגיזים לפניו אין לו נח"ר אפילו ממע"ט שעושים, ויש צד בהפך לומר שאדרבה מעשה טוב של הרשעים עדיף שבזה מתגדל ומתקדש שמו ית' יותר ויותר כיון שהרשע הולך אחרי שרירות לבו תמיד ורחוק הוא מהקדו' ושבוי הוא ביד הסט"א כי הוא חלקה ועכ"ז בהיותו שבוי ביד סט"א עכ"ז הוא זוכר להשי"ת ועשה מצוה כתקנה בלתי פנייה ודאי דבזה מתקדש שמו ית' בעליונים ובתחתונים, הרי דיש צדדים לכאן ולכאן. ע"כ בא בעל המאמר ואמר והארץ היתה תוהו אלו מעשיהם של רשעים פי' גם מעשיהם הטובים המשילים לתוהו כיון שאינם בקביעות ואין להם יסוד ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים ואיני יודע וכו' כי יש צדדים לכאן ולכאן כיון שאמר ויר"א את האור כי טוב הוי אומר שאינו חפץ כ"א במעשה הצדיקים דוקא.

אשר בזה פי' המשך הפ' אח"כ שתחילה אמר והארץ היתה תוהו אלו מעשיהם ש"ר שאף מעשיהם הטובים הוא קורא אותם תוהו שאין בהם ממש אלא ויאמר אלהים יהי אור וכו' ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ר"ל שעשה הבדל בין הצדיקים ובין הרשעים ומהו ההבדל שעשה ואמר ויקרא אלהים לאור שהם הצדיקים יום ר"ל שמשלם להם שכרם לעוה"ב שנק' יום ולחשך שהם הרשעים קרא לילה ר"ל שמשלם להם שכרם בעוה"ז הדומה ללילה כידוע. וכדי של"ת איד' יוכל הקב"ה לאחר שכר הצדיקים לעוה"ב והא איכא משום ל"ת וכו' עז"ק ויהי ערב ויהי בקר יום אחד דהכל נחשב ליום אחד ועוה"ז לילה ועוה"ב יום וקיי"ל שכיר לילה גובה כל היום וא"כ לית ביה משום בל תלין א"ד ז"ל.

באו"א פירש מהר"י רומאנו ז"ל בפ"י להגדה כי כו' הפ' הנז' ויקרא אלהים וכו' ויהי ערב וכו' במשול' מניין שאין הקב"ה מיוחד שמו על הרעה שנא' ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ולא אמר קרא אלהים לילה. והק' ז"ל שהרי כתיב ליל שמורים הוא לה' הרי שיחד שמו על הלילה, ותי' דהתם שאני דלילה כיום יאיר והלילה הוי כיום. בז"ו ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ולא אמר קרא אלהים לילה שאין הקב"ה מיוחד שמו על הרעה, וכ"ת מ"ש בליל פסח אמר ליל שמורים הוא לה' עי"ז תי' התם שאני ויהי ערב ויהי בקר יום ר"ל דהלילה כיום יאיר א"ד ז"ל.

בא"א פי' ה' ברכ"ט ז"ל במשז"ל שיש ב' הבדלים בין נביאי ישראל לנביאי אוה"ע. א' כי אצל נביאי ישראל נאמר לשון חיבה ויקרא אבל בנביאי אוה"ע לשון טומאה ויקר. ב' כי נביאי ישראל הוא נגלה עליהם בפרהסיא וביום אבל נביאי אוה"ע בלילה ובחשך כמ"ש והיה במחשך מעשיהם. ע"כ אמר הפ' כי אצל נביאי ישראל המכונים בשם אור ומצדיקי הרבים ככוכבים יש ב' בחי' טובות א' שהקב"ה מדבר עמם בלשון שלם ויקרא. ב' ביום ז"ש ויקרא אלהים לאור יום. אמנם לנביאי אוה"ע שמכונים לחשך ע"ד הנו' יש ב' חסרונות א' שמדבר עמם בחצי לשון ויקר או קרא ולא ויקרא. שנית הוא מדבר עמם בלילה ז"ש ולהשך קרא לילה. ובוי"ו כו' מסרה להבדיל שנים להבדיל בין הטמא לטהור להבדיל בין אור לחשך. רמז על הנו' כי נביאי ישראל יש ב' יתרונות א' לשון טהור ויקרא וב' ביום לא בלילה. ז"ש הבדל הא' בין לשון טמא ללשון טהור. הבדל ב' בין אור לחשך את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרה"ק מהר"ח ו' עטאר כו' המשך כל הפרשה על בריאת אדם כי הוא עיקר תכלית הבריאה עז"ק בראשית כשברא ה' את האדם בראו ממקור הרוחניות הרמוז בתיבת השמים ומן הגשמיות הרמוז בתיבת הארץ כמשז"ל יקרא אל השמים מעל זו הנשמה ואל הארץ זה הגוף. ורצונו ית' בזה שע"י מעשה האדם יתעצם להפך החומר שהוא הגוף שיהיה צורה. והנה תמצא שהצדיקים אינם חוזרים להיות עפר כי זכנו החומר שלהם עד שנעשה רוחני המתייחס אל התיים והרשעים בחייהם קרויים מתים לצד שגם הרוחני שבהם נתגשם ונעשה ארץ המתייחס אל הדומם שהוא מת. וב' מדות אלו רמזם בפ' את השמים ואת הארץ אם זכו מהפכים החומר לצורה ומחברים אותו אל השמים וז"ש את השמים ואם לא זכו מהפכים הצורה לחומר וז"א ואת הארץ. ואמרו והארץ היתה תוהו ובוהו כאן רמז מה שהיה בעונות שנתגבר צד החומר שהוא הארץ ונתרוקן כמו שת"א צדיא ורקניא וחושך שהוא יצה"ר דמחשיך אנפיהון דברייתא ע"פ תתום. קרא להגוף תהום להיותו כתהום ובולע תמיד מצד היצר שהוא החושך ורוח אלהים הניתנת בו מרחפת על פני המים הם מים הזדונים כחות הטומאה. ובראות תקב"ה כן ויאמר אלהים יתי אור שולח אל האדם עזר נגד יצרו וזה יהיה בהגיע אור לי"ד יופיע עליו ממעון קדשו נשמה יתירה קדושה וטהורה. או ירמוז אל התו' כי היא האור הנערב דכתיב ותורה אור והמכון א' כי בחי' הנשמות הקדושות הם בחי' אור התורה וז"א ויאמר אלהים יהי אור שהיא הנשמה שאורה רב להיותה הצובה מתחת כסא כבודו ית' חלק אלוה ממעל שולחה ה' להאיר לאדם שלא יטבע בטיט היות שהוא היצה"ר או התורה שמאירה לאדם ואז ויהי אור וירא אלהים את האור שניתן באדם כי טוב שע"י ילך האדם בדרך הטוב והישר. ולא תחשוב כי בתיות הנשמה באדם או התורה בזה הוא שקט מתחבולות היצר ופנה והלך לו שא"כ אין כאן לא שכר ולא עונש לז"א כי עדיין החושך בעולם אלא שע"י יהיה סיוע לאדם להלחם עמו ולהבדל ממועצותיו ויכיר כי בחי' עשות רע כי רע הוא וז"ש ויבדל אלהים בין האור ובין החשך שהוא היצה"ר וקרא לאור יום ולחשך קרא לילה. ולזה התפלל דוד שיצילנו מפחד בלילות. ואמרו ויהי וכו' יום א' ע"ד אומרם ע"פ עלמות אהבוך על מות פי' אפי' מלאך רע עונה אמן בע"כ ולז"א ויהי ערב ויהי בקר יום א' פי' מדת ערב ומדת בקר כולם בהסכמה אחת לטובת הצדיק. או ירמוז שע"י סיוע הנשמה יהיה הערב עת שיעריב שמשו ללכת לעולם העליון כעת בקר עת בואו לעולם שתחזור הנשמה מאירה כיום בואו ע"ד מ"ש והרות תשוב אל האלהים אשר נתנה תנה לו כמו שנתנה לך ובוזה ישוה יום בואו כיום לכתו כאחד. א"י ז"ל.

בא"א פי' הרב הנזכר כו' המשך הפ' במה שידוע שכל בריאת העולם היתה בשביל שהקב"ה בוחר לשכון כבוד בתוכנו כמ"ש לא אכנס וכו' והוא בוחר תמיד בעמו ונחלתו וז"ש בראשית בר"א את השמים ועוד ברא בריאה חביבה אצלו יותר והיא את הארץ שהשמים תלויה בארץ וכו' באמצעות בני"י עם קדשו. והארץ היתה תוהו ובוהו שם רמז בעוה"ר לגלות ישראל שהיא סיבת מניעת דירתו ית' בארץ. הא' הוא גלות מצרים שישבו ת"ל שנה כמס' תהו תי"א ובהו י"ט הרי ת"ל. ומשמעות ובהו ג"כ ירמוז לגלות בבל כי תרגום בהו רקניא ובירמיה כתיב על גלות בבל אכלני וכו' הציגני כלי ריק. ואמרו וחושך ע"פ תהום ירמוז על הגלות המר אשר אנו שקועים בו כתהום אשר אין לו סוף ולא די אורך הגלות אלא וחשך ירמוז לב' דברים א' לשעבוד העמים וכבוד

המסים כי חשך משחור תארם זה רודה וזה וכו' והב' על יצחק אשר החשיך העולם ובעוה"ר רבו המתפרצים בישראל והותר להם נבלות הפה וש"ש ולח"ר וכיוצא. ואל יאמר האדם בראותו כ"כ ירידת ישראל כל אורך הזמן כי ח"ו אבדה תקותם. לא כן הוא אלא ויאמר אלהים יהי אור הוא הגאולה העתידה. ואומרו ויהי אור ע"ד מ"ש בתיקו' ויהי ר"ז שאור גי' ר"ז ר"ל שגור השי"ת שאור זה של מלך המשיח לא יתגלה בעולם אלא יהי סוד טמון אצלו כאומרים ללבי גליתי וכו' והט' וירא אלהים כי טוב שכן צריך להיות נסתר מכמה טעמים. ואומרו ורוח אלהים מרחפת אמרו במד' זו רוחו של משיח מרחפת ע"פ המים אין מים אלא תורה שלא יגאלו ישראל אלא ע"י התורה שנמשלה למים. והנה ידוע שבעוה"ר הטוב והרע מעורבים יחד והקלי' חיותם מן הקדושה לזה צריך הקב"ה להבדיל הטוב מהרע והאור מהחשך ואז אין מקום לקלי' לינק ויתבטלו כמשה ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. וז"ש ויקרא אלהים לאור יום פי' ויקרא לשון יקר וגדולה כי אין מעלת הקדושה ניכרת אלא בתפיל הקלי' הנק' חשך והודיע הכתוב כי ביום ההוא הידוע לה' יקרא ה' לאור בקר וגדולה ואומרו ולחשך קרא לילה לשון מקרה בלתי טהור ולא יהיה מקרה החשך אלא בלילה בזמן הגלות אבל כשיעבור הלילה שהוא זמן הגלות אז אין עוד חשך ולילה אלא ויהי ערב ויהי בקר יום אחד לילה כיום יאיר והו"א יום אחד רמז למשה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, את"ד ז"ל.

ועפ"י יובן בדרך רמז כו' הפ' ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעה"ת ואכל וחי לעולם. והוא בהק' משז"ל כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. וידוע דהתשובה נפק"ל מדכתיב וירי אדם ידו כתיב מכאן שידו פשוטה לקבל שבים. אכן גי' צריך עסק התו' שנק' עץ חיים כמשה"ע עץ חיים היא למחזיקים בה כמשה"ע זכרו תורת משה הנה אנכי שולח לכם וכו' וידוע שבביאת משיח צדקנו יבוער הרע שהוא ס"מ מן העולם ויקויים מקרא שכ' בלע המות לנצח וכו'. וז"ש ועתה אין ועתה אלא תשובה שיעשו ישראל תשובה ועי"ז פ"ן שהוא גי' סמאל"ל עם הכולל ישלח שישתלח מן העולם. וכ"ת מגלן דתשו' מהניא לז"א ידו מדכתיב וירי אדם ידו כתיב מכאן שידו פשוטה לקבל שבים. אבל בתנאי וע"מ ולקח גם מעה"ת שהיא התורה דכתיב בה ע"ה היא למחזיקים בה ואכל ר"ל שילמדו בתורה עם התשו' ועי"ז וחי לעולם שיקויים בהם מקרא שכתוב בלע המות לנצח ויהיו חיים וקיימים לעולם יה"ר שיבב"א.

ובמד' אמרו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. מכאן שר"ה ב' ימים ע"כ. פי' החיד"א ז"ל בפני דוד משם ה' יערו"ד ז"ל דטעם דר"ה ב' ימים משום דיום ה' שנברא אדה"ר שהוא ר"ה ויום השבת לילו כיומו היה אור ולא החשיך עד מוצאי שבת כמ"ש בשוח"ט מ"ז צ"ב ולכן ר"ה ב' ימים כיומא אריכתא ע"כ. וז"ש ויהי ערב ויהי בקר יום אחד מזה ידענו דחק נתן ה' ביום שיהיה ערב ובוקר לילה ויום וכיון שיום השבת אשר ביום תו' שנברא אדם הוא ר"ה גשתנה לשבח ולא היה חשך ואור ובוקר רק הכל אור מזה נמשך לעשות ר"ה ב' ימים כיומא אריכתא וידעינן זה מן הגבול שהגביל ה' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ויום ר"ה שנברא אדה"ר לא היה כן אלא כולו אור מכאן שר"ה ב' ימים ע"כ.

באו"א פי' ב"ס קרבן אהרן ז"ל משם ר' יהודה אשכנזי ז"ל עפ"י מ"ש בגמרא מלך וצבור באים לדין מלך קודם ח"א מקמי דליפוש חרון אף וח"א דלאו אורח ארעא שהכל בפנים ומלכא אבראי. עו"ן משארז"ל דאוה"ע נידונים בלילה כשהם ישנים אבל ישראל ביום כשהם עוסקים במצות. והנה ידוע שישראל בערך שאר אומות כדין מלך וקיי"ל שהמלך נדון תחלה ואילו היה ר"ה יום אחד היכי נעביד שהרי אוה"ע אינם נידונים כ"א בלילה ונמצא הם קודמים לישראל אבל כשר"ה ב' ימים ישראל נדונים תחילה ביום ראשון ואוה"ע בליל שני. ז"א ויהי ערב ויהי בקר שתלילה קודם ליום אי"כ יחוייב מזה שר"ה ב' ימים שאילו היה היום קודם ללילה היה די ביום אחד ע"כ.

והרב אדר"א בבלי יצ"ו בכו' הפ' ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. לרמז כי מספר החשך יותר ממספר האור לרמז ששני הגליות של ישראל הם היו יותר משני החירות שלהם שהיו יושבים על אדמתם וההפרש היותר הוא קכ"א כמנין ק"ך צירופי אלהים ע"ה לרמז כי אריכות הגלות הוא בשביל למתק ק"ך צירופי אלהים. ובזו"ו רמז הפ' ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ויבדל דייקא שההפרש שבין האור והחשך הוא שם אלהים שיש בו ק"ך צירופים וע"ה גי' קכ"א ע"ה.

אֵיתָא בַּמָּד' ז"ל בשעה שאמ"ל הקב"ה למשה כתוב בתו' תדשא הארץ דשא תמה משה אמ"ל הקב"ה כתוב ועתיד אני להחריב את הבית ונחה דעתו של משה ע"כ. והוא תמוה. פי' ה' לב מרפא ז"ל ד' פ"ה ע"א בהק' מ"ש בר"ה דיי"א תניא ר"א אומר מניין שבתשרי גברא העולם שנאמר תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו פרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים וצמחו שנאמר ואד יעלה מן הארץ ע"כ. נמצא דלס' ר"א דבתשרי גברא העולם מפיק לה מקרא תדשא הארץ. עו"ן מ"ש ה' פתח האהל ז"ל ע' אותיות סי' ד' דאי אמרי' בניסן גברא העו' א"כ הא"ב בסדר נאמרה דניסן הוא חדש האביב והיינו כסדר הא"ב. אבל אי נאמר בתשרי גברא העולם א"כ דרך תשרי"ק נאמרה ע"כ. עו"ן מ"ש המפ' ז"ל דאי העולם גברא ע"ס הא"ב יתנהג העו' במדה"ר דא"ב ישר הוא רחמים פשוטים לא כן אם העו' גברא בס' תשרי"ק א"כ הוא יותר דין דאח' לעולם דין. בוי"ו כשאמר הקב"ה למשה כתוב תדשא הארץ וכו' תמה משה דהשתא הבין מרע"ה דבתשרי גברא העולם כס' ר"א דמפיק לה מהאי קרא וא"כ ע"ז תמה משה דאיך יתקיים העולם מאחר דבתשרי גברא שהוא באותיות תשרי"ק והם לעולם דין וא"כ איך יתקיימו ישראל שהם עם קשה עורף בזה העולם שנברא במדה"ד. לזה השיב לו הקב"ה כתוב ואל תירא ואל תחת כי עתיד אני להחריב את הבית והריני שופך חמתי על העצים ועל האבנים ואז נחה דעתו של משה ע"כ.

בא"א פירש הרב הגו' כו' המד' הגו' והוא במ"ש השל"ה ז"ל דרס"ט דאדה"ר גמסך באותו חטא מצד שהארץ שינתה ולא הוציאה עץ שטעם עצו ופריו שזה כמו שציוה הקב"ה ואמר תדשא וכו' עץ פרי אלא שינתה ותוצא הארץ דשא עץ עושה פרי וזה גרם לאדה"ר שעבר על רצונו. דהנה עה"ד היה טעם עצו ופריו שזה ורמז הנחש בדבריו שמה שאסר הקב"ה לא אסר אלא לאכול מן העץ כי אין אתם זוכים לאכול מן העץ השוה לפרי כי זהו דבר שהוא למעלה מן הטבע שהרי כל האילנות שבעולם אין טעם העץ והפרי שזה אבל הפרי מה טעם אסרם וכו' הרי שהשתנות טעם העץ מן הפרי בשאר אילנות הוא שגרם החטא של אדה"ר שאילו היו כל האילנות שבעולם שוים אין מקום לנחש להסית. והטעם ששינתה הארץ שלא להוציא טעם העץ כפרי היינו מטעם מיעוט המאורות שראתה שהקב"ה גנו האור הראשון כי צפה שעתידים רשעים לעמוד ואינם ראויים ליהנות מזה האור ע"כ גנו האור לעת"ל ולכן כתיב יהי מאורת חסר ו' ולכן כשראתה הארץ שנגנו האור הא' לעת"ל גם גנוה זה בענין שיהיה טעם העץ כטעם הפרי עכ"ל יע"ש. והשתא ז"ש בשעה שאמר הקב"ה תדשא הארץ דשא עץ פרי תמה דהא כתיב ותוצא הארץ עץ פרי הפך ציווי ית' ואיך יתכן לשנות דיבורו של הקב"ה ומכרח דשינתה מט' המאורות שנגנו הקב"ה האור הא' לעת"ל מפני הרשעים שעתידים לעמוד ואינם ראויים וא"כ גם הארץ שינתה שלא יהיה מעלה זאת דטעם העץ והפרי שזה בכל האילנות מסיבת הרשעים שעתידים לעמוד בעולם ולכן גנוז ובראות מרע"ה שעתידים רשעים לעמוד בעולם תמה משה איך יתקיים העולם ולזה השיב לו ה' כתוב ואל תתמה כי עתיד אני להחריב את הבית כנו'. א"ד ז"ל.

בא"א פי' ב"ס לקוטים מפרדס ז"ל משם המפ' והוא דתיבת דש"א ר"ת דין שלום אמת וידוע מאמר התנא על ג"ד העולם עומד על הדין ואמת וש'. בוי"ו דכשבא משה לכתוב דש"א ר"ת דין שלום אמת אמ"ל משה למה דין שלום אמת הא כבר אמר התנא על ג"ד וכו' עה"ת ועל העבודה ועל ג"ח א"כ למה דשא דין שלום אמת. לזה אמ"ל הקב"ה שעתיד ביהמ"ק ליחרב ותבטל העבודה והתו' כמ"ש על עובם את תורתו לכן צריך שלשה אלו דין שלום אמת כדי שיתקיים העולם ע"כ.

בא"א פי' איהו ז"ל שאמ"ל משה למה דשא די היה באומרו תדשא הארץ עשב. לכן אמ"ל הקב"ה כדי להעירם על ג"ד הללו ר"ת דש"א שביהמ"ק עתיד ליחרב בעבורם כמ"ש לא תרבה ירושלים עד שדנו בה דין תורה ולא הוזהרו מדין מרומה ופשרה ולפנים משוה"ד. וגם אז"ל לא נחרב בית שני אלא על שנאת חנם הוא השלום. והאמת כמ"ש ירמיה ואמת לא ידברו ואם נחרב בעבור אלו כ"ש שלא יבנה כ"ז שעון זה מצוי בינינו וא"כ כיצד אומרים לישועתך קוינו כל היום ומעשינו להפך לכן לעוררם ע"ז כתוב דש"א שיתקנו ג"ד הללו שעתיד אני להחריב בהמ"ק בעבורם יתקנו אותם כדי שאבנה בית ג' ואחזיר עטרה ליושנה. את"ד ז"ל.

זאת הפעם עצם מעצמי וכו'. פי' ה' כתנות אור ז"ל משם ה' אהרן דרשן ז"ל בהק' משו"ל במד"ר ע"פ עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידין תסוככני א"ר אבהו טובה גדולה עשה הקב"ה עם האשה בעוה"ז שלא התחיל יצירת הולד בגידין ועצמות שאילו כן היה מבקע כריסה ויוצא ע"כ. ולכך בחוה התחיל בעצמות תחילה דלא שייך דב"ז וז"א זאת הפעם עצם תחילה ואח"כ בשר אבל הנולדים אח"כ עור ובשר תחילה ואח"כ עצמות. ע"כ.

באו"א פי' ה' עין יוסף ז"ל במ"ש בנדה ג' שות' יש באדם אביו ואמו והקב"ה החלק של אביו עצמות וגידין וחלק האם הדם והבשר וחלק ה' חוש השמע וכו' נמצא דשות' ג' וראה אדם בחכמתו שלא היו ג' שות' בחוה אלא ב' חלקים ממנו והם העצמות והגידין שהם חלק האב וגם הדם והבשר ממנו הוא ואין בחוה ממנו ית' זולת החושים נמצא דב' חלקים מאדם וחלק א' מהש"ת. וז"ש זאת הפעם דוקא חלק האב שהם העצמות הם מעצמי והבשר שהוא חלק האם מבשרי א"כ יש לי בה ב' חלקים והש"ת אין לו בה אלא חלק א' לכן לזאת יקרא אשה דהיינו ב' אותיות משלי אליף ושי"ן וה' היא משמו של ה' ולמה אני קראתי לה אשה בשתי אותיות משמי ואות א' מהש"ת משום דמאיש לוקחה זאת לא מזכר ונקבה כשאר כל הנולדים ודו"ק כי נכון הוא. ע"כ.

באו"א פי' ה' הנז' במ"ש בתענית ר' מני הוה שכיח קמיה דר"צ בר אלישיב אמ"ל אין אשתי מקובלת עלי שהיתה כעורה אמ"ל מה שמה אמ"ל חנה אמ"ל תתייפי חנה לסוף מרדה בו אמ"ל קא מרדה עלי אמ"ל תתכערי חנה חזרה חנה לשתרוריתה. נמצא שהוא היה מכווער והיא יפ"ת לכך מרדה בו ולכך הוצרך לבקש תתכער חנה. והנה ידוע שחנה היתה יפ"ת הרבה וכן אמרו בגמ' הכל בפני שרת כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף אדם בפני שכינה וכו' ובודאי דלענין יופי אתמר לא לענין קומה דהא במגילה אמרו ד' נשים יפיפיות היו בעולם שרה ואביגיל ורחב ואסתר והק' התוס' למה לא מנו את חוה ות' דלא חשיב אלא אותם הנולדים מבטן אמם אבל הקב"ה ברא חוה ולכן אף שכולם כקוף בפניה לא חשיב לה. נמצא דלענין יופי אתמר ועכ"ז יופיו של אדם עדיף טובא. וז"ש זאת הפעם שקשטה אלי והביאה לפני מקושטת אמצא בה מרגוע לנפשי. וא"ת אדרבה בהיותה ביופי תמרוד כאשר ר' מני לז"א איני מתירא מזה שא"ת לענין סדורי האברים ותואר הפנים מעין עצמי היא שאני יפה ממנה ולענין תלובן במראה בשר מבשרי והתם ר' מני הוא שחור והיא נתייפתה ולכן מרדה בו. ואפשר דתיבת עצם מלשון אדמו עצם מפנינים לכן כיון שאני גדול ממנה במראה ובתואר לזאת יקרא אשה ע"ש שפי' אותה בדוחק. ולדעתי המעט א"ש במה שפי' ז"ל ומוצא אני מר ממות את האשה שתמיד צריכה האשה לחשוב עצמה שהיא פחותה מן האיש לא האשה כמנין איש וז"ש לזאת יקרא אשה לא האשה ודו"ק. ועפ"י פי' המפ' כו' הפ' אבן שהיא חות מאסו הבונים ולא מונה בכלל היפיפיות ובאמת היא היתה לראש פינה שהכל כקוף בפניה וכ"ת א"כ למה לא מנו אותה לז"א מאת ה' היתה זאת ולא מנו כ"א הנולדים מאיש ואשה כסברת התוס' ז"ל.

לא טוב היות האדם לבדו וכו' פי' ה' אדר"א בבלי יצ"ו במשו"ל שיצה"ט נקרא לב והיצה"ר נקרא לב ע"ד לב חכם לימינו וכו' שהיצה"ט בימין והיצה"ר בשמאל ולכן נאמר בכל לבבך בבי' יצריך ביצה"ט וביצה"ר. ואמנם האדם צריך שיהיה לו לב אחד והיינו שיכניע את יצה"ר ע"י עסק התו' ויכלול אותו עם יצה"ט ויהיה הכל טוב לב אחד דוקא ולא שישתמש בשני לבבות דהיינו ביצה"ט וביצה"ר. והנה דו בלשון יון שנים ע"ד טב למיתב טן דו כידוע. וז"ש לא טוב היות האדם לבדו ר"ל לב' ד"ו דהיינו ב' לבבות יצה"ט ויצה"ר אעשה לו עזר היא התו' כנגדו של היצה"ר כדי שיכניע אותו ע"י עסק התורה ויכלול אותו יצה"ט ויהיה לו לב אחד דוקא ע"ד משו"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תו' תבלין. או עזר קאי על האשה שמצלת האדם מן החטא ובוה יכניע היצה"ר ויעשנו טוב. א"ד יצ"ו.

באו"א פי' ה' פקודת המלך ז"ל בהק' משו"ל דבליל שבת לא יקרא לאור הנר שמא יטה אבל אם אשתו עמו שרי דאשתו משמרתו. וידוע דהאשה נקראת עזר והתורה נקראת טוב כדכתיב כי לקח טוב. וז"ש לא טוב היות האדם לבדו ר"ל כשהיה האדם לבדו אז לא טוב שהיא התורה שנקראת טוב שאסור לקרות בתורה יחידי אלא אעשה לו עזר שהיא האשה ועי"ז היא יושבת כנגדו ומשמרתו הא לא"ה אסור ע"כ. ובוה פי'

כו' הפ' באיוב האם אין עזרתי בי שהיא האשה שנקראת עזר אם אינה עמי אזי ותושיה שהיא התו' נדחה ממני שאסור לקרות יחידי אבל אם אשתו עמו אשתו משמרתו ודו"ק. והנחש היה ערום וכו' ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו וכו' ותאמר האשה מפרי עץ הגן נאכל ומפרי העץ וכו' אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותו. ויאמר אלהים אל הנחש וכו'. צ"ל מה היא עורמת הנחש ומה כונתו להעבירם, אם כמ"ש רש"י שנתאות לחוה א"כ הו"ל לפתות לאדם שיאכל כדי שימות וישא את חוה כי רצונו שתחיה ולא תמות. ותו אומרו לא מות תמותו דברים אלו אין להם טעם. ותרא האשה כי טוב מהיכן ראתה כי טוב. אכן ראיתי לה' שמח לבי ז"ל שפי' בדרך הלצה עפ"י ויכוח שהי"ל להרמב"ם ז"ל עם רופא גוי שונא אותו מקנאתו כי המלך אהבו ורומם אותו ע"כ הרופאים. פעם א' שמע המלך מאת רופאי הזמן סגולה נוראה על אודות סמים הממיתים כי כל סם החזק מחבירו מבטל את חברו לבלתי יעשה כפעולתו. למשל אדם אשר השקוהו סם הממית ממדריגה ג' ונטה למות אם ישקוהו סם יותר חזק ממנו ממדריגה ב' וכ"ש ממדריגה א' אזי מבטל אותו הסם הגרוע ממדריגה ג' ומציל שותהו מן המות הגם כי הוא לבדו ימהר ויחיש להמית שותהו עכ"ז כיון שקדם הסם הגרוע תחילה והוא החזק בא עליו יתהפך לסם חי ויבטל פעולתו הראשונה. המלך בשומעו את הדברים האלה הביא ב' הרופאים הגדולים אשר לו ה"ה הרמב"ם והרופא הגוי הנז' וישאל על הדבר ויאמרו לו כי אמת הדבר. אז ביקש מהם המלך שיביאו לו סם היותר חזק שבעולם ויהיה אצלו שמור כ"א יקרא שישקוהו אויביו איזה סם לו או לביתו יהיה מוכן לו שישתה זה החזק אשר אין למעלה ממנו ויבטל את הראשון ויחיה ולא ימות. אז נדברו יחד הרמב"ם והרופא להמציא הסם היותר חזק להביא למלך. אך לא נשתו בדיעותיהם זה אומר בכה וזה אומר בכה. המלך שאל לדעת מה ביניהם. ורופא השונא קפץ להשיבו אדוני המלך הרמב"ם אהובך מבקש להטעותיני להפיק רצוני עמך כי יחפוץ לומר על השני ראשון ומי יודע שיהיה כונתו כי אם יתנו לך איזה זמן סם אז כאשר תשתה מהשני להנצל לא יועיל לך ויוסיף עוד להזיק. והרמב"ם השיב לא אדוני כי אני מבקש להמציא לך הסם הראשון והוא אינו מסכים עמי להביאו. המלך השיב עלי לברר הדברים וחופר גומא בה יפול. הנה למחר כל א' יביא עמו סם היותר חזק לפי דעתו וכל א' לדעתו שביד מי שכנגדו הוא גרוע הנה ישתה תחילה ממה שביד חברו ושוב ישתה ממה שבידו כי הוא החזק ויוצל ואז אדע את אשר ניצול וחי הוא אשר בידו החזק והוא החפץ בי ובמלכותי ואת אשר בידו האיני חזק הוא בעוני ימות כי ישתה מהסם שכנגדו תחילה ובו יפול כי לא יצילתו הסם אשר בידו. שניהם שמחו לעצה זו ויצאו מלפניו שמחים. המה יצאו מפניו והרמב"ם בא אל ביתו משתומם לדעת מה דעתו של הרופא ובמה יוכל להציל עצמו אחר כי גם הרופא ידע כי דברי הרמב"ם הם אמתיים רק שתואנה הוא מבקש לו ועתה מה יעשה ליום מחר, אז האיר ה' את עיניו. להבין מחשבת הנוכל הרע הזה להציל א"ע ולהמית את נפש הצדיק. והוא כי הרופא חשב לעשות בביתו קודם בואו לפני המלך סם הממית אך לא חזק. ולהביא בידו תחבושת סממנים שאין בהם להמית כלל. ובזה יהיה רצונו כי יאמר למלך על התחבושת בידו כי הוא החזק הממית אין כמוהו וכאשר יאכל מהסם החזק אשר ביד הרמב"ם כמשפט המלך ינצל בו מהסם אשר שתה בביתו כי הסם הגדול הזה יבטל אותו הגרוע ממני ושוב אח"כ יאכל מהתחבושת אשר בידו לכסות עינים ויאמר עליו כי הוא הצילו הוא הגדול. ובו יפיל את הצדיק הרמב"ם, כי הרמב"ם יאכל תחילה מן התחבושת כמצות המלך ואין בו מאומה וכאשר יאכל אחריו מהסם שבידו החזק הוא ואין בלעדו בבטנו ימות בו בלי ספק. כאשר ידע והבין את לב חורש מחשבות און אמר הבה נתחכמה לו ולא יצליח בתחבולתו וישוב גמולו בראשו. אז עשה גם הוא תחבושת אשר אין כל דבר הממית בו. ויהי ממחרת ויבואו לפני המלך וכל א' כלי לו בחושבו כי סם חזק וינצל בו. ואחריו אכל גם מהתחבושת אשר בידו אשר לא מלא בידו וימהר הרופא לאכול מהסם אשר ביד הרמב"ם ז"ל הוא התחבושת אשר הכין יועילהו ולא יצילהו מהסם אשר שתה בביתו. והרמב"ם אכל תחילה מהתחבושת אשר ביד הרופא ושוב מתחבושת אשר בידו וחי בהם לעולם והרופא נפל ומת כן יאבדו כל אויביו ה'. מעתה נאמר כי בזה הצליח הנחש הערום כי השכיל להבין עסקי הסמים הממיתים סגולתם ופעולתם אשע"כ חשב להפיק זממו להסביר את האשה כי את אשר

ציוה ה' על עה"ד טו"ר כי ביום אכלו ממנו ימות הוא על אשר ידע כי הוא סם חזק מאד וממית אוכלו תכף ביום אכלו. אך רצה תחילה להוציא כלי למעשהו להטעות אותה כי גם שאר עצי הגן ציוה ה' לבל יאכל וגם הם סם המות המה. רק שאינם חזקים כמו עה"ד אשר הוא החזק מכולם. וע"ז יסביר לה הסוד הכמוס בסממני המות כ"א יאכל ממנו חזק תחי' כאשר יחיש ויאכל מן החזק ממנו לא זאת שלא יזיקנו אלא גם יצילהו מן הראשון ולא תאונה אליו רעה. ע"כ פתח פיו ואמר אל האשה אף כי אמר אלהים ל"ת מכל עץ הגן עוד לא השלים דבריו שיש אופן לאכול מזה בכנסה האשה בתוך דבריו להכחישו מבלי ישעה מה ואמרה מפרי ע"ה נאכל ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים ל"ת ממנו ולא תגעו בו פן תמותו. ונחש בשומעו את דבריה לא הוצרך לעמוד על דבריו בשאר עצי הגן כי לא עליהם היה מגמתו רק רצה להם לאמצעים להפיתה בעה"ד. ועתה ראה כי פיה חכשילה להוליד אמצעי אחר היא הנגיעה כי אמרה ל"ת ולא תגעו. וע"ז מצא מקום להסביר לה כי הנגיעה הוא סם הממית והאכילה חזק ממנו להמית. אך יש אופן לאכול וליגע ולא זה ימית ולא זה ימית וז"ל לא מות תמותו ולכן כפל לא מות תמותו אם יהיה משני המינים זה אח"ז לא יהיה מיתה כלל ורק כי יודע אלהים כי ביום אכלכם וכו' הטיל בו סם הממית וגם בנגיעת הטיל סם הממית בדבריה וא"כ מסוד הסממנים כן הוא ואמרו במד' שדחפה אל העץ ונגעה בו ע"כ חייבה בחוש השכל שמוכרחת היא לאכול כדי שתחיה גם מצד הנגיעה כי היא מסוכנת למות. ואז תתן לבעלה לאכול ע"י החזיון שאכלה היא ולא מתה ובודאי יאכל מבלי ידיעת סוד הענין ויאכל וימות ותשאר לבדה וימלא תאוותו אשר נתאוה לה. וז"ש ותרא האשה ר"ל ראתה בעין שכלה כי טוב העץ למאכל ר"ל אחר שנגעה והיינו הסם הגרוע הוא טוב לו העץ למאכל להנצל מסם הנגיעה ולכן ותקח ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל. דייק לומר עמה כי כאשר הראתה לו שהיא אכלת ולא מתה לכן ויאכל גם הוא עמה. א"ד ו"ל.

בא"ל פ"י ה' דרש אברהם ז"ל משם מ"ז ז"ל במ"ש בגמ' נשים חייבות באכילת מצה ד"ת שנאמר ל"ת עליו חמץ כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ותני נשי הואיל וישנם בב"ת חמץ ישנם בקום אכול מצה ע"כ. ע"ז מ"ש בגמ' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם השווה ה' אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. והשתא תא היה אומר דמשום דמציגן למימר דאדם דוקא נצטוה במצוה זו דהא בכל מצות שלא הו"ג לא אתרבו נשי אלא משום דהשוה ה' אשה לאיש וכיון דאכתי לא שמעינן לה קודם מת"ת איכא למימר דחזו לא נצטוה בזה. אבל זה אינו דא"כ אמאי הוצרך לומר מכל עץ הגן אכול ולא אמר בקיצור מעה"ד לא תאכל וציווי מכל עץ הגן אכלו למה. א"ו דלזה אצטרך לאתויי נשים כדי למדרש כל שישנו באכילת כל עץ הגן ישנו בב"ת מעה"ד וחוה הואיל ואיתא באכילת כל עץ הגן איתא נמי בב"ת מעה"ד. וע"ז אמר הנחש אף כי אמר אלהים וכו' ודרז"ל שמא אמר לא תאכלו ר"ל שמא סבורים אתם ששניהם מצווים של"ת מכל עץ הגן כלומר מכל העצים רק ממקצתם דהיינו משאר העצים תאכלו ומעה"ד ל"ת דהא איכא למימר שלא נצטוה אלא אדם כיון דמצוה זו נצטוה מהקב"ה קודם מת"ת. אף היא השיבה ואמ"ל דפשיטא ששניהם נצטוה כיון שאמר הקב"ה מפרי עץ הגן נאכל ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ואם איתא כדברין למ"ל להקב"ה לומר מכל עץ הגן נאכל ומפרי וכו' חול"ל בקצור ל"ת מעה"ד טו"ר. א"ו דאצטרך לאתויי נשים ולומר דכל שישנו באכילת כל עץ הגן איתיה נמי בב"ת מעה"ד וא"כ איך אני יכולה לאכול מעה"ד. א"ד ו"ל.

והרב טל אורות ז"ל פ"י הסתת הנחש באו"א עפ"י מ"ש הר"מ בה' תרומות פ"א אי גחין ואכיל בפיו מן הארץ בטלה דעתו אצל כל אדם שאין דרך ב"א בכך לפיכך פטור מן המיתה ומן החומש אם היה שוגג ע"כ. והשתא הוא היה לומר דזה היה הסתת הנחש דהיו יכולים לאכול ולא היו חייבים מיתה דמשכחת לה שיאכלו בדרך זה גחין ואכיל בפיו מן הארץ ולא חשיבא אכילה כלל וכמאן דלא עביד דמי זה היה דעתו של נחש אבל אמת אינו כן כמו שהאריך ה' ז"ל שם. אשר בזה ישנו בנ"ט ה' דר"א ז"ל שם למה שקילל הקב"ה לנחש על גחוונו ילך דכיון דהעיקר הוא על קציצת הרגלים חול"ל שלא יהיו לו רגלים למה אמר בזה"ל על גחוונו ילך. אלא עפ"י א"ש דהקב"ה נפרע מן הנחש מכ"מ וזן אותו שילך על גחוונו שהוא המכוון לנגד חטאו והוא שדן הקב"ה

לנחש ואמ"ל אתה אמרת לאדם וחוה שיאכלו על גחנם מן הארץ ובוזה חטאו ואכלו בעבורך אף אתה על גחונך תלך דהיינו גחין ואכיל בפיו מן הארץ. והוא טעם נכון עפ"י דברי הרב ז"ל, את"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' הנש"ר ז"ל כו' עורמת הנחש במשז"ל שהנחש הטעה את חוה שלא אסר הקב"ה אכילת עה"ד כ"א בשעת שהפרי מחובר לקרקע ר"ל לאילן אבל כשהוא תלוש ומנוח בארץ הואיל והחיות אוכלים ממנו למה יאסר עליהם. והנה רז"ל אמרו דקודם שאכלה חוה האכילה לחיות ולבהמות ולעופות והט' כדי שתתחזק טענת הנחש. וז"א והנחש היה ערום וקא מפרש הפ' דהערמה היא מכל חית השדה ר"ל דתלוש מותר לאדם לאכול וראיה מכל חית השדה ובוזה פיתה וגם יכול, אי"ד ז"ל.

אשר בזה פי' הרב כמהר"ם שולטאן ז"ל כו' מד' היא בתנה לי מן העץ ואוכל אכלתי לא נאמר אלא ואוכל אכלתי ואוכל ע"כ. דכונת אדם מאחר שלא אסרת עלינו כ"א בעודו מחובר כמו שהכריח הנחש ואני לא אכלתי כ"א מן התלוש כי האשה וכו' היא נתנה לי ר"ל שתלשה ותביאה לי ומוזה אכלתי אי"כ אוכל עוד הפעם אחר דאין בו חשש אסור. והנה אדה"ר טעה בדברי השי"ת שאמ"ל המן העץ וכו' וחשב שכונתו שמן העץ ר"ל בעודו מחובר אכלת ולכך נתחזקה עמו טענת הנחש שלא נאסר כ"א במחבר והשיב האשה וכו' אכלתי ואוכל ע"כ.

ומשם הראשונים שמעתי בכו' הנחש שאמר לא מות תמותון כי יודע אלהים וכו' במשז"ל כ"מ שנאמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. בזו"ו שהאשה אמרה אמר אלהים לא תאכלו פן תמותון ר"ל שמא ימותון לזה אמ"ל הנחש לא מות ר"ל דתיבת פן אין פירושה שמא אלא פירושה לא מות כמ"ש פן ואל אינו אלא לא תעשה והט' כי יודע אלהים ולגבי שמיא איכא ספיקא אי"ו פי' פן לא תמותון ע"כ.

באו"א פי' ה' יושב אהלים ז"ל כו' המד' הנז' אכלתי ואוכל במ"ש האוכל אכילה גסה ביה"כ פטור משום דלית בה הנאה אלא אדרבה נזק. וכ' מהר"א ז"ל שהנחש בא בערמה שיאכלו משאר אילנות כדי שביעה ואח"כ יאכלו מעה"ד ואז לא יהיו נענשים. ובוזה אי"ש משום שאכלתי כבר משאר אילנות לכן ואוכל עוד דאכילה גסה לא שמה אכילה ע"כ.

באו"א פי' ה' קול שמואל ז"ל במ"ש בביצה ההוא גברא דאמר הבו ת' זווי לפ' ולנטיב ברתי אמר ר"פ זווי שקיל וברתיה אי בעי וכו' אבל אי אמר לינסוב ברתי והבו ליה ת' זווי אי נסיב שקיל ואי לא שקיל. וכ' הראשונים דהט' לפי שתנאי זה קדמו מעשה שאמר תנו ת' זווי וכל תנאי שקדמו מעשה כאלו אינו והתנאי בטל והמעשה קיים. דון מינה ואוקי באתרין דאי היה תחילת דיבר ה' לומר מעה"ד ל"ת והדר מכל עץ הגן אכול היו חייבים לקיים אבל עתה דתחילת דיבר ה' מכל עץ הגן אכול וכבר זיכה להם המתנה בכל עץ הגן אי"כ שוב כי התנה ואמר ומעה"ד טו"ר ל"ת ל"מ ואי בעי מקיים אי לא בעי לא דומיא דהבו וכו'. ולכן אמר אדה"ר להקב"ה אכלתי ואוכל כיון דתנאי זה קדמו מעשה בתחילה. ע"כ.

ובזה פי' כמהר"ם ז"ל כו' הנחש באומרו אף כי אמר אלהים ל"ת ותאמר תאשה מפרי עץ הגן וכו' ויאמר הנחש לא מות תמותון. שהכונה שזאת היתה ערמתו של הנחש באומרו אף כי אמר אלהים ל"ת ר"ל דהנה בעתה אמר אלהים מכל עץ הגן אכול אי בעי וכו' ואי"כ אכלו ושמחה וזה פשוט. ול"מ שלפי סדר הדברים הנאמרים מפיו ית' תחי' ואח"כ אמר ומעה"ד טו"ר ל"ת והוי המעשה קודם לתנאי והמתנה קיימת והתנאי שאתם פטורים מציווי הנז' אלא אף כי אמר אלהים לא תאכלו תחילה ולא היה מעשה קודם התנאי אתם פטורים משום כי יודע וכו' ע"כ.

באו"א פירש ה' זר"ב ראשון ז"ל כו' המד' הנז' וז"ל נוכל לומר דמ"ש ת' מכל ע"ה אכול תאכל אפשר היה בזה קפידא שמצוה עליו לאכול מכל שאר עצי הגן כדי שימלא כרסו מן ההתר ולא יתאוה לעה"ד ולכך צוהו על אכילת עץ הגן דאל"כ ק' למה זה פי' ההתר. אבל הנחש הקדים עצמו לדבר עבירה ובא על תאשה טרם שאכלו עדיין מעצי הגן כמ"ש האשה מפרי עץ הגן נאכל לעתיד ועשה הנחש בכונה כדי שיתאוו טפי אל האסור מרעבון נפשם. ולפי"ז עבר אדם על תרתי שלא אכל תחי' מעצי הגן ואכל מעה"ד. וז"ש לו ה' המן העץ אשר צויתך שתאכל לבלתי אכול מעה"ד אכלת והשיב האשה וכו' נתנה לי מן העץ שהוא עה"ד ועל ציווי עצי הגן אוכל ר"ל אקיים

עוד. וז"ש המד' אכלתי ואוכל ר"ל אכלתי מן עה"ד ועברתי על ציוויך אבל עדיין לא עברתי על ציווי מכל עץ הגן אכול דאפשר להתקיים עוד ואוכל דייקא. את"ד ז"ל.

בא"א פי' ב"ס ע"ת אנג'יל ז"ל כו' הפ' הנז' במ"ש בי"ח וז"ל אף קודם שחטא אדם לא הי"ל לחיות חיים נצחיים אלא הי"ל לחיות חיים ארוכים אבל כשחטא נגזר

עליו למות באותו יום ממש וכשעשה תשובה נחבטלה הגזירה להאריך ימיו יומו של

הקב"ה שהוא אלף שנה. תדע דאם ראוי לחיות לעולם א"כ אף שחטא כיון שעשה

תשובה הי"ל לבטל הגזירה ושלא למות כלל א"ו כדאמרן לא חיות לעולם שהרי מעפר

לוקח וכו' ע"כ. אבל במד' תהלים תי' תי' לקו' זו דלמה לא נחבטלה הגזירה בתשובה

ח"ל ע"פ להגיד בבקר חסדך אמ"ל לאדה"ר מי גרם לך מיתה אמר אני גרמתי לעצמי

ולא הקב"ה עשה לך אמ"ל לא אני גרמתי, מלה"ד לתולה שהיה מוטל במיטה ובא

הרופא ואמ"ל אל תאכל דבר פ' שהוא מסוכן למות והוא סם המות לימים אכל אותו

דבר שאמ"ל הרופא שלא יאכל אמ"ל שמא עשה לך הרופא כלום אמ"ל לא אני גרמתי.

כך הקב"ה אמ"ל ומע"ה טו"ר ל"ת כי ביום וכו' ואני אכלתי א"כ אני גרמתי לעצמי

ע"ש. נמצא טעם אסור אכילת עה"ד הוא משום שהוא סם המות וא"כ אפי' שהציווי

היה לאדה"ר לבדו ראוי הוא שגם חות תשתמר כיון שהוא סם המות וכמו שיזיק לאדה"ר

באוכלו ממנו כן מזיק לחות כמשל הרופא הנז' ולכן לא הועילה התשובה של אדה"ר

משום כשאכלו מיד הזיקו ונסתכן למות. וידוע שכמה מצות לא נצטוו רק האנשים ולא

נשים כמו מ"ע שהז"ג ומה שחייבות הנשים הוא גדה וחלה ותדלקה אף שיש מל"ת

שחייבות הנשים היכא דגלי קרא בדבוריה או מריבוי הכתוב כמ"ש בפסחים כל אוכל

מחמצת ונכרתה לרבות הנשים שמוזהרות על חמץ יע"ש אבל במקום דליכא רבוי

לא נצטוית האשה ואינה חייבת. בוי"ו הענין שבא הנחש בערמה אצל חות ואמ"ל למה

את אינך אוכלת דבשלמא אדה"ר נצטוה אבל את לא נצטוית שהפ' אמר ומע"ה טו"ר

ל"ת ממנו ולא אמר לא תאכלו א"כ למה את אינך אוכלת מ"ש מכל מצות שנצטוו

האנשים ולא הנשים ואף שיש מצות שחייבות דוקא כשיש רבוי בפסוק אבל כאן

לא יש רבוי בפסוק אדרבה לא נאמר לא תאכלו אלא לא תאכל, וז"ש אף כי אמר

אלהים ל"ת לשון רבים בתמיהא א"כ תאכלו זו היא טענת הנחש. והיא השיבתו מה

אתה מדמה מצוה זו לשאר מצות דעלמא בשלמא שאר מצות אם עבר האדם בתשובה

מתכפר לו אבל הכא אינו מועיל תשובה כיון שהוא סם המות וא"כ אף אם הציווי

לבעלי צריכה אני להזהר ממנו כיון שהוא סם המות. וז"ש האשה ומפרי העץ וכו'

אמר אלהים לא תאכלו פן תמותו וא"כ כיון שיש טעם מיתה אף שנצטוה בעלי

לחוד צריכה ג"כ אני להזהר כדי שלא אמות. אז ויאמר הנחש לא מות תמותו ר"ל

אין הטעם כמו שאת סוברת שהוא סם המות אלא כי יודע אלהים וכו' וא"כ הו"ל כמו

שאר מצות ש"ת וכיון שהציווי הוא לבעליך יכולה את לאכול או נתפתית.

ובז"ה פירש כו' אומרו האשה אשר נתת עמדי וכו' ק' מה זו תשובה וכי דברי הרב וכו'

גם מ"ש במד' אכלתי ואוכל ק' הדבר הרבה. אכן עפ"ה א"ש דאדה"ר היה

סובר דמה שנצטוה שלא לאכול מעה"ד משום שהוא סם המות ומיד כשאוכל מת לכך

כיון שראה שחות אכלה ולא מתה אז נתפתה לאכול לז"א אשר נתת שאכלה ועכ"ז

היא עמדי ולא מתה לכן כשנתנה לי ואוכל כיון שאינו סם המות ולכן אכלתי ואוכל

כיון שאינו סם המות כמו שאני הייתי סובר, את"ד ז"ל.

והחיד"א ז"ל פי' בראש דוד משם זקנו בעל ס' ברית אברהם שפי' משם האר"י ז"ל

שטענת הנחש היה שעל העץ עצמו ציוה שכיב ומע"ה טו"ר ל"ת אבל

הפרי תאכל וחות השיבה שגם הפרי אסור אבל אח"כ כשראתה כי עה"ד היה טעם

עצו ופריי שוה אז אמרה אמת אמ"ל הנחש. וז"ש ותרא האשה כי טוב העץ עצמו

למאכל אז נתפתית כ"א לא היה רק הפרי ראוי לאכילה א"כ יש לפ' מ"ש ומעץ

הדעת הכונה על הפרי ולא על העץ כיון שאינו ראוי לאכילה אבל עתה כראותה כי

טוב העץ עצמו למאכל אז אמרה צדקו דברי הנחש שה' לא ציוה כ"א אלא על העץ דוקא

ולכן ותקח מפריי ותאכל שסברה שהפרי מותר ע"כ.

ויאמר קין אל הבל אחי ויהי בהיותם בשדה ויקם קין על הבל אחיו ויתרגמו. יל"ד

דלא פירש מה אמר לו. ומהר"ם כ' בשם המקו' שאמירתו היתה בפ' ציצית

דכתיב בה ויאמר ולכן לא הוצרך לפרש מה אמ"ל דבאומרו ויאמר רמזו מה אמ"ל

דחינו פ' ציצית שנאמר בה ויאמר. אך ק' מ"ש פ' ציצית אמ"ל מכל פרשיות שבתו'. גם מהו אומרו ויהי בהיותם בשדה מאי נ"מ לומר שהיו בשדה. אך פי' ה' צמח דוד ז"ל במ"ש פ' התכלת ד' מ"ג אין אדם רשאי למכור טלית מצויצת לגוי עד שיתיר ציציותיה מ"ט הכא תרגימו משום זונה רב יאודה אמר שמא יתלוה ישראל עמו בדרך ויהרגנו. וזהו ענין של קין שלמד עם הבל פרשת ציצית כי היה צורך להורגו והיה צריך להתייחד עמו במקום שאין בריה רואה אותם והיה חושש שהבל ישמור עצמו מלהתייחד עמו שמחזיקו לחשוד על ש"ד לכן מה עשה למד עמו פ' ציצית כדי שידעה הבל ויאמר כיון שהוא לומד פ' ציצית ודאי רוצה לקיים ואדם הגון הוא ולא ימנע מלהתייחד עמו וכן היה שטעה בו הבל ונתייחד עמו והרגו. וז"ש ויאמר קין אל הבל אחיו כלומר אמ"ל פ' ציצית להראות שתוא אחיו במצות כמוהו או אחיו שאינו מבקש רעתו ולא ישמר ממנו וכי היה כי מחמת זה ויהי בהיותם בשדה כלומר נתייחד עמו בשדה מקום שאין רואה וקם והרגו. ועי"ל מה שלמד עמו פ' ציצית לרמוז לו שקין והבל היו כלאים ויש טהרה ותקון לקין שיכנס לקדושה כמו שכלאים בציצית מותר כמ"ש המקו' ז"ל. עכ"ד ז"ל.

ובמ"ד אמרו כד הרג קין להבל לא ידע אי למקבר יתיה אי לא זימן לו הקב"ה כת של עורבים והרג עורב א' לשני וקבר אותה מיד קבר קין להבל אחיו. והוא תמוה מאיזה טעם לא ידע אי למקבר יתיה אכן פי' בס' עיר דוד סי' קט"ז משם ה' נפתלי כץ ז"ל במ"ש בסנהדרים פ' נגמר הדין איבעיא להו קבורה משום בזיוני או משום כפרה ת"ש מדקברינן צדיקא ואי ס"ד לכפרה צריכים צדיקים לכפרה בתמידה. ואמרו בגמ' עוד ט' ג' דלא לישני ממנהגא. והנה הטעם דבזיון משום דאיתא בגמרא ג' טיפות ביד מה"מ. וזורקן לתוך פה האדם ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות נמצא יהיה לו בזיון לזה צריך קבורה. אכן הא תינח לגבי מי שמת ע"י מה"מ אבל אם נהרג ע"י אדם לא שייך טעם בזיון דליכא בזיון משום ג' טיפות כנו' רק מב' טעמים אחרים צריך קבורה מטעם כפרה ומטעם דלא לישני ממנהגא. והשתא א"ש כד הרג קין להבל הרג דייקא לכך לא ידע אי למקבר יתיה ר"ל לא ידע מאיזה הטעם של קבורה דטעם משום בזיון משום ג' טפות כנו' כך דייק המדרש כד הרג וגבי הריגה ליכא בזיון וטעם הב' משום כפרה ידוע דהבל צדיק היה ואמרו בגמ' צדיקים לא צריכי כפרה ואי מטעם ג' דלא לישני ממנהגא הלא קין והבל ראשונים שבעולם היו ועדיין לא היה שום מנהג בעולם. נמצא מכל ג' טעמים הנו' לא ידע וכו' עד שזימן לו הקב"ה כת של עורבים והרג א' לא' וקבר אותה והיה מנהג של קבורה בעולם מיד קבר קין להבל מטעם הקבורה הוא דלא לישני מן מנהגא. א"ד ודפח"ת ע"כ.

ויאמר אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי. פי' החיד"א ז"ל בראש דוד משם ה' צמח דוד ז"ל בהק' מאי דק"ל כל לא ידענא פשיעותא היא וזה"ל בדין שומר אבל בעלמא לא חשיב פשיעא. וז"ש קין כששאלו ה' אי הבל אחיך אמר לא ידעתי וכו' כל לא ידענא פשיעותא לז"א השומר אחי אנכי וכי אני נעשיתי שומר עליו כדי שאתחייב באומרי לא ידעתי ע"כ.

בא"א פי' בס' באמ"ח ז"ל במ"ש הש"ך בחו"מ סי' ע"ב סק"מ בא' שלקה סוף מחבירו ותזיקו בידים ואח"כ טוען הנזק שהיה סייף יקר למאד מה שאין דרך סתם סייף להיות יקרה כ"כ חייב המזיק לשלם דמי הסייף אף שאם היה שואל אצלו וגאבד אפי' בפשיעה א"צ לשלם כ"א דמי סייף בעלמא לא כן במזיק בידים שאומד לו מאי הוה לך גבאי דאזקתיה ושלם כדעת הש"ך דפי' דאף במזיק בידים א"צ לשלם כ"א דמי סייף בעלמא וכ' דדוקא גבי שומר שקיבל עליו לשמור צריך לשלם כל ההזק שהזיקו בידים כי הו"ל לאסוקי אדעתיה שדבר יקר הוא שנתנו לו לשמור הי"ל לחוש אולי דבר יקר הוא אבל במזיק אפי' בידים פטור יע"ש. והנה הבל ידוע ברוב צדקתו אשר היה נפשו של מרע"ה והוא דבר יקר שאין כמוהו וקין הזיקו בידים ותבע הקב"ה ממנו דמי נפש יקר זה. וע"כ אמ"ל אי הבל אחיך דהיה די לשואלו אי אחיך לכן הקב"ה תבע דמי זה הצדיק ואמ"ל אי הבל אחיך ואינך נדון בו כשאר הריגת סתם אדם כי אתה הזיקתו בידים וכדעת הש"ך ורמוז לו בתי' אי בחי' נשמתו שהוא א' מאלהים ויו"ד מהי"ה הוא בחי' יסוד או"א הוי"ה ואלהים כנודע והוא נשמת מרע"ה. ועוד אחיך הוא וחילוק גדול יש בין ההורג איש זר ובין ההורג אחיו כי הבל נדון עפ"י רוב

המעשה אשר לא חמל על חצי בשרו אחיו אשר כנפשו. ע"ז השיב קין ואמר לא ידעתי השומר אחי אנכי תפס לא שלא כהלכה כדעת הש"ך ז"ל שאף שמויק בידים אינו כדין שומר ואינו מחוייב לשלם כ"א כסתם סיף דעלמא וע"כ אמר הנה אני לא ידעתי פי לא ידעתי מרוב צדקותו וגודל יקרת נפש הו' ואיני מחוייב לסבול כ"א כסתם הורג נפש כי השומר אחי אנכי לקבל שמירתו עלי להתחייב אפי' בסתם איני אלא מויק אדם סתם אדם תתבע ממני ולא יותר. וע"ז השיבו הקב"ה הן לו יהי כדברין אעפ"כ אתה מתחייב לי עד אין שיעור וערך כאשר נבאר. ויאמר מה עשית וכו' שהקב"ה תפסו מצד אחר ממה שפ' שו"ע תו"מ סי' שפ"א המויק ממון חבירו ואינו יודע מה הויק נשבע הניזק ונוטל כיצד לקח כיס חבירו והשליכו למים או לאש ואבד בעת"כ אמר זהובים היה מלא והמויק אומר א"י מה היה בו שמא עפר או תבן וכו' הניזק נשבע ונוטל והוא שיהיו דברים שדרך להניחן בכיס אבל אם אין דרכן להניחם בלי זה כיצד הרי שחטף תמת או סל מלאים וכו' וטען הניזק שמרגליות היו מלאים אינו נאמן. וכ' הש"ך הא אם יש עדים מה היה בתוכו חייב וכ"פ הפוס'. והנה בנשמת הבל ידוע שהיה דבוק בה נשמות הרבה מצדיקים וכמאז"ל דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו וזה ודאי מן הדברים שדרך להניחם בכלי זה כי זה כל האדם לתקן הנשמות הדבוקות בו ופשיטא נפש בניו וזרעו ודאי כלולים בו וכיון שכל אלה היו מונחים בנשמת הבל מחוייב קין לשלם דמי נזק כולם ואף שיאמר קין שאפשר שאין דרך להניח כ"כ נשמות יקרות בכלי זה מ"מ הרי ביש עדים חייב וכאן הרי עדין כי צועקים כולם מן האדמה והרי כולם מעידים בו ולז"א הקב"ה מה עשית כל' אפי' תפטר מעונש הריגת צדקת הבל כי לא ידעת ותתפוש כח המיקל אף שהיא שלא כהלכה מ"מ הרי ביש עדים חייב והרי קול דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו ודם כל גפשות הצדיקים הכלולים בו כולם צועקים אלי מן האדמה והרי שלך לפניך אשר כולם מעידים שהיו כולם מונחים בכלי נשמת הבל אחיך וע"כ את עון כולם תסבול עד אנקום דמיהם מידך ע"כ.

בא"י פי' ה' הנו' כו' אומרו קול דמי וכו' והיה די באומרו מה עשית שהרגת אחיך. והנראה במ"ש ליישב דברי רז"ל שאמרו גבי שאל כל העושה דבר עבירה ומתבייש ממנה מוחלים לו ע"כ עונותיו וכו' עד ומנין דאחילי ליה מן שמיא שג' ויאמר שמואל אל שאל מחר אתה ובניך עמי ואריות עמי במחיצתי מבואר מזה שנמחל לו עון נוב עיר הכהנים בעת אשר נתבייש משמואל. ובמד' פ' אמור אמרו מלמד שהראה הקב"ה למשה דור דור וכו' והראהו שאל ובניו נופלים בחרב אמר לפניו רשב"ע מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב אמ"ל הקב"ה ולי אתה אומר אמור אל הכהנים שהרג שהם מקטרגים. מבואר שלא נמחל לו עון נוב עיר הכהנים עד יום מותו. אכן הישוב לזה במ"ש הרמב"ם בפ"י המשנה בפאה וז"ל דע כי המצות נחלקים לב' חלקים חלק א' מצות שבינו לבין קונו כמו ציצית תפי' וכיוצא. חלק הב' מצות התלויות בתועלת בני האדם קצתם אל קצתם כגון אונאה וגזל וגניבה וכיוצא וכשיעשה האדם מצות שבינו לבין קונו תחשב לו לצדקה ויגמלתו ה' שכרו לעוה"ב וכשיעשה חלק הב' כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ב וימצא טובה בעוה"ז וכו' ע"כ. וממילא כמו כן הוא בעבירות אם יעבור עבירות שבין אדם לחבירו ימצא עונש לעוה"ב לפי שעבר על ציווי הבורא ית' וגם יענש בעוה"ז על כי עשה לרעהו רעה. וכזה היה חטא שאל המלך ע"ה בהריגת נוב עיר הכהנים כי היה רע לשמים ורע לבריות וכאשר נתבייש מפני שמואל נמחל לו חלק מה שחטא למקום אבל חלק חטא הבריות נשאר לו לקבל בעוה"ז. וזה שדקדקו בלשונם בגמ' ואמרו ומנין דאחילי ליה מן שמיא פי' חלק הרע לשמים זה נמחל לו עבור בושותו. וע"כ אמרו במד' ואי אתה אומר פי' מה אתה אומר לי הרי כבר מחלתי חלקי אמור אל הכהנים נוב עיר הכהנים שהרג שחלקם נשאר והם מקטרגים ומוכרח לקבל עונשו בעוה"ז. ולזה אמר הקב"ה לקין קול דמי אחיך צועקים ר"ל אלו עברת על עבירה שביני לביןך לבד היה אפשר לי למחול לך אבל אתה מה עשית אף אם אני אמחול לך חלקי הרי קול דמו ודם זרעיותיו צועקים והם מקטרגים וא"א לי למחול חלק שאינו שלי כי עבירות שבין אדם לחבירו הדבר תלוי עד שירצה את חבירו וכאמור. א"ד ו"ל.

ובמדרש אמרו גדול עוני מנשוא אמר קין להקב"ה רבש"ע עליונים ותחתונים אתה סובל ולעוני אי אתה סובל סלת לעוני כי גדול הוא ע"כ והוא פלא מה תלוי

זב"ו. פי' ה' שתי ידות ז"ל במ"ש ה' ראשית חכמה ז"ל דממה שהקב"ה מקבל תש"ו השבים מורה ענה שאף שהוא מלך דם ע"כ רמים עכ"ו הוא מוחל ע"כ. וק' הרי קי"ל מלך שמחל ע"כ אכ"מ ותי' בגמרא שאני קוב"ה דכולי עלמא דילית. עו"ן משז"ל שדעת הפילוסופים עו"ז דמרוכ רוממתו אינו משגיח בתחתונים כ"א מנהיג העולם ע"י אמצעי. עו"ן מ"ש רבינו בחי' ז"ל טעם שהביא קין קרבנו מפרי האדמה והבל הביא מצאן משום שקין היה סובר שעות"ז הוא יושב תחת מערכות השמים שלרוב רוממותו אין כבודו וכו' ולזה הביא מפרי האדמה והבל סובר שהיא תחת השגחתו ית' לכך הביא צאן שהוא ראש לכל מערכות השמים כדי לרמוז לזה. בזי"ו שאמר קין רבש"ע קבל תשובתי מה תאמר מלך שמחל ע"כ אכ"מ עליונים ותחתונים אתה טובל ר"ל שאתה משגיח בתחתונים וק' והלא אין כבודך בכך א"ו משום דכ"ע דילך יכול אתה למחול א"כ ק' ולעוני אין אתה טובל. מ"ת שאינך יכול תשובתי מפני שאין כבודך בזה מרוב רוממותך אין כבודך להשגיח בעולם השפל ועו"ז מסרתו למערכות השמים א"כ הדין עמי שהרגתי הבל שעשה נגד רצונך א"כ ממ"נ מחול לי שעוני גדול וא"ת אין כבודך למחול א"כ גם הבל שלא כדין עשה ואם עשה כדין והדין עמו שאתה משגיח א"כ תשובתי מהניא לכן ממ"נ מחול לי.

ובזה פי' כו' מד' וז"ל ויצא קין מלפני ה' מלמד שיצא שמח פגע בו אדה"ר אמ"ל מה נעשה בדינך אמ"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל מטפה ע"פ ואמר כ"כ גדול כחה ש"ת ואיני יודע פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת ע"כ. הכונה שאדה"ר בתחילה היה סובר דתשובה ל"מ דמלך שמחל ע"כ אכ"מ כיון שאמ"ל קין עשיתי וכו' או אמר מזמור שיר ליום השבת במשז"ל דמשמירת שבת מורה שהקב"ה מלך עכ"ה וכו"ע דילית כיודע מתשו' שהשיב רע"ק לאותו המין דאיך הקב"ה מוריד גשמים ומטלטל מחצר לחצר ותי' לו דכ"ע דילית והוי כמטלטל בחצירו וא"כ שפיר מהניא התשו' ע"כ.

באו"א פירש ה' הגו' ז"ל כו' המדרשים הגו' בהק' מ"ש במדרש קול דמי אחיך צועקים אלי אלמלא מקרא כ' א"א לאומרו אלי הדם צועק משל לב' שהיו מתגוששים זה עם זה והרג אחד את חבירו על מי הדם צועק לא על המלך שהציץ והי"ל להפרישם ולא הפרישם כך הקב"ה יודע נסתרות ונגלות עמד קין על הבל והרגו הי"ל להפרישו. והנה איתא במד' ג' בדקם הקב"ה ומצאם עביט של מי רגלים וא' מהם קין באומרו אי הבל אחיך הי"ל לומר הלא הנסתרות והנגלות אתה יודע ולא אמר ש"מ שקין היה סובר שאין הקב"ה יודע נסתרות. וידוע מ"ש ה' ע"מ ז"ל טעם התשו' מדין מודה בקנס שהוא פטור ואיתא בגמ' מודה בקנס אחר שבאו עדים חייב ופרש"י משום שהיה יודע שכבר נגלה הדבר עפ"י העדים והודה כדי שיפטר לזה חייב. בזי"ו שאמר קין ממ"נ צריך שתפטרני שאתה טובל עליונים ותחתונים ורואה הכל א"כ הי"ל להפרישני אם אין רצונך בזה כמשל הגו' מה תאמר כסברתי שאני סובר שאין אתה יודע נסתרות א"כ מכ"ש סלת לעוני שהוא גדול ר"ל בשביל דבר גדול שדיברתי שאין ה' יודע נסתרות וא"כ התשו' שאני עושה מהניא מדין מודה בקנס פטור וממ"נ אני פטור דבשלמא אם הייתי יודע שאתה יודע נסתרות א"כ אף אם אני מודה עכ"ז הו"ל כבאו עדים ואח"כ הודה דלא מהניא הודאתי מפני שאני יודע שהכל גלוי לפניך אבל עתה שאני סובר שאינך יודע נסתרות א"כ הודאתי מהניא מדין מודה בקנס שהוא טעם התשו' א"כ מחול לי. ובה פ"י כו' מד' ויצא קין כגנב. הכונה שהיה טוען טענת גנב וגנב דעת עליון כגנב שהודה ואח"כ באו עדים לפטור א"ע מדין מודה בקנס. עו"ן משז"ל ב' טעמים מה היא התשו' ומאי איכא בין ב' הטעמים הטעם הא' הובא בראשית חכמה דתשובה היא לענות נפש והגוף בתענית שק אפר ובכיה והספד ר"ת תשובה. והנה לפי כח תשו' זו א"א לעשות תשו' זו אלא בחול דוקא ולא בשבת דאין עיניו בשבת וכ"ש שק ואפר. טעם ב' של התשו' היא להתודות בודוי פה מדין מודה בקנס ודב"ז אפשר אפילו בשבת מותר. אך ק' לפי טעם זה ממ"ש פ' מרובה אמ"ר הונא מסתברא מלתיה דרב באומר גנבתי ובאו עדים שגנב פטור שהרי חייב עצמו בקרן אבל אמר לא גנבתי ובאו עדים שגנב וחזר ואמר טבחתי חייב שהרי פטר עצמו מן הכל ש"מ דליא מודה בקנס פטור אלא א"כ הוא מחייב עצמו דבר מה בתודאתו. בזי"ו כו' אדה"ר שאמר בל"ז ר"ל בלא תשובת קין אמרתי שכה התשו' גדולה כ"כ שהיא מבטלת כל גזירת העונש מה שנגזר על התוסא ואז א"א לומר שטעם התשו' מדין מודה בקנס

שהרי בזה יפטור עצמו מכל וכל ואז אינו נאמן לפי שיודע שכשיודה יפטור א"ע א"כ תשובתו מה מועיל לכן בל"ז לא הייתי יכול לעשות תש"ו מפני שהבנתי שתתש"ו מבטלת הכל וא"כ צ"ל הטעם לא משום מודה בקנס אלא מטעם העינוי ושק ואפר ואדה"ר לא היה אפשר שימתין בתש"ו עד מחרת השבת שהגזירה היתה ביום אכלו ממנו מות יומת וחטאו היה בהכנסת שבת והיה הוא מוכרח לשוב באותו יום ואותו יום שבת היה וא"א להתענות כך היה דעת אדה"ר בל"ז. אבל עתה שפגע בקין ואמ"ל עשיתי תש"ו ונתפשרתי אפי' א"ל שכיפר לו שבתחילה אמר נע ונד וע"י התש"ו וישב בארץ גור מדין מודה בקנס והקב"ה לא מחל אלא הכפל וא"כ ט' התש"ו מדין מודה בקנס וזה אפשר אפי' בשבת מפני שהוא רק הודאה בעלמא וא"כ יכול אני לעשות תש"ו לכן פתח ואמר מזמור וכו' טוב להודות לה' להודות דייקא ר"ל ודוי מותר לומר בשבת. ובהק' עוד מ"ש האר"י ו"ל ע"ד הזוהר שאמר שאין לומר ודוי בר"ה ובמקום אחר אמר שהתקוע צריך להתודות ותי' דבקול רם אסור ובלחש מותר וגם דוקא דרך בכית ובקשה ותחינה אסור אבל דרך זמר ושיר מותר לכן בחר אדה"ר לומר בתשובתו מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' פי' מי שירצה לומר ודוי בשבת צריך לאומרו דרך מזמור ושיר זהו טוב להודות לה' ולא באופן אחר. וגכון הוא את"ד ז"ל. ובפשט הפסוק שאמר קין גדול עוני מנשוא הן גירשת אותי וכו' ומפניך אסתר וכו' ראינו את א"ל שפי' בדרך גאות ד"ק דהול"ל גדול עוני מלסלוח מהו מנשוא. ועוד מהו אומרו הן גרשת וכו' ומפניך אסתר איך יעלה זה על הדעת. אכן יובן במ"ש החיד"א ו"ל משם המפ' כי עיקר התש"ו אינה אלא השבת אבידת להשיב לחוטא נשמתו וניה"ק אשר המה אבודים בתוך עמקי הקלי' להשיבם אל הקדושה. אמנם קי"ל זקן ואינה לפי כבודו פטור להטפל בהשבת אבידה אמנם גברו רחמי שמים כי טוב וישר ה' וכו'. וגם כתבו המפ' דהיסורין אשר שולח לאדם עיקרם להעירו לחוטא לחזור בתש"ו וה"ז דומה כהכנישה במקל שכ' הרמב"ם שחייב הזקן להחזירה שהרי הוא התחיל במצוה. כן הדבר הזה מאחר שהקב"ה מייסרו לאדם לעוררו בתש"ו הו"ל התחיל במצוה לכן נתחייב לגמור להשיב האבידה למקומה. א"ד ז"ל. עו"ן מ"ש ה' אשר הנחלים ו"ל משם ה' נח"ב דעיקר התש"ו היא מדין פריקת ועל עצמו כביכול כתב בתורה כי תראה חמור הוא חומר הגוף רובץ תחת משאו משא העונות אשר לא יוכל לקום או כ"י כתב בתורה הקם תקים עמו לסייעו ולהיות בעזרתו ע"כ. והשתא ז"ש ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא דייקא שאני רובץ במשא זה של העון אשר עשיתי ואין אתה שולח את ידך להקל מעלי הלא את כולם אתה סובל שלכל ישראל אתה מוחל וסולח להם וכל עון תשא ולי אין אתה נותן ידך לעשות עמי אות לטובה וכ"ת שאתה דומה לזקן ואינה לפי כבודו הא ליתא שהרי הן גרשת אותי היום מע"פ האדמה כאשר גזרת נע ונד תהיה בארץ וא"כ הר"ן דומה לדין הכנישה במקל דכיון דיסור יסרתני ובאת במשפט שלא יהיה מנוח לכף רגלי הרי אמרנו דעיקרן של יסורין לעורר לחוטא לשוב וא"כ יגדל התימה ומפניך אסתר שאתה מבקש שיקויים כך פ' והתעלמת ותסתיר את פניך ממני והייתי נע ונד וכו' תכף גם ה' העביר החטא שלו וישם לו אות וכו'. את"ד ז"ל. ובמ"ד אמרו אמר קין להקב"ה אתמול גרשת את אבא והיום אתה מגרשני ע"כ. פי' ה' שתי ידות ז"ל במ"ש בטוח"מ דאין דנים לא בע"ש ולא בשבת רק באקראי או במקום ביטול מלמדים ע"כ. עו"ן מ"ש בס' הפליאה שאדה"ר נתגרש בליל שבת שעה י"ב וקין הרג להבל ביום שבת בבקר ע"כ. וז"א אתמול גרשת את אבא דהיינו ביום ו' והיום שהוא שבת אתה מגרשני וזה פלא דלא התירו אלא באקראי ומאחר דאתמול גרשת את אבא לא הי"ל לגרשני היום דזה נעשה קבע ולא אקראי ע"כ.

בא"א פי' ה' הנו' משם בנו במ"ש בסנהדרין ד"מ גומרים בו ביום בין לזכות בין לחובה ד"נ בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה לכן אין דנים ד"נ לא בע"ש ולא בשבת והטעם שאין גומרים בו ביום לפי שאפשר שימצא לו זכות. והנה תלונת קין אתמול גרשת את אבא ביום שחטא ולא הלנת את דינו וא"ת שאבי כבר נפסק דינו קודם שחטא ביום אכלו ממנו מות ימות וכשנפסק הדין אין מלינים והדין עמך א"כ למה היום אתה מגרש אותי בלא שתלין דיני שאני היום חטאתי ע"כ.

בא"א פי' ה' כמהר"ם שולטאן ו"ל במ"ש החיד"א ז"ל בחומ"א וישבות ביום הו' כ' ר' אפרים ז"ל וישבות אותיות ותשב"י גי' התשוב"ה לרמוז בזכות התש"ו

והשבת יבוא תשב"י עם משיח ע"כ ויובן במ"ש ה' ארץ החיים מו' צ"ב מזמור שיר ליום השבת וכו' איתא בגמ' מלך שמחל ע"כ אכ"מ וק' והא כתיב וה' תולך לפנים יומם ומשני שאני קוב"ה דכ"ע דיליה.

ובמ"ד' שאלו איך מוריד גשמים בשבת ות"י דכ"ע דיליה א"כ מהשבת נראה דתשו' מהניא ולכך אמר אדה"ר מזמור שיר וכו'. והו' שרמו ר' אפרים וישבת גי' התשו' דמהשבת נראה דתשו' מהניא ולכך מסר ה' לקין אות שבת וזהו ג"כ תשב אנוש אותיות שב"ת דמן השבת נראה דתשו' מהניא עד דכא דם כפירה אשה ע"כ. בזי"ו שכונת קין היתה דבשלמא אבא לא יש לו מקום לתוכיח שאתה מקבל שבים משום דאתמול גרשת את אבא והיה ער"ש. אני שחטאתי בשבת דממנו נראה דכ"ע דילך ויכול אתה לקבלני בתשו' א"כ והיום דייקא אתה מגרשני. ולכן שב ומסר לו הקב"ה אות שבת כדי להורות שנתקבלה תשובתו ע"כ.

והרב זרע בדרך פי' כו' המדרש ויצא קין יצא שמח וכו' פתח ואמר מזמור שיר וכו' במ"ש בתיקונים שאבותינו היתה להם נשמה יתירה בכל יום וע"י העגל גיטלה מהם ולא ניתנה להם כ"א בשבת אבל בעלי תשו' יש להם נשמה יתירה בכל יום. גם מבואר בזהר דרשב"י היו קוראים אותו שבת מפני שזכה לנשמה יתירה בכ"י מה שאחרים אינם זוכים כ"א בשבת. עו"ן מ"ש רש"י בשבת דנשמה יתירה שאו"ל היינו נפש רחבה ודעת שמחה שיש לאדם בשבת ע"כ. והגה מי שאין לו נשמה יתירה הוא עצב ע"ד פחדו בציון חטאים ופסוק אומר לב שמח ייטיב גהה ר"ל שגראית השמחה בפנים. וז"ש יצא שמח פגע בו אדה"ר וראה השמחה ע"פ וידע מזה שבא לו נשמה יתירה ולכך אמר מה נעשה וכו' מאחר שהחוטא מסתלק ממנו נ"י וגורמת לו עצבון ואני רואה אותך שמח נראה שיש לך נ"י אזי אמ"ל עשה תשו' וע"י התשו' יש לו נ"י בכל יום לכן טפח ע"פ שהוא עצב והעצבות נראה בפנים ולא ידע שהב"ת זוכה לנ"י בכל יום ויש לו בכ"י שבת לכך פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת. את"ד ז"ל.

וירא ה' כי רבה רעת האדם וכו'. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם מהר"י בסאן ז"ל במה שנודע שהיצה"ר הוא מקטין עונות האדם בטענות בלות ומטולאות שאין להם ע"מ שיסמוכו ומפתה האדם. וז"ש וכל יצר מחשבות לבו רק רע למעט הרע ולצדד צדדים שאינו אסור חמור כגון שהיה ספק ורחמנא לבא בעי או זה חומרת דז"ל לגדר דוקא וכיוצא משאות שוא ומדותים והוא רק רע ע"כ ודפח"ה.

באו"א פי' בדרך הלציי במה שפי' הראשונים מש"ה ויהי ריב בין רועי וכו' אל נא תהי מריבה וכו' דהכונה בתחילה ריב לשון זכר שאינו פרה ורבה אך יש לחוש דמזה יבא לעשות מריבה שהיא נקבה שהיא פרה הרבה ויהיה מחלוקת עצום מענין לענין כנקבה שהיא יולדת תדיר וז"ש אל נא תהי מריבה עד עתה הוא ריב כזכר בין הרועים ואומר חלתי היא שאל נא תהי מריבה ביני ובינך פרה ורבה לכן הפרד נא מעלי ע"כ. וז"ש כי רבה רעת האדם שהיתה כנקבה פרה ורבה כי מרעה אל רעה יצאו ומעט אשר היה עונות יחידים כזכר שאינו מוליד וז"ש רק רע המיעוט הוא רע זכר שאינו מוליד עבירה אחרת וזהו המיעוט ובטל במיעוטו כי הרוב כשעושים עבירה מולדת חוץ עבירה אחרת ופרה ורבה.

באו"א פי' כי כאשר הרשע מגדיל עונות יום יום ומרגיל עצמו תדיר בעריות וגזילות וכיוצא כשהוא במדרגה זו אין צורך ליצר להסיתו ולפתותו כי הוא מעצמו תולך ועושה כי ההרגל נעשה טבע וזו תכלית הרשע. וז"ש כי רבה רעת האדם בארץ וכ"כ נתרבתה עד שבאו לידי מדרגה שיצרם הוא מועט שאין לו צורך ליצאה"ר לפתותם והוא וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ר"ל שהיצר הוא מעט רע הוא הפתוי וההסתה כי אין לו עוד צורך לטרוח עתה. ואפי' שזת טעם משו"ל דלעת"ל היצה"ר נדמה לצדיקים כהר ולרשעים כחוט השערה כי הצדיקים בהיותם צריכים לישמר ממנו כל יום מתחדש יצרם בטענות ופתויים קשים מהראשונים אולי יפותה ועזה"ר תולך וגדל הפתוי וההסתה חדשים לבקרים והרשעים להפך כי בהיות שהורגלו ערב ובוקר בעבירות ההרגל נעשה טבע ואין לו צורך לפתותם ולכן נדמה להם כחוט כי באמת בסוף כך היה להם היצה"ר דק לקוי אינו מפתה ואינו מסית כי כבר זכה בו והורגל בו.

באו"א פי' במ"ש במד' דאדם מביא קופה של תורמוסין וכל א' נוטל פחות מש"פ עד שהיו לוקחים הכל והם ב"ן חייבים על פחות משו"פ. וז"ש כי רבה רעת האדם

רבו עונותיהם אף כי כל יצר מחשבות לבו רק רע למעט הרע וליטול פחות משו"פ אבל לא הרויחו ורבה רעתם דלדידהו אין חילוק דבין חייב אף על פחות משו"פ ווי"ש כי רבה רעת האדם בארץ שהוא כנוי לגוים כס' ר"ת ז"ל וכיון שהם גוים הבל יפצו בתושבן מיעוט רע ליטול פחות משו"פ.

בא"א פי' במשז"ל שהיו חוטאים בנערה המאורסה וכ' היפ"ת דבדיני ב"ן פטורים והם היו גוזלים פחות משו"פ כאמור כדן ישראל וממ"ג חייבים. ווי"ש וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ בזנות בכל העריות ובכלל נערה המאורסה אלמא חשבו עצמם כב"ן שאין חייבים על נערה מאורסה כל קבל דנא וכל יצר מחשבות לבו רק רע מיעוט רע לגזול פחות משו"פ כדן ישראל וממ"ג הם חייבים לכן וינחם ה' וכו' את"ד ז"ל.

בא"א פי' ה' ארץ חמדה ז"ל במ"ש בגמ' שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה אי נח לו לאדם וכו' ולבסוף נמנו וגמרו נח לו שלא נברא וכו' מהרש"א ז"ל דמהו אומרו נמנו הול"ל גמרו נח לו וכו' אלא הכונה דמנו המצות ומצאו מ"ע שהאדם מקיים ומקבל שכר הם מועטים והמל"ת שהאדם עובר עליהם ונענש בעבורם הם רבים דמ"ע רמ"ה ומל"ת שס"ה לכך גמרו נח לו של"נ. וכתבו המפ' ז"ל דק' דהרי קי"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה וא"כ במצות יש מחשבה ומעשה א"כ הרי מ"ע הם רבים יותר ממל"ת. ותי' דהתינח אם גם המחשבה טובה אבל אם עושה המצוה ומחשבתו רעה לשם פניה או להתייחר וכו' א"כ הול"ל הל"ת הם רבים. ווי"ש וירא ה' כי רבה רעת האדם ר"ל הל"ת שבא לאדם עונש ורעה על ידם הם רבים יותר ממ"ע שמקבל עליהם שכר וא"כ נוח לו של"נ. וכ"ת הרי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה וא"כ הול"ל המ"ע יותר לז"א וכל יצר מחשבות לבו דייקא רק רע שהמחשבה היא לרעה וא"כ הול"ל דל"ת יותר ולכן וינחם ה' כי נוח לו של"נ את"ד ז"ל.

בא"א פי' ה' זרע בירך ז"ל ראשון ס' נח במ"ש הר"ן בדרשותיו דא' מג' דברים מכבידים העבירה א' מהם שהעבירה בעצמה היא חמורה מצד טבעה כגון ע"ז ורציחה וניאוף. ב' כשאדם שוגה ונכשל תמיד בדבר קל שבקלים כשיכפול אותו הרבה פעמים יהיה חזק ביותר כאשר נראה מחוט הפשתן אם נכפל הרבה פעמים יהיו כפלי חזקים יותר מחוט של ברזל. והג' חטא שאין לאדם נטיה אליו בטבעו שאז אין לו התנצלות לומר לפתח חטאת רובץ ע"כ. ושלשתם מבוארים בפ' זה נגד א' אמר וירא ה' כי רבה רעת האדם ר"ל שהעבירה בעצמה היא גדולה שעברו על ע"ז ג"ע ש"ד. נגד הג' אמר כי יצר לב האדם רק רע ר"ל אפי' בלי הנאה שאין לו נטיה מצד הטבע רק רע דייקא. ונגד הב' על מה שהוא רגיל ומתמיד בחטא אמר כל היום ששונים באולתם כל היום דייקא. עוד יתפרש אומרו כל היום מפני שדרך ת"ח שהם מחלקים את היום חציו לה' וחציו להם בעסקי העולם אבל אלו כל יצר וכו' הן רע כל היום. וכו' פי' מהר"י מפאדוא ז"ל כו' הפ' אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ע"כ.

בא"א פי' ה' הנז' במ"ש בזהר ע"פ וזכור את בוראך וכו' עד שלא יבואו ימי הרעה לאו אינון יומין דסיבו אלא רזא דמלה כד ברא קב"ה עלמא ברא ליה כאתון דאורייתא וכל אות עאלת קמיה עד דאתקיימו כולהו באת ביית וכל אינון אלפא ביתא דאתגלגלו ואתחברו ב' אתון אלין ט"ר כחדא סלקו סלקא אות ט" ולא נתייבבה עד דעטר בה סב"ה ואמ"ל טיית טיית עד מתי סלקא ולא נתישבא בדוכתיד ארמה קמיה וכי עבדי לי למהוי את ברירא דטוב דהא אורייתא פתח בי כי טוב היאך אנא מתחברא לאתישבא עם אות רע אמ"ל טוב לאתריך דהא את. צריך לה דהא ב"נ דאנא עתיד למברי בכון תרוויכו אתכלל כחדא אבל את לימינא ואיהו לשמאלא וכדין תבו ואתיישבו דא בדא כחדא בההיא שעתא פריש לון קב"ה וברא לון לכל חד וחד יומין ושנין ידיען אילין לימינא ואילין לשמאלא אלין דימינא אקרון ימי טוב ודשמאלא אקרון ימי הרעה וע"ד אמר שלמה עד אשר לא יבאו ימי הרעה ובג"ד אמר דוד למה אירא בימי רע וכו' ע"כ. וכו' עוד ע"פ אר טוב לישראל וכו' דהצדיק כלו טוב וכיף ליצה"ר ומחזיר ימי רע לימי טוב ובשביל כן זוכה כי עין בעין יראה ה' ר"ל שיש לו בעוה"ז ובעוה"ב. ולפי"ז יתכן בדור המבול היה להפך דב' יצרם נהפכו לימי רעה. ווי"ש וירא ה' וכו' וכל יצר וכו' רק רע ר"ל בין יצה"ט ובין יצה"ר וכל יצר דייקא וזהו כל היום ר"ל אפילו ימי הטוב נהפכו לימי רע בין שמאל בין ימין ולכך צריך שלא יהא להם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב הפך ממ"ש שיש בו מדה טובה הנ"ל דעין בעין יראה ה' ולכך ויאמר ה' אמתה את האדם אשר

בראתי מע"פ האדמה דדור המבול אין להם חלק לעוה"ב כדנפק"ל בפ' חלק מהאי קרא אבל נח מצד חן בעיני ה' כי זכה לעין בעין הנ"ל בעיני ה' דייקא את"ד ז"ל.
באו"א פי' ה' אברהם אנכי יצ"ו דהנה ר"ת וכל יצר מלחשות לבו ר"ת מלוי וצ"ל מהו הרמו בזה אכן יובן במ"ש ז"ל דיצר במילואו יו"ד צד"י רי"ש ס"ת שד"י והאדם כשמכוין לשם שדי שבמילוי אותיות יצר נצול מיצה"ר. וז"ש כי גברת רעותם שאין מסתכלין במלוי אותיות יצ"ר שהוא שם שד"י שמציל מיצה"ר אלא תמיד הולכין אחר אותיות יצר הפשוטים ולזה נרמו אותיות מלוי בר"ת לרמוז שאין מסתכלין במלוי שהוא שד"י אלא רק רע שהולכין אחר היצר הפשוט שהוא רע דוקא. את"ד יצ"ו.
באו"א במ"ש עט"ר מר דודי מע' הרב אליהו הכהן טראב יצ"ו בהק' מ"ש ה' אדר"א יצ"ו ד' קצ"ג בכו' הפ' אתם נצבים היום שהוא ה' יום רמז לה' ימים נוראים שהם ב' ימים ר"ה ויוה"כ ויום הו"ד ויום ש"ע שבו מסירת הפתקין וצריך האדם להתעורר בתש"ו כי בהם יזכר ויפקד למעלה וז"ש אתם נצבים ה' יום לפני ה'א ע"כ. וז"ש וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ ול"מ בשאר ימות השנה אלא אף גם זאת בה' ימים נוראים אלו שהם מסוגלים לתש"ו עכ"ז רק רע כל היום. א"ד יצ"ו וש"י.

פרשת נח

אלה תולדות נח וכו' את האלהים התהלך נח. פירש"י בנח כתיב את האלהים התהלך ובאברהם כתיב אשר התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לתומכו אברהם לא היה צריך סעד לתומכו ע"כ. פי' ה' המאור הקטן ז"ל דיל"ד למה אמר בנח התהלך דמשמע עתיד ועבר. אכן יובן במ"ש במציעא ד' פ"ה א"ר חביבי אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי אתחוי ליה הוא צו"מ דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוה שפירן עיניה ולארתא דמין כי מקליין בנורא אמ"ל מאי האי אמ"ל דאמ"ל לאלהו אחוי לי רבנן כד סלקי במתיבתא דרקיעא אמ"ל בכולהו מצית לאסתכולי בר מגוהרקא דר' חייא ומאי סמגייהו בכולהו אזלי מלאכי ר"ח מנפשיה סליק לא מצאי לאוקומי אנפשיא אתו תרי בוסטי דנורא וסמו לעיניה למחר אשתטחנא אמרתיה אמ"ל מתניתא דמר מתנינא ואתפתחית ע"כ. עו"ן דהמלאכים נקראים אלהים. ולכן רמו הפסוק בנח ואברהם מה יהיה מעלתם אחר פטירתם כשיעלו למתיבתא דרקיעא שנה יצטרך למלאכים לתומכו אברהם א"צ למלאכים לתומכו אלא כמו ר"ח מנפשיה סליק. וזהו את האלהים התהלך נח בין לשעבר בעוה"ז ובין להבא בעוה"ב צריך סעד לתומכו מן המלאכים שנקראים אלהים. אבל אברהם כתיב ביה אשר התהלכתי שמעצמו הולך וא"צ סעד כמו ר"ת דמנפשיה סליק ע"כ.
באו"א פי' בס' לק"ש ז"ל במ"ש בבתרא דבימי המבול הולידו נקבות הואיל והיו שטופים בזימה וז"ש אלה תולדות נח שהם בנים זכרים ולא נקבות מזה ניכר שהוא צדיק תמים וכו' ע"כ.

והחיד"א ז"ל בחומ"א רמו במ"ש את האלהים התהלך נח. עפ"י מ"ש מור"ם ז"ל בס"י א' שויתי ה' לנגדי תמיד זה כלל גדול בתורה שאינו דומה ישיבת האדם ותנועותיו כשהוא לבדו כמו כשהוא יושב לפני מלך ושר ולא דבורו וכו' כשישים אל לבו שהקב"ה רואה מעשיו כמ"ש אם יסתר איש במסתרים וכו' מיד יגיע אליו היראה והאימה ומיד יקום בוריוות לעבוד את בוראו יע"ש וז"ש את האלהים התהלך ר"ל שהיה מקיים דב"ו שויתי ה' וכו' ע"כ.

באו"א פי' ה' ברכ"ט ז"ל כו' אומרו נח נח ב"פ וגם בדורותיו לשון רבים הול"ל תמים היה בדורו. אמנם יובן במה ששמענו בשם ס' הסודות כי מנות היה גלגול נשמה של נח ולכך נקרא מנוח ר"ל מן נח. ושמשון היה גלגול שם בן נח ולכך נקרא שמשון ר"ל שם שני ע"כ. בזיו"ו אלה תולדות נח נח ר"ל דתולדה שלו היה ג"כ נח כי ילד מנוח. ואמר עוד איש צדיק תמים היה ר"ל נח קנה שלמות ותמימות בשני דורות בדורו ובדור מנוח אבי שמשון שהיה גלגול נשמה ממנו. וז"ש בדורותיו לשון רבים ולא אמר בדורו ולהיות הדבר כן שזהו הוראת הכתוב שנה קנה שלימות בשני דורות אחשבה

שעל כן דרשו יש מרבתינו לגנאי דלמה לא דרשו לשבח. אמנם רז"ל הבינו במקרא שאמר בדורותיו לשון רבים ולא אמר בדורו א"ו שכוונתו לומר שבשני דורות היה צדיק ולא קנה שלימות בחייו ע"כ דרשו לגנאי כי אלו היה צ"ג לא היה צריך לבוא בגלגול וגם קודם מותו היה קונה את השלימות ע"כ.

והחיד"א ז"ל בנח"ק פי' במ"ש הראשונים דגלגול א' נקרא אב והשני נקרא בן. וידוע דנח נתגלגל ב"פ ביוסף ומשה. וזו"ש ונת מצא חן בעיני ה' ובכלל המציאות חן אלה תולדות שגלגולו נח ב"פ א' ביוסף שהוא צדיק ב' במשה שהוא תמים מבחר מין האנושי והוא היה בדורותיו שני דורות אחרים. ע"כ.

בא"א פי' בס' ע"ת אנג'יל ז"ל במ"ש במד' ונח מצא חן אף נח אינו כדאי שנאמר נחמתי כי עשיתם ונח אלא שמצא חן בעיני ה' ע"כ. וק' דמנ"ל לדרוש כן שאף נח אינו כדאי. אכן פי' הרב נחלת עזריאל ז"ל עפ"י מ"ש בזו"ח ז"ל לא נח שמו אלא מנחם שמו ולמה נקרא שמו נח אלא העלימו הכתוב מפני הכשפים. עו"ן מ"ש בסנהדרין ד' כ"ה התיא אתתא דשקלא עפרא מתותי כרעיה דר' חייא אמ"ל שקולי לא מסתייעא לך מלתא ופריך בגמרא איני והא אמרינן למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה ומשני שאני ד' חייא דנפיש זכותיה ע"כ. א"כ לפי דברי הוזהר שלא נח שמו אלא שהעלימו מפני הכשפים א"כ אי נפיש זכותיה כמו שהעיד עליו הכתוב אין לו להתיירא מפני הכשפים א"ו מוכרח דלא נפיש זכותיה. והשתא א"ש כו' המד' שאמרו תמים היה בדורותיו היה צדיק אבל אם היה בדורו של משה או שמואל לא היה נחשב לכלום ע"כ. דיל"ד מנ"ל לרז"ל לדרוש דרשא זאת לגנאי כיון שכתוב מעיד בו דאיש צדיק תמים. אכן עפ"י א"ש דר"ל כיון שהכתוב קראו נח והעלימו מפני הכשפים מוכרח דלא נפיש זכותיה כמו ר' חייא א"כ מש"ה איש צדיק תמים היינו לגבי דורותיו שהיו רשעים נחשב צדיק אבל אם היה בדורו של משה או שמואל לא היה נחשב לכלום ומשום זה אמר שאף נח אינו כדאי אלא שמצא חן. א"ד ז"ל. ובזו"ו כונת הפ' אלה תולדות נח נח איש צדיק ר"ל שהכתוב מתמיה עליו שהם שני דברים דסתרן אהדדי דקראו נח דמשמע דלא נפיש זכותיה דאם איתא דנפיש זכותיה למה העלימו מפני הכשפים א"ו כיון שקראו נח נראה דלא נפיש זכותיה ואיך אח"כ אמר צדיק תמים ז"ש אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים בתמיהא אם נעלם שמו וקראו נח מוכרח שלא היה צדיק לזה תי' תמים היה בדורותיו ר"ל מה שאני אומר שהיה צדיק תמים היינו לגבי דורותיו שהיו כולם רשעים כיון דלא נפיש זכותיה. ובזו"ו כו' מסרה אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים. שחוק צדיק תמים. והרב בעל מסורת הברית פי' במ"ש במד' ק"ך שנה נח היה נוטע ארזים וקוצצן אמ"ל למה הדין אמ"ל כן אמר מארי דעלמא דהוא מייתי מבולא על עלמא אמרין ליה אי אייתי מבול לא אייתי אלא על ביתא דההוא גברא ע"כ. והו' שרמזה המסורה נח איש צדיק תמים שחוק צדיק תמים ר"ל שהיו דור המבול משחקים ומלעיגים על נח שהיה צדיק תמים על שהיה אומר שהקב"ה יביא מבול לעולם עכ"ד. ולפ"י יע"ן אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים בתמיהא ר"ל כיון שנקרא נח איך היה קורא אותו צדיק תמים לז"א שחוק צדיק תמים ר"ל דרך שחוק הוא נח שנקרא צדיק תמים עכ"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב צמ"ד ז"ל במ"ש במד' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו אלו נשי אנשים וא"כ מאחר שהיו נשי אנשים מזנות אותם הבנים שהיו יולדות לא היה ברי ודאי שהם של בעל. ואמרינן בסוטה כ"ב כל המזנה אשתו מזנה עליה. ועוד אמרינן שם ד' ו' אר"י כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל בא"א שנאמר ואשת איש נפש יקרה תצוד. ובזו"ו אלה תולדות נח דכ"מ שנאמר אלה פסל את הראשונים דר"ל דתולדות נח הם של נח לבד אבל שאר תולדות של בני הדור אינם של בעליהם לבד אלא ספק ממזרים אבל אלה תולדות נח הם של נח לבד לא מאב אחר וכ"ז השבח הוא מאשתו של נח שלא נזקקה רק לנח בעלה לבד והיה זה מחמת שנח איש צדיק תמים שלא היה ח"ו מזנה עם נשי אחרים שאם הוא היה מזנה גם אשתו היתה זונה וזה ג"כ שלא היה נח מזנה מפני שהיה תמים ופירש"י בע"ז דף ו' תמים בדרכיו עניו ושפל רוח שאילו היה בו גסות הרוח היה נכשל בא"א ואשתו היתה מזנה אחריו אבל דורותיו בעלי גאווה היו כמ"ש בגמ' דוה"מ לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם ע"כ.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד כונת אומר איש צדיק וכו' משם מרן הק' וצוק"ל

שפירש כי הנשמר מאות ברית קדש נקרא צדיק והנשמר מעבודה זרה נקרא תמים כמש"ה פ' שופטים לא ימצא בך מעביר וכו' תמים תהיה וכו' ולמדנו מי שהוא נשמר מכל אלה שהם ע"ז וחוקות הגוים נקרא תמים. והנה נח נמצא בב' דורות דור המבול ודור הפלגה כידוע מחשבון שנותיו והוא נשמר מעונות ב' הדורות אשר בדוה"מ בעבור ששמר אות ברית קדש ראוי ליקרא צדיק ובדור הפלגה יען נשמר מע"ז ראוי שיקרא תמים. ומעתה אי"ש בדוה"מ אמ"ל הקב"ה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה כי עדיין לא היה דור הפלגה כדי שיקרא תמים ודוה"מ עונם היה זנות ולכן נקרא צדיק וז"ש בדור הזה אשר חטאו כולם בזנות ואתה נשמרת קורא אני עליך צדיק. אמנם כותב התורה שהיה אחר שני הדורות זנות וע"ז ולכן אמר צדיק תמים היה בדורותיו תרתי משמע שהם דוה"מ ודור הפלגה. ונאים הדברים למי שאמרם עכ"ד.

בא"א פ' הנז' ז"ל במשז"ל שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש ובי"ה אי נח לו לאדם שנברא או נוח לו שלא נברא ונמנו וגמרו נח לו שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו. וז"ש אלה תולדות האדם יש נח נח יש מאן דאמר נח לו שנברא ויש מ"ד נח לו של"נ ועכשיו שנברא יהיה איש צדיק תמים ע"כ. והרב ויקרא יצחק ז"ל סיים דיעשה תשובה מאהבה שזדוגות נעשות זכיות וזכה למעלה גדולה שאת האלהים וכו' דבמקום שבע"ת עומדים וכו' ע"כ.

בא"א פ' הרב אור פ"מ ז"ל במשז"ל בכל יום יצרו של אדם וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו וכו' ובזה פ' גאון א' וז"ל ה' חסד וכו' ר"ל החסד שעושה האדם ומנצח ליצוה"ר הוא לך שאתה עוזרו ועכ"ז כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. וז"ש אלה המצות הם נקראים תולדות נח ומה הם איש צדיק תמים ואף שאת האלהים התהלך נח שאלמלא הקב"ה עוזרו וכו' עכ"ז נחשבים תולדותיו וכו'.

בא"א פ' הרב שתי ידות ז"ל כו' הפ' הנז' עם פסוק הקודם ונח מצא חן וכו' במ"ש באותיות דרע"ק בשעה שבקש הקב"ה לברוא את העולם נכנסה תי"ו בראשונה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי העולם שבי אתה עתיד ליתן את התו' ע"י מרע"ה אמ"ל לא מפני שעתיד להתוות תי"ו על מצחות האנשים מיד יצאה בפחי נפש. ואח"כ שי"ן וכעזה"ד עד ב' אמרה רבש"ע רצונך וכו' שבי אומרים ברוד ה' לעולם אמן ואמן מיד השיב הקב"ה ברוך הבא וקבלה וברא בה את העולם שנאמר בראשית וכו' אליף כיון שראת הקב"ה שעמדה מן הצד ושתקה אמר הקב"ה מ"מ אתה שותקת השיבה מפני שאני מועט מכל האותיות אמ"ל הקב"ה אדרבה את ראש לכל האותיות אני א' ואתה א' ואני עתיד ליתן בך את התורה שנאמר אנכי ה"א וכו' ע"כ. וק' דאם באמת האליף חשובה כ"כ למה לא ברא בה את העולם. אכן איתא בזוה"ר בשעה שברא הקב"ה את העולם האותיות היו הולכים דרך תשר"ק ר"ל התי"ו בראשונה רק אח"כ כשנתן את התורה היה נותן את התו' ונהפכו האותיות כתומר חותם והולכים דרך א"ב רק אצל השי"ת למעלה הולכים דרך תשר"ק. בוי"ו מה שהפסוקים סותרים אהדי כאן אמר נח איש צדיק ויש דורשים לשבח ולמעלה אמר ונח מצא חן משמע שאינו ראוי אלא שמצא חן. אך לפי"ה ה"ק ונח מצא חן ר"ל מתחילה היה קורא נח דרך תשר"ק גו"ן ברישא והדר חיי"ת כמו שהלכו האותיות אצל השי"ת רק אח"כ נהפך נח והיה חן דרך א"ב וק' לפסוק למה באמת נהפך והרי לא נהפך עד שעת מת"ת לזה מתרץ הפ' אלה זכו' איש צדיק תמים תמים דייקא ר"ל שהיה מקיים כל התו' בשלם כמו בשעת מת"ת ולכן אמר בדורותיו אף בדורו שעדיין לא ניתנה אפי"ה קיים אותה כמו אחר מת"ת ולכן נהפכו האותיות תכף כמו בשעת מת"ת ומן אותיות נח נעשה חן מהופך. ואמר את האלהים התהלך נח ר"ל כשהיה קורא נח את האלהים התהלך ר"ל כמו האותיות שהיו הולכים אצל אלהים דרך תשר"ק רק עכשיו נהפכו אותיות נח לחן ע"י שקיים התורה.

בא"א פ' הרב הנז' דר"ל ונח מצא חן ולמה באמת נח מצא חן וניצול מן המבול לזה תירץ ואלה תולדות נח נח ר"ל מה שנגאל ונצול הוא תולדה דנח נח מתמת שקרא אותו נח נח בכפל אותיות כמ"ש בילקוט לך לך חמש אותיות נגאלו וכולם לשון גאולה כ' בה נגאל אברהם אע"ה לך לך מארצך ונצול מאור כשדים. מ"ם מ"ם נגאל יצחק כי עצמת ממנו מאד מאד. נו"ן נו"ן נגאל יעקב הצילני נא. פ' פ' נגאלו אבותינו ממצרים פקוד יפקוד. צ' צ' עתיד הקב"ה לגאול לישראל מן הגלות שנאמר איש צמח שמו ופרחיו יצמח. וזמ"ש הנביא ישעיה מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. ר"ל

כי מן האותיות מנצפ"ך באו גאולות כנז"ל וז"ש מכנף אותיות אלו כבר שמענו גאולות שאמרנו לעיל צבי לצדיק רזי לי ר"ל מה נחסר עוד צ' שהוא רזי לי והוא שאמר שם שכולם נמסרו לאברהם ואברהם ליצחק וכו' ואשר בן יעקב מסר סוד הגאולה לסרח בתו. וז"ש עדין נחסר צבי לצדיק שהוא רזי לי ר"ל דבר סתר שמסר אשר לסרח בתו זהו מה שחסר ה' יזכנו לראותו אכ"ר ע"כ.

ובזה פ' הרב זכות אבות ז"ל בפ' על פרקי אבות כונת הפ' ה' חפץ למען צדקו וגדיל תורה ויאדיר. הכונה דידוע דגאולת ישראל תלויה בעסק התורה שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם וכן אמר הפ' זכרו תורת משה עבדי הנה אנכי שולח לכם וכו'. וז"ש ה' חפץ למען צדקו ר"ל שהקב"ה חפץ שיגאל ישראל באות הצדיק וזו תלויה ביד ישראל שאימתי יהיה זה כשיגדיל תורה ויאדיר ע"כ.

בא"א פ' הרב אזני יהושע ז"ל כו' הסמיכות בהק' מ"ש המפ' ז"ל דכשאדם ירא את ה' מביט בו בעין אחת וכשהוא צדיק מביט בו בב' עינים כמשי"ה הנה עין ה' אל יראיו וכו' עיני ה' אל צדיקים. ור"ל דכשהוא צדיק זוכה לראות בנקמה במפלת אויביו. וז"ש ונה מצא חן בעיני ה' זכה והביט בו בב' עינים שניצול וראה באויביו ותדע מהיכן זכה לזה לוא אלה תולדות נח איש צדיק שמלבד יראת ה' עוד הוא צדיק ולכן זכה לזה שביט בו בב' עינים ע"כ.

בא"א פ' מהר"י אלגאזי ז"ל במ"ש עוד במד' תמים היה כל מי שנאמר בו היה זן ופרנס כמד"א ואתה קח מכל מאכל. עוד אמרו במד' נח נח נח בעוה"ז נח בעוה"ב. והנה ידוע מאי דק"ל הפורע חובו של חבירו הנית מעותיו על קרן הצבי. וכן אמרו במשנה מי שהלך למד"ה ועמד א' ופרנס את אשתו הניח מעותיו וכו'. וע"כ ל"פ רבואתא אלא דרש"י ודעימיה ס"ל דה"ה בכל חוב. ור"ת ודעימיה ס"ל דוקא חוב דמונות אבל כ"ע ס"ל חוב דמונות איבד מעותיו. אמנם זה חזיתי למתירשדים ז"ל דהך דינא למי שהלך למד"ה דוקא שלא בפניו אבל בפניו ושותק לכ"ע נוטל מה שהוציא. והמביט ז"ל כ' דדוקא כשפורע שלא מדעתו אבל מדעת הלוא חייב. בז"י אלה תולדות נח נח נח בעוה"ז ובעוה"ב יש לו שכר והט' דתמים היה בדורותיו שהיה זן ומפרנס לכן קבע לו שכר בזה וכבא. ולפי שיקשה ע"ז דהא כתיב נותן לחם לכל בשר נמצא נח הניח מעותיו על קה"ץ ואיך קבע לו שכר. ע"ז נ"ט את האלהים וכו' ולא אמרו אבד מעותיו אלא בין אדם לחבירו לא כן לגבי השי"ת דהכל בפניו ומדעתו בדין הוא שיטול שכרו. את"ד ז"ל. בא"א פ' הרב הנז' ז"ל בהק' מה שפ' כונת מאז"ל אם מקיימים בניך את בריתי הם מקבלים אלהותי דמה תלוי זכ"י. אך יובן במ"ש בתנחומא שאל קיסר לרע"ק איזה דבר טוב מעשה שמים או מעשה ב"י עדיף והביא לו ראיה מן המילה שציונו הקב"ה לימול ולא בראו מהול מזה נראה דמעשה ב"י עדיף. וכן אמרו בפ' רי"ש אם אינו רצונו בע"ז למה אינו מבטלה. אמור מעתה דהכל עולה בקמה א' שבענין המילה כשנימול האדם נראה דמעשה ב"י עדיף וממילא מינה תברא למענת עו"ז דהא מעשה ב"י עדיף. ובכן יפה אמר אם מקבלים בניך את בריתי הם מקבלים אלהותי כמדובר. ובז"י מ"ש במד' שנאו בשער מוכיח זה נח דאמ"ל ריקים אתם מניחים מי שקולו שובר ארזים ואתם משתחווים לעץ יבש ולכא"ו ק' סיפא דקרא שאמר ודובר תמים יתעבו לכאורה הוא יתר. אמנם יראה כלפי מה שמוכיח להם אתם מניחים מי שקולו שובר ארזים וכו' ויקשה ע"ז דאדרבה הואיל וקולו שובר ארזים יגדל התימא דאם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה לז"א ודובר תמים יתעבו ר"ל שהיה מודיע להם נמי ענין המילה שנקרא תמים הנימול מפני היותו לפני המילה חסר השלימות דבה הוכחה עצומה דמעשה ב"י עדיף והה"נ לענין הע"ז דכבר צוה לבטלה אלא שדובר תמים יתעבו ולא הטו את אזנם. וזהו כונת הפ' נח איש צדיק תמים וע"י היותו תמים במילה שבלעדו לא נקרא תמים אלא חסר השלימות דהו"ל הוכחה עצומה דמעשה ב"י עדיף הוא היה בעוכריו שלא לע"ז אלא את האלהים התהלך נח ר"ל שלא ע"ז שדרז"ל ע"פ ויצו ה"א זו ע"ז שלא ימירנהו באחר את"ד ז"ל.

בא"א פ' החיד"א ז"ל בפנ"ד במ"ש בשו"ט שאמר אברם למלכי צדק כיצד יצאת מן התיבה אמ"ל בצדקה שעשינו שם ועם מי הייתם עושים צדקה אמ"ל עם בהמה חיה ועוף אותה שעה אמר אברהם אלולי שעשה צדקה עם בהמה חיה ועוף לא היו יוצאים וכיון שעשו צדקה יצאו אני אם אעשה עם ב"א שהם בצלם ה' עאכ"ו באותה

שעה ויטע אש"ל בבאר שבע אכילה שתייה לינה ע"כ. נמצא דמה שנתעורר אברהם לעשות צדקה וחסד עם כל נברא היה סיבתו נח היה מספר לו כל מעשיו וחסדיו בתיבה ונשא ק"ו בעצמו ומצד זה יש מעלה בנח. אבל יש גריעות מצד אחר דאע"פ כששמע מעשיו נשא ק"ו ועשה את כל החיל הזה ונח עצמו דאיהו מאריה דעובדא לא דן ק"ו בעצמו להרבות בצדקה עם בני"א בצלם ודמות ה'. ובוה יומתק מה שדורשים לגנאי שאלו היה בדור אברהם לא היה צדיק נחשב לכלום וצ"ל אמאי קפדי לאדכורי אברהם דוקא. אמנם אף מה שדרש לגנאי סובר שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר אבל בדור אברהם לא היה נחשב משום שאברהם נשא ק"ו ממנו ממעשיו ואיהו מאריה דעובדא לא נשא ק"ו זה. וזהו כו' הפ' אלה תולדות נח דהיינו מע"ט וזהו צדיק תמים היה ואמרו בב"ר כל מי שנאמר בו היה זון ופרנס וכן נח פרנס יב"ח ולמדנו שהכתוב משבח בצדקה שעשה אמנם אליא וקוץ בה דמות נמשך דכתיב בדורותיו ולא בדור אברהם דאע"פ למד ממנו והוא לא נשא ק"ו זה ע"כ.

בא"א פי' בס' אברהם אנבי יצ"ו במה שידוע שאוה"ע סוברים מעשה שמים עדיף ולכן עו"ז וישראל סוברים דמעשה ב"ו עדיף וראיה מן המילה כאמור לעיל. גם או"ל שיש הוכחה מהדינים דאם מעשה שמים עדיף ה' יוציא מזה ויתן לזה למה צוה לתת שופטים בארץ א"ו דמעשה ב"ו עדיף וז"ש איש צדיק הולך צדקו ואף שנולד מהול ולדידיה ליכא הוכחה דמעשה ב"ו עדיף ואסור לע"ז עכ"ז הולך בצדקו ות"ו את האלהים וכו' שהם הדינים מזה למד דמעשה ב"ו עדיף ולכן היה צדיק ולא ע"ז אף שתמים היה שנולד מהול.

ויאמר' אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. פי' ב"ס אהל יעקב וז"ל ע"ד המליצה במ"ש במד' והנני משחיתם את הארץ אפילו ג"ט של עומק המחרישה נמוחה. והוא כי הנה הקב"ה הטביע בבח הארץ להצמיח צמח להחיות כל חי אשר ע"פ האדמה והוא רק ע"י קיום המצות אשר יעשה אותם האדם וע"י כל הנבראים ישיגו מחיתם. אשע"כ בעת אשר בני האדם ירעו וישחיתו דרכם וגוזלים וחומסים זמ"ז אזי הארץ תחמוס הכל ותשים לפיה מחסום בלי להוציא מאומה והוא ממש כאדם העושה סעודה בשביל קרואי ומושיט לכל א' מנתו לפי כבודו ובמושבם על הלחם התחילו כל א' לפשוט ידו למנת חבירו וחטפו זמ"ז עלה ברוחו לחמוס מכולם בלי להושיט להם מאומה. כן אם הוא רואה ית' גזל בעולם יביע אומר אל הארץ שלא תתן יבולה ולא תוסיף תת כוחה להם. והאמנם מתחילה אין תחמוס רע אלא למקצתם ר"ל להנעשקים ויפה להעושקים וחומסים אולם אחר שהארץ תחמוס הכל אז רע לכולם יחד. וזהו קץ כל בשר בא לפני ר"ל קץ כל ב"א ובע"ח והטעם כי מלאה הארץ חמס מפניהם ר"ל מפניהם וע"י מעשיהם מלאה הארץ חמס ומוכרחת לחמוס הכל לבלתי תת כחה להם ומאז רע לעולם ע"כ.

בא"א פי' הרב כל"י וז"ל קץ כל בשר יום המיתה נקרא קץ כל בשר בא לפני וקובל שאין לו זכרון בין כל הבע"ח ואיש לא זכר אותו כי מטעם זה המתין הקב"ה ז' ימי אבלו של מתושלח כי יראו חכמים ימותו אולי החי יתן אל לבו כי זה התכלית הנרצה מן האבל וההספד כי הגזל ועושה עושר שלא במשפט אילו היה זכר יום המות כי בחצי ימיו יעזבנו לא היה גזול משל אחרים א"ו שחושב כי לא לעולם חוסן כמש"ה קרבם בתימו לעולם משכנותם לדור ודור קראו בשמותם עלי אדמות. דיל"ד תחילה אמר בתימו אח"כ משכנותם. גם בתחילה אמר לעולם אח"כ לדור ודור. והנכון לומר בזה שהרשע הבונה לו בעוה"ז בנין חזק ועליות מרווחים ודאי קרבם דהיינו מחשבתם שבת"מו לעולם שהבית של אבנים יעמוד בו לעולם. וא"ת מה לו הנאה בזה שהבית יעמוד לעולם אחר שהוא לא ישכון וידור בו לעולם וכי לא ידע שסופו למות עז"א משכנותם לדור ודור שנותן ברכת שלום לעצמו אף אם הוא לא ידור בו מ"מ בניו בני ביתו לדור ודור ישכנו בו. וא"ת מה כשרון לבעליו אם בניו ישכנו בו והוא ישכון בקבר ע"ז אמר קראו בשמותם עלי אדמות שהוא הולך בטעות גדול לומר כשבניו יקראו שמות בניהם ובנותיהם בשמם אז יקרא שם המת על נחלתו ולא יכרת ודומה לו כאלו הוא חי מצד טעות זה אפילו יום המיתה לא יחזירם למוטב ע"כ קץ כל בשר שהוא יום המיתה בא וקובל לפני כי אין לו זכרון והראיה כי מלאה הארץ חמס ואלו היו סוברים יום המיתה לא היו חוטאים וגוזלים א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב מטעם המלך ז"ל סי' תרפ"ד מפי השמועה במ"ש שטעם שלא נתתם גז"ד כ"א על הגזל ולא אשאר מצות ה"ט לפי דק"ל אין בעה"ב פוגע בנפשות תחילה אלא בתחילה ממנו ואח"כ בניו ואח"כ גופו והעד יסורי איוב. ואולם זה אינו אלא אם יש לאותו נידון ממון של התר אבל אם הוא גזל בידו לא דמה בצע לקחתו ממון אחרים דבר שאינו שלו ולכן אנשי דוה"מ שכל הונם וממונם גזל חל עליהם חובת ביעור ונתתם גז"ד על הארץ בשביל הגזל. וזהו כונת הפ' קץ כל בשר בא לפני וכו' ר"ל שמה שלא נתפייס מהם בממון כמדתו לכל רוח שאי נבעה"ב פוגע בנפשות תחילה ובא לפגיו קץ כל בשר דוקא ויהי בנותן טעם כי מלאה הארץ חמס וכיון שכן הוא דין הוא שלא יענישם בממון עכ"ל.

ובזה פי' הרב שער החצר ז"ל סי' קל"ד כונת הפ' כן ארחות כל בוצע בצע את גפשו בעליו יקח. דמאחר שהוא בוצע בצע א"כ לא שייך לומר אין בעה"ב וכו' כיון דאינו ממון של התר וגזל הוא בידו א"כ את גפשו בעליו יקח. וזהו ג"כ כונת הפ' בוטח בעושרו הוא יפול. דמהו אומרו הוא, אכן יען שהוא רשע ערום עיניו יחזו מאז"ל אין בעה"ב וכו' אלא בממון ולזה רשע יראה ופנה אל גוילות וחבלות ולהרבות ממון כדי שביים בא עת פקודתו יבא עד כיסו והז עוזר לו ותוא לא ידע כי אדרבה דא תברתיה כי זה לא גאמר אלא בממון התר. וז"א בוטח בעושרו ולפי דמיונו כי הצל יצילהו ולכן עושה עושר להרבות לו ממון הוא יפול תחילה.

גם זהו כו' הפ' נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו. כי לא ידע שע"י שעלה בקבץ ממון שלא כדין בגזל וחמס מזה יבא לו חסר והוא נכון תחילה כי מאחר שהממון הוא גזל בידו ממנו קרנותיו. וזהו ג"כ כונת הפ' שונא בצע יאריך ימים וה"ה כמבואר א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב אדרת אליהו יצ"ו במאי דק"ל סנהדרין שפתחו כולם לחובה זכאי ולפ"ז מוכרח לומר דדין דוה"מ דן אותו הקב"ה בעצמו ולא לפני ב"ד של מעלה דתנה ודאי דוה"מ שהרשיעו הרבה עד למאד אין מי שילמד עליהם זכות ואם היה בא דינם לפני ב"ד ש"מ ודאי היו פותחים כולם לחובה וממילא היו יוצאים זכאים דפתחו כולם לחובה זכאי דב"ד ש"מ הסנהדרין ושייך בהו הך דינא א"כ מוכרח לפני הקב"ה בא דינם שהוא ית' דן אותם והוא ית' דן יחידי ולא שייך ביה האי דינא או יחייב או יזכה אותם. בז"ו קץ כל בשר בא לפני לפני דייקא ולא לפני ב"ד ש"מ. יען כי מלאה הארץ חמס מפניהם וא"כ לא אפשר ששום אחד יליץ טוב בעדם ואם היה בא דינם לפני הב"ד היה חוטא נשכר נשכר שפותחים לחובה זכאי ולכן בא דינם לפני שאנכי אשפוט אותם כמעלליהם ע"כ.

בא"א פי' תיבת מפניהם. במ"ש במד"ר חמס זה ג"ע שנאמר חמסי ושארי על בני ע"ש. וידוע משז"ל סי' לעבירה הדרוקן ור"ל שיהא לו הדרוקן פנים. בז"ו כי מלאה הארץ חמס זה ג"ע והסימן המעיד ע"ז מפניהם דייקא שהי"ל הדרוקן פנים וסי' לעבירה הדרוקן.

עוד פי' ע"ד מה שפי' תחיד"א ז"ל משם מהר"י ך' נאעים ז"ל בכונת הפ' הכרת פניהם ענתה בם וחטאתם כסדום הגידו לא כיחדו והוא ע"ד שהיה מעשה בפילוסוף גדול ראה פרצופו חכם בחכמת השרטוט ואמר שהכיר בשרטוט שיש לו מדות רעות כגון קנאה תאוה וכיוצא. והפילוסוף אמר שהאמת אתו שהמדות והטבע שלו קשה ומכוער אבל השי"ת חונן הדעת ובשכלו גובר על טבעו ועל מדותיו. וז"ש הכרת פניהם ענתה בם דפרצופם מעיד על רוע מעלליהם וחטאתם כסדום. ולא תימא דמ"מ שכלם גובר על תכונתם לז"א לא כיחדו מעשיהם ופרצופם שוים ולא כיחדו לפרצופם אלא שוים הם לרעה עכ"ל ז"ל. והנה גבי דור המבול הרשיעו יותר ואם פרצוף פניהם מעיד על מדות רעות הם תפסו מדות רעות והרשיעו יותר ממה שרשום בפרצוף פניהם. והנה ידוע מ"ם השמוש אשר בראש התיבה תבא במקום יותר ע"ד לרעותה הטובה ממנה. ובז"ו כי מלאה הארץ חמס מפניהם ר"ל יותר מפניהם שהרשיעו והוסיפו סרה ותפסו מדות רעות יותר מן הרשום בפניהם, א"ד יצ"ו.

בא"א פי' הרב ערבי נחל ז"ל עם מ"ש בתחילה ותשחת הארץ לפני האלהים וכו' במשז"ל דבחטא דוה"מ היה ראוי שיחזור העולם לתוהו ובוהו. ולהבין טעם הדבר הנה ביארנו במ"א מה שאומרים ותמלא כל השמות שפגמנו בהם כי הפגם של החטא מגיע

למלוי השם ולא לשם עצמו. וידוע שהתגברות הדבר הוא כשיהיה השם מקבל המילוי ומילוי דמילוי וחולשת הדבר הוא בהיות השם אין בו מילוי. וידוע כי יש ז' שמות שאין גמחקים וסדורם הם ממטה למעלה הראשון אלהים למעלה ממנו שם שדי וכו' ונתבאר בכתבי האר"י ז"ל עמש"ל כל העולם מהלך ת"ק שנה כי נברא בשם שדי כאמור שאמר לעולמו די שלא יתפשט יותר וכיון שענין התפשטות היא קבלת המילוי ממילא התפשטות הארץ בכל מילוי שי"ן דל"ת יו"ד ומילוי זה עולה ת"ק ושוב לא נתפשט יותר שיהיה עוד מילוי דמילוי שאמר לעולמו די הרי כת הארץ כולו במילוי שד"י. והנה זה לעומת זה עשה האלהים ונגד אלו ז' שמות דקדושה יש בקלי' כנגדם כנגד אלהים יש אלהים אחרים ונגד שם שדי מצינו פסוק באיוב ונחלת עריצים שדי ופרש"י נחלת רשעים נשדדה הרי אותיות אלו עצמם אבל פי' מלשון שוד דהיינו גזל וחמס. והנה מילוי של חמ"כ ח"ת מ"ם סמ"ך עולה ת"ק כמנין וזהו כענין לא נתמלאה צור וכו'. ונודע כי הפוגם בעריות הוא מגיע לשם שדי והפוגם בזה מקבל עונשו כמו בשאר עונות או בגיהנם או ביסורין ואז נתקן הפגם ההוא. נמצא אילו לא חטאו הדור ההוא רק בערוה היו יכולים לתקן הפגם ע"י קבלת העונש. וכן אילו לא חטאו רק בחמס היה ג"כ מתוקן ע"י עונשים. אך להיות שמתחילה פגמו כולם בעריות ופגמו בשם שדי וכל פגם היינו שמתרוקן המלוי וכבר נודע כי מלוי שם זה הוא כת כדור כל הארץ כמש"ל שהוא מהלך ת"ק שנה ואח"כ חטאו כולם בחמס והביאו כל מילוי ההוא של כדור הארץ העולה ת"ק אשר הוא מילוי שם שדי הביאו המילוי ההוא לחמס שעולה ג"כ מלוי ת"ק וממילא היה בהכרח שיחזור העולם לתוהו ובוהו לכן היה הכרח שימחו מן הארץ ועונשם שמור לדורות שיבזאו לעתיד בגלגול. וז"ש ותשחת הארץ לפני האלהים דייקא ר"ל שבמקום שמשם יניקת הארץ דהיינו מילוי שדי לפני שם אלהים נתקלקל ונפגם שם (שד"י) והיינו ותשחת הארץ לפני האלהים וביארו רז"ל כ"מ השחתה היא דבר ערוה שזה פוגם בשם שדי. ואח"כ ותמלא הארץ חמס ר"ל מה שהארץ היה במילוי שדי אח"כ ע"י הגזל נעשה הארץ במילוי של חמס העולה ג"כ ת"ק נמצא נעקר כל כת ויניקת הארץ ממקום קדושתה ובא לסט"א לקלי' חמס והסט"א הוא אבדן העולם. וירא אלהים את הארץ וכו' כי השחית וכו' ר"ל שמתמת זה לכד היה ראוי שיקבלו עונשם ולא שיאבדו מן העולם אך ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני ר"ל מוכרח שאעשה קץ לכולם שיאבדו כרגע מן העולם. ולא שיקבלו עונש על השחתת דרכם בעוה"ז והטעם כי מצורף למה שריקנו מילוי הארץ ממקומה עוד זאת עשו כי מלאה הארץ חמס כי הארץ נעשתה מלוי לקלי' חמס והגני משחיתם את הארץ ר"ל אם אמרתי ליתן להם עונש יהיה הכרח שישחיתו הם עם הארץ שיחזור הכל לתוהו לכן מוכרח אשר אעשה להם קץ שיאבדו כולם. לכן עשה לך תיבת וכו' שישאר עיקר עונשם שמור לדור אחר בגלגול שיתוקנו שם לכן אתה שיש בדך נשמה מרע"ה צריך לעשות התחלה לתיקון בעשית התיבה כמ"ש האר"י ז"ל. וזהו דברי רש"י שכתב לא נחתם גז"ד אלא על הגזל תי' נחתם הוא מלשון הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי ירצה כי ע"י הגזל נשאר העונש העיקרי חתום וכמוס עד עת גלות מצרים והבן א"ד ז"ל.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בראש דוד כונת הפ' ותשחת וכו' במ"ש בירוש' פ"ד דמציעא שאדם אחד היה מביא קופה של תורמוסין והיו אנשי דוה"מ כל א' לוקח פחות משו"פ. וכתב הרב זר"ב ז"ל דלדין ב"ן לא הועילו בתקנתם דק"ל ב"ן נהרג על פחות משו"פ אך הם רצו להעמיד דבריהם כדין ישראל. עו"ן משו"ל דהיו חוטאים בנערה המאורסה ונ"ט היפ"ת דב"ן אינם חייבים בנערה המאורסה ע"כ. ונמצא דהיו תופסים החבל בתריין ראשין דלגבי נערה מאורסה דלישראל אסירא הם דנו עצמם כב"ן ולגבי פחות משו"פ דלגבי אסור דנו עצמם כישראל וכן לא יעשה או יהודי או ארמאי. וז"א וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית וכו' ותשחת הארץ וכו' ר"ל בזנות נערה מאורסה וא"ת שהם טוברים שדינם כב"ן א"כ למה ותמלא הארץ חמס בגזל פחות משו"פ א"כ ממ"נ הם חייבים ע"כ.

ובזה פי' הרב ז"ל שם כונת המד' החמס קם למטה רשע וכו' לפי שהיו שטופים בזימה נמוחו מן העולם ע"כ. ולכאורה ק' פתח בחמס וסיים בזנות. ולפי"ה מובן דתחילה אמר החמס קם ר"ל שהיו גוולים פחות משו"פ כדיני ישראל שמוותר להם ואם לא היו

הוטאים בנערה המאורסה כדי"ש היו פטורים אבל לפי שהיו שטופים בזימה בנערה המאורסה כדין ב"ן שמתרת להם נמוחו דממ"נ חייבים ע"כ. והרב נפתלי ש"ר ז"ל פי' דלמה לא נתתם גו"ד אלא על הגזל וכי עון הזנות מלתא זוטרתא היא. פי' במ"ש בסנהדרין ד' מצות נצטוו ב"ן ואזהרתם זו היא מיתתם וחשיב שם גזל ויליף לה מדכתיב ויצו ה"א וכו' מכל עץ הגן אכל תאכל ולא מן הגזל. נמצא דגזל הוי לאו הבא מכלל עשה דהוי עשה. ומצינו בעריות ג"כ הוי לאו תבא מכלל עשה דכ' ודבק באשתו ולא באשת חבירו ואם בא ב"ן על אשת חבירו ח"מ. עו"ן מ"ש בפסחים אמר רב אכל כזית צלי מבע"י לוקה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה אין ביום לא ופריך והא לאו הבא מכלל עשה הוא ואין לוקין עליו ומשני הא מני ר"י היא דאמר לאמר כתיב אמור להם שיש לאו בדבר ע"כ. וכ' התוס' דלגבי לאו הבא מבע"י אמרינן הואיל וכתיב תיבת לאמר אמרי' שיש לאו בדבר ולא אמרינן דהוי לאו הבא מבע"י דהוא עשה. ומעתה גבי ד' מצות ב"ן דכתיב ג"כ לאמר ויצו ה"א על האדם לאמר אמרינן דכתב לאמר להורות לנו דהוי לאו דלא תימא כיון דכתיב אכול תאכל ולא מן הגזל דהוי לאו הבא מבע"י ואין לוקין עליו אלא דהוי לאו גמור וחייבים מיתה דאזהרתם זו מיתתם. אמנם אם נאמר שתיבת לאמר האמורה כאן כדי לחייב מיתה על הגזל כאמור מעתה בטלה לה דרשת רז"ל שאמרו שב"ן מצווים על העריות שנאמר ויצו ה"א על האדם לאמר זו ג"ע דכתיב לאמר הן ישלח איש וכו'. בזי"ו דאם היו חוטאים בעריות ולא היו גוזלים זל"ז הי"ל מקום פטור לומר דלא נאכר להם עריות דתיבת לאמר האמורה היא לחייבם מיתה על הגזל כאמור. אך כשפשטו ידיהם בגזל נתחייבו בממ"נ דאם לאמר האמורה בפ' היא על העריות הרי עברו וחייבים ואם היא על הגזל כאמור הרי גזלו וחייבים וז"א ולפי שהיו שטופים בזימה ובגזל נמוחו בממ"נ כאמור עכ"ד ז"ל.

ובזי"ן כונת הפ' הנז' וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית וכו' ותשחת וכו' ותשחת וכו' שהיו שטופים בזימה וגם ותמלא הארץ חמס שהיו גוזלים זל"ז א"כ ממ"נ חייבים לכן ויאמר אלהים לנה קץ כל בשר וכו' כי מלאה וכו' וממ"נ תם חייבים ודו"ק.

בא"א פי' הרב כמתר"מ שולטאן ז"ל במה שפי' הרב שמ"י ז"ל כונת המד' קץ כל בשר וכו' כי מלאה הארץ חמס זה ע"ז ע"כ. והוא בהק' מ"ש אם אין דין למטה יש דין למעלה. ועליו הו"א קץ כל בשר בא לפני ר"ל קטיגוריא שלהם על הדין בא לפני כיון שלא נעשה הדין למטה. עו"ן מ"ש מהרש"ף ז"ל בסדר תוכחת משה לישראל ולכן וחצרות ודי' זהב או"ל חצרות זו מחלוקת קרח ודי' זהב זה העגל דלמה היפך דהעגל היה קודם. אכן פי' דע"י מחלוקת קרח חוזר ונעור עון העגל והוא דבעגל הי"ל פ"פ לומר כי מגדולת העבד וכו' וס"ל כמ"ד חולקים כלב"ה. אמנם במחלוקת קרח עשו הפך מזה שאמרו רב לכם כי כל העדה וכו' ותפסו השיטה כמ"ד אין חולקים כלב"ה ובכן חוזר ונעור עון העגל שתפשו כמ"ד חולקים וכו' א"ד ז"ל. ובזי"ו קץ כל בשר בא לפני על שלא עשו דין למטה כאמור וא"ת דק"ל כמ"ד אין חולקים וכו' ולכך לא עשו דיינים לז"א דהא ליתא שהרי כי מלאה הארץ זה ע"ז והרי חלקו כבוד ונתחייבו בממ"נ ע"כ. בזי"ו כו' המד' הנז' שנאו בשער מוכיח שהיה מוכיחם על הע"ז שהיו סוברים חולקים כלב"ה אבל הם דובר תמים יתעבו משום דס"ל דמגדולת העבד וכו' וא"כ יש להם מקום פטור אבל לפי שהיו שטופים בגזל ולא נתנו דיינים להציל עשוק מיד עשוק כמ"ש ע"פ כי מלאה הארץ חמס שהיו כולם גולנים ואין מי שדן דין להציל עשוק וכו' והנה הם לא רצו להשיב דיינים מחמת דס"ל אין חולקים וכו' והמשפט לאלהים הוא ובוה חו"ן עליהם עון הע"ז ונתחייבו ממ"נ כאמור ע"כ.

בא"א פי' הרב שמ"י ז"ל כו' המדרש הנזכר במ"ש פ' ד' מיתות רי"א אדה"ר לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד שנאמר ויצו ה"א ופרש"י את אלהותו ציוה עליו שלא ימירוהו באחר ע"כ. ועוד דרשו ויצו ה"א אלו הדינים. וז"א כי מלאה הארץ חמס ר"ל שהיו כולם גולנים ואין מי שדן דין להוציא את הגזל ואם אין דין למטה וכו' ולכך קץ כל בשר וכו' ועל זה היו יכולים להציל עצמם שלא נצטוו על כך כי ויצו ה"א הוא על ע"ז כר"י אבל מחמת שעע"ז נתחייבו בממ"נ וז"א שנאו בשער מוכיח שהיה מוכיחם על ע"ז ואלו היו נשמרים מהגזל הי"ל טענה לומר שהם פטורים על ע"ז כי הם סוברים כאותה דרשא

ויצו ה' אל הדינים שהוא להציל עשוק וכו' אבל כיון שהיו שטופים גם בגזל נתחייבו בממ"נ כאמור ולכך נמחו ע"כ.

באו"א פי' הרב שער החצר ז"ל במ"ש הרב ביל"ע ז"ל בטעם ביאת הגשמה לעוה"ז שהנכון בישוב ענין זה הוא בעוד היותה שם לפני ה' היא במדרגת נקבה מקבלת ומושפעת ומה יתרונה בזה להיות לעולם במדרגה שפלה ע"כ שולחה הוא ית' לזה העולם למען תקנה מעלת הזכר להיות משפעת ומשלמת לזולתה. אם הגוף אשר בחברתה אם שאר מיני האנושי להדריכם דרך זה ילכו בהדרגת שלמותם כי זה כל פרי חמדתה ותכלית יצירתה להטיב את הזולת ולהדמות בזה ליוצרת. וזש"ה שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו כי הנשמות הקדושות בהיותם שם בבית ה' בעולם העליון שהוא באמת בית נאמן הקבוע אינם אלא שתולים כעץ נטוע בגן הטוב אשר סוף סוף הוא יונק ומקבל מהקרקע ומושפע ממנו ולכל המרבה הוא מתגדל ומתרבה בעצמו אבל אינו משפיע לזולתו ואין זה עיקר השלמות. אבל בבואם בחצרות אלהינו הוא העוה"ז שהיא חצר ופרוזדור לגבי עוה"ב גדל ערכם בתוספת מדריגה במה שיפריחו יעשו לאחרים שיפריחו ויעשו פרי ובהשפיע את זולתם יהיו משפיעים וזכרים יע"ש. וזש"ה אלה תולדות נח נח הרצון אלה התולדות והנבראים שנבראו בעולם הסיבה לזה נח שתים זו שמענו דע"י שיהיה איש צדיק תמים אז ג"כ מזכה אחרים עמו וז"א בדורותיו אם הגוף אשר בחברתו ואם שאר המין האנושי משא"כ את האלהים כשהיה את האלהים התהלך נח והוא באחד וק"ל א"ד ז"ל.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד פי' כו' אומרו בדורותיו במ"ש האר"י ז"ל דמי שהוא גאה פוגם בשם י"ה גי' גאו"ה וממילא מי שהוא עניו אדרבה מתעלה שם הנו' ורש"י ז"ל פי' תמים ר"ל עניו וז"א תמים היה דע"י שהיה עניו גם שם י"ה לא נפגם וזהו תמים היה ר"ל שם י"ה ע"כ.

באו"א פי' הגו' ז"ל בראש דוד כו' הפ' הגו' וז"ל אפשר יובן דרך רמז מוסר במשז"ל דמי שהוא עניו הוא עושה מרכבה לשכינת שכל מי שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו ומאריך ימים כמשז"ל במעשה דמלאך המות עם מרים מגדלא שער נשיא דאמר הנהו שני יתיבנא לצו"מ דמעביר אמיליה ר"ל למי שהוא עניו דמסיבת הענוה שלו מעביר אמיליה ונודע שבח המגיע למי שהוא עניו באמת ובלבד שיהא בקצה האחרון כמ"ש מאד מאד וכו' וכתב הרב חובת הלבבות ז"ל ששלימות הענוה כאשר יגיע למדת הנשתון ר"ל שבעיניו שקול דברי שבתיו כחרופיו ואין שבחו משמחו ולא בזונו מצעריו ושוה בעיניו זה כזה. בזה פי' כ"ת הקודמין כונת דהע"ה שאמר ה' לא גבה לבי וכו' אם לא שויתי ודוממתי דמאמר אם לא שויתי צריך ביאור. אמנם להיות שלמות הענוה מדת הנשתון מצינו דהע"ה שמר בלבו דברי שמעי וציוה את שלמה שלא ינקחו ונמצא דבפרט זה לא שמר מדת הנשתון אך זכה להיות מן הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים. וז"א ה' לא גבה לבי דקרי בחיל היותו עניו ושפל בעיניו וחשש שיאמרו אפס כי לא תהיה תפארתך בענוה דעינינו הרהאות דנקיט בלב ענין שמעי ואין זה מדת הנשתון וז"א אם לא שויתי ודוממתי ר"ל אם לא זכיתי למדת הנשתון והקפדתי על שמעי מ"מ ודוממתי וזה מעלה גדולה להיות משומעים חרפתם ואינם משיבים שאני זכיתי בה ע"כ. ובזה אפ"ל דרך רמז בברייתא דפטום הקטורת תניא ר' נזון אומר כשהוא שוחק אומר הדק הטב וכו' כי הגה כבר כתבו דשלימות הענוה הוא דיזכה למדת הנשתון שיקבע בלבו השפלות עד אשר באמת המכבדו ומחרפו שקולים הם ואם לא יזכה לזה גם מדת הנעלבים וכו' גדולה היא כנו'. אך אם יחס לבבו וענה יענה למחרפו רק אשר לא יענה כלבבו והוא יר"ה החצ"י וישאיר אחריו דברים שבלב זו אינה מדה עייליה למערתא דחסידי ולא קבלוה. וכתב מהר"י הלוי ז"ל שנלמוד הענוה מהעפר שכו"ו שהוא גס אינו מועיל והיותר דק הוא יותר טוב לכל מלאכה וז"א כשהוא שוחק הדור אתם ראו הדק הטב שלהיותו דק הוא טוב ומה נלמוד הענוה אך בזאת שיהיה שוה הטב להדק ר"ל כאשר ייטב לכם ויכבדו אתכם יהיה שוה לכאשר יחרפו אתכם באופן שהטב הדק בחדא מחתא שקולים יהיו מפני שהקול הזה המחרף אתכם יפה לבשמים וכשם שהבשמים הם מכשירי אוכל נפש כן אם יחרף צר הוא מכשיר הנפש. פטמה לחצאין ר"ל אם לא זכה האדם לזה אלא מדה זו פטמה לחצאין דלעולם הוא מרגיש אך שומע ואינו משיב והוא מתנעלבים וכו' כשרה גם מדה

זו טובה וחשובה, אך לשליש ולרביע ר"ל אם ישיב למחרפו קצת לשליש ולרביע והיה הנשאר ישים לפיו מחסום זו לא שמענו שהיא מדה טובה. ואפ"ל עוד כי להיות שהקטורת מכפרת על לה"ר בצנעא כמ"ש בזבחים ע"כ היו אומרים בשחיקת הקטורת לשון זה לרמוז דאף אם דיברו על האדם לה"ר בפרהסיא יש לו לסבול ולכפר, וז"א הדק הטב שאם ישפילו לאדם עד אשר אם דק הטב הוא לכפר עונותיו, ועוד שאם ימחול הוא הטב שיהיה רוח הבריות נוחה המנו ואמר הדק הטב שגם רוח המקום נוחה המנו וזה הטב הדק כי טוב הוא לשמים הדק מי שהוא עניו ושפ"ר. בזי"ו ואלה תולדות נח ר"ל אלה המעלות על נח פי' מי שהוא עניו באמת ונח לבריות והדר מפרש נח פי' שרוח המקום נוחה המנו דכיון שהוא נח לבריות נח ג"כ למקום. ועוד נזכה להיות איש צדיק דענוה גדולה מכולם וכשיזכה לענוה אז באמת שהוא איש צדיק, ועוד תמים היה שמשלימים לו כדעת רע"ק. ועוד בדורותיו אלו שני דורות דמשכחת לה שיזכה משנים שכבר נגזר בשני דורות ע"י הענוה דשנים של נספה בלא משפט גיתנים לעניו. וגדולה מכולם שהוא נעשה מרכבה לשכינה כמ"ש אני את דכא וז"ש את האלהים התהלך נח א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל במה שפי' בפ' בראשית כו' הפ' ויהי נח בן ת"ק שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת. דק' הלא בגויה משתעי קרא ויהי נח בן ת"ק שנה וא"כ למה חזר ואמר ויולד נח. אכן יובן ע"ד מ"ש רש"י ז"ל שם אמ"ר יודן מפני מה כל הדורות היו מולידים לק' שנה ונח לת"ק שנה, אלא אמר הקב"ה אם יהיו רשעים יאבדו במבול ויהיה רע לצדיק זה לפיכך כבש מעיינו עד ת"ק שנה. וזה רמז הפ' בהכפל דאלו נקט סתם ויהי נח בן ת"ק שנה ויולד לא היה מרומז כלום דבכל הדורות נקט זה הלשון ויהי בן כך ובן כך ויולד וע"כ נקט כאן כפל לשון לתרץ קו' זו למה לא הוליד נח עד ת"ק שנה. וז"ש ויהי כמתמיה ויהי נח בן ת"ק שנה ויולד וע"כ מתרץ זה באומרו פעם שנית נח ר"ל כיון דהיה זה נח הצדיק לכך כבש השי"ת מעיינו דאלו הוליד רשעים ונאבדו היה רע לו ולטובתו נשברה רגל פרתו. וזה גמי כונת הכפל כאן מורה באצבע כונת הכפל דלעיל כי בתחילה מקשה למה מזכיר אצל התולדות פעם שנית נח הלא בגויה משתעי א"כ ויולד סתם מבע"ל וז"ש כמתמיה אלה תולדות נח נח ר"ל פשיטא ידעתי שאלה תולדות נח. כיון דבן התחיל הפסוק וא"כ למה מזכיר פעם שנית נח ע"כ מתרץ איש צדיק תמים היה ר"ל כונת הכפל לתרץ דלכך כבש השי"ת מעיינו עד ת"ק שנה מפני דצדיק היה ושלא לצערו ע"כ. אי"ג אמר בדורותיו לשון רבים בא לרמוז מ"ש רש"י כאן מן הבהמה הטהורה מכאן שלמד נח תורה. דיל"ד הלא במד' אמרו כל שהתיבה קולטתו ידע שהוא טהור וכל שאין התיבה קולטתו ידע שהוא טמא א"כ ק' מנ"ל דלמד נח תורה אימא מקליטת התיבה ידע אי טהור אי טמא. אבל נ"ל דרמזה לנו התורה במ"ש בדורותיו לשון רבים לרמז שלמד נח תרי"ג מצות וז' מצות ב"ן תר"ך כמנין בדרתיו. וז"ש צדיק תמים היה בדרתיו ר"ל בכל התר"ך מצות היה צדיק תמים עכ"ד ז"ל.

בא"א פי' מהר"א אלגאזי ז"ל במ"ש במד' שנאו בשער מוכיח זה נח שהיה מוכיח לבני דורו ואמ"ל ריקים אתם מניחים מי שקולו שובר ארזים ומשתתנים לעץ יבש ע"כ. והנה במס' ברכות אמרו מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז ופריך איני והא אר"י אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו ומשני הא במילי דידיה הא במילי דשמיא. וזש"ה אלה תולדות וכו' תמים היה בדורותיו כלומר מוכיח לכל באי שער עירו כמ"ש ודובר תמים יתעבו ולפי שיקשה לפי האמת דאסור להתגרות ברשעים בעוה"ז לז"א את האלהים התהלך נח ר"ל במילי דשמיא לא במילי דידיה ע"כ.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בנתיב במד' עתידה ב"ק וכו' ואומרת מי הקדימני ואשלם אכן כתבו המפ' ז"ל דהזריות והחשק שיש לו לאדם במצות מבטל טענת זו כמ"ש זריזין מקדימין. עוד אמרו מי שיש בו יר"ש מבטל טענה זו דהכל בידי שמים חוץ מיר"ש. והרב מהר"א מגרמיוא ז"ל כתב נח איש צדיק ס"ת חש"ק. וז"ש אלה תולדות וכו' שהם המע"ט וכ"ת מאי אולמיה דנח והרי יש טענת מי הקדימני לזה רמז ס"ת חש"ק ע"י הזריות בטלה טענה זו. ועוד את האלהים וכו' ות"א בדחלתא דת' וע"י היראה מבטל טענה זו את"ד ז"ל.

מסרה ו' פסוקים שבכל א' ה' תיבות ושני אותיות והם ויולד נח את שם את חם ואת

יפת. ב' גם לי גם לך לא יהיה גזורו. ג' אין זה כי אם רע לב. ד' כי גם זה לך בן. ה' על כן לא בא אל שולחן המלך. ו' כי יד על כס יה. פ' הרב מקור ברוך ז"ל כי יצה"ר יפתה האדם בעצות מרחוק וכ"ש במצות התלויה בממון באומרו כי כל היום אתה מתעסק וטורח במלאכה או בסחורה וטרחת בכמה ערמות עד שתרוחת סלע ואיך תוציאנו ברגע אחד וכ"ש במצות הצדקה ירבה פתונו להדיחו ממנה. וא' מהנה באומרו הלא יש כמה עשירים שאין אתה מגיע לקרסוליהם והלואי שתוכל לסעוד גופך ולהניחו מטורחו עד שאם יבא איש עני יתן בקולו כי ה' מחסרו כי הלואי יספיק מה שבביתי לחיי גופי ואם יתחלק בינינו אינו מספיק לא לי ולא לך ומה גם כי ילדים רבים ורבים ואין לי הספקתם ותבן יזכירו יצה"ר מארז"ל עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו וכו' ואף אם יהיה לו ממון הרבה יסיתתו כי לא אפשר שיהיה לו שם כשם הגדולים אשר בארץ כ"א ע"י הממון גם יזכירו מאמר שהע"ה צנים פחים וכו' וא"כ מוכרת אתה לקנות בגדים לך ולבני ביתך כדי שתתחמם בקרה ולא תסתכן בגפשך. גם יזכירו מאו"ל ישראל נאים הם אלא שהעניות מנוולתן וא"כ צריך שתאסוף ממון כדי שתהיה יפה ולא מנוול. ומאתר שמלח ממון חסר ואדרבה המפזר יפזרו לו מן השמים והמקמץ להיפך ואו"ל ע"פ ה' צליך על יד ימינך כי הקב"ה הולך עם האדם כאדם תעומד בצל אם ידו סגורה נראית בצל סגורה ואם פתוחה נראית פתוחה כן אם האדם פותח את ידו מלמטה יפתחו לו מלמעלה ואם יסגור ידו גם מלמעלה לא יתנו לו. והראשונים עשו משל לזה כמו המשפך לשני בנ"א אחד שופך יין ואחד מקבל ע"י משפך כ"ז שהמשפך חלול הוא מלמטה או השופך ישפוך בו לאט לאט משא"כ אם נסתם פי המשפך מלמטה מחמת איזה צרור וכדומה או השופך לא ישפוך עוד. והנמשל מובן. והו כונת המסרה שהעשיר כשישאל ממנו העני צדקה הוא משיבו גם לי גם לך לא יהיה שכל מה שבביתי לא יספיק לי ולך לך אצל עשירי עם ועוד שיש לי בגים רבים וכשאזון אותם היא צדקה בכל עת ויולד נח שלשה בנים. ועוד אני צריך לאסוף ולקנות שם גם צריך לקנות כסותם וברים כדי שלא תשלוט בי הצינה וזהו את חם וגם כדי שאהיה יפה ולא עני מנוול וזהו ואת יפת. השיב בעל המסרה כ"ז עצת היצה"ר הנקרא לב כמ"ש כי יצר לב האדם רע וזהו אין זה כ"א רוע לב כ"א טענתו מצד בניו שהוא חייב להאכילם ולהלבישם אנו שואלים אותו שאם על בניו יולד לו בן אחר האם אפשר שיניחנו בעירום וברעב וא"כ יחשוב שזה העני הוא ג"כ בנו וזהו כי גם זה לך בן. ולדעתו מרויח אדרבה הוא מפסיד כי ה' צלו על יד ימינו וזהו על כן לא בא אל שולחן המלך מלכו של עולם ששולחנו ערוך לכל. וכבר או"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה ונמצא שהוא מונע הגאולה ואין ה' שלם וכו' וזהו כי יד על כס יה את"ד ז"ל.

בא"א פ' הרב מהר"ם אלשיך ז"ל וז"ל והוא כעין ויכוח יצה"ט עם יצה"ר כי יצה"ט אומר לאדם נח את שם לומר עשה נחת רוח בין את שם הוא יצה"ט בעל שם טוב וגם את חם הוא יצה"ר שבחטא יתחמם תן חלק לזה וגם לזה. ואל תחוש מהרעה הבאה אליך מהעון כי אל תיראי כי גם זה לך בן כי גם העון שהוא אויב נעשה לפעמים בן ע"י התשובה כשהיא מאהבה וזדונות נעשות כזכויות. ואל תחוש שמא לא תוכל נגד יצרך כי הלא יד על כס יה נשבע להיות מלחמה לה' בעמלק הוא יצה"ר כי שרו של עמלק הוא סמאל"ל הוא שטן הוא יצה"ר כי ה' ילחם לך עם היצה"ר עד תשוב בתשוב להפך הזדון לזכות. משיב יצה"ט ואומר על כן שהוא על עשות כן שחוטא בכונה שישוב אח"כ לא בא אל שולחן המלך כו"ע כי האומר אחטא ואשוב אין מספיק בידו לעשות תשובה. משיב יצה"ר ואומר גם לי גם לך לא יהיה שלא יתעסק לא במ"ע ולא במל"ת ויניח מעמל עוה"ז ולא יקניט לא את יצה"ט ולא את יצה"ר. משיב יצה"ט ואומר אין זה כ"א רוע לב כי היות בטל מעשות טוב ורע לעון יחשב כי הוא עשות רצון יצה"ר וזהו אין זה כ"א רוע לב כל' אין זה בלתי עשות רצון זה ולא רצון זה כ"א רוע לב הוא עשות רצון יצה"ר ועצתו ושומר נפשו ירחק ממנו א"ד ז"ל.

בא"א פ' הרב צמ"ד ז"ל ה"ד ה' אב"א יצ"ו במ"ש בפסחים מנין שאין שואלים בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' ופרש"י כלדיים בעלי אוב ורשבי" פ' חוזים בכוכבים. ואיתא בזהר ח"א דג"י דדוה"מ הו חכימין בחרשין וקוסמין ולמעצר לחילי שמיא עד דאתמשך התיא חכמתא בדרא דמבול והו מתתקפי לגבי נח דלא יכיל דינא לשלטאת עליהו. ואמרו פ"ג דגדרים דמי שאינו מנחש מכניסין אותו במחיצתו

של הקב"ה לפני ממלה"ש. וז"ש נח איש צדיק תמים דקיים תמים תהיה עם ה"א דלא היה הולך אחר חווים בכוכבים וקוסמים ומכשפים והיה בדורותיו דור אנוש ודוה"מ דהיו מתפעלים מזה והוא יחיד דהלך בדרך תמים ולא נגע ולא פגע עמהם בדורותיו תללו להתעסק באלו העניינים ועי"ז זכה את האלהים התהלך נח לפניו ממלה"ש. וזהו כונת הפ' בעצמו תמים תהיה דלא תהיה מנחש ועי"ז תזכה להיות את ה"א במחיצתו של מקום לפניו ממלה"ש ע"כ.

בא"א פי' כו' הסמיכות ה' אב"א יצ"ו עפ"י משו"ל דומיא דקראי כתיב הנה עין ה' אל יריאיו וכתיב עיני ה' אל צדיקים ותי' וכו' מביט בהם בב' עינים. ובוה א"ש. ונלע"ד לומר בא"א דאמרו בשבת דף ק"ד ע"ב ג"ד גמול דלים אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וזן אותך ומטיב לך נמצא דהעושה צדקה נותן לו חן. ועוד אחרת יש דזוכה לאדם לחן כמ"ש שהע"ה ולענוים יתן חן. ומצינו שדרשו נח איש צדיק על שהיה עושה צדקות כי כל העושה צדקה נקרא צדיק. ובב"ק דמ"ז ד"ה דרשו תמים בדרכיו ופרש"י עניו. ובאגדת בראשית דרשו וענוים ירשו ארץ זה נח. וז"ש ונח מצא חן בעיני ה' כלומר בב' עינים מצא חן יען הוא משני פנים דנח איש צדיק צדקות אהב וגם תמים היה בדורותיו דהיה עניו ומשני פנים מצא חן ע"כ.

בא"א פי' הרב ויקרא יצחק ז"ל במשו"ל איש ואשה שזכו שהם גוהים זל"ז יזכו לתוליד בנים מעלו. וזהו שרמזו אלה תולדות ר"ל דבענין תולדות האדם ומצות פו"ר אם יזכו האיש והאשה להיות שניהם כא' נח נח שנחיים זל"ז באהבה ואחות נח לאיש ונח לאשה אז יזכו לתוליד איש צדיק תמים כמותם וגם בדורותיו שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה מובלע בין אנשים. ואומרו את האלהים התהלך נח שם רמז למ"ש בגמ' אני את דכא וח"א אתי דכא וז"ש את האלהים התהלך נח שאתו עמו האלהים מי שהוא נח שהוא עניו. וסיים ויולד נח וכו' שם רמז קצת מעלות טובות לעניו שהוא קונה ג' כתרים שתולדות צדיקים מצות ומעשים טובים כתר הא' את שם שהוא קונה כתר ש"ט וכל העולם מדכרי ליה לטב. שנית את חם שיזכה לתורה שנאמר בה הלא כה דברי כאש והאי צו"מ דרתח וכו'. ג' ואת יפת כמו שפרש"י יפת אלהים ליפת ירתיב והכא אמר שיזכה שירתיב גבולו ויזכה למדת העושר ע"כ.

בא"א פי' הרב הגו' במשו"ל כל מי שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. וז"ש אלה תולדות ר"ל בענין תולדות האדם שהם מצות ומע"ט נקוט האי כללא בידך נח נח דמי שהוא נח לבריות בודאי שהוא נח למקום. וז"ש אח"כ אם הוא איש צדיק תמים בדורותיו שכל בני דורו משבחים אותו בודאי את האלהים התהלך נח ג"כ א"ד ז"ל.

ועפ"י פי' הרב אמר יוסף ז"ל משם מהר"א ברודא ז"ל כונת הפ' וישאר אך נח. דהכונה עפ"י האמור שדרשו נח נח שהוא נח לעליונים נח לתחתונים וזהו דוקא כשיש ב"א בעולם אכן אחר המבול שלא נשאר עוד בנ"א א"כ לא נשאר כ"א נח אחת שהוא נח לעליונים. וזש"ה וימח את כל היקום וכו' מכל אשר בחרבה מתו וא"כ כיון שהכל מתו לכן וישאר אך נח ר"ל לא נשאר כ"א נח אחת לא שתים כמ"ש בתחילת נח נח.

בא"א פי' במ"ש דהצדיק מחוייב להתפלל על דורו שלא תבא עליהם צרה ואם לא התפלל נאסף ממנו אותו שם צדיק. ונח קודם המבול היה נקרא צדיק וכיון שלא התפלל לא נקרא עוד צדיק. וזש"ה וישאר אך נח בלתי תואר צדיק כמו מקודם שנקרא איש צדיק ע"כ.

בא"א פי' הרב כמהר"מ שולטאן ז"ל במשו"ל בדורותיו ואלו היה בדורו של משה

לא היה נחשב לכלום. והכונה שכנגד אנשי דורו שהיו כולם רשעים היה נחשב שהוא צדיק תמים אבל במקום שאין רשעים אינו נחשב לצדיק שאין האור ניכר אלא מתוך החשך. וז"א וימח את כל היקום וכו' וכשנמחו מן העולם ולא נשאר כ"א הוא ובניו צדיקים כמוהו לא נשאר לו כ"א שם נח בלא תוארים שהיו לו קו"ז בהיות דור המבול חיים שאמר הכתוב נח איש צדיק תמים וז"ש וישאר אך נח דוקא בלא תוארים אחרים ע"כ.

בא"א פי' הרב הנז' במ"ש במד' אמ"ל נח למשה אני גדול ממך שניצולתי מכל אנשי דורי השיב לו משה אני גדול ממך שניצולתי אני ודורי בעגל משל לב' קברניטין שעמד עליהם נחשול של ים אחד הציל את עצמו וכו'. וז"א וימח את כל היקום ועי"כ שכולם נמחו ולא נשאר כ"א הוא לבדו בצול לכן וישאר אך נח ר"ל שהוא נשאר חסר ממשה ותיבת אך לשון חסרון ע"כ.

בא"א פי' הרב צמ"ד ו"ל כונת הפ' אלה תולדות נח וכו' ודקדק דלמה חזר ואמר ויולד נח כיון דכבר אמר אותם. אמנם יובן במ"ש באבות הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע. וא"כ הצדיקים עם הרשעים הו"ל כלאים שאסרה תורה. ותנן פ"ב דכלאים משנה ד' זרועה ונמלך לנוטעה לא יאמר אטע ואח"כ תופך אלא תופך ואח"כ נוטע וכ"כ מרן ביו"ד סי' רצ"ו היתה שדהו זרועה ירק או תבואה ונמלך ליטע בה גפנים תופך את הזרעים במחרישה ואח"כ נוטע ולא יטע ואח"כ יהפוך ע"כ. וכיון שכן למה הביא הקב"ה בעולם לנח ולבניו שהיו צדיקים בתוך דור המבול שהיו רשעים שהם כלאים דאעפ"י שעקר אח"כ כל אותם הרשעים ונשארו נח ובניו מ"מ לא הי"ל להביאם תחילה ואח"כ לעקור הרשעים אלא בתחילה היה צריך לעקור הרשעים ואח"כ להביא הצדיקים כדין כלאים. ובזו"ו מ"ש במד' הפוך רשעים ואינם זה דוה"מ ובית צדיקים יעמוד זה נח. דנראה דהוקשה להם לאידך גיסא ממה שהקשינו כי למה איבד את הרשעים תחילה ואח"כ מילא את העולם מנח כי ראוי היה תחילה שימלא העולם מבני אדם טובים ואח"כ יאבד הרשעים כעין מ"ש כי אין סותרין בהכ"נ אלא א"כ בונים אחר תחילה קודם סתירת הבהכ"נ. ועי' מתרץ הפוך רשעים ואינם וכו' ר"ל לפי שהוא כדין כלאים דאין להביא הצדיקים תחילה שיעמדו יחד כאחד אפילו רגע אחד אלא צריך להסיר הרשעים תחילה ואח"כ להביא הצדיקים. וז"ש הפוך רשעים תחילה שלא יהיו בעולם ואח"כ ובית צדיקים יעמוד ולכן נקט הפוך ר"ל הפוך כדין שדה שהיא זרועה ירק או תבואה דצריך להפוך תחילה במחרישה ועי"ז ואינם ר"ל דנפסד הירק ובטל ואח"כ ובית צ' יבוא ויעמוד שם יחידי בלא כלאים ולכך לא מילא הצדיקים תחילה ואח"כ איבד הרשעים אלא איבד הרשעים תחלה ואח"כ מילא את העולם מצדיקים ע"י נח ולא תיקשי אעיקרא נח ובניו כבר היו מקודם והיו כלאים זביז. דהתי' לזה הוא דו"ל בתר טעמא דמה שאסור להתחבר עם רשע והוא כלאים הוא משום חשש שמא ילמוד ממעשיו והו"ל כיונק מהכלאים ואלו נח ובניו היו בטוחים שלא ילמדו ממעשיהם ליגמ מהם. וז"ש אלה תולדות נח נח ר"ל מה שבאו לעולם תולדות נח ונח גופיה קודם שנעקרו הרשעים מן העולם היינו משום דאיש צדיק תמים אפילו היותו בדורותיו דהיו רשעים היה צדיק כי לא היה מתחבר אלא נפרד מהם ואת האלהים התהלך נח דבק בה' ומרוחק מבני הדור. וכן ויולד נח ג' בנים כמותו דומים לו שאין למדין מבני הדור ולכך לאלה תוותר להיות קודם כי אינם יונקים זמ"ז ואינם כלאים. וזהו כונת יעקב שאמר עם לבן גרתי וכ"ת זהו כלאים הרי לא למדתי ממעשיו הרעים. אלא תרי"ג מצוות שמרתי, א"ד ו"ל.

ובזה פי' הרב אברהם אנכי יצ"ו כו' מאז"ל ע"פ ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מנ"ח אנ"י. והוא דשאל משה מהקב"ה אם כונת ה' שאמר ויחר אפי ואכלם דהם כלאים עמדי וצריך לעוקרם לא היה צריך להיות אני בעולם תחילה אלא בתחילה הוציאם מן העולם ושוב יבא משה ולכן תשא חטאתם וישובו בתשובה ואז יהיו כולם צדיקים ואין כאן כלאים. ואם אין דאין מספיקין בידם לעשות תשובה מחני נא דיאמרו מנה אני דכמו נח היה בעולם בהיותם רשעים בדור כן יאמרו עלי דשוה אני לנח דהיה בעולם קודם עקירת הרשעים ואין זה כלאים והאיש משה עניו לא נראה לו לעשות עצמו שאינו תושש לינק מהם אלא אדרבה הראה עצמו שהוא ירא שמא ילמוד מהם כפי שהקב"ה ימחול להם ויהיה דור שכולו זכאי ע"כ.

ובזה פי' ג"כ דזה היתה כונת הבל דהיה רוצה לעקור לקין שהיה רשע והוא צדיק ולא יכנוי במקום אחד ולזה אמר הפסוק ויהי בהיותם בשדה ר"ל דראו מעשה ונוכרו הלכה דשדה דמי שהיתה שדהו זרועה ירק הופך את הזרעים ולכך בקש הבל לעקור לקין. אך ויקם קין על הבל אחיו דלפי סברתך אתה אשר מחשיב עצמך לצדיק שהוא כלאים עמדי צריך אתה שלא תהיה עדיין בעולם ושוב כל הורג קין כדון עביד לא אתה ולכך ויקם קין אחר שהיה תחת הבל דכבשו תחתיו הבל לקין אתחזק בטענה בהיותם בשדה דמן השדה הוכיחו דלא זו הדרך לעקור את קין תחילה בהיותו הבל א"ד יצ"ו.

בא"א יובן ונח מצא חן וכו' אלה וכו' בהק' מה שפירש הרב אדר"א יצ"ו כונת הפ' רני ושמחי בת ציון כי הנני בא וכו' דידוע דעתה בגלות בעוה"ר העולם מתנהגת בחצי השם כי יד על כס יה וחסר ו"ה וידוע דשם הוי"ה בצירופיו עסמ"ב הם רל"ב א"כ עתה חסר החצי שהם קי"ו כמו שרמזו בפסוק כי חלק ה' עמו ר"ל חצי השם הוא עמו גי' קי"ו. לכן בהתחבר אליו הקי"ו הנשארים נשלם שם הוי"ה במלואו ועי"ז יגאלו ישראל וזש"ה רני וכו' כי הנני בא הגנ"י בגי' קי"ו ע"ה יע"ש. וידוע דאין הגאולה באה אלא ע"י שיהיו ישר' באחדות אחד כאיש אחד. וגם כלו כל קצין ואין תדבר תלוי אלא בתש"ו. וז"ש ונח מצא חן ר"ל כשיתחברו נח וחסן גי' קי"ו או בעיני ה' ר"ל יושלם שם הוי"ה אכן אלה תולדות נח ר"ל אימתי יתחברו נח גי' קי"ו לשם הוי"ה ויהיה השם שלם איש כשהיו ישראל כאחדות כאיש אחד וגם צדיק שישובו בתשובה או תמים יושלם שם הוי"ה ב"ה בב"א.

צוה"ר תעשה לתיבה וכו' פי' הרב מאור ושמש ז"ל בדרך רמז דהנה הצדיקים יש להם להפך מדה"ד למדה"ר ע"י מה שמהפכים התיבות לצירופים אחרים ועושים מתיבת צרה רצה כמבואר בכונות בין המיצרים בתיבת רצה ובוה ממתיקים הגבורות לחסדים. יש עוד צירוף בתיבת צרה לתיבת צהר דהיינו שיעשה החסדים מגולים שיאיר ה' פניו לישראל ובאור פני מלך חיים. וז"ש צהר תעשה לתיבה שיתהפכו תיבת צרה לצהר ומפרש ע"י מה כי יש כח ביד הצדיקים להפוך מדה"ד למדה"ר ולעשות מצרה צהר והיינו ע"י התשובה. וז"ש ואל אמת תכלנה מלמעלה דהיינו ע"י התש"ו נהפך מדה"ד למדה"ר. וידוע שעולם הבינה היא עולם התשובה שנאמר ולבבו יבין ושב והיא נקראת אימא עילאה וזהו ואל אמת וכו' ר"ל שתכסוף לתש"ו ע"י כי ה' וא' מוצא א' ופתח התבה בצדה תשים דהנה עולם הבינה המרומזת לתשובה היא נקראת ג"כ ה' ראשונה של שם הוי"ה. ואיתא בשבת למה כרעיה דה"א תלוי ולמעלה פתחה צר כי הבא ליטמא פותחין לו ואיכא למהדר לעיל בהאי דהיינו בפתח הצר שלמעלה וזהו פתח התיבה דהיינו בתיבת ה' בצדה תשים שילך בפתח הצר למעלה ובוה תוכל לעשות מצרה צהר א"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל במשול"ל דע"י העונות האדם ממשיך סט"א לתוך גופו ומחשיך לנשמתו לא כן ע"י התו' והמצות הוא מאיר לגופו. וגוף האדם הוא נמשל לספינה כידוע. וידוע מ"ש האר"י ז"ל שהאדם ע"י עונותיו הוא פוגם בג' עולמות ביי"ע דעולם האצילות אין לו מגע יד דעליו נאמר אם צדקת מה תתן לו וכו'. וז"ש צוהר תעשה לתיבה שתאיר לגוף ע"י התו' והמצות שאתה עושה ועי"ז ואל אמה ר"ל שפחה בישא שהיא סט"א תכלגה. ואם עשית איזה עבירות תחזור בתשו' שהיא רמוזה ברגל הה"א וז"א ופתח התיבה בצדה תשים ועי"ז תחתיים שניים ושלישים שהם ג' עולמות ביי"ע תעשנה לשון תקון שאתה מתקן מה שפגמת בג' עולמות ביי"ע כאמור ודו"ק.

אן יובן עפ"י מ"ש רז"ל טעם לביאת הנשמה לעוה"ז. אחד מכלל התירוצים הוא שהאדם יש לו נר"ן גפש מעולם העשיה רוח מיצירה ונשמה מבריאה וקודם ביאתו היו כל אחד במקומו ואין הנפש יכולה לעלות אצל הרוח ולא הרוח אצל הנשמה. והנה בעתה ע"י מעשיו הטובים ועסק התורה הוא מקשרם יחד והנפש תתחבר עם הרוח ושתיהם יתחברו ויעלו למדור הנשמה שהיא עולם הבריאה ואין לך עילוי גדול מזה כידוע. עו"ן מה שדרשו בזוהר ע"פ וכי ימכור איש את בתו לאמה על הנשמה שהיא משתעבדת לגוף ע"ש. וז"ש צוהר תעשה לתיבה שיאיר את הגוף בתו' ובמצות ובמע"ט ויתקן נשמתו בפעם ראשונה ועי"ז ואל אמה שהיא הנשמה תכלגה מלמעלה ר"ל יגמור תקונה ויהיה לה עילוי למעלה וכ"ת מה העילוי שיהיה לה לז"א תחתיים וכו' ר"ל הנפש והרוח והנשמה שהם מג' עולמות ביי"ע הנה בעתה תעשה מלשון אסיפה שיתאספו כולם יחד במדור הנשמה ואין לך עילוי גדול מזה ודו"ק.

ובמדרש אמרו אף תיבתו של נח במדה"ר ומדה"ד נעשית צא ולמד ממדותיה ע"כ. והוא תמוה פי' הרב אדר"א יצ"ו במה שכתבו חכמי האמת דלמה צוה הקב"ה לנח שיעשה התיבה בחשבון זה ש' אורך נ' רחבה ול' קומתה. אבל כבר נודע דבתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים ושיתף מדה"ד למדה"ר שנ' ביום עשות ה'א ולכך בכל התפלות ועניית אמן צריך לשלב ולצרף הוי"ה אחג"י שבזה תלוי קיום העולם ולכך צוהו ית' על התיבה שהיא ספינה הרומזת על זה העולם שנקראת ספינה כמ"ש בזוה"ק ע"פ ויונה ירד אל ירכתי הספינה שיהיה קומתה ל' אמה משום כשתנכה א' דאדנות עם יו"ד דהוי"ה דהיינו יו"ד פעמים הרי יו"ד ה' פעמים ד' הרי כ' גי' ל' וכן נ' פעמים ו' ש' אמה וכן יו"ד פעמים ה' הרי נ' ע"כ. וז"ש אף תיבתו של נח במדה"ד ומדה"ר נעשית צא ולמד ממדותיה שמדותיה הנו' הם רומזים לשם הוי"ה אדנ"י שהוי"ה רחמים ואדנ"י דין א"ד יצ"ו.

מסרה בעצם היום הזה בא נח. בעצם היום הזה נמול אברהם. בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' ממצרים. בעצם היום הזה אמר ה' למשה עלה אל הר העברים. פי' הרב עיר דוד ז"ל בהק' משול"ל טעמים למה אמר הקב"ה לנח לעשות התיבה והלא הרבה ריות והצלה לפני המקום ויכול להצילו בלתי התיבה. טעם הא' כ' מהרמ"א ז"ל הטעם שהוצרך נח להיות סגור בתיבה משום דברותחין קלקלו וברותחין גדונו ומתמת הבל החמימות לא היה אפשר לנח לסבול לכן הוצרך להסגר בתיבה. טעם ב' כתב ה' מג"ע ז"ל משום דאדרומיסייא באה לעולם והורגת טובים ורעים מחמת זנות ותיבת אנדרומיסייא היא ב' תיבות אנדר"ל לשון זכר ומוסייא לשון נקבה והם פלונית וסימ וליליית וסמ"א ל' ע"ה גי' בריית לומר מי שינמול נצול ממנה ומילה לא נצטוו עד אאע"ה א"כ לא היה ראוי להנצל בענין אחר. ואף שמצינו באדר"ן דנח היה נמול א"כ יכול להנצל אפילו בלא תיבה צ"ל דמ"מ מאחר שלא היה מצווה ועושה אין לו שכר דגדול המצווה וכו' וראיה ממה שלא נמול אברהם עד שנצטוו שהרי אברהם קיים כל התורה ולמה לא

קיים המילה עד שנצטוו ותי' משום גדול המצווה ועושה. עוד איתא במד' מוציא אסירים בכושרות מאי בכושרות זה חדש ניסן שאינו לא חם ולא קר ובחדש זה יצאו ממצרים ולפי' מוכח כמ"ד הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים ויר"ש שהם ביד האדם דאי אמרינן דגם צנים פחים ביד הקב"ה מה לי שיצאו בחדש זה או באחר הרי הקב"ה יכול לשמור אותם מצנים פחים. טעם ג' הוצרך נח ליכנס לתיבה כדי שלא יראה באבדון דורו כי אין לו זכות עצמו כמו שמצינו גבי מצרים התיצבו וראו וכו' ופירש"י בשבילכם דמי שיש לו זכות עצמו יכול לראות באבדון דורו. ומנ"ל דנח לא היה לו זכות עצמו ממ"ש מפני מי המבול אף נח מקטני אמנה היה. ר"ל שהיה סבור שהמבול יהיה גשמי ברכה אם יתזרו בתשו' ולבסוף כשראה שלא חזרו בתשו' והמבול בא בשטף נכנס אל התיבה והוא מפני מי המבול. ופי' אחר מצינו מפני מי המבול שאף נח היה יודע שהדור לא עשה תשובה והוא לא התפלל על דורו והוא חטאו שנכנס אל התיבה מפני מי המבול דאלו התפלל על בני דורו לא היה המבול כלל. ומצינו בזוהר דמשה לא נכנס לא"י בשביל קבלת הע"ר והן הנה מה שלא רצה נח לקבל והוא קירב אותם לכך לא נכנס לא"י. בזי"ו כונת המסרה בעצם היום הזה בא נח אל התיבה. ומפני שקשה למה ציוה הקב"ה לנח לעשות תיבה ולא להציל אותו בלא תיבה. לזה בא לתרץ ג' תי' הא' מ"ש המג"ע ז"ל משום דאדרולמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים והם ס"מ ופ' ועדיין לא נצטוו על המילה ואף שנח היה נמול מ"מ לא היה מצווה ועושה וק' מנ"ל דמצווה ועושה עדיף לז"א בעצם היום הזה נמול אברהם ופירש"י אותו יום שנצטוו וק' למה המתין עד שנצטוו והלא קיים כל התו' א"ו משום גדול המצווה ולפיכך בא נח אל התיבה. תי' ב' בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' אימת היה בחדש ניסן שאינו לא חם ולא קר א"כ מוכח כמ"ד דהכל ביד"ש חוץ מצנים פחים לכן בא נח אל התיבה לשמור עצמו מן החמימות כמ"ש מהרמ"א ז"ל שזה אינו ביד הקב"ה. תי' ג' בעצם היום הזה אמר ה' למשה עלה אל הר וכו' שחטא בקבלת הע"ר א"כ יפה עשה נח שלא התפלל על דורו ולא אמרינן מפני מי המבול שבשבילו בא המבול בשביל שלא התפלל על בני דורו כ"א כפי' הא' שאף נח מקטני אמנה היה א"כ לא הי"ל זכות עצמו לכן מחמת זה בא נח אל התיבה שאינו יכול לראות באבדון דורו כיון שלא נצול בזכות עצמו.

אח"ד ז"ל.

וישלח את העורב ויצא יצוא ושוב עד יבושת המים מעל הארץ. פי' בית אהרן ז"ל במ"ש ז"ל שנח לא רצה להכניס את העורב אמ"ל מה צורך לעולם בכך לא לאכילה ולא לקרבן אמ"ל הקב"ה קבלהו שעתיד העולם להצטרך לו אמ"ל אימתי אמ"ל עד יבושת המים ר"ל כשישבע אליהו אם יהיה טל ומטר ויהיה יבושת המים שאז העורבים היו מביאים לו לחם ומים ויתכן שזה שרמו בתיבת יבשת שהיא בהפוך תשב"י וק"ל.

ובפ' חלק אמרו אמר ר"ל תשו' נצחת השיבו העורב לנח אמ"ל רבך שנאני ואתה שנאתני רבך שנאני שציוה מן הטהורים ז' ומן הטמאים שנים ואתה שנאתני שאתה מניח ממין ז' ושולח ממין ב' אם פגע בי שר חמה או שר צינה ומת לא נמצא עולם חסר בריה א' וכו' שמא לאשתי אתה צריך ע"כ. וק' איך שייך שנאת נח בשנאת המקום שאמר רבך שנאני וכו' דמשמע שכיון שהקב"ה שנאו לא היה ראוי שגם הוא ישנא אותו. פי' הרב ע"ח אנגיל ז"ל בדרך פשוט והוא כמה שיש להקשות דלמה ציוה הקב"ה לנח מן הטהורים ז' ומן הטמאים ב' וגם ק' על נח מה ראה לשלח את העורב דבאמת אם ימות נמצא העולם חסר בריה כמו שאמ"ל העורב. גם מ"ש במד' שאמ"ל נח מה צורך בכך לא לאכילה וכו' והלא כמה עופות טמאים היו. אמנם אמרו בגמרא אח"כ ג' שמשו בתיבה א' מהם

עורב. והשתא יתורץ הקושיא שאיך שלחו נח שיתכן שימות דאין לחוש שיחסר בריה כיון שאשתו בתיבה והיא הרה א"כ אף שימות לא יחסר בריה והשתא א"ש מ"ש לו נח מה צורך לעולם בך ר"ל א"ת משום שלא יחסר בריה בעולם אין לחוש לזה כיון ששמשות בתיבה עתיד לצאת עורב אחר כמותך וא"כ מה צורך לעולם בך דייקא. וכ' המפ' ז"ל טעם שציוה הקב"ה טמאים ב' משום קיום המין ומן הטהורים ז' א' לקיום המין והששה מיני קרבנות לעולה לחטאת וכו' ע"כ. בוי"ו כונת המד' הנז' שהשיב העורב תשובה ניצחת לנח ואמ"ל רבך שנאני שציוה מן הטהורים ז' ומן הטמאים שנים למת א"ו משום שטהורים צריכי כנו' ומן הטמאים שנים לקיום המין כדי שלא תחסר בריה א"כ למה אתה שולח לי אלו פגע בי שר חמה וכו' לא נמצא עולם חסר בריה א"ו שאתה צריך לאשתי כדי שיצא ממך העורב אם הוא ימות. אז השיבו נח רשע במותר לי וכו' ר"ל רשע אתה שעברת על ציווי ה' ששמשות בתיבה וא"כ אין לחוש שנחסר וכו' שאשתו יולדת עורב כמותו ובלא"ה איך אתה אומר דב"ז במותר לי וכו' את"ד ז"ל.

ומן האמור בענין פי' הרב ברכ"ט ז"ל כונת מסרה וחם ד'. אם ישכבון שנים וחם להם. וחם הוא אבי כנען. וחם השמש ונמס. וחם לאדוני המלך. הכונה עפ"י האמור דעורב וחם שמשו בתיבה לכן יצא חם מפוחם וכלב מפורסם בתשמיש הרי דבחטא זה נלקה בעורו כשחרות הכושי. וז"ש אם ישכבון שנים וחם להם ר"ל אם שכבו בתיבה שנים יחד להתחמם ומ"ז הנה בודאי חם הוא אחד מהם וז"ש וחם הוא אבי כנען. ומה עונש הגיע לו על ככה לז"א וחם השמש ר"ל שנלקה בעורו ע"ד אל זראוני שאני שחרחרות ששופתני השמש. ועוד עונש הגיע לו מחטאיו כי נתקלל שהיה עבד עבדים לאחיו כמ"ש ויהי כנען עבד למו וז"ש וחם לאדוני המלך ר"ל כנען יהיה משועבד אל אדונו המולך עליו עכ"ד.

והרב ש"ך בפ"י עה"ת כ' וז"ל יש התעוררות ורמז לגלגול האדם כדעת רז"ל באלו ד' שלוחים. וישלח את העורב רמז על הגוף שהוא ערבון שלא יחטיא הנפש ולא לטמאה ולא ילכלכה בחטאים ובעונות ולזה ערב כתיב. ויצא יצוא ושוב רמז על פעמים שלש עם גבר ויצא א' יצוא ב' ושוב ג' ובראשונה אמר ויצא וי' צא שאומר הגוף לנשמה וי' צא ממני שאני מלוכלך מטונף מהעונות. יצוא פעם ב' שנתקן מעט לא אמר וי' פעם ג' אמר ושוב שיש לה ישוב כמו בשובה ונחת. זהו דרך כלל. ודרך פרט וישלח את היונה היא הנפש שהיא מאונה ועליה נאמר לא תונו איש את עמיתו עם שאתו לרמוז על הנפש. ובראשון אמר ולא מצאה היונה מנוח. ויחל עוד ז' ימים זה תקון שני. שבעת ימים הם ע' שנה ר"ל שב עם שאומר לנפש שב עם הגוף שהוא הולך אחר הומן והשנוי והמנין והנשמה עולה למעלה למקום שאין שם מנין שנים אלא אריכות ימים כי הוא יום ארוך שאין אחריו לילה. ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה לעת ערב שעדיין לא העריב שמשו לא ערב לה עדיין העריבות והמתיקות לפי שעלה זית שעדיין יש לה מרירות טרף בפיה מטרפה ומזונה לא נתעכל בפיה בא"ת ב"ש שומ"ץ שיש עדיין שום שמץ פגול בה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד זה תקון ג' שאינה צריכה עוד לגוף לשוב אליו שחל עליו שמו ית' לזה אמר ויחל ז' ב' יודיין שהוא כ"ו חל עליו שכל הגלגולים הם לתקן נשמה שהיא חלק אלוה ממעל והיא נקראת הוי"ה בערך אותו חלק. א"ד ז"ל.

בא"א פי' וז"ל עוד יש כאן רמז לגלותם של ישראל שנקראו יונה שנאמר יונתי בחגוי הסלע והם הונו עצמם שגרמו גלות א' וב' ועל גלות א' רמז וישלח את היונה מאתו שנאמר שלח מעל פני ויצאו לראות הקלו המים הקלו המים הודונים רמז על גלות בבל. ולא מצאה היונה מנוח וכו' ותשב אליו עשתה תשוי ושבה אליו בכל לבה

אל התיבה זה מקדש בית א' וישלח ידו ויקחה שידו פשוטה לקבל שבים ויחל עוד שבעת ימים אחרים הם ע' שמיטות של בנין בית א' ויוסף שלח את היונה שלחה ג"כ ותבא אליו לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה שעשו תשובה אבל לא עשו אותה תשובה שלימה ולזה חסר בית ב' ה' דברים ומרוב רחמנותו של הקב"ה קבלם. ויחל עוד נכתבה בב' יודי"ן לומר שישב בית ב' גוסף על בית א' עשרת שנים עד שנחרב וישלח את היונה זה גלות אחרון שאנו בו ולא יספה שוב אליו עוד מעצמה עד ששיבנה הקב"ה ויאמר לה קומי שבי ירושלים כמו שאז"ל ע"פ נפלה לא תוסיף קום נפלה ולא תוסיף קום מעצמה עד שהקב"ה יקימה ויאמר לה קומי שבי ירושלים, א"ד ז"ל.

בא"א פי' ה' מהרח"ף ז"ל כונת הפ' ולא מצאה וכו' בס' נפש חיים דף קל"ז ע"ב במ"ש אורך ימים בימינה למיימינים בה ר"ל שעוסקים בתורה לשמה זוכים לאורך ימים. וידוע דמי שעוסק בתורה לשמה זוכה ונותן שפע וחיים למעלה לשכינה במקום אשר רגליה היו יורדות מות לסט"א הוא עושה לשכינה עילוי. גם אמרו בזוה"ק דתורה בלא דו"ר לא סלקא לעילא ולא פרחא לעילא וז"ש בפסחים דף ו' ע"פ כי גדול עד שמים חסדך היינו בעוסק בתורה שלא לשמה. וידוע דבזוה"ר דרשו פסוק זה על השכינה. וזמ"ש ולא מצאה היונה וכו' ר"ל דכשישראל עוסקים בתורה של"ש ולא מצאה היונה שהיא השכינה מנוח לכו"ר דכיון שעוסקים בתורה של"ש הרי רגליה יורדות מות במקום אשר יהיה מנוח לכף רגלה עתה לא מצאה מנוח וזוה"י סבה ותשב אליו אל התיבה דהיא מסתלקת ואינה שורה אלא על מי שעוסק לשמה. וא"ת מי יאמר שעוסקים של"ש הרי אנו רואים שלומדים ומי אמר שאינה לשמה לד"א כי מים שהיא התורה ע"פ כל הארץ דלא סלקא לעילא, את"ד ז"ל.

בא"א אפ"ל בדרך רמז עפ"י מה שפי' הרב שער המלך ז"ל כונת הפ' נחמו נחמו עמי כי הקב"ה נקרא תנו רחום ובעת חורבן בהמ"ק סלק ר"ח מרחום ון' מחנו"ן ונעשה חרון נשאר מהם אותיות נחמו ולזה הנביא מנחם אותם נחמו וכו' שיחזרו אותיות אלו למקומם ויסולק חרון אפו יע"ש. עו"ן מ"ש בגמ' וידי אדם ידו כתיב מלמד שידו פשוטה לקבל שבים. עוד אמרו ז"ל כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ובזו"ר ולא מצאה היונה מנוח היונה שהיא כנס"י לא מצאה אותיות מנו"ח דנסתלקו אותיות אלו מרחום וחנון ונעשה חרון. אכן ותשב אליו כשישראל שבים בתשובה אזי הוא מקבלם ממ"ש ידו כתיב וז"א וישלח ידו ויקחה ידו דייקא ועי"ז ויבא אותה אליו למקום נחלתם ע"י התשובה ודו"ק.

ובמ"ד אמרו והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה יהיו מזונותי מרורים כזית ויהיו מסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים בידי ב"ו ע"כ. וק' דאיך היונה שבקה לתמימותה וחסידותה ופרקה עול המוסר וכי האי דישנא וכו' שזה תשלום הגמול לנח שזנה ופרנסה יב"ה. אכן פי' הרב משכנות יעקב ז"ל משם הרב ברוך ברזילי ז"ל בחכמה עשה להסיר מעליה לזות שפתים פן יאמר נח כי מה שבאה אלי לא מהיות עדיין מים ע"פ הארץ רק כי לפי מלאת לה שנה תמימה אוכלת ושותה בלי טורח וכל מתסוריה על הזקן טעמה כי טוב סחרה וע"כ חזרה ובאה לאכול לשבעה יכול על מגן וא"כ אפשר שיבשו המים כבר ואין מביאים ראייה ממנה לכן נתחכמה לרמוז לו דאם היה במציאות לתביא טרף לביתה אפילו בדוחק הנה לשלום מר למתוק יחשב לה מיד בוראה ולא מיד ב"ו אם לא כי עדיין לא יבשו וש"י א"ד ז"ל.

והר"ב נחמד למראה ז"ל פי' למה זית ולא דבר אחר מר. והוא משום שהעורב חשדו באשתו כידוע לכן היונה הביאה לו זית דהוא אינו חושדו כעורב דכמו שזית לא מקבל הרכבה כן היונה ע"ש.

והרב ירד יעקב ז"ל פי' מ"ש טרף הול"ל טרפה. אכן יובן במ"ש בגמ' למדנו ד"א מתרנגול דמפייס וכו' וז"ש והנה עלה זית טרף הזכר ונתן בפיה של הנקבה כדי לרצותה מזה ידע כי הותר התשמיש אשר נאסר להם ובזה ידע כי וכו' כ"כ. ועט"ר מו"ר הרב ר' אליהו יצ"ו ההוא אמר למה עלה זית לרמוז לו דין הנאמר בערלה בדין הרכבה כ"ז שהילדה נזונית מזקנה וכו' והסי' אם העלין הפוכים דמאן דאכיל דלאו דילית וכו' לכן הביאה לו עלה לרמוז לו דין העלין ומאן דאכיל דלאו וכו' אי"כ אל תחשדני דניה"ל לזון ממך, א"ד יצ"ו וש"י מד"ן.

לא אוסיף לקלל את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי. הק' הרב בינה לעתים ז"ל דף ג' ע"ד ה"ד ה' אב"א יצ"ו דקרא זה סותר למ"ש מקודם גזירת המבול וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר וכו' ויאמר ה' אמחה וכו' הרי דעל היצר רע הסכים למחות הכל ואיך אומר להפך שלא לקלל ולהכרית מסיבת כי יצר לב האדם רע. וישב בדרך נכון במשול' והנה טוב מאד זה יצה"ר. ופי' הרמב"ן ז"ל כי יצה"ר יש רע לפתות האדם לדרך רעה. אכן הטוב שימשך ממנו הוא יותר ויותר מהרע שעושה בין שצריך לקיום העולם בין לשכר טוב ע"י שכובש האדם אותו באופן שיצא הפסדו בשכרו. וכונתו ית' בבריאת יצה"ר דאף אם יזיק הנה חלק הוא מעט אך על הרוב הוא חלק הטוב ביתר שאת חלקי הטוב הנמשכים ממנו ולכך נקרא טוב מאד דהרוב הוא טוב. ואולם בזמן הנפילים היו בארץ לא נטו כלל אל צד הטוב כאשר כונתו ית' טו"ר וטוב רובו אלה היה להפך מכונת בריאתו וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ רבה הרע על הטוב וכל יצר מחשבות לבו כל היצר היה רק רע דהיינו רע לבד בלי טוב ולכך יצאה הגזירה אמחה את האדם וכו' כיון דאין זה כונת הבריאה. ואולם בצאת נח מן התיבה דתיקן המעוות במה שהשכיל להטיב לראות בצוואתו על רוב מן הטהורים ועל הרוב טהור הוא העיקר ולקח מהם להקריב קרבן ועלה ריח נחוח לה' לפיכך אמר מכאן ואילך לא אוסיף לקלל עוד את האדמה לסיבת האדם דתכלית הבריאה בעבורו דהנה עתה חזרה עטרה ליושנה בבריאת היצר כבראשונה טוב מאד שהטוביות שבו הוא מאודי ועודף על הרע שאינו אלא במיעוטו. וזהו כי יצר לב האדם רע מנעריו ירצה דהרע שבו הוא כמו שהיה מזמן נעוריו מתחילת בריאתו על האופן שיצרתיו שהיה בו קצת רע לגבי כמה וכמה טוב מאד. ונמשך ממנו אי"כ לא אוסיף להכות את כל חי כאשר עשיתי דלא תהיה חבאה לכל חי על האופן שעשיתי כלייה לכולם דהיה רוב רע אלא תהיה ההפסד לפי מה שעשו המיעוט רע דרוב רעה לא תהיה עוד זת"ד.

ובזה פי' הרב אב"א יצ"ו כונת מאז"ל שאמרו אין סוף לאשה טובה. והוא דבשבח אשת חיל העיד הכתוב גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה דאינו האשה כמו היצה"ר דהוא נקרא טוב מאד דרובו טוב ומיעוטו רע אלא גמלתהו טוב ולא רע כלל וא"כ לאשה כזאת יאמר עליה אין סוף לאשה טובה כיון דלא יגורך רע עכ"ד.

והקיימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. ק' כיון דאמר ולא יכרת למה חזר ואמר ולא יהיה עוד וכו'.

פי' הרב קול שמואל ז"ל בהק' מ"ש בכתרא ארבב"ח תא ואחזי לך טורא דסיני אזלי ותזאי דהדרן ליה עקרבי וקיימין כי חמרי חיוורתי שמעתי ב"ק שאומרת אוי שנשבעת עכשיו שנשבעת מי מפר לי כי אתאי לקמיה דרבנן אמ"ל כל אבא חמרא וכו' הול"ל מופר לך ורבב"ח סבר דילמא אמבול קאמר ורבנן א"כ אוי למה. ע"כ. וק' דלמה לא אמר וכך בדרך הש"ס. אמנם נק' מ"ש בסנהדרין דף ע"ח ת"ר הכוהו עשרה בנ"א ומת פטורין ריב"ב אומר אחרון חייב ופליגי בקרא דכתיב ואיש כי יכה כל גוף אי

כולה משמע או כ"ד. עו"ן מ"ש בסוטה ע"פ הבה נתחכמה לו וכו' נדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם והם אינם יודעים שע"כ העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא א"נ הוא אינו מביא אבל הם באים למים. ופי' המפ' דהני תנאי ג"כ בהא פליגי דת"ק סבר כל כולה משמע אבל על אומה אחת מביא ואידך סבר כל דהו ולכן אמר הוא אינו מביא אבל הם באים וכו'. עו"ן מ"ש בנזיר דף כ"א איבעיא להו בעל מעקר עקר או מיגז גזי למאי נ"מ לאשה שנדרה בנזיר ושמעה חברתה ואמרה ואני ושמע בעל הראשונה והפר לה אי אמרת מעקר עקר הא נמי אשתריא אי אמרת מיגז גזי איהי אשתריא חבירתה אסירא ואסיקו דמיגז גזי יע"ש. וא"כ ש"מ דהבעל מיפר מקצת ומקיים מקצת. והנה רבב"ח כיון דשמע הב"ק שאמרה מי מפר בלשון הפרה ר"ל שיפר מקצת ויקיים מקצת אמר ודאי שעל שבועת המבול קאמר דס"ל דהלכה כרביב"ב דכל כ"ד וגם בשבועת הממבול שאמר כל בשר אפילו על אומה אחת ועכשיו שראה הקב"ה גוים מרקדים בהיכלו ומשתחווים לע"ז קולו שובר ארזים בלשון אוי לומר שאני הייתי רוצה להביא מבול ואנקמה מאויבי ואבטל מקצת ואקיים מקצת ולזה לא הפר לו אפילו מקצת. וע"ז לא הק' הש"ס לרבב"ח מתיבת אוי ששפיר אתי לפי סברתו. אבל חכמים חולקים וס"ל דא"א שהוא על המבול כיון דפשיטא להו על אומה אחת מביא ותיבת כל כולה משמע וא"כ אינו אלא על שבועת הגלות וא"כ הוא היה יכול להפר ובשביל שלא הפר גינו אותו. וזה יהיה רמו הפ' בשבועת המבול והקמותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר וכו' וא"ת בתיבת כל איכא מחלוקת אי כולה או כ"ד עז"ק ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ הכונה כרביב"ב דתיבת כל אפילו כ"ד ואפילו השחתה בעלמא לא יהיה דהלכתא אזלא בהא כרביב"ב עכת"ד ז"ל.

ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצרמות ואת ירח ואת הדורם ואת אוזל ואת דקלה ואת מובל ואת אבימאל ואת שבא ואת אופיר ואת חוילה ואת יובב כל אלה בני יקטן. פי' הרב שולחן הטהור ז"ל ע"ד מאו"ל למה נקרא שמו יקטן שהיה מקטין עצמו ולכן זכה והעמיד יו"ד משפחות. ואף ירמוז מדות והנהגות איש דכא ושפ"ר וכמה מעלות טובות אשר קנה בעוה"ז ובעוה"ב. וזהו ויקטן מי שהא מקטין את עצמו ילד כמה מדות טובות הא' אל מודד שאינו מודד מדה כנגד מדה למי שהרע לו ג"א מעביר על מדותיו ולא די שאינו מודד מכ"מ כ"א שלף שפל רוח בפני כל אדם וזהו בשומו אל לבו כי הוא גר בארץ וקרבים בתימו א"ת קרבים אלא קברים כי שם ביתו העיקרית היא אחרי מותו והעוה"ז חצר לפני עוה"ב כמ"ש התקן עצמך בפרודור וכו' וזהו חצר מות שביתו העיקרית היא אחרי מותו ועוה"ז הוא כחצר לפני הטרקלין ועו"א שמה שהוא מחשב עצמו כמי שאינו נמשך לו שרוח הבריות נוחה הימנו וריחו נודף כמאמר לעולם ישים אדם עצמו כמדוכה זו שהכל מתבסמים ממנה וזהו ואת ירח שריחו נודף ורוח הבריות נוחה הימנו. והבט נא וראה כמה מעלות טובות קנה לו הא' שהוא פאר הדור והדרם והגם שהוא הדרם הוא מזלול עצמו לפנייהם ומשים עצמו כמי שאינו. או ירמוז כענין שער הזול דלא צריך עלמא למטר וכל בני בני דורו שבעים מרוב טובה ובעת רעבון ישבעו ובעת רעתם הוא מגינן וצילם להציל להם מרעתם וצדיק כתמר יפרח מה דקל זה צלו עומד מרחוק אף צדיק צלו עומד ומגינן על בני דורו וזהו ואת דקלה שהוא לבני דורו כדקל שצלו למרחוק ומאשר קיים בעצמו מאמר התנא הנעלבים וכו' זוכה להיות מרכבה לשכינה והוא אב לכל בני דורו וזהו ואת עובל הוא עלוב שע"י שהוא נעלב מאחרים ע"כ זכה לו אבימאל שהוא אב לישראל מאל השורה עליו בקבע זוכה לו שהוא מאריך ימים וזכה לימי השיבה ונגד וקניו כבוד זהו ואת שבא. זהו בעוה"ז אבל בעוה"ב איני יודע כמה אשר שם יושב בעדת צדיקים ועטרותיהם בראשיהם וראשו

כתם פז מזהב אופיר וזהו ואת אופיר והוא טוב מאבן יקרה ואבן הבדולה והשוהם הבא מחוילה וזהו ואת תוילה ועל הכל שמכריון עליו חבו יקר לדיוקנא דמלכא פנו אתר לצדיק פ' ושמעו הולך בשמים ממעל ובג"ע הארץ מתחת וזהו ואת יובב לשון יבבא ר"ל שכרוזא קרי בחיל כל אלה המעלות המה בני יקטן. א"ד ז"ל.

ובענין זה פי' הרב אברהם אנכי יצ"ו דרך רמז כו' הפ' ויחי עבר אחרי הולידו את פלג ויחי פלג אחרי הולידו את רעו. והוא במשולל לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארו דאם רואה באיזה דבר דיוצא מחלוקת לא יהא מעמיד עצמו אלא יעבור בס"ל ויהיה מעביר ע"מ שענייני עוה"ז הכל חבל כצל עובר. ובנידה דף י"ט ע"ב אמרו דחי הוא בריא ולא כחוש. וזהו הרמז ויחי עבר ויבריא למדת עבר שיהיה מעביר ע"מ בהיותו חכם הרואה את הנולד אחרי הולידו את פלג דיוצא פלוגתא והאי תגרא דמי לבדקא דמיא כיון דרווח רווח. ועוד אחרת דע לך דאהבה התלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה וכתוב באמנון ותמר וישנאיה אמנון שנאה גדולה כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה וזה רמז ויחי פלג לשון יבריא ויגדל לעשות מחלוקת וקטטה אחרי הולידו את רע"ו אחר שהוליד דהיינו דיצא לפועל שעשה רעו"ת נפשו ומילא תאוותו באהוב את הרע בענין אמנון ותמר א"ד יצ"ו.

יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו. שפ' הרב בירך יצחק ז"ל במ"ש בברכות מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר עולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד לא מצלינא אלא היכא דגריסנא. ע"כ. וכתבו תלמידי ר"י שאפילו בלא עשרה היו מתפללים היכא דגרסי שיותר רצון הוא להתפלל יחידי במקום שיש שם קביעות התורה מלהתפלל בבהכנ"ס בצבור כמ"ש אוהב ה' שערים המצוינים וכו' אבל הרמב"ם ז"ל פי' שבעשרה היו מתפללים וקמ"ל חדוש דטע"ג שיש בבהכנ"ס רוב עם והדרת מלך מ"מ יותר טוב להתפלל במקום תורה ובעשרה בלבד. ואז"ל שאף לדעת הרמב"ם א"צ עשרה אלא דוקא למי שדרכו לילך מביתו ללמוד במקום אחד דכיון שמתבטל מלמודו בעת שהולך ללמוד יש לו להתבטל ג"כ ללכת לבהכנ"ס להתפלל בעשרה. אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנותו אין לו לילך לבהכנ"ס בשביל עשרה וטוב להתפלל ביחיד מן בטלתו מן התו' ע"כ. ואמרינן בפ"ג שאכלו מעשה בר"א שבא לבהכ"נ ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה. בז"ו כמין חומר יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם שמרוב הטובה שיעשה ליפת יעשה לו תקנה שישכון באהלי שם שיקבע דירתו ושכונתו באהלי שם שישכון וידור שם בביהמ"ד של שם. וכשיעשה זה בהכי ויהי כנען עבד למו ר"ל ישאר כנען עבד ולא יצטרכו לשחררו בשביל מצוה כדי להשלימו לעשרה דבכה"ג לכ"ע אפילו לדעת הרמב"ם שוב א"צ להתפלל בעשרה כיון שקבע דירתו ביבהמ"ד וא"צ להתבטל כלל לילך למקום אחר ללמוד ומותר לו להתפלל במקום קביעותו אפילו בלא עשרה ומשו"ה ישאר כנען עבד למו דודאי לא יעברו על עשה דלעולם בהם תעבודו שלא במקום מצוה כיון דאין להם צורך לעשרה ע"כ.

ב"א"א פי' הרב הנז' במ"ש פ' כיצד מברכין ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש וכו' יכול דברים ככתבם ת"ל ואספת דגנך דברי ר"ש רשב"י אומר אפשר אדם זורע וכו' תו' מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושים רש"מ מלאכתם נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים וכו' ע"כ. והכא אחר שכבר בירך אותם אמר עוד יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ר"ל יפת אלהים שישפיע לו את טובו וגם יזכהו שישכון באהלי שם שהם בתי מדרש של שם ודייק וישכון שיעשה תורתו קבע

באהלי שם וא"ת דא"כ תקשי לך כקו' הגמ' דאם הדברים ככתבם דלא ימוש ס"ת מפייהם ושם ויפת קבועים ושוכנים בבתי מדרשות של שם א"כ מלאכתם מתי נעשית ומהיכן יהיה להם היפפויות שאמר יפת אלהים ליפת לז"א ויהי כנען עבד לעשות להם מלאכתם והמה פנו לעסק התורה וישבו בסח על התורה עכ"ל ז"ל.

וירד ה' לראות את העיר וכו' פי' הרב ערבי נחל ז"ל ממ"ש בס' דן ידיו כי שם הוי"ה ב"ה הוא רחמים ושם אדנו"ת הוא דין ואם הוי"ה גובר והוא למעלה ושם אדנו"ת מכוסה מהוי"ה אז משפיע שם הוי"ה באדנו"ת ועולה מס' ש"פ ונקרא ש"פ בריכות של שלום כי שלום עם האותיות גי' ש"פ ואז העולם מתנהג ברחמים ואם ח"ו בהפך שם הוי"ה מכוסה מאד' אז העולם מתנהג בדין יעש"ב. וז"ש צדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר ורשעים וכו' שהכל תלוי בהפוך איזה מדה גובר להיות למעלה וז"ש כביכול וירד ה' לראות ר"ל בבא יתברך שמו להשגיח במעשיהם ושיקבלו עונשם על מעשה שהוא רצה בלי שיהיה רחמים בדינם אלא יקבלו עונשם בדין הגמור כפי מה שגרמו שדרך הרשעים שהם מהפכים וכו' כאמור וכביכול שם אדנו"ת למעלה וז"ש בסדום ארדה נא ואראה וההי"ב. וזהו ג"כ מש"ה איכה יעיב באפו ה' את בת ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל כי נודע כי שם הוי"ה ב"ה מדתו תפארת ויהיה פסוק זה כאומר בלשון שאלה איכה יעיב באפו מדה"ד שהוא שם אדנו"ת את בת ציון ואיך לא הגין עליהם מדה"ר וע"ז השיב השליך משמים וכו' שהיה אדנו"ת למעלה ע"י שגרמו כך במעשיהם כנ"ל. וזהו מה שרמז דהע"ה כי ה' עליון כשהוי"ה ב"ה עליון או הוא נורא מלך גדול וכו' כי מתקדש שמו ע"י אשר ידבר עמים תחתנו וכו' כי אז מדה"ר מתגוללת עליון ושמו הגדול מתגדל ומתקדש במהרה. וז"ש יושב בסתר עליון ר"ל שם הוי"ה ב"ה שהוא יושב בסתר בעת שנראה דין בעולם והוא נסתר עתה במהרה יהיה עליון ונגלה כבוד ה' ואח"כ אומר לה' מחסי ומצודתי פי' אני מבקש שמדה"ר יהיה לי למחסה ואז גם אלהי אבטח בו ר"ל גם מדה"ד יתהפך עלי לרחמים ויצילני מפח יקוש וכו' והטעם כי הלא בעת אשר אתה שם ה' מחסי או בודאי עליון שמת מעונך ואז נתהפך ממדה"ד למדה"ר. וע"ש שפי' כמה פסוקים בהקדמה זו.

פרשת לך לך

ויאמר ה' אל אברהם לך לך וכו' ואעשך לגוי גדול. פירש"י ז"ל להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול כאן אין אתה זוכה לבנים. פי' הרב ע"ה אנג'יל ז"ל בהק' מ"ש במד"ר וז"ל לפי שהיה אאע"ה מפחד ואומר אצא ויהיו מחללים בי ש"ש ואומרים הניח אביו והלך לעת זקנתו אמ"ל הקב"ה לך אני פוטר מכאן"א ע"ש. וצ"ל מהו זה שאמר לעת זקנתו דמשמע שאם לא היה לעת זקנתו לא היה תילול ה' וקשה דסו"ס אביו הוא וחייב בכבודו מה לי לעת זקנתו או שלא לעת זקנתו. והרב תולדות יצחק אשכנזי ז"ל פירש ע"ד מ"ש במד' ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה אפשר שאביו רשע היה והוא אומר ואתה תבא אל אבותיך בשלום אלא שעשה תשובה ובשרו שיש לאביו חלק לעוה"ב. וז"ש אומרים הניח אביו לעת זקנתו ר"ל דבשלמא קודם זקנתו שפיר דהוה רשע אבל לעת זקנתו שעשה תשובה איך הניחו והלך לו ע"כ וידוע דמי שלא קיים פו"ר עם אשתו כגון ששהה עמה עשר שנים ולא ילדה מצוה לגרשה כדי שישא אחרת ויקיים פו"ר דלא תוהו בראה וכו'. ובקדושין אמרו א"ר מתיא בן חרש יש מצוה לפני ואבא אומר השקיני מים מניח אני את אבא ועושה את

המצות מפני שאני ואבא מצווים. וכן איתא ביבמות תניא איש אמו ואביו תיראו וכו' כולכם חייבים בכבודי יע"ש. היוצא מכ"ז שע"י מצות ה' הוא פטור מכא"א ודוחה את כבודם. ובני"ן שאמר לך לך מארצך וכ"ת איך אני מניח את אבא וישיתו בי יושבי שער לאמר הנית אביו לעת זקנתו והלך לו. לזה תי' חדע ושם אעשך לגוי גדול דכאן אי אתה זוכה לבנים כמו שפרש"י ו"ל אבל התם בא"י אתה זוכה לבנים א"כ כדי שתקיים פו"ר צריך אתה לפרוש מאביך ומוכרה הוא שנדחה כבוד אביך בשביל כבודי כיון שבמקום הזה אין אתה יכול לקיים מצות פו"ר שכאן אי אתה זוכה לבנים ע"כ.

בא"א פי' הרב הנז' בדרך פשוטה עפ"י מ"ש באבות דר"ן המתדבק לרשע אעפ"י שאינו עושה כמעשהו נוטל שכר כיוצא בו שנאמר בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך. ובוה פי' מהר"י אברבנאל ז"ל כו' התנא נתאי הארכלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות ע"כ. ר"ל שאל יבטח אדם בעצמו לומר אתחבר לרשע ולשכן רע כי בטוח אני בעצמי שלא אלמד ממעשיו הרעים ואל יתחבר אלי נזק ופורענות מרשעתו אל תאמר כן אלא ואל תתיאש מן הפורענות שלא ידבק בך דודאי ידבק בך בלי ספק בהיותך מתחבר עמו ע"כ. נקטינן מהבא דכל המתחבר לרשע אף שאינו עושה כמעשהו נוטל שכר כיוצא בו. והשתא דוק לאידך גיסא דאם יפרוש ממנו ודאי שהוא נוטל שכ"ט. וידוע דאעפ"ה היה דירתו במקום שכנים הרעים וכולם היו כופרים באלהותו ית' לכן אמ"ל הקב"ה לך לך מארצך ר"ל פרוש עצמך משכנים הרעים לכן פרש"י להנאתך ולטובתך ר"ל ע"י שתפרוש עצמך מרשעים אלו הוא להנאתך שאתה נוטל שכר ע"י. וכ"ת מה לי הכא מה לי התם שבכ"מ הם גוים וכופרים ונמצא שכ"מ שאני הולך דירתו תהיה עם שכנים הרעים לז"א ואעשך לגוי גדול ר"ל שע"י שאני עושה אותך אדם גדול דבריד נשמעי פועל ידיך יהיו חוזרים לאמונתי לכן אני מצווה לך שתפרוש עצמך מכאן שאין דבריד נשמעים וכ"ת למה לא עשאו כאן לגוי גדול כדי שיהיו דבריו נשמעים לז"א חדע שכאן אי אתה זוכה לבנים לכן אני אומר לך שתפרוש עצמך מכאן אל הארץ אשר אראך. א"ד ו"ל.

בא"א פי' הרב עין יוסף ז"ל ואעשך לגוי גדול רמו לו שעתיד לגייר גיורים רבים כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן. עוד אז"ל ויטע אש"ל אכילה שתיה לויה ועי"כ רבו רבו אליו וז"ש ואעשך לגוי גדול שמ"ת זה צריך פיזור גדול והוא צריך הון עתק לגיירם ולהכניסם תחת כנפי השכינה לזון אותם ולפרנסם לז"א ואברכך בממון. ולפי שאז"ל ביומא ושם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמיה וא' היה שקרא לבנו דואג ואכלו ארי וז"ש כאן להפך לטובה ואגדלה שמך שכל הגרים הבאים להתגייר יעלו שמם אברהם וכן מצינו בן בג בן בג בן הא הא דכולם עלו שמם כן ע"ש הה"א שנתוסף באברהם ובג היינו ה' גי'. שמ"ת ע"ד דאיתא פ' הרואה מברך רעהו בקו"ג בבקר השכם להכריז פ' עשה לו כבוד גדול ואח"כ קללה תחשב לו שיבואו לו אנשים שאינם מהוגנים ומריקים את ביתו לז"א ואגדלה שמך מהכנסת אורחים רבים שיתקרבו אליך ולא יארע לך כההיא דבבקר השכם קללה אלא והיה ברכה כולם יהיו מברכים אותך ועכ"ל תתברך מפי עליון את"ד ו"ל.

בא"א פי' מהר"ם אלשיך ז"ל בדרך רמו ויאמר ה' אל אברהם שהיא הנשמה לבל יקשה בעיניה שתדל לזה העולם ותתלבש בחומר אומר לה לך לך להנאתך מארצך העליונה וממולדתך הנפשית שהיו עמה רעותיה ומבית אביה ית' אל הארץ הוא הגוף אשר אראך ואל תחוש לומר איך אני יושבת תחת כסא הכבוד איך אתלבש בחרס מחרסי אדמה אומר לה אל תחוש לזה כי עי"כ ואעשך לגוי גדול הלא המה המלאכים שנבראו מן המצות שתעשי. וגם ואברכך שיאיר אורך בחוספת ברכת על תחילה קודם בואך

לזה העולם וגם ואגדלה שמך כי יהללך בשערים בישיבה ש"מ ובישיבה ש"מ. אך שמע בקולי והיה ברכה שלא בלבד תעשי לעצמך אלא גם תזכי את הרבים והיה אתה לעם ברכה. ואל תאמרי ומה אעשה כי שאור שבעיסה מעכב הלא תדעי כי ואברכה מברכך הם היצה"ט והמע"ט אברכה אותם ואהיה עמך שתעשי הרבה כי הבא ליטהר וכו' ומקללך שהוא יצה"ר אאור ואתיש כחו ועיי"כ ונברכו בך ר"ל יושפעו בזכותך כל משפחות האדמה אז ע"י הדברים האלה רוצה הנשמה לבא ואז וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' לבא לזה העולם ואז תו"מ וילך אתו לוט שהוא היצה"ר הולך אתו כעני כי יעטוף וזהו לוט כמו לוטה בשמלה ולא עוד אלא וילך אתו שאף הוא מסייעו לעשות מע"ט ע"ד מ"ש בכל לבבך בבי' יצריך ועיי"כ ואברם בצאתו מחרן שהיא העוה"ז שהיא העוה"ז שהיא חרון אף מלווהו בלוית חן חמש שנים ה' חומשי תורה והע' שנה אשר חי בעוה"ז כולם מקדימים והולכים להעיד כל א' על המצות שעשה כמ"ש בזוהר ע"פ ויקרבו ימי ישראל וכו' וזהו ואברם בן ה' שנים שהיה כבן ה' לתורה וגם היו אתו ע' שנה בצאתו מחרן היא העוה"ז. ועכ"ז מי יבטח שלא יחזור להתגלגל כי לא יבצר אלא צריך שיחזור עוד עד שיגמור תרי"ג מצות וישנה וישלש. וזהו ויקח אברם את שרי אשתו שהוא הגוף המתיחס לו כאשר לו קח אותו שנית לבא לעוה"ז וגם את לוט בן אחיו שהוא היצה"ר שנעשה קרוב לו מפעם ראשונה ואת כל רכושם הם זכויות אשר רכשו יחד בפעם א' ואת הנפש אשר החזירו בתשו' זכות כולם יוצאים אתו לעזור לו ללכת ארצה כנען שהיא זה העולם כדי לגמור שיעורי טהרה בפעם ב' וזהו ללכת ארצה כנען ועוד ג' וילכו ארצה כנען כמ"ש פעמים שלש עם גבר. והנה כ"ז הוא אם הכשיר מעשיו אכן אם יעבור אברם בארץ שעשה עבירות בארץ הוא הגוף עד מקום שכם שהגיע נשמתו עד גדר היותו כשקוע מהם עד שכמו מאי תקנתיה הלא היא עד אלון מורה שהוא בהמ"ד ששם מורים הוראות כמ"ש משכחו לבהמ"ד ועיי"ז והכנעני אז בארץ שהיצה"ר אז הוא נכנע ויהיה בארץ ולא די זה אלא גם וירא אליו ה' שמופיע עליו מאור חכמתו וגם יאמר לו לזרעך נתתי את הארץ הזאת כי יבטח שלא תמוש תורה מזרעו זולת מה שויבן שם מזבח כי שם זובח את יצרו וטיהרו לעבוד את ה' גם הוא. ואז עיי"כ כאשר ויעתק משם ההרה שהוא לקברות יובל באחד ההרים כאשר יועתק מן העולם אז הנשמה תלך מקדם לבית אל הוא ביהמ"ק ש"מ ויט שם אהלה צל וחופת מעשיו הטובים והנה בית אל מים הוא השכינה שנקראת ים כי היא במערב שעזרתו מצד אחד והעי הוא תל מעשיו הטובים מקדם ועיי"כ ויבן שם בביהמ"ק ש"מ מזבח להקריב נפשו ע"י מיכאל ולא בלבד בשם השכינה אלא ויקרא בשם ה' הגדול ומאז ויסע אברם הולך ועולה ומשיג הנגבה מקום האורה הגדולה כי המנורה בדרוב א"ד ז"ל חיים וקיימים.

באו"א פי' הרב אברהם אנכי יצ"ו עם עובדא דהובא בירושלמי ופי' בזה כונת הפ' וגם האדמה אשר הם עליה דבעיר אחת מכובד המס נדדו הלכו משם לעיר אחרת ומהם מהו משנוי האויר דהיה קשה להם ומהם חזרו למקומם והקב"ה עשה כן במכת הערוב ומלאו בתי מצ' את הערוב וגם האדמה וכו' ממקום שבאו בא עמהם האדמה כדי שלא יהיה להם שנוי ויהיו תשושי כח שלא יהיה המכה בחזק אלא גם האדמה אשר הם עליה בא עמהם להיות בתוקפם וגבורתם ולא יהיה הפרש משנוי המקומות. וזהו מה שהבטיחו לאברהם דיש להרגיש למה אמר מארצך וכו' כיון שאמ"ל לך לך אל הארץ די. אך כיון להגיד לו אל תירא אברם דאני אומר לך לך ואם אתה חושש על שנוי האויר ואפילו לנה היפה בודק ואפילו ממבוי למבוי יש הפרש באויר דהרי אני עושה המצאה דמארצך וממולדתך ומבית אביך יהיה אל הארץ אשר אראך דהאויר

אשר עתה בארצך ומולדתך ובית אביך כאותו מבוי עצמו יהיה אל הארץ אשר אראך ולא יתיה לך שנוי אויר כלל ע"כ.

באו"א פי' הרב ברכת אבות ז"ל והוא בהק' חקירת רז"ל על ביאת הנשמה לעוה"ז אשר הרבה תי' נאמרו בזה וכולם נרמזו בפ' זה ונבארם אחת לאחת. וז"ש ויאמר ה' אל אברהם שהיא הנשמה לך לך וכו' כנגד נר"ן מארצך כנגד הנפש וממולדתך נגד הרוח ומבית אביך נגד הנשמה אל הארץ אשר אראך זה הגוף. וכ"ת מה לי ולצרה ליכנס בעוה"ז עז"ק דיש כמה טעמים ראשונה ואעשך לגוי גדול והוא דמקודם היו הנר"ן כל אחד מעולם ולא יכנסו זה אצל זה. אמנם עתה יתחברו כולם יחד. וז"ש מה שהיו מתחילה מארצך וכו' עתה ואעשך לגוי גדול שיתעלו ויתחברו כולם יחד. א"נ במשז"ל כל העושה מצוה אחת נברא ממנה מלאך וז"ש ע"י המצות ואעשך לגוי גדול אלו המלאכים שנבראו מהמצות. ב' ואברכך דבתחילה היתה הנשמה נזונית בחסד ומאן דאכיל דלאו דיליה וכו' אבל עתה ואברכך אני בכבודי ובעצמי. וזהו כונת הפ' צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא לעוה"ז וכ"ת ומה תועלת בביאתה לז"ק ואראה פני אלהים שע"י זה אוכל בלי בושת דבתחילה אף שהיתה אוכלת מלחם אביה עכ"ז היתה מצטערת. וז"ש היתה לי דמעתי לחם שהייתי מצטערת על הלחם בעבור שאינה יכולה לראות פני שכינה. וז"ש באמרם אלי כל היום איה אלהיך. וזהו ואברכך אני בכבודי ובעצמי משפיע לה הברכה. ג' ואגדלה שמך עמשז"ל משם האר"י ז"ל דלפעמים מתעברת באדם נשמת איזה צדיק כדי לסייעו במצות בסוד הבא ליטהר מסייעין אותו לכן אומר הקב"ה לנשמה אל יקשה בעיניך דרך ה' כ"א תתחיל ליטהר אני מגדל שמך ע"י נשמות צדיקים אחרים שיבואו לסייעך. ד' והיה ברכה במשז"ל טעם לביאת הנשמה דבתחילה היתה בחי' נקבה מקבלת שפע ולית לה מגרמה כלום אבל עתה היא משפעת לאחרים וז"ש והיה ברכה פי' מקור הברכות ויכולה להשפיע לאחרים משא"כ קודם. ה' ואברכה מברכך הם גופי הצדיקים שעושים עיקר מהנשמה גם הם יש להם שכ"ט בעמלם ומקללך אאור הם גופי הרשעים שמטמאים אותך במעשיהם. ונברכו בך וכו' כמ"ש עוד טעם לביאת הנשמה כדי שע"י זוכה גם החומר. ובוה פי' כו' הפ' מה ידידות משכנותיך פי' טוב היה לנשמה לשבת שם ולא תבא לעוה"ז וטעמא מאי נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' היא העוה"ז כדי שע"י לבי ובשרי שהם הרוחניות והתומריות יזכו גם שניהם וירננו אל אל חי. ז"ש ונברכו בך פי' בשבילך כל משפחות האדמה הם גופים התומריים הנוצרים מהאדמה. א"ד ז"ל.

באו"א פי' התיד"א ז"ל בפנ"ד משם הרב מהר"י ואבי ז"ל במאי דקי"ל כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה. והק' התוספות בברכות דף מ' שהרי ברכה ראשונה של י"ח אין בה מלכות ותי' דכיון דאמרינן אלהי אברהם במקום מלכות קאי שהוא הקנה שמים וארץ ע"ש. וז"ש ואעשך לגוי גדול ופי' רז"ל שיאמרו אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב. ולא עוד אלא עוד זאת יתירה אעשה לך שכשיזכירוך בברכה ויאמרו אלהי אברהם נחשבת ברכה וזהו והיה ברכה אתה תהיה ברכה דבהזכרתו היא ברכה דהגם דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה כשאומרים אלהים אברהם סגי והיא ברכה והיינו אומרו והיה ברכה אתה תחשב ברכה בהזכרתך. והרא"ש ז"ל תי' דבברכה א' של י"ח כיון דאמרינן האל הגדול נחשב כמו מלכות. ובוה פי' בעל התירוט ז"ל כונת הפ' ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד כלומר כשאני מברכך צ"ל בברכה שם ומלכות וזהו ארוממך אלהי המלך זה המלכות ואברכה שמך זהו שם. והשתא יקשה מתפילת י"ח וז"ש בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד ר"ל מה אתה אומר להזכיר שם ומלכות הרי בכל

יום אברכך בתפילת י"ח ואהללה שמך דוקא ולא אזכיר מלכות וזה בכל יום כנגד היסוד שאמרת. לזה תי' גדול ה' ומהולל מאד הלא תראה דאמרינן האל הגדול וזה רמז גדול ה' וזה עולה בשביל מלכות כמ"ש הרא"ש ז"ל עכ"ל ז"ל.

באו"א פי' הרב אדר"א יצ"ו כונת אומרו ואגדלה שמך והיה ברכה במ"ש המס' כי אבות העולם מס' שמם י"ג והאמהות י"ג יהיו כ"ו כמספר שם הוי"ה ב"ה שהיו נשפעים ממנו. וז"ש ואגדלה שמך שיהיה אברהם ולא אברם כדי שעי"ז והיה ברכה והיה אותיות הוי"ה שיהיה מספרם כשם הוי"ה ויהיו נשפעים ברכה ממנו ולא כן אם יהיה אברם. עוד פי' כי אברהם במילואו עולה כמס' שמע ישראל וכו' שהוא כ"ה אתוון דיחודא ז"א ואגדלה שמך ועי"ז והיה ברכה ר"ב כ"ה שתהיה רב וחזק מן כ"ה אתוון דיחודא ע"כ.

באו"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל בהק' מ"ש בעל העיקרים שאין נמצא בעל חסד גמור כ"א השי"ת מפני כי המקבל חסד מזולתו אינו בטוח במשפיע החסד אלא אי"כ יהיה בו ד' תנאים. א' שיהיה המשפיע בלתי משתנה כ"א ישתנה גם החסד הנמשך ממנו ישתנה. ב' שלא יהיה צריך עזר ותשועה מאחר כ"א יהיה צריך לעזר לא יהיה בטוח. ג' שיהיה לו יכולת לפעול ב' הפכים הא לאו"ה לא יהיה בטוח כי המקבל פעם צריך לזה ופעם להפכו. ד' שלא יהיה מעכב על ידו. וז"ש אל תבטחו בנדיבים בב"א אלא בהקב"ה דוקא שיש בו ד' בחינות לא כן האדם. ראשונה שאין לו תשועה כי הוא צריך לעזר ותשועה מאחר. ב' תצא רוחו וכו' וא"כ הוא משתנה. ג' אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו עושה שמים וארץ שהם ב' הפכים לא כן האדם. ד' השומר אמת לעולם. והוא ע"ד מ"ש בעת בריאת האדם נעשו מה"ש כתות כתות וכו' חסד אומר יברא אמת אמר אל יברא מה עשה ה' נטל אמת והשליכו ארצה. וזהו כונת הפ' כי גדול מעל שמים חסדך שהחסד נשאר מעל שמים. אמנם אמת השליכו לארץ. וז"ש ועד שחקים אמתך כי הוא על הארץ עד ולא עד בכלל. וזהו ג"כ פי' הפ' דמינו אלהים חסדך הוא בקרב היכלך שנשאר בשמים אמנם אמת שהוא שמו של הקב"ה ז"ש כשמך אלהים שהוא אמת הוא על קצוי ארץ גם צדק שאמר יברא הוא מלאה ימינך. וזהו ג"כ פי' הפ' הללו את ה' כל גוים וכו' כי גבר עלינו חסדו ר"ל עיקר בריאת העולם הוא בשביל ישראל וז"ש שהאומות ישבתו כי גבר מדת החסד שאמר יברא וזהו גבר עלינו חסדו. אמנם אמת שאמר אל יברא השליכו לזה העולם וזהו ואמת ה' לעולם. וז"ש כאן השומר אמת לעולם ר"ל שאין הקב"ה מי שיעכב על ידו כי בכל המלאכים לא היה מעכב כמו האמת והשליכו לזה העולם.

ובזה פי' כונת מד"ר כשמסר תרח את אברהם לנמרוד אמ"ל נסגוד לנורא וכו' בהק' משו"ל כי כל עובדי ע"ז שהיו בימים קדמונים לא היו עובדים לשם אלהות אלא להיות להם למשפיע ויקבלו שפע מהם. והנה אברהם ידע כי נמרוד רצונו כך ולכן רצה לעבוד לאש לקבל מהשר של אש ע"כ רצה להודיעו שמי שרוצה לקבל חסד מזולתו צריך להיות בו ד' תנאים הנ"ל והאש מחממת לא מקררת ואינה יכולה לפעול ב' הפכים וע"כ אמ"ל מהראוי שתעבוד גם למים כדי שיהיו ב' הפכים ויהיה בטוח לז"א ונסגוד למי'א דמטפי לנורא כדי שיהיו ב' הפכים ע"כ אמ"ל נמרוד כן יהיה. או אמ"ל אברהם אף אם תסגוד למים ויהיו ב' הפכים עכ"ז חסר עוד תנאי שיהיה אינו צריך לעזר והמים צריכים לעזר העננים לכן מן הראוי שתעבוד גם לעננים דטעני מיא. ונתרצה ואמ"ל כן יהיה. השיב לו אברהם כי עדיין צריך המשפיע שלא יהיה מעכב על ידו והעננים יש מעכב על ידם הוא הרוח א"כ מהראוי שתעבוד גם לרוח והשיב לו נמרוד כן יהיה. או אמ"ל נתי שיושלמו ג' בחינות עוד יחסר הד' שלא יהיה משתנה והרוח הוא משתנה

כי בצאתו לאויר מפרק הרים ובבואו לאדם הוא נרפה ולא יזיק לו א"כ נסגור לאדם ג"כ דסביל דוחא א"כ הורה לו שאין לעבוד ולקבל שפע כ"א מהשי"ת לבדו שיש בו ד' בחי' אלו לא כן אחר. והנה השי"ת בכואו לבדד את אברהם רמו לו שע"י ברכתו יהיה לו שלימות בד' בחינות אלו וע"כ נכון לבו יהיה בטוח שהחסד שיומשך ממנו יתקיים לעולם. ראשונה שלא יצטרך לעזר ולא יהיה מעכב על ידו אמר והיה ברכה ודרז"ל תברכות יהיו מסורות בידך ואין צריך אל עזר ומה שתמצה תעשה ולא יהיה מעכב על ידך. ב' שיעשה ב' הפכים אמ"ל ואברכה וכו' ומקללך וכו'. ג' שלא ישתנה אמ"ל ונברכו בך וכו' ר"ל כל המשפחות אשר יהיו לדורי דורות יתברכו בגללך ולא ישתנה החסד לעולם מעו"ע עכ"ל ז"ל.

בא"א פי' מהרח"פ ז"ל בס' תנופה חיים במשו"ל שהשררה מקצרת ימיו ש"א. והטעם לזה הוא א' שע"י תהיה הוצאתו מרובה וצריך לקבל מתנות וקרא כתיב ושונא מתנות יחיה. ב' שאין הכל מכבדין אותו והוא יבוא לידי צער וקונה מרה שחורה. ג' שהוא נתפש על עון הדור. ד' שנותנים בו עיה"ר וכדי להנצל מעיה"ר צריך לברכו. ה' לפעמים מקללים אותו ואל תהי קללת הדיוט וכו'. ו' מ"ש בתמיד ל"ב ע"א רחימנא לברייתא לעשות טובה עמהם וע"י רחימנא למלכותא. ז' מ"ש הרב מאר בת עין ה"ד כשנוטל שררה לעצמו אבל כשהוא מורה שתולך בשליחות הקב"ה לית לן בה. ח' שלא יבצר לפעמים מהלבנת פנים והמלבין פני חבירו כאלו שופך דמים. ז"א לך לך ואעשך לגוי גדול ר"ל שימליכותו עליהם למלך ולא תאמר שאינו רוצה בשררה משום שהיא מקצרת ימים לז"א ואברכך בממון ואף אם יהיה לך הוצאה לא תצטרך לקבל מתנות. וכ"ת שלא יהיו מכבדים אותך ותצטער ותקנה מרה שתורה לז"א ואגדלת שמך שיהיו הכל מגדלים אותך שמ"ת שיהיה נתפס בעונם לז"א והיה ברכה מה בריכה וכו'. וכיון שאתה מוכיח אותם ומכניסם תחת כנפי השכינה לא תהיה נתפס בעונם. מ"ת משום ע"ה ע"י הברכה אתה נצול ואברכה מברכך וכו' מ"ת שמא יקללו אותך ואל תהי קללת הדיוט וכו' לז"א ומקללך אזור. ואברהם כשמוע כל הני טעמי לא בחר אלא בטעם שכתב הרב מאיר בת עין דהא דכת' אם תולך בגדולה. וז"ש וילך אברם כאשר דבר אליו ה' לקיים מאמרו ית' דוקא ולא נתנהג בשררה ואף גם זאת וילך אתו לוט וכ' האוה"ח שלא להלבין פניו לקחו והיינו דלא הלבין פני אדם מעולם ובוזה זכה לאריכות ימים ואברם בן ע"ה לא כראב"ע דאמר הרי אני כבן וכו' אלא בן ע"ה באמת ותיה עוד יותר מזה ע"כ.

בא"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל כו' הפ' הנז' עם הקודם ויקח תרה וכו' במ"ש ביו"ד סימן ר"מ ותמצית הדבר דכשהאב אינו ת"ח והבן ת"ת אינו רשאי לכבד אביו כ"א באתרא דידעי שהוא אביו שהוא דש בעירו אבל אי לא ידעי שהוא אביו אינו רשאי לכבדו משום בזיון תורה לפני הרואים שאינם יודעים שהוא אביו והוא מתבזה וכיצד יעשה יתרחק מאצלו. וכן כאן כל עוד היות אברהם עם תרה אביו באור כשדים בארץ מולדתו קיים מצות כאו"א מדינא דשם יודעים שהוא אביו אבל בצאתו מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבואו עד חרן ובחרן לא ידעו שהוא אביו והיה אסור לכבדו משום בזיון תורה לפי שתרה רשע היה והיה מוטל על אברהם להתרחק מאביו כדי שלא יקל אחד בכבוד חבירו לכך אמ"ל השי"ת לך לך ופירש"י התרחק עוד וצא ר"ל מחרן והלאה משום בזיון תורה ע"כ.

בא"א פי' מהרח"פ ז"ל בס' תנופה חיים במ"ש רש"י ז"ל וימת תרה בחרן דע"כ היה חרון אפו של הקב"ה. וידוע שם הוי"ה ב"ה מדה"ר ומהוה הויות שלא עפ"י המזל והטבע ובא"י שורה שם הוי"ה ב"ה ולכן זכת לבנים שם אף נגד מזלו. עו"א כ"ז

שע"ז בעולם חרון אף בעולם ואאע"ה עקר ע"ז. עו"א ע"י השראת שכינה שם הוי"ה ב"ה עמו. ו"א וימת תרח בחרן דעד עתה היה חרון אף מכאן ולהלאה חוט של חסד ליהוי. והיינו ויאמר ה' שם הוי"ה ב"ה מדה"ר והט' לך לך אל הארץ ושם ישפיע שם הוי"ה ב"ה ועי"ז ואעשך לגוי גדול שתזכה לבנים ועוד ונברכו בך וכו' דאתה מגייר גיורין ועוקר כל הע"ז ועי"ז יהיה שורה שם הוי"ה. ועוד וירא ה' אל אברם השראת שכינה ועי"ז שורה שם שם הוי"ה ב"ה. ובוה פ"י הרב אברהם בנו יצ"ו דרך רמז פסוק ויסעו מתרח ויחנו במתקה ר"ל כשהלך תרח ובא אברהם היה מתוק הדינים וכלת חרון אף והיה אברהם מתוק לנפש כל חי ע"כ.

באו"א פ"י במ"ש הכל מעלין לא"י ואם אשתו מעכבת כופה אותה ואם לא רצתה תצא שלא בכתובה עו"א לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה גוים. והרמב"ם כתב דבכהן איכא איסור מוסיף לצאת מא"י לחו"ל משום טומאת ארץ העמים וזולת אם חזק הרעב בארץ. וכ' הפוסקים הא דכופין דוקא בזמן בהמ"ק שלא יש שם דוחק מזונות ופרנסה. עו"א מצות א"י דוחה מצות כאו"א. אכן אם יש לו בנים ומייתם גזיליו פטור מלעלות ויותר מצוה שיפרנס בגין ממה שיעלה לא"י מה גם אם הוא עני ואין לו הוצאת הדרך. עו"א דאף ההליכה לעלות היא מצוה. עו"כ דאם קופץ ידו מצדקה פטור מלעלות. עו"כ הרב פרי האדמה דאם עשו הסכמה שלא לעלות כ"א מבין ס' שנה צריך לבטלה. עו"כ מי שדר בא"י צריך להיות עניו. מעתה ו"א וימת תרח בחרן ויאמר ה' וכו' שהיה מתפתד לעלות משום כאו"א ואמ"ל ה' לך אני פוטר יען לך לך אל הארץ וא"י דוחה כאו"א. ועוד ואעשך לגוי גדול כ"ג וכהן אסור להיות בארץ טמאה ולפירש"י כאן אי אתה זוכה לבנים וכו' וא"כ לא יש לך עיכוב מצד הבנים וא"ת יהיה לך חסרון כים ואברכך בממון. ועוד והיה ברכה מה בריכה מטהרת וכו' וא"כ איך אפשר להיות בארץ טמאה וכ"ת יהיה קופץ בצדקה לז"א ונברכו וכו' ודרו"ל שיעשה צדקה יותר מן הכל ואז וילך אברם וכו' שאף ההליכה נחשב לו כאשר דבר אליו ה' ואברהם נ' ע"ה שנה דאפילו להסכמה לבן ס' כבר עבר. ולכן ויקח אברם את שרי אשתו דלא הוצרך לכופה אלא לקחה בדברים וזהו שבחם ויעבור אברם ר"ל שהעביר על מדותיו. או ויעבור אברם בארץ אף דהכנעני או בארץ שהיתה עיר שרובה גוים ויבן שם מזבח דנעשה כבזמן ביהמ"ק ולכן ויט שם אהלו שלא לצאת זולת כשויתי רעב בארץ או הוכרח לעלות ויצא ע"מ לחזור עכ"ד ז"ל.

ובגמרא דפסחים דף קי"ז אמרו ואעשך לגוי גדול זו שאומרים אלהי אברהם ואברכך ז"ש אלהי יצחק ואגדלה שמך ז"ש אלהי יעקב ע"כ. פ"י החיד"א ז"ל בחומ"א משם רבני אשכנז ז"ל כי הגה יש י"ג אותיות בשמות האבות והם נגד י"ג מדות רחמים וא"כ מוכרח שיהיה שמו אברהם ולא אברם כדי שיהיו שמות כולם י"ג ואם היו אומרים אלהי ישראל במקום יעקב לא היה שם אברם גדול שדי לו בשם אברם כי אברם יצחק ישראל עולים י"ג אבל לפי שאומרים אלהי יעקב הוכרח שיקרא אברהם וז"א ואגדלה שמך שיהיה נקרא אברהם משום ז"ש אלהי יעקב ע"כ.

והרב אברהם אנכי יצ"ו כתב וז"ל ושמעתי משליח אחד תי' אחר בזה דאין אומרים בעמידה אלהי ישראל יען דאותיות אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב הם אותיות כ"ו כמספר שם הוי"ה ב"ה ואם אנו אומרים ישראל יהיה ויך וכדי שיהיה כמספר שם הוי"ה תפסינן לומר אלהי יעקב. ופ"י בזה כונת הפ' לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל דבא לתרץ ע"מ שלא תקנו לומר בעמידה אלהי ישראל יען הוא להשלים ה' וז"ש לולי ה' שהיה לנו להשלימו יאמר נא ישראל היה ראוי לומר ישראל במקום יעקב אלא כדי להשלים שם הוי"ה אנו אומרים אלהי יעקב זת"ד. ובוה ג"כ יובן

פירש"י ואגדלה שמך שיהיה אברהם ועי"ז אומרים אלהי יעקב להשלים השם האם היה אברהם היינו יכולים לומר ישראל ויהיה ה' שלם א"ד יצ"ו. ובויו"ו לענ"ד כונת הפ' למה תאמר יעקב בעמידה הול"ל ישראל וו"ש ותדבר ישראל ולזה תי' הס' דגסתרה דרכי מה' דבכ"מ אנו אומרים אלהי ישראל וכאן בעמידה אנו אומרים אלהי יעקב ר"ל כדי להשלים שם הוי"ה ב"ה ודו"ק.

והרב מהרמ"א ז"ל פי' כו' מ"ש ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם. עפ"י משו"ל אין הקב"ה מיחד שמו אלא על אומה שלימה כי אין שבח לו ליחד שמו על היחיד אבל לאברהם אמר ואעשך לגוי גדול שתהא נחשב כאומה שלימה ועי"ז אוכל ליחד שמי עליך לומר אלהי אברהם ע"כ.

אשר בזה פי' הרב זרע בירך ז"ל כו' תפ' אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר אנכי מגן לך. הכונה עפ"י דהוא בודאי טעם שאברהם נחשב כאומה שלימה משום שהיה מגייר גיורים ומכניסם תחת כנפי השכינה דין הוא שיחשב כרבים ולייחד שמו עליו. וו"ש אחר הדברים האלה שדחת אברהם כל אותם הנפשות שהציל במלחמת ד' מלכים נתירא אברהם שמא נדחה בשביל כן שלא יחד שמו עליו לז"א לו אל תירא אנכי מגן לך ר"ל שיהיו אומרים מגן אברהם ואלהי אברהם ומפרש טעם הדבר שכרך הרבה מאד זכות הרבים תלוי בך וע"כ אייחד שמי עליך ע"כ.

באו"א פי' הרב הנו' במ"ש בזה"ק דלא אית ב"נ דזכה לנבואה ולמלכות בר ממשה ושאל שזכה לנבואה מקודם שהיה מלך. ז"ש כשראה אברהם שהמליכוהו עליהם כמ"ש אל עמק המלך וכיון שכן ודאי לא יזכה לנבואה הנה בעתה שהיה דבר ה' במחזה שהיא הנבואה נתיירא אברהם שמא יקח ממנו המלכות לז"א אל תירא וכו' כדאי אתה שתזכה לשניהם ז"ש שכרך הרבה מאד כמו מרע"ה ולזה רמז ש"כרך הרבה מאד ר"ת משה דאתה כמשה שזכותך גדול. ע"כ.

באו"א פי' מ"ש אדני ה' וכו' דלמה הזכיר הוי"ה אדני. עפ"י מ"ש בזה"ק בעוה"ז נקרא אדני ובעוה"ב נקרא הוי"ה וכשאמר ה' לאברהם שכרך הרבה גסתפק אם על שכר עוה"ב או שכר עוה"ז לז"א אדני הוי"ה מה תתן לי ר"ל איזה שכר תתן אם מצד אדני שהיא עוה"ז או לעולם הבא מצד הוי"ה כי רואה אני בעוה"ז אין לי שכר שאנכי הולך ערירי לזה השיב לו לא ירשך זה וכו' ויש ג' ש"כר בעוה"ז ובעוה"ב ע"כ.

באו"א פי' מהיר"א ז"ל בסימן שמ"י כונת הפסוק הנזכר בהק' מח' ר"י ורי"ו אי וי"ו לחלק או להוסיף והנה בכאן אמר ה' לאברהם ואעשך לגוי גדול אלו הבנים ואברכך בממון ואגדלה שמך בשם א"ב אי וי"ו לחלק סגי בחדא אי וי"ו להוסיף יזכה בכולם. והנה אברהם תכף נתברך בממון ואברהם כבד מאד וכו' ותו לא ומ"מ לא היה לו יכולת לתבוע השאר דמצי ה' למפטר נפשית בחדא. אכן עתה אחר הדברים האלה שלחם במלכים וזכה לשם שהמליכוהו וזכה להבטחת ואגדלה שמך ג"כ א"כ ש"מ וי"ו להוסיף וממילא תימה למה לא זכה ג"כ בבנים. או שמא לא מן השם הוא זה ואיכא למיחש שמא יענש ע"כ אותם האוכלוסין שדחה ע"כ בא דבר ה' אליו אל תירא אברהם על אותם האוכלוסין ואל יקח לבך שהוי"ו לחלק אלא שכרך הרבה מאד והוי"ו מוסיף על דברי לכן נתעורר אברהם לשאול על הזרע הן לי לא נתת זרע דממ"נ אי הוי"ו להוסיף צריך אני לזכות לשלשתם ואני רואה במזל שלי שאין לי בן ואי וי"ו לחלק בחדא סגי ואיך יתקיימו ב' מקראות הללו. לכן אז הבטיחו צא מאצטגנינות וכו' וזכה יהיה זרעך אז והאמין בה' ויחשבה לו צדקה שצדקה עשה עמו ה' שזיכה אותו בג' וחשב הוי"ו להוסיף כי הוא מצי למפטר נפשית בחדא אמנם הוא ית' תמה עליו דלמה

חשבה צדקה הלא אני ה' אשר הוצאתיך לתת לך את הארץ ועיקר המתנה היה בשביל א"י וטפל עמה נתינת הבנים. וכ' מהריק"ש ז"ל דאפילו למ"ד וי"ו לחלק היינו בשווים אבל בא' עיקר וא' טפל הטפל נגרר אחר העיקר. וא"כ ע"כ וי"ו מוסיף אמרתי דלא יתכן שהבנים טפלים דהעיקר הם הבנים ובלעדם כל הון יקר כלא היה וא"כ וי"ו מוסיף אמרתי ואתה זוכה לשלשתם את"ד ז"ל.

באו"א פי' מע' כמהר"א פאניג'יל ג"ע כונת המשך הפ' ויאמר מלך סדום אל אברם וכו' ויאמר אברם הרימותי ידי וכו' דיל"ד כמה דקדוקים דמהו אומרו תן לי הנפש וכו' וגם מ"ש הרימותי וכו' אם מחוט וכו'. והרב ערבי נחל ז"ל פי' לזה בהק' מה שפירש כו' מ"ש בברהמ"ז ואל תצריכנו לידי מתנות ב"ו שמתנתם מעוטה וכו' והוא כי נודע מ"ש ר' ינאי אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים. הרי שצדיקים רובם ככולם בעלי יסורין וענין יסורין אלו עפ"י הרוב הם עגמה מב"א רעים וחטאים המבזים ומחרפים אותם. והטעם ע"מ עשה ה' ככה שהצדיק יסבול בזיונות וְחִירופִין מאנשים חטאים לבי אומר לי שהוא מחסדיו ית' כי הצדיקים כולם או רובם לא יעסקו בהבלי העולם כמאמר רשב"י אפשר אדם חורש וכו' תורה מה תהא עליה לכן הם מוכרחים להתפרנס מב"א ולית להו מגרמייהו. והנה נודע כי המחזיק יש לו חלק בתורת החכם וא"כ אם החכם יתן הרבה חלקים מתורתו ומעשיו לא ישאר לו כלום לזה עושה השי"ת שאלו המחזיקים בידו יבזוהו כי קל בעיניהם לבזותו כיון שמתפרנס מהם לכך יבזוהו ויהי כמחריש ובזה הם מחזירים חלקו ושוב אין להם חלק בו נמצא שזה חסד מהשי"ת. ואמנם זה הצדיק אומר הלא א"כ יהיו הבזיונות ההם כערך המתנות שנותן לו ומדוע יהיו הבזיונות והיסורין שיש לו מאתו כפלי כפלים ק' פעמים בערך מה שנתן לי לפחות יהיו שקולים ולז"א ואל תצריכני לידי מתנות ב"ו כאלה אשר מתנתם מעוטה ותרתם מרובה ולו היו שקולים. אכן הטעם כי הנותן כל מה שיתן רב בעיניו וכאשר יתן לו ב' או ג"פ דבר מועט חושב בלבו שנתעשר מאתו ויותר הצטרכותו שכל מה שנותן לו בעודו בכפו יבלענו. ולז"א אברם אפילו חוט לא אקח כי דרך הרעים במתנה מעטת חושב שהעשירו לז"א ולא תאמר אני העשרתי את אברם עכ"ד ז"ל.

אמנם להבין כונת המשך כל הפ' פי' הרב הנו' דרך רמז מוסר והוא בהק' מה שפי' הכל"י ז"ל כונת הפ' ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים שהיצה"ר מראה לאדם תענוגי העית"ו שהם נראים החוש"ה אל הין. ובזה פי' הרב ברא"א יצ"ו כונת הגמרא גמירי אין יצה"ר שולט אלא במה שענינו רואות. עוד או"ל דמה שברא הקב"ה ליצה"ר כדי שיהיה לאדם שכר ועונש ע"י שכופה את יצרו. ז"א ויאמר מלך סדום שהוא היצה"ר שבא מכח ס"מ שרמוז בר"ת מלך סדום אומר אל אברם שהוא הצדיק תן לי הנפש שתשמע לעצתי והרכוש של עוה"ז קח לך שהוא בעין. ויאמר אברם שהוא הצדיק הרימותי ידי ר"ל איך אשמע לך כיון שכבר נשבעתי להקב"ה קודם בואי לזה העולם כמ"ש בזה"ק ולכן איני רוצה ליהנות מזה העולם אם מחוט וכו' ושמ"ת שאם אני עושה עבירות וחוזר בתשוב' נעשו זכיות אין אני רוצה בזה ולא תאמר אני העשרתי את אברם. ושמ"ת שאתה נבראת לפתות את בני אדם. אני אומר יתקיים זה ע"י אתרים ז"ש בלעדי רק תלך אצל אחרים המנוערים מן המצות ענ"ר אותיות נע"ר שהם מנוערים כנ"ז אשכול איש שהכל בו שהוא רוצה בכל ממרא שהוא ממרא את פי ה' יקחו חלקם תלך אצלם ואני איני רוצה לשמוע לך. אז כשרואה ה' שהוא ממאן ומסרב לשמוע ליצה"ר או הקב"ה מסייעו וז"ש אחר הדברים האלה היה דבר ה' לצדיק אל תירא שאני אהיה בעזרך וזהו אנכי מגן לך ועי"ז שכרך הרבה מאד לעוה"ב א"ד ז"ל.

ועפ"י פירש הרב אדר"א יצ"ו כו' הפסוק ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וכו' וז"ל כי רועי מקנה אברם רמו לנר"ן של האדם שהם רועי המצות ורועי מקנה לוט הם האיברים של הגוף שהם חומריים האוהבים החומר ורודפים אחר התאוות ועצת היצה"ר. וזה הריב שביניהם שהנר"ן רוצים בענייני עוה"ב והאברים רוצים בעוה"ז וכ"ז גרם בשביל שהכנעני שהוא יצה"ר הנאמר עליו כנען בידו מאוני מרמה לעשוק אהב והפריזו הם כחות היצה"ר המפוררים להחטיא את בנ"א או יושב בארץ ר"ל שהם יושבים בארץ לפתות את בנ"א ולהחטיאם. ויאמר אברם שהוא הצדיק שהוא אב רם אל לוט שהוא היצה"ר אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רועי הם הנר"ן ובין רועיך הם אברים החומריים כי אנשים אחים אנחנו הכונה כי הצדיק הוא מכנע את יצה"ר ועושה אותו טוב ומבקש שתמיד יתנהג עמו בדרך הטוב ולא יחזור להחטיאו ויהיה אז מריבה ביניהם והוא ע"ד שאמרו באברתם שעשה יצה"ר טוב וזהו כי אנשים אחים אנחנו שכבר נעשה שלום בינינו וגם אתה מסכים עמי לעשות טוב. וא"ת איך אפשר לך להיות תמיד נכנע ומסכים לצד הטוב והלא הקב"ה בראו בשביל כך להחטיא בנ"א כמשל השפחה שאמרו בזוהר וא"כ איך אפשר להסכים ליצה"ט. לז"א אם אתה מצווה לזה מן השמים לא נצטוית עלי בפרטות הנה אתה יכול לעשות מלאכתך ע"י אחרים וז"ש הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי ולך אצל זולתי השומע לך ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' יצ"ו כונת הפרד נא מעלי רמו לנ"א יום שיש מן ר"ח אלול עד הושע"ר שהם ימים גוראים וקדושים ימי סליחה וכפרה והם סימן ועזר לכל ימי השנה שאם האדם יתגבר על יצרו באלו הימים ולא יחטא בטוח הוא שיתגבר על יצרו כל ימי השנה כולה ואם לאו הוא נלכד ברשת היצה"ר כי אלה הימים דוגמת הלב והמות שבאדם שאם נזקקו יזקק כל הגוף. וז"ש הפרד נא מעלי לפחות הפרד ממני נ"א ימים הללו ולא תחטיאני ומה שאני שואל על נ"א ימים אלו יען שאלו הימים הם עיקר ימי השנה שאם הימין ר"ל שאלך לצד הטוב שהוא הימין או ואשמאלה שאכניע אותך ואניחך בשמאל נכנע ולא בימין ואם אשמאלה ח"ו לחטוא באו הימים ואימינה אתן אותך בימין ואז יש חשש פן התגבר עלי בשאר ימות השנה כי נ"א ימים אלו הם עיקר המבחן. או יובן הפרד נ"א מעלי רמו למלכות אדום או רמו לשרשי העונות שהם אדום גי' נ"א וזהו הפרד נ"א אדום מעלי. א"ד יצ"ו.

באו"א פי' הרב עין יוסף ז"ל במ"ש פ' עשרה יוחסין אמ"ר עולא לרב יהודה שראה שגדל בנו ולא השיאו אשה משום שלא מצא משפחה מיוחסת זיל בתר שתיקותא דאמרי בני מערבא הני בי תרי דמנצו בהדי הדדי חזי חי מנייהו קדים ושתיק אמרי האי מיוחס טפי דאמר רב שתיקותא דבבל יחוסא. ואן ספק שאברהם שתק והיה מבקש שגם לוט ישתוק מלעשות ריב עמו ואמ"ל אל נא תהי מריבה ביני וביניך משום דכיון שיש ריב בין רועי ובין רועיך ודאי שימשך הריב ביני וביניך ואם אני אשתוק ואתה תריב יאמרו שאני מיוחס ואין אתה מיוחס דמאן דקדים בשתיקה מיוחס טפי כיון ששתק ואינו כן כי אנשים אחים אנחנו ושנינו מיוחסים וא"כ אתה מפסיד שאתה מוחזק במיוחס כמוני ואם תעמוד בריבך יאמרו שאין אתה מיוחס ואין אתה אחי ביחס וז"ש מלתא בטעמא אל נא וכו' כי אנשים אחים אנחנו וזוה אתה מוציא ש"ר לעצמך ונכון א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' ודקדק עוד למה בתחילה אמר ריב ואח"כ מריבה. גמ"ש והכנעני או בארץ מה לו להשמיענו זה גמ"ש הפרד נא מעלי הול"ל התרחק מעלי. אכן פי' במ"ש בסנהדרין האי תיגרא דמי לבדקא דמיא כיון דרווח רווח דצנור של מים מתחיל כמלא נימא ולבסוף נעשה צנור גדול. וז"ש מתחילה ויהי ריב לשון זכר שאינו מוליד ולא ביניהם ממש ממש אלא בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט באומרם דכיון דהקב"ה נתן לאברהם את הארץ ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד ולוט יורשו א"כ כל מה שיש לאברהם ללוט נחשב כמשולל. ומגיד הכתוב רוע לב של רועי לוט דמלבד שהיה עדיין אברהם חי ועדיין יש לו תקוה שיהיו לו בנים ועוד מסעם אחר אין להם שום טענה שהרי עדיין אברהם לא זכה בארץ שהרי הכנעני או בארץ ואם אברהם עדיין לא זכה איך יזכה יורשו לכן אמר אברהם ללוט אל נא שעדיין הכנעני או בארץ ואם אברהם עדיין לא זכה איך יזכה יורשו לכן אמר אברהם ללוט אל נא שעדיין הכנעני בארץ וזהו תיבת נא. א"כ אל נא שעדיין אני חי ואל מת לכך לא תהי

מריבה לשון נקבה פרה ורבה כצינורא דמיא ביני וביניך ימשך ויתרבה מפני המחלוקת שיש בין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו רצה כמו שאתה ראוי לבנים כן אני מובטח שיהיו לי וז"ש כי אנשים ר"ל כי תגבורת אנשים המולידים יש לי כמוך ובהולדה אחים אנחנו אלא שהשי"ת עיכב לכך אמ"ל הלא כל הארץ לפניך תפרד נא מעלי הוציא שם פרדה מעלי שאומרים עלי מה הפרדה אינו מוליד כי מובטח אני שיהיה לי בנים ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' דכונת אברהם לומר לו אל נא תהי מריבה וכו' מסיבת כי אנשים אחים אנחנו ואין לי יורש זולתך לכן הכל הוא שלך כמו שאומרים הרועים שזהו אל נא כ"א אחרי מותי א"כ איפה אל נא תהי מריבה נא דייקא עתה שאני חי ע"כ.

עוד פי' במשז"ל כי אנשים אחים אנחנו וכי אחים היו אלא שהיה קלסתר פניו דומה לו. עז"א במד"ר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם וכל שהיה מבקש ליצחק היה מוצא לאברהם וכל שהיה מבקש לאברהם היה מוצא ליצחק והיה סובר שהוא אברהם לפי ששניהם היו דומים. עוד אמרו במד' כשם שהיה מריבה בין הרועים כך היה ריב בין אברהם ללוט. ופי' מהרש"י ז"ל שגם לוט לא היה מקפיד על הגזל המתנשא בירושת אברהם לכן היה קטטה בינו ובין אברהם. בזו"ו כונת הפ' והענין הוא שאברהם היה מתיירא לריב עם לוט שמא יאמרו לו שהוא גזלן על שלא היה מקפיד על הגזל כמו רועי ויתכן שאיזה אדם ישמע בזיון זה ואח"ז כשרואה אברהם וכסבור שהוא לוט ומחרפו ומגדפו לאברהם באומרו שהוא גזלן. וז"ש אל נא תהי מריבה ביני וביניך שאם מחרף לך וקורא לך גזלן למחר ג"כ מחרפין לי לפי שאנשים אחים אנחנו שאתה דומה לי בקלסתר פנים לכן בבקשה ממך שאל נא תהי מריבה ביני וביניך ע"כ.

ויאמר ה' אל אברם לך לך וכו'. פי' המפ' ז"ל בהק' מה שפסק הרמב"ם פ"ו מהלכות מכירה מי שאמר ליתן מתנה להבירו ולא נתן ה"ז ממחוסרי אמנה. כד"א במתנה מועטת אבל במתנה מרובה לא דלא סמכא דעתיה. והנה אאע"ה היה מתירא כמה שהבטיחו ה' במתנת הארץ ובשורת הזרע וכמה דברים חשש שמא יחזור בו וליכא משום מחוסרי אמנה כיון שהיא מתנה מרובה. אכן לפי הדין אין הקב"ה יכול לחזור בו מכמה טעמים, חדא במ"ש הרשב"א ז"ל דבאיש עני אפילו בלא קנין ומתנה מרובה אפי"ה אינו יכול לחזור בו דהוי כמו נדר. ומהר"י וויל ז"ל כ' דבאיש אמוד אפילו מתנה מרובה אינו יכול לחזור דלגבי ידידה הוי כמתנה מועטת. אשר בזה פי' הרב בן פדהצור ז"ל כונת הפ' אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם אל תירא אברם שכרך הרבה מאד. הכונה דאאע"ה היה מתירא שמא יחזור בו הקב"ה מכל ההבטחות תללו משום דהוי מתנה מרובה. לז"א לו הקב"ה אל תירא אברם שמא אחזור כי דג' תשובות בדבר שלא אוכל לחזור. א' אנכי מגן לך ואדם אמוד מתנה מרובה לדידיה הוי כמועטת ומכ"ש לגבי ידי. שנית לך שאתה איש עני וחייב אני מדין נדר. ג' שכרך הרבה מאד וע"כ ל"פ אלא במתנה אבל כאן כיון שאתה הודעת וגידלת את שמי בעולם חייב אני לך מדין שכירות ולא מתורת מתנה לכן אל תירא אברם ע"כ.

ובזה פי' הרב אמר יוסף ז"ל כונת הפ' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך ושמתי את זרעך כעפר הארץ. והוא בהק' עוד מ"ש מור"ם ז"ל סי' ר"ד דהנותן מתנה לרבים אין יכול לחזור בו. וז"ש כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה. וכ"ת דלא סמכא דעתך משום דהוי מתנה מרובה ויכול אני לחזור, לז"א ושמתי את זרעך כעפר הארץ וכיון דהוי לרבים איני יכול לחזור. ובזו"ו כו' הפ' ואקח את אביכם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו עכ"ל.

בזו"ו כו' הפ' בהק' עוד מה שתי' דאדם חשוב קנה מתנה מרובה דלערך חשיבותו הרב יחשב למעט. בזו"ו לך לך מארצך וכו' אל הארץ אשר אראך וכ"ת הויא מתנה מרובה ולא קנה לז"א ואעשך לגוי גדול וכיון דנפקי ממך לרבים הו"ל כנותן לרבים. ועוד ואברכך בממון ואגדלה שמך שאודיע טבעך בעולם ויהא דינך כאדם חשוב דקני מתנה מרובה ע"כ.

באו"א פי' הרב אהולי יהודה ז"ל כו' הפ' אחר הדברים האלה וכו' אל תירא אברם וכו' בהק' את הידוע דב"ן אינו מצווה על קדוש ה' ואינו רשאי למסור עצמו על ק"ה ואם עבר ומסר עצמו ראוי לעונש כמ"ש הרמב"ם בהל' מלכים ע"ש. וידוע משז"ל אמר אאע"ה נסתכלתי באצטגנינות שלי וראיתי שאיני מוליד ואמ"ל הקב"ה

צא מאצטגנינות שלך אין מזל לישראל. נמצא שאם אאע"ה יש לו דין ב"ן הדין נותן שלא יוליד כיון שהוא תחת המזל ומזלו מורה כן. אמנם אם דין ישראל יש לו אינו תחת המזל וראוי שיוליד. בוי"ו שאאע"ה היה ירא שע"י שמסר עצמו לכבשן האש נתמעטו זכיותיו וראוי הוא לעונש מחמת שעשה שלא כדין. ע"ז השיבו הקב"ה אל תירא אברם שכרך הרבה מאד וראוי שתקבל שכר ע"ז כי דין ישראל יש לך וכדין עשית. לכן או אמר אברם ה"א מה נתן לי ואנכי הולך ערירי ואם איתא שדין ישראל יש לי א"כ איני תחת המזל ולמה אין לי בן. אז ויוצא אותו החוצה שאמ"ל צא מאצטגנינות וכו' דהאמת הוא שדין ישראל יש לך ואינך תחת המזל ולכן הבט נא השמימה וכו' ע"כ.

והרב אברהם אנכי יצ"ו פי' כו' מ"ש ואגדלה שמך וכו' ופרש"י ז"ל לפי שהדרך ממעטת וכו' בהק' מ"ש הרב ראש דוד ז"ל במאמר זיל לגבי עו"מ דיתבי אדוכתייהו וכו' ותמצית דבריו הוא דת"ח הגולה תקפה עליו משנתו כמו היין המחמיץ מכה הטלטול וא"כ לא תביא פה עו"מ כי ע"י הליכתם מהתם להכא יגרום להם הפסד אלא זיל לגבייהו. א"ד ז"ל וכוה פי' הרב תהלה לדוד ז"ל כונת הפ' הנמצא כזה אם נלך ונבקשנו דגלך אצלו ולא הוא יבא אצלנו עכ"ז הנמצא כזה שהוא גולה ומטולטל הולך וצוער ומבית האסורין יצא כל כי האי והוא כי רוח אלהים בו ודאי אין נוסח כמוהו דזה חידוש גדול ע"כ. וע"ז בא הקב"ה להבטיחו לאברהם דלא תירא דהדרך ממעטת את השם דאין תורה יבקשו מפיהו כמו שהיה במקומו דגהנים ממנו תורה דהדרך גורמת שלא להיות כתמר טב על דורדייה לזה אני מבטית אותך ואגדלה שמך כמו שפי' הרב יד יוסף ז"ל כי ואגדלה הוא על החכמה דנגדל שם האדם בחכמתו ועוד שאודיע טבעך בעולם. וזהו הנוסח שתיקנו בית"ר של ר"ח שתקיים לנו את כל חכמי ישראל וכו' בכל מקומות מושבותיהם שיהיה להם קיום במקומות שהם יושבים ולא יצטרכו לצאת להיות גולים שע"י הגלות תורה משתכחת. וכבר סופר בשער הזקנים בב' ת"ח דאחד אמרי אשרי יושבי ביתך ולא היה רגיל לצאת חוצה כלל ואחד שכנגדו היה תאב לצאת ולבא והיה אומר דוד עצמו אמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' ונמצא שם ג' והכריע ביניהם דאמר דוד אשרי תבחר ותקרב איזה משני אשרי תבחר הוא ישכון חצירך וכו' זה היותר מובחר ולא יכחיש אף התאב לצאת כי יותר טוב להיות בביתו רענן בהיכלו בניו כשתילי זתים ע"כ.

באו"א פי' הרב כסנ"א ז"ל כונת רש"י שאמר לפי שהדרך ממעטת ג' דברים השם והממון ופז"ר לכן הבטיחו בג' אלה. דק' דבשלמא פז"ר והממון אמת הוא שהדרך ממעט אבל השם אדרבא הוא מתגדל ביותר שבכ"מ שומעים חכמתו ומתגדל שמו ביותר. אכן פירש הרב ז"ל בהק' מ"ש בירושלמי הרוצה לידע שם המפורש יתרחק מהנאות אחרים וזש"ה ויבטחו בך יודעי שמך ר"ל שמי שרוצה לידע שם המפורש יהא בטחונו בהקב"ה שלא יהנה משום אדם שזו היא גרמא בנזקין שלא יוכל ללמוד שם המפורש וכל כה"ג הוא בהכרח ללמוד שם המפורש ולכן אמרו הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו ר"ל שיגדלוהו קודם שיהיה כ"ג משום שאח"כ אין לו ליהנות. והנה ההולך בדרכים א"א לומר ונקה על הרוב מליהנות משל אחרים והנה אמרו במד' ואעשך לגוי גדול ואעשך לכ"ג. והנה ביד אברהם תרתי דסתרן שהבטיחו לעשותו כ"ג וצריך ללמוד שם המפורש ואמ"ל לך לך וכו' ומוכרח ליהנות משל אחרים וזהו כונת רש"י לפי שהדרך ממעטת את השם ר"ל שם המפורש כאמור לכן אמ"ל ה' ואברכך בממון כדי שלא יצטרך ליהנות משל אחרים. א"ד ז"ל.

אשר בזה פי' הרב כמהר"ם שולטאן ז"ל כונת הפ' ומלכי צדק מלך שלם וכו' ויתן לו מעשר מכל ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש וכו' דלמה הפסיק הפסוק באמצע סיפור מ"ס בענין מלכי צדק. אכן עפ"י"ה א"ש והוא דבמדרש דרשו ואעשך לגוי גדול לכ"ג. עוד דרשו ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם. עו"ן משז"ל ויתן לו מעשר מכל איכא מ"ד דשם נתן לו לאברהם מעשר ולמ"ד זה מוכרח דפי' ואעשך לגוי גדול לכ"ג ולכך נתן לו שם מעשר. ואיכא מ"ד דאברהם נתן לשם מעשר ומוכרח לפי זה דפי' ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ולא שהיה כ"ג משום דאם היה כהן היה פטור מן המעשר. ובזי"ו דהנה מלך סדום הוה ס"ל דפי' ואעשך לגוי גדול לכ"ג וכ"ג אסור ליהנות משל אחרים ולכך בא לקראת אאע"ה ועמד בשתיקה

כי ידע שבודאי שאברהם יחזיר לו הכל מחמת שאינו יכול ליהנות מאחרים בשביל שהוא כ"ג ולומד שם המפורש. ומאי דביני ביני בא מלכי צדק וראה שאברהם נתן לו מעשר מכל או ידע שאין אברהם כ"ג שאלו היה כ"ג היה פטור מן המעשר ופי' ואעשר לגוי גדול זה שאומרים וכו' ויכול ליהנות משל אחרים ולכך אמ"ל תן לי הנפש לפחות ע"כ. באו"א פי' הרב פנ"ד ז"ל משם הרב שבתי נג' ארא ז"ל כי מלך סדום ידע מנדיבות לב אברהם ואמר שדי לו לצאת לקראתו ובלא שאלה בודאי יתן לו הנפשות והרכוש כמדתו הטובה ולכך עמד מחריש ומשתאה. ומאי דביני ביני בא מלכי צדק וראה שנתן לו מעשר מכל ובוזה גילה דעתו שרצונו ליקח הכל לעצמו והא ראתה שנתן מעשר ממה שבידו. או אמר מ"ס נפל פיתא בבירא ושביקיה אברהם לחסידותו. או שאל תן לי הנפש וכו' לפחות ע"כ. ואפשר בתשלום הפסוק הרימותי ידי וכו' ר"ל למ"ס דטועה אתה במה שחשבת שרצוני לזכות בשביה ממה שראית שנתתי מעשר כי דע לך שלא כיונת לאמת שבשל גבוה איני רשאי למחול. וז"ש הרימותי ידי לשון תרומה אל ה' ר"ל שמוכרח אני לתת תרומת ה' אבל בשלי אם מחוט וכו' ואם אקח וכו' א"ד ז"ל.

ובכונת הפ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון. פי' הרב במד' ז"ל משם הרב העשיל ז"ל שאמרו במד' שהלך לעבר שנים. ואיתא בגמ' מלך אינו מעבר שנים וכן כהן והטעמים הפכיים ממלך לכהן. וז"ש ומלכי צדק מעבר שנים וא"ת מלך אינו מעבר שנים לז"א והוא כהן ויש בו הפך טעם המלך ע"כ. באו"א פי' הרב עין יוסף ז"ל במאי דק"ל בדין בעה"ב בוצע ואורח מברך כמ"ש בטוא"ח סימן כ"א ועוד ק"ל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לברך ראשון ולפתוח בתורה ראשון. והנה מלכי צדק היה בעה"ב שהוציא לחם ויין והיה כהן ואיכא לספוקי לענין דינא אם יברך האורח כיון שבעה"ב כהן ולו משפט הברכה והוא יברך לעצמו או"ד לא אמרו שהכהן יברך אלא כשאינו בעה"ב אבל כשהוא בעה"ב אורח יברך וכהן שמחל על כבודו כבודו מחול וכעת לא ראיתי גלוי לזה בפוסקים ז"ל. והוא מ"ש כאן דמלכי צדק צידד צדדים אלו וז"ש דע כי מלכי צדק מלך שלם הוא היה בעה"ב שהוא הוציא לחם ויין וגם היה כהן לאל עליון ועכ"ז שהיה בעה"ב בירך לאברהם וז"ש ויברכהו וא"ת ומה ראה לעשות כן לז"א ויאמר אף שהדין הוא שהאורח יברך בעלמא בסעודה זו אני אברך ולי נאה לברך שהרי אני האורח באמת והוא בעה"ב וז"ש ברוך אברהם למת אני מברך משום שאברהם ברוך לאל עליון קונה שמים וארץ שהוא הקנה שמים וארץ להקב"ה נמצא שהוא בעה"ב של עולם. וכן ארו"ל אמ"ל הקב"ה שמי לא היה ניכר בעולם ואתה הודעתני והכרתני בעולם חיך מעלה אני עליך כאלו שותף עמי בבריאתו של עולם א"כ הוא בעה"ב ואני אורח לגביה וכהו א"כ לי נאה לברך לכן ויברכהו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' בהק' מ"ש ביומא דעל זה שיבחו לבית גרמו לשבח דמעולם לא נמצא פת נקיה בידם שלא יאמרו מלחם הפנים היה. וידוע משו"ל דהלחם והיין שהוציא מלכי צדק לחם זה לחם הפנים ויין אלו הנסכים. ובזו"ו ומלכי צדק הוציא לחם ויין וא"ת ואיך יצא מידו דבר זה ולא חש שיאמרו מלחם הפנים ומיין נסכים נטל והוציא לפניו. לז"א והוא כהן לאל עליון והחלות של לחם מתחלקות לכהנים כמ"ש במנחות פי"א ולענין היין והוא לומר והוא שהיה מלך היה כהן לאל עליון ויד המלך לא תקצר לבא לידי חשדא ע"כ.

באו"א פי' הרב שרידי יהודה ז"ל משם המפ' עפ"י המעשה של ינאי המלך שאמ"ל אלעזר בן פועירא לבם של פרושים עליך אמ"ל מי יימר אמ"ל הקם בציץ ועשה להם סעודה והקים להם בציץ אמ"ל ינאי המלך די לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן ועמד והרגם. וה"ט שמיחו בו כי אין ראוי לאדם א' שישתמש בשני כתרים. וז"א ומלכי צדק מ"ש הוציא לחם ויין והוא כהן אעפ"י שהיה מלך שלם ואין מנהגו של עולם שישתמש אדם א' בב' כתרים אפי"ה הוא יצא מן הכלל שהיה מלך וגם היה כהן לאל עליון ע"כ.

באו"א פי' המפ' ז"ל עפ"י מה שהובא בא' סוחר ששלח לארץ מרחקים סחורה אחת ועבר עליה מים הזדונים הן בים שעמד נחשול ש"י לטבעה והן ביבשה שעלו לסטים לגונבה והוצרך להוציא הוצאות יתירות כמעט כפלים על העיקר עד שהוציא

אותה ואח"כ הביא אותה למקום היוקר ומכרה בשער הגבוה על חד חמש. והיה מנהגו להפריש מעשר מכל אשר ירויח ועתה נכנס לבית הספק אם צריך שיתן מעשר מכל אשר הרויחה והסחורה ולא ינכה ההוצאות שהוציא עליה. או שינכה מקודם הוצאותיו ומהרויח הנשאר יפריש מעשר. והרב חוות יאיר ז"ל השיב כי תוה"ק חייבה לאדם שני מעשרות מעשר כספים ומעשר הזרע. אכן יש חילוק ביניהם והוא כי של הזרע אינו מסיר תחילה הוצאותיו ואח"כ מהנשאר ישאיר מעשר כ"א מחייב להפריש מעשר מכל אשר יעלה לו זרע מהארץ. והטעם הוא שהקרן של התבואה שזרעה בארץ כבר נפסד הוא בארץ והלך לו זפנים חדשות באו לכאן לכן מחייב להפריש מכל זרע הארץ. לא כן במעשר של כספים בתחילה ינכה יציאותיו וקרנו ואח"כ יפריש מהרויח כיון שהקרן הוא בעולם וישנו תחת ידו ברשותו. וא"כ יוצא לענין הסוחר הנ"ל שחייב הוא להפריש מעשר מכל מה שהרויחה סחורתו כיון שהסחורה כמעט היתה אבודה ממנו מחמת כמה סכנות דעו עלה וברוך נס נצילה ולכן דינה כזרע הארץ. וידוע מ"ש ז"ל וירק את חניכיו שהוריק אבטו"מ וכספו וזהבו להולכים עמו. והנה אאע"ה אח"כ נשתכר הרבה ומלכי צדק בהאי פחדא הוה יתיב כי שמא אאע"ה בתחילה יסיר ההוצאות שנתן ואח"כ יפריש מעשר מהנשאר כדרך מעשר כספים. ולכן נתחכם מלכי צדק שיזכיר אותו נדון של הרב חוות יאיר ז"ל כיון שג"כ בכאן בדרך נס גדול נצול לזה הוציא לו לחם ויין להורות לו שעניינו דומה בדומה להתבואה שהוא ג"כ בדרך נס נצול וכיון שהוציא לו לחם ויין אזי אאע"ה נזכר הדין ונתן לו מעשר מכל מה שהרויח קודם שניכה יציאותיו וז"ש ויתן לו מעשר מכל עכ"ל ז"ל.

מסרה ג' ויאמר ה' אל אברם לך לך. ויאמר ה' אל אברם ידוע תדע. ויאמר ה' אל אברם כל אשר תאמר אליך שרה. פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל משם הרב בית אהרן בתוס' משלו שידוע שיש ג' כתות הרודפים אחר הממון אף שהם יראים את ה'. כת א' הגם שחננו ה' עושר וכבוד ביותר מספקו עכ"ל רודף אחר הממון פן לעת זקנתו לא יהיה לו יכולת לצאת ולבא ולא ידע מה ילד יום לכן צריך להוסיף ממון הרבה. כת ב' הגם שיש לו לק' שנה ויותר עכ"ל אוסף ממון כדי להניח לבניו אחריו. כת ג' הגם שיש לו ולבניו עכ"ל רודף באומר שההוצאה מרובה וצרכי אשתו וב"ב מרובים מלבושים ותכשיטין וצרכי הבית וצריך ממון רב. עו"ן מ"ש מהרמ"א ז"ל התקן עצמך בפרוזדור וכו' ר"ל שאין שהות בין החיים למות כ"א כשיעזר שיכנס מפרוזדור לטרקלין שהוא זמן מועט ולכן צריך לתקן עצמו במהרה ע"כ. ואפשר שזה רמז הפ' תמים תהיה עם ה"א שר"ת תמי"ם תירא מן יום מיתה. וזהו רמז אשרי אדם מפתח תמיד ר"ת תפתח מן יום דין. אבל בעוה"ר יש ב"א לא די שאינם זוכרים יום המות כאשר רמז בפ' ותשלך אמ"ת ארצה ר"ת אמ"ת אפשר מחר למות גם רתת ארון מטה לתכריכין ארצ"ה ר"ת אלול ר"ה צום הו"ר שזוכרים לשוב ולזכור יום המיתה דוקא בד' זמנים הללו. וידוע שקודם שימות האדם ל' יום הולך מעליו צלם אלהים ונשאר צלם הגוף. וחש"ה אך בצלם יתהלך איש ר"ל שעם שהוא חסר צלם אלהים ולא נשאר אתו כ"א צלם איש הגם שמחר ימות ועוזב לאתרים חילו עכ"ל הולך לעסקיו להרויח ממון וז"א יתהלך איש הגם שמחר יעזוב הכל וזהו יצבור ולא ידע מי אוספם מ"י ר"ת מחר למות ואוספם אדם אחר. וידוע משז"ל שהנשמה נקראת שרה שהיא שרה ע"כ הגוף. בזי"ו כונת המסרה נגד כת הא' שאוספים ממון בשביל ימי הזקנה אמר ויאמר ה' אל אברם לך לך וכו' שהוא הולך בדרך כל הארץ בחצי ימיו וז"א וממולדתך ר"ל שעדיין קרוב הוא לימי הלידה וא"כ מי הגיד לו שיוקין כדי שיקבץ לימי הזקנה. ונגד כת ב' שאומרים בשביל בניהם עז"א ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך. שאפילו הנחת להם כל ממון שבעולם אם אני גזרתי עליהם עניות לא יועיל כלום וז"א כי גר יהיה זרעך. ונגד כת ג' שאוספים בשביל נשותיהם אמר ויאמר לאברם כל אשר תאמר אליך שרה שהיא הנשמה שמע בקולה ולא בקול האשה הגשמית. ונתן לו עצה כי ביצחק יקרא לך זרע ר"ל יתן בין עיניו שהגוף יש לו קץ לחיות ואח"כ ימות בודאי ולכן יעשה לו פרי מתורה ומצות שהם בניו העיקריים של האדם וז"ש כי ביצחק אותיות ק"ץ ח"י יקרא לך זרע שהם מצות ומע"ט. א"ד ז"ל.

ואעשך לגוי גדול וכו' והיה ברכה. פי' מהרמ"א ז"ל ביוסף לקח דרמו לו מ"ש בברכות שכ"ג שוחה תחילת כל ברכה והמלך תחילה וסוף כל ברכה ריב"ל אומר המלך

לא היה זוקף עד שגומר כל התפילה שנאמר ויהי ככלות שלמה וכו'. קם מכרוע על ברכיו. ר"ח הראה כריעה לפני ר' ונפסח ונתרפא בר סיסי הראה בריכה ולא נתרפא ופי' הר"י דהיינו קידה דאמרי' פ' החליל רשב"ג נעץ ב' גודליו וגושק הרצפה וזוקף מה שאין כל בריה יכולה לעשות וזו קידה דאחוי לוי ואטלע ודריש בריכה מלשון ויברך על ברכיו. לפ"ז א"ש דה"ק ואברכך דהיינו שתהיה כ"ג כמש"ה אתה בהן לעולם וכו' שניתנה כהונה לאאע"ה ואגדלה שמך היינו מלכות כמ"ש אל עמק שוה שהושו כל האומות והמליכות. ומאחר שאתה כ"ג ומלך הודיענו הדין שצריך לכרוע כל התפילה מתתי וע"ס וז"ש והיה ברכה ר"ל קידה בכל התפילה וכדי שא"ת שיעשה קידה ויטלע לז"א והיה שבהוייתך תהא ולא תהא ניזוק. א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב יצחק פרחי ז"ל במשול' תי' על טענת אות"ע אחרי רבים למה אין אתם משוים עמנו בע"ז דכיון דקבועים בא"י כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וז"ש לך לך וכו' אל הארץ שהיא א"י ויש לך דין קבוע וליכא טענת רובא אלא אדרבה ואעשך לגוי גדול ע"כ.

באו"א פי' הרב אדר"א בבלי יצ"ו במשול' אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין דכל מילתא דתהו בה אינשי ליכא ברכה. ולכן אדם שאינו ידוע ומפורסם אף שיש לו עושר גדול לא תהו ביה ולכן יש לו ברכה משא"כ האדם הידוע תהו ביה. ולז"א ואברכך בממון בממון שיהיה לך עושר וגם ואגדלה שמך שיהיה לך שם ידוע ועכ"ז אני מבשרך והיה ברכה שתהיה הברכה אצלך הפך מנהג העולם ע"כ.

מסרה והיה ו'. והיה תמים. והיה ברכה. והיה נכון לבוקר. עלה אלי ההרה והיה שם. והיה לי לאב. והיה לנו לאב. אפ"ל בדרך רמז עפ"י משול' דמעלת הצדיק שהקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה וכמ"ש ע"פ צדיק מושל יראת אלהים. עוד ידוע מעלת השב בתשו' כשהוא בחור כמ"ש קהלת וזכור את בוראך בימי בחורותיך ואז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. עו"ן מ"ש ע"פ והיה ברכה לשון בריכה מה בריכה מטהרת את הטמאים כן הוא מקבל את הגרים ומטהר אותם מטומאתם. וידוע דכל עיקר מה שהקב"ה מקבל אותנו בתשובה הוא מטעם דאנחנו בנים ואב שמחל על כבודו כבודו מחול. בזי"ו כונת המסרה עד"ז שהקב"ה אומר לאדם התהלך לפני והיה תמים ר"ל שיהיה תמים במעשיו צדיק גמור ועי"ז כביכול והיה לי לאב כמו שהאב גוזר על בנו ומחוייב לקיים גזירתו כן הקב"ה מקיים גזירת הצדיק כמ"ש ע"פ לי מלך כביכול עלי מלך שהקב"ה גוזר והוא מבטל. ואם אירע שחטא יחזור בתשו' וז"ש ותיה ברכה מה בריכה מטהרת את הטמאים כך הקב"ה מטהר את ישראל ע"י התשובה כמ"ש במשנה מה מקוה מטהר את הטמאים וכו'. אך בתנאי וע"מ והיה נכון לבוקר שיחזור בתשובה בימי בחרותו. ולא תאמר שמעלתו גרועה מצ"ג עו"ק דהא ליתא אלא עלה אלי ההרה והיה שם אלי דייקא במחיצתי שבמקום שבע"ת עומדים וכו'. וכי"ז מטעם והיה לנו לאב שאנו אומרים להקב"ה הוא אבינו ואב שמחל ע"כ כבודו מחול ודו"ק.

באו"א אפשר לפרש כונת המסרה הנו' שבא בעל המסרה להגיד לנו מעלת הענוה וידוע מ"ש בע"ז ד"ה תמים בדרכיו ופירש"י עניו. וידוע דעיקר המצוה למדנו אותה מאאע"ה שעם כל הגדולה שהיתה לו שכל הגוים המליכוהו עליהם והקב"ה אמ"ל אב המון גוים נתתיך ועכ"ז אמר ואנכי עפר ואפר. וידוע מ"ש בגמרא האי מאן דיהיר אפילו לאנשי ביתיה לא מתקבל שאפילו בניו אין מחשיבים אותו לגביהם. עו"ן משול' כל המתגאה אין עפרו ננער בתחא"מ לא כן העניו שתוא מוכן ומזומן לתחא"מ. עו"ן משול' דהעניו זוכה שאינו בא בגלגול וסימנא מילתא ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב. בזי"ו כונת המסרה התהלך לפני והיה תמים ר"ל שתהיה עניו כמו שפירש"י ז"ל ולמוד זה מאאע"ה שאמרתי לו אב המון גוים וכו' ועכ"ז אמר ואנכי עפר וז"ש והיה לי לאב ר"ל למוד מאברהם שאמרתי לו אב המון וכו' ועי"ז אתה מרויח שבניך מתקבל עליהם ואומרים לך והיה לנו לאב לא כן מאן דיהיר לא מתקבל אאינשי ביתיה. וזוה תזכה לכמה מעלות טובות. ראשונה והיה ברכה שתתברך בממון כי אז"ל העניו זוכה לעושר וסימניך ר"ת עושר עניו ושלפ"ל רוח כמ"ש הרב אבות הרא"ש ז"ל ח"ג יע"ש. זאת שנית והיה נכון לבקר שהוא מוכן ומזומן לבוקר ר"ל לתחא"מ שהמתגאה אין עפרו ננער בתחא"מ. זאת ועוד אחרת שאתה זוכה שלא לבא בגלגול אלא רוח הולך

ולא ישוב וז"ש עלי אלי תהרה והיה שם דייקא לא ישוב לעולם הזה כלל אלא תמיד תהיה שם בעוה"ב לכן התהלך לפני והיה תמים ר"ל עניו כאמור ודו"ק.

באו"א פי' הרב דמשק אליעזר ז"ל במ"ש בס' פענח דוא ל"ך ל"ך גי' ק' שצריך לברך ק' ברכות בכל יום. ואיתא באו"ת שצריך לענות איש"ר בכל כחו בקול רם ובכונה. וצריך לכוין בשם הוי"ה בכתיבתו ובקריאתו בשילוב. וגם אז"ל כל העונה איש"ר בכל כחו פותחים לו שערי ג"ע. ובברכות איתא בשעה שעונים איש"ר אומר הקב"ה אוי שהחרבתי את ביתי וכו' ומה לו לאב שהגלה את בניו וזהו כונת המסרה ל"ך ל"ך גי' ק' והיה ברכה שיברך ק' ברכות בכל יום וגם צריך שיכוין ה' בשילוב וז"ש והיה תמים שאז תמים ושלם כשיכוין כך. והיה נכון לבקר ר"ת לענות בקול רם. ואז עלי אלי תהרה והיה שם שזוכה ע"י שעונה בקול רם שפותחים לו שערי ג"ע והשי"ת יהיה לו לאב כמ"ש ומה לו לאב זכו' וזהו והיה לי לאב ע"כ.

ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. ק' מהו הכפל. פי' זכות הרבים ז"ל במשז"ל דשאלו המינים אם הקב"ה אוהב את העניים למה אינו מפרנסם ותי' יע"ש וכן שאלו אם אלהיכם אוהב את המילה למה לא בראו מהול והשיב לו מעשה ידי אדם עדיף. וזה התי' שייך גם בצדקה. ובזה פי' הרב קרבן אהרן מועטי ז"ל כונת הפ' כי תראה ערום וכסיתו וכדי של"ת אם הקב"ה וכו' לז"א ומבשרך ר"ל תסתכל במילה שבבשרך שנצטוית על המילה מזה מוכח דמעשה ב"ו עדיף וא"כ גם הצדקה כן ע"כ. ער"ן משז"ל עשר בשביל שתתעשר. ובזה פי' כו' הפ' אם השמאל ואימנה ומהיכן למדנו מצות הצדקה מן המילה. ובזיו' ואתה את בריתי תשמור דהיינו מצות המילה ועי"ז תלמד לעשות צדקה מכח דמעשה ב"ו עדיף וזה יהיה סיבה שתתעשר ע"י הצדקה כאמור. וז"א וארבה אותך במאד מאד ר"ל שארבה את ממונך הנקרא מאד כמשז"ל ע"פ ובכל מאדך מאד הוא העושר שאתן לך ע"כ.

באו"א פי' הרב אדרת אליהו בבלי יצ"ו פ' במדבר. בהק' מ"ש הרב מהר"ש מאסטרפולי ז"ל פי' מ"ש רז"ל פי' ע"פ שיתן הגודל בנחיר ימין וכן בשמאל. ידוע כי נחיר גי' רס"ח וכן נחיר ב' רס"ח הנה רס"ח נחסר ממנו מ"ג להשלים למנין שי"א שהוא סוד שיא נימין קדישין וכיצד יהיה ב"פ שי"א יעשה כך נחיר שהוא רס"ח ישים בו גודל שמספרו מ"ג ורס"ח גי' שי"א כן יעשה בנחיר ימין וכן בשמאל והנה ב"פ שי"א גי' תרכ"ב והסוד כי תרכב על סוסך מרכבותיך ישועה א"צ שתירא מן עיה"ר וכו' ע"כ. נמצא שסגולה להנצל מעיה"ר ישים גודל בב' נחירים ויהיו שי"א ושי"א להמשיך שפע משי"א נימין קדישין. וז"ש הקב"ה למשה ואהרן תפקדו אותם לצבאותם אתה ואהרן ומפחד עיה"ר ואתכם יהיו אי"ש אי"ש כנו'. וז"ש ולציון יאמר אי"ש וי"ש יולד בה אז והוא יכוננה עליון שלא ישלוט בה עיה"ר וז"ש הקב"ה לאברהם ואתנה בריתי ביני ובינך גי' תרכ"ב שי"א ושי"א ועי"ז וארבה אותך במאד מאד ולא תפחד מעיה"ר את"ד יצ"ו.

איתא במד' ושמתי את זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו כך בניך יהיו פזורים מסוף העולם ועד סופו. ומה עפר הארץ מכלה כל מיני מתכות והוא קיים לעולם כך בניך יהיו כל אוה"ע בטלים והם קיימים ע"כ. וק' מה ברכה זו שיהיו מפוזרים. ועוד מה שייכות לב' אלו. פי' הרב ע"ה אנגיל ז"ל במ"ש בגמרא קטיעא בר שלום אמ"ל לקיסר קרו לכו מלכותא קטיעתא. עז"א בפסחים ע"פ צדקת פרונונו בישראל צדקה עשה וכו'. ובזה פי' כונת מד' ידוע תדע ידוע שאני מפורן תדע שאני מכנסן. ובזיו' כונת המד' הנו' והוא פשוט.

ואברם כבוד מאד וכו' פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל מגיד הכתוב צדקת אברהם אבינו ע"ה כי כל ענייני עוה"ז היו עליו לטורח ובהיותו משוטט דעתו בידיעת האלהות וחכמת התורה היה כל קנין עוה"ז הגופני נבזה בעיניו נמאס. וז"ש כבוד מאד וכו' שהיה עליו משא כבוד המקנה והכסף והזהב שלא היה אצלו דבר חשוב וחביב כלל ואדרבה רק כבוד ממנו וקץ בהם וילך למסעיו שהסיע עצמו מהם והסיוח דעתו. וכמ"ש הכל"י פי' בהעלותך דנסיעה היא העתקת הגוף והמחשבה. והרב מהר"ש אלקבץ ז"ל כ' שדברים הנעשים במתן ובעצה יקראו בשם הליכה. וז"ש וילך למסעיו שנתבונן בעצמו להסיע דעתו מכל עניני הבלי עוה"ז. מנגב ועד בית אל שהיה מנגב עצמו מכל תענוגי ועסקי טרדות העוה"ז. ועד בית אל תלמוד ובית תפילה ללמוד ולהתפלל בלתי שום מחשבה

ולקשר נפשו ולהדביקה אל שורשה וז"ש עד המקום אשר היה שם אהלה בתחילה במחצב הנשמות שהם אחר האורות וקודם מחצב המלאכים וז"ש בין בית אל האורות ובין הע"י ר"ת המלאכים עבדי ה' כי מחצב הנשמות בין האורות ובין המלאכים עכ"ד ז"ל.

ואברכה מברכך ומקללך אאור. יל"ד דהול"ל ואאור מקללך. כמ"ש בתחילה ואברכה וכו'. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם מ"א ז"ל במ"ש פ"ק דמ"ק דרש"י שדריה לבריה ר"א קמי דר"י ו' עכמאי ור"י ו' גרים דליברכוהו ואמ"ל תורע ולא תחצד וכו'. והיה נראה קללה ויאמר אביו דכולהו ברכתא גינתו ומפרש להו כדקאמר התם. ומה מוכח דהכל הולך אחר הכונה. ור"י ו' עכמאי וכו' כיונו בדבריהם לברכה ובטוב רצונם וכונתם היא העולה וזאת הברכה. ומשם נלמוד כי אם איש יברך והלשון נראה טוב אך בקרבו ישים ארבו וכונתו בדברים ההם לקללה תחשב. לכן אמר ה' ואברכה מברכך ומקללך ר"ל זמנין דמשכחת כי א' יאמר לך דברי קללה וכונתו היא לברכה עצומה ובתור כונתו ויושר לבו הטהור אזלינן לזה ג"כ דין הוא שיתברך וזהו ואברכה מברכך וגם מקללך עד"ז ברוך יהיה כי אני בוחן לב ויודע שכונתו לטובה. וכלפי המברך ברכה אך הלך חשכים ומכוין לקללה לזה ולבש קללה כמדו. וזהו מברכך ומקללך אאור שגם לברכה שברכו נכונתם לקללה אאור. ומש"ה אמר מברכך ומקללך בהדי הדדי שיהיה חוזר על שניהם ואברכה וגם אאור איש ואיש כפי ענינו אכ"ד. ובזה פי' בפנ"ד כו' הפ' יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא והוא מבואר עפ"י המעשה הנז' יע"ש. ועיין להרה"ק מהר"ח ו' עטאר בס' זה שפי' ז"ל כונת הפסוק ואברכה וכו' כנו' יע"ש.

ובס' באר יצחק ז"ל פי' וז"ל אפשר דהכונה דמי שרוצה לברך אותך אני מברך אותו קודם שיברכך כדי שתהיה מברך מפי מבורך מאל עליון. אבל מקללך לא אקלל אותו בתחילה כדי שלא תהיה מקולל מפי מקולל מאל עליון כי אז תחול תקללה ח"ו ע"כ. עוד פי' ז"ל עפ"י מ"ש בגמרא מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. וז"ש ואברכה מברכך משיעלה בדעתו לברך אני חושב אותה מעשה ומברך אותו. אבל המקלל אף שחשב לקלל איני מקלל אותו אלא עד שיקלל לכן אמר ומקללך אז אאור ע"כ.

למען יטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך פירש"י יתנו לי מתנות. וק' איך אאע"ה רצה בזה והרי שונא מתנות יחיה. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד עפ"י מ"ש הסמ"ע סימן קע"א גבי קרקע שאין בו דין חלוקה וא' רוצה שכנגדו יטול ד' אמות דאף דכתיב ושונא מתנות יחיה כיון דאיכא טיבותא לנותן לא שייך שונא מתנות ע"ש. וז"ש למען יטב לי בעבורך יתנו לי מתנות וכ"ת דכתיב שונא מתנות יחיה לז"א וחיתה נפשי ר"ל דאין זה כמקבל מתנות בעלמא דלא יחיה אלא וחיתה נפשי והט' בגללך משום דכל המתנות שיתנו לי הם בעבורך ומטי להו הנאה לכן וחיתה נפשי ע"כ.

למה אמרת אחותי היא וכו' פי' החיד"א ז"ל בחומ"א במש"ל הרוצה שישא אשה יבדוק באחיה וז"ש למה אמרת אחותי היא כי בסיבה זאת שאמרת שהיא אחותך ואתה אחיה זוהי סיבה כי ואקח אותה לי לאשה כי שמך נודע בשערים כי ירא אלהים אתה ואלי היית אומר שהיא קרובתי הייתי מוכרח לבדוק באחיה ומאי דביני ביני לא הייתי לוקחה ע"כ.

באו"א פי' מהר"ח ז"ל במ"ש בכתובות פ"ב אמרה א"א אני וחזרה ואמרה פנויה אני אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת. וז"ש למה אמרת אחותי היא וא"כ אינך יכול לחזור ולומר אשתי היא כיון שהוחזקה בהיתר וזוהי סיבה שואקח אותה לי לאשה דק"ל דאין אדם משים עצמו רשע לומר פנויה אם היתה א"א להכשיל העולם אבל ועתה שהמלאך אמר השב אשת האיש נאמן והנה אשתך קת ולך אבל אתה לא היית נאמן לומר אשתי ע"כ.

וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו ע"ד שרי אשת אברם. פי' הרב אבק סופרים ז"ל במש"ל בענין נגעים דאין בעה"ב פוגע בנפשות תחילה אלא בתחילה ממנו ואח"כ ביתו ואח"כ גופו. ובזה פי' כו' הפ' טומאתה בשוליה ועכ"ז לא זכרה אחריתה. ובז"ל שהכתוב מתמיה וינגע ה' את פרעה תחילה ואח"כ ואת ביתו והרי ק"ל אין בעה"ב וכו' וצריך היה להיות תחילה ביתו ואח"כ גופו. לזה תי' ע"ד

שרה ר"ל שאלו היה מביא תחילה על ביתו מאי דביני ביני היה מטמא לשרה לכן תו"מ הביא נגעים על גופו הפך הסדר כדי שלא יטמא את שרה ע"כ.
במה אדע כי אירשנה וכו' ויאמר אליו קחה לי עגלה וכו' פי' הרב גנזי יוסף במשז"ל ע"פ הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה וכו'. הטעם של הכפל משום דהגלגל חוזר וכשהאדם נולד בגלגל החוזר למעלה צריך אח"כ בגלגול השני לירד מטה מטה כיון שהגיע בעלית הגלגל למעלה למעלה לא נשאר כ"א ירידה ואם נולד בפעם א' בגלגל היורד צריך לבא בפעם ב' בגלגל העולה כיון שהגיע בגלגל מטה מטה לא נשאר כ"א עליה. עו"ן משז"ל גדול הנאמר במשה יותר ממה שנאמר באברהם דאלו במשה נאמר ונחנו מה ואין למטה מזה ואלו באברהם נאמר ואנכי עמר ואפר ויש בו חשיבות יותר ממה. ולכך כשאמ"ל הקב"ה לתת לך את הארץ הזאת לרשתה חשש פן יהיה אחרית ירידה למדריגת מה מאחר שלא הגיע אליה. וז"ל במה אדע כי אירשנה ר"ל שאם אני מגיע למדריגת מה כמשה שהיא מטה מטה אזי נדע כי אירשנה לעד ולא יהיה לי ירידה. ובזה פי' הרב כמהר"ם שולטאן ז"ל כונתו ית' באומרו אנכי ארד עמך מצרימה שהל"ל מצרים אלא רמז לו שבמצרים יגיעו למדריגת מה ואח"כ אעלך ולא יהיה אחרית ירידה וז"ל גם עלה אלא שגרם החטא בעון העגל. ואפי' דבשביל זה שאמר אברהם במה אדע ר"ל שאם יגיע למדריגת מה ידע שלא יהיה לו עוד ירידה כגו' לכך אמ"ל ית' כי גר וכו' כדי שיגיעו למדריגת מה ואלו לא נכנסו במ"ט ש"ט והיו משלימים התש' של הגלות היה מתקיים בהם ואנכי אעלך גם עלה אלא שגרם החטא. ואפי' שרמו לו ית' שאם יגיעו ישראל במצרים למדריגת מה ולא יעשו אח"כ את העגל לא יהיה אחרית גלות. וז"ל במה אדע ר"ל במדריגת מה כנ"ל והשיב לו הקב"ה קחה לי עגלה וכו' ר"ל תסיר עון העגל מהאמצע שלא יעשו את העגל וז"ש קחה לי עגלה. א"ד ז"ל.

אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים. פי' הרב קול יעקב אשכנזי ה"ד הרב ויאסוף דוד ז"ל במשז"ל ענין פלא בסוד המילה דכתב בפליאה כי מה שברא הקב"ה בעולמו עשה הבדל ביניהם בחיות ועופות איוות אסור ואיוות מותר אך במין האדם לא עשה הבדל לכך ציוה ה' על המילה לאאע"ה להיות הבדל בין אוה"ע לישראל ואין לומר שיעשה הבדל ביניהם בשנוי צורתם שיאמרו ח"ו יש שתי רשויות. וז"ש אני אל שדי שאמרת לי לעולמי די ואין אחר אתי משו"ה אני מצוה לך התהלך לפני והיה תמים היינו המילה דלא אפשר בענין אחר.

ובזה פי' הרב אוהל יצחק ז"ל כונת הפ' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי זו המילה שע"י המילה והייתם לי סגולה מכל העמים שהוא הבדל בין ישראל לאוה"ע וא"ת אעשה שנוי בצורתכם לז"א זה א"א כי לי כל הארץ ואם אעשה שנוי בצורות יאמרו ב' רשויות יש ח"ו. ובזה פי' כו' דהע"ה שאמר השולח אמרתו ארץ היא המילה כמ"ש שש אנכי על אמרתך זו מילה והיינו כדי שיעשה הבדל בין ישראל לאוה"ע ולא עשה הבדל בצורות משום עד מהרה ירוץ דברו שאמר אנכי ה"א ואם יעשה הבדל בצורות סותר את דבריו שיאמרו ח"ו ב' רשויות. ובזה פי' ח"ר עזרא עטיא כו' הפ' להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו וק"ל.

והרב ארץ החיים ז"ל פי' כו' פי' זה במשז"ל דקודם חטא אדה"ר היה כתיבת האלף ישר כזה יו"י והיא גי' כ"ו כנגד שם הוי"ה ב"ה ובחטא אדה"ר נתעקם הוא"ו ונעשה א כזה וכל אחד מישראל צריך לתקן חלק חטאו מאדה"ר וזה נרמז בצורת האדם ב' עינים ב' יודי"ן והחוטם הוא ו'. וזהו להגיד כי ישר ה' ר"ל האל"ף שהיא כ"ו כמנין הוי"ה ב"ה צורי ר"ל מצורה שלי אני רואה שהיתה דרך ישר קודם החטא ולא עולתה בו ר"ל ולא דרך מעוקם כמו עכשיו שהרי בצורת תחילת העי"ן שהיא היו"ד ואח"כ החוטם שהוא וי"ו ואח"כ העין הב' היא יו"ד כמנין הוי"ה ב"ה ועתה בחטא אדה"ר נתעקם ונעשית אל"ף וצריך לתקן ע"כ.

ויהי בימי אמרפל וכו' ארבעה מלכים את החמשה וכו'. פי' רבינו מהר"ח זלה"ה בשער הלכותיים וז"ל דע כי ד' מלכים הנז' רומזים לד' יסודות שבאדם שמורכב מהם והם ארץ רוח מים עפר. וכנגדם הם ד' ליחות שהם אדומה ירוקה שחורה לבנה וכנגדם אף משחית חימה צרה. ואלו הד' יסודות הם ממוזגים באדם ובהיותם שות המזג ושלוש ביניהם האדם עומד על בודיו אבל כשמתגבר אחד על חבירו או מלחמה ביניהם וירגנו

באהליהם ויחסר המזג ויריבו בחזקת ארבעת מלכים את החמשה שהם חמשה חושים תוש השמע והמישוש והראות והריח והטעם שהאדם מורכב עליהם ובלעדם הוא כאבן דומם וכונת ד' מלכים אלו הוא כדי לבטל את החמשה חושים ובפרט אם קרב עת האדם להפטר מן העוה"ז כולם אלו ואלו יתחברו אל עמק השדים שהוא עמק הבכא וגברו הד' על הה' והכו אותם והוא שלא הועיל לאדם הרפואות ולא התרופות ולא נמלט ברוב הוגו וממונו כי לא יועיל הון ביום עברה וז"ש ויכו את הרפאים שהם הרופאים בעשרות קרנים מלשון עושר וכבוד ואת הזוהים בהם שלא ימלט אותו לא עושרו ולא ממונו ולא גבורתו ואימתו המפיל על הבריות וז"ש ואת האנשים בשוה קריתים ולא גדולתו בהיותו בן חורין וז"ש ואת החורי בהררם שעיר כי לכולם הכו וירמסו אותם בשער וימת. ועכ"ז לא נחו ולא שקטו ועוד ידם נטויה לבא לקטרג עליו אותם הד' מלכים הנגדיים הנז"ל שהם אף וחימה וכו' וז"ש וישבו ויבואו אל עין משפט היא קדש מקום המשפט וכ"ז הוא בשעת הדין של יציאת נשמה וז"ש ויכו את כל שדה העמלקי והאמורי שהוא הגוף החומרי והבשר שהוא חלק ס"מ וסיעתו הנקרא עמלקי כי הבשר הוא חלקם כי הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו ובשעת הקבורה הם עורכים מלחמה אחרת שהוא דין אחר וז"ש ויצא מלך סדום וכו' ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים בארות בארות חמר הם חורי עפר ובפיס מקום בית הקברות שסופם ליפול שם וז"ש ויפלו שמה החמשה מלכים המתים בהיותם בטלים לגמרי. והנשארים שהם הד' אבות נזיקין השור והבור וכו' סמאל וסיעתו אחר אשר לקחו את כל הרכוש שהוא הבשר והגוף בהבריא בשר שמן ויין ישן כי זה נשאר לו מחלקו מעוה"ז בכל עמלו וזה רכושו. הנה כל הרכוש הזה ניתן לחיצונים לקטרג עליו ויוציאוהו מן העולם וז"ש ויקחו את כל רכוש סדום ועמורה ואת כל אכלם וילכו וגרמו במ"ש באת כל אכלם וכינה הרכוש לסדום ועמורה בהיות שכל מה שרכש היה בגזל וחמס כדרכי סדום ועמורה. ולא די להם במה שלקחו מחלקם מהבשר והדם אלא שג"כ לוקחים הנפש אשר עליו תאכל ויקלעו בתוך כף הקלע ואח"כ מוסרים אותו ביד דומה שר של גהינם לעשות בה שפטים. וז"ש ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם וילכו עד שבא הפליט מלאך הממונה לחלץ עשוקים מיד עושקיהם אחד מני אלף המלמד עליו זכות ואומר פדעתו מרדת שחת בזכות איזה מצוה שעשה כי ריקן שבישראל מלא מצות כרימון וזה המלאך הולך ואומר לאברם היושב על פתח גהינם כי יושב פתח האהל כחום היום. ואז אברהם כשרואה אותו נמול יודע שהוא מבני ביתו ומצילו מידו ועמו ג"כ ממונים אחרים מצד החסד והרחמים בענר אשכול וממרא כי הם בעלי ברית אברם וג"כ הם מכירים בבית מילה שנמול כי לא חטא בו ונצול בזכות הברית מיד החיצונים. וז"ש וישמע אברם כי נשבה אחיו שהוא מזרעו וירק את חניכיו והם בעלי ברית אברם והם הצדיקים שהם ילידי ביתו. או יאמר ילידי בתו של זה הנדון ביד המקטרגים כי בראותו ילדיו מעשה ידיו שהיה פרה ורבה בבנים ובנות אז באותו זכות נצול בדכתיב אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם שהם יצילוהו בשעת הדין וזהו לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער ר"ל שער גהינם ויצילוהו משם. ונחזור לענין כי ז"ש וירק את חניכיו ילידי ביתו בזמן חיותו שח"י כי כן עולה שלש מאות וי"ח והבן. ובלוקחו אלה המצות רדף אברהם אחריהם של אלו המקטרגים עד מקום המשפט כי שם דנים אותו. וז"ש ויכם וירדפם עד חובה ואז מצילו מידם ולא די שהצילו אלא אפילו הפשעים והחטאות שעשה עושה שיתכפרו לו וזהו וירדפם עד חובה שהם החטאות שהיו להם כלי ויין לעשות לו דין עליהם הכל לקחם מידם מיד סדרא דשמאלא וז"ש אשר משמאל לדמשק ואז וישב את כל הרכוש שהם המצות וגם את לוט שהיא הנפש הנז"ל. ואחרי שובו מהכותם אז יוצא אליו דומה שר של גהינם וזהו ויצא מלך סדום מלשון דומה אל עמק שוה הוא עמק המלך ר"ל חוץ לעמק הבכא שהיא גהינם שהוא פתח ג"ע ואומר לו חן לי הנפש להביאה לגהינם והרכוש של המצות קח לך ואז אמ"ל אברהם די לך בבשר ודם ואין לך עסק בקדושה ונשבע לו כי לא יקח מצד חלקו כי בחלקו נפל חומר הגוף ורכוש הבשר השמן אשר רכש זה בעולמו וכל צד החטאות והאשמות כולם ניתנו לו לחלקו בהיותו בגהינם כי שם מתברר מאלו הסיגים ויהיו חלקו. וז"ש הרימותי ידי אל ה' אם אקח מכל אשר לך אם מחוט ועד שרוך נעל כלומר צד החטא והנעל שהיא הקלי' כי כ"ז חלקך בלעדי רק אשר אכלו הנערים מהמותרות הם יקחו חלקם ואני אקח הנפש הנבררת

להביאה לג'ע. ואז יוצא מיכאל שר ישראל שהוא כהן לאל עליון ומקבל הנפש מידו להקריבה קרבן להש'ת. וז"ש ומלכי צדק שהוא מיכאל בגי' מלך שלם הוציא לחם ויין ר"ל הוציא מצד הסיג הדק הנשאר דבוק באותו הנפש מצד לחם ויין שהן מזונות דקים כדי להקריב הנשאר לפני בוראו מפני שהוא כהן לאל עליון. ויברך את אברהם ויאמר אשר מגן צריך בידיך מצד בחי' החסד בחי' אל עליון הגומל חסדים טובים ועשה בהם כרצונו ויתן לו מעשר מכל להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא עכ"מ א"ד ז"ל. וחי"א ז"ל בחומ"א פי' כונת הפ' וישבו ויבואו אל עין משפט היא קדש. שם רמז על ישראל דכשישבו בתשו' אז יקיים ואשיבה שופטייך בבראשונה. וז"ש וישבו כשישבו בתשו' אז ויבואו אל עין משפט. וגם חי"א קד"ש שיהיה עילוי לשכינה שתעלה לבחי' חכמה קדושה עליונה ועי"ז ויכו את כל שדה העמלקי שימחה זרע עמלק מן העולם היושב בחצצון גי' עמלק ועי"ז השכינה מתעלית ונקראת תמר יה"ר שיבבי"א ע"כ.

וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את תניכיו ילידי ביתו שי"ח וירדוף עד דן ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכס וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק וכו'. יל"ד מהו ענין חלוקת הלילה. ובמד' אמרו רי"א הלילה נחלק מאליו ורבנו אמרו יוצרי חילקו. אמר ה' לאברהם אתה פועל עמי בחצי הלילה חייך שאני פועל עמך בחצי הלילה שנאמר ויהי בחצי הלילה זה' הכה כל בכור. צל"ד מה תלוי זב"ז ומהו כוונתו באומר אתה פועל עמי. גם לאיזה ענין הוצרך הכתוב לומר וירדפם עד חובה וכו' וגם הרבה דקדוקים בפסוקים אלו.

אכן פי' הרב ערבי נחל ז"ל וז"ל שהנה בודאי לא הלך אאע"ה במקרה נגד המלכים החזקים ממנו במעט עם אלא כאשר מתחילה ידע שכבר הפילים משורשם וכהרוגים הם וכאשר ידע בבירור שכבר כלה שורשם אז רדף אחריהם וזהו שאמרו במד' רודפי של אאע"ה הרוגים היו זה הוא דבר ברור. ואמנם בענין לענוש לרשעים ולהפילים מצאנו ב' בחינות. א' מבואר בכתבי האר"י ז"ל שהצדיק ברוב כחו וכוונתו הוא ממשיך מלמעלה כל כחות הדין והגבורות דרך מידת המלכות אשר שם מדה"ד אדני' דינא דמלכותא וממשיך כ"ז על הרשע שהוא הנופל מאליו. וענין זה הוא מיעוט לבד שמתמעט הרשע הנופל ועי"ז או"ל גם ענוש לצדיק לא טוב כי מאחר שממשיך מדה"ד דרך המלכות ושם הכל במשפט דינא דמלכותא שע"ז מורים אותיות ד"ן מאדני' אזי בהגיע הגבורות לשם דנים את הצדיק שהוא אם ראוי הוא לענוש את הרשע שהוא וכאשר יש עליו איזה קטרוג אז תשש כחו ואין הפעולה נגמרת. אך יש מין שני כמ"ש בסנהריב שנפתחו אזנם ושמעו שירת המלאכים ולא יכלו לסבול ונתבטלו וזה ענין נקרא רבוי אחר רבוי ופעולה זו ודאי נגמרת כיון שאין ממשיך מדה"ד אדרבה ממשיך התפשטות רב. ונבאר כ"ז בפרטות כי מתחילה עשה אאע"ה הפעולה הראשונה וכיון שהגיעה מדה"ד לד"ן מאדני' אז דנו הרבר ותשש כחו וכאשר היה למעלה כן היה למטה שלא רדפם רק עד ד"ן ושם תשש כחו. וז"ש וירק את חניכיו וכו' הענין הוא כי ידוע כי הקדים מדה"ר ושיחפו עם מדה"ד כי הגבורה נשתלשלה מחסד ולכן יש בו המתקת קצת וכן מדה"ד של המלכות או"ל בת היתה לו לאאע"ה שידוע שכל מדה"ד נשתלשלה מחסד שהיא מדתו של אברהם כי למעלה ממדתו אין שם שום מדה"ד ולכן כל כחות הדין כולם יקראו ילידי ביתו של אברהם. והנה אברהם הוא איש החסד וכאשר רצה להמשיך כחות הדינים על הרשעים ההם היה כוונתו להרבות ההשפעה במדתו וממנו בא כחות הדינים על הרשעים ההם ממילא עכ"פ היה כח החסדים בהם וידוע כי חסד הוא ע"ב וממנו נמשך גבורה גי' רי"ז והוא צירוף ויעבור העולה רפ"ח ובהמשך הדינים ונצטרפו למדה"ד של המלכות והמלכות נקנית בשלשים מעלות כמ"ש האר"י ז"ל ע"פ שיר למעלות שהוא רומז על ל' מעלות שבמלכות ועולה הכל שי"ח. וזש"ה מה שעשה אאע"ה בפעולה א' לענוש אותם הרשעים בהמשיך עליהם מדה"ד וירק את חניכיו ילידי ביתו שי"ח כאמור אכן וירדוף עד דן כנז"ל שבהגיעו לשם נתבטל הפעולה וכראותו כי לא יכול להם להענישם בדרך זה הפש לעצמו להענישם בדרך השני שהוא ענין רבוי אחר רבוי. ועניינו כך הוא הנה ידוע מדת מלכות הוא לילה וידוע כי בכניי לילה יש קצת מתוק להדין והענין שיש שם קדוש לל"ה והוא מע"ב שמות ועולה ס"ה גי' אדני' והוא מדה"ד בלי מתוק ולכן פסוק להודיע לבני האדם גבורותיו ר"ת לל"ה כמ"ש האר"י ז"ל. אכן

לפעמים יתמתק ע"י מה שנמשך מלמעלה שם י"ה מן החכמה כי אבא יסד ברתא ובוה מתקשר מדה"ד שהוא לל"ה עם שם י"ה אשר הוא רחמים פשוטים ועושה שילוב ב' שמות ונעשה צירוף לילה דהיינו ל' מן שם לל"ה ויו"ד מן י"ה ואח"כ עוד ל' ואחר כך עוד ה' מתיבת לילה כולל ב' ההי"ן ולכך בכנוי זה נמתק מדה לילה. ואמנם ידוע כי כאשר האור יורד בהדרגה או יוכל התחתון לסבול אך כאשר האור ההוא מכה בכח אזי נשפע ברבוי. ולפעמים ע"י זה לא יוכל המקבל לסבול ואז יתרבו האורות בחשבון הנקרא הכאה. והענין הוא דרך משל במ"ש צירוף לילה שמשפיע שם י"ה בשם לל"ה אם השפע בהדרגה נעשה מתוך כאמור אבל כאשר מכה ומשפיע בכח אזי הוא רבוי האורות מאד והוא עשר פעמים ס"ה עולה תר"ן ה"פ ס"ה עולה שכ"ה סך הכל הוא תתקע"ה. וידוע כי אור המכה אזי בכח ההכאה חוזר האור ומכה ג"כ נמצא נעשה ב"פ תתקע"ה ובאמת למעלה הם אורות גדולים וכאשר נשפע למטה א"א לסובלו וזה ענין העונש שהוא בדרך רבוי אחר רבוי דהיינו שמשפיעים עליו אורות מרובים עד שלא יוכל לסבול. כי בחי' א' מהעונש הוא ממשיכים כל הדינים אל המל' ובחי' זו הוא שממשיכים אל המל' ההמתק משם י"ה אל מדת לילה שהיא המל' בכח ובהכאה וכאשר נמשך זאת על הרשעים אין בהם כח לסבול ומתבטלים. ובבחי' זו השנית לא יהיה שוב תשש כחו ע"י איזה קטרוג כי אדרבה ההמתקה מרובה. וזש"ה כי אחר שע"י פעולה הא' רדף עד דן ושם תשש כחו ועשה הפעולה הב' וגודע כי כל פעולה רוחנית צריכה לימשך על מה שכנגדה בגשמי לזה עשה הפעולה בלילה הנשפעת ממידת לילה ואמר ויחלק עליהם לילה ר"ל שהיו כונתיו לזה שחלק עליהם צירוף של לילה ואז היו ב' שמות שם י"ה ושם לל"ה כי בהיותו משולב אזי ה' של תיבת לילה כולל ב' ההי"ן של ב' השמות משא"כ בהתחלקם ולזה אמרו במד' הלילה נחלק מאליו והדקדוק מבואר דתיבת הלילה מיותר אלא הנרה לנו לישב שאף שבפסוק כתיב תיבת לילה היינו לפי שקודם שנחלק אין בו רק ה' אחת משא"כ בהתחלקם אז יש תיבת הלילה בב' ההי"ן וזהו ויחלק עליהם לילה היינו שכיון כונה הנז' לחלק על המלכים ההם שילוב לילה. ואמר הוא ועבדיו כי היו כולם צדיקים אלא שהוא שקול ככולם לכן הוא היה בכחו לבדו לעשות המשכה זו שייגיע ע"י כליו לרשעים ועבדיו בצירוף כולם ג"כ עשו כונה זו שתלקו שילוב לילה ואח"כ ויכס ר"ל המשיך ההשפעה בכח ההכאה וכבר אמרנו שבכל הכאה נעשה ב' הכאות ב"פ תתקע"ה. ממילא כיון שהוא עשה כן ועבדיו עשו כן נתהווה ד' פעמים תתקע"ה וע"י המשיכו כל הכחות ההם במידת לילה ונמשך ללילה הגשמית לענוש הרשעים ברבוי אחר רבוי ונעשה באותו לילה כחות תללו לבטל הגוים ולעשות תשועה לישראל בלילה ההוא והיה בחצי הלילה ה"א ב"פ תתקע"ה וכן בחצי השניה והיה יכול אאע"ה לרודפם כל הלילה אלא שרצה ה' שלא יפעול אאע"ה באותם הכונות והתמשכות רק בחצי הלילה הא' והכחות שנשארו לחצי הלילה הב' יהיה נשמר לתשועת ישראל במצרים ושם היה העונש ג"כ בדרך זה שהוא רבוי אחר רבוי כמש"ה כחות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור שע"י שנגלה קדושתו במצרים לא יכלו לסבול וזה היה בכח הכונות שהמשיך אאע"ה אל תוך אותו הלילה וזש"ה ויהי בחצי הלילה ר"ל שנחלק שילוב של תיבת הלילה וה' הכה כל בכור רמו ג"כ להכאת האורות כנז'. ותראת בזה פלא כי בחצי לילה הא' היה ב"פ תתקע"ה העולים אלף תתק"ן כחות להעניש אותם המלכים ונעשה בהם צירוף וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק ותיבות אלו עולים אלף תתכ"א ובכח צירופים אלו רדפם ונשאר עוד קכ"ט כחות אשר היה יכול עוד לרדפם ושב מהם הרי שלא רדפם והכס עד חצי לילה ממש אלא איזה שעה קודם כחות לילה ואותם קכ"ט כחות אשר היה יכול עוד לרדפם ושב מהם עם כל הכחות של חצי לילה הב' נשארו שמורים למצרים ובמצרים נאמר ויהי בחצי הלילה שפי' שנחלק תיבת הלילה כנז"ל, וה' הכה כל בכור בארץ מצרים ו' תיבות אלו עולים כמנין הכאה א' כי הכאה ב' נשארה שמורה לעת"ל אלא שהם עולים אלף י"ג והכחות מהתכאה א' תתקע"ה נחסר ל"ח כחות נשלמו מאותם קכ"ט כחות שנשארו מחצי לילה הא' של אאע"ה. והוקשה לרז"ל שא"כ עדיין נשאר צ"א כחות מחצי לילה הא' שלא פעל כלום, לזה דרשו ע"פ זה' הכה כל בכור זה' הוא וב"ד שידוע שהוא רמוז להו"י אדני העולים צ"א הרי נשלם המנין. נמצא א"כ ששב אאע"ה מהכחות המלכים קודם חצי הלילה מעט והוא פלא שמיזב בזה מה שהקשו ז"ל על מ"ש משרע"ה כחות הלילה דמי איכא

ספיקא קמי שמיא ורש"י ז"ל פ"י שאין פ"י מלשון חצי לילה אלא כהתחלק לילה והוא מתוק מאד עם דברינו. כי באמת תיבת כחצות רומז לב' הפ"י גם יחד כי הכונה כהתחלק לילה ר"ל צירוף הלילה ופ"י ג"כ לא בחצות ממש אלא מעט קודם חצות וכאמור. יצא מזה שבחצי לילה הא' פעל אאע"ה בב' הכאות פחות קכ"ט ובמצרים התחיל הפעולה מעט קודם חצות ופעל בהכאה א' ובצירוף קכ"ט כחות שנשארו. ולזה צעקו מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים אף שלא הגיד להם מרע"ה רק ומת כל בכור אלא שראו שהיה הפעולה בהכאה א' ומתו כל הבכורים וחששו פן יפעול עוד בהכאה ב' וימותו כולם לכך גירשו את ישראל. ובוה מבואר המד' אמר לאאע"ה אתה פעלת עמי בחצי הלילה ר"ל אתה פועל פעולות עמי דייקא עם שמותי הקדושים בכח התחלקות שילוב הלילה חיד שאני פועל עם בניך ר"ל בכח וביד בניך אפעול ג"כ בחצי הלילה הב' ר"ל בכח התחלקות שילוב הלילה שעשית ונשאר שמור חצי השני למצרים וכאמור ודוק.

ואמנם ביאור צירופים אלו וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק הוא ענין פלא שהם רומזים מהות הכחות הנעשים מהכאות ההם כי כתבנו שזה עונש לרשעים הנעשה ברבוי אחר והנה ענין המיעוט הוא מצד הדינים כמ"ש בע"ה כי אכין ורקין מיעוטים כי א"ך ור"ק ג"י שכ"א דינים ואתין וגמין רבויים כי את גם ג"י מקדש העולה תמ"ד המורה על קדושה שלמעלה המכונה בשם לאה ובה רמזו ת"י אנכי ולוקחת ד' אלפי"ן מלאים שעולים תמ"ד. אמנם להבין איך ריבוי אחר ריבוי הוא מיעוט יותר זה יובן בי זה לעומת זה עשה האלהים ונגד מקדש יש קלי' נקראת דמשק אותיות מקדש וידוע כי הקלי' נתתו מצד שמאל כי הם נאחזים בדינים והם אחוריים אל הקדושה ולכן זה לאות כי את לבד או גם לבד הוא רבוי מצד הקדושה בחי' מקדש כאמור. אבל כאשר תראה רבוי אחר מורה על שהוא מבחי' אחוריים אשר את גם ג"י דמשק שהוא לעומת מקדש ולכן רבוי אחר הוא ממעט יותר מן מיעוט כי אך ורק מיעוטים הם מבחי' דינים משא"כ רבוי אחר רבוי הוא מיעוט מצד הסט"א אחוריים דקדושה ונאחזים בשמאל והיינו קלי' דמשק. וזש"ה כי עבור שבעשות אאע"ה פעולה הא' שהוא בדרך מיעוט לא יכול כי תשש כחו בהגיעו לדרך לכן עשה פעולה ב' שהיא מצד רבוי אחר ויחלק עליהם שילוב הלילה כנו"ל ויכס שעשה הכאות דהיינו רבוי אחר ולכך צירופי תיבות המתהווים מאותם הכחות לענוש הרשעים ההם היה וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק ר"ל שעשה להם מיעוט באופן אשר משמאל לדמשק ר"ל שעשה להם חובה שהיא ג"י א"ך והוא מיעוט מצד חובה שהיא סט"א אשר נתהווה משמאל הנעשה ע"י רבוי אחר שהוא את גם השייך לדמשק לא למקדש והבן כי הוא פלא. ולזה אמר הפ' שנתירא אותו הפעם עבור שהשיג לענשם מצד דמשק ולא מצד מקדש הרמזו בתיבת אנכי לזה נתירא כדרך הצדיקים שמתיראים או אמ"ל ה' אל תירא כי רבוי שלך הוא מצד הקדושה של מקדש הרמזו באנכי וזהו אנכי מגן לך ולכן ג"כ הבטיתו על תשועת מצרים ואמ"ל ידוע וכו' שאני איני גוזר רק גירות והם יוסיפו ולכן כמדתם אעשה וגם את היינו רבוי אחר ג"י דמשק אשר יעבדו דן אנכי דייקא ותשועה זו באה מכח אברהם שנשאר חצי הב' למצ' ואחרי כן כ"מ שנאמר אחרי מופלג היינו לעת"ל ישאר ג"כ מפעולתך ויצאו ברכוש גדול בקדושה יתירה. ויש רמז נפלא כי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול עם ב' תיבות רכוש גדול עולים התקע"ה שזו היא השמורה לעת"ל. א"ד ז"ל חיים וקיימים. ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת וכו'. פ"י הרב בינה לעתים ז"ל בהקדמה שהמציא כי יותר טוב מהחופשיות הוא היות שישתעבד למי שראוי לכך היות לו אדון גדול כזה הוא החירות האמתית והחופשיות הגמורה. וע"ז אמר המלאך להגר כמתמיה איד עלה על לבך לצאת משפחות שרה אחר שזכית להיות שפחה לאשה מעולה ויקרת הערך. הלא תשכילי אי מזה באת מעיקרא כשנכנסת לביתה אחר היותך בבית אביך בת מלך עצור ועכ"ז באת משם להסתופף בצל אדונים אלו כי בחר בד' אביך דמוטב לך שתהא שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר. ומעתה אנה תלכי לאיזה שום מקום תוכל ללכת שלא יהיה שם ערכך פחות ונבזה יותר מהיות שפחה לשרה. אז השיבה מפני וכו' ר"ל גם אנכי יודעת זו כי לא אוכל להשיג מעלה יותר מהשתעבד לשרה ואיני בורחת מלהיות לה שפחה ואמה. אבל מה שאני בורחת הוא בלבד מפני ר"ל מהפנים של זעם וחרון אף שלה בהנחה דהיא גברתי ואני שפחתה אך פני חרונה וזעמה הפתאומית לא

אוכל שאת ואני מקיימת בעצמי חבי כמעט רגע לכך אנכי בורחת לפי שעה עד שיעבדו פנים של זעם. א"ד ז"ל ועפ"י סיים הרב אברהם אנכי יצ"ו מ"ש לה המלאך שובי אל גבירתך והתעני תחת ידיה דשובי אל גבירתך זה אינו חידוש דהיא אולא ומודת שתחזור לגבירתה אבל החידוש הוא והתעני תח"י כמשפט הא' דתסבול מה שעשתה שרה ותענינו שרי כי ע"י הרבה ארבה את זרעך דההכרח כך כדי לזכות לשכר טוב ע"כ.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בנח"ק משם הרב כמהר"א קשטיל ז"ל במאי דק"ל עבד שברו מא"י לחו"ל דינא הוא מחזירין אותו לאדוניו. וז"ש הגר שפחת שרי אי מזה באת מא"י ואנה תלכי לחו"ל וא"כ דינא הוא שובי אל גבירתך וכו' ע"כ.

באו"א שמעתי משם המפ' באופן זה דכשראמה שאמ"ל המלאך הגר שפחת שרי אי מזה באת וכו' נצטערה דלמה קורא אותה שפחת שרי דכל הכאב והצער שיש לה הוא זה ששרה משתרת עליה ואומרת לה שהיא גבירתה והיא מענה אותה ולכן היא בורחת. וז"ש מפני שרי גברתי אנכי בורחת ר"ל דעיקר בריחתי מפני זה השם שהיא גבירתי ואתה בא להוסיף על יגוני וקורא לי שפחת שרי ע"כ.

והרה"ק מהר"ח ז' עטאר ז"ל בס' זה פי' המשך הפסוקים עפ"י משו"ל דהגר שפחת מלוג היתה לשרה והוא חייב במזונותיה ואינו רשאי למוכרה וגופה קנוי לשרה והפירות לאברהם ובענין בני שפחת מלוג נחלקו בכתובות דף ע"ט תכמים אומרים לאשה והטעם משום דחיישינן למיתה והקרן כלה. והנגיה סובר לבעל דלא חיישינן למיתה. עו"א בגיטין דט"ל אמר רב עבד שנשא בת חורין בפני רבו עשאו בן חורין ומפרש לה כשהשיאו רבו בת חורין משום שמן הסתם שחררו דאל"כ לא היה עושה עבירה ע"י להשיאו בת חורין ע"כ. וה"ה שפחת שהשיאה רבה לבן חורין עשאה בת חורין וכתב מרן ביו"ד סי' רס"ו הבא על שפחתו עשאה בת חורין ודוקא לשם אישות אבל שלא לשם אישות לא עשאה בת חורין ע"כ. ובבא עליה סתם נחלקו הרי"ף והרמב"ן להרי"ף מן הסתם ג"כ עשאה בת חורין ולהרמב"ן לא עשאה בת חורין אלא אם כן פירש לשם אישות. בנא"ה כי בראות שרה שהגר מזלזלת בכבודה רגזה ורעשה היתכן כי שפחת תקל גבירתה ומסתמא אברהם הרגיש בדבר. ודנה בזה ב' חילוקי דינים הא' שאברהם גילה בפירוש שבא עליה לשם אישות או הגם שבא עליה בסתם חושבת הגר שהיא בת חורין כהרי"ף ז"ל. והב' שחשבה הגר שיצאה לחירות מדין עבד שנשא בת חורין בפני רבו וה"ה שפחת שנשאת לבת חורין עשאתה גבירתה בת חורין ובוזה פקע עבדות מתגר. ולזה צעקה לאברהם כי עליו תלונתה ולא על הגר כי הגר כפי הדין שחושבת בדעתה שהיא בת חורין אין להאשימה אבל חמסי עליך שאתה מסכים לדעתה שלא כדן. ואמרה טענות לסתור טעות הגר באומרה אנכי נתתי שפחתי בחיקך פי' שפחה זו שלי היא ואין לך בה אלא פירות ולו יהיה שתבוא עליה בפ' לשם אישות אין לה בזה דין שחרור כי אינה שפחתך לשחררה והגם שתאמר כן בפירוש. ואם לצד טענת המשיא עבדו לב"ח וזו נתתיה לך לאשה שאתה ב"ח דוקא אם נתתיה סתם אבל אנכי לא הנחתי הדבר סתם אלא פירשתי בפירוש שלא שחררתיה אלא עודנה שפחתי הגם שהיא בחיקך וכמ"ש בדבריה הא' בא נא אל שפחתי פי' אחר שתבא עליה עודנה שפחתי ולא נתנתה אלא לאברהם ואם ירצה אברהם לתתה או לשלחה לעצמה אין לו רשות. או אברהם הודה לדבריה שהדין עמה בטענתה ומה שבא עליה היה טעמו לתוציא הוזהמא שלו בישמעאל ונשאר אור שלם ונכון ביצחק. לכן אמרה שרה ישפוט ה' ביני ובינך ויראה שהדין עמי לכן תיכף הודה לדבריה. וכשראמה שרה שהדין עמה ואין סתירה לטענתה ועדיין היא שפחתה אז ותעניה שרי ותברח מפניה שהגר זכרה שעברה עליה את הדין ודין בת חורין יש לה לצד שגבירתה נתנה אותה לאברהם ודאי יצאה לחירות והיא לא שמעה התנאי שהתנית שרה לזה ברחת לה. לכן ויפגעו בה מלאכי האלהים והודיעו אותה כי עדיין היא שפחת שרה ולא יצאה לחירות וצריך שתקבל עליה את הדין לכן אמ"ל המלאך הגר שפחת שרי אי מזה וכו' ר"ל שעדיין את שפחת שרה ותאמר מפני שרי גבירתי אנכי בורחת ר"ל דכל בריחתי מפני ששרי חושבת שהיא גבירתי ועדיין אני שפחת כי לדעתי כבר יצאתי לבת חורין ולכן אנכי בורחת לעצמי אז אמ"ל המלאך שובי אל גבירתך שאין הדין עמך אלא עדיין את שפחת והיא גבירתך לכן שובי אצלך. וגם תקב"ה הסכים כן ואמר וגם את בן האמה שקראו בן האמה את"ד ז"ל.

והר"ב ברכת טוב ז"ל פי' כונת אומרה חמסי וכו' במשו"ל אכרם אינו מוליד אברהם מוליד שרי אינה יולדת שרה יולדת והו סוד ה"א לכם זרע. וז"ש ושרי אשת אברהם

ר"ל מכח דהיא שרי ולא שרה וגם אשת אברם ולא אברהם לכך לא ילדה לו לו דייקא לפי שבשניהם חסר ה"א ע"כ המציאה תחבולה ולקחה שפחתה ושמה הגר ר"ל בשמה ה"א ג"ר. ועוד דבשמה נמצאו ב' ההי"ן כי ג"ר במ"ק ה' וז"ש אולי אבנה ממנה מאחר שיש לה ב' ההי"ן אולי אזכה ליבנות ממנה לכן אמר וישמע אברהם לקול שרי ר"ל כיון דהוא אברם והיא שרי ושניהם צריכים אל אות ה'. וע"כ אמ"ל אח"כ חמסי עליך ר"ל מה שיתמוס אח"כ משני דהיינו יו"ד של שר"י זה הוא גם עליך ר"ל דלך ג"כ תועלת דהרי תתחלק היו"ד לב' ההי"ן אברהם ושרה. וז"ש נמי ישפוט ה' ר"ל ה' שהוא יו"ד יתחלק ביני וביניך וא"כ לא נצטרך ליקח אות ה' מאחר. א"ד ז"ל.

פרשת וירא

סמיכות וכו' בעצם היום הזה נמול אברהם וכו' וירא אליו ה'. פי' הרב ע"ח אנג'יל ז"ל בהק' מ"ש במד' מזבח אדמה תעשה לי וכו' בכל המקום וכו' אמר הקב"ה ומה מי שזובח עולה או שלמים אני נגלה לברכו אברהם שזבח את עצמו עאכ"כ אמר ר' אחא בא וראה שנתן הקב"ה כח לאברהם שביום שכל את עצמו מל לכל ביתו והיה הדם מנטף עד שהעמיד אברהם מן הערלות גבעה ונהר של דם יוצא מביתו ואמר הקב"ה למלה"ש בואו ונבקר את החולה ע"כ. ז"א בעצם וכו' נמולו איתו לפיכך זכה אברהם שנראה אליו הקב"ה פנים בפנים כדי לבקרו לפי שהיה חולה ע"כ.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל במ"ש במד' והביאו רש"י פי' לך לך ע"פ ויפול אברהם ע"פ ממורא השכינה שעד שלא מל לא ה"ל כח לעמוד אמנם כיון שכל היה בו כח לעמוד ולא היה נופל. וז"ש בעצם היום הזה נמול אברהם ומיד וירא אליו ה' והוא יושב דייקא לא נופל כיון שכבר מל היה בו כח לעמוד ע"כ.

באו"א פי' הרב ורע ברך א' במ"ש בזוהר דבנח כתיב את האלהים התהלך נח ובאברהם כתיב התהלך לפני והיה תמים משום שאאע"ה עד שלא נמול לא זכה למדריגה שתלך השכינה לפניו אלא לאחריו כי עיקר הזכות ותמדריגה העליונה היא שתלך השכינה לפניו והוא אחריה וזהו התהלך לפני והיה תמים ופי' שם בזוהר ר"ל עכשיו כ"ז שאינך נמול התהלך לפני עד שתהיה תמים במילה ואז תלך מאחרי לראות השכינה עין בעין. אבל נח שהיה נמול ופריעה לא היה לו לכך לא הלכה שכינה לפניו ממש אלא מצדו וזהו את האלהים לא אחרי אלהים ולא לפני אלהים אלא את האלהים בצד השכינה ולכך ישראל שחטאו ואמרו המבלי אין קברים כתיב ויסע מלאך האלהים וילך מאחריהם ע"כ. ובזו"ו כונת הפ' אחרי ה"א תלכו אחרי דייקא שתזכו למעלה עליונה הנז'. ובזו"ו כו' מד' אמ"ל ר"י לר"א כלום שמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו אמ"ל משל למי שהיתה לו בת היה מחבבה וקראה בתי שנ' שמעי בת לא זו מחבבה עד שקראה אחותי רעיתי לא זו מחבבה עד שקראה אמי שנ' ולעמי האזינה לאמי כתיב ע"כ. ולנו לדעת מהו כונתו בג' כנויים אלו. אכן אפשר שהם הג' מדרגות הנ"ל א' שהולך לפני השכינה. ב' בצד השכינה. ג' המעולה שהולך אחרי השכינה. והם ג' כנויים אלו בת אחות אם. והוא דהנהגת האם עם הבת שמוליכה את הבת לפנייה והיא אחריה להשגיח עליה ולתת לה שפע. וכן בכאן בתחילה היו הצדיקים כדוגמת בת והיו הולכים לפני השכינה והיא מאחריהם. ואח"כ דוגמת אחות שהם הולכים זו בצד זו ואח"כ הם כביכול דוגמת האם והולכים אחר השכינה והיא לפנייהם דכביכול היא צריך לכבודיה. וז"ש מרע"ה ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא. וק' דאדרבה משום שקשה עורף הוא צריך שלא ילך. ועוד מ"ש בקרבנו הול"ל לפנינו. אכן חדא מתרצא חברתה דמן תראוי שיזכו למעלה עליונה שהשכינה תלך לפנייהם כבתחילה דכתיב וה' הולך לפנייהם אבל מחמת שלא היו טובים כ"כ ביקש על מדריגה הפחותה שהיא בקרבנו שהיא מדריגת אחותי הנ"ל וזהו שסיים מה שאמרתי בקרבנו ולא לפנינו משום כי עם קשה עורף הוא ולא זכו למדריגה זו שהיא עליונה ומכ"ש למדריגה ד' שיראו השכינה עין בעין כי אפי' המדריגה הג' לא יזכו רק לראות אחרי שכינה כי לא יראו פניו כדכתיב אח"כ וראית את אחורי ופני לא יראו. וזהו מ"ש בשה"ש ישקני מנשיקות

פיהו וכו' משכני אחריו גרועה דכנס' מתאויס שישקם מנשיקות פיהו פנים אל פנים והקב"ה משיב דאין זה עכשיו אלא לעת'ל ואז מתפללים לפחות משכני אחריו שהיא מדריגה ג' והוא משכני אחריו דייקא. נמצא דאברהם קודם שנמול היה הולך לפני השכינה והיא אחריו ולא היה רואה כו"ע אבל כיון שבועצם היום הזה נמול אברהם אז זכה שהשכינה הלכה לפניו וראה אותה והוא וירא אליו ה' דנתחדש לו עתה שראה השכינה מה שלא ראה מקודם שהיא היתה הולכת אחריו את"ד ז"ל. ובזו"ו כונת הפ' אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה'. והוא פשוט שהוא מתפלל שיבנה לו ביהמ"ק ונזכה למדריגה ד' לחזות בנועם ה' פנים בפנים ודו"ק.

בא"א פי' בס' סמוכים לעד במ"ש במד' וזה הדבר אשר מל יהושע דבר אמ"ל ומלן אמ"ל מה אתם סבורים שאתם נכנסים לארץ ערלים כך אמר ה' לאברהם לך ולזרעך אחריו ע"מ ואתה את בריתי תשמור. ואיתא בזהר אמר השטן שטתי בכל העולם ואינם ראויים ישראל לבא לא"י שלא השלימו תומן ומסר לו ה' את איוב. ואיתא ביר"ר בשם מג"ע כל היסורין שבאו על איוב ראויים היו לבא על אברהם והוא הסוד וירא אליו ה' באלוני ר"ת איוב. ובא"ה בעצם היום הזה נמול וכו' ובזכות המילה ראויים יקוים הפ' לך ולזרעך אחריו וק' היאך נכנסים לא"י כי קו"ו יצאו ות"י וירא אליו ה' באלוני ר"ת איוב ר"ל שהקב"ה הראה לאברהם איוב שבשעה שיקטרג השטן על ישראל ימסור לו את איוב ע"כ.

בא"א אפשר לפ' רמז זה דאיוב סמוך למילה במשנ"ל דמה שציוה הקב"ה על המילה ולא ברא אותם מהולים לתורות מעשה ב"ו עדיף. וידוע דזה טעם שהקב"ה אינו מבטל הע"ז מן העולם משום דמעשה ב"ו עדיף ואוה"ע סוברים מעשה שמים עדיף. וידוע דיסורי איוב לכפר עון תרח שעע"ז. בזו"ו בעצם וכו' נמול מזה נראה דמעשה ב"ו עדיף וכדי שלא יראה אברהם דא"כ הוא צריך שיסבול יסורין לכפר על עון אביו תרח שעע"ז לכן תכ"מ וירא אליו ה' ואמ"ל אל תירא ואל תפחד שהרי אני מומין לאיוב לכפר ולכך נרמז בר"ת איוב ודו"ק.

בא"א אפ"ל כונת הסמיכות דרך רמז מוסר במ"ש בעלי המוסר דעיקר התשו' שישבו האדם בעודו בכתו בתוקף בחרותו ולא די שיחזור הוא אלא גם את זה שיחזור את אחרים הן בניו ובני ביתו והן אחרים שע"ז נחשב לו כאלו בראם כמ"ש ואת הנפש וכו' וע"ז זוכה שהשכינה שורה עמו תמיד שכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וע"ז הוא מבטל כח הדינים מעליו וידוע גדולה תשובה שמארכת וכו' וגם גדולה תשו' שמקרכת את הגאולה וידוע שאותיות הו"א הם חסרים וגם ע"ז הוא מחבר אותיות הטם למקומם שהם ה"ו מהו"ת ומ"י מאלהים וידוע שאברהם הוא כנוי לצדיק כמ"ש בזה"ק. בזו"ו בעצם היום וכו' ר"ל אם בעצמו של יום שהוא בתוקף בחרותו נמול אברהם שהוא הצדיק שמל את ערלת לבבו וחזר בתשו' או וישמעאל בנו ישמע אל והוא נקרא בן להקב"ה ולא די שהוא יחזור דוקא אלא וכל אנשי ביתו הן ילידי ביתו שהם בניו וב"ב והן מקנת כסף מאת בן נכר אם הוא מחזירם בתשו' ונמולו אתו או וירא אליו ה' שם הוי"ה ב"ה שהוא רחמים באלוני ממר"א גי כ"ט ע"ה שהוא מבטל כח הדין ומגביר הרחמים וע"ז והו"א אותיות והו"א שהם חסרים יושב פתח האוהל שהוא מחזירם למקומם וגם כחם גי' חיים שמארכת ימיו וגם מקרכת את הגאולה ויתוקנו אותיות הו"ו כנו' ודו"ק.

וירא אליו ה' וכו' פי' מהר"י אלגאזי ז"ל בהק' מ"ש במד"ר לעשות צדקה ומשפט בתחילה צדקה ולבסוף משפט הא כיצד אברהם היה מקבל את העוברים ושבים משהיו אוכלים ושותים אמ"ל ברכו לה' ואי לא מקבל עליו לברך אמ"ל הב מה דעלך אמר מאי אית לך הוה אמ"ל חד קסיט דחמרא בעשרה פורלין חד ליטרא דקופה בעשרה פורלין מאן יהיב לך חמרא במדברא מאן יהיב לך קופה במדברא מן דהוה חמי ההוא עקתא דהוה עקי לון הוה אמר ברוך אל עולם שאכלו משלו ע"ד לעשות צדקה ומשפט בתחילה צדקה ולבסוף משפט ע"כ. וצ"ל במאי פליגי האורח ואברהם וכיצד האורח אומר מאי אית לך עלי ומה אומר אברהם מאן יהיב לך במדברא. אכן פי' בהק' מ"ש התה"ד ז"ל שמי שאמר לחבירו בא ואכול עמי ואכל עמי חייב לשלם לו דמי מזונו וראיתו מההיא דקרע את כסותי חייב את שמותו לו לקרוע ה"נ אפי' שאמ"ל לאכול את שלו חייב וכ"פ מור"ם סי' רמ"ו וז"ל המפרנס את חבירו סתם צריך לשלם לו ולא אמרינן מתנה יהיב ליה. והק' הפוסקים ממ"ש הר"ף בתשו' הביאה מרן סי' קכ"ח במי שפרנס יתום בתוך ביתו וכשגדיל היתום תבע מה שהוציא עליו ואמ"ל שבתורת הלואה הוציא והיתום טוען לא כי אלא

בתורת מתנה השיב הרי"ף ז"ל שאין לו על היתום כלום לפי שלא אמ"ל אוציא עליך משלי בתורת הלואה ודאי לשם ג"ח כמ"ש במי שהלך למדנה"י ועמד א' ופרנס את אשתו הניח מעותיו על קר"ץ הרי דהרי"ף ז"ל פסק הפך תה"ד ז"ל. והרבה חי' נאמרו בזה. הש"ך תי' משם רש"ל דמ"ש חייב היינו בדלא אשכח באתריה לאכול חנם אבל היכא דאשכח באתריה לאכול חנם אצל בעה"ב אחר וזה קראו פטור לשלם. והכנה"ג תי' דהרי"ף איירי שהאכילו עמו בביתו מפתו יאכל ומכוסו ישתה או פטור. והתה"ד איירי בשולח לו לביתו פרנסתו או חייב לשלם. ובזה פי' כו' הפ' שלח לחמך וכו' כי ברוב הימים תמצאנו שלא דייקא ר"ל שתשלח לו לביתו ואז ברוב הימים תמצאנו שהוא חייב לשלם לך לא כן אם יפרנסנו סתם בביתו הניח מעותיו על קר"ץ. וזהו ג"כ כונת הפ' ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם ותאמר אל אישה נעשה נא וכו' ויהיה היום ויאמר אל גיחזי נערו קרא לשונמית הבנ' וכו' הנה חרדת וכו' דיל"ד מאי דעתה דשונמית שעשתה מקום מיוחד הלא טוב יותר ליהנות מאורו בביתה כמקודם. גם אלישע למה לא נרגש לשאול אותה מה היא צריכה עד שיחדה לו מקום ולא מקודם. אכן עפ"ה א"ש דהשונמית כל דעתה אולי תוכל להבנות ע"י תפילת הצדיק אולם דנה בדעתה כל זמן שהוא אוכל עם כל בני הבית לא ירגיש אלישע דדעתה אפרוטה דדינא הוא דהמפרנס חבירו סתם פטור. לכן אמרה לאישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא יכול על כל בתורתו וקדושתו אכן הוא עובר עלינו תמיד ואוכל יחד עמנו בבית א' ולכן לא ירגיש אך בזאת ירגיש נעשה נא וכו' והיה בבואו אלינו יסור שמה ואז הוא מתחייב לשלם כיון שהוא בביתו ויבין את זאת ואז ישאל אותנו מה לעשות דיבין אז דדעתינו לתשלומין. ע"ז אמר כי יצאה מחשבתה לפועל ויהיה היום ויסר אל העליה והרגיש אז בדבר כי היא מצפה לגמול לכן אמר לגיחזי קרא נא ויאמר הנה נא חרדת וכו' נא דייקא לא מקודם ודאי כונתך לשכר מה יש לך אז הגידה לו. בזי"ו מחלוקת האורח ואברהם כי האורח כששמע מאברהם שאמ"ל הב מה דעלך אמר מה אית לך עלי דאני פטור כהרי"ף דסתם לשם ג"ח אכון וע"כ אמר מה אית לך עלי אמנם אברהם אמ"ל מאן יהיב לך חמרא במדברא דבמדבר לא שכיח מאן דעבד הכי אפי' בכסף מכ"ש בחנם ול"א אלא באחרא דשכיחי רבים הזונים אותו בחנם אז פטור אבל הכא במדבר שמם וחמרא טבא וכו' ודאי אתה חייב לשלם דלשם הלואה אכוננא.

וזהו כונת הפ' וירא אליו ה' כי זכה ונגלת עליו ה' על דבר כי הוא יושב פתח האהל שדרשו פתח טוב פתחת לעוברים ושבים ולפי שיקשה מאי טיבותיה הואיל והיה תובע מהם שכרו ומן הדין המפרנס סתם פטור לז"א פתח טוב פתחת לגרים כל' לעשותם גרים ע"י האכילה ושתייה גמול אכל כ"ז שהם גוים ליכא למימר לשם מתנה אכון דאסור לתת מתנה לגוי דכתיב לא תחנם לא תתן להם מתנה חנם וע"כ כשהם מתגירים ואומרים ברוך אל עליון שאכלנו משלו וקבלו עליהם להיות גרים אז פתח טוב הוא להם שהם פטורים כי לשם מתנה וג"ח אכון לא כן כשהיו גוים. וזהו כונת הפ' יוקח נא וכו' אמנם דרז"ל שהיה חושד אותם ע"ז ובזוהר אמרו דבעץ היה בודק אותם ונראה דטעמו היה בבדיקה זו שאם כשרים היה מאכיל אותם במתנה ואם לאו אחר האכילה היה אומ"ל הב מה דעלך דלא תנחם כתיב. לכן אמ"ל יוקח נא וכו' והשענו תחת העץ לבודקם וג"כ לבדיקה זו לפי שואקחת פת לחם כך מדתי שאני לוקח שכר פת לחם שאוכל האורח אצלי בלא בדיקה והן עתה שאבדוק אתכם סעדו לבכם אחר תעבורו ואין לי עליכם כלום ושמ"ת הרי לפי ס' תה"ד חייב לז"א כי על כן עברתם על עבדיכם וע"כ ל"א אלא בשולח לו לביתו אבל בתוך ביתו ודאי לג"ח אכון. והם חידשו עוד כן תעשה כאשר דברת ר"ל כן תעשה לאחרים כאשר דברת שתאכילם בתוך ביתך כדי שיפטרו כי לא ימצאו במקום אחר חנם אבל אנו מוצאים חנם במקום אחר ואפי' לא יהיה בביתך אנו פטורים. את"ד ז"ל. באו"א פי' בס' באמ"ח דרך רמז במה שידוע שעיקר זכות גילוי שכינת ה"ת אל האדם הוא ע"י מדת הענוה השלימה כמרע"ה והכתוב אומר אשכון את דכא ח"א אתי דכא שאני מגביהו למעלה וח"א אני את דכא שמרכין שכינתו ית' אצלו ועו"א ענוה גדולה מכולם ר"ל מכל המעלות שמנה שם פרישות וטהרה ויראת חטא וכו' וע"כ אאע"ה לפי שאמר ואנכי עפר ואפר והיה דן בנפשו באמת שלא היה מחשיב עצמו לכלום נגד גדולתו ית' זכה למחזה שדי יחזה. וז"ש וירא אליו ה' והט' באלוני ממרא בגי' אפר ר"ל שאמר ואנכי עפר ואפר לכן זכה להתראות אליו השכינה ע"כ.

וירא אליו ה'. פירש"י לבקר את החולה. א"ר חמא יום ג' למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומי ע"כ. פי' הרב גנוי יוסף ז"ל במש"ל מי שמבקר את החולה ושמח בו מחמת שמחתו או יהיה סיבה שיחלה הוא ויתרפה החולה מחוליו דכתיב בנפול אויביך אל תשמח וכו' ובוזה פי' הרב אמרי שפר ז"ל כונת הפ' ארוממך ה' כי דליתני וכו' ר"ל אני משבחך על החולי שהוחלתי מלשון מדוע אתה ככה דל בן המלך שהוא לשון חולי דבדין עשית אבל לא שמחו בי אויבי כדי שאתרפא מסיבת שמחתם וז"א ולא שמחת אויבי לי ולכך ה' שועתי אליך ותרפאני דאין לי פתח תקוה כ"א ממך ע"כ. וז"א וירא אליו ה' לבקר את החולה כדי לרפאתו מחמת שאין לו אויבים שישמחו בו ויסור החולי וז"ש אר"ה יום ג' למילתו היה והוא בצער ובא הקב"ה ושאל לרפאתו מחמת שיש לו שלום עם כל העולם ולא שייך שיתרפא מחמת שמחת האויבים וז"א בשלומי ר"ל בסיבת השלום שיש לו עם הכל הוכרח הקב"ה לשאול בשלומי כדי לרפאתו וק"ל.

בא"א פי' הרב ע"ח אנגיל ז"ל במ"ש בנדרים אמר ר"י כל המבקר את החולה גורם לו שיתיה. עו"א כל המבקר את החולה מתפלל עליו שיחיה. עו"א בברכות כל המבקש רחמים על חבירו איצ' להזכיר שמו שנ' אל נא רפא נא לה ע"ך. בוי"ו דרש"י נתקשה בפסוק שאמר וירא אליו ה' למה לא הזכיר שמו לז"א לבקר את החולה ר"ל שנראה עכשיו לו כדי לבקרו ורצה להורות לבאי עולם שאם בא אדם לבקר את החולה העיקר הוא שיתפלל עליו ולא יזכיר שמו לפיכך לא הזכיר זה להורות לזה.

בא"א פי' המפ' ז"ל במ"ש עד יעקב לא היה חולשא. מעתה ז"ש לבקר את החולה וקשה הרי לא היה חולי בעולם. ע"ז תי' אר"ה יום ג' וכו' שהחולי הנז' הוא מחמת המילה. ומ"ש יום ג' מאי נ"מ אם יום ג' או ד'. פי' הרב עמודיה ז' במ"ש בברכות האי מן דחליש יומא קמא לא לימא דלא ליתרע מזליה למח רלימא כי הא דרבא יומא קמא אמר טרוקו גלי למחר אמר פוקו ואכריזו רבה חלש. והנה קושיא זו נתקשה ר' חמא כי הפ' אמר וירא אליו ה' והוא יושב פתח האוהל הרי דרך החולה לסגור הדלת ואיך אברהם יושב פתח האהל ע"ז מתרץ יום ג' למילתו וליכא למיחש כנו'.

בא"א פי' בנח"ק משם הרב מהר"י ז' צור ז"ל במאי דק"ל בדין בקו"ח שמבקרין ביום ג' ולא בג' שעות ראשונות וכו' ואין מבקרין חולי מעים אלא באין בחוץ ושואלין בשלומי כמבואר בוי"ד סי' של"א וז"ש לבקר את החולה אר"ה יום ג' והוא כדין בקו"ח דמבקרין יום ג' ה"נ יום ג' למילתו וכ"ת זה דומה לחולי מעים שאין מבקרין לז"א בא הקב"ה ושאל בו כ"י גם הקב"ה לא נכנס אלא מבחוץ כמ"ש פ' הפועלים דקאי אברא וכו' והיה כחום היום שעה הראויה לבקו"ח ע"כ.

והרב דרו"ש פי' כונת אומרו הוא יושב פתח האהל כחום היום וירא וכו' דק' איך לא הבין אברהם דהם מלאכים רוחניים כיון שאין להם צל שאין צל רק לגשמי. והתי' הוא כחום היום ובחצות חמה בראש כל אדם ואין צל. ובדרך זו מקשים בענין העגל שאמרו שטן הראה מיטת משה הי"ל להבין שלא הי"ל צל והתי' כי בושש באו שש ע"כ.

בא"א פי' מהרמ"א ז"ל כי הגה תחת אחת מד' סיבות ימנע האורח לבוא אצל בעה"ב. א' שלא יטריח בעה"ב בשירותו. ב' בשביל מזרח בני הבית לפנות כל הבית והמטלטלין ממקום למקום. ג' לגבתי הפסידו ממון. ד' להיותו נחפו ללכת לדרכו. לכן על הא' אמר יוקח נא ע"י שליח כי הרבה שליחים יש לי לשרת דק ואקחה פת לחם שהוא עיקר אכילתכם אעשה בעצמי. ועל השנית אמר והשענו תחת העץ שאין שם דבר לפנות. ועל ג' אמר ואקחה פת לחם ומים ההוצאה אינה מרובה. ועל הד' אמר אחר תעבורו אחר סמוך ומה שלא אמרתי רק דבר מועט משום כי על כן עברתם על עבדכם ולא על פיזור רב רק ליכותי במצוה או אמ"ל כן תעשה כאש רדברת ע"כ.

בא"א פי' ה' עין יוסף ז"ל במ"ש פ"ק דחולין נפק ר' לאפיה דר"פ אמ"ל רוצה אתה לסעוד אצלי אמ"ל הן שמח רבי אמ"ל כמדומה לך שמוזד הנאה אני מישראל יש מי שיש לו ואינו רוצה כגון צרי עין ויש שרוצה ואין לו איני אוכל אצלם אתה יש לך ורוצה. נמצא שהיה בורח או משום שאין רוצה או משום שאין לו ונגד שתיים אלו אמר לגדול שבהם אל נא תעבור בבקשה ממך וזהו נא לשון בקשה ואני רוצה ועדין אפשר שלא להטריחני אתם בורחים שאני מהול תדעו שאיני צריך לטרוח שיש לי משרתים וז"ש יוקח נא ושמ"ת אפשר שהאוהל הוא צר תשענו תחת העץ שהוא מקום רחב כ"ז לחלוקת רוצה ויש לו ושמ"ת דרוצה אני ואין לי ואקחה פת לחם וסעדו לבכם מעט מזער ושמ"ת

יש לנו לעשות שליחותינו כמ"ש ר"פ לר' לדבר מצוה אנכי הולך ובחזרתי אכנס לז"א אחר שתאכלו מיד תעבורו שהרי כי ע"כ עברתם על עבדכם מעיקרא אתם הייתם נצבים עלי אלא אחר שראיתם שאני אסר ושירי הלכתם ואם איתא דלדבר מצוה הלכתם איך בקשתם לעבור על עבדיכם אז ויאמרו בן תעשה כאשר דברת ר"ל מעט ותשלחנו מהר ע"כ. באו"א פי' המפ' דידע אברהם שכל כוונת המלאכים שירדו כדי לקבל התורה כמ"ש במד' וידוע דהמלאכים טענו תנה הודך וכו' ונצחם משה באומרו יצה"ר יש ביניכם וז"ש ואקחה פת לחם שהיא התו' ופת ר"ל שתיים כמ"ש פת באפריקי שתיים לחם היא התורה כמ"ש לכו לחמו בלחמי לז"א ואקחה פת שתי תורות שבכתב ושבע"פ וכ"ת יש לנו דין בן המצר לז"א וסעדו לבכם וכו' מגיד שאין יצה"ר וכו' לזה אחר העבורו ר"ל שתסלחו בעבור התורה כמו ועובר על פשע ע"כ שמעתי.

ולעו"ד זה נמשך לפ' הקודמת בעצם היום הזה וכו' והוא בהק' מה שפי' הרב מהר"י הכהן ז"ל כונת או"ל בשעה שעלה משה למרום וכו' דלמה שאלו באותה שעה שזה כמו קנאה. אכן פי' דהם היו סוברים גדול מי שאינו מצווה לכן לא שאלו אכן בשעה שעלה משה והבינו שהמצווה גדול אז אמרו תנה הודך והשיב להם משה יצה"ר וכו' לדידכו מי שאינו מצווה גדול דטעם דגדול המצווה הוא משום יצה"ר תוקפו אתם לא יש לכם. עו"ן ט' דאע"ה לא קיים מצות המילה עד שנצטווה משום דגדול המצווה. ז"ש בעצם היום הזה דוקא נמול אברהם ולא מקודם משום דגדול המצווה וזה נמשך כשורא אליו ה' וישא עיניו וכו' והבין שבאים לקבל התורה אמ"ל ואקחה פת לחם כנו' שאנו רוצים לקבל התו' לא אתם ואף דגדול המצווה ה"ד לגבי דידן שיש לנו יצה"ר אבל אתם וסעדו לבכם וכו' מגיד וכו' לכן תעשו בלי ציווי ודו"ק.

באו"א פי' ה' קרית ארבע במה שפיר' כונת הגמ' שאמ"ל ר' לר"פ רצונך לסעוד אצלי וכו' דמחלוקת שלהם היתה במ"ש בחולין ר"א כד הו' משדרי ליה מידי מבי נשיאה לא הוה שקיל אמל לא ניה"ל דאחיה דכתיב ושונא מתנות יחיה ר"ז כד הו' משדרי ליה לא הוה שקיל וכד הו' מזמני ליה הוה אויל אמר אתייקורי הוא דמתייקרי בי ופרש"י שהנאה היא אצלם שאסעוד אצלם ואינה מתנה ע"כ. הרי מבואר דהנאת אכילה אצל אחרים במחלוקת בין ר' ור"ז דלר' אף הנאת אכילה שמה מתנה ולר"ז לא שמה מתנה. ובהא הו' פליגי אלישע ושמואל דאלישע היה אוכל אצל אחרים דסבר כר"ז ושמואל סבר כר'. ובזיו' כונת הפ' ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם וכו' וידעה השונמית דמתנה לא היה מקבל אבל אכילה אוכל דס"ל כר"ז לכן ותחזק בו לאכל לחם דוקא דלסברתו לא שמה מתנה ואדרבה כבוד גדול הוא אצלה כמ"ש אתייקורי וכו' לזה כדי שלא יתמה בעלה על אלישע היאך היה נהנה והלא כמה חסידים לא היו נהנים. לז"א הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וכיון שהוא גדול לכן עובר עלינו תמיד והיה מידי עוברו יסור לאוכלו דוקא דבכגו"ד כבוד גדול הוא לנו ואין לתמוה עליו. ובזה פליגי ר' ור"פ דאמ"ל ר' רצונך תלה הדבר ברצונו הכונה דכל לגבי ידי ס"ל הנאת אכילה לא שמה מתנה ומי לנו גדול מאלישע דסבר כר"ז אבל אתה יודע אני שאין אתה נהנה מאחרים אבל בכגו"ד מספק"ל מאי סבר כר' או כר"ז. לזה תלה הדבר ברצונו. לכן השיבו ר"פ הן דגם אני ס"ל כר"ז אבל מה שאני אוכל אצל אחרים סבור אתה שאני מודר הנאה מהם וס"ל כר' אלא מטעם אחר וכו'. מעתה יובן כונת אברהם דכיון שראה המלאכים באו אצלו ידע שהם אינם נהנים מאחרים אבל מספק"ל אי סברי כר' דאף אכילה לא או כר"ז דאכילה שרי עז"א דכיון שבאתם בצל קורתי ודאי שאינכם מתרחקים מליהנות באכילה אצל אחרים לכן אקחה פת לחם וסעדו לבכם ולא תחשבו שאח"כ אתן לכם מתן דמים אלא תו"מ תאכלו ואחר תעבורו ואיני נותן לכם שום דבר. ושמ"ת שאתם סוברים כר' זה אינו כי ע"כ עברתם ומדבאתם אצלי ודאי שאתם סוברים כאלישע דאכילה היא משום אתייקורי ולכן כבוד גדול לרב שיאכל אצל העבד וז"א על עבדיכם שאני מתכבד בכם וכששמעו כך אמרו בן תעשה כאשר דיברת אכילה דוקא בלא שום הנאה ע"כ.

ודורשי רשומות רמזו ואקחה פ"ת לחם ר"ת ו' בשעת א' כילה ק'ודם ח'גורה ה'תר פ'ן ת'בא ל'ידי ח'ולי מ'עים. פ"ת לחם וסעדו לבכם ר"ת פ'רים ת'אכלו

ל'חם ח'סר מ'חמת וס"ת סעדו לבכם.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בדרך פשוטה במשולל דאותו יום ג' למילתו היה ובשביל שלא יצטער בתשמיש האורחים הוציא חמה וכו' וכשראהו שהוא מצטער

שלח אותם מלאכים בדמות אנשים וז"ל ואקחה פת לחם וכו' וסעדו וכו' ולא תאמרו לי שאין רצונכם לסעוד אצלי משום שאני יודע שעיקר ביאתכם כדי שתאכלו אצלי כדי שלא אצטער בלא אורחים וז"ל כי ע"כ עברתם וכו' ואז השיבו לו שכיונת לאמת בזה ז"ל כן כמו כן בנות צלפחד שפי' אמת כמשו"ל ולכך תעשה כאשר דברת ע"כ.

איתא במד' פ' יתרו בשעה שעלה משה למרום בקשו מלה"ש לפגוע בו באותה שעה צר קלסתר פניו דומה לאברהם אמ"ל אין אתם מתביישים ממנו לא זה שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' ע"כ. וק' דאיך בשביל סעודה א' ונראים כאוכלים יאבדו חמדה גנוזה שהיא התו' והיו יכולים להשיב שיקח אלף דינר על הסעודה ולא יקח התו' מאצלנו. פ' הרב אברהם את ידו יצו במ"ש בילקוט ע"פ מות וחיים ביד לשון ר"ג אמר לטבי עבדו קנה לי צבי טבא אייתי ליה לישן לבתר יומין אמ"ל אייתי לי צבי בישא אייתי ליה לישן אמ"ל כד אמרת לך טבא אייתית לי לשן וכד אמרת לך בישא אייתית לי לישן אמ"ל מרי מינה טבא ומינה בישא כד איהי טב לית טב מינה כד איהי ביש לית ביש מיניה. ר' עשה סעדה לתלמידיהביא לפניהם לשונות רכים וקשים התחילו בוררין את הרכין ומניחין את הקשין אמ"ל בני כך יהיה לשונכם אלו עם אלו ע"כ. ובילקוט אמרו ויקח חמאה וכו' קמא קמא אייתי קמיהו וכ"כ למה כדי להאכילם ג' לשונות בחרדל ע"כ. וצ"ל לפי נדיבותו של אאע"ה מה זו שאלה וכ"כ למה. ועוד אמאי לא בחר בשאר בשר כ"א בלשונות. אמנם נראה דכוונתו של אאע"ה בזה דצפה ברוה"ק כי נביא הוא דעתיד משה לעלות לקבל את התו' ואז יהיו מקטרגים מלה"ש כמ"ש מה לילוד אשה וכו' ואיך יזכה ילוד אשה לקבל התו' ויניח מלאכי עליו לכן בכוונה מכוונת עשה אברהם המצאה זו וישם לפניהם לשונות כענין ר' שהניח לפני תלמידיו וכטבי עבדו של ר"ג שלא הביא כ"א לשונות כדי ליקח מוסר דאשמרה לפי מחסום שלא לדבר שום לישנא בישא אפי' טיפה כחרדל. וע"ז בתחילה מקשה וכ"כ למה הי"ל לעשות מטעמים הרבה מחמאה וחלב וכן הבקר מינים ממינים שונים ולמה צריך ג"כ לג' לשונות. והשיב ר"י כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל כדי שיתנו דעתם למה נתן לפנינו זה אינו אלא שניזוהר שלא לדבר תועה על בניו בעת קבלת התורה ולסימן דלה"ר הורגת ג' נתן לפניהם ג' לשונות דיהיה לאות לרמוז על גדול עון לה"ר. אמור מעתה זהו כונת המד' כשבקשו מלה"ש לפגוע במשה צר וכו' דומה לאברהם דפני אדם פני אריה יעלה בזכרונם דנתן להם ג' לשונות כדי לסתום פיהם שלא ידברו ולא הועיל להם ראית הפנים להעלות בזכרונם זה עד שאמ"ל בפירוש לא זה שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו ומה אכלתם ספרו נא דהיה ג' לשונות בחרדל וע"מ שם לפניכם הני לישני אינו אלא שתחנו דעתכם שלא לדבר שום דופי אפי' כטיפת חרדל על שום גברא כששמעו קול אלהים מדבר כזאת שתקו ולא ענו עוד וקיבל משה את התו'. ומעין דוגמא עשה יעקב עם יוסף כאשר פ' ז"ל בכו' הפ' ויבא יוסף וכו' דקשה איך בעת ההיא עשה לו כתנת פסים דהוא ממשי ויהיב טעמא כי בן זקונים בר חכים. אכן אמרו דמוסר שלא לדבר לה"ר הוא מתולעת המשי דפיו ינוב כ"כ לבושי מלכים מתולעת קטנה שבקטנים ולכך כדי שלא לדבר לה"ר לחכימא ברמיזא. ועשה לו כתנת פסים כדי שיתן אל לבו שלא ידבר לה"ר. וזה פ' מהר"י י' סיניור יצ"ו כונת הפ' אם תגיד את דברינו זה דיוצא נזק גדול נתנו סי' את תקות חוט השני שתהא סותמת פיה שלא לגלות זת"ד. וזה יהיה הטעם שבמצורע דהוא על לה"ר טהרתו בתולעת שני. ומה טוב מאי דתנן בשבת מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שנ' אם יהיו חטאיכם וכו' והוא דס"מ עולה ומקטרג לדבר לה"ר על ישראל וביה"כ נעשה סניגור בראותו התולעת שני את"ד יצ"ו.

ויאמר מהרי ג' סאין קמח סולת. פרש"י ז"ל הוא אמר קמח והיא אמרה סולת מכאן שהאשה עינה צרה באורחים ע"כ. וק' מנין יצא לו זה אדרבא כמו הפוך שהיא אמרה סולת שהוא דבר חשוב. פ' בס' לזית חן ז"ל במ"ש בטור חו"מ אין מקבלין מאשה צדקה בלא ידיעת בעלה. עו"ן מ"ש במציעא אמימר ומר זוטרא הו' יתבי ואתא אריסא שדי פרי בינייהו חד אכל וחד לא אכל מטעם גזל אתא מרי בר איסק אמר לאריס אמאי לא יתבת להו מהני פירי דשפירי. אמר אמימר למיז אמאי לא אכלת מאחר דאמר בעה"ב אמאי לא יתבת משופרי גילה דעתו דניח"ל אמ"ל לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה אבל הכא משום כיסופא הוא דעבד ודילמא לא ניח"ל והוי גזל. בזו"ו כו' רש"י ז"ל דאברהם אמר קמח והיא אמרה סולת והוי דינא כאריס ואפי' אמ"ל שיאכלו דילמא

משים ביסופא הוא דאמר ויש בו משום גזל ואין המלאכים יכולים לאכול והיא אמרה סולת על כונה זו כדי שלא יוכלו לאכול וא"כ נלמד מכאן שהאשה עינה צרה וכו' ע"כ. באו"א פי' המפ' ז"ל במה שפי' כונת המסרה וארוחתו ארוחת ירק. וארוחתו ארוחת תמיד. וארוחתו ניתנה לו מאת המלך. וארוחתו ארוחת עובר והיא ידועה בענין בעה"ב עם האורח ולכן כיון שאברהם אמר קמח והיא אמרה סולת שהוא חשוב נראה שאין מתרצית בהם מכאן וכו' ע"כ. ובזה פי' כו' הפ' ויהיה היום ויעבור אלישע וכו' ותחזק בו לאכול לחם דבר שאין בו הוצאה כ"כ אלא ממה שהם אוכלים מזה הבין שרצונה בו לכן ויהי מידי עוברו יסור וכו' ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל הפך האמור והוא דלמ"ל להודיענו שהוא אמר קמח והיא אמרה סולת דמאי נ"מ בזה א"ו דבר הכתוב לספר בשבחה דעשתה הפך נמוס הנשים דדרכם להיות עינם צרה לא כן שרה ותהי להפך שהוא אמר קמח והיא אמרה סולת. וז"ש הוא אמר קמח והיא אמרה סולת וממה שהודיענו זה למדנו שמין האשה עינה צרה באורחים והא ראייה שבא הכתוב לספר בשבחה של שרה שאמרה סולת שהוא הפך נמוס הנשים ע"כ.

והרב ליקוטים מפרדס ז"ל כתב משם המפ' דמה שהאכילם ג' לשונות בחדל רמז אל ג' מלאכים אחד שבא להפוך את סדום בחדל אותיות הרב דל שהחריב עיר סדום שהיא דלה מהמצות ועוד לפי שאין מרחמים על הדל. והשני להציל את לוט דוקא אותיות בחדל לבר חוץ מאחד זה לוט. והג' לרפאת את אברהם רמז חרב דל ר"ל שהרים את מכת חרב של ומ"ד לבשר את שרה רמז לבר חד ר"ל לבן חד זה יצחק א"י דל.

ומשם המפ' שמעתי טעם נכון שהאשה עינה צרה באורחים. משום שד"ל אמרו איש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם גם אז"ל גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה א"כ כשלא יש אורחים בבית א"כ מוכרח האיש לעשות רצון אשתו כדי שתהיה השכינה שורה ביניהם. אבל כשיש אורחים שהיא מצוה גדולה מקבלת פני שכינה אז אינו מוכרח כ"כ לעשות רצון אשתו לכן עינה צרה באורחים ע"כ.

ויקח חמאה וכו' והוא עומד עליהם. שמעתי משם חר"י רומאנו ז"ל במ"ש ביו"ד סי' נ"ח שאסור להעלות על שלחן אחד בשר וגבינה כדי שלא יטעו וכו' ואם עשו דבר להיכר כגון שנתן פת או מגורה וכיוצא בין בשר לגבינה מותר דלא אתי למטעי. ובזה פי' הרב ירח לבנון כונת הפ' הגז' ויקח חמאה וכו' ומקשה הפ' איך עבר על ולפני עור לא תתן וכו' לזה תי' ויתן לפנייהם באתגת דהוי כמו פסק לרמוז דנתן הפסק ביניהם. ומינה ילפינן דכ"ש אם עומד אדם עליהם ומשגיח פשיטא דמותר כמ"ש בשבת לא יקרא לאור הנר ואם אחר יושב אצלו מותר. וז"ש ויקח וכו' וכ"ת הא אסור להעלותם על שלחן אחד כנז' שמא יטעו לז"א והוא עומד עליהם ומשמרן ע"כ.

באו"א פי' ה' משנת ר"א והוא דכתיב אח"ו ויאמרו אליו איה וכו' למה לא שאלו זה עד שהביא לפנייהם לאכול. שמעתי תי' לזה במאי דק"ל אסור להעלות וכו' כנז' שמא ישכח ואיתא בשבת לא יאכל הוב וכו' ופירש"י כ"ש מי שאינו זב ונקט זב לרבותא דהתשמיש קשה לו אפי"ה חיישינן שמא ישכח. בזי"ו דהמלאכים היו יודעים דשרה פירסה נדה וע"כ לזו שאלו בעת בואם איה שרה דסברו שמא אע"ה אינו מתיחד עמה שמא ישכח משא"כ עכשיו שראו שהעלה בשר וחלב על שולחן א' א"כ ש"מ דסובר באידך מ"ד בגמ' דמותר להעלות ולא חיישינן להרגל עבירה א"כ גם באשתו נדה מותר להתיחד ולא חיישינן להרגל עבירה משו"ה שאלו אז היה שרה וכו' ע"כ.

ורז"ל אמרו דמה ששאלו איה שרה אשתך היה כדי לשגר לה כוס של ברכה. פי' הרב ברכ"ט ז"ל במ"ש האר"י ז"ל דאברהם ושרה כל פעם שנזקקו היו מושכין נשמות מאוצר הכבוד של מעלה ולא הי"ל גוף לשכון בו כי לא הולידו אברהם ושרה בנים וגזנו אותם למעלה באוצר הכבוד והן נשמות הגרים מיד שמתגיירים בא להם נשמה חדשה מאותם הנשמות דכקטן שנולד דמי. והנה כאן במ"ש ה' מלכי עמים ממנה יהיו דרז"ל על דוד ושלמה שבאו מרות המואבית. ואפשר דלזה כיוונו רז"ל ע"פ איה שרה אשתך ששאלו עליה כדי לשגר לה כוס של ברכה כיון דדוד מגרים קא אתי הוצרך לתלות בשרה דוקא שמשכה נרש נקבה לגיורת ואז יש לדוד היתר לבא בקהל מטעם עמוני ולא עמונית. אבל אילו היה תולה באברהם א"כ היה צריך זכר עמוני להתגיר וישתלשלו ממנו דוד וזרעו ואז היה דוד אסור לבא בקהל לכן כיון דכאן היו ג' מלאכים וא' מהם הוא להציל

את לוט ובודאי טעם הצלת לוט לאו משום צדקתו היה אלא כדי שישתלשלו ממנו דוד וזרעו לכן רצה המלאך באותו מעמד התר דוד לבא בקהל. וז"ש לשגר לה וכו' לה דייקא ר"ל אותו כוס של ברכה ר"ל דוד שיברך לעתיד"ל הוא צריך לתלות דוקא בשרה שמשכה נפש גיורת והוי התר מכח עמוני ולא עמונית. וז"ש לשגר לה ולא לה. וע"כ אמר דוד כוס ישועות אש"א ר"ת א"יה ש"רה א'שתך וכן א'בל ש"רה א'שתך יולדת לך בן דבזה הורה דוד התרו לבא בקהל מכח היותו בא משרה שמשכה נפש גיורת נקבה. ואפשר לרמוז בזה מ"ש בזהר כוס גי' אלהים ואלהים יש לו ג' מילויים אלפי"ן יודי"ן ההי"ן וז"ס א"יה שרה אשתך ר"ת א"יה. או יהיה סוד כוס ישועות אש"א ר"ת א'ליאב ש"מא א'בינדב שלא בחר בהם הקב"ה למלוכה אף שהיו דוגמת ג' אבות ותיקנו ג' אותיות ראשונות דשם וא"כ גם הם ראויים לגדולה אך זכיתי אני משום ובשם ה' אקרא דתקנתי ה' אחרונה שבשם כנודע דשם ה' היא מלכות שהיא ה' אחרונה וע"ד משו"ל ט' שהיו בביהכנ"ס ובא העשירי נוטל כשר כנגד כולם את"ד ז"ל.

ובמצי"עא דפי' אמרו ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל להודיע ששרה אמנו צנועה היתה. אר"י יודעים היו מלה"ש ששרה באהל היתה אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה ע"כ וק' דהול"ל מאי איה שרה אשתך. פי' הרב פתח עינים ז"ל מן המ"ב כי הנה אם שאול ישאלו על א' בתוך ביתו על א' מג' דברים. א' דהשואל לא ידע איה מקומו ושואל באמת היכן הוא. ב' שהשואל יודע היכן הוא אלא דעתה מדוע לא יבוא פה עמנו. ג' שהוא יודע שהוא בחדר ואינו רוצה שיבא אלא שאלתו לחבבו לרמוז היכן הוא ודאי שהוא עסוק בלמוד או שהוא צנוע וכל עיקר שאלתו לחבבו וכ"ז יובן בתנועת השואל. והנה כי כן רז"ל באו לפרש שאלת המלאכים איה שרה מהו כונתם ולאיוה חלוקה מהג' הנז' כיונו לז"א יודעים היו שהיא באהל וא"כ הדרך הא' הנז' נתבטל. וכ"ת כונתם לדרך הב' למה אינה באה פה א"כ מה השיב אברהם הנה באהל. הרי גם מלה"ש יודעים היו שהיא באהל ושאלו למה אינה באה פה א"כ מאי קאמר הנה באהל ומסיק הדרך הג' לחבבה על בעלה כמה צנועה וכיוצא את"ד ז"ל.

והרב יד משה פי' פשט דברי רז"ל במ"ש הרב קו"י ז"ל ע"פ איה שרה ע"פ מ"ש בב"ב דף י"ד מה יעשה אדם ויהיו לו בנים ר"א אומר יפזר מעותיו לעניים. עוד אמרו כבתובו' דף ס"ז מר עוקבא הוה עניא בשביבותיה דהוה רגיל כל יומא דהוה שדי ליה ד' זוזי בצנינורא דדשא יומא חד אמר איזיל אחוי מאן קעביד לי ההיא טיבותא ההוא יומא נגה ליה למר עוקבא בבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזא דקא מצלו ליה לדשא נפק בתרייהו רהוט מקמיה עיילו לההוא אתונה דהוה גרופה הוה קא מקלין כרעיה דמר עוקבא אמ"ל דביתהו שקול כרעך אותיב אכרעאי חלש דעתיה אמ"ל אנא שכיחנא בגו ביתא ומקרבא הנייתי. ולזה כשראו המלאכים ששרה לא עשתה שום דבר שמוזה נראה שעינה צרה באורחים ואינה ראויה לבנים לז"א איה שרה אשתך השיבם אברהם אדרבה זכותה יורת גדולה דהנה היא באהל ומקרבא הנייתה. ולז"א והנה בן לשרה אשתך ע"כ. ולז"א יודעים היו מלאכי השרת שהיא באהל וצנועה היתה ומ"ש איה שרה כדי שישביב אברהם הנה באהל ולחבבה על בעלה דאדרבה יותר ראוי שיבא לה הבן כיון דמקרבא הנייתה ולז"א והנה בן לשרה אשתך כלו' בעבור שרה אשתך ע"כ.

ואק"ח פת לחם וכו' פי' הרב כס"ן ז"ל במ"ש בעשרה מאמרות שתכלית הסעודה שאכלו המלאכים אצל אברהם כדי לברך ברהמ"ז בג' לזמן שהיא מצוה מחודשת אצל המלאכים שאינו נוהג בעליונים ע"ש. וק' דמ"ש מצוה זו הלא כמעט רוב המצות לא שייכי בעליונים. אכן נראה דכבר נודע דאף המלאכים עלולים לחטוא כמ"ש הן בקדושו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה וכמ"ש הבח"י פ' בראשית דאדה"ר חטא אף שלא הי"ל יצה"ר. אך מן הדין לא יש תרופה לחטוא דהמורד במלך ב"ו אחת דתו להמית ק"ו להקב"ה אכן יש תרופה לחטוא כמ"ש בברכות אמרו מלה"ש להקב"ה כתיב אשר לא ישא פנים איך אתה נושא פנים לישראל. אמ"ל כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים ע"ע עד כזית ועד כביצה איך לא אשא להם פנים. נמצא מכח ברהמ"ז שאנו מקיימים שורת הדין נותן שאף הקב"ה נושא פנים ומוחל עונות. לכן ירדו המלאכים אצל אברהם לקיים מצות זימון ע"י שלא יאכלו כל שבעים ויברכו ברהמ"ז אזי ג"כ ישא להם הקב"ה פנים אש ישגו באיוה חטא. בזי"ו כונת הפ' דלכאורה קשה אברהם שהיה ותרן גדול אומר להם פת לחם דוקא. ועו"א וסעודו לבכם הוא ללא צורך. ועו"א כי ע"כ עברתם על

עבדכם וכדי בזיון שיאמר להם שעברו כדי לאכול. אך עפ"י יומתקו הדברים דודאי אברהם הוא וותרן גדול וכמו שעשה אח"כ ויאמר אל שרה מהרי וכו' ואל הבקר רץ וכו'. אכן עתה בדקדוק אמ"ל כאשר באו אליו לקיים מצוה זו דברהמ"ז כדי שיע"כ אם ישגו באיזה דבר ישא לעונם ע"י ברהמ"ז ונשיאת פנים א"א אלא אם אכילה מועטת פחות מכדי שביעה או יכולים לומר לסלות לעונם כיון שהם מדקדקים וכו' לכן אמ"ל ואקחה פת לחם ליתן לכם ולא הרבה רק כדי לסעד לבכם ולא לאכול כדי שביעה ולכך הוצרך לומר כי ע"כ עברתם על עבדכם ר"ל מאחר שעיקר כונתכם היה לעבור עלי לקיים ברהמ"ז וימחול לכם עונותיכם וא"כ מוכרחים אתם לאכול דבר מועט רק כדי לסעד לבכם ולא לאכול כדי שביעה כי לולי זאת לא אפשר אפי' למצוא מענה לישא לכם פנים אף שמצדי לא יבצר לכבד אתכם בכל כבודים כאשר באמת אח"כ עשה אז ויאמרו כן תעשה דוקא כאשר דברת דבר מועט ולא יותר כדי שביעה.

בא"א פ"י הרב באר יצחק ז"ל במ"ש במד"ר ע"פ לעשות צדקה ומשפט ר' עזריה אומר בתחילה צדקה ואח"כ משפט הא כיצד אברהם היה מקבל העוברים ושבים כשהיו אוכלים ושותים אמ"ל ברכו אמ"ל מה גאמר אמ"ל אמרו ברוך אל עולם שאכלנו משלו אם מקבל עליו וברוך הוא אכיל ושתי ואזיל ואי לא הוה בריך אמ"ל הב מה דעלך אמר מה אית לך עלי הוה אמר חד קסיט דחמר בעשרה זהובים מאן דהוה חמי ההיא עקתא דהוה עק ליה אמר ברוך וכו' הה"ד לעשות צדקה ומשפט ע"כ. וכ' הרש"י ז"ל ואף שבתורת אורחים נכנסו מצי תבע להו כיון דנכנסים מאליהם כמו שדקדק המד"ר הנז' אברהם היה מקבל את העוברים שהיו נכנסים מאליהם ולא שקראם והיה מקבלם בסתם ומאכילם ולהכי הו"ל דו"ד עליהם לתבוע הוצאתו מאחר שלא קראם רק שקבלם בדרך הפונדק וכו' ואם הם חשבו להתארח בחנם אינהו דאטעו אנפשייהו דהו"ל לשטילי ברישא ע"כ. והנה במציעא אמרו המלאכים שבאו אצל אברהם כיון דחזו דקא אסר ושרי אזלו להו לכך וירא וירץ לקראתם וכו' והנה אברהם כיון דחזא שחזרו לאחוריהם חשב שבשביל מנהג זה היה סיבה שחזרו לאחוריהם ולכך רץ אחריהם וחשב בדעתו לומר להם דברים אשר לא כדת ואח"כ ימשכם אל דת האמת כמנהגו הטוב ולכך אמ"ל בתחילה אדני אל נא תעבור וכו' יוקח נא וכו' ואקחה פת וכו' אחר תעבורו ר"ל שלא אומר לכם שום דבר שתאמרו אחר אכילה ל"מ ול"מ אלא אחר שתסעדו לבכם תו"מ תעבורו בלתי שום ברכה. ובהכי נתישב אומרו אחר תעבורו כי אין משורת דרך ארץ לומר בעה"ב לאורה אכול ולך כי ע"כ עברתם על עבדכם ר"ל שעברתם עלי ולא רציתם ליכנס אצלי וחזרתם לאחוריכם כדי שלא לדחוק אתכם או לברך או לשלם דמי אכילתכם כמו שאני עושה עם אתרים ואני מקבלם בסתם ודינא הוא דמצינא למתבע מהם או שיברכו או שיתנו דמים לא כן אתם אבל דעו לכם שרב המרחק ביניכם לבין אחרים מחמת שאחרים נכנסים מאליהם אתם שקראתם אתכם בודאי כי מתנה גמורה היא לכם ועוד כי מעט מים ופת לבד אני מאכיל אתכם לכך אמרו לו כן תעשה כאשר דברת ר"ל שלא תתעולל עלינו אח"כ כמדתך לעשות עם אחרים וכשראה אותם בעלי צורה עשה מה שעשה ע"כ.

באותא פ"י השד"ה ז"ל במשז"ל כתיב נצבים עליו וכו' וירא וירץ משמע שעדיין לא באו אלא כד חזו דקא שרי ואסר פירשו ממנו לכך וירא וירץ לקראתם ולכן אמ"ל כיון שאין אתם רוצים להטריח אותי א"כ קחו לכם סעודה ואכלו אחר שתלכו מאתי וז"א ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו ר"ל שתעשו הסעודה אחר שתעבורו מזה דבזה אינ' לי טרחא וזה אני אומר מחמת שראיתי שעברתם עלי העברה בעלמה ושתם לדרככם וז"א כי ע"כ עברתם ש"מ דחוששים שלא להטריח אותי ע"כ.

ומ"ש כן תעשה כאשר דברת הול"ל כן תעשה. פ"י הרב הנז' דהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. וז"ש כן תעשה ולא כמדתך הטובה כפעם בפעם שאומר מעט ועשה הרבה אלא כאשר דברת בפיו שאמרת ואקחה פת לחם דוקא ע"כ.

בא"א פ"י הרב זה"ב כונת אומרו כי ע"כ עברתם וכו' במ"ש תע"מ ז"ל דטעם סעודה זו שסעדו המלאכים אצל אברהם כדי שיעשו מצות זימון לברך על הכוס שהיא מצוה שאינה נוהגת בעליונים. וז"א כי ע"כ עברתם וכו' וק' למה לא נתאו כ"א למצוה זו הרי כמה מצות שאינם נוהגים בהם. ואגב גיישב מד' תנחומא ס' כי תשא כתוב לך מה כתיב למעלה לית גדי בחלב אמו כתוב לך מלמד שמלה"ש קטרגו על נתינת התו' לתחתונים מיד צר צורת אברהם אמ"ל לא זה שאכלתם אצלו בשר בחלב והוא תמוה

דמשמע משום שאכלו בבית צריך לישא לו פנים אבל אם אכלו דבר אחר לא וצריך טעם למה. ואפ"ל שכל כונת המלאכים היתה לעכב את התורה שלא תרד לארץ ויבואו בטענה תנה הודך וכו' כי השמים לה' והארץ לבני אדם מאחר שהשמים לנו גם התו' ראויה לנו אלא דטענה זו ליתא כ"א ע"י ברהמ"ז דנלמד השמים מן הארץ כמו שהארץ אינה לבנ"א כ"א לאחר ברכה כמשו"ל כתיב לה' הארץ וכו' והארץ נתן לבני אדם ל"ק כאן קודם לאכול ולברך ברהמ"ז כדי שעיי"ב תנתן להם השמים ומלואה וממילא גם התורה שהיא בשמים תנתן להם. והוא עפ"י מ"ש בזה"ק פ' בא כוס של ברכה תקינו ביה יו"ד דברים בגין תו' דאית בה יו"ד דברים בגין עלמא דאיתו מעשה בראשית דאתברי ביו"ד דברים ר"ל בעשרה מאמרות ותקן לכרסיא עשר כתות לשמשא ליה דאינון מלאכים, אראלים, חיות, אופנים, חשמלים, אלים, בני אלהים, אישים, אלהים, שרפים, הרי להדיא דברהמ"ז יש לו שייכות גדולה עם התו' והמלאכים ולכך רצו המלאכים לזכות לעשרת הדברות ע"י יו"ד דברים שנאמרו בכוס של ברכה ואברהם הרגיש בדבר והאכילם בבית דבר אסור וקי"ל דהאוכל דבר אסור אינו מברך וממילא שלא יזכו בתו' באותה ברכה ולכך בשעת מת"ת שקטרגו עה"ת שרוצים לזכות בה מטעם הנו' צר קלסתר וכו' לא זה שאכלתם אצלו בבית ואין ממש באותה ברכה ולכך לא זכו בתו' וז"א מה כתיב למעלה ל"ת גדי וכו' וסמ"ל כתוב לך שע"י בבית שאכלו המלאכים זכותם לתו' וז"א ואקחה פת לחם וכו' כי ע"ב עברתם לזכות בתורה א"ד ז"ל.

ויאמרו לו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל, ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה וכו'. ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן. פי' הרב זכות הרבים ז"ל בהק' את הידוע שדרך בנ"א כשאדם משתנה ממצבו בין לטובה בין לרעה אומרים עליו הבריות איה פ' ר"ל דעכשיו ראשו בשמים אם הוא לטובה ואם הוא לרעה איה פלוני ג"כ ר"ל שראשו ירד לטמיון. וזה אפשר משו"ל בגמ' יודעים היו המלאכים היכן היא אלא כדי לחבבה על בעלה ר"ל שאמרו לו איה על כונה הנו' שעכשיו איה שרה ראשה בשחקים לרמוז לו שנעשית בריה חדשה וחזרה לימי נעורים ואברהם מתהלך בתומו צדיק הבין הדברים כפשטן שלא ידעו היכן היא ולכך השיב הנה באהל וכשראו שלא הבין חזרו ואמרו לו שוב אשוב אליך וכו' ולשרה בן אבל שרה הבינה דבריהם מאחר שנעשה מעשה בגופה ולכך ותצחק שרה בקרבה לאמר ר"ל שבונת המלאכים שאמרו איה שרה וכו' כונתם היה לומר לבעלי שאחרי בלותי היתה לי עדנה וז"א לאמר אחרי בלותי וכו' אבל אדוני מחמת שלא נעשה מעשה בגופו ונשאר זקן לכך לא הבין דבריהם וז"ש ואדני זקן ע"כ.

באו"א פי' עה"ה למהרח"א ז"ל כונת הפ' ותצחק וכו' ויאמר ה' למה זה וכו' ואני זקנתי היפלא מה' דבר. דלמא שינה בתחילה ואדני זקן ואח"כ ואני זקנתי. פי' משם מהר"י יפה ז"ל דשאלת שרה היתה דלמה היא חזרה לימי עדנה ואישה נשאר זקן וז"א אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן והו"ל הוא ית' או לעשות שנינו בחורים או שנוליד שנינו ואנחנו זקנים וז"א השי"ת למה זה צחקה שרה באמרה האף אמנם אלד ואני זקנתי ר"ל שאני בזקנותי יכולה הייתי לילד ולמה עשה הקב"ה שני נסים הפכיים ולזה השיב הוא ית' היפלא מה' דבר ר"ל אלו הנחתם זקנים וילדו היו אומרים שהזקן יכול הקב"ה לעשותו שיהיה מוליד אבל אינו יכול ח"ו לעשות הזקן בחור ואלו החזרתי השנים בחורים יאמרו יכול הוא ית' לעשות הזקן בחור כדי שיוליד אבל לא שיוליד והוא זקן ויאמרו שיפלא ממנו דבר אחד משניהם ולכך עשיתי שניהם ע"כ.

באו"א פי' כונת היפלא וכו' במשו"ל גבי בן פקועה תרי תמיהי מדכר דכירי אינשי וז"א ית' על מ"ש שרה למ"ל ית' לעשות שני נסים אלו או שיניח ב' זקנים או ב' בחורים כאמור לכך השיבה היפלא מה' דבר ר"ל שאם היית עושה נס אחד כאשר אמרה שרה ישתכח ויתכסה מלכות בני אדם ויפלא מלשון במופלא ממך וכו' ע"כ.

באו"א פי' הרב זר"ב א' במ"ש בזה"ק דאע"ה ידע שהיו מלאכים אבל שרה חשבה שהם בני אדם. ונק' מ"ש רז"ל דאלישע אמר לשונמית כעת חיה את חובקת בן ול"א שוב אשוב כמו לגבי אברהם משום שהוא בן אדם המעוותד למיתה ועוד אמז"ל בפ' מי שאחזו שצחק אשמדאי על ההוא ב"ג דעביד מסאנא לשב שני יע"ש. ולכך כששמעה שאמר שוב אשוב צחקה בקרבה על קלות דעתו ואמרה שבודאי יבא ג"כ אצלי לבשרני ואז אני אומרת לו שטעה במ"ש שוב אשוב כי האדם אינו בוטח בחייו כמו הזקן שיודע

שבודאי קרב עתו למות היום או מחר ככה הבחור כי אין מעצור למיתה וז"א ותצחק שרה בקרבה על אומרו שיה' אשוב ואמרה לאמר לו כשיבא אצלה לבשרה תאמר לו אני אחרי בלותי וכו' זה אמת אבל מ"ש שוב אשוב זה עקר דמי יאמר שתשוב מאחר שאתה מעותד למיתה כמו הזקן שהכל לגבי מיתה זקנים מקרו וז"א ואדוני זקן ר"ל שהוא זקן לגבי מיתה ולכך אמר ה' למה זה צחקה שרה על מ"ש שלוחי שוב אשוב בשליחותי וכו' ואני זקנתי שלא אוכל לומר שוב אשוב וכששמעה שרה אז כיחשה שהבינה שהם דברי השי"ת את"ד ז"ל.

בא"א פי' השד"ה ז"ל במ"ש רש"י ע"פ הניקה בנים שרה שהוצרך הקב"ה לפתוח שני דדי שרה כשני מעינות כדי שלא יאמרו שהוא אסופי. והנה המלאך אמר והנה בן לשרה וכשמוע שרה בן צחקה לאמר ר"ל ראויה היתה אמירה זאת ולשרה בן אחר שתהיה לי עדנה ר"ל שיתמלאו שני שדי חלב כבתולות כדי להודיע נסי האל ית' יען כי לא יאמינו באי עולם כי בנינו זה אלא יאמרו כי הוא אסופי יען כי אדוני זקן ומה לי בבן מאחר שלא יאמינו כי בנינו זה אם ישארו דדי כזקנה היולדת דהלואי שתוכל להניק את בנם אמנם באמור ה' אל אברהם חשש פן יקפיד אברהם שיאמר וכו' לא יאמרו שהוא אסופי אלא בסיבתי ולא בסיבתה מפני שאמרה ואדני זקן והאמת שאין כונתה כ"א שאפי' תתעבר והיא זקנה יאמרו שהוא אסופי וכונתה היתה כדי שיתפרסמו נסי האל ית' כאמור ומה שאמרה ואדני זקן ר"ל שע"י שהוא זקן והוא עמי זה כמה שנים והנה זקנתי ולא נתעברתי יאמרו שאסופי הוא ולכך שינה הקב"ה וכתב האמת שכינה אליו וז"א למה זה צחקה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ר"ל אפי' שאלד ואני זקנה לא יתפרסמו חסדי האל כי יאמרו שאסופי הוא מחמת שאני זקנתי עם אברהם ולא ילדתי וצריך נס מפורסם שיהיו דדי נובעות חלב להניק לאחרים. ואברהם הבין הדברים כפשוטן שלא האמינה בבשורה והוכיחה ע"ז והשיבה לו לא צחקתי ר"ל לא היה הצחק מחסרון אמונה כאשר דמית כ"א מצד אחר כאמור שרצוני שיתגלו נסי האל והשיב הקב"ה היפלא מה' דבר ר"ל שאני עושה כמו שאמרה. וז"ש שרה אח"כ צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי שיסבור שלא האמנתי האמנם כונתי היתה לפרסם נסי האל שיהיה לי חלב כבתולות להניק בנים וזה לא אמר המלאך בשעת הבשורה לבעלי כ"א ולשרה בן ומה יועיל זה לשלא יאמרו אסופי הוא ואלו היה אומר בשעת הבשורה שאתחזר לימי עדנה להניק בנים לא הייתי משחקת. וז"ש מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה ר"ל מי אמר לו דב"ז שהמלאך שבשרו לא אמר לו מזה כלום ולכך צחקתי על כונה זו ולא מחסרון אמונה כדמשמע מדברי את"ד ז"ל.

בא"א פי' כמהר"ם שולטאן ז"ל להמתיק תיבת לאמר ותצחק שרה בקרבה לאמר וכו' צחקה שרה לאמר וכן ותכחש שרה לאמר וגם מהו השינוי. בהק' מ"ש ע"פ ויצו ה"א על האדם לאמר זו ג"ע והנה שרה כשראתה שחזרה לימי עדנה תמהה למ"ז הוצרכה לשוב לימי עדנה כדי שתתעבר הי"ל לתת עבר והיא זקנה א"ז דבשביל שלא יאמרו מאבימלך נתעברתי הוכרח להחזירני לימי עדנה כדי שיאמרו שהזקנה אינה מתעברת והא ראייה שחזרה לימי עדנה כדי שתתעבר ואלו מאבימלך נתעברה למה זה חזרה לימי עדנה והלא כבר היא מעוברת. זהו מה שחשבה שרה בדעתה וז"א ותצחק שרה בקרבה לאמר ר"ל בשביל לאמר זה ג"ע שאומרים עלי שנתעברתי מאבימלך משו"ה אחרי בלותי וכו' כאמור אבל צחוק עשה לנו אלהים דמה הועילו חכמים בתקנתם דכיון שרואין שחזרתי לימי עדנה כדי שאתעבר א"כ יאמרו שבודאי הזקן אינו מוליד ובודאי שלא מאבימלך נתעברתי מחמת שהייתי עדיין זקנה וניצולתי מחשד זה אבל נפלתי בחשד אחר שכיון שהם רואים שעדיין ואדני זקן יאמרו שאחר שחזרתי לבחורותי זניתי עם איזה בחור מאחר דאדוני זקן ואינו ראוי להוליד וז"א לאמר ר"ל בשביל לאמר זו ג"ע אחרי בלותי וכו' אבל מה יועיל זה מאחר שאדוני זקן וז"א ואדני זקן. ולז"א ה' למה זה צחקה שרה לאמר ר"ל למה חשבה שרה דבשביל הלאמר זו ג"ע החזרתי אותה כנו' שא"כ אלד ואני זקנתי ולמ"ל לחזור לימי עדנה אחר שהזקנה מתעברת וז"ש האף וכו' וע"י מחשבה זו תמהה וצחקה דעוד היום לא הועילה בתקנה כאמור דע לך שלא כיונה לאמת דחששא זו בטלה וכונתי היתה להודיע דלא יסלא ממני דבר וא"ת דשמא יטעו דזינתה כנו' דע שזו בטלה היא דכיון שרואים שיש בכחי להחזיר הזקן בחור מכ"ש שיש בכחי שהזקן מוליד ומעתה בטלי להו כל החשדות ולא כמו שחשבה שרה ושרה מפחדה שלא כיונה

לאמת כמו שהוכיחה הוא ית' כאמור כיחשה ולכך נענשה ודו"ק עכ"ד ו"ל.
והרב בני יצחק ז"ל פי' דמה שצחקה שרה הוא שהמלאך אמר שוב אשוב אליך כעת
חיה ולשרה בן ולמה הוצרך המלאך לכפול שוב אשוב מחמת שמפתח של
עקרות לא נמסר ביד מלאך וע"כ נמסרה הבשורה ביד מיכאל כי אם הוא ישוב תשוב
השכינה עמו וז"א שוב אשוב א' עליו ואחת על השכינה ושרה חשבה שעל עצמו הוא
אומר והכפל דיברה תו' כלשון בנ"א ולכך צחקה משום שאין מפתח העקרות ביד מלאך.
וא"ת א"כ למה נענשה יובן במשז"ל ע"פ אם ראה תראה אמרה הנה אם ראה טוב
ואם לאו תראה ע"י שאלך ואסתתר וכו' ואתה כתבת בתו' ונקתה ונזרעה זרע שאם
היתה עקרה נפקדת ור"מ סבר שא"כ יסתרו כל העקרות ויולידו אלא שאם היתה יולדת
נקבות וכו' ומאי אם ראה תראה ד"ת כלב"א. עו"ן משז"ל אמר הקב"ה כתי' בתו' ונקתה
ונזרעה זרע ושרה כבר נסתרה ב"פ ואיני נותן לה בן נמצא דהקב"ה ס"ל דלא דברה
תו' כלב"א וראה תראה לדרשא קא אתי וא"כ שרה שצחקה על המלאך עמ"ש שוב אשוב
וחשבת שעל עצמו הוא אומר וס"ל דד"ת כלב"א לכך נענשה שלדעתה שאף שנסתרה
אינה נפקדת וראה תראה הוא כלב"א ולא כיונה לאמת ע"כ.

באו"א פי' הרב ערבי נחל ז"ל בהק' לפרש מאז"ל לעושה נפלאות גדולות לבדו שאין
בעל הנס מכיר בנסו ומצורף לזה נבאר כונת דוהע"ה יודו לה' חסדו ונפלאותיו
לבנ"א כי השביע נפש שוקקה וכו' ויובן כ"ז עפ"י מה שפי' הרב בינה לעתים ז"ל
כונת הפ' אבן מאסו הבונים וכו' שהכונת כי הויה בטבע כל הנבראים אינו נחשב פלא
אצלנו לרוב הרגל המצוי בדברים ההם דרך משל אם הקב"ה משפיע עושר לאדם
מנערותו וגם כי יזקין אינו נחשב לפלא בעיני רואיו מחמת הרגל הדבר ההוא לפי
שהשי"ת הנהיג הדבר ההוא דרך טבע בהויית כל הנמצאים משא"כ מי שהוא עני כל
ימיו ולבסוף נתעשר בפעם אחת לזה יקרא פלא מחמת שנתמלא דבר שהיה חסר. ואמנם
לפני השי"ת הפלא והויית הטבע הכל א' כי הוא כשם שברא הטבע כך ברא שנוי הטבע
ואין שייך כלל לומר עליו שעשה פלא כי לשון זה לא יתכן רק על אדם שהוא עושה דבר
שהוא כבד מכחו וערכו ולכן ענין שאנו קוראים פלא הוא רק בערך בני אדם הדואים
משא"כ אצל השי"ת אין זה פלא רק יתכן לומר שעשה עמו הי"ת חסד שהעשירו. ולז"א
אבן מאסו הבונים ר"ל שישראל היו תמיד עניים מרודים וכשיבא הגואל יגבהו ויהיו
לראש פנה הנה מאת ה' היתה זאת ר"ל שבערך השי"ת לא יתכן לתאר הדבר ההוא בשם
פלא אלא היתה זאת ר"ל שהוא כמו טבע והויה רק שהיא נפלאות בעינינו ר"ל מצדנו
בנ"א נוכל לומר ע"ז שהוא דבר פלא ע"כ. היוצא מזה שבערך ה' אין התאר שום דבר
לפלא כי זה חסרון בחיקו ית' כי אצלו ההויה והפלא הכל שוים והוא יכול על כל ולכן
אפי' פלא גדול אין ליחסו להשי"ת רק בשם חסד. רק כשמספרים לבני אדם מתארים
בשם פלא. וז"ש על ד' שצדיקין להודות שהי"ל צרה גדולה שזה יצא מגדר ההויה
והטבע אל הפלא כנ"ל ואמר יודו לה' חסדו ר"ל בעת שמהלל לה' בינו לבין עצמו
אין שומע רק השי"ת אין לו להזכיר רק שהוא חסד וע"ז אני מודה לך אבל ונפלאותיו
לבנ"א ר"ל כשמדבר התשועה לבנ"א יכול להזכירה בשם פלא כי השביע נפש שהיתה
שוקקה תחילה וכו' לכן נקרא לבנ"א פלא כנו' אבל בהודות והלל לה' אין להזכיר כלל
לשון נפלאות רק חסד. וזהו כונת המאמר הנז' לעושה נפלאות גדולות לבדו דקשה איך
מתאר לגבי ה' שעושה נפלאות שזה הלשון לא יתכן רק על אדם שעושה לפעמים
דבר מה שלא יכול עשותו וגם בעיניו יפלא הדבר ההוא משא"כ לגבי ה'. וע"ז תי' שאין
בעל הנס מכיר בניסו בכה"ג יתואר גם לגבי השי"ת לשון נפלאות לפי שדבר זה גם
לגבי ה' חסד הוא כביכול לעשותו. והענין דנודע דהשי"ת יכול על כל אכן בענין הבחירה
סילק ידיעתו וכחו כדי שתהיה הבחירה חפשית. ומשו"ה אין הקב"ה דן את האדם על
העתיד רק באשר הוא שם. והיינו אף אם הוא עתיד לעשות עבירה מ"מ אין בזה לזה
כלל ידיעת השי"ת וכחו כי סילק זה. וא"כ מה שמבז' ברו"ל דלפעמים מציל הקב"ה
את האדם אף שאינו ראוי מ"מ מצילו ע"ש העתיד שרואה ה' שיעשה מצוה או תשובה
וכמו שאמז"ל גדולה תשובה שמארכת ימיו של אדם א"כ דב"ז יתואר בשם פלא גם
לפני ה' כיון שסילק כחו מדבר העתיד התלוי בבחירה והבן. והנה מי שבא לצרה ות'
הצילו ודאי ההצלה היתה בהיות גשבר לבו בקרבו ע"י הצרה ההיא וצעק לבו אל ה'
והוא רחום יכפר עון ומקבלו בתשוב' והצילו. אבל בבא צרה על האדם בלא הודע אליו

כלל והצרה ודאי לא באה רק על חטא ונעשה לו נס וניצול א"א לתלות הדבר ההוא רק שניצול ע"ש העתיד ולז"א דבגס שאין בעל הנס מכיר בנסו יתואר בשם נפלאות אף לגבי השי"ת והבן. ובנא"ה הנה בנס זה שנעשה לאברהם ושרה הוא ג"כ כאמור שהודות והלל לה' על זה אין לתאר כ"א בשם חסד וכמאמר יודו לה' חסדו אבל לא להגדיל הענין על צד פלא ונס רק בהיותם מספרים לבנ"א או יזכרוהו בשם נס ופלא. לכן בפ' לך לך גבי מ"ש ויפול אברהם ע"פ ויצחק פירש"י כך אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי ולא כתב הנעשה נס זה לאחר אלא שהוקשה לרש"י דהא אברהם אמר זאת אל לבו בינו לבין עצמו ואיך יפלא הדבר לכן פרש"י שלא הפליא גוף המעשה רק הזכירו בחסד מאתו אלא לפי שלכאן אין לידת בן כ"כ חסד כיון שהוא דבר הנהוג לכל באי עולם דלא תוהו בראה וכו' לזאת אמר אאע"ה שהוא חסד גדול דהא שאר אנשים בני מאה לא נעשה להם חסד זה והגדיל החסד אבל לא תיאר הדבר ההוא בשם נס כלל. ושרה אמנו באמת גם היא לא לגלגה ח"ו אלא שמחה כאברהם רק הקפידה היה אשר בינה לבין קונה תיארה הדבר ע"צ הנס וז"ש ותצחק שרה בקרבה לאמר ר"ל שמה שראוי לומר לפני אתרים ולא בקרב איש דב"ו עשתה שרה בקרבה מה שחשבה בלבבה תלל לה' אחרי בלותי וכו' ואדני זקן שאין זה נכון רק כשמדברים לבנ"א. ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקת שרה לאמר אשר הוא רק לאמר דהיינו מ"ש האף אמנם וכו' היפלא מה' דבר ר"ל שבערך אל ה' אין ראוי כלל לתארו בשם נס ופלא והבן א"ד ז"ל.

בא"א פ' הרב העשיל ז"ל בהק' דכשהקב"ה רוצה לעשות נס שלא כדרך הטבע הוא מתראה בבחור גבור ואיש מלחמה כמו ביצ"מ דכתיב ה' איש מלחמה וכשהנס בדרך טבע הוא מתראה כזקן ולכן שרה חשבה שנס זה הוא שלא כדרך הטבע לזה היתה תמחה אחרי בלותי וכו' והו' נס גדול שחורתי לבחורתי וא"כ תמחה ואדני שהוא הקב"ה זקן הי"ל להתראות אלי בבחור ע"ז אמ"ל הקב"ה למה זה צחקת שרה לאמר האף אמנם אלא ואני זקנתי ר"ל שנראיתי אליה כזקן דכל לגבי ידי אינו נס גדול כ"כ דהיפלא מה' דבר את"ד ז"ל.

בא"א אפ"ל רמו מוסר ותצחק שרה שהיא הנשמה בקרבה ר"ל בסתר בינה לבין עצמה היא תוטאת בטענה היצה"ר אומר לה יבא זמן עת הזקנה תשוב לאלהים וצריך לשמוע אליו שהוא זקן וז"ש לאמר שבאה בטענה אחרי בלותי אחרי שאהיה זקנה היתה לי עדנה ואדני שהוא היצה"ר זקן ואני צריכה לשמוע אליו. לז"א ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקת שרה שהיא הנשמה הלכה אחרי שרירות לבה הרע לאמר בטענה שהיא אומרת האף אמנם אלא ר"ל אעשה מע"ט שהם תולדותיהם ש"ץ בזמן שואני זקנתי ר"ל לעת הזקנה תחזור בתשובה או לכן אני אומר לה שטענות אלו בטלות דמה שתיא עושה בסתר היפלא מה' דבר ע"ד אם יסתר איש וכו' ומה שאומרת תשוב לעת הזקנה ע"ז אני אומר למועד וכו' כעת חיה וכי אדם מאמין בעצמו שיחיה לעת זקנתו אי לזאת ולשרה בן צריך לעשות בנים שהם המע"ט ודו"ק.

אולי יחסרון ה' הצדיקים חמשה התשחית בחמשה את כל העיר. ולכאן ק' השינוי דבבבת המ' ג"כ הי"ל לומר התשחית בחמשה וכן בבבת הל' והכ' והיו"ד הי"ל לומר בכל אחת מהם התשחית וכו' וקא חזינן שלא אמר כן אלא אולי ימצאון שם מ' ה' וכו'. ועו"ק דבכל הבבות משיב הקב"ה כמו שאומר אברהם שכשאמר אולי ימצאון שם מ' אמ"ל ה' לא אעשה אם אמצא שם מ' וכן בשאר וכאן אמר אברהם אולי יחסרון ה' הצדיקים חמשה התשחית בחמשה וכו' והקב"ה השיבו לא אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה הי"ל להשיבו לא אשחית בעבור חסרון המשה והוי כמו ששאל אברהם. אבל הענין הוא דאאע"ה רצה לומר לו שאם לא ימצא כ"א חמשה צדיקים בחמשה כרכים לא די בזה שכל אחד יגן על כרך אחד אבל נתפחד שלא יכעוס ה' עליו שהוריד הענין מן' למספר חמשה לכן עשה בחכמה שיאמר דבר דמשתמע לתרי אנפי ואמר אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה דמשמע מזה דיחסרון ה' הצדיקים מ"ה ויעמדו על מספר ה' וגם משמע שיחסרון ה' ויעמדו על מספר מ"ה ועשה זאת בחכמה כדי לראות מה ישיב לו ה' שאם יאמר לא אשחית אם אמצא חמשה א"כ די בחמשה ואם יאמר לא אשחית אם אמצא מ"ה הרי נפל פיתא בבירא. והקב"ה הבין כונתו והשיב לא אשחית אם אמצא שם מ"ה ודחה כונה השניה שיש בדברי אברהם כנו' וכששמע כן ירד ה' אחדים וביטל

אותו הדרך ולכך כשהגיע ליו"ד לא אמר עוד אולי יחסרון העשרה ויעמדו על ה' מאחר שכבר בקש זה והשיבו שזה לא יתכן כאמור. הרב מהר"ם שולטאן ז"ל משם המפ' ויאמר המלט על נפשך אל תביט אחרריך אל תעמוד בכל הככר ההרה וכו' פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד דרך מוסר באופ"ז ויאמר אמירה רכה המלט ע"ן ר"ל שכל מעיינך יהיה להמלט מהחטא ומהעבירה המזיקים לנפשך ומלט נפשך מן העונש והצער ואל תאמר שרצוני לרדוף בעוה"ז אחר הממון כדי להגיע לבני אחרי אלא תתן ממוןך לצדקה. וז"א אל תביט אחרריך. וגם רמז אל תביט וכו' שלא יבטח על הצדקה שעושים על נשמתו אחר מותו כי זה דומה למי שמאירים לו בלילה מאחריו כמשו"ל וז"א אל תביט אחרריך. גם רמז שלא ישמע למועצות יצה"ר שכולם נראים ישרים וז"א אל תעמוד בכל הככר שהוא נראה מישור ומה שצריך לחי גופך בעוה"ז תעשהו במהרה ולא תאבד הזמן בו וז"א ואל תעמוד בכל הככר כ"א בדרך הלוכך כי הממון והעמלות והאכילה מעכבים את האדם בעלותו אל החר וז"א ההרה המלט ר"ל שאלו הג' שר"ת שלהם משא יעכבו את האדם מלעלות בהר כן ג"כ מעכבים הרודף אחריהם מלעלות בהר ה' וכמ"ש הרב עוללות אפרים ז"ל בכונת הפ' כמשי"א כבד יכבדו ממני ודו"ק.

הכו בסגורים מקטון ועד גדול. פי' הרב דרו"ש ז"ל ק' דהול"ל ואת האנשים מקטון וע"ג הכו בסגורים דהוה משמע דקאי על האנשים משא"כ השתא דמשמע דקאי על הסגורים וצריך למודעי. ויובן במ"ש בע"ז די"ב ע"ב ת"ר לא ישתה אדם מים בלילה מפני סכנת שברירי פרש"י שם שד הממונה על מכת סגורים וראיה מתרגום כאן שתרגם סגורים שבריריא וקאמר בש"ס אי צחי מאי תקנתיה לימא איהו לנפשיה פלניא בר פלגיתא אמרה לך אימך אודהר משברירי שברירי ברירי רירי רי יו"ד ר"ל ימעט מן אות הגדול עד הקטן שהוא יו"ד ופרש"י השד כששומע מיעוט שמו בורח. ולזה מכין הפ' הכו בסגורים שהוא שברירי מקטון וע"ג ר"ל בכל אותיות שמו לא במיעוט ע"כ. וז"ל אמר המכסה וכו' כי ידעתיו וכו' פי' הרב ברית אבות ז"ל במשו"ל כל הדין דין אמת לאמתו נעש השותף להקב"ה וכו' וז"א המכסה אני מאברהם אשר אני עושה זה ז"א שצריך אני להודיעו כל מה שאני עושה בעולמי והט' כי ידעתיו וכו' לעשות צדקה ומשפט וא"כ הרי הוא שותף וצריך להודיעו בכל דבר ע"כ.

באו"א פי' הרב אוהל יעקב פ' לך לך עפ"י משל לב' סותרים שהיו נוסעים בדרך ע"ד מסחר אחד היה רך בשנים ואחד זקן ויהי בבואם לעיר גדולה ראו חנויות מוכרות בגדים לרוב אמר הזקן מה מאד כלתה נפשי לקנות לבני בן זקונים איזה בגד נאה ומשובח אבל יראתי פן לא יזדמן כמדו. אמר הב' אני אקח שנים וג' מהם אמ"ל הזקן מה תעשה אם לא יתנו מוכשרים לפניך אמ"ל אתה לאשר אין לך כ"א בן זקונים האמת אתך כי משכת ידיך מלקנות כ"א לא יהיה כמדו למי תלבישהו לא כן אני כי חנני אלהים בכמה ילדים קטנים וגדולים וגם צעיר אנכי לימים אם לא יוכשר לאחר יוכשר להב' או להבנים אשר יולדו. הנמשל כי אשר פעל אבינו ית' עם אאע"ה שמור לדורות לבאים אחריו וע"כ ברצותו ית' לשפוך על סדום סוללה אמר המכסה אני מאברהם וכו' הרצון לגלות על אזני אברהם עבור יתפלל עליהם והגם כי ידע ה' כי אין מקום לתפלתו עכ"ז לא היתה ח"ו לריק ולא שבה ריק ארשת שפתיו ופעולתו תעמוד לדורות. והו' שסיים ואמר ואברהם היו יהיה לגוי גדול הלא יוליד בנים רבים ע"כ גם אם עתה אין תועלת בתפילתו תועיל לדורות הבאים. והו' כונת הפ' פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם תכתב זאת לדור אחרון הכונה דומה על אברהם שקרא עצמו ערירי וסיפר לנו המשורר חסדי המקום איך המציא עצמו לתפילת אברהם ולא בזה את תפילתם ר"ל אף שלא תועיל תפילתו לסדום עכ"ז לא בזה אותם כי היא ערוכה לדורות והו' תכתב זאת לדור אחרון ר"ל פעולת תפילתו תעמוד לדורות הבאים והיא כתובה בספרתו ית' כדי שעם נברא יהלל יה את"ד ז"ל.

באו"א פי' החיד"א ז"ל משם רבני קושטא כו' הפ' ואברהם הולך עמם לשלחם וה' אמר המכסה אני וכו' במה שידוע שהצדיקים כתיב בהו ותגזר אומר ויקם לך. והנה או"ל הולך עמם לשלחם לעשות להם לוייה. ומנהג העולם שדרך ארץ הוא שיאמר האורח לבעה"ב שלא יטרת עוד ללותו והבעה"ב משיבו לך לשלום. והכא אאע"ה עשה להם לוייה וממתין שהאורחים ידברו דבר תיסגי בהא והאורחים שתקו כ"א כה ז"א אמר שילכו לשלום וכתוב בהו בצדיקים ותגזר אומר וצריך שתהיה הליכתם לשלום

יאמרו שלא יטרח עוד מוכרח להשיבם לכו לשלום ואז אינם יכולים להשחית סדום כלל ולא להזיק ח"ו ומשו"ת אאע"ה היה מלווה אותם והם עשו עצמם אשר לא ידע סדר העולם. ואאע"ה מרוב ענותנותו עדיין עושה להם לוויה. וז"ש ואברהם הולך לשון הוה. ות' אמר המכסה אני מאברהם דאלו ידע לא אתי נגד רצונו ית' לעשות בהם נקמה בסדום ומשו"ת נראה ה' אל אברהם להפסיק בינו ובין המלאכים ע"כ. השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה. פי' מהרח"ף ז"ל בהק' משו"ל שמש כנוי למשיח כמ"ש במד' עד בא השמש מלך המשיח. עו"ן משו"ל עתיד הקב"ה לשובחו ליצחק. ז"א השמש שהוא המשיח כשיצא על הארץ אז ולוט שהוא היצחק בא צוערה לגבי הרשעים. א"ד ז"ל.

ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך וכו' אלהים עמך וכו' ועתה השבעת לי באלהים וכו' ויאמר אברהם אנכי אשבע. יל"ד מהו אומרו אלהים עמך וכו'. גם תיבת ועתה אין לו מובן. גם תיבת לי יתירה דודאי השבועה לו. גם אומרו באלהים ק' טובא. פי' הרב אהלי יהודה ז"ל במ"ש בילקוט וז"ל אלהים עמך לפי שהיו אות"ע אומרים אלו היה צדיק היה מוליד ועכשיו שהוליד אמרו אלהים עמך וכו'. עו"ן מ"ש בשבת שאמר אאע"ה הסתכלתי באצטגנינות שלי ואינני ראוי להוליד בן אמ"ל הקב"ה צא וכו' אין מזל לישראל. וא"כ ממה שמצינו שהוליד בן נראה שיצא מכלל ב"ן ונכנס לכלל ישראל. והנה הרב מש"ל ז"ל בס' פרשת דרכים ד"א הוכיח במישור דבב"ן ליכא איסורא דלא יחל. מעתה נ"באה שאבימלך היה ירא שאפי' ישבע לו אברהם עכ"ז יעבור על שבועתו דסובר שדין ב"ן יש לו וליכא איסורא דלא יחל וא"כ מאי אהנייא ליה השבועה כיון דסובר אברהם דדין ב"ן יש לו ומותר לעבור על שבועתו. לכן בא אבימלך בתכמה להוציא ס' זו מלב אברהם וכה היה דברו אנכי הרואה כי אלהים עמך שהולדת בן והט' משום דדין ישראל יש לך שאין מזל לישראל. וא"כ מעתה שייך גבך איסורא דלא יחל לז"א ועתה ר"ל עתה שידעתי שהסכים הקב"ה שדין ישראל יש לך לכן השבעה לי דמעתה אינך יכול לעבור על שבועתך ולא קודם לכן דס"ל דין ב"ן יש לך. עו"ן מ"ש בשבועות דס"ט וכן מצינו כשהשביע משה את ישראל אמ"ל דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא ע"ד וע"ד המב"ה ע"כ משו"ת אמ"ל אבימלך ועתה השבעה לי ר"ל על דעתי וגם באלהים ר"ל ע"ד המב"ה ולא תשבע על דעתך או אמ"ל אברהם אנכי אשבע כדברך ע"כ.

וילאמר אבימלך מה עשית לנו ומה חטאתי לך מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי וכו' וכו' מה ראית כי עשית את הדבר הזה ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני ע"ד אשתי. פי' החיד"א ז"ל בפני"ד וז"ל יובנו הם' הנו' וגם יובנו פ' לך לך בלקיחת פרעה לשרה אמנו דכתיב ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא למה אמרת אחותי היא. ויל"ד אמאי פלגינהו למה לא הגדת לי למה אמרת הול"ל למה לא הגדת כי אשתך היא ואמרת אחותי היא. ואפשר במ"ש פ' אלו מציאות גבי מרי בר איסק דאתא ליה אחא ממדה"י אמ"ל ז"ל אייתי סהדי דלאו אחוך הוא דמסתפי לאסהודי דאחוך הוא דגברא אלמא את לכן אייתי את סהדי וכ"ת אתו ומסהדי בשקרא תרתי לא עבדי לכבוש עדותם שיודעים שהוא אחיך וגם להעיד להפך לא עבדי אבל חדא לכבוש העדות ולשתוק עבדי. וז"ש פרעה למה לא הגדת כי אשתך היא דחיוב רמיא עליך להגיד כי אשתך היא. ואף את"ל דמפני היראה שתקת למה אמרת אחותי היא דלא די ששתקת ולא הגדת כי אשתך היא אלא אמרת אחותי היא להיפך ודא עקא דתרתי לא עבדי ומשו"ת פלגינהו. והנה אמרו בסוף ברכות גבי ר' חנניה בן אחי ר' יהושע דהוא היה מטהר ורבן מטמאים הוא מטמא והם מטהרין. וזה הוה תרתי ויותר ותחילוק ברור דשאני התם שראו שהיה מעבר שנים בחו"ל וכי היכי דלא ניגדרו בתריה עבוד. ולמדנו כי אם יראו דבר שלא כהוגן או המצא ימצא אופן למעבד תרתי. וז"ש אבימלך מעשים תרתי אשר לא יעשו עשית עמדי דאפשר לכבוש האמת מפני היראה אבל לכבוש האמת ולומר בהפך דהוה תרתי זהו מעשים אשר לא יעשו מעשים דייקא תרתי אשר לא יעשו דתרתי לא עבדי. וכי תימא אם עין רואה מעשה שלא כהוגן או עבדי תרתי כדאשכחן גבי רבי חנינא. לז"א ויאמר אבימלך אמירה שניה מה ראית וכו' איזה מעשה אשר לא כהוגן דבעבור התרת לצאת מן השורה למעבד תרתי. ויאמר אברהם כי אמרתי לאו תרתי עבידנא כדאמרן רק אחת היא כי אמרתי.

וגו'. ועוד מה שנתרעמת מה ראית, אנכי הרואה רק אין יראת אלהים וכו' וא"כ כל קבל דנא אין כאן שאלה ידיעתי אין יראת אלהים ושרי למעבד תרתני, ועוד לא צדקת אענך דהכא פקוח גפש ושרי לחלל שבת על ספק והכא והרגוני וכו' ובפקרון לא נאמרו שיעורים הללו ועכ"ז אין כאן תרתני דמה שאמרתי הוא אמת וגם אמנה אחותי בת אבי וכו' ואמרתי אמת שהיא אחותי ומעתה אין כאן אלא חדא למת לא הגדת כי אשתך היא ומפני היראה אדם כובש עדותו כדאמרן עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב ערבי נחל ז"ל כונת הפ' הנז' ודקדק בהם כמה דקדוקים ועל הכל דקדק דיש להפלא במעשים אלו כי כפי המובן שלא סמך אאע"ה על הגם כי אילולא זאת לא היה צריך למאמר אחותי את וא"כ איך נתפס במאמר אחותי את שתלקח לאנשים ערלים בשביל חשש הריגה והרי בע"ז ג"ע ש"ד קי"ל יהרג ואל יעבור ואפי' בשאר עבירות בפרהסיא דינא הכי ואין לך פרהסיא גדול מזה ואף שארז"ל אסתר קרקע עולם היתה שאני התם שהיא לא עשתה שום פעולה משא"כ כאן במאמר אחותי את אין לך מעשה גדול מזה. אכן יובן במ"ש הרא"ם ז"ל עמ"ש אמול ואצא סכנת הוא לולד כתב וז"ל קשה איך התיר לעבור על עשה דמילה משום סכנת הולד והרי עדיין לא ניתנה תורה דכתיב בה וחי בהם ולא שימות בהם. והרב פרשת דרכים ז"ל תי' בזה ג' תי' הא' כי בסוף פרק בן סורר ומורה בעי אי ב"ן מצווה על קדוש ה' להיות יהרג ואל יעבור ובעי למפשט מההוא דנעמן שאמר לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך כבוא אדוני בית רמון וכו' וכתיב ויאמר לו לך לשלום, ולפי גי' התוס' שם לא נפשטא הבעיא משום דמשני הא בצנעא הא בפרהסיא דההוא דנעמן בצנעא דלא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה שם ואף דב"ן מצווה ג"כ על ע"ז מ"מ כיון שכולם עע"ז היו לא הוי פרהסיא אבל בפרהסיא אפשר דב"ן מצווה ג"כ על ק"ה והתם גבי משה בצנעא הו' דלא הו' ישראל בהדיא. תי' ב' דאף אי נימא דבב"נ דינא הוא דיהרג ואל יעבור זה דוקא בגוף א' אבל שיקיים הוא המצוה ויכא לאחר לידי סכנה זו לא שמענו. וא"כ משה שהיה מוזהר למול והתנוק לאו בר מצוה הוא בכה"ג יעבור ולא יביא לאחר לידי סכנה. תי' ג' דהא דהוצרך לכתוב וחי בהם דוקא כשקדמה הסכנה וצריך להתרפאות ע"י שיעבור על המצוה אבל אם עדיין ליכא סכנה לא צריך קרא דודאי יעבור כדי שלא יבא לידי סכנה וא"כ אף אי נימא דבב"נ ל"א וחי בהם הוא דוקא כשקדמה הסכנה ולכן לא הוצרך למול כיון דעדיין ליכא סכנה מותר לו לעבור עכ"ד. ולי נראה עוד דמבואר ביו"ד דכל היכא דאמרינן יהרג ואל יעבור ה"ד במע"ם אבל בשוא"ת לא וא"כ אף אי נימא כס' הרא"ם דבב"נ דלא כתיב בהו וחי בהם הוי דינו דיהרג מ"מ לא גרע מע"ז ג"ע וש"ד בישראל דאם הוא בשוא"ת יעבור ולכן ביטל המילה בשביל סכנת הולד. הרי לנו ד' תי' על קו' הרא"ם ז"ל. בזה נדע לביאור הפ' דפ' לך לך ויהי כאשר הקריב אברהם לבא מצרימה מגיד לך הכתוב כל תתמה איך התיר אאע"ה בשביל סכנת נפשות אסור עריות לז"א כי אאע"ה עשה בשכל וצויה לשרה לאמר אחותי טרם בואם למצרים דאז ליכא סכנה ואז יעבור והותר לה לומר אחותי כתי' הג' וזש"ה ויהי כאשר הקריב וכו' הנה נא ידיעתי וכו' והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת דאז כבר נעשה סכנה ושוב לא תהיה רשאי אז לומר אחותי את מאחר שקדמה סכנה לזאת אמרי נא שפי' חכף אחותי את שתאמר זאת מי דקודם בא הסכנה. ועוד רמז לה תי' ב' באומרו והרגו אותי ואותך יחיו דבשלמא אם גם היתה באותה הסכנה הוי דינא דיהרג אף אם יומשך סכנה גם לאחר כמ"ש בתי' ב' משא"כ כאן כיון דאותך יחיו וכאמור. והנה כאן במעשה דאבימלך אמר הפ' ויגר בגרר ואח"כ אמר אחותי היא לא כמו שאמר במצרים טרם בואם לעיר והיה היתר כאמור משא"כ בגרר כבר קדמה הסכנה וליכא היתר זה לזה אמ"ל אבימלך מה עשית לנו וכו' מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי ר"ל המעשה הזה אשר עשית היה היתר בדבר ההוא בשוא"ת משא"כ בקו"ע וזהו מעשים אשר לא יעשו דייקא עשית ומה היתר יש לך בזה וע"ז השיב ב' תי' אחרים חדא כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה שאינם מחויבים באסור עריות שנאסר לב"ן וא"כ הוי בצנעא כההוא דנעמן. ועוד והרגוני על דבר אשתי זהו תי' ב' הג"ל שכיון שהוא מסוכן ליהרג ע"י אשתו אין בזה דין יהרג ואל יעבור כתי' הב' וזהו שעמדה לו להתיר לה לומר אחי הוא ונכון את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב אמר יוסף ז"ל בהק' מ"ש הר"ן חולה שיש בו סכנה שוחטין לו אעפ"י שיש בשחיטה אסור סקילה ואין מאכילין אותו נבילה אפי' שהיא נבילה בלאו משום דנבילה בכל כזית שאוכל עובר בלאו משא"כ בשחיטה ליכא אלא אסור אחד. זהו כונת אברהם בזה המקום הרע במיעוטו ואם אומר להם היא אשתי הורגים אותי ולוקחים שרה בהיתר לכך אמר להם שהיא אחותי והיא אשת איש ואין עושים כ"כ ליקח א"א גמורה דבכל ביאה עושים איסור אחד וז"א רק אין יראת אלהים אמנם מעט איכא לבוחרים הרע במיעוטו ולכן והרגוני א"כ אומר להם אחותי ודו"ק כי נכון הוא א"ד ז"ל.

ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי. פי' החד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל אפ"ל דאברהם ושרה בגודל צדקם ומעשיהם הטובים בשלימות כונתם ותוקף כונתם ושמחתם בעבודתם הפכו מדה"ד למדה"ר וכבר ארז"ל גדולה מתנות עניים שמהפכת מדה"ד למדה"ר וק"ו לאברהם ושרה אשר מלאו העולם חסד. גם נודע מעלת מזכה לחייבא והם הרבו לזכות דורם והנפש אשר עשו ומי מלל לאברהם פקיד את שרה אחד מרבו עולותיהם ושלמיהם לרצון. ואפשר שזשה"כ וה' בירך את אברהם בכל ר"ל הוא וב"ד וכתב וה' לרמוז שמדה"ד הפכה לרחמים וכן וה' פקד את שרה. ונראה דיש הפרש בין היכא דאתרחיש ניסא לצדיקא ע"י מדה"ר להיכא שבזכותו גם מדה"ד נהפכה לרחמים וכשהנס נעשה במדה"ר או על הרוב הנס נעשה בפרטות לבעל הנס הזה דוקא. אבל אם הנס נעשה ע"י שנהפך מדה"ד למדה"ר או מתרבה השפע וההארה כי מדה"ד אינה עוד ויעשה גם לכמה ב"א בהיות כי הכל נעשה רחמים. וזה אפ" טעם למשרז"ל דבזכות הצדקה מתקרבת הגאולה דכיון דע"י הצדקה מתהפך מדה"ד למדה"ר א"כ נתבטלו הדינים ותפרח ישע וע"י רבוי הצדקה כן ירבה מתוק הדינים והפיכתם הם עצמם לרחמים. ואפשר שזהו כו' הכ' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וכו' הכונה עשו צדקה שמרו משפט כל' שהדינים יהיו שמורים ולא ישאר דין בעולם כי כולם יהפכו לרחמים וכ"ת איך יתכן לעשות דבר גדול כזה לז"א ועשו צדקה כי ע"י הצדקה תהפך מדה"ד למדה"ר וקרובה ישועת ישראל והצדקתי להגלות צדקתי כנוי לשכינה כנודע שהשכינה תתגלה הארתה והשארתה על ישראל. וזשה"ה אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת והוא מבואר. והנה ארז"ל ותביאו רש"י ע"פ זה כל השומע יצחק לי הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם. והטעם הוא מבואר דכיון דע"י אברהם ושרה נהפכה מדה"ד למדה"ר בהגיע תור לעשות להם גם נתבטלו הדינים וממילא רווח עלמא וכל מאן דכתיב ליה כאיבא נתרפא עקרה ותפקד חולה ונתרפא כי כיון שאין מדה"ד לעכב נשמעת תפילת כל פה כי הרחמים גוברים ומאירים בכל תוקף. וז"ש ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים כלומר דזכיתי דאלהים מדה"ד הוא עצמו צחוק עשה לי לשמחני כהיום הזה בבר דכר דאתיליד לי דמדה"ד היא עצמה שבה והיתה לרחמים ומה נולד כל השומע יצחק לי דנפקדו ונתרפאו כמה וכמה וזה גמשיך מכה ביטול הדינים אשר נהפכו לרחמים ושחוק עשה לי אלהים ע"כ.

ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקוני. פי' הרב קול רנה וישועה ז"ל וז"ל כתבו ז"ל שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה וכו'. ונר' לפ' במ"ש במס' ע"ז ברוריא דביתחו דר"מ אמ"ל ליה לר"מ זילא בי מלתא דיתבא אחתי בקובה של זונות אמ"ל ניזיל אחזי בה אי לא אתעבד בה איסורא מתעביד לה ניסא. שקל תרקבא דדינרי ואול נקט נפשיה כחד פרשא אמ"ל השמע לי אמ"ל דשתנא אנא אמ"ל מרתחנא לך אמ"ל איכא טובא דשפירין מנאי אמר ש"מ לא אתעביד בה איסורא כל דאתי אמרה ליה הכי אזל לגבי שומר דידה אמ"ל תנה לי אמ"ל מסתפינא ממלכותא אמ"ל יהיבנא לך תרקבא דדינרי חציה פלח וחציה סב לך וכי שלמי מאי אעביד אמ"ל אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלל אמ"ל ומי ימר דהכי הוא אמ"ל השתא חזית הוה הנהו כלבי דאכלי גברי שקל קלא פתק בהו רהטו בתריה אמר אלהא דמאיר ענני שבקות. משמע מזה דאי לא עבדא איסורא מתעביד לא ניסא אבל אם עשתה אסור לא מתרחיש לה ניסא דלא עביד קב"ה ניסא לשקרי. והנה שרה נעשה לה גם גדול ביום הגמל את יצחק נעשו דדיה וכו' דכתיב הניקה בנים ולא בן. וז"ש מי מלל לאברהם דילמא מאבימלך כמו שהיו אומרים הליצנים לז"א הניקה בנים שרה שנעשה

לה גם והניקה בני כל השרים ואלו עשתה אסור לא נעשה לה גם כזה אי כי ילדתי בן לזקוני של אאע"ה ולא מאבימלך ע"כ.

ותרא שרה את בן הגר המצרית וכו' ותאמר לאברהם גרש וכו' כי לא ירש וכו'. פי' הרב יד משה ז"ל במ"ש החזקוני ע"פ כי יסיתך אחיך בן אמך וכו' ה"ה לבן אביך אלא שדיבר הכתוב בהווה לפי שהוא אוהבו ורגיל אצלו יותר מאחיו בן אביו לפי שאינו חללק עמו בנחלה וכו'. וז"ל כונת הפ' בתהלים ולרשע אמר אלהים מה לך וכו' תשב באחיד תדבר בבן אמך תתן דופי. דהוא כפול. אך הכוונה תשב באחיד תדבר ובזה החרשתי כי הוא אחיו בן אביו וחולק עמו בנחלה יש לו שנאה עמו אבל בבן אמך שהוא אוהבו ורגיל אצלו יותר תתן דופי אתמהא. וז"ש שרה גרש את האמה הזאת בנה כדי שלא יסיתחו לבני ליצחק ויוציאנהו לתרבות רעה יען כי לא ירש בן האמה הזאת וכו' כיון שכן הו"ל כבן אמו שהוא אוהבו וקרוב הדבר שיוציאנהו לת"ר. וירע הדבר מאד בעיני אברהם שהבין שיצא לת"ר כמו שפירש"י ז"ל מדהוצרכה שרה לומר כן ואז ויאמר אלהים לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה דהאמת הוא כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בישמעאל ע"ש.

ויטע אשל בבאר שבע. אמרו במד' פרדס תיקן להם כל מאן דאתי אמ"ל שאל תאנים ענבים ורמונים וכו' יל"ד בתקון הפרדס הנז' ואמר שאל וכו' למה צריך להזכיר הפירות ודאי יש הרבה. ב' למה מזכיר אותם בסדר זה ולא בסדר קרא דכתיב בראשון גפן ואח"כ תאנים ורמונים. פי' הרב שתי ידות ז"ל ע"פ מד' נשא יחיה דגן אלו הגרים נעשו עיקר בישראל ויפרחו כגפן אלו ישראל וכו' אוהב צדיקים אלו הגרים ע"כ. יל"ד למה המשיל את ישראל לגפן. וכן במה דאיתא בברכות בפסוק ארץ חסדה וכו' גפן וכו' חד אמר דמוקדם בפ' עדיף לברכה כיון שהקדימנו התר' בפ' הוא קודם לברכה וח"א חביב עדיף לקדמתו לברכה אף שהוא מאוחר בפ'. והוא הדבר בעצמו שבכמה מקומות כתבה לנו התורה גרים וקא חשיב להו לבסוף כגון ושמחת אתה וביתך והלוי והגר וכה"ג בפ' בסוכות תשבו שבעת ימים וכו'. וא"כ לפי"ז איך אמרינן שהגר עדיף והרי אפי' עבד ואמה של ישראל הקדימם הפ' לגר וכל המוקדם בפ' עדיף. אבל אי אמרינן דחביב ואין נפקותא במה שהקדימו הפ' י"ל דחביב עדיף. בזי"ו המד' יחיה דגן אלו הגרים שהם עיקר בישראל וק' איך הם עיקר והלא בכ"מ בתורה נחשבים לבסוף לז"א ויפרחו כגפן אלו ישראל מה גפן דכתיב בקרא מקודם תאנה ורמון והיה מן הראוי להיות קודם לברכה ואפי"ה הלכתא דחביב עדיף דהיינו אם תאנים או רמונים חביבי ליה הוא מקדימן לברכה אף שהוא מאוחר בפ'. כן נמי הגרים. ולזה סיים אוהב צדיקים אלו הגרים שתחביבי ליה ועדיפי ליה מישראל. בזי"ו דכל כונת אברהם לפתותם להתגיייר באומרו להם שהם חביבים לפני המקום ונעשו עיקר בישראל אכן יהא אברהם בן אמרו לו אם באמת אנו חביבים מפני מה חשיב להו בתו' לבסוף וכדי להסיר תלונה זו אמר המד' פרדס תיקן להם וכל מאן דאתי שאל אמ"ל שאל תאנים ענבים רמונים בתתי תאנים. וק' הלא בקרא כתיב גפן תחילה והמוקדם הוא קודם לברכה אי"ו צ"ל דחביב עדיף ולכן הקדים תאנים לענבים. ולפי"ז אתם ג"כ אף דכתיבי בתורה לבסוף בא יחסו שאתם חביבים ועיקר בישראל את"ד ז"ל.

ותאמר שרה צחק וכו' פי' הרב דרו"ש ז"ל דיצחק נקרא ע"ש מה שאירע לו יו"ד כנגד מה שעתידיהם זרעו לקבל עשרת הדברות. צ' ע"ש שהיתה שרה בת צ' שנה. ח' ע"ש שנימול לח'. ק' ע"ש אברהם שהיה בן מאה שנה. וז"ש צחק כבר עשה לי אלהים. אבל כל השומע ר"ל כשישמעו ישראל את התורה או יצחק לי א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב דורש טוב כונת הפ' הנז' ותרא שרה וכו' דבמאי פליגי אברהם ושרה. אכן יובן במ"ש הרב אוה"ח פ' וישב ע"פ את בני בלהה וכו' כי האחים ס"ל כהרמב"ם בדין הבא על השפחה סתם הולד עבד עד שיאמר בפ' שבא עליה לשם אישות ולכן היו מזלזלין בבני השפחות לקרותם עבדים כי מן הסתם הם עבדים. אבל יוסף ס"ל כהר"ף שהבועל סתם עשאה בת חורין והולד כשר ודין נשי אביו להם וכ"ש אדם צדיק כיעקב בודאי לשם אישות בעל. בזי"ו דזאת היתה כונת שרה גרש האמה הזאת ואת בנה שהיא שפחה ובא עליה בסתם וא"כ הולד עבד והיינו האמה הזאת ואת בנה דאידי ואידי חד שיעורא כס' הרמב"ם. אבל אאע"ה ס"ל כהר"ף שהבועל סתם עשאה בת חורין וכ"ש איש כמוהו ולכן וירע הדבר בעיני אברהם על אורות בנו

שבדאי לשם אישות נתכוון וגם זה בנו. ומי כתחכם ויודע פשר דבר עשה פשרה וכה אמר אל ירע בעיניך וכו' שלענין דינא כס' הרמב"ם דעתה והנער והאמה שוים אבל משום כי זרעך הוא לכן אני מבטיחך גם את בן האמה לגוי אשימנו א"ד ז"ל.

מסרה גרש את האמה. גרש לץ ויצא מדון. כלה גרש יגרש. פי' הרב אב"א יצ"ו במ"ש בה"ט כו' מסרה והנה לא שמעת עד כה. כה אמר ה' כחצות הלילה דכ"ה באתב"ש ל"ץ וב"פ ל"ץ עולה ר"מ דלקו במצרים מ' ועל הים ר' וזהו שרמו לו ולא תשמע עד שתלקה כ"ה וכ"ה וז"ש ל"ץ תבא ופתי יערים לעשות כן נשמע ה' אל עונייה ונתן לה שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני עינוי ע"כ. והוא חידוש דאיתא בב"ר דכשהיו המטרונות שואלות בשלום שרה היתה אומרת להם שישאלו גם בשלום הגר וכשהם באות לשאול בשלום הגר היתה מספרת לה"ר על שרה דאין תוכה כברה ע"כ. ועוד דהוכיח סופה גרש את האמה וכו' דהיה משחק או ג"ע או ע"ז דמזה נתפרסם דהדין עם שרה ועכ"ז גרם גלות מצרים. וז"ש אף שאמרה גרש את האמה וכו' עכ"ז גרם גלות מצ' ונתגלגל דע"י סיבה זו גרש ל"ץ ע"י ל"ץ דהוא ר"מ מכות ועי"ז כלה גרש יגרש ממצ'. או נאמר דמשחק היינו מושב לצים ואמר דטעם שאמרה גרש את האמה וכו' משום גרש לץ שהיה משחק ויצא מדון דהיו מריבים עם יצחק ומזה הטעם כלה גרש יגרש דהיו גוי מקרב גוי שלא יהיו נכנסים בנש"ט וכשם שהפריד לישמעאל מיצחק שלא ילמוד ממנו כך הפריד לישראל ממצרים. א"ד יצ"ו.

באו"א אפ"ל במה שפי' הרב שער החצר כונת מדרש כשראתה שרה שמה אינו נכנס לארץ אמרה גרש וכו'. והוא בהק' מד' אלו היה משה נכנס לארץ לא היינו רשאים לאכול בשר ע"כ. הכונה דמשה לא נכנס לארץ משום שהרג המצרי ודילמא גברא קטילא א"ו אזלינן בתר רובא ואלו אזלינן בתר מיעוטא א"כ לא היינו רשאים לאכול בשר דמה שאנו אוכלים בשר משום דאזלינן בת"ר ול"א במקום נקב קא שחיט. וז"ש כשראתה שרה וכו' דמזה נראה דאזלי' בת"ר או אמרה גרש כדי שלא יפתנו לעע"ז בטענה דאזלי' בת"ר את"ד ז"ל. כו"ו מכת שאמרה שרה גרש את האמה נראה דאזלינן בת"ר לכן גרש לץ שהם אוה"ע ולא תתערבו עמהם כדי שעיי"ז ויצא מדון משום שיבואו בטענה לילך אחר הרוב ועי"ז כלה יגרש אתכם מזה ר"ל מזה אלי. גרש שתכפרו בה' שנא' בו זה אלי לכן גרש לץ ולא תתערב עמו כלל ודו"ק.

או באו"א אפשר שאנו שואלים מהקב"ה רבש"ע עד מתי אנו יושבים תחת יד אדום וישמעאל גרש את האמה שהיא סט"א שפחה כי תירש גבירתה ואת בנה. משיב הקב"ה עשו מצות ומע"ט כדי שעיי"ז גרש ל"ץ גי' ק"ך שהם ק"ך צירופי אלהים ועי"ז ויצא מדון שיתבטל הדין מן העולם ואז כלה יעשה לאוה"ע ואתכם גרש יגרש מזה ר"ל שיוצא אתכם מתחת ידם אל הארץ אשר אמר ה' אותה אתן לכם ודו"ק.

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. הק' המפ' ז"ל דהול"ל נסה את יצחק שהוא הנעקד ולא את אברהם. פי' הרב מנחת שמואל ז"ל בהק' מ"ש מהרש"א ז"ל בס' שפתי ישנים ע"פ הנסה דבר אליך תלאה עם משל שהביאו הראשונים שגנב אחד רצו לתלות אותו ולא הודה ואח"כ הביאו בניו לתלותו והודה ושאלו אותו ע"ז והשיב שבשרו הוא לאביו אבל בשר בניו שלו. וז"ש אליפו לאיוב שזה דבר פלא שבתחילה מתו בניו וקבל תנחומין ולא קרא תגר וכשנגעו היסורין בגופו קרא תגר. וז"א הנסה דבר אליך תלאה ע"כ. וז"ש והאלהים נסה את אברהם שבשר יצחק לו ולא ליצחק ע"כ.

ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני. פי' מוהר"א ז"ל במ"ש בבתרא בההוא עובדא דר' בנאה דההיא אתתא דאמרא לברתא אמאי לא צניעת באיסורא עשרה בנים יש לי מאבוך ולית לי מניה אלא חד שמע בעלה בשעת מותו אמר כל נכסי לחד ברא אתו לקמיה דר' בנאה אמ"ל זילו חבוטו קברא דאבוכון עד דייסק ויימר לכו איזה ברא סקו וחד ברא לא אזיל אמ"ל דא בריה דההוא גברא ר"ל שזה בנו באמת מחמת שלא רצה להכות על קבר אביו. וז"א ויאמר אבי ר"ל עכשיו יאמרו שמאבימלך נתעברה אמי ויתבטל שם זה שאומרים שאתה אבי מחמת שרואים שנתאכזרת עלי ולכך השיבו שאדרבה יתחזק בזה שאני אביך מאחר שאין אתה כועס בי כמעשה הנז' וז"א הנני בני ר"ל דבמעשה הזה יתאמת שאתה בני ע"כ.

באו"א פי' הכונה ויאמר אבי שאתה מידתך חסד ואיך תעשה אכזריות כזה השיבו ויאמר הנני בני עתה אחזתי במידת בני שמידתו גבורה כדי לעשות רצונו ית' מרוב

חשקו ואהבתו בעבודת ה' הפך את מידתו מרחמים לדין בעבור רצונו ית' ע"כ.
בא"א פ' הרב דת ודין ז"ל במ"ש בפסחים אמר מר למחר מי שפסחו טלה תוחב לו
 בצמרו והא קא עביד עבודה בקדשים כהלל דתניא אמרו עליו על הלל הזקן
 מימיו לא מעל אדם בעולתו אלא מביאה חולין בעזרה ומקדישה ומקריבה ע"כ. והתוס'
 כתבו דכל עבודה שלצורך הקרבן אין בו מעילה יע"ש. ונ"מ בין ב' הטעמים דלטעם הא'
 אף לצרכה אם הקדישה אסור ולטעם הב' כל שלצרכה שרי. והנה אפשר שלא ידע יצחק
 שהוא העולה אפשר שסובר שאברהם יתיה העולה וכשראה האש וסכין ועצים ידע שא'
 משניהם עולה אבל יתכן שהוא השוחט. וז"ש וילכו שניהם יחדיו שכל א' דעתו שהוא
 השוחט אלא שראה יצחק דבר סותר לזה דבין אם הוא עולה או אברהם נתחייבו מעילה
 דסבר כל שהקדיש הבהמה אין להשתמש בה וע"ז הקשה ויאמר אבי ר"ל רבי הלא
 לימדתני דאין לעבוד בקדשים ולמה לקחת בידך האש וסכין ושמת עלי העצים בין אם
 אני עולה בין אם אתה יש מעילה. ויאמר הנני בני כחתי או כתי עתה שאין כאן עבודה
 בקדשים. ויאמר א"כ מוכרח שאין שנינו עולה א"כ הנה האש והעצים ואיה השה לעולה
 דתנה האש בידך והעצים עלי ואתה אמרת דאין כאן עבודה בקדשים א"כ מוכרח שיש
 שה אחר א"כ איה השה לעולה. לזה אמ"ל אלהים יראה לו השה לעולה בני ר"ל דאין
 הדין פשוט כמו שאתה סובר דדילמא הלכה כהתוס' דדבר שהוא צורך עבודה אין בו
 מעילה וכיון שהדבר ספק הלכה כמי אלהים יכריע הדבר לאמתו דאם יראה לו שה אחר
 נפשט ספקין שהדין עמך דאין לעבוד בקדשים אפי' לצרכם ואם לאו השה לעולה בני
 ואפי' דכבר הוקדשת לעולה כיון שהוא לצורך מותר אז וילכו שניהם יחדיו ואמרו במד'
 זה לעקוד וכו' ע"כ.

בא"א שמעתי ע"ש המפר' ז"ל דרך רמז במשז"ל דעיקר גאולת ישראל תלויה בעסק
 התורה כמ"ש זכרו תורת משה עבדי הנה אנכי וכו' גם אז"ל דצריך האדם
 להחזיק ביד ת"ח כמשה ע"ז חיים היא למחזיקים בה ללומדים בה לא נאמר אלא למחזיקים
 בה. גם ידוע שעיקר הכל הוא להסיר השנאת חנם מבינינו ולהיות תמיד באהבה ואחוה
 וחביבה ועי"ז יכול להיות שהקב"ה יגאל אותנו בב"א. עוד רמז אברהם שם רמז להקב"ה
 שהוא אב רם על כל רמים. יצחק שם רמז לישראל שהם שמחים בהקב"ה והקב"ה שמח
 בהם. בוי"ו רמז הפ' ויאמר יצחק שהם ישראל אל אברהם שהוא הקב"ה ויאמר הנני
 בני אמרו אלי מה תרצו אז אומרים לו הנה האש שהיא התו' שנקראת אש שנא' הלא
 כח דברי כאש והעצים אלו המחזיקים ר"ל שהם לומדים בתו' ומחזיקים ביד לומדיה
 א"כ איה השה שהם ישראל שנקראו שה כמ"ש שה פזורה ישראל איה השה לעולה ר"ל
 אימתי יעלו במעלות ויאמר להם הקב"ה שהוא אב רם אלהים יראה לו השה לעולה
 בני ר"ל הקב"ה עתיד להעלותם במעלות עליונות אבל בתנאי וע"מ וילכו שניהם יחדיו
 ר"ל אם ילכו באחדות אחת אזי הקב"ה מחזיר אותנו לארצנו ולנחלת אבותינו בב"א.
 ויר"א את המקום מרחוק. כ' בס' האר"י ז"ל רחוק בגי' שד"י. פ' הרב ערבי נחל ז"ל
 וז"ל להבין ד"ז הנה ביארתי פ' מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך וכו'
 ע"ד משז"ל בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך וכו' וידוע דשם שד"י נרתק לשם
 הוי"ה ב"ה עדין שייך דלי"ת יו"ד יש באמצע וי"ו ושני יודי"ן גי' כ"ו כמנין הוי"ה
 וזהו הלן בסתר של שד"י ובוזה נראה דרך דרש בפ' הנה אנכי שולח מלאך וכו' אל תמר
 בו כי שמי בקרבו ואז"ל מט"ס גי' שד"י וזהו שמי בקרבו היינו הוי"ה שהוא תוך שם
 שד"י. ולהבין יותר הנה ידוע שזה מקנן ביצירה ומשו"ת יש ביצירה סוד אל הוי"ה
 והוא הענין שמטטרו"ן גי' שד"י לכן הוי"ה שוכן בו והיינו כי שמו בקרבו. ובהא מובן היטב
 דברי חז"ל דלכאורה יש לדקדק דסתם שמי היינו הוי"ה כמ"ש זה שמי לעולם וא"כ
 מה זה פ' ז"ל גי' שד"י ולדברינו א"ש וה"ק כי שמי בקרבו היינו שם הוי"ה שוכן בו
 וכאמור דז"א מקנן ביצירה רק חז"ל באו לבאר טעם ושורש הדבר כי מט"ס גי' שד"י
 ממילא כמו שביצ' שם שד"י נרתק להוי"ה כך בהשתלשלות העולמית שנשתלשל יצור
 דהיינו מט"ס ובהשתלשל אורות הו"א לצורך העולמות מקנן ביצירה והבן היטב. וידוע
 דבזמן שאין ישראל עושים רצונו ש"מ מתלבש שם הוי"ה בתיבת רחוק כי רחוק הוא
 גי' גי' שד"י ואותיות רחוק רי"ש ח"ת קו"ף מובלע גי' בתוכו וי"ו ושני יודי"ן כמו
 בשם שד"י ואז ח"ו רחוק מרשעים ישועה ועז נאמר כי רחוק ממני מנחם לא כן בזמן
 שהוא תוך שדי אז הוא משדד מערכות בכת הויה שבתוכו. ובוזה פ' למה ה' תעמוד

ברחוק ר"ל שהויה מתעלם תוך תיבת רחוק ועי"ז תעלים לעתות בצרה. וז"ש מרחוק ה' נראה לי פי' שהקב"ה מעניש אותם ומתנהג בדין מחמת שמרחוק ה' נראה לי פי' שם הויה מתראה אלי מתיבת רחוק ואעפ"כ ואהבת עולם אהבתיך כאמור בכל מידה וכו'. ובוה ביארו דברי האר"י ז"ל שאמר רחוק גי' שד"י כי כונת העקידה היא להכניע מדה"ד וידוע דהויה בהכאה גי' מקום ולז"א וירא את המקום מרחוק ומשו"ה הוכרח לעשות העקידה להכניע מדה"ד ושיהיה הויה שוכן בשם שד"י והבן א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב גבעות עולם ז"ל דלמה כתיב וילכו שניהם יחדיו ב"פ. אכן יובן במשול אנה שוברת חצי גופו של אדם. וא"כ אברהם שאמ"ל ה' הענין שיקריב יצחק עולה ראוי שלא יהיה נשאר בו כח לא כן יצחק שלא ידע מזה היה הולך בכל מאמצי כחו. משו"ה כתיב וילכו שניהם יחדיו לומר לך דחביבה מצוה זו לאע"ה דנתחזק והלך בשוה עם יצחק. אבל אח"כ אמר יצחק אבי איה השה ויאמר אלהים יראה לו השה לעולה בני שרמו לו שהוא העולה אמר וילכו שניהם יחדיו כלפי יצחק והענין הוא עפ"י משול כיון דדש דש. וא"כ לגבי אברהם שידע מתחילה שיצחק העולה שייך לומר כיון דדש דש. אבל לגבי יצחק שלא הי' ידיעה מתחילה שהוא יהיה קרבן ועכשיו שאל אביו איה השה ואמ"ל אלהים וכו' כיון שעכשיו ידע ראוי היה שלא יהיה נשאר בו כח כלל לזה בא לומר לך וילכו שניהם יחדיו דכחו אז כחו עתה ולא נתרשל יצחק והיה שוה בזריות כמאז יצחק לעשות רצון קונו א"ד ז"ל.

ויקרא אליו מלאך ה' וכו' כי עתה ידעתי וכו'. יליד אומרו עתה ידעתי והלא אאע"ה גלוי וידוע לכל מהו עתה. ותו תיבת ממני יתירה. פי' החיד"א ז"ל בס' דברים אחדים בהק' דהמלאך הנעשה ע"י מצוה כמעשהו ממנו יהיה גם כיון בתורה ומצוה לשמה ואם נזהר בשלימות התו' במחשבה דבור ומעשה דהיינו שלם בכל אזי גם המלאך הנעשה ממנו יהיה שלם. אך אם האדם לא נזהר והיה בו שמץ פסול גם המלאך כן יהיה בו שמץ פסול. והנה אאע"ה ברוב קדושתו ודבקו בעקידה והפליא לעשותה בקדושה ובכונה נוראה גם המלאך הנעשה בעת ההיא נברא שלם בתכלית השלימות. וז"ש ויקרא אליו מלאך ה' וכו' ויאמר אל תשלח ירך וכו' והוא המלאך עצמו שנברא בעת ההיא והו"א עתה ידעתי בראותי כי נבראתי שלם ידעתי כי יר"א אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ועשית המצוה בשלימות. וכ"ת מהיכן ידעתי זה לז"א ממני ר"ל מעצמי שאני מכיר שאני שלם משם ידעתי כי יר"א אתה ועשית המצוה בשלימות. ולכך כשדיבר פעם ב' לא אמר ממני דלא שייך ע"כ.

באו"א פי' הצמ"ד ז"ל במ"ש במד' ותכהיז עיני מראות מכת אותה ראייה שבשעה שעקד שעקד אברהם את יצחק בנו בכו מלה"ש שנא' הן אראלם ונפלו דמעות מעיניהם לתוך עיניו והיו רשומות בתוך עיניו וכיון שהזקין כהו עיניו. משמע בעת שהחיה אותו הקב"ה לא החיהו נקי מן אותם הדמעות הרשומות אלא החיה אותו עמהם ולכן כהו עיניו. ונראה לפי שרצה לעשות לו כמו כתח"ה שאמרו בגמ' כתיב בם עיור ופסח וכתיב אז ידלג הא כיצד עומדים במומם ומתרפאים כדי שלא יאמרו אחרים הם. וזהו הענין שמתחילה לא היה יודע יצחק שעומדים המתים במומם אלא הם עומדים שלמים אבל כשראה שהחיה אותו הקב"ה עם אותם הדמעות אז ידע שבתח"ה ג"כ כן יהיה וז"ש שכן עתידים להחיות ר"ל כך כמו שהחיהו עם הרשומים כך באופן זה עתידים המתים לחיות במומם כדי שלא יאמרו אחרים הם. לזה פתח ואמר ברוך מחיה המתים ר"ל שאתה מחיה המתים עצמם ולא אחרים עכ"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל המד' הנז' בהק' מ"ש המפ' והנה איל אחד נאחז בסבך הנ"ה אי"ל גי' מיכאל רמז השטן קטרג בעבור העגל שעתידיים זרעו לעשות ורצה לעכב את האיל ויצחק ישחט ומיכאל נצח ולימד סניגוריא שעתידיים להקטיר קטורת וזה רמז נאחז בסבך באותיות שאחר סבך שהם אותיות עגל ומיכאל שהוא כגי' הג"ה אי"ל הצילו שעתידיים לעשות העגל וידוע דלא עשו ישראל את העגל אלא להורות תשובה וה"ט ימות החמה וג' מנים יתרים ע"כ. נמצא"ל שהשטן רצה לקטרג שישחט יצחק משום שעתידיים לעשות העגל וידוע דלא עשו ישראל את העגל אלא להורות תשובה וה"ט דתשובה מהניא כיון דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה אלא משום שהם עתידים לחיות בתח"ה. מעתה וז"א בתחילה פרחו נשמתו משום קטרוג השטן דעתידיים לעשות העגל אכן כשאמ"ל אל תשלח הבין ודאי מה שלא הועיל קטרוג השטן משום שעשו להורות

תשו' ואיך מהניא א"ו משום שעתידים לקום בתח"ה מזה ידע שיש תח"ה לכן בירך וכו' ודו"ק.

ובז"ל כונת מד' בשעה ששלח אברהם את ידו ליקח המאכלת לשחוט את בנו בכו מלה"ש ואמרו נשמו מסילות אין אברהם מקבל עוברים ושבים ע"כ. הטובה דאם ישחט יצחק מזה מוכח דיש עליהם עון העגל דתשו' לא מהניא ולכן אין אברהם מקבל עוברים ר"ל העוברים ועושים עבירות ושבים ר"ל רוצים לשוב בתשו' אם יצחק ישחט אין אברהם מחזירם בתשו' כיון שמתברר לו דתשובה לא מהניא ודו"ק.

בא"א אפ"ל במ"ש בגמ' בדב"ז זיפתה ספרי הרומיים שאומרים אין תח"ה מן התו' שגא' הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעוה"ב ורע"א דיברה תו' כלשון ב"א. והנה בגמ' תשב אנוש עד ד'כ"א ד"ה כפירה אשה שאפי' על אלו יש תשו' וזהו אי עד ועד בכלל אבל מרן פסק דאם אמר לחבירו עד הפסח עד ולא עד בכלל וא"כ תשובה לא מהניא לע"ז א"ו משום דלשון בנ"א לחוד ולשון תורה לחוד. ובה פ' בארץ חמדה ולשבי פשע ביעקב גאם ה' ר"ל שאף על ע"ז תתקבל תשובתם והט' נאום ה' דבלשון תו' עד ועד בכלל. ובז"ל דיצחק יודע שיש תח"ה אבל מה"ת אינו יודע דאי משום שגא' הכרת תכרת דילמא כר"ע שאמר ד"ת כלב"א. אכן עתה שראה שפרחה נשמתו מקטרוג השטן בשביל העגל וחזרה אליו ודאי משום שעשו לתורות תשו' והט' דמהניא תשו' משום דבלשון תו' עד ועד בכלל אז הבין דלא דיברה תו' כלב"א אז ידע שיש תח"ה מן התו' מהכרת תכרת ול"א דיברה תו' כלב"א לכן בירך וכו' ודו"ק.

איתא בילקוט וישם אותו על המזבח וכו' באותה שעה הן אראלם צעקו חוצה עמדו מלה"ש שורות שורות ברקיע ואמרו זל"ז ראו יחיד שוחט יחיד נשחט מי יאמר לפניך בים זה אלי ואנוהו ע"כ והוא תמות. פ' הרב פסע"א ז"ל בהק' מד' תמוה ג"כ הן גרשת אותי אמר קין אתמול גרשת את אבי והיום אתה מגרש אותי. וק' דמשמע דבשביל שגירש את אדה"ר מזה נמשך שלא לגרש אותו ומה תלוי זב"ז. גם מאי נ"מ אתמול והיום דמה לי אתמול מה לי היום. להבין זה נק' מ"ש בילקוט פ' בראשית משם מד' פליאה וז"ל י"ב שעות הוי היום ובי"ב גטרד אדה"ר וק' דיניחנו בג"ע דקדש עליו היום ולא חס עליו במה יסעוד בשבת וא"ת הוציא עמו פירות לג' סעודות א"כ שתיים רעות עשה שהוציא פירות מרה"י לרה"ר וא"ת כל העולם כולו שלו הוה ולא הוי אלא רה"י זה אינו דכ"ע לאו דיליה הוא שהרי גורש משם. ועוד דאיכא חלק עולם של אשתו מה שהיה משועבד לכתובתה וא"ת תמות היא ויירש אותה אדרבה אני אומר חופר גומה בה יפול ושמא ימות הוא ותטול היא כתובתה ונמצא הארץ שתי רשויות ע"כ. והנה לפי דברי וז"ח שחזה מתה תחילה לפני שהיא תתחילה בקלקלת לא קשה קו' הגו' שמא ימות הוא תחילה דברי ליה שהיא תמות תחילה והוא יורשה. אך יש להקשות אעיקרא דדינא מנ"ל דהבעל יורש את אשתו ונק' גמרא דבתרא דק"א והאיש יורש את אשתו מנה"מ דת"ר שארו זו אשתו מלמד שהבעל יורש את אשתו יכול אף היא תירשנו ת"ל וירש אותה הוא יורש אותה ואין היא יורשת אותו והא קראי לאו הכי כתיבי פ' רשב"ם ז"ל דכתיב ונתתם את נחלתו לשארו דמשמע שאשה יורשת את בעלה אלא קסבר גורעין ומוסיפין ודורשין פ' גורעין וי"ו מתיבת נחלתו ולמ"ד מתיבת לשארו ומוסיפין שתי אותיות אלו זו לזו והו' תיבת לו ודריש הכי ונתתם את נחלת שארו לו. ולפי"ז לא חילל את השבת מחמת כתובת חיה דחיה מוכרת שתמות תחילה כאמור והוא יורשה מכח דרשת גורעין ומוסיפין ודורשים. אבל אי לא דרשינן גורעין וכו' צ"ל שנתגרש בתחילת י"ב כדי שלא יחלל שבת מחמת שאפי' מתה תחילה אינו יורשה. עוין מ"ש בובחים נשפך הדם על הרצפה ואספו בכלי פסול מנה"מ דכתיב ולקח מדם הפך קסבר גורעין ומוסיפין ודורשין דהיינו גורעין מ' מדם ומוסיפין על תיבת הפך והוי כאלו כתוב דם מהפך ע"כ. היוצא מזה דמאן דדריש גורעין ומוסיפין ס"ל דאם נשפך ואספו פסול ומאן דס"ל דאין גורעין ומוסיפין ס"ל אם נשפך ואספו כשר. ואיתא במד"ר ויקם קין אל הבל אחיו וכו' מלמד שהיה נתון תחתיו אבל הבל לא רצה לנחרו ע"פ השדה לעשות עבודתו נכריה ר"ל כדי שלא ישפך דמו על הארץ ויפסל וא"כ קין למה שפך דמו של הבל על הארץ ולא חש לשפיכת דמו על הארץ צ"ל שהיו נחלקים בדרשא הגו' דהבל ס"ל דרשינן גורעין וכו' ואם נשפך על הארץ פסול ולכך לא רצה להקריב לאחיו וקין ס"ל דלא דרשינן גורעין וכו' ואם נשפך דמו ואספו כשר ולכך שחטו לאחיו הגם שידע שישפך דמו על הארץ. והנה הקב"ה ס"ל

כס' הבל דאם נשפך דמו ואספו פסול ולכך אמ"ל דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה ר"ל שבסיבת שלא היה עמך אדם אחר לקבל הדם בכלי ונשפך באדמה זהו עונך שנפסל הדם בזה. וזאת היתה כונת קין באומרו אתמול גירשת את אבא אתמול דייקא ר"ל למה גירשת אותו אתמול דהיינו קודם שבת כדי שלא יבא לחילול שבת דאם גירשת אותו בשבת יתחייב בהוצאת הפירות מרשות לרשות משום דחלק עולם משועבד לכתובת אשתו ומזה הוכחת דס"ל דלא דרשינן גורעין וכו' ואין הבעל יורש את אשתו וא"כ גם הדם אם נשפך על הארץ ואספו כשר ואין עלי עון אשר חטא במה ששפכתי דם אחי על הארץ וא"ל למ"ל לגרש אותי וז"ש והיום אתה מגרש אותי בתמיהא דמדגירשת את אבא אתמול בתחי' י"ב אין לך לגרש אותי מטעם האמור ודו"ק. עו"ן מ"ש בר"ח דעקידת יצחק היתה בשביל שלא נעקד תבל בקדושה ור"ל בשביל ששפך דמו על הארץ וז"א אמרו מלה"ש יחיד נשחט ר"ל יצחק שהוא יחיד לאמו למה נשחט לא בשביל לתקן עון קין ששפך דם אחיו על הארץ וא"כ היאך יחיד שוחט בתמיהא שהרי גם עכשיו ישפך דם יצחק על הארץ ומה הועילו חכמים בתק' א"ו דס"ל דלא דרשינן גורעין וכו' ואם נשפך על הארץ כשר. וא"כ עקידת הבל היתה כדין וא"כ אין צריך ישחט לתקן עון קין וא"כ ק' לאידך גיסא יחיד נשחט בתמיהא למה צריך לישחט וא"ת דמטעם אחר צריך שישחט יצחק כדי לכפות מדה"ד כמ"ש בילקוט פ' וירא שלכך כתיב ויקרא אברהם את שם ב'נו ה'נולד ל'ו ר"ת הבל כי עקידת יצחק היתה לכפות מדה"ד וראוי היה תבל לזה אם היה נעקד בקדושה ובשביל שהציץ בשכינה נענש והוצרך יצחק להיות נעקד במקומו לתקן נשמתו אשר אשם שהציץ בשכינה א"כ מי יאמר לפניך זה אלי ואנוהו על הים כיון דנענש מי שמציץ בשכינה ודו"ק.

ובזה פי' הרב כמהר"ם שולטאן ז"ל כונת מד' וז"ל בשעת העקידה אמ"ל יצחק לאברהם נפשי מסורה לך אבל על דמי צר לי מאד ע"כ והוא תמוה. אכן עפ"ה א"ש וז"ש יצחק נפשי מסורה לך שמוכרת להיות כן כאמור אבל צריך להיות עמנו אדם אחר לקבל דמי כדי שלא ישפך על הארץ ונפסל ומה הועילו חכמים בתקנתם דבאתי לתקן ונמצא מקלקל וז"ש אבל על דמי ר"ל שצריך להיות נשפך לארץ מאחר שאדם אין לקבל את הדם צר לי מאד ע"כ.

ועפ"י אפ"ל לענ"ד כונת מד' וז"ל בשעה שאמר קין השומר אחי אנכי אמ"ל אקרפתא דלא מנח תפלין ע"כ והוא בהק' מ"ש בסנהדרין טטפת וכו' הרי ד' וכתבו התוס' דאתיא כמ"ד גורעין וכו' יע"ש. בז"ו דקין סבר אין גורעין וכו' כנו' ואלו היה מניח תפלין שמהם ראייה דגורעין וכו' וכו' כנו' לא היה הורגו ושופך דמו על הארץ שהרי הוא פסול ודו"ק.

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה וכו' פי' מהר"פ ז"ל משם מ"א ז"ל במ"ש הפוס' שלא יאמר לה' עולה שמא ימות והק' מדכתיב ה' עמכם ותי' דנביא יודע אימתי ימות ואברהם היה נביא. ז"א ויקרא אברהם וכו' ה' יראה אבל אשר יאמר היום בהר ה' יראה בהר בתחילה דשאני אברהם כאמור.

והרב עיר דוד ז"ל פי' באו"ל אין לך הר בא"י שלא העמידו עליו ע"ו וכונתם היה לעשות כל התרים לנעבד כדי שיפסלו לעבודת האל ואמר ה' שמא יעשו גם הר המוריה מה עשה הניח אותו מקום בקעה ובשעת העקידה נעשה הר והיתה ראויה לעקידת יצחק וז"ש אשר יאמר היום בהר ה' יראה היום דייקא כי היום נעשה הר ע"כ. איתא במד' כי המאכלת נשתת ע"י דמעת המלאכים ומזה הבין אברהם שאין רצון ה' שישחטנו אמ"ל א"כ אחנקנו אמ"ל אל תשלח ירך אל הנער אמ"ל א"כ אונציא ממנו טיפת דם אמ"ל אל תעש לו מאומה אל תעש לו מום כי עתה ידעתי כי יר"א אתה תודעתי לכל באי עולם שאתה אוהבני ע"כ. פי' הרב ערבי נחל ז"ל פ' בא ועפ"י משל לא' שלא היה לו כ"א כלי אחד נאה ומהודר וממנו היה מתפרנס והכלי הזה היה שוה סך רב ועצום ונפשו תלויה בו. פעם אחת אמ"ל המלך אני גוזר עליך שתתן לי כלי זה במתנה ומיד נתן לא עיכב. הנה באמת מי יאמר שזה האיש הוא אוהב את המלך כיון שהמלך גזר עליו בגזירה ומחמת זה נתן אותו מחמת שידע בעצמו שאם לא יתנו ברצונו יטלנו ממנו בע"כ כן עשה שנתן ולא עיכב לא מחמת אהבתו למלך נתן אותו. אכן אם המלך לא גזר עליו שיתן רק שאמ"ל אם היית נותן לי זה הכלי במתנה הייתי נהנה נמצא שלא רצה המלך ברצון גמור שיקח אותו רק ברצון קצת ועכ"ז מיד

נתן אותו למלך מזה מוכח שיש לו אהבה אל המלך כי היה יכול לומר לו הלא אין לי כלל רק כלי זה וחיי תלויים בו שכל פרנסתי ממנו ואתה מלך אדיר אל תגזול דל ואולי עי"ז חוזר המלך מדיבורו א"ו שאיש זה אוהב למלך אהבה עזה עד שאפילו שראה שרצון המלך מועט לקבל כלי זה מסר נפשו ונפש ביתו. נמצא חלוקה זו עדיפא מחלוקה ראשונה שהיה מחמת גזירה ויראה לא כן מחלוקה זו מוכח אהבה אמנם י"ל שגם בזה לא היה מחמת אהבה למלך אלא אומר בלבו כיון שהמלך אין לו רצון כ"כ בזה הכלי רק רצון מועט מסתמא כשאבטיחו ליתן לא יקבל ממנו כלל או כשאתן לו יחזיר לי מאחר שאין לו בו כ"כ רצון גמור וא"כ גתינה זו היתה בכדי שלא ליתן. פעם א' רצה המלך לנסות את האיש אם באמת יש לו אהבה עזה עמו מה עשה הגיד לו שיש לו קצת רצון בכלי ההוא והשיב לו אתננו לך והלך והביא אותו לו אז אמ"ל המלך תחזיקנו לעצמך כי דל אתה ובמה תתפרנס אמ"ל בבקשה אדוני המלך תקבלו ממני כי איך לסבול לידע שאדוני יש לו רצון בהכלי ולא נתמלא רצוני ולרוב אהבתי והפצתי בך לא אוכל לסבול ואהיה מוכרח לשברו וא"כ גם לי גם לך לא יהיה מוטב תקבלנו אמ"ל המלך אני גוזר עליך שלא תשברנו אמ"ל אפי"ה לא אוכל לסבול מה שרצונך לא נתמלא ואהיה מוכרח לקלקלו קצת כדי שעי"ז יתבטל חשקך וחפצך להכלי ההוא השיב לו אינך צריך לעשות כלום כי כלום חסר בית המלך ומעיקרא לא הי"ל שום חפץ בו רק רציתי לנסות לידע תשוקתך אל רצוני ומתחילה אמרתי שלא מאהבה רצית ליתן אבל עי" טענותיך אלו נראית אהבתך שאפילו ברצון קצת אתה מוסר נפשך על רצוני לכן תחזיקתו לעצמך. ועגין אהבה זו נתגלית באע"ה דאם היה אומר לו הקב"ה בדרך צווי להקריב את יצחק לא היה מוכח אהבה כי מאי הו"ל למעבד הלא בידו נפש כל חי ואם לא יתן יקחהו ה' בעצמו רק כי ה' אמ"ל קח נא אלא לשון בקשה לא ציווי וגזירה וא"כ לא ראה אע"ה רק מעט רצון מה' לדבר זה ומיד נודדו וישכם אברהם בבקר ואמנם לא נראה מזה כ"כ אהבה המאחר שלא ראה רק קצת רצון סבר בדעתו אפשר יחזור ה' בדיבורו וירחם עלי מליקה בני ידידי מה עשה ה' נשחת המאכלת עי" דמעת המלאכים ומוזה הבין אברהם שאין רצונו לשוחטו אז טען אל ה' ואמר א"כ שאינו רוצה שאקריבנו אחנקתו ד"ל אתה מוכרח לחנקו כי איך אסבול דב"ז שידעתי שיש לך קצת רצון בו ולא נעשה רצונך. ואהיה מוכרח לחנקו כדי שלא יהיה לך קצת געגועין וא"כ גם לי וכו' מוטב שאעלהו אז גזר עליו ה' אל תשלח ירך או אמר אברהם אהיה מוכרח לעשות בו מום כדי שיפסל לקרבן כדי שלא יהיה לך געגועין אמ"ל אל תעש לו מאומה כי מעולם לא עלה על דעתי לשוחטו רק לגלות אהבתך ועתה עי" טענות אלו ידעתי כי יר"א אתה וכו' וידעתי באמת והודעתי לכל שאתה אהבתי את"ד ז"ל.

דיקח את שני נעריו עמו וכו' פי' הרב בעל אהל ז"ל ה"ד הרב אב"א יצ"ו במ"ש רש"י בפ' אחרי הפרד לוט מעמו דכ"ז שהרשע עמו הדיבור פירש ממנו והרי בקחתו ב' נעריו עמו שהיו רשעים וזהו סיבה וירא את המקום והוא הקב"ה מרחוק וזן בדעתו כמו שאירע עם לוט כן עם אלו ב' נעריו לכן תכף אמר שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור ואני והנער נלכה עד כה ולא אתם יען רואה אנכי דמרחוק ה' נראה לי בסיבתכם זת"ד ז"ל.

וְאֵשָׁה אֶחָת מִנְּשֵׁי הַנְּבִיאִים וכו' פי' אדר"א יצ"ו דרך רמז מוסר ואשה אחת מנשי בני הנביאים היא הנפש שהיא חלק אלוה ממעל צעקה אל אלישע שהוא יצה"ט שהוא מושיע של האדם עבדך אישי הוא הגוף שבעוה"ז הבחירה מסורה ביד הגוף לעשות כרצונו טובה או רעה וא"כ הגוף דוגמת האיש והנפש דוגמת האשה שהיא צריכה אליו והוא ימשול בה וזהו עבדך אישי שהוא הגוף מת ר"ל תרשיע שהרשיע הרבה שבחיו קרוי מת כי כל היורד ממדריגתו נקרא מת עי" שקלקל מעשיו ונעשה רשע. ואתה ידעת כי עבדך הוא הגוף היה ירא את ה' לא מעיקרא היה רשע אלא מקודם היה ירא את ה' והנה בעתה שהרשיע ע"כ והגרשה ושהוא יצה"ר שהוא מתאווה תמיד ליקח מן האדם גיה"ק בא לקחת את שני ילדי הם שני איברים שהם העין והלב לו לעבדים כדי שעי"ז יהיו סרסורים בין כל האברים לעשות רע. ויאמר אליה אלישע שהוא יצה"ט מה אעשה לך אחר שכבר נטמא הגוף וצריך תחילה התעוררות ממנו. אמנם עתה הגידי לי מה יש לך בבית ר"ל מה יש לך מצות ומע"ט בבית שהוא אוצר

עוה"ב שהוא הבית העיקרי של האדם. ותאמר הנפש אין לשפחתך כל בבית ר"ל לא יש לה כל המצות הצריכות אליה לעשות כי עדיין לא עשה הגוף מצות ה' בשלימות ורק יש לה מעט בבית מעט מצות וזהו כ"א אסוך שמן שהמצות קרוים שמן ע"פ ושמך על ראשך אל יחסר ויאמר היצה"ט כיון שיש לך מעט מצות יש תקוה לאחריתך להתגבר על היצה"ר ולעשות התיקון לכן העצה לעשות תחילה תקון שבירת הכלים כי ידוע מ"ש המקובלים כי יש אורות הנקראים כלים וכאשר גאצלו המשיך להם המאציל אורות רבים ולא יכלו לסבול ונשברו ונפלו ממדרגתם. ואנחנו בית ישראל כל מגמתנו בתו' ובמצות לתקן שבירת הכלים ר"ל להעלות האורות הנז' למקומם והבורא ית' עשה כל זה כדי לזכות את ישראל לעשות תקון ויקבלו שכר לעוה"ב והוא כמו מלך א' שראה אדם בעל אומנות והוא יושב ובטל וניזון בצדקה שאין לו ממנה להתפרנס מיגיע כפיו והנה הוא מתבייש מפרנסת הצדקה קם המלך ועשה המצאה אחת שיגרום ממנה שבירת איזה כלי מהכלים שלו כדי שאז יקרא לאותו אומן ויאמר לו לך ועסוק במלאכה ותקן כלים אלו ואתן לך שכרך ותתפרנס מיגיע כפיך ולא תבוש. כן הוא הדבר הזה. וז"ש לכי שאלו לך כלים מן החוץ רמו לאותם הכלים שנשברו ונפלו חוץ למקומם לתקן אותם ולא דוקא אותם השייכים לך אלא גם אותם שהם קרובים אל שורשך וזהו מאת כל שכניך כלים רקים ר"ל איזה כלים תתקני הם אותם הכלים שהם רקים שנתרוקנו מן האור ואני מצוך עוד אל תמעיטי בתקון הנז'. ואמנם קודם כל צריך סור מרע דאי לא"ה הו"ל כטובל ושרץ בידו לכן צריך תחילה סור מרע ואח"כ ועשה טוב ותקון לזה צריך האדם לידע מאיזה דבר בא לו מעשה הרע שאין היצה"ר מפתה לאדם תכף לעשות עבירה גדולה כ"א כשיחתור תחילה חור אחד ליכנס בו אצל האדם וממנו יבא להתגבר עליו לאט לאט והיינו שמפתנו תחילה לילך עם חברת רשעים ואחר שיתמיד בזה יפתנו לעשות כמעשיהם עד שיעבור על אסור גדול ואח"כ זה השב בתשו' צריך תחילה לסגור אותו הדלת שנכנס ממנו היצה"ר אליו והיינו שימנע עצמו מתכרים ולא יאמר אלך עמהם ולא אעשה כמעשיהם כי מתחילה היצה"ר לא יכול לו כ"א בתחבולה זו. ולכן בנקל יחזירו לסורו הרע וכן עוה"ר בשאר דרכי היצה"ר. וז"ש ובאת וסגרת הדלת שנכנס בו היצה"ר ואז אח"כ ויצקת ע"כ הכלים האלה לעשות התקון להמשיך האורות הנז' והמלא תסיעי ר"ל כלי שכבר נתקן ונעשה מלא מאור העליון תסיעי אותו למעלה למקומו ושורשו. ותלך מאתו ר"ל ותלך לעשות התקון בעזרתו ותסגור הדלת בעדה ובעד בניה שהם האיברים כאשר צוה לה בתחילה סור מרע ואח"כ התחילה בתקון הכלים הם האיברים מגישים אליה ניה"ק והיא מוצקת למעלה. או הם האיברים מגישים אליה ניה"ק והיא השכינה הנקראת היא מוצקת למעלה. והי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הוא הפה אשר רוב התקון על ידו בתו' ובתפילה וברכה הגישו אלי עוד התו' והמצוה עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי כי כל הכלים שהם שייכים אל שרשנו כבר תקנו אותם תקון הצריך להם ואז ויעמוד השמן מלשון עמד טעמו בו ר"ל המצות שיש לגוף לא יתקלקלו עוד אלא יעמוד טעמם בהם ולא יקחום אחרים ע"ד זכה נוטל תלקו וכו' אלא יעמדו קיימים לבעלים להם כי ע"י התקון שיעשה האדם לא יוכל עוד היצה"ר להתטיאו ולהעבירו על מצות ה' אלא אדרבא היצה"ר יהיה נכנע אליו ובע"כ יהיה לו כיצה"ט ע"ד שנא' באברהם ומצאת את לבבו וכו' כן כל אדם המתגבר על יצרו יהיה נכנע אליו ובטוח שלא יחטא עוד. יתבא ותגד לאיש האלהים ר"ל אותם ניה"ק שתיקנה אותם המשיכה אותם למעלה ותגד לשון המשכה לאיש האלהים הוא הבורא ית' שנקרא איש כמש"ה ה' איש מלחמה. ויאמר אליה לנשמה לכי מכרי את השמן מלשון ארץ מכורתם שהוא לשון ישוב ר"ל שהמצות שלך שנקראים שמן תישבי אותם באוצר ה' לקחת שכרם בעוה"ב ולא תהנה מהם בעוה"ז אלא תצניעי אותם לעוה"ב. ושלמי את נשיך הם שאר מצות מ"ע שעדיין לא קיימה אותם שהם חוב עליה כשהאדם צריך לקיים רמ"ח מ"ע ואת ובניך שהם האיברים תחיי בעוה"ז בנותר ר"ל לא במצות העיקריים אלא הקרן לעוה"ב והפירות בעוה"ז.

או יובן ע"ד משו"ל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני ה"ז צ"ג והק' מההיא דאל תהיו כעבדים וכו' ותו' דאם כבר יצא י"ח ועתה נותן יותר מותר וז"ש ואת ובניך תחיי ר"ל שמותר לעשות עצמו עבד לחיות הוא בנותר דוקא. ואם כה.

יעשה כל א' וא' מישראל או ודאי יבא מושיעם של ישראל ולזה סמך ויהי היום שיעשו כל ישראל כך או ויעבור אלישע הוא משיח צדקנו מושיע ישראל בא יבא ברינה בב"א את"ד ז"ל.

פרשת חיי שרה

סמיכות פרשת העקידה לבשורת רבקה ולמיתת שרה. פי' הרב ברכ"ט ז"ל בהק' אלו הפ' הגה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את וכו' ויהי כי יראו אותך המצרים וכו' והרגו אותי וכו' בהק' מ"ש ז"ל דשרה ויצחק וישמעאל היו דוגמת חוה קין והבל שבאו אלו הג' לתקן חטא אותם ג' שעברו. כי הגה שרה תיקנה חטא חוה לפי שכל ענין נתינת חוה עה"ד לאישה היה לפי שאמרה היום אני מתה ולמחר ישא אחרת אבל שרה מרצונה הטוב נתנה שפחתה בחיקו. והנה כתבו המקו' כי מן הראוי שחיה תיקרא חיה לפי הטעם כי היא היתה אם כל חי אמנם מפני שהיא פגמה באות ד' של השם ע"כ פגמו לה ד' משמה וכתבו וי"ו במקום יו"ד. או משום שגרמה פרוד בד' יסודות ע"י המיתה שהביאה לעולם לכך נחסר ד' משמה אבל שרה שתקנה חטאה היתה ראויה לקוראה חיה והו' שאמרו מלאכים כעת חיה ר"ל עתה ראוי שתקרא חיה לא חוה ובמד' אמרו שענין הנחש בפתייתו לחוה לאכול מעה"ד היה למען ימות אדם וישא את חוה. והנה ידוע כי המצרים הם כח נחש הקדמוני. ואברהם היה תיקון אדה"ר כמש"ה האדם הגדול בענקים וע"כ נתירא אברהם כי כמו שהנחש רצה להרוג את אדם כדי שישא חוה כן המצרים שהם מכחו ואני אדם ואשתי חוה ירצו ג"כ להרוג אותי כדי שישאו אותך לכן אמרי נא וכו'. ישמעאל הוא קין וכמו שקין עבר על ג' עבירות ע"ז שאמר לית דין ולית דין. ג"ע שנתאוה לתאומת הבל. ש"ד שהרג להבל. כן ישמעאל עבר על אלו כמ"ש במד' ע"פ ותרא שרה את בן הגר המצרי מצחק. יצחק היה תיקון הבל והו' שרמזו המלאכים ו'הנה בין לשרה ר"ת הבל. והנה כ' הציוני שהבל רצה לעקוד את עצמו ולהקרב וז"ש והבל הביא גם הוא ר"ל גם את עצמו הביא לקרבן וע"כ הוצרך ג"כ יצחק ליעקד ע"ג המזבח ולכן נעקד בן ל"ז כמנין הבל. והו' שרמזו אברהם ליצחק א'להים יראה לו ה'שה ל'עולה ב'ני ר"ת אי"ל הבל וכמו שהבל נהרג כן פרחת נשמת יצחק בעקידה כמ"ש בזהר והטעם לפי שהיתה נשמתו של יצחק מסטרא דנוקבא וע"כ לא היתה יכולה להתקיים בזה העולם. והו' הענין שנתבשר אחר עקידתו בלדת רבקה משום שאז פרחת נשמתו של יצחק שהיתה מסטרא דנוק' ונכנסה ברבקה. והו' הטעם שמתה שרה בבשורת העקידה משום דנשמתו היתה מסטרא דנוק' והיתה נאגדת עם נשמת שרה וכאשר פרחת נשמת יצחק פרחת ג"כ נשמת שרה שהיתה אגידא בה ולכך נסמכו פרשת העקידה לבשורת רבקה ולמיתת שרה שהכל מטעם א' הם שע"י העקידה שפרחה נשמתו גם נשמת שרה פרחת ונכנסת ברבקה. את"ד ז"ל.

איתא במד"ר ר"ע היה יושב ודורש ראה הצבור מתנמנמין ביקש לעוררן אמר מה ראתה אסתר שתמלוד על קכ"ז מדינות אלא תבוא אסתר שהיא בת בתה של שרה שהיתה קכ"ז שנים ותמלוד על קכ"ז מדינות ע"כ. כ' הרב עטרת שלמה עפ"י מ"ד בע"ז מ"ד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים אשרי מי שלא הלך לתרתיטאות ולקרקיסאות של ע"ז שמא יאמר אדם תואיל ולא הלכתי לשם אלך ואתגרה בשינה ע"ל כי אם בתו ה' וכו' ע"כ. ובילקוט דרשו זה הפ' על אאע"ה ושלא הלך בעצת דור הפלגה וסדום כ"א בתורת ה' הפצו שהיה לומד תו'. ואיתא במד' בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ופי' יפ"ת ז"ל לפי שאברהם היה בשעת הפלגה בן מ"ח שנה וכתוב ויהי כל הארץ שפה אחת ומסתמא גם אברהם היה בעצת עמהם לכך אמרו שלא הכיר הקב"ה אלא בן מ"ח. וא"כ אי אמרי' בן מ"ח שנה הכיר בוראו היה אאע"ה

בעצת דור הפלגה וצ"ל דקרא דאשרי האיש פי' כפי' הש"ס שלא יתגרה בשינה והנה יפ"ת הק' למה לא מלכה אסתר על קע"ה מדינות כשנות אאע"ה ומתרץ לפי שבן מ"ח הכיר בוראו דכשתסיד מ"ח מן קע"ה ישאר קכ"ז וא"כ מוכח מאסתר דבן מ"ח הכיר בוראו ז"א דהצבור היו מתנמנמין דסוכרים הואיל ואינם תוטאים ומותר להתגרות בשינה ומ"ד אשרי האיש הוא קאי על אברהם שלא הלך בעצת דור הפלגה וסדום והיה יושב ולומד בתו' כמ"ש במד' ובא ר"ע ואמ"ל מה ראתה אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות ולא על קע"ה כשנות אברהם מוכרח לומר שבן מ"ח הכיר בוראו ולא נשאר מימיו בצדקות כ"א קכ"ז. וא"כ אין לדרוש הפ' על אברהם שלא הלך בעצת דור הפלגה אלא כפי' הש"ס שלא יאמר אדם אלך ואתגרה בשינה וא"כ אעפ"י שאינו תוטא אסור להתגרות בשינה ומדוע אתם ישנים ע"כ.

ויהיו חיי שרה וכו' פי' הרב עוללות הבציר כונת הפסוק הנז' דרך רמז ומוסר על הגוף והנשמה. והוא בהק' מ"ש בזהר דאברהם כנוי לנשמה ושרה כנוי לגוף. שהוא בעוה"ז שר לנשמה להשתעבד בה לכל צרכי הגוף. והנה ידוע הענוגי הגוף הם צער לנשמה כמו שאמרו ז"ל סקבא דשתא רגלא ר"ל הגרוע בכל ימות השנה הם הרגלים כי כשהאדם הולך ובטל ואוכל וישמן ישורון ויבעט. והנה סך כל הימים האסורים בתענית דהיינו שבתות ומועד ור"ח חנוכה ול"ג לעומר הם ק"ך דוק ותשכח ובשנת העיבור מוסיף עליהם עוד שבע. ומצינו הימים שחוטאים בהם הם נחשכים יום לשנה כמשה"ה יום לשנה תשאו את עונותיכם. ונש"ה ויהיו חיי שרה הוא הגוף הנגוף כל ימי השמחה אשר לו שאסורים בתענית מאה שנה ועשרים שנה ר"ל ק"ך יום ועוד ז' שנים שנים ר"ל ז' ימים בשנת העיבור אלו הם שני חיי שרה כולם שוים לטובה לגוף ועי"ז ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון ר"ל שהגוף בעודו בתוקפו בחיבור ד' יסודות שלו כמו שכתבו בעלי הטבע שמיתה הטבעית היא בפירוד ד' יסודות אבל יש מיתה אחרת שמת אף בתיכוד ד' יסודות כי רשעים בחייהם קרויים מתים בארץ כנען ר"ל מפני שהגוף הלך כל ימיו בארץ כמען נוס' כ'נור ג'עים ע'ם נ'בל. ויבא אברהם זו הנשמה לספוד לשרה הוא הגוף ולבכותה ובאיזה זמן מתעוררת הנשמה באלול מרומז ברת' אברהם לספוד ל'שרה ולבכותה ר"ת אלול ר"ל בחדש אלול שאו השלוחים יוצאים מפני תקנת המועדות אשר כונתם להזיק נזקי נפשות בכל השנה ללכת אחרי שרירות לבם מכף רגל הוא סוכות ועד ראש השנה הוא ר"ה פצע וחבורה. וכשמגיע אלול ל' יום קודם יום הדין הוא ר"ה אשר כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרחן והמלאכים מכריזין על התשו' והתחכמים דורשים על התשו' או מתעוררת הנשמה לבכות לשרה הוא הגוף ונכתב ולבכותה בכ"ף קטנה כאלו כתוב ולבתה ר"ל הנשמה מתעוררת לתשו' לפי שנקראת בתה לשכינה כמ"ש כי ימכור איש זה הקב"ה את בתו זו הנשמה לאמה שהיא כמו אמה לגוף להשתעבד בה אמר הקב"ה במטותא מנייכו לא תצא כצאת העבדים מלכלכת בעבירות ונכתבת בכ' קטנה לומר שבוכה על שהי"ל כף קטנה במקום כף גדולה ע"ד כפה פרשה לעני ואלו הי"ל כף גדולה ליתן לעניים אזי מקיים וחטאין בצדקה פרוק אבל הוא קמץ את חופנו וידבר אל בני ח"ת לאמר ר"ל עורו בתשו' ותפילה וצדקה שהוא צו"ל ממו"ן גי' ח"ת כל' עכ"פ יתעורר בתדוש הזה באלו לאמר ל'אל מ'לא ר'חמים. ואמר גר ותושב אנכי עמכם ופירש"י אם תרצו הריני גר וכו' כל' שהנשמה אומרת לגוף אם תרצה לתקן מעשיך בעוד לאל ידך לעשות תשו' ומע"ט כל ימי היותך בעוה"ז או נהיה גר בעוה"ז ולא נצטרך לבוא בגלגול ואם לאו אהיה מוכרח לשוב בגלגול להיות תושב בעוה"ז בכך אחלה פניך חנו לי אחחת קבר עמכם ר"ל קבר אחד ולא אצטרך לבא בגלגול וליקבר בקברים הרבה. מיד ששומע הגוף דבר זה ויאמר אל אברהם דא נשמתא נשיא אלהים וכו' ר"ל שהמשיל הנשמה עליו לעשות כרצונה תשו' ותענית וצדקה ויאמר לה במבחר קבריני קבור את מתיך ר"ל בכל אשר תרצי אני אשמע בקולך כדי לקבור את מתיך. זו הרשעות ונתקן מעשינו בעוד לאל ידינו ונזכה לאור באור החיים מיד וישקול אברהם לעפרון אותיות פרעון חובותיו ויתקן מעשיו כדי שיזכה לת' שקל כסף דא' הוא ת' עלמין דכסופין אשר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. א"ד ז"ל.

באר"א פי' הרב חוץ עובדיה ז"ל כונת הפ' במ"ש פ' החובל כל המוסר דין על חבריו הוא נענש תחילה שנא' ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתוב ויבא אברהם.

לספוד לשרה ולבכותה והג"מ דאית ליה דינא בארעא תנ"ה א' הצועק וא' הנצעק במשמע אלא שממהרים לצועק יותר מהנצעק ופירש"י דינא בארעא ובימי שרה היה ב"ד של שם קיים אלא שממהרים וכו' שהרי מתה שרה קודם אברהם וגם הוא נענש במה שמתה שרה שאין אשה מתה אלה לבעלה. ובזה א"ש שהפסוק נראה כמתמיה על ימי שנותיה של שרה והיינו דקא מתמה דמה זה וע"מ זה ויהיו חיי שרה ק' שנה וכו' שנה זו' שנים אלו הם דוקא שני חיי שרה והדר מיד ותמת שרה דלגבי דורות ראשונים אלו השנים דבר מועט נינהו ויהי כמשיב לפי שהיתה יושבת בקרית ארבע היא חברון שהוא מקום המשפט ואית דינא בארעא ששם הוא ב"ד של שם ואפי"ה מסרה דינה לשמים משו"ה נענשה ומתה לכך ויבא אברהם לספוד לשרה וכו' ולפי שגם הנצעק נענש סיים דהיינו עונשיה דאברהם דאינה נוגעת מיתתה אלא לו דאין אשה מתה אלא לבעלה כמו שפירש"י ע"כ.

איתא במד' וישקול אברהם לעפרון ההד' נבהל להון איש רע עין ולא ידע חסר יבואנו שחסרתו התו' אות ו' משמו ע"כ. וק' מה איכפת לו בזה אם נכתב בתו' חסר או מלא. אכן פי' הרב אדר"א יצ"ו במשול' דעפרון היה רע עין ולכך ביקש ת' שקל כסף גי' ר"ע עי"ן וחשש עפרון פן אברהם ישיב לו כמדתו וישקול לו שקלים קטנים ולא גדולים לכן התחכם בדבריו לעשות טעם לת' שקל. והוא כי האותיות האמצעיים אשר באברהם ועפרון הם ר' ר' ומספרם ת' ולזה נ"ט למ"ש ת' שקל כסף ולז"א ארץ ת' שקל כסף והטעם למספר זה הוא ביני ובינך ר"ל אותיות השוות שביני ובינך וא"כ מה היא. והנה אם יכתב בלא וא"ו יפול הרמז שלו שעשה נגד אותיות האמצעיים שאם יכתב בלא וי"ו או יתו' הפ' והר' הם אמצעיים ואין הר' תקרא אמצעית יותר מהפ' ואם כן נפל הרמז שלו שאמר ביני ובינך ואין זה כ"א להיותו ר"ע עי"ן. והנה נבהל להון איש ר"ע עי"ן ולא ידע כי חסר יבואנו. א"ד יצ"ו.

והרב עטרת שלמה ז"ל פי' במ"ש בסנהדרין דק"ב מ"מ זכת אחאב שמלך כ"ב שנים מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות. גם איתא במד"ר דלכך כתיב בני חת בתו' עשרה פעמים דהקב"ה העלה עליהם כאלו קיימו את התו' שניתנה בעשרת הדברות. א"כ זו רמז שנחסר ממנו ו' דעולה מילואו גי' כ"ב שנחסר השכר הזה מעפרון דע"כ בשביל עצמו ולא לגמול חסד לאברהם ע"כ.

ובזה פי' הרב דרו"ש ז"ל שמעתי שזה פי' הפ' בכל עצי"ב ר"ת ע'פרון ב"ן צ'וחר היה מותר שהם בוי"ו. אך ודבר שפתיים שדיבר אך למחסור שנחסר ממנו וי"ו ע"כ. ויהו פי' כונת הפ' דקשה אם רצה ת' שקל וידע חשיבותה למה מכרה. אכן יובן דאיתא בשם צוח"ר אותיות רוצ"ח וגי' ש"ד דבכל שנה רצה ללכת למערת המכפלה ורודף אחריו שד להורגו ואותו שד יעצו למוכרה לאברהם אפשר השד ישב בפי עפרון ואמר ת' שקל כסף לכן אמר ד'בר ש'פתיים ר"ת ש"ד הוא גרם למחסור שנחסר ומכר המערה ע"כ.

ויבא אברהם לספד לשרה ולבכותה ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר. קשה דהול"ל ויקם אברהם מעל פניה. אכן פי' הרב אהבת עולם עם מ"ש המפ' ז"ל ויבא אברהם מהיכן בא מקבורתו של תרח. ופי' המפ' שהוקשה להם שנוי הכתוב שאמר לספוד לשרה והדר ולבכותה ולא זו הדרך בתחילה בוכים והדר מספידים. אמנם מ"ש לספוד תחילה נראה שלא היה בו כח לאברהם לבכות עד שהספיד תחילה לעורר הבכי ולזה שאלו מהיכן בא אברהם עד שלא היה בו כח לבכות ותי' מקבורתו של תרח אביו שבכה עליו הרבה ולכן לא עצר כח עכשיו לבכות על שרה עד שהספידה תחילה. וא"כ זהו בעצמו כונת הכ' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה שלא היה בו כח לבכות עד שהספידה תחילה וכדי שלא תאמר דהט' שלא נתעורר בבכי תחילה הוא משום שלא היתה תשובה בעיניו אלא תחשוב כן אלא הט' משום ויקם אברהם מעל פני מתו זה תרח וקם מקבורתו ובא לקבור שרה לכן לא עצר כח לבכות עד שהספיד תחילה ולכן לא אמר מעל פניה שהיה חונן לשרה אלא מעל פני מתו לשון נסתר שהכונה על תרח. א"ד ז"ל.

בא"ו א' פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת אומרם מהיכן בא מקבורתו של תרח. והוא בהק' מחלוקת המפ' אם תאבות יצאו מכלל ב"ן או לא. וגם יש מחלוקת אחרת אם יש חשו' לב"ן או לא. עו"ן מ"ש הטור יו"ד סי' שמ"ה המאבד עצמו לדעת אין

מתעסקין עמו ואין מתאבלין ואין מספידין עליו ע"כ. והנה שרה היה בידה שני עונות אחד שלא האמינה בדברי ה' בענין בשורת יצחק כמשו"ל ע"פ ותצחק שרה וכו' וגם שמסרה דין על אברהם לשמים ואי אמרי' שאין תשו' מועלת לב"נ א"כ הגם שבדאי הגמור עשתה תשו' על שני העונות הנו' לא הועילה בתקנתה ומתה בעונה ח"ו ויש לה דין מאבד עצמו לדעת שאין מספידין אותו אבל א"א דתשו' מועילה לב"נ א"כ מאחר שודאי עשתה תשו' לא נשאר עליה שום עון ואין לה דין מאבד עצמו לדעת וראויה לכל כבוד שבעולם וא"כ מאחר שהדבר שקול במחלו' אי תשו' מועיל לב"נ או לא א"כ היאך אברהם בא לספוד לשרה הלכה שמא כמ"ד שאין תשו' מועיל, עו"ן משו"ל ואתה תבוא אל אבותיך וכו' בישרו שעשה תרת תשובה מזה נראה שיש תשו' לב"נ וממילא שיותר לאברהם לקבור את אביו ולעשות לו כבוד. וז"ש ויבא אברהם לספוד לשרה וע"ז שאל מהיכן בא ר"ל מאיזה מקום למד דתשו' מועיל לב"נ ופי' בא כמ"ש בגמ' בויכוח החכמים וע"ז אומ"ל ממקום שבאת וזהו ג"כ שאלתו מהיכן בא ר"ל מאין למד שהלכה כמ"ד דתשו' מועיל לב"נ עד שהסכים לספוד לשרה וע"ז השיב מקבורת הרח ר"ל ממ"ש לו הקב"ה שיבא לתרח אביו בשלום ובשרו שעשה תשו' ומזה למד לקבורו בכבוד גדול וזהי סיבה שבא לספוד לשרה כדין נשים צדקניות. ע"כ.

בא"א פ' הרב הנו' במ"ש בעה"ט ז"ל דאברהם חשבה לשרה כדין המאבד עצמו לדעת ע"י שמסרה עליו דין ונענשה ולכך כ"ף קטנה לומר שלא בכה עליה כראוי כדין הנו'. והנה לכא"ו ק' על אאע"ה דדן דינה כדין מאבד עצמו דהא קי"ל דהני מילי דאית ליה דיינא בארעא ואברהם היה באותו זמן מלך ומלך דן ולא דנים אותו והוי כאלו לית דינא בארעא ושפיר מסרה עליו דין ובדאי לא נענשה ע"ז ואין לה דין מאבד ע"ל. ויובן בהק' מ"ש הרמב"ם ז"ל בה' מלכים ז"ל המלך אם מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו ע"כ. עו"ן מ"ש הרמב"ם שם שז"ש המלך לא דן וכו' ה"ד במלכי ישראל שקשים הם וסרבנים אבל במלכי בית דוד דן ודנים משום שנוחים הם ע"כ. בוי"ו המד"ר הנו' מקשה ומתרץ וז"ש ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה וכ"ף קטנה לומר שלא בכה עליה כדין מע"ל משום שמסרה עליו דין וע"ז מק' מהיכן בא עליה מצד הדין לדונה כדין מע"ל מאחר שהיה מלך ואין דנים למלך וחזר דינה בדלית ליה דינא בארעא דיותר לו למסור דין על חבירו. ע"ז השיב מקבורת הרח בא ר"ל ממה שראינו שיצא אחר המטה לקבור את אביו הפך המלכים שאינם יוצאים אחר המטה כנו' ש"מ דאינו מתנהג במנהגי מלכים מרוב ענוה שבו ולו"ל כמלכי ב"ד שדן ודינן אותו מחמת ושהוא נח וא"כ לא הו"ל למסור עליו דין מחמת דאית דיינא בארעא ומחמת שמסרה נענשה ויש לה דין מאבד ע"ל ולכך לא בכה עליה כראוי עכ"ד ז"ל.

ובזה פ' הרב שיח השדה ז"ל כונת הפ' ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען. דלמ"ל כל הסימנים הללו. אכן עפ"ה א"ש ותוא דנענשה שרה בשביל שאמרה ישפוט ה' ביני ובינך לכך מתה. וז"ש ותמת שרה והסיבה לזה הוא בשביל ארבעה דברים שאמרה וז"א בקרית ארבע ר"ל שקראה ד' דברים שהם ישפוט ה' ביני ובינך וא"ת דזה דוקא אם יש דיינא בארעא לז"א בארץ כנען דשם בית דינו של שם קיים ע"כ.

והרב דרו"ש פתר להא דכ"ף ועירא במה שהקדים דכשבא אברהם מהר המוריה ומצא שמתה שרה מחמת העקידה בו בפרק באותם הימים מתה ג"כ הבת שהיתה לו לאברהם ובכל שמה לכך בא הכ"ף ועירא לרמוז דצריך להוציא הכ"ף ממקומה כאלו לא נכתבה וקרינן ויבא אברהם לספוד לשרה ולבתה כי הספיד אברהם לאשתו ולבתו ביחד כאמה בתה עכת"ד.

והרב באמ"ח פ' במשו"ל ששרה היתה לאברהם בסוד אשת תיל עטרת בעלה בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בו ואז"ל שהיה טפל אליה בנביאות. וידוע הסוד בזה ליו"ה בסוד ד"ו פרצופים שהד' שהיא נוקבא קודמת אל הוי"ו שהיא דכורא ונודע שהכ' רומז אל הכתר שהוא עטרת תפארת וע"כ כאשר מתה שרה בא אברהם לבכותה. שאיבד העטרה מעל ראשו שהיתה עטרת בעלה ולזה נכתב הכ' קטנה לומר כי זה היתה תבכייה שלו שנקטן כתרו שהיה מתעטר בשרה ונכון א"ד ז"ל.

והרב כל"י ז"ל פ' במ"ש בגמ' כל מי שמתה אשתו ראשונה כאלו נחרב ביהמ"ק בימיו ע"כ מתחילה בא לספוד לשרה בעבורה אבל לא בכה עליה שידע שעלתה לתו'

למרום למקום יקר ונכבד מאשר היתה בו בארץ מאפליה זו ואח"כ בכה על ביהמ"ק שנחרב בימיו וע"כ הפסיק במלת לשרה לפי שהבכי היה על שגרמה לו כאלו נחרב ביהמ"ק בימיו אשר היה גובהו ק' אמה על כן בא הרמז בכ"ף קטנה עולה ק' ור"ל כאלו נתמעטו אותן ק' אמה ונעשו קטנים וזה רמז יקר ע"כ. עוד רמז בכ"ף קטנה שמתה בעטיו של נחש אשר גרם מיתה לאדם שנברא מקצה השמים ועד קצתו ובחטא הנחש נתמעט והעמידו על ק' אמה שנא' ותשת עלי כפכת כ"ף היינו מאה. ולפי שנתמעט זהו עמד על מספר כ"ף מאז נחלש כחו ונעשה מוכן למיתה ע"כ.

ג"ר ותושב אנכי עמכם. פירש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו הריני תושב. ק' אדרבה אם יתנו לו יהיה גר. פי' הרב פמ"א במ"ש בסנהדרין אמ"ל שבור מלכא לר"ה קבורה מה"ת מנלן אשתיק אמר רב אחא בר יעקב אמסר עלמא בידא דטפשא איבעי ליה למימר כי קבור תקברנו דילמא כי קבור זה ארון תקברנו ג"כ על ארון וחד להרוגי ב"ד וחד לשאר מתים ולעולם קבורה לא בעי' ותי' לימא כי קבור קבור או תקברנו תקברנו מדשני קרא ש"מ תרתי. דכוותא אמרו במרובה אם המצא תמצא בידו אין לי אלא ידו וכו' ופריך והלא להכי הוא דאתא מבעי"ל המצא בעדים תמצא בדיינים פרט למודה בקנס ותי' א"כ לכתוב המצא המצא או תמצא תמצא מדשני ש"מ תרתי. והנה כתבו המפ' מזה משמע דתשו' בהניא דהוי כמו מודה בקנס וא"כ מ"ש בקין נע ונד יהיה בארץ תרתי קאמר ולבסוף כשעשה תשו' כתיב וישב בארץ נוד דתשו' מועיל. לא כן אי לא אמרי' מדשני קרא וא"כ י"ל לעולם תשו' לא מהניא ומ"ש בארץ נוד הוא משום דכתיב וי"ו לחלק או נע או נד. והנה ידוע שאמר הקב"ה לאברהם ע"ה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה והוא לא הלך כ"א לארכה א"כ אי וא"ו לחלק קנה את הארץ ואי וא"ו להוסיף לא קנה. בוי"ו הויכוח שהיה ביניהם שאם תרצו לתת לי אתוונת קבר וס"ל דמה"ת צריך קבורה והיינו מדשני קרא וכתב כי קבור תקברנו וא"כ גם בהמצא תמצא דרשינן שינויא דקרא ופרט למודה בקנס וא"כ תשו' מהניא ומאי דכתיב בקין נע ונד הוי"ו להוסיף וכשעשה תשו' מהניא ליה וכתב וישב בארץ נוד א"כ הריני גר דכיון דוי"ו להוסיף א"כ לא קניתי את הארץ בחזקה. אבל אם לא תרצו ר"ל שתכנסו בסברא דמה"ת אינו צריך קבורה ולא תדרשו השנוי דקרא א"כ גם בהמצא תמצא לא תדרשו השנוי וקרא אתי לגבי הצירו וכו' לא למודה בקנס א"כ תשובה ל"מ ומאי דכתיב בקין נע ונד הוי"ו לחלק או זה או זה ולכך כתיב וישב בארץ נוד ולעולם תשו' ל"מ וא"כ כיון דוי"ו לחלק א"כ הריני תושב דמעתה אני קניתי את הארץ בחזקה אף שלא הלכתי אלא לארכה ואטלנה מן הדין. זת"ד.

ב"א"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל דיל"ד למה אמרו מתיך לשון רבים היל"ל מתך. ויובן בהק' משו"ל דבשעה שבאו השבטים לקבור את יעקב אע"ה במערת המכפלה בא עשיו ועיכב שלא יקבירוהו מחמת שיעקב קבר את לאה ונשאר חלק הנשאר מגיע לו ע"כ. והנה בני חת נזרק בפיהם ולא ידעי מאי קאמרי. וז"א איש ממנו לא יכלה וכו' מקבור מתיך לשון רבים לרמז על יעקב ולכך אמרו לשון רבים ר"ל לא יכלה איש ממנו קבורת המתים שלך לא שרה ולא יעקב אבל איש אחר שאינו ממנו אלא ממך שהוא בא מנחך שהוא עשיו יכלה ע"כ.

מסרה ו' נשיא בשו"א הנר"ן. שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו. וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ. נתנאל בן צוער נשיא יששכר. ושם האיש המוכה וכו' נשיא בית אב לשמעוני. נשיא מדין. ורם הוליד את עמינדב וכו' ונחשון נשיא בני יהודה. פי' הרב מהרמ"א ז"ל ס' נשא במ"ש במד' הנעלים אברהם רומז אל הנפש. ובוה נב'אה והוא כי השי"ת חשב מחשבות לתקן את האדם וראה שהליצה"ר זקן וכסיל ומיעץ להדיח ובא בלידה לפתח וכו' ראה והתקין הוא ית' תיקן תחילת וסוף והוא כי טרם יצא הולד מרחם הקדישו ית' בתת הנפש הקדושה מן הבטן ויעש כן

למען קדש תחילה האיברים ע"י נפש טהורה ואז כל האברים כאומרים לאברהם הוא הנפש נשיא אלהים אתה בתוכנו ר"ל ואחריו גרועה. אך אחרי כן בצאתו מרהם אז לפתח חטאת רובץ וירא אותה לנפש שכם בן חמור הוא חלק מתייחס אל החומר הוא היצה"ר והוא החי נחש הקדמוני והוא נשיא הארץ שמשתרר בארץ הלזו וישכב אותה ויטיל בה זוהמא ע"י העונות. אז מה עשה הוא ית' הוא מביא לו אחר י"ג שנה ילד מסכן וחכם הוא יצה"ט וזהו נתנאל בן צוער שנותן האל בן צוער שיהיה נשיא השכר לקנות ע"י חיי עזה"ב ואז בבואו מביא את האדם ליטטר ואז מן השמים מסייעים אותו ואז הוא מעורר לגוף ולנפש אז אומר היצה"ט לחומר האדם מה לך נרדם הלא תדע ושם האיש המוכה ההוא כי כמו המכשיר מעשיו מקדש רמ"ח אבריו ברמ"ח מ"ע כן החוטא הוא מטמא אבריו והם נשברים ונופלים וגם שנראה את החוטא בריא אולם הוא מוכה באמת באכות. וזהו שם האיש דע כי זה שמו אשר יקראו לו הלא הוא המוכה כי מוכה הוא באמת אשר הוכה עם המדיניות יא אשה זרה פלוגית והיא מדינית משלחת מדינים בין איש לקונו ית' לכך שית לבד לעקור יצה"ר ממך והוא כאו"ל ע"פ שמעו ותחי נפשכם נוהג שבעולם מי שיש לו מכה בכל אחד מאבריו הולך אל הרופא ושם לו רטיה בכל אבר ואבר אך לא ישים על אבר אחד ויתרפאו כולם על ידו אך השי"ת אמר אם תטאתם ואיבריכם כולם מוכים ומעונים שימו רטיה אחת באוזן ויתרפאו כולם וזהו שמעו וכו' הוא כענין משכחו לביהמ"ד. וזהו זמרי בו סלוא אם רצונך לזמור י' הסילון ממאיר הלזה ראה מי הוא נשיא בית אב ושתוא נשיא בבית אביך שבשמים הוא ראש ביהמ"ד הוא ביתו ית' שאין לו כ"א ד' אמות של הלכה ולך שם לשמוע תורה וזהו לשמעוני כ"ז דברי יצה"ט אל הגוף. תופך פניו אל הנר"ן ואומר להם הלא תדעו כי היצה"ר ואברים הצוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם ע"ד פעור כי פוערים פיהם לתאות העולם ועל יצה"ר אמר וע"ד כובי בת היא אשה זרה הכוונת בעורמות להטעות שהיא אחותם של האברים והיא בת נשיא מדין הוא ס"מ העושה כדגים בין עבד לקונו לכך שובו והטתרו והנה עי"כ בא ליטטר האדם כצד מה אז מסייעים אותו מן השמים וז"ש ורם הוא ה' מוליך את עמו הם האברים נדב גדבת לב סהור ולב טוב להטיב והנה מזה. ימשך שעמי נדב הוליד את נחשון עושה בפועל נח"ר ליוצרו ואז נעשה יצה"ט הלז נשיא על האברים כי עתה יקראו בני יהודה צדיקים מחדים לה' מתוודים ושבים וראוי לשבחם הפך מה שהיה בראשונה. את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב אברהם אנכי יצ"ו דשם רמז למ"ש לעולם ירגיו וכו' יעסוק בתורה או יקרא ק"ש או יזכור יום המיתה. וזהו תחילה דיבר באוני עם הארץ בשביל נשיא אלהים אתה בתוכנו דהיצה"ר הוא שלוח מאלהים בתוכנו התיקון הוא לומר לו במבחר קברינו וכו' איש ממנו את קברו כו' דמי גבר יחיה וכו' וע"י זכירת יום המיתה דהיינו ארון מיטה תכריכין עי"ז הוא נכנע. נגד הבינונים אמר בשביל החי שהוא היצה"ר שהוא נשיא הארץ התיקון הוא וישכב אותה כמ"ש על משכבכם דיקרא ק"ש. נגד הת"ת אמר נשיא יששכר רובץ על המשפתים דיעסוק בתו' ועי"ז הוא מקריב את קרבנו דכל הנובח את יצרו כאלו הקריב קרבן וכיון דשחט ליצה"ר נשאר נתנאל בן צוער שהוא יצה"ט כי הוא הצעיר. וגם תקנה ד' ושם האיש המוכה דתרופה להכניע יצה"ר ע"י יסורין ואם יש לו יסורין דנגוע מוכה אלהים הולך יצה"ר. וחמישיתו כובי בת נשיא מדין דאיתא בוותר דיצה"ר של זימה בראשו נגעו הוא מביאו לכל החטאות א"כ צריך שיתן דעתו להתרחק מן הכיעור וכו' כדי להנצל לגמרי דמזה הוא דמתחיל לפתות ב"א. ועו"א בזוהר דאי בעריות לא דחיל לא דחיל לעלמין בשאר פקודין יע"ש.

כי בא שש ונחשון נשיא בני יהודה שיעשה כמו שעשה נחשון שקידש שמו ית' וירד לים תחילה והזוכה לקדש ש"ש מתקדשים כל אבריו ואין חטא בא ע"י כל אלו תרופה ליצה"ר את"ד יצ"ו.

וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכםם לאחוזת קבר. ועפרון יושב וכו' ויען עפרון החתי את אברהם באוני בני הת בכל באי שער עירו לאמר. לא אדוני שמעני השדה נתתי לך המערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי וכו' וידבר אל עפרון וכו' אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני וכו'. דקדקי הפ' הללו מבוארים דלגו לדעת מה המחלוקת היתה בין אברהם

לעפרון. ועד בתחילה אברהם שאל את המערה דוקא לא השדה ועפרון הוסיף לתת לו השדה ג"כ וידוע שהוא צר עין ואיך עתה נתן השדה ג"כ. אכן פי' הרב זר"ב ראב"י הוא דאע"ה עשה המצאות כדי שתהיה המערה בידו אחוזה עולמית באופן שיהא לו בה דין חזקה ולא יערערו אח"כ עליה לקחת אותה מידו. והענין הוא בהק' מ"ש בפ' חזקת ופסקו הטור בחו"מ סי' קמ"ט דבי ריש גלותא אין מחזיקין בנכסי אחרים מפני שיראים למחות בהם כמו שהוא הדין בגזלן דאין לו חזקה. וכתב עוד בסי' קנ"ט והביאו מרן ז"ל דאפי' אם הביאו עדים שמכרו להם הבעלים שדה זו או נתנם להם במתנה אין ראיתם ראיה. ואם כתב לו אחריות נכסים י"א דקנה ואם העידו עדים ושכפניהם מכר לו כו"כ מעות מוציאין השדה מיד הגזלן ומחזיר הבעלים את הדמים זו דעת הרמב"ם. וכתב מור"ם ע"ז וי"א דאם ראו העדים נתינת המעות ולא מסר המוכר מודעא מכירתו מכירה דק"ל תלויה וזבין זבניה זבני וכן גל"ע ע"כ. וזו היא דעת הטור. וכל דינים הללו ה"ה בריש גלותא דחד טעמא אית להו. הכלל העולה דבי ר"ג לפי שיש להם כח לרדות את העם אין להם חזקה אפילו בראיה מיהו אם קיבל עליו אחריות מה שלא היו מבקשים ממנו מראים הדברים שמנפש חפצה מכר או נתן ויש לו חזקה וכן אפילו בלא אחריות אם ראו העדים נתינת המעות לדעת הטור והכי ק"ל מהני ולדעת הרמב"ם לא מהני והמקח בטל. והנה אברהם שביקש כאן אחוזה קבר באופן שלא יערערו עליה בסוף אחוזה דייקא ושתהא לו אחוזה וחזקה בה כו"ל. ולפי שאברהם באותו זמן היה נשיא בתוכם וכמ"ש רש"י ע"פ אל עמק שוה וכו' וכמ"ש לו נשיא אלהים אתה בתוכנו חשש אברהם דבזה ימצאו מקום לערער לדורות ולומר דאברהם יש לו דין דבי ר"ג דאין להם חזקה אפי' בראיה. לכך לא רצה לקבל המערה בלא נתינת המעות כדי שימנה המעות לעפרון ודוקא בפני כל בני חת משום דס"ל כדק"ל אליבא דהלכתא דאם ראו נתינת המעות המקח קיים משום דתלויה וזבין וכו' וכדעת מור"ם שהכריע כן כו"ל. וזהו ויתן לי את מערת המכפלה בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר ר"ל כדי שתהיה לי לאחוזת לדורות ולא יערערו עליה צריך אני שלא לקבלה במתנה אם לא בראיה שמניתי לו המעות בפניכם. והנה עפרון המציא דרך אחרת דאין צריך לנתינת המעות אלא לקבל במתנה ואפי' יש תקנה לדבר והיינו ע"מ שהוסיף לו השדה מראשו הטוב מה שלא בקש ממנו אברהם שהוא לא שאל אלא המערה והוא תוסף לו השדה והרי אמרו דאם הוסיף לו אחריות קנה ה"נ דכוותא דבזה אני מגלה דעתי שברצוני אני נותן לך בלא אונס כלל וא"כ אינך צריך למנות הכסף כלל וז"ש לא אדוני כמו שאתה אומר דלא סגי אלא בנתינת המעות אלא שמעני השדה והמערה אשר בו לך נתתיה וא"כ כיון שאני נותן לך מה שלא שאלת ממני ודאי קנית קנין גמור. אבל אברהם חשש שמא ימצא איזה פוסק שתולק על ה"א הנז' ועדיין יאמרו דאנוס הוא מחמת שאינו יכול למאן מפני שהיה נשיא לכן אמ"ל אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ושנתרצה לקחת גם השדה אבל דוקא בנתינת המעות או נתרצה לקבל ממנו. את"ד וז"ל.

והרב פני יצחק פי' מ"ש איש ממנו את קברו לא יכלה ממך. עמ"ש בזה"ק כד עאל אברהם למערתא ואעיל לשרה קמו אדם וזוהו ולא קבילו לאתקברא תמן אמרו ומה אנן בכסופא קמי קב"ה בגין ההוא חטאה והשתא יתוסף לן כסופא אחרא בגין עובדין טבין דבכוון אמר אברהם אנא זמין בגינך דלא תיכסיף ועכ"ד אדם נתפייס תוה לא נתפייסה עד שהפציר בה אברהם טובא וקבר לשרה. וז"ש איש ממנו לא יכלה אבל יש איש שאינו ממנו דהיינו אדה"ר הוא יכלה ממך. או אפי' כלפי תוה שלא נתפייסה ז"ש איש ממנו שהוא אדה"ר לא יכלה אבל תוה שהיא אשה תכלה ע"כ.

והרב דת ודין פי' כונת המשיך הפ' והוא בענין דדב"מ קי"ל שאם נתן לו מעט מן השדה במתנה לית בה משום דדב"מ ויחזור הוא ויקדים לבן המצר ע"כ. עוד קי"ל שאם מכר לו שיה מאה במאתים לית ביה משום דדב"מ. מעתה יובן דאף שראה אברהם שבני חת כולם סייעו אותו בדבר וכיון שהם המצרנים וסייעו אותו כנראה מפשט הפ' א"כ לית בה דב"מ מחמת שבתחילה אמ"ל גר ותושב וכו' ופרש"י אם תרצו וכו' הרי קי"ל דאם איימו על בה"מ יכול לתובעה אח"כ ממנו בטענת אונס ולכן רצה אברהם שלא יהיה על השדה שום ערעור מדב"מ לכן פתח דברו יאיר

לבני חת ואמ"ל אם יש את נפשכם שברצון טוב בלי אונס כלל אתם מתרצים שמעוני זעזעו לי בעפרון בן צוחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר בקצה שדהו יתן אותה לי במתנת חנם ועי"ז שיתן לי את מקצת שדהו א"כ אדרכה אני אהיה בן המצר ואקח שאר השדה. ומשום דידע בית שאיהו צר עין ולא ירצה לתת במתנה אותו מקצת לכן אמר ששאר השדה יקנה אותה ממנו ביוקר כדי להשלים דמי המתנה. וז"ש בכסף מלא יתגנה לי ומה שאקח אותה ביוקר לא מפני שאני רוצה להערים רק משום שאני חפץ בתוככם לאחוזת קבר והמקום חביב לי. אמנם עפרון לא נתחוויר דבריו בעיניו ותשובה השיב לו שכיון שהוא רוצה ליקח השדה ביוקר כדי להשלים המתנה אין לך ערמה גדולה מזו אלא אם רוצה צריך שיתן לו הכל במתנה. וז"ש לא אדוני כמו שאתה אומר שתקח ביוקר אלא אם אתה לו שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה צריך שאתן ושתייהם במתנה דכדבריד אין לך הערמה יותר מזה. לכן אמ"ל אברהם א"כ אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ר"ל שאתן לך שיווי השדה דוקא והמערה תתן אותה במתנה ובזה ואקברה את מתי שמה. ועפרון אף בזה לא נתרצה אלא אמ"ל ארץ ארבע מאות וכו' ביני ובינך מה היא ר"ל שיש דרך אחרת טובה ואין בה פקפוק כלל שאמכור לך שזה מאה במאתים וז"ש ביני ובינך היא שזה כך אך בשוק אינה שוה כ"א שני מאות ואזדא לה טענת בה"מ ואת מתך קבור אז וישמע אברהם שתקנה זו אין עליה ערעור ותכף וישקול וכו' את"ל ז"ל. והרב חזון עובדיה ז"ל פי' כונת הפ' וישקול אברהם וכו' עובר לסוחר וז"ל שמעתי בזה והוא שאברהם עבר מדרך הסוחרים והתגרים שדרך הסוחרים הוא לשאול הרבה ומוכרים בפחות והוא שקל קודם ת' שקל כסף ולקח ממנו ת' קנטרין וז"ש וישקול אברהם וכו' ת' שקל כסף שהם קנטרין וזה עבר מדרך הסוחרים וז"ש עובר לסוחר. א"ג דרך הסוחרים יותר חפצים במטבע ולא בגרוטאות של כסף ועפרון שהיה נבהל להזין איש רע עין אמר אולי יתן לי כספים אחרים חסרים או מעות רעים כמו הקונים כי רע רע יאמר הקונה לכן בחר בכסף שבור במשקל וז"ש וישקול אברהם שנתן לעפרון הכסף במשקל ולא במספר שלא כדרך הסוחרים וזהו עובר לסוחר מדרך הסוחרים שלוקחים במספר ולא במשקל ע"כ.

אִיתָא במד' יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים. פי' הרב כתנות אור ז"ל במ"ש בשבת פ' אר"ע ארשב"ן מ"ד כי אתה אבינו וכו' לעת"ל אומר הקב"ה לאאע"ה בניך חטאו וכו' אומר ליצחק וכו' אמ"ל בני ולא בניך בשעה שהקדימו נעשה וכו' קראת אותם בני בכורי ועכשיו בני ולא בניך ע"כ. ואגב נביא מה שפי' הרב מזה"ר אהרן יעקב ז"ל והוא חיל"ד דבאמת שבמצרים קרא אותם בני בכורי ישראל לא בשעה שהקדימו נעשה לנשמע אכן הענין הוא דידוע מחלוקת ר"י ור"מ דר"י סבר בשעה שעושים רש"מ נקראים בנים ואם לאו קרוים עבדים ור"מ סבר בין עושים בין אינם עושים נקראים בנים שנאמר בנים משחיתים. וידוע משו"ל דבמצ' היה גוי מקרב גוי מה אלו עו"ז וכו'. ובז"ו בשעה שאמ"ל ליצחק בניך חטאו ולא אמר בני חטאו גילה דעתו דס"ל כר"י שבזמן שאין עושין רש"מ לא מיקרו בנים. לכן בא יצחק להורות לו דאפי' אין עושים רש"מ נק' בנים כר"מ משום ושבמצ' היה גוי מקרב גוי עו"ז ועכ"ז באותו זמן אמר בני בכורי ישראל ודבריו להקב"ה בתמיהא אטו בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע אותה שעה קראת להם בני בכורי ישראל דנשמע מזה דבזמן שעושים רש"מ או נקראים בנים כר"י והלא בעודם במצ' שהיו עו"ז עכ"ז קראת אותם בני בכורי ישראל וכיצד עכשיו אתה מייחסם לי ואומר בניך חטאו. א"ד ז"ל וז"י מד"ן.

נחזור לענין שאמ"ל עוד יצחק במה חטאו וכו' כמה שנותיו של אדם וכו' דל וכו'. נמצא"ל שאצל הרשעים צריך לקצר שנותיהם כדי שיצאו זכאים בדין. והפך אצל הצדיקים שמשמיים לילות כימים בתורה וכמ"ש במ"ק פתח ההוא ספדנא על ר' אבינא נשים לילות כימים על משים לילות כימים. וזשה יראת ה' תוסיף ימים ר"ל שהלילות נחשבים כימים ונוטלים עליהם שכר אבל ושנות רשעים אפי' הימים ותקצורנה ר"ל שצריך לקצר אותם כנו' עד שיצאו זכאים בדינם. וז"א יודע ה' תמימים כשם שהם תמימים וכו' ר"ל שאינם צריכים שיקצרו אותם בחשבון כשני הרשעים כנו' ע"כ.

והרב כמהר"ם שולטאן ז"ל פי' כונת הפ' יראת ה' וכו' במ"ש בס' החסידים פעם א' מת צדיק א' והראו לו מצות שלא עשה מעולם ואמ"ל אפי' שאתה לא עשית מצות אלו אותם בני אדם שדיברו כך וגינו אותך עשו מצות אלו וניטלו מהם וניתנו לך. והו' כונת הפ' ישיתו בי יושבי שער וכו' ר"ל דגדל צערי שהמדברים בי ומבזים אותי הם יושבי קרנות ושותי שכר רקים ופוחזים ואין להם מצות שאריות אותם ע"כ. וז"א יראת ה' תוסיף ימים ר"ל מי שהוא ירא את ה' ושומע חרפתו ואינו משיב תוסיף ימים ר"ל שמרוית מצות כאלו היה אלף שנים פעמים וסיגל בהם מצות ומע"ט. ושנות רשעים אפי' חיו שנים הרבה וסיגלו בהם מצות ומע"ט תקצורנה שמאבדים כל מה שתרויחו מצות באורך ימיהם וכאלו לא חיו בעולם כ"א מעט שנות ולא הספיקו לעשות מצות ומע"ט כ"א מעט שכל מצותיהם ילכו מהם א"ד ז"ל.

ואברהם זקן בא בימים וכו' פי' הרב ברכ"ט ז"ל עפ"י מ"ש ז"ל המעמיד בן צדיק כאלו לא מת. וז"ש בא בימים ב' ימים ב' ימים עוה"ז ועוה"ב ובמה היתה זכייתו לכך וה' ברך את אברהם בכל בגי' ב"ן. עוד פי' ע"ד מ"ש ע"פ יראת ה' תוסיף ימים ר"ל ע"ד שוב יום אחד לפני מיתתך שהירא ה' תמיד חושב אולי מחר ימות א"כ כל יום ויום הו' הוספה בעיניו על חיו ז"א ואברהם זקן מאד בעיני עצמו למה מפני שמנעוריו בא בימים ולא בשנים דכל יום ויום הו' בעיניו הוספה על שנותיו. עוד פי' ע"ד הלצה עפ"י מ"ש בשבת אמר הקב"ה לאברהם לא בסבי טעמא וכו' וע"כ אמר כאן ואברהם זקן וא"כ לא בסבי טעמא וק' למה כך ומתרץ לפי שבא בימים לבד ולא בלילות כמ"ש יצחק טול פלגא דלילותא ע"כ.

והרב זרע בירך פי' דרש"י פי' שניתן לו בן. וק' דמה' הענין בכאן אחר מיתת שרה. אכן פי' בהק' מה שפי' האר"י ז"ל כונת מ"ד מה' יצא הדבר מהיכן יצא מהר המוריה יצא רבנן אמרי מהיכן יצא ותהי אשה לבן אדוניך. שהכונה לפי שיצחק מסטרא דנוק' ולפיכך לא הי"ל זיווג כי הוא עצמו נקבה ומהיכן בא לו זיווג זה לז"א מהר המוריה יצא כי אז יצאה נשמתו וחזרה בו נשמת זכר. רבנן אמרו ותהי אשה לבן אדוניך ר"ל כי עד עתה להיותו מסטרא דנוק' לא הוזכר בו אלא בן לשרה וכן ולשרה בן כי היה מסטרא דשרה ועכשיו חזר להיות בן אברהם וז"ש ותהי אשה לבן אדוניך כי עכשיו נהפך להיות זכר וז"ש כאן וה' ברך את אברהם בכל שנתן לו בן לו דייקא כי עד עתה היה מתייחס לשרה אבל עכשיו יתייחס לו וא"כ מאז הוא ראוי לזיווג לכן ויאמר אל עבדו וכו' כדי שיקח לו בת זו. א"ד ז"ל.

והרב ע"ח אנג'ל ז"ל פי' בהק' מ"ש במד' וה' בירך את אברהם בכל שעשה ישמעאל תשו'. ע"א אתה מוצא אברהם חי קע"ה ויצחק ק"פ אותם חמש שנים בשביל שלא יראה עשו ושעבר על ע"ז ג"ע ש"ד והוא אמר לו תקבר בשיבה טובה. ז"א ואברהם זקן בא בימים וכ"ת מה זקנה היא זאת אדרבה היא ח"ו זקנה לרעה לפי שיש לו בן רשע וטוב היה שימות ואל יראה ברעת בנו שהוא משחיר פניו לז"א וה' בירך את אברהם בכל דהיינו שעשה ישמעאל חשובה ע"כ.

ובמד' אמרו מאי בכל רמ"א שלא היתה לו בת ח"א שהיתה לו בת ר"א המודעי אומר איצטגנינות היתה בלבו של אאע"ה שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו רשבי"א אבן טובה היתה תלויה בצוארו וכו' ע"כ. וצ"ל במאי פליגי. אכן פי' הנו' במה שהק' התוס' עמ"ש בת היתה לו למה לא השיאה ליצחק למ"ד דגוי מותר באחותו ולמה הלך אצל לבן ובתואל שהי"ל רשעים הי"ל להשיאה אותה הבת ות"י ע"ש. ות"י הו"ל ג' תי' א' כיון שקיים כל התו' ועתידה התו' לאסור לכן גיח"ל לקחת מהם אפי' שהיו רשעים ולא לעבור על דת. תי' ב' משום שהיה גביא ויודע שרבה צדקת היא לכן לא רצה להשיאו בתו כיון שיודע ברבקה שהיא צדקת גמורה. תי' ג' עפ"י מ"ש הכותב בעין יעקב על הא דאבן טובה ר"ל ז"ל שהיה מכרין בצוארו ובגרונו להחזיר את העם בתשו'. לכן שלח להביא את רבקה אף שיודע בהם שהיו רשעים יודע היה שיכול להחזירה למוטב. ובזי"ו דבמד' נתקשו קו' התוס' דלמה לא השיאו בתו ושלח לקחת את בת בתואל שהיו רשעים לכן כל א' וא' בחר לתרוץ תי' אחד וזולת ר"מ שאמר שלא היתה לו בת ולכן שלח את אליעזר לקחת לו אשה מבית בתואל. ורי"א שהיתה לו בת ומה שלא השיאה משום שידע שעתידה תורה לאוסרה. כתי' הא'. ורי"א המודעי אמר איצטגנינות וכו' ר"ל שהיה גביא ויודע שרבה צדקת

כתי' הב'. ורשב"י אמר אבן טובה כפי' הכותב ושהיה מחזיר את העם בתשוב' ואפי' שהיא רשעה יודע שיתזירה למוטב כתי' הג'. את"ד ז"ל.

והרב מהר"ח פלאג'י ז"ל פי' כונת הפ' עפ"י מ"ש בזה"ק בחילא דצדקה דעבדין לתתא אינון משכין להווא דרבא דאיכרי כל לאנהרא בעתו ע"ש. ורז"ל בב"ר דרשו דמה שזכה אברהם לזקנה הוא ע"י צדקה. ז"א ואברהם זקן בא בימים והיינו שזכה לזקנה בעבור הצדקה לכן עי"ז זכה ג"כ וה' בירך את אברהם בכל להווא דרבא דאיכרי כל.

עוד ע"פ מ"ש בת היתה לו ובכל שמה. וכתב הרב חומ"א ע"פ הבה לי ברכה וז"ל אפס"ל במשז"ל נקבה גי' נז"ק זכ"ר גי' ברכ"ה ואפ"ל דכאשר נישאת לת"ח נזק נהפך זק"ן שקנה חכמה שזכתה לבעל ת"ח ובחיבור נזק זקן גי' שד"י וזש"ה קום לך פרנה ארם וקח לך משם ואל שרי יברך אותך עכ"ל. ונ"ל דכשהבת היא בת ת"ח הרי היא בת זקן ומנזק נעשה זקן וע"ד שפירש"י אשה חכמה אשת ת"ח או בת ת"ח. ז"א ואברהם זקן שקנה חכמה ועי"ז הבת שהיתה לו היא ברכה בלא נזק וזהו וה' בירך את אברהם בכל בבית שהיתה לו ע"כ.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד פי' במ"ש בגמ' למיימינים בת אורף ימים איכא וכ"ש עושר וכבוד ואמרו ביומא כ"ח אאע"ה זקן ויושב בישיבה הוה שנא' ואברהם זקן. וז"ש ואברהם זקן זה קנה חכמה זקן ויושב בישיבה ועי"ז בא בימים וגם עושר וכבוד וה' בירך את אברהם בכל דהיינו עושר וכבוד.

בא"א פי' הנו' במ"ש בב"ר זקן בא בימים א"ר אחא יש לך אדם שהוא בא בימים ואינו בזקנה בזקנה ואינו בימים אבל כאן זקנה כנגד ימים וכו' ופי' בס' קב הישר בשם גדול אחד כי כל הימים אשר תיקן האדם במצות ומע"ט קרבו ויאתיון בשעת פטירתו ואשר לא תיקן אותם הימים הנדחים וכו' כמ"ש בזה"ר ע"פ ויקרבו ימי ישראל זא"כ יש אדם שהוא בזקנה רשע מאריך מרעתו שהגיע לגבורות וימיו קצרים כעוללים וז"ש ולא בימים. ויש בזה"ר שהוציא כל ימיו בעבודתו ית' וכל ימיו שלמים ואינו בזקנה אבל אאע"ה זקן וגם כל ימיו במע"ט נפלאים וז"ש זקנה כנגד ימים עש"ב. ואז"ל שהצדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר ואז"ל וה' לקח הוא וב"ד. וז"ש ואברהם זקן בא בימים שכל ימיו בעבודה תמה וזקנה כנגד ימים לכן וה' שהוא מדה"ר ע"ד וה' בירך אברהם אבינו בכל שהצדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר.

בא"א פי' במשז"ל דאברהם תבע זקנה לפי שלא היו מכירים בינו לבין יצחק וז"ש ואברהם זקן זכ"ת מה יולד יום דעד האידגא לא הוה זקנה. לז"א וה' בירך את אברהם בכל שנתן לו בן כמו שפירש"י ז"ל בכל בגי' ב"ן ומהו הבן נולד שאברהם תבע זקנה עכ"ד ז"ל.

והרב שדה הארץ ז"ל פי' כונת הפ' הנו' עפ"י מ"ש במד' מפני ד' דברים זקנה קופצת על האדם מפני היראה ומכעס בניו ומאשה רעה וממלחמה. יראה מדוד דכתיב ולא יכול דוד לדרוש את אלהים כתיב אחריו והמלך דוד זקן. כעס בנים מעלי דכתיב ועלי זקן ושמע את אשר עשו בניו. ז"א ואברהם זקן ושמ"ת דזקנה מתמת יראה שראה מה"מ מתריס כנגדו אבל באמת לא היה זקן לז"א בא בימים שזקנה אמתית היתה שבא בימים לא מחמת יראה ושמ"ת מכעס בניו לז"א וה' ברך את אברהם בכל גי' ב"ן שהי"ל בן צדיק וכשר דכן בכ"ל במ"ק הוא כשר במ"ק וא"כ זקנתו לא מחמת דבר אחר. עוד פי' כי ידוע שעיקר מצות פו"ר עד שיהיו לו בנים ויולידו הבנים אז נקרא האב שקיים מצות פו"ר. והנה יצחק בן ס' שנה היה כשהוליד יעקב ועשו ואז היה אברהם בן מאה וששים כמספר זק"ן עם ג' אותיות. ז"ש ואברהם זק"ן ר"ל כשהיה אברהם בן ק"ס כמספר זק"ן עם ג' אותיות אז נקרא וה' בירך וכו' שהי"ל בן שבאותו זמן הוליד תולדות יצחק ובאותה שעה קיים אברהם פו"ר ונקרא שהי"ל בן.

ובמד' אמרו יש מי שהוא זקן ואינו בא בימים ויש מי שהוא בא בימים ואינו זקן ואברהם הוה בית תרתי ואברהם זקן בא בימים ע"כ. והוא תמוה. פי' הגז' בהק' מ"ש הרב מהר"ש אוזידה ז"ל בכונת הפ' יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים הקצורנה דלמה בצדיקים נקט ימים וברשעים נקט שנים. ות' דהנה ידוע הוא כי מתחילת בריאת האדם הקב"ה קצב לו כמה יהיו לו שני חייו אמנם ברצות ה' דרכי איש להיות צדיק מוסיף ימים על השנים ר"ל דאם גזר עליו שיחיה ע' שנה ורצות

להוסיף לו עוד חיים עושה כל שנה מת"ק ימים דרך משל ונמצא דלפי מספר השנים ע' שנה חי ותו לא אמנם כל שנה השנה היתה מכר"ב ימים. אבל הרשעים הוא להפך שאם גזר עליו מתחילה שיחיה ע' שנה והרע את מעשיו הקב"ה ממעט שנותיו ר"ל שכל שנה תהיה לו מק"ן ימים ונמצא דבמספר השנים כבר חי ע' שנה וכשתחשוב מספר הימים לחשבון שנה פשוטה שהיא שס"ה ימים נמצא כי לא היה חי כ"א מעט ע"כ. ז"א יש מי שהוא זקן דהיינו הרשע ולפי חשבון שניו הקצרים הרי הוא זקן אמנם אינו בא בימים כדרך כל הארץ כי שנות רשעים תקצורנה. ויש מי שהוא בא בימים ואינו זקן ר"ל כגון הצדיק שמתחילה גגור עליו להיותו חי מעט שנים ואח"כ הקב"ה עושה לו כל שנה ימים רבים כנו' נמצא דצדיק כזה לפי חשבון השנים פשוטות אינו זקן ולפי חשבון הימים הרי הוא בא בימים. אמנם פה באאע"ה הו' ביה תרתי לטיבותא זקן ר"ל שחיה שנים הרבה וגם בא בימים שכל שנה ושנה היתה לו לכמה ימים וז"ש ואברהם זקן בא בימים וכה"א וימת אברהם זקן ושבע ימים. והרב מאיר מזרחי ז"ל פי' עמ"ש בזו' דכל יומא ויומא דאתעסק ב"נ בפקודא דמאריה אתעביד מיניה לבושא יקירא לעלמא דאתי ואם לאו הוא להפך במספר ירחים אל יבא. ח"ש יש מי שהוא זקן דחיה שנים רבים אמנם אינו בא בימים דכל ימיו איבדם בהבל וריק ויש מי שבא בימים ואינו זקן כגון יגע ר' בון וכו' אמנם באאע"ה הו' ביה תרתי ימים ושנים עכ"ד.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד כונת הפ' הגז' במ"ש בס' הקרנים דיש קליפה הנקראת זבוב ליפרע מן הפוגם ביסוד וע"י התו' הקדושה מכניע קליפה זו עש"ב. והנה ר"ת ואברהם זקן בא בימים הוא זכר"ב וארז"ל ע"פ זה כי אאע"ה זקן וישב בישיבה. וזה רמז שע"י תורתו הכניע לקלי' זבוב הגז' ומאחר ששורש הקליפה הוא לפי שפוגם ביסוד סמך ליה התעוררות אאע"ה לזווג לבנו ויאמר אל עבדו וכו' א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב עין יוסף ז"ל כונת הפ' הגז' עם הפ' שאחריו ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו. במ"ש במציעא פ' הזהב. והוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדקניה אתא לקמיה דרבא אמ"ל זבנן אמ"ל ויהיו עניים בני ביתך אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל זבניה יומא חד אמ"ל אשקיין מיא אזל חוריה לרישיה ודקניה אמ"ל חז' דאנא קשיש מאבך קרי אנפשיה צדיק מצרה נחלץ ע"כ. נמצא דכיון שהיה זקן אפי' עבד אין ראוי שישתמש בו כיון שהוא זקן. וז"ש ואברהם זקן בא בימים ולכן כיון שהיה אברהם ג"כ זקן לכן ויאמר אל עבדו דוקא עבדו של אברהם לא היה משמש אבל לגבי בני ביתו של אברהם לא היה העבד אלא כזקן ביתו המושל בכל אשר לו לאברהם וזולת לאברהם לפי שהיה זקן ביתו ע"כ.

בא"א פי' הגז' במשז"ל דאם הוא רוצה לישא אשה ובנו ג"כ רוצה לישא הוא קודם לבנו דכפר בעדו תחילה ואחר כך ובעד ביתו וכן לענין ללמוד אמרו הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם וכן לענין נשואין. א"כ כיון דשרה מתה הרי אברהם ויצחק שניהם צריכים לישא אשה והוא קודם לבנו ואיך השיאו ליצחק תחילה. אך אמנם איתא בפ"ק דקידושין הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם ר' יהודה אומר אם היה בנו זריו ומוצלה ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו. עוד אמרו דאם האב כבר קיים פו"ר שיש לו בן ובת והבן לא קיים כלל הבן קודם. בזו"ו דהכתו' בא ליתן התנצלות דכיון דשרה מתה הו"ל הוא ובנו צריכים לישא אשה ודינא הוא דהוא קודם וא"כ מה טעם ביקש ליצחק תחילה. ע"ז נתן ב' טעמים טעם א' ואברהם זקן בא בימים ויצחק עדיין בחור והו' כענין הלימוד שאם הבן זריו ומוצלה ביותר בנו קודמו ולכך בנו קדם לנישואין. ועוד טעם ב' וה' בירך את אברהם בכל ואז"ל בת היתה לו לאברהם ובכל שמה וא"כ כבר יש לו בן ובת וקיים פו"ר ויצחק עדיין לא קיים לכן ויאמר אל עבדו וכו' ע"כ.

בא"א פי' בירך יצחק ז"ל במ"ש בב"ר יעאע"ה בן פ"ד היה כשנשא אשה ועשיר בן ארבעים דכתיב ויהי עשיו בן ארבעים שנה ויקח אשה הא למדת שהקב"ה משהה לצדיקים ומקדים לרשעים ע"כ. וכתב מהרש"י ז"ל הטעם שמשחה לצדיקים כדי שלא יהיה טרוד בטפול האשה וילדיה. וא"ת יצחק שנשא אשה בן מ' שנה למה.

לא תשהה, ושמא י"ל מפני שאברהם היה חפץ לראות זרע לבנו יחידו ואם היה משהת לו אפשר שלא יוכה לראות זרעו. ועוד אפ"ל שאאע"ה רצה הוא שישא אשה לעצמו ודרך ארץ הוא להשיא לבנו גדול תחילה כדאמר' לעיל ספ"ט עכ"ל. ואפשר דב' התי' דמהרש"י ז"ל רמזם הפ' ובא לתרץ קושיא הנז' דכיון שמצינו דהקב"ה משהה לצדיקים למה מיהר אאע"ה להשיאו ליצחק בן ארבעים שנה. ותי' טעם הא' משום ואברהם זקן בא בימים ורצה לראות זרע לבנו יחידו ופחד מהזקנה לכך הוצרך למהר להשיאו אשה. ועוד טעם ב' וה' בירך את אברהם בכל כר"מ שלא היתה לו בת וכיון שלא היתה לו בת מוכרח לקשא אשה ומשום דרך ארץ הוכרח להשיא לבנו גדול תחילה לכן מפני הב' טעמים האלו ויאמר אברהם אל עבדו וכו' ות"ד ז"ל.

בא"ר א' פי' הרב חזון עובדיה ז"ל מפני השמועה במשז"ל כיון שנתמעטו שנותיו של אדם נתמעטו מזונותיו והכא גבי אברהם זהו שבחו אף שאברהם זקן בא בימים כי היה באותו פרק בן ק"מ שנים עכ"ז וה' בירך את אברהם ברכה גדולה בכל אשר ישלח ידו ע"כ.

בא"ר א' פי' הרב פסנ"א ז"ל כונת הפ' ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו. במשז"ל רוב בגול ומיעוט בעריות. והנה אם תראה אדם שאינו גולן ודאי שאינו חוטא בעריות במכ"ש, עו"ן מה שירוע דהעבדים חשודים על העריות וא"כ איך שלחו לאליעזר להביא כלה לבנו ז"א ויאמר אברהם אל עבדו וכו' ר"ל שהשביעו שיביא אשה לבנו וא"ת איך שלחו מאחד דהעבדים חשודים כאמור לו"א המושל בכל אשר לו ר"ל שהוא נאמן ולא גולן ומכ"ש שאינו חשוד על העריות ע"כ. **בא"ר א'** פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל ע"פ דרך הנז' והוא במ"ש באבות מרבה עבדים מרבה גול וא"כ העבדים חזקתם שהם גולנים אבל בעריות אין להם חזקה אלא שחשודים ואם נראה איזה עבד שהוא נאמן ולא גולן בודאי שאינו זנאי. וז"א ויאמר אברהם אל עבדו וכו' שהשביעו להביא אשה לבנו וא"ת היאך לא חשש שיביא לו אשה כיון שחשודין על העריות לו"א המושל בכל אשר לו ר"ל ראה גם זאת שאפי' בדבר שמוחזקים העבדים בו שהוא הגול עכ"ז היה אליעזר נקי מזה ונאמן שהעתיק עצמו מחזקה זו והא ראייה שהשליטו בכל אשר לו א"כ מכ"ש שלא נמצא בו חשד בענין העריות וז"א המושל בכל אשר לו וק"ל.

בא"ר א' פי' מהרימ"ט ז"ל כונת אומרו וה' בירך את אברהם בכל ואמרו בת היתה לו ובכל שמה והוא בהק' שתיבת בכל רומזה וכוללת כל מיני טובות שבעולם אלא ושצרת הבת יש בה ב' הפכיים בנושא אחד שחסרונה שלימות כמשז"ל אי אפשר לעולם בלא זכרים ונקבות אשריו למי שבניו זכרים אוי לו לאבי הבנות. ומצד שני מצינו שאין האדם מקיים מצות פו"ר אא"כ יש לו בן ובת וכמ"ש הפו'. ובזה נחלקו ר"מ ור"י ר"מ אומר בכל שלא היתה לו בת ודי בזכרים כס' ב"ש ואדרבה חסרונה היא השלימות ור"י סבר כב"ה ולכך אמר שהיתה לו בת דאי לא"ה לא קיים מצות פו"ר וכיון דעיקר השלימות לקיים מצות פו"ר אף אם יהיה חסרון מצד אחד בהדי דכבשי רחמנא למ"ל לכן ודאי שהשלימות היא שהיתה לו בת. ואחרים אומרים שהיתה לו בת ונקבצו באו בה כל מיני השלמות שחסרו בנשים עד שנאמר בשביל חסרונות הנמצאים בהם אוי לו לאבי הבנות. והוא שחסרונות הנמצאים בנשים הם משז"ל לא ברא אותה מן האוון ונמצאת ציתנית דכתיב ושרה שומעת וכו' לא ברא אותה מן הלב כדי שלא תהיה קנאית והיא קנאית שנ' ותקנא רחל וכו' לא ברא אותה מן הידים והיא משמשנית שנא' ותגנוב רחל וכו' ואמרו שזו שרמזה רחל לאביה לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי ר"ל אל יחר בעיני אדוני המעשה אשר עשיתי שבסיבתה לא אוכל לקום מפניך כדי שלא יתפרסם הענין כי דרך נשים לי שכולם משמשיות וכך היא דרכם ואני תופסת אומנותי אבל אתה תפסת אומנות שאינו שלך לכן אמ"ל יעקב כי מששת את כל כלי. לא ברא אותה מן הרגל והיא יצאנית שנ' ותצא דינת לא ברא אותה מן העין והיא סקרנית שנ' ומסקרות עינים. אלו החסרונות הנמצאים בנשים. וכאן שאמר בירך את אברהם בכל ר"ל שנתן לו בת והיתה שלימה בכל החסרונות הנמצאים בנשים וז"א בכל ר"ל בכל החסרונות הנמצאים בנשים היא היתה שלימה הפך מה שנאמר ואשה בכל אלה לא מצאתי ר"ל בכל אלו השלמיות לא מצאתי ובת שהיתה לו לאברהם בכל שמה ר"ל שלמה בכל הנז' ע"כ.

באו"א אפ"ל כונת הפ' ואברהם וקן וכו' במה שידוע שאברהם אע"ה הוא איש החסד וידוע מ"ש בזה"ק ע"פ יומם יצוה ה' חסדו דא מידת חסד יומא דאזיל עם כולו יומי ופי' לת האר"י ז"ל דמידת החסד הוא מתפשט בכל המדות לכן קרי ליה יומא דאזיל עם כולו יומי. עוד ידוע מ"ש בזה"ק חסד מתגלה בפום אמה דכשיש יחוד וזיווג עליון אז מתגלה החסד ביסוד וניתן למלכות וידוע שהמלכות נקראת את גם ידוע שהחסד הוא מושפע ומקבל מן החכמה שכולם בקו ימין. בז"ו ואברהם שהוא זקן זה קנה חכמה רוצה לומר שהשפעתו וקנייתו הוא מן החכמה. ומעלת זקן חסד היא בא בימים כאמור דהוא יומא דאזיל עם כולו יומי וז"א בא בימים. גם כשיש יחוד עליון וז"ש וה' שהוא ז"א ברך את שהיא המלכות אז אברהם שהוא החסד בכל ר"ל מתגלה ביסוד כמ"ש חסד מתגלה בפום אמה ודו"ק וא"ש ההי"ב.

באו"א פי' עט"ר מר דודי הרב כמהר"א הכהן טראב יצ"ו במה שפי' הרב קדושת הלוי ז"ל כונת רש"י שאמר בת היתה לו ובכל שמת שם המז למשז"ל בכל יום ויום ב"ק יוצאת ומכרזת שובו בנים שובבים. יעש"ב. ואיהו יצ"ו פי' במ"ש התנא בכל יום ויום ב"ק יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. עוד דרשו ואברהם זקן זה קנה חכמה זקן יושב בישיבה. וז"א ואברהם זקן זה קנה חכמה מטעם שהיה זקן ויושב בישיבה ומהט' בא בא בימים שלא פגם בשום יום מימיו כמשז"ל אם פגע בכ' מגול זה וכו' ומהט' אז"ל שלשה לא שלט בהם יצה"ר וכו' זה בא לו מחמת וה' ברך את אברהם בכל ופרש"י בת היתה לו ובכל שמת ר"ל שתמיד היה נותן כנגד עיניו הב"ק שמכרזת בכל יום וכו' כנז' זה גרם לו שכל ימיו היו שלמים. עכ"ד יצ"ו.

באו"א רמז הרב סמוכים לעד ז"ל דבכ"ל ר"ת ב'רית כ'רתי ל'עיני רמז שאע"ה אפי' באשתו לא נסתכל כ"ש שלא נסתכל בדבר שאסור להסתכל בו ולכך ה' הוא וב"ד בירך את אברהם והט' בכל בעבור שנשתבח ב'רית כ'רתי ל'עיני כאיוב שאמר ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה ששבח עצמו יותר מאברהם שאין רמזו באברהם שעשה גדר זה שלא להסתכל בבגדי בתולה. וזה אפ"ל מ"ש גדול הנאמר באיוב יותר מאברהם וכו' כנז' והוא חוץ מדרשת דו"ל ע"כ.

באו"א פי' הרב הגו' דבכ"ל ר"ת ב'רית כ'ריתה ל'שפתיים. בא להעיד עליו שאפי' בשוגג לא יצא דבר אסור מפיו. וזה אפי' מה שפירש"י בכ"ל גי' ב"ן ומאחר שהי"ל בן צריך להשיאו אשה והוא דבעת העקידה אמר אברהם אל נערי שבו לכם וכו' ונשתחוה ונשובה אליכם שהול"ל ואשובה מאחר שרוצה לעקוד יצחק אבל נבואה נזרקה מפיו שיקריב איל תחתיו ויחזור הוא ויצחק וז"א וה' בירך את אברהם בכ"ל ר"ת ב'רית כ'ריתה ל'שפתיים ומכאן זה בכל גי' בן ר"ל שנשאר יצחק חי וחזר הוא ויצחק יחדיו ועכשיו הוצרך להשיאו אשה ע"כ.

והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וכו' אותה הוכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני. פי' תחיד"א ז"ל בפנ"ד ח"ל יל"ד למה הזכיר יצחק הול"ל בן אדוני. ועותא ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני. ואפשר בה שידוע כי יצחק מידת הגבורה והאשה סתמא היא דין דינא דמלכותא דינא ואם אשת יצחק היא דינא קשיא לא יכונן יחדיו דין קשה עם דין קשה ובהירות עוד יתחזק ויגבר הדן מאד מאד. ומזה ירע לאאע"ה אשר הוא רח"מ רחמתי"ם וזה שמו ברה"ם גי' רח"ם הן חונן והן מרחם ואהבת חסד גדול יתר מאד ואיך יוכלו לשבת יחדיו אבל אם אשת יצחק תהיה מחסד שבדין מ"ט ומ"ן כי ישותף מדה"ד הקשה בחסד שבדין ויהיה מתוק והדין מזוג. הוא הדבר אשר דיברו אליעזר והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה וכו' כי זה יורה על תכונתה שהיא בעלת חסד ורוח נדיבה למהר ולהשקות לי ולגמלים ואהבת חסד בהיותה נערה וטבעה ומדתה חסד שבדין. אותה הוכחת לעבדך ליצחק הוכחת בסוד גבורות ממותקות ע"ד שכ' רבינו האר"י ז"ל בפ' טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת. ועבדך ליצחק שהוא דין קשה דכיון שזו הנערה חסדיה נגלים ומצד טבעה אהבת חסד בהתחברה עם יצחק וזיווגם עולה יפה יפה דבר נאה ומתקבל כי דינים מתמתקים בשורשם. ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני אברהם שהוא מדת חסד גדול. וזה חסדך כי האשה הבאה אל ביתו כי כלתו היא נאה וחסודה ותוא דבר פלא כי האשה סתמא דינים וסדר נשים רובם ככולם

דינא קשיא וזה טעם כי האשה עיניה צרה באורחים כמשו"ל כי מדה"ד מדקדקת ואינה מוותרת ואם נערה זו בעלת חסד תהיה כמין חומר להזדווג עם יצחק והוא חסד גדול עם אדוני אברהם איש חסד שבחסד. ובוה פ' הרב כל"י כונת או"ל כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה שכונתם על עין טובה וגדיבות יעו"ש. ולדרכנו יומתק יותר כי האשה כולה דינים וגבורת הא"כ כלה זו שיש לה רוח נדיבה היא העולה על סדר גשים ואשתנית למעלותא ומאחר דבמה שהוא טבע גשים רובם ככולם היא מוצאת ונתעלית לזה אין כל גופה צריך בדיקה דמסתמא כל שאר מדותיה טובות כי חיות הגה. ואפ"ל מתייחס אל כונתו דמה שאמר אליעזר תחילת דיבור הגה אנכי נצב על עין המים חוץ מפשט הדברים רמז בזה לומר כל ימי גדלתי אצל אברהם איש החסד וזהו הנה אנכי נצב הויתו ומצבי הכל על עין המים עין יפה של מי החסד ולכן אני עושה סי' במים ומדת החסד ע"כ.

באו"א פ' כונת הפ' הנו' וז"ל וכן במה שביארנו כונת הפ' כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת. במ"ש צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה ופ' ה' בב' אופנים. ויצא הא' לבד באורחין עד"ש שהיה דהע"ה אומר למחר אני הולך לבית דירה פ' למקום נאה פ' ואח"כ היה הולך אל בית המדרש כמשו"ל והטעם פשוט כי הן אדם ניצב השטן על ימינו לשטנו ולהתגרות בו וכי שמע שאומר שרוצה ללכת להבלי עוה"ז ותענוגות בנ"א אמר יאמר זה משלנו אין צורך לטרוח בו. וכל אדם יעשה בדעת מחליף הבלי עוה"ז בתו'. ועד"ז אמרו מחשבה מועלת לד"ת כ"א יחשוב למחר אני אתעסק כל היום בתורה או אלמוד מסכתא זו וכיוצא מתגבר בו היצה"ר ומוליד אבות נזיקין עד שנמנע. וזש"ה אמרתי אחכמה וכו' שאם אמרתי שרצוני להתחכם אמירה זו היתה בעוכרי להתבטל והיא רחוקה ממני. וזו היא טעמן של צדיקים שאומרים מעט כדי שיהא נשכר גירוי יצה"ר ואח"כ עושים הרבה פתאום בלי מחשבה כי יצר סמוך על אמירתו שמעט יעשה ואדרבה שמח בשומעו שאינו עושה הרבה לפי עושרו ואומר אכן נודע הדבר בידעו הבריות באיש הזה נדיבות והנה הוא נבל ונבלה עמו. ועד"ז צחות אפ"ל מ"ש אביגיל לדוד על נבל הוא ונבלה עמו הכונה דאיש צדיק ערום במצות זמנין דמשכחת בבוא אליו איש עני ואביון כה יאמר לו מה לי ולך לבא עד הלום לך מעמנו כי ההוצאה יתירה על השבח וכיוצא מדברי הנבלים ועושה זה לבל יתגרה בו יצרו ופתאום אח"ז כמעט בלי מחשבה מלא כפו סלעין דינרין ומעוץ לאביון ושואל ממנו מתחילה על העבר וכיוצא נמצא שהוא נבל לרגע ואדרבה נבלותו מרוב צדקתו. ולאפוקי זה אמרה אביגיל כי בעלה הוא נבל באמת מתחילה וע"ס מקיים נבלותו. וז"ש נבל הוא ואל תחשוב כי הוא על צד ההזדמן וכונתו לטובה לנדיבות גדול לא כן אלא ונבלה עמו כיון לזלזל רק היו הדברים האלה לשמור נבלותו שיתרחקו ולא יפצירו בו לתת להם לחם.

וזאת שנית ישרו בע"ר על אשר צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה כמ"ש פ' אלו מציאות אמימר ורב אסי ומר זוטרא איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אתה אריסיה שדא קמיהו תמרי ורמוני מר זוטרא לא אכל בסוף אתה מרי בר איסק ואמר מ"ט לא שדית מהנך אמ"ל השתא נמי אמאי לא אכיל מר אמ"ל לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד. ואם בא בעה"ב ותוסיף כתבו ז"ל דאף בשאר מילי תו ליכא למיחש משום כסופא. וה"ט דצדיקים אומרים מעט מתחילה ועושים הרבה להוציא מלב דלא משום כסופא עבדו אלא מלב שלם. ואאע"ה ב"ט להזמנתו כי על כן עברתם על עבדכם ר"ל דלהיותם הולכי על דרך שרי להו ליהנות כמ"ש הנח"י ז"ל ומאחר שכבר הורה שהוא בלב שלם ממה דעביד טצדקי כדי שיאכלו בלחמו שהם עובדי אורח א"כ בזה הורה שלימות רצונו ותו לא צריך להוסיף לז"א כן תעשה ולא תוסיף. והשתא זהו כונת אליעזר והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך והיא תוסיף להשקות את תגמלים א"כ בתוספת זה הוי תוראה שהיא עושה בלב שלם ולא משום כסופא ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני הוא אברהם שמדתו לומר מעט ולעשות הרבה ול"ו ידע כי כלתו היא עושה כמעשהו ממנו. ורבה הוסיפה לנהוג טובת עין כי אמר הגמאיני נא וכו' והיתה יכולה להטות כדה וישתה כמו שאמר הוא והיא הוסיפה ותמתר והורידה כדה על ידה להזדמן ולהשקותו על ידה דרך כבוד. ובהא לחוד יצאה מן החשד דלכיסופא עבדא ולא צריכה לשאוב לגמלי

יעקב רצה בטוב עין לשאוב לגמליו. והוא ע"ד אברהם שאמר ואקחה וכו' ולא סגי ליה בפיוס כי ע"כ עברתם וכו' ויקח בן בקר לתוסיף על מה שאמר כמש"ל. א"ד ז"ל.

זכתב עוד הרב הנז' ז"ל ונראה לפרש כי הנה אליעזר אמ"ל הגמיאני נא וכו' וסובלים דבריו ג' פירושים וא' שרצונו שעכשיו תשקו מעט כדי שלא יזיק לו מהמת שהוא בא מהדרך ואח"כ כשינח תשקה הרבה וז"א נא מעט ר"ל עתה מעט. פי' ב' שרצונו שתשקהו תחילה ואח"כ לגמלים וז"א נא עתה קודם הגמלים. פי' ג' שפי' נא לשון בקשה כמו המבקש מחבירו לעשות לו שירות בדבר שאינו חייב לעשותו ולכך אמר נא. ורבקה הצדקת דחתה פי' הג' במ"ש שתה אדוני ר"ל שאין צריך שתבקש ממני להשקותך כי אתה אדוני ותיבא רמיא עלי להשקותך ונשארה בספק שני הפי' ולכך אמרה אם כונתו להשקותו מעט עכשיו ואח"כ הרבה לכך הורידה הכד על ידה כדי שלא ישתה הרבה בפעם אחת ויוזק וכשנח מעט הוסיפה תת כחה להשקותו. וז"א ותכל להשקותו דנשמע מזה שנתעכבה בזה ואם כונתו להשקותו תחילה אח"כ לגמלים ורצה ממני שני דברים לכן אמרה שני דברים שתה אדוני וגם לגמליך אשקה ע"כ.

ויאמר בת מי את וכו' ותאמר בת בתואל וכו' ויצא לבן וכו' ויאמר בא ברוך ה' וכו'. פי' הרב שד"ה בהק' מ"ש בע"ז פ"ב לא יתייחד אדם עם ע"ז מפני שחשודים

על ש"ד ואין מעמידין בהמה בפונדק של גוים מפני שחשודין על הרביעה. ולכך אליעזר שאל את רבקה ב' שאלות חזא בת מי את כפשטיה. שנית הגידי נא לי לשון בקשה לי ביחוד ואל תפחדי מאביך היש היתר בבית אביך מקום ללון אפשר שהוא מאותם שגידו אברהם ושרה ומקיימים ז' מצות וא"כ יש היתר להתייחד אצלו כי ג"ע וש"ד בכלל ז' מצות הם או אם הוא ע"ז ואסור ולכן הגידי נא לי אמיתות דברים. לכן רבקה השיבתו לשאלה ראשונה בת בתואל אנכי. ולשנית השיבתו גם תבן גם מספוא רב עמנו ויש אוצרות רבים מלאים מהם ויכול אתה לישוב שם ולא להתייחד במקום הע"ז. והנה רבקה בלכתה לבית סיפרה לאחיה כל המאורע וגם מענין זה לכן אמ"ל לבן בא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית מע"ז כמ"ש רש"י ז"ל דק' מי הגיד לו ללכן שאינו רוצה ליכנס בשביל הע"ז עד שאמ"ל ואנכי פניתי הבית מע"ז. אכן לפי"ז יע"ן שאמ"ל שסיבת עומד בחוץ בשביל הע"ז כמו ששאלת לאחיותי והשיבה לך שתשב בבית התבן עם הגמלים עתה מפניך פניתי הבית מע"ז והשלכתי חוצה וגוי מבטל ע"ז שלן וא"כ אינו מודה עוד בע"ז לכן בא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית ובסיבתך זכיתי כנז"ל וגם מקום לגמלים שמעתה אין לך לחוש על הרביעה כיון דביטלתי הע"ז לכן פניתי להם מיוחד.

ומ"ש אליעזר מקום ללון ורבקה אמרה ללון. יובן בדרך רמז כי אליעזר הוא הדולה ומשקה וכו' ניבא ולא ידע מה ניבא ואמר מקום ללון לילה אחת ותו לא כי יתרגומו בסם המות כמו שהיו רוצים לעשות אמנם רבקה רמזה לו שלא יפחד כי יש מקום ללון כמה לילות וינצל מן המיתה וינתן אדם תחתיו הוא בתואל שאכל סם המות ומת באותה לילה כמ"ש רז"ל. עכ"ד ז"ל.

והרב אדר"א יצ"ו פי' הנז' ע"ד מוסר שהיצה"ט אומר לנשמה בת מי את בת הקב"ה חלק אלוה ממעל לכן הגידי נא לי לשון המשכה תמשיכי אותי לעזרתך. או נ"א ל"י גי' הוי"ה אדנ"י תיחדי אותם בתו' ותפילה ועי"ז הי"ש ר"ל שט"ו גיצוצות כמנין ז"פ אדם תעלי אותם לבית אביך שבשמים ועי"ז מקום ללון יבנה ביהמ"ק בב"א. ותאמר אליו הנשמה בת בתואל אנכי יודעת אני שבתו של אל אני בן מלכת רמז למ"ש כל ישראל בני מלכים הם ר"ל בן מלכות אשר ילדה לנחור"ר עולה דפ"ח בלא וא"ו שאינה עולה במבטא. אכן מה אעשה ולרבקה אח הוא היצה"ר ושמו לבן ושהוא נטמן בלבן והוא אח דלפתח חטאת רובץ וגם מפתח לאדם באחזה ורעות וירץ לבן אל האיש שהוא הגוף החוצה שהוציאו חוץ מן השורה מסיבת אל העין שתענוגי עתה"ז נראים החוש"ה אל העין כידוע.

עוד פי' בא ברוך ה' ואנכי פניתי הבית רמז לו שיתן לו שכרו בסוף כדרך האורת לא יתן למשרת שהוא פינה הבית בכבודו. עוד פי' בדרך רמז שאומר הקב"ה לאדם בא ברוך ה' אף שהיית בתחילה צדיק ונתרחקת בעונותיך תשוב ותבוא אלי למה תעמוד בחוץ ע"י עונותיך כי הלא ראו חיבתכם לפני אף שחריבית לפשוע עכ"ז

לא בליתי אתכם אלא שפכתי חמתי על הבית וזהו ואנכי פניתי הבית והנחתי אותו בעוה"ר מקום לגמלים והכל בשבילכם לכן שובו אלי כדי שגם אנכי אחזיר עטרה ליושנה ואכנה בית ג' שהוא קיים לעד כיר"א.

והמ"פ פי' בא ברוך ה' למשיח אומרים עד מתי אתה מתעכב מלבא ואנכי פניתי הבית וכלתה פרוטה מן הבית א"כ למה תעמוד בחוץ. ובזה פי' כונת הפ' מהר יקדמונו רחמיק כי דלוננו מאד ודר"ק.

ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו וכו' ויאמר אליהם אל תאחרו אותי שלחוני ואלכה לאדוני ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה ויקראו לרבקה ויאמרו אליה תתלכי עם האיש הזה ותאמר אלך. פי' הרב שד"ה ז"ל בפשיטות דהנה לבן ואמה אמרו תשב הנערה אתנו וכיון ששמע אליעזר כך אמר טוב הדבר אמנם אני מוכרח לילך לשמש את אדוני והנערה תשלחו אותה את"כ ו"ש אל תאחרו אותי דייקא שלחוני ואלכה לאדוני לשמשו. כיון ששמעו כן אמרו מי יודע שאם ילך זה שמא לא ישלחו אחר ותשאיר אלמנות חיות כיון שנתקדשה בצמידים שנתן לה ע"כ חזרו בהם ואמרו לאליעזר הן אמת שאנחנו אמרנו תשב הנערה אכן נקרא לה ונשאל אותה או ויקראו וכו' התלכי עם האיש הזה או תמתיני עוד כמה ימים עד שישלחו אחר מיד השיבה ותאמר אלך כי למ"ל להכניס עצמי בספק א"ד ז"ל.

והרב המעלות לשלמה ז"ל פי' כונת אומרו אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי שלחוני וכו' עפ"י מ"ש במד' שמארץ כנען עד חרן י"ז יום וכ"ג שעות וביום אחד הגיע אליעזר לחרן כמ"ש היום יצאתי והיום באתי והכל כדי לעשות חסד עם יצחק להזמין לו בת זוג. וז"ש אל תאחרו אותי כי הלא תראו וה' הצליח דרכי שהדרך נתקצר והיינו לעשות חסד עם אדוני לכן שלחוני ואל תאחרו אותי ע"כ.

באר"א פי' מהרמ"ג ז"ל בס' קולו של משה כונת הפ' הגו' במ"ש מרן באה"ע סי' קי"ג קטנה יתומה שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה ונתנו לה ק' או נ' וזו יכולה היא משתגדיל להוציא מידם פרנסת נדוניא הראויה לה. וכתב מורם ואפי' שתקה זמן רב משתגדיל יכולה את"כ לתבוע פרנסתה וסיים מרן אף שלא מיהתת בשעת נישואין מפני שקטנה אינה בת נחמא. וכ' הב"ש משם המרדכי דאם מחלת בפ' מהני כשהגיעה לכלל פעוטות. והנה ידוע דר"ל למדו מקרא זה דתשב הנערה אתנו ימים או עשור דנותנים לבתולה יב"ח לפרנס א"ע דהיינו צורך גדול. וידוע דאף שהיתה רבקה בת ג' שנים עכ"ז רבתי בדעות היתה ולפחות כעונת הפעוטות. ובז"ו דמאתמול אמרו לו הנה רבקה לפניך קח ולך והיה בתואל חי ולא נזכר ענין נדוניא וזאתה לילה מת בתואל כמשו"ל והי"ל כיתומה שהשיאות אמת האחיה ולכן כאשר אמ"ל בבקר שלחוני ואלכה לאדוני אמ"ל תשב הנערה אתנו ימים או עשור כדי לפרנסת לצרכי נדוניא אמ"ל אליעזר אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי ואי משום נדוניא אין אדוני צריך לכן כי ה' בירך את אברהם בכל או אמ"ל נקרא לנערה ונשאלה את פיה אם היא תמתול או לא דאי שבקינן לה הכי חיישינן שמא כשתגדיל תתבוע כל שיעור נדוניא והדין עמה לכן ויקראו לרבקה ויאמרו לה התלכי עם האיש הזה אשר רוצה עתה ליקח אותך ותמחלי על נדוניתך ותאמר אלך ומחול לכם שרוי לכם רק שאתדבק עם הצדיקים יפשא"ק. ע"כ.

והרב באמ"ח פי' מה שאז"ל ותאמר אלך אלך מעצמי אף אם אינכם רוצים ע"כ. ולכאורה דברים אלו הם דברי עזות נגד אמה האתיה הגדול שתלך אף שלא ברצונם ובפרט בדבר תזיוג והיא קטנה בת ג' שנים שתדחוק ללכת לבית בעלה. ואמם רמזה להם כי הלא אתם רואים שכל דבר זה מאת ה' הוא ואבי כשרצה לעכב המיתו ה' וע"כ למה לכם לעכב. הלא ודאי סוף הדבר יהיה שאלך על כרחם באיזה סיבה מה' ואין תעמדו בדבר הזה. ואפשר רמזה להם בדבריה כי גם המה מוכנים למיתה אם יעכבו ולזה אמרה אלך מעצמי וכו' פי' אם תעכבו סוף שאלך מעצמי שאל תהיו אתם בעולם כמו שקרה לאבי לכן תבן בשומעם וישלחו וכו' ע"כ.

ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר. ויאמר עבד אברהם אנכי וכו'. ק' דמה לו להזכיר שהוא עבד אברהם. וגם למה תחי' הוציא כלים ומגדנות ואח"כ אכל והוא אמר לא אוכל עד אם דיברתי. והי"ל לאכול כשסיים דבריו. פי' הרב בירך יצחק ז"ל במ"ש פ' שמת השולח סבלונות לבית חמיו שלח שם

מנה או מאתים ואכל שם בדינר מה ששלח שלח ומה שאכל אכל כלומר שאם חזרו בהם יצאו אלו באלו ואין לו עליהם כלום. וכ' הטור באה"ע סי' נ' דכלי כסף וכלי זהב שאינם עשויים להבלות חוזרים אבל בגדים שהם עשויים ליבלות ומיני מאכל ומשתה אינם חוזרים כל שאכל שם. ואבע"א לן בגמ' אכל שלוחו ולא הוא מאי. ואיבע"א לכו עור שתה ולא אכל מאי ולא איפשטא וכ' הטור כיון דלא אפשריטו הני בעינן אינם חוזרים מספק דכלל גדול בדינר המוציא מחבירו עליו הראיה. והדבר מוכיח מתוכו שדעתו של אליעזר היתה ליתן להם כלי כו"ו ובגדים ומיני מאכל ומגדנות וכמו שראינו שכך הוציא ונתן להם אלא שהיה דואג לשמא יהיה איוה חזרה ביניהם והיה דואג על הבגדים והמגדנות שלא ילכו לאיבוד שלא יכול לתובעם עוד כמ"ש מה שהוציא ומה שאכל אכל. והא ניהא אם היה החתן עצמו עושה זאת שבחתן הדין פשוט כן ואין לדאוג כ"כ דמאן דשקלי מיניה גלימיה בדינא ליזמר וליזיל. אבל הוא אליעזר שהוא שליח וגם שהדין בו בעיא ולא איפשטא ואם יעשה זאת אליעזר יקרא פושע בזה משני צדדים אם שהוא שליח ולא הבעל עצמו דהא בשלו הוא רשאי וגם שבו הדבר ספק ולא מחית איניש נפשיה לספיקא. לכן בעת שראה ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל וכו' עד עבד אברהם אנכי ואנכי שליח ולא בעל הדבר ולא מחית איניש נפשיה לספיקא לאכול אכילה אחת ולאבד את מה שאינו שלו מספק דסבלונות לא הדרי דהמע"ה. ולאחר שדיבר והודו לו ואמרו מה' יצא הדבר וליתא בתורת חזרה כיון שמה' יצא הדבר אז שאברר שיחותי עמכם ואם תגמרו הדבר אז אדעה מה אעשה. ויאמר דבר. ויאמר היה לבי בטוח בה' ויוצא העבד כלי כו"ו ושמלות ויתן לרביקה ומגדנות נתן לאחיה ולאמה ואח"כ ויאכלו וישתו שכך הוא הדרך של נותני סבלונות שבתח"י הם נותנים הסבלונות ואח"כ אוכלים בבית חמיו וכסדר המשנה הוא עשה עכ"ד.

באו"א פי' המס' ו"ל במאי דקי"ל בדין העושה שליח לקרש לו אשה ומתה שליח נאסר בכל הנשים שבעולם. והנה ידוע משו"ל דלבן ובתואל נתנו במאכל סם המות ורצונם להמיתו ולקחת כל ממונו מידו ובא המלאך והפך הקערה לצד בתואל ואכל סם המות ומת באותה לילה. לכן בתח"י כתב ויען לבן ובתואל ואח"כ ויאמר אחיה ואמה ובתואל היכן היה אלא שמת באותה לילה. ולכן כששמו לפניו לאכול ידע אליעזר שבמאכל ההוא היה סם המות ורצונם להמיתו וממילא יהיה יצחק נאסר בכל הנשים שבעולם לכן אמ"ל לא אוכל עד אם דיברתי דברי א"ד ו"ל.

ובזה פי' הרב ארוחת תמיד ו"ל כונת מסרה והנערה טובת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה. והמלך לא ידעה. והוא במשו"ל דלמה מת בתואל באותו יום מפני שהוא היה מלך בארם נהרים וכל בתולה שנישאת בו על אותה לילה ראשונה נתקבצו כולם ואמרו אם עושה כן לבתו מה טוב ואם לאו ודריגים אותו לכן מת הוא כדי שתנצל רביקה וו"א ואיש לא ידעה ול"מ איש דעלמא אלא גם המלך שהוא יודע כל הבתולות לא ידעה מחמת שמת כנו'.

וה' בירך את אדוני מאד ויגדל פי' באמ"ת ו"ל בהק' לפ' מארז"ל ויברך אלהים את יום ה' כתיב ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה ברכת ה' וכו' זו השבת ולא יוסיף עצב עמה זה אבל והוא פלא. ויובן עפ"י מ"ש איוב ה' נתן וה' לקח. יובן עפ"י משל שאמרו ביגלוט באחד שלקח מן המלך מעות בהלואה על זמן והמלך ידע שזה אין לו במה לשלם ולזוותר לו א"א כי מלך במשפט וכו' והיחשבים על המשפט אינם מניחים לזוותר מה עושה המלך ברוב חסדו הולך הוא מעט קודם הזמן סמוך לבית הלוי ומשליך שם כל ערך הממון אשר מגיע מזה האיש ואח"כ אחר שעה אומר המלך בואו ונגדווג לזה האיש אשר לזה את המעות לצאת י"ח והולך הוא וב"ד ולוקחים מאת האיש ההוא כל הממון הנמצא אצלו ונמצא גבה המלך חובתו משלו לא משל האיש אך צריך המלך לעשות כן בפני ב"ד. וכן ממ"ה הקב"ה בעל החסד האמתי כשרואה א' שחייב לו עונות ואין לו מה לשלם ואין בעה"ר פוגע וכו' משפיע לו ה' בחסדו עומד וגכסים ובחסדו לבדו עושה זאת ואח"כ בה הוא וב"ד וגובה החוב מאת האיש ונמצא זה חסד גדול מאת ית' שנותן מתנה לאיש בכדי שיגבה ממנו בזאת חובו המגיע לו מאת. וידוע כל מקום שנא' וה' הוא וב"ד. ולז"א איוב ה' נתן כשנתן נתן. הוא בעצמו ברוב חסדו שלא בב"ד וה' לקח כשלוקח אינו לוקח לבדו כ"א הוא וב"ד בכדי שידעו שופט הדין אשר כבר נגבה החוב וע"ז ודאי יהי שם ה' וכו' כי אין לך חסד גדול מזה מה שנותן בחשאי כדי

בא"א פי' הרב שית השדה ו"ל המשך הפ' דרך רמז מוסר במה שידוע שעיקר ביאת האדם לעוה"ז הכל הוא להיות הגוף נכנע לנשמה ולעשות פעולות הנפש כדי להכין לה צידת חמון לעוה"ב והנה הנשמה מתכנית בשם אברהם כמ"ש במד' הנעלם והגוף מתכונה בשם יצחק מאחר שיש לו קץ כמה שנים יהיה חי ויצחק עולה נוס' ק"ץ ח"י וד"א אלה תולדות ר"ל מה שנולד האדם בעוה"ז כדי להיות יצחק שהוא הגוף נכנע לנשמה הנקראת אברהם כמו הבן עם אביו וז"ש יצחק בן אברהם וטעמא טעים משום דאלמלא הנשמה לא נברא הגוף שהגוף לנשמה כמו הסוס לרוכב וז"א אברהם שהיא הנשמה הוליד את יצחק שהוא הגוף וקאמר ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה הוא עפ"י מאמר התנא בן מ' לבניה ואיוב אמר אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם ופי' בזה"ק שכונת הפ' שאין האדם יכול לזכות לנשמה אלא אם הוא בן מ' שנה וז"א ויהי יצחק בן מ' שנה שהוא הגוף כנז' ואז בקחתו את רבקה ושהיא הנשמה שבאה ריקנית לעולם ובעולם העליון היתה אוכלת נהמא דכסופא ולכן נקראת רבקה אותיות ר"ק ב"ה ואמר בת בתואל ארמי מפקד ארם אחות לבן זכו' ר"ל שהנשמה היא נקראת בתו ית' וז"ש בת בתו אל הארמי היושב ברומו של עולם מפקד ארם כמ"ש רש"י ו"ל שפדן לשון שדה ונודע שג"ע נקראת שדה תפוחים וז"א פדן ארם ר"ל שהיא באה ממקום עליון ורם אחות לבן הארמי ע"ד מאתיך את הקרע שהוא לשון חיבור ור"ל שהיתה קודם בואה לגוף מחוברת לו ית' הנקרא לבן ע"ד לבושיה כתלג חיור וז"א אחות לבן הארמי רם ונישא ואחר כל הכבוד הזה לי לאשה נותן אותה בגוף לשרתו כאשר עם בעלה וכמו שקראה שהע"ה לנשמה אשה משכלת. וקאמר ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו ר"ל שבכל הימים אשר חי האדם צריך להתפלל להשי"ת שיעזרהו לעשות מצות ומע"ט שהם מועילים לנשמה מאחר שעיקר ביאתו היתה בשביל זה כנז'. וז"א ויעתר יצחק שהוא הגוף לנוכח אשתו שהיא הנשמה ונ"ט לזה כי עקרה היא ר"ל מה שאני אומר שיתפלל לה' שיעזרהו לעשות דברים המועילים לנשמה משום כי עקרה היא ר"ל מקודם לית לה מגדמה כלום והיתה אוכלת נהמא דכסופא ובאה לסגל תו' ומצת כדי לזון בזרוע ולכן צריך האדם שיתפלל על זה וקאמר ויעתר לו ה' ר"ל שהקב"ה מקבל תפילתו ע"ז וישלח עזרו מקודש. וקאמר ותהר רבקה אשתו ר"ל שמתמלאת תו' ומצות. וקאמר ויתרוצצו הבנים בקרבה שהם יעקב ועשיו שם רמז על יצה"ט ויצה"ר כמ"ש בזהר פ' פינחס שיעקב הוא הקנה ועשיו הוא הושט והקנה יוצא ממנה הקול ולכך הקול קול יעקב והוא מלשון קנ"ה בינה קנ"ה חכמה שהולך תמיד אחר קולו של הקב"ה ועשיו הוא הושט ששואב כל מיני מאכל כמ"ש התרגום ויבו עשיו וכו' ושט עשיו שהולך תמיד אחר אכילה ושתיה וז"א הלעיטני גא וכו' והם השני יצרים של האדם שיעקב הוא יצה"ט מלשון עקב וסוף שתמיד דעתו על סופו. ועשיו הוא יצה"ר שהוא הולך אחר חומריות עוה"ז ואומר עשו מה שתרצו שהכל מותר ולכך נקרא עשו אותיות עשו ועז"ק ויתרוצצו הבנים בקרבה ר"ל שזה רוצה למשוך את האדם לעבודת ה' וזה רוצה למשוך לדרך דע. ותאמר א"כ ר"ל שאומרת הנשמה שאני עיקר ביאתי היתה כדי להרויח תו' ומצות ועכשיו שיש יצה"ר המנגד אותי מלעבוד ה' א"כ למה זה אנכי באתי לעוה"ז והלאי שתהא יציאה כביאתי ותלך לדרוש את ה' על הקירה הגו' או ויאמר ה' לה שני גוים וכו' שהכונה היא שהכל תלוי בידי האדם שאם יפתח פתח להיצה"ר יהיה לו שליטה עליו ע"ד שפי' מהר"ם אלשיך ו"ל כונת הפ' לפתח חטאת רובץ ר"ל שהיצר הרע בתחילה תשש כחו כנקבה ואם האדם יפתח לו פתח יהיה כוח גדול כזכר וז"ש לפתח ר"ל אם תפתח לו פתח חטאת ר"ל מי שהיה נקרא בלשון נקבה חטאת עכשיו רובץ כזכר וז"ש וממעיך יפרדו ר"ל שבידך להגביר עליך זה או זה וז"ש ולאום מלאים יאמק. אבל דע לך שהבא ליטמא פותחים לו ואין לו סיעתא דשמיא אבל הבא ליטמא מסייעין אותו. ועי"כ ינצח ליצה"ר. וז"א ורב שהוא יצה"ר זקן וכסיל יעבדו יצה"ט שהוא צעיר ילד מסכן וחכם א"ד ו"ל.

ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו פירש"י זה עומד בנוית זו וכו'. יל"ד מי אמר שבנוית עומדים לא באמצע החדר או בשדה. פי' לק"ש עמ"ש הפ' כי ביה"ה צור עולמים שהעולם היה אורכו ט"ו ואח"כ נמתח עד ת"ק ואמר לעולמו די והאדם עולם קטן ויכול בתפילתו להביא בן זבת שנקראו עולם ע"י שמכוין בשם שד"י ורמז הנעלם משם שד"י גי' ת"ק כמנין איברי האיש רמ"ח והאשה הנ"ב גי' ת"ק. ויצחק ורבקה

לגבות ממנו בפרהסיא הוא וב"ד. נמצא אשר מזה הטובה אשר יגיע ממידת התסד יוכל להיות שתלקח את"כ כי אפשר לא ניתן לו אלא כדי שיהיה לו ממה לגבות חובר ברוב חסדי האל אבל הטובה המגיעה מאת אלהים ר"ל שגן אלהים מדה"ד מסכים שינתן זה הטובה לאיש הזה כי כן מגיע לו חלק עבודתו כאשר אמר יעקב אם יהיה אלהים עמדי וכו' והם הם אלו האבירי לב הרחוקים מצדקת וגיוונים בזרוע ואינם חפצים בחסד לבד כ"א גם מצד הדין שהדין נותן להיטיב להם הנה זה הטובה לא ילקח לעולם ונשאר לעד ולעו"ע כיון שגם השופט הסכים מי יקחנו מאתו. והנה בשב"ק נאמר ויברך אלהים את יום השביעי שגם מדה"ד היא מסכמת לא בחסד לבד ולו"א ברכת ה' היא תעשיר זו השבת ר"ל ברכת שבת ובודאי היא ברכת ה' לקיום שיהא נשאר בעושרו ויהיה לו קיום וזה היא בברכת שבת כי נאמר בו ויברך אלהים ולא יוסיף עצב עמה זו האבל ר"ל לברך ברכת אבליים שיוכל להיות שילקח ממנו ויברך עליו ברכת אבליים כאיוב שאמר ה' נתן וה' וכו' כי ברכת זו ניתן לעולם כי קדש היא מאת האלהים. והנה הכתוב אמר למעלה ואברהם זקן וכו' וה' בירך וכו' ר"ל הוא וב"ד ברכוהו בכל הברכות וזה הוא ברכה אמתית המתקיימת לעד. ו"ש אליעזר עבד אברהם ללכן בתואל וה' בירך את אדני ר"ל וה' הוא וב"ד ברכוהו וע"כ תהיו בטוחים שהברכה הזאת יהיה נשאר לו קיימת לעד ולעו"ע. א"ד ז"ל.

איתא בילקוט ראובני ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ כשבא אברהם להשיא אשה ליצחק דיבר אלהי השמים ואלהי הארץ ר"ת את"ה שהוא גושפנקא רבה דמעשה בראשית ר"ת את השמים ואת הארץ ע"כ. וקשה למה הזכיר אברהם שם זה בשעה שהוא רצה להשיא ליצחק. פי' הרב פסנ"א ז"ל בהק' משו"ל בקמא דנ"ד שאל ר"ה בן עגיל לר' חייא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם כי טוב וכדברות אחרונות נאמר בהם אמ"ל עד שאתה שואלני למה נאמר שאלני אם נאמר בהם כי טוב שאני יודע אם נאמר בהם כי טוב וכו' ומסיק אמר רב אשי ח"ו פסקה טובה מישראל כשנשברו הלוחות. וק' איך לא ידע זה. ועוד למה פסקה טובה. ויובן בהק' מ"ש בעה"ט פ' ואתחנן וז"ל י"ו אותיות יש יותר בדברות אחרונות מבראשונות כמנין טו"ב. וא"כ נראה דהקושיא דלמה באחרונות נאמר בהם כי טוב דהיינו אותיות יתרים כמס' טוב ובראשונות לא נאמרו אלו הי"ו אותיות. והנה צריך לתת טעם למה נחסרו. ונראה דזה שם היוצא מן א"ת השמים ואת הארץ ר"ת ושלח עולה י"ו כמנין טו"ב. ואלו התיבות כשתכתבם במילואם עולה קס"ג אל"ף ה"י וי"ו ה"י כמנין אצב"ע. וזהו סוד של אצב"ע שנותן בו הקידושין. וכבר מבואר בשל"ה סוד הקדושין שמקדש החתן את הכלה וביאר שם הטבעת הוא היו"ד ושני הידים של החתן והכלה הם שני התי"ן ואצבע שפושטת הכלה היא וי"ו וידוע אם היו קדושין גמורים לא היה ח"ו תקומה לישראל לכן איתא בפסיקתא שנחסר וטי"ת בלוחות ראשונות כדי להיות ללוחות דין כתובה פסולה להיות לישראל דין פטויה לכן נחסרו אלו י"ו אותיות שעולים כמנין השם הקדוש הזה שעולה במילואו כמנין אצב"ע שלא קבלו קדושין באצבע להיות קדושין שלמים. והנה זאת היתה שאלתו אשר שאל מפני מה בדברות ראשונות לא נאמר בהם כי טוב ובאחרונות נאמר כי טוב ר"ל שיש בהם טו"ב אותיות יותר מדברות ראשונות ונשיב לו אם נאמר בהם כשנשברו הלוחות פסקה טובה מישראל ח"ו דאלו י"ו אותיות המה במספר השם היוצא מפ' את השמים ואת הארץ שעולה טו"ב ובמילואו עולה קס"ג כמספר אצב"ע ואז הוי קדושין גמורים לרמוז על אצבע שפושטת לקבל קדושין כנז' ואז היה ח"ו פסקה טובה מישראל. ועתה נחא כשבא אברהם להשיא אשה ליצחק בנו וכו' אלהי השמים ואלהי הארץ רמו לזה השם את"ה היוצא מפ' את השמים ואת הארץ משום דזה השם במילואו עולה קס"ג כמנין אצבע לרמוז לו כשיתן טבעת קדושין באצבע של רבקה יכוין אל זה השם שמספרו טו"ב ועולה במילואו אצבע. בוי"ו מדרש תמוה הובא בס' זב"ה ח"ל עד נח לא היה חילוק אצבע. וק' למה לא הי"ל חילוק אצבע. אכן יובן דתמן תנינן במד"ר פ' כ"ו אנשי דור המבול היו כותבים גומסיות לבהמה ולחיה ולעוף ואצבע ושל אדם הוא תכליתה כדי שיקדש אשה כשישאנה ותושיט אצבע לקבל קדושין ואלו נזקקו אפי' לבהמה ולחיה מעתה אין צריך להם חילוק אצבעות את"ד ז"ל.

בזיון דרך מליצה משו"ל לעולם יכנס אדם בכי טוב וכו' ר"ל בשעת כניסתו לחופה: כיון בשעת הקדושין בשם זה שהוא גי' טו"ב ועי"ו יצא זווגו בכי טוב ודו"ק. ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו רמז רמז לו נגד ושקלי ישראל שיתנו מחצית השקל וב' צמידים וכו' עשרה זהב משקלם רמז רמז לו לב' לוחות ועשרת הדברות שכתוב בהם ע"כ. וצ"ל מה צריך עתה לב' רמזים אלו. אכן פי' ע"ת אנג'יל ו"ל בהק' מ"ש הרב אמרי נועם ע"מ שאמר אליעזר אם ישכם עושים חסד ואמת דמה חסד שייד בכאן וכי לא היה מן הנאות ליתן בתם לאדם שהוא עשיר גדול ושומעו תולך בכל הארץ ותי' לפי ששמעו שנגזר גלות על זרעו של אברהם שמא לא היו רוצים ליתנה אפי' שהוא עשיר גדול וה"ו חסד ע"כ. וא"כ נאמר דאליעזר בהאי פחדא הוה יתיב שמא יסברו דמשנולד יצחק התחיל הגלות לכך ימנעו מלתת בתם לו לכן בחכמה עשה להביא ראיות ברורות שהגלות לא התחיל רק משירדו למצרים שהוא רי"ו שנים אחר לידת יצחק ואין להם פחד מחמת זה וב' עדים נאמנים הביא לדב"ו ענין מחצית השקל ומת"ת כדי להוכיח להם מהם שהגלות התחיל מירידתם למצרים לא משנולד יצחק כדי שעי"ו יבינו שכל ימי יצחק לא יש שעבוד ועי"ו יתרצו לתת בתם. והענין הוא דאיתא בפר"א טעם מחצית השקל לפי שישאל היה מן הראוי לישב במצרים ת"ל שנה כמנין שק"ל ולא היו שם רק רט"ו שנים כמנין מחצית השקל לכך נתנו מחצית השקל כדי להשלים אותם רט"ו שנים שהיו צריכים שם לישב. וזהו כונת הפ' ונתנו איש כופר גפשו לה' ר"ל מחצית השקל יתנו וכ"ת למה חצי שקל ולא שקל שלם או רביע לזה תי' בפקוד אותם ר"ל בשביל שפקד אותם במחצ' ברט"ו שנים לכן צריכים להשלים ע"י מחצית השקל שהוא מספר רט"ו. עוד יש טעם אחר למחצית לכפר על מכ"י כידוע. ואיתא בפר"א דישמעאל לא רצה לקבל הת' משום דכתיב בה לא תגנוב והוא גונב ע"ש. לפי"ו קשה איך קיבלו ישראל את הת' כיון שגם הם גנבו יוסף א"ו צ"ל דהשבטים כדון עשו כמ"ש במד' כמו שכתב נתקלל משום שהיה מספר לה"ר כן עשו ליוסף שהיה מדבר לה"ר. א"כ לפי"ו קשה למה נתחייבו במחצית א"ו משום טעם הא' להשלים גלות מצרים. ובזיו' דאליעזר בהאי פחדא הוה יתיב שמא לא יתנו לו בתם משום שסוברים דמיצחק התחיל הגלות ואם יאמר להם דהגלות אינו מתחיל אלא מירידתם למצרים לא יאמינו לכן מה עשה נתן להם נזם זהב בקע משקלו רמז למחצית שעתידין ישראל ליתן כדי להשלים הרט"ו שנים א"כ מזה מוכח דהגלות לא התחיל מיצחק אלא מירידתם למצרים ולא נשלם זמנם לכן נתחייבו ליתן מחצית להשלים דאי ומלידת יצחק כבר נשלם הזמן א"ו מירידת מצרים וא"כ לא יפחדו מזה. אבל עדין היה מתירא אליעזר שמא יאמרו לו דלעולם הזמן התחיל מיצחק ומחצית לא להשלים הזמן אלא לכפר על מכירת יוסף לכן מה עשה נתן לה' ג"כ צמידים וכו' רמז למת"ת וק' למה לא קיבל התורה ישמעאל א"ו משום שהוא גונב ואם ישראל חייבים במכ"י א"כ מן הראוי שלא תינתן הת' להם כמו ישמעאל א"ו מזה מוכח דהשבטים כדון מכרוהו מפני שסיפר לה"ר ומחצית להשלים הזמן ולא התחיל הגלות מלידת יצחק ועי"ו יתנו לו בתם בלב שלם ובנ"ח את"ד ו"ל.

באו"א פי' הרב מאור ומשמש ז"ל כונת הפ' דלמ"ל להזכיר משקלם. אכן ידוע משו"ל דסבא אברהם מהעקידה ונשתדל בזיוג יצחק הבין ס"מ שיצאו אורות גדולים מזיווג זה עמד אחורי הדלת של אברהם לשמוע המקום שרוצה לזווג משם כדי לקטרג כאשר שמע שצויה את אליעזר ללכת לבית לבן ובתואל או שמח שידע שיצא משם עשיו וחדל לקטרג ואדרבה סייע. אמנם אליעזר נתגבר כאיש להכניע כח הדינים מרכבתו של עשיו ולהגביר כח הרחמים. והנה שורש הדינים ק"ך צירופי אלהים וקדושת משם יונקים החיצונים והיותר קשים הם ה' הראשונים נגד ה' אותיות אלהים הפשוט וה' פעמים אלהים עולה ת"ל מספר ושקל. והנה ידוע כדי למתקם צריך למעט המספר שנים ישאר חת"ך והוא רחמים ממונה על הפרנסה זו"ס מחצית השקל לחצות מספר שקל להמעיט השנים כי ה"פ אלהים הם נגד מנצפ"ך וב' אותיות ראשונים הם יותר קשים ולכן בהחסיר מהם שנים נמתקים דינים היותר קשים ולכן כאשר בא אליעזר ראה תוקף הדינים על רבקה הרמזים בר"ת ו'כדה ע"ל ש'כמת ר"ת עשיו גם נזכר שם ה"פ כדה הב' כ"ד עולה ק"ך רמז לק"ך צירופי אלהים. לכן ויקח האיש נזם זהב שעולה ע"ה יב"ק מספר ג' שמות אהי"ה הוי"ה אדנ"י והוא רחמים ועי"ו

בקע משקלו ר"ל חילק מס' שקל שעולה ת"ל ה"פ אלהים שלא ישאר רק חת"ך וב' צמידים על ידיה וכו' ר"ל להכניס יו"ד בתיבת עקב העולה ב"פ אלהים להמתיק גם השנים הא' ומעקב יעשה יעקב בצירוף היו"ד שהוא מקור הרחמים להכניע כח דין עשיו ע"כ.

מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. ק' מהו הרע ומהו הטוב. והטוב למה לא ידברו. אכן פי' מוהר"י אלגאזי ז"ל בהק' מ"ש בקידושין שהוא גברא דקדיש בבישא דירקא בשוקא אמר רבינא אפי' למ"ד חיישינן שמא נתרצה האב ה"מ בדרך כבוד אבל בבזיון לא ובעי הש"ס בזיון דמאי אי בזיון דירקא או דשוקא למ"ד דקדיש בכסא דכספא בשוקא או בבישא דירקא בביתא מאי אמ"ל אידי ואידי דרך בזיון. והנה בכאן רבקה נתקדשה שלא לדעת אביה ואיכא למימר דלא נתרצה האב דאפי' למ"ד שמא נתרצה דוקא דרך כבוד אבל בשוקא לא והיא נתקדשה החוצה אל העין וזהו הרע. וגם לא נוכל לזכותך מצד הטוב שהיה בכספא דבר חשוב דגם זה לא יועיל דאידי ואידי דרך בזיון אלא כיון דמה' יצא הדבר אין לנו רשות לדבר רע או טוב אך הנה רבקה לפניך ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דיבר ה'. לכן כשהבין דבריהם תבין ומיד ויוצא העבד כלי כסף וזהב ויתן לרבקה כדי שיהיו קדושין גמורין דרך כבוד ובתוך הבית עכ"ד.

באו"א אפ"ל כונת הפ' הנז' בהק' מ"ש בקידושין דף י' ע"ב אתמר רב אמר חוששין לסבלונות ופיר"ש מי ששידך אשה וקדם ושלח סבלונות בעדים חוששין שמא קידושין הן ואם נתקדשה לאחר צריכה גט ושקיל וטרי בגמרא ובת"ת אמרו מאי הוי עלה אמר רב פפא באתרא דמקדשי והדר מקבלי חיישינן מסבלי והדר מקדשי לא חיישינן ע"כ. והנה בכאן תבין כשראה אליעזר לרבקה תבין נחן לה הקידושין תצום והצמידים ולכן כשסיפר להם הענין שהוא כבר קידש לרבקה לכן אמרו לו כיון שנעשו לך כל אלו הנסים ודאי שמה' יצא הדבר אבל לענין הקידושין לא נוכל דבר אליך רע ר"ל שהקידושין הם אינם קידושין דאין חוששין לסבלונות או טוב דהקידושין קידושין משום דחיישינן לסבלונות לא נוכל דבר לא כך ולא כך כיון דבמקומנו לא יש מנהג ידוע אי מקדשי תחילה או מסבלי תחילה לכן אם תשמע לעצתנו שלא תסמוך על הקידושין הראשונים אלא הנה רבקה לפניך קח ר"ל קדש אותה מחדש ולך כיון דהקידושין הראשונים הם בספק. לכן כששמע אליעזר שהם מסתפקים בהם לכן להוציא עצמו מן הספק תו"מ ויוצא העבד כלי כסף וזהב ויתן לרבקה בתורת קידושין ואח"כ ומגדנות נתן הסבלונות כדי להוציא עצמו מן הספק ודו"ק.

והרב המעלות לשלמה ז"ל פי' כונת הפ' הנז' בדרוש ב' לנשואין והוא בהק' מ"ש הרמב"ם בהל' ת"ת בהלכות כבוד רבו ולא יכריע את הדברים שלא בפניו ולא יסתור את דבריו וכתב מרן ילפי לה מאביו וכ"ש לרבו ומדכתב בפניו משמע דשלא לפניו מותר בין באביו בין ברבו ע"ש. וכתב הש"ך וט"ו דכשסתור את דבריו אפי' שלא בפניו אסור. ובענין מכריע את דבריו כתב הטור סי' ר"מ דל"מ אם הוי אביו או רבו חולקים בהלכה עם אחר שלא יאמר גראים דברי האחר אלא אפי' אם יאמר גראים דברי אביו או רבו הר"ל מכריע ואסור. בז"ו ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר דהיינו שממנו יצא וכשר הדבר לפניו ולכן לא נוכל דבר אליך רע או טוב דהיינו אפי' בינינו לבינך לא נוכל לומר רע הדבר הזה דהוי סותרים דברי אבינו שבשמים ואפי' שלא בפניו אסור וגם טוב לא נוכל דהוי מכריע ואף גם זאת בינינו לבינך לא נוכל דאף דמכריע שלא בפניו שרי מ"מ הקב"ה מלא כל הארץ כבודו וכפניו דמי ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' כונת הפ' הנז' בהק' מאי דקי"ל בדין דאיש א' שנשא אשה או אירס אשה א' מארצו אינו יכול להוציאה לארץ אחרת וגם באותה הארץ אינו יכול להוציאה ממדינה לכפר ומכפר למדינה שיש דברים שישבת המדינה טובה להם ויש דברים שישבת הכפר טובה להם ולא מנות היפה לרע ולא מן הרע ליפה שנוה היפה בודק הו"ל שנוי וסת למי שבא מנוה הרע אבל אם נשא או אירס אשה מארץ אחרת יכול לכיפה ולהוציאה לארצו אפי' ממדינה לכפר ומכפר למדינה ומנוה הרע ליפה ומיפה לרע. ולזה כיוונו לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר דהיינו לומר שהדין דין אמת ומה' יצא הדבר הזה הוא המלך המשפט שאיש א' שנשא או אירס אשה מארץ אחרת יכול לכופה ללכת לארצו ואף שמקומו קשה אם מצד המדינה או הכפר אם מצד נוח הרע או נוח תיפה ולכך לא

צוכל דבר אליך רע או טוב דהיינו שהמקום שאתה מוליכה הוא רע ולא תוכל להוליכה לשם וגם טוב שהוא נוח היפה והוא לה שנוי וסת לפי שבאה מנה רע ואינך יכול להוליכה לשם לא נוכל לדבר כן וא"כ אף אם תקדש סתם דינא הכי ואינך צריך להתנות קודם הקדושין ע"כ.

ובזה פי' כונת מד' שוח"ט ז"ל יהי מקורך ברוך ושמת מאשת נעוריד מכאן אמרו אשרי אדם שאשתו מעירו תורתו מעירו פרנסתו מעירו עליו הכתוב אומר יהי מקורך ברוך ע"כ. והוא תמוה דמאי רבותייתו דהני תלת מילי דאשתנו למעליותא. אמנם לפי"ה יע"ן והוא דזו היא ס' הרמב"ם ורש"י והגאונים ז"ל אמנם ר"ת ז"ל פליג וס"ל דאיש שנשא אשה ושניהם בארץ אחת אמנם הוא מעיר אחת והיא מעיר אחרת אף שנשאה בעירו או בכרך שלו כופין אותו ויוצא עמה לעירה או לכרך שלה. אכן הרמב"ם ז"ל פליג וס"ל דאדרבה כופין אותה ויוצאת עמו לארצו. עוד יש מחלוקת בין התה"ד ז"ל ומרן ב"י ז"ל דאם אינו יכול להתפרנס באותה העיר שדר בה הוא ואשתו שהתה"ד ז"ל ס"ל שיכול להוציאה לאיזה מקום שירצה. ומרן פליג וסבר דאינו יכול לכופה. ער"ן דאיתא בתוספתא מוציאין מעיר שרובה גוים לעיר שרובה ישראל וכו' הריב"ש ז"ל דה"ה אם רוצה לצאת לעיר תורה וחכמה יותר מן המקום שהוא דר שם קרוב להיות דומה להא דמוציאים מעיר שרובה גוים לעיר שרובה ישראל. בוי"ו כמין חומר דהנה קרא קאמר יהי מקורך ברוך ושמת באשת נעוריד דהיינו שיהא שמה עמה ולא יבוא לידי קטטה ומחלוקת. וזה צריך ג' דברים א' שתהיה אשתו מעירו דאם תהיה מעיר אחרת אז יבוא לידי פלוגתא דרבוזאתא דר"ת ס"ל דאם נישאה או אירסה בארץ אחרת כופין אותו ללכת אחריה לדור בארצו. אבל הרמב"ם ורש"י והגאונים ס"ל דאדרבה כופין אותה ללכת לארצו. וא"כ בזה יחלוקו הוא אומר קי"ל כהרמב"ם והיא אומרת קי"ל כר"ת ויבואו ת"ו לידי גרושין אבל אם תהיה מעירו יחדיו יהיו תמים בשלום ובמישור. עוד צריך דבר שני שתהיה תורתו מעירו ולא יצטרך ללכת אל מקום ת"ו וחכמה דאי לא"ה אז ג"כ יחלוקו דאיתו סבר שיכול להוציאה כהתא דמוציאין מעיר שרובה גוים לעיר שרובה ישראל והיא אומרת דלא דמיא זכמו שנסתפק הריב"ש ז"ל. עוד צריך דבר אחר שתהיה פרנסתו בעירו דאי לא"ה בזה ג"כ יחלוקו דאיתו ס"ל כס' תה"ד שהוא יכול להוציאה למקום שיתפרנס שם ואיתו ס"ל כמרן ב"י ז"ל דאינו יכול. אמנם כאשר יהיו ג' אלה מעירו אז יהיו שלמים שמחים וטובי לב. וא"כ ממש מהאי קרא אמרו אשרי אדם שאשתו מעירו ותורתו מעירו ופרנסתו מעירו דאז ממש עליו הכתוב אומר יהי מקורך ברוך וכו' א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב שמ"י ז"ל כונת הפ' הנז' במ"ש הרב תה"ד סי' מ"ג ולדעת הרי"ף ז"ל כשהבת היא קטנה אינה יכולה לקבל קדושין אלא האב בעצמו צריך לקבלם וי"א שיכול לומר לה צאי וקבלי קדושין וכיון דאיכא מחלוקת להוציא עצמו מן הספק יחזיק האב ביד הקטנה בשעה שתקבל הקדושין או יעמוד אצלה. אכן מור"ם ז"ל בס"י ל"ז כתב בשם פסקי מהרא"י דכששולחין הבנות קטנות למקום אחר ואין האב אצלם כשמקבלים קדושיהם הואיל והכינה להבניסה לחופה ולקדושין הוי כאלו מחזיק בידה בשעת קבלה ע"כ. והנה קי"ל כל שאינו בתורת גיטין וקדושין אינו יכול להיות שליח לקדושין והם היו מסופקים באליעזר אם הוא משוחרר וישנו בתורת שליחות או אינו משוחרר ואינו יכול להיות שליח וכו' דפיו ענה בו לאמר עבד אברהם אנכי ועכ"פ צריך שיקדשנה יצחק ולפי שהיתה בת ג' שנים לדעת הרי"ף ז"ל צריך שאביה יקבל קדושין וכאן היו שולחים אותה לעיר אחרת שאין אביה עמה מה ותאמר שישמכו על קידושי אליעזר שקדשה לפניהם שמא אינו משוחרר וקדושיה בטלים דאינו נעשה שליח כאמור. וז"א לא נוכל דבר אליך רע שאתה עבד או טוב שאתה משוחרר וצריכים אנתנו להוראת מור"ם ז"ל וז"ש הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדוניך ר"ל שהומנו אותה לחופה ולקידושין וז"א ותהי אשה שיהיה לו בה הוי"ה כאשר דיבר ה' ר"ל את בתי נתתי לאיש הזה. את"ד ז"ל.

ובמד' אמרו מהיכן יצא רי"א מהר המוריה רבנן אמרי מותהי אשה לבן אדוניך ע"כ. פי' הרב שתי ידות ז"ל במ"ש בקי' דאיש מקדש בו ובשלוחו והק' השתא בשלוחו מקדש בו מבעיא ות"י מצוה בו יותר מבשלוחו ע"כ. והנה אברהם שינה ושלח שליח לקדש אשה ליצחק ולא רצה שילך יצחק וגם לבן ובתואל שלחו אותה אצל

שלא כדרך העולם שבעל אבידה הולך אצל אבידתו וכמש"ה כי יקח איש אשה ולא אמר כי תלקח אשה לאיש, וזהו שמקשה תמיד מהיכן יצא הדבר הזה שהוא נגד הטבע ונגד התורה וז"ל ויען לבן ובתואל ר"ל שתמחו בדב"ה וע"ז תי' ר"י מהר המוריה יצא ר"ל שכיון שנתקדש שם ועשה עולה ונפסל ביוצא ומשו"ה לא אפשר שילך הוא בעצמו וזכותו גדול שהיא תבוא אחריו ורבנן אמרי מותהי אשה וכו' ר"ל שלבן ובתואל דקדקו בלשון הגזירה בת פ' לפ' ומשו"ה אמ"ל הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דיבר ה' בת פ' לפ' ואח"כ נתחדשה הלכה כי יקח ולא כי תלקח את"ד ז"ל. באו"א פי' הרב מטעם המלך ח"ו סי' תשמ"א במ"ש מהרמ"א ז"ל טעם שלא נשא יצחק שפחה כמו אברהם ויעקב משום שהיה עולה תמימה ואיהו ג"ט מדיליה משום שליציני הדור היו אומרים שהוא ממזר ח"ו וקי"ל דממזר מותר בשפחה כדי לטהר זרעו ולכן אם היה נושא ושפחה היו הם מחזקים דבריהם שהוא ממזר ח"ו ולכן נשא שפחה כדי לטהר זרעו לכן לא נשא שפחה. והנה ביומא אמרו וכפר בעדו ובעד ביתו בית א' ולא שני בתיב. והנה כגופא דקרא שאמרו ותהי אשה לבן אדוניך הול"ל ותהי לבן אדוניך אלא דרמזו לו אשה א' ולא שתיים. וז"ש מהיכן יצא זה דלא לינסב ושפחה כאברהם לז"א מהר המוריה יצא שהוא עולה והוא קדוש וכדכתב מהרמ"א ורבנן אמרו דלאו ה"ט אלא כדכתי' אם היה נושא שפחה היו מחזקים דבריהם שמאבימלך הוא והיינו דקא דייקי ותהי אשה אחת ולא שתיים ה"ט משום לבן אדוניך ולא יאמרו שהוא מאבימלך. את"ד ז"ל.

ועפ"ז פי' הרב אהלי יהודה ז"ל כונת הפ' ותלד שרה אשת אדוני בן לאדוני אחרי זקנתה ויתן לו את כל אשר לו. והוא במ"ש בגמ' דמן תראוי היה ושהבא על הערוה שלא תתעבר ממנו אלא עולם כמנהגו נוהג. והוא דוקא אם יהיה אופן התולדת כטבע העולם שמולידים מבן י"ב עד ס' או ע' שנה אמנם בן ק' שנה אין זה מטבע העולם. ולזה כדי שלא יאמרו לבן ובתואל שהוא ממזר ח"ו ואיך נתן את אחותנו לאיש אשר יש בו חשש ממזרות ח"ו. לז"א תדעו ותלד שרה אשת אדוני בן והוא לאדוני דוקא לא מאבימלך וכי תאמרו שלעולם הוא ממזר ח"ו ועולם כמנהגו נוהג עז"א אחרי זקנתה ושלא כדרך טבע ומנהג העולם עד שנאמר עולם כמנהגו נוהג א"ו הוא לאדוני דוקא.

באו"א פי' הרב הגו' במשז"ל וכל טוב אדניו בידו שכתב לו שטר מתנה. והק' הרא"ם הא קי"ל ל"ת באעבורי וכו' ואברהם קיים כל התנ' ושמא שאני הכא דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע ע"כ. וז"ש אליעזר תדעו בבירור ותלד שרה אשת אדוני בן לאדוני דוקא ולא מאחר ח"ו שהרי ויתן לו את כל אשר לו והיאך עשה כן והא קי"ל ל"ת באעבורי וכו' א"ו שטעמו הוא משום דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע וגמירי דזרע כשר דוקא איקרי זרע א"כ ודאי שיצחק הוא בן לאדוני דוקא ולא מאבימלך ע"כ. מסרה רבבה ד'. את היי לאלפי רבבה. ושנים יניסו רבבה. מאה מכם רבבה ירדופי. רבבה כצמח השדה. פי' מוהרמ"א ז"ל במשז"ל שכדי שלא יאמרו אחיה ואמה תפילתנו עושה פירות על כן לא ילדה רבקה עד שהתפלל יצחק. וז"ש את היי לאלפי רבבה. ולא היה מתקיים כי שנים שהם לבן ואמו יניסו רבבה זו לבל תלד רבקה להוציא הרבבה פן יאמרו שתפילתם עשתה פירות. אך לעומת אמה של כלה ואחיה שיניסו רבבה מאה מפי מי ושלד לק' שנה הוא יצחק עם מי שהוא מכם היא רבקה ברכת רבבה בתפילתם שהיו מתפללים זה בזוית זו וכו' ירדופו חזל רבבה כצמח השדה נתתיך כאשר צמח השדה באה ע"י תפילת ישראל להמטיר על הארץ ולא ע"י האומות כך זרע יצחק אינם באים כ"א ע"י תפילת יצחק ואשתו ולא ע"י לבן ואמו ע"כ.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד פי' כונת הפ' אחתנו את היי וכו' משם מהר"ר הלל אשכנזי ז"ל שדקדק דמה להם להזכיר שהיא אחותו. ועוד דמצינו דלבן בקש לעקור את הכל ואיך בירך אותה ופי' הוא ז"ל במשז"ל דרוב הבנים דומים לאחי האם וז"א אחותנו אם תהיי כמונו ברשע ובניך ילכו אחרי הרוב וידמו לנו את תהיי לאלפי רבבה ולכן עשה אותה הקב"ה עקרה כדי שלא יאמרו שהיא כאחיה וראיה לזה שנתקיימה ברכתו וכשראה כן בקש לעקור את הכל ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל במשז"ל דלבן היה רמאי גדול תעלא בעידינית וראה זה שאפי' בשעה שבירך את רבקה אתיא תוך דברי און ומרמה פורה ראש

ולענה קללה תחשב לו והוא בהקד' תחי' דקדוק דק אומרו את היי לאלפי רבבה אחר אומרו אחותנו ונודע שהוא עמה מדבר ולמאי אצטריך לומר את וכו' אבל נבל נבלה ידבר תחלת דברי פיהו וזללות וסכלות ההוא אמר אחותנו לא תהיי כשרה וצנועה כ"א שתפקירי עצמך לכל עובר ושב ובלבד שתהיי צבועה שלא ידע בעלך כדי שיחשוב שתבנים שאת מולידה הם בניו ועי"כ יירשוהו וז"ש אחותנו ר"ל שאת אחותי ברמאות ואני מצוה אותך שאת תהיי לאלפי רבבה ר"ל שתזני עם הכל כמו אשר לא היתה לאיש ולו תהיה לאשה. ואיני מפחד עליך שלא תתפסי כגנב ותתביישי כי אחותנו את ברמאות והבנים שתולידו מאחרים שהם זרעך ולא זרע יצחק הם יירשוהו שהוא שונא שלהם וז"א וירש זרעך את שער שונאיו ע"כ.

באו"א שמעתי שכונתם לומר לה אחותנו את היי לאלפי רבבה ואף שתגדלי בבנים ובממון עכ"ז תזכרי שאת אחותנו בת בתואל הארמי וזהו ר"ת רבב"ה ר'בקה

ב'ת בתואל הארמי ע"כ (שמעתי).

וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין. המפ' ז"ל פי' דרך צחות במשז"ל פסיעה גסה נוטלת א' ממאור עיניו של אדם. והנה רש"י ז"ל פי' וירץ לבן נתן עיניו בממון. בזי"ו כי מרוב תאוותו וחמדתו בממון רץ אחרי אליעזר אפילו ע"מ החוצה אל העין ר"ל שחצא עינו כולה לחוץ עכ"ז לא השגיח מרוב תאוותו בממון.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד כ' וז"ל אפ"ל דרך צחות שראה שתיבת ממון מולידה עוד ממון במילוי הוא מ"ם מ"ם ו"ו גו"ן הרי כי ממון מוליד ממון אחר כמ"ש וכל"י בסדר היום. וזהו שפרש"י נתן עיניו בממון ר"ל נתן עיניו בתיבת ממון וראה כי ממון יוליד ממון ולכן אף שהיה עשיר רץ בעבור הממון וירץ לבן החוצה לממון כי תיבת א"ל העי"ן גי' לממון. ודרך צחות אפרש פסוק קהלת סי' ד' גם עיניו לא תשבע עושר כי עיניו גי' ממון לכן לא תשבע. ח"ש נתן עיניו בממון כי עיניו גי' ממון ועינו כפול הוא ממון כפול כי יש לו ב' עינים כל עיניו גי' ממון ע"כ.

והרב בנין אריאל ז"ל פי' בכונת הפ' לא אוכל וכו'. במ"ש הרא"ש בפ"ק דקי' קטנה שהלך אביה למדנה"י ומת שם היה ראוי לאוסרה ע"כ העולם שמא קבל אבית בה קדושין אלא דמוקמינן לה אחזקת פנויה. ואליעזר שהיה חכם גדול רצת לברר הדבר ולא לסמוך על החזקה. ולפי שהיה יודע שימות בתואל כנו' לכן אמר לא אוכל וכו' כי אז היה בתואל חי ויאמר אם קבל בה קדושין או לא אבל אם ימתין עד שימות לא יתברר לכן מסר הדבר קודם אכילה ע"כ.

והרב מהר"ם אלשיך ז"ל פי' שאליעזר חכם וחסיד היה וידע ענין המלאך שרוצה להפוך הקערה וימות בתואל ולכן אמר בלבו איך אוכל ואח"כ אדבר בענין נשואין כי יאמרו לי לא תדבר עתה כי עת צרה היא שמת אביה ועת הספר הוא להם אחר אריכות ימים ידבר ולא יצליח בדרכו לכן אמר לא אוכל וכו' בעת אביה חי ויודה בזיווג ואז מצוה עליהם לקיים דברי המת ולא יסרבו בדבר. וז"ל.

ומשמע ודומה ומשא חרד ותימא יטור נפיש וקדמה. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל כ' אמרי נועם השומע שחבירו מחרפו ודומם ומשא שסובל כל מה שאמר לו חרד יתחרד בתו' ותימא יאמר בה טעמים יטור נפיש ישמור המצות שניתנו מקדם עכ"ל. וזוה אפ"ל מטבע אלהי נצור לשוני מרע ולמקללי נפשי תדום דהיינו משמע ודומה ונפשי כעפר לכל תהיה והיינו ומשא שסובל הכל כעפר שסובלת כל הדורס בה פתח לבי בתורתך היינו חרד ותימא ואחרי מצותיך תדרוף נפשי היינו יטור נפיש ודו"ק עכ"ל.

ותאמר אל העבד מי האיש הלזה וכו' ותקח הצעיף וכו' אפ"ל בתק' מה שפי' הרב סדורו ש"ש בכונת הפ' ויצא יצחק לשות בשדה וכו' ותו"ד הוא דיצחק מידתו גבורה וראה שגבורות הדינים מתגברים רצה לתקן תפילת מנחה באותה שעה ולעשות התמתקות הדינים בעשותו מן שקר שדה יעש"ב. וידוע מ"ש האר"י ז"ל דג' יחודים יש והם בגי' נר דכשיהיה בחי' גדלות האמת יושלמו היחודים ויהיו מספר ג' והם הוי"ה אהי"ה הוי"ה אדנ"י הוי"ה אלהים בגי' ג' נ"ר ועי"ז יהיה התגברות החסדים בעולם כידוע דכשיש יחוד וזיווג עליון הנז' או עת רצון בכל העולמות. עי"ן מ"ש הרב מאור ושמ"ש ז"ל בס' זה כי כל תיבת האיש הכתוב בפ' זו הוא האיש הידוע שהוא מלאך גבריאל כמשי"ה והאיש גבריאל וזוה פי' כונת הפ' התלכי עם האיש הזה יעש"ב. בזי"ו דכשראתה רבקה בחי' התגברות הדינים כ"כ באותה שעה לכן אמרה מי האיש הלזה

שהוא גבריאל מידת גבורה שאני רואה התגברות הדינים ביותר ויאמר העבד הוא אדני שמידתו פחד יצחק והוא רוצה עתה לתקן תפי' מנחה כדי שיהי' התמתקות הדינים. לכן אז התגברות במעשיה לעשות התיקון והיחוד הגדול שהוא בגי' גי' כגו' וז"ש ותקח הצעיף צעיף בגי' גי' שגרמה במעשיה הטובים יחוד גדול ונורא הלו' ועי"ז ותתבס שכיסתה ומתקה כל בחי' הדינים והגבורות. ובזה אפ"ל מ"ש אח"כ ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וכו' ואז"ל שכל הסימנים שהיו בשרה ראה ברבקה שהיה נר דלוק וכו' דהכונה נר דלוק שראה שכ"כ גדלו מעשיה ליחוד היחוד הנז' שהוא גי' גי' נר אז ידע שכתה גדול והיא צדקת גדולה לכן ויאהבה ודו"ק וא"ש התי"ב.

מסרה ואשים הנזם על אפה. ואשים את הלוחות בארון. ואשים שק במתני. ואשים שם את הלוחות. פי' הרב יריעות שלמה ז"ל כמה שידוע שאם האדם הולך אחר תענוגי העולם לענג אשתו ואשתו וב"ב עי"ז התורה מונחת בקרן זווית ואינו זוכה לכתר תורה. וז"ש אם כל כונתי ואשים הנזם על אפה לקנות תכשיטין לאשה או ואשים את הלוחות בארון שהיא התו' בארון שיהיו מונחים בארון ולא יזכה לכתר תורה. אבל אם אינו מתענג אלא ואשים שק במתני ואינו חפץ במלבושים ותענוגים או ואשים את הלוחות שיהיה התורה מונחת אצלו בגופו ואיבריו ות"ד.

והמלך דוד זקן בא בימים וכו' פי' הרב אדר"א יצ"ו דרך רמז כי ידוע שדהע"ה הוא משיח צדקנו שיבא בב"א והנה ירמז על ימי הגלות הזה המר והנמחר אשר כלי' כל הקצין ועדיין לא בא. וזהו והמלך דוד ושהוא משיח צדקנו זקן ר"ל זה כמה שנים משנולד וכמה שנים משבא זמנו לבא ולא בא ונעשה כמו בחי' זקן וידוע משול' שיתא אלפי שני הוי עלמא ב' אלפים תהו ב"א תורה ב"א ימות המשיח והכונה שבשני האלפים האחרונים שהם אלף החמשי ואלף הששי אפשר שיבא המשיח וכל עת וזמן שבשני אלפים אלו הוא זמנו אלא שהדבר תלוי בישראל אם עושים תשובה כראוי היה אפשר שיבא תכף כשהתחיל אלף החמשי והנה עתה בעוה"ר נכנס אלף ה' גי'כ ועבר רוב האלף ולא בא. וז"ש בא בימים ור"ל בשני אלפים שיומו של הקב"ה אלף שנה והכונה כבר עבר אלף החמשי כולו ועבר רוב אלף הששי ולא בא. ויכסוהו בבגדים ר"ל שהסיבה שכיסתה להיות נטמן ונגנו בג"ע ולא בא ונתגלה לעיני הכל הוא בבגדים ר"ל בסיבת העונות וזהו בבגדים מלשון בגדה יהודה ולכן לא יחס לו להקב"ה כביכול שאינו לובש קנאה וחימה על אוה"ע וגואל אתנו כי העונות הם המעכבים הגאלה ח"ו. ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך מלכו של עולם גערה בתולה רמז לשכינה כביכול שהיא עמנו בגלות וצריכים אנחנו להיות כל מגמתינו ובקשתינו בשביל השכינה דאיתרכת לבר מהיכלא ואז נעמוד בתיכל המלך מש"ע ותהי למלך מש"ע סוכנת שיהיה יחוד קבה"ו ושכבה בחיקך ר"ל בירושלים וביהמ"ק שהם עומדים בחיק העולם שאז עיקר השפע יהיה לישראל דוקא ולא לאוה"ע ובהו ואז וחס לאדוני המלך מש"ע שיתמלא חימה על אוה"ע ויגאלנו גאולת עולם. או יובן וחס לאדני המלך רמז שימשך לשכינה ב' שלישי החסד שהם גי' מ"ה וכמ"ש המפ' ז"ל משם המקו' ע"פ השמתי כדכר שמשותף ע"ש וזהו ות"ם גי' מ"ה אורות שהם ב' שלישי החסד לאדני המלך שהיא השכינה. א"ד יצ"ו.

פרשת תולדות

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. פי' לק"ש ז"ל וא"ת יצחק והם יעקב ועשיו האמורים בפ' א' צדיק וא' רשע מכאן ראינו שאברהם הוליד את יצחק. שאילו מאבימלך היה ראוי שיהיו שניהם רשעים. ועוד רמזו אברהם הוליד גי' דומ"ה שהיה קלסתר פניו דומה לו.

והרב מהר"י ב"ח ז"ל פי' עמ"ש שאם האדם הוליד בן סריס או עקר לא קיים האב מצות פרי'. וז"ש וא"ת יצחק ע"י שהביא יצחק תולדות מיקרי אברהם הוליד האב לאו"ה לא מקרי תולדה.

והרב ע"ה אנגיל ז"ל פי' משם המפ' ע"ד מ"ש בגמ' למה נסמכה פרשת כרות שפכת לפ' ממזר לומר לך מה כרות שפכת אינו מוליד אף ממזר אינו מוליד ע"ש. וגם נודע שליצני הדור היו אומרים מאבימלך וכו'. ו"ש ואלה תולדות יצחק הם יעקב ועשיו האמורים בפ' מזה נתאמת שאברהם הוליד את יצחק לא מאבימלך דאם היה ממזר לא היה מוליד ע"כ.

ובזה פי' כונת הפ' ויעתר יצחק וכו' ויעתר לו וכו' אכן הפי' הוא שליצני הדור היו אומרים שהוא ממזר ועכשיו שראו ג"כ שנשא זה כמה שנים ולא הוליד יתאמת להם הענין ביותר שהרי לא הוליד לכן אמר ויעתר יצחק לה' מה שתזכרת להתפלל הוא בשביל אשתו שעקרה היא אבל ליצני הדור לא ידעו ולא יבינו שמה שלא הוליד בשביל שאשתו עקרה אלא משום שהוא ממזר ח"ו לכן ויעתר לו ה' לו דייקא בשבילו להסיר הלעז מעליו לכן ותהר רבקה אשתו שע"י שהוליד בנים מזה נראה שאברהם הוליד את יצחק כנז'. ובז"ו כונת המד' וא"ת יצחק וכו' תה"ד גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו גילה אחר גילה וכו' ע"ש. ויל"ד מאי גילה אחר גילה. ועוד למה לאב ב' גילות. ולאם שמחה א'. אבל לפי"ה מובן שיצחק יש לו ב' גילות שע"י שהביא יעקב נסתלק ממנו חשש ליצני הדור, וגילה ב' שהביא את יעקב בן צדיק. אבל האם שהיא רבקה לא יש לה אלא גילה אחת דוקא.

ובזה פי' כונת הפ' עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואמרו במד' אבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות. הכונה היא דע"י שאדם מוליד בנים הוי זה עטרה לאביו דכ"ו שהבן לא הביא בנים יש חרפה לאביו שיאמרו לו שבנו ממזר והא ראייה שלא הוליד בנים ונכנס טיגא בלבו שאשתו זינתה אבל כשיש לבנו בנים אז מוכח שבנו כשר ויש לו עטרה בזה. ויש עטרת זקנים בני בנים שע"י שיש לו בני בנים הוא עטרה לו שבנו כשר ואינו ממזר ולכן דרשו רז"ל הבנים עטרה לאבות שעל ידם הוא מתפאר שהוא כשר וצדיק. את"ד ז"ל.

והרב יוש"א ז"ל פי' כונת המד' גילה אחר גילה כשהוא צדיק בן צדיק. עפ"י מה ששמע טעם נכון על הפ' בן חכם ישמח אב. ובן כסיל תוגת אמו. והביאו משל ע"ז למלך שגור על עבדיו אשר אתו במדינה דוקא שבכל יום יבואו כולם ליום השוק לישא וליתן וכל מי שאינו בא יתרג אבל על בני מדינה אחרת והכפרים לא גזר ואחד מבני המדינה בא והרויח מאד בודאי איש כזה ראוי לשמוח מאד שמחה שקיים גזירת המלך ושמחה שהרויח ואם בא ולא הרויח עכ"פ יש לו שמחה אחת שקיים מאמר המלך וניצול ממיתה. א"כ אף שלא הרויח די לו. אבל אם אחד מבני הכפר בא והפסיד כמה יש לו לדאוג שלא די שלא היה לו לבא שלא היה בכלל הגזירה אלא גם לא פסיד, אבל אם הרויח אין בידו אלא שמחה אחת, והנמשל ידוע הב מצווה על פו"ר לכן בן חכם ישמח אב אבל בן כסיל תוגת אמו דוקא שאינה מצווה והפסידה לא כן האב אף שהוא בן כסיל עכ"פ שמח שקיים מאמרו ית' ומה בידו לעשות. וא"כ מהאי טעמא רבקה אוהבת את יעקב ולא עשיו דביעקב הא מיהא יש לה שמחה דזכתה לבן צדיק אבל עשיו תוגה היא לה דאינה מצווה על פו"ר והפסידה אבל יצחק נהי דהי' אוהב את יעקב מ"מ אינו חשוי בעיניו כעשו שהי' מדקדק במצות הרבה וא"כ על ידו הרויח שתיים הן שקיים מאמרו ית' והן ושוכה לבן צדיק לפי דעתו הי' אוהב את עשיו. מעתה מהו כו' המד' גיל יגיל אבי צדיק גילה אחר גילה דהוא צדיק בן צדיק דהוי כבן הכרך שקיים מאמר המלך והרויח. לא כן כשהוא רשע בן צדיק דלא יש לו אלא גילה אחת מצד שקיים מאמר המלך. לא כן האשה שאין לה שמחה כלל כיון שאינה מצווה וזהו שסיים בני אם חכם לבך בני ישמח לבי גם אני שנוולד לי בן צדיק וחכם. והשתא אשיבה חורפי דבר שמחריפין אותי ואומרים לי למה נשאתי כיון שאין אני מצווה על פו"ר יכולה אני להשיבם שעכ"פ הרווחתי, לא כן כשהוא בן פריץ אין בפי מענה להשיב אותם דבר ע"כ.

והרב זר"ב שני פי' כונת הפ' ואת יצחק וכו' בהק' מה שפי' ע"פ וה' בירך את אברהם בכל פירש"י שניתן לו בן דייקא מקודם העקידה היתה לו נשמה מסטרא דנוקבא ולכך היה מתיחס לשרה כמ"ש והנה בן לשרה אבל בשעת העקידה פרחת נשמתו והיתה לו נשמה מצד הזכר לכך נקרא ע"ש אברהם. וו"ש רש"י שניתן לו בן לו דייקא שהוא מתיחס לאברהם לא לשרה. והו' הטעם שהמתין כ"כ מלישא אשה עד מ' שנה שלא היה ראוי לזווג מקודם. וו"ש ואלה תולדות יצחק בן אברהם ומה

שהי"ל תולדות הללו הוא בזמן שאברהם הוליד את יצחק כלר' אחר העקידה שאז נעשה בן לאברהם לא לשרה. שכ"ו שהיה בן לשרה לא היה מוליד. וראי' לזה ויהי יצחק בן מ' שנה ולמה נשתהה כ"כ א"ו משום שלא היה ראוי לזיווג שהיתה נשמתו נקבת וק"ל. עוד פי' בהמשך הפ' עפ"י משו"ל עד ג' דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו שהרי אברהם הוליד את ישמעאל יצחק הוליד את עשיו. וק' דאם עשיו נולד מזוהמא מפני שנשאר ביצחק קצת זוהמא א"כ כ"ש שהיתה הזוהמא באברהם טרם שנולד יצחק ואיך נתהווה שיצחק היה מוקדם בזמן והיה צדיק ועשיו שבא אחריו היה רשע דלפי הסברא היו צריכים לצאת תחילה כל הרשעים עד תום כל הזוהמא ואז יתחילו להוליד צדיקים. גם צ"ל מ"ש רש"י למה זה אנכי התפללתי וק' היאך נתחרטת צדקת זו על התפילה. אכן נ"ל טעם שהיו יצחק ורבקה עקרים היה לטובתם כדי שלא יולידו רשעים דביקש הקב"ה לעשות להם תקנה והיינו לעכב הורתם כמו שעשה לאברהם ושרה שהולידו לעת זקנתם וארו"ל עד שנתבטל כח היצירה מהם ונקלשה הזוהמא ומכאן זה יצא יצחק צדיק כך רצה לעשות ליצחק ורבקה שיולידו לעת זקנתם ואז ודאי לא יולידו בן רשע. אלא לפי שיצחק ורבקה התפללו אל ה' כמ"ש ויעתר ותפילת הצדיק היא כעתר המהפך כך תפילתם מהפכת הגזירה לכן נתעברה רבקה וגרמו שיולד עשיו מכת שיצירה היה תקיף עמהם וז"ש וא"ת יצחק בן אברהם יעקב ועשיו א' צדיק וא' רשע והפסוק גופיה מתמיה ואומר אברהם הוליד את יצחק אף שהיה קרוב לזוהמא יותר עכ"ו הוליד את יצחק שהוא צדיק יצחק שהוא רחוק מן הזוהמא מן אברהם יוליד צדיק ורשע לזה מתרץ ויהי יצחק בן ארבעים שנה וכו'. ויעתר יצחק ר"ל דבאמת בתחילה היו עקרים כדי שיולידו לעת זקנתם צדיקים אכן כיון שויעתר יצחק ותפילתו כעתר שהיא מהפכת הגזירה לכן ויעתר לו ה' שביטל רצונו מפני רצונו לכן ויתרוצצו וכו' שני גוים וכו' אחד צדיק ואחד רשע אבל אם היו ממתיני' אף עשיו היה בא צדיק ולכן רבקה שידעה מזה אמרה למה זה אנכי שאנכי גרמתי לעצמי ע"י התפלה להקדים ההריון שאילו ידעתי הייתי ממתנת עד שיבואו שניהם צדיקים כרצון ה' את"ד ז"ל.

ויזד יעקב נזיד איתא במד' אמ"ל עשיו מה טיבו של נזיד זה אמ"ל שמת אותו זקן אמ"ל אף באותו צדיק פגעה מדת' א"כ לית מתן שכר ולא תח"ה ע"כ. והוא תמוה מה תלוי זב"ן. פי' הרב ע"ה אנגיל ז"ל בהק' מ"ש בחלק וז"ל שאלו הרומיים את ר' יהושע מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע עתידו אמ"ל תרוייהו מהאי קרא הנך שוכב וכו' וקם העם הזה וזנה וכו' אמ"ל ודילמא וקם העם הזה וזנה אמ"ל נקוט מהא פלגא ע"כ. וצ"ל למה שאלו ב' שאלות בב"א. ועוד על השנית למה לא השיב להם אח"כ. אכן יובן במ"ש במד' אלה תולדות השמים והארץ בתבראם בה"א בראם בה"א נברא העולם ומה ה"א זו פתוחה מלמטה וסתום מכל צדדיו רמו שכל המתים יורדים לשאול וקוץ שלמעלה רמו לתחית המתים והחלון שבצדה רמו לבעלי תשובה ע"כ. אם כן ממה שנברא בה"א רמו שיש תחית המתים. עוד אמרו במחזש מהו בתבראם באברהם בזכות אברהם נברא העולם. לפי זה נראה שהקדוש ברוך הוא יודע עתידות ראייה שידע שעתיד אברהם להיות בעולם ובראה בשבילו. בזי"ו דהרומיים היו סוברים דבתבראם או לתח"ה או שיודע עתידות ואם כן היו שואלים שאלה אחת היה יכול להשיב הא כתיב בתבראם. לכן שאלו שתייהם בב"א שאם משיב על תח"ה מן בתבראם א"כ א"א ללמוד מכאן יודע עתידות ועכ"פ תשאר אחת בתימא ולכן שאלו שתייהם בב"א. לזה נתחכם ר"י והשיב להם תרוייהו מן המקרא הנך שוכב וסברו הרומיים שר"י אינו לומד כלום מן בתבראם אלא תרוייהו מן הנך שוכב לכן שאלו ודילמא וקם העם וכו' וא"כ ליכא ילפותא אלא חדא. לכך השיב להם נקוט מיהא פלגא ר"ל לא כמו שאתם סוברים מה שאמרתי לכם תרוייהו מן המקרא כפשטא ואינו לומד כלום מן בתבראם אלא גם אני סובר דבתבראם בא ללמד או תח"ה או יודע עתידות ומה שהבאתי לכם מקרא שכ' הנך שוכב עם אבותיך ר"ל שגם מפ' זה יש ראייה שיש תח"ה או יודע עתידות וא"ת שאין ראייה אלא חדא א"כ נקוט מיהא פלגא מן הפ' הזה וחדא מן בתבראם ועי"ז יתורצו שתייהם. נמצא דנברא העולם בה"א ללמד תח"ה מן הקוץ ומן החלון תשו' ובודאי אם איזה רשע יכפור באחת גם יכפור בשניה דמדהא ליתא הא גמי ליתא. ער"ן מ"ש במד' אמ"ל משה להקב"ה בלשון שקלסתני אתה גוזר עלי מיתה אמ"ל כבר קנסתי מיתה על אדה"ר אמ"ל אדה"ר ראוי למות שעבר על מצות קלה אמ"ל הרי אברהם שקדש

ש"ש ומת אמ"ל בשביל שיצא ממנו ישמעאל ע"כ. עו"א במד' תקבר בשיבה טובה בישרו שיעשה תשו' ישמעאל. מעתה יובן שאמר עשיו מה טיבו וכו' אמ"ל שמת אותו וקן אמ"ל אף וכו' ר"ל דבשלמא אדה"ר עשה עון אבל אותו וקן למה מת אי משום ישמעאל שיצא ממנו הרי עשה תשו' א"ו שאינו מועיל התשובה א"כ כיון שאינו מועיל אין לומר שהחלון שבצד הה"א בא ללמד שיש תשו' בעולם וכיון שהא ליתא הא נמי ליתא. לכן אמר אין שכר ואין תח"ה. עכ"ל ז"ל.

בא"א אפי' לענ"ד לפ' כונת המד' הנז' עפ"י דרכו של הרב ז"ל והוא בהק' מה שפי' הרב ארץ חמדה כונת הפ' ולשבי פשע ביעקב נאום ה'. והוא עפ"י מ"ש ביומא שיבה ישראל עד ה' אלהיך אפי' כפרת בעיקר וכן אמרו דורשי רשומות עד דכ"א ד"ם כ'פירה א"שה אפי' באלו מהני תשובה וזהו אי אמרי' עד ועד בכלל והנה מרן פ' בחו"מ סי' מ"ג הנשבע לפרוע לחבירו עד הפסח צריך לפרוע לחבירו קודם שיגיע פסח דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל. וז"א ולשבי פשע ביעקב אף על ע"ז וכ"ת מאן יימא דמהני תשו' לע"ז וצ"ל דדרשינן לה מעד ה' אלהיך וק' הא כלשון בנ"א עד ולא עד בכלל. לז"א נאום ה' זהו לשון ה' ולא לשון בנ"א ובלשון תו' עד ועד בכלל. והנה בגמ' אמרו מנין לתח"ה"מ מן התורה דכתיב הכרת תכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב וז"א ד"ת כלב"א. וא"כ אי אמרינן עד ועד בכלל א"כ לא אמרי' ד"ת כלב"א ושפיר ילפינן לתח"ה"מ מהכרת תכרת דד"ת כלב"א. מעתה יובן אף באותו וקן וכו' דבשלמא אדה"ר עשה עון וראוי למיתה אבל אברהם למה ימות אי משום שיצא ממנו ישמעאל הרי עשה תשו' א"ו דתשובה לא מהני דעד ולא עד בכלל ואמרינן ד"ת כלשון בנ"א מעתה אין ילפותא לתח"ה"מ מהכרת תכרת דד"ת כלשון בנ"א א"כ לית דין וכו' וליכא תח"ה"מ לכך כפר בתח"ה"מ ודו"ק.

בא"א פי' הרב סמוכים לעד ז"ל במשול' טעם המיתה כדי להשיב קומץ עפר גזול. לכן אמר הפ' כי עפר הוא ואל עפר ישוב. פי' ב' רמז לתח"ה"מ מה"ת שאף שהיה עפר עכ"ז ישוב לעת"ל. וידוע שאברהם הקנה לו ה' שמים וארץ וא"כ אם טעם המיתה להשיב קומץ עפר א"כ מן הראוי שלא ימות אברהם. וז"ש כיון ששמע שמת אברהם אמר אף באותו וקן זה קנה ר"ל שקנה שמים וארץ דלא ושייך בו עפר גזול ועכ"ז מת. א"כ נראה מזה דכפר בתח"ה"מ דאם איתא שהוא מודה בתח"ה"מ מה תמיהא יש שפגע מדה"ד באותו וקן אימא דפי' כי עפר הוא שבא לרמוז תח"ה"מ א"ו מוכרח שכפר בתח"ה"מ ולכן היה דורש הפסוק על עפר גזול וכראותו שמת אמר לית דין וכו'.

בא"א פי' בס' פי' שנים ז"ל במ"ש בעירובין ע"פ ויצר ה' בב' יודי"ן כשם שיציאתו של אדם בעוה"ז בגידין בשר ושערות כך לעוה"ב. וה"א בב' יצרים יצה"ט ויצה"ר. ולפי' קמא מוכח דאיכא תח"ה"מ ולפי' ב' דגם לאברהם הי"ל יצה"ר כיון דויצר על יצה"ט ויצה"ר. ובטעם מיתת הצדיק משום ושם ינוחו יגיעי כח וכיון דאברהם מוכרח דהי"ל יצה"ר והוצרך למנוחה נכונה ודרשינן ויצר על יצה"ט ויצה"ר ולא על עוה"ז ועוה"ב. ולז"א אף באותו וקן פגעה מדה"ד א"כ מוכרח דויצר אינו על עוה"ב אלא על ב' יצרים וזה הביאו דמבאן כפר בתח"ה"מ וז"ל.

בא"א פי' הרב אם הבנים פי' חיי שרה במ"ש פי' כיצד הרגל דף כ"ו הבנים שורו לחצר בעה"ב שלא ברשות ונגחו לבעה"ב ומת השור בסקילה ובעליו בין תם ובין מועד משלם דבר שלם דברי ר"ט ע"כ. וא"כ יש לומר כי דין זה ממש איתיה לגבי הקב"ה דהנה היצה"ר דומה לשור נגחן וכמו דאיכא נזקי רגל ותולדות דרגל לגבי שור כן היצה"ר שאז"ל רגלי חסידיו ישמור ששומר רגליהם לבל תמוט רגלם ברשות היצה"ר א"כ נוכל לומר כן שהקב"ה נקרא בעל השור והוא הבנים שורו. שהוא היצה"ר לחצר בעה"ב שהוא האדם בתוך גופו והכנסה זו היא היתה שלא ברשות שהרי סתם אדם אינו רוצה בו ונגחו לבעה"ב ומת ר"ל שהסית לאדם לחטוא וזה הנגיחה ועי"ז ומת דאין מיתה בלא חטא א"כ יש לדון כאן דין הנו' גבי שור ובעליו ואף שאמרו בגמרא השור בסקילה מ"מ היצה"ר כיון דהא מיתה ברשות עושה להתחייב את האדם עפ"י ציווי ית' לכן אינו נדון בסקילה תמורת כ"א בהרג כמ"ש שעתיד לשוחטו ליצה"ר. יען הוא עזר לרעה ובעליו דהא הקב"ה משלם דבר שלם והוא כי דין כופר האמור דהיינו ממון הוא תמורת פדיון נפשו בעבור כי אין בידו של אדם להתחיות ברם לגבי הקב"ה כ"י כי יש לאל ידו להתחיות עם רב משלם כופר שלם בלי ספק שעתיד לעשות

תחת"מ על שמתו בעצת היצה"ר שהכניס בהם שלא ברשות. אמנם כל זה אי הלכתא אולא כמ"ד אין מיתה בלא חטא אבל אי הלכתא אולא כמ"ד יש מיתה בלא"ה א"כ אינו נותן שורת הדין להיות תחת"מ בעבור זה שהרי אינו מחוייב בדבר של זה בשביל נגיחת השור שהרי מת בלא חטא. בנא"ה כי בשלמא שאר בני אדם שייך בהם התחיה שהוא דמיון כופר שמשלם הקב"ה על שהכניס שורו בתוכם ונגחם שהחטיאם וכיון שמתו על חטא שפיר יצדק התחיה שעיי"ן משלם הקב"ה פדיון גפושם. אמנם כ"ז אי הלכתא דאין מיתה בלא חטא אמנם מכח שאף באותו זמן פגעה מדה"ד ובאותו זמן לא נגח השור כמ"ש בגמ' שלא שלט בו יצה"ר ואפי"ה מת א"כ אינו נותן שורת הדין לומר"י כי מטעמא דנא יהיה תחת"מ לעת"ל מדלא שייך תחת"מ בצדיקים כאלו ולכך כפר בתחת"מ אמנם תאמת הוא דכיון שמת בעש"ן זה נקרא נגיחת השור לגבי ידיה ומה"ט עתיד הקב"ה לתחיות לכולם א"ד ז"ל.

בא"א פ"י הרב הגו' כונת הפ' וא"ת יצחק וכו' דפתח בכד וסיים בחבית. אכן יובן במה שיל"ד דבפרשה הקודמת כתיב ואלה תולדות ישמעאל אשר ילדה הגר וכו' וא"כ למה לא אמר כאן ואלה תולדות יצחק וכו' אשר ילדה שרה. אבל הענין הוא שלידת ישמעאל היתה הסיבה הגר כמ"ש מלאך ה' הנך ודעה ויולדת בן וכו' כי שמע ה' אל ענין לכן אמר הפסוק אשר ילדה הגר לאפוקי לידת יצחק הוה אברהם שמסיבת שרה היה ראוי שלא יבא יצחק לעולם ומחמת שלא האמינה וצחקה ע"ז ולכך אמר הקב"ה לאברהם למה זה צחקה שרה וכו' למועד וכו' אליך וכו' ר"ל בשבילך ולא בשבילה שהקפיד הקב"ה עליה שצחקה ולכך לא אמר הפ' אשר ילדה שרה וכו'. ובז"ו וא"ת יצחק בן אברהם וא"ת למה לא אמר אשר ילדה שרה וכו' לז"א אברהם תוליד את יצחק דבוכותו נולד כנז' ע"כ.

בא"א פ"י הרב הגו' דמהו תיבת את יצחק. אכן יובן בהק' מש"ה ויוסף אברהם ויקח אשה וכו' ותלד לו וכו' וזה היה יותר מארבעים שנה ללידת יצחק וא"כ כ"ש שהוא תוליד את יצחק שהיה קודם מ' שנה. ואלה תולדות ר"ל בני קטורה תולדים לאברהם הם יעידון יגידון שיצחק בן אברהם והטעם לזה משום שאברהם תוליד אלו את יצחק ר"ל עם שהיה יצחק בעולם א"כ מוכרח לומר שאברהם תוליד את יצחק ע"כ. **בא"א פ"י** הרב הגו' כמ"ש במד"ר ר' שמואל אמר אברהם לא ניצול מכבשן האש אלא בזכותו של יעקב שנא' כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ע"כ. וז"א אלה תולדות יצחק שהם יעקב הם היו סיבה שישאר אברהם חי ויוליד את יצחק שאלו גשרף בכבשן מהיכן היה יצחק יוצא וז"א אלה תולדות וכו' המה יהיו בסבת עשויה שאברהם תוליד את יצחק ע"כ.

בא"א פ"י מהרח"א ז"ל במשז"ל כה אמר ה' וכו' אשר פדה את אברהם שפדאו מצער גידול בנים שהוטל עליו טורח י"ב שבטים. וז"א אלה תולדות יצחק שהוא יעקב הוא הגורם שאברהם תוליד את יצחק לבדו ופדאו מלהוליד י"ב שבטים ע"כ.

בא"א פ"י הרב הגו' במשז"ל ויעתר לו ה' לו ולא לה שאינו דומת תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע וא"כ מזה נתבטל הלעז שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך וכו' דאי הכי הרי גם יצחק היה צדיק בן רשע ולמה לו ולא לה א"י שאברהם תוליד את יצחק והלעז בטל. וז"א וא"ת יצחק ר"ל ממה שראינו בתולדות יצחק ויעתר לו ולא לה ש"מ שאברהם תוליד את יצחק ע"כ.

בא"א פ"י הרב כתנות אור במשז"ל ליצני הדור וכו' והנה כשראו יצחק תוליד ב' בנים א' חכם וא' רשע נתחזקה דעתם יותר שאמרו שהצדיק הוא מחמת שרה והרשע מחמת אבימלך אבל באמת יש סיבה אחרת לזה והוא כמ"ש בעת"ט ז"ל שמח שאמרה התו' ולרבקה את ושמך לבן כדי להודיע שכל הנחשא אשה יבדוק באחיה ולפי שאחיה היה רשע לכך ילדה בן אחד רשע ע"כ. בז"ו שאמר הפ' א"ת יצחק הם יעקב ועשו כפירש"י ולא האמר א"כ כיון שאחד רשע וא' צדיק נתחזק הלעז שהיו אומרים מאבימלך לכן בא הכ' להכחיש זה ואמר אברהם תוליד את יצחק וא"ת א"כ למה א' צדיק וא' רשע עז"ק ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה אחות לבן ר"ל שזה הוא הגורם ואלו מאבימלך הי"ל להיות שניהם רשעים אחד מצד שרה שהיא אחות לבן ואחד מצד אבימלך וק"ל ע"כ.

שהיו עקרים לא היו יכולים לבנות עולם ולהביא בנים אלא ע"י שנתחברו והתפללו יחד וכיוצא בשם י"ה שבו ברא הקב"ה את העולם והוא רמז בשמותם יו"ד ביצחק וה' ברכה. ח"ש זה עומד בזוית זו וזו עומדת בזוית זו שהוא אות ה' בסוף שמה וגשאר בשמותם צחק רבק גי' ת"ק ועם י"ה גי' תפל"ה. וגם כיוצא בשם שד"י שבו ברא העולם ואמר די והוא סגולה לפי' ולזה הביאה בנים רבקה א' צדיק וא' רשע. א' כנגד עוה"ב שנברא ביו"ד שכך כיון יצחק להביא בן לעוה"ב. וא' רשע שעוסק בתאוות עוה"ז שכך כיונה רבקה ושתביא בן בשביל עוה"ז. ח"ש זו עומדת בזוית זו עולם הזה וזה עומד בזוית זו עוה"ב ולזה חלקו יעקב ועשיו העולמות יעקב עוה"ב ועשיו עוה"ז. ולזה אח"כ כשויתרוצצו הבנים בקרבה עשיו מפרפר לע"ז אמרת למה זה אנכי שלא כיונתי כראוי את"ד ז"ל.

באו"א פי' ע"ה אנג'יל ז"ל עפ"י מ"ש בס' גלי רזיא המרכבה צריך להיות מד' רגלים אברהם יצחק יעקב דוד ואח"כ נתחלף. יוסף בדרך ויעקב ודוד היו דאיות לצאת מיצחק ונתן הקב"ה עשיו במקומו הטעם הוא כי השטן קטרג על יצחק בבריאה ובשעת העקידה כי יצחק ראש הוא לכל הדינים וכולם נכנעים תחתיו ובסוף נתרצה שיהיה לו חלק מזרעו בבן הבכור שהוא עשיו והבטיח לו הקב"ה שיהיה כדבריו ונתפייס ע"כ. וכתב ה' ע"ז שזה כונת הפ' וא"ת יצחק בן אברהם שהם יעקב ועשיו וזהו גרם שאברהם הוליד את יצחק דאם לא היה מבטיח הקב"ה לו שעתיד לצאת עשיו במקום דוד לא היה אברהם הוליד ליצחק ע"כ.

והנה מהראנ"ה ז"ל פי' כונת הפ' שמעה ה' צדק וכו' והאוינת תפילתי בלא שפתי מרמה מלפניך וכו'. דמה צורך לומר בלא שפתי מרמה שהקב"ה בוחן לבות. אבל הכונה שביקש דוד שהקב"ה ישמע תפילתו ויתן לו שאלתו כפי רצונו ית' אשר ידע שהוא טוב לאדם כי לפעמים האדם שואל איות דבר ולדעתו שהוא טוב אבל הקב"ה יודע שהוא לרעה לו לכן אמר דוד האוינת תפילתי בלא שפתי מרמה האוינת תפילתי לעשות שאלתי ובקשתי כאלו בלא שפתי מרמה הט' שענין תחזינה מישרים וידע הטובה היא שאלה זו אם רעה א"כ. ובזיו"ו ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו שיהיה לו זרע כשר לנגד אשתו שהיתה בת כומר אחות לבן ובזדאי זרע פסול עתיד לצאת ממנה שרוב הבנים וכו' לכן התפלל לנגד אשתו שיהיה לו זרע כשר ואם יקיים ה' הבטחתו שיתן לו זרע כשר דוקא יתזור השטן לקטרג עליו כבתחילה לכן ייעתר לו ה' ר"ל שקיבל תפילתו באופן המועיל לו והיינו ויהרר רבקה אשתו באופן שויתרוצצו וכו' שהיה עשיו מפרפר לע"ז והיה זה לטובתו שע"י שיצא עשיו שהוא חלק השטן נח מלקטרג עליו ע"כ. ולכן יצחק אהב את עשיו לפי שע"י נצול מקטרגו השטן. ובה פ' כונת הפ' ויאהב יצחק את עשיו וה"ט שאהב עשיו לא ליעקב שהיה יושב אהלים כי ציד בפיו ר"ל משום שעשיו היה ציד בפיו של השטן שע"י נצול יצחק מקטרגו. ובה פ' כונת הפ' אהבתי אתכם וכו' הלא אח וכו' הכונה שאומר שהקב"ה לישד' אהבתי אתכם ואמרתם במה הלא אח וכו' בתמיתה עשיו ויעקב מאי בעי הבא הלא ראוי היה יעקב ודוד לצאת מרבקה א"ו אין זה כ"א נאום ה' שמא ה' היתה זאת לפיכך לשטן וא"כ מן הדין היה שעשיו יהיה פטור מן עונש ועכ"ז ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאמר את"ד ז"ל.

באו"א פי' עין יוסף ז"ל בהק' מ"ש בתענית דבנו של ר"י דמן יוקרת שאמ"ל פועלי אביו שהם רעבים וכו' ואמר תאנה תוציאה פירותיך וכו' וכשבא אביו אמ"ל אתה תטרחת לקונך להוציא פירות שלא בזמנם אף הוא יאסף שלא בזמנו. נראה דאסור להטריח לה'. וכ"ן מעובדא דרבא דהתם שבקש מטר מן השמים בימי קציר חטים ובקשו מן השמים להמיתו לולא שבא אליו אביו בתלום שיברת. ובזיו"ו כונת הפ' הראנו ה' חסדך אבל לא תעשה אח"כ עמנו כמו אלו אלא וישעך תתן לנו נמצא דאסור להטריח לה' וקשה דהלא מצינו ברחב"ד שאמר מי שאמר לשמן וידליק וכו' וכן מעשה דתת"פי חנה שהטריחו למקום ולא כעס עליהם. ותי' דלענין בן רי"ז דמן יוקרת היה ע"י שם יו השבעות וכן רבא הטיח דברים אמר אנה נפלאות שסיפרו אבותינו. ועוד רי"ו הי"ל להמתין מעט. אבל בצדיקים אחרים אדרבה נאמר בהם ותגזר אומר ויקם לך. וז"א ויעתר יצחק לה' אבל לא מלבו היה להתפלל אלא לנוכח אשתו שהיתה מסרבת בו ואמרת וכי לשוא אנו עמלים היא גרמא לו שקם להתפלל עליה מפני כי עקרה היא ואמר יצחק

איך אטריח את ה' לפקוד אותה והיא עקרה ועכ"ז ויעתר לו ה' ותהר משום רבקה אשתו שהיא מיוחסת במשפחתו ואם לא תלד ודאי צריך יצחק לישא אחרת כדי שלא יהא חשוד בנים ואפשר שיקח אינה מיוחסת כזה לזה ויעתר לו ה' ע"כ.

והנה רש"י ז"ל כתב ויעתר לו ולא לה שאינו דומה וכו'. פי' הרב דרו"ש ז"ל במ"ש בגמ' בענין חלקיה שהתפלל הוא ואשתו על המטר ונענו ועלה הענן מצד אשתו משום דמקרבא הנייתה וקשה דילמא אשתו היתה צדקת יותר ומוכרחים לומר קי"ל לרבנן דהוא צדיק יותר ומ"מ רצו גם בתפילת אשתו דמקרבא הנייתה בוי"ו דבתחילה קאמר זה עומד בזוית זו וכו' קשה למה לא בשדה כדרכו ויצא יצחק לשוח בשדה א"ו נתאוה לתפילת רבקה שמקרבא הנייתה ולפי"ו ראוי שתתקבל תפילתה תחילה לכך מקשה רש"י לא לה אלא מוכרח לו ולא לה לפי שאינו דומה וכו' ע"כ.

מאמרם ז"ל שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה לפיכך צר קלסתר פניו וכו' ק' למה קראם ליצני הדור ולא רשעי הדור. פי' הרב טירת כסף ז"ל במשז"ל ע"פ אם ראה תראה שאמרה חנה אלך ואסתתר וכו'. ועו"א כתיב ונקתה ונזרעה זרע זו שנכנסה לבית פרעה ולבית אבימלך ויצאה טהורה אינו דין שתפקד ע"כ הנה מפורש יוצא דע"י שנסתרה נפקדה. וז"ש ליצני הדור מאבימלך נתעברה ר"ל ממה שנסתרה עם אבימלך אבל לא היו אומרים בלשון נקיה ולכך קראם ליצני הדור. ובוזה פי' הרב העשל ז"ל כונת משז"ל פתח האוהל והוא אחריו זה ישמעאל מפני היחוד ע"כ. וקשה איך ישמעאל עשה דבר טוב כזה שעמד לשמור את שרה. וכתב הרב ז"ל שישמעאל היתה כונתו לרעה שחשש שמא התייחד עמהם כדי שיקנא לה בעלה ותצא טהורה ותפקד ואמר בדעתו אם יהיה לאבי בן משרה ודאי יחלוק עמי בירושה ולכך שמרה כדי שלא תסתתר עמהם ולא יקנא לה אברהם וממלא לא תפקד ע"כ.

באו"א פי' כונת ליצני הדור במשז"ל כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה. והנה ליצני הדור כוונתם לומר מאבימלך נתעברה ר"ל שע"י שהתפלל אברהם על אבימלך כמש"ה ויתפלל אברהם בעד אבימלך לכך נפקדה שרה אשתו אבל לא היו אומרים זה בלשון נקי בשביל אבימלך אלא מאבימלך נתעברה ויש במשמעות דבריהם שמאבימלך עצמו נתעברה לכן קראם ליצני הדור עכ"ל. ועפ"י דכל המתפלל על חבירו וכו' פי' הרב אוהל יעקב ז"ל כונת הפ' ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ועי"ז ותפילתי על חקי תשוב שאני נענה תחילה. ובוזה פי' כונת הפ' ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו ואף שהיו שניהם עקורים לא תתפלל כ"א על אשתו ולכן ויעתר לו ה' שהוא נענה תחילה את"ד ז"ל.

דיתרוצצו וכו' ותאמר אם כן למה זה אנכי וכו' פי' המפ' עפ"י מה שנחלקו אי יצא"ר בא משעת לידה או משעת יצירה. עו"א דהמצות עשה הם כנגד יצא"ט ומצות לא תעשה כנגד יצא"ר. עו"א דכשהנולד במעי אמו נר' דלוק על ראשו ולכן כתיב באנכי ה' אלקיך זו מצות עשה שיצא"ט קודם. ולכן כיון שראתה שעוברת על בתי ע"ז ועשיו מפרפר לצאת ותאמר אם כן דיצא"ר קודם בבטן א"כ למה זה אנכי פתח באנכי כיון שיצא"ר ג"כ בא במעי אמו הי"ל לפתוח לא יהיה לך קודם אלא ודאי יצא"ט קודם לכן ותלך וכו'. עוד פי' עפ"י משז"ל דהאמהות היו עקרות לפי שהקב"ה מתאוה לתפילתם ש"ן. עו"א דנשים צדקניות לא היו בפתקה של חוה שאמ"ל בעצב תלדי בנים. וז"ש א"כ גדול צער העיבור שלה אם כן אינה צדקת וא"כ למה זה אנכי שהייתי עקרה ותלך לדרוש את ה' ואמ"ל שני גוים בכטנך וכו' ולעולם היא צדקת והצער לא מחמת העיבור.

עוד ממשז"ל ראוי היה אדה"ר להוליד י"ב שבטים ולזה לא הביא לפי שקין הרג את אחיו וגם אברהם היה ראוי להוליד י"ב אלא ישמעאל רצה להרוג ליצחק וגם רבקה ראויה להוליד י"ב. וז"ש א"כ שהם שנים מתרוצצים למה זה אנכי ז"ה דייקא שאביא י"ב כיון שאפי' שנים מתרוצצים לכן זכה יעקב שהיתה מטתו שלימה והעמיד י"ב שבטים.

עוד פי' עפ"י מ"ש שרבקה היתה מתעברת ביעקב ודוד וקטרגה מדה"ד ואמרה ראויה בת רשעים שתוליד שני צדיקים נפל דוד ובא עשיו במקומו. וז"ש אם יכן שהיה דוד בבטני שנתן לו אדה"ר כ"ן שנים למה נפל ובא אנכי עשיו שאמר.

אנכי עשיו בכורך במקומו ואמרו לה שני לאומים ממעיד מסיבת מעיד שאביה רע ולכן יפרדו אחד צדיק לבעלה ואחד רשע לאביה.

עוד פי' הרב ארץ חמדה עפ"י מ"ש כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש והטעם כי הלא מוזהרים על השיתוף ואסור דבר אחר וולתו ית"ש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח. והנה לולא דרשה ר"ע היה פ"פ למינים לטעון על השיתוף. והנה ב"ן אינם מוזהרים על השיתוף אבל ישראל במ"ש אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתך מארץ מצרים פתח להם שמי השמים וכל אשר בהם שאין בהם אחר והוזהרו על השיתוף. וז"ש כאשר ראתה רבקה כשהיתה עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות ועל בתי ע"ז היה מפרפר לצאת והיא לא ידעה כי תאומים בבטנה סברה שהילד אחד הוא ועובד בשיתוף ועז"א למה זה אנכי ה' אלהיך שהוזהרו על השיתוף לטעות ח"ו ולכן ותלך לדרוש את ה' דייקא ר"ל פסוק את ה' אלהיך כיצד ודרשתו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב דר"ש במ"ש אמ"ל אנטונינוס לר' יצה"ר מאימתי בא לאדם אמ"ל משעת יצירה אמ"ל א"כ יבעט אלא משעת יציאה שנא' לפתח חטאת רובץ ואיתא כשיצה"ר גובר משכחו לבית"מ וז"ש ויתרוצצו וכו' א"כ יש יצה"ר לכן ותלך לדרוש את ה' ע"כ.

באו"א פי' הרב ברית אבות ז"ל במ"ש ביבמות קטנה שהשיאוה אמה ואחיה יכולה למאן משתגדיל אבל אחר שהגדילה או ילדה אינה יכולה למאן. לכן כשראתה כי גדל צערה רצתה למאן ולכן אמרה למה זה אנכי ר"ל שאיני רוצה עוד בנישואין ורצונה לעקור הקידושין של אביה ואמה לכן ותלך לדרוש את ה' אם יכולה למאן או ויאמר ה' לה ב' גוים וכו' וק"ל אחר שהגדילה או ילדה אינה יכולה למאן. את"ד ז"ל. ובדרך צחות אפ"ל שאמרה למה אני ממנת מלמאן וכי זה אנכי ר"ל הקידושין שאמ"ל התקדשי בזה אנכי בתמיהא אנכי ברצוני אלא אמי ואחי א"כ תמאן.

ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחות בעקב עשיו ויקרא שמו יעקב. פי' הרב מעיל צדקה משם המפ' דק' מה שייכות יש בשביל שאחז בעקב עשיו נקרא יעקב היה ראוי שיקרא עקב. אמנם עשיו היה עשוי ע"ש שגולד בשינים ובזקן כארז"ל אלא אם היה נקרא עשוי נמצא שהיה בשמו אותיות י"ו של הוי"ה ב"ה ובשם יעקב לא היה אות משם הוי"ה ב"ה. לכן יעקב אחז היו"ד שבסוף שמו וידו אוחות בעקב עשיו כל' יוד"ו דהיינו היו"ד שהיה אוחות בעקב עשיו דהיינו בסוף שמו ובזה ויקרא שמו יעקב כיון שאחז היו"ד לעצמו ונשארו לעשיו אותיות עשו חסר יוד"ו ולכן לא נקרא עשוי אלא עשו ע"כ.

ובזה פי' מאמר ילקוט תהלים ע"פ זה וז"ל למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני בזמן שיסורין באים על הצדיקים מצטערים לידע מאיזה עון בא עליהם וכן יעקב כשבא עליו הרעב אמר אוי לי שמא יסורין הללו באו עלי בשביל שאחזתי בעקב עשיו ע"כ. ומה תלוי ב"ו. אכן לפי"ה יע"ן שאם היה בשם עשו שני אותיות מה' אפשר היו נותנים לו הארה של קדושה ולא היה מרשיע כ"כ ונמצא שיעקב אחז לעצמו היו"ד שבסוף שם עשיו גרם לו להיות רשע לזה כשראה שיסורין באים עליו אמר שמא באו עליו יסורין הללו בשביל שאחזתי בעקב עשיו כל' שלקחתי היו"ד משמו וגרמתי לו להרשיע כ"כ ונכון. א"ד ז"ל.

ויאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את יעקב. פי' הרב עין יוסף ז"ל דמפני שני דברים אין מפרסמין את הרשע ע"ד שאמר שהע"ה אל תוכח לך וכו' ופי' ראשונים שלא יוכיחו ויאמר לו הוא לך שלא יקבל אלא יאמר לו חכם אתה ואין ראוי לך לעשות כן. ובה פ' הרב אהבת עולם אומר לרשע צדיק אתה יקבחהו עמים וכו' אבל ולמוכיחים ינעם אדרבה כיון שכונתו להוכיחו אדרבה ראוי שיאמר לו צדיק אתה ע"כ. עוד מטעם אחד אין מפרסמין את הרשע שאמרו בסוטה יצר תנוק אשת שמאל דוחה ימין מקרבת שהרי אלישע דחפו לגיחו יצא לת"ר.

ובזה פי' רבינו תאר"י זצ"ל כונת הפ' אחות לנו נגד אשה קטנה נגד תינוק. א"כ ושדי"ם אין לה ש'מאל ד'וחה וימין מ'קרבת ר"ת שדי"ם אם תדחה אותה בשתי ידים מה נעשה וכו' ביום הדין. וז"ש ויאבה יצחק את עשיו אף שידע ברמאות עכ"ז לא רצה לדחותו מפני שהיה מראה עצמו כחסיד וז"א כי ציד בפיו ולא רצה לפרסמו שלא לדחותו בב' ידים. וגם רבקה אוהבת את יעקב ולא לעשיו לכן אמר אם גם אני

אוהב ליעקב ואשנא את עשיו יצא לתרבות דעה מכל וכל לכן אהבו ע"כ.
בא"א פי' מוהר"א בע"ח משם מוהר"מ ב"ח בהק' מ"ש בגמ' היה רץ אחר צבי שבור
אחר גחלות שלא פרתו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו ופליגי בש"ס אי בעינן
עומד בצד שדהו או לא. גם פליגי הפוס' אי מעכב אמירת זכתה לי או לא. ז"א איש
יודע ציד שאומר זכתה לי שדהו גם איש שדה שעומד בצד שדהו לכן ויאהב יצחק את
עשיו כי ציד בפיו שאומר בפיו זכתה לי שדי נמצא שיוצא אליבא דכ"ע ויעקב איש
תם יושב אהלים דס"ל חצירו קונה לו אפי' אינו עומד בצד שדהו לכן רבקה אהבה אותו
שמורה חידוש דין כמ"ש בגמ' על ההוא ת"ח דאמר מוציא אי אמר המוציא אשמעינן
טעמא והלכתא אלא מוציא כ"ע מודו מאי רבותיה דאמריהו גברא רבא הוא ויעקב אשמעינן
טעמא דיושב בביתו ואומר זכתה לי שדי עכ"ד.

בא"א פי' הרב דרו"ש ז"ל במ"ש בגמ' ג' דברים מתישים את הכח ונוטלים מאור
העינים כנגדן ג"ד בהפך פת נקיה בשר שמן יין ישן. והנה יצחק כהו עיניו
לכן אמר ועשה לי מטעמים וז"ש ויאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו ר"ת ב"שר פ"ת
יין עכ"ד.

איתא במד"ר וז"ל ואחרי כן יצא אחיו הגמון א' שאל לחד מן אילין דבית פ' אמ"ל
מי תופס המלכות אחרינו הביא נייר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו ואחרי כן
יצא אחיו וידו אוחות בעקב עשיו אמר ראו דברים ישנים מפני זקן חדש להודיעך כמה
צער נצטער אותו צדיק ע"כ. והוא תמוה דלמה השיב בכתב ולא בע"פ. פי' הרב מדרש
תלפיות ז"ל ענף גאולה במ"ש בס' הפליאה שישראל למעלה הם באמצע העיגול
וישמעאל מצד ימין ועשיו מצד שמאל כזה ישמעאל ישראל עשיו ע"ד סביב רשעים
יתהלכון ורואים בשמחת ישראל ואין להם רשות ליכנס בתוכם וכל השתדלותם להתטיא
נפש מישראל כדי להוציא החוצה ולינק ממנו ניה"ק שיוציא עמה כי לחמם וחיותם
הוא עש"ב. העולה מזה שישמעאל עומד לצד ימין ועשיו לצד שמאל. אשר נ"ל בזה
דלכן ישמעאל שהוא בימין בחר סדר כתיבתו מהימין לשמאל להתקרב אל הקדש סומך
לעיגול הנז' ואדום שהוא בשמאל סדר כתיבתו מן השמאל אל הימין כדי להתקרב אל
העיגול הנז' ואינם יודעים שמעוות לא יוכל לתקון שהרי הנטלים מן השמאל מתחילים
ואל הימין אינם באים כי צורת אותיות בסדר כתיבתן הוא לתוליד היד למעלה או
למטה ואיזה אות שיש לה זנב ארוך נוטים אותה לצד שמאל אבל לא לפנים שהוא צד
ימין וגם ישמעאל המתחיל כתיבה מהימין עכ"ז הליכתם אל השמאל כי צורת אותיותיהם
רובם ככולם לתוליד היד למעלה או למטה או לצד שמאל ואין מוליכין היד לפנים שהוא
צד ימין. לא כן אותיות הקדש שלעולם פונה לצד ימין בין בהתחלת הכתיבה שמתחילים
מהימין בין בכתיבת צורת האותיות שעשיית כל הגגים של כ"ז אותיות הוא לתוליד היד
משמאל אל הימין דרך קו המישור. וז"ש כתב אשורי שמנוער בכיבה וזהו אות ומופת
על אותיות הקדש שהם מהקב"ה לא עשה כן לכל גוי. העולה מזה לבא לכונת המאמר
שאדום מתחילין כתיבתם מהשמאל ולפי"ז כשתכתוב וידו אוחות בעקב עשיו אם
תתחיל הקריאה מהשמאל תהיה קורא בו עשיו בעקב אוחות ידו שפירושו שלעתיד
יהיה עשיו אוחו בעקב של יעקב להיות כפוף תחתיו כאשר יעקב עכשיו. ולכן החכם
נתחכם להשיב להגמון בכתב ולא בע"פ משום שתי סיבות סיבה ראשונה שאם ישיב
ע"פ וידו אוחות בעקב עשיו הוה משמע שתשובתו להגמון שלעולם יעקב ידו אוחות
בעקב עשיו ואין מי שיקח המלכות אחריהם לכן כתב על הנייר וידו אוחות בעקב עשיו
והראה לו הנייר שיקרא וכיון שההגמון מורגל להתחיל הקריאה מהשמאל אל הימין
קרא כן עשיו בעקב אוחות ידו שר"ל דע שלעתיד יעקב תופס המלכות ועשיו
כפוף לו אך בהשיב ע"פ לא היה מובן פי' זה. סיבה ב' אם ישיב ע"פ וידו אוחות בעקב
עשיו וישאל ההגמון הפי' היה מוכרח שיפרש לו שיעקב יתפוס המלכות ואפשר שיאמר
ההגמון מורד במלכות אתה והיה הורגו ולא הי"ל לחכם מקום פטור לחזור בו כי כבר
סירש הכונה אמנם בהיות התשובה ברורה על נפילת עשיו תחת יד יעקב ואם יאמר
עשיו בעקב אוחות ידו והיא תשובה ברורה על נפילת עשיו תחת יד יעקב ואם יאמר
מורד במלכות אתה יש לו מקום להשיב סדר קריאתינו מהימין וכו' וידו אוחות בעקב
עשיו כתיב שפי' שלעולם יעקב אוחו בעקב עשיו וכפוף לו וזהו דסיים בעל המאמר.

להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק ר"ל דהרבה נצטער לבקש ערמה להשיב לו באופן שלא יתפשטו למורד ויתרגוהו כאמור א"ד ז"ל.

וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטְנִי וְכוּ' פ"י הרב שתי ידות ז"ל במש"ל ע"ס ויצא הא' אדמוני אותיות אדמוני הם אותיות מאדים והנו"ן יתירה רמז גדול שנולד עמו שורש נחש כמו שתירגם גבר נחשירבן לרמזו שבא משורש נחש וממנו יצא צפע הוא עשיו מלא ביוז כן כתוב בדברי הימים ולכן אז"ל שעשיו שתה מאמו דם נדחה מפני שדם נדה הוא מוזהמת הנחש שהטיל בחזה ועתה בגלגול רבקה נחקנה מעט ע"כ שתה עשיו אותה זוהמת מה שנתן בגלגול א' עתה חזר ונטל בגלגול זה לעצמו ולכן היה אדום ביותר וע"כ נולד במצרים שהיא כח ס"מ ונח"ש וזש"ה ואחרי כן יצא אחיו ואז"ל כ"מ שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג ירצה ואחרי כן יצא דהיינו אחר שהפליגה אותה שעה של אותו מזל הרע הזה הוא מזל מאדים או יצא אחיו יעקב במזל שאחריה שהוא חמה כנודע מהליכת המזלות שצ"ס חנכ"ל א"כ יעקב נולד במזל חמה ואז"ל מאן דנולד בחמה אכיל מדיליה ושתי מדיליה ויהיב לאחרינא וכל מיטמרן גליין ליה והתוכנים אמרים מאן דנולד במאדים גבוא הוא ולא אכיל מדיליה ולא שתי מדיליה. וזש"ה ויאמר עשיו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום ירצה מאחר שאני נולד במצרים איני יכול לאכול משלי ע"כ הלעיטני נא מן האדום האדום הזה ר"ל שאני נולד במזל מאדים אני האדום הזה ואתה בחמה ומזלך גורם לתאכיל לאחרים ע"כ נ"א אחלה פניך שתתן לתוך פי. ובזיו"ו מד' פ' ויצא כי בא השמש ר' פינחס אומר שמע קולם של מלה"ש אמרו בא שמש בא שמש אתא שמשא אתא שמשא ע"כ. וצ"ל למה ב"פ לא פחות ולא יותר. אכן עפ"י"ה יובן דהנה יעקב בפרידתו מאביו ואמו נצטער על ב' דברים הא' מאין יבא עזרו לאכול ולשתות שאם אין קמח אין תורה וכמ"ש ונתן לי לחם וכו' והב' נצטער על דבר הלכה שאם יסתפק בלימודו מי יגלה עפר מעיניו שעתה הוא יושב במדרש שם ועבר לא כן עתה שהולך לחו"ל מקום שאין תורה א"כ מי יורה אותו לכן באו מלה"ש לתפוג צערו ולבשרו בשורה טובה ואמ"ל אתא שמשא תרי זמני אחר שאתה מצטער על הב' דברים על לימודך ועל אכילה ושתייה אנו מבטיחים אותך שאל תצטער שאם מפני לימודך הרי אתא שמשא שנולדת במזל חמה ומאן דאיתיליד במזל חמה דמסמרן גליין ליה ואם מחמת אכילה ושתייה ג"כ אתא שמשא שנולדת במזל חמה שהוא אכיל מדיליה ושתי מדיליה ויהיב לאחריני א"כ אל תצטער, את"ד ז"ל.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכַרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכוֹרְתְךָ לִי. ויאמר עשיו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב וכו'. פ"י הרב יוש"א ז"ל בהק' מאי דפליגי בסנהדרין ח"א עשרת השבטים עתידים לחזור שנא' וישליכם וכו' כיום הזה מה היום מאפיל ומאיר וכו' וח"א אינם עתידים לחזור כיום מה היום הולך ואינו חוזר וכו'. עו"ן מ"ש בספרי כל מקום שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים בכתבים הוא אומר וכו' וכו' לי בישראל הוא אומר כי לי בני ישראל לעולם. עו"ן מ"ש הש"ע דהיכא דכתיב בשאר לישנא דמשתמע לתרי אנפי יד בעל השטר עה"ת וכתב מהראנ"ח ז"ל דהיכא דאיכא אומדנא שכך כונת השטר אזלי בתר האומדנא. וכתב הכנה"ג דהיכא דאיכא שבועה ס' שבועה להחמיר ויד בעל השטר על העליונה. מעתה יע"ן ויאמר יעקב מכרה כיום דהיינו שתהא מכירה קיימת לעולם כיום הזה שאינו חוזר לעולם כל המכירה לא תחזור לעולם וכמ"ד מה היום אינו חוזר לעולם כך עשרת השבטים וכו'. וכדי של"ת דילמא הלכתא כמ"ד שהם עתידים לחזור ודריש כיום מה היום מאפיל ומאיר לז"ק את בכורתך לי ר"ל שתכתוב בשטר המכירה תיבת לי וכ"מ שנאמר לי לעולם משמע. ויאמר עשיו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי והיינו לכיון דע"י מכירה זו אני נצול ממות בודאי הוא אומדנא דמוכח דהמכירה לחלוטין לעולם ובמילת כיום דהבא כ"ע מהו שהיא לעולם כיום שאינו חוזר לעולם וא"כ למה זה תי' לי למאי איצטריך לכתוב בשטר תי' לי כיון דאיכא אומדנא דמוכח דהמכירה לחלוטין א"כ אינו צריך לי ולמה זה תי' לי ויאמר יעקב השבעה לי כיום דמלבד דצריך לכתוב בשטר תי' לי ותי' כיום אלא גם שבועה בעינא דתשבע על לשון זה דכל לגבי דידי אדרבה איכא אומדנא להפך שאינה מכירה ועולמית שהרי איך יתכן בדבר קל סעודה מזו שאין בה ממש ימכור הבכורה שהיא

דבר יקר הערך א"י אינו אלא לפי שעה מרוב צערו ברעב וכיון דאיכא אומדנא להפך א"כ חזר הדין יד בעל השטר על התחתונה מש"ה אנכי רוצה שתשבע דהשתא הוי ס' שבועה להתמיר ובתיבת לי לא סגי דאפשר דדוקא לגבי ה' לי לעולם לא לגבי ב"ו לכן אל תניחני בס' ולכן וישבע לו וימכור ע"כ.

בא"א פי' הגו' כונת הפ' הגו' והוא בהק' מ"ש מרן דאם א' תבע מחבירו מנה והודה לו בפני עדים שהוא חייב לו אינם יכולים להעיד עליו שהוא חייב לו שאם יטעון משטה אני כך נאמן ופטור. אכן היינו דוקא כשאדם תובעו או שיבא טענת משטה שכן דרך בא להתל להודות לחבירו כשתבעו דבר שאינו חייב בו אבל אם הודה מעצמו הסכימו כל הפוס' דאינו יכול לומר משטה אני כך. עו"כ הטור וזא דנאמן לחמר משטה ה"ד שתבעו שלא בשעת מיתה אבל תבעו בשעת מיתה והודה לו אינו יכול לומר משטה דאין אדם משטה בשעת מיתה. וכתב עוד דאם הודה בשעת מיתה אפי' קם אח"כ על רגליו ותבעו חייב לשלם לו דהא אין אדם משטה בשעת מיתה. אמנם הכנה"ג כתב דוקא שמת מאתו חולי דסופו הוכיח דלא היה משטה ולכך טענינו לבניו אבל כשקם מאתו חולי איכא למימר אמת הוא דאין אדם משטה בשעת מיתה אבל החולה זה נכון לבו בטוח שלא ימות מחולי זה דלב יודע מרת נפשו ולכך השטה. ער"ן מ"ש הבעה"ת דאם הודה לחבירו ונשבע אינו יכול משטה. עו"ן דעשיו באותה שעה היה אוהו בולמוס ומסוכן למות. כתב הרב צפנת פענח דבאמת יעקב היה הבכור שהוא טיפה ראשונה אלא שביקש מעשיו שיודה לו בה ולא יערער וז"ש את בכורתך לי כלומר שלפי האמת היא לי ע"ש. ועפי"ה יע"ן ויאמר יעקב מכרה כיום כתרגמו כיומא דילתן ופירש"י כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה גמורה וברורה דלא לטעון עלי למחר משטה אני כך וכ"ת דברי קי"ל דלא שייך משטה אלא בתבעו והודה אבל אם הודה מעצמו ליכא טענת משטה לו"ק דגם הכא שייך השטאה שהרי אני תובע ממך את בכורתך שהיא לי שאני בכור מטיפה ראשונה וא"כ יכול אתה משטה תסבור כמ"ד שהעיקר שעת הלידה וכל הודאתך עכשיו היא השטאה ולכך אני מבקש מכירה ברורה דלית בה טענא השטאה. אז השיבו עשיו ודאי מהא לא תיתוש כלל לטענת משטה שהרי אתה רואה בעיניך שאני הולך למות וכיון דהוי מסוכן למות הרי כתב מרן דאין אדם משטה בשעת מיתה א"כ שפיר אני יכול לומר לך למה זה לי בכורה ואני מודה שהיא שלך ואיני מערער עליה ולטעון משטה. אמנם יעקב חשש דשמא יאמר קי"ל כס' הכנה"ג דזה לא נאמר אלא היכא שמת מחולי זה אבל אם קם מחוליו יכול לטעון משטה דאדם יודע בעצמו שאינו בר מיתה משו"ה אמ"ל השבעה לי על התדאה הזאת וכמ"ש הבה"ת דאם נשבע אינו יכול משטה ואז וישבע לו וימכור וכו', את"ד ז"ל.

והרב שד"ה פי' כונת הנה אנכי הולך למות וכו' ותוא דידוע דמה שנתן יעקב נפשו על הבכורה משום דהעבודה בבכורות וכל הדינים העונשים תלויים בה. וידוע שכל השבטים היו מרובים באוכלוסין חוץ משבט לוי שתארוך היה מכלה בהם. וז"ש הנה אנכי הולך למות כיון שהעבודה בבכורות והארוך היה מכלה בהם א"כ למה זה לי בכורה. א"נ ר"ל כי בחייו כשהוא הולך נקרא מת ע"ד רשעים בחייהם קרויים מתים. עוד פי' במשול"ל שכל הכהנים היו מתים בחולי מעים מפני שהיו הולכים כל היום יחפים ע"ג הרצפה וכשאמ"ל יעקב דיני העבודה אמ"ל עשיל הנה אנכי הולך למות תיבת הולך דייקא שבשביל ההליכה ע"ג הרצפה ימות א"כ למה זה לי בכורה. עכ"ד.

והרב אוה"ח פי' מ"ש מכרה כיום וכו' במאי דקי"ל אין אדם מקנה דשב"ל אכן איתא במציעא צייד שאמר מה שיעלה במצודתי היום מכור לך והוא עני שאין לו מה יאכל ממכרו קיים והטעם משום כדי חייו וכתבו הגאונים שאין הטעם תלוי באומרו היום אלא ה"ה יום אחר ממכרו קיים משום כדי חייו ולא אמרו היום אלא לשלול מה שיעלה במצודתו ל' יום או שנה שהוא יותר מכדי חייו. מעתה יובן דכיון דהבכורה יש בה כמה פרטים שאינם במציאות עדיין ועדיין לא באו לעולם וכפי הדין אין אדם מקנה דשב"ל לכן נתחכם יעקב באומרו מכרה כיום פי' כדן כיום מי שאמר מה שתעלה מצודתי היום שהתירה לו משום כדי חייו ת"ג כיון שאתה עייף ורוצה למכור משום חיותך המכר קיים וזולת זה אין לה מקום לחול הקנינה. לזה הצדיק עשינ

את דבריו ואמר הנה הוא הולך למות ואין לך תקנת כדי חייו גדולה מזו ובדאי שהמכירה קיימת ע"כ.

ובמד' אמרו ויבו עשיו את הבכורה מה ביזה עמ' תחת"מ ביזה עמ' ע"כ. וכתבו המפ' דתיבת את קדריש ורמו מהר"ח פלאג'י ז"ל א"ת ר"ת א"ף ת'חית. אך ק' מה תלוי זב"י. יובן לענ"ד במ"ש בגמ' הני כהני שלוחי דידן וכו' וכתב הרב לק"י ז"מ אי שלוחי דרתמנא צריך הכהן להיות צדיק ואי שלוחי דידן א"צ. וידוע מ"ש בסנהדרין לתחת"מ מה"ת ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן וכי לעולם קיים אלא מכאן שעתיד לקום איכא דאמרי מה אהרן חבר וכו' וידוע מה שנתן יעקב את נפשו על הבכורה שאמר רשע זה וכו' א"כ מכאן נר' דסבר יעקב הני כהני שלוחי דרתמנא וצריך הכהן להיות צדיק א"כ מוכרח הפ' ונתתם לאהרן וכו' פי' אהרן חבר וכו' וא"כ מעתה ליכא למילף לתחת"מ מן התו' ומעתה הוא מבואר ודו"ק.

באו"א פי' מהר"י אלגאזי ז"ל כונת הפ' מכרה כיום וכו' במ"ש הרב תה"ד ז"ל סי' תי"ח במי שאמר לחבירו בא ואכול עמי ואכל דחייב לשלם דמי מזונות וראיה מההיא דקרע את כסותי וכו' וכ' מר"ן ז"ל שהרי"ף ז"ל חולק על תשו' זו שפסק שהמפרנס יתום סתם אינו יכול לתובעו וכתב הכנה"ג ז"ל לחלק דהרי"ף איירי כשפרנסו בתורת ג"ח ונתת"ד איירי כשלא פרנסו בתורת ג"ח ותפ"מ כ' דאם המאכיל הוא קרובו סתמא ע"מ לפטור הוא. גם מתשו' מהרמ"א סי' ע' נראה דלא אמרו לפטור אלא כשפרנסו הוא עצמו בלי בקשת המתפרנס אבל אם ביקש ממנו להתפרנס חייב וכתב שם שהוא חולק ע"ז ולא שנא אלא לעולם חוזר ומשתלם עמו. והש"ך כ' דאם קרא לאורת הסועד אצל בעה"ב אחר בחנם פטור האורת דדעתו לאכול בחנם דהא דחוזר ומשתלם ממנו אינו אלא כשלא היה מוצא במקום אחר. ובכן יובן דיעקב אע"ה רצה לברר את מקחו כדי שלמחר אם יאמר לו לעשיו תן לי הבכורה חלף האכילה לא יוכל לומר לו דס"ל כהרי"ף דהמאכיל את חבירו סתם אינו חוזר ומשתלם ממנו ע"כ אמר מכרה כיום ר"ל שאני מפרש קודם שתאכל שאיני מאכילך כ"א עוד שתמכור לי את הבכורה חלף האכילה דבכגו"ד שהתנה בפ"י גם תרי"ף יודה. ועשיו תשיגו כי לא היה צריך לזה יען שהוא תבע ממנו להאכילו כמ"ש הלעיטני וכו' ובכגו"ד חייב כס' רמ"א ז"ל. וגם מטעם ה"ב כי אינו מוצא במקום אחר בחנם כי נגעלו ממנו שערי ג"ח ובכגו"ד חייב כס' הש"ך ז"ל. ורמו לו ב' סברות הללו באומרו הנה אנכי ר"ל אנכי מבקש שתצילני וגם הולך למות ברעב ולא מצאתי במקום אחר לאכול ובכגו"ד אין פטור אותי מלשלם לך. אמנם יעקב ידע שכוונתו לרמותו מתמת שראה שקודם ששאל הלעיטני וכו' שאלו מה טיבו של גזיר זה והשיב לו שהוא תבשיל של עדשים שעושה לסעודת ג"ח בשביל אותו זקן ומתוך כך תבע לאכול ולמחר יאמר לו מאחר שהוא עסוק בג"ח מסתמא כשתאכילו בתורת ג"ח היה שהיה נוטה למות ובאנו לחי' הכנה"ג דאם כונתו לג"ח פטור או אם האוכל הוא קרובו סתמא ע"מ לפטור הוא וע"כ דייק בלשונו וקאמר השבעה ל"י כיו"ם וכתבת לי רמו לי שקרובו הוא וז"א לי שאחים אנחנו וכתבת כיום רמו לו שמחמת שאותו היום היה עסוק בג"ח א"כ מב' טעמים אלו יכול לפטור עצמו לכן איני מאמין אלא בשבועה ע"כ.

והרב משכנות יעקב ז"ל כתב וז"ל יל"ד במכירה זו ע"מ לא נתעורר יעקב אע"ה עד עכשיו. גם כפל הפ' ויעקב נתן לעשיו. אך יראה לענ"ד ענין נכון לפי שידוע שאין לבן חזקה בנכסי אביו בפרט בהיותו סמוך על שולחן אביו לכ"ע אין לו משלו כלום. ער"ן מאי דקי"ל דהאבל סעודה א' אסור לאכול משלו. ובוה נאמר דיעקב אבינו שומא היתה בלבו מיום עמדו על דעתו ליקח בכורה זו אבל מה יעשה ואין בידו ממון ובפרט מה שהקדים שהיה יושב אהלים ר"ל דבשלמא עשיו שהיה איש שדה היה תחת האפשר שיהיה לו שום דבר מסוגל אבל יעקב שהיה בביהמ"ד כל היום עני היה באותה שעה. וכשמת אבינו הוקן מצא ב"ח לגבות את חובו כי הוא אמר לאביו יצחק ביום מיתת אברהם מה געשה לתומין לך הבראה ואין לי משלי כלום אם טוב בעיניך תן לי במתנה קצת מעות ע"מ שאין לך רשות בהם ויהיו שלי ואעשה ההבראה וכן עשה ויזר יעקב גזיר משלו ויבא עשיו וכו' ויאמר הלעיטני נא וכו'. ובוה א"ש מה שיל"ד וכי כ"כ שפל רוח היה עשיו שהיה שואל התבשיל ממנו בלשון נא ובקשה לא קפחו על שוקיו באומרו מכרה כיום לטעון עליו וכי משלך הוא או מה מידך אקח וכן בדין דהתבשיל.

ממון אביהם הוא ויד שניהם שזה בו ובמ"ש א"ש כי היה של יעקב אבינו ע"ה לבדר הלא מעתה מצא יעקב פ"פ לשאול הבכורה ממנו והו טעם הכפל ויעקב נתן לעשיר לרמוז זה כי הוא הנותן, א"ד ז"ל.

והרב לב אריה ז"ל פי' כונת הנה אנכי וכו' כי עשה זה בערמה שאמר בלבו אף שיעשה כל רשעות שבעולם יתאבל עליו כמ"ש דוד לאכשלונו בני וכו' ואסקיה מגהינם אמנם בזוכרו שהוא בכור יתכן לא יתאבל אביו עליו כמ"ש מורם ביו"ד סי' שע"ד שי"א שאין מתאבלים על בן הראשון או בן הבכור, לכן מכר הבכורה וחשב שיעקב ימות קודם ויתאבל את"כ אביו עליו ויהיה לו תקנה. לו"א הנה אנכי וכו' ר"ל ברשע א"כ למה זה לי בכורה דכשאינו בכור יש לו תקנה שיתאבל אביו עליו ע"כ.

באו"א פי' הרב אסמ"מ ז"ל עפ"י מ"ש בזה"ק דבאותיות הא"ב היתה התי"ו שהיא אחרונה עומדת בפתח לכן יצאה ראשונה לשאול דבה יתברי עלמא. וז"ש מכרת כיום ר"ל כיום בריאת העולם דבאו האותיות לאחר דהואיל ונבראת באחרונה יצאה ראשונה כן הדבר אצלי כמש"ל משל לשפופרת ונמצא אני יעקב ראשון ליצירה ולי ראויה הבכורה. ומצינו שם בזה"ק דחשיב הקב"ה לתי"ו דמשום שהיא חותמת דמות אינו נכון שיברא העולם בתי"ו. והשתא דינו שהשיב עשיו הנה אנכי הולך למות דבתחי' הייתי סבור דהראשון ליצירה הוא הא' לכניסה והיה בדעתו דנברא העולם כאל"ף דמריקה חיים דאל"ף היא מקור חיות העולמות דהוא ב' יודי"ן עם וי"ו גי' הוי"ה אך השתא דאמרת דביצאה אינו הא' כ"א התי"ו ותי"ו רומז למות א"כ הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה יותר טוב דלא אהיה בכור ולא תהיה אחיותי באות ה' דהיא מיתה. וז"ד.

ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו ויתפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה. ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. פי' החיד"א ז"ל בחומ"א דרך מוסר בתק' מ"ש בגמ' עבירה מכבה מצות ואינה מכבה תורה וק' ע"ז מ"ש רבינו האר"י ז"ל משם חזו"ק דכל תורה שלומד בעתו רשע הולכת לסט"א. והתי' הוא דיש הפרש בין כשעובר עבירות והוא בדעתו להיות צדיק רק דיצירה אנסיה לעבור בשוגג או במזיד. בענין זה אמרו עבירה אינה מכבה תורה אבל כשעובר ופורק עול ודעתו להיות רשע או סט"א לוקחת כל התורה והמצות שלו. וז"ש דהע"ה יבושו זדים כי שקר עותוני באומרים דעבירה מכבה תורה זכיון שעבר עבירה אסור ללמוד כמ"ש מה לך לספר חקי אבל טועים הם ושקר עותוני דעבירה מכבה תורה. דזה לא נאמר אלא ברשע הפורק עול מלכות שמים מעליו אבל אני אשיח בפקודיך כי אני נושא עולו ית' ואשיח מסיבת שהם פקודיך והוא תו' לשמה וז"ש ויריבו רועי גרר הם המקטרגים מסט"א שגוררים האדם לגהינם עם רועי יצחק שהם מליצי יושר לצדיק ונקראים רועי יצחק ע"ש הצדיק שנקרא יצחק לעת"ל ע"ש ותשחק ליום אחרון. והמליצים היו אומרים דעבירה אינה מכבה תו' ורועי גרר היו טוענים לנו המים כל התורה שלמד היא לסט"א וזכו בדין ויקרא שם הבאר שהיא באר מ"ח התו' עשק שעשקה ונ"ט למה עשקה כי התעשקו עמו דהט' דעבירה אינה מכבה תו' היינו דוקא כשלא פרק עול אבל הם שנתחברו עמו ופרק עמ"ש מעליו לכן זכו בדין. ויחפור באר אחרת שהתחיל הרשע להרהר בתשו' אבל לא נפרד מהסט"א ולא שב כהוגן ויריבו גם עליה שעדיין מלוכלך בעבירה ויקרא שמה שטנה אותיות השט"ן כי הוא חלקו אכן כשועתק משם מן הסט"א משם גי' ש"פ דשף מדוכתיה ועשה תשו' גמורה ולמד אז ולא רבו על באמ"ה היא התו' ויקרא שמה רחובות לשון רבים ששב מאהבה וזרונות נעשו זכיות וזהו רחובות ויאמר כי עתה היא התשו' עי"ו הרחיב ה' לנו דגם עבירות נעשו זכיות ופרינו כל הפירות מתו' ומצות הם בארץ החיים הכל בג"ע שאין היר שולטת בהם ואוכל מפירותיהם בעוה"ז והקרן לעוה"ב. א"נ כי בכח התשו' נהפך הדין לרחמים כי אלהים במילוי יודי"ן גי' ברחמים וז"ש כי עתה הרחיב ה' לנו גי' אלהים שהוא דין וה' מדת הרחמים הרחיב לנו גי' אלהים שיהיה במי' יודי"ן שהוא גי' ברחמים. א"ד ז"ל מתוקים מדבש ונופת צופים.

והרב בדרך יצחק פי' כל המשך הפ' הגו' וכת' ויהי רעב בארץ וילך יצחק אל אבימלך וכו' וישב יצחק בגרר וישאלו אנשי המקום לאשתו וכו' ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך וכו' ויאמר אך הנה אשתך וכו' ויצו אבימלך הנוגע באיש הזה וכו' ויזרע יצחק בארץ ההיא וכו' ויגדל האיש וכו' ויקנאו אותו פלשתים וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו וכו' ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו וכו' וילך משם ויחן בנחל גרר וישב שם וישב ויחפור בארות המים ויריבו וכו' ויחפור באר אחרת וכו' ויריבו גם עליה ויעתק משם וכו' ולא רבו וכו' כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. יל"ד א' למה שאלו אותו על אשתו. ב' למה ציוה אבימלך הנוגע באיש הזה וכו'. ג' מה שפירש"י מאה שערים ממה שאמדוהו למה אמדוהו אי למעשרות נחא אלא למ"ד לא למעשרות למה אמדוהו כמה יוצא. ד' מ"ש ויגדל עד כי גדל מאד שהיו אומרים ובל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהו של אבימלך מאי ג"מ בזה ועוד ק' למה קנאו אותו פלשתים אם ה' ברכו. ועוד אבימלך למה עתה הסכים עמהם ואמ"ל לך מעמנו ומהו נ"ט כי עצמת ממנו מאד גם כשהלך למה הלך לנחל גרר. וגם מאי דעתם לרועי גרר לומר לנו המים והלא עבדי יצחק שחפרו. גם למה רבו על השניה ועל הג' לא רבו. גם מ"ש כי עתה וכו' ופרינו וכו' המים גרמו שיפרו.

אכן יובן בהק' מ"ש בפ' חזקת ד' כ"א אמר רב הונא פשיטא לי בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב ואי שייך בכרגא דמלכא לא מצי מעכב ופירש"י בר מתא אבר מתא מצא מעכב מלעשות כאן את אומנותו ולהביא כאן למכור סחורתו ואי שייך בכרגא דמלכא שנותן כסף גולגלתו למושל העיר הזאת לא מצי מעכב עליו ב"מ מלמכור סחורתו ולעשות אומנותו. ומבואר שם הטעם בגמ' דמאי דמצו בני העיר לעכב על האורחים מלמכור שם משום דאמ"ל קא פסקת לחיותיך. וענין זה הוא נקרא בפוסקים חזקת הישוב דכיון דבני העיר החזיקו הם בישוב זה מקודם שוב אין יכולין בני עיר אחרת לבא לעירם ולהתיישב שם עמהם ויעשו אומנותם וימכרו סחורתם משום דקא פסקי לחיות בני העיר שהם היו מרויחים אותו הרווח שהרויחו אלו. וכתב מור"ם סי' קנ"ו בני עיר א' שברחו לעיר אחרת מחמת דבר או רעב אין בני העיר יכולים לעכב עליהם מלהרויח בעיר כשיעזר חיותם עד שיעבור זעם וכפי טיפול ביתם ומיעוט עסקם ישאו בעול כרגא דמלכא שלפי רבוי העם המלך מטיל מס עליהם. ואמר' גמ' בפ' חזקת פרדכת מסייע מתא וה"מ דאכילתיה מתא אבל אגדסקי סיעתא דשמיא וכו' גאון אגדסקי מלשון חותם שהמלך נתן לו חותם שיהיה פטור ושיהיה בן חורין דמעתה אין יכולים בני העיר לטעון עליו חזקת הישוב ולא מסים. נמצא"ל אף דבני הישוב יכולים לעכב על אחרים אבל אם בא אחד מחמת דבר או רעב אין יכולים לעכב עליו ובלבד שיפרע עמהם מס ויעסוק כפי טיפולו וחיותו דוקא לא יותר. עו"כ הכנה"ג דדוקא בני העיר יכולים לעכב אבל בכפרים אין יכולים לעכב על בני עיר אחרת. אבל הרשב"א ס"ל דאם בכפרים יכולים לעכב. אכן מוהר"ט כתב דכפרים שהם מחוץ לתחום שבת של העיר אין יכולים לעכב דחשיבי כחוץ לעיר כדאמר' במגילה כרך וכל הסמוך לו למעוטי חוץ לתחום ע"כ. ומינה נראה דה"ה העיר אשר בנחל אין יכולים לעכב כדאמר' במגילה וכל הנראה עמו פרט ליושב בנחל. מעתה נבוא למכון הפ' שבאו לרמוז הדינים האלו שמפשט הפסוקים נראה שהם גירשוהו מן הישוב שלהם. אמר תחילה ויהי רעב בארץ וילך יצחק וכו' להקדים תחילה שהליכתו היתה לשם מחמת רעב לא להשיג גבולם ולפסוק מחייתם אלא מחמת שהיה רעב. בארצו וכיון שכן אין יכולים לעכב עליו כמ"ש מור"ם ו"ל והו' זכותו של יצחק ואח"כ אמר וישב יצחק בגרר שבא להתיישב שם איש וביתו וטיפולו עמו לא כאורח נוטה ללון בדרך יום פה ויום פה ודבר פשוט שדין זה דוקא במי שבא להתיישב אבל אורח ההולך ממקום למקום כדרך סוחרים המתזרים בעירות על איש כזה אין לטעון שהכל יודעים שהיום כאן ולמחר הולך. לכך כאשר ראו פלשתים שמבין ריסי עיניו נכר שדעתו להתיישב משו"ה וישאלו אנשי המקום לאשתו לדעת אם באמת בא להתיישב וטיפולו עמו או אם הוא עובר אורח וזו אינה אשתו לכך הוצרכו לשאול לאשתו דג"מ לדיתה אם יעכבו עליו או לא. והגיד הפ' ויאמר אחותי היא ולא משום שרצה לתעלים דבלאו"ה אין יכולים לעכב כמ"ש אלא הטעם שאמר כן כי בא וכו' וסו"ד וישקף אבימלך וידע שהיא אשתו ואחר שנודע שהיא אשתו אחר כי ארכו לו שם הימים ונתיישב בעירם איש וביתו מעתה יכולים לטעון

עליו טענת חזקת ישוב. ולפחות אף לפי דינו שהוא בא מחמת רעב ולא מצו לעכב עליו עכ"ז צריך לישא עמהם במס וכדי שלא יבואו בני העיר לגרשו או לתבוע ממנו מס לכן ויצב אבימלך הנוגע וכו' והמלך עצמו פיטרו וכבר כתבנו שאם המלך נתן לו חותם פטור ואין יכולים לא לגרשו ולא לתבוע ממנו מס ולכן כתב ויורע יצחק בארץ ההיא שכבר יש לו רשות מן המלך להתיישב וימצא בשנה ההיא מאה שערים ודרו"ל ממה שאמדוהו וק' אומד זה למת אלא שאמדוהו כמה צריך כדי טיפולו וחיותו שאינו יכול לעשות יותר כדי שיתעשר לכן אמדוהו כמה כורין יורע כדי שיעלה לו מהם כדי חיותו ומאת ה' היתה זאת וימצא מאה שערים ממה שאמדוהו דבאמת אין הדין עמהם דכיון דהמלך נתן לו רשות להתיישב הרי הוא כאחד מהם ואין להם לעכב עליו. ומלבד ברכה זו שהיא הפך רצונם אלא ויגרל האיש וכו' עד כי גדל מאד שהיו אומרים ובל פרדותיו וכו' כתב הרא"ם דהיו רואים בובל פרדותיו סי' ברכה ולא כו"ו של אבימלך שלא היו רואים בו סי' ברכה והיו כל הרואים קונים ממנו דוקא ולא מבני העיר ופסק חיותם ולכן ויקנאו אותו פלשתים שהיו רואים שאין קונה מהם דבר לכן מה עשו אף הם סתמו את הבורות כדי למעט חיותו עד שלא יכל להתיישב. ואז גם אבימלך הסכים עמהם שהדין אתם ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד שאפי' ממני שאני מלך עצמת עד שהיו אומרים זבל פרדותיו וכו' וקא פסקת חיותי וחיות אנשי העיר ובדין הוא שיעכב עליך ולהוציאך מן העיר לכך לך מעמנו. וכאשר ראה יצחק שגירשוהו אז וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר שדינא הוא שאינו נידון ככרך עצמה שגירשוהו ממנה שהוא עמוק ואינו נראה עמה ולכן ויחן בנחל וקבע דירתו שם וזהו וישב שם. ולכן כיון שבני גרר עתה אין יכולים לטעון עליו שום דבר לכן וישב יצחק ויחפור וכו' דמעתה ברשות עצמו הוא עושה כמ"ש דבכפרים אין יכולים לעכב עליו. אכן רועי גרר רות אחרת היתה אתם לאמר ויריבו רועי גרר וכו' לאקר לנו המים הכוונה דאנן ס"ל כהרשב"א דאף בכפרים יכולים לעכב וא"כ אלו המים לנו הם שעדיין אתם בגבולינו ולא הועילו חכמים בתקנתם שחנה בנחל ויחפור באר אחרת ויריבו גם עליה כראשונה. אז ויעתק משם שהרחיק נדוד אל מקום רחוק מן העיר וגבולותיה ואז ויחפור ולא רבו עליה לכן ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה שהרחקתי מגרר הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ דמעתה לית מאן דימחי בידן על הארץ שכבר יצאנו מגבולם. את"ד ז"ל.

והרב כל"י פי' כונת הפ' ויריבו וכו' בהק' מה שפי' הרמב"ן כונת בארות הללו על ענין בית ראשון וב' וג' וידוע שבבית הראשון היה שנאה ומריבה בין נשיאי ישראל שנקראו רועים ונחרב הבית בסיבת המריבה שהיה בין מלכי ישראל ומלכי יהודה. אבל בבית שני היתה שנאת חנם בין הכל כי פשה הנגע בכולם עד אין מרפא. ע"כ כתיב בבאר ראשון ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לרמוז על העתיד שתהיה מריבה בין רועי ישראל ואגב גררה רבו גם רועי האומות עם ישראל ע"כ קרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו שאינו דומה המתקוטטים על איזה דבר שביניהם לבין המתקוטטים בחינם על לא דבר. וזה ההבדל היה בין בית א' לב' כי השנאה שהיתה בין רועי ישראל בבית א' היתה על עסק המלכות ועי"ז רבתה המשטמה ביניהם אבל שנ"ה של בית ב' היה על לא דבר לכן נקראת שנאת חנם שלא היתה ביניהם איזה דבר ואפי"ה היו שונאים זל"ז אין זה כי אם רוע לב והשטן היה מרקד ביניהם לכן אמר ויחפרו באר אחרת שהוא בית ב' ויריבו גם עליה לא אמר הרועים שרבו אלא הכל לכן ויקרא שמה שטנה כי לא מצאו סיבה לשנאה אלא השטן היה מרקד ביניהם. אכן בבאר הג' שהוא בית ג' לא רבו עליה כי יבנה ע"י מלך המשיח שנא' בו למרבה המשרה ולשלום אין קץ ע"כ קרא שמה רחובות כי אז ירחיב ה' את גבולם כי בזמן שיש מריבה בין ב' אנשים אף שיהיו בעיר גדולה והארץ הנה רחבת ידים לפניהם עכ"ז צר להם המקום ולא ייטבלם. לא כן כשיש שלום אף שפרינו בארץ ויהיו חדרים רבים עכ"ז הרחיב ה' לנו אף שפרינו בארץ הרבה עכ"ז הארץ רחבת ידים לפניהם כמ"ש בגמ' כד רחמתין עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן. עכ"ד ז"ל.

והרב ברית אברהם בושערא ז"ל פי' כונת הפ' הגז' דרך רמז על ענין בית א' וב' וג' והוא בהק' מ"ש ו"ל שבזכות העקידה עתידין ישראל לצאת מבור הגלות והבט נא וראה וספור שם יצחק גי' רח כמנין בור' שסוכותו נצא מבו"ל תגלות וכן

תראה בפ' ויעקוד את' נצחק' בנו' וישם' ס"ת תקו"ם שבזכות העקידה יקיים בנו אתה תקו"ם תרחם ציון. וכן בפ' את' אברהם' ושבועתו' ליצחק' ס"ת תקו"ם שע"י שפשט צוארו ע"ג המזבח נבנה בהמ"ק הנקרא צואר כמש"ה ויפול על צוארי שבכה על ב' מקדשים כד"א צוארך כמגדל השן. וזה רמז הפ' הן כל אלה יפעל אל וכו' יפעל אל זה ביהמ"ק דכתיב ביה מכון פעל"ת: ה' פעמים שלש עם גבר בזכות יצחק שמדתו גבורה וגם גבר"ר עם ג' אותיות עולה ר"ת כמנין יצחק שבזכותו נצא מבוא"ר הגלות ויבנה ביהמ"ק. וזהו כונת הפ' ויחפרו עבדי יצחק בנחל פי' ע"י מעשים טובים של יצחק הפריחו הרפואה וזהו ויחפרו אותיות ויפריחו הפריחו בנחל שהיא הגאולה כדכתיב ונתל ח' את יהודה חלקו וימצאו שם באר מים חיים במקום בור גלות מים סרוחים יהיה באמ"ח שהיא הגאולה ע"ד יצאו מים חיים מירושלים וזהו וימצאו שם בזכות העקידה הנאמר בה ויעלהו שם לעולה. והנה בגאולה ראשונה נאמר ויריבו רועי גרר הסט"א הנקראת גרר שגוררים ויונקים מן הקדושה לאמר לנו המים ר"ל לא ישבו בגלות מצ" כ"א מספר לנ"ו שם אלהים אחד ועדיין נשארו ד' אלהים ג' שמ"ד ומחמת כן צריך שיחזרו לנו המים אלו ישראל מים קדושים להשלים בגלות עוד ד' אלהים שהם ג' שמ"ד וזהו ויהי רי"ב בחילוף אתב"ש שמ"ג ע"ה ג' שמ"ד. ובעזה"ר נצחו בטענתם ונחרב הבית ועליו נאמר ג"ת דרך ה' ג"ת ג' גר"ר ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו קרי בה עמן בפת"ח כי חורבן בית א' היה על ביטול תורה כדכתי' על עזבם את תורתו וזהו כי התעשקו עמו בהבלי העולם ולא למדו בתו' ויחפרו באר אחרת וזה בית שני ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה שהיה שני"ח ביניהם עי"ו לא קיימו ה' חומשי תו' כי אם היה אחדות ביניהם היה זה נוטל מזה וזהו עליה עלי ה' שהיה ה' חומשי תורה. או עליה הם הת"ח שביוזו בה ת"ח כמ"ש ועליה לא יבול ועי"ו נחרב גם בית ב' ויעתק משם ויחפור באר אחרת שהוא בית ג' כשיבנה בב"א ולא רבו עליה כי בזכות יצחק יתמיד ולא יהפך להיות רב"ו ג' יצחק ולתזור לבור"ר גלות אלא יעמוד לרוב"ב שנים רוב"ב במקום רב"ו ולא עוד אלא שיחזור יצחק בשי"ן במקום הצד"י שהיא ראש תיבת צרה יהיה שי"ן ראש תיבת שד"י שיאמר לצרותינו די וישחק בשי"ן ג' תי"ח שע"ו יתקיים ביהמ"ק ולא יח"ת מפני כל. וזהו אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק שיהיה יצחק בשי"ן או יהיה ברית עולם. וזה יהיה כשתהיה הגאולה ע"י הקב"ה אזי לא יהיה אחריה שעבוד כמ"ש ע"פ בכל צרתם וכו' וזהו ויקרא שמה רחובות וכו' כביכול ה' בעצמו הרחיב לנו להוציאנו מן הגלות הזה וע"כ נאמר בבאר הני' ויחפור בלשון יחיד שתהיה הגאולה ע"י יחידו של עולם ועי"ו ופרינו בארץ שהיא א"י שתרבה הדעת להבין סוד התורה וזהו ופרינו ע"ד טוב פריי מחרוך. גם ויעתק שתהיה ע"י עתיק יומין ועי"ו ויעל משם באר שבע שהיא המלכות. וזהו רמז הפ' כבוד לאיש שבת מריב כבוד יהיה לאיש שהוא הקב"ה כשישבנות הריב דרועי גרר שהם הקלי' ועי"ו יהיה ה' והכסא שלם. א"נ שבת מריב שישבנות הריב ויתתפך באתב"ש גש"ם ר"ל בזמן שיהיה בית יעקב א"ש ובית יוסף להב"ה א"ש ולהב"ה ג' גש"ם אז יהיה כבוד להשי"ת שיהיה הכסא שלם ואז יהיה ה' למלך. וזהו הרמז בר"ת כ'בוד ל'איש ש'בת ר"ת שכל שתרבה הדעת ולא ילמדו עוד איש את רעותו. וס"ת לאיש שבת מריב שבת שאזי יהיה העולם כולו שב"ת. גם רמז למ"ש אם ישמרו ישראל ב' שבתות וכו' וזהו שבת אותיות בת הרי שבת אחד וס"ת לאיש שבת מריב הרי שבת ושני ע"י שמירת ב' שבתות תהיה הגאולה ויהיה כבוד לאיש מלחמה כביכול. וזהו ויקרא שמה רחובות כי הרחיב ה' את לנ"ו שהוא ד' אלהים שנשאר ממצ' ושמ"ת דישחט יצה"ר ויבוקש ביצה ולא תמצא לו"א ופרינו בארץ ושעכ"ו יהיה חשק ותאוה לדבר מצוה את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב ערבי נחל ז"ל כונת הפ' הגז' ודקדק דתיבת לאמר יתירה. וגם למה בראשונה קראו אותה עשק שאין פירושו ערעור רק עשק בעלמא והשניה ושטנה גם ענין הריב התוא הלא אבימלך ואנשיו קיימו ד' מצות ב"ן וא' מהם הדינים וא"כ למה להם לריב ילכו לדין ויקוב את ההר הלא אבימלך אמר הגוי גם צדיק תהרוג משמע שמוהר בוז מצות ב"ן. אכן יובן דרך צחות במאי דקי"ל בדין זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי מוקמינן ליה בחזקת מי שהוא מוחזק בה עתה אבל זה אומר של אבותי וזה אומר שלי הוא שקניתי וכדומה מוקמינן ליה בחזקת מי שבא בחזקת אבותיו.

בז"ו הכל דמעיקרא אמר קרא וכל הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וישב יצחק ויחפור ואהא קאמר ויחפרו עבדי יצחק בנחל יתכן לומר דקאי אדלעיל שבאר זה היה א' מהבארות של אברהם אשר סתמום פלשתים וכבר נשכח מכל אדם שהיה שם לאברהם בארות ולא היה ידוע רק ליצחק ועכשיו כשחפרו ומצאו זה הבאר אמרו רועי יצחק שבאים בחזקת אבות כי באר זה של אברהם הוא ורועי גרר אשר הם מקדם יושבי הארץ המה ואבותיהם באו ג"כ בחזקת אבות כי להם הארץ ומצד זה לא הלכו רועי גרר לדין עם רועי יצחק על אודות הבאר כי הבינו שהם יזכו שהם באים בטענת אבות ומוחזקים אך הריב היה להם עם רועי יצחק ונתנוכחו עמהם באומרים שאתם צדיקים משרתי יצחק היתכן שתטענו שקר ותזכו בדין ע"י שקר הלא לאנשים שכמותכם ראוי שתאמרו האמת שלנו הוא הבאר אנחנו חפרנוהו ואף שע"פ האמת לא תזכו מ"מ כן ראוי לכם לעשות ולא לטעון שקר שהבאר הוא של אברהם כי הם חשבו שזה טענת שקר. וזהו ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק והריב היה רק לאמר לנו המים ר"ל שרועי יצחק יאמרו טענת אמת לנו דייקא המים ואז רועי גרר יזכו בדין. משא"כ כשאומרים טענת אבות יזכו הם. וכאשר ראו רועי גרר שהם מחזיקים בטענת שהוא של אברהם לא הלכו לדין שהבינו שהם יזכו בדין ולכן קרא שם הבאר עשק עשק של ערעור אבל ערעור ותביעה לא היה כלל רק עשו עשק שיבוא הדבר לידי ערעור והיינו שהשתדלו שיטענו רועי יצחק לנו המים וכאמור ובראותם שלא שמעו להם שוב לא ערערו כלל בדין. אבל ויחפרו באר אחרת היינו באר חדשה לא מה שהיה מאברהם ויריבו גם עליה וע"ז ערערו וזכו בדין והוציאו מהם לכן קרא שמה שטנה א"ד ו"ל.

באר"א פי' תחיד"א בפנ"ד וז"ל ויריבו רועי גרר הם סיעת הסט"א שהם גוררים תאדם לעבירה ומשם יגררוהו לבאר שחת. עם רועי יצחק הם מליצי יושר על ישראל ונקראו כך ע"ש שישראל אוכלים מעקידת יצחק תמיד כמ"ש ע"פ ויקח את המאכלת. וגם בזכות יצחק יצאנו ממצרים וגם לעת"ל בזכות יצחק נצולים כמ"ש בגמ' הנה כי כן שפיר נאה לכנות למליצי יושר על ישראל רועי יצחק שהם עושים כמעשה יצחק להליץ על ישראל תדיר ולהצילם אמנם בעת ישראל גבר אויב וגדלה קטגוריא ויאמרו רועי גרר סיעת סט"א לנו המים ר"ל כל החסד נהפך לדין בעוה"ז וזהו לנו גי' אלהים המים לחסד שהחסד נהפך לדין. ויקרא שם הבאר עש"ק רמו לעשיו וארבע מאות איש עמו וזהו עש"ק ע' עשיו ש"ק גי' ת' איש דעשיו הסט"א וגונדא דיליה כי התעשקו עמו ר"ל דהעון גרם שעשקו התו' והמצות אשר עשו ולזה גם הבאר הוא הבהמ"ק ראשון שלט עשיו ת' איש כלו' סט"א וכת שלה ונקרא עש"ק. ויחפרו באר אחרת הוא בית ב' ויקרא שמה לשון שממה שטנה אותיות השטן כי שלט שטן ונחרב והיה סיבה כי הם עשו שישרה השטן ברוב המחלוקת ושנ"ח ולכן נחרב. ויעתק משם דכשיבא הגואל בב"א יסתלק השטן ממקום הק' וזה ע"י ששלום על ישראל והיו לאחדים וז"ש ויחפור באר אחרת לשון יחיד כי כל ישראל כאיש א' ויקרא שמה רחובות שהתשועה על ידו ית' כי עתה הרחיב ה' והבית בהבנותו מעשה ידי יוצר וישראל ישובו בתש"ח וז"ש ויאמר כי עתה רמו לתשו' ע"י הרחיב ה' לנו הוא עצמו ויומחק הדין הרמז בתיבת לנו גי' אלהים ופרינו בארץ שאין אחריה שעבוד וכן ר"ת כי עתה הרחיב ה' לנו גי' עולם רמו תשועה עולמית ובא לציון גואל בב"א ע"כ.

ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד. פי' הרב אברהם אנכי יצ"ו במשול' ע"פ והיה רק למעלה דרך הוא מיעוט דכשאדם עולה לגדולה למעלה למעלה בבת אחת מתרה נופל מטה מטה וכשעולה מדריגה אחר מדריגה דהיינו רק למעלה מעט מעט או אתה מובטח ולא תהיה למטה. וזה רמזו המפ' בפ' תערוך לפני שלחן נגד צוררי דהוא ר"ת ש"ח ל'כנה ח'מה נ'גדלות נגד משה בענין ישראל כשעולים בגדולה יהיה בהדרגות בתחילה כמו שחר דאינו כ"כ מאיר ושוב כלבנה יותר ושוב כחמה דמאירה הרבה ושוב כנגדלות דהם הדגלים למעלה וזה נגד צוררי אוה"ע. ולז"א ויגדל האיש לא בבת אחת אלא וילך הלך וגדל מדריגה אחר מדריגה וע"ז השיג עד כי גדל מאד ונשאר בגדולתו קיימת ע"כ.

באר"א פי' במ"ש בגמ' נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר במצא דמי שנותנים לו גדולה ראוי להשפיל עצמו. ע"ן מה שפי' הרב מערכי לב ז"ל כונת הפ'

והאיש משה וכו' דה' דמאי רבותיה דמשה הרי כי זה כל האדם הזהיר התנא מאד מאד
הוי שפל רות ואמר דחידוש של משה לפי גדולתו ושהיה גדול רבן של כל ישראל שם
מצינו ענותנותו דה"ל עוד מאד יתירה דלכל אדם מאד מאד ובמשה מאד יתירה וז"א
והאיש משה עניו מאד מכל האדם מאד יתירה מכל האדם דלכל אדם תרי והוא בתלת.
ובזה פי' הרב שער יהושע ז"ל מארח"ל והאיש משה עניו מאד הה"ד והחוט המשולש
לא במהרה ינתק ר"ל דנתקשה בעל המאמר קושיא הנו' דמאי אולמיה דמשה עניו
מאד וזה דבר השווה לכל אדם כמ"ש התנא מאד מאד ע"ז תי' הה"ד והחוט המשולש
לא במהרה ינתק דבמשה הי"ל מאד יתירה שכל האדם בשמים והוא בתלת וזה מה
שרמו הכא ויגדל האיש וילך הלך וגדל והוא דבפ' וילך דוג בדרך דרשו שהלך בדרך
ענה וכאן רמז זה נמי וילך הלך בעונה וגדל בשעת הגדולה היה כמעט עצמו בעונה
כמידת אביו אברהם עד כי גדל מאד דמשני מאד שאמר התנא גדל מאד יתירה ע"כ
אדם א"ד יצ"ו.

בא"א פי' הרב אברהם את ידו יצ"ו דרוש ו' לכלה כונת המשך הפ' הנו' במ"ש
בגדרים דף פ"ו נדרה אשתו וסבור שגדרה בתו וסבור שגדרה אשתו ה"ו יחזור
ויפר. ובגמ' למימרא דיניא אותה דוקא והא גבי קריעה תניא אמרו לו מת אביו
וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה אמרי ל"ק הא בסתם הא במפרש והתניא אמרו
לו מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו לא יצא. אמרו לו מת לו מת וסבר שהוא אביו וקרע
ונמצא בנו יצא ידי קריעה. רב אשי כאן בתוך כ"ד כאן לאחר כ"ד הא דאמר יצא שנמצא
בנו בתוך כ"ד הא דאמר לא יצא לאחר כ"ד דתוך כ"ד כדיבור דמי ע"כ. ומה טיעתה
למה שנשאל הרב שפת הים על ראובן שהי"ל חנות בעסק צרפליק ויום א' יצא מהחנות
לצורך ע"מ לחזור ובא שמעון בעת ההיא וישב בה עראי עד שיבוא בעל החנות
ומאי דביני ביני בא גוי אחד להחליף מעות ושמעון הוציא מכיסו והחליפן לגוי והרויח
בהם וכשחזר ראובן לחנות שאל לשמעון אם בא איזה גוי להחליף מעות אמ"ל כן בא
והחלפתי לו ולעצמי הרוחתי אמ"ל ראובן זה הגוי הוא מצוה שיבוא אצלי ולא הכיר
איתך וחשב שאתה בעל החנות ואם היה יודע שאין אתה בעל החנות לא היה מחליפן
אצלך שכך אמ"ל הגוי ששלחו אצלי. ע"ז השיב שהדין נותן שזכה ראובן והביא ראיה
לזה מדברי ראב"ן וכו' ולדעתי נכון הדבר לעשות פשרה בכיוצא בזה וכן עשיתי מעשה
עכ"ד. ולפי מה שנתבאר מסוגיא זו דבטעות אחד לחבירו הו"ל כמאן דליתיה ולא עלתה
לו נראה שהוא סמוכות לגדונו ולא היה צריך לעשות פשרה כאלו מספק"ל וכו'. והנה
מבואר בזה"ק דבאתר רקניא לא ישרי ברכה דהברכה היא ושפע בא מצנור של מעלה
וכדי שתתול הברכה ותתקיים ציוה יצחק ועשה לי מטעמים בעבור תברכך נפשי שיחול
השפע מידי דהוי כמו קנין שבין אדם לחבירו. הנה כי כן מצאה החקירה מקום לנוח
איך זכה יעקב בברכות כיון שהיו בטעות דדעתו של יצחק היה לעשיו ומי גרע מדין
הפרה וקריעה וכגדון הרב שפת הים ז"ל בטעות מראובן לשמעון דהריות לראובן וא"כ
למפרע לא חלו כלל הברכות על יעקב והיה יכול יצחק להדיח אותם מיעקב ולברך
מחדש לעשיו כדון יחזור ויפר והראשונה כמאן דליתא. וידוע משנ"ל דמחשבת בלעם
לברך את ישראל ומי שמברך יש בידו לחזור וליטול הברכות ולא הגיחו הקב"ה א"כ
ככה יכול יצחק לעשות. מה תאמר דבג' אמרו הא בסתם וכו' אי הכא היה כך דבשביל
שהוא בנו היה מברכו חלו הברכות על יעקב כיון דלאו איש זר הוא ברם כיון דקפיד
על עשיו בנו הגדול כי הוא הבכור א"כ נפל פיתא בבירא דלא חלו הברכות על יעקב
דכונת יצחק על עשיו דוקא. ולאידך אוקמתא דתוך כדי דיבור מהני אם היה כן דתוך
כ"ד מן הברכות נכנס עשיו ובהיותו עשיו נכנס היה לחש יצחק עדיין שיורי ברכה
פשיטא דחלו עליו הברכות. אך אם עבר שעה הרי עבר זמנו ונמצא דרבעה ויעקב יגעו
לריק ח"ו. אכן נראה ליישב לזה עפ"י מ"ש במד' ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק
ח"א בכורה נתן לו וח"א ברכה נתן לו. ופי' דלא פליגי דמי שזוכה לבכורה הוא זוכה
לברכה ויצחק כונתו היתה ליתן הברכות לבכור וזה מה שהיה בדעתו וכיון דאיגלאי
מילתא וימכור את בכורתו ליצחק שפיר דרשו על עשיו ולא חפץ בברכה וא"כ אין כאן
טעות כמו דין הפרה וקריעה כי אדעתא דבכורה קא נחית ליתן לו הברכות ושפיר זכה
יעקב מדינא בלתי שום חילוף ותמורה. בנא"ה שהצעת הפ' להגיד כי ישר איך זכה
יעקב לפום דינא כיון דטעות הוא ואם הי' כב' אוקמתות הש"ס לא היו צריכים הפסוקים

לדבר בנה. אך יען דמעשה שהיה ויקרא את עשיו בנו הגדול ויאמר אליו בני אליו דייקא א"כ דל מהכא שיחול הברכות על יעקב דבירושה אתמר דוקא על עשיו ולאידך אוקמתא נמי הרי ויהי כאשר כילה יצחק וכו' ויהי אך יצא יצא וכו' דכבר גמר הברכות ולא הוי תוך כ"ד. וזה בעצמו היתה טענת עשיו אני בנך בכורך עשיו וכיון דאתה כיונת על היותי בכור א"כ הו"ל מכרתי ולא חלו הברכות אז ויחרד יצחק וכו' דליכא שום אוקמתא שאמרו בגמ' ואפי"ה הקב"ה שם בפיו על כרחו של יצחק שיאמר גם ברוך יהיה דיחולו הברכות. וכשמוע עשיו אז ויצעק צעקה וכו' דראה באביו תרתי דסתרי דהוה תמיה על הברכות דאינם חלים על יעקב משום דליכא שום אוקמתא כנו' ואיך אמר גם ברוך יהיה וע"ז היתה צעקתו גדולה ומרה תרתי דמן הדין לא חלו כיון שהם בטעות ואיך יצא מפיו להסכים על ברכותיו שאמר גם ברוך יהיה ולכן בא עשיו בטענה דתעשה כדין יחזור ויפר וכו'. והראשונה כמאן דליתא דלא חלו הברכות על יעקב כלל וא"כ ברכני גם אני אבי תיבת גם ברוך יהיה שאמרת שייך לי. והשיב יצחק בא אחיך במרמה ואמר כי הוא הבכור ואני למי שהוא בכור כיונתי לברכו. וע"ז פי' כסיל מחתה לו פתח ואמר הכי קרא וכו' את בכורתי לקח ודא אהניא ליה והנה עתה לקח ברכתני דזהו סיבה שזכה בברכות אז אמ"ל יצחק א"כ כיון דליכא טעות ולכה איפא מה אעשה בני דכונתי לברך מי שהוא בכור אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ ואילו אתה נשאת לקטון קטון נתתיך בגוים ולכה איפא מה אעשה בני חכה בלי שום פקפוק. אז כשראה שכלתה אליו הרעה אמר הברכה אוחת היא לך אבי וכו' לפחות תתפוש סברת הרב שפת הים ז"ל דתעשה פשרה אז עשה פשרה טובה על חרבך עול חרבך בזמן שקול קול יעקב את"ד יצ"ו.

והרב משכנות יעקב ז"ל פי' כונת אומרו אולי ימושני וכו' עמשז"ל שהמקלל עצמו גורם רעה לעצמו. ובזה פי' מהר"ם אלשיך ז"ל כונת הפ' צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא וכו' הכונה דכשצרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ר"ל מי יתן מותי אז עונשי הוא כי אפפוני חבלי מות ולא המות עצמו ומצרי שאול ולא השאול עצמו וכ"ז על עונש שקללתי עצמי אבל כשצרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא אנא ה' מלטה נפשי אז חנוך ורחום וצדיק ואלהינו מרחם ע"כ. נמצא כי המקלל עצמו ענשו גדול. מעתה ז"א אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ר"ל דהגם שהוא אבי ואוהבי ג"כ מ"מ מחזי כאונאה דברים דאמור יאמר הייתי בעיניך ללעג וקלס בשביל ושראית אותי סומא ובאת להלעיג עלי ח"א והייתי בעיניו בסיבת עיניו כמתעתע ומלעיג עליו ואף שהוא לא יקללני עכ"ז מרוב צערי אקלל עצמי וזהו שהבאתי עלי קללה אני בעצמי אביא קללה על עצמי ובזה אף שאח"כ ירצה לברך אותי לא תחול עלי ברכה כיון שקללתי עצמי אז אמ"ל אמו עלי וכו' ר"ל הכטיחתו שכיון שהוא מקיים מצותה לא תאונה אליו רעה את"ד.

בא"א פי' הרב דברי מרדכי ז"ל כונת המשך הפ' ד' כ"ג והוא בהק' מ"ש בקידושין רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא אזל ר"א זבנה וכו' ואמ"ל עני המהפך בחררה גבא אחר ונטלה ממנו מאי אמ"ל נקרא רשע ואלא מר מ"ט עביד הכי אמ"ל לא הוה ידענא וכו' לא מר גתית לה וכו' ונחלקו שם רש"י ותוס' רש"י ס"ל דפי' במידי דהפקר ומתנה יש בו משום עני המ"ב ור"ת ס"ל דלא נאמר דין זה אלא במקח ושכירות שיכול לקנות ולהשתכר במקום אחר אבל הפקר ומציאה שאינו מצוי במקום אחר לית בית האי דינא. וכ' מהריק"ו שורש קצ"ב שאם קונה ממנו דבר בזול ויש לו ריוח גדול ונראה לעינים שלא יוכל למצוא ריוח כזה במקו"א כגון זבין בק' ושוה ר' הוי כמו מתנה דמ"ל מתנה מרובה מה לי מועטת. ומוה כתב מהרש"ה ז"ל דבאלו החזקות הנהוגות בסלוניקי שיש ריוח שנשכרין בדבר מועט ואינו מצוי כך במקום אחר ליתיה להאי דינא דנקרא רשע כיון שיש בו ריוח גדול כמדובר. אשר בזה פי' הרב שם כונת הפ' ואבימלך הלך אליו מגרר וכו' ויאמר אליו יצחק מדוע באתם אלי וכו' ויאמרו ראה ראינו וכו' והוא בהק' מ"ש החזקוני והתבארות שסתמום פלשתים היינו כדי שלא יחזיק יצחק בארץ. וא"כ בהכרח כי מה שזרע היה בשדות הפלשתים בשכר ע"ד החזקות הנו'. עוד פי' החזקוני לך מעמנו שנתכוונו שארצו תשאר בידם. עוד פי' גבי ראה ראינו כשעמדת בגרר נתברכת במאה שערים וראינו עכשיו אחר שהלכת משם שפסקה הברכה מן הארץ ואין הדבר תלוי אלא בך כי היה ה' עמך. בנא"ה דכיון דיצחק לא הי"ל בגרר שום חלק ונחלה א"כ מה שזרע היה בארצות אחרים שלקח אותם מהם בשכירות כעין

הזקוקת הנו' ומאת ה' היתה שוימצא בארץ ההיא אף שהיתה שנה קשה לצמחים עכו' מצא מאה עשרים ממה שאמדהו וזהו ממש הוי כעין מציאה והפקר דס"ל לר"ת דלית ביה דין עהמ"ב. והוא ס"ד דבני פלשתים כי אותה הארץ היתה מסוגלת לטובה ולברכה ברם לפי האמת לא הארץ גרמא ליה כ"א מאת ה' היתה זאת וז"ש ויברכהו ה' ומאותה ברכה עצומה העשיר עד כי ויגדל האיש הלך וגדל עד כי גדל מאד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא עשרו של אבימלך וכיון שגדל כ"כ והפלשתים סוברים דהיא מסוגלת הארץ לכן ויקנאו אותו פלשתים ובקשו בדין לקחת מידו אותם השדות לעצמם כיון שהם מסוגלים לטובה ולברכה ולית בהו משם עהמ"ב. וכ"ת מג"ל הא שלא תי"ל ליצחק אחוזה לעצמו לזה הקדים לומר וכל הבארות וכו' סתמום וכו' כדי שלא יהיה לו שום חזקה א"כ בודאי כל מה שזרע בשדות אחרים כנו' לכן ויאמר אבימלך ליצחק לך מעמנו וזרע בשדות אחרות כי אנחנו מבקשים אותם השדות לעצמינו ולית בה משום עני המ"ב כיון שיש בהם ריות גדול שהרי עצמת ממנו מאד וזה העוצם היה לך ממנו ומארצנו כי היא מסוגלת לזה ואין לך מציאה גדול מזה. ובכך הלך משם לבאר ושבע וכראותו אבימלך שזרע יצחק בשדות אחרים והצליח והפלשתים זרעו באותם השדות שהיו ביד יצחק בגרר ולא הצליחו אז ידעו כי לא הארץ גרמא כל זאת כי מאת ה' היתה לו ולכן אבימלך הלך אליו מגרר ר"ל הלך לו מאותה סברא שהיה סובר כי מסיבת השדות שבגרר נתעשר יצחק כ"כ כי ידע שטועה הוא ולכן כאשר באו אצל יצחק ונתרעם עליהם מדוע וכו' אמ"ל ראה ראינו ב' ראיות ראינו תחילה ועלה ע"ד כי הארצות הם שגרמו ולכן בדין לקחנו אותם ממך ושלחנוך דלית בהו משום עני המ"ב אבל את"כ ראינו ראינו אחרת כי לא מהארץ היתה הברכה כ"א בסיבת שהיה ה' עמך ולא מחמת שגאה שלחנוך ולכן תהי נא אלה וכו' שהרי ידענו נאמנה כי לא הארץ גרמא זאת כי אם היות ה' עמך שהרי אפי' עתה שאתה יושב בארץ אחרת הרי אתה ברוך ה' וברכה ושרויה בידך.

בזה נבוא לביאור הפ' רק נקדים עוד מ"ש מור"ם ז"ל דאם בא בעל החררה ורוצה ליתנה לאחר ליתיה להאי דינא והנה הר"ן ז"ל הק' על סברת ר"ת מההיא דעני המנקה בראש הוית מה שתחתיו גזל מפני ד"ש ותי' שאני התם דטרח וניקף. עוד הק' מההיא דמרחיקין ממצודת הדג כמלא ריצת הדג ותי' דהתם נמי טרח לתקן המצודות. למדנו דגבי מתנה והפקר אם טרח אפילו לתקן המצודות לא מצי אחר לקדמו ואית ביה משום עני המ"ב. עו"ן מ"ש מהראנ"ח ז"ל דהאי דינא איתיה אפי' שלא ידע בשעת לקיחתו שחבירו מחזר עליה אלא שנודע לו אחר שקנאה אם אינו נותנה לו חל עליו דין זה ע"כ נראה דבדבר שלא אפשר ליתנה לו לית בה משום עני המ"ב. בנא"ת דהנה אם קדם יעקב ונטל הברכות דאין להם תיקון בחזרה שאינו דבר הניטל מזה וניתן לזה אין בו משום עני המ"ב כל שלא ידע מעיקרא שעשוי היה מחזר על הברכות. אבל אם ידע שעשוי היה מחזר נכנס בסוג עני המ"ב ולא יהיה ראוי לברכה כיון שעבר על דין זה ונקרא רשע ח"ו והכא יצחק שהוא בעל החררה עצמו רוצה בעשיו וא"כ אם יבא יעקב ודאי דלא עביד שפיר. וז"ש ורבקה שומעת ר"ל דלא תימא שלא ידע יעקב בתתי' ושהרי ורבקה שומעת בדבר יצחק שהוא בעל החררה ודיבר אל עשיו והיא סיפרה ליעקב וא"כ לא מצי יעקב להקדים וליטול הברכות ולעבור על דין זה ואפי' לר"ת דסבר דבהפקר שרי הכא מודה דאסור שהרי כבר טרח עשיו וילך עשיו לצוד וטרח הן בהליכה והן שתיקן המצודות ועוד צריך טרחא לצוד וכל כי האי אפי' בהפקר יש בו משום עני המ"ב ראית מההיא דמרחיקין מצודת הדג וכו' וטעמא משום דטרח לתקן המצודות וזה שרמו באומרו לצוד ציד כ"ש הכא דטרח טירחא יתירתא ביציאתו לשדה ותיקן המצודות והצידה עצמה. ועכו' אל תחשוב כיון שכן אין מן הדין לקדם וליטלם וה"ט לתבא ואז"ל ואפי' מן הגזל ודאי הוי תברתיה דליתא הכא לדין זה והט' לפי שתברכות תלויות ביד השי"ת שהוא בעל הברכות וכיון דגלוי לפניו שכונת עשיו היתה להתאכילו דבר אסור ודאי שאינו מסכים לברך לעשיו וא"כ הו"ל בעל החררה שהוא הקב"ה אינו רוצה בו לכן ורבקה אמרה אל יעקב בנה הגה שמעתי וכו' ואמ"ל ואברכך לפני ה' דהיינו ברשותו של הקב"ה שישכים ע"י והקפיד שיביא לו מן ההיתר ולא מן האסור ואני ידעתי שעשיו כוננו רעה ויביא לו באיסור ולא בהיתר וא"כ ודאי שבעל הברכות לא ישכים בזה שיתברך עשיו וא"כ פלטינו מדין עני המ"ב ולכן עתה בני דמצית לקחת הברכות מידו בהיתר שמע בקולי לך נא אל הצאן וכו' וקח לי ודרו"ל משלי

שכן יצחק כתב לה כתובתה שתטול בכל יום שני גדיי עזים ובין ושאתה תביא מן ההתר ודאי יסכים כך בעל הברכות. אך יעקב חשש דמי אמר שעשוי כונתו לאסור ובעל הברכות לא יסכים עליו וילמא כונתו להביא מן ההתר וא"כ אולי ימושני וכו' והבאתי עלי קללה שעברתי על דין זה שמכריזין עליו שהוא רשע לכן אמ"ל עלי קללתך אתמר בנבוא' דלא ייתון עלך לוטיא שכונת עשיו לרעה ובעל הברכות לא יסכים ולא יחפון לברכו וא"כ אין עליך דין עני המ"ב אך בזאת שמע בקולי ולך קח לי משלי מן ההתר כדי שבעל הברכות יסכים עליך את"ד ז"ל.

ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו ויאמר אך הנה אשתך היא ואיך אמרת אחותי היא ומה זאת עשית לנו כמעט ששכב אחד העם את אשתך והבאת עלינו אשם ויצו אבימלך וכו' הנוגע וכו' אפ"ל בדרך רמז המוסר עפ"י מ"ש במד' בהבראם בה"א בראם והרמז כמו שהת"א יש לה ג' צדדים סתומים והתחתון פתוח רמז שהאדם יורד לשאול וקוץ ושלח רמז לתחת"מ והחלון רמז לתשובה. עו"א כלו הקצין ואין הדבר תלוי וכו'. עו"ן מה שפי' רבינו האר"י ז"ל בכונת הפ' זכור ה' ה' שהוא רחמים שם מ"ה היה לנו ג' אלהים שנהפך בחורבן למה"ר. עוד ידוע שבכל התו' והמצות צריך לכוין לחבר ה' אותיות שם הוי"ה ב"ה. בזיו"ו ויהי כי ארכו לו שם הימים ושתאריך הגלות בעוה"ר וישקף אבימלך שהוא ממ"ה הקב"ה בעד החלון שהיא התשו' הרמוזה בחלון של אות ה' לראות האם נתעוררו בתשובה וירא והנה יצחק שהוא הגוף מצחק את רבקה אשתו שהיא הנשמה שהי"ח התו' והמצות והלוח ילך אחר השמחה והתענוגים והו' מצחק לשון שמחה או ויאמר אבימלך אך הנה אשתך הי"א ס"ת אך' הנה' אשתך' ג' מ"ה גם הנה' אשתך' היא ס"ת ג' הוי"ה ר"ל שכל ביאתך לזה העולם להגביר הרחמים שהוא שם מ"ה ולחבר ד' אותיות הוי"ה ב"ה ע"י מעשיך הטובים ואיך עתה עולם הפוך ראיתי אמרת אחותי היא שנתחברת עם הנשמה באהבה ואחות ועשית הרע בעיני ה' ועי"ז מ"ה שהוא רחמים זאת עשית לנו ע"י מעשיך הרעים הפכת אותו למדה"ר שהוא אלהי"ם ג' לנו ולא די זה אלא כמעט שכב שע"י מיעוט מעשיך הטובים מסרת נפסך ביד ס"מ הרשע שהוא אחד המיוחד שבעם שהוא ראש לקלי' לקח את אשתך שהיא הנשמה ומסר אותה בתוך עמקי הקלי' וכ"ז ע"י שהבאת עלינו אש"ם ר"ת אכילה שינה מילול שע"י שעזבת התו' והמצות והלכת אחר האכילה והשינה והמילול שהם דברים בטלים לכן שובו אלי ואשובה אליכם ועי"ז אתם גורמים ויצו אבימלך וכו' שאין אומה ולשון יכולים לשלוט בכזו ואנח אתכם מתחת ידי כי הכל תלוי בתשו' כאמור ועי"ז ויורע יצחק בארץ שהיא המ' שזורע נשמתו בסוד מ"ן ועי"ז הוא ממשיך למ' שם ס"ג ומילוינו ל"ז עולים מאה בסוד ברכאן כידוע שהם נמשכים מבינה

עלמא עלאה למ' ועי"ז הוא מרבה השפע בעולם ויברכתו ה' ודו"ק. באר"א פ"י הרב אברהם אנבי יצ"ו משם הרב נח"י כונת אומרו ויעקבני וכו' במשול' בפסוק מי העיר ממזרה צדק יקראתו לרגלו דצדק מסר אברהם ליצחק שימסור ליעקב ויעקב עם צדק ג' עש"ו כדי שיאמר אנבי עשיו בכורך אלא דמכירת הבכורה אמר יעקב משום שלא יהיה רשע זה עומד ומקריב ורמז לצד"ק עם עש"ו ג' רש"ע ואיך יכונן שניהם דלקניית הבכורה צירף צדק עם עשו לעשותו רשע ולזכות הברכה צירף צדק עם יעקב לעשותו ג' עש"ו והד"ק ויעקבני זה פעמים דעשה שתיים דסתרי אהדדי את בכורתי לקח במאי דצירף צדק לשמי דהוא עש"ו ג' רש"ע ואיך והנה עתה לקח ברכתי ע"י דצירף צדק עם שמו יעקב כדי לומר אנבי עשו בכורך א"ד ז"ל. ובה פ"י הרב הנז' יצ"ו כונת הפ' בתהלים מ"ה אהבת צדק לעצמך ותשנא רשע שלא יתא רשע וצירפת עם עשו דעל כן ברכך אלהים דקבלת הברכות ודו"ק.

באר"א פ"י הרב הנז' יצ"ו עמ"ש בגליון זוה"ק פ' ויצא באותיות בכר הם ביושר בא"ב אך אותיות ברכה הם שלא כסדר ולכך לקח הבכורה תחילה ע"כ. והשתא והו' תמיהתו של עשיו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני דהוא עיקש ובותר לילך לאחור ולקח הברכה דהוא להיפך האותיות ושמה קא גרים דבדיק בשמיה כענין ר"מ המבדיל ויעקבני אך זוהי שקשה פעמים עשה תרתי דסתרי את בכורתי לקח כאלו והיה העקוב למישור דמשרים אהבוך ואיך עתה לקח ברכתי דהם האותיות להפך, א"ד יצ"ו.

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שִׁנִּיתֶם אוֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתְכֶּם. וַיֹּאמְרוּ רָאֵה רָאִינוּ כִּי הִיא ה' עִמָּךְ. פִּי הָרֵב אָהֵל יַעֲקֹב וְזֶל בְּמִשָּׁשׁ בְּמִד' וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵיהֶם אֵל נָא אֲדֹנֵי וְכו'. שְׁנֵי בָּא דְבַר אֶחָד אָמְרוּ לוֹט וְצִרְפִּית וְכו'. לוֹט אָמַר עַד עַכְשֵׁי הִקְבֵּה רָאוּהָ מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂה בְנֵי עִירִי וְאֲנִי צָדִיק בִּיגִיָּהֶם עַכְשֵׁי שְׁאֲנִי הוֹלֵךְ אֲצֵל אֲבֵרָהֶם שִׁמְעֵשׂוּ רִבִּים עַל שְׁלִי וְכו'. וְכֵן הִצְרִפִּית אֲמָרָה כִּי בָאת אֵלַי לְהוֹכִיר עֹנִי. וְזֶהוּ גִבְּ דְּבָרֵי אֲבִימֶלֶךְ אֵל יִצְחָק לֶךְ מֵעִמָּנוּ כְּלו' מֵהָיוֹת מוֹשֶׁבֶךְ עִמָּנוּ כִּי הִמָּה דְּנֹו עֲלֵיו אֲשֶׁר כָּל חֲשִׁיבוֹתוֹ בְּעִינֵי ה' הוּא אֶךְ מְסִיבַת רַעְתָּם וּגְנוּתָם וְרַק הִמָּה יִכְתִּירוּהוּ וְזֶהוּ כִּי עֲצַמַת מִמֶּנּוּ מֵאֵד רָ"ל מְסִיבַת הַיּוֹתֶךְ עִמָּנוּ. וְזֶשׁ לָהֶם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְכו'. וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתְכֶּם כְּלוֹמֵר מֵהָיוֹת אֲתֶכֶם לְכָל אֲתַחֲשֵׁב בְּעִינֵי הַשֵּׁי"ת עַל יִדְכֶם. אֲבָל הֵם בְּרֹאוֹתָם כִּי גַם אַחֲרֵי הַפֶּרֶד יִצְחָק מֵאַתֶּם הִיא בְּגִדְלוֹתוֹ וְחֲשִׁיבוֹתוֹ הִבִּינוּ לְמַפְרַע כִּי גַם בַּעַת שֶׁהִיא עִמָּהֶם לֹא הִיא חֲשִׁיבוֹתוֹ בְּהִצְטָרְפוֹת גְּנוּתָם אֲבָל הִיא חָשׁוּב מֵעֲצָמוֹתוֹ. וְזֶשׁ רָאֵה רָאִינוּ וְכו'. כִּלְלוּ בִּינֹונִי וְעֹבֵר כָּל' כִּי כֹהִים גִּתְּבֹור אֲצִלְנוּ לְמַפְרַע כִּי הִיא ה' עִמָּךְ רָ"ל מִפְּאֵת חֲשִׁיבוֹתֶךְ הָעֲצָמִית וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלֵה וְכו'. עַד עַתָּה בְּרוּךְ ה' רָ"ל מִמָּה שֶׁגַּם עַתָּה אַתָּה מְבוֹרֵךְ וּמוֹצֵלֶת יִבְחֹן עֲנִיגֶךְ אֲצִלְנוּ כִּי חֲשִׁיבוֹתֶךְ לֹא הִיָּתָה מְסִיבַת גְּנוּתֵינוּ גַם מֵאֵז מִקֶּדֶם ע"כ אֵין לִקְנָא בְךָ לִכֵּן גִּבְרַתָּה בְּרִית עִמָּךְ וְכו'. עֲשׂו א"ד וְזֶל. בְּאֻ"א פִּי הָרֵב בִּירֵךְ אֶת אֲבֵרָהֶם יצ"ו הַמִּשְׁךְ הַפ' בְּמִשָּׁשׁ בְּתוֹסַפְתָּא דַּע"ו סַפָּ"ג וְזֶל וְאֵין נוֹתֵנִים לָהֶם מִתְּנֵת חֲנֹם בְּדָא בּוֹמֵן שְׁאִינוּ מְכִירוּ אוֹ שֶׁהִיא עוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמִקוֹם אֲבָל אִם הִיא שִׁכְנוּ אוֹ אוֹהֲבוּ מוֹתֵר שֶׁהִכְתוּב אֹמַר לֹא תִכְרוּ לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם אִם לִלְמַד עַל הַבְּרִית הָרִי בְּרִית אֲמֹר אֵלֵא לָמָּה נֹאמַר לֹא תִחַנֵּם מִלְּמַד שְׁאֵין נוֹתֵנִים לָהֶם מִתְּנֵת. וְפִי הַחֲסִיד וְזֶל בְּדָא בְּשִׁאֵינוּ מְכִירוּ אוֹ אִפִּי מְכִירוּ אֵלֵא דִּהִשְׁתָּא הָרִי הוּא עוֹבֵר לְמִקוֹם אַחֵר וְרַחוּק לְדוֹר שֶׁם דְּמַעַתָּה שׁוֹב אֵינוּ מִצְפָּה מִמֶּנּוּ שׁוֹם גְּמוּל אִז הוּא דֹאסוֹר הָא לֹאֻ"ה לִ"מ לִשְׁכַּרְו דְּכָל שְׁעָתָא וְשְׁעָתָא צָרִיךְ לוֹ דוֹדָאֵי שְׂרִי אֵלֵא אִפִּי אוֹהֲבוּ קֶצֶת תּוֹאִיל וּמִקוּהָ לִקְבֹּל מִמֶּנּוּ שׁוֹם טוֹבָה שְׂרִי. וְדִיִּיק לָהּ מִקְרָא דְּכַתִּי לֹא תִכְרוּ וְכו'. דְּבִשְׁלֵמָא לֹא תִחַנֵּם אֵיִצְטְרִיךְ אֵלֵא לֹא תִכְרוּ בְּרִית כִּכֵּר כְּתִיב פ' מִשְׁפָּטִים לֹא תִכְרוּת לָהֶם וְלֹאֲלוֹהֵיהֶם בְּרִית. אֵלֵא הֵךְ קִרָא אִף דְּכַתִּיב בּו' אוֹמוֹת אִם אֵינוּ עֲנִין לִז' אוֹמוֹת דְּכִכֵּר כְּתִיב תִּנְהוּ עֲנִין לִשְׂאֵר אוֹמוֹת. וְהִשְׁתָּא אֵי לֹאסוֹר כְּרִיתָת בְּרִית אֲתָא הָא לֹא אֲשַׁכְחֵן אִסוֹר זֶה בְּשִׂאֵר אוֹמוֹת אֲדִרְבָּא מִצִּינוּ שְׁלֵמָה כִּרְת בְּרִית עִם חִירָם אֲבֵרָהֶם עִם אֲבִימֶלֶךְ. א"ו ה"ק קִרָא אִם לֹא תִכְרוּת לָהֶם בְּרִית שְׁאִינִם אוֹהֲבִיךְ אִז הוּא דִּלֹא תִחַנֵּם הָא אוֹהֲבִים דְּבִנֵּי כְרִיתָת בְּרִית גִּינְהוּ מִצְוֶה לִיתֵן מִתְּנֵת עֲכ"ל. וְהַתּוֹס' בַּע"ז הִקְשׁוּ לִמָּאן דֹּאסוֹר וְכִי לִית לִיה דְּמִפְרָנְסִים עֲנִי גוֹיִים עִם עֲנִי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דְרִכֵּי שְׁלוֹם. וְתִי' דְּרִכֵּי שְׁלוֹם אֵין זֶה מִתְּנֵת ע"כ. וְהִנֵּה מִשָּׁשׁ הָרֵב חֲסִיד וְזֶל דְּבִמְצָבוּ הִנָּתָה עַל הָעֵתִיד מוֹתֵר הַרְשֵׁב"א וְזֶל חוֹלֵק וְס"ל דְּדוּקָא גְּמוּל מֵה שְׁקֵדָם אִז מוֹתֵר וְלֹא עַל הָעֵתִיד דֹּאֵין אֲמוֹנָה בְּגוֹי וְלֹא יַעֲשֶׂה לוֹ טוֹבָה. עֲרִיכ הַפּוֹס' דְּלִפִּי שְׁאִינָה הִנָּה מְרוּבָה כִּ"א מַעַס שְׂרִי. עוֹד מִצִּינוּ דְּמִשְׁתַּדֵּר עֲבָדוּ עוֹבֵר בְּלִית וְעוֹנֶשׁוּ מִפּו' בְּגִיטִין דַּע"ז דִּיּוֹרֵד מִנְכֶּסֶי ע"ש. אֹמַר מַעַתָּה זֶהוּ כּוֹנֵן הַפ' דִּהִנֵּה בְּמַעֲשֵׂה זֶה אֲשֶׁר יִצְחָק אַע"ה מִצְאָה הַחֲקִירָה מִקוֹם לְנוֹחַ הֵיכֵן מִצָּא הֵיכֵן זֶה שִׁיתֵּאכְסֵנוּ בְּבֵיתוֹ וְעַבְד לָהֶם רַב לֹאֲבִימֶלֶךְ וְלֹאֲחוֹזוֹת מִרְעִי גוֹי הָאָרֶץ דֹּאִיכָא אִיסוֹר לֹא תִחַנֵּם. ע"ז בֹּא הַפ' לְהוֹדִיעַ דְּכִכֵּר יִצְחָק אַע"ה נִכְנֵס בּוֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִצְחָק אֲלֵיהֶם דִּיִּיקָא לֹא לָהֶם לְרִמּוֹ אֲלֵיהֶם שֶׁהֵם גוֹיִם לִכֵּן יִצָּא מִשׁוֹרֵת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּדִי שְׁלֹא לַעֲבוֹר עַל דָּת וַאֲמַר מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי שְׁאֲנִי יִשְׂרָאֵל וְאַתֶּם גוֹיִם וְאֵיךְ יִתְכֵן לְהִתְאַכְסֵן בְּבֵיתִי וְכו"ת דִּינָא הוּא דְּבֹאוֹתָבוּ מוֹתֵר זֶה דֵּל מֵהִכָּא דְּהִלָּא אַתֶּם שִׁנִּיתֶם אוֹתִי וְתַחֲלִף בֵּין אוֹהֵב לְאוֹיֵב. מֵה תֹאמְרוּ דֹּאֵנוּ שְׁכֵנִים וְשִׁכְנוּ מוֹתֵר הָרִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתְכֶּם א"כ אֵין כֹּאן שְׁכוֹנָה וְהוּי בְּדִין הָנוּ שֶׁהִלֵּךְ לְדוֹר בְּמִקוֹם רַחוּק דֹּאסוֹר דֹּאֵינוּ מִצְפָּה מִמֶּנּוּ שׁוֹם גְּמוּל וְבִאִיָּה הֵיכֵן אֵיכָל לִקְבֹּל אֲתֶכֶם בְּבֵיתִי לֹאֲכֹל וְלִשְׁתּוֹת. ע"ז הִשְׁיִבוּ לוֹ בְּחִכְמָה וַיֹּאמְרוּ רָאֵה רָאִינוּ ב' רֵאוֹת שְׁרָאִינוּ ב' צָדִידִים שֶׁאֲמַרְתָּ דְּלִיכָא הִכָּא לֹא מִשׁוֹם אוֹהֲבוּ וְלֹא מִשׁוֹם שְׁכֵנוּ וִידְעֵנוּ נֹאמְנָה כִּי הִי' ה' עִמָּךְ ע"ד ה' עִמּוֹ שֶׁהִלְכָה כְּמוֹתוֹ וְהִתְאַמַּת אֲתָךְ שְׁאִיכָא אִיסוֹרָא הַשְׁנִי הַדִּינִים שֶׁאֲמַרְתָּ הֵם אֲמִתִּיִּים. בְּרִם דַּע לֶךְ דְּטֵרִם כָּל וְנֹאמַר בִּיגִינוּ לְבִין עֲצָמֵינוּ לְמִצְוֹת תִּיקוֹן לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים וְלְטוֹב לֶךְ תְּהִי נָא אֵלֵה וְכו'. וְנִכְרַתָּה בְּרִית עִמָּךְ כֹּאשֶׁר לֹא גִגְעוּךְ וְכִמִּשָּׁשׁ הָרֵב חֲסִיד שֶׁאִם יֵשׁ בִּינֵיהֶם כְּרִיתָת בְּרִית מוֹתֵר וְלִיכָא אִיסוֹרָא וּמִגְמִתֵינוּ אֵינוּ בְּדֶרֶךְ עֲרֻמָּה כְּדִי שֶׁתִּמְצָא הֵיכֵן עַתָּה כִּ"א בְּלֹאֻ"ה אוֹתָהּ אֵנוּ מִבְּקִשִּׁים כְּדִי שְׁלֹא יִגִּיעַ לוֹ רַעָה וּמִמִּילָא

יריחו והצלה יעמוד לאיסור לא תחנם. זאת ועוד וכאשר עשינו עמך רק טוב דהר"ל לגמול חסד למה שקדם דמותו והגם דהיה רק טוב דהיינו מיעוט טוב לא שנא בזה בין הנאה מרובה למועטת ולישרי לן מר. בר מן ונשלחך בשלום דהן אמת דהלכת מאתנו דהר"ל כההיא דתוס' שהלך לדור במקום רחוק וכו' עכ"פ יש בענין בשלום דהיינו מפני דרכי שלום וכבר כתבו התוס' דבפרנסה גופה מפני ד"ש מותר וע"ז אתה עתה ברוך ה' תהיה בטוח דיברכך ה' בממון ולא תהיה יורד מנכסיד כי יקרה עון דאין כאן בית מיחוש כלל. ויהי כשמוע יצחק דהטיבו כל אשר דברו אז ויעש להם משתה ויאכלו וישתו קודם כריתת ברית דכיון דאיכא טעמים אחרים ג"כ מלבד טעם של כריתת הברית לכן סמך עליהם ויעש להם משתה וכו' וישכימו בבקר וישבעו ונעשו עתה אחים וריעים וישלחם יצחק דעשה להם לוויה דהגם דאין מתעסקין בלויה מ"ל בחיים מ"ל במתים מה גם דבגוים כולם דאפילו בחייהם קרויים מתים עכ"ז וישלחם יצחק דעשה להם לוויה יען וילכו מאתו בשלום ומפני דרכי שלום עושים לוויה את"ד יצ"ו דפח"ח.

ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. רמזו המפ' עליי ר"ת ע'שיו ל'בן י'וסף אלו קללתך דוקא. עוד רמזו שר"ת יעקוב ב"א עלי ק'ללה ו'לא ב'רכה ואמרה לו אמו שיעקב בלא וי"ו ר"ת י"בא עלי ק'ללתך ב'ני.

לך נא אל הצאן וקח לי משם וכו' פי' דרכי הים רמז משם חכמי אשכנז ו"ל עפ"י מ"ש בכריתות רש"א כבשים קודמים לעזים בכ"ע יכול מפני שהם מובחרים מהם ת"ל ואם עז קרבנו מלמד ששקולים האב קודם לאם בכ"מ יכול שכבודו קודם ת"ל איש אמו ואביו תיראו. וז"ש שרמזה רבקה ליעקב שלא יסרב בשליחותה יען כבוד האב קודם בכ"מ ורצון יצחק לברך את עשיו איך יעבור רצונו מאחר שהאב קודם לאם בכ"מ לזה רמזה לו שאינו כן אלא ששקולים הם ראייה לזה מן הכבשים ומן העזים דאף שבכ"מ הכבשים קודמים לא מפני שהם מובחרים טפי אלא ב' שקולים לכן לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים והנה הכבשים וקח מן העזים כי שקולים כמו כן בענין כאו"א שקולים ובכ"מ שמוע בקולי. את"ד ז"ל.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל יש לחקור למה הוצרך יצחק לצוות להביא לו ציד כדי לברך כמ"ש ועתה שא נא ברכתי וכו' בעבור וכו' וכן רבקה אמרה הנה שמעתי את אביך וכו' הביאה לי ציד וכו' ואברכך לך נא אל הצאן. וכן יעקב אמר ואוכלה מצידו בעבור וכו' דמכ"ז מורה דהצייד ואכילת יצחק מוכרחת לברכות ואנחנו לא נדע. ויראה בהק' מ"ש הרמב"ם פי"א דמכירה דהמחייב עצמו בדשאי"ק אינו חייב וכתבו האחרונים ז"ל דאם נתחייב לבנו מתחייב אף בדשאי"ק כמ"ש בגמ' דעתו של אדם קרובה אצל בנו. אמנם יש לחלק דאם יש לו ב' בנים ומתחייב לא' בדשאי"ק ומוזה יצא הפסד לבן השני דלס' הרמב"ם גם בזה לא קנה דמאי אמרת דעתו של אדם וכו' הרי גם השני הוא בנו ודעתו קרובה אליו. אמנם כתב הרב פ"מ ז"ל דע"כ ל"ק הרמב"ם דאינו חייב אלא כשלא יש לו הנאה אבל אם נתן לו דבר מה כדי שיתחייב בזה אף בדשאי"ק נמי חייב. והשתא יצחק אע"ה רצה לברך הברכות שהם דשאי"ק דלס' הרמב"ם אינו חייב וה"ה נימא דלא יחולו הברכות דהוי בדשאי"ק ומצד שהוא בנו הכא לא מהני שהוא לחובת אחיו וליכא למימר דעתו ש"א וכו'. ומחמת זה בחר שיצוד ציד כדי לקבל הברכות ובוזה אף שהם דשאי"ק חלים וז"ש בני וכו' ועתה שא נא וכו' ר"ל אף היותך בני אינו מועיל לחול הברכות בדשאי"ק כיון דאיכא אחיך והוא לחובתו לכן שא נא כל"ך וכו' ואוכלה ואברכך דכל שקבלתי הנאה כאן לפני הדבר הברכות אין כל ספק דהגם דהוי דשאי"ק יחולו על ראשך. וז"ש רבקה הנה שמעתי את אביך ר"ל שמעתי והבנתי דאף שהוא אב וכל לגבי אבא ליכא דשאי"ק מ"מ הכא לא מהני ולכן צויה לו ועתה שא נא וכו' כי בזה דמטי ליה הנאה בשביל הברכות יחולו עליו. וז"ש הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשיו אחיך לאמר ר"ל מסיבה שהוא אביך ג"כ מדבר אל עשיו אחיך לא הספיק טעם דעתו ש"א וכו' כיון דמטי ליה פסידא לאחיך ומצד זה צויהו לצוד כס' הפ"מ ז"ל לקבל הנאה בשביל הברכה לכן עתה בני שמע בקולי לך נא אל הצאן וכו' וכן יעקב אמ"ל קום נא שבה וכו' בעבור וכו' כיון דאני נותן דבר מה לברך לא יש שום פקפוק. וכששאלו מה זה מהרת השיב יעקב כי הקרה ה"א לפני רמז לו חילוק אחר דזהו רצון הבורא שתברכני וא"כ

אין כאן שום ספק דכיון דה' מסכים לגבי ידידיה כביכול אין מקפוק מטעם דשאי"ק כי הוא היודע גבול ושיעור הברכות והוא קצוב כלפי שמיא את"ד ז"ל.
 ורבה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשיו אחיך לאמר ה' לאמר תרתי למה פי' הרב אוהב ישראל דהנה מסתמא דיבור יעקב אע"ה היה בנחת שכן דרכן ש"ץ דברי חכמים בנחת נשמעים לא כן עשיו מסתמא כל דבריו בגאווה ובוז. והנה עשיו בודאי היה מתירא מיעקב שלא יעשה תחבולה לקחת הברכות ולזה התחכם יצחק ונתן עצה לעשו כדי שלא יבוא יעקב בערמתו לקחת הברכות היינו בעת שיבוא לפניו ידבר בלשון רכה ותחנונים כי עקב ואז ידע יצחק שהוא יעקב דמסתמא אם ירצה יעקב לבוא בערמה ודאי ידבר בגאווה כמו עשיו. ורבה ידעה מזה הסימן לזה אמרה ליעקב בנה לאמר ר"ל שידבר אצל אביו באמירה רכה ותחנונים כמאז ומקדם. וטעמו של דבר מפני הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשיו אחיך ונתן לו עצה לאמר שידבר בלשון רכה כדי שידע שהוא עשיו לזה גם אתה דבר כך ע"כ.

ובזה שמעתי שפי' הרב מטעם המלך ז"ל כונת הפ' הקול קול יעקב וכו' דק' למה לא האמין יצחק לקולו של יעקב ואזיל בתר הידים כיון דהקול הוא סימן מובהק בעלמא א"כ כיון שידע שזה קולו של יעקב הי"ל לחוש שהוא יעקב ולא יברכה. אכן עפ"ה א"ש דכיון שהוא נתן עצה לעשיו שידבר כמו בלשון רכה לזה כשבא אצלו יעקב ודיבר בלשון רכה אמר יצחק הקול קול יעקב זה סימן הראשון שאמרת לעשיו וגם הידים ידי עשיו הרי סימן שני שהוא עשיו לכן בירך אותו ע"כ.
 באו"א פי' הרב מערכי לב ז"ל ח"ב בהק' מ"ש בקידושין דף ל"א אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם אמ"ל ר"א אביו קודם שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. והנה יש להסתפק היכא דרואת מתוך דברי אביו שאין רצונו שיעשה אותו דבר אבל לא ציוה לו בפירוש לא תעשה דבר פ' אכן אמו ציוהה לו שיעשה אותו דבר עצמו מי נימא האם קודמת מפני שהצוואה בפירושא אתמר כיון דהאב לא אמר בפירוש שלא ליקח אשה פ' דאז חייב לשמוע לו להיכא דלא דיש חילוק בין ציוה האב בפירוש שלא ליקח אשה פ' אז חייב לשמוע לו להיכא דלא ציוה בפירוש כ"א מבין ריסי עיניו הבין דלא ניה"ל דאז לא ישמע לו. וגם הביא מהריב"ש ז"ל בענין מצוה לקיים דברי המת דהכא דלא ציוה בפירוש דלא דהבינו מתוך דבריו דאין מקיימים מה שהבינו. ואפ' זכ"ה דרבה פיה פתחה בחכמה לך נא אל תצאן וכו' ובפירוש ציוהה לו הנה יעקב ע"כ חייב לשמוע לאמו וכה היו דבריה הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשיו אחיך לאמר הנה הבנתי דמה שאתה מונע מלעשות אינו אלא מפני שאביך מדבר אל עשיו ולא לך וא"כ נראה מתוך דברי אביך שאין רצונו בך כ"א בעשיו הא לא ציוה לך בפירוש שלא תעשה כן וא"כ ועתה בני שמע בקולי מצד שאתה בני חייב לשמוע בקולי דלא יסתור את דבריה וכו' דהאב קודם לאם לז"א לאשר אני מצוה אותך משא"כ אביך לא ציוה לך אלא שמתוך דבריו נראה כן וכל כה"ג האם קודם אע"כ לך נא אל תצאן וכו' את"ד ז"ל.

באו"א פי' בס' אוהב ישראל ז"ל וז"ל שהוא רמו על עם קדוש בני אל חי כשרואים ח"ו שיצא עליהם גזירות רעות מהמקטרגים אל יתייאשו מלהתאמץ בתפילה כי ודאי יש יכולת בידם ע"י תפילתם לבטל מעליהם כל גזירות ויתן השי"ת בלבם עלינו לטובה. וזהו ורבה אמרה אל יעקב בנה לאמר ר"ל שיתפללו ויתחנונו להשי"ת שירחם עליהם ועי"ז יוכלו לבטל מעליהם כל גזירות רעות ויהפך לב המשטינים עליהם לטובה. כי הנה שמעתי את אביך מדבר וכו' לאמר מדבר הוא לשון הנהגה וממשל היינו מה שנתן לו השי"ת כח וממשלה לעשות כרצונו הוא רק לאמר היינו אמירה לחוד שיאמרו לגזור עליהם גזירות אשר לא טובים אבל לא שיעשו בפועל ממש אלא שהקב"ה נותן בלבם לגזור איזה גזירה כדי לאיים עלינו לשוב אל ה' ולהתפלל אליו שהקב"ה מתאזהר לתפילתם וכל מה שגוזרים הוא רק באמירה לחוד לא בעשיה לכן התפללו ושובו אל ה' תכף ותבטלו מעליכם כל גזירות. את"ד ז"ל.
 איתא במד' מה זה מהרת למצוא בני ויאמר כי הקרה וכו'. ריו"ח ור"ל ח"א אם לקרבנך המציא לך וירא והנה איל למאכלך לא כ"ש. וח"א אם לזיווגך המציא למאכלך לא כ"ש ע"כ. והוא תמוה דבמאי פליגי ומהו הכונה. אכן פי' בס' קרבן שבת.

עפ"י מ"ש האר"י ז"ל דלמה לא נתבשר יצחק בזיווגו אלא בהר המוריה מאחר דמי
יום קודם יצירת הולד ב"ק יוצאת ואומרת בת פ' לפ' וכו' ותי' לפי שיצחק היתה
נשמתו מצד הדין הקשה מסטרא דנוקבא ולא הי"ל מקודם זיווג נקבה אבל בעקידה
פרחה אותה נשמה ובאה לו נשמה מצד החסד שהוא הזכר והוא ראוי או לזיווג ואיתא
בע"מ שהאיל של יצחק נברא בו ימי בראשית גולם וגוף בלא נשמה וכשפרחה נשמת
יצחק באה נשמתו לתוך האיל ואז נשלם פעולתו ובשחיטת האיל הוי כאלו נשחט
יצחק ממש ואיתא בזוהר שיש הרבה נשמות בעולם שנבראים מצד הדין ועליהם
נאמר קשים מזונותיו של אדם וכו' ואותם שנבראים מצד החסד מזונותיהם מצויים
בכל עת וכעובדא דר' פדת דדחיקא ליה שעמא טובא שהיתה נשמתו מצד הדין
ובזיו' כי שאלת יצחק היתה מה זה מהרת למצוא מזונותי במהרה מאחר כי אני
מצד הדין הקשה ובודאי שמזונותי קשים ואיך אתה מהרת. והשיב אם לקרבנך דייקא
שפי' לתוך קרבנך ר"ל אם עשה לך הקב"ה שהמציאך תוך קרבנך שבאה נשמתך
לתוך האיל איך לא יזמין לך מזונותיך כי אחרי שפרחה נשמתך מצד מדת הדין
ודאי מאז אין מזונותיך קשים. והנה מ"ד שני לא בא לתלוק אלא שקשה לו דאין זה
הוכחה דדילמא גם נשמה שניה שבאה לו היתה ג"כ מצד הדין ומה שפרחה ולא
עמד בראשונה זה היה משום פחד שנפל על יצחק לכן הביא ראיה ממקום אחר
ואמר גם לזיווגך המציא לך וכו' ר"ל תדע לך שבדין הוא שיהיו מזונותיך במהירות
שאין אתה מצד הדין שמזונותיהם קשים וראיה שזיווגך המציא לך באותה שעה בעקידה.
וק' למה לא מקודם אלא שמקודם היתה נשמתך מצד הדין ואם איתא שגם נשמה
האחרת מצד הדין איך המציא לך עתה לזיווג א"ו שאתה עתה מצד החסד ולכך אין
לך לתמוה מה זה מהרת למצוא שמי שהוא מצד החסד מזונותיו מצויים עכ"ד.

בא"א פ' הרב אמר יוסף ז"ל כונת הפ' מה זה וכו' ויאמר כי הקרה וכו' במ"ש
הרשב"א ז"ל טעם למה שאין מברכים ועל מצות כא"א הטעם הוא כיון
המצוה זו אינה תלויה כולה ביד העושה שאפשר שלא יתרצה האב שיכבדהו בנו
וכיון שאפשר למיעקרה אע"ג דהשתא לא מעקרא כיון דמעקרא דמיא. כמ"ש בגמ'
אי אמרה לא בעינא וכו' ה"נ אפשר לעקור העשה דאב שמחל ע"כ כבודו מחול וכו'.
עו"ן מ"ש ז"ל ע"פ שא גא כליך דהיה חושדו יצחק לעשיו על שלא יביא לו נבילות
וטריפות ומעתה מה שהיה ירא יצחק הוא בחושבו הואיל ועשיו הרשע הוא חזק
בקיום מצות כא"א כמשו"ל דכל טעמו שאמר יקרבו ימי אבל וכו' היה שלא לצער
את אביו ולפי"ז היה דן את עשיו לכף זכות הואיל וקי"ל אתי עשה ודחי ל"ת אפשר
יעלה בדעתו של עשיו טעות כזה ויסבור דהך כללא בכ"מ אתמר ושללא לצערני
ממהר הוא בשליחותי ומייתי לי אפי' נו"ט וסובר דכדין עושה דאתי עשה דכא"א
ודוחה ל"ת דלפני עור לא תתן מכשול. לכן הוא אמר מה זה ר"ל המאכל הזה אפשר
שהבאת לי נבילות וטריפות והיינו שמהרת למצוא והיתר לא יספיק הזמן א"ו מכח
המהירות נראה שהמאכל טרף ומאי דעתך שאתה בני וחייב בכבודי לזה מהרת להביא
אפי' טרף דאתי עשה דכא"א ודוחה ל"ת. האמת אינו כן דהך כללא לא שייכא בעשה
דכא"א כמ"ש הרשב"א דאי אמר לא בעינא ומיעקר להאי עשה לא אלים כוחיה
לעקור ל"ת ועוד לא אמרו אתי עשה וכו' אלא בחד גבירא אבל בתרי גברי לא ה"נ
אתה תקיים העשה ואני אעבור על לאו זה לא ניתן ליאמר א"כ מה זה. ע"ז ויהי
כמשיב דברים נכוחים יעקב אע"ה ויאמר לו כי הקרה ה"א לפני ר"ל זכותך אהניא
לי למצוא מהר ואכול בטוב לב בלי שום פקפוק כי גם אנכי ידעתי להאי דינא את"ד
ז"ל.

בא"א פ' הרב כסא שלמה ז"ל במשו"ל אין נהנים ממעשה נסים ופרש"י ז"ל לפי
שכל מי שנעשה לו נס מנכין ליה מזכיותיו ומסתברא דה"ד הוא בעצמו
שנעשה לו נס אין ליהנות אבל אם נעשה נס לאחד שרי לאחר ליהנות. וז"ש מה
זה מהרת ודאי שהוא בדרך נס וא"כ אין ליהנות ממ"נ ויהי כמשיב כי הקרה ה"א
לפני דייקא והנם נעשה לי וא"כ אתה שרי ליהנות ע"כ.

בא"א פ' בס' תנופה חיים ז"ל במ"ש הכנה"ג חו"מ סי' קע"ו דמי שנעשה שותף
עם חבירו וכתוב בשטר השותפות בכל הטוב אשר יזמין השותף לידיו אם
הגניבה בכלל יעש"ב. והכא פירש"י וצודה לי ציד ולא מן הגזל להביא אם לא ימצא

עשיו ציד יביא מן הגזל. וא"כ בהתוא פחדא קא יתיב מה זה מיהרת למצוא כי בצידה צריך שהות לטרות ושמא מן הגזל בחטיפה במהירות. והשיב כי הקרה ה"א לפני ומוזה תהיה בטוח דאינו מגזל ע"כ.

בא"א פי' הרב אהלי יהודה אמאדו ז"ל כונת המד' אם לקרבנך וכו' בג' אופנים הא' דארו"ל דאחד מג' שנענו במענה פיהם היה אליעזר ויהי הוא טרם כלה לדבר. וז"ש אם לזיווג המציא שפתים של אליעזר אעפ"י שלא היה נוק אם הית מתאחר. למאכלו דאם תעבור השעה יהיה צערא דגופא וכזורק אבן לחמת עאכ"ו. ב' אם לזיווג דהיה ע"י עבד למאכלך דהוא ע"י בנך עאכ"ו ג' דבזיווג דקשה לזיווגם כקרי"ס ואלו במוזנות קצובים מר"ה עאכ"ו ע"כ. ועיין בס' אברהם אנכי יצ"ו שכתב עליו ז"ל דכמו שאמרו בזיווג כן אמרו קשים מוזנותיו של אדם כקיי"ס פסחים דף ק"ח כשם שאמרו מוזנותיו מר"ה כן אמרו דמ' יום קודם יצירת הולד בת פ' לפ' יע"ש.

בא"א פי' הרב טירת כסף ז"ל במה שהקדים דבענין החיתון על הנושא לחקור הדבר אם יש פיסול לא על המביא אך בענין מאכלות אסורות על המביא חיוב להודיע אם לסברת האוכל הוא מחמיר שלא לאכול עש"ב. והו' הקו' אם לזיווג המציא לך הקב"ה זיווג נאה בלתי שום ספק ממזרות הגם דאליעזר שאל שלא כהוגן ועליך היה לחקור ולא על אליעזר להודיע לך עכ"ז מה' יצא הדבר זיווג נאה וכשר למאכלך עאכ"ו דחיובא רמיא עלי להודיעך שלא יש פקפוק. ועוד פי' אם לקרבנך דס"מ היה מרחיקו שלא יבוא האיל אצל אברהם ועכ"ז בא ובמאכלו היה להפך דהצידה שצד היה מתקרב לבוא אצל יעקב שיקחהו למאכל יצחק והוא מן הקצה אל הקצה. עוד פי' מפי השמועה אם לזיווג הוא דאין הקב"ה בא דהלא במידי דאכילה הוא בטוח כמ"ש התוס' בחולין דף ה' יע"ש. עוד פי' במ"ש דעולה שיצאה חוץ לקלעים ובפסלה מדכתיב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו ויצחק עולה שלא יצאת חוץ לקלעים ולא היה יכול לילך הוא בעצמו והוכרח ע"י אחר והזמין לו ה' למאכלך עאכ"ו דהוא נלמד מבשר בשדה טריפה לא תאכלו דקיימת אתה בזיווגך יהיה לך מכשול בו ע"כ. **בא"א פי'** הרב אברהם אנכי יצ"ו במ"ש בע"ז דף ע"ו כי הא דמר יהודה ובאטי בר טובי הו' יתבי קמיה דשבור מלכא אייתו לקמיהו אתרוגא פסק אכל פסק והב ליה לבאטי הדר דצא יו"ד זימני בארעא פסק הב ליה למר יהודה אמ"ל באטי וההוא גברא לאו בר ישראל הוא אמ"ל מר קים לי בגויה ומר לא קי"ל בגויה איכא דאמרי אמ"ל אידכר מאי עבדת באורתא. פרש"י דרך פרסיים למכור נשים לאכסנאים וכששיגרן להם בלילה שעבר קיבל באטי ורב יהודה לא קיבל. וכו' התוס' שם דנראה דלא חטא בזה דהיה עבד קצת דמעוכב גט שחרורו דבאטי ברמות רוחיה לא שקיל גיטא דחירותא ע"כ נמצא דמי שנוהר בזיווגו שלא יהיה מכשול אין מכשילין אותו במאכל איסור וא"כ ז"ש אם לזיווג המציא לך הקב"ה זיווג כשר בלי פקפוק למאכלך לא כ"ש דאי אתה נוהר בזיווג והשי"ת הזמין לך שלא תבשל דבוחן לבות ה' צדקות שלך עד היכן מגיע ומכ"ש דה' ישמרך מן החטא במאכלך. א"ד יצ"ו.

ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי. פי' ארץ חמדה הכונה שנאמר ורב יעבוד צעיר והנה בברכה אמ"ל הוה גביר לאחיד וז"ש ממ"נ כיון שלקח בכורתי א"כ הוא הבכור וצריך להיות עבד לי כי רב יעבוד צעיר וא"כ למה לקח ברכתי שאמרת לו הוה גביר לאחיד דהו' תרתי דסתרן. א"נ כתיב לא יהיה לכהנים חלק ונחלת עם אחיו משא"כ לעתיד יטלו חלק בארץ. והנה הברכות היו משמני הארץ וז"ש כיון שהוא בכור וצריך לעבוד ככהן ואין לו חלק בארץ ולמה לקח ברכתי וא"ת והלא לעתיד"ל יהיה לו חלק לז"א והנה עתה דייקא מדוע לקח ברכתי שעדיין אינם ימית המשיח ע"כ.

והרב עמודיה שבעה פי' דהכונה עפ"י מ"ש במד' למה נתן יעקב נפשו על הבכורה לפי שקודם שהוקם המשכן היתה עבודה בבכורות אמר יהא רשע זה עומד ומקריב. עו"ן מ"ש חכמי האמת דלמה לקח הברכות מעשיו לפי שעשיו הרשע הוא נחש הקדמוני שגרם קללה על אדם הראשון ויעקב אדה"ר דשופרי דיעקב וכו'. ולפי שהוא גרם לו תחילה להתקלל לפיכך לקח את הברכות שהיו ראויות לעשיו. וידוע מ"ש במד' אדה"ר עבר על ג' עבירות ע"ז ג"ע ש"ד.

ז"א את בכורתי לקח והט' כדי שלא יהיה רשע וכו' ואינו לעבודה וא"כ בזה לבד
נוכל לומר כדן עשה אכן והנה עתה לקח ברכתי ק' למה א"ו מטעם שהוא
אדה"ר ואני נחש א"כ גם אדה"ר יש לו ג' עבירות הללו וא"כ למה לקח הבכורה
שגם הוא אינו ראוי לעבודה ע"כ.

ובזה פי' הרב ע"ח אנג'יל ז"ל בפ' ויצא כונת הפ' בסוף פרשתינו ויקרא יצחק אל
יעקב ויברך אותו ויאמר לו קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אחי אמך וקח
לך משם אשה ואל שדי יברך אותך וכו' וירא עשיו כי רעות וכו' וילך עשיו אל
ישמעאל וכו'. צ"ל מה ברכו עוד הפעם ודר"ל דרשו שהיו רפוינות בידו וק' למה היו
רפוינות בתחילה ועתה נתקיימו. ועו"ק מ"ש וירא עשיו מה ראה זו עוד מ"ש
וילך עשיו ודר"ל שהלך לעשות תשובה למה עכשיו ולא מקודם. אכן לפי"ה יע"ן
דעשיו היה צוה כדרכי דממ"נ שלא כדן עשה עמו דאם לקח הבכורה לבד הדין
עמו דאני פסול אבל כיון שלקח גם הברכות והט' משום אדה"ר א"כ גם הוא פסול
ולמה לקח הבכורה ואם יאמר שהוא אינו אדה"ר א"כ למה לקח הברכות. אכן נראה
דתשובתו בצידו והיינו דהן אמת שלקח הברכות משום שהוא אדה"ר מה יאמר גם
הוא פסול כבר ארז"ל שאבות העולם תיקנו חטא אדה"ר אברהם תיקן במה שמסר
נפשו לכבשן דג' עבירות אלו תיקנום שני השם ושני מעשה ושני מקום שני השם
תיקן אברהם שמסר נפשו על קידוש השם. שני מקום תיקן יצחק ע"י שפשט צוארו
להריגה לכפר על הש"ד. שני מעשה תיקן יעקב בשהייתו פ"ד שנה בלא אשה ולא
חטא בג"ע ויצא אדה"ר בקי. וא"כ אף שלקח הברכות מעשיו שהוא אדה"ר אפי"ה
בדין לקח הבכורה ג"כ כדי שלא יהא רשע עומד ומקריב מה תאמר גם הוא אינו
ראוי כבר האבות טרחו ותיקנו עון אדה"ר. מעתה א"ש דהברכות בתחילה היו
רפוינות ביד יעקב מטענת עשו שכיון שלקח הבכורה ג"כ אינו ראוי לברכות.
ואם ראוי לברכות משום שהוא אדה"ר א"כ אינו ראוי לבכורה דגם הוא פסול לעבודה
ואעפ"י שכבר תיקנו האבות עונו עכ"ז עדיין עון ג"ע לא נתקן שהוא צריך לתקנו בשהייתו.
לכן יצחק ידע מזה וקרא ליעקב וצוה אותו שלא יקח מבנות כנען שצריך לתקן עון
אדה"ר ע"י שהייתו לכן אמ"ל קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אחי אמך שהוא רמאי
ומשהה אותך כמה שנים בלא נשואין ועי"ז נתקן עון אדה"ר ואו עי"ז ואל שדי יברך
אותך וכו' שאז יהיו הברכות ראויות לך ליכא עליך שום טענה מעשיו ולכן וירא
עשיו שהבין שכ"ז עשה יצחק שבירך אותו ושילח אותו כדי שיששה שם ויתקן עון
ג"ע ויהיו הברכות לו ולכן וישמע יעקב שהבין הדבר וילך לכן חשב מה לעשות כדי
לחזור ולטעון על יעקב וילך אל ישמעאל כדי לעשות תשו' פן ואולי עי"ז יחזור הדבר
לכמי שהיה שתהיה הבכורה לו כיון שחזר בתשו' וראוי לעבודה אך טח מראות עיניו
דכהן שנשתמד הוא פסול לעבודה אף שעשה תשו' עכת"ד.

והרב ברית אבות פי' דרך רמז כונת הפ' הנז' ויאמר הכי קרא שמו יעקב וכו' והוא
דבשם יעקב רמזו בו ענין הברכות דר"ת יעקב י"טול ע"שיו ק'ללה ו'הוא
ב'רכה. א"נ י"טול ע"שיו ק'טנות ו'הוא ב'כורה. וז"ש הכי קרא שמו יעקב ר"ל באמת
ששמו מורה על זה אבל זה פעמים למה אני קבלתי אחת ולא שתיים ע"כ.

בא"א פי' הרב אוהל יעקב ז"ל ס' דברים כונת הפ' הנז' ה"ד הרב חלקם בחיים
דרוש כ"ז ודקדק במ"ש ויצעק צעקה גדולה ומרה דהדבר פלא דלא נזכר מהות
הצעקה אשר צעק עד אח"כ שאמר יצחק בא אחיך במרמה אז פתח את פיהו ואמר
הכי קרא שמו יעקב. אכן הענין הוא דיצחק רצה לחלק לבניו ב' עולמות ויען עשיו
הבכור הוא קדוש ועבודה בבכורות א"כ הברכות דשייכי לעוה"ב ראויים לעשיו וברכות
עוה"ז שייכי ליעקב ויען מאז מקדם כבר סיפר לאביו שקנה הבכורה מעשיו וכיון דעשיו
אינו עתה בכור לא שייך לברכו בברכת עוה"ב כ"א בברכת עוה"ז ועי"ז דן יעקב בדעתו
דמה צריך לו ברכות של עוה"ב הרי הכל תלוי לפי מעשיו של אדם לזכות בלאו"ה
לעוה"ב ומה שצריך ברכה הוא בעוה"ז על כן יעקב מכח שסיפר לאביו שכבר קנה
הבכורה מעשיו והוצרך עתה כדי לקבל ברכות עוה"ז להתחפש ולעשות עצמו עשיו
כדי שיברך אותו יצחק בברכות עוה"ז. על כן עשיו דאינו מאמין בעוה"ב וכל חפצי
רק בעוה"ז לכך ויצעק צעקה גדולה ומרה בסתם דלהוציא דבריו מן הכח אל הפועל
לא היה יכול כי היה בוש מפני אביו ע"ד משל אחד גנב כלי חמדה ויקרה עד מאוד

מבית חבירו ויטמון אותה תוך אהליו ובלילה באו גנבים ויגנבו אותה משם והוא הולך ובוכה גונח וצועק אהא גנוב ממני דבר יקר וכאשר שואלים אותו מה הוא ומה סימניו הוא דומם כאבן לא יענה מאומה רק יצעק ויבכה ומה יאמר יודע לבעל הגניבה. כן עשיו היה בוש להגיד לפני אביו צרתו כי צר לו על חימוד עוה"ז כי ציד היה תמיד בפיו מתחפש כדמות איש קדוש ואיך עתה ירעיש הארץ על חימודים חומריים לכן צעק במר נפשו ואמר ברכני גם אני אבי סתם ולא פירש מהות הברכה. ויאמר לו אביו בא אחיך במרמה ויקח ברכתך ברכתך דייקא הראויה לך. עשיו כשומעו זאת התנחם מעט מעוצבו ומרוגזו כי חשב אחר שבא יעקב ברמאות ואמר שהוא עשיו הבכור ודאי לא נתברך רק בברכות עוה"ב הראוי לבכור ונשאר לו עוה"ז כחפץ לבבו כי עשיו לא עלה בדעתו שיעקב גילה לאביו ממכירת הבכורה וא"כ לפי המרמה שחשב יצחק שהוא עשיו ודאי ברכו בעוה"ב ע"כ אמר עשיו ליצחק ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ירצה כי לא טעה אביו וכדין בירך אותו ברכת עוה"ב ולי נאה לברכני בברכת עוה"ז ולכן אמר הלא אצלת לי ברכה שהוא לעוה"ז והשיב יצחק הן גביר שמתיו לך וכו' דברכתי אותו בעוה"ז ולכה איפוא מה אעשה בני דברכת עוה"ב אודא מינך דמכרת הבכורה ולזה וישא עשיו קולו ויבך אחר כי ראה שכלתה אליו הרעה ואיבד ברכת עוה"ז שהיא העיקר אצלו עכ"ד.

ובזה פי' הרב חלקם בחיים ז"ל כונת הפ' קטון נתתיך בגוים בווי אתה מאד אם גנבים וכו' איך נדמית הלא ישאירו עוללות מחמס אחיך יעקב. תכסך ברשה. הכונה דאומר לעשיו עם היותך בכור ועליון קטון נתתיך נתתיך דייקא דהיית גדול ועתה נעשית קטון ויעקב גדול במה שמכרת לו הבכורה ובזוי אתה מצד אשר היית מכובד וקדוש ע"י הבכורה וכל הפוסל וכו' ויבז עשיו את הבכורה ובזוי יקלר וזו היא סיבה דבא אחיך במרמה ויקח ברכתך ואיבדת עוה"ז ועוה"ב ואיך אתה צעקת אח"כ אוי לרשעים כי כי גמול ידיו וכו' בגדר אם גנבים וכו' ואינו ממש דבאו גנבים אלא איך נדמית כדמיון המשל הנז'. אם בוצרים באו לך דהיינו בא אחיך אמרת הלא ישאירו לנו עוללות במ"ש הלא אצלת לי ברכה והד"ק אח"כ מחמס שעשה אחיך יעקב, תכסך בושה שצעקת סתם כגז' א"ד ז"ל.

איתא במד' הכי קרא שמו יעקב ויעקבני וכו' ר"ל אמר התחיל עשיו מחכך בגרונו כמאן דמחייך וזרק רוק מפיו ואמר הכי קרא וכו' ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח ושתקתי ועתה לקח ברכתי הלא אצלת לי ברכה מן הנצולות פי' מן הגרועות ע"כ. הרב שתי ידות ז"ל במ"ש במד' והביאו רש"י ע"פ וידו אותה בעקב עשיו בדין היה אוחו בו לעכבו כי יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשיו מן השניה צא ולמד מן השפופרת שפיה צר תן בה ב' אבנים זו אח"ז הנכנסת ראשונה יוצאת אחרונה וכו' נמצא עשיו הנוצר באחרונה יצא ראשון ויעקב נכנס ראשון ויוצא אחרון ולכן בא לעכבו שיצא ראשונה כמו שנוצר הוא מטיפה ראשונה ולכן עשיו מנח לו הבכורה שאמר שחדין עם יעקב ולכן בא עשיו עתה לומר שעם שגראה הדין עם יעקב שהבכורה לו כאמור עכ"ז ויעקבני זה פעמים וברמאות לקח הבכורה ממני שאין הדין עמו וזהו שנתקשה ר"ל דהיאך אומר שבערמה לקח הבכורה דבשלמא הברכות ניתא אבל הבכורה לא בערמה אלא כדין והבל יפצה פיהו של אותו רשע לכן קת"י באומרו אלא שחיה מחכך וכו' וירוקק ואומר הכי וכו' דמזה נראה שהדין עמו והענין הוא במ"ש מרן בתו"מ סי' רע"ז שמעו עדים שאמר אחד פ' בני בכורי הוא נוטל פ"ש בני בכורי הוא אינו נוטל פ"ש שמא בכור לאמו קאמר ואם אמר דברים שמוכרחים לומר שנתכוון שתוא בכור לאב נוטל פ"ש כגון שאמר בני בכור הוא ורוקו מרפא לחולי עינים ודאי בכור גמור הוא דגמירי רוקו של בכור מאב מרפא לחולי עינים ושל בכור מאם אינו מרפא וא"כ רוק סימן שהנא בכור גמור. וזהו שתי' ר"ל שהיה עשיו מחכך בגרונו וירוקק ואומר וכו' ויעקבני זה פעמים ר"ל דמרוקי שהוא מרפא חולי עינים מוכח שאני בכור ולא הוא ולכך אני אומר ויעקבני זה פעמים שאף הבכורה לקחה ממני בעוקבא ע"כ. שני לאומים פירש"י אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת שמעתי שהשלחן היא התורה והסא היא פשטים וצנון הוא הסוד שהיו קורים בפשט ובסוד על השלחן. ולולי דמסתפינא לפי דעתי הצנון הוא הפשט לפי סדר לשון תגמרא הצנון קודם וצריך לקרות הפשט קודם. ויש לרמוז צנון במ"ק כ"ה והסא:

במ"ק וע"ה י"ו וסוד במ"ק י"ו ואפשר לפי מה ששמעתי שהצנזר הוא מכוסה בארץ הסוד הוא מכוסה.

עקב אשר שמע אברהם בקולי. עק"ב גי' שני פעמים אלהים וגי' ענבים שהם דין שבתוכם היין הנדרר בעקב ולהיות שאברהם שהוא חסד מתק הענבים ותקן שני פעמים אלהים וגם עקב מתקם ששמו שני פעמים אלהים עם עשר אותיות וזכ"ו מהרש"ל עקב שנים הכיר אברהם את בוראו וז"ס כענבים במדבר כן אתם וכו' ר"ל כמו שנתן הענבים אברהם גי' במדבר כן אתם בית ישראל לכך זכו לכל הטובות הברכה אחת היא לך אבי. כתב האר"י ז"ל שאברהם בירך את יצחק כ"ח היות גי' יצחק ויצחק בירך את יעקב כ"ז היות גי' יעקב אם כן נשאר ברכה אחת אצל יצחק ולזה אמר הברכה אחת נשארת בידך אבי ברכני גם אני בה.

ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני וכו'. פי' הרב חזון עובדיה ז"ל בהק' פלוגתא דהרמב"ם והטור ז"ל בדין כלים המוגמרים דלהרמב"ם המריח בכלים המוגמרים אינו מברך לפי שהוא ריח בלא עיקר. אמנם הטור סי' רי"ו פליג וס"ל דמברכים עליהם כיון שנהנה ממנו ראוי לברך עליו כיון שהוא דבר שעשוי להריח בו. אמנם בדבר שאין לו עיקר כלל שאין עשוי להריח בו אליבא דכ"ע אין מברך עליו. מעתה יתפרש הפ' בתרי גווני חד לדעת הרמב"ם וחד לדעת הטור. לדעת הרמב"ם ה"ק ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו דהיינו שבירך על ריח טוב שבגד וכו' ה"א היאך מברך הא הו"ל ריח שאין לו עיקר דלכ"ע אין מברכים עליו לזה השיב ויאמר ראה ריח בני ר"ל דזה לא מיקרי ריח שאין בו עיקר שאין מברכים עליו כיון שבני יש לו עיקר. ולדעת הטור ה"ק חדא דהוי ריח בני והוי ריח שיש בו עיקר. ועוד אפי' את"ל דזה לא מיקרי ריח בני אלא ריח הבגד שאין בו עיקר דאין מברכים עליו מ"מ כיון דריח בגדים אלו הם עשויים להריח בהם כריח שדה שהוא עשוי להריח ונהגים ממנו בנ"א כדרך שהם נהגים מריח שדה א"כ אע"ג דלא הוי כ"א ריח בלא עיקר שפיר מצינן לברוכי עלויה את"ד ז"ל.

ויתן לך האלהים וכו' ורוב דגן ותירוש יעבדוך עמים וכו' יל"ד מה קשר לשתי ברכות אלו ורוב דגן ותירוש עם יעבדוך עמים. ועוד יש להבין כשבא עשיו וצעק הברכה אחת היא לך אמ"ל יצחק הן גביר שמתיו לך וכו' ולך איפוא מה אעשה בני או"ל ברם לך פתך אפויה וכי היד ה' תקצר משום שברכו ליעקב לא אפשר שיברך ג"כ לעשיו ברוב דגן ותירוש עד שלא מצא לברך את עשיו כ"א בפת אפויה. ור"ל נשמרו מקושיא זו ואמרו דכונת מ"ש הן גביר דכל מה שקנה עבד וכו'. אמנם עכ"ז קשה דמאי נ"מ באומרו ודגן ותירוש וכו'. אמנם פי' הרב גבעת עולם כמ"ש בברכות כתיב ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנא' והגית בו וכו' יכול דברים ככתבן אלא נהוג בהם מנהג דרך ארץ דברי רי"ש רשב"י אומר אפשר אדם חורש וכו' תו' מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים וכו' ובזמן שאין עושין רצונו ש"מ מלאכתם נעשית ע"י עצמם ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם ע"כ. באופן דכשיש לישראל רוב דגן ותירוש אם יש להם עבדים ושפחות שיעשו מלאכתם אז אותו הדגן הוא ברכה ואם לאו לקללה יחשב להם שצריכים לטרוח כל השנה לצורך גופם לעשות מלאכתם ואין עושים מלאכת שמים כל עיקר ונמצא שמפסיד עוה"ב בשביל העושר ואדרבה טוב היה שלא יהיה לו כ"כ עושר כדי שיוכל לעסוק בתורה. משו"ה כשאמר יצחק ליעקב ורוב דגן ותירוש תכף ומיד אמר יעבדוך עמים שהם הע' אומות כאו"ל כדי שיהא הדגן והתירוש ברכה צריך שיעבדוך עמים ויעשו מלאכתך ואתה תהיה עסוק במלאכת שמים ואם לאו רוב הדגן והתירוש הוא קללה. לכן כשאמ"ל עשיו אח"כ הברכה אחת וכו' ברכני גם אני ר"ל כמו שנתת לי רוב דגן ותירוש כן תן לי וכי יד ה' תקצר ח"ו לזה השיב לו יצחק וכי רוב דגן ותירוש הוא ברכה בשלמא אם היו לו עבדים שיאספו אותו הוא ברכה ואם לאו הוא קללה ובשלמא ליעקב שנתתי לו את כל אחיו לעבדים ברכתי אותו ברוב דגן ותירוש כיון שמלאכתו נעשית ע"י אחרים אבל לך אינו נאה רוב דגן יען הוא קללה אלא לך נאה פת אפויה שאינו צריך שום עמל. וז"ש הן גביר וכו' ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים לכן דגן ותירוש סמכתינו שהוא דבר נאה לו אבל לך שאין לך אומה שתהיה עבד לך פתך אפויה בלי עמל זאת נאה לך את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב מעין גנים ז"ל כונת הפ' הנו' שרמז לו כל המאורעות שיאדער לישראל. ראשונה ויתן לך האלהים ו' ויתן לך ר"ל אחר ששה דורות שהם אי"ו לחי עמרם משה אז בזמן מרע"ה יתן לך האלהים מטל השמים שיתן להם המזן שהא מטל השמים. אח"כ לסוף ת"ם שנים מכניסתם לארץ עד בנין בית ראשון ישבו בארץ וז"ש ומשמני הארץ משמנ"י גי' ת"ם יהיו בא"י ברוב דגן. אח"כ ותירדש נוט' ת"י ר"ש זה זמן בנין בית א' שישב ת"י שנים וז"ש ת"י ר"ש שירשו א"י שנקראת נחלה כמ"ש כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ובזמן זה היו כל האומות עובדים ליש' וז"ש יעבדוך עמים עמ"ם ר"ת ע'מון מ'ואב י'ון מ'צרים. אח"כ וישתחוו נוט' וי"ש תחוו רמז לבית ב' שישב ת"ך שנים וז"ש ויש ג"כ בית ב' שישב כמנין תחוו גי' ת"ך ובזה הזמן לך לאומים. אח"כ גלוי הוה גביר וכו' וישתחוו לך בני אמך רמז למת היוונים וז"ש לך וגם לאומים. אח"כ גלו הוה גביר וכו' וישתחוו לך בני אמך רמז למת שהיה בגלות בבל שאמרו בירוש' שבני א"י מן הנקבות ובני בבל מן הזכרים והיו בני א"י משועבדים תחת בני בבל שכל נשיא מא"י דלא נקיש רשותא מריש גלותא אינו יכול לדון. וז"ש וישתחוו לך בני אמך רמז לבני א"י שהם מן הנקבות שישתחוו לבני בבל שהם זכרים. ואחר כל זה יודע לך אורריך ארור ומברכיך ברוך שכל מי ששעבד בא"י עתיד הקב"ה להתנקם ממנו כידוע זת"ד ז"ל.

ברכני גם אני אבי הברכה אחת היא לך אבי ברכני גם אני אבי. צ"ל הני תלתא אבי מאי כונתם. פי' הרב ברכ"ט ז"ל בהק' מ"ש במד' אברהם חי קע"ה שנים ונחסר משנותיו ה' שנים שיצחק חי ק"פ מפני שעשו עבר על שתי עבירות בא על נערה מאורסה שנא' כי בשדה מצאה והוא עיף שהרג את הנפש כמ"ש עיפה נפשי להורגים ר' אומר אף גנב שנא' אם גנבים באו לך אמר הקב"ה הבטחתי לאברהם תקבר בשיבת טובה זו היא שיבה טובה שיראה בן בנו מג"ע ויש"ד וגנב לכן נחסר משנותיו ה' שנים. מ"ד הרג דייק מתיבת עיף. ומ"ד נערה מאורסה דייק מדכתיב מן השדה. ומ"ד גנב מדכתיב ייבא וכולם נרמזו בשמו עש"ו עיף ש"דה ויבא. והנה עיקר מה שהיה כח ליצחק לברך את זולתו הוא שירש הברכות מאברהם כמ"ש והיה ברכה עד עכשיו היו מסורות בידי ייבא וכולם נרמזו בשמו עש"ו עיף ש"דה ויבא. והנה עיקר מה שהיה כח ליצחק לברך ועתה מסורות בידך והוא נתנם ליצחק ויצחק לעקב ולכן ברכו ויתן לך את ברכת אברהם. והנה כאן עש"ו לא די שנתקצרו שנות אברהם בעבורו אלא שבא לירש ברכת אברהם יצחק ועשה עצמו צדיק כדי לקחת הברכות. לכן בחכמה עשה השי"ת וישם דבר בפיו שיאמר ג"פ אבי כדי שיבין יצחק מהם שאינו ראוי לברכות מאחר שנתקצרו שנות אברהם עבדו עבר ג' עבירות. עבד ג' עבירות אלו נערה מאורסה והריגת נפש וגניבה ע"כ אמר פעם א' אב"י ר"ת א'ו ב'ן יג"ח נגד ש"ד. אמר עוד פעם ב' אב"י א'ו ב'ת יג"ח נגד נערה מאורסה. אמר עוד פעם ג' אב"י ר"ת א"ם ב'מחתרת ימצא הגנב נגד גניבה. וכיון דראה יצחק כך ידע שעונותיו הבדילו בינו לבין הברכות ע"כ רמז לו תטאיו וגנינה אותם ע"ד שגינה אותם דוד בתהלים ב'מסתרים י'הרוג נ'קי עיניו לחלכה יצפנונו לכן אמ"ל יצחק ולכה איפוא מה אעשה בני ר"ת ב'מסתרים י'הרוג נ'קי ורבעה אמו סיימה סוף הפסוק שאמרה ליעקב שאינו ראוי לברכה חדא משום ש"ד כמ"ש ב'מסתרים וכו' וחדא משום גניבה וז"ש על"י ר"ת עיניו לחלכה יצפנונו שמצפה לחיל אחרים. לכן אמ"ל יצחק ולכה איפוא ר"ת אל תט לדבר רע את אישים פועלי א'ון ויבל אלחם וכו' וכיון דעש"ו גנב ע"כ אמ"ל ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים כדין ונמכר בגניבתו. ויתכן עוד לומר רמז בתי' אפוא אם א'ון פועלתי ו'לא אוסיף ד"ל די לי בזה צער ואון שהחזקתי אותך עד הנה לצדיק אבל לא אוסיף לעשות עוד כזה דכבר נודע אלי רשעתך א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב עיר דוד ז"ל סי' תס"ט כונת אומרו ולכה איפה מה אעשה בני. במ"ש סנהדרין ק"ד ע"א ברא מזכי אבא דכתיב ביעקב אשר פדה את אברהם ואין אבא מזכי ברא דהא אין יצחק מציל לעשיו ובסוטה דף יו"ד הקשו התוס' על הא דאמרי' אין אבא מזכי ברא והא אמרי' ז"פ שאמר דוד על אבשלום בני אסקה מו' מדורי גהינם ובשמינית איכא דאמרי דאסקיה לעוה"ב ואיכא דאמרי דקריב רישא לגבי גופא. ממילא משמע דאבא מזכי ברא ותי' דשאני התם דדוד התפלל עליו. והנה איתא במד' מי איפה מלמד שראה גהינם פתוחה לו מתחתיו. ואיתא עוד במד' ירך

בעורף אויביך מלמד שהתיו ראשו של עשיו בשביל שלא רצה להניחו לקבור את יעקב במערת המכפלה והלך הראש אצל יצחק. וכבר אמרנו שבשמינית שאמר דוד בני אית דאמרי דאסקיה מגהינם ואית דאמרי דקריב רישא וכו' לכן אמר יצחק לעשיו ולך איפוא דהיינו גהינם ותתות הראש וע"כ איני יודע מה אעשה בנ"י ר"ל במילת בני איני יודע מה אעשה לך אם לקרב רישא דילך לגבי גופא או לאסקך מגהינם כמו אבשלום את"ד ז"ל.

והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך. פי' הרב ערבי נחל ז"ל וז"ל הגה כתבנו במ"א בנבואת יחזקאל על מפלת צור כתוב צר חסר וי"ו וסמוך למפלתה כתיב צור מלא ואמר עליה ותמלאי ותכבדי וכו' פירש"י לפי שצור יושבת על הים דימה אותה לספינה שמלאוה הרבה מאד עד שעיי"ז היא נטבעה בים. וענין זה הוא עם אוז"ל לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים ר"ל שאותיות שמה קיבלו המילוי ועיי"ז רב כחה כנודע. וידוע היות הרע מכלה את עצמו כי המדריגה הגבורה שבקדושה בחי' כתר בקלי' אותיות כרת. ולכן כשרוצה הרע לקבל מדריגה הגבורה נכרתת ולכן אין לה ראש שהוא כתר כי בחי' זו היא כרת אצל הרע ונכרת הרע לגמרי ולזה כשקיבלה צור המילוי או צ"ר במילוי צד"י רי"ש עולה תרי"ד ואח"כ רוצה לקבל עוד מלוי יותר ולהיות צור מלא וי"ו אז נעשה גי' כרת כאשר נתמלאת נכרתת לגמרי לזה נדמה הרע לעלוקה אשר משתוקק למצוץ דם האדם ומוצץ עד שנתמלאת כולה מדם ואז מתה כך ענין הרע כאשר נתמלא כולו אז נכרת והרע מכלה את עצמו. ובזי"ו מאז"ל אין בן דוד בא אלא או בדור וכו' כי אם כולו זכאי מוציאים כל הניצוצות מהרע ואם כולו רע אז הרע מקבל כל המילוי עד האפשרי באין מוחה ממילא נכרת כאמור והבן. וז"ש יחזקאל בנבואתו למפלת צור מלא וי"ו. ואמר עליה ותמלאי ר"ל שקבלה המילוי כולו ועיי"ז ותכבדי עיי"ז בא לה כליק. נמצא שעיקר התנשאות צור אינה רק בהיותה מקבלת המילוי עד שתהיה גי' תרי"ד וכאשר רוצה להתמלאת יותר או כלתה לגמרי. וזהו הרמז והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צואריך. והנה אמר הכתוב אשרי המחכה ויגיע ר"ל אף שיהיה אז צרות אשרי למי שסובל ועיי"ז מגיע לקץ הגאולה. וז"ש והיה ר"ל שמחה יהיה כאשר תריד כאשר צור תתמלא עד גי' תרי"ד וזהו השמחה כי תרצה אז לקבל תכף אות הוי"ו ואז ופרקת עולו מעל צואריך שאז בודאי יבוא הגאולה בב"א עכ"ד ז"ל.

וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך עד. שוב אף אחיך ממך. פי' הרב בירך יצחק ז"ל עפ"י מ"ש בגמ' בשלמא חמות סניא לכלתה משום דאמרה: קא אכלה לגירסנה אלא כלה מ"ט סניא לחמות משום כמים הפנים לפנים וכו' ופירש"י כמו המים שאדם צופה בהם אם בפנים שוחקות כך יתראו וכו' כן לב האדם אם הוא אוהבו גם זה אוהבו ואם הוא שונאו גם הוא שונאו וה"נ חמות דסניא גם הכלת סניא. וידוע דחימה גדולה מאף וז"ש רבקה וישבת עמו עד אשר תשוב חמת אחיך וא"ת מהיכן אדע זה אבטח לשוב לזה נתנה לו סי' עד שוב אף אחיך ממך כלו' ממך ומעצמך אהה יכול להכיר זה כשתראה שהלך האף מלבך עליו מזה תדע ששככה חמתו ולכן נקט בעשיו חימה משום דשנאתו יש לה טעם כמו חמות לכלה אבל השנאה דיעקב דהוי משום כמים הפנים אינה אלא אף והיינו עד שוב אף אחיך ממך בזה תדע דשכח את אשר עשית לו ע"כ.

באו"א פי' הרב תנופה חיים ז"ל המשך הפ' וישטום עשיו וכו' במ"ש בשבועות דף מ"ו האי מאן דנקיט נגרא בידיה ואמר איניל ואקטליה לדקלא דפלניא ואשתכח דקטיל ושדי לא אמרינן דאיהו קטליה דעביד איניש ולא עביד. וכתבו התוס' דזהו בסתם אדם אבל במוחזק לכך לא וכ"כ הרשב"א אדם הרגיל להזיק גוים ועביד וכאילו עשה חשבינן ליה ואפי' מי שאינו רגיל אלא דהכרנו בו שהוא רוצה לעשות הו"ל שידענו בבירור דיעשה. וכתב הרב עדות ביהוסף דהיכא דחציף להגוים נגד הדין אמרינן דגוים ועביד וכתב מרן בח"מ סי' ל"ד דבאיניש דסני לחבריה יש חשש דעביד. וכתב הרב מהר"י סגל ז"ל דכ"ש אם גוים בשעת זעמו וצערו שהפסיד את שלו ודאי גוים ולא עביד יע"ש. בנא"ת וישטום עשיו וכו' דבאז הפ' להגיד כי ישר דמה כל החרדה דרבקה בקשה להבריחו הלא קי"ל גוים איניש ולא עביד. לז"ק דהכא ודאי עביד מכמה טעמי. ראשונה וישטום עשיו ואמרנו במד' דנעשה לו שונא נוקם ונוטר

והרי באיניש דסני לחבריה ודאי עביר. זאת ב' ויאמר עשיו בלבו דלא תחשוב דבעת כעסו היה זה וישוב מחרן אפו דהרי לא עשה לשפוך חמתו אלא בלבו וכמו שפי' על וינחם ה' ואלו הכא עבודתו שמורה בלבו ולא נח רוגזה ואינו כנדון מהר"י סגל ז"ל דכתב דכיון דשכך חמתו לא יעשהו. ועד הג' יקרבו ימי וכו' ואמרו במד' שאמר עשיו אהרוג תחילה לאבי ואח"כ לאחי ואירש העולם לבדי ואם במי שעושה חציפותא נגד הדין ודאי דעביר כ"ש נגד אביו ורב ודין והיכן כאו"א ביזה ואיכר הכל וכה"ג ודאי עביר. ויוגד לרבקה ברוה"ק ותאמר אל יעקב הנה עשיו אחיך ר"ל אתה חושב שהוא אחיך אבל עדיין בשנאתו והוא ידוע ומוחק להרוג וכיון דרגיל ומוחק בכך ודאי דעביר. ועוד מתנחם וכו' ופרש"י כבר אתה מת בעיניו זכוס של תנחומין שמה עליך ותרי היכא דהכרנו בו כאלו כבר עשאו יש לחוש דגוים ועריד ואין סומכים על הנס לכן בני שמע בקולי וקום ברח לך וכו' עד אשר תשוב חמת וכו' דאם לא ימצאך יכעס וישפוך חמתו בדברים ואז תנצל לא כן עתה דכעס בלב כסיל ינוח ולא הוציאו לחוץ קרוב לודאי דיעשה מה שבלבו ולא יש תיקון כ"א זיעש בריחים לסור ממוקשי מות. מה תאמר דלא הכל נוצחים ואפשר שלא יצליח ומאי אולמיה האי מהאי והבא להורגך השכם להורגו ואני נצחתי אפי' לשרו כ"ש שאנצח אותו ולמה אברהם דהוא בזיון הברית. לזאת פיה פתחה בחכמה לומר למה אשכל גם שניכם יום אחד כפרש"י אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך וא"כ מסיבה זאת קום ברח לך אל לבן אחי ולא יהיה חימות מות וברור א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב אברהם אנכי דרך רמז ומסר השכל דשרו של עשיו הוא ס"מ הוא שטן הוא יצה"ר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו כדרז"ל על פסוק זה והתקון הוא ברח לך כמ"ש ילך למקום שאין מכירין אותו עד אשר תשוב חמת אחיך דעברו רוב שנותיו ולא חסא דמתקורר חימת הדם וגם הוזר שלא תתגרה בו כענין שנאמר בסגולות שנאמרו בזוה"ק וליל יוה"כ דאדרבה יתגרה בו יותר וזהו עד שוב אף אחיך ממך דייקא שאתה גורם שיתגרה עליך דהתקון הוא שמע בקולי לעסיק בתורה ומצות דתורה תבלין ואנוני מגנא. ושכח את אשר עשית לו מאלה הסגולות. וסיים לומר למה אשכל גם שניכם ביום אחד כמ"ש יזכור לו יום המיתה דקאי ליצה"ר ואמרו עוד דגם היצה"ר נידון עם האדם בגהינם וגם מבואר בזוה"ק דמצטער היצה"ר במיתת האדם וכמו שהביא בס' סיפור החיים סי' חיי שרה ע"כ.

ובדרך דרש אפשר לפרש במ"ש עד אשר תשוב חמת אחיך עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו שפתח בחימה וסיים באף וגם דבחימה נקט תשוב ובאף שוב והוא עמ"ש הרב זרע בירך ח"ב ס. וירא כ"ח ע"ב במאמר אף כופה חימה אינו כופה דבענין זמרי כתיב ויחר אף ושוב השיב את חמתו דבתחילה היה חרון אף ואם היה חימה היה ח"ו כלית ומשום דהתחיל באף שוב בא פנחס והי"ל כח להשיב החימה ע"ש בטוב טעם והכא בא עשיו באף ובחימה ובקצף גדול בבת אחת בודאי מתנחם לך להרגך וח"ו יהיה עד כלה ולכן ברח עד אשר תשוב חמת אחיך דהוא יותר קשה וכיון דתשוב מתחימה או אחרי כן ממילא יתרצה וית' עד שוב אף אחיך ממך מאליו דאף הוא קל מחימה ושכח את אשר עשית לו לפי הימים שיעברו ולא ישאר לו לא אף ולא חימה ע"כ.

פרשת ויצא

דיצא יעקב איתא במד' שהראה הקב"ה ליעקב את הגליות כד"א שלח מעל פני ויצאו וכן הראה לו הקב"ה חורבן ביתה"ק כמד"א אין זה כי אם בית אלהים. ופי' ה"ר מהר"ד בס' צמ"ד ס"ז דע"ח ע"ג במשח"ק להביא מההיא דפ"ק דעז בפלוגתא דריב"ק לרחב"ת דא"ל חנינא אין אתה יודע שאומה זו המליכה מן השמים שיתריבו את ביתו וישרפו את היכלו ולהרוג את חסידיה ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקטיל קהלות וס"ת מונח בחיקך וא"ל מן השמים ירחמו וכו' גם בפרק הירואת בעובדא דרע"ק דהקהיל קהלות ברבים ומצאו פפוס ב"י דוגמא לזה נמצא דהדבר

מחלוקת אי יסתכן האדם כדי שלא יהא ביטול תורה או מפני הסכנה להנצל שאריה ליה מאריה וזה בעצמו בענין שהיה יושב אוהלים ועתה מתבטל מד"ת והולך לחרון דאוי"א סוברים כיון דאיכא סכנה דעשוי מבקש להורגו כדי להנצל מהסכנה הותר להבטל מד"ת כס' ריב"ק ופפוס ב"י. אך יעקב מסתפק שמא הדין עם רחב"ת ורע"ק ולזה ארז"ל שהלך ליטול רשות מהשכינה אי יתבטל מד"ת ויצא לחרון או לא. וא"כ זהו בעצמו כונת המד' ויצא יעקב דהראה לו הקב"ה תרבין ביה"מ והוא ממש בתשובה שהשיב ריב"ק מן השמים המליכוה ונתן לה שליטה שיחריבו הבית ויגלו ישראל וא"כ בזה אין לומר מן השמים ירוחמו וא"כ יש לך לילך מפני הסכנה אף שתבטל מה"ת ע"כ זת"ד דפח"ת ודו"ק.

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במ"ש מז"ה בעל ברית אברהם משם מדרז"ל שאליו רדף במצות אביו עשוי להרוג את יעקב ויעקב מתחנן אליו ואמ"ל שיקח לו את כל אשר לו ויניחנה ערום ממש להראות לאביו וכן עשה ונשאר ערום כצאתו מרחם אמו והיה שם נהר ונכנס יעקב אע"ה בנהר להתחבא שם שהיה ערום. ובעודו בנהר בא פרש א' רוכב על סוס ופשט בגדיו ירד בנהר לקרר את עצמו ושבולת הנהר שטפתו וחנקו ואז יעקב אאע"ה עלה ולבש בגדי המדות של הפרש ורכב על הסוס וירא יעקב מאוד פן קרובי הנטבע יראוהו ויכירו בגדיו וסוסו ויעשו עלילה עליו לכן הלך תכף ונטמן בבית עבר י"ד שנה ע"כ. ונוכל להרחיב מ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי האבות באו לתקן אדה"ר ואאע"ה תיקן חטא ע"ז ויצחק ש"ד ויעקב ג"ע ואפשר שאברהם קיבל סקילה שריפה על ע"ז כי השליכוהו לאור כשדים ואמרו באגדה כי מחום התנור לא היו יכולים ליקח אברהם להשליכו כי האור היה שולט למרחוק והיו נשרפים כמה אנשים שרצו להשליכו ונזדמן השטן בדמות יועץ א' לעשות כלי אומנות ולהניחו שם כדי שירשלו מרחוק לתוך האש ממש וכן עשו. ונמצא אברהם קיבל סקילה בהשלכה זו מרחוק כדכתיב סקול יסקל או ירה יירה ושריפה באור כמשפט עע"ז דחייבים סקילה וכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש. יצחק בא לתקן ש"ד ומאן דקטל יתקטל ומסר עצמו למיתה ע"ג המזבח וקיבל הרג וכן יצחק גי' הר"ג. יעקב בא לתקן ג"ע והבא על א"א מיתתו חנק וכן יעקב לפי מדרש הנז' היה איזה שעות בנהר שוטף מוכן לחנק בסכנה שישטפנו הנהר ויטבע כמו שאירע לפרש. וגם קיבל עליו גלות ויסורין ופתד לבן ועשוי כמה שנים על שאר עריות. ונמצא שהאבות הק' קיבלו ד' מיתות ב"ד ויסורין שקשים ממיתה כמ"ש אלמלא נגדוהו וכו' לכפר מה שחטא אדה"ר בע"ז ג"ע ש"ד. ואפ"ל דס"ת ויצא יעקב מבאר שבע הוא ארבע כי עתה נשלם תקון אדה"ר בקבלת האבות ד' מיתות. והשתא וילך חרנה רמז דהלך החרון אף והקטרוגים שהיו על אדה"ר ע"כ.

ועפ"ה דאליפו לקח כל ממון יעקב. רמז הרב זכות הרבים ז"ל מפי השמועה רמז נכון בכונת הפ' ויספר ללבן את כל הדברים האלה. והוא כשהלך יעקב אצל לבן ויחבק לו וינשק לו ודרז"ל שכ"ז עשה לראות את ממונו והבין יעקב אע"ה מה שבלבו וע"ז ויגד ללבן את כל הדברים האלה. והוא נוטריקון א"ל ת'חשוב כ"י לא ה'באתי ד'בר ב'ממון ר"ב י'צאתי מ'ביתי ה'שיגני א'ליפו ל'קח הכל ודוק כי נכון הוא כר"פ ע"כ.

באו"א פי' החיד"א ז"ל כונת הפ' הנז' ויצא וכו' דרך רמז ותוכחות מוסר וז"ל אפ"ל כי החוטא גקרא יעקב ע"ש עוקבה ומרמה אך יצא מחטאתו מעול מלכות שמים ובכן נדחית שורש נשמתו ממקומה למעלה וזהו ויצא יעקב כי החוטא יוצא מלמעלה ומלמטה ממקום קדושה ות"ד ויצא בוי"ו לרמוז יציאה אחרת למעלה מבאר שבע כנוי לשכינה מלכות שמים היא הבאר שבע וזה החוטא ברעות נפשית לקטלא נפיק מעול השכינה וס"ת ויצא וכו' הוא ארבע לרמוז שפגם בד' אותיות שמות הקדש שם בן ד' הוי"ה אדנ"י אהי"ה שכולם ארבע וגם ארבע עולמות אבי"ע. ור"ת וימש כי הוא מחשיך עצה וימש חושך וילך חרנה שהלך לסט"א הרנה נוקבת חרון. א"ג ויצא יעקב מבאר שבע שפירש מן התו' הנקראת באר שגשבע במעמד הר סיני ובבטן אמו לקיימה חתו שבע. אז וילך חרנה כבר סדרי אף וחרון היו נכונים לו להלכד בו. ובכל זאת יש תיקון ויפגע במקום יתפלל לה' אין פגיעה אלא תפילה במקום לפני המקום בית. א"ג ויפגע במקום ימסור עצמו על ק"ה וזהו ויפגע כמו לך פגע בו במקום על

המקום ב"ה על יחודו וקדושתו וילן שם שיקבל ללון בעומקה של הלכה ומאחר שמסר עצמו על ק"ה וקבל מיתה וגם קיבל ללון בעומק הלכה יהא בטוח כי בא השמש שמש מגן ה' צבאות כביכול רוכב שמים בעזרו ויהל אור. ויקח מאבני המקום הם חלקי התו' שבע"פ כמשו"ל ע"פ שם הבדולח ואבן השוהם מקרא משנה וכו' וכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה ויהיו נקראים אבני המקום ב"ה וישם מראשותיו שיראה בעיניו סאילו כ"ז לתקן אשר עיית בתחילה ולא יחזיק טובה לעצמו כי הלואי יועיל לתקן את אשר פגם וזה יהיה כל מעיניו לפייס למלך על שעבר וזהו וישם מראשותיו וישכב במקום התוא וישכב אותיות יכבוש לרמוז שעיקר התשו' באותו פרק באותו מקום באותה אשה וזהו יכבוש יצרו במקום ההוא שעבר בו. א"ד ז"ל.

וְעָטָר מו"ר הרב בכור יעקב הכהן טראב יצ"ו רמז ב' הנו"ל ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו וירץ לקראתו וכו' ויאמר לו אך עצמי וכו' בדרך פשוטה במשו"ל ע"ע שאמר יעקב לרחל ויגד לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא שאמ"ל יעקב אם ברמאות בא עלי אחי הוא ברמאות ואם לאו וכי בן רבקה הוא שהוא צדיק. והנה רחל לא הגידה לאביה רק מ"ש וכי בן רבקה הוא ולא אמרה לו מאמרו שהוא אחיו ברמאות לזה אמר לבן כיון שהוא צדיק ואינו רמאי אוכל לבוא עליו במרמה ולקחת ממנו את אשר לו. וז"ש ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו ר"ל כששמע שבא בן אחותו ולא שמע שהוא אחיו ברמאות אז וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו כדי לקחת ממנו ממונו. כשראה שלא יש עמו שום דבר אז דן בדעתו ודאי שהוא רמאי לכן אמ"ל אך עצמי ובשרי אתה ר"ל שנראה עליך שאתה רמאי כמוני כמוך לכן וישב עמו חדש ימים כדי לידע אם הוא באמת רמאי אם לאו. א"ד יצ"ו.

וְהָנָה רש"י ז"ל פי' וילך חרנה יצא ללכת לחרן. פי' החיד"א ז"ל בנח"ק משם מהר"ם הכהן ז"ל הכונה דבתחילה היה דעתו ללכת תכף לחרן כי הי"ל ממון וביש לו פרנסה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה כמ"ש בפ"ק דקידושין דכ"ט לפר"ת אך אח"כ בא אליפו ולקח לו הכל א"כ הוא עני וצריך ללמוד תורה קודם ואח"כ ישא אשה ומשו"ה הלך ונטמן במדרשו של שם ועבר י"ד שנה ואח"כ נשא אשה. וז"ש יצא ללכת לחרן דבתחילה אך היה דעתו ללכת לחרן תכף ומשום מעשה שהיה אשתהוי אשתהי ללמוד תורה. ע"כ.

וְלָרֵב תולדות יצחק ז"ל פי' כונת הפ' הנו"ל ויהי כשמוע לבן וכו' והוא דכונת אומרו ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב ר"ל ששמע שהוא איש תם יושב אוהלים ולכך ויחבק לו וכו' כמו שעושים למי שהוא תם חנופה ולוקחים ממון ממנו בהערמה וכשסיפר לו את כל הדברים שסיבת ביאתו בורח מפני עשיו משום שרימהו ולקח ממנו הבכורה והברכות אז אמ"ל אך עצמי ובשרי אתה ר"ל שבתחילה חשבתי אותך תם אבל עתה אנכי הרואה שג"כ אתה רמאי כמוני עצמי ובשרי אתה וז"א אך ר"ל רמאי כמוני ע"כ. ויצא יעקב פי' הרב שדה הארץ ז"ל המשך הפ' רמז בענין צאת הגשמה וירידתה לעוה"ז. וז"ש ויצא יעקב מבאר שבע הוא עולם העליון אשר שם אהלו בתחילה ונקרא באר כי הוא באמ"ח ונקרא שבע ג"כ על כי אין הגשמה יורדת פה עד שמשיעיים אותה לבלתי סור מן התו' והמצות כנודע ויורדת לעוה"ז השפל שנקרא חרנה וז"ש וילך חרנה. ויפגע במקום וילן שם כי יורדת לעוה"ז ונכנסת בלבוש הגוף בתוך בטן האשה וז"ש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו הוא הגוף הנקרא אבן שהוא כאבן דומם בהפרדו מן הגשמה. וישכב במקום ההוא כל ט' חדשי העיבור. ויחלום והנה סולם כי בעודו בבטן אמו צופה ורואה מסוף העולם וע"ס ומראים לו השכר והעונש כנודע כמשו"ל ע"פ בהלו גרו עלי ראשי אלוהי ישמרני וז"ש סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה שמראין לו השכר והעונש ר"ל או יהיה מוצב במעלה או יהיה ארצה בשפלות. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו שאם הוא רשע מלאכי אלהים שהם דין עולים ויורדים לחייבו. ואם הוא צדיק מלאכי אלהים עולים ללמד סניגוריא עליו ויורדים להצילו מן המקרטעים. והנה ה' נצב עליו כפשוטו שמבטיחו לעזורו נגד מלחמת יצה"ר כמשו"ל בכל יום יצרו מתגבר עליו וכו' וז"ש והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך כמ"ש אלמלא הקב"ה עוזרו וכו'. ויקץ יעקב משנתו בבואו לעוה"ז. ויאמר אכן יש ה' במקום הזה וירא ויאמר ר"ל שתכף לובש פחד ורעדה ומקטנותו מאז הבוקר מסגל מצות ומע"ט. וז"ש וישכב

יעקב בבוקר בוריוות בעלות השחר ר"ל בבחירתו ויקח את האבן שהוא הגוף ומהפכו לצד רחניות ויצוק שמן על ראשה היא התשובה כמ"ש ושמן על ראשך אל יחסר ויקרא שם המקום שהוא בית אל כי עוה"ז דומה לפרוודור ומי שטרם בע"ש וכו' או יידר יעקב וכו' פי' אם יהיה אלהים עמדי כל ימי חיי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך שהיא עוה"ז מן היצה"ר ונתן לי לחם זו תורה ובגד זה הלבוש הנעשה לעוה"ב הוא הנקרא חלוקת דרבנן ושבתי בשלום אל בית אבי כפשוטו הוא בית אבינו שבשמים אז והאבן הזאת זה הגוף יהיה בית אלהים ר"ל שהנשמה מושכת על הגוף רוח חו"ת וחיות עד זמן התחיה. וכל אשר נתן לי עשר וכו' כמ"ש בזוהר כיון שהנשמה זוכה ועולה למעלה זכים ועולים ג"כ בחי' הריח והנפש כי הם יחד קשורים בשלשלת אחת וכולם יושבים ונתנים מזיו השכינה. עכ"ד.

ובזה פי' כונת מסרה הנה אנכי ששה ואלו הן. והנה אנכי ממציא את האדם. וירדת לפני הגלגל והנה אנכי. והנה אנכי מורידך. והנה אנכי בא עד קצה המחנה. הנה אנכי בעב הענן. והנה אנכי עמך ושמרתך. הכונה דידוע שהנשמה אינה רוצה לרדת לעוה"ז יען היא קרובה להפסד ועל כרחא היא יורדת כמ"ש וע"כ אתה נוצר. וגם אמרו אלמלא הקב"ה עוזרו וכו'. וז"ש המסרה. והנה אנכי ממציא את האדם ר"ל שהקב"ה ממציא את האדם ובז"א אותו יש מאין ואומר לנשמה הקדושה וירדת לפני הגלגל והנה אנכי ר"ל לירד מלפניו לעוה"ז שהוא כגלגל החוזר בעולם ואם לא תרצי והנה אנכי מורידך בע"כ. אז משיבה הנשמה לפניו ית' והנה אנכי בא עד קצה המחנה ר"ל כי מפני מאמך אלך לקצוות הארץ לעולם השפל אמנם פחד פחדתי כי הנה אנכי בא אליך בעב הענן ר"ל שמא ח"ו אתלכלך בעונות וחטאים ובבואי אליך אהיה שחורה כעב הענן כמ"ש בזוהר כי מן העונות עושה מלבוש שחור לנשמה ומשיבה הקב"ה והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך ואהיה בעורך להצילך מיצה"ר. כיון ששומעת הנשמה כן או אומרת אנכי הולך בדרך כל הארץ ומתרצה אז לבוא לעוה"ז. א"ד ו"ל.

והרב עין יעקב ז"ל פי' כונת הנה ה' נצב עליו וכו' הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. דמיון אשר אתה שוכב ותו לא ור"ל דרשו שקיפלה. ותו כיון דאמר אתננה ודאי זרעו ירשנה א"כ מהו לזרעך. אכן יובן בהק' מ"ש הרמב"ם בה"מ מ"ב ע"ש שדות והחזיק הקונה באחת מהם כיון שהחזיק באחת מהם קנה כולם ובתנאי שיתן כל הדמים ואם במתנה דליכא דמים קנה כולם בהזקת אחת מהם. וידוע שהחזקה צריכה להיות בפני המוכר שאם אינו בפניו והחזיק לאו כלום הוא. והוא מ"ש כאן כשבא הקב"ה להחזיקו ליעקב שלאברהם לא עשה כן משום ישמעאל ויצחק משום עשיו אך ליעקב אמר נגד שצריך החזקה להיות בפניו אמר קרא תחילת כל והנה ה' נצב עליו הרי היה לפניו עם שמלא כל הארץ כבודו מ"מ הוצרך לאשמועינן דין זה ויאמר ה' אליו הארץ כולה תקנה בחזקה זו אשר אתה שוכב עליה דבמה ששכבת ולקחת מאבני המקום תקנה כל הארץ. וא"ת והלא צריך ליתן כל הדמים ואם לאו לא קנה הכל לז"א לך אתננה במתנה ובמתנה דליכא דמים קנה הכל שמ"ת כיון דהוי מתנה ולא ירושה א"כ נאמר מה מתנה יש לך הפסק דמצ"ל ואחר כך לפלוני לז"א ולזרעך בירושה שאין לה הפסק לעולם עכ"ד ז"ל. והרב אוה"ה פי' כונת ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. בהק' מ"ש ז"ל דקפצה לו הארץ. וז"א ויצא יעקב מבאר שבע ר"ל שיעקב אע"ה לא עשה רק היציאה דוקא ולא הוצרך ללכת ברגליו והתולך חרנה וז"ש וילך חרנה ול"א וילך לחרן לרמז שהתולך היא חרנה להקביל פני יעקב וז"ש וישא יעקב רגליו שלא הלך על רגליו אלא וילך ארצה בנ"ק שארצה בנ"ק היא הלכה אליו והוא לא הלך אליה. ע"כ.

והחיד"א ז"ל פי' כונת הפ' הארץ אשר אתה שוכב וכו' במשול"ל כי כאשר ישראל יהיו במדרגה התחתונה יש תקוה לישראל שיעלו כמ"ש כי שחה וכו' קומה וכו'. וידוע כי כל מה שראו האבות סי' לבנים. והנה יעקב אע"ה היה בתכלית העוני כי אליפז לקח הכל ועני היה באותה שעה כי לא הי"ל כר וכסת לכן ויקח מאבני המקום ואח"כ בא לחרן והתחיל לעבוד ועי"ז הי"ל התקוממות והי"ל נשים ובנים ויגדל מאד וזה סי' לבניו אנחנו ורע ישראל כי כאשר הגיע למצב השפל מאד אח"כ עלה נעלה. וז"ש הארץ אשר אתה שוכב עליה דייקא בתכלית העוני בלי כר וכסת זה לך האות לעלות במעלות עד שתהיה שליט על הארץ ו"א לך אתננה ולזרעך כי מכאן ולהבא ח"ט כי

כבר הגעת לתוקף העוני ואתה סי' לבניך והיה זרעך כעפר הארץ כלום בבוא ישראל בשפל המדרגות כעפר וזהו והיה לשון שמחה כי אח"ז השפלות ופרצת ימה וקדמה. וכ"ת מ"ט יהיה זרעו בכ"כ שפלות כעפר והיו בגלות לז"א ונברכו בך כל משפחות האדמה כדי שיתוספו גרים ולברר כל גיה"ק ח"ש ונברכו בך וכו' ע"ד מ"ש והיה ברכה כבריכה זו וכו' ע"כ.

והרב באמ"ח פי' כונת אומרו ונברכו וכו' לפי"ז והוא במה שפי' מהר"ם אלשיך ז"ל כונת הפ' אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים. והוא במשל אם ה' מגביה את העני ונותן לו מאה אדומים או יותר הנה ודאי לטובה גדולה היא אצלו ונתגדל מאד ממה שהיה אבל עכ"פ אין זה מול גדולת העשיר כי העשיר יש לו למאות ולאלפים אך אם ה' מגביהו ונותן לו סך רב עד כי חדל לספור זהו גדולה אף נגד גדולת העשיר כי גם העשיר אם היה עושה כזה היה אצלו לגדולה חשובה. וכן בישראל עם הגוים כשישראל מתגדלים יותר ממה שהם עתה בעניות והיו שוים לגדולת אות"ע או פחות עכ"פ היה זה להם טובה גדולה כי הורמו מאשפה אך ישר' עתידים להתגדל עד שיהיה לפלא גם בעיני האומות שמעולם לא היו גדולה כזאת וע"כ אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה עד שאם הגדיל ה' לעשות עמנו כזה היינו שמחים אף שאנחנו עתה בגדולה רבה מ"מ היינו שמחים בגדולה כזו. וע"כ אחר שאמ"ל והיה זרעך ופרצת וכו' שיקימם מתחתית הנפילה ואז היה אפ"ל כי לערך נפילתם יתגדלו ויהיה זה להם לטובה גדולה אבל לא בערך מי שהוא בגדולה כל ימיו לז"א ונברכו וכו' שהם יהיו מתברכים בך ואומרים היינו שמחים אלו היה עמנו כך א"ד ז"ל.

איתא במד' ז"ל ויפגע במקום ר"ש פתח אשא עיני אל ההרים אל ההורים למאלפני ומעבדני מאין יבא עזרי אליעזר שהלך להביא את רבקה מה כתיב בו ויקח העבד עשרה גמלים ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד ריב"ל אמר שלח לממון רב אלא שעמד עשיו ונטלו חזר ואמר מה אנא מוביד סברי מן ברי ח"ו לית אנא מוביד סברי מן ברי אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ע"כ. והדבר תמות איך פה קדוש יאמר דב"ז דאיך עלה ח"ו על דעתו לומר מה אנא מוביד סברי מן ברי. ועוד מה נתחדש לו בחזרתו שאמר עזרי מעם ה' ומי לא ידע בכל אלה.

וראיתי להרב יוש"א ז"ל שפי' אותו בג' אופנים. אופן הא' בהק' מ"ש הנח"י ז"ל משם רז"ל שמזל של יעקב מורה שכל ימיו יהיה בדוחק ובצער ושלא יסב בשלות. ער"ן מ"ש בגמ' בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא. וא"כ לכאן יל"ד דעל חנ"ג טרח ליקח הברכות כיון דמזלו מורה להיות בצער. ונ"ל ע"פ דברי הוזהר דישראל למעלה מן המזל וכו' הרשב"א ז"ל דה"ד רבים אבל ליחיד לא דהא קי"ל בני חיי ומוזני לאו בזכותא וכו' ולכאן קשה עליו מ"ש באברהם צא מאצטגנות שלך וכו' ושינה את המזל בעבורו. אכן עפ"י מ"ש הרשב"א עצמו דמלך דינו כרבים והביא ראיה מחזקיהו ע"ש א"כ ל"ק מאברהם דגם איהו הוה מלך עדינו כרבים. ועוד י"ל שאני אברהם אף דלא היה מלך משתנה המזל בעבורו משום שהיה שותף להקב"ה במעשה בראשית ע"י מצות הכנסת אורחים ומבואר עוד יותר במדרש שהקנהו הקב"ה לאברהם שמים וארץ הוה כולם תחת רשותו וא"כ פשיטא לגבי אברהם לא שייך להיות תחת המזל אלא אדרבא הוא שולט על המזל. עוד תי' התוס' דע"י זכות רב ותפילה משתנה המזל. וידוע דכל מה שהיה עושה אברהם מצות ומע"ט היו בניו אחריו כן כדכתיב כי ידעתי וכו' ובודאי יעקב כל מדותיו היו כמו אברהם ויותר ממנו שנקרא בחיר שבאבות וא"כ גם לגבי ידיה הוה שותף במ"ב ואדרבא צבא השמים תחת ממשלתו. בזי"ו כונת המאמר כמין חומר דכיון דיצא בממון רב ורדף בנו של עשו ולקח הכל ממנו מזה נתברר לו שמזלו תמיד יהיה בצער ובני חו"מ לאו בזכותא וכו' ומזלו מורה שיהיה בדוחק בצער משו"ה אמר אשא עיני אל ההרים אלו אבי ואמי דלחנם טרח אבא בברכה ואמי כמה יגעה כדי שאקבל הברכות. ולא הועילו חכמים בתקנתם כיון דבמזלא תליא ומזל שלי אינו טוב והא ראיה שאפי' לקחתי ממון רב אבד ממיי א"כ מה אנא מוביד סברי מן ברי ח"ו דא"א למזל להשתנות ומה יועיל כי אפגע בו להתחנן לפניו כיון שהדבר מסור ביד המזל ולית לי על ברי כלום. חזר ואמר ח"ו לית אנא מוביד סברי מן ברי דלפי האמת לפעמים יכול המזל להשתנות ועוזר

מעם ה' עושה שמים וארץ והיינו שעזרי לראיה זו מעם אברהם שהוא עם ה' שהוא שותף להקב"ה במעשה בראשית וממנו אני רואה דאפשר המזל להשתנות כמ"ש לאברהם צא מאצטגנינות וכו' ושינה המזל בעבורו או משום שהיה שותף להקב"ה במעשה בראשית גם אני כמוהו שאבטח בה' שאהיה שותף עמו ע"י מעשי הטובים או משום שזכותו כרבים שהוא מלך גם אני אבטח שאהיה מלך כאבותי וא"כ לית אנא מוביד סברי מן ברי בטענה זו שמזל אינו טוב שיכול להשתנות לטובה כאבותי ע"כ. אופן ב' בהק' מ"ש בפסיקתא שאלו להכמה חוטא מה ענשו וכו' עו"ן מ"ש הרב זר"ב ז"ל דנ"ש למלפני וכו' היינו החכמה והנבואה מאלפני ע"ש ונאלף חכמה מעבדני כנגד הנביאים שהיו מוכיחים לישראל ומעשים אותם לשוב אל ה'. וידוע מ"ש בגמ' אין מיתה בלא הטא ואין יסורין בלא עון. עו"ן מ"ש במד"ר ס' בראשית ואהיה אצלו אמון א"ת אמון אלא אומן אמרה התורה אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה בנהוג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטרין אינו בונה אותו מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן אינו בונה מדעת עצמו אלא דפתראות ובפנקסאות יש לו לדעת היאך עושה חדרים כך היה הקב"ה מביט בתורה ובונה את העולם ע"כ. ור"ל ע"י צירוף אותיות התורה היה עושה את העולם כמ"ש יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ נמצא דע"י התורה והקב"ה נבראו שמים וארץ. ומעתה א"ש מאמרין דכיון שראה יעקב שרדף אחריו עשיו להורגו ושוב נטל ממנו אותה שעה אמר אשא עיני אל ההרים מאלפני ומעבדני דהיינו החכמה והנבואה שהם פסקו על החוטא מיתה ויסורין לא סגי בלאו"ה ומאחר שכן אוביד סברי מן ברי דלית ליה לחוטא תקנה כ"א במיתה ויסורין. חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן ברי דלית הלכתא כפסק החכמה והנבואה אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ דהיינו עזרי מהתו' שהיא עם ה' עושה שמים וארץ ע"י סומך על פסק התו' והקב"ה פסקו דיש לחוטא תקנה בקרבן או בתשו' ועליהם אני סומך ואביא קרבן ואעשה תשו' ואתכפר. וזהו דקדוק אומרו לית אנא מוביד סברי מן ברי דהיינו הקב"ה שבראו שהוא ית' פסק דבתשו' סגי ע"כ.

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא. פי' הרב מהר"א מקרקא ז"ל בהק' מה שאמרו רז"ל אין פגיעה אלא תפילה יעקב תקן תפלת ערבית וישכב במקום ההוא כאן שכב אבל כל י"ד שנה שהיה בבית שם ועבר לא שכב שהיה עוסק בתורה וידוע דמי שתורתו אומנותו פטור מן התפילה וז"א ויפגע במקום שכאן תיקן תפילת ערבית וכ"ת למת יום הזה ולא אחר לז"א וישכב במקום ההוא ר"ל כאן שכב שבכל י"ד שנה שהיתה תורתו אומנותו ולא טעם טעם שינה לא מחייב להתפלל אבל עכשיו ששכב אחייב בתפילת ערבית וק"ל. בס' אמר יוסף.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא ויתלום וכו' הארץ אשר אתה שוכב עליה וכו' יובן עפ"י מאי דק"ל דקרקע נקנית בחזקה כתבו הפוס' דהיינו דוקא אם הציץ מצעות ושכב שם עליהם אבל אם שכב ע"ג קרקע לא קנאה וידוע משרז"ל אותן אבנים שנתן יעאצ"ה נעשו תחתיו ככרים וכסתות ז"א וילן שם כי בא השמש שלא בעונתה כדי ללון שם ולקנותה בחזקה וכ"ת הא קי"ל בישן ע"ג קרקע לא קנאה לזה השיב ויקח מאבני המקום ונעשו כרים וכסתות ולכך הכתיחו ה' תארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך דקנייתה אותה בחזקה וק"ל. מהמפ' ז"ל. ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי פי' הרב ויעתר יצחק ז"ל עפ"י מ"ש רז"ל דה' נתן לנו את התורה במתנה להנצל מטענת המלאכים מדין בן המצר וזה רמז אנכ"י ר"ת א"נא נ'פשאי כ'תבית י'הבית ר"ל במתנה וז"א אכן יש ה' במקום גם בארץ וא"כ יש לנו דב"מ ואנכי לא ידעתי ר"ל אותו אנכי שדרשו רז"ל כנו' לא ידעתי למה כיון דגם אנחנו יש לנו דב"מ וק"ל.

אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה וכו' ונתן לי לחם לאכול וכו' ושבתי בשלום. פי' הרב קול רנה וישועה ז"ל עפ"י מ"ש במס' תענית דהוה כפנא ומותנא וכו' ניבעי רחמי אכפנא ומותנא לא נבעי וכי יהיב שבועא לחיי הוא דיהיב והנה יעקב היה י"כ לפניו תרתי כפנא ומותנא שהיה בסכנת הדרך זה מותנא ושרדף אחריו אליפו ולקח הכל ונשאר עני וזהו כפנא שאין לו מה לאכול ולזה נסתפק יעקב ואמר אי בעי לתרתי לא יתבי אלא איבעי רחמי רחמי אכפנא וכו' וז"א אם יהיה אלהים עמדי ונתן לי לחם

לאכול אוי בודאי ושבת בשלום וכו' דכר יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב וק"ל ועפ"י פי' הנז' כונת הפ' ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך את מספר ימך אמלא ור"ל כשיהיה כפנא ומותנא שיתפללו על הרעב וז"א ועבדתם את ה' ובירך את לחמך ואת מימך שיתפללו על הרעב וכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב וז"א והסירותי מחלה מקרבך את מספר ימך אמלא וק"ל.

אם יהיה אלהים עמדי וכו' ושבת בשלום פי' הרב מצא חיים ז"ל עפ"י מה שידוע דהאשה נקראת לחם שנאמר כי אם הלחם אשר הוא אוכל פי' רש"י ז"ל זו אשתו אלא שדבר בלשון נקיה. וזה נראה כונת הפסוק ונתן לי לחם לאכול ר"ל אשה ואז ושבת בשלום אל בית אבי ר"ל שקיימתי מצות אבי שציוני לא תקח אשה מבנות כנען קום לך פדנה ארם ובכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען יטב לך וק"ל.

ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. פי' הרב מוהר"ת פלאג'י ז"ל דתיבת לאכול ותיבת ללבוש הוא מיותר דודאי הלחם עשוי לאכול ותבגד ללבוש ונראה דכונת יעקב היא משום ברכה שלימה דפעמים המצא תמצא דדחיקא ליה שעתא טובא ואין בידו מעות להביא טרף לביתו וירא כי לא יכול לו לוקח בגדי שבת ויו"ט למשכן אותם או למכרם כדי להביא טרף לפרנסת אשתו ובניו וזה בהוה בעולם ולפעמים תמצא ג"כ שלוקח אדם תבואה לשנה או לשנתיים ובבוא ימי החורף מחמת צינה כי אין לו כסות בקרח כי אין לו מעות מוכרח למכור שליש תבואה כדי לקנות כסות לזה שאל יעאצ"ה ונתן לי לחם לאכול וגם בגד שיהיה לבוש שלא ימכור הבגד כדי לאכול וק"ל.

זבא"א פי' הרב זרע יצחק ז"ל משום דפעמים שכיח גביה מה לאכול בכל מיני מעדנים אבל ע"י שהוא חולה אינו יכול לטעום כלום וגם בענין הבגדים הגם שיש לו בגדים יקרים ע"י החולי גורם לו שלא יוכל ללבוש ע"י שהוא טרוד בחוליו ואין לו לב באותו זמן ללבוש בגדים נאים שיש לו וכל קבל דנא היה מתפלל יעאצ"ה שיתן לו ה' לחם לאכול שיהיה בריא עדיף ויוכל לאכול אותו לחם וגם ובגד ללבוש ולא יבוא לו ג"מ שום חולי וימנע מאכול ומללבוש וק"ל.

ועפ"י פי' הרב עזרא אצאייג ז"ל כונת הפ' ועבדתם את ה' אלהיכם ובירך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך לא תהיה משכלה ועקרה וכו' דר"ל ובירך את לחמך ואת מימך שתמיד יהיה הברכה מצויה בבית ולא תימא דע"י שיש חולי בבית ולא יוכלו לאכול לכן הברכה מצויה דאותו לחם שייבא ישאר שם לכן אמר והסירותי מחלה מקרבך שאין שום חולי באנשי ביתו והם אוכלים כדרך כל הארץ ואפי"ה ברכה משתלחת שם ולא יעלה על דעתך שלפי שלא ימצאו בביתו ריבוי אוכלוסין ואין שם מי שיאכל לכן הברכה מצויה לכן סיים לא תהיה משכלה ועקרה בארצך אלא יזכה לבנים עץ עושה פרי בזש"ק ואפי"ה כי שם צוה ה' הברכה לחם לפי הטף וק"ל.

הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי כתב הרב ידי משה ז"ל משם בנו ז"ל עפ"י מ"ש במד' שד' מינים שבלולב הם נגד ד' אמהות וקחשיב שם ענף עץ עבות כנגד לאה מה הדם זה עליו חופין את עצו כך היתה לאה חפופה בבנים וערבי נחל כנגד רחל מה ערבה יבשה לפני ג' מינים כך מתה רחל לפני אחותה וא"כ רחל שהיתה סוברת שהיא כנגד ההדס א"כ ראויה לצאת ממנה רוב בנים ע"כ אמרה הבה לי בנים שהיא כנגד ההדס וידוע לכל שההדס הוא נמשל לצדיק שנאמר והנה הוא עומד בין ההדסים ולכך קנאתה ואמרה הואיל והיא צדקת ע"כ היא כנגד ההדס ולפיכך אמרה ואם אין מתה אנכי פי' שאם אין אני כנגד ההדס רק כנגד הערבה א"כ מוכרח אני למות קודם אחותי וק"ל.

והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. הרב בעל ש"ט ז"ל ה"ד ב"ס על התהלים אות ע"ב על גבי מזמור צ' פי' דרך רמז דסולם גי' מזמון מצב ארצה כי המזמון הכל הבלים שאין בו ממש אבל וראשו מגיע השמימה לשכל צח לב טוב יוכל לעלות במעלות רמות ונשגבות ע"י המ"ע בצדקה וג"ח ששקולה ככל המדות כלם ובפרט המחזיק ביד לומדי תורה מי יוכל למלל ערכו או ערך במצות התליות והנסיון בזה כי הנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו במזמון יש לחם עליה וירידה הכל ע"י מזמון דאם נדיבי לב עולים במעלה עליונה בעולם הנצחי ולהפך ח"ו וע"כ א"א לכילי להיות עובד אלהים באמת בשביל רוע לבבו דבעד סרוטה יתיר האיסור ולא ישמור בינו לבין עצמו איסור והיתר כשלא יש תועלת שהאריך בגנות

הקמצן וכמו זה טאה ויאה שנתגלה ליעקב אצ"ה יצן כ' בסד"ה דמוטר להתללות עם צ"ה שאינו כילי ולא עם הקמצן אפי' הוא ת"ה וכדי שיהא בדעו זה בדרך אשר ילך בה דעד גנות הקמצנות גלו לו מן השמים שהוא מלתא כדנא וכשנתע' משנתו והוא על גדיבות יקום משנתו וידר יעקב נדר לאמר וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך דקים בעצמו החלום לפי רמז זה וכבר מפורש דנשתבת בצדקה כדרשת רז"ל בפ' קמנתי מכל תחסדים.

וזהו זרע כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וכו'. יל"ד אם הכוונה שירבו כעפר א"א שאם ירבו כעפר אין היבשה יכולה לסובלם. אכן פי' הרב עין יוסף ז"ל בהק' מ"ש בגמ' מ"ד צדקת פרוצו וכו' צדקה תעשה הקב"ה שפורסם בין האומות וכו'. וז"ש אפי' כשיבואו זרע בגלות לקיים גזירה שגזר עליהם אל תירא ואל תחת שיוכלו לכלותם לכן אמר ויהי לשון שמחה אפי' בזמן שיהיו כעפר הארץ שהרי הכל דשין בה כעפר עכ"ז לא יוכלו לכלותם שהרי ופרצת ימה וכו' בד' רוחות העולם ובה ונברכו כך ויבקשו ברכה ולא קללה שיקראו להם מלכותא קטלניתא ע"ב.

בא"א פי' מתרח"ו ז"ל בס' עץ הדעת ח"ל אפי' אם תראה זרע כי שחה לעפר נסשם בגלות אדום הנה יהיו משולים אל העפר אשר תחת כל הבריות דורסות עליו ואח"כ היא דורסת עליהם במיתתם כנודע. וכן זרע ידרסו וישלטו עכ"ה והנה זרע בתח"י היו שולטים על א"י בלבד. אבל אז ופרצת ימה וכו' כי כל הארצות של ע' אומות הסובבות סביב א"י כמין חומה סביב תעשו פרצה בהם ותדרסם ותמשול עכ"ה ימה וצפונה ואז אהפוך אל עמים שפה ברורה יכירו וידעו כי בסיבתך ובסיבת בניך שהיו נחלתי נמשכה להם הברכה וז"ש ונברכו כך וכו' ע"ב.

והרב אוה"ח ז"ל פי' דרך רמז כונת הפ' ויצא יעקב וכו' ויצא יעקב הוא הנפש בצאתה מעולם העליון ונק' יעקב ע"ש יצה"ר הכרוך בעקבה מבאר שבע מקום שממנו יצאו הנשמות יקרא באמ"ח ושבע ירמוז על השבועה אשר תשבע הנפש בצאתה שלא תעבור על ד"ת וילך חרנה ע"ד או"ל לפתח חטאת רובץ כי יצה"ר יכנס מרחם אמו. ויפגע במקום צריך האדם להתפלל לה' שהוא מקומו ש"ע שלא יעזבו בידו. וילן שם כי בא השמש ר"ל צריך לנהוג עד לכתו מעוה"ו כשיעריב שמשו כאח"ל אל תאמין בעצמך וכו'. ויקח מאבני המקום ע"ד או"ל לעולם ירגיו אדם וכו' ואם לאו יעסוק בחורו וז"א מאבני המקום ר"ל יקרא בתו שהיא בנינו של עולם ואם לא הלך ממנו אז וישם מראשותיו יקרא ק"ש שע"ה כמ"ש על משכבם ואם לא הלך ממנו אז וישכב במקום שהוא יזכור לו יום המיתתו. ואם עושה כן הכתוב מבשרו שיהיה ראוי לגבואה ויגלה אליו ה' בחלום ועי"ז נשמתו תהיה כמו סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ועי"ז ותנה מלאכי אלהים שהם המע"ט עולים ויורדים שהוא מעלה מין ומוריד מ"ד שבע מלמעלה ועי"ז והנה ה' נצב עליו שתתגלה עליו השכינה בגלוי ולא בחלום את"ד ז"ל.

והנה אנכי וכו' פי' בס' תנופה חיים ז"ל במש' התוס' דרשבת דוכת גדול מתגי לשנות המזל והנה מצינו כי התג' היא זכות גדול כמ"ש גדולה תורה וגם מצות א"י שקולה כנגד כל המצות וכן שבת גם זכות אבות מהני לשנות המזל. וז' דברים שהם בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל לכן ביאר לו כל הני תיתי חזא אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק היינו זכות אבות. ואת ב' האלף אשר אתה שוכב עליה לך אתננה היינו ישיבת א"י שהיא שקולה ככל המצות ועד הני והיה זרע כעפר הארץ ודרז"ל על התורה דת"ת כנגד כולם ומשנה המזל. ועל ארבעה ופרצת ימה וכו' ע"י השבת כמ"ש בגמ' כל השומר שבת וכו' נותנים לו בואה בלי מצרים שהיא

בבית יעקב שאמ"ל ימה וכו' היינו דמאן דנשיר שבת כאלו נטיר אורייתא כולה וכל אחת בפני עצמה משנה המול כ"ש בהצמדם יחד ולזה דאי תתברך בתלתא תרא תסרעך דהוא בני וגם ושמרתך בכל אשר תלך היינו חיי וגם כי לא אעובך היינו ופרנסה עכ"ל ו"ל.

ובמסרה ד' תגה ה' נצב עליו והנה ה' נצב על העבות והנה ה' עושה ארבות בשמים. והנה ה' עובר. פי' הרב הנו' במ"ש באבות דרין דבוכות הביהמ"ק המזבח יש גשמים וברכה בעולם ואין הגשמים יורדים עד שהקב"ה מחול עונות ישראל כמ"ש בגמ' דכתיב רצית ה' ארצך וכו' נשאת עון עמך. עו"ן מ"ש מזה"ק דשמירת הצדיקים אשר הקב"ה שומר אותם הוא כשמירת ביהמ"ק שהוא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. וא"כ זהו כונת המסרה והנה ה' נצב עליו כמשו"ל לשומרו אע"ג דמלאכי אלהים עולים ויורדים לא היה שמירתו ע"י מלאכים דהצדיק שמירתו דאמת והנה ה' נצב על המזבח והנה ה' עושה ארבות בשמים לתוריד גשמים ואו והנה ה' עובר דנושא עון ועובר על פשע כאמור ע"כ.

והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעובך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. פי' הרב יוש"א ו"ל בהק' מח' מהרשד"ם ומהרמ"א ו"ל בא' שקיבל עליו אחריות הספינה שילך בה הר' פ' או משבירת הספינה או משוללים וגנבים וגרם חזון שבהיותם בלב ים כמו בעלי הספינה עצמם והרגו את כל היוצדים הנמצאים שם בספינה ושללו נכסיהם. והנה טוען הטוען שזה שקיבל עליו אחריות שחייב לשלם כל הנכסים שנשללו שכך קיבל עליו אחריות השוללים. והוא משיב שלא קיבל עליו אחריות אלא אחריות שוללים שבאים מבחוץ אבל לא מבפנים שכך כתוב בשטר או שוללים שיבואו משמע שיבואו מבחוץ. והשיב מהרשד"ם ו"ל דחייב אבל מהרמ"א ו"ל פטר אותו משום שזה מלתא דל"ש שיהיו השומרים שוללים. עו"ן מ"ש מזה"ק דע"י הטאיו של האדם המלאכים העומדים עליו לשומרו גפרעין ממנו הם בעצמם. עו"ן מ"ש מהר"י אדרבי ו"ל דאם אמ"ל כתוב בשטר וקיבל עליו אחריות הספינה מנוסעת מנמל פ' לגמל פ' לכ"ע חייב בכל האחריות שיהיה עד הגיעה בשלום לאותו נמל שקיבל עליו ואין לו פטור בשום צד ואופן שבעולם. ומבואר ג"כ מדברי הרמ"א ו"ל דאם כתוב בשטר תיבה יתירה שמורה על השוללים מבפנים אפי' מהרמ"א ו"ל מדה דחייב עו"ן מ"ש מהראנ"ה ו"ל דמשהגיע יעאע"ה לתחום א"י כלתה התבטחה שתבטיוהו ה' והשיבותיך אל האדמה הזאת אמנם דש"י ו"ל לא סליה אלא מ"ש לו ושבתי בש' אל בית אבי היינו מ"ש והשיבותיך אל האדמה הזאת הרי דס"ל לרש"י ו"ל דאפי' תגיע לא"י לא כלתה התבטחה אלא שצריך שיחזור לבית אביו לשלום. בזיו כונת הפ' וה"ל והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך וכדי שלא תאמר דהלכתא כמהרמ"א דס"ל דאחריות סתם שקיבל עליו היינו לשוללים מבחוץ אבל אחריות דהשומרים יהיו לשוללים לא קביל עליו דזה מלתא דלא שכיחא וא"כ לגבי דידך ג"כ אפי' יגרם החטא דאז השומרים יתנו לשוללים לא קבילית עלי לזה אני אומר לך והשיבותיך אל האדמה הזאת דהשתא הוי דומה ממש למ"ש מהר"ן אדרבי ו"ל כתוב בשטר שקיבל עליו אחריות הספינה מנוסעת מנמל פ' לגמל פ' לכ"ע חייב בכל האחריות שיהיה עליו עד הגיעה לאותו נמל שקיבל עליו ואין לו שום פטור בעולם אפי' לס' מהרמ"א ו"ל וא"כ לכ"ע אפי' אחריות השומרים שנחשבים לשוללים קבילית עלי ועלי לחזורך אל האדמה הזאת בשלום וכתיב אכתי אית לך לומר דשכח הלכתא כמהראנ"ה דס"ל דמשהגיע לתחום א"י כלתה התבטחה ולא נשאר לך עלי אחריות אפי' לס' מהר"י אדרבי ו"ל דהא הגיעה לגמל פ' והא הגעת לזה אני אומר לך כי לא

אעפ"כ וכו' והי' ממש כס' מוהרמ"א ז"ל דאם יש לישנא יתירה בשטח אוליגן בתריה וא"כ אי' שאמרתי לך והשיבותיך אל האדמה הנאת לא תימא כס' מחסוריה ז"ל אלא כס' רש"י ז"ל דלישנא יתירה לספוי אתא כמדובר את"ד ז"ל.

והרב מוהר"י אלטאי ז"ל פ"י כלפי מאי דפליגי ר' יונתן ור"י אי וי"ו לחלק או להוסיף והרב מהר"ת אלפנדי ז"ל כתב בשם הריטב"א ז"ל דלא אמר ר"י וי"ו לחלק אלא בדבר שיש בו מניעה כגון לא תחרוש בשור ובחמור לא תקלל וכיוצא אבל באומר שיעשה לפ' או שיתן ודאי שיעשה לשריהם משמע ולא מפטר כחד מנייהו. והנה בכאן כל ההבטחות בוא"ו הארץ אשר אתה שוכב וכו' והיה זרעך וכו' ופרצת וכו' והנה אנכי עמך וכו' והיה מקום לומר דאו או קאמר מתנת הארץ או רבוי הזרע או שמירת הדרך לפיכך אמר כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי דייקא שהיא הבטחת מעשה ואין כל עזיבה כלל וכלא בחדא הבטחה תויא עכ"ד.

אם יהיה אלהים עמדי ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. פ"י חוט המשולש עפ"י מ"ש בקהלת איש אשר נתן לו תאלהים עושר ונכסים ולא השליטו לאכול ממנו ואיש נכרי יאכלהו זה הבל וחולי רע הוא. והוא לפעמים הקב"ה נתן עושר ונכסים ואינו רשאי ליהנות ממנו או שהוא צר עין או שהוא מוכן לאחר ולו"א יעקב אבינו ע"ה ונתן לי לחם לאכול להיות אוכל מנכסי ובגד ג"כ ללבוש.

באו"א פ"י מהרמ"פ ז"ל דלפעמים ימצא אדם ודחיקא ליה שעתא ואין בידו מעות להוציא ולהביא טרף לביתו בגדי שבת ויו"ט למשכנו או למוכרו לצורך פרנסתו ולפעמים ימצא ג"כ שלוקח אדם תבואה לשנה או לשנים ובבוא יום החורף ויזיה קור הרבה מחמת שאין לו כסות בקרה ואין לו מעות מחסרת למכור תבואתו. מש"ה שאל יעקב אבינו ונתן לי לחם לאכול שלא אצטרך למכור בשביל הכסות. ובגד ללבוש שלא אצטרך למכור או למשכנו כדי לאסול ולשתות ע"כ.

באו"א פ"י זרע יצחק עטייה ז"ל דלפעמים יש לאדם לאכול כל מיני מעדנים אבל ע"י שהוא חולה אינו יכול לטעום שום דבר. גם בענין הבגדים גם שיש לו בגדים יקרים ע"י שהוא חולה אינו שם על לבו ללבוש בגדים יקרים שטרוד בחוליה. לזה ביאר יעקב לחם לאכול שיתיה בריא עדיף שיוכל לאסול אותו הלחם וגם הבגד ללבוש ולא יהיה לו חולי שימנע מללבוש. ובוה פ"י כונת הפ' ועבדתם את ה' וכו' ובירך וכו' שתהא ברכה מצויה בביתך ול"ת שע"י חולים שיש בביתו ולא יוכלו לאסול שום דבר לכן הברכה מצויה דאותו לחם שמביא ישאר הוא שם ל"א והסירותי וכו' שלא יזיה לו שום חולי ועכ"ל הברכה מצויה. וגם לא תאמר שלא יש בביתו רבוי אוכלוסין ולכן הברכה מצויה ל"א לא תהיה משכלה ואפי"ה הברכה מצויה ע"כ.

באו"א פ"י הרב זרע אברהם בהק' מ"ש בסוטה כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא שגא' כי בעד אשה זונה וכו' ובמד' אמר ושמרני בדרך הזה זה ג"ע שגא' כן דרך אשה מנאפת. ו"ש ושמרני בדרך הזה שהוא ג"ע אם ישמרני ה' ודאי ונתן לי לחם לאכול שלא אבא לידי עניות כי הנאף לסוף מבקש לחם ואינו מוצא אבל אם ישמרני ודאי לא יחסר לחמי ע"כ.

ומ"ש וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי מהו לאמר פ"י משכנות יעקב ע"פ מ"ש במד' אחד שהלך לקנות סתורה פגע בו אליהו אמ"ל שיאמר אי"ה לא רצה ואבד ממנו. וכן פס"ב ב' בג' אמר ומצא הכל. ובוה ועצת ה' ה"א תקום ר"ת אם יעזור ה'. ו"ש וידר יעקב נדר לאמר בכל עסקיו אם יהיה אלהים עמדי ע"כ. באו"א פ"י הרב ע"ת אנגיל ז"ל במ"ש בתענית בימי רשב"ן היה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד נבעי רחמי אתרויהו לא אפשר דתרי מילי לא יתבו מן שמיא

אלא גבעי רחמי אמותנא וכפנא ניסבול א"ר שמעון רחמי אכפנא כי יהיב רחמנא שדבעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון יע"ש. וז"ש יעקב אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה ר"ל במה אדע אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה או לא ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ר"ל ע"י שהקב"ה נתן לי לחם לאכול מכאן מוכח שישמרני בדרך הזה ואין אני מתיירא ממותנא לפי שע"י שהקב"ה נתן לי לחם לאכול מכאן מוכח שישמרני בדרך הזה ואין אני מתיירא ממותנא לפי שע"י שהקב"ה נתן לי פרנסה ממילא הוא דאני שמור מן המות בדרך הזה ע"כ.

מסרה ושבתי בשלום אל בית אבי. ושבתי בבית ה' לאורך ימים. פי' הרב אמר יוסף ד"ל במ"ש אין בן דוד בא אלא או בדור שכולו זכאי וכו' ורש"י פי' ושבתי בשלום שלם מן החטא. בז"ו ושבתי בשלום ר"ל שלם מן החטא או יהיה הדור כולו זכאי וע"ז ושבתי בבית ה' לאורך ימים שיבא הגאולה בב"א ע"כ. ויקץ יעקב משנתו וכו' פי' ב"ס ארץ חמדה משם הרב חיות יאיר ח"ל בב"ר אמרו שזה קאי על הגלות שאמר יעקב אכן יש ה' במקום הזה בגלות הזה המר כאשר הבטיחו ה' והנה אנכי עמך וכדאיתא במד' פתחי לי אחוזי רעיתי אמר הקב"ה לישראל פתחי לי דתאי מפתחא דבית האסורין דילי בידכם. שראשי נמלא ט"ל פי' דשם הוי"ה ב"ה שהוא גי' ט"ל מ"ה בהתסר הה"א נשאר ט"ל ח"ש שראשי נמלא ט"ל שנחסר הסוף שהוא אחרונה וחש"ה שוכה ישראל שוכ ה' ואנכי לא ידעתי. וירא ויאמר וכו' דהנה ראיתי פי' הפ' נצב לריב ה' משום דבגלות נחסר א' מכסא חד מהוי"ה משו"ה אינו יושב רק נצב ומשם הוי"ה ב"ה שהוא רחמים וחסד משתמש בשם אלהים שהוא דין וזה שהיה יעקב ירא שבשעת הגלות יהיה דינא רבה ואמר מה נורא המקום הזה אין זה ר"ל שגורם לדבר שחסר שנים עשר כמספר זה והיינו א' מכסא ר"ה מהוי"ה גי' י"ב וז"ש אין זה ר"ל שחסר זה כ"א בית אלהים נשאר שם אלהים שהעולם משתמש במדה"ד. וישכם יעקב בבקר ע"ד מ"ש אשרי מי ששב כשהוא איש ויקח את האבן אשר שם מראשותיו זה יצה"ר שנקרא אבן כדכתיב והסירותי את לב האבן וכדאמר' במסכת סוכה ויצחק שמן על ראשו זו שמנה של תורה. וידר יעקב נדר כתבו התוס' בחולין ב' ע"ב מכאן מוכח דמותר לדור בעת צרה לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרה ואנו אין לנו עת צרה יותר משעה זו שאנחנו עומדים בפרק הזה כילודה וכן ללידה אין כי אפס כחנו ואין לנו לא מובח ולא כהן ולא קרבן כ"א וזאת הת' הגתונה בקרן זוית ואין דורש ואי מבקש לכן העת יאתה שכל א' יקבל עליו לקבוע עתים לתורה. ויאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה פי' מדרשו של עשיר והיינו שלא יתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וכן מצינו שהתורה נקראת דרך ויתפלל יעקב שלא שמח עדות מפי זרעו. וידוע דתשובה מאהבה עושה מזדונות זכויות ומיראה מזדונות שגגות. וידוע דלשון בגד נופל על חלק הרע ולשון מלבוש חלק הטוב וז"ש ונתן לי לחם לאכול לחמה של תורה ואז ע"י התורה אבוא למדת אהבה וע"ז אעשה מבגד שהוא חלק הרע אעשה לבוש שהוא חלק הטוב ע"י תשובה מאהבה ואימתי יהיה זה ושבתי בשלום כשאעשה תשובה ואשוב כשאני בשלום לא ע"י יסורין או הוי תשובה מאהבה. אז והאבן הזאת אשר שמתי מצבה שחמא היצחק שנקרא אבן או יהיה בית אלהים עכשיו שיתהפכו לזכויות. ואז וכל אשר נתן לי עשיר אעשרנו לך היינו עפ"י מ"ש ז"ל דבעון ז"ל מתפרדין היודיין משם ע"ב ח"ש וכל אשר נתן לי והמובח אצלי מכל אשר נתן לי עשיר אעשרנו לך שיהיו נשארים היודיין קיימים ועומדים בשמך הקדוש ולא יתפרדו ממנו את"ד ז"ל.

ושבתי בשלום אל בית אבי איתא במד' לפי שכתוב ושבתי בשלום אל בית אבי לפיכך ויבא יעקב שלם. יתכן לפרש עם מה שמצינו בשלמה המלך ע"ה שכתוב במלכים א' סי' ג' ולא שאלת לך עושר ולא שאלת נפש אויביך ושאלת לך אתבין לשמוע משפט הנה עשיתי כדבריך וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד והארכת את ימך. כן זה בעצמו בא לחדש בעל המאמר דלא תעלה על דעתך דיעקב שאל מה' יתן על צרכי נפשו ועושר רב וכו' יתברך ענהו ומלא ושאלתו אלא היה בשלמה דאמר לחם לאכול ודרשו לכו לחמו בלחמי לחמה של תורה וטוירת הדרך חשש שמא ישכח מה שלמד ולא יוכל ללמוד לכן בקש זאת ושבתי בשלום אל בית אבי כמ"ש בגמ' משרבו וזחחי הלב רבו מחלוקות ביש' דמתוך ששכחו למודם באים לידי מחלוקת כפי' רש"י שם ולכך נראה דקליפת שכחה נקרא ריב כגודע ועיין בסה"ק אברהם את ידו ח"א בדרוש ז' דף קכ"ט ע"ג לזה סמך לחם לחמה של תורה ושבתי בשלום שלא אשכח תלמודי וזה לבד שאל מאת ה' דומיא שלמה הע"ה לפיכך גם ה' יתן הטוב עשה כמו שעשה לשלמה ויבא יעקב שלם בגופו ובממונו ובתורתו בכל מידי דמיטב ודו"ק.

ויאמר להם יעקב מאין אתם נראה לומר דרך רמז כמ"ש הרב פורת יסף ח"ד בחומ"א כי האחות וריעות ושלום תלוי בעונה וכמ"ש דמשרבו וזחחי הלב רבו מחלוקות בישראל ושם יעקב מורה על העונה יעקב עונה דיתה נחשב דהכל דשין בו בעקב ועיקר העונה הוא דמשים עצמו כמי שאינו וכאמר ואין. וזהו פי' בפסוק החכמה מאין תמצא דכלא חשיב בעיני האדם מצד עצמו ותמיד לנגד עיניו מ"ש התנא מאין באת מטיפה סרוחה וזה הרמז ויאמר להם אמירה רכה מענה רך דדיבורו בנחת ולא בעזות זה משרשי העונה ולהיות נחשב יעקב דדשין עליו בעקב אחי אם תרצו להיות אחי באהבה ואחזה הדבר תלוי שתתנו דעתכם מאין אתם מאין באת ולהיות נחשבים כאין אזי לא יהיה הקפדה וקטטה ומריבה אלא כל שלום באהבה ואחות שלום ורעות ודו"ק.

ויירא ויאמר מה נורא וכו' אין זה וכו' פי' דרכי איש ז"ל בהק' מ"ש בלבוש תניא יכול יתיירא אדם ממקדש ת"ל את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו נאמרת שמירה בשבת ונאמרת מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמור במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואיזהו מורא לא יכנס להר הבית במקלו וכו' אין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים וכו'. והנה כאן הרגיש יעאצ"ה בדבריו שאמר מה נורא המקום הזה דמורה באצבע דכל עיקר יראתו היה מן המקום ע"ז מרתח קא רתח וחדר ואמר אין זה כלומר אין כן פשט דברי דמורה זה באצבע שהוא על המקום חלילה להיות ירא מן המקום אלא כ"א בית אלוהים ששוכן שמו שם ולמי ששוכן שם אני ירא. ומה שאמרת זה מורה באצבע לא על המקום הוא מורה אלא להגיד שבח המקום שיסודתו בהררי קדש שהוא שער השמים וזהו שער השמים ע"כ.

עוד פי' באר"א בהק' מ"ש בגמ' האומר לחבירו קונם לביתך שאני נכנס ושדך שאני לוקח מת או שמכרו לאחר מותר, בית זה שאני נכנס שדה זו שאני לוקח מת או שמכרו לאחר אסור. וכ' הר"ן והרי יודע דכי היכי דבית זה חמור מביתך לענין מכרו לאחר ה"נ ביתך חמור מבית זה לענין נפילה דאם אמר ביתך שאני נכנס ונפל ובנאו אסור ליכנס בו דכל שהוא ביתך משמע. ואי אמר בית זה ונפל אעפ"י שחזר ובנאו מותר דכיון דנפל אודא ליה ע"ש. ער"ן מ"ש בתשו' מהרמ"א סי' י"ג מי שקידש אשה ונשבע שלא יקדש אשה אחרת מהיום עד שיכנס לחופה עם ארוסתו רחל ואם יעבור קיבל נשן ואמר אם אקדש שום אשה עד הכנסתי לחופה עם ארוסתי רחל וריני

גש' והשיב דאם גירש לארוסתו מותר לקדש אחרת דהרי עם ארוסתו קאמר ואם גירשה אינה ארוסתו. ושוב צידד כיון דאמר עם ארוסתו דהו' כיון דאמר לביתך זה דהזכרת שמה הו' באומר זה הו' ס' אי תפסינן לשון ראשון או אחרון אבל מסתבר דלא דמי דהזכרת שמה לא הו' באומר זה אלא כמראה על מי שמדבר דאטו אם יהיה לראובן שני בנים ואמר לביתך עליון או תחתון דהו' כהזכרת השם שהוא כמראה מקום שנודר עליו ולא אמר זה אי נאמר שיהיה אסור וכו' יע"ש. וז"ש מה נדרא המקום הזה שהוא מתנבא על ביהמ"ק בגוי ומשוכלל דיעאצ"ה קראו בית הרגיש אמרו זה נדרא דכי נפל ונחרב ה"ו אודא קדושתיה דומיא דבית זה ונפל אודא ליה לז"א אין זה כלל אין דינו כזה דמשמעו כי נפל אודא לזה כ"א בית אלהים דדמי לביתך דאי נפל לא אמרי' אודא ליה וע"ז מקשה עצמו דלפ"ה זה דנקט למ"ל. לז"א וזה כלל מאי דנקיט זה להורות מקום קדושתו שראשו מגיע השמימה להורות מהיכא קאתי קדושתיה ולא למעוטי דכי נפל אודא ליה ע"כ.

עוד פי' באו"א בהק' מ"ש בכלים דמצינו י"ב מעלות דקדושה הר' הבית מקודש וכו' החיל מקודש וכו' קה"ק מקודש מן הכל שאין נכנס לשם אלא כ"ג ביום הבפורים. נמצא דמובחר ביהמ"ק שהוא בית קה"ה מצינו עודף ע"כ מעלה ומשלים י"ב קדושות וזהו מה נורא המקום הזה בכללותו שיש למקום באמצעות כלול י"ב קדושות גי' הו"ה כי ח"א ראשונה ח"א הידיעה אמנם מקום מיוחד שיהיה בו כל המעלות לא מצינו כ"א בבית קה"ה. וזהו אין זה גי' י"ב כלל אין בכל אחד י"ב קדושות כ"א בבית קה"ה שנק' בית אלהים ע"כ.

עוד פי' באו"א עפ"י מ"ש בגמ' חציף עלי מאן דמצלי בבקתא. ופרש"י דכשהוא מקום צנוע אימת מלך עליו ולבו נשבר. והק' התוס' והבתיב ויצא יצחק לשוה בשדה. ותי' דהתם מיירי בהר המוריה. א"נ בקתא דהכא מקום שרגילים הולכי דרכים לעבור שם. ופי' הפוס' כונת דבריהם בתי' א' דהר המוריה הוא מקום מקודש ואימת שכינה שם מזה לבו נשבר. וע"ז סמכו העם להתפלל בעזרה דכל דמוקף מחיצות מקרי בית. ח"א וירא וכו' מה נורא וכו' ר"ל אף דלא יקרא בית כ"א מקום נאות להתפלל בו דיש בו גילוי שכינה ואף דפרוץ אתי לצלויי התם דמאימת שכינה לבו נשבר. ועוד אין זה כ"א בית אלהים דמוקף מחיצות וחש"ב בבית. ומב' תירוצים הללו אהני להתפלל בו ולעשותו שער השמים ע"כ.

באו"א אפ"ל לענ"ד בהק' מה שפי' הרב דברי שלמה ד"ל כונת הפ' האמורים בשופטים ו' שאמ"ל מלאך ה' עמד גבור והחל אמ"ל גדעון בי אדוני ויש ה' בקרבנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצ' העלנו ה' ועתה נטשתנו ויאמר לך בכתך זה והשעת את ישראל ע"כ. פי' הרב ד"ל בהק' משד"ל דע"י שם אלהים אינו נעשה נסים ואותות ומופתים כ"א על קו הדין האמור אך שם הו"ה ב"ה הוא ראמים ומחדש אותות ומופתים שלא עפ"י הטבע אף למי שאינו ראוי. ח"ש הקב"ה למשה אני ה' כלומר אתה סובר שאני עתיד לגאולם ע"י שם אלהים ומשד"ה קשה בעיניך גאולתם שאינם צדיקים ואין מדת הדין נותנת לגאול אותם אין הדבר כן פי' אני ה' עתיד לגאולם ע"י שם הו"ה ב"ה ואני משנה הטבע לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי ח"ש דהנה ידע גדעון כ"מ שגלו שכינה עמם היינו שם אדני כבודו ונעבור כן לא הוה תמיה אם לא היה עושה עמם נס לגאול אותם עפ"י הטבע כי רשעים היו אך עכשיו שאמ"ל במלאך ה' עמד גבור והחל שוה וז"ל או ויפג לבו כי לא תאמין. והשיבו בי אדוני איך אפשר ואם יש הו"ה עמו שהוא פועל אף שלא עפ"י הטבע ולמי שאינו ראוי א"כ.

אויפה למח מצאתנו כל זאת צרות רבות הי"ל לעשות עמנו אות לטובה ואיה כל גפלאותיו אשר סיפרו לנו תמיד בלשון הזה תדעו נאמנה שהלא ממצרים העלנו הוי"ה אף שלא ויתרה מדה"ד נותנת כי לא היו ראויים מ"מ ע"י שם הוי"ה ויודע אותה ומופתים ועתה אם יש שם הוי"ה עמנו היום למה נטשתנו אף שאין אנו הגונים וע"ז אמ"ל לך בכחך זה ישר כחך שידעת ללמד זכות והרשיע את ישראל מיד פלשתים עכ"ל ו"ל והנה במד"ר דרשו ענין החלום של יעקב ע"ע הגלות והחורבן. וידוע מ"ש הרב שע"ת ו"ל דבא"י שחרת הוי"ה ב"ה ובחז"ל שם אלהים ע"ע. מעתה יובן דאחר שראה יעקב את החלום שהוא ענין הגלות והחורבן לכן היה תמיה ואמר אכן יש ד' במקום הזה ר"ל שבא"י שורה שם הוי"ה ב"ה וכיון שכן אף שישראל אינם ראויים והגונים עכ"ז צריך לעשות להם אותות ומופתים ולהצילם שלא עפ"י הטבע לכן ואנכי לא ידעתי ר"ל החלום שחלמתי שעתיד ביהמ"ק ליחרב וישראל יגלו לא ידעתי מאי אידון בית וטמון ברמו ואנכי גי' אלהים ע"ה איך נתנהג עמהם במדת הדין ויחזר ופי' דבריו ואמר מה נורא המקום הזה ששם דהי"ה שורה בו וא"כ אין זה כ"א בית אלהים ר"ל ענין זה אינו ראוי להיות אלא אם יהיה בית אלהים אבל כיון ששם הוי"ה שורה בן למה לא נתנהג עמהם במדה"ר ודו"ק.

והרב פני יצחק פי' בהק' משו"ל משנתו ממשנתו. ע"א שנים שיושבים ועוסקים בתו' שכינה שרויה ביניהם אבל א' קובע לו שכר דוקא ואין שכינה שרויה עמו. ו"א ויקץ יעקב משנתו וראה שכינה שרויה שם תמה ואמר אכן יש ה' באחר יושב ועוסק בתורה וקשיא ליה ממשנתו לזה תי' כי מה שהיה השראת שכינה אינו אלא כי המקום גורם ואז אמר מה נורא המקום הזה הזה דייקא ואין זה כ"א בית אלהים שעתיד שיבנה ביהמ"ק במקום הזה ואף שעכשיו חרב ו"א אין זה ר"ל שאין ביהמ"ק קיים ואפי"ה שרויה שכינה שם מחמת שהמקום הוא קדוש ע"כ. ועפ"י דברים הנז"ל דאלהים הוא עפ"י הטבע והוי"ה אף שלא עפ"י הטבע פי' ב"ס אוהב ישראל כונת הפ' ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אני וכו' ואיתא בתרגום המיני את בעיא תלא מן קדם ה' תבעון ע"כ. ופי' מהו הקבונה. אכן ידוע דשם אלהים גי' הטבע ואותיות שאחר שם אלהים הוא במוכן שתכל מוכן ומזומן עפ"י הטבע. והנה רחל אמנו לא היתה ראויה להוליד עפ"י הטבע ולזה כשאמרה ליעקב הבה לי בנים כאלו היה מוכן לה לזה ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אני ר"ל וכי עפ"י הטבע באותיות במוכ"ן שהם תחת אותיות אלהים אתה שיהיו לך בנים תלא מן קדם ה' תבעון היינו מאותיות הקודמות לשם הוי"ה היינו מדה"ר משם צריך את להמשיך בנים מפני שזה ה' כלו רחמים גמורים וחסדים גדולים והוא בגי' כ"ב אותיות התורה ע"כ.

באו"א פי' מהר"י יצחקי ו"ל כונת הפ' אכן יש ה' וכו' בהק' מ"ש ו"ל דה' נתן לנו את התורה במתנה כדי להבצל מטענת המלאכים מדין בר המצר וזה רמז אנכי שהתחיל ביו"ד דברות ר"ת א"נא ג' פשאי כ' תבית י' תבית ר"ל במתנה. וסו"ו אכן יש ה' במקום הזה ר"ל שגם בארץ יש השראת שכינה וא"כ גם אנטנו יש לנו דינא דבר מצרא ואין צורך עוד להקב"ה ליתן התנ' במתנה כדי לבטל טענת המלאכים וז"א ואנכי לא ידעתי ר"ל תי' אנכי שהיא ר"ת א"נא ג' פשאי כ' תבית י' תבית לשון מתנה לא ידעתי למה מאחר דגם אנחנו יש לנו דדב"מ מכה דגם בארץ יש השראת שכינה וז"ה.

באו"א פי' המפ' דיעצא"ה ראה המרכבה שיש בה צורת א"ריה כדורב נ"שר שהוא ר"ת אכ"ן, וראה גי' צורת אדם וז"א אכן יש ה' במקום הזה אבל אנכי שיש בה

צורת אדם ג"כ לא ידעתי. ויומחק יותר שיעקב הוא עצמו רגל ד' של המרכבה כמשו"ל. א"כ ז"א ואנכי דיקא ר"ת אריה כ"רוב יעקב רגל ד' זה לא ידעתי.

באו"א פ"י לב אריה בהק' מ"ש שערי אורה צריך לדעת כי בסנהדרין גדולה הנק' אלהים יש ש"י אלהים ר"ל מחנות של מדה"ה וכולם מוכנים ליפרצ' מהחוטאים ואלו המחנות מושכות כל טוב ושהיה ראוי לרשעים ומונעים אותם מהם בשביל חטאתם ונותנים אותם לצדיקים ולמעלה מכל אלו הש"י מחנות ומכ"ד הנק' אלהים יושבת מדה"ר גמורה שאין בה דין כלל אלא רחמים דוקא והמדה הזאת נק' אל והיה המעשר על המחנות הגו' וכשיצאו הש"י מחנות להשחית בני העולם עפ"י הדין שדנו למעלה אם יש בעולם צדיק א' שיוכל לכונן אל המדה זאת שנק' אל אז היא יוצאה מהיכלא ונגלית וכשרואים אותה הש"י מחנות או כולם בורחים מפניה ואינם יכולים לפעול דבר מכל מיני משחית ע"כ. גם אמרו במד' והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה ובעו לסכוכיה מיד והנה ה' נצב עליה לשומרו. וז"ש אכן יש ה' במקום הזה ר"ל שאני ראיתי הש"י מחנות ובעו לסכך אותי רק ואנכי לא ידעתי ר"ל שאני ידעתי המידה הנק' אל כי לא בהפוך אל ומפני זה ברחו מפני ומשו"ה ויקרא שם המקום ההוא בית אל. ובזו"ז כונת הפסוק מ"ש יעקב לעשיו קח נא את ברכתי וכו' כי חנני אלהים וכי י"ש לי כל ר"ל שהמחנות של ש"י גרמו לי שיש לי כל העושר הזה שמגעו אותם מהרשעים ונתנו אותם לי ע"כ.

והרב דרכי שלום פ"י כונת מה נורה וכו' עפ"י משו"ל מעולם לא ירדה שכינה לחו"ל ומה שירדה למצרים משום סכנת נפשות של ישראל. ויעאע"ה ה"ת מסופק במקום ההוא אם מא"י אם מחו"ל ולצד שהוא מחו"ל וראה השכינה שם אמר מה נורא המקום הזה דאית בית סכנת נפשות כיון שירדה השכינה לשם דאלת"ה אלא אין זה ר"ל מקום סכנת נפשות מוכרח להמר שהוא בית אלהים דהיינו שהוא מא"י ע"כ.

באו"א פ"י הרב אהל יעקב ז"ל והנראה כי הוא בא להתיר שאלת רבים מהחוקרים מה נשתנה ביהמ"ק ממקומות אחרים אם המוחלט כי הקב"ה מלא כל העולם כבודו. וכמו כן קשה על מאמר יעאע"ה אכן יש ה' במקום הזה אבל הוא ע"ה התייר שאלה זו בעצמה במה שסיים ואמר מה נורא וכו' אין זה וכו' והוא דמיון א' בא לעיר מל"י וישוב בשוקים וברחובות לדאות בבנינים המפוארים וירא ארמון מבצר משגב ומפואר להלל מאד. שאל למי הוא השיבוהו הוא ארמון המלך. ויגש אל הצר החיצונה והביט על רוב בתים הנמצאים בו וישאל למי הם אמ"ל זה למושב רופא המלך וזה ליועציו ושריו וכיוצא עד כי בא אל הפלטיין אשר המלך יושב בו ושאל עליו ויאמרו לו זה בית המלך אז תמה הלא כבר אמרתם על הארמון סוף כי הוא ארמון המלך ועתה תאמרו על הבית הזה שהוא בית המלך ויענוהו אמת הדבר כי כל הארמון למלך עכ"ז המלך נתן רשות לעולתו לדור בתדריו כפי הצורך של כל אחד ואחד. אבל הבית הזה עליו יאמר כי הוא למלך כי אין לו רשות לשום אדם ליכנס בלי רשות בעת הקצוב לו ובמלבושים נאים הנאותים לכבוד המלך. כן הדבר הזה כי אמת מלא כל העולם כבודו עכ"ז הארץ נתן לבני אדם ג"כ לדור בה וכולם ישכנו ארץ והוא שריו בתוכם אבל המקום שבו בחר ה' לשכן שמו נאמר וכל זר לא יבא ואף כה"ג דק יום אחד א' בשנה דוקא במלבוש מיוחד. ח"ש ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ומבאר ואזיל מה נורא המקום הזה והוא כמתמיה על מורא מקדש יתר מאד ממקומות אחרים. אף הוא השיב אמרים לעצמו ואמר אין זה כ"א בית אלהים כלומר המיוחד אך אליו ולא לבלעדו ע"כ.

בא"א פי' הרב אש דת ו"ל כונת המשך כל הפ' ויפגע במקום וילן שם וכו' ויקץ יעקב וכו' וירא ויאמר מה נורא המקום וכו' והוא בהק' מ"ש בע"ז דף מ"ה אד"ע כל מקום שאתה מוצא תר גבוה וגבעה נישאה בא"י דע שיש שם ע"ז וכתבו ותוס' בירושלמי פריך מבית הבחירה ומשני עפ"י נביא נבנה ע"כ. והבירושלמי הכי מתניא מלמד שלא הגיחו הכנענים לא הר גבוה ולא גבעה שלא עבדו עליו ולא כן סבירין מימר דבר שיש בו רוח חיים אף שאינו אסור להדיוט אסור לגבות בית הבחירה איך נבנה עפ"י נביא ע"כ. שמעינן מינה ושהקושא הוא מפני שנעבד אסור לגבות וביהמ"ק איך נבנה שמא היה נעבד ואסיר ומשני עפ"י נביא שהתיר הכונה שהנביא העיד שלא נעבד והר מתחילתו לע"ז ועפ"י נבואתו ואמונתו לבית ישראל שלא היה שם ע"ז כלל בנו ביהמ"ק במקום התוא. ובילקוט פ' וירא איתא שמתחילה היה המקום עמוק אמר הקב"ה אין דרך המלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה מעולה ויפה והגביהו הקב"ה באותו יום לכן נקרא הר המוריה שמיראתו נעשה הר ע"כ. נראה שעד אברהם לא היה מקום הר המוריה הר גבוה כ"א גבעה שפלה וא"כ ודאי לא היה שם ע"ז שהגוים לא עבדו כ"א הר גבוה בוי"ו כונת הפ' ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראת ר"ל שהקב"ה עתיד להשרות שכינתו באותו מקום מכון לשבתו עילמים שאין חששא שמא יהא נעבד ואסור זה"ט אשר יאמר היום בחר דייקא ר"ל שאותו היום דוקא יאמר בחר שקודם לכן היה עמוק ושפל ולא הגיחו שם ע"ז וא"כ ה' יראה וישרה שכינתו שם. עוד נקדים מ"ש דף נ"ג ישראל שזקף לבינה להשתחוות לו וכו' שהיוצא מכלל הסוגיא שם שמזמן אברהם שהבטיחו הקב"ה לתת לו את הארץ ולתחזיק בה א"כ אף שעבדו הגוים את הר המוריה אה"כ לא נאסר דאין אדם אסור דבר שאינו שלו. ועוד אמרו בגמ' שם אמר רבא המשתחוה לבית אסרו אלמא קסבר תלוש ולבסוף חיברו וכו'. בוי"ו שיעאע"ה כבואו אל המקום וראה אותו הר גבוה דן בדעתו שהוחלת קדושתו מזמן אברהם ואילך שהיה הר גבוה ודאי יש ע"ז לא כן מקודם זמן אברהם שהיה שפל וא"כ ודאי אסור לבנות שם ביהמ"ק לכן וילן שם וישכב במקום והוא דודאי הוחלת קדושתו ואחר שנעשה הר מותר לישן שם כשאר התרים שהם חולין. ושם נגלה אליו האלהים ויאמר לו אנכי ה' אלהי אביך הארץ אשר אתה שוכב עליה וכו' שקיפל כל א"י תחתיו ואמ"ל לך אנתנה ולורעך שהיא ירושה לך מאברהם והר המוריה בכלל וא"כ אף אם עבדו הגוים ע"ז אח"י אברהם עכ"ז אינם אוסרים אותו דאין אדם אסור דבר שאינו שלו ואכתי בקדושתו תוא עומד ואסור לך לישן שם וראה לזה שבקדושתו עומד אמ"ל והיה זרעך כעפר הארץ ר"ל שאף שלעתיד יהיו זרעך שפלים ומגיעים עד עפר וגם ופרצת ימה וכו' שיהיו מפתרים בד' רוחות העולם עכ"ז ונברכו בך וכו' שלא יוכלו לכלותם כי תיכי דלא ליקרו להו מלכותא קטיעתא ועוד והנה אנכי עמך ושמרתיו כמ"ש עמו אנכי בצרה. וכשיגיע הזמן באחרית הימים לפדותם וציון במשפט תפדה ושביה בצדקה והשיבותיך אל האדמה הזאת שישב ה' את עמו אל אדמת הקדש ובחר עוד בירושלים לבנות בית כאשר בתחילה. ואם אתה סבור שאחר אברהם שהיה דר החלה קדושתו שמא עבדו שם ע"ז א"כ גם בזמן תהרון שעתידה ירושלים להיות לגלים והר הבית לבמות יער ודאי עבדו שם ע"ז וא"כ אסורה לגבות ועכ"ז אני מבטיח אותך והשיבותיך אל האדמה הזאת דוקא מוכרח לומר שכיון שהיא שלכם אף שהגוים יעבדו ע"ז אין אדם אסור דבר שאינו שלו א"כ היה באותו פרק אחר זמן אברהם אף שאה"כ עבדוהו הגוים לא הוחלת קדושתו ואסור לישן שם שינת קבע זאת היתה כונת הקב"ה שנראה אליו בתלמו וידבר אליו את הדברים האלה

או ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ומשרה שכינתו כאן אף שהיתה שם ע"ז מטעם דאין אדם אסור דבר שאינו שלו ואנכי לא ידעתי דין זה ושנתי ערבה לי ועתה הקיצותי ואראה העלם ידיעתי. ומדי דברו דברים אלו בפיו שאמר אכן יש ה' במקום הזה אף שנעבד מט' אין אדם אסור דבר שאינו שלו אז יראה ורעד יבא בו וירא ויאמר מה גורא המקום הזה תמה על הדבר איך יתכן לחמר שהוא מקום גורא כיון דהא מירא נעבד שם ע"ז ואף שמן הדין מותר להדיוט מטעם זה עכ"ז אסור לגבוה כמ"ש בירוש' על דבר שיש בו רוח חיים כי ע"כ נתיירא ע"מ שאמר אכן יש ה' במקום הזה דין אין זה מורא מקדש להשרות שכינתו חס ושלום לאחר שנעבד לכן הוסיף עוד לדבר ואמר אין זה כ"א בית אלהים שמעולם לא היה נעבד שם כלל אף אחר שנעשה הר' ובית אלהים הוא ושער השמים ולא זהה השכינה משם ואם היו רוצים הגוים לעבד שם ע"ז חציו יכלה בהם שלא יבואו לעשות כן ובודאי לא הית שם נעבד ח"ו כלל והוא קדוש לה' את"ר ז"ל.

באו"א פי' הרב יצחק ז"ל במ"ש פ"ג דמעשר שני הלשכות בניות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהם קדש. ובפ' כיצד צולין פריך מהאי מתני' לרב דאמר גגין ועליות לא נתקדשו ומשני דמתניתין איירי כשגגותיהם שוים לקרקע העזרה ר"ל ומשו"ה קדשי גגות דכיון דשוים לקרקע העזרה כעזרה דמו. והכא בניד פירש' שנעקר הר' המוריה ובא אצלו. ולפי דעתי דמצאנות הזה שנעקר הר' המוריה ועמד במקום אחר שלא במקומו לא עדיף השתא מבניות בקדש ופתוחות לחול דדינא הוא דתוכן חול. ואפי' גגותיהן נמי דתנן במתני' דהם קדש הא אמרי בגמ' דהו' דוקא כשגגותיהם שוים לקרקע העזרה וזה לא שייך הכא דליכא עזרה וא"כ הו"ל תוכן וגגותיהם חול ועל סמך זה עשה יעקב בראותו מעשה ויפגע במקום שנעקר הר' המוריה ובא אצלו פסק הדין דתוכן וגגו חול כנו' לכן וישכב במקום ההוא וכונת אומרו במקום ההוא דנהי דידע שהוא הר' המוריה מ"מ המקום גורם להיותו חול משום דנעקר ממקומו והוי השתא חול והו' דקאמר וישכב ומה שהותר לו לשכב מטעם דהר' המוריה במקום ההוא שאינו מקומו. וכשראה מראות הסולם וראשו מגיע השמים והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו א"כ הו"ל השתא בניות בקדש ואף דפתוחות לחול מ"מ פתוחות נמי לקדש דהיינו למקום מקדש שלמעלה בשמים שהוא מכוון בגד מקדש שלמטה ונתחדש לו דפתוחות נמי לקדש וע"י כך נזכר הלכה מ"ש בתוספתא בניות בקדש ופתוחות לחול ולקדש כולה קדש. וז"ש ויקץ יעקב משנתו ודרז"ל ממשנתו דנהי דידע המשנה הנז' שאמרה תוכן וגגן חול אבל עתה הקיץ ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי שאם ידעתי לא ישנתי שם דאנא הוה ס"ד לימר דתוכן וגגן חול משום דאין פתוחות אלא לחול בלבד ומשו"ה ישנתי שם אבל עתה נתחדש לי דפתוחות לקדש נמי והוי כולה קדש כדין התוספתא וז"ש וירא ויאמר מה גורא המקום הזה אין זה כ"א בית אלהים וכולה קדש דהא קא חזינן וזה שער השמים וכיון דשער השמים פתוח לו הו"ל פתוחות לקדש וכולה קדש. וא"ש אומרו בלשון שלילה אין זה וכו' לומר אף שנעקר ממקומו לא תימא כדס"ד מעיקרא דהו"ל חול אלא אכתי בקדושתיה קאי ואין זה כ"א בית אלהים משום דזה שער השמים. א"ד ז"ל. **באו"א פי'** עין יוסף ז"ל דמ"ש וראשו מגיע השמימה דהיינו בשמי' שמיא ולכן כתיב השמימה הפך משז"ל גבי לשאולה שפי' לאמבטי התחתונה לכן אמר ע"ד דאז"ל דפעמים מראים לו לאדם הרהורי לבו בתלום כמ"ש רעיונך על משכבך סליק ולכן אין אדם רואה גמל הפורח באויר וכו' והוא מ"ש פרעה ליוסף לא ראיתי מתנה בכל ארץ מצרים לרוע לומר שראיתי ומהרתי ובודאי אמיתי הוא ח"ש ויקץ

יעקב משנתו. והוא חלם חלום זה מה שאין אחר יכול לישן ולחלום חלום בזה ח"ש משנתו דנקט. חא. ישן ויחלום חלום בזה ולכן אמר באמת יש ה' במקום הזה חדע שהרי ואנכי לא ידעתי מעולם שיש באפשרות סולם מוצב ארצה וכל מה שראה כדי להזהיר בו ולחלום זה ודאי מאת ה' הוא ובתיותו אומר כן ראה ושנכנס בו יראת ופחד בלבו לכן וירא ויאמר וכו' יובן משז"ל הראה לו ביהמ"ק בנח וחרב ואש' שהראו לו ביהמ"ק ראשון בגי' ומשוכלל כהוגן וכתיקונו. ובית ב' שחסר ממנו ה' דברים. ח"ש מה נורא המקום הזה רמז ה"א ראשונה שהיה ביהמ"ק בה' דברים ואח"כ הסתכל בבית ב' אמר אין זה הראשון שזה חסר ה' ולכן אמר אין זה כ"א בית אלהים ואין בו ה' דברים שהיו בבית ראשון אך לעתיד במקום ה"א ראשונה יהיה וי"ו וזה שיהיה לו יתרון גדול שיהיה מעשה אלהים כולו זה' סביב לעמו מעו"ע ע"כ.

באו"א מ"י בס' מגלה עמוקות אופן רכ"ח במ"ש בס' סודי רזא שהנבואה היתה משמשת אלף שמ"ה שנים היינו מיום שנולד יעקב עד סוף גבואת תגי זכריה ומלאכי. וענין הוא שדמות דיוקניו של יעקב חקוקה היא תחת כסא הכבוד כמו שדרשו ע"פ מאשר יקרת בעיני נכבדת כמה אתה יקר בעיני שקבעתי ויו איקונין שלך בכסא הכבוד. וידוע שהנבואה נקראת יקר כמ"ש ודבר ה' היה יקר בימים ההם ולכן מן אותו יום שירדה איקונין של יעקב למטה מאותו עת התחילה הנבואה שנקראת יקר. ח"ס סול"ם מוצב ארצה שהראה הקב"ה ליעקב שהנבואה יהיה בשבילו למטה אלף שמ"ה שנים כי סול"ם עולה קו"ל שהוא קול הנבואה שבא מבין כנפי תחיות לכן נבואה עולה ס"ד רמז שירדה הנבואה בין ס"ד כנפי תחיות והראה לו סול"ם שהוא קו"ל מראה הנבואה מוצ"ב ארצ"ה יעמוד בארץ מנין מוצ"ב ארצ"ה שעולה אלף שמ"ה כי מוצ"ב ארצ"ה במילוי בזה מ"ם וא"ו צד"י ביי"ת אל"ף רי"ש צד"י ה"א עולה ע"ה אלף שמ"ה. והטעם שבאת הנבואה בשבילו לפי"ו אמר וראשו מגיע השמימה ר"ל כשביל שדיוקן שלו חקוקה למעלה לכן הנה מלאכי אלהים שהם הנביאים הנקראים מלאכים עלים ויורדים בו בו דייקא ר"ל בשבילו ח"ש אכן יש ה' במקום הזה שהוא סוד הנבואה כי ה' במילוי עולה ס"ג מנין נביא ועם הכולל גבואה רק ואנכי לא ידעתי שיבא הנבואה בשבילי ואנכי בגי' חיי"ה ס"ד רמז על הנבואה שירדה בין ס"ד כנפי חיי"ה ח"ס הקול קול יעקב קול דייקא שהוא הנבואה התחילה מזמן יעקב. א"ד ז"ל. ובאופן רל"ה כתב וז"ל ידוע שמקלקול אדה"ר נתקלקלו ד' דורות פגמו בד' אותיות שם הוי"ה והם דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה ודור סדום הן הן ד' שליבות שראה יעקב במראה הסולם גרמזים בר"ת הנה סולם מ'צב ארצה תסתכל בראשי אתון הפלגה ס'דום מ'בול א'נוש יעש"ב שרמז בזה כמה ענינים.

ובס' תנופה חיים ז"ל כתב וז"ל אפ"ל במ"ש בעל שבט מוסר בכונת הכתוב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו שהיו מה"ש חלוקים בשערי ביהמ"ק אם הם ישפה או שהם ואמרו בגמ' ליהוי כדן וכדין וכו' ות"ד. וז"א אכן י"ש נוס' י'שפה שיהם והוא ה' במקום הזה שה' אמר ליהוי כדן וכדין ע"כ.

וירא זתנה באר וכו' והנמשכים. פי' מוהרמ"א ז"ל בדרך רמז שהראה הקב"ה ליעקב עתו בהיותו גולה ממקום ביהמ"ק והוא וירא והנה באר בשדה זה בהמ"ק כד"א לשוח בשדה כי הבית הקדוש הוא היה באר נובע שפע. והנה שם שלשה צדרי צאן רובצים הם כהנים לויים ישראלים היו בבית א' שכולם נכללו בתואר צאן. כי מן תבאר ההיא ישקו הצדדים הנז' מהשפע הנז' ומה גם בשמחת בית השואבה שהיו שואבים רוח"ק כמשז"ל. אך גרמו העונות והאבן הוא יצה"ר ונקרא אבן גדולה תושמה עפ"י תבאר ומנע השפע מלשאוב והוא בחורבן בית א' וכראות הרעה

הגדולה של האבן הנז' כי גדולה היתה הוא יצה"ר של ע"ז ונאספו שמה כל העדרים ושנית בימי עזרא וגללו את האבן מעל פי הבאר או אנשי כנה"ג שהסירו יצה"ר של הע"ז שהיתה אבן גדולה מן העולם מעל פי הבאר שהיתה סתומת אותו ואז והשקו הצאן כי חזרו להשקות להם עוד שפע מהבאר והוא כי גבנה בית ב' והיו מושפעים בו כמאז אך אחרי בן גרמו העונות השיבו את האבן הוא היצה"ר למקומו ע"י הבאר למנוע השפע והטוב גם שלא היתה כבדראשונה גדולה כ"א של שנאת חנם הספיקה לכך ונחרב בית ב' ויאמר להם יעקב המוצר ע"כ צרותינו יותר משאר האבות כמשו"ל ע"פ ותבער ביעקב זכו' וע"כ נעשה כאומר לישראל אשר בגלות החורבן השני מאין באתם מאיזה עון גליתם והם אומרים מתוך אגחנו מתרון אף איש על רעהו הוא שנ"ת אנחנו גולים ויאמר להם הידעתם את לבן הוא מי שעתיד ללבן עונותיכם על יד נחור וחרון חבלי משיח ומה לכם תדכאו עצמיכם ולא תשובו מיד, ויאמרו ידענו ויאמר להם השלום לו עמכם שאינכם שמים על לב ויאמרו שלום וא"ת אם אין בניכם שלום איך שלום ביניכם לבינו והלא למי נושא עון למי שעובר על פשע ואינכם עוברים ע"פ לד"א מה שאנו בוטחים בו הוא והנה רחל בתו באה עם הצאן כי ע"י זכות רחל מבכה על בניה ישובו בנים לגבולם, ושב ויאמר להם אם עוד אתם בוטחים ואין אתם שבים מאליכם הן עוד היום גדול הוא עת גאולתכם כי תאריך ותתרחק גאולתכם כי תהיה בעתה ולא תזכו לאם זכו אחישנה לכן קבלו עצה והשקו הצאן מעתה משפע הבאר כי תחזירו את ההמון בתשובה, ולהנות ע"י כן מפסת בר הארץ בלי עמל כרועה עדרו ירעה בלי יגיעה חרישה וזריעה או משיבים כתשובת המון עם הארץ כי יאמרו אליהם ישובו אל ה' ויקרעו לבבם שיענו הנה לבבנו קשה להולמו עד יוסר לב האבן הוא היצה"ר ממנו לעתיד וזהו ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים הם הגליות וגללו את האבן שיסיר הוא ית' בזכות כל העדרים את לב האבן הוא יצה"ר ויתן לנו לב בשנה או והשקינו הצאן מבאר מים חיים ושבשער השמים, א"ד ז"ל.

באו"א פ' תרב קול יהודה ז"ל במ"ש פ' אלו עוברים ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח, לא מצא ישא בת גדול, הדור וכו', לכך יעקב נתחכם ושאל לרועים הידעתם את לבן ואם ישיבו לו ידענו בוודאי שהוא אדם גדול שכל ידיעה הוא דבר חכמה ולכך לא אמר הכרתם את לבן וכשהשיבו לו ידענו וכן לבית הספק אם הוא אדם גדול בצדקות או ברשעות ואלמות, וז"א השלום לו ר"ל אהוב עם הבריות והולך בשלום ובמישור ויאמרו שלום ולא אמרו תיבת לו לרמוז לו דאין שלום אמר ה' לרשעים וז"ש שלום בתמיהה וראיה לדברינו והנה רחל בתו חיפה בנשים באה עם הבאן ואינו מקפיד אם יסתכלו בה הבריות ויחטאו, וכששמע יעקב כן חשש לשמא הם נאספים שם כדי שתבוא רחל ויתעללו בה לכן אמר הן עוד וכו' השקו וכו' לכו רעו והם הבינו לתכנן דבריו נוטים שחשדם לכן השיבו לו לא נוכל עד אשר יאספו וכו' ולא כמו שאתה תושד בנו, א"ד ז"ל.

ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום ותנה רחל בתו וכו', יל"ד דמה להם לומר ותנה רחל בתו דהוא לא שאלם ע"ז, פ"י ה' עו"א דהרועים נסתפקו בשאלתו אם היה כפשוטא ששואל בשלומי או כונתו אם יש לו בת שישאנה שע"י יתיה לו שלום כמ"ש שרוי בלא אשה שרוי בלא שלום, ומחמת צניעות לא רצה לומר בפירוש אלא ברמז כמו קראן לו ויאכל לחם שהיא רמז אל הקיווג, וע"ז השיבו לו דאם הוא כפשוטו ששואל על שלום לבן ויאמרו שלום ואם כונתך על הקיווג דע ותנה רחל בתו באה וכו' ע"כ.

בא"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת הידעתם וכו' דיליד אמרו לבן בן נחור דהאמת שהוא בן בתואל לא בן נחור שנחור הוא אבי בתואל. ומה מין באומרו השלום לו ומי שאל אותם על רחל שאמרו והנה רחל בתו וכו'. אך יובן במש"ל דבתואל היה רשע גדול וכל בתולה שנשאת היה בועל אותה בליל ראשון שהוא היה מלך בתרן. ע"ן מש"ל שאסור לתת שלום לרשעים שנא' אין שלום אמר ה' לרשעים. והק' ע"ז בזה"ק דהא חזינן דהע"ה אמר לשלוחים ששלח לנבל הברמלי ואמרתם כה לחי ואתה שלום וכו' ותן שכונתו היתה לחי העולמים. וי"א הידעתם את לבן בן נחור ר"ל יש לכם ידיעה בלבן אם מעשיו דומים לנחור וקנו אחי אברהם או אם לא שהוא רשע כבתואל אביו ולא אמ"ל בפירוש מעשיו כבתואל או לא שנתפחד מהם שמא יספרו ללבן ולכן אמ"ל סתם הידעתם את לבן בן נחור והם השיבו ידענו שלא הבינו תוכיות דבריו ולכך לא אמרו ידענו את לבן בן נחור או בתואל כדי שיבין מתוך דבריהם אם הבינו דבריו להיכן מגיעים הלכך חזר ושאל אותם בפרסום יותר השלום לו ר"ל אתם יודעים אם מותר לומר לו שלום ולא כמו נבל והם השיבו ויאמרו שלום דמחמת שהוא גברא אלמא אומרים לו שלום אבל לא לו יהיה השלום אלא כמו נבל וכו' היה ברמז שהוא מתפחד שמא יגיעו הדברים ללבן והם ג"כ מתפחדים מזה ומפחדים שמא יסבור שלא הבינו תוכיות דבריו ויפרסם השאלה יותר אמרו לו שיסתום הדברים ולא ישאלם עוד משום שהנה רחל בתו באה וכל רז לא אניס לה ותספר לאביה ויהיה חזק לך ולנו ע"כ.

טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר שבה עמדי. פי' דורש רשומת דרמו לו לבן לתת לו הב' אחיות כי כן עולה תתי במ"ק לא"ה מתתין במ"ק רח"ל. וי"א אח"כ שבה עמדי עפ"י מש"ל דלא הותר לו ב' אחיות אלא בחו"ל לא בא"י וכיון שרמז לו עתה לתת לו הב' אחיות בתיבות תתי מתתי אמ"ל שבה עמדי בחו"ל דלא תוכל לישא את שתיהן כ"א כשתשב עמדי בחו"ל דוקא.

ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה. פי' תחיד"א ז"ל דידוע אדה"ר חטא בע"ז ג"ע וש"ד. והאבות תיקנו אותם. אברהם תיקן ע"ז שהוא בסקילה שהשליכו אותו מרחוק לתוך הכבשן שהוא כמו סקילה. יצחק תיקן ש"ד בעקידתו שהוא כמו הרג. יעקב תיקן ג"ע ולכן שהה פ"ד שנה ולא נשא אשה ושמד עצמו מקרי. וז"ש ה'בה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה ר"ת גי' פ"ד ר"ל כבר תקנתי חטא אדה"ר בפ"ד שנה שלא נשאתי ולא ראיתי קרי וכבר השלמתי התיקון וז"ש כי מלאו ימי ר"ל כבר נשלמו הימים של התיקון שהם פ"ד שנים ולזה הבה את אשתי כי כבר נשלם תיקוני ואבואה אליה דייקא ואין לי פחד שיתערב בנו הסט"א כיון שהכל נתקן מיטתי שלימה. וז"ש לבן ליעקב ועתה הלך הלכת כי נכסוף נכסופת לבית אביך הוא אדה"ר מאחר שכבר נשלם תיקונו א"כ למת גנבת עכשיו את אלהי לחזור ולקלקל כבתחלה ח"ו. ע"כ.

בא"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל במ"ש מהרש"א ז"ל עמ"ש בסנהדרין שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד ב' אחיות בחייהם. א"ל מיכל אחר מיתת מירב נשאה ריב"ק ואמר קידושי טעות היו לו במירב דכתיב והיה האיש אשר יכנו וכו' אמ"ל מלוח אית' לך גבאי דהמקדש במלוח אינה מקודשת אול יהבה לעדדיאל וכו' והקשה מהרש"א דר' יוסי דס"ל דקידושין היו לו במירב מה ישיב לטענת דהמקדש במלוח אינה מקודשת ותירץ דקידושה בהנאת מחילת מלוח. ובהכי מתישב ענין יצא"ה שנשא ב' אחיות משום דלא היה אפשר לו לינצל מאסות ב' אחיות דרחל כבר נתקדשה לו בשכר עבודה ו' שנים ובהנאת מחילת מלוח ולו"א

הגדולה של האבן הנז' כי גדולה היתה הוא יצה"ר של ע"ז ע"כ ונאספו שמה כל העדרים שנית בימי עזרא וגללו את האבן מעל פי הבאר אז אנשי כנה"ג שהסירו יצה"ר של הע"ז שהיתה אבן גדולה מן העולם מעל פי הבאר שהיתה סתומת אותו ואז והשקו הצאן כי חזרו להשקות להם עוד שפע מהבאר והעא כי נבנה בית ב' והיו מושפעים בו כמאז אך אתרי בן גרמו העונות השיבו את האבן הוא היצה"ר למקומו עפ"י הבאר למנוע השפע והטוב גם שלא היתה כבדאשונה גדולה כ"א של שנאת חנם הספיקה לכך ונתרב בית ב' ויאמר להם יעקב המיצר ע"כ צרותינו יותר משאר האבות כמשו"ל ע"פ ותבער ביעקב זכר וע"כ נעשה כאומר לישראל אשר בגלות החורבן השני מאין באתם מאיזה עון גליתם והם אומרים מזון אנחנו מחרון אף איש על רעהו הוא שנ"ח אנחנו גולים ויאמר להם הידעתם את לבן הוא מי שעתידי ללבן עונותיכם על יד נחור וחורן חבלי משיח ומה לכם תדכאו עצמיכם ולא תשובו מיד ויאמרו ידענו ויאמר להם השלום לו עמכם שאינכם שמים על לב ויאמרו שלום וא"ת אם אין בניכם שלום איך שלום ביניכם לבינו והלא למי נושא עון למי שעובר על פשע ואינכם עוברים ע"פ לד"א מה שאנו בוטחים בו הוא והנה רחל בתו באה עם הצאן כי ע"י זכות רחל מבכה על בניה ישובו בנים לגבולם ושב ויאמר להם אם עוד אתם בוטחים ואין אתם שבים מאליכם הן עוד היום גדול הוא עת גאולתכם כי תאריך ותתרחק גאולתכם כי תהיה בעתה ולא תזכו לאם זכו אחישנה לכן קבלו עצה והשקו הצאן מעתה משפע הבאר כי תחזירו את ההמון בתשובה ולהנות ע"י בן מפסת בר הארץ בלי עמל כרועה עדרו ירעה בלי יגיעה חרישה וחריעה אז משיבים כתשובת המון עם הארץ כי יאמרו אליהם ישובו אל ה' ויקרעו לבבם שיענו הנה לבבנו קשה להולמו עד יוסר לב האבן הוא היצה"ר ממנו לעתיד וזהו ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים הם הגליות וגללו את האבן שיסיר הוא ית' בזכות כל העדרים את לב האבן הוא יצה"ר ויתן לנו לב בשה אז והשקינו הצאן מבאר מים חיים ושבשעד השמים א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב קול יהודה ז"ל במ"ש פ' אלו עוברים ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ה לא מצא ישא בת גדולי הדור וכו' לכן יעקב צה"כ ושאל לדועים הידעתם את לבן ואם ישיבו לו ידענו בודאי שהוא אדם גדול שכל ידיעה הוא דבר חכמה ולכך לא אמר הכרתם את לבן וכשהשיבו לו ידענו נכנס לבית הספק אם הוא אדם גדול בצדקות או ברשעות ואלמות וז"א השלום לו ר"ל אהוב עם הבריות ותולך בשלום ובמישור ויאמרו שלום ולא אמרו תיבת לו לרמוז לו דאין שלום אמר ה' לרשעים וז"ש שלום בתמיתה וראיה לדברינו והנה רחל בתו היפה בנשים באה עם הבאן ואינו מקפיד אם יסתכלו בה הבריות ויחטא וכו' ששמע יעקב בן חשש לשמא הם נאספים שם כדי שתבוא רחל ויתעללו בה לכן אמר הן עוד וכו' השקו וכו' לכו רעו והם הבינו להכן דבריו נטוים שחשדם לכן השיבו לו לא נוכל עד אשר יאספו וכו' ולא כמו שאתה חושד בנו א"ד ז"ל.

ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו וכו' יל"ד דמה להם לומר והנה רחל בתו דהוא לא שאלם ע"ז פי' ה' עו"א דהרועים נסתפקו בשאלתו אם היה כפשטא ששואל בשלומו או כונתו אם יש לו בת שישאנה שע"ז יהיה לו שלום כמ"ש שרוי בלא אשה שרוי בלא שלום ומחמת צניעות לא רצה לומר בפירוש אלא ברמז כמו קראן לו ויאכל להם שהיא רמוז אל הניזוג. וע"ז השיבו לו דאם הוא כפשטו ששואל על שלום לבן ויאמרו שלום ואם כונתך על הניזוג דע והנה רחל בתו באה וכו' ע"כ.

באור"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת הידעתם וכו' דיליד אמרו לבן בן נחור
 דהאמת שהוא בן בתואל לא בן נחור שנתור הוא אבי בתואל. ומה כון
 באומרו השלום לו ומי שאל אותם על רחל שאמרו והנה רחל בתו וכו'. אך יובן
 במשנ"ל דבתואל היה רשע גדול וכל בתולה שנשאת היה בועל אותה בליל ראשון
 שהוא היה מלך בחור. ער"ן משנ"ל שאסור לתת שלום לרשעים שנא' אין שלום
 אמר ה' לרשעים. והק' ע"ז בוזה"ק דהא חזינן דדהע"ה אמר לשלוחים ששלח לנבל
 הכרמלי ואמרתם כה לחי ואתה שלום וכו' ותק' שכונתו היתה לחי העולמים. ח"א
 הידעתם את לבן בן נחור ר"ל יש לכם יריעה בלבן אם מעשיו דומים לנחור זקנו
 אחי אברהם או אם לא שהוא רשע כבתואל אביו ולא אמ"ל בפירוש מעשיו
 כבתואל או לא שנתפחד מהם שמא יספרו ללבן ולכן אמ"ל סתם הידעתם את לבן
 בן נחור והם השיבו ידענו שלא הבינו תוכיות דבריו ולכך לא אמרו ידענו את לבן
 בן נחור או בתואל כדי שיבין מתוך דבריהם אם הבינו דבריו להיכן מגיעים ולכן
 חזר ושאל אותם בפרסום יותר השלום לו ר"ל אתם יודעים אם מותר לומר לו שלום
 ולא כמו נבל והם השיבו ויאמרו שלום דמחמת שהוא גברא אלמא אומרים לו שלום
 אבל לא לו יהיה השלום אלא כמו נבל וכו' היה ברמז שהוא מתפחד שמא יגיעו
 הדברים ללבן והם ג"כ מתפחדים מזה ומפחדים שמא יסבור שלא הבינו תוכיות
 דבריו ויפרסם השאלה יותר אמרו לו שיסתום הדברים ולא ישאלם עוד משום
 שהנה רחל בתו באה וכל רז לא אניס לת ותספר לאביה ויהיה הזק לך ולנו ע"כ.
 טוב תת' אותה לך מתתי אותה לאיש אחר שבה עמדי. פי' דורשי רשומות דרמו
 לו לבן לתת לו הב' אחיות כי כן עולה תת' במ"ק לא"ה מתת' במ"ק רח"ל.
 לח"א אח"כ שבה עמדי עפ"י משנ"ל דלא הותר לו ב' אחיות אלא בחו"ל לא בא"י
 וכיון שרמז לו עתה לתת לו הב' אחיות בתיבות תת' מתת' אמ"ל שבה עמדי
 בחו"ל דלא תוכל לישא את שתיהן כ"א כשתשב עמדי בחו"ל דוקא.
 ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה. פי' החיד"א ז"ל
 דידוע אדה"ר חטא בע"ז ג"ע וש"ד. והאבות תיקנו אותם אברהם תיקן
 ע"ז שהוא בסקילה שהשליכו אותו מרחוק לתוך הכבשן שהוא כמו סקילה. יצחק
 תיקן ש"ד בעקידתו שהוא כמו הרג. יעקב תיקן ג"ע ולכן שהה פ"ד שנה ולא נשא
 אשה ושמר עצמו מקרי. וז"ש ה'בה אית אשתי כ"י מלאו ימי ואבואה אליה ר"ת
 גי' פ"ד ר"ל כבר תקנתי חטא אדה"ר בפ"ד שנה שלא נשאתי ולא ראיתי קרי וכבר
 השלמתי התיקון וז"ש כי מלאו ימי ר"ל כבר נשלמו הימים של התיקון שהם פ"ד
 שנים ולזה הבה את אשתי כי כבר נשלם תיקוני ואבואה אליה דייקא ואין לי פחד
 שיתערב בנו הסט"א כיון שהכל נתקן מיסתי שלימה. וז"ש לבן ליעקב ועתה הלך
 הלכת כי נכסוף נכסופת לבית אביך הוא אדה"ר מאחר שכבר נשלם תיקונו א"כ
 למה גנבת עכשיו את אלהי לחזור ולקלקל כבתחלה ח"ה ע"כ.
 באור"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל במ"ש מהרש"א ז"ל עמ"ש בסנהדרין שאלו
 תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד ב' אחיות בחייהם. א"ל מיכל אחר
 מיתת מירב נשאה ריב"ק אומר קידושי טעות היו לו במירב דכתיב והיה ואיש אשר
 יכנו וכו' אמ"ל מלוח אית לך גבאי והמקדש במלוח אינה מקודשת אול יהבה
 לעדריאל וכו' והקשה מהרש"א דר' יוסי דס"ל דקידושין היו לו במירב מה ישיב
 לטענת דהמקדש במלוח אינה מקודשת ותירץ דקידשה בהנאת מזילת מלוח. ובהכי
 מתישב ענין יצאע"ה שנשא ב' אחיות משום דלא היה אפשר לו ליבצל מאסות ב'
 אחיות דרחל כבר נתקדשה לו בשכר עבודה ז' שנים ובהנאת מזילת מלוח ולח"א

הבה את אשתי כלומר שנתקדשה לי אך ביום שעדיין לא נאסרו ב' אחיות לבין גם
לזה נתקדשה לו בביאת דל"ב' בבעילה תלוא מילתא א"כ נאסרו כבר ב' עליו כל
אחת משום אחות אשה ושוב אין תקנה לא לגרש אחת ולא אפשר לגרש שתיהם
יעש"ב בזה ובן כונת הפ' שאמר יעקב הבה את אשתי ר"ל שהיא מקודשת לי
בהנאת מתילת מלוה ולפי שאנו עדיין בין ובביאת תלוא מילתא לכן צריך ואבנאה
אליה כדי שמהא אשתי גמורה בין בדיני בין ובבוקר כשראה חנה היא לאה חרה
אפו על שהכשילו באיסור ב' אחיות דמעתה שתיהן נאסרו עליו ו"ש הלא ברחל
עבדתי עמך והיא המקודשת לי מן הדין ולמה רמיתני כלומר מאי אהני לרמאה
ברמאותיה הלא אסרת שתיהם עלי וא"כ הפסיד הרמאי שאסר בנותיו או השיב
לבן לא יעשה כן במקומו וכו' והיא תשובת הרמב"ן שהשיב בעד יעאע"ה לפי שהיה
בחז"ל והמצות משפט אלהי הארץ ו"ש לא יעשה כן וכו' ר"ל הדין הזה שאמרת
שחלל נתקדשה לך בשכר העבודה ולא ככר נאסרה בדיני ישראל זה הדין לא
יעשה במקומו כדי שתאמר אתה לתת הצעירה לפני הבכירה והיינו שהצעירה כבר
היא מקודשת לך וא"כ הבכירה אסורה עליך משום אחות אשה במקומו אין הדין
כן אלא הכא לא בקידושין תלוא מילתא אלא בביאה תלוא מלתא ואדרבא
איפכא מסתברא דלאה היא אשתך ואם באת לחוש לאיסור ב' אחיות אדרבא רחל
היא שנאסרה ולא לאה אבל באמת אין הדין עמך מטעם הרמב"ן ובמקומו לא יעשה
כן שהמצות משפט אלהי הארץ ואתה מותר בשתי אחיות לכן מלא שבוע זאת
ונתנה לך גם זאת. אז ויעש יעקב כן שהסכים לס' הרמב"ן ושמע ללבן שאמר
כהלכה א"ד ז"ל.

ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויתן
אותה לאשה ויתן לבן לה את זלפה וכו' ויהי בבקר חנה היא לאה ויאמר
יעקב מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני ויאמר לבן לא יעשה
כן וכו' יל"ד מהו ויאסוף לבן ובדרך הלצ"י פי' הרב שר"ה ז"ל אפוא אמר
ויאסוף ולא ויקרא לרמח דאסף מתנות ומגדנות ובם הוא שעשה משתה אכן יל"ד
במ"ש יעקב הלא ברחל למה לא אמר ברחל בתך הקטנה כמ"ש בתחלה גם מן
כונת לבן שנתן זלפה ללאה גם מ"ש לא יעשה כן כי הלא ד' שנים עבד אותי הי"ל
להשיאה בתוך ד' שנים אלה פי' הרב הג"ה בהק' מ"ש בקי' מי שהיו לו ב' כתי
בנות ואמר קידשתי את בתך הקטנה ואיני יודע אם קטנה שבגדולות או גדולה
שבקטנות שהיא קטנה מן הקטנה שבגדולות או קטנה שבקטנות כולם אסורות חוץ
מגדולה שבגדולות דברי ר"מ ר"י ס' כולם מותרות חוץ מן הקטנה שבקטנות וידוע
שהלכה כר"י. ונהג יעקב אמר ללבן אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה ותול"מ
אמנם לבן כדי לרמות את יעקב אמר כי הוא חשב דכוננו היתה על השתים הקטנות
דהיינו על רחל וגם בתך הקטנה סתם וכיון שבלזה חלפה היו ג"כ בנותיו מאם
אחרת והם ב' כתי בנות באנו למחלוקת ר"מ ור"י והוא ס"ל כר"מ דכיון דאמר בסיום
דבריו קטנה סתם ע"כ נאסרו שלשתם רחל מצד עצמה שנקראת בשם וגם שהיא
קטנה מן הגדולות ובלזה חלפה שכאן היא קטנה שבקטנות והיא זלפה ושכאן
גדולה שבקטנות והיא בלהה ולכן הו' קידושין שלא נאסרו לביאה וכולם אסורות
חוץ מן הגדולה שבגדולות שהיא לאה מתרת ולכן נתתיה לך לאשה וגם נתת לך
מקצת שאלתך את הקטנה שבקטנות היא זלפה לשפתך אבל יעקב סבר כר"י והלכה
כמותו כולם מותרות חוץ מן הקטנה שבקטנות וא"כ לפי ספרתך דמ"ש בתך הקטנה
והיינו בדין האומר בתך הקטנה סתם מ"מ הלכה כר"י והי"ל לתת לי את זלפה לחד לאשה

ולא לשפחה כי ידעא קטנה שבקטנות. ועוד כי אני קראתי בשם רחל ולמה לא נתת אותה לי לאשה כי ברחל אין בה שום ספק יען כי נקראת בשם לכן נתתם יעקב ולא הזכירה עתה כ"א ברחל עבדתי עמך ולא הזכיר ברחל בתך הקטנה כבתחלה וז"ש הלא ברחל עבדתי עמך ברחל דייקא כי זה היתה כוונתי ואין ספק בענין כלל אפ"י כפי סברתך ולמה רמיתני ולכן השיבו אפ"י יהיה הלכה כר"י עכ"ז מנהג מבטל הלכה ולא יעשה כן במקומו א"ד ז"ל.

והרב צ"ד פ"י כונת מ"ש לא יעשה כן במקומו רמז לו ענין הבכורה והברכה שנטלם מעשיו שהוא הגדול ונטלם ממנו. וז"ש לא יעשה כן במקומו כמעשיך שאתה תצטיר ורמית הבכור כי במקומך יעשה כן אבל במקומו לא יעשה כן לית הצעירה וכו'. ולזה השיבו יעקב מה זאת עשית לי הלא ברחל וכו'. ר"ל מה זאת עשית לי שאני הקטן וזו לעשיו שהוא הגדול וכ"ת כיון שאני לקחתי הבכורה ג"כ אני הגדול הלא ברחל עבדתי עמך זה היה בסתם אבל אני פירשתי הלא ברחל ולמה רמיתני ע"כ.

ויבא אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה. יל"ד מהו ת"י גם. פ"י הרב שמח לבי ז"ל בהק' מה שפ"י הרב בית יצחק משם ראשונים כונת הפ' בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. דמהו גם אני. פ"י דרך נאה דרך העולם שמשבתים אב וכו' באיזה ענין אם יאמרו ד"מ האב חכם וגם בנו חכם ודאי מוכן. והבן הוא טפל אל האב בחכמה ואם אומרים הבן חכם וגם האב אז האב הוא טפל אל הבן בחכמה. וז"ל בני אם חכם לבך ר"ל שתהיה חכם גדול ישמח לבי אפ"י שיאמרו גם אני חזיבת גס. היא נאמרת עלי הבן חכם גם האב ואני אחיה טפל עכ"ז ישמח לבי ע"כ. והנה לאה נשאה בתחילה ואח"כ רחל וא"כ על רחל יצדק לשון גם שנשאה לאה גם רחל והיא טפלה ודעה לאשמעינן קרא דיעקב אהב הגם שדעה הטפל של רחל יותר מהציקר של לאה ד"א ויאהב גם את רחל ר"ל הגם שלרחל אהב יותר מלאה עצמות. וזה ג"כ כונת הפ' ויברך ה' אותך לרגלי ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי הבונה שבעת שלבן נתעשר ויעקב הוא בעוניו לא יתערבו ביתו כי זה עשיר גדול וזה עני מדוד. ע"כ מבקש יעקב לעשות לביתו איזה דבר אף שיהיה פחות מאותו עושר של לבן ויהיה טפל אליו אפ"י מתרצה אליו. וד"א מתי אעשה לפחות גם אנכי לביתי ר"ל שיאמרו לבן עשיר גם יעקב עשיר. עכ"ז ז"ל.

באו"א פ"י הרב קול יהודה ו"ל ח"ל ואפשר שלאה היא היתה מחבבת את רחל בעיני יעקב מלבד אהבתו שהיתה עמה. וד"א ויבא גם אל רחל שנשאה ולא תימא שנצטערה לאה אלא אדרבה ויאהב גם את רחל מסיבת לאה שדחתה מחבתו בה כאמור.

באו"א פ"י הרב מאיר שולטאן ז"ל במשול אין האשה מתקנאת אלא בירך חברותה. ערין משול בילקוט ח"ל כי אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מנסב לי אמרה לו הן מיהו אית לי אבא רמאה ולא וכלית ליה אמ"ל מאי רמאותה אמ"ל אית לי אחרא קשישא מגאי ולא מנסב לי מקמא אמ"ל אחיה אבא ברמאות מסר לה סימנים וכו' ע"כ ולסוף קשה והיא תבעה ממנו שיעשה אותן שלא יוכל אביה להחליטה בלאה כאמור וא"כ למה מסר לה הסימנים ואפשר שכוונה בה להודיע ליעקב שיש לה לב סוד. וק"י רחמנית ביישנית גר"ח ולכן עשתה זה שימסור לה סימנים והיא תמסור אותם לאחותה כדי להודיע יופי מעשיה הנעוצים יעקב כשראה שמסרה הסימנים לאחותה וזו היתה סיבת שתנשאה לו לאה והיא טבלה תאותה בשביל אחותה ואין זה מדרך הגשים לכך חסידך אהבה על

אהבתה. ויאמר גם את רחל שעוד הוסיף אהבתו לה ביתר שאת והסיבה לזה מלאה ר"ל מענין וסיבה לאה שמסרה לה הסימנים עכ"ל.

ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילדה אישי אלי כי ילדתי לו ג' בנים. פי' הרב צמ"ד בהק' מ"ש בגמ' בענין המזיקין דלאיש אחד נראה המזיק לשנים נראה ואינו מזיק לג' אינו נראה כל עיקר. וא"כ כשהיה ללאה בן אחד היה יעקב צריך לצאת עמו כדי שלא יהיה השד נראה לו ויזיקו והעשיו שיוצא עמו נראה ואינו מזיק. וכן כשהיה לה ב' בנים היה יוצא עמהם כדי שלא יהא נראה כלל. דאף דלב' אינו מזיק מ"מ היו מתפחדים ומשנ"ה היה מניח את לאה יחידה. ועתה שילדה בן שלישי אין צריך יעצ"ה לצאת עמהם ללוחות כי לג' אינו נראה כלל וא"כ יהיה יושב תמיד בבית עם לאה. וז"ש הפעם ילדה אישי אלי וא"צ לצאת עם הילדים ללוחות והט' כי ילדתי לו ג' בנים. א"נ עד עתה לא היה צריך יעקב ללוחות אותי כי הבנים היו עמי ועושים לי לוייה לפי שהיו ידאים לצאת לשוק שלא יהיה נראה השד כי הם ב' אבל עתה שהם ג' ילכו להם ביחד ואשאר אני יחידה וע"כ צריך שיעקב אישי ילדה מעתה אותי ע"כ.

ותהר עוד ותאמר הפעם אודה את ה' ע"כ קראה שמו יהודה. פי' הרב פרח לבנון ז"ל במ"ש בגמ' והוא דנחית קמיה דר' זירא אמר האל זכר אמ"ל לסימנתו וכו'. נמצא דאסור להרבות בשבתו של ה' וכתבו המפ' דכשהשכינה למטה מותר. משום דאומרים מקצת שבתו בפניו וכו'. וא"כ ליכא למיחש לסימנתו. ואיתא במד' בחטא אדה"ר נסתלקה השכינה לרקיע. חטא קין נסתלקה לב', וכן כל הדורות שהיו מכניסין ובאין עד שנסתלקה למעלה מו' רקיעין. ואח"כ בא אצ"ה הורידה לרקיע ו' יצחק לרקיע ה'. יעקב לדביע' ראובן לג' שמעון לב'. לוי לראשון יהודה הורידה לארץ והשכין הקב"ה שכינתו בתחתונים. לכן כשילדה יהודה אמרה הפעם אודה את ה' וליכא למיחש לסימנתו דאפי' ירבה בשבת כיון שהוא בפניו. הר"ל מקצת דאומרים מקצת שבתו בפניו משא"כ קודם לידת יהודה שהיתה השכינה עדיין למעלה א"כ הוי שלא בפניו כולו ואז יאמרו לסימנתו וכו' זת"ד.

וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם הרב ריה שדה ז"ל במ"ש בגיטין דף ל' ע"ב אמ"ר פפא מית חברך אשר אתעשר לא תאשר. וכתב הרב חוות יאיר סי' ח"ן דודאי לא שכית כי יעשר איש הרבה בזמן קצר אך אם סותר במרגליות או נושא ונותן עם עשירים גדולים אפשר שיתעשר. וז"ש לקח יעקב את כל אשר לאבינו דלא אפשר בזמן קצר להתעשר כ"כ. וזכ"ת דעוסק עם עשירים גדולים אפשר שיתעשר או עוסק במרגליות והכא ביעקב תרתי איתנוהו ביה מתעסק בעשירות צאן שמעשרות את בעליהם וגם עם לבן שהוא עשיר גדול א"כ עכ"פ ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה. את"ד ז"ל.

ותאמר אל אביה אל יחד בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי ויחפש ולא מצא את התרפים. יל"ד דתיבת לר"א כתובה מלאה בוי"ו צ"ל למת. גם מהו אומרה כי דרך נשים לי. והמפ' פי' עפ"י משנ"ל דעין מלאה במשא כנדה. א"כ רמזה לו דהתרפים שהם הע"ז שלו הם אצלה ח"ש כי דרך נשים שותפין שהיא משולה לדרך נשים ר"ל לנדה הם לי וצא בער. לא ידע. וצ"ע מ"ד רבי אליהו הכהן טראב ז"ל רמז עפ"י משנ"ל דאשה פטורה מסא"א ודיונות בעלה עליה. ח"ש לא אוכל לקום מפניך לעשות לך כבוד כמלות. כאצ"א. והט' כי דרך נשים לי שאי שואה ואשה פטורה מכאצ"א א"ד ז"ל. אכן בזהך מותר יובן דהנהיגה ללעזוב.

לאדם היא מר"ח אלול עד יו"כ, והטעם הוא במפ' ז"ל משם האר"י וצוק"ל שבאלול הימים מתגלים ומאירים שם אהי"ה דיודי"ן קס"א ושם ס"ג שהם בני דר"ך לזה דרך תשובה לנו הורית. וידוע דשמות אלו הם בכינה ותבונה בינה אהיה ותבונה ס"ג כידוע מדברי הרב ז"ל בכ"מ. והנה תיבת לוא בוא"ו הוי כאלו נקראת לו בוא"ו ולא באלף ואם תצרף לו לא יעלו אלול. וז"ש ותאמר הנשמה אל אביה שבשמים אל יחר בעיני אדוני שלא יעלה חרון אפך עלי, כי לז"א ר"ל בשלשים יום של אלול וזהו כ"י גי' ל' לז"א צירוף אלול כנו'. או אוכל לקום מפניך ואעשה תשובה באלול הימים. והט' דמהניא תשו' באלול הימים משום כי דרך נשים לי דר"ך גי' אהי"ה דקס"א ושם ס"ג שהם בני דר"ך שהם נשים ר"ל שהם בכינה ותבונה הם ל"י הם מתגלים באלול הארבעים יום. ואז ויחפש שאם שב באלול הימים ועשה חיפוש מחיפוש ממעשיו הרעים או ולא מצא את התרפים שהוא מבטל כח הסט"א הרמוזה בתרפים שהוא אל זר ומכרית כל המקטרגים מעליו ודו"ק.

איתא במד' ויהי בבקר והנה היא לאה ובליילת לא הות לאה אלא שמסרה הסימנים רחל ללאה אמ"ל יעקב רמיתא בת רמאי ולא הוה קרינא לך כולי ליליא רחל ואת ענית לי אמ"ל וכי את סבור דלית לך תלמידים ולא כך עבדת לאבוד דהוה צוות לך עשיו וענית ע"כ. פי' הרב ט"כ ז"ל בהק' תשו' מהרא"ש ז"ל על ש"מ שאמר שיתנו לבת אחיו אלף זון ואמ"ל לש"מ אם היא במתנה או בירושה והשיב לא לא ומת ונסתפקו אי לא לא אמתנה קאי ר"ל שהמעוץ אינם במתנה ונ"מ ששאר הנכסים תירש בת אחיו האחרת או"ד אירשה קאי ר"ל אינם בירושה ונ"מ כי שאר הנכסים ירשו הב' בנות מאחיו שוה בשוה מלבד האלף זה. והשיב ע"ז שתשו' החולה חזורת על הדבר הא' שהזכירו לו בשאלתם וכגון זה ששאלו לו אלף זון אלו הם במתנה או בירושה והשיב לא לא ודאי שעל דבר הא' השיב שאינם בירושה אלא במתנה וראיה לזו מההיא דפ"ק דנויר מי שאמר הריני נויר ועלי לגלח נויר ושמע חבירו ואמר ואני עלי לגלח נויר אם היו פקחין מגלחין וא"ו ובגמ' איבעיא לזו שמע חבירו ואמר ואני מהו אכולית מלתא משמע או"ד אפלא דדבורא קאי ואת"ל אפלא דדבורא קאי ארישא קאי או אסיפא קאי ואיפשיטא דארישא קאי יע"ש. והנה יל"ד על יעאצ"ה דקרא לה רמיתא בת רמאי בשלמא בת רמאי ניחא אלא רמיתא למה ואי משום דקרי לה ועניא דילמא לבן החליף שמותיהם וקרא לגדולה רחל ולקטנה לאה כמ"ש רש"י ז"ל בחומש ודילמא באמת עשה כן לבן וא"כ אמאי קרי לה רמיתא וצ"ל דבאמת היה קורא לה כל הלילה רחל הקטנה וע"ז היתה תלונתו דבשלמא אם היה קורא לה רחל סתמא נאמר שלבן החליף שמותיהם אבל עכשיו שקרא לה רחל הקטנה אי"כ שפיר קרי לה רמיתא ועל תלונה זו באה תשובתה דאין לך תלונה עלי כיון דהדין הוא שותתשובה היא על דבור הא' והכי נמי היתה תשובתי על רחל ולא על הקטנה וא"ת מגיל הא' וכי את סבור דלית לך תלמידי כשהיה קורא לך אביך אתה זה בני עשיו ואמרת אני זכי חסידי צדיקי דמשקרי א"ו מאי אית לך למימר אני אתיבת בני השבת כשאמר אתה זה בני עשיו אתיבת בני השבת ולא אתיבת עשיו ה"נ תשובתי היתה אתיבת רחל ולא שיקרתי בזה מפני שאבי החליף שמותינו ומה אעשה שאני אתיבת רחל חשבתי אני רחל ולא אתיבת אקטנה עכ"ד ז"ל.

באור"א פי' הנשר ז"ל בהק' מ"ש במד' ועיני לאה רכות שהיתה בוכה שלא תפול בגורלו של עשיו שהיו אומרים ב' בנים לדבקה וב' בנות ללכח הגדולה.

לגדול ולקטנה לקטן והנה כל זמן שלא לקח יעקב הבכורה מן עשיו היה עשיו נקרא הגדול והוא היה ראוי ליקח לאה הגדולה ויעקב שהוא הקטן ראוי ליקח את רחל שהיא הקטנה וע"כ היה יעקב מחזר לקחת את רחל ואמר אעבדך י' שנים וכו' אמנם כאשר לקח את הבכורה מאז היה הרבר בהפך שיעקב היה נקרא הגדול וראוי ליקח את לאה ועשיו הוא הקטן ראוי ליקח את רחל. וע"כ כאשר אמ"ל יעקב למה רמיתני דאנא קרי לך כל הלילה רחל ואת ענית ר"ל מאחר שרחל היא בת זוגי שאני הקטן והיא הקטנה ונגד זה השיבה לו בחכמה ולא כן עבדת לאבוד שאמרת לו אנכי בכורך וא"כ אתה הוא הגדול וראוי אתה לישא אותי ע"כ.

באור"א פי' בס' ליקוטים מפרדס משם המפ' ע"פ מ"ש בגיטין כותבים גט לאיש אעפ"י שאין אשתו עמו ופריך דילמא מחזיק ליה לשמיה באתריה יוסף בן שמעון והוא ראובן בן שמעון ומשני דקרי ליה ועני רב זביד אמר לסטאה בלסטיותיה ידע. יעקב סברתו כה"ק ולזה כל הלילה קרי לה למחר תמה ואמר רמייתא וכו' ואמ"ל לאה שהדין ברב זביד לסטאה וכו' והי"ל להבין מינך ובך שקרי לך אביך מי אתה ואת עני אנכי עשיו בנגדך ולא כוונה ח"ו לקראתו רמאי אלא פליגי בפלוגתא דתנאי הגו' ע"כ.
ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותאמר אל יעקב הבה לי בנים וכו' פי' הרב עני יאחק ו"ל בהק' משו"ל למה היו האבות עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן ש"ק עו"א מפני מה היו עקרות כדי שיתענגו האבות ביופין. והנה רחל ראתה ב' הטעמים ודנתה בדעתה כי מה שלא ילדה היתה מסיבת ליעקב הכונה כדי שיתענג מיופי שלה ותתעבר ויכחיש יופייה וא"ת מנ"ל לומר כן לז"א ותקנא רחל באחותה אי"ל במע"ט שבה ואם איתא שהטעם משום שמתאוה היה ראוי שתהא לאה ג"כ עקרה שהיא יותר צדקת ממני אך גמרה בדעתה כי מה שלא ילדה הוא מטעם שיתענג מיופיה לז"א הבה לי בנים כמו שת"י התפלל עלי שיהיה לי בנים ואם אין מתה אנכי ע"כ.

באור"א פי' לקוטים מפרדס כונת אומדה הבה וכו' ויעקב אמר התחת אלהים וכו' והוא בהק' מחלוקת ר"ע ור"א רע"א צריך לישא אשה כדי שלא יתן עיניו באחרת ומשום פרו ורבו לא למצוה אלא ברכת ולכך ס"ל לר"ע אם מצא אחרת נאה יגרשנה לפי שכל עצמה של מצוה זו כדי שלא יתן עיניו באחרת ואם מצא נאה הימנה וזראשונה לא ישרה בעיניו לא עשה ולא כלום. ור"א ס"ל אין אשה אלא לבנים ופרו ורבו מ"ע לא ברכה ולכן ס"ל לר"א לא יגרשנה אלא א"כ מצא בה דבר צדקה וזכרון מחלוקת יעקב ורחל כי רחל ס"ל כר"א דאין אשה אלא לבנים וציווי פרו ורבו לאדם וחיה כי לא ס"ל לרחל וכבשה וכבשה כתיב דאין האשה מצווה על פיר' ולז"א הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי כי עיקר הנישואין משום פיר' להניח בן כדמחזיקו ואז אפי' מת כאילו לא מת. ויעקב מסתפק אם חדין כר"א או כר"ע לזה יחזיר אף יעקב מרחל ויאמר התחת אלהים אני אשר כנע ממך פרי בטן דמעיקרא אשה לא מפקדא ואח"ל לפי דעתך פרו ורבו לאדם וחיה המניעה ממך תקב"ת מנע ממך פרי בטן ולזה יעקב אבינו לקח לו ב' נשים שמספק"ל אי כר"ע או כר"א לקח רחל שהיא יפת תואר כר"ל שלא יתן עיניו באחרת ולאח' לפיר' והשתא חיי ככ"ע. ובהו פי' המפ' כונת המפ' ויעמוד יעקב באשה זו לאה לקיים מ"ע לפיר' ובאשה שמר זו רחל שמר מל"ת שלא יעבד על לא תנאף שיתן עיניו באחרת ע"כ.

והחיד"א ז"ל בחומ"א פי' דרך הלצ"י כונת אומרה הבה לי בנים. והוא דאמרתו היו נביאות וידעו שלעתיד להוליד י"ב שבטים מר' נשים והנה לאה כבר זכתה לר' ורחל נתרצית בשנים ובלחה ולפיה לוליד ג' וזו לא זכתה ג' י"ב שאתה עתיד

להוליד אני מתרצה בשנים מהם וי"ש לי בנים דמיצוט רבים שנים ולכך חרה אף יעקב בה דכיון שהיא עקרה אין לה לדבר לפני ה' כן ע"כ.

באו"א פי' המפול במשדל דמה שנשא יעקב אע"ה ב' אחיות שעתידה תורה לאוסרם משום שהקב"ה אל שבו ויקראו לו אל אלהי ישראל ואז"ל שאמ"ל

הקב"ה אני אלוה בעליונים אתה בתחתונים והנה רחל סברה דמה שלא ילדה וצא מתחת שוכנסה באיסור ב' אחיות כי את לאה נשא תחילה בהיתר שקנאה בביאה

כדין ב"ן ולכך לא נפקדה ולז"א הבה לי בנים שאתה הוא הגורם שנשאני באיסור ולזה השיב לה יעקב שאין איסור בנשואיה משום דלדידה שנקרא אלהים בתחתונים

שרי וז"א התחת ר"ל בארץ מתחת יש לי דין אלהים וז"א אלהים אני ואין לך שום תרעומת עלי אבל הוא ית' מנע ממך פרי בטן ומה בידי לעשות ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל במה שידוע דאי אמרי' שכירות משתלמת מתחילה וע"ס א"כ קדושי רחל לא הו' קדושין ולאה נשאה בהיתר אבל אי אמרי'

דאינה אלא לבסוף א"כ קדושי רחל הו' קדושין גמורים ולאה באה באיסור. ותנה כשראתה רחל שלאה נפקדה בבנים ולא היא אמרה ליעקב הבה לי בנים דאשמי

עליך דמות נראה דשכירות היא מתחילה ועד סוף ולאה בהתר ואם כן למה נשאני אחר כך באיסור ואם אין שאין אני יולדת מתברר שכן הוא האמת

שאני באיסור וממילא צריכה למות כשתבוא לא"י ולא לאה וז"ש מתה אנכי לזה השיב לה יעקב התחת וכו' שאני ס"ל דאין לשכירות אלא בסוף אבל אם ה' לא ס"ל

הכי מה בידי לעשות וכי יכול אני לחלוק עליו את"ד ז"ל.

וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הקבד הנק' הקושי מבוצר הפתח בכל דלא נשאר כלום ושב

אמר מקצת ומאשר לאבינו ופטר לנו הרב בינה לצתים דרוש י"ג דט"ל ע"ג דאמרה ויתן ליעקב אבא רמזה הוא באומרים ז"ל וק"ל דרוב הבנים דומין לאחי האם ויעקב

בן אחותו של לבן ובדאי כל רמאותו של לבן וכו' איתו ומצד עצמו שמו מוכיח עליו יעקב ויעקבני ובא אחיך במרמה וא"כ בני לבן דראו כ"כ הפלגת הצלחה

והרחקה ביעקב דנו בדעתם ודאי לקח יעקב את כל אשר לאבינו ברמאות וזהו גופיה מצד טבעו ומזגו רמאי וא"כ עבר ושטף ברמאות לבן אי מצד עצמו זאי מצד

אבינו דרוב הבנים דומין לאחי האם וגבר רמאות יעקב על לבן וזהו סיבה מאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה דאין כבוד אלא ממון עכ"ד. ורב מבבל נר"ו ב"ס

היקר אדרת אליהו ה"ו די"ט רע"ב ורע"ג פירש זה בעצמו בסגנון אחר והוא דכל יגעם וצערם של בני לבן הוא דאם יעקב היה רמאי מעיקרו אינו כ"כ צער כי כזאת

וכזאת תאכל תחרב בין ב' רמאין פ"א זה גובר ופעם אחרת זה גובר אך מאחר דיעקב איש חם יושב אוהלים ואין לו ידיעה כ"כ ברמאות אין ספק דלמד מלבן עצמו ולכן

מאד חרה להם דהו"ל כמי שלקח תרב מיד אדם אחר ובחרבו קם עליו והרגו כן למד הרמאות מלבן ובמה שנלמד ממנו לקח ממנו וז"ש לקח יעקב את כל אשר לאבינו

ואם היה זה מצד רמאותו וכחו וגבורתו תחרשנו אך המכה העצומה הוא ומאשר לאבינו מן הרמאות אשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה ממנו לקח וכו' ובחרבו תכזו עכ"ד

דפח"ח וכל א' קבל חלקו מסיני והו"ק.

ועתה הלוך הלכת וכו' פי' הרב קול שמואל ז"ל בהק' מ"ש בגמ' הלכתא חולקים כלב"ה והלכתא אין חולקים ל"ק דא דפליג ליה רביה יקרא וכו' וידוע אה"ע

סוברים דחולקים כלב"ה ולכן הם ענבים ע"ז דמגדולת העבד וכו' אבל באמת שפענתם העושה דהא האיה מכא"א דמן הדין לא הי"ל לעשות כא"א אבל מצד

שהקב"ה פליג להו יקרא לכך חייב לכבדם א"כ מוכח דאין חולקים אלא היכא דפליג וא"כ נסתרה טענת אוה"ע. וז"א ועתה הלוך הלכת וכו' כי נכסוף לעשות כאו"א וא"כ מכאו"א מוכח דאין חולקים א"כ למה גנבת את אלהי לעבוד ע"ז כס' אוה"ע והם תרתי דסתרי אהרדי ע"כ.

באו"א פ"י הרב הנז' בהק' מה שחקרו המפ' למה ברא הקב"ה את האדם ע"י איש ואשה ולא באדה"ר ותי' דמעשה ידי אדם עדיף כמו ששאלו בענין הע"ז למה אינו מבטלה והשיב ר"ע מעשה ידי אדם עדיף וכן מן המילה. והנה אוה"ע סוברים דמעשה שמים עדיף ומשו"ה עע"ז אכן באמת טענתם רעועה ממה שצוה ה' לכאו"א מזה מוכח דמעשה ידי אדם עדיף ממה שבראו ע"י אב ואם. וז"א ועתה הלוך כו' לעשות כאו"א דמינה מורה דמעשה ידי אדם עדיף ואסור לעע"ז א"כ למה גנבת את אלהי לעע"ז כמו אוה"ע ע"כ.

באו"א פ"י הרב כסא שלמה ז"ל בהק' טענת אחרי רבים התרבה תי' נאמרו וחד מינייהו כל קבוע וכו' עו"ז מ"ש רבני אשכנז על מ"ש בגמ' כיון ששמעו אנכי אמרו לכ"ע הוא דרש כיון ששמעו כבד חזרו והכונה דאוה"ע טוענים אחרי רבים אך התי' דהקב"ה יש לו דין קבוע מכאו"א כמ"ש בגמ' בזמן שאדם מכבד או"א אמר ה' כאילו דרתי ביניהם נמצא דע"י כאו"א הקב"ה למטה בארץ ויש לו דין קבוע והוא הטעם כששמעו כבר חזרו והודו וז"ש ועתה הלוך כו' לקבוע דירה בא"י וגם נכסוף וכו' לעשות כאו"א. א"כ מב' טעמים אלו אודא לה טענת רובא א"כ למה גנבת את אלהי ע"כ.

באו"א פ"י הנז' בהק' משו"ל דהעובד למי שעע"ז נחשב כמו שעובד ע"ז. וז"א ועתה הלוך וכו' דבשלמא אם היתה גונבם תרי"מ לביאתך אצלי ניהא שעשית כן כדי שתוכל לעבוד אותי ולא הית רשאי משום דהעובד למי שעע"ז נחשב כמו שעע"ז אבל עתה הלוך הלכת שאתה וולך מאצלי לבית אביך א"כ למה גנבת את אלהי שעתה אין לך טענה לומר שהעובד למי שעע"ז וכו' ע"כ.

באו"א אפשר לענ"ד לפרש בדרך פשוטה דאדרבא יעקב גנבם כדי למנוע לבן מלעבוד ע"ז וידוע דמכאו"א מורה אוליגן בתר רובא דרוב בעליזת זכו' וז"ש לו לבן ועתה הלוך וכו' כדי לקיים מצות כצ"א דמינה מורה דאוליגן בתר רובא א"כ למה גנבת את אלהי למנוע אותי מלעבוד ע"ז כיון שהדין עמי דאחרי רבים וכו' ודד"ק.

באו"א פ"י הרב שער תחצר ז"ל בהקדים מ"ש הרב מכתב מאליהו דמצינו ב' פ"י בפ' שובה ישראל עד ה' אלהיך. א' גזילה תשו' אפי' כפר בעיקר שטא' עד זד אלהיך. וכן שמגעת לכסא הכבוד ומצינו בלשון ב"א עד ולא עד בכלל דאמרי' בגמ' האומר קונם שלא אשתה יין עד הפסח אינו אסור אלא עד הפסח וזמנ' הר"ף דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל ומצינו בגמ' דד"ת כלשון ב"א ובלשון ב"א עד ולא עד בכלל א"כ לפי"ז אין התשו' מהני על ע"ז. אבל אי אמרי' דד"ת דלא כלשון ב"א א"כ בד"ת עד ועד בכלל ומהני תשו' אף על ע"ז נמצא דאי אמרי' דד"ת כלשון ב"א ובלשון ב"א עד ולא עד בכלל א"כ האי דאמרי' עד ה' אלהיך ולא עד בכלל ותשו' לא מהני לע"ז ד"ש ועתה הלכת כי נכסוף נכספת וברוח שפתיו ירמוז דד"ת כלשון ב"א ובלשון ב"א עד ולא עד בכלל א"כ לא מהניא תשו' לע"ז א"כ למת גנבת את אלהי שהיא הע"ז הרי דתשו' לימ עכ"ד.

אשר עמ"ז אפ"ל כו' הם' בס' ההפטרות ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמור. בהק' מ"ש בגמ' נתון תתן אפי' ק' פעמים. נר' דלא אמריגן דברות

תורה כלשון בני אדם וא"כ תשו' מהני אף לע"ז דעד ועד בכלל. ז"ש ואתה באלהיך תשוב ר"ל אפי' כפרת באלהיך עכ"ז תשוב דתשו' מהניא דעד ועד בכלל ול"א ד"ת כלשון ב"א ראייה לזו חסד ומשפט שמור ר"ל מכת מצות צדקה שדרוז"ל גרזן נתן אפי' ג' פעמים מזה נראה דל"א ד"ת כלב"א וא"כ תתשובה מהניא אף לע"ז ולכן קוה אל אלהיך תמיד אל אלהיך דייקא שדברי הקב"ה לא כלשון ב"א כלשון הקב"ה עד ועד בכלל ודו"ק.

באו"א אפ"ל כונת הפ' הנו' בהק' את הידוע דתשו' מדין בנים דאב שמחל על כבודו כבודו מחול. וצדקה מדין בנים כתשו' רע"ק לטורנו' הרשע משל לבן וכו'. והמשפט מדין בנים דהמשפט שרביטו ש"מ דהמשפט לאלהים הוא ואיך יכולים להשתמש בשרביטו של מלך א"ו דין בנים יש לנו וכן משתמש בשרביטו של אביו. וגאולה העתידה היא מדין בנים כמו שהאריך בזה הרב פרשת דרכים ז"ל בענין עבד שמכרו רבו וכד' דדוקא עבד אבל הבן לא יצויר שלא יהיה בן ולכן תמיד אנחנו מקוים שהקב"ה יגאל אותנו מבין אוה"ע ע"ע. ז"א ואתה באלהיך תשוב ולא תימא דתשו' לא מהניא דמלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול דאתם דין בנים יש לכם ואב שמחל ע"כ כבודו מחול. ראייה לזה חסד שהיא צדקה ומשפט שהוא הדינים שמור צויתי אותך לשמור אותם מזה נראה דדין בנים אתם. וזאת הטעם וקוה אל אלהיך תמיד שיגאל אותך מבין האומות דמי שהוא בן לא יצויר שלא יהיה בן כאמור ודו"ק.

באו"א אפשר לפרש ג"כ כונת הפ' הנו' עם הקודם וה' אלהי הצבאות ה' זכרו ואתה באלהיך תשוב וכו' בהק' את הידוע דנעשה אדם ללמד ענוה לא כטעות אוה"ע שיש ב' רשויות. וראייה שהקב"ה בוחר בענוה ממה שבחר לשמו ית' שם הוי"ה ב"ה שהם אותיות שהמילוי שלהם כמו אתה השתרש לא יותר כמו שאר אותיות. ובזו"ו כונת הפ' אני ה' הוא שמי מכח זה שבחרתי לשמי הוי"ה מזה מוכח דאני בוחר בענוה א"כ מזה חבין וכבודי לאחר לא אתן כטענת אוה"ע דנעשה אדם ב' רשויות אלא ללמד ענוה דוקא ודו"ק. וזה ידוע דמי שהוא עניו יתן צדקה לא הגאה כמו שהאריכו בזה המפוזל. וידוע דגלות זה האחרון הוא בעון לה"ר ותקנתו יספיל דעתו כמ"ש בגמ'. ז"א וה' אלהי הצבאות ה' זכרו שבחר לשמו שם הוי"ה ב"ה מזה מוכח דבוחר בענוה לכן ואתה באלהיך תשוב לא תטעה כנעשה אדם שהם ב' רשויות ח"ו אלא דוקא ללמד ענוה ומה תלמד ג"כ אתה ענוה ועי"ז חסד ומשפט שמור שתעשה צדקה ובוזה תרויה שתקרב הגאולה כי נתקן עון הלה"ר וז"ש וקוה אל אלהיך תמיד ודו"ק.

והרב ערבי נחל פ"י המשך הפסוק למה נחבאת לברוח וכו' יש לאל ידי וכו' ועתה הלך הלכת וכו' והוא בהק' משח"ל דאל יתגרה ברשע והטעם כי הרשע שרוצה להרע לצדיק אם הרשע יש לו אחיזה בטומאה במקום גבוה יותר ממה שהצדיק יש לו בקדושה או יכול להרע לו. משא"כ כשאין גבוה הרבה יותר מהצדיק אינו יכול לו. וזהו שתי' בגמ' שעה משחקת לו שאני ר"ל שנאחו כ"כ במדרגות הטומאה הגבוהות עד שע"ז השעת משחקת לו ויש לו כל טוב שהטומאה משפעת לו הרבה דאם לא הרשיע הרבה שאפשר שישוב או שולח לו ה' יסורין לפעמים אחי ישוב. אכן אם הרשיע הרבה או אדרבא הטומאה שנאחו בה היא משפעת לו הרבה וזה זמנא לשונאיו וכו' ברשע כזה הזהירו לצדיק שלא יתגרה בו. ותו משגי הא בצ"ג וצ"ל צ"ג שהוא בקדושה כנגדו אפי' שעה משחקת לו מותר שלא יוכל להרע לו אבל צדיק שאינו גמור אל יתגרה בו. וזהו מ"ש בגמ' בשפים שמכחישים סמליא של מעלה ר"ל שהמכשף מצד שנאחו במקום גבוה בטומאה יוכל להרע לאדם אפי' לא

גבור עליו ופריך וזהו ותיא איתא דבעיא למהדרא למשקל עפרא מתותי דר"ה וכו' אלמא אפי' שהיא במקום גבוה אינו יכול להרע לצדיקותי שאני ר"ה דגפישוכותיה דהוא ג"כ גבוה בקדושה. אכן כ"ז אם הוא נמלט בזכות עצמו אז אם הוא גבוה ממנו יכול להרע לו אכן אם יש לו זכות אחרים כמו זכות אבות יכול להמלט ממנו. אך ההפך הוא אם הוא נמלט בזכות עצמו לא די שימלט הוא אלא רואה במפלת אויביו אבל אם הוא בזכות אחרים הוא נצול דוקא אבל לא שיבא מפלה לרשע ואפי' יבא לו רעת כשתמלא סאתו הוא אינו נוכח לראות במפלתו כמו שמצינו בלוט שניצול בזכות אחרים אמ"ל אל תביט אחריך ואפי' ההצלה הוא בשתיקה ולא דרך נס מפורסם. וענין זה מצינו בגאולת העתידה שאם תהיה ע"י זכותינו יהיה מפלת הרשעים לעינינו ויהיו נסים מפורסמים. משא"כ אם תהיה בזכות אבותינו כל הנסים יהיו מוסתרים ומפלתם לא תהיה לעינינו. וזו דמו הנביא כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ שתהא הגאולה מפורסמת וזהו דוקא בשובי את שבותיכם לעיניכם שתהיו ראויים מצד עצמכם שיהיה מפלת הרשעים לעיניכם אז יהיו גם כן הנסים בפרסום משא"כ כשתהיה בזכות אחרים שאז לא תוכלו לראות מפלתם גם הנסים לא יהיו בפרסום. והנה נודע מכתבי האר"י ז"ל ענין גניבת התרפים שזהו דבר נצחי כי יש שורש למעלה נקרא תרפים ולפעמים נכלל בקדושה ולפעמים בטומאה גבוה הרבה מן יעקב בקדושה שלבן פג"ר דקל" ויעקב בת"ת דקדושה בקדושה. וכשאותם התרפים בטומאה נשפע להרשעים כל טוב וכשיש כח לצדיקים ע"י זכותם לגונבם אז נופלים הרשעים. וזהו שאמר במד' ולבן הלך למקומו שנעשה עני כבראשונה. הענין הוא מצד שאלו הצדיקים שהיו בביתו גבשו במעשיהם הטובים את השורש ההוא הנק' תרפים מן לבן עד שאפי' למטה בתרפים תגשמיים גבשו אותם ולבן ירד לבן לדיוטא התחתונה. והנה המעיין בכתבי האר"י ז"ל יראה איך לבן בטומאה גבוה הרבה מן יעקב בקדושה שלבן פג"ר דקל" ויעקב בת"ת דקדושה ממילא לא נמלט רק בזכות אבותיו וא"כ ההצלה שלו צריך להיות ע"י בריחת ע"י נס נסתר ומכוסה דאל"כ למה לא הלך בגלוי א"ז משום שניצול בזכות אבותיו לכן ההצלה שלו ע"י בריחה. א"כ קשה איך הי"ל כח לגנוב התרפים. מעתה זהו דברי לבן למה נחבאת לברוח ולא ברחת בפרסום עכ"ל שיש לאל ידי לעשות עמכם דייקא מצד זכויותיהם אני יכול להרע לכם כי אני גבוה מכם רק ואלהי אביכם אמש וכו' אביכם דייקא ו"ל שלא ניצלת רק בזכות אבות. ועתה בשלמא הלך הלכת שפיר אבל למה גנבת את אלהי מנין בא לך זה הכת. והשיב לו יעקב כן תאמת כי הוא גדול כמותו כמותו אך גניבת התרפים א"א להתכלל בקדושה אלא בגניבה לכן עשה עצמו כאילו אין לו זכות כדי שיוכל לגונבם. וז"ש עם אשר תמצא את אלהיך אם היית יודע לא הייתי יכול לגונבם כי היית נשמר ודבר זה א"א לעשות רק בגניבה כי ח"ו יוכל להתגבר על הצדיק ולהמיתו וז"ש לא יחיה לכן הוכרחתי לעשות כן. א"ר ד"ל.

וה"ש שים כה נגד אחי ואחיד וכו' פי' הנ"ז בהק' מ"ש ב"ס הקרנים כי יש של"א קל"י הנקראים כתי"ב ונגדם יש בקדושה שם קדוש כהשי"ם המבטל קל"י הו"א ושם זה הוא גי' שפ"ה בסוד ואל קין זאל מנחתו לא שפ"ה וכשהוא בתוס' יר"ד כזה כהשי"ם גי' שפ"ה גי' שכינה אכן מקור השם הוא כהשי"ם וז"ס ותכסוהו בשמיכה כי סיסמא גי' של"א עשי"ב ע"כ שם שחזו צ' פריצים בחורבן בסוד הק"ל כתי"ב הא' לבן גבוה בסוד נחלתנו ג' הפכ"ל לזרים ר"ת לבן. עז"כ שם כי איוב היה תחילה נדבק בשל"א קל"י והם בסוד אחיב מש"ל היה ונודכך וביטלם. ע"כ שם כי איוב סוד יעקב ממש מסמך צדיקים ע"ש. נמצא יש לנו לשער כי לבן שמו

מוכיח עליו כי היה דבוק בקלי' כתי"ב והוא היה ראש הסט"א בזמנו
 יעקב שהוא איוב הוא היה המבטל קלי' זו ולכן הוציא מאתו כל הגי'
 שהיו לו ולכן עבדו בשתי בנותיו תחילה והוציאם מתחת רשותו וכאומרם העוד לנו חלק
 ונחלה בבי"ת אבינו אותיות בבי"ת אותיות בתי"ב ואח"כ עבד בצאצא והוציא כל הגי' מן
 הצאן כגודע ולכן י"ל שעבד כ' שנה כדי לבטל קלי' ההיא ע"י שם כהשי"ם העולה שע"ה
 כי הוסיף מספר כ' על שנה גי' שע"ה. אכן לפי שיש עוד תוס' יר"ד בשם זה היה
 מהצורך לעובדו עוד אלא מה שהחליף משכורתו עשרת מונים השלים היו"ד והוא
 והנה אח"כ כשרדף לבן את יעקב חשש יעצ"ה פן נשאר בלבן עוד כח מה ומצד
 זה רדפו לכן ערך טענותיו כנגדו דיבר למטה ורמז למעלה הזכיר עליו שי"ם כ"ה
 אותיות כחש"ם לבטל כח הנשאר בו ואמר זה לי כ' שנה כ' ושנה העולה שע"ה
 בביתך אותיות כתי"ב כי הכ' הוא כנוי לנכח ור"ל בשביל סט"א שלך בטלתיים בכ'
 שנה כי עבדתך י"ד בבנותיך ויצאו מרשותך ושש שנים בצאנך והוצאתי גיה"ק
 מהצאן וכ"ז פעלתי בכ' שנה העולה שע"ה וא"ת עדיין לא עשיתי פעולה עם יו"ד
 הנוספת ונשאר לך עדיין איוה כח לז"א ותחליף את משכורתי עשרת מונים ותשלם
 החשבון ולכן אין לך עלי כח של כלום וכאשר דיבר לו דברים אלו נכנע ונהפך לאיש
 אחר א"ד ז"ל. בוי"ו ויטע אש"ל של"א בבאר שב"ע עם ג' אותיות גי' שע"ה
 כמס' שם חנו'.

והרב עץ יוסף פי' כונת הס' חנו' ולא נטשתני לנשק וכו' יש לאל ידי וכו' ועתה
 הלך וכו' במ"ש פ' כ"מ הנהו תרי תלמידי דהו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו
 לפניהם כרוב דורמסקין פרגיות נתן בר קפרא רשות לא' מהם לברך קפץ בירך על
 ופרגיות לגלג עליו חבירו כעס עליו בר קפרא אמר לא על המברך אני כועס אלא על
 המלגלג אני כועס אם חבירך דומה למי שלא טעם טעם בשר מעולם אתה למה לגלגת
 עליו חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא על המכרך אם תכמה אין כאן זקנה
 אין כאן תנא ושניהם לא הוציאו שנתם ע"כ. והנלע"ד הוא דבר קפרא ראה דעל
 שניהם ראוי לכעוס שאחד לגלג לפני רבו ואחד אצ"ג שנתן לו רבו רשות הו"ל
 לנהוג כבוד לדבו וכ"ש בדבר שיש ספק מה יברך לכן כעס עליהו משום זרוק מרה
 בתלמידים ולפי שידע שכעסו יעשה רושם לכן כשכעס על אחד בקש להסיר מעל
 חמירו עונו וכשכעס על חבירו ביקש להסיר העון מעל האחר לומר דזה חטא וזה לא
 חטא ואינו ראוי לעונש לכן התחיל ואמר לא על המברך אני כועס דאין לו משפט
 מות אך על המלגלג חזר ואמר שאין על המלגלג משפט מות אלא על המברך ובוה
 כעס על שניהם והסיר מעליהם משפט העונש. ח"ש תנא אף שלטובה נתכות עכ"ז
 על שניהם חל הכעס ומתו שניהם ודו"ק. ועד"ו עשה לבן המכדיל בין קדש לחול
 תחילה אמר ליעקב ולא נטשתני ולא חשבתך לרשעות שאתה תם יושב אהלים אלא
 לסכלות הסכלת עשה ואין אתה ראוי לעונש אך על אלו אני כועס ויש לאל ידי
 לעשות עמכם רע כלפי בנותיו ובניהם אמר כך שהרי אמר אלי דוקא על יעקב
 השמר מדבר עמו מטוב ועד רע אך לבניו ונשיו עשה מה שלבך חפץ ח"ש יש לאל
 ידי דאלוה שלכם הסכים לעשות עמכם רע שהרי לא הזהיר אלא על יעקב חזר
 להוציא הכעס מעליהם שיאמרו הרי בניו נמשכים אחר אביהם וכן האשה אחרי
 בעלה. לז"א לא עליהם אני כועס אלא עליך שהרי ועתה כי אלהי אביך מצאת חן
 בעיני עד שהזהיר אלי א"כ ועתה ודאי דבין בהליכה א' שאמרת ללכת בין בהליכה
 זו אינו משום שאמרת מתי אעשה גם אנכי לביתי אלא כי נכסוף נכספת בשני
 פעמים אלו לבית אביך שהוא בא"י שכל הדר בתו"ל דומה כמי שאין לו אלוה ואלהי

אביך חפץ בך ולכן אמש אמר אלי וא"כ מי שיש לו אלה כזה גונב אלהים אחרים. למה גנבת את אלהי.

עוד יובן ועתה הלך וכו' דהאי קאמ"ל מי שרוצה לברוח אינו גונב מבעה"ב כלום שע"כ צריך לרדוף אחריו להציל את שלו וז"ש אם כוננתך ללכת משום כי נכסוף נכספת למה גנבת וכו' שאלולי כך הייתי צומד בביתי ולא הייתי רודף אחריו וגניבת אלהי גרם לי לרדוף, א"ד ז"ל.

ויען יעקב ויאמר כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי. יל"ד מהו כי כי ב"פ. גם מ"ש בנותיך בנים ובנות אית בהו גזל תול"ל תגזול את המקנה. אכן פי' עין יוסף ז"ל בהק' מ"ש בברכות ת"ר מעשה בהלל שהיה בא בדרך ושמע קול צוהה וכו' ואמר מובטח אני וכו' ועהכ"א משמועה רעה לא ירא אמר רבא דאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא ירא מ"ט משום דנכון לבו בטוח בה'. מסיפיה לרישיה מדריש נכון וכו' משמועה וכו'. וק' הלל משבח עצמו כזה ונראה שהוא דבר זר והלל עניו היה. ורבא מה חידש דהקרא נדרש מסיפיה לרישיה וכו'. אך יובן דגבי יעקב כתיב וירא יעקב מאד ויצר לו דכשארם לבו נוקפו סי' רע לו אך כשלו בו בטוח ותקיף סי' טוב לו כמ"ש בדהע"ה ויך לב דוד אותו. וכן אמר אם תחנה עלי מתנה ורואה אני שלא ירא לבי בזאת כי נכון לבי ולא ירא אני בוטח שאפי' תקום עלי מלחמה איני מתיירא. וז"ש ששמע קול צוהה בעיר אמר מובטח אני שראה לבו נכון אמר במה שראיתי שאין לבי נוקפני כזה מובטח שאין זה בתוך ביתי. לא שהיה משבח עצמו ועליו אמר קרא וכו' וק"ל לרבא איך אמר תעהכ"א וכו' והלא פשטיה דקרא לא מיירי אלא במי שלבו נכון ביראת ה'. לכן אמר רבא דע דהאי קרא מדריש מרישיה לסיפיה ופי' הכי מ"ט לא ירא משום נכון לבו ביראת ה' דהי' פשוטו וגם מסיפיה לרישיה מדריש דמי שלבו נכון ובטוח ולא ירא מן הדבר עי"ז משמועה רעה וכו'. עוד י"ל דהלל עני היה ואין בביתו לחם ושמלה ולכן אמר אם גנבים באים היינו למי שיש לו הון ועושר בביתו אבל אני ברוך ה' יום יום שאין לחם ואין שמלה בביתי לכן אמר מובטח אני שאינו בביתי שאין הגנבים באים לבית העני שאין לו כלום שהוא בכל יום בטוח להרחות מזונותיו ורבא חוקשה לו דאיך אמר ועהכ"א וכו' ומשני דמסיפיה לרישיה מדריש מי שלבו נכון בהבטחה כהלל לומר ברוך ה' יום יום משמועה רעה לא ירא. וז"ש יעקב ללבן אתה אמרת עתה שיש לך מקנה רב והפרצת לרוב ברחת הסכלת עשה ולא נטשתני וכו' ומעיקרא שלא תי"ל כלום נטלת רשות ממני ועתה ברחת. לז"א ויען יעקב ויאמר בשלמא עתה שיש לי מקנה רב ברחתי כי יראתי כעשיר המתירא אך בפעם ראשונה לא ברחתי כי אמרתי מה יגזול ממני וכי היאומן כי יסופר פן תגזול את בנותיך והלא נשואות הם ולא תוכל אלא לגזולם מעמי ובכ"מ שהם שלי הם ע"כ. א"ב שאמ"ל מה שברחתי כי יראתי שלא תגזול ממקנתי ועבדי ושפחותי וכ"כ יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך אפי' בנותיך תגזול אותם מעמי עכ"ד ז"ל.

ויחרר ליעקב וירב בלבן ויאמר וכו' מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך. יל"ד כפל הלשון ויחר וירב. גם מה פשעי מה חטאתי. בתחילה פשע ואח"כ חטא. גם כי מששת וכו' מה מצאת מכל כלי ביתך הרי לבן לא היה מחפש כ"א על התרפים. אך כתב הרב עין יוסף ז"ל דלבן כששמע שברח יעקב והלך אצל התרפים ולא מצאם מיד רדף אחריו ולא השגית אם חסר לו עוד איזה דבר בבית אך אמר מזהא עבד הא נמי עבד זדאי שגנב דברים אחרים ולכן לקח התרפים שלא יגידו לי לכן כשבא לחפש באהלים לא חפש בתוך

כלים גדולים בלבד דיש לספק בהם שמא התרפים שם ותרפים פי' הראב"ע צורות אדם ובפר"א אמרו ראש בכור נמצא דאינו סובלם אלא כלי גדול ולכן שחיפש אפי' אחר מחט בין כלים גדולים בין כלים קטנים הכל חפש בהם. וד"ש ויתר על חשדא של תרפים וירב על שאר כלים ח"ש מה פשעי בתרפים דהוי פשע שגב ע"ז מה חטאתי בשאר כלים וא"ת שמא לא חיפשתי אלא אחר התרפים דוקא א"א לומר כן שהרי כי מששת את כל כלי בין גדולים בין קטנים והיא ראייה מוכרחת שחיפשת אחר מחט א' מה מצאת מכל כלי ביתך שלא בלבד באת על התרפים שים כת וכו' שהרי האמנתם טפי' שהם אחינו ויוכיחו בין שנינו. א"ד ז"ל.

יש לאל ידי וכו' פי' הרב כסנ"א ז"ל במ"ש חכמי האמת שהקליפות אין להם אחיזה כ"א בס' תחתונות דהיינו מהתנוע דזרוע ימין הוא חסד נגד אברהם אוחות קליפת ישמעאל זרוע שמאל יצחק אוחות קלי' עשיו ולכן מגע גוי אוסר בית ומנסך אותו משום דין רומז לבינה שהיא מן ג' ראשונות אשר שם אין אחיזה לקלי' והג' ראשונות נקראים בשם ראש וחסד וגבורה נקראים זרועות. וז"א יש לאל ידי לעשות עמכם רע משום דאלהי אביכם אמר אלי השמר לך מדבר וכו' שאין לי אחיזה בדיבור שהוא הראש ע"כ.

באו"א פי' המפ' ז"ל דר"ל שה' אמר אלי השמר מדבר שאני לא אעשה לך מאומה אבל יכול אני לכתוב לאחרים שאתה בא בעושר רב שיצאו לקראתך ויעשו בך שפטים. ח"א יש לאל ידי ע"י כתיבת וזה איני מוזהר עליו שאלהי אביכם אמר אלי השמר לך מדבר דיבור אסור שאיני יכול לומר לאחרים שיזיקוך אבל ע"י כתב יכול כמו דקי"ל דמי שהוא מודר מדבר עם חבירו יכול לשלוח לו כתב ע"ך.

ומ"ש מטוב ועד רע לכאן קשה טוב למה לא ידבר אם רוצה לברכם. פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל במשנ"ל שכל הברכות שבירך בלעם את ישראל כולם נהפכו עליהם לקללות. לכן אמ"ל מטוב ועד רע דשתיהם מין קללה הם משום דפיו מוכן לקללה ותבואתו ע"כ.

באו"א פי' והידי"א ד"ל בפנ"ד במ"ש הרב חוות יאיר דאף דקי"ל דאמירה לגוי שבות אם אומר לגוי שיאמר לגוי אחר שרי. ח"ש יש לאל ידי לעשות עמכם רע משום דאלהי אביכם אמר אלי לאמר ר"ל האמירה שלו היתה שציוני שלא לומר לאחרים להזיק אותך הם עצמם אבל אם אני רוצה לומר לאחר שיאמר לאחר להזיק אתכם רשאי אני לעשות כך שעל זה נצטויתי ע"כ.

באו"א פי' הרב חננ' במ"ש בס' הישר דאחר שחזר לבן מאת פני יעקב שרטט וכתב כתב מירי לעשיו שינקם מיעקב עש"ב שר'ף מנוטף מעצי הכת"ב. ואפשר דרמאה ברמאותיה רמזת ליעקב אבינו ע"ה. וז"א יש לאל ידי לעשות קרי ביה לעשו' ה' דהיינו עשיו ת' איש שעמו גונדא דתימה ורמז לו שע"י ינקם ונ"ט לזה משום דאלהי אביכם אמר אלי לי ציוה דוקא אבל ע"י שרי ע"כ.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל הפך מזה שדקדק מזה תיבת לאמר דלאמר היא לאחרים וגם תיבת לך היא מיותרת. אכן אפשר שהקב"ה ציוה ללכך שתי צוואות הא' שהוא לא יזיקנו והב' שיודיע לעשיו ג"כ שהשי"ת ציוה ללכך ג"כ שיודיע לעשיו שאין לו רשות להזיקו. וד"ש וה' אמר אלי וגם לאמר לאחרים שתוא עשיו השונא שלך השמר לך מדבר וכו' אל הדברים נצטויתי אני בהם שלא אויך אני הצוה לעשיו שלא יזיקך. ת"א אמר אלי דברים כמו הדברים שלא ללמד לאחרים שהם השמר לך וכו' ע"כ.

מסרה מלא ה'. מלא שבוע זאת. מלא קרנך שמן. מלא אמתחות האנשים אוכל. מלא עצמים שאול. מלא פניהם קלון. פי' ז"ל מלא שבוע זאת שהם ע' שנה בתו' ומצות ומע"ט וזהו מלא קרנך שמן שהם התו' והמצות אבל אם הוא פונה לתענוגי העולם אכילה ושתייה וכיוצא וזהו מלא אמתחות האנשים אוכל, או מלא עצמים שאול ר"ל כשיגיע לשאול כריסו מתבקעת ואומ"ל טול וכו' וז"ש מלא פניהם קלון. ע"כ. מסרה, אל תתהלל ביום מחר. וענתה בי צדקתי ביום מחר. פי' ז"ל דאל יאמר האדם דלאחר מיתתו יעשו צדקה לעילוי נשמתו וז"ש אל תתהלל ביום מחר אלא וענתה בי צדקתי כיום מחר צדקתי דייקא העיקר צדקה שעושה הוא דוקא כידוע ממשל הנר כמשה' והלך לפניך צדקך ע"כ.

פרשת וישלח

סמיכות הפ' ויאמר יעקב כאשר ראם וכו' וישלח וכו' פי' הרב בינה לעתים ז"ל דיי"א ע"ד דלמעלה יש מלאכים מליצי יושר על האדם אך יש יותר מליצים דמועילים יותר אל האדם והם הנבראים מתורתו ומצותיו התולכים עם האדם כי הם קנינו ומעשה ידו וכך היו עם יעקב מאז מקדם וכשיצא לדרך לכבודו של יעקב שלח הקב"ה לו מלאכים ממרום לשמירת הדרך מלבד מה שהיו לו ממנו וזה שאמר הכתוב ויפגעו בו מלאכי אלהים והוא שלח מלאכיו ופגעו בו שלא היו עמו מקדם או ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה הבא מן החדש הם מלאכי אלהים ולא מלאכים שלי ונעשו ב' כתות מלאכים אשר שלח לו אלהים ואשר נבראו מתורתו ומצותיו לכן ויקרא שם המקום ההוא מחנים ב' מחנות מהקב"ה וממני וז"ל פירשו שהם ב' מחנות מא"י ומחז"ל ולדרכינו הוא על כתות ממרום וממנו אלא דלשלוח לעשיו לא רצה להשתמש במלאכים ששלח לו הקב"ה דלאו ארת ארעא אלא וישלח יעקב מלאכים לפניו ממה שהם לפניו תמיד דנבראו מתורתו ומצותיו מהם שלח אל עשיו אחיו ותי"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב שם שמואל ז"ל פי' בד' י"א דכל אדם יש לו לשמירה י"א אלף מלאכים יפול מצדד אלף ורבעה מימין ורבעה בה' וז"ל. הוא כמוהו רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וזהו אשרי אדם בוטח ב"ך כ"ב אלף שיש להקב"ה ויעקב אמר אם יש אלהים עמדי דבסת בה' ויאמר יעקב כאשר ראם ר"ב אלהים רבותים מ' שמרתו או ויקרא שם המקום ההוא מחנים ב' מחנות י"א וז"ל ומה וישלח יעקב מלאכים להראות לעשיו איני מתירא ממך דהרי תראה דאני בוטח בה' ואיך זכיתי לבי' מחנות אם לא בטחוני בה' ולכן איני מתירא ממך ותי"ד. וכוה דמא אברדם אנכי יצ"י כונת הפ' בך ה' חסיתי ע"י הבטחון בה' זכיתי לכ"ב הנז' ולכן אל' אבושה לעולם וז"ל. ונהנה רש"י פי' מלאכים ממש פי' החיד"א ז"ל בס' דבש לפי מע' מ"ם אות ל"ה בשם מהר"ש מאסטרפולי ז"ל דהמלאכים שעזרתו ליעקב בעת צרתו מעשיו בכת רצון עליון הם מיכאל מלכ"י שגנדי גי' עזרת וכן צריך לכיון באומרו עזרת אבותינו כ"כ בזהר וז"ל והם גי' וישלח יעקב מלאכים גי' שמות המלאכים הנז' וז"ש רש"י מלאכים ממש ר"ת הג' מלאכים הנז' ע"כ. וכתב ב"ס שם שמואל דמזו ר"ת ממש מ' אותם מ' מלאכים ש"ל גם ר"ת מלאכי מידם ש"ל ע"כ.

באו"א פי' המפ' כונת אומרו וישלח וכו' במה אשי' כונת הפ' יגל יעקב ישמח ישראל. וק' ויינו יעקב היינו ישראל. אכן ידוע דאחרת יצאנו חקוקה בבטא הכתוב וכשישראל עושים רצונו של מקום או מאירה צורתו למעלה ויגל יעקב גילה אחר גילה

לא כן פשאונגן עושים רש"מ או צורתו למעלה אינה מאירה ועת צרה ב"מ היא לישראל וז"ש וישלה יעקב מלאכים לפניו ר"ל שלח מלאכים למעלה כדי שיראה פניו למעלה אם הם מאירים או ודאי יכול על עשיו וזהו לפניו ר"ל לראות פניו ממש ע"כ. באר"א פי' הרב מגלה עמוקות וז"ל תיבת לפניו ע"ד הפשט שהדיע אותו שהוא לא קיבל הברכות רק סילק אותם לסוף יומיא כמ"ש בוי' וישלה שקבל על עצמו זמלכות כמ"ש לבסוף יעבור נא אדוני לפני עבדו ותא חילק מתנות שלו על ד' חלקים ויצא את הראשון גם את השני גם את הג' גם כל העדרים הן ד' גליות ושלח לו זה מנחה היא שלוחה לאדני לעשיו שיקבל מנחה זו שיהיה מושל בכל ד' מלכות אלו כמ"ש יצחק שא נא בליך זה בבל קשתך זה יון וצא תשדה זה אדום וזהה גם הוא אחריו שהוא תופס מלכות אחריו ועז"א אכפרה פניו במנחה ומה הוא המנחה ההולכת לפניו ר"ל שיקבל מלכות לפניו או הכיבוד הוא שהשכינה תהיה אצלו וז"ש מנחה שלוחה היא לאדני לעשיו שתת' השכינה שנקראת מנחה אצלו וז"ש אכפרה פניו ומה היא המנחה ההולכת לפני ר"ל השכינה תהיה וז"ש ויקח מן הבא בידו אותו שלקח יעקב בידו בשעת יציאתו לעולם שנאמר וידו אחוזת בעקב עשיו ילך מקודם למשול בזה העולם ותא יתפוס מלאכת אחרים דבר זה לקח עתה בענין שליחות מנחה זו וז"ש ויקח מן הבא בידו שהוא אחוזת יעקב שבירדו דבר קיים עתה בשליחותו.

באר"א ע"ד הדרש הכ' בא לתרץ קושית עשיו איך השתחוה יעקב לאל אחר שהוא עשיו הלא יעקב אמר אליו ראיתי פניך כראות פני אלהים שהוא מלאך שלו שהוא ס"מ הדיו השיב והוא עבר לפניו ר"ל הקב"ה שהלך יעקב אליו היה משתחוה ועז"א אכפרה פניו אבל כונתו על השכי' ההולכת לפני יעקב אליה אני משתחוה כן התפלל יעקב קומה ה' קדמה פניו שילך לפניו קודם שתהיה תהשתחוה לזקב"ה שהלך לפניו ועז"א וישלה יעקב מלאכים ולא היתה כונתו רק לשם שמים שיהיו מתפללים לפניו ויעבור מלכם לפניו וה' בראשם או שעדיק קשה איך עשה יעקב זה הלא אסור לשחוח מן פרצופי ע"ז המקלחים מים לפניו כדי שלא יאמרו לע"ז הוא משתחוה וא"כ איך עשה יעקב זה למראית עין שיש לחוש שלא יאמרו לעשיו הוא משתחוה ומה הטעם כתוב בהגהות אשרי אסור לשחוח מודים בשעה שהצלם כנגדו לזה השיב הכתוב לפניו הוא לא עשה אלא לפניו שהתגייף לרשע בעוה"ז.

באר"א ע"ד הרמז מלאכו של יעקב הוא אר"י ש"כ האר"י"ל בס' המלבוש שנכנס עמו ג"ע אז אור"י נכנס עמו והוא התולך לפניו ופני ל"א יראו בהפך אור"י ולפי שמלאך אברהם מיכאל ויצחק גבריאל ויעקב אר"י כמ"ש ויקרא יעקב שם המקום פשיאל שהוא מלאך של פנים.

וישלה יעקב מלאכים לפניו פירש"י מלאכים ממש וק' מג"ל לרש"י הא' ותי' המפ' דרש"י וז"ל ודיש מכה הסמיכות דלעיל כתיב ויפגעו בו מלאכי אלהים א"כ דרש"י סמוכים ואמרי' מה כתיב כאן וישלה יעקב מלאכים לפניו ר"ל מלאכים הכתובים לפני זה שהם מלאכים ממש וז"ש לפניו דיקא ע"כ.

והרב ע"ח אנג"ל ז"ל פי' דרש"י דיק מתיבת לפניו דהול"ל וישלה יעקב מלאכים אל עשיו אחי א"ו אתא להשמיענו מלאכים ממש דתכף זמיד כששלחם יעקב

כבר היו לפניו א"כ מוכח שהיו מלאכים ממש ע"כ

והרב מהר"י אלגאזי ז"ל פי' תיבת לפניו עפ"י מה שפי' כונת הפ' הנה אנכי שולח מלאך לפניך עפ"י מ"ש בזהר וישב דניאל לא אשתני דיקניה כד אפילו ליה בגובא דארייתא ובג"כ אשתויב א"ר חזקיה א"ת תא כתיב אלהי שלח מלאכא וסגר פומ ארייתא ולא חבלני משמע דבני מלאכא דסגר פומיהו לא אתחבל אמ"ל בג"ד לא אתחבל

הוא הוּא דיוקנא דב"נ זכאת. איהו מלאכא ממש. וז"א הנה אנכי שולח מלאך לפניך כל־
הפנים שלך הם הם המלאכים דדיוקנא דב"נ זכאת איהו מלאכא ממש. ועדיו רמז חכא
וישלה יעקב מלאכים לפניו כל־ פניו שלו גם הם היו מלאכיו והיו בעוזריו ע"ד
אלהי שלח מלאכיו ע"כ.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד הפ' הנז' במ"ש המפ' דעשיו ברשעו ושגאתו לזכור
תמיד אשר עשה לו יעאצ"ה קרא ארצו שעיר לזכור ענין הברכות שלקח
צורות גדיי העזים שיהא נראה שעיר כמוהו ויתברך מאביו. וקרא שדהו אדום לזכור
מהבכורה כי בא מן השדה ונתן לו מן האדום לחם ונזיד עדשים ולקח הבכורה ואלה
שמות אשר שם לו כי עברתו שמרה נצח עכ"ד. בזיו וישלה מלאכים אל עשיו. וכי
מה זה היה ליעקב אע"ה להחזיק באוני כלב בשליחות זה ע"כ יאמרו דמ"ך הזה
ועוררתיה לז"א ארצה שעיר שדה אדום הביטה וראה כי לא ישן ועשה סימן לזכור
עברה חכם שקרא ארצה שעיר שדה אדום לזכור תמיד מהברכות והבכורה וכשמוע
יעאצ"ה כן הוצרך לקדומי לרשיעא בדורון הזה אולי יגת לו א"ד ז"ל.

באו"א פי' מהר"ח בן עטאר ז"ל כונת הפ' בדרך רמז ח"ל שהכתוב בא לרמז ג'
זמנים שישתנו בהם בני עשיו. הא' יהיו יעקב ועשיו במדת האחות והוא
אומרו עשיו אחיו הוּ היה עד עת התורבן והגם שתיה זמן שהיה אדום תחת יד
ישראל זה היה זמן מועט. והב' מוזמן שנחרב הבית עד עת קץ שעשיו הוא במעלה גדולה
זאין מעלת ישראל ניכרת לפניו והוא שרמו באומרו ארצה שעיר בפת"ח תחת
האלף להראות מדרגה עליונה. והג' בימים המקוים להם שתהיה אדום ירשה והוא
אומרו שדה אדום כשדה תחש א"ד ז"ל.

והרב זרע בירך ראשון ז"ל דקדק דהול"ל ארצה שעיר שדה עשיו שהרי בכל
הפרשה מזכיר בשם עשיו. אכן פי' ז"ל ואגב גררא נבין מה ענין ב' שמות
הללו שיש לו עשיו ואדום דאפשר דהם נגד ב' שמות שיש לנו אומה ישראלית
יעקב וישראל. והוא בהק' מדרש ממסכת כלה וז"ל שלום ניתן בשע"ו כי יש שע"ו
באותיותיו שכל תרודף אחר שלום אין תפלות חוזרת ריקם אלא מעתה עשיו ה"ב
שלום הוא התם גמי אמרינן ומה בשעה שכתבו שלום הוא מרעיש את המדינות
מפני על תרבך תחיה אם אינו מצוי עאכ"כ. נמצא דשם עשיו מורה על שלום שכן
הוא בגי'. ובזה יובן מש"ה ויצא הראשון אדמוני ויקרא שמו עשיו ואח"כ יצא
אחיו וכו' ויקרא שמו יעקב. דלמה בעשיו אמר ויקראו לשון רבים וביעקב אמר ויקרא
לשון יחיד. אכן אפשר דאצל עשיו אמר לשון רבים לומר דגם אברהם אבי אביו
הסכים בשם זה כדי שירמוז בן זה הראשון מה שנוגע אל עצמו אל אברהם והוא
עפ"י משו"ל וראה בנים לבניך שלום על ישראל כיון שבנים לבניך שלום ומ'
זלכן לשמו קראו עשיו שהוא בגי' שלום דמעכשיו כיון שראה בן לבנו יצחק
נתקיים אצלו וראה בנים לבניך שלום על ישראל. וכן יעקב יעקב ב"פ מלא וי"ו
עולה ג"כ שע"ו גי' שלום. כאשר כל צדיק יש לו ב' שמות אברהם אברהם יעקב
יעקב משה משה כי יש לו ב' בשמות אחת לזת העולם ואחת לעו"ה. אבל ביצחק
שפרחה נשמתו של עוה"ז לא כתיב רק פעם א' יצחק. הרי יעקב בב' שמותיו עולה
שע"ו כמנין עשיו. ולזה כוון באומרו אנכי עשיו בכודך ויעקבני זה פעמים ר"ל
שרימני וע"י ב"פ יעקב. כללא דמלתא דעשיו שמו מורה על שלום ולכא"ל הדבר
קשה אך אפשר דזה לעומת זה עשה האלילים דכמו שיש לעשיו ב' שמות עשיו
ואדום שהם שמות מתחלפים בהפוכם. כי עשיו מורה על שלום כג"ל. ואדום מורה
על ש"ד ומלחמה כן יש לישראל ב' שמות מתחלפים ישראל ויעקב ישראל מורה

על מעלה ושררה ויעקב על עקב ושפלות והכל לפי מעשה ישראל שבזמן שעושי רצונו של מקום אז אין הידים ידי עשיו ונקראו הם ישראל ועשיו נקרא עשיו מורה על שלום לישראל כי אז יד ישראל תקיפה ובזמן שחזרו אינם עושים רש"מ נקראים יעקב ועשיו נקרא בשם אדום מורה על מלחמה והנה אפשר מ"ש המלאך שהטא שרו של עשיו ליעקב מה שמך וכו' ויאמר יעקב הגידה לי שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי. ויל"ד לאיזה צורך שאל יעקב ע"ש המלאך. ועוד תשובת המלאך למה זה תשאל הול"ל אין לי שם מיוחד דתיבת למה משמע מאי נפקא מינה אכן הכונה לפי שידע יעקב שהיה שרו של עשיו ידע יעקב דגם לעשיו יש לו ב' שמות כנגד ב' שמותיו לזה שאל אותו הגידה לי שמך ר"ל עכשיו שאני נקרא ישראל הגידה לי איזה שם יש לך עכשיו נגד שמי ולז"א למה זה תשאל לשמי דממילא יש לך לידע שמי לפי שם שלך למה זה דייקא ר"ל הרי אתה יכול לפשוט לעצמך דביון שאתה שמך ישראל ממילא אני שמי עשיו. וז"ש וישלח יעקב מלאכים וכו' ארצה שער שדה אדום לפי שידע יעקב שאחיו הבין עצמו להלחם עמו ובבחי' זו נקרא אדום אבל יעקב שלח לו לפייסו להיות שלום עמו. לז"א כה תאמרון לאדוני לעשיו ולא אדום אלא אני שלום כמו שמורה עשיו על שלום. ולז"א המלאכים באנו אל אחיך אל עשיו וגם הולך ר"ל אם הוא עושה כן לפי שם עשיו שאמרת והוא מורה על שלום מכ"ש בשם אדום וגם דייקא ר"ל אעפ"י שהוא עשיו הוא מרעיש העולם מכ"ש בשם אדום. א"ד ו"ל.

באור"א פי' הרב שיח השדה ז"ל במשול דמה שאנחנו מתעסקין ומרדחים בעוה"ז עם שיעקב ועשיו חלקו העולמות מחמת שהמשלה בגלות היא לבני עשיו ומתעולל על ישראל עלילות שקרים ומוכרתים לשוחדו בממון ומשונה הותר להם להרויח ממון רב וז"א וישלח יעקב מלאכים ומה שלח לומר לו לפניו אל עשיו ר"ל הממשלה לפני יעקב היא אל עשיו ומשונה עם לבן גרתי ונתאחרתי עד עכשיו כדי להרויח ממון רב ולא תאמר שא"כ עברתי על חנאי החלוקה שחלקנו עורנו בבטן לא כן הוא שאם ה' הענין בשבילי ה' די לי בחמור א' ושור א' כדי קיום הנפש כאשר היה התנאי בינינו זה שאין לו חלק בעוה"ז וז"א ויהי לי וכו' אבל מה שנתאחרתי עד עתה להרויח ממון רב הוא משום שאני תחת ידך בגלות ומתעולל עלי ומוכרח לתת לך שוחד כדי למצוא חן בעיניך וז"א ואשלחה להגיד לאדוני שהממון הרב שהרוחתי הוא לחתו לך למצוא חן בעיניך וק"ל.

רעפ"ה פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת מדרש פליאה שהביא הרב זכות הרבים ז"ל וז"ל לעת"ל הולך עשיו אצל יעקב לג"ע ואומר לו אני ואתה לג"ע או אני ואתה לגהינם והקב"ה גורר אותו ומוציאו. והרב ז"ל פי' במשד"ל ע"פ ופעדה פיה לבלי חק איכא דאמרי למי שלא שמר אפי' חק אחד ואיכא דאמרי למי ששיר אפי' חק אחד והוא כונת עשיו דאם הדין הוא כמ"ד למי שלא אפילו חק אחד א"כ אני ששמרתי חק אחד שהיא כאור"א א"כ אני ואתה בג"ע ואם הדין הוא כמ"ד למי ששיר אפי' חק אחד א"כ אתה ששירת חק אחד ונשאת ב' אתיות לכה נא אתי למקומי ואני ואתה בגהינם עכ"ד וז"ל. אכן עפ"י פי' הרב ז"ל דזו היא טענת עשיו דמאחר דיעקב ישב בבית לבן עד שהרויח ממון רב וכן נרצו שמתעסקין בעוה"ז ונהנים בשופע א"כ כ"ז הוא גזל בידם דאין להם בעוה"ז כ"א לחם צד ומים לחץ וא"כ כמו שאתה נהנית מחלקי גם אני ואתה בג"ע כדי ליהנות משלך וא"ת שאינך מניחני ליהנות מחלקך משום שכך היה ותנאי שג"ע לך לבדך א"כ גם עתה לי לבדי ומה שנהנית ממנו הוא גזל ואתה צריך ליתן את הדין ע"ז ואני ואתה בגהינם

ויעבדוהו בזהו אמריו מהמת שטעננו מהבל תמנע ישראל אוכלים בעה"ז ע"י
התורה וז"ל כמצינו מוטו של ים. ועמ"ה משם הרב. וכות הרבים ז"ל פי' הרב הגדול
אשר בו' יצחקי. ואתה אמר ה' ואמרתם במה אהבתו הלא את וכו' ר"ל שהם שונים
וע"ז ששם למי ששירת את א"כ גם יעקב צריך שיהיה בגחנם ח"ו ואם למי שלא
קים אפי' חק אחד איב צריך שיהיה עשוי בג"ע. וז"ל אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם
במה אהבתו והשיב הלא את עשוי ליעקב ר"ל שענינם מתאחד וזהו ז"ל כאמור.
ועב"ו ואהב את יעקב לתת חלקו בג"ע מהמת שפסקתי הלכה כמ"ד למי שלא קיים
אפי' חק אחד וא"כ באה היה צריך שקופה עשוי לג"ע ועכ"ו ואת עשוי שנאמר ונתתי
אותו בגחנם דפסקתי הלכה כמ"ד למי ששירת אפי' חק אחד ונשאתי לכם פנים
באשר נשאתם לי פנים וזו אהבה גדולה פלאי פלאות למופת ולאות עב"ד ז"ל.

ובמ"ד אמרו וישלה יעקב מלאכים וכו' וז"ה מחזיק באוני כלב עובר ומתעבר על
ריב לא לו ע"כ הרב ברכ"ט בסופו דף י"ט ע"ג בהק' מ"ש הרב מג"ע סי'
ק"ו שיעקב ועשוי חלקו החדשים ביחד עפ"י הדין מאחר שלקח אברהם חדש ניסן.
יצחק אי"ה יעקב סיון. היה ראוי ג"כ עשוי ליקח ג' חדשים תמוז אב אלול דסי' זוה
משעיר למזו ואת"א נוס' א"ב תמוז אלול. אכן נצחו יעקב ולקח. חדש אלול לגמרי
וגם תמוז אב אתאביד מניה ולא ניתן לו כ"א כ"א יום בין המצרים כמ"ש בזהר
זלכן בחדש אלול ניתן חשו' לישראל. וזה שרמזו משה אתה החלוצה. נוס' ה'איב
ת"מ ח'רבות ליצח רמז שנאבד מעשיו חדשים שלו ואמר בפ' את על אלז ד'
חדשים א"ת גדלך נוס' אלול תישרי תמן גדלך שמגדלים וקב"ה בחשו' וא"ת ידך
החזקה נוס' איב תמוז שהם דינא שבתם אויבים משלו במו יעש"ב. בזהו דהכתוב
רצה להורות לנו דכונת יעקב במריבתו עם עשוי כדי להצניא ממנו אלז"ל ח"ש
מתעבר על ריב ל"א ל"ו צדוף אלול. וכן ז"ס משה וישב עשוי וכו' ויצב שם מזבח
ויקרא לו אל אלהי ישראל ל"ו א"ל בסוף אלול לזכרון הנס שנטל ממנו חדש אלול
את"ד ז"ל.

ויירא יעקב מאד ויצר לו. או"ל וירא שמא יהרג ויצר שלא יהרג הוא את אחרים
ע"כ וק' דלמה נתירא שלא יתרוג אדרבא שמחה היא לו. פי' הרב מנחת
שמואל ז"ל משום דאביו ברכו לעשוי ועל חרבך תהיה ואם תהרג אותו יעקב אי"כ
לא נתקיימה בו ברכת אביו שאדרבא מת על חרבו וממילא שלא יתקיימו גם ברכות
שבידך את יעקב ששתי הברכות של עשוי ושל יעקב מפי יצחק נאמרו וכמו שלא
נתקיימה ברכת עשוי כן ג"כ לא התקיים ברכת יעקב לכן וירא שלא יהרג ג"כ.

באו"א פי' בני יצחק ז"ל במשול' דמה שקנה הבכורה בשביל שהעבודה היתה
בבכורות ואו"ל כהן שהרג את הנפש פסול לעבודה לכך וירא שלא יתרוג
ויפסל לעבודה.

באו"א פי' הרב הגד' במשול' שאמר יעקב כתבת בתורה ושור או שה אותו ואת
בנו וכו' אם יבא רשע זה ויאבד את האם והבנים תורה מ' יקרא בת ערץ
משול' דשור שהרג את הנפש אינו נותן בו דין אותו ואת בנו וא"כ יעקב בא להציל
את עצמו מדין אותו ואת בנו ואם יהרג יתבטל ממנו דין זה ולכך וירא שלא יהרג ע"כ.

באו"א פי' הרב ידי' משה ז"ל במשול' בקטנה למה אשכל גם שניכם יום א'.
גתנבאה רבקה שביום א' ימותו שניכם והנה עתה ידע שדיברה אמו
ברוח"ק ולכך וירא יעקב שמא יתרוג שאם יהרג את עשוי מנסתה שימות ג"כ הוא
שיכח ונתנבאה אמו ע"כ.

באר"א פי' הרב צמ"ד ז"ל במשול' חבא לתהיג' וכו' והנה בכאן לא יכול לקיים זה לתהיג את עשיו משום שהוא בא לתהיגו הטי' משום נבואת אמו למה אשכל וכו' וימות בו ביום יעקב ומה ירויח לתהיגו ואדרבא עושה שיד על מגן לכן ידא' יעקב מאד שמא יהרג הוא את עשיו וראוי לומר וירא דשופך דמים לאבדון ויצר שמא יתרג' דהא מיתא איהו אינו שופך דמים וז"ל.

עם לבן גרתי פירש"י ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. אפ"ל לענ"ד בהק' מ"ש בברכות דף ז' ע"ב מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז ואם לחשך אדם לומר אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה אמור לו מי שלבו נוקט אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים אל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה. איני והאמר ר"י אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו ל"ק הא במילי ידיה' וא במילי דשמיא איבע"א הא בצ"ג וא בצדיק שאינו גמור. נמצא דאם תוא צדיק גמור מותר להתגרות ברשע ואם במילי דשמיא מותר להתגרות בו כדי שלא ללמוד ממעשיו שר"י כמ"ש אל תקנא להיות כעושי עולה אשר בזה אפ"ל כונת הפ' ראיתי בוגדים ואתקוטטת אשר אמרתך לא שמרו ראה כי פקודך אהבתי ה' כחסדך חייני. דבא לרמוז הג' תי' הנו' ראיתי בוגדים ואתקוטטת שאני תמיד מתקוטט עמהם וכ"ת אסור להתגרות ברשעים עו"ק ראשונה אשר אמרתך לא שמרו דאני מתקוטט עמהם על מילי דשמיא. זאת ועוד אחרת ראה כי פקודך אהבתי שם רמוז לב' תי' הנו' שאני מתגרה עמהם ואיני לומר ממעשיהם אלא פקודיך אהבתי וקרא כתיב אל תתחר להיות כמרעים. וגם רמוז שאני צ"ג ופקודיך אהבתי וכיון שאני צ"ג מחר להתגרות בהם. וידוע דלבן הוא ראש הקלי' לכן יעאע"ה שלח לעשיו דברים שהם במשמע שאל ידמה בדעתו שהוא אינו מתגרה בו מפני דקרא כתיב אל תתחר במרעים וא"כ בודאי שאף אם ירצה עשיו לעשות לו איזה נזק אל יתגרה בו לנ"א לו עם לבן גרתי שאפ"ל לבן שהוא רשע גמור עכ"ז גרתי מלשון אל תתגרה בו וכ"ת הא קרא כתיב אל תתחר במרעים לז"א ותרי"ג מצות שמרתי וכיון שאני צ"ג מותר להתגרות ברשעים. זאת ועוד אחרת ולא למדתי ממעשיו הרעים ר"ל דקרא דכ' אל תתחר במרעים אל תתחר להיות כמרעים ואני אין כוונתי ללמוד ממעשיו הרעים לכן אף אתח אם רוצה להתגרות בי אני מפרש ממך ודו"ק.

באר"א פי' הרב מקור ברוך ז"ל במה שפי' המפ' כונת הפ' לך מנגד לאיש כסיל ובל ידעת שפתי דעת. והוא דהצדיק הרוצה לעבוד את קונו ואין לו במקומו מי שילמדנו סדר והנהגת עבודת ה' מה יעשה אותו צדיק כדי לעשות רצון קונו. יראה הרשע מה עושה ויעשה הוא בהפך ר"ל הרשע גונב הוא לא יגנוב הרשע רוצח ויש לו שנאת חנם הוא יעשה שלום וכעוה"ד וכוזה ימצא שהוא מקיים מצות ה' כהוגן. דש' לך מנגד לאיש כסיל כשכל ידעת שפתי דעת תעשה תקנה זאת שתלך מנגד לאיש כסיל וזכר אתה מקיים תמצות. אכן אם יארע לאדם שיש לו צדיקים ללמוד מהם אז לא יעשה תקנה זאת לעשות הפך מעשיהם כדי לקיים מצות ה' אלא ילמד מן הצדיקים דוקא הטי' שהדרך הזה הוא מסוכן משום והאפשר לפעמים יעשה הרשע איזה מצות תצדיק הוה אינו יודע שזו היא מצוה אלא לדעתו שהיא עבירה ועשה יעשה בהפך וילכד באיזה עבירה לכן טוב יותר ללמוד מן הצדיק ולא יעשה הפך מעשה הרשע. ובה' פי' שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו. וזכר פי' מא"ל חורשך ע"פ תהום אלו מעשיהם של רשעים. ואמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים. ואיני יודע באזה מהם הפך כשהוא אומר וירא אלהים את האור כי טוב ודאו שהוא הפך במעשה הצדיקים ע"כ ועפ"י הוא מוזנן. וזכר פי' הולך את רשעים ויחם ורעוה

כפילים ירוע. מעתה יען דחשש יעאצ"ה שלא יעלה על דעת עשיו כיון שאין לו יעקב ממי ילמד דרכי התורה והמצות שהיה יושב בבית לבן וכל אנשי מקומו היו רשעים א"כ ודאי שעשה תקנה זו וא"כ ודאי לא עשה המצות כתקונם וגם לא פלט שעשה לבן איזה מצוה והוא עשה בהפך ונלכד בעבירה ועי"ז יכול לשלוט עליה. לזה שלח לו יעאצ"ה ותרי"ג מצות שמרתי מעצמי ולא למדתי ממעשיו הרעים ר"ל שלא תאמר מה שמרתי המצות הוא שלמדתי ממעשיו הרעים ועשיתי בהפך כדי שתבא עלי בכת זה אלי מאילי שמרתי אותם ע"כ.

ובא"א פי' הרב ע"ח אנג'יל ז"ל כונת רש"י הגו' ואגב פי' המשך הפ' יהי לי שור וכו' ודרח"ל שור זה יוסף וחמור זה יששכר וצאן אלו ישראל ועבד זה דוד השפחה זו אביג'יל ע"כ. וק' מה כונתו ליעקב להזכיר לעשיו עתה כל אלו הצדיקים, אכן יובן בהק' מד' דות יתן ה' האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה, א"ר אחא כל הנושא אשה כשרה כאילו מקיים כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו ואין הדורות גבולים אלא בזכות נשים צדקניות שנא' זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל לבני"י לא נאמר אלא לבית ישראל עכ"ל. הרי כל הנושא אשה כשרה כאילו מקיים כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו דהיינו תרי"ג מצות שהם כלל כל התורה כולה וגמצא ע"י שהלך יעאצ"ה לבית לבן ונשא נשים כשרות כאילו קיים תרי"ג מצות. ובדאי מן הפירות שיצאו מהם נשמע שהיו צדקניות כמו שאמרו הזקנים לבועז יתן ה' וכו' כרחל וכלאה אשר בנו שתיים את בית ישראל ומכאן מוכח שהיו צדקניות. והשתא גביא לכוונת רש"י דיעאצ"ה בההוא פחדא הוה יתיב שמא יבא עליו עשיו לפגוע בו משום מצות כאו"א או משום ישיבת אי' כמארו"ל לכן שלח לומר לו שאין לו פחד ממך דהן אמת שאתה קיימת מצוה א' אבל אני ע"י שעם לבן גרתי ונשאתי נשים כשרות מאצלו עי"ז נחשב לי ותרי"ג מצות שמרתי כגו' וכ"ת מי אמר שהיו נשים כשרות סוף סוף בנות לבן הארמי הם, איך אפשר שהיו פירות לבן לכך השיב תדע ראה ברורה שהיו צדקניות שהרי יהי לי שור וכו' זה יוסף וכו' כל זה"ק יצא מהם מכאן תדע אם היו צדקניות אם לאו, וכמ"ש במגילה בשכר צניעות שהיתה ברחל וכתה ויצא ממנה שאול. ובה פ' כונת הפ' אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך וכו' דאיתא בירושלמי בניך כשתילי זתים מה זתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהיה בהם פסולות יע"ש. וז"ש אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך שהיא צדקת וצנועה ואינה יוצאת מפתח ביתה או אתה מובטח שיהיו בניך כשתילי זתים שלא יהיה בהם פסולות דעיקר הבנים הכשרים דומים לאמם עכ"ל.

והפ' ז"ל פי' כונת הפ' הגו' במאי דק"ל פדין אם אשתו נדה אסור לאכול עמו על שלחן אחד אבל אם יש לו בנים מותר. ובמד' אמרו למת נמשלה האשה לגפן לומר לך מה גפן יש בה כמה מיני יינות אדום שחור וכו' כך האשה יש לה כמה מיני דמים. וז"ש אם אשתך כגפן שהיא נדה או בירכתי ביתך אסור להניחה על שולחנך אלא לבדה תשב בזוית הבית אבל אם יש לך בנים ד"ש בניך כשתילי זתים או מותר להניחה סביב לשולחנך עכ"ד.

והרב מוהר"י אלגאזי ז"ל פי' כונת הפ' עם לבן גרתי ותרי"ג וכו' דינודע לאמר זו ג"ע וחבה יעקב מתירא מעשיו שמא יבא עליו בחטא זה דאיכא למיד בסנהדרין דכל העריות האסורות לישראל אסורות לבן וחשש יעקב שמא יבא עליו באסור זה עז"א ויצו אותם לאמר כלומר על עסקי לאמר זה ג"ע כה תאמרו וכו' עם לבן גרתי ע"ד שאז"ל יעקב גייר גיורין וזה בא לדמוז לו גרתי ר"ל גירתי וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולית בהו קרבה כלל וא"כ ותרי"ג מצות שמרתי, חמ"ש ואחר עד עתה

מוכת דאין בזרעי שום פסול כידוע. וזמ"ש וישא עיניו וירא את הנשים וכו' ויאמר מי אלה לך שיהיו ראיות לך ותוא השיב הילדים אשר אק בהם כל מום בחורים כארזים בתו' ומצות הם מבחן גדול כי היו הגונות לי כנו'.

ובזה פ"י כונת הפ' הבאים אח"ו וכ"ת וירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ וכו' ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם וכו' ה' האומר אלי שוב לארצך וכו' ואיטיבה עמך. קטונתי וכו' כי במקלי וכו' ועתה הייתי לב' מחנות הצילני נא מיד אחי וכו' כי ירא וכו' ואתה אמרת הטב איטיב עמך וכו' ושמתי את זרעך וכו'. דיל"ד א' למה נתירא. ב' מ"ש ואיטיבה עמך מהו כונתו בזה. ג' מ"ש ועתה הייתי לב' מחנות מה כונתו. ד' מ"ש ואתה אמרת וכו' ושמתי את זרעך כחול הים ופ"י רש"י רמז לו על מ"ש לאברהם הרבה ארבה את זרעך כחול הים קשה למה לא אמר הבטחת שלו שאמר לו והיה זרעך כעפר הארץ ולמה הזכיר להבטחת אברהם. אכן עפ"י א"ש והא דיעקב היה מתירא מעשיו שלא יבא עליו באסור ב' אחיות ואף שאמרנו שיש לו תי' ע"ז שגידרן עב"ז ה"ד אי אמרי' דישראל באותו זמן דין ישראל יש להם אבל אי' דין בין יש להם א"כ פשיטא דלא הותרו לו ב' אחיות אף שגידרן דמה גידרן שייך כיון דכולהו דין בין אית להו וכמ"ש הרב פרשת דרכים ז"ל. אכן נראה דישראל באו"ז דין ישראל אית להו וראיה מ"ש הקב"ה לאברהם לך לך וכו' ואעשך לגוי גדול והכונת היא דכונתו ית' להגיד לו המותר לעשות ע"מ לק"פ הן הברכות שהבטיחו לצאת משם שדינו כדין ישראל דמותר לעשות ע"מ לק"פ כמ"ש בגמ' האומר סלע זו לצדקה ע"מ וכו' הרי זה צדיק גמור ובמקום אחר אמרו וחסד לאומים חטאת שעושים ע"מ לק"פ ופריך וצדקה כי האי לאו צדקה היא ותתגיא האומר סלע זו וכו' ומשני כן בישראל כן באוה"ע. זאת ועוד אחרת עפ"י מ"ש הפ' ויאמר יעקב כאשר ראה מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים דהו"ל לקרותו מחנה למה מחנים אלא הפ"י הוא בראותו ילדיו כולם צדיקים וגדולים צדיקים יותר ממלה"ש ע"כ לא קרא מחנה דמשמע דכולם מחנה מחנה ידיה ודמה"ש נסקרין בסקירה אחת אלא מחנים תרתי לפי דמחנה ידיה עדיף ולא ראי זה כראי זה דגדולים צדיקים יותר ממלה"ש גם או"ל ע"פ ויוצא אותו החוצה צא מאצטגנינות וכו' לפי שראה אברהם שאין לו בן מחמת המול אמ"ל הקב"ה צא וכו' ופ"י הרב פרש"ד ז"ל דאברהם היה סובר דין בין יש להם והיה מתירא מן המול לכן אמ"ל ה' צא וכו' דדין ישראל יש לך ואין מזל לישראל.

בזאת יובנו כונת הפ' וירא יעקב וכו' שנתירא שמא יבא עליו באסור ב"א ואף שחזק גידרן מ"מ ה"ד אי אמרינן דין ישראל אית להו אבל דין בין יש להם א"כ עדיין עליו איסור זה ואפשר שיבא עליו להורגו בעון הזה דמאן לימא לן דדין ישראל יש להם. לכן ערך יעקב תפילתו לפני הקב"ה ואמר דברים שיעלה מהם זכרון לטובה דדין ישראל יש להם וא"כ אין עליו עון אשר חטא ולכן התפלל שיצילהו מעשיו. ראשונה ויאמר יעקב ה' האומר וכו' שוב וכו' ואיטיבה עמך דהיינו כמ"ש לאברהם לך לך ואעשך וכו' ע"מ לקבל ברכות אלו גם אני אמר שוב וגו' ע"מ ואיטיבה ואי די בין יש לנו הרי הגוים אסור לעשות ע"מ ק"פ כמ"ש בגמ' אי' דין ישראל יש לנו ואם כן איך עלי עון מאחר שגידרתי אותם. זאת ועוד אחרת קטונתי וכו' ועתה הייתי לב' מחנות כמ"ש ויקרא שם המקום ההוא מחנים ולא מחנה דהוה משמע דשנים הם אבל האמת גדולים צדיקים יותר ממלה"ש וזה מבחן גדול שהיו הגונות לי ואין בי עון אסור ערה להיותך שב מאחרי לכן הצילני נא וכו' מן יבא והכני אם מחמת האם שהיא צרה לאחותה. זאת ועוד אחרת ואתה אמרת וכו' ושמתי את זרעך כחול הים רמז להבטחת

אברהם שאמל צא וכו' דאין מול לישראל הרי דדין ישראל יש לנו והיה לענין ב' אחיות דאין עלי אסור וראוי אני להצלה לכך הצילני נא. והנה ג"כ כונת הפ' ויצא אתם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשיו וכו' ר"ל תזכרו לו מאמר כה יהיה זרעך שנאמר לאצית לענין חשד לאמר זו ג"ע שהוא ידן אותי כדין ב"ן אכן אתם תאמרו ותזכירו לו כה יהיה זרעך ומינה ידע כי עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא חטאתי באסור עריות ח"ו אמדק ו"ל.

והגרב ארץ חמדה פי' כונת הפ' עם לבן גרתי וכו' ופרשי' חברות לא נתקיימו בי. והוא בהק' הא דאיתא במד' ברכות לאיש צדיק זה יעקב ופי' רשעים יכסה חמס זה עשיו אשריהם הצדיקים שמתברכים בארץ ומתברכים בשמים שכל הברכות שבירך יצחק את יעקב ברכו הקב"ה למעלה ע"כ. והכונה היא דהנה עשיו אמר אם בכורתי לקח וכו' דידוע שהברכות היו ליעקב בפה אבל במחשבה היה פונת יצחק על עשיו ואי אולינן בתר המחשבה אינם ברכות כלל. והנה טעם שלקח יעקב את הבכורה משום שעשיו היה בכור ללידה. ויעקב בכור ליצירה וידוע דסוף מעשה במחשבה תחילה וא"כ יעקב שהיה סוף במעשה היה בכור במחשבה ועשיו רק בכור במעשה. ויעקב סבר דהעיקר המחשבה. לז"א עשיו ממ"נ כיון שבכורתי לקח א"כ ס"ל דבתר מחשבה אולינן ואיך לקח את ברכתי הלא במחשבה לא היו ראיות אליו לז"א הלא אצלת לי ברכה ר"ל הלא באמת אצלת את הברכות אלי כי אלי כיונת במחשבה. והנה כל כחו של עשיו היה כי ציד בפיו וכיבד את תוריו אך הא רק ציד בפיו ובמחשבה היה מלא רשע ולא כיבד את אביו רק במעשה ואי אולינן בתר מחשבה אין לו זכות כלל בעבור זה. אם כן לפי זה לא יתקיימו הברכות ליעקב גם כן מטעם זה. אך למ"ש כאן במדרש שהקב"ה ברכו כנגדן מלמעלה א"כ אף שברכות יצחק לא היו רק במעשה הא ברכות הקב"ה יתקיימו. ויש ברכות לראש צדיק שתי ברכות שגם הקב"ה ברכו מלמעלה וממילא אף אי אולינן בתר המחשבה נתקיימו הברכות ליעקב לפי' ופי' רשעים יכסה חמס זה עשיו שהיה צדיק בפיו דוקא ופי' רשעים דייקא. ובזה יל"פ המד' ששלח יעקב לעשיו עם לבן גרתי ופרשי' הברכות לא נתקיימו בי ובא להודיעו בל' יבטח להלחם אתו במה שיש לו זכות כאו"א כמ"ש במד' דזה היה מוראו של יעקב לז"א כיון שהברכות לא נתקיימו מוכח דאולינן בתר מחשבה ואין לו זכות כאו"א. ובזה יבאר מ"ש ותרי"ג וכו' וכבר אמרו חכמי' הלא לא קיימו האבות התו' בחו"ל ומטעם זה נשא ב' אחיות. ועוד הא רוב מצות הם תלויות בארץ ואיך אמר ותרי"ג מצות שמרתי אמנם יובן עפ"י מ"ש חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו תכתוב כאלו עשאה. והנה יעקב באמת היה מתאוה לקיים כל המצות וגם להיות בא"י רק שהיה אנוס ממגור מסביב מפתח עשיו וא"כ דומה כאילו קיים התרי"ג מצות ע"י המחשבה. ועל זה שלח לו קיון דעם לבן גרתי ולא נתקיימו בי הברכות מוכח דאולינן בתר מחשבה וממילא כל התרי"ג מצות שמרתי דהחישב לעשות מצוה וכו' מעלה עליו תכתוב כאלו עשאה. ובזו"ר מ"ש אם יבא עשיו אל המחנה וכו' והיה וכו' דמנא ידע זה שפא יתגבר על שניהם אך יעקב חשש דעשיו יתרוג אחת משתי גשיו שחילקם לבי מתנות מחנה רחל ומחנה לאה והיה חושש שנשאם באיסור כנו'. והנה לידע איזה מהם באיסור תליא אם קודם מת"ת יצאו מכלל-בין אי"צ בקדושין תליא מלתא וקדושי רחל קדמו ללאה א"כ לאה באסור משא"כ אם לא יצאו מכלל-בין בביאה תליא מלתא וביאת לאה קודם ורחל היתה באסור. ויעקב נסתפק בזה אי יצאו מכלל-בין אי לא ונ"מ עפ"י מ"ש בירוש' דרק לישראל הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה ולא

לִבְיָן אֵיכָּא אִם הֵם בְּכָלל יִשְׂרָאֵל אֵין בִּידֵי שׁוּם עוֹן מִיִּשְׁבַּת חוּל וְלֹא כְבֵד אֲבִיו דְּהָא חָשֵׁב כְּנִל מִשְׁאִיכ אִם הֵם בְּכָלל בִּיָּן וְזֶשׁ אִם יָבֹא עֲשִׂיו אֵל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת וְהַכְתּוּ שִׁינָה מַחֲנֶה לֹא־הִקְדַּמְתָּ מִמִּילָא גְרָאָה נִשְׁוֹאִי לֹא־הָיוּ בְּאִסּוּר דְּבִקְדוּשָׁין תְּלִיא מִלְתָּא כִּי הֵם דִּין יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם וְאֵיכָּא אֵין לוֹ שׁוּם עוֹן דְּבִיִּשְׂרָאֵל מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הִקְבִּיָּה מִצְרַפָּה לַמַּעֲשֶׂה וּבִוְדָאִי שִׁיְהִיָּה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְסִלִּיסָה כִּי אֲנִי מִתְגַּבֵּר עָלָיו עֲכִיד זִיל בְּאִרְאָ מִי הַחִידָא זִיל בְּפִנֵּי דְּזִיל וְאִתְּ אֵין אֲפֻשֶׁר שְׁשִׁמְר תְּרִיג מִצּוֹת וְהִלָּא כְּמָה מִצּוֹת אֵי־א לְקִיִּימָם וְעוֹד שְׁהוּא בְּחוּל אֲפֻל דְּהִיָּה עוֹסֵק בְּתוֹרָה בְּדִינֵי כָל מִצְוָה וּמִצְוָה וְהִלִּימוּד נִחְשָׁב כְּמוֹ מַעֲשֶׂה בְּהִיּוֹת שְׁהוּא מוֹכֵן לְקִיִּים אֵלֹא שְׁחִסְר הַמְצִיאוֹת וּמִצְדוֹ לֹא יִבְצֵר וְשִׁפִּיר קָאֵמֵר וְתִרִיג מִצּוֹת שְׁמִרְתִּי כְּלוּמַר שְׁמִרְתִּי לַעֲשׂוֹתָם מִתִּי תִּבּוֹא לִיִּדִי כָל מִצְוָה וְאִקְיִימָנָה וְגַם לַמְדִּיתִי פִּרְטוֹתָם וְכִלְלוֹתָם דִּינֵיהֶם וּסְדוּתֵיהֶם וְנִחְשָׁב לַמַּעֲשֶׂה וְזִהוּ שְׁרִמּוֹ כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב רִמּוֹ לוֹ שְׁבֹאֲמִירָה עִם לִבִּן גִּרְתִּי וְתִרִיג מִצְוָה שְׁמִרְתִּי ע"כ.

רַמ"שׁ וְאַחֲרֵי עֵד עֵתָהּ כָּתַב הָרַב הַנּוֹי וְזִיל דְּרֹךְ רִמּוֹ אֲפֻשֶׁר עִם לִבִּן גִּרְתִּי וְאַחֲרֵי עֵד עֵתָהּ כִּי הִנֵּה הָרַב כְּתוּבָת אוֹר כָּתַב דְּרִמּוֹ בְּאוּמְרוֹ וְאַחֲרֵי עֵד עֵתָהּ שְׁהַתְּשׁוּבָה גְרִמְזוֹת בְּתִיבַת עֵתָהּ כְּמִשְׁוִל אֵין עֵתָהּ אֵלֹא תְּשׁוּבָה וְזִיא וְאַחֲרֵי עֵד שְׁבִנִי יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְהִינּוּ וְאַחֲרֵי עֵד עֵתָהּ עֲכִיד. וְאֲפֻשֶׁר לְהַרְחִיב זֶה בְּפִלּוּגָתָא אִם תִּשְׁוִי מוֹעֶלֶת לַעֲזוֹ גִּיָּע וְשִׁיד וּפְלִיגִי בְּפִסּוּק שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ אֵי עַד וְעַד בְּכָלל אוֹ עַד וְלֹא עַד בְּכָלל כְּמִשְׁוִל. וּבִזְיוֹ מְדַרְזִיל אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּךְ הִיא הַתְּשׁוּבָה הַשִּׁיבָנוּ ה' אֵלֶיךָ וְהִקְבִּיָּה אָמַר שְׁלָכֶם הִיא הַתְּשׁוּבָה דְּכָתִיב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל וְשׁוּבוּ אֵלַי ע"כ. דְּכֹונָת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי שִׁישׁ סִפֵּק אִם תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת לַעֲזוֹת אֱלֹו לֹזֶה שֶׁלֹּךְ הִיא הַתְּשׁוּבָה הַשִּׁיבָנוּ ה' שְׁתַּפְּרִסֵם שְׁאֵתָהּ מִחֲזִירָתִי וְלֹא נִהִיָּת חֲרָפָה שִׁיאָמְרוּ שְׁאִינָה מוֹעֶלֶת תְּשׁוּבָה וְהִקְבִּיָּה אָמַר לָהֶם שְׁלָכֶם הִיא הַתְּשׁוּבָה כִּי אֵין סִפֵּק דְּתִשְׁוִי אֶהְיִיא לְכָל וְעַד בְּכָלל. וְזֶה אֲפֻשֶׁר שְׁהוּא הִרְמּוֹ עִם לִבִּן עֲזִיד סְגִי מְהוּר וְהוּא שְׁחֹר שְׁהַגְלוֹת הַשְּׁחִיר פְּנֵי יִשְׂרָאֵל גִּרְתִּי בְּגִלוֹת וְאַחֲרֵי מִסְעָם עַד עֵתָהּ כְּלוּמַר מִסִּיבַת עַד אִם הוּא בְּכָלל וְהוּא עַד דְּכָתִיב גְּבִי תְּשׁוּבָה וְזִהוּ עַד עֵתָהּ עַד שֶׁל תְּשׁוּבָה וְכִשְׁבִּנִי יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה אֵן וְהִי לִי שׁוּר וְחִמּוּר שְׁהֵם הַסִּסָּא יִהְיוּ כְּמִסְפִּים עֲכִיד.

בְּאִרְאָ מִי הָרַב זִכְיָא בּוֹנָה אָמְרוּ תְּרִיג מִצּוֹת וְכוּ' גַּם אָמְרוּ ב"פ כֹּה כֹּה כֹּה תִּאֲמָרוּן. כֹּה אָמַר אֲכֵן יוֹבֵן בְּמִשׁ הָאֲרִי וְזִיל דַּע כִּי קִרְיָתָא שְׁמַע בִּיפִּי כוֹלֵל מִזְחָת יוֹם בְּלִילָה זְכוּר וּבְכָל אֶחָד רִמּוֹ מִיִּט פִּי עִם אוֹתִיּוֹת בְּשִׁכְמִלִּי נִגְד מִיִּט פְּנִים מְהוּר בְּבִקֵּר וְנִגְד מִיִּט פְּנִים טַמֵּא בְּעַדָּב וְזִהוּ וְיִשְׁאוּהוּ בְּמוֹט בִּשְׁנִים וְסוּד וִיפֹן כֹּה זִכָּה כֹּה בְּבִקֵּר זִכָּה בְּעַדָּב. עוֹיִפִּי דַּע כִּי סוּד מִיִּט הֵם כִּיָּה אוֹתִיּוֹת שֶׁל שְׁמַע וְסִי יִבְרָחוּ כִּיָּה וְהֵם כְּגַד כִּיָּב אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְתַנְיָךְ הִרִי כִיָּה. וְעוֹד כִּיד שֶׁל בְּשִׁכְמִלִּי נִגְד כִּיָּד סִפְרִים וְכִשְׁמַתְכוּיִן אָדָם לְחַבְדָּם הֵם מִיִּט וְנִחְשָׁב לוֹ כְּאִילוֹ קִיִּים כָּל הַתּוֹרָה ע"כ. וְלִכְאוּרָה קֶשֶׁה דְּקָאֵמֵר הָרַב שְׁהֵם מִיִּט אוֹתִיּוֹת וּמִבִּיא מִסִּי וִיפֹן כֹּה זִכָּה שְׁעוּלָה נ' לִבִּן צְרִיכִין אֲנִי לְדַבְרֵי הָרַב מִגִּיעַ זִיל שִׁכִּי שְׁבִיּוּם שְׁהוּקָם הַמִּשְׁכֵּן הִיָּה הִיָּחוּד שֶׁל בְּשִׁכְמִלִּי כִיָּה אוֹתִיּוֹת כְּמוֹ יִיחֻד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְלִכְךָ בִּפְ וְאַלֶּה שְׁמוֹת כִּיָּה אוֹתִיּוֹת שְׁזֶה הִיָּה תְּכִלִּית יִרְדַּת מִצְרַיִם וְזֶשׁ וְחַמּוּשִׁים עָלָיו בְּנִי שְׁבֹאוֹתוֹ יוֹם שְׁעָלוֹ מִמִּצְרַיִם אֵין שְׁנֵי הִיָּחָדִים שׁוֹיִם וְאוֹתִיּוֹת וּלְפִיִּי מִיִּט שְׁהֵם מִיִּט הוּא כְּמִשְׁוִל וּמִיִּט וּפֹן כֹּה זִכָּה הִיָּנוּ בְּבִחִי שְׁהִיָּתָה בִּיִּצְיָמ. וְעִדִּין צְרִיכִין אֲנִי לַמּוֹדַעִי לִמָּה בְּאֵמַת נִתְקַן וְיִיחֻד ה' בְּמִסִּי אֲכֵן יוֹבֵן לְפִי שְׁמִצְחָה זֶה יֵשׁ בּוֹכּוֹתָה לְהַצִּיל יִשְׂרָאֵל מִשְׁוֹנְאִיָּהֶם כְּמִיִּט בְּסוּסָה נִאֲמַר אֵלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל זְכוּר וּמַעֲמָא הוּא לְפִי שְׁמִעְיָהֶם יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹ אֲגִדּוּל מְקִישׁ אוֹ יֵשׁ בִּידֵיהֶם שְׁתִּיִּים א' וְמוֹת שְׁמוֹ אֲגִדּוּל שְׁמִעְיָהֶם זִכּוֹת הַתִּי שִׁישׁ

בְּקִישׁ כְּנֹי מִשֵּׁם הָאֲרִי וְלֹא הָרִי יֵשׁ בָּהּ יַחֲדָה ה' וְזִכְרוֹן הַתּוֹ וְכִי דְבָרִים הִלְלוּ הֵם.
כְּתִיב בְּפָנֵי הַסּוֹרְעָנוֹת. בּוֹיָיו מִיָּשׁ יַעֲקֹב כֹּאֵן לַעֲשׂוֹ בִּיָּם כֹּה כֹה כֹה תֹאמְרוּן כֹּה.
אָמַר לְרִמּוֹ לֹא עַל יַחֲדָה ה' בְּקִישׁ שִׁישׁ בָּהּ כֹּה וְכֹה כְּנֹיִל וְכֹה כְּרָא לְהַנְצֵל מִמֶּנּוּ
בְּזִכּוֹת שְׁמוֹ הַגְדוֹל שִׁיחַד הוּא וְשׁוֹב הַזְכִּיר לוֹ גִּיב זִכּוֹת הַתּוֹרָה כְּמִישׁ עִם לְבֹן גִּרְתִּי
וְתִרְיָג וְכִי לֹאמַר דְּבִזְכוֹת שְׁמוֹ הַגְדוֹל שִׁמִּיחַד הוּא וְזִכּוֹת הַתּוֹ יַעֲמִדוּ לוֹ כְּנִגְדּוֹ
אִיד ז"ל.

בְּאִרְאָ אִפְּלִי לַעֲנִיד כּוֹנֵת אוֹמְרוֹ וִירָא יַעֲקֹב וְכִי קִטּוֹנִי וְכִי וְהוּא בְּהִקְ מַה שֶּׁהִקְ
הֵרֵב אָמַר יוֹסֵף ז"ל מִשֵּׁם הַמֶּלֶךְ דְּלִמָּה נִתִּירָא יַעֲקֹב שְׁמָא יִגְרוּם הַחֲטָא וְהָרִי
קִיִּיל כִּיּוֹן שֶׁעֲבָרוּ רַב שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְלֹא חֲטָא שׁוֹב אֵינּוּ חוֹטֵא יַעֲשֵׂה. וְלַעֲנִיד יֵשׁ
לְתַרְץ לִזְוֵה בְּהִקְ מִיָּשׁ בְּגַמְּ בַּעֲנִין מְרִים מִגְדֵּלָא שְׁעָר נְשִׂיא דְּאִמְלִי מִלֵּאךְ הַמּוֹת דְּהַנִּי
שְׁנֵי יִתְיַבְנָא לְהוֹ לְצוּמִי דְּמַעֲבִיר אִמְלִיָּה וְהִקְ הַמֶּלֶךְ ז"ל וְכִי כִיב מִהִיט טוֹב
הוּא כְּדִי לִתֵּת מַתָּנָה לְמֶאֱן דְּמַעֲבִיר אִמְלִיָּה וְתִי דְּכּוֹנֵתוֹ לְרַעָה הִיא דְּכִיּוֹן דְּקִיִּיל
כִּיּוֹן שֶׁעֲבָרוּ וְכִי שׁוֹב אֵינּוּ חוֹטֵא לִכֵּן הוּא רֹאֵה אִיזָה אָדָם שֶׁעֲבָרוּ שְׁנוֹתָיו וְשׁוֹב אֵינּוּ
לוֹ שְׁלִיטָה עָלָיו כְּדִי לְהַחֲטִיאוֹ לִכֵּן מַה הוּא עוֹשֶׂה מוֹסִיף לוֹ אִיזָה שְׁנִים כְּדִי שְׁבוּתָה
יִהְיֶה לוֹ שְׁלִיטָה עָלָיו לְהַחֲטִיאוֹ. וְכֹה פִי כּוֹנֵת אוֹמְרָם כִּד חֲמָא מִשֵּׁה עֲנוֹתוֹתֶיהָ
וְכִי. בְּנֵה יִתְוָרֵץ עֲנִין יַעֲצֵה דְּכִיּוֹן שֶׁהִיא עֲנִין לִכֵּן אֵף שֶׁעֲבָרוּ רַב שְׁנוֹתָיו עֲכִיז הוּא.
מִתִּירָא מִן מִהִיט שֶׁלֹּא יוֹסִיף לוֹ שְׁנוֹתָיו כְּדִי שִׁיחִיה לוֹ שְׁלִיטָה עָלָיו לְהַחֲטִיאוֹ. וְכֹה.
אִישׁ כּוֹנֵת הֵם וִירָא יַעֲקֹב מֵאֵד וִיצֵר לוֹ נִתִּירָא שְׁמָא יִגְרוּם הַחֲטָא וְכִי כִיּוֹן שֶׁעֲבָרוּ
וְכִי שׁוֹב אֵינּוּ חוֹטֵא אִיב לְמַה הִיא מִתִּירָא עוֹזֵק דְּטַעַם יִרְאָתוֹ הִיא מִשׁוּם שֶׁהִיא עֲנִין
וְיֵשׁ קִטּוֹנִי וְכִי לִכֵּן הִצִּילָנִי נָא וְכִי דְּכִיּוֹן שִׁישׁ לִי עֲנוּתָה כִי יִרָא אֲנִכִּי אוֹתוֹ מִמִּהִיט.
שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל שְׁנוֹתָיו כְּדִי לְהַחֲטִיאוֹ לִכֵּן הִצִּילָנִי נָא וְכִי וְדִרְקָה.

בְּאִרְאָ פִי הַתִּירָא ז"ל בְּרֹאשׁ דּוֹר פִּי רֹאֵה כּוֹנֵת רִשִּׁי שְׁכִי עִם לְבֹן גִּרְתִּי לֹא
נַעֲשִׂיתִי שֶׁר וְחֲשׁוֹב אֲלֵא גֵר דִּיא גִרְתִּי תִרְיָג מִצּוֹת שְׁמִרְתִּי עִיכ כִי וְז"ל
וְאִפְּלִי דְּשִׁנְיָהֶם עִיקָר וְהוּא מוֹסֵר הַשְּׁכָל לְעוֹבְרֵי דְּרִכִּים וְנִלּוּ גוֹיִם עִמָּהֶם שִׁישׁ מִתָּם.
שְׁנִמְנָעִים לְלַבּוֹשׁ צִיצִית וְלִהְיוֹת תְּפִילִין וְגַם לִיזְהַר מִגִּיעוּלֵי גוֹיִם וְכִיּוֹצֵא וְעִבְרִיה
גּוֹרֶרֶת עִבְרִיה וְכִי וְכִי שֶׁכָּל מְרַעֵין טַעֲנָה הִיצֵר שְׁעִי צִיצִית וְתַפִּי יִבּוּ אוֹתָם.
וְיִלְעִיגוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא יִכְבְּדוּם וּמִפְּנֵי זֶה נִמְנָעִים וְאֵלּוֹ עֵינֵיהֶם יִשְׁתּוּ כִי כְּבוֹדָם כְּעֵנָן
בּוֹקֵר וְמָה יִתֵּן וְמָה יוֹסִיף מַה שֶׁמִּכְבָּדִים אוֹתָם לֵאמֹר מִצּוֹת ה' לֹא הָיוּ הֵם מִשְׁגִּיחִים
בְּגוֹיִם וְהָיוּ עוֹשִׂים חִיּוּבָם וְה' עִמָּם. וְזֶה נִלְמַד מִיַּעֲצֵהָ שֶׁאָמַר לֹא נַעֲשִׂיתִי שֶׁר וְחֲשׁוֹב
אֲלֵא גֵר וְתִרְיָג מִצּוֹת שְׁמִרְתִּי כִי הִנֵּה לְבֹן הִיא גְדוֹל עִירוֹ וְנִכְנָס בְּמִקּוֹם בְּתוֹאֵל וְהוּא.
חֲתָן הַמֶּלֶךְ וְאֵם הִיא רֹצָה לְכַבֵּד עֲצָמוֹ יַעֲצֵהָ הִיא הִיא שֶׁר וְגְדוֹל אֲבֵל מְשֻׁרָה זֶה נִמְשָׁךְ
לְהַתְעַרֵּב עִמָּם וְלֹא יִבְצֵר מִבִּטּוֹל תּוֹרָה וּמִצּוֹת לִכֵּךְ לֹא רֹצָה לְהַשְׁתַּרֵּר כִּלּוֹל וְאִדְרָבָא הִיא
אִמֶּר שֶׁהוּא גֵר בְּאַרְץ וּמִתּוֹךְ כֵּךְ פֶּרֶק עוֹל הַשְׁרָרָה וְהִיא עוֹבֵד ה' בְּכָל וְיֵשׁ לֹא נַעֲשִׂיתִי שֶׁר
וְחֲשׁוֹב אֲלֵא גֵר וְזֶה סִיבָה כִי תִרְיָג מִצּוֹת שְׁמִרְתִּי וְלֹא לְמַדְתִּי מִמַּעֲשֵׂי הָרַעִים כִּי
הִתְעַרְבוּת עִמָּם בְּדִין עִירֻבָא יִתְבַטֵּל מִתּוֹ וּמִצּוֹת אִיד ז"ל.

אִיתָא בְּמִדָּה וְיִהִי לִי שׁוֹר וְחֲמוֹר וְכִי שׁוֹר זֶה יוֹסֵף שְׁנֵי בְּמִדָּה שׁוֹר וְכִי חֲמוֹר זֶה
יִשְׁשַׁכַּר שְׁנֵי יִשְׁשַׁכַּר חֲמוֹר כִּי צֶאֱן אֵלּוֹ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי וְאַתָּם צֶאֱנִי וְכִי וְעֵבֶד
זֶה דָּוִד שְׁנֵי אֲנִי עֲבָדךָ בֶּן אֲמִתָּךְ וְשִׁפְחָה זֶה אֲבִיגַיִל שְׁנֵי הִנֵּה אֲמִתָּךְ לְשִׁפְחָה עִיכ.
הַמֶּלֶךְ הַזֶּה אוֹמֵר דְּרִשׁוֹנִי וְחִי. פִּי הֵרֵב אֲסַפְקִלְדִּיא הַמֶּלֶךְ בִּסְ זֶה וְז"ל יוֹבֵן בְּהִקְ
מִשְׁוִיל דְּאִעֲצֵה בִירְדָּה לְבָנָיו שֶׁעֲבָדוּ מַלְכוּת וְלִכְאוּרָה ק' מִמִּישׁ בְּפִסְקִתָא כְּתִיב וְאַתָּה
אֵל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְכִי ר' בְּרַכִּית אוֹמֵר מִלְּמַד שֶׁהוּאָה הַקְּבִיָּה לִיַּעֲצֵהָ שֶׁר שֶׁל
בְּבֵל עוֹלָה חֲרָד וְכֵן שְׁאֵר הַשְּׂרִים עוֹלִים. וְיוֹרְדִים אִמְלִי הַקְּבִיָּה לִיַּעֲצֵהָ עֹלָה גַם אֲתָה.

ולא רצה לעלות שנתירא שלא ירד אנ"ל הקב"ה אני אמרתי לך עלה ולא תאמנת בי
אלו עלית לא היית יורד לעולם עכשיו ירדה הוא לך שיהיו בנך משועבדים בד'
מלכיות בעוה"ז במסים וארנוניות יכול לעולם ת"ל ואל תחת ישראל ע"כ נמצא אי
היה יעקב עולה לא היה שעבוד מלכיות והלא כבר בימי אברהם נגזרה גזירה ועוד
דמה שנגזר בימי אברהם נראה שהוא בכל מיני עבודה וליעקב אמר למסים דוקא
אכן נראה דודאי מה שנגזר בימי אברהם הוא דלאחר החורבן אם לא יקיימו את התו'
צריכים שישתעבדו בעבודת פרך כדי שיתכפר להם אבל אם יקיימו התו' יהיה דוקא
למסים. בוי"ו כונת יעאע"ה שאמר לעשיו עם לבן גרתי ותר"ג וכו' וא"כ אין לא
תדע שאין לך עלי אלא מסים דוקא לכן ואשלחה וכו' ברם אכתי אית ליה לעשיו
מוכרת כמה עונות הן מצד התורה שלא קיים יעקב הן מצד שנאת עצמו מה שעשה
לו. חדא שלא קיים בכל אלו הימים מצות כאו"א ב' עון שנשא ב' אחיות וכל זרעו
בעבירה ג' שאיחר נדרו ועבר על בל תאחר. ד' על שנאת עצמו שלקח לו את לאה
שהיו כל העולם אומרים הגדולה לגדול. ה' על הבכורה שאפי' הנביא קראו יעקב
הקטן. כל זה יש לו תפיסה לעשיו על יעקב. אכן לפי האמת את הכל ישא רות דעל
מצות כאו"א נענש ביסוף כמשו"ל כ"ב שנה פירש ממנו להפרע ממנו על כ"ב שנים
שפירש מאביו מדה כנגד מדה. ועל אסור ב' אחיות כבר תי' במ"ש דוד רגזו וכו' עד
מתי אתם מתרגזים וכו' ואומרים לי שאני פסול מרות המואבית אמרו בלבבכם שאף
אתם באים מאסור ב' אחיות דעו עיקרם ודומו סלה ע"כ וק' דמה הצלה היה זו
לדוד הא הו"ל אסור מסיף דהא גם הוא מהתם קאתי. אכן כונת דוד לומר ממ"נ אי
משפחת אם קרויה משפחה וא"כ תדרשו מואבי וה"ה מואבית הא ודאי זה אינו דא"כ
גם אמכם היה בה אסור ב' אחיות ואמי לאו מהתם קאתיא דהא מואבית היא וא"כ
הרי אצלכם איסור כרת ואצלי איסור לאו אלא צ"ל למשפחותם לבית אבותם כתיב
ומשפחת אב קרויה משפחה א"כ אני גמי מיהודה קאתי ודדשינן מואבי ולא מואבית
נמצא דגם טענה של פיסול זרע יעקב לאו כלום היא. אלא דאכתי לא פלטינן דעכ"פ
על יעקב אסור ב' אחיות וגם לאה היא היתה מזומנת לעשיו כנ"ל. ונראה דאיתא בס'
הכוונות שנבל הוא גלגול לבן וכמו שיעקב שמר צאן לבן כן דוד שמר צאן נבל והכל
לכונה אחת. עו"כ שאביגיל היא לאה עצמה ע"ש. נמצא לפי"ז הרי בטלה גם טענה
זו שהרי כמו שאביגיל לקחה את דוד ששמר צאן נבל כן הוכרח להיות יעקב ששמר
צאן לבן ליקח את לאה שהיא אביגיל. ועל שאיחר את נדרו אפ"ל עפ"י מ"ש בילקוט
לא תאחר לשלמו ואם נדר ילך אצל חכם ויתיר לו ע"כ. והנה מצינו שאין חכם בשבטים
כיששכר נמצא דמצי להתיר נדרו של יעקב ולא יענש בשביל זה דהפרת נדרים אפי'
בקרובים כמ"ש ביר"ד סי' רכ"ה יע"ש. ועל הבכורה שטענתו היה שהקב"ה הסכים
שהוא הגדול ממה שקראו ליעקב קטן זה שיבוש. הרי איתא במד' ע"פ בני בכורי
ישראל כאן חתם הקב"ה על הבכורה שישראל הוא הבכור נמצא שכל טענותיו בטלים
ומבוטלים. כנא"ה עם לבן גרתי ותר"ג וכו' כמו שפירש"י ז"ל וא"כ אין לך עלי
כ"א מסים וארנוניות ומפרש דבריו ואחר עד עתה ר"ל ומה שאחרתי עד עתה ותרצה
לבא עלי מצד שלא קיימתי מצות כאו"א וגם עברתי על בל תאחר הרי ויהי לי שור
זה יוסף כ"מ שנא' ויהי הוא לשון צער שסופו ללקות כנגדו בכ"ב שנים שפירש ממנו.
ועל איחור הנדר וחמור זה יששכר וחכם מתיר הנדר מעיקרו. ועל מה שאתה אומר
שהקב"ה הסכים עמך בבכורה הרי וצאן אלו ישראל שקראם הקב"ה בני בכורי ישראל
מזה נראה שחתם הקב"ה על הבכורה. ועל תרעומת ב' אחיות וזרעי פסול ועבד זה
דוד שהוא הכריע דמשפחת אם אינה קרויה משפחה אלא לבית אבותם כתיב. וא"ת

חדלי אני עמי עבדתי על אסור ב' אחיות וגם לקחתי לך את לאה לוי'א ושפחה זו אביגיל ר"ל צא ולמד מאביגיל שהיתה אשת דוד בעבור ששמר צאן לגבל בן אני ראיה לאה לי ששמרתי צאן לבן וא"כ מכל הני לית לך עלי תרעומת והדר דינא דלא מצית לאשתעבודי כי כ"א למסים לכן ואשלחה וכו' למצוא חן בעיניך דוקא את"ד ו"ל.

בא"א פי' הגאון מהר"א מקראקא ו"ל דף ע"ה ע"ג כונת חפ' הנו' בחק' משו"ל דר' אבות נזיקין שור בור מבעה הבער המה ראשי קליפות. והנה בגמ' בקמא אמר קל העוסק בתו' ובג"ח זוכה לנחלת ב' שבטים יוסף ויששכר שיששכר עסק בתו' הרבה ויוסף עסק הרבה בג"ח שזן בית אביו במצרים וגם חזקיה מלך יהודה עסק הרבה בתו' כמ"ש שם בגמ' ובודאי שכל השבטים המה קדושים שבטי יה מ"מ לארבעה מהם מצינו מעלה יתירא והיינו שבט לוי ויהודה ויששכר אלו ג' יש להם מעלה בתורה. כמ"ש ביומא לא מצינו צורבא דרבנן דמורה אלא דאתי משבט לוי ומשבט יששכר ומקשה בגמ' ואימא גמי יהודה דכתיב יהודה מחוקקי ומשני אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא קאמינא ר"ל אעפ"י שהמה חכמים גדולים עכ"ז אינם מסיקים שמעתתא אליבא דהלכתא כמו שבט לוי ויששכר. נמצא דג' שבטים אלו יש להם מעלה בתורה ויוסף יש לו מעלה בג"ח ובנה תמצא דבר נפלא ששבטים אלו מכניעים ד' אבות נזיקים אלו דהיינו יוסף ויששכר מכניעים ג' אבות שור בור הבער. כשתחשוב ג' תיבות אלו תמצא מכון כמנין יששכר יהוסף בדקדוק. ואחד מב' שבטים לוי או יהודה מכניע קלי' מבעה דמבעה זה אדם ולזה תמצא אדם ע"ה גי' לוי' וכשתכתוב לוי במילוי למ"ד וי"ו יו"ד ע"ה יעלה כמנין מבעה בכיוון נמצא דשבט לוי מכניע קלי' זו. או יהודה שהיה מלך וממנו נמשכה מלכות ב"ד כשתחשוב מלך יהודה ע"ה תמצא כמנין מבעה עם האותיות. וכן דוד המלך ע"ה שהוא מיתודה יש לו כח להכניע הקלי' מבעה. ולכך דויד המלך עם ב' תיבות עולה כמנין מבעה עם האותיות. והנה קליפת ראשונה היא שור הוא עשוי דכשתחשוב עשוי ע"ה ע"ה ע"ה ע"ה עולה תק"ג ועם שורשי ג' האותיות מכון מנין שור' והוא שור המועד. בוי"ו כונת חפ' הנו' שאמרו המלאכים ליעקב שעשוי הולך לקראתו וארבע מאות איש עמו ודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהיה עמו ת' איש אבל מרמז עוד שהיה עמו ד' ראשי קלי' אלו ור"ת שלהם שבמ"ה. ולזה כשתחשוב ג' תיבות ארבע מאות איש ע"ה עולה כמנין ארבע אבות שבמ"ה עם ג' תיבות דוק ותשכח אבל יעקב ידע זה ברוח"ק שיבא עם ד' קלי' אלו ולכן הקדים דקווא למכה ושלח לו בשליחותו ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ואמרו במד' שור זה ינסף חמור זה יששכר עבד זה דוד המלך ומבואר מאה במה שכתבנו דיוסף ויששכר יע להם כח להכניע ג' קלי' שור בור הבער. ודויד יש לו כח להכניע קלי' מבעה את"ד ו"ל.

וישכבו המלאכים וכו' באנו וכו' וגם הולך לקראתך ות' איש עמו וירא וכו' ויחזק וכו' ויאמר אם יבא וכו' והיה המחנה הנשאר לפליטה. ק' דמשמע משום שאמ"ל ת' איש עמו לכך מתירא ואלו היו ג' מאות או פחות או יותר לא היה מתיירא גם מה כונתו שחילק לב' קחנות ובוה"ק אמרו ששתי קחנות אלו היו בלחה וזלפה עם בניהם מחנה אחת ולאה ורחל ובניהם מחנה ב' ת"ח שכינתא לא עדת מאהל רחל ולאה אמר יעקב ידעגא דהא גטירו דאלין מן קב"ה מה עבד וישם את השפחות ואת ילדיהם ראשונה אמר אם יקטול עשוי דאלין יקטול לכך אמר והיה המחנה וכו' דאלין לא מסתמינא עליהם כגין דשכינתא עמהון. וק' א"כ יותר טוב היה להניחם כולם מחנה אחת ותזנין השכינה על כולם. פי' הרב מהר"א מקראקא ו"ל בס' מעשר דף ט"ב ע"א וז"ל

ואמרתי דהענין הוא כך כתיב במ' בחקתי ורדפו. מכם תמשה מאה וק' מכם רבבה ירדפו וק' וכי כך החשבון אלא אינו דומה מועטים העושים את התו' כי מלחמות ישר' אינם בחרב רק בתו' ומצות. והנה במ' זה לפרש בו ב' פירושים ולפי החשבון ומאה מכם רבבה ירדפו נמצא כל א' מישראל רודף ק' וי"ל שמעלה זו אין להם רק משהם ק' ביחד אבל כשהם פחות ממאה אין להם מעלה זו הן כפי רישא דקרא ורדפו מכם ה' מאה שכל ה' רודפים מאה אך כשהם ק' ביחד אז יש להם מעלה זו וק' מכם רבבה ירדפו. או אפשר לפרש הפ' ורדפו מכם ה' מאה וכשהם יותר מה' כל אחד רודף ק' כפי ערך וק' מכם רבבה ירדפו שמגיע לכל א' מאה. ובגא' דודאי אם היה מלחמת ישראל ע"י זיין לא היו נחשבים אלא אנשים גדולים היוצאים לצבא אבל לא נשים חקנים שאינם יוצאים לצבא אבל באמת מלחמת ישראל אינה אלא בתורה ומצות א"כ גם נשים צדקניות וקטנים שאין להם עון כולם נחשבים במנין וכאן היה יעאצ"ה וד' נשיו ואחד עשר ילדיו כולם צדיקים הרי י"ז ואם נחשוב את דינה הרי י"ז ועשיו היה בא עם ת' איש וכפי רישא דקרא ורדפו מכם ה' מאה כל ה' מכם ירדפו ק' ולא יותר לזה היה מתירא שאין לו אנשים עם הכל שיוכלו לעמוד נגד ת' איש שעכ"ס צריך להיות בעדם ד' וכאן לא היו בין הכל רק י"ז ולא יותר ושמה יתגבר עשיו ות' איש שעמו מה עשה בחכמתו חלק הכל לשתי מחנות והיינו כפי' החזקה"ק את השפחות ובניהם ראשונה מחנה א' והמה ו' ולאח וילדיה עם רחל ויוסף מחנה ב' והמה עשרה ועם דינה הרי י"א וכשיראה עשיו שיעקב בא עם ב' מחנות מסתמא גם הוא יחלק העם שלו לב' מחנות להעמיד אותם מחנה נגד מחנה כדרך המלחמה ואז יהיה בכל מחנה של עשיו ו' ואז היה בטוח שמחנה הב' ודאי יהיה לפליטה שיש בהם עשרה ויותר וכל ה' מהם ירדפו ק' ובודאי יתגברו על המאטים שכנגדם אבל מחנה הא' היא בספק אם פ"י הפ' הוא שעד ק' אין להם מעלה רק כפי ערך ה' למאה כמו רישא דקרא א"כ הם בספק שהרי אין כאן רק ו' ואפי' אם יצטרף עמם הרי כאן ו' ואינו מספיק. אבל אם יהיה הפ"י הוא מה' ולמעלה כל אחד רודף ק' כפי ערך סיפא דקרא וק' מכם רבבה ירדפו אז גם המחנה הא' תהיה לפליטה שהרי יש ו' וכ"ש שגם הוא יצטרף עמם דמחנה ב' אינה צריכה אליו דיש בה עשרה ויותר. ובוז מדיק היטב אם יבא עשיו אל המחנה האחת והכהו שהדבר הוא בספק מכה פ"י מקרא ורדפו וכו' והיה המחנה הנשאר לפליטה ודאי אבל אם היו הכל במחנה אחת ואז גם עשיו ישאר במחנה אחת ואז יהיה ת' איש נגד י"ז שלו והמה כולם בספק דדילמא פ"י הפ' הוא שכל ה' רק מאה ירדפו ולא יותר ודוק היטב ויוגעים לך עכד"ק.

וישתחו ארצה שבע פעמים וכו' פ"י הרב ברכ"ט ז"ל במ"ש בקידושין דף כ"ט רב אחא אול לגבי אביו שמע אביו הוה ההוא בי רבנן דכי הוו עיילי תרי וכו' אמ"ל לא נתיב ליה אישפיוזא על בת בההוא בי רבנן אדמי ליה כתנינא בז' רשוותא כל כריעה נתר חד רישא אמ"ל אי לא אתרחיש לי ניסא סכנתון ע"כ. ואיתא בזהר דעשיו הי"ל צורת נחש על רגלו וע"כ כרע יעקב ו' כריעות כדי שיפלו ד' ראשים. ואננם גם הוא הערים רץ לקראתו כדי שגם יכרע ויפלו כל ראשיו ח"ש וירץ עשיו לקראתו וכו'. ובוז פ"י המפ' ואמר עשיו יש לי רב אחי רמו לו זה יהיה בזמן רב אחא דוקא לא עכשיו ע"כ.

והיה המחנה הנשאר לפליטה. פ"י החיד"א ז"ל בנח"ק וז"ל שמעתי דאורי"ל דבין שתי מחנות היה יום א' ורבקה אמרה למה אשכל גם שניכם יום א' שנתבאה שימותו שניהם ביום אחד וא"כ אם יכה עשיו המחנה האחד המיוחד שבו יעאצ"ה והכהו

טובת שימלתו גם עשיו ביום ההוא כנבואת רבקה ומאחר שכן והיה המחנה הנשאר שהוא רחוק יום א' לפליטה שכבר מת עשיו ע"כ.

וכזה פי' הרב זכות הרבים ז"ל כונת הפ' הצילני נא מיד אחי מיד עשיו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים. דהכונה היא כיון שנבואת רבקה היתה ששניהם ימותו ביום א' לכן היה מתירא יעקב ג"כ שלא יהרוג הוא לעשיו כמו שפי' הרב ידו משה ז"ל ע"פ וירא יעקב מאד ויצר לו ודרז"ל וירא שמא יהרג ויצר לו שמא יהרוג הוא את עשיו דיל"ד דמה יראה יש אם יהרוג הוא את עשיו אלא הוא הדבר שאם יהרוג הוא לעשיו מתפחד על עצמו שמא יבא א' מן השוק ויהרגנו בו ביום שכן היתה נבואת רבקה. וזש"ה הצילני נא מיד אחי מיד עשיו שלא יתרגני ולא עלי לבד אני מתירא אלא כי ירא אנכי אותו ג"כ שלא אהרגנו הטעם הוא פן יבא מי שיבא והכני אם על בנים ואתה אמרת הטיב אטיב עמך ע"כ.

בא"א פי' הרב משכנות יעקב ז"ל כונת והיה המחנה וכו' ופרש"י ע"כ שאלתם עמו ומי אמ"ל שאפי' שילחם עמו אפשר שינצחו עשיו ויהרוג המחנה הנשאר ועוד דאם בטוח שאם ילחם ינצח לעשיו א"כ למי יניחנו להרוג המחנה האחת הראשונה. אכן פי' משם מהר"י שראף ז"ל דיעאע"ה נסתפק בהכחשת ה' שאמ"ל ושמרתוך בכל אשר תלך אם הפי' שכל הקמים עליו לרעה ילחם עמהם וינצחם מכת ההבטחה או שאינו צריך להלחם אלא שהקב"ה מצילו מיד הקמים עליו לרעה ולכך וירא ויצר לו ולא ידע מה לעשות ולכך עלה בהסכמה לעשות שני מחנות וצויה לאחת שהוא הראשון שלא ישתדל לא ילחם כדי שיראה שאם ינצל מחנה הראשון מבלי שילחמו א"כ נמצא דפי' ושמרתוך מבלי שילחם ואז גם המחנה השני לא ילחם ואם יראה שנהרג המחנה הראשון אז ידע שההבטחה היתה שינצל ע"י מלחמה ואז ילחם עמו בהמחנה השנית ובודאי שינצח אותו כי דבר ה' לא ישוב ריקם וזה כונת רש"י ז"ל ע"כ שאלתם עמו יהיה המחנה הנשאר לפליטה ע"כ.

איתא בילקוט יעבור נא אדוני לפני עבדו. אמ"ל עשיו ליעקב מבקש אתה שאהא שותף עמך בעולם אמ"ל יעקב יעבור נא אדוני טול עולמך תחלה לרגל הילדים יש לי להעמיד חמיו דכתיב בהם ילדים אשר אין בהם כל מום ע"כ. פי' הרב אסה"מ ז"ל דהדבר תמוה דמה השיב יעקב על שאלת עשיו. וביאר עם הדין דק"ל דאסור לעשות שותפות עם הגוי שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בע"ז שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיד. וכתבו הפוס' דבזמן הזה דאינם עובדים ע"ז ממש ומאמינים בהש"ת שרי עיק מור"ם בא"ח סי' קנ"ו. ואיתא בסנהדרין דף צ"ג ע"ב ע"פ והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים שנסתרסה ע"ז בימיהם ופרש"י שנודע לכל שאין בע"ז ממש וא"כ כששאל עשיו לעשות שותפות עם יעקב השיב לו יעקב תשובה ניצחת יעבור נא דעתה לא אפשר דיש חשש שישבע בע"ז עד שיבא זמן לרגל הילדים חמיו דאז לא ישאר ע"ז באותו פרק אין קפידא לעשות שות' גוי את"ד ז"ל.

הצילני נא מיד אחי מיד עשיו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים ואתה אמרת הטב איטב עמך. יליד מהו אומרו ואתה אמרת. פי' הרב ע"ה אנג"ל ז"ל בהק' מ"ש בברכות כתיב והנה אנכי עמך וכתיב וירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא. והקשו הראשונים ז"ל דאיך אמר כאן שמא יגרום החטא והרי אמר ר"י שם בברכות כל דיבור ודיבור שיצא מפ"י הקב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר מנ"ל ממש שנא' הרף ממני וכו' ואעשה אותך וכו' ואע"ג דבעי רחמי עליה דמילתא וביטלה אפי"ה אוקמיה בזרעיה ואם כדברי יעקב שע"י דחטא גורם להחזיר הבטחת הטובה אי"כ איך אמר ר"י שהדיבור לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר ואם הוא דן שאינו חוזר לעולם.

יגדל החימא על יעאע"ה איך היה מתירא מעשיו אחיו ופי' הראים ז"ל וז"ל ושמא י"ל דשאני הכא דההבטחה היתה לעצמו ואין בחילופה הכזבת נביא אבל כשההבטחה ע"י נביא אז אפי' על תנאי אינו חוזר משום הכזבת נביא ע"כ. ואף שמלשון הגמרא לא משמע הכי דקאמר כל דיבור וכו' דמשמע דלא שגא אפי"ה יש להשען על דבריו והדרשא תדרש. וז"ש הצילני נא מיד אחי מיד עשיו כי ירא אנכי אותו וכו' וכ"ת למה אני מתירא ממנו הרי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר לזה תירץ ואתה אמרת היטב איטיב עמד אתה דייקא וכיון שאתה אמרת לי להבטחה א"כ אין הכזבת נביא לכן אני מתירא מעשיו אחי ע"כ.

רבנן פי' ג"כ כוונת הפ' וירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ וכו' וכ"ת למה אני מתירא הא כל דבור וכו' אפי' על תנאי אינו חוזר. לזה ת"י שפיר תדע לך שאלהי אבי אברהם וכו' ה' האמר אלי שוב לארצך וכו' וכיון שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוא האמר אלי שוב וכו' לכך אני מתירא שמא יגרזם החטא לפי שאני קטנותי מכל החסדים ונתמעטו זכויותי ע"י החסדים ואפשר לחזור בו דאין הכזבת נביא לכך אני מתירא **רבנן** פי' כונת הפ' לא איש אל ויכזב וכו' שהוא אמר וכו' וק' דהפ' קשה מרישיה לסיפיה אכן עפ"י א"ש וז"א לא איש אל וכו' דכשההבטחה ע"י איש שהוא הנביא אז לא איש אל ויכזב וזהו שסיים וכן אדם ויתנחם ר"ל דלא אפשר שיהיה ההבטחה ע"י בן אדם ויחזור הקב"ה ויתנחם משום שיש הכזבת נביא אבל שהוא אמר ז"ל כשהוא בכבודו אמר והבטיח אז ולא יעשה ודיבר ולא יקימנה כיון שלא יש הכזבת נביא לכן הקב"ה חוזר בו עכ"ל ז"ל.

בא"ר פי' הרב יוש"א ז"ל כוונת הפ' הנו' הצילני נא וכו' כי יהיה וכו' כמ"ש בגמרא פ' אותו ואת בנו דאותו ואת בנו נוהג בין בזכרים בין בנקבות דברי ר"ח וזכ"א נוהג בנקבות ואינו נוהג בזכרים פרש"י ז"ל בנקבות האם ובתה או בנה ואינו נוהג בזכרים דאין חוששין לזרע האב ואם שחט האב מותר לשחוט בנו עמו פ"ט דרבנן דתניא יכול יתא אר"ב נוהג בין בזכרים בין בנקבות ודין הוא חייב כאן וחייב באם על הבנים. מה אם על הבנים בנקבות ולא זכרים אף אר"ב נוהג בנקבות ולא בזכרים. לא אם אמרת באם על הבנים שכן לא עשה בה מזומן כשאינו מזומן תאמר באר"ב שעשה בו מזומן כאינו מזומן ת"ל אותו אחד ולא ב' אחר שחילק הכתוב זכיתי לדין חייב כאן וחייב באם על הבנים מה אם על הבנים נקבות ולא זכרים אף אר"ב נקבות ולא זכרים וכ"ת אותו משמע זכר הרי הוא בנו מ' שבנו כרוך אחריו יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו ע"כ בגמ'. וכתבו התוס' א"כ ל"ל קרא בשלוח הקן נילף בק"ו מאותו ואת בנו י"ל דאי לאו דחזינון בשלוח הקן דאם דוקא לא הוה דרשינן באר"ב שבנו כרוך אחריו וז"א דיעאע"ה היה מתירא שלא יהרוג אותו עם בניו בטענה דאר"ב אינו נוהג בזכרים וה"ד כי ירא אנכי אותו מת' אותו הכתובה בתו' דמשמע ממנה אחד ולא שנים והיינו ע"כ דנוהג בנקבות ולא בזכרים וא"כ כהאי טענה והכני' וכ"ת גימא אבידה נוהג בזכרים ולא בנקבות לז"ק דהא ליתא והראיה מאם על בנים חז"ק אם על בנים ר"ל דמשם מזכר דוקא נקבות דמה שחייב באם על הבנים נקבות ולא זכרים אף אותו ואת בנו נקבות ולא זכרים לכן אני מבקש ממך הצילני נא א"ר ז"ל.

רבנן פי' כו' ילקוט ז"ל באתה שעה עמד יעאע"ה בתפילה לפני הקב"ה אמר רבשיע כתבת בתו ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד אם יבא רשע זה ויאבד אותי ואת בני ואת אמם כאחד ס"ת שאתה עתיד ליתן בה"ס מי יקרא בו בבקשה ממך הצילני מידו ע"כ. וכדי שנבא לכוננו נקדים מ"ש הפ' ז"ל

אשר יש ויבא יעקב שמא יגרום ויחטא ויזנו חטא הידוע לו שיש בידו אסור ב' אחיות
 וכן אמרו בהדיא במד' שמא בא עליו מכח ב' אחיות. והנה עדין חלא אף לאחר
 שנשא ב' אחיות הבטיח לו הקב"ה בבית לבן אמ"ל שוב אל ארץ וכו' א"כ לפי
 הנסחך מן והנשא וכמ"ש הרא"ם שעל חטא שקודם ההבטחה אין לו לירא. והנראה
 עפ"י מ"ש הרמב"ן ו"ל דמה שנשא ב' אחיות מפני שהיה בחי'ל והמצות משפט אלדי
 הארץ ומשום ה"מ בביאתו לארץ מתה רחל כדי שלא יכנס לארץ בב"א. וא"כ שמיר
 נתיבא יעקב דשמא כיון שרואהו שרצה ליכנס לארץ באיסור ב' אחיות יעמוד עליו
 אז ויהרגהו דעכשיו מתחדש עליו חטא ב' אחיות. והיינו אמרו ויבא יעקב משום
 חטא ב"א וכי"ל לירא מאחר שהבטיחו ה' בבית לבן ואמ"ל שוב לארצך. לוי"א חס'
 שנתירא משום שה' אמ"ל שוב לארצך וכיון שכן מו"מ יש לו לירא מחטא ב' אחיות
 ולא מקודם. ע"ז מ"ש שם בתולין דטעם חגיגה ש"ל דנהג בין בזכרים בין בנקבות
 משום דכתיב אותו בלשון זכר וכתיב בנו מי שכרוך אחריו דמשמע נקבות הילכך
 נהג בין בזכרים בין בנקבות. ואמרי' שם דטעם חגיגה משום דס"ל דחוששין לזרע
 האב ולרבנן דס"ל דאינו נוהג אלא בנקבות דס"ל אין חוששין לזרע האב. ע"ז מ"ש
 בס' פענח רזא דלאה ורחל אחיות מב' נשים זכריות ומצד האם אין להם קורבה כ"א
 מצד האב וק"ל כרבנן דפליגי אחיגה דס"ל דאין חוששין לזרע האב ונמצא דאין
 כאן אסור ב' אחיות כלל ע"כ. נמצא לפי כל האמור ממ"ג נלכד יעקב ברשת עשו
 דאם הלכתא כחגיגה דאיתו ואת בנו נוהג בזכרים ובנקבות משום דחיישינן לזרע האב
 א"כ נהי דאינו יכול להורגם ביום אחד מ"מ נפל בעון ב' אחיות כיון דחיישינן לזרע
 האב אף שהם באו מב' נשים וא"כ הוא הורגו מאסור זה שבידו. ואם הלכה כרבנן
 דאין חוששין לזרע האב דהשתא אין בידו אסור ב' אחיות א"כ ממילא לא יש אסור
 אותו ואת בנו בהריגת יעקב ובניו דכיון דאינו נוהג בזכרים. וז"ל רבש"ע כתבת בת'
 אותו את בנו לא תשחטו ביום אחד וא"כ ממ"ג יש עלי אחריות מעשיו דאם ס"ל כחגיגה
 דחוששין לזרע האב א"כ הרי תופסני בעון אסור ב' אחיות ויהרג אותי בעון זה. ואם
 סובר כרבנן דאין חוששין לזרע האב א"כ לפי' אותו ואת בנו אינו נוהג בזכרים ויבא
 להורגני עם בני כיון דאין אסור א"כ נוהג בי וא"כ ס"ת שאמה עתיד ליתן וכו' כתוב
 דבר אל בני מי יקרא בו משויה הצילני מידו כי אתה אמרת היטב איטיב עמך
 בזכותך ובזכות אבותיך וא"כ אע"ג שאין זכות בידי מ"מ זכות אבות לית ותחון עלי
 בזכות אבותי אתדק דל.

והרב ארץ חמדה ו"ל פי' כונת הכפל היטב איטיב עמך בהק' מ"ש חייב אדם לברך
 על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה. וכתב הרמב"ם בפ"י המשנה דאין
 רע שלא יהיה אחריתו טוב וגם הרעה תתקן לטובה. ולפי' יש טובה מסובבת מטובה
 ויש טובה מסובבת ע"י רעה. וז"ש יעקב חלא אתה הבטחתני שע"י טובה תטיב עמי
 לא ע"י רעה שג"כ אמרית כונתה לטוב וז"ש ואתה אמרת היטב איטיב עמך ע"כ.

וזה רמזו המפ' הי' לקוטים מפרד"ס טוב לאודות לה' מה שעושה עמנו טוב להודות
 לו ולשבחו ולומר כי שמאלני ה' בפעול' ואפי' שהם לפני שעה רעה אצלנו אבל
 האמת דהיא לטובה דמה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך שודאי לטובה הם אבל
 איש בעד לא ידע וכסיל לא יבין את זאת הפעולת והרעה שעשה הי"ת אפי' שבמדות
 לשעים כמו עשב בלא יסורין להשמים עדי' ע"כ.
 וז"כ הפ' חסדי ה' אכיד תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' אפי' רעה בודאי חסדי
 לטובה ע"כ.

והרב מגיע אופן מ"ה פ"ה כו' מ"ש הצילני נא מיד אחי מיד עשה וכו' בהק' מ"ש בחינת אנגדור ישראל לר' רוחות לקבל ד' גליות אות זה מצייה בגלותא עמשון את י"ד בבבל את ה' במדבר אות ו' ביון ה' אתרונה באדום ועין התחיל טעה להתפלל מאחר שאני זכיתי בחיי להשיג ד' אתון קדישין גדלך זה י"ד ירך א"י כפצשיך ו' כנצרתך ה' אתרונה איכ באתי להתחנן אל ה' דייקא אעברה נא שרונה אני לבטל כל הד' גליות הנרמזים במילת נ"א ג' בוכדנצר א' חשורוש הרי בבל ומדי גם נרמז במילת נ"א שר צבא של נבוכדנצר והוא ג' בור א' דן ואז"כ בגלות יון נרמז ג"כ במילת נ"א ג' יקנור אינטיכוס שהם שרי יון. גם גלות אדום נרמז במילת נ"א ג' ירון קיסר איספסיאנוס קיסר. הרי שכל הד' גליות נרמזים במילת נ"א. ועין כל אבות העולם רמזו ענין זה. אברהם אמר הפרד נ"א מעלי יקח נ"א מעם מים. לכן גם יעקב אמר הצילני נ"א מד' גליות הנרמזים במילת נ"א לכן מיד אחי מעשיו ירא אנכי אותי יותר מן הכל פן יבא וכו' א"ד ז"ל.

וזהו רמז הפ' יעבור נא אדוני לפני עבדך רמז לו שיעברו עלינו ד' גליות הנרמזים בתיבת נ"א ואני אתנהלה בגלות עד שישפיע עלינו מנשיב עלמא דחירו וחת לאטיי גי' י' וכ"ת למה כיב לרגל המלאכה אשר לפני עד שיתבררו רפ"ה ניה"ק שהם סוד המלאכה בימי החיל כמ"ש ד"ל וכ"ת למה צריך כיב זמן לבררם לז"א ולרגל הילדים שבני עושים מעשה ילדות ואינם חוזרים בתשובה כי זכו אחישנה עד אשר אבא אל אדוני שיעיר' שאם יעשו תשובה מהרה הנה אנכי שולח להם את אליה כירא.

והנה איתא בפרקי ר"א וז"ל חמשה איתיות מנצפ"ך שנכפלו בתו' כולם יסוד גאולה הם י' בו נגאל אברהם שג' לך לך. גם בו נגאל יצחק לך מעמנו. נ"ן בו נגאל יעקב שנא הצילני נא. פ"א בו נגאלו ישראל שנא פקוד יפקוד. צד"י בו עתיד הקב"ה לנגאל ישראל ע"כ ובוה פ"י הרב דברי מרדכי דף נ"ו כונת הפ' יפרח בימיו צדיק ויהיג' אות צ' שעתידי הקב"ה לנגאל בו לישראל דגאולה האחרונה יפרח בימי מלך המשיח חיצא מחלצי דוד. גם זה שאמר הנביא ותקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך בישראל ר"ל שיצמיח לו אותו האות של הצד"י שעתידי הקב"ה לנגאל בו לישראל ע"כ. אכן לפי לדעת מהו ענין כפל הנונין שניצול יעקב מעשיו. אכן פ"י הרב זר"ב ראשון פ' וירשלח בהק' מ"ש בגמ' מ"מ ל"ג נ"ן באשרי מסני שיש בה מפלתם של שונאי ישראל שנא נפלה וכו' אעפ"כ חזר דוד וסמכה ברוה"ק ע"כ. ויל"ד מתחילה מאי סבר דוד שלא הזכיר נ"ן משום נפילה ולבסוף מה ראת שסמכה באות הסמ"ך. אכן הענין הוא דדוקא בנ"ן אחד יש בה מפלתם אבל סמיכתם של ישראל בב' נונין. ויובן מזה למה סמכה דוד באות סמ"ך דוקא מאמרו סומך ה' ולא באות אחר. והוא שאם תצרף ב' נונין כפוסים ותאמרים יחד נעשה מתנ"ס סמ"ך זהו סומך ה' לכל הנופלים ר"ל שמן הנונין עצמם שיש בהם מפלתם עושה להם סמיכות והיינו מה שיעשה מהם סמ"ך. ולבא אל הענין אפ"ל דודאי בנ"ן אחד מרמז על שפלות ישראל בגלות אדום וכדאיתא במד' והנה אימתי השיבם גזילה נופלת. אימתי זו בבל וכו'. נופלת זו אדום שנא מקול נפלה רעשה הארץ. הרי להדיא שאדום קרוי נפילה וממילא מובן מה שיש מפלתם בגלות אדום באות הנ"ן. אכן בב' נונין יש סמיכתם של ישראל. וכדי להבין נקדים דברי התקונים דף מ"ה וז"ל ת"ת דאילין תרתיין אתון אינן יקריה לקב"ה ממש ובאילין תרתיין נונין בירך יעקב לבנו כד"א וידעו לדוב ות"א וכננו ימא יסגון בגין דהוא דאילין תרתיין נונין עיקרא דעלמא ובאילין אפיך קב"ה לעממא דמתב לא נ"ן לו ובאילין תרתיין נונין עיקר אבינאלך ליצחק דיהיב ליה חולקא ואחסנא עמידה לעלמא

נאיתי דכתיב אם תשקוד לי ולגיני. ועתיד הקב"ה לאתבא אלין נז"ן לאתריהון בדבקדמיתא ועל אילין תרתין נז"ן מתאנחין עממיא יומא ולילי ובעו מישרי תסקופי מילין ומעגישין יתהון על אילין תרתין נז"ן כדכתיב אמרו בלבם גינים יחד ועתיד ה' למפרק יתהון ע"י מלכא משיחא באילין תרתין נז"ן כד"א לפני שמש יז"ן שמו צ"כ הנה מבואר למה הזכיר יעקב ב' הנז"ן בשעה שראה גזירת עשיו על בניו שמסתבבים ובאים מכה קנאתם על ב' הנז"ן דהם יקריה דקוב"ה כמבואר הנז"ן שכל עלילות דברים ועונשים שמענישים אוה"ע את ישראל בא מכה ב' נז"ן הללו לכך הזכיר זכות ב' נז"ן הללו שהם יקריה דקב"ה שיעמדו זכותם לבניו ויחיש להם ישועה בב' הנז"ן הללו כנז"ן שעתיד לגאל אותנו בשני נז"ן הללו. והנה מ"ש דב' הנז"ן הם יקריה דקב"ה נז"ל עפ"י מ"ש הרב מג"ע אופן ס"ח משם מומרי"א מגרמזא ז"ל ב' נז"ן יש באליף ב"ת. נאמן יושב נאמן עומד, הכונה שהקב"ה יושב על כסא כדמות נז"ן כפופה ומלכי מרום עומדים ממעל כעין נז"ן ששוכה שהיא זקופה ע"כ. הרי מבואר שהב' נז"ן מורים על הקב"ה ומרכבתו הקדושה. וא"כ לפי"ז מתישב מה ענין אוה"ע לישראל בשביל אלו הב' נז"ן דכאשר רואים שהקב"ה מיוחד שמו על ישראל מתקנאים בהם ורוצים לגזור גזרות ושמדות כדי שיעברו מהם ב' נז"ן אלו ר"ל ע"י שיחטאו תסתלק השכינה מהם וממילא יוכלו להם אבל הקב"ה אינו מניחם ובכ"ז שגלו שכינה עמהם. ובזה מבואר מ"ש במד' פ' ויחי וידגו לרוב יס"י מסר לו מי ששמו כשם הדג הוא יכניסם לארץ ע"כ. יעו"ש באורך דבריו כי נעמו. באר"א פ"י הרב ארוחת תמיד ז"ל כונת הפ' ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לגדך ויאמר אליו אדני יודע וכו' יעבור בא אדני וכו' דרך רמז מוסר בהק' את הידוע שהיצי"ר עושה כמה אופנים כדי להחטיא את האדם. וז"א ויאמר ר"ל היצי"ר אל השכל נסעה ונלכה אני ואתה בדרך שאני חפץ ולא תפתח לשמא תחטא כי בשעה שאתה מגיע לעבירה אני עומד והולך ואז לא תחטא וכל כונתי שתצא לדבר עבירה ולא תחטא ויהא לך שכר הרבה כמש"ל כל מי שבא דבר עבירה לידו ונצול ממנה נותנים לך שכר כעושה מצוה וז"א ואלכה לגדך ר"ל בשעת העבירה אלך נגדי לך ועי"כ לא תחטא ותקבל שכר. ויאמר השכל אליו אדני שהוא הקב"ה הודיענו דעינא וליבא תרי סרסורי דעבירה ואם יסתכל ויחשוב בעבירה קשה לו לנצל כיון דסרסורים נכנסו המקח נגמר ולכן ציונו השי"ת ולא תתורו וכו' כי ידע בנו דנוחים להתפתות אם נראה ונחשוב בעבירה. וז"א אדני יודע כי הילדים שהם ישראל רכים ולכן צונו ואיני יכול לשמוע לך. ואז חוזר יצי"ר ואומר לאדם שאם בדרכי תלך תרויח מ"מ שאם לא תחטא נותנים לך שכר כעושה מצוה כאמור ואם לא תוכל לעמוד על עצמך ותחטא מה בכך תביא קרבן ותתכפר ועל המזיד יש לפניך יום כפור. וז"א והצאן וחבקר עלות עלי ר"ל שעולים ע"ג מזבח לכפר עלי ר"ל ע"מ שאני מפתה את הבריות. וז"א עלי ר"ל בשביל פתוי ואם גונדא דילי ידבקום לב"א לחטוא במזיד יש לפניהם יום א' בשנה שהוא יוה"כ, וז"א יום אחד, ואז השכל משיב ומתו ר"ל דשמא ימותו הגוף והנפש קודם שיביאו קרבן ואז כל הצאן שבעולם יעבור בא ויתבטל ולא יועיל כלום וז"א ומתו ר"ל אם ימותו כנז"ן כל הצאן יעבור ולכן בא ר"ל עכשיו אדני שהוא הקב"ה נתן לפני עבדו חקים ומשפטים וז"א אדני לפני עבדו ואני אתנהלה בהם לאטי לרגל המלאכה מלאכת שמים כפי כח הילדים שהם ישראל עד אשר אבא אל אדוני שבשמים שעירה שהוא זמן זעלו מושיעים וכו' ואז יתקיים בנו מקרא שכתוב והפירות את לב וכו' ואז יצי"ר חזר וטוען אני יועץ עליך שתעשה איזה עבירה ותשוב תתן והיא נהפכת למצוה ואינך צריך לא קרבן ולא יוה"כ וז"א אציגה בא וכו' מן העם אשר אתי שחם יתיר

מליצי יושר שהעבירה בהפכת לזכות או משיב השכל למיז אני די לי במצות שלי זבהם אמצא חן בעיני אדני שבשמים. או כשרואה יצחק כן וישב לדרבו ויעקב נסע טוכתה ויסך אלוה בעדו ע"כ.

ויאמר עשיו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך. פי' המפ' דדרך העולם מי שנותן מתנה לחבירו א' מג' פנים או כדי שיהיה קירוב ואהבה ואחזה בינו לבין המקבל, או כדי שיהנה המקבל מפני שהוא עני, או יהיה הנותן עני ויתן מתנה לעשיר כדי שיתן לו כפלים או יותר, ול"א אם בשביל אחזה הלא אחי אתה ואנשים אחרים אנחנו, ואם בשבילי שאחזה יש לי רב, איכ לא נשאר אלא אופן הג' שרוצה להחזיר לך כפלים אני איני רוצה בזה יהי לך אשר לך ע"כ.

באר"א פי' הרב ערבי נחל ז"ל במשז"ל לא תחנם לא תתן לגוים מתנת חנם והק' התוס' מכמה דוכתי שנתנו מתנת לגוים ותי' דבגוי המכירה מותר שהוא בטוח שע"י המתנה יעשה לו הגוי כמה טובות ואין זה כמתנה אלא כמכירה. עוד תי' דאפי' מתנה ממש הא דאסור דוקא בגוי עני שאין לו מה יאכל וע"י מתנה זו הוא מחיהו אבל בגוי עשיר שבלא זאת המתנה יש לו הרבה שרי, והנה מי לנו גוי גדול יותר מעשיו הרשע והוא אוהב גול ובצע מאד דק לא הוטב בעיניו מתנה זו באומרו כי יעקב ודאי לא יעבור על לא תחנם שאסור ליתן לגוי מתנת חנם וחשש שנותן לו המתנה כתי' א' של התוס' ושרוצה ממנו טובות אחרות כנגדה והוא לא חסץ באלה אלא חפץ שיהיה מתנתו בחנם לגמרי ולא יצטרך להטיבו באחריתו ולז"א מי לך כל המתנה וכו' אף שכבר ידע ממוליכי המנחה שאליו הם שלוחים רק שאל אותו הלא אסור לתת מתנת חנם והשיב יעקב לפי תומו למצוא חן וכו' והיינו כתי' א' של התוס' והשיב עשיו אין הדבר כן כי יש לי רב ורשאי אתה ליתן לי כתי' הב' של התוס' ולכן אחי יהי לך אשר לך כי תיבת לך דרז"ל בכ"מ להנאתך ולטובתך ר"ל אם אתה רוצה ליתן לי בשביל הנאתך שאטיב עמך תחזר לך ואיני רוצה בה, או הוצרך יעקב לתרץ דיבורו הראשון ואמר אם נא מצאתי חן בעיניך ר"ל ענין מציאות חן שאמרתי אין כוונתי שתטיב לי אלא כוונתי ולקחת מנחתי מידי זהו כל החן שאדם חשוב כמוך יקבל מתנה ממני כמשז"ל בקידושין ולכן יפה אמר אחיכ למה זה אמצא חן וכו' ונכון קרוב הוא עכ"ד ז"ל.

באר"א פי' בדרך הלציי קצת דידוע שיעקב ועשיו חלקו העולמות יעקב לקח כל עוה"ב ועשיו לקח עוה"ז ולפי"ז יפלא איך נכנס יעקב בגבול עשיו ולקח גם עוה"ז ויפרוץ האיש מאד ויהי לו כל העושר ההוא, ואולם התי' הוא דאדרבא בשביל שלקח עוה"ב ומעות"ז לא לקח כלום מוכרח שיתעשר מאד כי העשיר אין לו עוה"ז כלל כי מרבה גבסים מרבה דאגה וכל ימיו דאגות כמאמר החכם כל הדאגות דאגותיו חוץ מדאגת מסון כי באמת הוא דאגה גדולה מכל הדאגות כי תמיד דואג על מסים וארגוניות שלוקחים ממנו היום מעט ומחר מעט וע"כ לקיחה ולקיחה יש לו צער מיוחד על אבוד דמיו משא"כ העני כל עוד שיש לו לחם ומים אינו טועם טעם דאגה ונהנה מעוה"ה. לכן אחרי אשר יעקב בחר לחלקו עוה"ב הוצרך להתעשר כמ"ש בחו"ה גדול נסיון העושר מנסיון העוני כי נסיון העוני הוא יתייחס למדת"ר ונסיון העושר למדת"ד יע"ש. והנה עשיו היה שונא ליעקב על כי לקח ברכתו וכאשר שמע אחיכ כי פרץ יעקב חוץ מגדר הטבע רצה ליקח מאתו כל העושר ההוא באומרו כי שלו הוא מצד הברכות לכן שלח לו יעקב מתחילה ויהי לי שור וכו' לומר שאין זה מצד הברכות כמ"ש רש"י ז"ל ואין לעשיו חלק בהם אכן עשיו החזיק בסברתו לומר כי הכל שלו ולכן הוקטן בעיניו המנחה הזאת עם שהיא מנחה גדולה מ"מ הוקטן זאת בעיניו מאחר

שהכל שלו ולכן כאשר השיב לו יעקב שמנתה זו למצוא חן השיב לו יש לי רב אחי
ה"ל מה מקום מציאות חן יש ע"י מנחה זו המעוטה הלא יש לי רב אצלך שהכל שלו
כי יהי לך אשר לך ר"ל טול מה שבחרת לעצמך והיינו עוה"ב מה לך לעוה"ז ולזה ת"י
לו יעקב ת"י הנ"ל דאדרבה להעדר עוה"ז מוכרח להיות עשיר להיות כל ימיו בדאגה
וצער על שיקח עשיו מאתו בכל יום מעט מעט ויהיה בכל לקיחה צער חדש משא"כ
כשיקח מאתו הכל בפעם א' יהיה נשאר עני ויהיה נהנה מעוה"ז והוא כבר בחר לחלקו
עוה"ב. ולז"א אל נא תאמר כן לקחת הכל אלא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי
מידי ולקחת לשון עתיד ר"ל הגה העשירות לפני כדי שיהיה לך גם לעתיד מה ליקח
מעט מעט ויהיה בכל לקיחה צער חדש ולא יהיה לי הנאה מעוה"ז לעולם ולעת עתה
קח נא את ברכתי אשר הובאת לך לבד וכל העושר יהיה בידי כדי שתמיד אתה תקח
מעט מעט ואמר כי חנני אלהים ר"ל טעות הוא אצלך שאתה סובר שהעושר יתייחס
למדה"ר אהרבה מדה"ד הוא והוא העדר עוה"ז לכן מוכרחני להיות עשיר ויפצר בו
בדברים אלו ולקח המנחה שהוטב בעיניו שישאר העושר לפני יעקב ויעמוד לעולם כדי
שיקח ממנו עשיו מעט מעט בכל יום. לכן אמ"ל נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ר"ל אם
בשלמא נדור יחד במדינה אחת שפיר דברת שאקח ממך מעט מעט משא"כ עתה שאני דך
בשעיר ואתה דר בא"י א"א זאת לכן נלך בשוה ולך עמי לשעיר או ויאמר אליו אדני יודע
וכו' אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה והבטיחו שיבא לשעיר ררק משתמיט שא"א
לילך עמו בשוה. אז ויאמר עשיו אציגה נא עמך מן העם כי ירא עשיו פן משקר בו
ולא ילך כלל לשעיר ורצה להעמיד אצלו שומרים מאנשיו שלא יניחוהו לילך לארץ
אביו. וזכראות יעקב כי לא יכול לו וכוונתו לקחת הכל ממנו או הוצרך להשיב לו למה
זה אמצא חן בעיני אדוני. ירצה תמהני עליך על גודל הנשיאות חן אשר אני רואה כי
נתת לבך לקחת הכל מאתי ולא ישאר בידי מכל העשירות מאומה כדי שאהנה מעוה"ז
ולא אהיה בדאגה לעולם. תמהני למה אמצא חן גדול כזה בעיניך וז"ש למה זה אמצא
זה דייקא ר"ל שבתחילה אמרתי לך למצוא חן בעיני אדני היינו על לקיחת המנחה לבד
אבל נשיאות חן זה שתקח מאתי את הכל איני חפץ בו כי למה אמצא חן כ"כ בעיניך.
כאמרו לו כן ואז וישב ביים ההוא עשיו כי נתיאש מעושרו של יעקב ויעקב נסע לדרכו
סוכתה את"ד ז"ל.

באר"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במשנ"ל ויאבק איש עמו שהיה שרו של עשיו ובסוף
כתיב ויברך אותו שם שהודה לו על הברכות. ואמרו בזוהר דיעאע"ה לא
רצה להשתמש עתה בברכות והניח אותם לבסוף. וז"ש עשיו יש לי רב ר"ל הנה אנכי
תחת רשות השר שלי ועתה שהוא הודה על הברכות א"כ יהי לך אשר לך ותזכה
בברכותיך וכמו שפירש"י ז"ל כאן הודה לו על הברכות והיינו מסיבת שכבר השר שלו
הודה ויאמר יעקב אל נא כלומר גם שהודית על הברכות אל נא לא עתה אשתמש בהם
אם נא מצאתי וכו' ולקחת וכו' כי הברכות יהיו מונחים לאחרית הימים ע"כ.

באר"א פי' הרב הנז' במשנ"ל והביאו רש"י דפגע כתות של מלאכים והיו דוחפים
אותו ואת אנשיו ואמ"ל של מי אתם וכו' אחיו של יעקב אמ"ל א"כ משלנו
אתם. וז"ש יש לי רב אחי יש לי יתרון ורבו יתירה הוספת לי מסיבת שאתה אחי זה
לי די שניצולתי בעבור שאמרתי אני אחיו של יעקב יהי לך אשר לך. כי די שניצולתי
כאמור שאתה אחי א"ד ז"ל.

מנדה לעשיו אחיו. לתבין ענין המנחה והשינויים והמספר שבה. פי' הרב ארץ חמדה
וז"ל ענין הדורות ששלח יעקב לעשיו כבר כתבו שהיה השעיר ונתן חלק
לסט"א שלא לקטרג ואפי' המספר היו תקיפ ראשם גי' שעיר וכבר מבואר בילק"ר

כִּי בַּפֿ' הָרֵאשֶׁן הָיוּ כֹּלָם בַּחֲמוֹת טַהוּרִים רֵאוּיִים לַהֲקַרְבָּה וְלִזֶּה כָּל הַפֶּסוּק מִסִּיִּם בַּמִּיִּים סְתוּמִים מִשֶּׁאֵיכָּ בַּפֿ' הַשְּׁנִית הַפְּרִים הָיוּ בְּעָלֵי מוֹמִין שְׁאִינֶם רֵאוּיִים לַהֲקַרְבָּה לִכֶּךְ הַצִּיָּגִם בֵּין הַטְּמָאִים. וְהִנֵּה הַטֶּעַם שֶׁמִּסִּיִּים בַּמִּיִּין סְתוּמִים, יָדוּעַ דִּהְיוּ עוֹלָם פְּרוֹץ וּמְגוּלָה מִצַּד צִפּוֹן ע"ש מִצִּפּוֹן תִּפְתַּח הָרַעָה וְלִזֶּה רִוְמוֹת הַבֿ' שֶׁהִיא פְּתוּחָה מִצַּד צִפּוֹן לַעֲתִיד יִסְתֵּם הַבֿ' וְיִהְיֶה מִיָּם סְתוּמָה כִּי רוּחַ הַטּוֹמָאָה יַעֲבֹר מִן הָאָרֶץ וְזֶה מִיָּם סְתוּמָה שֶׁל לַמֶּרְבֶּה הַמִּשְׁרָה. וּמִטֶּעַם זֶה צוּה ה' לִשְׁחֹט אֶת הַקֶּרְבָּנוֹת בַּצִּפּוֹן שְׁעֵי הַפְּרָדוֹ תַּחֲצִינִים וְנַעֲשֶׂה מִסֶּךְ וּכְסוּי לִצַּד צִפּוֹן בַּמִּילּוּא, וְהִנֵּה מִנִּין הַעֲזִים וְהַרְחֵלִים יָדוּעַ שִׁישׁ בַּקְדוּשָׁה עֶשֶׂר סְפִירוֹת עֲלִיוֹנִים מִשְׁפִּיעִים וְכַנְגֵּדן עֶשֶׂר מַקְבִּלִים בְּנֻקְבָּא דְקְדוּשָׁה וְכָל אַחַת כְּלוּלָה מִעֶשֶׂר הֵם מֵאָה. וְלַעֲזוּמָת זֶה הָיוּ הָאֱלִים עֶשְׂרִים מִצַּד עֶשְׂרָה וְעֶשְׂרָה כְּחוֹת הַמַּקְבִּלִים וְהַמִּשְׁפִּיעִים וְרַחֲלִים מֵאֵתִים מִצַּד מֵאָה וּמֵאָה שְׁכ"א כְּלוּלָה מִעֶשֶׂר. וְיָדוּעַ שׁוֹה לַעֲזוּמָת זֶה וְכֵן הוּא ר"ת וס"ת שֶׁל מֵאָה לִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרִים וְכֵן הוּא בַּס"מ וְלִזֶּה הָיוּ ג"כ עֲזִים בַּמִּסְפָּר זֶה מֵאֵתִים לְבַטֵּל כְּחוֹ שֶׁל שְׁעִיר וְהַקֳּדִים עֵדֶר הַעֲזִים לַעֲדֹר הַרְחֵלִים שֶׁהַקְלִיפָה קוֹדֶמֶת לַפְּרִי וְהָאָרֶץ הִיתָה תְּהוֹ וְאֵחָ"כ וְיִהְיֶה אוֹר כִּי הַחוֹשֶׁךְ קוֹדֵם לְאוֹר בַּכ"מ.

וְזִכָּה יִבּוֹאֵר מֵאֵמֶר הַגַּמ' בַּשַּׁבָּת ע"ז ע"ב מ"ט עֲזִי מִסְגֵּן בְּרִישָׁא וְהָדָר אִמְרֵי אִמ"ל כְּבָרִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם דְּבָרִישָׁא חֲשׂוֹבָא וְהָדָר נִהוּרָא. מ"ט הִנֵּי מִכְסִּין וְהִנֵּי מִגְלִין הִנֵּי דַמְכְּסִין מִנִּיהוּ מִכְסִּין וְהִנֵּי דִלָּא מִכְסִּין מִנִּיהוּ מִגְלִין. מ"ט גַּמְלָא זוּטָר גְּנוּבְתִּיה מִשׁוּם דְּאֵכֵל כִּיסִּי. מ"ט תּוֹרָא אֲרִיכָא גְּנוּבְתִּיה מִשׁוּם דְּדִייר בְּאִגְמִי וּבְעִי לִפְרֻכּוּשֵׁי בּוֹקִי ע"כ. נִרְאָה דְּכָל הַשְּׁאֵלָה הִיא עַל מִנְחָה זֶה. בַּתְּחִלָּה שָׁאֵל לוֹ מ"ט שֶׁלַּח לוֹ בַּתְּחִלָּה עֵדֶר הַעֲזִים וְאֵחָ"כ עֵדֶר הַרְחֵלִים לִמָּה לֹא הִלְכוּ עֵדֶר הַרְחֵלִים תְּחִלָּה וְהַשִּׁיב כְּבָרִיתוֹ שֶׁ"ע כִּי חוֹשֶׁךְ קוֹדֵם לְאוֹר וְקְלִיפָה קוֹדֶמֶת לַפְּרִי. שָׁאֵל עוֹד עַל הַשִּׁנּוּי שֶׁבֵּין הַפֶּסוּק הָרֵאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּפֶּסוּק רֵאשׁוֹן מִסִּיִּים בַּמִּיִּים סְתוּמִים וּמִכּוֹסִים וְהַשֵּׁנִי מִסִּיִּים בְּאוֹתִיּוֹת הַמְּגוּלִים וְז"ש מ"ט הִנֵּי מִכְסִּין וְהִנֵּי מִגְלִין, וְהַשִּׁיב דְּאוֹתָם שֶׁבַּפֿ' רֵאשׁוֹן שֶׁהֵם רֵאוּיִים לַקֶּרְבָּן שֶׁהוּא מִכְסָה צַד צִפּוֹן וְלַעֲשׂוֹת מִבֿ' מִיָּם סְתוּמָה שֶׁל לַמֶּרְבֶּה הַמִּשְׁרָה וְזֶהוּ הִנֵּי דַמְכְּסִין מִנִּיהוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צִפּוֹנָה מִכְסִּין. שָׁאֵל עוֹד עַל הַשִּׁנּוּי הַנִּמְצָא בַּפֿ' הַשֵּׁנִי שְׁאוּמֵר גְּמִלִים מִנִּיקוֹת וּבְנִיהֶם ל' וְהָק' בַּמִּדָּ' לִמָּה חָשִׁיב גְּמִלִים וּבְנִיהֶם בַּקְצֵרָה וְלֹא פֶרֶסֶם כָּל אֶחָד לְבַד וְהַשִּׁיב מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָנוּעַ וּמִכּוֹסָה בַּתְּשֻׁמִּישׁוֹ וְכָתִיב כִּסְהוּ. וְז"ש מ"ט גַּמְלָא זוּטָר גְּנוּבְתִּיהָ שֶׁהַפֶּסוּק שֶׁלּוֹ קָצֵר וְלֹא חָשִׁיב בְּנִיהֶם לְבַד. וְהַשִּׁיב כְּתִי' הַמִּדָּ' דְּאֵכֵל כִּיסִּי הֵינּוּ שֶׁתְּשֻׁמִּישׁוֹ מִכּוֹסָה כִּי הַתְּשֻׁמִּישׁ מִכּוֹנָה בַּלִּשׁוֹן חֲכָמִים אֲכִילָה כְּמוֹ אֲכִילָה וּמִתְּנָה פִּיּוֹ. אִי יִתְבָּאֵר בַּמִּשָּׁ בַּמִּדָּ' לִמָּה נָתַן אֶת הָעוֹלָם בְּאִמְצָע אֵלָּא אִמ"ל הוּא רֹאֵה אֶת עֲצָמָךְ כְּאִילוֹ אַתָּה יוֹשֵׁב עַל בֵּימָה וְדָן וְאִנִּי נִדּוֹן לִפְנֵיךְ וְאַתָּה מִתְּמַלֵּא עָלַי רַחֲמִים. וְהַעֲנִין יוֹבֵן בַּמִּשָּׁ הַרְוָאָה גַּמִּל' בַּחֲלוּם מִיתָה נִקְנְסָה עָלָיו וּפְדָאוּהוּ כִּי הַגַּמִּל מַעֲלָה גְרָה וּפֶרֶסָה אֵינּוּ מִפְּרִיס נִמְצָא בַּפֿ' יֵשׁ לוֹ סִי טַהוּרָה וּבְרִגֵל יֵשׁ לוֹ סִי טוֹמָאָה וְלִזֶּה הִיא הַעֲנִין שֶׁנֶּחֱשׂ הַקְּדָמִינִי רַכֵּב עַל הַגַּמִּל, כִּי בְּרִגֵל דָּאֵדָם יֵשׁ אַחִיזָה לַחֲצִצּוֹנִים וְע"ז נִגְע' בַּכֶּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב דֶּשֶׁם יֵשׁ לוֹ אַחִיזָה. הִנֵּי בְּרִכִּי דְרַבְּנָן דְּשִׁלְהִי מִנִּיהוּ וְכֵן אַתָּה שָׁטָן וְנִקְשָׁא לְכַרְעִיהָ מִשֶּׁאֵיכָּ בַּפֿ' אֵין לוֹ אַחִיזָה דֶּשֶׁם סִי טַהוּרָה וְאֵין כְּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֵלָּא בַּפֿ', וְזֶה גֶרֶם הַנֶּחֱשׂ הַקְּדָמוֹנִי שִׁיחָא לְאָדָם סִי טוֹמָאָה בְּרִגֵל וְסִי טַהוּרָה בַּפֿ' וְלִזֶּה רַכֵּב עַל הַגַּמִּל. וְלִזֶּה הַרְוָאָה גַּמִּל' בַּחֲלוּם מִיתָה נִקְנְסָה עָלָיו וּפְדָאוּהוּ כִּי זֶה בַּעֲצָמוֹ הַמּוֹת שֶׁבְּרָא הַקְּב"ה יִצְהָר שִׁישׁ לוֹ אַחִיזָה בְּאָדָם וּרְגִלָּה יוֹרְדוֹת מוֹת ע"ד רְגִלוֹתַי דְּבַר אֵינִישׁ אֵינּוֹן עֲרִבִין לִיה וּפְדָאוּהוּ מִטֶּעַם הַנִּל'. וְזֶה הוּא בַּעֲצָמוֹ סוּד שֶׁל גַּמִּל' שֶׁהַגִּמִּל' וְהַמִּיָּם סִי טַהוּרָה וְר"ת מַעֲלָה גְרָה וְהָל' הוּא סִי טוֹמָאָה כִּי שְׁלֹשִׁים אֵיבָרִים יֵשׁ בְּרִגֵל' כַּמִּשָּׁ בְּאַהֲלוֹת וְע"ז בְּחֹר יַעֲקֹב הַמִּסְפָּר לְשִׁלּוֹחַ ל' גְּמִלִים שֶׁכֵּן הוּא כֵּת טוֹמָאָתָם הַלְמִד' שֶׁל גַּמִּל' מִשֶּׁאֵיכָּ הַגִּמִּל' וְהַמִּיָּם הוּא מַעֲלָה גְרָה סִי טַהוּרָה. וְז"ש מ"ט גַּמְלָא זוּטָר גְּנוּבְתִּיהָ שֶׁהִיא

זמספר מועט רק ל' לז"א משום דאכל כיסי היינו שמעלה גרה באכילתו וכמו כס זנגביל שמורה על אכילה בלתי מסודרת וא"כ הגימ"ל והמ"ם סי' טהרה רק למ"ד סי' טומאה. מ"ט תורא אריכא גטבתיה הקשה לו כיון שהניח השור בפ' השני בין בע"מ מ"ט חוסיף במספרו. גם יש לכוין במ"ש במסרה כאן פרות מלא ובפ' מקץ פרות חסר. אך ידוע מכוונת האר"י ז"ל בפ' עולת תמיד יש לכוין שם הראשון של מ"ב שהוא גי' עול"ת ובוזה יסיר התולע הטמא כחו של עשיו המחריב את הכל ועומד מול תולעת יעקב התולע שהוא בקדושה והוא סוד שור ת"ם העומד בכל בקר להכניע התולע הטמא עכ"ד. וז"ש מרחיקין משור תם חמשים אמה כי כל שבקדושה מספרו נכלל בעשר ושור נכלל בעשר למנין חמשים כי הוא מגבו' של חמשים שב' ועומד בצד שמאל שבמרכבה וע"ז שלח יעקב לעשיו חמשים ראשים ממין זה שכ"א נכלל מעשר גי' שור גי' תול"ע להכניע כחו של תול"ע הטמא הוא כחו של עשיו ע"ש המפלה ולעומת מילוי הוא"ו של שור ושל תול"ע והוא שם אב"ג נחתם כאן פרות במילוי וא"ו. וע"ז השיב משום דדייר באגמא במקום הדין מצד שמאל מקום טיט ורפש ובעי לרכושי בוקי היינו לגרש התולע הטמא. נחזור לעניינינו שכל הענין הוא ענין השעיר לעזאזל שהוא החלק של ס"מ שסותמים פיו לבל יקטרג. ועז"א ויקח מן הבא בידו מנחה. כי הטיל בקלפי ועלה הגורל בידו שהיא השמאלית יד כהה לעזאזל וכן היו ה' עדרים ה' פעמים עזאזל גי' תק"פ עם ה' כוללים כמנין הראשים ששלח א"ד ז"ל.

קטנתי מכל החסדים וכו' פי' הרב כס"ד ז"ל דיעקב היה עניו וטעם הגאון שהיא אסורה משום שאסור להשתמש בשרביטו של מלך. וידוע דמה שהותר לו ב' אחיות הלא העריות אסורות משום אסור להשתמש בשרביטו של מלך. ותי' משום שנקרא אל. וזהו שמשבח את עצמו קטנתי שאני תופס מדת הענוה ותדע למה אני משבח את עצמי משום שעתה הייתי לב' מחנות ר"ל לקחתי ב' אחיות והט' משום שאני אל וא"כ היה ס"ד דמותר להתגאות עכ"ז קטנתי. וז"ש לו עשיו מי אלה לך שאתה עניו וכו' אסור להשתמש וכו' היאך לקחת ב' אחיות ויאמר הילדים שמן הילדים מוכח שלא יש פיסול והט' אשר חנן אלקים את עבדך ר"ל שנקראתי אלהים ולכן הותרו לי. יעש"ב.

זל"ק"ד עפ"י מ"ש תועבת ה' כל גבה לב אי כל דהו או כולה. גם באלה תטמאו בכל אלה אי כולם דוקא אבל באחת שרי אן אפי' באחת מאלה. וז"ש קטנתי מכל ותפסתי אפי' כל דהו אף דהייתי לב' מחנות דגדאה דוקא כל אלה אבל באחת שרי עכ"ז קטנתי. וז"ש עשיו מי אלה לך אלה דייקא שאמר הכי אל תיטמאו בכל אלה וא"כ לך שאתה תופס ענוה וס"ל אפי' כל דהו היאך לקחת ב' אחיות. לז"א הא מטעם אחר אשר חנן אלהים וכו' שנקראתי אלהים ודו"ק.

והרב אלף המגן ז"ל פי' שאמר עלינו לשבח לה' על כל הטובות עאכ"ו כאשר מסייענו על דבר כבוד שמו וידוע משז"ל ענוה גדולה מכולם וז"ש אם זכיתי שקטנתי זו טובה גדולה מכל החסדים וכו' כי ע"י זה מעבירין לו על כל פשעיו וז"ש כי במקלי שמקילין בכבודי עברתי את הירדן שניצולתי מרדת שחת. וגם אמרו ז"ל נוטל חלקו וחלק חברו וז"ש ועתה במקלי הייתי לשתי מחנות. א"נ ע"י התשובה שאני כקטן שנולד וז"ש קטנתי זה חשוב אצלי מכל וכו' כי במקלי שהייתי מקל בכבודך הייתי עתיד לעבור את הירדן לרדת שחת לכן ועתה לשון תשובה הייתי לב' מחנות שודונות כזכיות ע"כ.

ואיתא במד' ז"ל ויאמר המלאך אל יעקב שלחני כי עלה השתר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני ויברך אותו שם מאי ברכו בברכת כהנים. והוא תמוה. פי'

והרב עיר דוד סי' ש"ב וז"ל בהק' מ"ש בחגיגה י' רקיעים הם אחד גקרא מעון שבו
בתות מלה"ש אומרים שירה בלילה וחשות ביום מפני כבוד ישראל שנא' יומם יצוה
ה' חסדו וכו' נראה דהמלאכים אין אומרים שירה ביום כ"א בלילה וק' הא בפרק גיד
הגשה אמרן שלחני כי עלה השחר הגיע זמני לומר שירה ותי' דיש לחלק בין
המלאכים שנבראים בכל יום דאין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ובין המלאכים
כגון גבריאל ומיכאל שאומרים שירה תמיד כן תי' מרחי"א בח"א. וידוע דמיכאל הוא
כהן שעומד ומקריב גשמות הצדיקים על מזבח של מעלה וידוע גמי מ"ש ז"ל גדולים
צדיקים יותר ממלה"ש דצדיקים אומרים השם אחר שני תיבות ומלה"ש אחר ג' תיבות
שנא' קדוש קדוש קדוש ה'. ובגמ' דברכות איתא מיכאל בא' גבריאל בב' ופי' הרב
מ"מ דמיכאל מזכיר ה' אחר תיבה אחת וגבריאל מזכיר ה' אחר ב' תיבות כי מיכאל
נגד א"ת א' שבשם וגבריאל נגד אות ב' שבשם ואליהו בד' אחר כל שם בן ד'. וז"ש
יעקב אחר שאמר לו המלאך שלחני כי עלה השחר והגיע זמנו לומר שירה קשיא
ליעקב קושית מהרש"א הלא המלאכים אינם אומרים שירה כלל ביום כ"א בלילה שנא'
יומם יצוה וכו'. מאי אמרת דקאי על מיכאל שאומר שירה תמיד מנ"ל שאותו מלאך
הוא מיכאל לכן להבין הדבר הזה אמר יעקב לא אשלחך כ"א ברכתני ומן אותה הברכה
יש לי להבין מי אתה. לכן אמר יעקב בתחילה הגידה נא שמך ר"ל אם אתה מיכאל או
גבריאל או שאר מלאך ויאמר לו למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם ומאי ברכו
ברכת כהנים ברכו והוא יברך ה' וישמרך ונמצא היה מזכיר השם אחר תיבה אחת
או ידע בודאי שאותו מלאך מיכאל הוא כי מיכאל באחת ר"ל שמזכיר את ה' אחר
תיבה אחת ומאחר שהוא מיכאל מותר לומר שירה תמיד אפי' ביום כמו שתי' מהרש"א
עכ"ד.

והרב צמ"ד ז"ל פי' המשך הפ' ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי
שרית עם אלהים ועם אנשים ותיכל וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר
למה זה תשאל לשמי. דיל"ד למה אמר כי שרית עם אנשים הלא שם ישראל אינו
מורה אלא ששרה עם אלהים. ועוד למה שאל יעקב על שם המלאך מאי ג"מ בזה. ותו
למה כפל וישאל ויאמר. ועוד למה אמר הגידה נא שמך הול"ל מה שמך, אכן יובן עמ"ש
בברכות ע"פ לא יעקב וכו' לא שיעקר שם יעקב אלא ישראל עיקר ויעקב טפל, ולכן
גם כאן המלאך לא רצה שיעקר שם יעקב אלא ישראל עיקר ויעקב טפל ולכן אמר כי
שרית עם אלהים נגד שם ישראל ועם אנשים כנגד שם יעקב שמורה שיכול על אנשים
והוא עשיו כמ"ש הכי קרא שמו יעקב ויעקבני וכו' לומר שגם שם יעקב ישאר במקומו
לזכר ששרה עם אנשים. וע"ז הקשה לו יעקב ב' קושיות הא' כיון דקורא לו שם
ישראל ע"ש ששרה עם אלהים למ"ל שם יעקב ששרה עם אנשים הא מכ"ש דשם
ישראל נפקא. והב' דא"א לומר דשם ישראל מורה על ששרה עם אלהים שהרי אותו
מלאך עצמו היה שמו ישראל כמ"ש בפר"א פ' ל"ז והרי באותו מלאך לא שייך לפרש
שרה עם אלהים שהרי יעקב נצח אותה. וז"ש וישאל יעקב ויאמר כפל הלשון לומר
דב' שאלות שאל הא' אמ"ל שם יעקב כלל דאחר שמשבחו שבח גדול ששרה עם
אלהים מה צריך לשבחו שבח קטן ששרה עם אנשים. וזהו וישאל יעקב כלו' ששאל
שאלה ע"ש יעקב מה צורך בו. והב' שהרי גם המלאך גקרא ישראל ואינו ע"ש ששרה
עם אלהים וז"ש ויאמר הגידה נא שמך כלו' פירוש שאמרת לי שאני נקי ישראל ע"ש
כי שרית עם אלהים א"א לאומרו דא"כ הגידה נא שמך כלו' אמור פי' זה בשמך לראות
אין שייך בשמך דודאי אין שייך בך וא"כ לדידי גמי אין מובן פי' זה ולמה אמרת כי
שרית עם אלהים. וע"ז השיב לו המלאך למה זה תשאל לשמי ר"ל הנך ב' קושיות חדא

מתרצת חברתה דע"י שהנחתי לך שם יעקב במקומו מתגלה ששם ישראל הוא ע"ש ששרית עם אלהים דאלי"כ למאי אתא שם ישראל הלא כבר הי"ל שם יעקב מיום הולדתו א"ו לדרשא אתא פי שרית עם אלהים אבל לגבי ידידי שאין לי שם אחר אין לומר שהוא לדרשא כי שרית וכו' אלא כך הוא שם העצם שלי לכן הוכרחתי להניח שם יעקב במקומו כדי שעי"ז יתגלה ששם ישראל לדרשא כי שרית שאם הייתי עוקר ונשאר שם ישראל לבד היה נראה שהוא שם העצם ולא בא לשבח, וז"ש למה זה תשאל לשמי דלגבי ידידי לא שייך לומר דאתי לדרשא כי אין לי שם אחר אבל לדידך שיש לך שם אחר בא לדרשא ובוזה יתורצו השתי קושיות הנ"ל ע"כ.

והרב יסוד האמונה דקדק דלמה המלאך לא אמ"ל שלחני קודם עלות השחר, ופי' משום שאז"ל חמה ששקעה בעבורו זרחה בעבורו לכן אמ"ל הוה ס"ל שעדיין יש שהות הרבה לעליית השחר כיון שראה שפתאום עלה השחר אמר שלחני כי לא ידעתי זה מקודם כי עלה השחר פתאום ע"כ.

והרב קול יהדות ז"ל פי' במשול דתחובל בחבירו חייב בה' דברים צער נזק רפוי שבת בושט ונודע שהשמש היא רפואה לצדיקים שנא' זרחה לכם יראי שמי שמש צדקת ומרפא בכנפיה, וז"א שלחני כי עלה השחר ובזרות השמש יהיה לך רפואה ובוזה אחיה פטיר ועטיר ממך וחשיב יעקב לא אשלחך שעדיין הגם שאתרפא ותפטר מהרפוי הרי גשאר עליך ד' דברים ורוצה אני תמורתם בדבה וק"ל.

אלה בני אצר בלהן וועון ועקן, פי' הרה"ק אור"ת ז"ל על הצדיקים שאוצרים מעשים טובים לעוה"ב כמ"ש להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, וידוע דהצדיקים סובלים צרות רבות ויסורין בעוה"ז כדי להגדיל שכרם לעוה"ב, וז"ש אלה בני אצר שהם הצדיקים שאוצרים וכו' כנז' ותולדות שלהם בלהן וכו' ר"ל צרות ויסורין כנז' עכת"ד.

ואמ"ל על האוצרים ממון בעוה"ז שרודפים אחר הממון וסובלין צרות ויסורין ודאגות כידוע וז"ש אלה בני אצר הקוצרים ממון ותולדות שלהם בלהן וכו' שכל המרבה נכסים מרבה דאגה.

אלה אלופי עשיו וכו' פי' הרב אור פ"מ דרך מוסר, אלה הלמודים של עשיו שהוא יצה"ר, אלוף תמנע בתחילה מלמדו לימנע מעשיית הטוב, ואח"כ אלוף עלוה אותיות עולה מלמדו לעשות עול, וגם אם הוא ת"ח מלמדו לימנע מעסק התורה וזהו אלוף ית"ת ר"ת תורת תמימה, ואח"כ אלוף אתליבמה מלמדו לימנע מן התפלה וממאה ברכות בכל יום וזהו אתליבה אותיות מבל"י המא"ה, אלוף אלה מלמדו לרדוף אחר התענוגים אילנות טובות וזהו אלה לשון אילן, אלוף פינן שידבר בפיו לה"ר ושקר וחטפה ושבועת שוא ושקר וכיוצא, אלוף קנז אותיות גז"ק שיוזק לאחרים, אלוף תימן שתמיד מחזיקו במבצר לעשות כאלה, אלוף מגדיאל מלמדו להתרגל ולהתיהר ולהתגאות בעצמו ועי"ז אלוף עידם אותיות עירום שישאר עני מרוד ערום ועריה, אלה אלופי עשיו אלו תלמודים של היצה"ר, אכן אם האדם ידע למושבותם בארץ שסופו למות ולהקבר בארץ אזי אחזתם אותיות איה"ז ת"ם ר"ל אחז מעשה יעקב שנאמר בו ויעקב איש ת"ם ועי"ז הוא עשיו אבי אדום ששולט על עשיו הוא יצה"ר את"ד ז"ל.

ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה, פי' הרב ברכ"ט ז"ל עפ"י מ"ש בקי' ג"נה היא ואמר הוא מקדשת אם הוא אדם חשיב לפי שיחשב לה להנאה כשאדם חשוב מקבל ממנה, וא"כ כאן תחניף יעקב לעשיו ואמ"ל שכך הוא חשוב בעיניו שכשיקבל המתנה ממנו יתהנה הוא כאלו נעשה הדבר בחפץ שיעקב קבל המתנה מעשיו וז"ש לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה ע"כ.

בְּאֵרָא פִּי הַנָּזִי בְּהֶקֶּי מִשְׁזֵל דְּגִי תַפְלוֹת נִתְקְנוּ נֶגֶד גִּי מִקְדָּשִׁים שְׁנַיִם שְׁעָבְרוּ וְאַחַד שִׁיבְנָה בְּבִיא וְאַפְשָׁר בִּי לִבְךָ בְּקִדְשִׁים הַלֵּילָה הַזֶּה אַחֵר הַיּוֹם כִּי נֶאֱבָלִים לַיּוֹם וְלֵילָה מִפְּנֵי שֶׁתַּפְלוֹת נֶגֶד תַּמִּידִין תִּקְנוּ וְכַמוֹ שֶׁתַּפְלוֹת הַתַּחִיל אֲבִרְהָם מִשְׁחָרִית וְסִיִּים יַעֲקֹב בְּעֶרְבִית בְּאַחֲרוֹנָה כֵּן בְּתַמִּידִין הַיּוֹם בְּרֵאשׁוֹנָה וְהַלֵּילָה נִמְשַׁכָּת בְּאַחֲרוֹנָה. וְכֵן גַּמִּי בְּגִלְיוֹת הִלְכוּ אַחֵר זֶה הַסֹּדֶר וְהוּא גִלּוֹת אִי דְמַצְרַיִם נֶגֶד אֲבִרְהָם וְגִלּוֹת בִּי דִיצְחָק. וְהוּא מִכָּח אֲדוֹם וְהַגִּלּוֹת הִגִּי דִיעֲקֹב וְעַכְשָׁי אִמֵּר יַעֲקֹב כֹּאֵן וְאִמְרַת לַעֲבֹדָךְ לִיעֲקֹב מִנְחָה וְהִיא שְׁלוּחָה רַ"ל וְכִי גִלּוֹת בִּי שֶׁהִיא נֶגֶד הַמִּנְחָה הוּא דִיעֲקֹב וְהִיא אֵינִי אֵלָּא שֶׁל יִצְחָק וְאִי אֵין לַעֲשׂוֹי עָלַי בְּלוֹם כִּי חִלְקָךְ בְּגִלּוֹת בִּי, אֲמַנָּם גִּלּוֹת שְׁלִי הוּא אַחֵר גִּלּוֹת דִּיצְחָק. וְזֶה וְהֵנָּה גַּם הוּא אַחֲרֵינוּ רַ"ל אַחֵר מִידַת דְּמִנְחָה. וְכֵן גַּמִּי זֶה אֲכַפְרָה פָּנָיו בְּמִנְחָה הַתּוֹלַכַת לִפְנֵי רַ"ל לִפְנֵי מִדַּתִּי דְּעֶרְבִית. וְכֵן גַּמִּי זֶה וְתַעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו וְהוּא לֵן בְּלֵילָה רַ"ל עֲבָרָה לִפְנֵי מִדַּת יַעֲקֹב שֶׁהִיא עֶרְבִית ע"כ.

בְּאֵרָא פִּי הָרֵב שְׂרָה זֶל בְּהֶקֶּי מִ"ש הָרֵב מִהָרָשׁ פְּרִימוֹ זֶל כִּי מִ"ש חֲזֵל שֶׁהַדּוֹרוֹן הַזֶּה עֲתִיד לַחֲזֹר לְמַשִּׁיחַ הֵיכֵן עַל כָּל פִּירוֹתֵיהֶם מֵאֵן עַד אֲתוֹ זְמַן. וְכֹזֶה פִּי הָרֵב מִהָרָשׁ מִזְרָחִי זֶל כּוֹנֵת הַפִּי יִהְיֶה לָךְ אֲשֶׁר לָךְ וְהַשִּׁיבוּ יַעֲקֹב וְיֹאמַר אֵל נָא רַ"ל אֵין הַגִּבּוֹרִי עֲתָה. וְהֵנָּה זֶה כִּיוֹן יַעֲקֹב שְׂצִיחָה גַם אֵת הַבִּי וְאֵת כּוֹלָם לֵאמֹר כַּדְּבַר הַזֶּה תִּדְבָּרוּן אֵל עֲשׂוּ מֵאֵי כֹי לֵאמֹר אֲדָא כּוֹנֵת יַעֲקֹב לְרַמּוֹז לֹו כִּי הַדּוֹרוֹן הַזֶּה סוּפוֹ לַחֲזֹר לִיעֲקֹב עִם כָּל הַפִּירוֹת וְאֵין יִתְחִיל גְּדוּלָתוֹ דְּבִשְׁוֹה קָם וְכוּ'. וְזֶה עֲתָה כִּי לַעֲבֹדָךְ אֲבָל יִהְיֶה זְמַן שִׁיחִיתָ לִיעֲקֹב וְלֹא יִקְרָא עֲבֹדָךְ וְלִפִּי שְׁעָה מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה לְאֲדוֹנִי אֲבָל בְּאֲתוֹ זְמַן לֹא תִקְרָא עוֹד אֲדוֹנִי אֵלָּא לַעֲשׂוֹי דִּהֵיכֵן שְׁמוֹ הַמַּחְוִי הַמוֹכִיחַ עַל רִשְׁעָתוֹ וְאֵין יִהְיֶה חֲשֹׁבֶן הַדּוֹרוֹן הַזֶּה עִם כָּל הַפִּירוֹת לִפִּי דֵּהֵנָּה גַּם הוּא אַחֲרֵינוּ דְּתַכְף אַחֵר הַשְּׁפֵלָת עֲשׂוֹי תִּהְיֶה קִימָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְלִכּוֹן צִיחָה אֲתָם כַּדְּבַר הַזֶּה דּוֹקָא תִּדְבָּרוּן לִפִּי שְׁאֵין דַּעְתּוֹ לִתֵּת לֹו מִתְּנָה הַחֲלִטִית אֵלָּא דּוֹקָא לִפִּי שְׁעָה זֶה וְתַעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו רַ"ל אֲתָה הַמִּנְחָה לֹא הִיתָה לַעֲשׂוֹי אֵלָּא לִפִּי שְׁעָה ע"כ.

וְאֵנִי אֲתַנְהִלָּה לֵאסִי פִּי הָרֵב מִגֵּ"ע דִּיש ד' קִלִּי עוֹן מִשְׁחִית אִף חִימָה וְהֵם עוֹלִים גִּי אֵלֶף חֲזִי וְעַיִי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁהוּא מַחְבֵּר מִדַּת יוֹם מִדַּת לֵילָה שֶׁהֵם גִּי אֵלֶף י"ט הוּא מַכְנִיעַ כָּחֶם וְהֵם רַמּוֹזִים בִּפִּי אִפְפוּנִי חֲבִלִי מִיֹּת אִף חִימָה מִשְׁחִית. לִזֵּ"א יַעֲקֹב אִמֵּר הַצִּילֵנִי נָא מִיֹּד אֲחִי אֵלֶף חֲזִי שֶׁהֵם ד' קִלִּי אֵלֹו וְלִכּוֹן אִמֵּר אֲחִיכִי וְאֵנִי אֲתַנְהִלָּה לֵאסִי רַ"ל אֵלֶף י"ט שְׁעַיִי שְׁאֵנִי מַחְבֵּר מִדַּת יוֹם מִדַּת לֵילָה אֵנִי מַכְנִיעִם אֲתֵ"ד זֶל. כִּינִי מִי יִתֵּן שֶׁהוּר מִטְמָא לֹא אַחֵד. כּוֹזֶה פִּי רַ"א כְּמִהָרָא פִּאנִיגִיל יִצְ"ו כּוֹנֵת הַפִּי אֲשֶׁר חֲרָפוֹ אוֹיְבִיךָ ה' אֲשֶׁר רִ"ת שְׁשִׁים רַ"ב וְאֵין אֵתִיוֹת חֲרָפוֹ אוֹיְבִיךָ ה' רִ"ת אֲתִי רַ"ל עַיִי הַתּוֹרָה הוּא מַכְנִיעַ אֵלֶף חֲזִי וְכִי הֵם אֵלֹו אֲשֶׁר חֲרָפוֹ עֲקֹבוֹת מִשְׁחִיךְ רִ"ת אִף חִימָה עוֹן מִשְׁחִית אֲ"ד יִצְ"ו.

וְיִקְחָ מִן הַבָּא בִּידוֹ מִנְחָה לַעֲשׂוֹי אֲחִיו. ת"י מִן הַבָּא בִּידוֹ קֶשֶׁה טוֹבָא. פִּי בִס' בְּאִמָּה וְלִכְאוֹ ק"ט כִּיוֹן שִׁיעֲקֹב הִיָּה כַּחוֹ גְּדוֹל אִפִּי לִשְׁרֹו שֶׁל עֲשׂוֹי יִכּוֹל לֹו אִיכָּ לִמָּה יִצְטָרֵךְ לִשְׁלוּחַ מִנְחָה לַעֲשׂוֹי מִיגִיעַ כְּפוֹ אֲשֶׁר טָרַח כּוֹ לַחֲזוֹרֵב בְּיוֹם זְכוֹ, וּבִפְרָט שֶׁהִיָּה מִמוֹנוֹ חֲבִיב עָלָיו כְּמִ"ש שְׁגִשְׁאֵר עַל פָּכִים קִטְנִים אֲכֹן הַעֲנִין הוּא עַפְ"י מֵהַ שְׁפִי הַמֶּלֶךְ בְּכּוֹנֵת אֲבִיגִיל שֶׁאִמְרָה לְדוֹד וְעֲתָה אֲדִנִּי חִי ה' וְחִי נִפְשְׁךָ אֲשֶׁר מִנְעַךְ ה' מִבָּא בְּדַמִּים וְהוֹשַׁע יָדְךָ לָךְ זְכוֹ, רַ"ל הֵן אִמָּת שְׁנִבֵּל חִיִּיב מִיתָה מִיֹּד אֲבָל לֹא נִצָּחָה לֵאשׁוֹר כְּמוֹתֵךְ לִהְיוֹת תּוֹשַׁע יָדְךָ לָךְ רַ"ל שֶׁאִתָּה בְּעֶצְמְךָ תִּנְקוּם נִקְמַתְךָ כִּי בּוֹדָאִי ה' יִרִיב דִּיבְךָ וְיוֹמָת בִּידֵי שָׁמַיִם. וְכֵן כֹּאֵן גַּבִּי יַעֲקֹב עִם לְבֹן אִף שְׁכָל מֵת שְׁעִשָּׂה עִם לְבֹן בְּפִצּוֹל הַמִּקְלוֹת כְּדִי שִׁיולְדוֹ הַצָּאן כְּמוֹתָם הַכֵּל הוּא כְּדִין עֲשֵׂה דַעֲבִיד אֵינִישׁ דִּינָא זְכוֹ, וְכֹאֵן לְבֹן שֶׁהִיָּה מַחֲלִיף מִשְׁכּוֹרָתוֹ עֲשֵׁרֶת מוֹנִים וְדָאִי עֲבִיד דִּינָא לְנַפְשִׁיהָ לְהַצִּיל אֵת

שלו. מ"מ לפי צדקתו של יעקב לעון היה נחשב ח"ו מה שהושע ידו לו ולא סמך על
ה' שהוא יריב ריבו לכן הנה בעתה נתחרט ע"מ שעשה דין לעצמו אף שהיה הדין
עמו לכן נתן דעתו לשלוח המנחה הזו לעשיו כדי שלא יהנה ממה שהושע ידו לו. וזהו
ויקח מן הבא בידו ר"ל על שממון הזה בא בידו שהושע ידו לכן לקח אותו מנחה
לעשיו אחיו אמר ראויים אלו לעשיו אחי ואל אהנה ממעשה ידי.
בא"א פי' עפ"י משו"ל בענין פרו של אליהו שהיה נמשך אחריו ואותו הפר שעלה
לשם הבעל נתקבצו כל נביאי הבעל ת"ן איש ולא יכלו להזיז אותו עד
שאמ"ל אליהו לך עמהם השיב הפר לאליהו אני וחבירי יצאנו מבטן א' ונתגדלנו
במרעה א' הוא יקדש שמו ית' ואני אכעיס את בוראי אמ"ל לך עמהם ואל ימצאו
עלילה כשם ששמו ית' מתקדש ע"י חבירך כך מתקדש על ידך אמ"ל כך אתה יועצני
שבועה שאני זו עד שתמסרני בידך מיד ויקחו את הפר אשר נתן להם מי נתן להם
אליהו וה"ד מלפנו מבהמות ארץ זו פרו של אליהו ע"כ. ובז"ו מ"ש מרע"ה וגם מקננו
ילך עמנו וכו' ר"ל שמקננו ילך מעצמו עמנו ונמשך אחרינו כפרו של אליהו שהיה
נמשך אחריו וע"כ ממנו נקח לעבוד את ה' ע"ד מלפנו וכו' שממנו נקח ראייה לעבוד
את ה'. וכמו כן נאמר כאן כי בעת שבא יעקב לשלוח הבהמות לעשיו בודאי לא רצו
ללכת מחלק יעקב לחלק עשיו והוצרך יעקב לקחת אותם בידו למוסרם שילכו אליו
והבטיח אותם שיתקדש ש"ש על ידם בעת שמנחה ישיבו לימות המשיח כמשו"ל כל
אותם הדרווגות שנתן יעקב לעשיו עתידים אוה"ע להתזירם למשיח לעת"ל כמש"ה מלכי
תרשיש ואיים מנחה ישיבו יביאו לא נאמר אלא ישיבו ובזה לקח אותם ומסרם לעשיו
שיתקדש ש"ש ע"ח לעת"ל. וזהו ויקח מן הבא בידו מנחה לעשיו אחיו שהוצרך לקחת
אותם להביאם בידו כדי לשלחם מנחה לעשיו. ומ"ש עתידים אוה"ע להתזיר אותם
לכאורה ק' שיאריכו ימים כ"כ. אכן ירצה עפ"י מ"ש בלקוטי תו' שמנחה ישיבו ר"ל
שיתקדשו אותיות מנחה לנחמה וזהו מנחה ישיבו/אותיות מנחה לנחמה. וז"ש
עתידים להתזירם לימות המשיח לרמוז לזה שהמנחה ששלח יתהפך לנחמה. ולו"א
ותעבור המנחה על פניו והוא לן כלילה ההוא במחנה כי תכף נעשה מן המנחה
מחנה שהוא לשון מנחה ולעת"ל יעשה ממנה נחמה כמדובר.
בא"א פי' הפך מזה שהוא לא לקח רק מן הבא בידו מעצמם כדרך הבאים אל נח
שמאליהם באו. וכן כאן לא לקח רק מן אלו הבאים בידו מעצמם וידע כי הם
הראויים לשלוח מנחה לעשיו וזהו מן הבא בידו מנחה לעשיו אחיו א"ד ז"ל.
בא"א פי' המפ' ז"ל כונת אומרו ויקח מן הבא בידו מנחה לעשיו אחיו שהוא רמוז
על מים אחרונים שהם חלק לסט"א וזהו מן הבא בידו הם מים אחרונים
מנחה לעשיו אחיו שהוא ראש הסט"א עכ"ד ז"ל. ובזה פי' הרב אדר"א יצ"ו כונת הפ'
ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי וכו' שהנה מענין מים אחרונים תדע ותבין כמה
רוצה הסט"א לינק מן הקדושה שאפי' במים מועטים אלו תקבל ותקח. וכיוצא בזה
ארו"ל על אוה"ע שהם שורש הסט"א שבהמתם של ישראל חשובה עליהם יותר
מנשותיהם והנה כאן ראה יעקב שהוא מביא כ"כ מנחה לעשיו והוא עושה געגועין בזה
ואינו רוצה ליקח באומרו יש לי רב וכו' ולכן אמ"ל יעקב אל נא אל תאמר כן ואין
זה אלא געגועין של הבל דהלא אם ג"א ר"ת בטיילה אחרונה רמוז למים אחרונים
שהם דבר מועט תתרצה בזה ואדרבא בהם מצאתי חן בעיניך שתקבלם במציאות חן
ולא עוד אלא ששם אני צריך לומר לך קח אלא אתה מעצמך ולקחת מנחתי מידי
דייקא ואיך עתה שלחתי לך המנחה ועושה עצמך שאינך חפץ במתנות שלי.
ובזה פי' נ"כ כונת אומרו קח נא את ברכתי בהק' מאמרם בשבת דף כ"ד אמר רב

המנונא שמ"א אורח ארעא למשדי אומצא לכלבא וכמה א"ר מרי משח אודניה
 וחוטרא אבתריה ע"כ. ואפשר דרך רמז על מים אחרונים שהם חלק סט"א שהם נקראים
 כלבי דחציפי. והנה ידוע שמים אחרונים צריך להטיל דבר מועט ולא ישפוך הרבה
 מים. גם ידוע משו"ל שצריך שיהא תכף למים אחרונים ברהמ"ז ולא יפסיק בנתיב.
 ויש אורח ארעא למשדי אומצא רמז למים אחרונים לכלבא לסט"א וכמה השיעור
 שיתן מים אחרונים על ידו אמר רב מרי משח אודניה ר"ל דבר מועט וכל מה שאפשר
 למעט ימעט ואמנם צריך חוטרא אבתריה כי היכי דלא ליתי למסרך ר"ל שצריך לברך
 ברהמ"ז תכף וזהו חוטרא אבתריה רמז לברהמ"ז שמעלה שלה גדולה ונשגבה והיא תכה
 על קדקדן של החיצונים כדי דלא ליתי למיסרך שרואה שנתנו לו וירא ליקח דבר
 שאינו שלו ח"ו. וזהו רמז הפ' קח נ"א ר"ת נ'טילה א'חרונה הם מים אחרונים תקח
 אותם את ברכתי ר"ל סמוך לברכתי כדי שיהא חוטרא אבתרך להכות על קדקדן שלא
 תקח יותר מן השייך לך ח"ו א"ד.

בא"א פי' הרב מאור ושמש ז"ל די"ל למה נקט לשון מנחה ולא לשון מתנה. ונ"ל
 דהנה יש עוד לדקדק בפסוק ויאבק עמו ודרז"ל שהעלו אבק עד כסא הכבוד.
 וי"ל מה הוא האבק. ונ"ל בהק' לפרש הפ' וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו
 וירא וכו' וי"ל מה הוא המורא הגדול לפני ארבע מאות איש אחרי שמצינו במד"ר
 שמחנה יעקב היה רב מאד. גם י"ל מ"ש במד' ששלח לו כולם בעלי מומין וגמ"ש
 שעישרן כ"ז צ"ל מהו הכונה ונ"ל ע"ד מ"ש האר"י ז"ל כי כונת יעקב בזה המנחה
 היה לשלוט כל הגבורות והדינים על עשיו ולמשוך על עצמו החסדים כי מצינו בספרים
 הקדושים שנמצאים ת' עלמין דכסופין בקדושה הם רחמים פשוטים והנה גם את זה לעומת
 זה עשה האלהים נמצא ד' מאות עלמין אשר בהם נאחו עשיו הרשע והלך לקראת יעקב
 סטרה דקדושה ללחום עמו וזהו שנרמז וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו ר"ל
 לקראתו וכנגדו ע"ד האמור את זה לעומת זה. והנה ידוע ששורש הדינים הם ש"ך ופ"ר
 כנודע ולכן רמז לו במנחה זו להשליך כל הדינים על עשיו וכת דיליה כי בפסוק
 ראשון עזים מאתים וכו' נמצא בס"ת שמונת ממין שעולים בגי' ש"ך ובפסוק שני
 גמלים מניקות וכו' נמצאים ז' ממין שעולים גי' פ"ר וכוונתו היה להשליך כל הדינים
 עליו. וזהו שרמז המדרש שהיו בעלי מומין ר"ל שכוון להממין שבסופי תיבות של
 המנחה ומה שעושה אותם הוא רמז לשבר תקיפות של עשיו כי כל הבהמות ששלח לו
 היו מנין הק"ף הם מנין תיבת עישר כמנין שעיר עזאזל לשבר תוקף של עשיו
 כמובן. והנה עוד נמצאים ש"י עולמות בקדושה ונמצא בזהר הק' שאותם ש"י עולמות
 נחלקים לימין ולשמאל היינו ר"ו עולמות כמנין אור לימין וק"ג עולמות לשמאל
 כמנין מנחה. ע"כ אז"ל הוי זהיר בתפילת המנחה מחמת כי אזי מתחילים להתגבר כחות
 הדינים וצריך להמתיקם ויעקב במנחתו היה כונתו לשבר תוקף הדינים שיתולו על
 עשיו וכת דיליה ולהגביר הרחמים על בני ע"כ אמר ויקח מן הבא בידו
 מנחה לעשיו אחיו ר"ל שהק"ג שהם מצד השמאל שעולים במספר מנחה היו
 על עשיו אחיו וזה רמזו חז"ל בדבריהם שהעלו אבק עד כסא הכבוד ר"ל שאב"ק בגי'
 ק"ג העלה אותם עד כסא הכבוד ר"ל שהעלה הדינים לכלול אותם בימין להוריד רחמים
 על בני ועי"ז כפה את עשיו להיות נכנע לפניו ונכנעו הדינים ונעשו רחמים גמורים
 עליו ועל בני את"ד ז"ל.

ויעבור את מעבר יבק. פי' המפ' דאברהם חסד יצחק גבורה יעקב כלול דין ורחמים.
 וזה רמזו בשם יעקב דהיינו נקודות שם אלהים האלף שב"א סגול' הלמ"ד
 בחולם ה"א בחיריק יעלו הנקודות מספר שבעים כנגד הע' של יעקב נשאר מיעקב

שם יבק שהוא מספר הוי"ה אהיה אדני חיבור קובה"ו והוא רחמים גמורים. וז"ש ויעבור את מעבר יבק ר"ל שהגביר הרחמים שבשמו שהוא יבק והניח הע' לבדה. וזוה פ"י כונת הפ' וישכון ישראל בטח ר"ל ישראל שהוא יעקב שכן לבטח כששרה עם המלאך שלא יכול לו והט' בדד עין יעקב ר"ל שהגביר פעולותיו וכוחותיו עד שהניח העי"ן של יעקב בדד והגביר שם יב"ק שהוא רחמים גדולים א"ד ז"ל.

ויותר יעקב לבדו פירש"י שכת פכים קטנים. פ"י אדר"א אשכנזי ז"ל במ"ש בתורת כהנים ע"פ וצוה הכן ופינו את הבית וכי מה מטמא לו א"ת כלי עצו בגדיו ומתכותיו מטבילן הם טהורים ע"מ חסה התו' על פכים קטנים שאין להם טהרה במקוה אם כן חסה התו' על ממון הבזוי ק"ו על נפשות ע"ש. וז"ש ויותר יעקב לבדו ק' לרש"י היאך הכנים עצמו בסכנה גדולה להיות יחיד בלילה ובפרט הת"ח והי"ל ללמוד מן התו' שאמרה בנגעים שחסה על פכים קטנים ק"ו על נפשות. לזה תירץ שכת פכים קטנים ר"ל אותו דין של פכים קטנים שהי"ל ללמוד ק"ו שכת הדין הזה ע"כ.

ויעקב נסע סוכתה וכו' ויבא יעקב שלם. פ"י הרב סמוכים לעד וז"ל ידוע שכל מה שאירע ליעקב רמז לדורות לפי שהאבות סימן לבנים. והנה יעקב נסע סוכתה רמז לבניו שיסעו בגלות מצרים כמו ששיבת סוכה עראי כן הגלות אינו קבע כ"א לזמן קרוב ונסיעה משונה רמז למצרים. אח"כ ויבן לו בית רמז לבניו שיבנו ביהמ"ק. ואח"כ ולמקנהו עשה סוכות רמז שילכו בניו אחר החרבן בגלות כגון גלות בבל. על כן קרא שם המקום סוכות רמז שאחר שיעלו מבבל ויבנו ביהמ"ק יחזרו בסודות ר"ל בגלות. ויש בפ' זה ט"ו תיבות לעוררנו שזה רמז על הגליות שחסר השם כמ"ש כי יד על כס יה. ולאחר גלויות אלו ויבא יעקב שלם רמז שיחזרו לארץ שלם שלא יצאו עוד בגלויות אחרים ואז השם יהיה שלם. לכן לרמזו זה אמרו שלם בתורתו ובממונו ובגופו רמז לישראל שיחזרו מן גלות האחרון שלמים בתורתם שמשגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה ואזי חוזרים לתו' כמ"ש ומלאה הארץ דעה את ה'. שלמים בממונם שנא' תחת הנחשת אביא זהב וכו' שלמים בגופם שיחיו המתים ויתרפאו ממום כמ"ש מחצתי ואני ארפא א"ד ז"ל.

ויבא יעקב שלם. ארו"ל שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו. פ"י הרב אסה"מ ז"ל דג' מלאכים הלכו עם יעקב לשכם והם שג"ב יא"ל מט"ט לתוציא"ל והם ר"ת של"ם וכן איתא בפרקי היכלות דר"י"ש ואלו הג' מלאכים גי' גו"ף ממו"ן תורה וזוה א"ש ויבא יעקב שלם ר"ת הנז' לכן דרשו שלם בגופו ובממונו ובתורתו א"ד ז"ל.

באד"א פ"י הרב הנז' משם הרב מוה"ח מאסטרפולי ז"ל דשל"ם ר"ת ש"בתי ל'בנה מ'אדים דהם כוכבים רעים וכנגדם שלם בגופו נגד ש"בתי שלם בתורתו נגד ל'בנה שלם בממונו נגד מ'אדים. והרב דבש לפי ז"ל מע' ח' אות ד' כתב וחדש שבת מילה מבטל ג' כוכבים אלו ובנס חנוכה היו גוברים אלו הג' וחמש בני חשמונאי בטלים ורמזו בר"ת של"ם ש"בת ל'בנה ע"היא קידוש החדש מ"ילה. וזוה רמז הרב אברהם אבי יצ"ל כונת הפ' במזמור מ"ט אסה למש"ל אוני שהוא ד"ת מ"ילה ש"בת ל'בנה. וזוה למה אירא בימי רע כשעמדה מלכות יון בימי חשמונאים עכ"ד.

באד"א פ"י הרב הנז' יצ"ו כונת ויבא יעקב שלם והוא דר"ל אמרו דכל נה שהיה עם האנחות ס"י לבנים והוא דגם בזה דאמרינן דבזכות ג' דברים שהיו בישראל נגאלו ממצרים. שלא שינו את לשונם דהיינו לה"ק ושלא שינו את שמם כשם הגוים ושלא שינו את מלבושיהם וכן היה ביעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל לא שתעקד וכו' דלכאורה היה נראה דשינה את שמו לזה באו לומר דלא שינה שמו כשם ויעקב קרא לו גלעד ולא כמו לבן הארמי עובד אבי יגר שהדווא. מלבושו

היה נראה דלבש בגדי עשוי ושינה מלבושו לכן אמרו דהיו בגדי כ"ג וקנאנתם בקניית
הבכורה כמ"ש הרב זר"ב ס' תולדות דהם חלק יעקב ובגד ללבוש הוא על כונת זה
ואין כאן שינוי ותמורה. וזה תרמו ויבא יעקב של"ם ר"ת ש"מו לישנו מלבושו ולא
שינה בהגי תלתא והוא סימן טוב לצאת בני ישראל מארץ מצרים ע"כ.

בא"א פי' הרב הנז' יצ"ו במשנ"ל ויחן את פני העיר נכנס עם דמדומי חמה וקבע
תחומין לשבת ודא אמרה ששמר יעקב את השבת קודם שניתנה. ואיתא
בתיקונים מ"ח וצריך ב"ג לשנויי בשבת בלבושין בשרגא במאכלין ותוספת מחול על
הקדש וכל המוסף מוסיפין לו נפש יתירה בשבת. וזהו הרמו ויבא יעקב מבח דויחן
את פני העיר דנכנס ע"ש וקבע תחומין גם עשה ככל הצורך לתכין לשבת של"ם שרגא
לבושין מאכלין ע"כ.

בא"א פי' הרב הנז' יצ"ו במ"ש הרב זרע ברך דצריך לאדם ג' מיני שלימות עם
הקב"ה ועם בני אדם ועם בני ביתו. והנה עונה גדולה בכולם דע"י זוכה
לכל הנז' עם בני ביתו או"ל האי מאן דיכיר אפי' אאנשי ביתיה וכו' ועם ב"א אמרו
בגמ' מקמי פלגא ביקום וע"י הגאון בא לידי מריבה עם בני אדם. עם הקב"ה אמר
דהגאון הוא בעל מום ולא ירצה לגבי הקב"ה. וא"כ ו"ש ויבא יעקב שלם דע"י שאמר
קטונתי שהוא עניו א"כ שלם בגופו דאינו בעל מום וגם שלם בממונו דכל המתגאה בא
לידי עניות שלם בתורתו ולא שכח תלמודו דכל המתגאה תלמודו משתכח את"ד.

בא"א פי' הרב הנז' יצ"ו במשנ"ל דרב יוסף מהמת חולי שכח תלמודו. ואיתא
ברז"ל ע"פ מפר מחשבות ערומים דטרדת המזונות גורם שכחת התורה.
ול"א שלם בגופו דל מהכא שום חולי שלם בממונו אין עניות במקום עשירות ולא
יש לו טרדת מזונות אדרבה תיקון מטבעות להוצאה וזהו סיבה דשלם בתורתו שלא
שכח תלמודו א"ד יצ"ו.

ויבא יעקב שלם אמרו בגמ' שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו. ועוד איתא
במד' שלם בבניו וצ"ל מה צריך להודעת זה ועוד למה המתין לאמרו כאן
אחר שבא לסוכות ונשתהה י"ב חדש כמשנ"ל מיד כשבא לסוכות מפרן ארם היל"ל זה
כי בכל אלו היה שלם. פי' הרב צמ"ד ז"ל עפ"י מ"ש רש"י ז"ל שבשביל שאיחר יעקב
נדרו נענש במעשה דינה. והנה היה מקום לומר שיעקב היה פטור מנדרו דאמרו במד'
כך אמר יעקב אם יתקיימו התנאים שאמ"ל להיות עמי אני אקיים את נדרי וכו' וא"כ
אם לא יתקיימו התנאים הוא פטור מנדרו ואפי' באחד מהם שלא יתקיים הוא פטור
שהרי בכל התנאים יחד תלה נדרו. והנה בכלל התנאים היה ונתן לי לחם לאכול שהוא
הממון. ובגד ללבוש שהוא הכהונה כמ"ש הריב"ה ז"ל ובגד ללבוש שנים במסרה הכא
ואידך ללבוש את הבגדים מלמד שיעקב היה צדיק גמור כדאיתא בב"ר אמר הקב"ה
למיכאל אתה עשית את כ"ג שלי בעל מום שהוא צולע על ירכו חייך שאתה צריך להיות
כ"ג למעלה במקומו זה שנא' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש שתקיים לי הכהונה
שקניתי מעשיו שהעבודה היתה בבכורות ע"כ. ושבתי בשלום אל בית אבי כמ"ש רש"י
מן החטא שלא ילמד מדרכי לבן ובכל זה שלא ישכח תלמודו. והיה ה' לי לאלהים
כמ"ש רש"י שיחול שמו עלי מתחילה ועד סוף שלא ימצא פיסול בבני. ואלו הד'
תנאים היה אפ"ל שלא נתקיימו בו כי מתחילה עמד אליפז בדרך ונטל כל אשר לו
וכשהיה בבית לבן החליף את משכורתו. עשרת מונים וכשבא משם הוצרך ליתן כל אלו
הדורות לעשיו ואפי' אבנים טובות ומרגליות שהיו לו כמ"ש במד' וא"כ לא נתקיים
בו ונתן לי לחם לאכול שהוא ממון. גם בדרך עמד המלאך ועשאו בעל מום שהוא פסול
לכהונה וא"כ לא נתקיים ובגד ללבוש. וגם היה אפ"ל שמחמת טורח הדרך והצער של

אליפו ולבן ועשיו שכח תלמודו ולא נתקיים ושבתי בשלום. וכן היה אפשר שהיה איזה פיסול בבני, ולא נתקיים והיה ה' לי לאלהים וא"כ היה ראוי ליענש על שאיחר גדרו. לזה בא הכ' כאן ואמר ויבא יעקב שלם בגופו ולא אמרה קודם שבא לסוכות משום דאז אין צורך לאומרו כי מה לנו בהודעה זו אבל עכשיו שאירע לו כאן מעשה דינה שהיה עונש ליעקב על שאיחר גדרו הוצרך לומר כל זה כדי שלא יקשה עלינו למה נענש על איחור גדרו והוא פטור ממנו כיון שהגדר על תנאי כל הדברים הנ"ל לזה בא לומר שכל התנאים הנז' נתקיימו שהרי בא שלם בגופו שנתרפא מצלעתו והוא ראוי להיות כ"ג ונתקיים ובגד ללבוש. וגם שלם בממונו ונתקיים ונתן לי לחם לאכול. וגם שלם בתורתו ונתקיים ושבתי בשלום אל בית אבי. וגם שלם בבניו בלי פסול ונתקיים והיה ה' לי לאלהים וא"כ היה הייב חיוב גמור לקיים גדרו כיון שנתקיימו לו כל התנאים הנז' ולכן נענש בענין דינה ולכן אמר בבואו מפדן ארם לרמוז דמקודם בואו מפדן ארם היה שלם אלא שאמרו כאן לפי שכאן אירע מעשה דינה א"ד ז"ל.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד רמז בדרך מוסר שהכונה שלם בגופו שתדיר נראה בעיניו כאלו שלם בגופו ולא יעצרו הגשם וקור וחום ושום מיחוש לעבודת ה' שלם בממונו שהיה מחסרו לצדקה זהו שלימותו כמ"ש מלח ממון חסר. ואחר דשתים אלו גוף וממון שלמים אז יקרא שלם בתורתו דתורה ומצות בהדי הדדי הוא שלמות האמת. עוד אפ"ל במ"ש בספרי המוסר דבבא לאדם עבודת ה' יאזור חיל להתגבר ויחשוב שאלו ידע להרויח באותה שעה סך עצום לא חיש בעיניה וכאבו נעכר הראש וכו' אז ידלג כאיל לקראת גבסים כהיעשה לעבוד ה'. וזהו הרמז שלם בגופו היה מדמה היותר שלם בגופו לעבודת ה' כאלו באותה שעה היה שלם בממונו כמה היה מתגבר להרויח. גם שלם בממונו ירמז שהממון לא יקרא ממון של האדם כ"א מה שמוציא למצות ולמע"ט זהו ממון באמת אבל השאר אפשר ירש אותו שונאו. שלם בתורתו כי בהיות יראתו קודמת הוציא כל חלקי פרד"ס תורתו לאורה בתורתו דייקא חלק בשמתו ע"כ. ותצא דינה בת לאה וכו' פי' החיד"א ז"ל בס' כס"ד דף מ' ע"ב המשך הפ' עד והחריש יעקב עד בואו דרך רמז ומוסר. והוא ותצא דינה אומה הישראלית הנדונית בגלות דינים מדינים על עסקי ממון ועל עסקי נפשות. בת לאה דור אחרון בנים יולדו מאותם אשר נלאו בשמדות וגירושים ובדקי מיתה. אשר ילדה ליעקב שאותם הנדונים ונלאים ילדו אלה לזרע יעקב ביהדות. ועד האידנא אומתנו הישראלית צנועה היתה ומאושרת ואפי' בלעם ראה שאין פתחיהם מכוונים וכו'. אמנם עתה ותצא דינה יצאה מצניעותה לראות בבנות הארץ הם האומות וחשקם להדמות להם בין בהנהגתם בין בלבושם בין בתערובתם. וממיעוט תורה ומיעוט יראת שמים יצאו לחבב עניני הגוים. והת' אמרה כמעשה ארץ מצרים וכו' לא תעשו וכתוב כל רואיהם יכירו וכו' והן בעוה"ר עתה השלמית להשתוות אליהם בכל ובנפשם דיברו לפגום ולקלקל נפשם ולהתחבר אליהם בחברה חיצונית ואומרים שלא יש דבר נגד הדת. אוי ואבוי וכו' הם יודעים הת' ורמוזה לתבחין ובילדי נכרים ישפיקו וכתוב אותי עזבו וכו' לחצוב להם בורות בורות וכו' ונקט ב"פ בורות כי בתחילה סוברים שאינו נגד הדת אך לפי האמת הם בורות נשברים מהסט"א אשר לא יכולו המים תות"ק ולזה לוקים כי עכ"פ עזבו הת' מקור מים חיים וכן חשוקיהם כסף ללמוד בספרים החיצונים אשר חלק משמן חכם והם נמשלו לזונה לצוד נפשם בחיכם ולהדיח ישראל הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם וירא אותה שכם הם אומרים שהם ראים וז"ש לראות בבנות הארץ ואני אומר זו היא סימת עין יחשכו כוכבי נפשם אבל סט"א רוצה אותה. וירא אותה שכם לשון חלק מי שהעוה"ז חלקו בן חמור הסט"א כמ"ש בזהר ע"פ:

ויהי לי שור ותמור נחש הקדמוני. נשיא הארץ המושל בעוזו המה ראו כן ט'מאן. ויקח אתם לוקחים בדברים טובים לישראל ובספרי מינים לצוד נפשם. וישכב אותה הטיל בה זוהמאן. ועוד היא סיבה שתחטא בעריות. וישכב קרי בה וישכב (שין וז"ף בפת"ח) שע"ז פרצו גדר בג"ע. ויענה שלא כדרכה דרך ישראל בני אבות העולם שלשת הרוצים צנועים והן עתה הניחו דרכם הקדוש. ותדבק נפשו בדינה באומה הישראלית הנידונית בגליות בית יעקב זר"ק. ויאהב את הנערה כל הפצם לנער ישראל ממצות ה'. וידבר על לב הנערה מכניס בלבם הבטחות ודברים ושתהיה בחברתם והתכלית הוא לנערה מן המצות שעשתה ולוקחתם הסט"א כי זהו חיותם. וזה טעם אומרם אפי' בהמתם וכו' והוא פלא שיבחרו בהמתם. והטעם אפשר מאחר כי כל חיותם הם גיה"ק לזה דודפים אפי' אחר בהמת ישראל שנעשה בה מצות שביתת שבת ושביעית וכלאים משא"כ בדידתו אפי' בעין אנושי. וז"ש וידבר על לב הנערה שמבקש שימירו ויאמרו להשמידם כדי ליהנות ממצות ותו' שבהם. ויאמר שכם אל חמור אביו מתפללים לסט"א שיהפוך לב ישראל להשתמד לאמר קח לי את הילדה שהיא נקיה מעבירות כילד לאשה שתהא תחת להכנס בדתי. ויעקב גי' ז' הו"ו"ת כנגד חג"ת נה"ם רמו לקבה"ו שמע כי טמא את דינה בתו כיון להכניסם בן' שערי טומאה כי טמא גי' חמשים. ובניו ל"ו צדיקי דלא פחית עלמא היו את מקנהו שהיא התו' בשדה זה תלמוד. והחריש יעקב עד בואם שבכח התו' ומע"ט תכנע הסט"א ויצאו לאור כל גיה"ק ויבדלו החיים ע"כ.

והארץ הנה רחבת ידים לפניכם. פי' הרב בני יצחק ז"ל במ"ש רבינו האר"י ז"ל שדינה נתגלגלה בביתו של רבי חנניה בן תרדיון וכמו שדינה ע"י יציאתה לחוץ עינה אותה שכם בן בתו של ר"ח ע"י שדקדקה בפנימיותה נתנוה בקובה של זונות ואמרו בגמ' שאף היא הצדיקה את דינה. וז"א הנה רחבת ר"בי ח'נניה ב"ן ת'רדיון ור"ל שעתידיה לבא בגלגול כדי לקפר על דינה כמשמעה וז"ש בגמ' הצדיקה את דינה ר"ל את דינה בת יעקב וז"ש השבטים הכוונה יעשה את אחותנו יעשה לשון עתיד ע"כ.

ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם. פי' המפ' עפ"י מה שפי' כוונת הפ' וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו. והוא דאם יהיה לאדם איזה כעס וגמר בדעתו לעשות למי שהכעיס לו איזה רעה ע"י הדיבור יצא הכעס מלבו ויתחזר בו ממחשבתו אשר חשב וז"ק וינחם ה' על הרעה והט' אשר דבר לעשות לעמו שע"י הדיבור נתבטל הכעס ונתנחם הקב"ה.

ויבזהו פי' כוונת הפ' אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה וכו' במדבר הזה יתמו. ר"ל אני ה' דברתי וע"י דבורי נתנחמתי אם לא זאת ר"ל אם לא הייתי מדבר היתה הגזירה קשה זאת אעשה וכו'.

ויבזהו פי' ג"כ כונת הפ' לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם וכו' דלא ראינו שהוא אמר ולא יעשה ר"ל שאמר לעשות רעה לישראל כמ"ש ועתה הניחה לי וכו' ולא יעשה לזה תי' ודיבר ולא יקימנה ר"ל ע"י שדיבר לכן ולא יקימנה כי הדיבור היה במקום המעשה. מעתה ז"א ויענו וכו' במרמה ותדע מהו המרמה שעשו זאת היא וידברו אשר טמא וכו' וע"ז חשבו בני שכם שנתבטל כעסם בדיבור וע"ז לא נזהרו מהם זאת היא המרמה ודו"ק.

באו"א פי' הרב עמודיה שבעה כונת הפ' הגז' ודקדק מהו אומרו הכוונה והלא זונה ממש היא. ועוד מאי לשון מתי מספר. ועוד ק' במד' רז"ל שאמרו וז"ל עכרתם

אותי אמר יעקב צלולה היתה החבית ועכרתם אותה והשיבו שמעון ולוי עכורה היתה החבית וצללנו אותה הכזונה יעשה את אחותנו ע"כ. וק' מהו כונתם ומהו הויכוח הזה ביניהם. עוד ק' במ"ש בכתבי האר"י ז"ל שכ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא מתו כולם בפרק אחד בשביל שהרגו בני יעקב כ"ד אלף משכם וק' שהרי בדין עשו לפי שטימא אחותם וא"כ למה נענשו. אכן תדע שכל דבריהם מיוסדים עפ"י האמת והכל יובן בהק' מ"ש האר"י ז"ל בענין שכם שבא על דינה רע כי שכם בן חמור הוא היה נחש הקדמוני אשר הסית והדיח את חוה ובא עליה והטיל בה זוהמא ולכך נקרא שכם בן חמור החוי מלשון חויא שהוא נחש ועי"ז נתערבו נשמות קדושות בין הקלי' ובבא תרח לעולם היה מצד הרע והיה בו ניצוץ קדוש אברהם שנתערב בו ע"י חטא חוה. והנה תרח חטא ובא על אשתו אמתלאי בימי גידתה והוצרכו שניהם להיות מגולגלים להסיר בהם זוהמת הגידה ובא תרח בגלגול באיוב ואשתו אמתלאי בדינה בת יעקב שנישאת אח"כ לאיוב וסי' גידה נהפכה לדינה והנה על ידי היסודין שבאו על איוב נתמתקו עונותיו והוסרה ממנו זוהמת הגידה שהמשיך על עצמו ודינה לא נטהרה מזוהמתה עד שבא שכם בן חמור החוי ובא עליה ובאותה ביאה שאב ממנה הזוהמה של גידה והרואה והשומע היה סבור שנטמאה דינה ולפי האמת אדרבה עי"ז נטהרה ביותר ששאב ממנה כל זוהמת הגידה שהיא חלק הנחש הקדמוני. וז"ש ותהי גדתה עליו כענין השעיר הנושא עליו עונות ישראל והיא נעשית נקיה וזכרה ושמעון נתגלה לו סוד זה לפיכך לקח אותה לאשה כנודע מדברי רז"ל. והנה גם בשכם היה ניצוץ קדוש בתוכו שנתערב בו ע"י חטא אדם ותהי מוטבע בו בעומק טומאתו והניצוץ הזה שהיה בתוכו היה נשמת ר"ת בן תרדיון ולכן ארו"ל שהשיבוהו בקובה של זונות כנגד מה שנאמר הכזונה יעשה את אחותנו וסיד זה רמז בדברי חמור ושכם שאמרו לבני יעקב והארץ הנה רחבת גו' ר"ב תנניה ב"ן תרדיון ולפיכך אחר שכל שכם את עצמו ונהרג ע"י בני יעקב אז ברת אותו ניצוץ קדוש שבתוכו ונתברר מתוך הטומאה ושב אל הקדושה אל מקורה הראשון ובא אח"ז בר"ת בן תרדיון. ע"כ דברי קדוש האר"י ז"ל. בזי"ז כונת הפ' ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחריש יעקב עד בואם. הכונה עפ"י שלפי האמת לא נטמאה דינה אלא אדרבה ע"י זה נטהרה מזוהמת גידתה אשר היה עליו מקודם ולכן אמר הכתוב ויעקב שמע כי טמא את דינה שמע דייקא ר"ל כאשר שמע יעקב המאורע שמע שהכל אמרו בפיהם שנטמאה דינה כי כולם סברו שנטמאה כי לא באו בסוד ה' וטח מראית עיניהם אבל יעקב בשומעו היה יודע זה לסוד ושמה בלבו ולא היו בניו אתו כדי שיגלה להם זה והחריש יעקב עד בואם ומיד כשבאו גילה להם סוד זה אבל גוף הענין כבר שמעו אותו בהיותם בשדה שכבר נתפרסם בכל הארץ לכן אמר ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל וכו' וק' למה חרה להם אחר שהגיד להם אביהם סוד הענין ובפרט שמעון ולוי שכבר ידעו זה כנז' מהאר"י ז"ל שלכן לקחה שמעון ועוד מהו אימרו בישראל אכן עפ"י יע"ן כי אף שידעו זה הסוד עכ"ז חרה להם והט' כי נבלה עשה בישראל שהם שידעו זה הסוד יודעים שאינו נבלה אבל הנבלה שעשה היא לעיני כל ישראל שיבואו בסוף כמה דורות ויקראו המעשה ולא כל אדם זוכה לידע סוד הדברים ויחשוב את מעשה דינה לנבלה.

ובזה תבין טעם שארז"ל מיטתו של יעאצ"ה היתה שלימה והרי לפי פשט הדברים ענין דינה היתה זנות ממש וא"כ נפגמה מטתו ע"י זה ואיך אמרו שהיתה שלימה. ולפי"ז א"ש אדרבא כדי שתהיה מטתו שלימה בלתי שום סיג הוצרך לבא עליה שכס להסיר זוהמת גידתה. ולכן מסיים הפ' וכן לא יעשה ר"ל למי שלא בא

בסוד ה' ויחשוב זאת לנבלה יחשוב שאין מן הדין שיעשה כן לבת יעקב שהרי היתה מטתו שלימה. וזה ג"כ משה ויענו כו' במרמה וידברו אשר טמא אתותם ובסיוס דבריהם אמרו הכוונה וק' מהו הכוונה הרי זוהי ממש היתה. ועפ"י יובן דמי שלא בא בסוד ה' יחשבה לזונה ולכן אמרו הכוונה ולא זונה ממש ור"ל זונה ולא זונה מי שידע הסוד הם מנוקים מעון זה ומי שלא ידע אצלו נחשבת לזונה. ולפי ששמעון ולוי הם ידעו האמת לכן אמר ויענו במרמה וידברו אשר טמא ר"ל דבר זה היה ברמאות שאמרו אשר טמא דינה שהרי ידעו שבאמת נטהרה בזה אלא שכנגד שכם וחמור היה הדיבור במרמה בחכמה שאם היו מגלים הדבר לא הי"ל שום תביעה עליו ולא היו יכולים להרוג אותו וח"ו נשתקע הניה"ק שהיה בתוכו וע"י שהרגו אותו פרת הניה"ק כנו"ל.

ועתה נבין טעם למה נהרגו כ"ד אלף תלמידי רע"ק כנו"ל שהיו בשביל כ"ד אלף הרוגי שכם הטעם הוא כי מאחר שמעשה שכם היה לטהרה מנידתה ומאת ה' היתה זאת שלא יהיה שום פסולת בבני יעקב והם הרגו כ"ד אלף בשכם לכן נהרגו כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא כי גם רע"ק הי"ל איזה שייכות עם שכם בן חמור כמ"ש האר"י ז"ל שע"כ אמר רע"ק מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור הרמו שהי"ל איזה שייכות עם חמור. ומט"ז היה מיתתם בין פסח לעצרת כי ישראל כשהיו במצרים היו טמאי נדה ובצאתם הוצרכו לספור ז' נקיים כאשר הסופרת מנדתה אלא לפי שכל יום מן ימים העליונים כלול מן הוצרכו לספור ז' פעמים ז' שהם מ"ט יום שבין פסח לעצרת עד מתית ולכן מתו בימים אלו כי כיון שע"י מעשה שכם נטהרה דינה ופסקה זוהמת נדתה ובאו מאז בימי נקיים והם הרגו אותו עם כ"ד אלף בשכם לכן כמידה זו מתו גם כ"ד אלף תלמידי רע"ק שהיו נגד הרוגי שכם והיה מיתתם בימים האלה שהם רומזים על ימי נקיים כדי שידעו הכל טעם מיתתם שהימים האלה גרמו להם. וא"כ לפי"ז נמצא שלא כדן עשו בני יעקב שהרגו אותם ולכן נענשו שנהרגו תלמידי רע"ק. אכן אחר האמת יש להמליץ על שבטי יה שידעו זה הסוד א"כ איך טעו והרגו אותם, אכן יתכן שכונתם היה בשביל הניה"ק שהיו בשכם שהיה בלוע בטומאה וכ"ז שהטומאה מתמעטת והולכת וקדושה מתבררת ויוצאת ועתה בבוא שכם על דינה שאב כל טומאת הנידה שהיה בה וניתוסף על טומאתו וחשבו שבהתגבר הטומאה ח"ו ילוכלך הניה"ק הזה שבתוכו ביותר ולא יהיה לו יכולת לצאת לעולם וזוהי תבין למה לא הרגו אותו מקודם זה אם כוונתם להוציא ניה"ק, אלא מקודם חשבו שיבורר הקדושה מעט מעט עד זמן הקצוב מאתו ית' אבל כאשר ראו שניתוסף בטומאה חששו לזו לכן נתנו לו עצה שימול ויתוקן הניה"ק קצת ע"י המילה ואח"כ ע"י הריגה יתוקן לגמרי כנדע שהריגת הצדיקים כדי להתבטל כל הוזהמה ויתוקן הנפש שלהם תקון גמור, זהו ה"ט הא'. טעם ב' כמש"ל כי לאו כ"ע באים בסוד ה' וחשבו שאחותם דינה תבא ללעג וקלס בין הבריות ולכן באו עליהם והרגו. והנה תראה שטעו בשניהם. לטעם הא' למ"ל להרוג כ"ד אלף לכן נענשו בכ"ד אלף תלמידי רע"ק. ולטעם הב' ג"כ טעו דבשלמא אם לא היו הורגים אותם אף שיש שלא ידע סוד זה וחשבו שהיא זונה מ"מ יש הרבה שיודעים סוד זה וידעו האמת אבל עתה שהרגו אותם גם אלו שידעו סוד זה יטעו שדינה זונה ממש דאל"כ איך הרגו אותם אחר שהיא טובה ויבא ספק גם בלב היודעים. ואף שיהיה להם ללמוד ששמעון ולוי טעו וראויה מדנהרגו כ"ד אלף תלמידי רע"ק ובודאי יתנו אל לבם שהסוד הוא שנטהרה דינה מ"מ כל משך הזמן שלא נהרגו תלמידי רע"ק יבואו האנשים לטעות כי אין לו לאדם כ"א מה שעניו דואת, והנה זה היה הויכוח בין יעקב ובניו אחר שעשו

מעשה אמ"ל אתם עכרתם אותי צלולה היתה החבית ועכרתם אותה אותה ר"ל למה הרגתם שכם וכ"ד אלף אי משום שבא על דינה וטמא אותה אדרבא צלולה היתה החבית ר"ל ע"י שבא עליה שכם בזה נעשית צלולה ששאב ממנה כל הזוהמא ועתה שהרגתם אותם ע"י עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ שהכל יאמרו שסוד זה שקר הוא שאם הוא אמת למה הרגו אותם וא"כ כולי עלמא יאמרו שנטמאה דינה ולכך הרגתם אותם. ואת"ל שהדין עמכם אגלה לכם מה שיקרה אתכם באחרית הימים ע"י הריגה זו ואני מתי מספר וכו' דייק לומר מתי מספר ר"ל הרי אני מוכרת ליתן מתים כמספר הרוגי שכם שימותו כ"ד אלף תלמידי רע"ק ואם האמת אתכם למה יהרגו אלא ודאי רעתכם רבה. ודקדק לומר מספר ולא כמספר לרמוז שמתו בזמן מספר של ישראל שמונים בכל שנה. גם אמר ואני ולא ואני לשון רבים לרמוז למ"ש האר"י ז"ל ע"פ מידי אבי"ר יעקב"ב שהם אותיות רב"י עקיב"א שהוא גיצוץ יעקב. לכן אמר ואני דייקא כי אני הוא רע"ק שיעמוד אח"י וכ"ד אלף תלמידים שיהיו לי לי ימותו כולם בזמן מספר בנ"י בין פסח לעצרת שאז יגברו הדינים ונאספו עלי הקלי' והכוני אז ונשמדתי אני וביתי ר"ל אני ותלמידי שנקראים בית כמו בית שמאי. וכאשר שמעו כן ידעו כי רעה גדולה עשו והאמת אתו אבל נתנצלו לומר שלא היה כונתם במרד אלא שטעו במחשבתם לכן אמרו עכורה היתה וצללנו אותה ר"ל מה שהרגנום הוא משום אותו ניה"ק שהיה בשכם שהיה נעכר בתוך הטומאה ששאב לכן הרגנו אותו כדי שיצא טהור וע"י טעינו להרוג גם אנשי שכם. עוד טעינו משום הכוונה וכו' ר"ל ולא זונה ממש שמי שלא ידע סוד זה יאמר שהיא זונה וחשבנו שאנו כדין עשינו ולא ידענו שטעות הוא בידינו שע"כ עתיד הקב"ה ליפרע ממנו שאילו היינו יודעים לא עשינו דב"ז את"ד ז"ל.

והרב אברהם אנכי יצ"ו פי' כונת אומרם וכן לא יעשה משם ח"ר יוסף שאול אשכנזי דלא קאי לאוה"ע אלא לגבי דידתו לבני יעקב. והוא דאם אנו באים להשיב גמולם בראשם כאשר עשה כן יעשה לו לא נוכל לשלם לאיש כמעשהו דאסור לנו לעשות כמעשיהם ולא יש מציאות לעשות להם כפי מידתם וז"ש כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה לגבי דידן לעשות להם לשכב את בתם כפי שעשו הם דהא אסיר לן ולא תעשה כמעשיהם ע"כ. וזה ממש ע"ד מה שפי' הרב יוסף תהלות כונת הפ' בת בבל השדודה אשרי שישלם לך וכו' והוא במשז"ל בפ' הנזקין דהיו אוה"ע קושרים ילדי ישראל בכרעי מטותיהם ועושים צרכיהם ואח"כ היו מגפצים אותם על הסלע והיו מתים ושם קאמר דרמזו בתורה בפסוק גם כל חולי אשר לא כתוב. וז"ש בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך לעשות עמהם רעה ככל אשר עשו בר מהזיא דלקשור ילדיהם וכו' דזה אסור בישראל זולת מה שהיו עושים אח"י שהיו מגפצים ז"תם על הסלע זה איתיה בתשלומין וז"ש אשרי שיאחו וכו' זו דוקא ולא האחרת. ע"כ. ובזה פי' הרב יצחק פרחי ז"ל כונת הפ' לעשות נקמה בגוים וכו' לאסור מלכיהם בויקים וכו' כמו שעשו לישראל כן יתנקם מהם מדה כנגד מדה אכן דוקא לעשות בהם משפט כתוב כמו זו שהיו קושרים הילדים וכו' דזה לא אפשר והט' משום דהדר הוא לכל חסידיו דלישראל אסור א"ד ז"ל.

ולקחת מנחתי בידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים וכו' קח נא את ברכתי וכו' כי חנני אלהים וכי יש לי כל. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד בהק' מ"ש הרב מהר"א נחום ז"ל שחקר דק"ל אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו וא"כ מה יצדק אנוש להקדיש ולעשות צדקה והכל נכסי גבוה כי לה' הארץ ומלואה. ותי' במ"ש ר' לוי כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה וא"כ אחר שמכרך או מודה להקב"ה קנה אותו הדבר

והרי הוא שלו ויכול להקדישו עכ"ל. ובוה פירשו סוגת הפ' לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו ה' והוא פשוט. גם ידוע חקירת המפרשים איך את נהנים מהעוה"ז והלא יעקב ועשיו חלקו העולמות. והתי' הוא כי לה' הארץ ומלואה וע"י הברכה קנו ישראל וא"כ אין לעשיו דו"ד כי קנינו בברכה. וז"ש ולקחת מנחתי מידי ולא תימא מהל שקנה עבד קנה רבו ועוה"ז שלך. לד"א כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים הלא תראה שאדם מקריב ועושה צדקה לחוות בנועם ה' ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. אלא מוכרה הטעם שקבלו ע"י הברכה ונעשה שלו ומאחר שכן אל נתן את פניך לחטוא שאני מעלתי בעוה"ז שהוא שלך כיון שחלקנו העולמות כי גם לי גם לך אינו אלא לה' ואני ברכתי וזכיתי. וזהו שרמז קח נא את ברכתי אפיקיה בהאי לישנא לרמזו ענין הברכה כי קנה הכל ע"י הברכה ואין לעשיו כלום כי חנני אלהים וכי יש לי כל שהטעימני בעוה"ז מעיו עוה"ב כמשו"ל וסתום פניך מלערער שיהכל של הקב"ה וחנוני אלהים ע"י הברכה.

בא"א פי' משם מוהר"ר יהונתן ז"ל סוגת אומרי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים במאי דקו"ל אסור להסתכל בקשת ולבנה ונשיאות כפים של הכהנים וגם אסור להסתכל בפני אדם רשע וז"ש ראיתי פניך כראות פני אלהים דאסור להסתכל בקשת וכיוצא וכן אסור להסתכל בפניך שאתה רשע והשיווי הוא דאסור להסתכל אלא ראיה קלה אמנם הא כדאיתא והא כדאיתא זה שלא ליהנות מהקדושה כ"י. ולהסתכל בפני רשע שלא ימשיך מהסט"א ח"ו ע"כ.

בא"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל סוגת אומרו יש לי רב וכו' קח נא וכו' כי חנני וכו' במשו"ל במד' על פסוק ואוכל מכל גם ברוך יהיה כיון שהזכיר בשר מיד בכה עשיו אמר אני קערה של עדשים האכילני נטל בכורתי אתה שהאכילך בשר עאכ"כ וא"כ בדוק ומנוסה יעקב אצל עשיו שאינו נותן דבר שזה פרוטה עד שיקח כנגדו זהב וכבר נתלמד זה עשיו ממה שעשה עמו יעקב והוא תלמידו של יעקב בדב"ו ויעקב רבו בדב"ו והנה כשראה המנחה השלוחה ושאל ליעקב מי לך כל המנחה. והשיבו יעקב למצוא חן ר"ל כל מה שראית הוא שלוח מנחה ממני וע"כ השיבו עשיו יש לי רב אחי ר"ל שכבר אחי נעשה לי רב בדבר הזה ולימדני שכל פרוטה שהוא מפסיד על אחרים לוקח כנגדה חנוני הנותן וכבר למדתי זה מעדשים שהאכלתני ובשר לאביך ודי לי בזה שאיני רוצה עוד ליהנות משלך ולכן יהי לך אשר לך ולא אקח מכל אשר לך. וע"כ בא יעקב ואמ"ל אל נא ר"ל שעתה אל תירא אם נא מצאתי חן ולקחת וכו' לא תירא שמא אקח ממך איזה דבר יקר הערך והטעם כי חנני אלהים בבכורה שהסכימו בשמים שהיא שלי כמשו"ל קומו השרים אלו מיכאל וגבריאל כתבו שהבכורה ליעקב וגם יש לי כל שהברכות שברכני אבא כלול בתוכם כל טובות העולם וכלום חסר מבית המלך ולא נשאר אצלך דבר טוב עד שאקחנו ממך לכן קח נא את ברכתי ע"כ.

בא"א פי' הרב חנו' מפי השמועה סוגת אומרו יש לי רב וכו' והוא במשו"ל ג' טעמים למה כהו עיניו של יצחק הא' משום שהציץ בשכינה בשעת העקידה. ב' כדי שלא יצא בשוק יאמרו זה אביו של אותו רשע. ג' בשביל שיבוא יעקב ויקח הברכות. והנה עשיו הוה ס"ל דמה שכהו עיניו אביו משום שהציץ בשכינה ולא בשביל שהוא רשע או כדי שיבוא יעקב ויטול הברכות וכשאמ"ל יעקב ראיתי פניך כראות פני אלהים אמר גפל פתא בבירא דאיני יכול לומר דמה שכהו עיניו אבי בשביל שהציץ בשכינה. דהרי יעקב אחי הציץ ולא כהו עיניו כמ"ש כראות פני אלהים ולא נשאר לי לומר כ"א שכהו עיניו בשביל שיבוא יעקב ויטול הברכות דלפחות בחור הרע במיעוטו

דלא יאמרו בשביל שאני רשע כטעם הב' הנז'ל וז"א אחי יהי לך אשר לך ר"ל שאני
 מצדה שהברכות שלך יהיו לבדך ואין לזרים אתך ע"כ.
 וי"אמר עשיו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני
 אדוני. פי' החיד"א ז"ל בראש דוד פ' ראה בהק' מארז"ל בילקוט וז"ל רבינו
 הקדוש אמר לר' אפס כתוב חד אגרת מן שמי למרן מלכא אנטונינוס וכתב מן יהודה
 גשיאה למרן מלכא אנטונינוס נסבה וקרעה אמ"ל כתוב מן יהודה עבדך למרן מלכא
 אנטונינוס אמ"ל מה את מבזה על כבודך אמ"ל מה אנא טב מן סבי לא כך אמר כה אמר
 עבדך יעקב ע"כ. ויל"ד מאי דעתיה דר' אפס לא ידע דישאל בגלות עבדים לאנטונינוס
 ולא עוד אלא כשאמ"ל רבי כתוב כך אמ"ל מה את מבזה וכו' מה זו תמיהא ורבי ג"כ
 שהשיב מה אנא טב מן סבי בלאו הך טעמא נמי תיפוק ליה דבאמת חם עבדים למלך.
 אכן פי' הרב ז"ל בהק' משז"ל שני גוים בבטנך אלו אנטונינוס ורבי. ובאמת יפלא
 דמה זו בשורה לרבקה. אכן יובן במ"ש הראשונים כי רבקה הצדקת ידעה באמת כי חיה
 רעה שרויה בתוך מעיה כופר בעיקר ועמדו צ'ערוותיה במחשבה ובמעשה במחשבה איך
 יצאה כזאת מיצחק וממנה דאיהי ידעה בעצמה שהיא צדקת גדולה ובעלה הוא העולה
 ואם עדיין נשאר זהמא כמו שיצא ישמעאל מהגר ויצחק שהוא קדוש כסף טהור משרה
 סן הו"ל ליצחק ליקת שפחה ולברר הפסולת ויצא הסולת שהוא יעקב ממנה. ואם
 במעשה ויתרוצצו הבנים זה מפרנס וכו' זה רץ זה רץ זה בורח מכאן וזה בורח מכאן
 ותאמר למה זה אנכי ר"ל שהי"ל ליצחק לישא שפחה להבדיל בין קדש לחול. ויאמר
 ה' לה שני גוים וכו' ר"ל ריות גדול יש שגם הרשע יהיה בבטנך שעי"ז יהיה תיקון
 שכל הגרים באים מעשיו וזה לפי שהיה בבטנך וקדושתך שהיה בעיבור וילד ממך זה
 גורם שיבואו גרים לא כן ישמעאל שאינם באים גרים ממנו כמ"ש האר"י ז"ל וא"כ יש
 ריות גדול שיהיה הרשע ג"כ בבטנך וזה לך האות שני גוים בבטנך אלו אנטונינוס ור'
 דר' הוא ניצוץ יעא"ה ור' יהודה הנשיא ר"ת הוא ניצוץ של יעקב אבינו ואנטונינוס
 הוא הטיב שבעשיו ויתגייר ישרת לר' והוא בשורה טובה לרבקה. אמור מעתה דר' אפס
 גדול בתורתך אשר נעשה ראש ישיבה אחר רבינו הקדוש יודע צדיק כי ר' הוא ניצוץ
 יעקב ואנטונינוס הוא ניצוץ הטוב שבעשיו ובא לתקן ונתגייר והיה משרת לר' לכן
 כתב מן יהודה גשיאה וכו' דודאי אנטונינוס לא יקפיד בזה ואדרבא יהיה לו לנחת
 אמנת ר' נסבה וקרעה לפי רוב הענות ואמ"ל ר' אפס מה את מבזה כבודך דכיון דקיסר
 זה אישתני והוא בא לכבודך ולתקן בצד מה אשר עיוות א"כ דל מהכא עול שעבוד
 ונמצאת מבזה כבודך. והשיב רבינו הקדוש דהגם דאנטונינוס הטוב טוב מעשיו ובא
 לתקן מ"מ לאו אירח ארעא שאראת עצמי שאני בהשקט ומנוחה וכבוד יותר מן יעקב
 שסבל צער גדול מעשיו ושוי גפשיה עבדא דכתיב כה אמר עבדך יעקב וז"ש לית אגא
 טב מן סבי וכו'. בזי"ז כונת הפ' הנז' והוא דבס' אמרי נועם כ' דמ"ש עשיו אציגה נא
 עמך וכו' ר"ל שאם יתגייר אחד ממנו תקבלנו תחת כנפי השכינה ע"כ. וכפ"י מה
 שהשיב יעקב למה זה אמצא חן וכו' אינו מתיישב. ואפשר דיעקב רמז לו דודאי אין
 כל חדש דאם יתגיירו מעשיו יקבלום וזה נודע מעת שאמרה רבקה למה זה אנכי
 כמ"ש שהשיב לה ה' דזה תועלת שיהיה עשיו בבטנה שיבואו מבנו גרים וז"ש לו
 למה זה הן הן דברי רבקה שאמרה למה זה ר"ל מעת שנאמר למה זה אנכי כך היה
 הדבר אמצא חן לעתיד בעיני אדוני כלו' בעיני זרעך שיבואו להתגייר וכבר מלתא
 אמורה את"ד ז"ל.

וי"אמר נסעה ונלכה וכו' פי' הרב חזון עובדיה ז"ל במ"ש בע"ז דכ"ה ישראל וגר'
 שניטפל לו בדרך טופלו לימינו ר' ישמעאל אומר בסיף טופלו לימינו במקל

לשמאלו ופרשיו לימינו מחבירו לגוי לימינו של ישראל שאם ירצה הגוי להורגו ישלת ישראל יד ימינו ויאחז בו. סייף דאם היה הגוי חגור סייף טופלו ישראל לימינו כדי שיהא יד שמאל של גוי שהסיף חגור בו לצד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל כדי לאחוז בה. במקל אם היה ביד גוי מקל טופלו ישראל לשמאלו ושתהא יד ימין הגוי שהמקל בה סמוכה לישראל ואם ידים יד ימינו תאחזו שמאלו של ישראל במקל הסמוך לה דאי טופלו לימינו יהא המקל רחוק מידו של ישראל ע"כ. והנה הרמב"ם פרק ב' מה' רוצח פסק כת"ק אבל הטור ביו"ד סי' קנ"ג פסק כר"ש שחילק בין סייף למקל. בזיו"ד דעשיו ס"ל כהרמב"ם שפסק טופלו לימינו ולזה אמ"ל ליעקב נסעה ונלכה ואלכה לנגדך דהיינו שנהיה שוים בהליכה זה כנגד זה וכס' ת"ק שאמר טופלו לימינו. אמנם יעקב ס"ל כהטור דיש חילוק בין סייף למקל אמנם ה"ד בעלמא אבל לגבי עשיו שהוא אומן גדול ומפורסם ברמאות ועל הסתם הא והא מצוי אצלו וא"כ כיצד יעשה אם מניחו לימינו הורגו במקל ואם מניחו לשמאלו הורגו בסיף א"כ אין לזה תקנה אלא שיקדים עשיו והוא יבוא אחריו ולז"א יעבור נא אדוני לפני עבדו שאיני רוצה שתלך עמי לא מצד הימין ולא מצד השמאל, אלא דוקא לפני שתקדים אותי ואני אחריך ואני אתנהלה לאטי דבוה אין שייך שום ערמונות א"ד ו"ל.

עברו לפני וכו' פי' הרב אבק סופרים ז"ל במ"ש הטור ריש ה' ר"ה משם המד' ולקחת לכם ביום הראשון וכו' ראשון הוא וכו' משל למלך וכו' ויתר להם שליש וכו'. זאת היתה כונת יעאע"ה עברו לפני וריות תשימו לרמוז לעשיו בהפסקות אלו שצריך ממנו מחילה על הבכורה והברכה ועל לאה שהיתה לו אבל עשיו לא הבין הפסקות אלו. ולכן אמר מי לך וכו' ר"ל פסקי פסקי או השיב למצוא חן וכו' כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלהים כמו לפייס את אלהינו אנו משחרים פניו לפרקים כדי שכל פרק ימחל בנו' כן העברתי מנחתי לפניך עשויה פרקים ע"כ.

פרשת וישב

וישב יעקב, אמרו במדרש ביקש יעקב לישב בשלח וכו' פי' הרב יושב אהלים ז"ל בהק' תחילה לפרש המשך הפס' ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם וישראל אהב וכו' ויחלום וכו' ויגער בו וכו'. והוא בהק' משו"ל דמחלוקת השבטים ויוסף היל' דהשבטים היו סוברים דיצא מבלל בני נח ודינם כישראל ולכן היו אוכלים מפרכסת דבשחיסת תליא מלתא, ויוסף ס"ל דדין ב"ן יש להם ובמיתה תליא מלתא וכן באומרו תולין עיניהם בבנות הארץ ס"ל ליוסף דדין ב"ן יש להם וקי"ל בב"ן בדיון א' ובעד א' ואפי' קרוב. עוד ידוע מה שתי' על יעאע"ה שלקח ב' אחיות משום שגייסם ותי' זה לא יאמר אלא אי אמרי' דדין ישראל יש להם אי אמרי' דדין ב"ן יש להם מה שייך לומר שגייסם. עוד כ' הרב תנא ז"ל דשליטה זו דדין ישראל יש להם א"כ לא חטא ראובן במעשה בלחה דדינא הוא משא ארם אנוסת אביו וה"ה פלגש אבל אם דין ב"ן יש להם א"כ יעקב קנאה בכיאה וראובן חטא. עוד אמרו בתנא דב"א דבשביל שנשא יעקב את רחל באיסור נמכר יוסף שהוא בא מאיסור ב' אחיות וה"ד לבני נח דבביאה תליא א"כ לאה קדמה שקנאה בכיאה ורחל באיסור שלקחה אח"כ, אבל אי דין ישראל אית לז' א"כ רחל קדמו קדושה ללאה שסבר נמקדשה בשטר העבדה דכישראל בקידו' תליא. עוד אמרו בגמרא במעשה דהורדוס מלכא דאמר מאן דריש מקרב אחיך וכו', בזיו"ד סנת הפ' ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם ר"ל שהדיסם שהביא נוגעת

בכבוד אביהם דכיון דס"ל דדין ב"ן יש להם ולכן הוציא דיבתם שהיו אוכלים מפרכת א"כ תו ליכא למימר תי' על יעאצ"ה שלקח ב' אחיות משום שגייירם וא"כ הדיבה זאת היתה רעה אל אביהם ועכ"ז וישראל אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו בר חכים הוא ליה ויודע לתרץ לו תי' הרמב"ן שהוא נשאם בחו"ל והמצוות הם משפט אלתי תארץ. ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם ואדרבא מן הראוי היה לשונאו כי ג' ד' שונאים וחד מינייהו המעיד יחידי, א"ו מדאבה אותו ש"מ והכרית הלכת כמותו דדין ב"ן יש להם וא"כ מזה נתאמתה הדיבה עליהם משו"ה וישנאו אותו. לכן כשויחלום יוסף חלום אמ"ל אחיו המלוך וכו' ר"ל לפי סברתך דדין ב"ן יש לנו א"כ רחל באה באיסור והוא בא מאיסור ב' אחיות ואינו ראוי למלוכה דבעינן מקרב אחיך וז"ש ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו דהו תרתי דסתרן וממ"נ שקר מדבר דאם החלום אמת שהוא ראוי למלוכה ואין בו איסור דדין ישראל יש להם א"כ איך הוציא דיבה עליהם, ואם הדיבה אמת החלום הוא שקר ומה שלא גער בו אביו באותה שעה משום דס"ל דדין ב"ן יש להם ולתי' ב' אחיות יש לתרץ כנ"ו שהיו בחו"ל. אכן מכיון שהגיד לו חלום השני אחד עשר כוכבים משתחווים אותה שעה גער בו ואמ"ל מה החלום הזה אשר חלמת שהוא הפך סברתך ממש דהרי כיון שהראו לך י"א כוכבים ש"מ דמן השמים הכריעו ויראו בן לא חטא וא"כ ממילא דין ישראל יש להם ושלא כדין הבאת עליהם דיבה ותעדת בהם יחידי לכן ויקנאו בו אחיו ות"ד ז"ל. בזיו כונת המד' הנ"ל דידוע מ"ש בגמ' אין מול לישראל, וכי הרב נח"י שמזל של יעקב מורה שלא ישב בשלוה כל ימיו. בזה א"ש דכשבקש יעקב לישב בשלוה ודאי משום דסבר שדין ישראל יש להם ואף שמזלו מורה שלא ישב בשלוה עכ"ז בקש לישב משום דישאל למעלה מן המול לכן אותה שעה תכף קפץ עליו רוגזו של יוסף דהשתא ראוי לעונש על שהוציא עליהם דיבה שלא כדין. ובזיו"ו הילד איננו ר"ל שנענש על שבא מאיסור ב' אחיות כמ"ש בתנא דב"א א"כ נראה דלא יצאו מכלל ב"ן וליכא למימר שיעקב גיירם ויש עליו איסור שלקחם ולכך נענש שנמכר יוסף א"כ אנה אני בא במעשה בלהה דגם אנכי חטאתי בזה. את"ד ז"ל. באור"א פי' ההיד"א ז"ל בפנ"ד כונת אומרו וישראל אהב וכו' כי בן זקונים הוא לו ות"א בר חכים הוא ליה וז"ל שמעתי מי שפירש במ"ש פ"ק דתענית חכמה מפוארה בכלי מכוער כי החכמה דומה ליון המתקיים בכלי חרס וכאשר המצא ימצא גבר חכם בעיו והוא יפה אף נעים זהו חידוש ורשומו ניכר שיהא נזכר. והנה רז"ל דרשו זקונים שהיה זיו איקונין שלו דומה לו ושכל מה שקיבל משם ועבר מסר לו והני ב' תרי חכים דגהיר לא משכחת לה על הרוב דהחכמים אינם יפים וכך היא המדה חכמה מפוארה בכלי מכוער וז"ש וישראל אהב את יוסף מכל בניו ונ"ט כי בן זקונים זיו איקונין שלו דומה לו ושופריה דיעאצ"ה מעין שופריה דאדה"ר ושמסר לו כל קבלתו בר חכים הוא ליה בשתיים ועלתה לו, היא לו דומה לו שיעאצ"ה מעין שופריה דאדה"ר ואב בחכמה וע"כ חיבה יתירה נודעת לו עכ"ד ז"ל.

וכש"ה והוא נער את בני בלהה יל"ד למה כינה אותו הפ' בשם זה והוא נער. וכן מצינו בתולדותיו כשבירך אותם יעקב אמר יברך את הנערים הלא דבר הוא. פי' הרב זרע בירך ז"ל דכתב הפ' שם זה להיות כמליץ וסניגוריא נגד מדה"ד שקטרגה עליהם לגבי יוסף לכאורא י"ל שהדין עם השבטים שרחקוהו מפני שראו רשעים יוצאים ממנו וביותר שנזדווג עם בני השפחות שגם מהם יצא מי שיעביד אותם ע"ז דמדן נתנו לו מקום לע"ז ומפני כך נתחבר אצלם ולפי"ז יש קטרוג על יוסף לכן המליץ בעדו באומרו והוא נער כמ"ש בס"ד. וכן באפרים ומנשה כשבא יעקב לברכם וגסתלקה שכינה ממנו בשביל יהוא וירבעם שעתידין לצאת מהם לכן המליץ עבורם באומרו

יברך את הנערים. והוא ע"ד מה שפי' הרב גלי רזיא פ' וירא כי לא יקל לו וכו'. והוא דסמא"ל בא למצוא מקום קטרוג על יעקב ולא מצא מאחר שהוא עצמו היה צ"ג עד שתופש ומצא קצת רשעים יוצאים ממנו וזהו וירא כי לא יכול לו לעצמו מאחר שהיה צ"ג לכן ויגע בנף ירכו היינו בבניו שעתידים לצאת ממנו ומתמת כן לא היה מקום לברכה לחול עליו אבל מפני שאין הקב"ה דן את האדם אלא באשר הוא שם כמו שמצינו בישמעאל לכך ויברך אותו שם ר"ל באשר הוא שם שהוא צ"ג וראוי לברכה זת"ד ז"ל. והוא ממש מכון בבני יוסף, דמתחילה נסתלקה ממנו השכינה ואח"כ חזרה עליו במה שהתפלל עליהם לדונם באשר הוא שם. וזהו שדקדק יוסף בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ר"ל באשר הוא שם לעת כסאת ראויים הם לברכה. וז"ש קחם נא אלי ואין נא אלא עכשיו ר"ל דעכשיו ראויים הם לברכה וכן המליץ יעקב באומרו יברך את הנערים נערים דייקא דעכשיו באשר הוא שם נערים הם וראויים הם לברכה ע"ד נער ישראל ואותבהו. ולכן גם כאן ביוסף הליץ הכתוב בעדו באומרו והוא נער ואין לדונו ע"ש העתיד אלא באשר הוא שם זת"ד ז"ל.

באו"א פ' הרב בירך יצחק ז"ל כונת המדרש בקש וכו' במשנ"ל דאע"ה בחר שעבוד מלכיות גם אמרו שהברכות שברך יצחק את יעקב יעבדוך עמים וכו' נתקיימו ביוסף כי היכי דלא יתבטל בירור אברהם כנו'. בז"ו דהנה יעקב לא נח ולא שקט כל ימיו כדכתיב לא שלותי וכו' ועלה בדעתו שתתקיים בו ברכת יעבדוך עמים וממילא שיתבטל בירור אברהם וח"ו יענשו ישראל בגהינם לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף כדי שירד למצרים ותתקיים ביוסף ברכת יעבדוך עמים וישאר שעבוד מלכיות לישראל כמו שבירר אברהם ע"ב.

איתא במד' וישב יעקב הה"ד לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז. לא שלותי מעשיו ולא שקטתי מלבן ולא נחתי מדינה ויבא רוגז בא עלי רוגזו של יוסף ע"ב. להבין קשור בבות אלו זב"ו נראה דכונתו מאחר דלא שלו מעשיו הי"ל להיות שקט מלבן ועכ"ז לא שקט. וכן אחר דלא שקט מלבן הי"ל להיות נח מדינה ועכ"ז לא נח ומאחר דלא נח מדינה היה צריך שלא לבוא עליו רוגזו של יוסף ועכ"ז בא ועליו היו כולנה. פ' הרב מאיר שולטאן ז"ל במ"ש הרב פנ"ד ז"ל ע"פ ויאמר עשיו יש לי רב וכו' במ"ש רש"י ע"פ עם לבן גרתי אינך כדאי לשטא אותי על הברכות שברכני אבי שלא נתקיימו בי ויהי לי שור וכו' אבא אמר מטל וכו' זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ וכאשר ראה שאמר שלא נתקיימו הברכות וגם מעשה חזא שלא הי"ל כ"א מקנה שאינם לא מן השמים וכו' הוא ענה יש לי רב די לי שאני הוא הבכור והברכות הם שלי ע"ב. עו"ן מ"ש הרב זר"ב דכ"ב ע"א וז"ל בקיצור דאיך עשיו מכר הבכורה במעט עדשים זה דבר רחוק מן השכל שאפי' שוטה לא יעשה כן כ"ש עשיו. גם אמרו מכרה כיום מה כוון בזה. ואמינא דכבר קבלה היתה בידם מ"ש הקב"ה לאברהם כי גר יהיה זרעך וכו' ביום ההוא כרת ה' ברית את אברהם לזרעך נתתי את הארץ הרי שהקב"ה נתן את הארץ לזרע אברהם בתנאי וע"מ שמי שיפרע השט"ח מזרעו של כי גר יהיה זרעך הוא ירש את הארץ וגם ידעו שכבר אמר הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע אי"ב מ"ש כי גר יהיה זרעו של יצחק נאמר אבל לא ידענו עדיין אם יעקב או עשיו עד שאמר הקב"ה לרבקה ורב יעבוד צעיר או ידענו שהגזירה היא על בכורו של יצחק שהוא עשיו יעבוד בשעבוד לצעיר וממילא שתתקיים בו ברכת יצחק מטל השמים ומשמני הארץ מאחר שהוא יורש את הארץ כאמור. ובוה מצא יעקב פתח לקצת הבקרה מעשיו והוא דאז"ל דאיתו יום נפטר אאע"ה ומאותו יום צריך הגירות להתחיל כמאז"ל ע"פ כי גר וכו' ואתה תבא אל אבותיך בשלום שהבטיחו שלא יהיה השעבוד

ביום ולכן מיד שמת אאע"ה אמ"ל לעשיו מכרה כיום את בכורתך לי כי מעשיו חל' ולעבוד ומוטל דוקא על הבכור כאמור ולכן הודה לו מיד ואמר הנה אנכי בסיבת תבכורה חולך למות בשעבוד ולמה זה לי בכורה ולכן שלח לומר לו עם לבן גרתי ר"ל שלא תאמר שהטעיתך בבכורה שהרי כל אלו השנים אני יושב לבטח בלי מרות. דע לך כי לא כן הוא אלא עם לבן גרתי בגירות שכבר התחילה מיום מכירת הבכורה. והראיה שלא נעשיתי שר וחשוב. והנה יעקב התפלל הצילני נא מיד אחי וכו' ר"ל שלא יתקיים עכשיו בי ורב יעבוד צעיר ועשיו הרגיש בזה ואמר אחי יש לי רב שמעתה שאין רצונך להשתעבד תחת ידי אי"כ תזרה הבכורה והברכות לי כאמור ובי תתקיים הגזירה של כי גר וכו' ע"כ. עזין מ"ש הרב חזן טוב דע"ו ע"ב וז"ל בקיצור ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב דלמה צ"ל בת לאה אלא שהכתוב מגיד למה נענש בדינה ותירץ זה באמרו בת לאה והענין הוא במשז"ל ע"ס ועיני לאה רבות שכל העולם היו אימרים הגדולה לגדול והיא היתה בוכה עד שבכח תפלתה נשאת ליעקב וז"ל אשר ילדה ליעקב שלא היתה אשתו אלא לעשיו לכן היה ראוי שיתן לו משלו את דינה וישאנה לעשיו ולפי שלא נתנה לכך נענש בה ולקחה החוי נשיא הארץ על שהיתה לחלק עשיו חוי נחש הקדמוני ולכן נאנסה שהיתה משורש לאה שכל דבר חוזר לשורשו הראשון והיה ראוי ליעקב לתתה לעשיו שהיא חלקו ולכן נענש בה ע"כ. עזין מ"ש הרב טירת כסף ז"ל משם רז"ל שבשביל שנשא יעקב ב' אחיות לכן ותצא דינה ונענש בה ע"כ. עזין משז"ל דבאיתה שעה שנאבד יוסף אמר יעקב אוי לי שנשאתי ב' אחיות ע"כ.

הלא מעתה יובן וז"ש לא שלוחי מעשיו שהוא בא עלי בטענת הבכורה ורוצה ליקח אותה ממני כאמור וא"כ צריך שתהיה גזירת הגירות עליו ואין עלי שום גירות אי"כ למה זה לא שקטתי מלבן וישבתי בגירות אצלו הייתי ביום אכלני חורב וכו'. וא"ת שהאמת שאני הוא הבכור שאני טיפה ראשונה כמשז"ל ואם מפני שכבר מכר לי את הבכורה וחללה שאני הבכור והכל יפצה פיהן של עשיו אחי שתובע ממני הבכורה ולכן הוכרחתי להיות בגירות אצל לבן שכבר התחילה הגזירה מיום שנפטר אאע"ה אי"כ למה לא נחתי מדינה ונענשתי בה משום שלא נתתי אותה לו לעשיו לאשה בשביל שהיא בת לאה שהיתה לחלק עשיו מטעם הגדולה לגדול, והלא ממה שהייתי גר בבית לבן ולא שקטתי מלבן מוכח שאני היא הבכור כאמור וא"כ לאה לחלקי ואיני חייב לתת דינה לעשיו ולמה לא נחתי מדינה. וא"ת שמה שנענשתי בדינה הוא מטעם אחר והוא מטעם שבתחילה עבדתי ברחל וכללות ז' שנים של העבודה נתקדשה רחל בשכר העבודה וכשהחליף לבן והכניס את לאה במקום רחל היתה רחל כבר מקודשת ולאה נשאת באיסור אחות אשה ולכן נענשתי בדינה בת לאה שהיא מאיסורי ביאה ולכן לא נחתי מדינה וא"כ למה ויבא ריגו בא עלי ריגו של יוסף מעון שנשאתי ב' אחיות והלא ממה שנענשתי בדינה מוכח שלא באיסור וא"כ למה זה אענש ביוסף בנה של רחל שנשאתה בהיתר כאמור וכי את תפיס חבלא בתרי ראשין שאענש בדינה וביוסף אתמהא אבל האמת שאין זה קושיא שמה שנענש על יוסף היה בשביל שהוציא דבה על אחיו שקורין לאחיהם בני השפחות עבדים ולכן לקה לעבד נמכר יוסף כמשז"ל דבג' דברים שהוציא דבה על אחיו לקה בהם א"ד ז"ל.

בא"א אפ"ל לקע"ד עפ"י דרכו ז"ל במ"ש הרב ארץ חמדה פ' וישלח ע"ס עם לבן גרתי ואי אולינן בתר מחשבה הברכות ראיות לעשיו כי מחשבת יצחק היתה לעשיו אבל אי בתר מעשה אז"ל ראיות הברכות ליעקב כי במעשה בירך יצחק ליעקב. עזין משז"ל דא"א ע"ה לא החזיק בארץ אלא קנה אותה בראייה ואי אולי' בתר מחשבה.

קנה את הארץ וְתוֹ לא אמרי' משנולד יצחק התחיל הגירות כי איי מוחזקת מאבותינו ואי אולי' בתר מעשה אי"כ לא קנה את הארץ והוי שפיר ארץ לא להם ומשנולד יצחק מניגן. ערין משז"ל דאי אולי' בתר מחשבת אי"כ לאה באה באיסור כיון דמחשבת יעקב היתה ברחל וכי אולי' בתר מעשה אי"כ לאה בהיתר ורחל באיסור. ערין משז"ל דהשבתים דנו ליוסף על המחשבה דרעיוניה על משכביה סליקו. בזיו לא שלותי מעשיו דתמיד הוא חושב עלי מחשבות רעות כמ"ש יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה וכו' והוכרחתי לברוח מפניו וכי בשביל הברכות דלפי דעתו דהברכות הם ראיות לו כיון דמחשבת יצחק היתה לו ואוליגן בתר מחשבה. ולפי האמת טעה בדמיונו דבתר מעשה אוליגן מה תאמר דיתכן דהאמת אתו דבתר מחשבה אולי' אי"כ אברהם קנה את הארץ בראיית ואיי מוחזקת וליכא למימר משנולד יצחק מניגן והגירות לא התחיל כי"א מירידתם למצרים אי"כ לפי' היה ראוי שנהיה שקט ושאנן ולא להיות גר בבית לבן כיון שעדיין לא התחילה הגירות ואני רואה דלא שקטתי מלבן אלא הייתי לחורב ביום וכו' אי"כ מוכרח דהגירות התחיל מלידת יצחק ואיי אינה מוחזקת דבתר מעשה אוליגן אי"כ מזה הזכחה דלא צדק בטענתו מה האמר דלעולם בתר מעשה אולי' לכך התחיל הגירות מלידת יצחק ומשז"ל הוכרחתי שלא להיות שקט בבית לבן ועשיו הבל יפצה פיהו, אנכי הרואה דיצא לי תברא ממקום אחר דאי בתר מעשה אולי' אי"כ לאה באה בהיתר דהמעשה היתה בלאה ובניה אינם באים באיסור והיה ראוי להיות נח מדינה כיון שעונש דינה משום שבאה באיסור ב' אחיות ולפי' לאה לא באה באיסור ואי"כ היה ראוי שלא אענש בדינה ואנכי הרואה שלא נחתי מדינה. מה תאמר דלעולם בתר מעשה אוליגן ולכך הוכרחתי להיות גר בבית לבן ועשיו שלא כרין בא עלי ומה שלא נחתי מדינה לא משום שבאה מאיסור ב' אחיות אלא מטעם השני משום שלא מסרתי אותה לעשיו דכיון דבתר מעשה אולי' אי"כ הבכורה לעשיו וראויה לאה להיות לו משום הגדולה לגדול והיה ראוי לתת לו דינה במקום לאה ולכן נענשתי בדינה ולעולם דבתר מעשה אולי' אפי' תברא ממקום אחר דאי"כ יוסף לא חטא במעשה אלא במחשבה ואין עליו עון אשר חטא ומדוע ויבא רוגז זה רוגזי של יוסף כיון דלא חטא במעשה ואנן בתר מעשה אולי' ואי"כ עלי הו' כולנה והוא לא ידע דענין יוסף מאת ה' היתה זאת כמו שהאריכו המפ' למעניהם ודו"ק כי קצרתי.

וישב יעקב רמזו המפ' : אל עפ"י מ"ש בקש יעקב לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף וזהו הרמז וישב יעקב ויבקש יעקב שיבת בישלוח קפץ עליו בלבול יוסף ע"כ פנ"ד.

עוד רמזו דמה שעברו צרות על יעקב הם צרת עשיו ולבן ודינה ויוסף והנה אותיות שניות של אלו הם עולים וישב אות שני יוסף וי"ו אות שני של דינה יו"ד אות שני של עשיו שי"ן אות שני של לבן בי"ת הם אותיות וישב וזהו הרמז בקש יעקב לישב ר"ל שחשב שאין לו צרות כי"א עשיו לבן דינה שאותיות שלהם יש"ב אלא שספץ עליו רוגזו של יוסף שצרת יוסף היא אחרונה וספצה וישבה בראש תיבת וישב והמפ' פי' דיש סגולה כשרואה כלבים סובבים אותו או ישב והם בורחים מעליו. לכן בפי' הקודמת שמנו אלופי עשיו שכולם הם משטינים ליעקב לזה וישב יעקב שעשה סגולה זאת שישב. ובוה פי' כונת הפ' ויסעו ועכו' והי' חתת אלהים. ע"כ שמעתי.

והרב שתי ידות פי' כונת המד' הגז' בקש וכו' אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב וכו' לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף. והוא בהק' מ"ש בתנא דביא דיוסף נמכר בשביל ב' אחיות. ואיתא תי' על ב' אחיות שהאבות החמירו ע"ע

שלא לעבור עה"ת בתחילה אבל באשר שהנישואין של יעקב היו תחילה בהיתר שוב. אינו מחויב לגרש אותה. מכח שעתידיה תורה לאסור כיון שהיה בהיתר. יען את רחל קידש בשכר עבודה כמ"ש אעבודך וכו' ואת לאה קידש בביאה והיה שוגג כי סבור היה. שהיא רחל ולכך אינו חייב לגרש אותה. ודב"ו תלוי במ"ש בגמ' המקדש אשה בשכר שיעשה עמה ח"א מקודשת דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וח"א אינה מקודשת דשכ"י ישנה מתחילה ועד סוף והוי מלוה ואינה מקודשת. וא"כ למ"ד שכירות משתלמת. מתחילה וע"ס א"כ קדושי רחל לא הוו קידושין וא"כ קשה איך יעקב עובר לכתחילה. על ב' אחיות דלאה קדשה בביאה וא"כ רחל נאסרה עליו ואיך נשא את"כ את רחל לכתחילה אלא צ"ל שסובר דאינה לשכירות אלא לבסוף וקדושי רחל קדושין ולא. נשאה בשוגג ואינו מחויב לגרש אותה. ואיתא במפ' דבזה תלוי אי שכר מצות בהאי עלמא איכא אי לא למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף איכא שכר מצות בהאי עלמא. ולמ"ד אינה לשכירות אלא לבסוף שכ"מ בהאי עלמא ליכא וא"כ אינם ראויים צדיקים לישב בשלוה. ובוי"ו אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים שהם מתוקנים לעוה"ב ומבקשים גם עוה"ו דדעת יעקב היה דשכר מצות בהאי עלמא איכא משום דשכירות משתלמת. מתחילה וע"ס וא"כ המקדש בשכר עבודה אינה מקודשת דהוי מלוה וקדושי רחל אינם קידושין וחטא באיסור ב' אחיות לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף שנמכר בעון ב' אחיות את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב זר"ב שגי כונת אומרו ביקש וכו' דמאי דעתו של יעקב שביקש אז לישב בשלוה ועו"א קפץ עליו שטנו של יוסף דמאי מדה כנגד מדה איכא. ועוד לשון שטנו של יוסף צריך הבנה. אכן יובן דהנה כשנמכר יוסף היה יעקב בן ק"ח שנה כמ"ש יעקב לפרעה כבואו לפני פרעה ימי שניו ק"ל שנה ויוסף היה בן י"ז כשנמכר הוסיף כ"ב על ק"ח הרי ק"ל א"כ חשב שכבר פרעו חלקו מן החוב כמה שהיה כל ימיו גרדף ומשם ואילך מוטל על עשיו וישמעאל דס"ל דישמעאל ג"כ נקרא זרע לכן אז ביקש לישב בשלוה דלפי דעתו כבר השלים חלקו מן החוב המוטל עליו לכן לפי סברתו זאת קפץ עליו שטנו של יוסף. הוא דאיתא במד' משום שהיה קורא לאביו שאחיו היו קורין לבני השפחות עבדים לכן לעבד נמכר יוסף משום דבאמת אינם עבדים משום שהיה שם קדושין אפי' בשפחות דודאי לא עשה יעקב ביאתו זנות והשבטים ודאי לא היו מוציאים לעז זה והוא שסיפר לה"ר לכן נענש ומסתמא גם אברהם עשה כן וישמעאל נקרא זרע. לכן לפי סברת יעקב שביקש לישב בשלוה כנו' לכן מדה כנגד מדה נתעורר עליו השטנה שעל יוסף שסיפר לה"ר על אחיו את"ד ז"ל. **ויבא** יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף וכו' ועשה לו כתנת פסים, יל"ד בשביל שהיה מביא דבה לכן אז"ב. גם למה אמר ישראל ולא יעקב. כמ"ש אלה תולדות יעקב. פי' הרב ע"ה אנג'יל ז"ל בהק' מ"ש הרב שערי שמים: דראובן יש לו התנצלות באשר היתה פלגש בלא כתו' וקידושין והו"ל כאנוסת אביר דשריא דשריא למ"ד. אכן ה"ד אם דינם כישראל זבב"ן בביאה תליא מלתא. וידוע מחלוקת השבטים ויוסף דיוסף ס"ל דיגן כב"ן ומפרכסת אסורה ולכך היה מוציא דבה רעה שאוכלים אבר מן החי והשבטים ס"ל דין ישראל ובשחיטה תליא מלתא.

ובזה פי' כונת מד' וישמעאל ראובן ויצחיהו מידם אמר ראובן אני בכור ואין הסרתון תלוי אלא ב' והוא תמות. אכן לפי"ה א"ש דראובן היה מחזיק עצמו שהוא בכור ולא יהיה לו עון אשר חטא משום שדינם כישראל. ולפי סברתו יוסף דסבר שדין ב"ן יש להם והוציא דיבה עליהם הוא ראוי לעונש. לכן כשראה ראובן שאחיו רוצים להרוג אותו הבין בדעתו דהשתא יצא לו פרצה דיאמרו העולם בשביל ראובן נהרג.

יוסף דבשביל ראובן שסובר דינם כישראל כדי להחזיק בכורתו ולפרסם הלכה
 אשדינם כישי לכן רוצה להרוג את יוסף שסובר שדינם כב"ן. לכן אמר ראובן אני
 בכור דייקא ר"ל אני מחזיק בסברתי שדינם כישי והבכורה ראוייה לי שלא חטאתי א"כ
 עכשיו יאמרו הכל בשביל שאני מחזיק עצמי לבכור אני גמרתי מיתה ליוסף ועשיתי
 אותו כדי להחזיק בכירתי לכן הסרחון תלוי בי. וזמ"ש וישמע ראובן ר"ל שהבין שע"ז
 יהיה לו פרצה גדולה לכן ויצילהו מידם. ובוה פי' מ"ש בגמ' ראובן אמרה לאה ראו מה
 בין בני וכו' אע"ג דשקליה לבכורתיה מיניה אפי"ה לא איקני ביה לא כן עשיו וישטום
 וכו'. הכונה דלדעתו שהיה סובר שדינם כישראל א"כ לא חטא נמצא שמה שניטלה
 ממנו הבכורה בע"כ היה א"כ היה ראוי להסכים עם אחיו להורגו דלסברתו חטא יוסף
 ועכ"ז פוק חזי חסידותיה ויצילהו מידם. עו"ן מ"ש הרב הגו' דיעאע"ה שלקח ב' אחיות
 משום שדינם כב"ן וב"ן אינו מוזהר אלא על עריות שב"ד של ישראל ממיתין עליהם
 אבל לא חייבי כריתות בדעת ר"מ בסנהדרין. עו"ן מ"ש בת"י ע"פ ואני נתתי לך שכם
 וכו' ואנא הא יהיב לך חולק חד יתיר על אחד לבושיה דאדם קדמאה נסיב יתיה
 אברהם ויהב ליצחק ויצחק יהביה לעשיו ואנא בסבית יתיה מן עשיו אחי ונתנו ליוסף.
 וכתב מס' קול יהודה דה"ט שנתן אותו המלבוש ליוסף דבאותו בגד לא שייך אלא למי
 שהוא בכור לכן מחמת שהבכירה נתנה ליוסף לכן ועשה לו כתונת פסים זה המלבוש
 ע"כ. וז"ש ויבא יוסף את דיבתם דהיינו חשודים על אבר מן החי ודן אותם כב"ן לכן
 מזה הטעם וישראל אהב את יוסף ישראל דייקא ישר אל שאין עליו עון כב' אחיות כיון
 שדינם כב"ן לכן אהב את יוסף שהכריח לו כב"ר זו שדינם כב"ן וכ"ת מאן יימר דהלכה
 כמותו עד שסמך עליו יעקב אע"ה לז"א כי בן זקונים הוא לו שכל מה שלמד משם
 ועבר מסר לו ובר חכם הוא לו והוא גדול בתורה לכן ראוי לסמוך על סברתו לפיכך כיון
 שפסק יוסף שדינם כב"ן א"כ חטא ראובן וראוי להסתלק מן הבכורה לכן ועשה לו
 כתונת פסים שהוא המלבוש דאדה"ר שאינו ראוי אלא למי שהוא בכור את"ד ז"ל.
 והרב בירך יצחק ז"ל פי' כונת הפ' הגו' ודקדק מהו ולא יכלו דברו לשלום. אכן
 יובן עפ"י מ"ש בגמ' בפליגן שלמא למלכי וגם לת"ח כופלים שלום. והשתא
 כיון שראו אחיו שאביהם מכבדו כמו ת"ח כמ"ש כי בר חכים. עתה שנפלה שנאה
 ביניהם לא ידעו היאך ישאלו בשלומי דאם יתנו לו שלום בלא כפילא כהדיוט נמצא
 כותרים דברי אביהם שהוא מכלל מורא האב. ואם יתנו לו שלום בכפילא מפני מורא
 האב בזה הם מתחזקים דבריו שהוציא דיבה דאינהו נמי מודו שת"ח הוא ואיש נאמן הוא
 שהרי ג"כ כופלים לו שלום ות"ח נאמן בעדותו. וז"ש וישראל אהב וכו' ועשה לו כתונת
 פסים ואחר הדיבה רעה ראו שעוד אהבו מש"ה וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום
 דייק שפיר לא יכלו דבלא כפילא סותרים דברי אביהם. ובכפילא א"א שנמצאו מאמתים
 דבריו לכן לא יכלו ר"ל לא ידעו מה לעשות בענין השלום ע"כ.
 והרב ברכ"ט פי' עמ"ש בגמ' הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום.
 וז"ש שגדלה שנאתם כ"כ שאף אם לפעמים דברו דיברו עמו וכאילו שכחו
 השנאה מ"מ לא יכלו לומר לך לשלום רק בשלום וז"ש ולא יכלו דברו לשלום ע"כ.
 באו"א פי' הרב צמ"ד כונת הפ' הגו' במ"ש בגמ' ג' הקב"ה שונאן. המדבר א'
 בפה ואחת בלב והיודע עדות לתבירו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה
 בחבירו ומעיד בו יחדי כי הא דזיגוד חטא וכו' א"ר מותר לשנאתו רנב"י אמר מצוה
 לשנאתו שנא' יראת ה' שנאת רע אמ"ל רב אחא לרב אשי מהו למימר ליה לרביה
 עלזיה ולמסגניא אמ"ל אי מהימן ליה לרביה כבי תרי נימא ליה ואי לא לא נימא ליה
 ע"כ. וז"ש ויבא יוסף את דיבתם ואף שמן הראוי שיעקב לא ישנא ליוסף ע"ז כיון

שהוא יחידי הוציא דבתם רעה והקב"ה שונא אותו ומצוה ג"כ לשנאתו עכ"ז לא שנא אותו אלא אדרבא וישראל אהב, וחטעם כי בן זקונים הוא לו בר חכים הוא ליה וקים ליה בגויה לא משקר ומהימן ליה כבי תרו ומותר ליה למימר ליעקב רביה למסנינתי משיה לא שנא אותו ע"כ.

בא"א פי' הרב אהל יעקב ז"ל כונת אומרו ויראו אחיו וכו' ולא יכלו דברו לשלום. דחול"ל שלום. אכן פי' ז"ל יתכן כשנבין מאמר הפ' לא תשנא את אחיך בלבבך הוכיח תוכח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, והוא שידוע אם תפול שנאה בלב בני האדם איש את אחיו ואיש את קרובו כל ענד שתהיה השנאה טמונה בלבו ולא יעלה על דל שפתיו להוכיח לו על תרמית ענינו, הלא בקרב לבו יקבוצ און לו וחמת מדנים יפריא עד כי יגדיל שנאתו בבל עת. אבל לא כן אם לא יעצור השנאה תוך לבו אך ילך מיד ויוכיחנו על פניו אזי אפשר כי בקל מהרה תשקוט המיית שנאתו כשיעמוד על אמיתת הענין ויתברר לו כי הכל שקר וכדומה עד כי יעשו שלום ביניהם וזהו לא תשנא את אחיך בלבבך רק הוכיח תוכיח את עמיתך וזאת תהיה הסיבה כי ולא תשא עליו חטא ר"ל ע"י שתוכיח אותו אפשר שיתגלה לך אמיתת הדבר כי הוא מנוקה מן העור. והנה השבטים שונאו את יוסף אחיהם עבור ענינים שונים כנודע ובשגם על כל הדברים היה באפשר אצלם לדבר אתו ולהוכיחו עליהם אולי יש את נפשו מענה נכונה. אך על מה שזאתו אהב אביהם מכל אחיו מה אתו להשיב להם כי אביהם הוא המסבב השנאה ע"כ לא יכלו לדבר אתו ולבקש שלומו, וזהו שלא הזכיר עילה אחרת מהמשכת שנאתם וקנאתם בלתי את זאת ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם כי בלעדי הסיבה הזאת היה בידם לדבר אתו ולהוכיח אותו כג"ל ז"ש וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום כלומר לא יכלו להתווכח עמו לעשות עילה וסיבה אל השלום עכ"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב זכות הרבים ז"ל דכונת השבטים לטובה היתה והוא במ"ש במד' ואלה שמות בניי הה"ד חושך שבטו שונא בנו ואותבו שיחרו מוסר, מצינו שאברהם לא הלכיה את ישמעאל לכן יצא לתרבות רעה וכן יצחק לעשו וכן דוד לאדוניו ולא עצבו וכו' יצא לת"ר אבל יעקב שהוכיח את בניו יצאו כולם צדיקים ע"כ. נמצא שמי שאין אביו מוכיחו ואדרבא מראה לו פנים יפות סופו שיצא לתרבות רעה. וכאן היו רואים השבטים שיעקב אהב את יוסף אהבה עזה אמרו בדעתם ודאי שסופו יצא לת"ר ומקדיח תבשילו ח"ו לכן מה עשו הסתירו פניהם ממנו ולא יכלו דברו לשלום ר"ל להראות לו פנים צהובות אלא פנים זועפות כדי שיתייסר וכל כוונתם לטובה היתה ומה שהיה ראוי שיעשה אביהם עשו הם כי לא נכון בעיניהם לומר לאביהם לא טוב עושה, וכשראו שסיפר להם החלום ויוסיפו עוד שונא אותו משום דאיתא בגמ' לאדם טוב מראים לו חלום רע ולאדם רע מראים לו חלום טוב ומימיו של אחיתופל לא חלם חלום רע ומימיו של דוד לא חלם חלום טוב ולכן כששמעו אחי יוסף החלום של האלומים ונראים הדברים שהוא חלום טוב אזי גמרו בדעתם שחץ יצא לתרבות רעה וראיה מן החלום טוב שאם היה צדיק היה להפך וע"ז ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב דברי שלמה ז"ל המשך חפ' הנו' במ"ש הרב עמודיה שבעה כי בעת בריאת העולם נתייעץ תקב"ה במלאכים לברוא את האדם מלאך מט"ט שהוא מצד החסד הסכים לברוא אותו וע"א ועז"א עם כת שלהם שהם מצד הדין לא הסכימו בבריאתו ויוסף איחו למטה נגד מט"ט ברקיע וכמו שמט"ט מסר לו הקב"ה אוצרותיו רק ותחסרהו מעט מאלהים כן השליט פרעה למטה את יוסף על הכל רק הכסא גדול ממנו ואחיו היו למטה מן אותו כת שנשתתפו עם עז"א ועז"א"ל שאמרו אל יברא ולא

שחיו הם עזרא ועזראל עצמם אלא מאותו כת שנשתתפו עמם לפיכך יבא יוסף את דבתם רעה והדיבה היא שהם מאותו הכת שלא הסכימו בבריאה ולכך תאחז היו שונאים ליוסף וחלקו עליו כמו שעשו בראשונה בבריאת העולם אתיד זיל והנה אמרו זיל שמה שנחרב בהמ"ק היה בעון מכירת יוסף אי"כ מזה גראה שהקבי"ה סבר שהדין עם יוסף נח לו שנברא ואחיו ששנאו אותו בשביל זה היה שנאת חנם ולפיכך ויצת אש בציון. בזיו"ה הפ' על נכון דהנה יוסף הוא מט"ם שהסכים ואמר יברא אמנם האמת והשלום אמרו אל יברא שכולו מלא שקרים וקטטה ואחי יוסף היו סוברים כן כס' עזרא ועזראל ובוזה היו פליגי יוסף ואחיו וכראות יוסף שאתיו סוברים אל יברא חשדם כי הם עצמם הכת האומרים אל יברא וזו היא הדיבה רעה שהביא אל אביו לומר לו שאתיו הם עזרא ועזראל שאומרים אל יברא ובראותם שאביהם אהב את יוסף מכל בניו אמרו ש"מ כי גם אבינו חושד אותנו כי אנו בעצמנו אותו הכת ממש וע"כ וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום דייקא ששלום אמר אל יברא שכולו מלא קטטה ש"מ דהכי הלכתא ואנו סוברים כן ולא שאנו ממש אותו הכת. והנה לאמת הדבר שהלכה כיוסף שסובר שיברא ע"כ בא החלום ברוב ענין כי מזה מוכח שהלכה כמותו וע"כ אמר יוסף אל אחיו דעו איפוא שהלכה כמותי שהרי שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי פי' שמעו נא והבינו החלום ברוב ענין שסברתי אמת היא שהרי אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה היא חורבן בהמ"ק שנקרא שדה כמ"ש ציון שדה תחרש וכמו שדרשו בתנחומא בסוף ויגש בשביל שנאת חנם אשר אתם שנאתם אותי אי"כ מכאן תדעו כי קמה אלומתי פי' סברתי את מוצא כל מה שאירע ליוסף אירע לציון יע"ש וא"כ למה יחרב הבית אם לא עכ"ל וע"כ להודות ולהשתחוות לסברתי. ואחיו הם השיבו מוכרח דחורבן הבית לאו משום שנאת חנם דידן כי אדרבא הלכה כסברתינו ותדע שאם כדברך שהלכה כמותך וע"כ יחרב הבית אי"כ למה אתה חולית כמוני כיון שלא חסאת וז"ש המלוך וכו' ר"ל אי אמרת בשלמא שאתה תשאר על אדמתך ומלוך המלוך ומשול תמשול בנו ואנחנו היינו תולכים בגלות אזי שפיר קאמרת אבל עכשיו שגם אתה תלך עמנו בגלות מוכרח דטעם החורבן לאו כאשר אמרת אלא מטעם אחר לכן ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו שבא להכעיס להם לומר שהלכה כמותו והביא ראיה מן החלום ואינה ראיה כלל כאמור אתיד זיל. ובוזה יומתק כונת אומרם אי"כ מ'שול ת'משול ד"ת אמ"ת. והחיד"א זיל בפני"ד כ' דנפל בפיהם לשון זה לומר דיציבא מילתא ומהימן פשריה יע"ש. אכן לפי"ה אי"ש דאחר שהכריחו סברתם רמזו בדבריהם לומר שהאמת אתם שהם מכת אמת שאמר אל יברא לכן בא בר"ת אמ"ת ודו"ק.

מד"ר זיל והנה אנחנו טאלמים וכו' ר' לוי אמר עתידים אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם ולומר אלה אלהיך ישראל. ר' אחא אמר עתידים אתם להעלים עלי דברים לפני אבא ולומר חיה רעה אכלתהו ומאן קאים לי משתוקתא דאמי קמה לי ע"כ. פי' הרב ע"ה אנגיל זיל במ"ש במד' ויאמר האיש נסעו מזה נסעו ממדותיו של הקב"ה. וכתב דר"ש שהכונה במ"ש במד' שהיו רוצים השבטים להרוג את יוסף משום דעתיד ירבעם לצאת ממנו ועתיד זה להשיאנו לבעלים לכו ונהרגוהו. וזה כונת המד' נסעו מזה ממדותיו של הקב"ה שהרי הקב"ה דן את ישמעאל כאשר הוא שם ואח"כ רוצים לך ע"ש העתיד ע"כ. ובזיו"ה דר' לוי ס"ל דהשנאה היתה משום דעתיד להשיאם לבעלים לזה העין יוסף פניו בפני אחיו ואמ"ל עתידים אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם ר"ל דאתם רוצים להרגני משום דעתיד ירבעם לצאת לצאת ממני אי"כ אמרו בלבבכם שעתידיים אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של

ירבעם דהיינו קודם עגלי ירבעם אתם רוצים לעשות העגל ולומר אלה וכו' לכן אל תחטאו בי ודומו סלה.

ומ"ש ר' אחא עתידים וכו' ומאן קאים לי וכו' פי' הנו' משם המפ' עמ"ש במדרש, חיה רעה אכלתהו נצנצה בו רוח"ק זו אשתו של פוטיפרע. עו"ן מ"ש במד' פי'

ויחי מטרונא אחת שאלה לר' יוסי אפשר יוסף בן י"ז שנה היה עומד בכל כחו הוציא לפניה ס' בראשית וקרא לפניה מעשה ראובן ובלהה ומעשה יהודה ותמר אמ"ל זמה אלו שהם גדולים לא כיסה עליהם הכתוב זהו שהוא קטן וברשות עצמו עאכו"כ. נמצא ע"י שהתו' שתקת מוכרח הוא שלא חטא יוסף. וידוע דהתו' נקראת אם כדכתיב שמע בני מוסר אביך וכו' לכן אמר יוסף עתידים אתם להעלים עלי לפני אבא ולומר חיה רעה אכלתהו ר"ל שאני עתיד לחטוא באשת פוטיפר ומאן קאים לי ומעיד עלי שלא חטאתי משתוקא דאמי דהיינו התו' ע"כ.

באו"א פי' עמ"ש במד' ויפוזו זרועי ידיו רב הונא אמר תלה עיניו וראה דיוקנו של אביו אמר ר' אבין אף איקונין של אמו רחל ראה והיינו דכתיב משם רועה אבן ישראל. ופי' יפ"מ מ"ד איקונין של אביו ראה אמ"ל אני בן פ"ד שנה ולא ראיתי טיפת קרי ואיך אתה רוצה לעשות הדבר הזה. ומ"ד איקונין של רחל אמו ראה שראה את אמו שהיתה צניעה כידוע ומאי צניעותא דרחל דמסרה לה סימנים ללאה ושתקה ולא גילתה הדבר ע"כ. וז"ש אמ"ל יוסף עתידים אתם וכו' ר"ל שאני עתיד לחטוא באשת פוטיפר אבל אני איני מתירא מזה דמאן קאים לי משתוקא דאמי ע"י שהוא שתקה ומסרה הסימנים ללאה אתה שתיקת תהיה לי למגן שרואה אני מעשיה הטובים ומובטח אני שלא אבא לידי חטא ע"כ.

והרב צמ"ד פי' כונת מ"ש אתם עתידים לעשות אלילים לפני וכו' בהק' מ"ש הרב ע"מ שאם לא עשו ישראל את העגל לא נתלקה מלכות בית דוד ולא היו ישראל מתפתים אחר עגל ירבעם כי העגל שעשו במדבר היה סיבה שנתפתו לעגל ירבעם. וז"ש להם אתם עושים קודם ועי"ז יתפתו אחר עגל ירבעם הא לא יתפתו אחר עגל ירבעם א"כ אתם תהיו סיבה. וז"ש והנה אנחנו מאלמים כולנו יחד מאלמים אלומים דהיינו עגל מדבר שנק' לשון רבים שהוא לאלהות הרבה כמ"ש במד' תהלים י"ג עגלים עשו א' לכל שבט וא' דימוס לכולם. אבל הנה תסובינה אלומותיכם מלשון סיבה שאלומותיכם הן סיבה שתשתחווין לאלומתי דהיינו עגל שלי. ולכן אמ"ל המלוך תמלוך עלינו שמכלל דבריו מוכח שיתחלק מלכות בית דוד וימלוך ירבעם מזרעך ע"כ. באו"א פי' הרב בסנ"א ו"ל כונת אומרו ומאן קאים וכו' במשז"ל דהם דנו אותו על שבא מאיסור ב' אחיות והוא רוצה למשול עליהם וקרא כתיב מקרב אחיך ממובחר. וידוע מה שתי' ע"ע ב' אחיות דקרא כתיב לצרור והכא מסרה סימנים. וז"ש אתם רוצים לדון אתי שאני בא מאיסור ב' אחיות ומאן קאים לי דליכא איסור משתוקא דאמי ע"כ.

ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנא אותו ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי וכו'. יל"ד א' מ"ש ויחלום וחזר ויאמר שמעו נא אם הם ב' חלומות למה לא נתבארו בפ'. ואם הוא חלום א' הול"ל ויחלום יוסף חלום ויאמר לאחיו שמעו נא וכו'. גם אומרו החלום הזה אשר חלמתי היה די באומרו שמעו נא אשר חלמתי. גם מ"ש אח"כ ויחלום עוד חלום אחר כי מה צריך עוד תיבת עוד ותיבת אחר היה די באומרו עוד או חלום אחר. גם ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת תי' אשר חלמת יתר. גם מה שפרש"י הבא נבא והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעים לבלהה ורבותינו אמרו מכאן שאין חלום בלא דברים:

בטלים ויעקב נתכוון להוציא מלב בניו שלא יתקנאו בו לכן אמר הבא גבא כשם שא"א באמך כך ושאר בטל ע"כ. וק' דאם החלום מורה על בלהה איך רבותינו אמרו שאין חלום בלא דברים בטלים. אכן פ' ער"ן ז"ל בהק' מה שפ' מים יחזקאל כונת הפסוק ועל השנות החלום וכו' כי קרוב וכו' וממהר וכו'. והוא בהק' מ"ש בזה"ק שיש שני מיני חלום א' ע"י מיכאל וא' ע"י גבריאל והם חלומות מתקיימים. אך כ"א יש בו מעלה וחסרון הא' יש בו מעלה שמתקיים ואין בו דברים בטלים רק יגיד על זמן רחוק לא יהיה בקרוב או יגיד לזרעו אחריו. והב' הוא יש בו דברים בטלים שאינם מתקיימים אבל דבר המתקיים ממנו יבוא בקרוב. נמצא כאשר רוצה השי"ת להראות חלום לאדם שיבא בקרוב ויתקיים כולו או רואה החלום ב"פ א' ע"י מיכאל וא' ע"י גבריאל ואז יש לו ב' המעלות ביחד, ולסיבה זו חלום פרעה שהיה רוצה ה' שיתקיים בקרוב ולא יהיה בו שום דברים בטלים לכן חלם אותו ב"פ בסגנון א' הפרות והשבילים. ולז"א יוסף ועל השנות הוא לסיבה כי נכון מלשון אמת נכון הדבר שכולו אמת וגם וממהר האלהים לעשותו שיש לו ב' המעלות ביחד לכן הוכרח לחלום פעמים ע"כ. וכן היה הענין ביוסף כי הראה לו ה' היותו מלך על אחיו בימיו ובימיהם ולא יגיד לזמן רחוק על זרעו וגם שאין בו דבר בטל לכן חלם ענין א' ב"פ ולז"א ויחלום יוסף חלום ויגיד לאחיו ויוסיפו עוד שנה אותו אבל עדיין לא גבר בהם השנאה כ"כ כי אפשר שיבא לזמן רחוק על זרעם או אפי' אם יהיה בימיהם א"א שלא יהיה בו דבר בטל ולא סיפר הפ' החלום מה הוא כי סמך ע"מ שיאמר אח"כ כי חלום זה חלם ב"פ. אמנם אח"כ חלם החלום עוד הפעם ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי ר"ל שמעו חלום זה אשר כבר חלמתי ועתה חלמתי עוד הפעם וא"כ מוכח שיתקיים כל הענין וגם יהיה בקרוב בימיהם לזה צעקו המלך תמלך עלינו דיקא וכי את סבור למלך עלינו ממש ואפי' אם משול תמשול בני ממשלה בעלמא זה א"א. אח"כ אמר הפ' ויחלום עוד חלום אחר ר"ל שגם חלום אחר חלם אותו ב"פ וז"א ויחלום עוד חלום כמו האחר כמו שחלום האלומים היה ב"פ כן חלום השמש וכו' היה ב"פ ויספר לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד ר"ל עוד הפעם חלמתי לו חלום ב"פ. וע"ז גער בו אביו ויאמר מה החלום הזה אשר חלמת דייקא ר"ל וכי אפשר שחלום זה כבר חלמת דא"כ אין בו דבר בטל וגם יתקיים מהרה וזה לא אפשר וכי הבא נבא וכו' והלא אמו כבר מתה וא"כ או יש בו דבר בטל או לזמן רחוק שתבוא אמו בתחיה"מ א"כ לא יבא בקרוב עד עת קץ וא"כ א"א שחלמת חלום זה פעמים. וז"ש מה החלום הזה אשר חלמת דבשלמא אם חלמת פעם א' היה אפשר או שחלום הירח הוא דברים בטלים או שיבא לעת קץ אבל מ"ש שחלמת ב"פ זה א"א. וע"ז פרש"י והוא לא היה יודע שהדברים מגיעים לבלהה ולכן אמת יש בו ב' המעלות שאין בו דברים בטלים גם יבא בקרוב. וע"ז סיים רש"י ורבותינו למדו וכו' ר"ל כי מדיוק למדנו שאין חלום בלא ד"ב מדהוקשה לו ליעקב על שחלם פעמים מוכח דאלו חלם פעם אחת הוה א"ש מזה מוכח דאין חלום בלא ד"ב דהיינו כשחלם פ"א. אבל חלום זה של יוסף הוא מגיע לבלהה וע"ז אמר רש"י ויעקב כות להוציא מלב בניו וכו' את"ד ז"ל.

לך נא ראה את שלום אחיך וכו' רמזו המפ' שרמז לו כל מה שיעבור עליו. וזהו לך הליכה בלא חזרה. נא ראה שכשתבוא אשת אדוניו לפתותו יראה את דיוקנו של אביו וזהו נא ראה דיוקני. את שלום אחיך כשתהיה מלך לא תתנעם מאחריך אלא וזה בשלום עמהם. וגם את שלום הצאן אלו ישראל. והשיבני רמז לו ששייב אותו לא"י לקוברו שם. ואם יאמר לך אתשיל אשבעתך תאמר לו אתה דבר גם נשאל על שבעה שנשבעתי על דיבור לה"ק וזהו דבר ע"כ.

עוד רמזו דהכונה נמשך אל מ"ש שיוסף הוציא עליהם דיבה מזלזלין בבני השפחות וכו' ואוכלים אבר מן החי ותולים עיניהם וכו'. וז"ש לו לך נא ראה את שלום אחיך אם הם בשלום זה עם זה וחזרו מדרכיהם שהיו קורים לאחיהם עבדים. וגם את שלום הצאן שאינם אוכלים אבר מן החי. גם והשיבני דבר שהוא רמז לערוה כמשיה ולא יראה בך ערות דבר השיבני אם עדיין הם תולים עיניהם בבנות הארץ ע"כ. (נח"ק). ובמדרש אמרו ח"ל הלא אחיך רועים בשכם תהי' לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד ע"כ. והוא תמוה. פי' ב"ס אוהב ישראל במ"ש בגמ' מ"ט גבי ישעיה כתיב שש כנפים לאחת וגבי יחזקאל כתיב וארבע כנפים לאחת. ותי' כאן בזמן שבימה"ק קיים כאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים. היינו בימי ישעיה היה בזמן ביהמ"ק אז היו שש כנפים אבל בזמן יחזקאל כבר נחרב הבית לכן כתיב ארבע. נמצא שבזמן הגלות נחסר שתיים. ואיתא בכתבי האר"י ז"ל בשכמל"ו אינון שית תיבין נגד שית גדפין נמצא בזה"ו שחסר תרין גדפין חסר ג"כ ב' תיבות מאלו הו' והם לעולם ועד. והנה איתא בגמ' עתידין צדיקים שיקראו על שמו של הקב"ה קדוש ומקשה בגמ' א"כ הקב"ה היאך יקרא שמו לעתיד ותי' שהקב"ה יהיה נקרא לעתיד קדוש לעולם ועד. ובז"ו המד' הנז' והוא רמז בפי' הג"ל הלא אחיך רועים בשכם רמז על זמן שיהיו בני בגלות וזהו אחיך הם בני רועים היינו בזמן גלות ע"ד משכנות הרועים ויהיה נחרב ביהמ"ק ויחסר תרין גדפין ולזה יחסר ב' תיבות לעולם ועד ולא ישאר כ"א בשכ"ם ברוך שם כבוד מלכותו. ועו"ק המדרש תהי' לדור ודור נגיד גדלך היינו אבל ולנצח נצחים היינו לעתיד קדושתך נקדיש היינו מה שאתה נקרא קדוש בזה"ו לעתיד נהיה אנחנו נקראים קדושים באותו השם שאתה נקרא בזה"ו והוקשה להמד' קו' הגמרא א"כ באיזה שם יהיה נקרא הקב"ה לעתיד ע"ז מסיים המד' ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי עתה בזמן החורבן חסרים אלו הב' תיבות אבל לעתיד יתמלאו אלו הב' תיבות למקומם ולכן יהיה נקרא הקב"ה אז קדוש לעולם ועד כתי' הגמ' הנ"ל יהי' שיבב"א ע"כ.

ויאמר אליהם ראובן אל תשכחו דם וגו' למען הצל אותו מידם. פרש"י רזה"ק אומרת זאת שלא אמר כן אלא למען הציל אותו. וק' דהרי ה' בעצמו מעיד שאמר למען הציל אותו. פי' הרב עיר דוד ז"ל דאיתא בסנהדרין ב"ד שפתחו כולם לחובה פטור שגא' עדה שופטת ועדה מצלת ואם כולם לחובה הוא פטור. והנה בכאן פתחו כולם לחובה רק ראובן אמר אל תשכחו דם לפי פשט המקרא והיה הסברא להיפך שכונת ראובן לאבדו דה"ל לומר ג"כ לחיוב והיו כולם לחובה והיה פטור לא כן עתה שהוא אמר פטור וכולם אמרו חייב הרי יש רוב וחייב. לכן פירש"י שלא היה כוונת ראובן בזה לחייבו כ"א להציל אותו מידם וא"ת מג"ל שכך היה כוונת ראובן להצילו שמא היה כוונתו לחייבו לכן פירש"י שאף רזה"ק מעיד על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל ולא נכנס בסוד הסברא הנז' את"ד ו"ל.

והרב זכות הרבים ז"ל דנפקא להו לרז"ל דרזה"ק אומרת כן דר"ת גראה ר"ת הקדש אומרת גראה א"ד ו"ל.

והרב דברי מרדכי ז"ל דף כ"ו ע"ב פי' המשך הפ' דיל"ד בהו טובא. א' דרז"ל דרשו ויתנכלו וכו' שיסו בו את הכלבים למה בחרו בזה המיתה דוקא. ב' מהו תיבת ועתה. ג' מהו תיבת לכו. ד' תיבת ויצילו מידם יתירה. ה' דאם ראובן חשב להצילו איך יעץ להשליכו לבור שיש בו נחשים ועקרבים. ו' מהו אל הבור הזה אשר במדבר כיון האמר הזה די. ושאר דקדוקים ג"כ. אכן פירש הרב במה שנשאל הרב תהי' סי' ש"ז על ש"ץ שהוציא עליו א' שם רע ומכח זה סלקוהו ושוב נתברר שדבריו שקר

הקהל לא רצו להחזירו שכבר מינו אחר ועתה צועק על זה שהפסידו ע"י ש"ר שהוציא עליו. תשיב הרב דאף שלא טוב עשה מ"מ לא יתחייב ממון במה שהפסידו אחר שלא בידים הפסידו אלא גרמא וגרמא בנויקין פטור. עו"ן מ"ש בגמ' שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור משום דהוי גרמא דשמא לא ישוך. ובפ' כיצד הרגל איבעיא להו משסה כלב חבירו בחבירו מאי משסה ודאי פטור בעל הכלב מאי אמ"ל חייב דכיון דידע בכלבו דמשסו ליה ומשתסי לא אבעי"ל לשתויי גביה. והנה המפ' כתבו טעם שנאת השבטים ליוסף שחשבו שידיהם אביהם מנחלתו מסיבת הדיבה שהוציא עליהם כמו שעשה אאע"ה לבני הפלגשים. והאמינו לזה בראותם שאותו אהב אביהם וא"כ הו"ל כהנא דתה"ד ו"ל דהוי גרמא ופטור בדיני אדם. עו"ן מ"ש מהרמ"א ו"ל דמ"ש לכו ונהרגוהו שם רמז למ"ש בגמ' הכוהו עשרה בנ"א ומת כולם פטורים רי"א האחרון חייב ואמט"ל לכו ונהרגוהו כולנו יחד וראובן אמר לא נכנו נפש כר"י דעכ"פ האחרון חייב יע"ש. והנה התם בגמ' אמרו דר"י ורבנן פליגי בקרא ואיש כי יכה כל נפש אדם רבנן סברי עד דאיכא כל נפש ור"י כל דהו נפש. והנה בב"ק אמר"י צו"מ צריך שיהיה בו קצת גאווה ור"ן פליג וס"ל לא מינה ולא מקצתה מי זוטר מד' תועבת ה' וכו' ויראה דפלוגתייהו תליא בההיא דפ' הנשרגין דרבנן סברי מ"ד תועבת ה' כל גבה לב עד דאיכא כולה אבל פורתא שרי ולכן אמרו צריך שיהיה מעט גאווה בת"ח ור"ן סבר כל אפי' כל דהו. בנא"ה דשבטים עלה על דעתם מאחר שיוסף הוציא עליהם ש"ר וידיהם אביהם מנחלתם והו"ל כהנא דתה"ד ואף שפסק דגרמא הוי פטור מ"מ בגמרא אמרו פטור אבל אסור. ואולם רצו לדון אותו עפ"י מדותיו אשר דן דגרמא פטור ואפי' לכתחילה דיבר עליהם לה"ר גם הם רצו לעשות לו כן ולגרומ לו נזק ואפי' לכתחילה ולכן בטרם יקרב אליהם ויתנכלו וכו' שיסו בו את הכלבים דק"ל דהנא פטור וכמו שדן הוא דגרמא פטור ומותר כן דנו אותו הם ג"כ לשסות בו הכלבים לכתחילה ודנו אותו עפ"י מדותיו. אמנם שמעון ולוי לא נית"ל בהכי כמ"ש בדברי ראובן לכן בחרו להם דרך ויאמרו איש אל אחיו שהם שמעון ולוי הגמל בעל החלמות הלזה שהוא בעל גאווה כמו הפלשתי הלז וכמו שהוא מורה ע"ז מחלומותיו ולכן ראוי להמיתו. וכ"ת יוסף הוא ת"ח וס"ל כל כולה משמע אבל מקצת שרי א"כ ועתה לפי סברתו גם אנו נאמר דאיש כי יכה כל נפש עד דאיכא כל נפש אבל מקצת שרי ולכן לכו ונהרגוהו כולנו יחד דלפי סברתו הכוהו עשרה ביחד כולם פטורים אזי וישמע ראובן ב' הסברות ויצילתו מידם כי לא נתחוררו בעיניו דלסברת שמעון ולוי אמר לא נכנו נפש ר"ל אף שהוא הקל בענין הגאווה אבל בענין נפשות צריך להחמיר דאפי' כל דהו נפש וז"ש לא נכנו ביחד בסברתכם והט' נפש וספק נפשות להחמיר. גם לסברת השאר שרצו לשסות וכו' דהו"ל גרמא והם פטורים אמר אליהם ראובן אל תשכחו דם ותט' דהכלבים הם שלנו ובעל הכלב חייב לכן זאת העצה אם תרצו לעשות לי גרמא ותהיו פטורים השליכו אותו אל הבור הזה שיש בו נחשים ועקרבים שהם של הפקר וז"ש אשר במדבר ואז אנא מודה דהוי גרמא ופטורים אכן ויד אל תשלחו בו אז להורגו ע"י כולנו או בכלבים שהם משלנו שזה אינו פטור ועיקר כונתו היתה להצילו מידם פן יסכנו בו בידים דמהנחשים וכו' לא היה מפחד עליו ועי"ש להשיבו אל אביו את"ד ז"ל.

והמפ' פי' כונת אמרו לכו ונמכרנו לישמעאלים וידינו אל תהי בו ע"פ מאי דק"ל דגונב נפש אינו חייב עד שישתמש בו וימכרנו כמש"א והתעמר בו ומכרו.

לז"א לכו ונמכרנו וכדי שלא נתחייב וידינו אל תהי בו להשתמש ובזה אנו פטורים.

מסרה ויגער ב' ויגער בו אביו ויגער בים סוף ויחרב. פי' הרב שרד"א ו"ל בהק' מה שפי' מ"א ז"ל כי מה שגער בו אביו היה כדי שיתקיים החלום כמשו"ל

מאן דחוי חלמא טבא לא ליחד? ביה דחזוניה מסתייה. וע"כ אמרו אחיו אדרבא בזה שהוא שמח לא יתקיים והבינו כי אביהם עשה כן וגער בו כדי שיתקיים חלומו ולכן ויקנאו בו אחיו ע"כ. וז"ש ויגער בו אביו כדי שיתקיים וע"כ ויגער בים סוף ויחרב כמשנ"ל הים ראה ויגוס בשביל יוסף דאתמר ביה וינס ויצא החוצה אילו לא נתקיים החלום ולא ירדו למצרים לא הנה אירע לו אותו מעשה ע"כ.

והרב שתי ידות פי' כונת מ"ש ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו. דמהו ועל דבריו. אכן פי' בהק' מ"ש הפ' בענין קרת ויקומו לפני משה פי' המפ' שעמדו לפני משה ר"ל קודם שבא משה ונתקרב לבא אצלם כדי שלא יהיה נראה שעמדו מפניו שלא היו רוצים להראות עצמם שעמדו מפניו. ואיכא לפרש איפכא שאדרבא קמו מפניו ממש ועשו לו קימה והדור אבל כונתם לרעה וכדאיתא בסוטה ויפול על פניו מלמד שחשדוהו באשת איש מיתבי והא אין חושדים לאדם אלא אם כן יש בו ואם לא כולו מקצתו שאני משה דאויביו אפקו לקלא. ולפי"ז קרה ועדתו לאמת הענין שחשדוהו בא"א שהוא אמת וכדי שלא יאמרו ישראל דאויבים אפקו לקלא ואין בקול זה ממש לכן מה היו עושים נראים כאוהבים והיו עושים לו קימה והדור כדי שהרואים יאמרו שאינם אויבים וא"כ החשד הוא אמת ואם לא כולו מקצתו. כך השבטים ששנאו את יוסף לא זו שעברו על לאו דלא תשנא את אחיך אלא כל כונתם היתה לבטל הדיבה רעה שהיה מביא עליהם לאביו לכך שנאו אותו כדי שלא יאמין אביו לדבריו דיאמר כיון שהם שונאים אויבים אפקו לקלא לכן עשו עצמם כשונאים כדי שלא יאמין אביהם לדבריו. ברם יוסף חבין מחשבותם ויספר להם חלומותיו ועשה עצמו כאוהב א"כ לא יאמר יעקב שמא מכת שנאה היה מוציא עליהם דיבה כי לא אויב הוא להם ולא מבקש רעתם. לז"א הפ' ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו ר"ל שהוסיפו שנאה עליו על חלומותיו שהיה מרמז להם שימלוך עליהם. ועוד על דבריו ר"ל שהיו שונאים אותו על דבריו שדיבר עמהם ועשה עצמו כאוהב כדי שיאמין יעקב לדבריו מכת זה הוסיפו שנאה עליו ע"כ.

וישראל אהב את יוסף וכו' אפ"ל בדרך רמז וישראל שהוא הקב"ה אהב את יוסף שהם ישראל שנקראו ע"ש יוסף כמ"ש בני יעקב ויוסף אהב אותם מכל ר"ל מכל אוה"ע וקראם בניו כמ"ש בנים אתם לה' אלהיכם והטעם כי בן זקונים הוא לו ות"א ארי בר חכים הוא ליה שישראל הם חכמים כמ"ש רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ועשה לו כתובת ר"ל שנתן להם התורה שעושים ממנה מלבוש לנשמתם וגם פסים פ"ס י"ם ר"ל שקרע להם את הים. ועי"ז ויראו אחיו שהם אוה"ע כי אותו אהב אביהם שאהב הקב"ה לישראל מכל האומות כמ"ש אהבתי אתכם וכו' לכן וישנאו אותו שתמיד הם שונאים לישראל אכן. לא יכלו דברו ר"ל שאינם יכולים לדבר עמהם ולעשות עמהם רע וה"ט לשלום ר"ל בסיבת השלום שיש ביניהם ודו"ק.

הילד איננו ואני טאה אני בא. יל"ד זהויל"ד יוסף איננו. פי' הרב עמודיה שבעת ע"ד מ"ש האר"י ז"ל כשבא ראובן אל הבור וראה שיוסף איננו ראה בנבואה שעתיד בחטא זה ימסור הקב"ה עשרה תרוגי מלוכה לכך אמר הילד איננו ותא"י אנה אני בא ר"ת א"ל נקמות ה' א"ל נקמות הופיע שביקש הקב"ה שיעשה נקמה על עשרה תרוגי מלוכה ע"כ. ויל"ד אם ראה שבדין הוא שיהיו נהרגים בחטא מכירת יוסף איך התפלל על הנקמה. ואכן יובן כי יש לידע שהתרגי מלכות שנהרגו על מכירת יוסף נעשה בצדיקים האלו עיוות הדין גדול מאד ע"י השטן שקטרג כ"כ עד שהוכרחו עשרה נשמות הקדושים האלה לצאת מג"ע כנזכר בזה"ל ואיכה שכ"ז שהיו השבטים קיימים לא תבע הנחש דינם כי גדול היל זכותם ואתר שמתו קם ההוא מקטרגא קמי קב"ה

ותבע דינא ואמר הא כתיב בתורה וגונב איש וכו' אמר הקב"ה איש כתיב ויוסף לא היה איש כ"א בן י"ו שנה ועדיין קטן שאינו בכלל איש והיה תובע ה' מאות שנה והוא דינא עד שנמסרו בע"כ בביכול וע"ז כתוב והתיוותו אנשי החיל שנעשה בהם עיוות הדין באנשי חיל האלה יעשי"ב. ובז"ו מ"ש בזה"ק בכ"מ איך עתיד הקב"ה לעשות נקמה בשטן על הרוגי מלכות ואיך הקב"ה התרה בו שאל יפגע באותם קדושים וכיון שראה הקב"ה שאינו משגיח בכל ההתראות נטל קולמוס וכתב יום נקם ויש אומרים שהשטן בעצמו כתב על עצמו כן ועתיד הקב"ה לשוחטם כגדיים וטלאים ע"כ. וא"כ אי הרוגי מלכות היו בחטא השבטים א"כ למה התרה הקב"ה בו הרי הדין נותן כן וגם למה כתב יום נקם וכ"ש שהשטן בעצמו כנ"ל. אלא מ"ש רז"ל בחטא השבטים שע"ז נתעורר הדבר שקטרג המקטרג וגמסרו למיתה אבל באמת לא חטאו הצדיקים הללו כי בתורה כתיב וגונב איש ויוסף לא היה ונעשה עיוות הדין בהריגת אלה ולכן כתב הקב"ה יום נקם לשלם להם גמול ידם. וז"ש ראובן הילד איננו הילד דייקא ר"ל אחרי שיוסף הוא ילד ואיננו שמכרו אותו השבטים וע"כ אנה אני בא אל נקמות ה' אל נקמות הופיע שתעשה נקמה בשטן שעתיד להרוג עשרה אבירי ישראל בשביל זה דבשלמא אם לא היה ילד והיה איש ודאי לא הייתי אומר אל נקמות אחרי שהשבטים עברו על וגונב איש וכו' מות יומת אבל אחר שהוא ילד ולא איש לא עברו השבטים כולם וא"כ יתיה עיוות הדין בדרוגי מלוכה ע"כ אל נקמות ה' שישלם להם כמעשה ידיהם את"ד ז"ל.

ובמדרש אמרו תילד איננו זה יוסף ואני אנה אני בא מחטא של בלהה מיד וישב ראובן לשקו ע"כ. והוא תמוה. פי' הרב ערבי נחל ז"ל בדרוש לשה"ג והוא

בהק' מאמר ג"כ תמוה ואביו שמר את הדבר ר' לוי אמר ראה יעקב אע"ה ברוה"ק. הדברים ממשמשים ובאים שימלך יוסף אמר אם נתבקרה פנקסי מה אני יכול לעשות. ע"כ. והוא תמוה דמהו כונתו. כדי להבין זה נקדים עוד מאמר תמוה ז"ל אמר הקב"ה ליוסף אתה אמרת אנכי אכלכל אתכם חייך בזכותך עושים פסח שני הה"ד ויהי אנשים וכו' ר"ל שהם היו נושאי ארונו של יוסף. והמד' הזה אומר דרשוני וחין דלא מצאו ליוסף שום זכות וצדקה רק במה שאמר לאחיו אנכי אכלכל אתכם. כדי להבין זה נק' לפרש הפסוקים פ' ויחי ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף וכו' ויאמרו אביך ציוה וכו' אתם חשבתם עלי רעה וכו' ועתה ראו אנכי אכלכל אתכם וכו' והפ' הללו דקדוקיהם רבים. א' מה תלוי יראתם במיתת אביהם וכי מוחזק יוסף דמה ששתק עד עתה הוא מיראת אביו והשנאה כבושה בלבו. ב' מהו אומר אשר גמלנו אותו כי רעה גמלוך שזה משמע תשלום גמול הול"ל אשר עשינו לו. ג' אתם חשבתם עלי רעה וכו' מה לו להזכיר הסרהון בעת הרצוי והתנחומין. ד' מ"ש ועתה אל תיראו אנכי אכלכל וכו' מה ענינו לכאן.

וכדי להבין הכל בקנה אחד נק' לפרש פסוקי וישלח ויאמר יעקב אלהי אבי וכו' ה' האומר אלי שוב וכו' קטנתי מכל החסדים וכו' הצילני נא וכו' ופירש"י בב' הבטחות אלו אני בא לפניך אך אפשר קטונתי ע"י החסדים שכבר נתקבלתי שכרי לכן בקשתי הצילני נא בלתי הבטחה וזכות בחסדך הגדול כי ירא אנכי אותו וכו' ואתה אמרת וכו' פירש"י הבטחה זו נאמר לאברהם דאלו ליעקב נאמר בלשון אחר ובמד' הטב בזכותך איטב בזכות אבותיך. ויל"ד מהו אומר מיד אחי מיד עשיו כפל למה. ב' כי ירא אנכי אותו תי' אותו מיותר. הול"ל כי ירא אנכי פן יבא והכני ובפרס דלאו מעשיו לחוד ירא דהא גם ת' איש עמו. ג' למה הזכיר בתפילתו כ"א מה שהבטיחו לאברהם ולא הזכיר מה שהבטיחו לעצמו. גם כיון שבתחילה אמר קטונתי שנתבטלה ההבטחה א"כ מה איכפת לן בזה שיעשה בשביל הבטחת אברהם כיון שיתכן שכלתה

ההבטחה ע"י החסידים. אכן יובן ליישוב הכל במה שכתב הרב פרשת דרכים ז"ל אם האבות יצאו מכלל ב"ן ודינם כישראל או עדיין דין ב"ן יש להם וכי דב"ן במחלוקת הוא שני ונ"מ בזה אם דינם כב"ן או כישראל נ"מ לדברים הרבה. אי אם נאמר דינם כישראל א"כ אם שני אחים אי קיים כל התורה ואי לא קיים אין דין אחזה ביניהם כי זה דינו כישראל וכקטן שנולד ויצא לגמרי מכלל ב"ן והשני דינו כב"ן. גם נ"מ אם נאמר דין ישראל יש להם א"כ איי היא מוחזקת לאבותינו דאמ"ל הקב"ה לאברהם קום התהלך בארץ וכו' שיקנה בחזקה א"כ קנה אברהם את הארץ דישראל קונה בחזקה אכן אם דינם כב"ן א"כ מה שקיימו התו' אינו מתורת חיוב רק כמי שאינו מצווה ועושה ואינם נענשים בביטולה. אכן אם דינם כישראל א"כ הו"ל כישראל המצווה ועושה והם נענשים בביטולה. ובוה תלוי חטא ראובן דחטאו היה ששכב את בלחה פלגש אביו דקי"ל פילגשים בלא קידושין וא"כ הו"ל אנוסת אביו וא"כ אם דינם כישראל אין עליו חטא דקי"ל נושא אדם אנוסת אביו דאין לבלחה דין אשת איש ולא אשת אב אכן אם דינם כב"ן א"כ בבואה תליא מילתא וכיון שבא עליה יעקב הויא לה אשתו וחטא ראובן במה ששכב עמה. ובוה פ"י כונת המד' או חללת יצועי עליה אמר יעקב לראובן אני איני מקרבך ולא מרחקך עד שיבא משה שכתוב בו ומשה עליה אל האלהים בא משה והתחיל לקרבו ואמר יחי ראובן ואל ימות. הכונה דיעאע"ה היה לו ספק אם דינם כישראל ואין עליו עון אשר חטא אם דינם כב"ן וחטא ראובן לכן אמ"ל איני מקרבך וכו' כי אני מסופק בזה עד שבא משה שזכר לקבל התורה משום שהוא שלישי לשבטים כמ"ש במד' א"כ נראה שראובן נמנה עמהם ראובן שמעון לוי וכיון שהוא נמנה עמהם נראה שלא חטא כמ"ש במד' ע"פ ויהי מתנו מספר לפי שע"י חטאו היה ראוי שלא לימנות בשבטים לז"א משה שיהיה במנין ולכן התחיל לקרבו ואמר יחי ראובן ואל ימות שמזה נראה שאין עליו עון אשר חטא.

ובזה פ"י כונת הפ' אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם אל תירא אברהם וכו'. והוא דאברהם סובר דין ב"ן יש להם וקי"ל גוי המקיים את התורה אין לו שכר הרבה כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה ששכרו מועט והט' כתבו התוס' לפי שהמצווה ירא ודואג שמא יעבור לכן שכרו גזיל. לכן היה אברהם כיון שיש לו דין ב"ן אין לו רק שכר מועט ויתכן שכבר קבל שכרו והראיה מדלא הוליד בן ולא נשתנה מזלו ש"מ דין ב"ן יש לו דישראל ואי קי"ל אין מזל לישראל לזה היה מתירא אברהם ואמ"ל הקב"ה אל תירא אברהם וכו' שכרך הרבה מאד שדינך כישראל המצווה ועושה ושכרו גדול מאד. לזה חזר אברהם ואמר מה תתן לי ר"ל ודאי דבר מועט תתן לי וראיה הן לי לא נתת זרע ואו"ל המזל דוחקני ומדלא נשתנה המזל ש"מ דין ב"ן יש לי לזה השיבו באמת ושמתי את זרעך וכו' ויוצא אותו וכו' למעלה מהמזל והביא לו ראיות שדינו כישראל ראשונה אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים שמסר נפשו על קדוש ה' וב"ן אינו מצווה על ק"ה ודעת כמה פוסקים שמי שאינו חייב למסור עצמו על קידוש ה' ומסר חייב בדי"ש א"כ איך נעשה לך נס ועוד לתת לך את הארץ שא"י בתורת ירושה לישראל דמוחזקת לך מזה מוכח שדינך כישראל. עוד כתבו המפ' דאם גופל האדם ביד מי שהוא בעל בחירה קשה להנצל ממנו אפי' ע"י נס כ"א דוקא היכא דנפיש זכוותיה אבל אם יפול אדם ביד מי שאינו בעל בחירה שלפי גלגל אין מי שיאמר שיזיקנו ודאי הוא מן השמים ואף שלא נפיש זכוותיה אפשר לעשות לו נס מן השמים ויצילוהו. והק' המפ' על זה מ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל שראובן אמר השליכו אותו הבורה שהיו בו נחשים ועקרבים דהיה מסופק אם יוסף לחייב נגד אחיו או להפך וזבבור של נחשים אפ' הוא זכאי יתרחיש ליה גיסא משא"כ כשיפול בידם שהם בעלי

בחירה. והרי הם היו אחים וא"כ הוא חוץ מן הטבע ודינם כמי שאינם בעלי בחירה א"כ למה לא הניחו בידם. ותי' דנתי דהיו אחים מ"מ כיון דק"ל אין אבות לבין רק בתר אם אזלינן ואחי יוסף אינם בני אמו של יוסף לכן אף שליו אחים מ"מ כיון דאין דין אחים להם שפיר מיקרו בעלי בחירה. בוי"ז פסוקי וישלח דהנה עיקרא דהאי יראה של יעקב היתה כאומר קטונתי וכו' שנתקפתו זכויותיו מחמת החסדים שכבר עשה לו השי"ת וזהו דוקא אם דין בין יש לו דאז שכרו מועט משא"כ אם דין ישראל יש לו ושכרו הרבה אין לו לירא שנתקפתו זכויותיו נמצא יש לו מעלה ליעקב אם דינו כישראל. אמנם יש לו מעלה ג"כ איפסא אם דינו כבין דאם דינו כבין א"כ יעקב ועשיו דין אחות להם ואינו דרך הטבע מה שרצה להורגו והיו דינו כמי שאינו בעל בחירה ובקל יתרחיש ליה ניסא משא"כ אם דינו כישראל א"כ יעקב ועשיו אין להם דין אחות והיו בעל בחירה ולא יתרחיש ניסא בקל אלא אם דוקא נפיש זכוותיה נמצא בכל צד יש מעלה וחסרון. לפי"ז יש ליעקב ממ"נ שינצל אם כישראל וליכא אחות והיו בעל בחירה וצריך נפיש זכוותיה הרי כיון דישראל הוא נפיש זכוותיה וליכא למיחש שנתקפתו זכויותיו שארי שכרו הרבה מאד. ואם דין בין יש לו ולא נפיש זכוותיה הרי כיון דבין הוא יש אחות ואינו בעל בחירה ולא צריך נפיש זכוותיה. אכן ממ"נ זה הוא נגד עשיו עצמו משא"כ נגד ת' איש שעמו ליכא ממ"נ דבשלמא אם דין ישראל יש לו ונפיש זכוותיה יתרחיש ליה ניסא גם מהם משא"כ אם דינו כבין נהי דמעשיו ינצל דאינו בעל בחירה מצד האחות מ"מ הארבע מאות איש אינם אחיו. אמנם המתנות כתונת הביא דיעקב לא היה ירא כלל מן הת' איש כי היה גבור ואנשים גבורים היו עמו והיה יכול להנצל מהם בדרך הטבע רק היה מתירא מעשיו לפי שלא היה יכול להורגו פן יקללנו אביו עבורו ונגדו היה צריך לגס כיון שא"א לו להלחם עמו. א"כ יעקב בא בטענה דנגד עשיו יש ממ"נ כנ"ל ונגד הארבע מאות איש ינצל בטבע ועוד טענה כי נגד הת' איש דיש ראייה שדין האבות כישראל ואז נגד הת' איש ג"כ ראוי לעשות לו גם דנפיש זכוותיה והראיה מדשינת ה' מזל אביהם. בוי"ז ה' האומר אלי וכו' ר"ל בשתי הבטחות אלו הכונה דבאמת יש לי ע"מ להשען רק חשש הוא קטונתי מכל החסדים וכו' וכיון שכן הצילני ממ"נ הן מיד אחי הן מיד עשיו בין אם דינו כבין ויש אחות ובין אם דינו כישראל ואין אחות וכמ"ש דיש ממ"נ וכ"ת נגד ת' איש ליכא ממ"נ ותינת אם דינו כישראל וכנ"ל לז"א ב' תי' חדא כי ירא אנכי אותו שבאמת אינו ירא רק מעשיו לבד וזהו ואתה אמרת וכו' הטב בזכות אבותיך שאמרתי להם ושמתי את זרעך וכו' שזו באמרה לאברהם ששינה את מזלו מזה מוכח שדינו כישראל וא"כ הצילני נא מיד הכל מיד עשיו ומיד ת' איש כיון שדינו כישראל.

וְיִצְחָק אֱלֹהִים רְאוּבֵן אֶל הַשֹּׁפְכוֹ דָם הַשְּׁלִיכוֹ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה וכו' פי' החיד"א ז"ל בר"ד פ' ויגש וז"ל אפשר במ"ש הרב סמיכת חכמים ז"ל משם חכמי תאמת דג' אבות קדושים לא תיקנו אלא קליפה א' והיא קליפת בור ולכן אברהם גי' בור מ' נוסף כי הבור רק אין בו מים קרי ביה אין בו מים רק מים הזידונים גם יצחק תיקן קלי' בור ולכן יצחק גי' בור' גם יעקב היה בסוד שם הי"ה ויעקב עם שם הוי"ה גי' בור' ומרע"ה תיקן שלשה שור' מבעה אש אש בקבלת הת' מימינו אש דת' למו מבעה זה אדם לקחת מתנות באדם שור' בעגל ויטחן עד אשר דק. ובוה פ"י הרב הגו' כינת הפ' ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתתו משה ר"ת מבעה שור' ה' בער וכו' היכי ולא ניסא דבור לא יביל לתקוני לז"א לא היא כי מן המים משיתתו ר"ל ממים הזידונים משיתתו ואין בו אלא מימי חסד יעשיב. ואפשר דזו היה חכמת ראובן אשר חשב למשפט ובחכמה יסד אר"ש השליכו אותו אל הבור וזה אשר במדבר והיה

טעמו דכיון דקלי' בור אבות העולם בטוליה לכן הלא טוב יושלך לבור ובודאי ינצל וזהו שהכתוב מעיד עליו למען הציל אותו מידם דהוה פשיטא ליה דינצל. ויש השליכו אותו הסורה והבור רק אין בו מים ואז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ר"ל אין בו מים זדונים דכבר נתקנה קלי' בור אך זה חולי דמים אין בו ודל מהכא בור ומים הזדונים האיכא נחשים ועקרבים. ובזיו' כו' מאז"ל אמר יעאצ"ה לראובן אני איני מרחקך ואיני מקרבך עד שיבא משה. והוא דבוחן לבות וכליות אלהים צדיק הוא יודע דראובן לטובה נתבון אכן יען הוא העלים דבריו ואוזן שומעת השליכו אותו אל הבור ואפשר שכיון לרעה ובפרט שיש בו נחשים ועקרבים ואפשר דבזה נתן כח לקלי' בור וקלקל מה שתקנו האבות לכן אמ"ל יעקב אני איני מרחקך ואיני מקרבך דאין בי כח לעמוד בסוד אם פגמת בקלי' בור או לא עד שיבא משה ייתקן כל הקלי' והוא יודע אם חטאת ונתת כח בקלי' בור או לא חטאת ושפיר עבדת. ואפשר דזה כונת מאז"ל דאמרה לאה ראובן ראו מה בין בני לבן חמי וכו' דלאה ראתה ברוה"ק דכונת ראובן להציל את יוסף הצלה גמורה משום דפשיטא ליה דלא יאונה לו כל און בבור דכבר האבות תיקנו קלי' בור ולכן אמר השליכו אותו אל הבור ונמצא דלא פגם. ויען יש לומר בהיפך דכונתו לרעה ובזה פגם ונתן כח לקלי' בור וזה שמו ראוב"ן בור"ר נ"א ר"ל עתה נתחדשה הקלי' בור על ידו וכל מה שטרחו האבות חוטא אחד יאבד טובה הרבה לכן לאפוקי זה אמרה דשם ראובן אל תקרי בור"ר נ"א לגנאי אלא ראו מה בין וכו' דודאי היה רוצה להציל יוסף אע"ג דבע"כ שקליה אבכירותיה ולא פגם בבור ח"ו כלל א"ד ז"ל.

באז"ל פי' הרב מצידת דוד כ"ח על מס' תענית ה"ד הרב אב"א יצ"ו במ"ש בתענית דף ט' ריו"ח שמע אלפא לא שמע אמר ר"י שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא. והנה רז"ל אמרו ונראה מה יהיו הלומותיו רות"ק אומרת כן. ובזיו' ונראה וכו' רות"ק אומרת כן ומי שמע הרות"ק וישמע ראובן ר"ל שהוא שמע דברי הרות"ק ואחיו לא שמעו והכריע מזה דלדידי קיימא להצילו דאי כפשטיה וישמע ראובן דברי אחיו לא שייך בו"אמרו איש אל אחיו כשמשפריים בקרוב פנים אל פנים אלא ויען ראובן הול"ל אם לא דקאי על רות"ק שאמרה ונראה וישמע ראובן הוא לבדו מזה לקח חזק בידו להצילו לגמרי והוא דהורה לאחיו הוכחה גמורה שהשי"ת אינו חפץ שתהרגו אותו דאעשה לכם הלבחנה השליכו אותו אל הבור הזה דייק לומר הזה מכלל דאיכא אחריתי והוא דאיחא בגמ' נפל לבור דובים ואריות אין מעידין על אשתו שתינשא דלמא שבעים באותה שעה ולא טרפו אותו נפל לבור נחשים ועקרבים מעידין על אשתו להשיאה דמשום איצא ממיתין אותו ולכן ראובן להוכיח להם שאין רצונו ית' להמית אותו אמר תראו הבהנה השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר והבור רק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו ומעידין על אשתו שמת ולא כס' אחיו שהיו רוצים להשליכו לבור של דובים ואריות כמ"ש מהרמ"א ז"ל בפרט דיש הוכחה אחריתי דמים אין בו דאם היה בו מים הוה תלינן דיקדים יוסף אל המים וישתה ולא יזיק לו נשיכת נחשים ועקרבים כמ"ש בברכות והכא אין בו מים ונחשים ועקרבים יש בו ובודאי שימות ועכ"ל יעמד חי הוא בירור גמור דאינו חפץ ה' להמיתו וכו' עשה ראובן במה ששמע מרות"ק אומרת ונראה וכו' דברירא ליה מדהוא שמע ולא אחיו הוא דמוטל עליו להצילו דכך הסכימו משמים ולזה להשיבו אל אביו דאחר הוכחה זו שעשה לא יש ספק דימשכוהו מן הבור להורגו אחר שראו אותות ומופתים דתקב"ה יצילוהו מידם. ובזה סרה קו' מהרש"א ז"ל דמאי הצלה זו להשליכו לבור נחשים ועקרבים דבודאי ימות. אכן לפי"ה א"ש דבטוח היה ראובן דבחמלת ה' לא תאונה אליו רעה ואדרבא היא

הנותנת להוכיח להם שלא יהרגו אותו כלל אחר שיעלה מן הבור וכי מחמת דשמע רח"ק והם לא שמעו א"ד ז"ל.

מה בצע כי נהרוג את אחינו וכיסנו את דמו. פי' הרב מקור ברוך ז"ל דדרך העולם להרוג איש את רעהו בא' מג' דברים או משום שיקח ממנו, או משום שיש שנאה בינו לבינו, או משום להודיע גבורתו ויצא לו שם בעולם שהוא גבור. וז"ש יהודה דאם רוצים להרוג אותו בשביל ממון מה בצע ות"א מה ממון מתהני לבא, ואי משום שנאה סוף סוף אחינו הוא, ואם בשביל שיצא לנו שם שאנחנו גבורים אדרבא כל בתר איפכא וכסינו את דמו ואין אנו רוצים שיתגלה הדבר לשום נברא לכן לכו ונמכרנו ע"כ.

והרב מוהר"י אלגאזי ז"ל פי' בהקדים מ"ש דהשבטים דנו אותו ע"ש העתיד שעתיד ירבעם לצאת ממנו. וקשה ע"ז דהרי בישמעאל אמרו באשר הוא שם דאין הקב"ה דן ע"ש העתיד ות"י משם הרב המג"ן ז"ל דרצו לדון בן סורר ומורה שנידון ע"ש סופו אמרה תורה ימות זכאי וכו' והט' דבן סו"מ שאני שעיקרו בא מאיסור דדרשינן סמוכים פ' בן סו"מ לפ' יפת תואר שמי שלוקח יפ"ת יהיה לו בן סו"מ וכיון שעיקרו בא מאיסור לכן נידון ע"ש סופו. כן ה"נ השבטים רצו לדון ע"ש סופו שעיקרו בא מאיסור ב' אחיות ולאה בהיתר ורחל באיסור לכן רצו לדון ע"ש סופו אכן ה"ד אי אמרי' דדין ב"ן יש להם לכן שפיר קאמרי שהוא בא מאיסור אך אי אמרי' דדין ישראל יש להם א"כ יעקב אבינו לא חטא בב' אחיות משום שגירם. וידוע דמחלוקת היתה אי אמרינן דין ב"ן או ישראל והשבטים סוברים דין ישראל יש להם. מעתה יובן דבתחילה אמר וירא אותו מרחוק ר"ל רצו לדון אותו ע"ש סופו וחזו מרחוק שעתיד ירבעם לצאת ממנו ולכן ויתגלו וכו' לזה אמ"ל יהודה מה בצע וכו' מאי דעתכם שאתם רוצים לדון ע"ש סופו אי משום שאתם דנים אותו כבן סורר ומורה וה"ט משום שעיקרו בא מאיסור וה"נ עיקרו בא מאיסור ב' אחיות. לזה אני אומר לכם אדרבא וכסינו את דמו דבזה גליתם דעתכם דדין ב"ן יש לנו וא"כ נתחייב אנחנו במה שאוכלים מפרנסת וסוברים דדין ישראל יש לנו בזה שאתם רוצים לדון ע"ש סופו כי הוא מאיסור ב"א בזה נסתרה סברתינו ונתחייב בזה לכן אל תעשו את הדבר הזה אלא לכו ונמכרנו וכו'.

והרב שד"ה פי' דמ"ש וכסינו את דמו ע"ד מה שת"א מה בצע מה ממון כן וכסינו את דמו ר"ל וכי אינו יותר טוב שנכסה גופינו מדמיו דהיינו מדמים שנמכרו לכן לכו ונמכרנו וקנו בדמיו מנעלים ובדמיו כסו את רגליהם. וטעם שקנו מנעלים ולא דבר אחר משום דק"ל אין אומרים תפלה וכו' משום צב"ת ואעפ"כ הותר לעשות מנעלים כן היה ביוסף אך דיש כאן צער בעלי חיים דישתעבדו בו בפרך ולעבד נמכר יוסף אעפ"כ אמרו מותר לעשות לו כן משום שהוא רודף אותנו. עוד טעם שקנו מנעלים דאם היו קונים מלבוש אחר חדש ישאלו להם נשותיהם מה יום מימים לקנות בגד חדש לא חדש ולא שבת ואפשר יודע הדבר ע"כ קנו מנעלים שבבואם משכם לחברון ישתנו מן הדרך ולא יכירו אותם אם חדשים או ישנים עכ"ד.

והפ"י נתנו טעם שקנו מנעלים דוקא משום שאמרו בגמ' ע"פ ובוצע בירך וכו' הרי שגזל וכו' לכן אם היו קונים דבר אחר צריכים לברך ואסור לברך על הגזל לכן קנו מנעלים שאין בהם ברכה. **ובזה** פי' בדרך אלשו' כונת מד' וז"ל כיון שראה יהודה שאחיו מכרו את יוסף וקנו בדמיו מנעלים שמח שמחה גדולה ע"כ. והוא בהק' עוד מה שדרשו זה הפ' ובוצע וכו' על יהודה שכל המברך את יהודה וכו'. ח"ש כשראה שקנו מנעלים דוקא ודאי הט' משום שאסור לברך על הגזל א"כ ס"ל דפ' זה

דבוצע כו' נאמר על הגזל לכן שמח דמעתה אין פסוק זה נאמר עליו כמ"ש כל המברך את יהודה וכו' דאדרבא הוא עשה מהלגן והפסוק לא נאמר עליו אלא על הגזל ע"כ. ובמדרש אמרו ע"פ זה מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו הורגים אנו את אחינו ומברכים ברכת המוציא ע"כ. פי' החיר"א ז"ל בפנ"ד במה שידוע שבעון אדת"ר נתקללה האדמה וגם בעון הריגת הבל כתיב ארור אתה מן האדמה וכו' כי תעבוד את האדמה לא תוסיף תת כחה לך ואמרו במד' ע"פ נטית ימינך מגיד שהיה זורקן ליבשה והיבשה זורקן לים אמרה יבשה ומה בשעה שלא קיבלתי אלא דם הבל שהוא יחידי נאמר ארור אתה וכו' עתה איך אוכל לקבל דם אוכלוסין הללו עד שנשבע לה הקב"ה שאינו מעמידה בדין שנא' נטית ימינך ואין ימין אלא שבועה ע"כ. ואח"כ בזכות נח חזרה האדמה למוציא חטים בתערוכת מוץ ותבן וצריך כמה ברורים ולזה אנו מברכים המוציא לחם מן הארץ כי ה' ריחם עלינו והוציא הארץ מקללתה ועושה לחם אף שהוא בטורח וא"כ אם האדמה נתקללה בהריגת הבל עתה בהורגנו ליוסף זר"ק ב"ר מיניה דמר יעאצ"ה בחיר האבות ובן רחל האהובה ממ"נ אם תקבל דמו תתקלל האדמה ולא נאכל לחם ואם הארץ תתירא ולא תקבל דמו כל עובר עליו ישום. ומשפה לאלפה יודע הדבר ונהיה לבונו. והוא מה שדרש בעל המאמר מה בצע מלשון בצע אכוליה שירותא שהוא המברך המוציא דמשם אנו למדין דברוכי מברכינן לה' המוציא הארץ מקללתה וא"כ עתה תשוב להתקלקל ואם לא תקבל וכסינו את דמו יש לנו מקום לכסות בתמיהא הרי האדמה לא תקבלנו וז"ש הורגים את אחינו ומברכים ברכת המוציא הלא מברכת המוציא נבין ונדון שלא להרגו ודו"ק א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב כסנ"א ז"ל במ"ש בזוהר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וכי לא מברכינן להקב"ה עד לא ניכול והא אית לן לאקדומי בצפרא ולסדר שבחא דמאריה עלמא וכתוב לא תאכלו על הדם אסור למיכל עד לא יברך למאריה והשתא כתיב ואכלת וכו' אלא דא ברכתא דצלותא ודא ברכתא דמווני. ר"ל הא דכתיב לא תאכלו על הדם קאי על התפילה דאסור לאכול קודם התפילה והא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת קאי על ברהמ"ז שמעינן מזה אי לאו דכתיב לא תאכלו על הדם הייתי אומר ואכמת ושבעת קאי על התפילה ומותר לאכול קודם התפילה. ולפי"ז אין לנו רמז בתו' שצריך לברך ברהמ"ז דהא ואכלת קאי שיאכל קודם התפילה. ואי ליכא ילפותא לברהמ"ז א"כ אין לנו ילפותא לברכת המוציא דזה אנו ילפינן בק"ו כשהוא שבע וכו'. אכן בחזקוני איכא ילפותא אחריתי על לא תאכלו על הדם הרי אזהרה שלא לאכול בהמה בלי שחיטה וא"כ לפי האי פירושא הדרא תימא למקומה מנין לברהמ"ז מה"ת אי משום דכתיב ואכלת ושבעת דילמא למישרי קודם התפילה אתי. והנה ידוע שיוסף הוציא דיבה על אחיו באמרו שאכלו אבר מן החי והם אכלו מפרנסת דסברי בשחיטה תליא והוא דבר במיתה. ולדעתם שחיטה היכא כתיבא ודאי ס"ל כחזקוני מלא תאכלו על הדם וא"כ לדעתם ואכלת וכו' קאי דשרי לאכול קודם תפילה וליכא רמז לברהמ"ז וברכת המוציא. ויוסף סבר דלא קאי על השחיטה רק שלא לאכול קודם תפילה ואין שום רמז על השחיטה א"כ אסור לאכול עד שתצא גפשה. בזה היה ויכוח יהודה עם אחיו אמ"ל הורגים אנו את אחינו דילמא הדין עמו דהרי אנחנו מברכים ברכת המוציא והיכא כתיבא בתו' ודאי מק"ו כשהוא שבע וכו' וא"כ לא תאכלו על הדם קאי שלא יאכלו קודם תפילה וא"כ אין רמז לשחיטה והדין עמו דבמיתה תליא מלתא מה תאמרו דהדן עמכם שלא תאכלו על הדם קאי על השחיטה א"כ ואכלת קאי שרי לאכול קודם תפילה וליכא רמז לברהמ"ז וברכת המוציא והמברך ברכה שאינה צריכה עיבור בלא תשא ואין זה מברך אלא מנאץ את"ד ז"ל.

הילד איננו ואני אנא אני בא. פי' הרב שתי ידות ז"ל דידוע שראובן לא היה בועד האחים שמכרו את יוסף אלא היה עם אביו לשמשו בו ביום ובביאת יוסף לאחיו היה שם כמאמר הכ' וישמע ראובן ויצילתו מידם ובין השלכתו לבור למכירתו היה הוא אצל אביו ומסתמא שאלו אביו על שלום בניו ועל שלום יוסף וראובן הגיד לו שבא יוסף לשלום כי מה שיעץ ראובן להשליכו אל הבור היה כונתו להצילו ולא היה מתפחד עליו שלא יזיקוהו נחשים ועקרבים כי כבר ראה וידע שהוא צדיק גמור ואין שולטים בו חיות רעות ממה שראה שיסו בו את הכלבים ולא הזיקוהו ממילא ודאי אמר לאביו שראה את יוסף. ולז"א הילד איננו א"כ אתם יכולים לומר שלא ראיתם אותו כו"ע אנא אני שאמרתי לפני אבי שראיתי את יוסף א"כ אנה אני בא ר"ל כבר הגדתי לפניו שראיתי את יוסף ושוב אינו חוזר ומגיד שלא ראיתי א"כ אני אהיה נתפס כגנב יותר מכם.

ובזה מדוקדק שלא שחטו שעיר עזים לטבול כתנתו עד שבא ראובן ואמר הילד איננו למה לא עשו זאת קודם ביאתו אלא מעיקרא לא רצו לעשות תחבולה זאת לרמות את אביהם בגדי עזים כי לא היו צריכים לזה שהיו יכולים לומר לא ראינו אותו ולא בא אלינו השומרים אחינו אנחנו אבל עכשיו ששמעו מראובן שהגיד לאביו שראה את יוסף שבא אליהם א"כ הוכרחו לעשות דב"ו שישחטו שעיר כי היה ליעקב מקום לחשוד אותם לכן עשו תחבולה זו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב זר"ב שני כונת הפ' הנז' במה שפי' כונת או"ל ביקש יעקב לישב בשלוח וכו' ותו"ד הוא כי יעקב היה אז ק' ק"ח שנה ולפי דעתי שכבר פרע החוב שעליו מן הגירות של ת"ש ונשאר חלק עשירי וישמעאל כ"א שנות הגלות היו ת"ל שנה הרי מיד שנגזרה הגזירה כי גר יהיה זרעך חל מחצה על ישמעאל ומחצה על יצחק דהיינו כל א' רט"ו שנה ומן המחצה של יצחק על עשירי ויעקב לכן כשהגיע לק"ח שנה חשב שכבר פרע חלקו ונשאר חלק עשירי וישמעאל ומכ"ש אם הגלות ת"ש ודאי כבר נשלם חלקו כשהיה בן ק' שנה לכן בקש אז לישב בשלוח לכן לפי סברתו זאת שישמעאל נקרא זרע קפץ עליו שטט של יוסף. והוא דליתא במדרש דמה שנמכר יוסף לעבד משום שהוציא דיבה על אחיו שקורים לבני השפחות עבדים לכן לעבד נמכר משום דבאמת אינם עבדים דיש קידושין אפי' בשפחות ובודאי יעקב לא עשה בעילתו בעילת זנות אלא קדשם בתחילה ובודאי השבטים לא הוציאו לעז זה לכן הוא שסיפר עליהם לה"ר גענש מכ"מ לעבד נמכר. אבל אם נאמר שבאמת היו בני פילגשים ושפחות כי לא קידש אותם יעקב א"כ בדין הוא שהיו קורין אותם עבדים וגם יוסף לא סיפר עליהם לה"ר שגם יעקב היה יודע זה ואינו ראוי יוסף לעזנש. וא"כ לפי סברת יעקב שביקש לישב בשלוח שלדעתו שישמעאל הוא בכלל זרע וא"כ כבר היא פרע חלקו ודאי שהוא סובר שאברהם קידש להגר לכך ישמעאל נקרא זרע. וא"כ יוסף חטא דודאי גם הוא קידשם ואינם עבדים ובודאי השבטים אינם מוציאים לעז כזה על אביהם והוא שסיפר עליהם לה"ר לכן גענש. בז"ו כונת הפ' הנז' הילד איננו שנמכר לעבד בשביל חטא לה"ר שסיפר א"כ אני אנה אני בא במעשה בלתי דכתיב וישכב את בלהה פלגש דבשלמא בלא זה יאמרו דפילגשים בלא קידושין ונמצאת היא שפחה בעלמא וכאלו באתי על אנוסת ומפותת אבי שאינו באוהרה כלל. אכן ממה שהילד איננו ונענש ע"כ משום שאינם עבדים משום דהיה לאבי קידושין בהם דחזקה אינו עושה בעילתו בעילת זנות וקידשם ובודאי השבטים לא הוציאו לעז זה ויוסף שסיפר עליהם לה"ר גענש א"כ אנה אני בא במעשה בלתי כיון שאבי קדשה א"כ באתי אל אשת אבי ואני חייב עליה אח"ד ז"ל.

באור"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל במ"ש לעולם אל ישנה אדם וכו' שהרי בשביל ב' סלעים וכו' וז"ש הילד שהוא יוסף איננו שנתקנאו בו אחיו בשביל הב' סלעים א"כ אנה אני בא אני שאני בכור ויש לי ליקח ב' חלקים בירושה מה יעשו עמי דאפי' בשביל ב' סלעים עשו כך מה יעשו עמדי א"ד ז"ל.

ויקראו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם. ק' מהו ויקומו הול"ל ויבואו. עוד מהו כל, פי' הרב צמ"ד ז"ל במ"ש במ"ס מה עשה יע"א בשעה שהביאו את הכתונת לא האמין להם כלל דכתיב וימאן לפי שאין מקבלין נחמה על החי. מה עשה הלך בתרים וחצב י"ב אבנים והעמידם שורה וכתב על כ"א שם שבטו ומלו וחדשו ראובן טלה ניסן וכו' וכן הכל אמ"ל גוזרני עליכם שתעמדו לראובן ולא עמדו לכל א' ולא עמדו כיון שהזכיר יוסף מיד עמדו וכרעו לפני אבן יוסף ועדיין לא ברור הדבר לו שהוא חי והלך ובחן באלומות כמו שעשה באבנים ולא עמדו וכשהזכיר יוסף עמדו ועדיין לא נתברר לו שהוא חי אל מן המשמרות אלישיב כהן אלקנה שקנהו פוטיפר ויוסף הורד מצרימה ע"כ. וז"ש ויקומו כל בניו היינו האבנים של כל בניו שקמו ועמדו וכרעו לפני אבן יוסף כדי שיע"ז יתנחם וידע שהוא חי וזהו כל בניו ר"ל הבנים ממש וכל לאתויי האבנים שלהם וכן כל בנותיו היינו לבנות ממש וכל לאתויי האלומות הנו' וימאן להתנחם ובוה ניחא לשון וימאן דאי כפשוטו הול"ל ולא נתנחם מאי וימאן דמשמע שמרצונו בא הדבר שלא רצה להתנחם שכבר ראה מעשה האבנים והאלומות שהוא ראה ברורה שיוסף חי ולא רצה לסמוך על האותות ההם ע"כ.

איתא במד' בשעה שהיה זוכר יעאע"ה שאמ"ל יוסף הנני היו בני מעיו מתחתכין אמר יודע הייתי שהם שונאים אותך והיית אימר הנני ע"כ. פי' החיד"א ז"ל בראש דוד בהק' שדרך העולם כשאדם גדול יצוה לבנו או לערו דבר שירות השב ישיב לו הנני ר"ל מוכן לשרת אבל אם דבריו של גדול לבנו לעשות לו טובה לא מן השם להשיבו הנני רק יאמר השתחוויתי אמצא חן בעיני אדוני. והכא יעקב אמר ליוסף הנה אחיך רועים בשכם שהלכו לרעות א"ע בנאות דשא לכה ותתענג עמם וזהו לטובתו וא"כ לא הי"ל להשיב הנני אלא אמצא חן בעיניך אדני כגו' ומדהשיב הנני ש"מ דרמו ליעקב שהיא אינה טובה לו מחמת ששונאים אותו אחיו אלא כדי לקיים דברי אביו הוא הולך ולכן אמר הנני ורמו ליעקב ולא נרמו ולכך בשעה שהיה זוכר שאמ"ל הנני שהיא על כונה זו היו בני מעיו מתחתכין ע"כ.

באור"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל בהק' תשו' מהרשד"ם חו"מ סי' קל"ה על ראובן שהשכיר בנו לשמעון לשרתו והתנה עמו שלא ישלחו לחוץ לעיר בשום שירות ולאח"ז הוצרך שמעון ושלח בן ראובן מחוץ לעיר וגרם החטא ונהרג אותו הבן בדרך ואביו טוען על שמעון טענת דמו וממנו ולזון אלמנתו כיון שנהרג בשליחותו ופסק הרב שהוא פטור ממ"נ שאם היה הדרך מסוכן בליסטים והשליח יודע זה והלך א"כ המשלח פטור דהוא לא הי"ל לילך דשמעון לא היה יכול להכריחו לילך במקום סכנה ואדעתא דהכי הלך ואיהו סיכן בעצמו וא"ת שלא ידע שהדרך מסוכן א"כ אנוס הוא שגם משלחו לא ידע והביא שם תשו' מהר"ם על אב ששלח בנו בשליחותו ונשבה הבן דאביו חייב לפדותו דכיון דבשליחותו הלך הרי השאיל לו גופו ונעשה עליו כשואל שחייב באונסין וסיים מהרשד"ם ז"ל דשני אב ובן דיש לחייבו לאב מטעם דכיון שהוא בנו וחייב לקיים מאמרו ה"י כאלו הכריחו לבן בזה וכו' יע"ש. והשתא הכא בנ"ד יודע היה יוסף שאחיו שונאים אותו ויש סכנה בהליכתו ומשום כבוד אביו הלך אף דבמקום סכנה אינו חייב לשמוע לאביו ועשה כבוד אביו כמורא אביו בענין אחר דאינו יכול לסתור את דבריו ואלו לא היה אביו והלך בשליחותו ונהרג היה פטור

המשלח כהוראת מהרשד"ם ז"ל אבל השתא שהוא אביו חייב אביו ולזה כשהיה נזכר הדברים הללו שאמר לו הנני הגם שידע שיש סכנה בדבר בשביל כבוד אביו היו מעיו מתחתכין לפי שחייב בדמו ומט"ו ויקומו כל בניו וכו' וימאן וכו' כי ארד וכו' שכבר פסק הרב צמח צדיק ז"ל ובדיני שמים חייב המשלח עכ"פ בדיני גהינם ולהכי כשידע שיוסף חי אמר ותחי רוח יעקב ר"ל שעתה נצול מעונש וק"ל.

ויעברו אנשים מדינים סוחרים וכו' פי' הרב אלף המגן ז"ל וז"ל ויעברו אוי להם לאיתם שעוברים עבירות רעה תבא אליהם לכן השתדלו להיות אנשים צדיקים כמו שפירש"י ע"פ כולם אנשים וא"ת שהיצה"ר מעכב צריך להיות מדינים שתורו נלחמים עם היצה"ר ואעפ"י שהדבר קשה עליכם למדו היטב מן הסוחרים שיגעים יגיעה רבה בשביל להרויח כן גם אתם חיי צער תחיו ולפום צערא אגרא עושה אלה יממשכו ויעלו את יוסף שהם ישראל דכתיב נוהג כצאן יוסף מעלים אותם מבור הגלות. א"ב ויעברו עבירה עושים אותם אנשים שהם מדיינים בעלי מחלוקת וזה מצוי מאוד אצל הסוחרים שבמקום שאיש את רעהו יעזורו מקנאת איש מאתו איש את רעהו חיים בלעו תדע כמה חמור עון זה עד שלאחר שוימשכו ויעלו את יוסף מבור גלות בבל וימכרו את יוסף לישמעאלים בגלות הארוך המר והנמהר הזה וא"ת שהיו להם יבירות אחרות ח"ו אלא היו עשרים כסף ר"ל עשירים מכסף שהם המצות רק בעון שנאת חנם ויורידו את יוסף מצרימה צרות רבות. אכן וישב כאשר שב ישראל בתשובה מעון זה אז יאמר ה' ראו בן בני בכורי ישראל אל הבור והנה אין יוסף בבור שמוציא אותם מן הגלות ויקרע את בגדיו אשר בגדו בה ששופך חמתו על הגוים הבוגדים וישראל עושה חיל כי"ר בבי"א עכ"ד ז"ל.

איתא במד' והנה אנחנו מאלמים וכו' אמר יוסף עתידים אתם להעלים הדברים לפני אבא ולומר חיה רעה אכלתהו ומאן קאים לי שתיקותא דאמי ע"כ. פי' הרב בני יצחק במשז"ל חיה רעה אכלתהו זו אשתו של פוטיפר. עו"ן משז"ל ואחר ילדה בת ראויה היתה לאה לילד בן אלא שבזכות רחל ילדה בת זהדין נותן כן שהרי הכניסה צרתה בצדה. עו"ן משז"ל כשאמרה אשתו של פוטיפר בא אלי העבד העברי בקש להורגו ובאה אסנת בתו ונשבעה לו לפוטיפר והגידה לו האמת וגורע דאסנת היא בת דינה כמשז"ל וז"א עתידים אתם לומר חיה רעה אכלתהו ר"ל דע"י אשת פוטיפר יתרגני פופטיפר אבל דימו לכם דקאים לי להצילני משתוקא דאמי ר"ל דע"י שאמי שתקה והכניסה צרתה בצדה ילדה לאה בת ועי"כ נעשה מעשה דינה וילדה אסנת והלכה לבית פוטיפר וניצלת על ידה כאמור ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' משם הרב העשל ז"ל במשז"ל שיוסף בשעה שפיתחו יצרו על דבר עבירה נשא ק"ו אמר ומה ראובן שהיה בכור בשביל שכלבל יצועי אביו ניטלה הבכורה ממנו וניתנה לי וא"כ איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וא"כ אלו לא היה ראובן בכור יתכן שהיה יוסף חוטא ח"ו משום דאין לו מקום ללמוד ק"ו והנה סיבת ראובן שנולד בכור שתיקותא דרחל. וז"א עתידים אתם וכו' ולומר חיה רעה אכלתהו ר"ל שאחטא עם אשת אדוני ח"ו אבל דעו לכם שלא תקום ולא תהיה מחמת שגשגה ק"ו מראובן כאמור ומאן קאים לי לעשות ק"ו שתיקותא דאמי שגרמה שיהיה ראובן בכור וק"ל.

באו"א פי' הרב מאיר שולטאן ז"ל בדרך פשוטה בהק' את הידוע בכ"מ בתלמוד שהיה אומר איזה חכם על חבירו שמת וכיוצא בזה ואמרו הואי כשגגה היוצאת מלפני השליט ונח בפשיה דר' פ'. עו"ן משז"ל דמדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה. והנה השבטים לא אמרו הם חיה רעה אכלתהו אלא עשו ענין שיאמר

יעקב חיה רעה אכלתהו ועי"כ תהיה כשגגה וכו' וימת יוסף ע"י שיפתח יעקב את פיו לשטן ולכך הביאו לו הכתנת מגוללת בדם וקרועה כדי שיאמר דברים הרעים על יוסף ויהיה זה סיבת מיתתו וז"א עתידים אתם להעלים הדברים לפני אבא ר"ל שתביאו הכתנת קרועה ומלוכלכת בדם ועי"כ יאמר חיה רעה וכו' וז"א ולומר חיה רעה אבל דעו לכם שאין אתם מרויחים כלום דמדותיו ית' מדה כנגד מדה ואמי היתה יכולה לדבר לאבי שלבן רוצה להתליפה באחותה וממילא שלא היה נושא את לאה והיה לה רעה גדולה וע"י שתיקותא דאמי נעשה טובה גדולה ללאה וא"כ מוכרח שישלם לי הקב"ה שאפי' יגרמו לאבי שידבר איזה דבר רע לא יסתבב לי מזה שום דבר רע מכ"מ וז"ש מאן קאים ל"י שתיקותא דאמי ע"כ.

בא"א פי' הרב הגו' במ"ש ז"ל כמה כרכורים כרכרה אשת פוטיפר לדרוף אחר יוסף הצדיק וכמה איומים וגיוזמים עשתה לו ונראה לתת טעם לזה כי הנה נודע מתורת האר"י ז"ל דגלות מצ' היה דניצוצות אדה"ר באו במבול סדום ופלגה והם גשמות עליונות ולזה היה השעבוד בחומר וכו' לברר והוצרך הגלות להיות במצרים כי כשיש ח"ו פגם למעלה הסט"א יונקת השפע והיו פרעה ומצרים יונקים מן הקדושה ובאו הנשמות הגו' בישראל ונשתעבדו מאוד להוציא ניצוצות קרי אדה"ר אשר כבר באו בדרות הגו' כי הנפשות הזהב וצריך חכמה להפריד הסיגים וכן היתה מצרים כור לזהב הנשמות כמ"ש הרב בדרושי פסת. והכנה לזה היה יוסף שהוא בחי' יסוד קדוש וגמכר בערות הארץ ואם ח"ו היה חוטא היה נחרב העולם ששלטה הסט"א ערות מצרים ביסוד הקדוש ולא היה אפשר אח"כ לברר הניצוצות ע"י הגלות ולזה נתלבשה הסט"א באשת פוטיפר והפליאה לעשות כמה אופנים אולי יפותה ויגרם רעה גדולה. ולכן גדלה מאד מעלת יוסף כי לא כנשים המצריות המפתות את האדם לעבירה זאת היתה לו כי היא בעצם הסט"א הגלחמת עמו בכמה אופנים להרויח ריות גדול להוריד היסוד הקדוש בערות הארץ ויוסף עמד בנסיון אשר לא ישוער ע"כ זכה למלוך ושלט במצרים אבימלך דג"ע ערות הארץ להכניעם והיא היתה אתחלתא דגאולה לישראל. וזהו כונת הפ' וימררוהו ורובו וישטמהו בעלי חצים רמז לכחות סט"א עלמא דפרודא הן רבים וזהו בעלי חצים בעלי פלוגתא אשר מדרו חיו רבה משטמה להחטיאו. ותשב באיתן קשתו וכו' מידי אביר יעקב בזכות יעקב אשר נדמה לו כמשו"ל ע"פ ואין איש מאנשי הבית לרמוז שיעאע"ה שלא היה מאנשי הבית שם נמצא ואפ"ל כי ר"ת ואי"ן אי"ש הם תיבות ודמות אי"ן יעקב נראה א"ל יוסף ש"ם. ועי"ז משם רועה אבן ישראל שזכה ליכתב באבני אפוד. ויומתק הדרוש הזה במ"ש הרב קרבן שבת דיוסף הצדיק היה מעין שופריה דאדה"ר ומשו"ה ויתר ל"ו שנה לדוהע"ה שהיה בחי' אדה"ר ומשו"ה עשה לו כתונת פסים שהיה אור שהיה אדה"ר לבוש בו עש"ב. ומעתה מ"ט ומ"ן כי הכנה לגלות מצרים שהיה לברר ניצוצי קרי של אדה"ר כי יוסף הצדיק מעין שופריה דאדה"ר ובתינתו ומי יחוש חוץ ממנו. וע"כ הנה אלה רשעים סט"א וכחותיה נתגברו מאד להחטיאו ולאבדו ח"ו. ואביו יעקב שופריה דאדה"ר נראית לו דמותו להעירו פקח עיניו וראה כי הסט"א פעה פיה לבלע ולהשחית לך שאתה בחי' אדה"ר ולא יהיה תקומה ח"ו ויוסף ידע מזה ועמד בנסיון. וז"ש ותשא אשת אדוניו ר"ל תקומה היתה לה מסטרא דילה שנתלבשה בה סט"א וכחותיה עמדה וגשאת למעלה. את עיניה אל יוסף ר"ל נתנה עיניה בכח סט"א אל יוסף שהוא בחי' יסוד הקדוש להחטיאו ויוסף הרגיש ברעה הגדולה אשר הסט"א צודה את נפשו נפש אדה"ר לכן כתיב וימאן ר"ל לתקן אשר חטא אדה"ר לשמוע בקול אשה ע"י פתוי הנחש סט"א וחטא זה היה משלשל את כל באי עולם למיתה איכו השתא דהסט"א נתלבשה באשה.

עוד הפעם להחטיאו לא שמע אליה וימאן ונתן טעם השלשלת כי זכר השלשלת שנעשה בחטא אדה"ר ששמע לקול אשה שנשתלשלו בו כל באי עולם. ויאמר אל אשת אדוניו מתירא אני מאדה"ר ר"ל הלא במקומו ומעין שופריה אני ובאתי לתקן ניצוצי קרי שלו ואיך אעשה הרעה הגדולה ואעיקרא אדה"ר ע"י עבירה קלה בטרד מג"ע ובא לקרי בק"ל שנה ועתה בבואי לתקן אקלקל קלקול גדול. ועוד דרשו מתירא אני מאבא דא ודא ודא היא כי הוא ג"כ מעין שופריה דאדה"ר והוא תקן ג"ע דאדה"ר ועתה אני שיש בי בחינתו מעין שופריה דאדה"ר ובחי' יסוד במקום לעשות הכנה לתקן אקלקל. וגם וחסאתי לאלהים איני כמותכם האומות אינם פוגמים אלא בשר שלהם אבל אני וחסאתי לאלהים את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב שער החצר ז"ל כו' הפ' ותתפשטו בבגדו וכו' במה שפי' ז"ל כונת הפ' ואיך אעשה הרעה הגדולה וכו' והוא שידוע שאחד מתרי"ג מצות היא מצות תשובה ובוזה היתה מפתה אותו שמאחר שהוא צדיק גדול כיצד יכול לקיים מצות תשובה ומוכרח שיחטא כדי שיקיים מצות תשובה ויוסף השיב לה עפ"י דבריה שהוא יכול לקיים זאת המצוה ע"י עבירה קטנה וכבר יש לו וז"ש איך אעשה הרעה הגדולה הוצאת כדי שאקיים מצות תשובה שאם בשביל זה כבר וחסאתי לאלהים חטא קל ע"כ. וידוע משו"ל שהמצות שאדם מסגל נעשים למעלה לבוש הנקרא חלוקא דרבנן ואינה נעשית ונשלמת כ"א בקיום כל המצות אשר המה שיעור הבגד השלמת הגוף כללותיה ופרטותיה ואחר יציאת הנשמה מן הגוף החומרי והרוח תשוב אל האלהים ללבוש בגדי מלכות והיא חלוקא אשר יגע בה והיא כגוף לאותו רוח ואם ח"ו גרע מלקיים אחת מן המצות הנה הלבוש הזה הוא גרוע וצריך לחזור לזה העולם להשלים חסרון הבגד אשר אין תקנה בהשלמתו כ"א בחזרתו לזה העולם. וז"ש ותתפשטו בבגדו רמזה לו שמאחר צדיק גמור והשלים מלבוש העליון א"כ צריך לתפור הבגד תפירה שלימה ולכן צריך לקיים מצות תשובה לכן שכבה עמי. אז אמ"ל שזה יכול להתקיים ע"י עבירה קטנה ואיך אעשה הרעה הגדולה כאמור ע"כ.

בא"א פי' הרב אט הבנים ז"ל כונת הפ' וימאן וכו' במשו"ל כל הנמשל בעבירה אינו זוכה למלוכה. מעתה יובן דיוסף בחכמתו השיג כל זה ואמר ב' טעמים במיאון זה האחד כיון שראה מעלה גדולה כ"כ שהיתה לו בבית אדוניו עלה על דעתו שהוא קרוב שיזכה למלוכה כמו שכן היה באמת ומשו"ה כיון דמלכותא אחורי תרעא קיימא לא יתכן לחטוא כיון דהנכשל בעבירה לא יזכה למלוכה זה טעם הא'. וטעם הב' כי לפי האמת לא עלה בדעתו שלא לחטוא מטעם זה ולא יאמין כי כל עיקר כונתו בשביל זה אלא עיקר טעמו כדי לעשות רצון יוצרו אלא שטעם זה נמי עלה ובא אך למותר. ובזו"ו וימאן בשלשלת גדולה בקל ויע שגיא ותנועה זאת היתה לומר דיש במיאון זה תרי טעמי האחד ויאמר אל אשת אדוני הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי כל אשר יש לו דייקא לרמוז לה שאף המלכות כבר ניתן בידו וברשותו איננו גדול וכו' ולא חשך וכו' כ"ז מורה שהמלוכה היא עומדת אחרי וא"כ איך אעשה הרעה הגדולה הזאת דייקא שהיא זנות שהנכשל בה אינו זוכה למלוכה ולכן כיון שמדבריו אלו נראה שעיקר מניעתו בשביל כבודו לכן תכף ומיד קאמר דאי לזאת לא איכפת ליה ול"מ. נגד טעם האחר שהוא העיקר דהיינו שאם אכשל נמצא כי וחסאתי לאלהים וזו יהיה לי בעוכרי לעבור על מצות ה' וטעם זה די והותר וכאמור.

בא"א פי' הרב הנו' במשו"ל בברכות אין לו להקב"ה באוצרותיו אלא יראת שמים שנא' יראת ה' היא אוצרו. עו"ן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים דצדיק ורשע לא קאמר וז"ל ויאמר אל אשת אדוניו טעם מספיק למיאון זה הן אדוני ר"ל רבונ

אדוני שהוא אדון הכל וכי לא ידע אתי מה בבית כלו' אינו יודע מה שאני עושה בזה הבית אף כי אין איש מאנשי הבית הלא עיני ה' המה משוטטות ועיניו על דרכי איש וא"כ אין לי רשות לחטוא לפני המלך ואני בבחירתו אמשול על יצרי יען כל אשר לו ח"ל כל מה שיש שם עמו ית' באוצרו דהיינו יראת שמים נתן בידי בבחירתי דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וא"כ לא אוכל לעבור את פי ה' ואיך אעשה וכו' ע"כ.

ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבא אליך ותאמר מה נתן לי. פי' הרב משכנות יעקב ה"ד הרב ע"ה אנגיל ז"ל והוא עפ"י מאי דקי"ל דצריך האיש לתת כסף קידושין לאשה דכי יקח איש כתיב מ"מ אם הוא אדם חשוב אם נתנה היא ואמר הוא מקודשת בההיא הנאה דקיבל ממנה. ובוי"ו ויט אליה אל הדרך ר"ל דיהודה נטה עצמו מן הדרך הנהוג דהאיש נותן קדושין לאשה והוא אמר הבה נא תתני לי כסף קדושין את עד שאבא אליך לפי שהיה מחזיק עצמו לאדם חשוב וכ"ז בא לו כי לא ידע כי כלתו היא ר"ל דאם היה יודע שתמר כלתו היא בתו של שם לא היה אומר זה לפי שהיא ג"כ היתה אשה חשובה וחזר הדין השנה לכל נפש ע"כ אף היאי תשיב אמריה מה נתן לי שגם אני חשובה כמותך ולא נופלת אני ממך ע"כ.

ובזה פי' הרב ע"ה הנז' כונת מד' ז"ל ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חותמך ופתילך ומטך חותמך זה מלכות כד"א שימני כחותם וכו' ופתילך זו סנהדרין שהם מצויינים כפתיל ומטך זה מלך המשיח כד"א ויצא חוטר מגזע ישי ע"כ. וק' אומרו מה הערבון לא היה לו שום דבר לתת לה. וגם מה שרמזה דברים אלו מה ענינם. אכן עפ"י א"ש דיהודה אמר מה הערבון אשר אתן לך כיון שאת שואלת ממני עוד ואני אדם חשוב אדרבא צריכה את לתת לי א"כ מה הערבון אשר אתן לך. לזה אף היא תשיב אמריה חותמך וכו' ר"ל פרי בטני העתיד לצאת ממני המלכות והסנהדרין ומלך המשיח זהו מורה שאני חשובה כמוך דאל"כ מהיכן ראוי לצאת ממני כל אלו ובה תדע ראייה ברורה שאני חשובה כמוך א"כ ראוי אתה שתתן לי כסף קידושין. מה תאמר דיתכן כל אלו שיצאו בזכותך ולא בזכותי אף אני אומרת לך תתינח חותמך זו מלכות ומטך זה מלך המשיח הוא בשבילך אבל פתילך שהם הסנהדרין הם בשבילי מצד אבי שהוא שם דהיינו ב"ד של שם והמלכות אני שוה לך אתה מלך והסנהדרין כמו מלכים דמאן מלכי רבנן וא"כ חזר הדין מה נתן לי א"ד ז"ל.

בא"א פי' כונת המד' עפ"י מ"ש במשנה אין מעמידין מלך וסנהדרין אלא ממשפחות המיוחסות שבישראל וז"ש שתמר חשבה בדעתה אפשר שיהודה ירחיק עצמו מן הדבר הזה להדבק באשת זנונים פן למחר יוצאים ממנה בני זנונים לכן באתה להגיד לו שאין פגם משפחה בזרע זה אעפ"י שהוא בדרך זנות הא ראייה פוק חזי מה שעתיד לצאת ממך חותמך וכו' מלכות וסנהדרין ומלך המשיח וכיון שעתיד לצאת ממך כל אלו הוא עדות גדול שאין פגם משפחה בזרע זה.

ובזה פי' כונת מד' ז"ל והנה הרה לזנונים מלמד שהיתה מטפחת על כרסה ואומרת מלכים אני מעוברת ע"כ. הענין הוא דבני עירה כאשר ראייה הרתן פערן פיהם והגידו ליהודה זנתה תמר כלתך שהיא בתו של שם המיוחס ונפגמה משפחתה ומחר יוצא ממנה בני זנונים ולא ידעו ולא יבינו טח מראות עיניהם וסוד ה' ליראיו שהמעשה הזאת מאת ה' היתה. לכן תמר שידעה סוד הענין היתה מטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת ואם איתא שיש פגם משפחה במעשה זה הרי אין מושיבין מלך וסנהדרין אלא ממשפחות המיוחסות ואני רואה ברוה"ק שכל אלו עתידים לצאת ממני מכאן ראייה שמה' יצא הדבר ואין פגם ואין פיסול במעשה זה.

בא-א פי' הרב הגו' כונת מד' הנו' בהק' מ"ש מהר"ש אוזידה ז"ל וזה לשונו למה נעמי נתנה עצה לכלתה לעשות דבר זה כזה לשכב מרגלותיו של בועז וזה הוא דבר מגונה וצריך נסיון גדול ובאתרא דשכיח היוקא לעשותה כא' הנבלות הלא טובה לא היתה יכולה לעשות ולגמור הדבר ע"י אנשים שיספרו עמו פה אל פה או היא מפיה תספר עמו ותמתיק דבריה כי גואל אתה ואם מה' יצא הדבר תו"מ יגמר דבר כי ה' מזווג זיווגים ומה ראתה על ככה לעשות דבר זה שאינו נאית לעיני כל ותי' כי נעמי ידעה שדהע"ה ומלך המשיח ראויים לצאת מבוועז א"כ מאחר שהזיווג הקדוש הזה עתיד לצאת ממנו שורש ישי ומלכות בית דוד ומלך המשיח בהכרח הוא שיהיה קטרוג לסט"א עד שלא יבא לידי גמירא ע"כ רצתה לסמות עיני המקטרג לתת להם צד מה בזה הזיווג כדי שלא יקטרגו עליו ע"ד מה שציוה הקב"ה ביום כפור שהוא יום קדוש ונורא לתת חלק לסט"א בשעיר המשתלח לעזאזל וע"י שיקח חלקו ידום ולא יקטרג כדרכו שידבק בקדושה לקטרג. וכן בזה ראתה נעמי שאם לא יתנו לס"מ חלק בודאי יקטרג לכן יעשה שתעשה המעשה הזה בדרך פריצות כי זו הוא חלקו ותאותו של ס"מ ושוב לא יקטרג ויבא הדבר לידי גמירא. וכן תמצא בזיווג יהודה ותמר שכל מלכות בית דוד יצאו ממנו והוכרח שיהיה לס"מ חלקו כי בהיותו דרך זנות שיוחשיבה לזונה לכן נתקיים הזיווג ובא לידי גמירא ואילולי כן היה מקטרג ס"מ ומבטלו. וכן היה הענין ביעאע"ה שהיתה מטתו שלמה והוצרך להיות בזיווגו איזה שמץ שישא ב' אחיות שעתידיה תורה לאוסרם הוכרח להיות כן להיות חלקו של ס"מ עכ"ד ז"ל. בוי"ו שבני עירה היו מרננים אחרית שהנה היא הרה והגידו הדבר ליהודה לאמר זנתה וכו' ותמר בשמעה דברים אלו היתה משחקת ומטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת וכיון שכן מוכרח להיות הדבר הזה שיהיה בדרך זנות כדי לתת חלק לס"מ כדי שלא יקטרג לכן הוכרחתי לעשות הדבר הזה כיון שמלכים וגואלים אני מעוברת. ובוזה פי' כונת מד' רגזו ואל תחטאו וכו' וגם פסוקי רות יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכו' עש"ב בד"ק.

והרב כל"י ז"ל פי' כונת הפ' ותאמר מה תתן לי כי תבא אלי ויאמר אנכי אשלח גדי עזים וכו' ותאמר אם תתן ערבון וכו' ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חותמך וכו' דלמה לא נתן ערבון כ"א ג' אלו. אכן ידוע כי כל מה שאירע לאבות הוא סי' לבנים את אשר יקרה להם באחרית הימים והנה היוצא מביאה זו שממנה נולד הגואל לשה פזורה ישראל לשלח מהם הצפיר והשעיר וכו' דמסגו ברישא בהצלחתם כגדי זה כמ"ש מ"ט עיזי מסגן ברישא וכו' כונתם הוא דלמה או"ה קודמת הצלחתם לישראל ותי' כבריתו וכו'. ז"ש כאן מה תתן לי מה יהיה תכלית ביאה זו והשיב אנכי אשלח גדי עזים היינו מלכי בבל ואוה"ע העזים מן הצאן שהם ישראל כמ"ש שה פזורה ישראל ע"י הגואל שנולד מביאה זו. ותאמר מה הערבון במה יהיו בטוחים שכך יהיה ושלח חותם ומטה ופתיל רמז לג' דברים ממושכנים כ"ז שישראל בגלות משכון הראשון הוא חותמו של הקב"ה דהיינו של שם י"ה שחתם ה' על השבטים הראיבני וכו' כדרך החותם שמתהפך וחותם זה ממושכן כי כל מקום שגלו שכינה עמהם ושם של י"ה אינו יכול להזות במילואו עד שיגאלו הבנים כמ"ש כי יד על כס י"ה. משכון ב' א' של כסא כי אין הכסא שלם עד לעתיד והיינו פתיליך הציצית שדומה לרקיע ורקיע לכסא וא"כ התכלית שבציצית מזכיר כסא הכבוד וזה ממושכן כי לעתיד אות למושב לו. או פתיליך רמז על ביהמ"ק שנא' בו וקצץ פתילים שנתמשכנו כולם בעונות ישראל ומטף היינו משכון וי"ו אליהו כי צורת הוי"ו כצורת המטה. או רמז לוי"ו של השם כי עתה אין משתמשים כ"א בשם י"ה ולעתי"ל יהיה השם והכסא שלם את"ד ז"ל.

היא מוצאת וכו' פי' הרב אב"א יצ"ו משם הרב יצחק קורי גר"ו דתמר רמזה בזה דאל"ה אותיות לאה רצתה לרמוז דאנכי הרה מבני לאה מי שיש לו שם הוי"ה בשמו דס"ת אלה' לו' אנכי הרה' שם הוי"ה ביה ע"כ. והרב שארית יוסף פי' כונת מר' כל פחם מחמם ופחם יאולה מקרר ע"כ. דר"ל דהיא מוצאת על שגזר יהודה הוציאות ותשרף ומי הצילה מהשריפה אינו אלא הכר נא למי החזותמת והפתלים והמטה דהני ג' ר"ת פח"ם ונמצא דכל פחם מחמת דנעשה אור ונחלש אך פח"ם יהודה במקום מוצאת דתשרף היה מקרר ע"י פ'תיל חיותם מ"טה ע"כ. והמפ' רמזו בפ' וישלחו את כתונות הפסים אשר ס"ת תמ"ר מכוון למ"ש בסוטה בהכר בישר בהכר בשרוהו ובא בס"ת דכגמולו ישלם לו זת"ד. עוד רמזו בפ' אנכי אשלח גדי עזים ר"ת גזאל דוד י'היה על זרעך י'צאו מלכים רמו למאז"ל בשכר צניעות שהיתה בתמר יצאו ממנה מלכים ומשיח הנקרא דוד א"ד.

ויהי אחרי הדברים האלה ותשא אשת אדוניו וכו' ותתפשהו וכו' ויאמר הן אדוני וכו' פי' הרב אלף המגן ה"ד ליקוטים מפרדס ע' יוסף עפ"י משז"ל בזכות שלשה דברים נגאלו אבותינו ממצרים ואחד מהם שלא שינו את לשונם דשינוי הלשון גורם זנות שנא' ויבואו בבלה זידברו אשדודית וישאו להם נשים נכריות. וז"ש ויהי אחרי הדברים האלה שראתה אותו שדיבר בלשון מצרי אז ותשא וכו' ותאמר שכבה עמי מאחר שדיברת בלשונם כוונת לזנות כי שינוי לשון גורם זנות לכן שכבה עמי. אז ויאמר לה הן אדוני לא ידע וכו' ואני לבדי המוציא והמביא וע"כ שאדבר בלשון שמבינים ממני ע"כ.

בא"א פי' הרב ל"מ עמ"ש המטמא עצמו בברית הלשון מטמאים אותו בברית המעור ואשת אדוניו שמעה שדיבר לה"ר על אחין ולזה סברה שישמע אליה. וז"ש ויהי אחרי הדברים האלה ר"ת איבק לשון הרע אז ותשא ותאמר שכבה עמי. לזה אמ"ל ח"ו שאני דיברתי לה"ר על אחי וראיה לזה מאדוני שכמה דברים עשו בבית שלא כרצוני ולא סיפרתי לו שום דבר. וז"ש הן אדוני לא ידע מה שעשו אחרים בבית שלא כרצונן מטעם שלא הגדתי לו ולא דיברתי לה"ר וא"כ איך אעשה הרעה הגדולה קודם שאעשה הקטנה.

בא"א פי' הנז' כוונת אומרה הן אדוני וכו' עפ"י מ"ש דאותיות ה"ן הם מיוחדות להשי"ת שנא' הן לה' אלהיך שאין לו זוג כמו אותיות ה"ן שאין להם זוג. וז"ש הן אדוני לא ידע בתמיהה ר"ל הן אדוני שהוא הקב"ה שנא' בו הן לה' אלהיך לא ידע מה שאני עושה בסתר הרי מצוי אתי מ"ה בבית ר"ת מ"לא ה'ארץ וכ"ש בבית וא"כ איך אעשה הרעה הגדולה לפניו ית' נגד רצונו.

בא"א פי' משם כ"ן ז"ל עפ"י מ"ש טעם שאסור לבוא על הגויה משום כלאים מין בשאינו מינו. וידוע שיוסף הלבישו אביו כתונת כלאים לפי שנתן לו הבכורה והעבודה בבכורות וכ"ג לובש כלאים ושרי וסברת השבטים שאסור ללזבשה ולזה ויפשיטו את יוסף את כותנתו דכלאים פושטו אפי' בשוק. וז"ש ותתפשהו בבגדו שהוא עובר ע"ז הפ' לא תלבש שעטנו דאיך הותר לו ללבוש כלאים וכיון שעובר על פ' זה לכן שכבה עמי אף שאני כלאים כיון שאתה עברת על פסוק זה. וזהו שרמו כתונת בני חיה ועת אכלתהו ר"ל ע"י כתונת בני שהלבשתיו כלאים מזה אני דן שחיה רעה זו אשת אדוני גוברת עליו.

בא"א פי' עמ"ש לאמר זו ג"ע שאמ"ל שכבר שכבו עמה אחרים וגילו ערוחה וא"כ אפי' נתעברה לא תתלה הסרחון בו אלא באחרים לכן שכבה עמי אמ"ל הוא הן

אדוני לא ידע אתי מה בבית ר"ל שאדוני לא ידע מזה שאינו יודע שיש עמי אחרים בבית שיכולים להתייחד עמך לפי שכל מה שיש לו מסר בידי דוקא ולא בידי אחרים וא"כ איך אעשה הרעה הגדולה עמו למרוד בו ולהשתמש בשרביטו.

בא"א פי' עמ"ש כל המתגאה סופו נכשל בא"א. וז"ש ותשא אשת אדוני שנשאה עיניה אל יוסף וראתה אותו שהיה מתגאה והולך בקומה והוצרכה לשאת עיניה למעלה להסתכל בו ומזה ששפטה בדעתה שישמע אליה ועוד ותתפשטה בבגדו ומתיפה בהם וכ"ז מורה מהמת גאווה ומאן דעביד הא נפיל בהא הרמז בגד"ו גי' בא"ה לכך אמ"ל שכבה עמי.

בא"א פי' עפ"י אותו מעשה שטפחו לו ד' ציציות על פניו ומנעו אותו מן העבירה. וז"ר נאנאף אשה חסר לב' חוסין ואשת אדוני נתיראה מן הציצית שסגולתה למנוע מן העבירה לכן הפשיטה הציצית מעליו כדי לאמר לו שכבה עמי ולזה פחד וינס החוצה. ולזה תמר אמרה ליהודה תתן ערבון חותמך ופתיליך את הציצית פתיל תכלת ע"כ.

בא"א פי' הרב בירך יצחק בהק' מ"ש בגמ' ג' דברים ציוה כנען את בניו אהבו את הגזל ואהבו ואהבו את הוימה ושנאו את אדוניכם. עו"א רוב בגזל וכו' ולהיותה שהיא סבורה שהוא עבד ושטוף בזימה ע"כ תבעה כפה והוא בא להוכיח לה דכיון דשתים מהג' אין בו לא אוהב הגזל ולא שונא אדוני כ"ש וק"ו שאינו אוהב הוימה ויצא לידון בק"ו ואמר הן אדוני לא ידע א"כ הרי יש אהבה בינינו וגם כל אשר יש לו נתן בידי הרי שאני נאמן ולא גולן ואינני כשאר העבדים ששונאים אדונם ואוהבים הגזל וכיון דאפי' גזל דשכיח ברוב אין בי כ"ש עריות דלא שכיחי אלא במיעוט וא"כ איך אעשה. וזוה א"ש מה שאמרה היא ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו. דתיבת ראו ה"ק דבשלמא אם היה כנעני ניחא שאוהב את הוימה אבל ראו חידוש שזה איש עברי והוא מצחק בנו ע"כ.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל אפשר שרצתה לומר לו שיבטיחנה לשכב עמה והיא תתגייר ותתעטף בלבושו שתנהג בדתו. וז"ש ותתפשטה בבגדו כלומר שהיא תפשטו שאם יחוש שלא לשכב עם גולה היא תלבש לבוש יהדות ויבטיחנה לשכב עמה והו' ותתפשטה בבגדו שתלבש בגדו ומנהגו ודתו כבגד תעטה אך בזאת שיבטיחנה וזהו לאמר שכבה עמה שיאמר לה שישכב עמה ולא שמע אליה לשכב אצלה בגיורתה להיות עמה בגירותה כי הגירות אינו לשם שמים רק לשם זנות ע"כ.

ובמדרש איתא הן אדוני מתירא אני מאדה"ר ע"י שעבר עבירה קלה נטרד מג"ע וזו גלוי עריות שהיא עבירה חמורה שעכ"ו הן אדוני מתירא אני מאבא שבארץ כנען ע"כ. וצ"ל דתיבת יתירה. ועוד להבין בג"ט שלשלת בתיבה ויאמן להאריך בה בקול רעדה הלא דבר הוא. ועוד להבין דרז"ל מתירא אני מאדה"ר ומאבא וכו' פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל בהק' מה שחקרו המפרשים דהרי מעביר ראשון ראשון פעמים שלש עם גבר ואיך אדה"ר על עבירה ראשונה נענש הוא וכל הדורות וכמה תשובות בדבר. והרמ"ע תי' דמדקדק עם חסידיו כחוט השערה ולכך נענש על מצוה ראשונה אדה"ר. ועוד דהא דמעביר ראשון ראשון הוא במצוה שבין אדם למקום אבל במצוה שבין אדם לחבירו כגזל וניאוף א"א ורציחה וכיוצא לא נאמר ראשון ראשון ונענש על הטא ראשון. וע"ז פקח עיניו יוסף הצדיק שלא תאמר אשת פוטיפר הלא איש צדיק אתה ולא הטאת מימך א"כ הטוא הפעם זה יצא ראשונה ושבין לך דתוא מעביר ראשון ראשון. לז"א הן אדוני מתירא אנכי מהקב"ה שהוא אדוני ואני דבוק בו ואפ"י

בחטא ראשון מעניש מטעם וסביביו נשערה מאד והראיה שהרי אדה"ר שעבר עבירה קלה וכו' ואיך נענש אלא מוכרח דלא נאמר מעביר ראשון לצדיקי וחסידי. ועוד הן אדוני כפשוטו לא ידע אתי וכו' ונמצא שג' עונות בידי איך אעשה הרעה הגדולה הזאת מכלל דאיכא אחריתי דהיינו עון גלוי עריות ועון לבגוד באדוני וחטאתי לאלהים עון תלול ה'. ונמצא דבמותב תלתא כחדא שלשה פשעי ישראל בהצמדם יחד נגמרים ונעשים בפעם א'. ומכללא שבמה שאני חוטא עם אדוני ליכא מעביר ראשון ותחת שלש ליכא מעביר ראשון אי משום וסביביו ואי משום עבירה שביני ובין אדוני ואי משום שלפי האמת יש ג' עונות כמדובר ולזה וימאן בצעקה גדולה ומרה עמד טעמו שלשלת דמשתלשלים עונות אחרים בזה. ויהי כדברה אל יוסף יום בין יום שהיתה מפתה אותו בפתוים ודברים טובים בין יום שהיתה מגזמת לעוור עיניו ולהורגו ולא שמע אליה ומסר עצמו על קידוש השם כדין ישראל שהוא מחויב למסור עצמו על ק"ה ויהרגו ואל יעבור את"ד ז"ל.

ותתפשהו בבגדו לאמר וכו' פי' הרב שמע יעקב ז"ל ס' זה במשנ"ל שיוסף הוציא דיבה עליהם שהיו אוכלים אבר מן החי ותולים עיניהם וכו' ונראה שהם תלויים זה בזה. והוא בהק' מ"ש פ' ד' מיתנת דאיכא דיליף איסור אמ"ה מן אכל תאכל ולא אמ"ה ופרש"י אכול תאכל דבר הראוי לאכילה. והנה ה"ז לאו הבא מכלל עשה והוי עשה ולא לקי. אמנם איתא בפסחים דף מ"א א"ר אכל כזית צלי מבע"י לוקח' שנא' ואכלו את הברש בלילה הזה צלי אש בלילה הוא נאכל ולא ביום ופריך והא לאו הבא מכלל עשה והוי עשה ומשני הא מני ר' היא דאמר לאמר כתיב אמור להם שיש לאו בדבר וכתבו התוס' דגבי לאו הבא מכלל עשה אמרי' דאם כתוב לאמר אמרי' שיש לאו בדבר ולא הוי לאו הבא מכלל עשה דהוי עשה ומעתה דון מינה ואוקי באתרין דגבי שבע מצות ב"ן כתיב לאמר דכתיב ויצו ה' אלהים על האדם לאמר אמרי' ג"כ שבא להורות לנו דהוי לאו דלא תימא מדכתיב אכול תאכל ולא אמ"ה א"כ הו"ל לאו הבא מכלל עשה והוי עשה ע"כ כתבה התו' לאמר ללמוד ממנו דלאו איכא בדבר והוי לאו ממש וחיובים עליו מיתה דאזהרתן זו היא מיתתם. אמנו אם נאמר כן מעתה ליכא למימר דב"ן מצווה על העריות דכל זה הוה ילפינן עריות מדכתיב לאמר זו ג"ע שני' לאמר הן ישלח אבל אב נאמר דלאמר למילף מינה שיש לאו באבר מן החי א"כ ליכא למילף מינה עריות לב"ן. ומעתה א"ש אומרו חשודים בניך על אמ"ה ותולים עיניהם בבנות הארץ דמשתים אלו ליכא צד זכות דאם מה שהקלו באמ"ה הוא משום דלא הוי לאו גמור אלא לאו הבא מכלל עשה והוא קיל א"כ ע"כ לאמר לאו ללאו אתא אלא להזכיר על העריות וק' איך תולים עיניהם וכו' דזהו גלוי עריות ואם סוברים דלאמר אתי לומר שיש לאו באמ"ה וליכא ילפותא לעריות לב"ן ולכן תולים עיניהם א"כ קשה איך ימקילין באיסור דאמ"ה שהוא חמיר וממ"נ הם נתפשים.

ובזה יובן מ"ש ראובן כשהוכיחם הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד וכו' ר"ל דבתיבת לאמר דכתיב בפ' שבע מצות ב"ן ממ"נ אתם נתפשים דאיך יתכן להקל בשניהם אבר מן החי וגלוי עריות דאם לאמר אתי לומר שיש לאו באבר מן החי ועריות מותרים איך אתם אוכלים אמ"ה ואם לאמר אתי לג"ע ולא לאמ"ה איך אתם תולין וכו' דממ"נ נתפשים. וזש"ה ותתפשהו בבגדו לאמר והוא דכתיב ויבא הביתה לעשות מלאכתו אז"ל מלאכת חשבונותיו שהיה מדקדק שלא יכשל בגזל והנה ענין איסור גזל בב"ן ילפינן מקרא מכל עץ הגן ולא מן הגזל דהוי לאו הבא מכלל עשה ולכן כשראתה שהוא מחמיר בגזל סברה בודאי משום דס"ל דתיבת לאמר אתי לומר דיני לאו בדבר וא"כ ליכא ילפותא מתיבת לאמר לג"ע וז"ש ותתפשהו בבגדו לאמר

ר"ל בטענת לאמר דכתיב בפ' ממ"נ אי לג"ע אתא למה תחמיר בגזל כ"כ ואי אתא ליתן לאו בגזל א"כ ליכא ילפותא לג"ע לכן שכבה עמי עכ"ד ז"ל.

בזה פי' הרב ז"ל פ' ויגש מ"ש יוסף מרגלים אתם לראות ערות הארץ וכו' בהק' עוד מ"ש פד"מ דב"ן לאו בני כבוש נינהו וכל מה שיכבשו גזל בידם. וז"ש מרגלים אתם דדינכם כב"ן ואינכם בני כבוש והו"ל גזל בידכם שמ"ת דהגזל הוי לאו הבא מכלל עשה והוי עשה א"כ לאמר זו ג"ע א"כ תימה אליכם איך לראות את ערות וכו' שאתם בשוק של זונות. ואם תאמר דלאמר אתיא לגזל א"כ איך מרגלים אתם דהוי גזל בידכם וממ"נ אתם נתפשים. והם השיבו לא אדוני ועבדיך באו וכו' ר"ל דאין דעתינו להקל לא בעריות ולא בגזל שהוא עשה דהא עבדיך באו לשבור אוכל והיא שנת רעבון ובעידן ריתחא ענשי אעשה כמ"ש פ' התכלית. לכן אמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו שתפס אותנו ממ"נ לכן מדה כנגד מדה באה עלינו הצרה הזאת דתפס אותנו האיש בממ"נ כאמור. וז"ש ג"כ בענין הגביע הלא זה אשר ישתה וכו' הרעותם וכו' ר"ל שעברתם על הגזל שהוא לאו זהו הרעותם וכו' והם השיבו חלילה וכו' ל"מ עתה שהוא עידן ריתחא וענשי אעשה אלא בשאר זמנים נמי חלילה וכו' לעשות כדבר הזה. אי כונתו כיון שאין אתם נוהרים בגזל א"כ לאמר זו ג"ע א"כ הרעותם אשר עשיתם שהייתם בשוק של זונות ואתם נלכדים למפרע דממ"נ אתם נתפשים את"ד ז"ל. והנה אנחנו מאלמים וכו' והנה קמה אלומתי וגם נצבה. פירש"י הכפל בא לומר דקמה יאמר על קימה הראשונה שקמה ונוקפה משכיבתה וניצבה יאמר שנסארה כך על עמדה בזקיפה ולא נפלה מזקיפתה. פי' הרב מר"ן ז"ל בהק' לבאר מ"ש ז"ל אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב דק' כיון דאוכל הפירות בעוה"ז ודאי דהקרן נשארת לעוה"ב וא"כ למ"ל למימר דהקרן וכו' והנ"ל פשוט כי גידע שהעשירות לאדם הוא גסיון וסכנה עצומה כאומרו ורם לבבך ושכחת וכו' והוא סיבה לאבידת מצותיו ומע"ט מה שעשה קודם עושרו ח"ו מאחר שלבסוף ע"י עשרו ירום לבבו וישכח ה' עושהו ויוכל להיות תוהא על הראשונות דבכה"ג אמר הנביא כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה וא"כ העשירות לאדם הוא סכנה אמנם אין זאת כ"א בעשירות שבאה לאדם עפ"י המזל אבל בעשירות שנותן לו הקב"ה בהשגחה ע"י זכות מצוה שקדם לו בהיותו עשיר ודאי דמעשירות זו לא ימשך שום רע ח"ו כיון דהעשירות היא שכר מצוה הבא מאת ה' ושכר מצוה מצוה ודאי לא יגרום לעבירה דא"כ אינו שכר אלא עונש.

וזה"ל ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה ר"ל כשהברכה היא מה' רק לסיבת זכות מצוה או לא יומשך ממנה עצב ח"ו.

ואתשוב שזה ג"כ כונת התנא כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר דק' איך הבטיחו התנא שיתעשר והלא כמה צדיקים זכותם שמור לעוה"ב. ואינם אוכלים בעוה"ז כלל. והו' דהול"ל סופו להתעשר מהו לקיימה מעושר. אכן יובן עם הנ"ל דאין התנא מבטיחו כלל שתעשר אלא ה"ק אם אנו רואים מי שמקיים את התו' בהיותו עני והתורה מצילתו מן החטא כגודע אז אם יתעשר אח"כ ודאי שהעשירות היא לו שכר מצותיו אזי מובטח שלא יתבטל כלל מן התורה ולא יחטא ע"י העשירות כיון שעשירותו הוא שכר מצוה א"א שיומשך ממנה רע דא"כ אינו שכר אלא עונש. וז"ש סופו לקיימה מעושר ר"ל בטוחים אנו שאף גם יתעשר יקיים התורה ולא יבא למדריגת ורם לבבו. וכן בהפך כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני אין רצונו להבטיחו בעוני דכמה רשעים משלם להם הקב"ה שכר מצותם בעוה"ז ואינו מענישם. אלא ירצה להאמור דכמו שאמרנו בענין העושר כך הוא לענין העוני לפעמים העוני

הוא דבר טוב מאד לאדם ויאה עניונו לישראל כי העני לבו נשבר והכנעה בלבו שהיא שורש לתשובה ולכל מדות טובות ומע"ט וכמה פעמים עשה והע"ה השתדלות לעשות עצמו עני כאמרו כי עני ואביון אני ובודאי שאינו מדבר שקר ח"ו אלא ודאי שעשת הכנעה גדולה בלבו כעני. נמצא דע"י הרוב נמשך כל טוב מהעני. אולם לא יהיה כך במי שהקב"ה מענישו בעוני לסיבת עבירות שקדמו לו בעושרו זה ודאי אין העניות מביאו למדות טובות דא"כ אינו עונש אלא שכר. ומבואר בזהר דכל שכר מסטרא דקדושה ועונש מצד סט"א ואינו מושך לטוב ולז"א כל שהוא רשע בעושרו סופו לבטלה מעני ר"ל ודאי אף כשיעני יהא רשע כיון דהעוני ודאי הוא לו לעונש על עבירות. ושני עניינים אלו מבוארים בפ' אם בחוקותי תלכו ונתתי וכו' ובסוף אמר ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם. הכונה פן תאמרו שהפסדת אלו אליא וקוין בה שלפעמים העשירות מביא ליד רום לב והמתגאה אין אני והוא יכולים לדור בעולם נמצא שהעשירות מביא לידי סילוק שכינה ח"ו לז"א כי אין זה אלא בסתם עשירות משא"כ עשירות שבא ע"י אם בחוקותי תלכו אז אף אחר כל הברכות הללו ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם שזה העושר לא יביא אתכם לידי גאווה שיומשך ממנו געולת נפשי אתכם. ובתר הכי קאמר ואם לא תשמעו וכו' אף אני אעשה זאת והפקדתי וכו' ירצה בל תאמרו שאין זה נחשב כלל לקללה כי העוני יביא אתכם למדות טובות כי אין הדבר כן אלא שאם לא תשמעו וכו' או אני אעשה זאת לכם ר"ל זאת בעצמו אעשה שהעוני והיסורין יבטלו אתכם בכל מדות טובות כיון שהוא עונש גמשך מסט"א. וחזור לענין דהיינו דקאמר אוכל פירותיהם ובל תדאג שע"י אכילת הפירות בעוה"ז יוכל להפסיד הקרן כולו ע"י העושר. לז"א שמובטח הוא שהקרן קיימת לו לעוה"ב ואינו מסוכן ע"י העשירות. והוא האמור כאן גבי יוסף שראה בחלום איך יבא לידי מלכות ובל ידאג אולי ירום לבו וישכח ה' עושהו ח"ו הראו לו כי המלכות יתיה לו בשכר שהוא צדיק וע"י מעשה אשת פוטיפר וכה לזה ממילא לא תביאנה הגדולה לשום רע ח"ו עד שיהיה אותו הרע סיבה לנפילתו כיון שהגדולה היא שכר צדקותיו. וזה שרמזו לו כמה אלוותי וגם ניצבה דהיינו שנשארה על עומדה כי לא נמשך לו מהגדולה שום מדה רעה. וע"ז התרעמו אחיו לומר המלוך וכו' אם משול וכו' דלמה הכפל. אכן ירצו בזה כי מלוך הוא והוא ותמלוך הוא עתיד הכונה כי לא היה כ"כ לפלא בעינינו אם יגיד לך החלים היותך מלוך לפי שעה כי אין לך אדם שאין לו שעה ותעלה בעידיה וכו' אבל הפלא אצלנו הוא על ענין שאמרת וגם ניצבה וכו' אחת חושב שתמלוך גם לעתיד ולא יפסק מלכותך כלל אלא בית דוד תתקיים לעולם שבא מיתידה וזהו הכפל המלוך תמלוך עלינו. גם אמרו אם משול וכו' גם יש לתבין השנוי דמעיכרא גבי מלוכה אמר ה"א התימא וגבי ממשלה אמר לשון אם שלשון זה אינו מורה על תימא. אכן ירצה המלוכה א"א על אורך הזמן אם משול ר"ל אם היה החלום מורה על ממשלה בעלמא אז אפשר תמשול לעתיד ר"ל שיהיה לאורך משא"כ כיון שחלום שלך מורה על מלוכה ומורה ג"כ על התמדת זמן ע"ז אנו תמהים כי תשוב המלכות לדוד א"ד ז"ל.

וימצאו איש והנה תועה בשדה. פ"י הרב כל"י ז"ל דר"ל שטעב בענין השדה הנאמר בקין והבל כי יוסף הי"ל לשים את לבו מה שקרה להבל עם קין שמצד הקנאה הרג את אחיו ויוסף סבר בשלמא קין שהרג את אחיו היינו לפי שנאמר ויהי בהיותם בשדה על עסקי שדה כי אמ"ל שדה דאית קאים עלה ידידי הוא א"כ היה סיבה לדבר אבל אחי יתרגמי חנם כי קנאת כתונת פסים אינה דומה לשדה. וז"ש והנה תועה בשדה כי שדה זו הנאמר אצל קין הטעהו ולא ידע שטבע הקנאה מחייבת שעל דבר

מועט יקום איש על רעהו ורצחו נפש א"ד ו"ל.

והרב ברכ"ט ז"ל פי' כונת אומרו וישאלהו האיש לאמר מה תבקש וכו' ויאמר הגידה נא לי איפה הם רועים. והוא במשז"ל דיעאע"ה נצנצה בו רזה"ק וידע שיוסף ימכר לעבד וירד למצרים. וזהו שרמו בדבריו באומרו כי ארד אל בני אב"ל סוד א"ת ביתו לאמה' כי יוסף היה ראוי להיות בת כמשז"ל על ואחר ילדה בת שדנה דין בעצמה אם זה יהיה זכר לא תהא אחותי וכו' וכיון דיוסף היה בסוד וכי ימכור איש את בתו וכו' ע"כ פוטיפר אף דאיתו לא חזי מזליה חזי והסית אותו לטמאו במשכב זכור שחשב דבזה ימלא מצות יעוד שציותה התורה על האדון ליעשה ובראותה אשתו דא"א לו ליעד כיון דהוא זכר חשבה דמצוה הייעוד מגיע אליה וע"כ אמרה שכבה עמי ויהי כאשר לא רצה יוסף לשמוע אליה או חשבה כיון דא"א לה ליעדו כיון דאינו רוצה אולי יתרצה כמ"ש ואם לבנו יעדנה וע"כ נתנה לו בתה לאשה כמ"ש ויתן לו את אסנת וכו' והוא לא שמע לה בצדקתו וזהו לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה ר"ל שעזב בגדו בידה וינס. עוד יש רמז בבגד"ו גי' י"ז כיון דיוסף היה בן י"ז ועמד בצדקו ע"כ לא תוכל למכרו. וא"כ זהו גבואת יעקב כי ארד אל בני אב"ל א"ת ב"תו לאמה ולאיוה מקום נמכר שאל"ה ש"בת אוכלי לחם העצבים ע"ד כי לא יוכלון המצרים לאכול וכו'. והנה זה בעצמו גילה המלאך ליוסף סוד רדתו למצרים מהליכתו זו ושלא ישוב לביתו עוד וע"כ וישאלהו עיקר התיבה וישאל גילה לו שירד למצרים וירצה פוטיפר ליעדו ואח"כ אשתו ואח"כ יתנו לו בתו וזהו וישאל נוט' ואם ש"לש א"לה ל"א יעשה והשיב לו יוסף איפו הם רועים ר"ל לא אני לבדי ארד למצרים אף אחי ירדו שם ולהשתעבד לפרעה הרמוז בתיבת איפ"א נוט' א"ל יוסף פירעה התל אית"ד ו"ל.

בנא"ה לפסוקי ויחי בהק' עוד מ"ש הרב פרש"ד ז"ל דמחלוקת השבטים ויוסף היה בזה והיינו דאיתא במדרש שהוציא דבה לומר תולין עליניהם בבנות הארץ שנשאו נשים נכריות ויוסף סבור שדינם כישראל ואינם חייבים לעבור אפי' ע"מ שלא נצטוו ב"ן והם סברו שלא יצאו מכלל ב"ן. בזה יובן כונת המד' הנ"ל הילד אינו דלא איתעביד ליה ניסא ש"מ שיוסף ש"מ שיוסף הוא דחייב והדין עם השבטים דדין ב"ן יש להם א"כ אנא אני בא בחטא של בלחה דכיון דדין ב"ן יש לנו א"כ אני חייב לכן וישב לשקו. והנה איתא במס' למ"ד אין מיתה בלא חטא לא מת יעקב אלא על שנשא שתי אחיות ועל שאיחר נדרו דלא מצינו לו דברים אחרים ואיתא במד' כל המאחר נדרו פנקסו מתבקר שכן מצינו ביעקב שאיחר נדרו ונתבקרה פנקסו שנא' קום עלה בית אל וכו' והנה הרא"ם תי' לבי' אחיות משום דק"ל אין אבות לגוי ורחל ולאה לאו מן אם א' הם משא"כ אם דינם כישראל חטא וגם איחור הנדר תלוי בזה דאיתא בירוש' דגזיר אין הגוי בבל יתל א"כ חטא של איחור הנדר הוא ג"כ דוקא אם דינם כישראל ח"ש המד' ראה יעקב הדברים ממשמשין ובאים שימלוך יוסף א"כ מוכח דיוסף הוא הזכאי שדינם כישראל א"כ אם נתבקרה פנקסי מה אני יכול לעשות. ואיתא מחלוקת במס' תענית אם יעקב מת או לא ותליא בזה דאם דינם כב"ן ואין בידו חטא כלל לא מת יעקב ואידך ס"ל שדינם כישראל וחטא.

ויש לפרש בזה כונת אמותה הפעם אחרי וכו' כמה נסים געשו לך א"כ מוכח דהדין עמך שדינינו כישראל א"כ אהיה מוכרח למות. מעתה זהו כונת הפי' ויראו אחי יוסף כי מת אביהם א"כ מוכח הדין דדין ישראל יש להם ואז הדין עם יוסף לכן נתיראו לו מן ישטום אותם ויאמרו לו ישטמנו וכו' וישב לנו את הרעה אשר גמלנו איתנו דלדעתינו עשינו לו גמול זהיינו תשלום על הדיבה אבל עתה נתברר שהדין עמו

לכך ויצאו אל יוסף וכו' שינו מפני השלום אנא שא נא וכו' כי רעה גמולך באמת גמול היה הדין דדין ב"ן יש להם וזהו עבדי אלהי אביך דידוע דיש גקראו בנינים וב"ן עבדים ודברים אלו דוקא יעקב עצמו היה יכול לאומרם דאולי יודע האמת בעצמו שאיזה חטא אחר היה בידו שלא ידעו הם. וינחם אותם יוסף הלא אתם חשבתם עלי רעה וידוע ב"ן מחשבה רעה כמעשה משא"כ בישראל וז"ש יוסף הלא לא היה לי מכם רק מחשבה רעה וא"כ ממ"נ אין לי עליכם כלום דאי כב"ן אנו א"כ אני החייב ואתם זכאים ואי כישראל אנו אין לכם עון על המחשבה. אכן אף דלגבי העונש ממ"נ לא יש עליהם אכן יש ג"מ לענין הצדקה שהיה מכלכלם ואם נאמר שדינם כב"ן אסור לכלכלם משום שהם עבדים לא כן אם הם כישראל שהם בנינים מותר לכלכלם כידוע. לז"א ועתה אל תיראי לא מבעיא מן העונש פטורים אתם ממ"נ אלא אפי' אנכי אכלכל אתכם כי אני מחזיק בסברתי דדין ישראל לנו ולא כאשר רציתם לומר דדין ב"ן לנו ולכן אכלכל אתכם ואת טפכם. והנה התיס' הק' ביבמות למ"ד קברי גוים אינם מטמאים אפי' במגע ומשא א"כ למה ציין ר' בנאה קברי אבות. וקושיא זו קשה ג"כ באנשים אלו שהיו נושאי ארונו של יוסף הלא היו קברי ב"ן ואינם מטמאים אכן אי דינם כישראל א"ש ומשו"ה הצרכו לעשות פסח שני וז"ש המד' שהתחלנו בו בזכות שאמר יוסף אנכי אכלכל אתכם דהיינו שהחזיק בסברתו דדין ישראל להם לכך בזכותך עושים פסח שני ודו"ק את"ד ז"ל.

בא"א פ"י הרב כתונת אור ז"ל כונת הילד איננו וכו' במ"ש במד' אמר ראובן הוא מונה אותי עם אחי ואיני מצילו אני הייתי סובר שנדחיתי מכח אותו מעשה והוא מונה אותי עם אחי שנא' וי"א כיכבים ואיני מצילו ע"כ. בזייז הילד איננו וא"כ מזה נראה שחלמו שקר וחזרנו שיתכן שאיני נמנה עם אחי וא"כ אנא אני בא במעשה בלחה ע"כ.

איתא במד' וישב יעקב ביקש יעקב לישב בשלוח וכו' פ"י הרב שיה תשדה ז"ל ה"ד ויאסוף דוד וז"ל והנה י"ל דרך רמז כי ידוע שהנשמה אינה רוצה לרדת מעולם העליון לתוך הגוף אלא ע"כ וטעם ביאתה כדי ליזון בפרוע דמאן דאכיל דלאו דיליה וכו' אבל היא יודעת שקרובה להפסד ולכן היא מצטערת. והנה יעקב כגוי לנשמה כי יעקב גי' קפ"ב ועם ד' אותיות גי' קפ"ף גי' מקו"ם שהוא צירוף שם הוי"ה ב"ה ולכן הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל שהיא קפ"ו נקראת יעקב. וז"ש ביקש יעקב לישב בשלוח שם בעוה"ב ולא תרד לעוה"ז אבל באמת ירידתה לעוה"ז לטובתה כג"ל וז"ש קפץ עליו רגזו על יוסף ר"ל לכך שולחים אותה כדי שיתוסף לה מע"ט. וזהו שסיים אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים וכו' ששולחין אותה להיות מתקנת לה מקום לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בעוה"ז היינו עוה"ב כי מה שאנו קוראים לעולם העליון עוה"ב לפי שהוא עתיד לבוא אבל לגבי השי"ת קרוי עוה"ב עוה"ז שהוא ית' שרוי בו והוא עולמו וז"ש אלא שמבקשים לישב בשלוח בעוה"ז היא עולמו של השי"ת ואינה רוצה לרדת בתוך הגוף אתמהה. ובזייז כונת המד' הה"ד לא שלוחי וכו' מעשיו ומלבן ומדינה ויבא רוגז רוגזו של יוסף. ע"כ. והוא שיעקב כגוי לנשמה ועשיו הוא יצה"ר וז"ש הנשמה לא שלוחי מעשיו שלא הי"ל שלוח מיצה"ר מיום לכתו כי לפתח וכו' ולא שקטתי מלבן ד"ל אפי' לעת הזקנה שהלבינו שערותי והגעתי לגבורות אעפ"כ לא שקטתי ממנו זכמ"ש בילקוט ע"פ מציל עני וכו' ריב"ל אומר זה יצה"ר בטהג שבעולם אדם גדל עם חבירו ב' או א' ג' שנים הוא קושה עמו אהבה וזה גדל עמו ואם יעלה בידו מפילו בע' או בפ' שנה כמו יוחנן כה"ג וכו'. הוא שאמר מציל עני וכו' א"ר אחא יש גזלן גדול מזה ע"כ. וז"ש ולא שקטתי מלבן ומ"ש ולא נחתי מדינה ששהע"ה קראו ליצה"ר

אשת מדנים שהוא מריב ומדיין עם האדם תמיד ויבוא רוגזו של יוסף שבא עלי רוגז היצה"ר שהוא מוסיף ומתגבר עלי תמיד בכל יום. או הכונה שבא העת שאני חייב להוסיף תו' ומצות כי זה עיקר תכלית ביאתי לעוה"ז ויצה"ר אינו מניחני את"ד ו"ל. מ'ר'ש ו"ל וישב ראובן אל הבור והיכן היה עסוק בשקו ובתעניתו וכו' אמ"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשו' ואתה פתחת בתשו' חייך שכן בנך עומד ופותח בתשובה ואיזה זה הושע שנא' שובה ישראל וכו' ע"כ. וק' איך אומר מעולם וכו' הרי קין עשה תשובה שהתודה ואמר גדול עוני מנשוא. אכן פי' הרב שתי ידות ו"ל בהק' מ"ש בגמרא שאלה בלורא הגירות את ר"ג כתיב בתו' אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך נטפל לה רי"ו הכהן אמ"ל אמשול לך משל למח"ד לאדם נושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא נתן לו כלום בא לפייס המלך על עלבונו אמ"ל המלך עלבוני מחול לך לך פייס את חבריך ה"ג כאן בעבירות שבין אדם למקום. כאן בעבירות שבין אדם לחבירו עד שבא ר' עקיבא ולימד כאן קודם גז"ד כאן אחר גז"ד. ופי' התוס' דלא ישא פנים קאי על פנים של האדם. אבל ישא ה' פניו אליך לפני שכינה קאי שיראה לך פנים שוחקות ולא פנים של כעס וכל התי' אמת. וכן איתא בברכות בשעה שרואים מלה"ש שנושא פנים לישראל במשפט אומרים לו כתיב אשר לא ישא פנים וכו'.

ובז"ל כינת הפ' חנני אלהים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעי אני אדע וכו' לך לבדך וכו' למען תצדק בדברך תזכה בשפטיך. בהק' עוד מ"ש בילקוט תהלים ע"פ הצילני מדמים ר' יהושע אומר מדמו של שאול לא בשבילי נהרג. מדמו של נבל לא בשבילי נהרג. מדמו של אוריה וכו' א"כ מצינו שאמר דוד שאינו חייב דמים של שאול ונבל ואוריה. וזש"ה מחה פשעי ואל תאמר שאני מבקש ממך שתמחול לי עון שאול ונבל. לא כי פשעי אני אדע ר"ל על אותם העבירות אני יודע תירוצים שאיני חייב עליהם כלום. אך אותה העבירה שאני לך לבדך חטאתי ר"ל עריות שהוא רק רע לשמים ע"ז אני מתפלל חנני אלהים ברוב רחמיך ודין שתחונני מב' טעמים חדא למען תצדק בדברך ר"ל דלא תקשי פסוקים אהרדי דאל"כ תקשי כתיב אשר לא ישא וכו' אלא ע"כ כאן בעבירות שבין אדם למקום וכו' ועוד תזכה בשפטך ר"ל אותה הקושיא שהקשו המלאכים על משפטך שראו נשיאות פנים במשפט עתה תזכה ובעבירות שבין אדם למקום נושא פנים לכן אני מבקש חנני אלהים וכו'.

והנה חטא קין היה ש"ד שהוא עבירות שבין אדם לחבירו. וחטא ראובן היה עריות שבין אדם למקום. א"כ לפי"ז אף אם לא היה ראובן עושה תשובה עכ"ז הקב"ה נושא לו פנים כיון שהוא עון שבין אדם למקום. אבל קין אף שיעשה תשובה אין הקב"ה יכול למחול לו אלא מחצה ז"ש אמ"ל הקב"ה לראובן מעולם לא חטא אדם לפני דייקא דהיינו עבירות שבין אדם למקום ועשה תשו' דקין שעשה תשו' היה על עון שבין אדם לחבירו אבל מעולם לא חטא אדם לפני דייקא דהיינו בין אדם למקום ועשה תשו' כמו אתה. ואתה פתחת בתשו' פתחת דייקא שהיה מן הראוי אף שלא תעשה תשו' כיון שהעון הוא ביני לביניך היה הראוי לישא לך פנים למחול לך. אתה פתחת בתשו' חייך וכו' מאחר שאתה לא היית צריך כ"כ ועכ"ז עשית תשו' הפכת מדה"ד למדה"ר לכן אני מעמיד ממך בן שגם הוא יחזיר מדה"ד למדה"ר כמ"ש שובה ישראל וע"י התשו' עד ה' אלהיך שההפוך מדה"ד למדה"ר את"ד ו"ל.

והרב דת ודין פי' במ"ש הרמב"ן דמה שבלבל ראובן יצועי אביו מפחד שלא תוליד עוד כי הוא הבכור וחושב לקחת ב' חלקים ויפסיד יותר מכולם. וידוע שעיקר התשו' במה שנכשל באותו פרק וכו' ובזה פי' שובה וכו' כי כשלת בעוניך ר"ל בעון

שנכשלת בו תשוב. ולזה ראובן במה שחטא שבלבל יצועי אביו כדי שלא יחסר חלקו בזה שב שהציל את יוסף אף שיחסר חלקו. וז"ש אתה פתחת וכו' ר"ל שעשית תשוב מעולה בדבר אשר נכשלת בו מה שלא עשה שום אדם כזה חייך שגם בן בנך יזכיר כן לעשות תשוב באותו עון שנא' שובה וכו' כי כשלת וכו' את"ד ז"ל.

וירא אדוניו כי ה' אתו וכו' ויפקידהו על ביתו וכל אשר יש לו נתן בידו ויהי מאז הפקיד אותו בביתו ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת ה' בכל אשר לו בבית ובשדה ע"כ. יל"ד בכפל בביתו וכל אשר יש לו. וחזר לומר ויהי מאז מהו מאז. ואח"כ אמר בית ובשדה ועד עתה לא הזכיר שדה. פי' הרב בדרך יצחק בהק' מ"ש בקי' הענק תעניק לו מצאנך וכו' יכול לא יעניק אלא מאלו ת"ל אשר ברכך ה' אלהיך תן לו אי"כ למה פרט אלו לומר לך מה אלו מיוחדים לברכה וכו' ויצאו בגדים וכספים. נמצא דג' מינים אלו מיוחדים לברכה שהם מתברכים מצד עצמן. והבא גבי יוסף ההורות הצלחתו היתה הברכה בהפך שתחילה נתברך הבית בגללו ודברים הנמצאים בבית הם כספים ובגדים שאינם בכלל ברכה. ואחר שנידעה הברכה בבית שאינו בכלל ברכתו ועכ"ז נתברך חוץ מדרך הטבע ואח"כ נתברך גם בשדה ובפרי שישנן בכלל ברכה להודיע שהכל בא מכחו. וז"ש וירא אדוניו כי ה' אתו ויפקידהו על ביתו תחילה שיש שם בגדים וכספים שאינם מיוחדים לברכה ואח"כ ועל כל אשר יש לו בכלל ואמר ויהי מאז שהפקיד אותו בביתו מאז חלה עליו הברכה אפילו בדברים שבבית שאינם מיוחדים לברכה והתחילה הברכה שלא על הסדר כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ולומר שאינה בגלל יוסף לכן מאז הפקיד אותו בביתו וע"כ אשר יש לו ויברך ה' את בית המצרי בית דייקא ומה ידע שהוא בגלל יוסף. וראיה לדבר שהרי ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו בבית תחילה ואח"כ בשדה וע"כ צ"ל שאינה אלא זוקא בגלל יוסף עכ"ד.

ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה. פי' הרב עין יוסף ז"ל במה שידוע שדניאל וחבריו בקשו שלא יתגאלו בפתבג המלך ואמרו נסה נא את עבדיך ימים עשרה ואע"ג שלא היו אוכלים פתבג המלך אלא לחם שעורים נמצאו יפ"מ ובריאי בשר יותר מכולם. וז"ש כאן בראית אדוניו הצלחתו עד עתה היה נוטל חשבונו פעם ושתים ועתה ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף ולא היה נוטל אפי' חשבון ממנו וכיון שכן יכול יוסף להוציא הוצאות ולאכול מה שלבו חפץ. לז"א שלא עשה כן ולא ידע יוסף מכל אשר בידו מאומה זולת הלחם אשר הוא איכל ומסתפק בהכרחי בפת לחם וזרעונים. שמא תאמר דבעבור זאת איבד חוד יופיו עכ"ז ויהי יוסף יפ"ת כדניאל וחבריו שלשם שמים נתכוון ע"כ.

אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו כאשר ה' אתו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו. פי' הרב יטב לב ז"ל דרך רמז על ביאת המשיח והוא במ"ש בילקוט דבביאת המשיח עתיד הקב"ה לישב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י המשיח ובסיום הדרשה עומד זרובבל ה' שאלתאל ואומר קדיש וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל בני העולם עונים אמן ואף רשעי ישראל שנשארזו בגהינם עונים אמן ומתגלגלים רחמי ית' ונותן מפתחות גהינם למיכאל ומעלה אותם לג"ע. וידוע מעלת מלך המשיח שברוח שפתיו ימית רשע אומרים לו מדינה פ' מרדה בך אומר להם יבא גובאי ויכלה אותה או ילך מלה"מ וימית אותם וכל גדולתו וממשלתו ע"י שהשכינה עמו. וז"ש דלעת"ל בביאת המשיח אחר הדרשה שאומר זרובבל קדיש כנו' אז אין שר בית הסוהר שהוא שר של גהינם רואה את כל מאומה בידו שנמצא גהינם ריקם ע"י שמיכאל מוציא את כל הרשעים ממנה. ואמר עוד דכל גדולתו של מלך המשיח הוא

באשר ה' אתו ומה"ט כל אשר הוא עושה וגזור ה' מצליח בידו והכה ארץ בשבט פיר
וברוח שפתיו ימית רשע יראו עינינו בבי"א ע"כ.

ובמזרש אמרו ותתפשהו בבגדו וכו' באיתת שעה נראה לו דמות אביו ואמ"ל עתידים
אחיך שיכתבו על האפוד ואתה עמהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא
רועה זוגות הה"ד רועה זוגות יאבד הון ע"כ. ולכאורה קשה דאיזה הון הוא מאבד. פי'
הרב פני יצחק ז"ל משם המפ' ז"ל דהענין הוא כי מצינו לרז"ל שאמרו שבשביל דגדר
עצמו מן הערוה זכה ונתוסף לו ה' מן השם שנא' ביהוסף שמו. גם אז"ל הובא בש"ך
פ' תציה כי באבני החושן היו ע"ב אותיות דהיינו שמות ושמות האבות וכדי
להשלים הע"ב אותיות היה כתוב ג"כ שבטי ישורון והיו י"ב אבנים ועל כל אבן ששה
אותיות והנה ראובן ה' אותיות וכתוב עמו אות א' משם אברהם שמעון ה' אותיות וכתוב
עמו אות ב' משם אברהם. לוי ג' אותיות ורה"מ מאברהם, יהודה ה' אותיות יו"ד מיצחק,
יששכר ה' אותיות וצ' מיצחק, זבולן ה' אותיות וז' מיצחק, בנימין ה' אותיות וק'
מיצחק, דן ב' אותיות ויעקב, נפתלי ה' אותיות וש' משבטי, גד ב' אותיות ובט"י
משבטי ויו"ד מישורון, אשר ג' אותיות ושו"ר מישורון, יוסף ד' אותיות וכתוב עמו
יון מתיבת ישורון, וז"א יאבד הון אות ה' של ביהוסף ואותיות ו"ן שבתוכם אצל שמו
וזה"ש יאבד הון ע"כ.

בא"א פני הרב מאיר שולטאן ז"ל כונת הפסוק לאמר שכבה עמי במ"ש ז"ל דבשביל
שאמר על אחיו תולים עיניהם בבנות הארץ גירה בו את הדוב שהיא אשת
אדוניו, וז"א לאמר ר"ל בשביל אמירה שאמרת על אחיך לכן שכבה עמי שכך נגזר
עליך מדה כנגד מדה ע"כ.

בא"א אפ"ל לענ"ד בהק' מ"ש בגמ' ת"ח צריך שיהיה בו ה' וכו' ור"ג אמר מי
זוטר מד' תועבת ה' כל גבה לב ופי' ז"ל דפלוגתייהו אי כל כולה משמע או
כל דהו והנה בגמ' אמרו ג"כ בענין העריות דכתיב אז תטמאו בכל אלה אי עד דעביד
לכולהו או אפי' בחדא מנייהו. והנה יוסף הי"ל מעט גאווה וכמו שפי' הרב דברי מרדכי
ז"ל כונת הנה בעל החלומות הלזה בא דפי' שהוא בעל גאווה ודריש כל כולה משמע
אבל כל דהו שרי יעש"ב. והנה בגדו גי' גאווה. וז"ש ותתפשהו בבגדו ר"ל שאתה יש
לך גאווה ודאי דדרשת תיבת כל כולה משמע אבל כל דהו שרי א"כ לאמר זו גי' ודאי
מ"ש בכל אלה עד דעביד לכולהו אבל חדא מנייהו שרי כן יוצא לפי סברתך א"כ
שכבה עמי דייקא ולא תעשה שאר עריות ודו"ק.

בא"א פי' משנת ר"א ז"ל דרך צחות עמ"ש בגמ' דאכור לשמש מטתו ביום ואם הוא
ת"ח מאפיל בטליתו וז"ש ויהי כהיום הזה דהיה ביום ולא בלילה והיה בטוח
דלא תתבענו דתשמיש המטה ליכא ביום ונכנס לעשות כמ"ש במד' לחזור לימודו מאביו
וכראותה דדייק וגריס באה בטענה הא כיון דת"ח אתה מותר לך להאפיל בטליתך ולכך
ותתפשהו בבגדו לאמר האמירה היא דמאפיל בבגדו שרי לך להיות שכבה עמי כיון
דאתה ת"ח ות"ד וזה דרך צחות דודאי באשטו אמרו בהיתר ולא באיסור.

באופן פי' הרב משנת חכמים אות תל"ט משם מר זקנו ודקדק דהו"ל שכב עמי, אכן
יובן במ"ש בזה"ל ע"פ ויהי אחר הדברים האלה דהוה יוסף מסלסל בשעריה
זמתקן ומקשט עצמו את יהיב דוכתא ליציה"ר לקטרגא דאמר אביו מתאבל עליה ויוסף
קשט גרמיה איתגרי ביה דובא ע"כ וז"ש ותתפשהו בבגדו תפשה את יוסף בטענת
בגדיו איך אפשר נער עבד עברי שיהא מקשט עצמו ומסלסל בשעריו ולובש בגדים
חמודים אינו. אלא שאתה הזכר רוצה לומר לי בכה רמו הבגדים לאמר לי שכבה את
עמי דאל"כ מי ראה כזאת מי שמע כאלה את"ד.

ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה וכו' פי' הרב אדר"א יצ"ו במ"ש בזה"ק פ"ר פינחס דרי"ג ע"ב דעביד גרמיה כמאן דלא ידע לישנא דילה ע"ש. והסברא גותנת דכשראתה כן ודאי שביקשה שילמד יוסף לשונה וזה רמזו במ"ש ויהי כדברה אל יוסף יום יום דיום אחר יום היתה מדברת עמו בלשונה כדי שיתעלסו באתבים ויעבור על דברי התנא שאמר ואל תרבה שיחה וכו' סוף בא לירי עבירה זה היתה כוונתה ויוסף לא שמע אליה לשון הבנה דהיה עושה עצמו קשה להבין משום ידיע דסופו לשכב אצלה וכו'. ובא וראה מפלאות ה' הוא עשה עצמו כאלו לא הבין לשונה כדי לימנע מעבירה ועשה עצמו קשה לשמוע בא שכרו מן השמים בא גבריאל ולימדו ע' לשון בלילה א' ממנו הוא כמעשהו כדי לזכות למלוכה. וז"ש דהע"ה עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. והוא כמשו"ל דנתוסף לו אית ה' על שקידש שם שמים בסתר בטענה שאמ"ל שפת לא ידעתי אשמע איך אני מבין ובוזה נציל חכה דהסירותי מסבל שכמו דמלך במצרים ע"י שבא גבריאל ולימדו ע' לשון ונכצא דיוסף נאה לו ללקרא צדיק בחי' יסוד דתיקן ברית הלשון במה שעשה עצמו שלא ידע לשונה עם ברית המעורר ביחד דאחוזים זב"ו דאם היה מדבר עמה כדרך כל הארץ לא פלט מפגם הלשון וצדיק מצרה נחלץ חכה למלכות א"ד יצ"ו.

בפתרון חלום שר המשקים ושר האופים. כ' החד"א ז"ל בפנ"ד ז"ל שמעתי אומרים במעשה דב' צירים שנתווכחו מי גדול וחכם יותר מחבירו והלך הא' ועשה דמות תינוק ובידו אשכול ענבים וכ"כ היחה מתקנת הצורה שבא העוף לחטוף האשכול מיד התינוק שחשב שהם ענבים ממש והב' צייר וילון על הלוח ובא רעהו לביתו ודימה שהוא וילון ממש ובא לפותחו ושיבחו לצייר הב' שהראשון הטעה לצפור והשני הטעה לאדם אע"פ שהוא צייר גדול והוא פלא. ועוד שהראשון לא הטעה לצפור כ"א בענבים אבל בתינוק לא טעה הצפור שאילו חשבו שהוא תנוק ממש חי לא היה בא לאכול את הענבים, ומכאן למד יוסף לפתור החלום לשר האופים כיון שאמר והעוף אוכל אותם מעל ראשו ש"מ שהוא מת ע"כ.

והרב באר יצחק ז"ל פי' במ"ש בטו"ש דמעשר שני חד ב"נ אתא לקמיה ריו"ס בר חלפתא אמ"ל חמית בחלמאי לביני חד כליל דוית אמ"ל דאת מתרוממא ולי אמרת דאת מלקי אמ"ל והוא בנציא ואת בחבטיא ע"כ. ופי' ריב"מ את בנציא ר"ל בחלומי שכיון שהזית עולה בנצו ופירת ועולה ומתגדל עד שיעשה פרי כן עולה וגדל לכן אמ"ל את מתרוממא והאחד ראה בחלומי בחבטיא כמו לחבוט זתים להוציא מהם שמן לכן אמ"ל דאת מלקי. וזהו נראה ממש חלום שר האופים ושר המשקים, שר המשקים ראה בחלומי גפן ובו ג' שריגים והיא כפורחת עלתה נצה וכו' כולו אומר כבוד כמו הא' שבא לפני ריו"ס ואמ"ל את מתרוממא לכן אמ"ל והשיבך על כנך. אבל שר האופים ראה בחלומי ג' סלי חורי וכו' והעוף אוכל אותם וכו' שהוא מעץ בחבטיא לכן אמ"ל שהוא מלקי וישא פרעה את ראשו מעליו ויאכל העוף את בשרו ע"כ.

ויקח אדוני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר מקום אסירי המלך אסורים ויהי שם וכו' פי' הרב אדר"א בבלי יצ"ו דרך רמז שהצדיק נקרא יוסף ע"ש שמוסיף והולך בעבודת ה' והנה ה' שלח את נפש הצדיק לזה העולם כאלו הוא בית האסורין נחשב לה ומה שהוצרכה לכוא הכל בשביל כדי לברר ניה"ק המעורבים ברע בקלי' ובדצח"ם וידוע שיש שם ניה"ק שצריכים בירור והם רפ"ח וב"ן גי' ש"ם. בזי"ו מויקת אדוני יוסף אותו רמז להקב"ה שהוא אדון הצדיק ויתנהו אל בית הסוהר היא העוה"ז כי בית האסורים יחשב לה לנשמה והוא מקום אשר אסירי המלך שהם ניה"ק אסורים שם וכמה הם פירש ואמר ויהי ש"ם בבית הסוהר ר"ל ש"ם ניה"ק. והנה הבא ליטמח

מסייעים אותו והקב"ה מסייעו עד גדר שיעשה ליצה"ר טוב כמ"ש ע"פ ומצאת את לבבו וכח וז"ש ויהי ה' את יוסף עם הצדיק שהוא הולך ומוסיף בעבודת ה' ויט אליו הסד ויוון חבו בעיני שר בית הסוהר הוא שטן הוא יצה"ר המושל בעוה"ז ובידו אסורים. והכונה שיצה"ר ג"כ יכנע ויהיה כיצה"ט לסייעו ואז ויתן שר בית הסוהר הוא יצה"ר ביד יוסף הוא הצדיק את כל האסורים אשר בבית הסוהר פי' שנתן לו כל ניה"ק השייכים לו אשר היו בבית הסוהר כי מלאך רע עונה אמן בע"כ. ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה ר"ל את כל אשר עושים החיצונים הם גונדא דיצה"ר לגנוב ניה"ק לבלעם חנם הוא היה עושה הפך כנגדם לברר מהם ניה"ק ולהוציא בולעם מפיהם ומה שהצליח בזה להינתן היצה"ר וגונדא דיליה נכנעים תחת ידו הוא מפני שאין שר בית הסוהר הוא השטן היצה"ר רואה את כל מאומה בידו ר"ל רואה שאין בידו עון כדי שיקטרג עליו בו ויתגבר עליו ובע"כ יהיה נכנע תחילה וזה שלא מצא עון בידו ג"כ הוא בעזרתו ית' וזהו באשר ה' אתו והוא ע"ש משרז"ל וה' עמו אפשר שכינה עמו ובא לידי חטא וז"ש באשר ה' אתו ששכינה עמו ואיך יבא לידי חטא ולכן דין גרמא שאשר הוא עושה בתקונים ויחודים ועושה מלשון תקון ה' מצליח בידו שמצליח בזה התיקון אשר בידו את"ד יצ"ו.

בא"א פי' כונת וירא אדוניו כי ה' אתו וכח' במ"ש בזה"ק דאפי' מה דהוה בידיה והוה תבע ליה מאריה בגוונא אחרינא מתהפך בידיה להוה גוונא דרעותא דמאריה הוה רעי בית ע"ש. וק' דלמה לא עשה לו נס נקל ביותר דלא יתבע אדונו אלא מה שהוא בידו ולמה עשה עמו נס שלא כטבע דיתהפך בידו מה שהוא רצון אדונו. והתי' הוא משום דלא היה רואה הנס בעיניו וכשהנס אינו בזכותו אינו זוכה לראות בעיניו וזה גרעון ליוסף. וז"ש וירא אדוניו כי ה' אתו אתו דייקא דהנס בעבורו בראותו דכל אשר עושה ה' מצליח בידו דמתהפך בידיה כמה דבעי אדונו ע"כ.

עוד פי' במשז"ל דלאדם בעוה"ז שאינו בן תורה הנהגתו ע"י שם אלהים שהוא גי' הטבע ולמי שזכה לכת"ר כראוי הנהגתו ושמירתו בשם הוי"ה ב"ה שלא כטבע כ"א מהוה הוי"ו"ת שלא בעמל וטורח ועושה לו נס גדול ונס קטן כחדא שריין. ויוסף בר חכים הוא ומי כהחכם כיוסף ובודאי דיזכה דהנהגתו ושמירתו ע"י שם הוי"ה ב"ה שלא כדרך טבע ב"א. וז"ש וירא אדוניו כי ה' אתו שם הוי"ה ב"ה ועי"כ הא גרמא דכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו כנו' בזה"ר דהיה מתחלף מה שבידו דבשם הוי"ה ב"ה הכל בנקל את"ד. והרב אד"א יצ"ו תי' לחקירה זו משום שאם לא היה מתחלף בידו אלא ירצה אדוניו מה שבידו לא ניכר הנס לאחרים דבשלמא יוסף ישמע מאדונו שהיה אומר לו בתחילה הייתי מבקש כך ועתה שראיתי דב"ז בידך חפצתי בו אבל אחרים לא יזכר. הנס וזכותיה דיוסף שהוא גדול כ"א בחליפות למו את"ד יצ"ו.

פרשת מקץ

סמיכות הפ' ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחו ויהי מקץ שנתיים ימים. דלכאורה י"ל תיבת וישכחו יתירה כיון דאמר ולא זכר ודאי וישכחו. פי' לב אריה ז"ל ה"ד הרב ע"ח אנגיל ז"ל דרש"י פי' וישכחו לאחר מכאן שתלה יוסף בטחוננו בו לזוכרו הוצרך להיות עוד אסור ב' שנים שנא' אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על המצרים הקרוים רהבים ע"כ. א"כ נראה דהפי' הוא כך דמתחילה היה יוסף שם מבטחו בשר המשקים וכאשר ראה יוסף שלא

זכר שר המשקים אז שם יוסף בטחונו בהקב"ה לז"א ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחוהו ר"ל ולא זכר שר המשקים את יוסף לפני פרעה אז גם יוסף וישכחוהו לשר המשקים ולא בטח בו והתחיל לבטוח בהקב"ה מיד ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם שנתגדל ע"י חלום אבל כ"ז שהיה בטוח בשר המשקים הוזקק להיות אסור בבית האסורים ע"כ.

באו"א פי' הרב שד"ה כונת הסמיכות בענין הגאולה והענין כי נודע כי הוא ית' כעונותינו גמל עלינו שכנגד מש"ה ותשכח אל מחולליך לכן ה' שכחנו זה כמה זמן. וזהו רמז הסמיכות וישכחוהו ויהי מקץ ר"ל כי מפני ששכח ישראל אותיות ה' שבשם הוא קבה"ו ע"כ ויהי מקץ כנודע כי לשון ויהי הוא צער וי יהי והוא רמז לגלות ואורך הקץ. ושם רמז לגאולה כי נודע מ"ש חז"ל ע"פ למען ירבו ימיכם וכו' כימי השמים על הארץ ת"ק שנה והקשו הרי לא האריכו על האדמה ת"ק שנה כי בית א' היה ת"י שנה ונחרב ובית שני ת"ך שנה ונחרב ואף לסוף העולם הרי שיתא אלפי שני הוי עלמא ולא נשארו בעוה"ר ת"ק שנה. ות"י כי אזי יהיה אורך ימים יום לשנה דמרוכה מדה טובה ממדת פורענות וברעת המרגלים נאמר יום לשנה מכ"ש בענין הטובה שתהיה מרובה על חד ת"ק וזהו הרמז שם בפ' למען ירבו ימיכם וכו' וכמ"ש ולמען תאריכו ימים ר"ל ימים ארוכים מאד יום לשנה.

ובזה פי' המפ' כונת הפ' למה לנצח תשכחנו שמא תעזבנו לאורך ימים דהיינו יום ארוך כנז"ל השיבנו עתה אליך ואפי' שיהיו ימינו כקדם ע"כ. וז"ש פה ויהי מקץ שנתים ימים ר"ל כי בע"ה בבא הקץ יהיו משך שנתים נחשבים לב' ימים ונקט שנתים ימים כי מיעוט רבים שנים ולעולם כי ימים רבים יהיו כן עד ימי עולם. **ובזה פי'** כונת מזמור ה' מלך גאות לבש וכו' בהק' עוד דישראל הם נקראים מוסדי ארץ ע"י שקבלו את התורה. גם ידוע כי בית ג' שיבב"א יהיה בגוי ומשוכלל ע"י הקב"ה ית"ש. עוד ידוע דאזה"ע הם רומזים למים רבים כי הם נקראים רבים מעולם הפירוד וכמו שפי' רבינו הארי" ז"ל בפ' הן רבים עתה ר"ל כי לעת עתה הם רבים אמנם לעת"ל יתמעטו כי יתמעט חיותם ויעלה ניצוץ הקדושה המהיה אותם כנודע מענין י"א הקטורת ואז ע"כ יתבטלו כל הסיגים. והו כונת הפ' כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה וכו' ר"ל כי כיון שרבוים וכל חיותם של גוים הם מעט כי ניצוץ הקדושה מחיה אותם א"כ איכה אוכל להורישם כיון דיש ניצוץ קדושה בתוכם להחיותם לז"א לא תאמר כן זכור תזכור וכו' ר"ל כמו שהובררו ניצוצים שזבמצרים כן יעשה ה' לכל הגוים ויעלו אותם בחי' הקדשה ובוה המה יאבדו ואתה תעמוד. עוד ידוע משז"ל מי ירפא לך מי שעתיד לרפאת שברו של ים הוא ירפא לך. וז"ש ה' מלך גאות לבש ובידו הכח והממשלה לכן אף תכון תבל בל תמוט הם ישראל שנקראים מוסדי ארץ ע"י התו' הוא יכונן אותם ויהיה נכון כסאך מאז ר"ל כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו יהיה נכון ומשוכלל מעולם אתה ר"ל מידו ית'. גשאו נהרות וכו' ישאו קולם ויאמרו מקולות מים רבים שהם רבים. אמנם אדירים משברי ים כמ"ש מי שעתיד לרפאת שברו של ים וכו' אדיר במרום ה' ר"ל בידו הכח והגבורה. אמנם לא תאמר זמן חרותינו מתי יהיה ויתקיים בנו למען ירבו ימיכם וכו' ת"ק שנה לז"א עדותיך נאמנו מאד וח"ו אין עושה הקב"ה תורתו פלסתר אלא לביתך גאווה קדש שיבנה ביהמ"ק והת"ק שנה יהיו לאורך ימים כנז"ל שהימים יתארכו כנז"ל את"ד ז"ל.

איתא במד' אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים זה יוסף. ע"י שאמר כי אם זכרתי והזכרתי ניתוספו לו ב' שנים ע"כ. והוא תמוה.

דמביא ראייה לסתור דבריו הראשונים. פי' הרב יושב אהלים ז"ל במ"ש הרמב"ם פיר' מה' מלכים שב"ן לא נצטוו על ק"ה אפי' בג' עבירות ע"ז ג"ע ש"ד יעבור ואל יהרג. עו"ן את הידוע שפלוגתא היא אם האבות יצאו מכלל ב"ן או לא ונ"מ דלמ"ד לא יצאו אינם נענשים בעוברהם על איזה מצות ולמ"ד יצאו נענשים. עו"ן משו"ל דאדונתו של יוסף היתה אומרת לו שאם לא ישמע לה שהיא הורגתו. ובז"ו אשרי הגבר זה יוסף שמסר נפשו להריגה עם אשת אדוניו משום דס"ל דיצאו מכלל ב"ן ומצווה על קידוש ה'. ובז"ו מי זה אמר שכיון להלכה עד שתאמר עליו אשרי ושמא דהלכה היא כמ"ד דלא יצאו מכלל ב"ן ואדרבא הי"ל לעבור כמ"ש הרמב"ם בפ' הנז' דאם נהרג ולא עבר הר"ז מתחייב בנפשו יע"ש וע"ז מביא ראייה שהאמת אתו והא' ראייה גדולה שע"י שאמר כ"א זכרתי וכו' דאינו אלא חטא קל עכ"ז נענש ביד"ש כדין ישראל גמור ש"מ דיצאו מכלל ב"ן א"ד ו"ל.

ועפ"י פי' הרב דברי מרדכי ז"ל ס"ז ע"ד כונת הפסוק שבסוף הפרשה וכ"ת ויאמרו אליו למה ידבר אדוני וכו' הן כסף אשר מצאנו וכו' ואיך נגנוב וכו' אשר ימצא אתו מעבדיך ומת גם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים ויאמר גם עתה וכו' ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני וכו' הננו עבדים וכו' ויאמר לו חלילה לי וסוף האיש אשר ימצא אתו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם ע"כ. והדקדוקים רבים ומבוארים ומן הביאור יובנו. ועל צבא הפ' הנז' נביא ג"כ מאז"ל מה נאמר לאדוני בכסף ראשון מה נדבר בכסף שני מה נצטדק בגביע מה נאמר במעשה תמר מה נדבר בבלתה מה נצטדק בדינה אם נאמר לך שחטאנו גלוי וידוע שלא חטאנו ואם נאמר לך שלא חטאנו האלהים מצא את עון עבדך ע"כ. והוא צוות ואומר דרשוני וחיה. אכן עפ"י יע"ז ונק' עוד מאי דק"ל בן נח נהרג על פחות משה פרוטה ולא ניתן להישבות משא"כ בישראל דאם אין לו ונמכר בגניבתו. עו"ן מאי דק"ל דהמוציא אבידת גוי אינו צריך להחזירה לו והמחזירה הרי זה מחזיק. ביד עוברי עבירה ואם החזירה כדי לקדש את השם כדי שיפארו את השם ויאמרו כמה בעלי אמונה הם ישראל הרי זה משובח וה"ל לטעותו של גוי מעצמו כשאומר לו עלך קא סמיכנא. ונראה דהיינו ישראל בהדי ב"ן אבל ב"ן עם ב"ן פשיטא ודאי דחייב להחזיר לו טעותו ואבידתו ואם אינו מחזירה יש בה משום גול. וכ"ז אבידתו וטעותו אבל לגזל ולגנוב ישראל מגוי ודאי אסור. והנה אמרו במד' אמ"ר אידי יפה אמרתם וכך הדין עשרה בני אדם שנמצאת גניבה ביד אחד הוא נהרג והשאר ניתנים במאסר שיאמרו שקבלתם מהם לא היה גונב ואני איני עושה כן ע"כ. והנה הדבר פשוט שדין זה מדיני ב"ן שכולם יהיו ניתנים באסירה. והנה במ"ש אשר ימצא אתו וכו' כתב מהרש"י ז"ל שאמרו כן בדרך גוזמא. ובנא"ה לתחילת המקראות כי כבר כתבנו דהשבתים ס"ל דין ישראל יש להם ולכן כשרדף אחריהם האיש אמ"ל למה ידבר וכו' דאיך נגנוב והרי הדברים ק"ו הן כסף אשר מצאנו מציאה בפי אמתחותינו שטעית בו ומן הדין מותר גמור הוא לנו שכן הוא הדין בישראל ואנו דין ישראל יש לנו עכ"ז נהגנו סלסול בעצמנו כדי שיפארו אתנו והשיבנו אליך מארץ כנען וא"כ איך נגנוב מבית אדוניך כסף או זהב שזה הוא אסור גמור לדין דאף ישראל אסור לגנוב מן הגוי ולרוב צערם אמרו בדרך גוזמא וקנס אשר ימצא וכו' הגם דבדיננו אם אין לו ונמכר בגניבתו והשאר פטורים מכלום עכ"ז אנחנו מקבלים עלינו כדין ב"ן להגדיל עליהם העונש משא"כ הוא האמת. והוא השיב להם כי סברתם זו דין ישראל יש להם והם מקבלים עתה לדון אותם כדין ב"ן שאין כן האמת ליתא דעד דהשתא נמי דין ב"ן יש לכם והק"ו אינו כלום כיון דב"ן עם ב"ן זה זה שוים וחייבים

להחזיר אבידה וטעות זל"ז וא"כ גם עתה כדבריתכם כן הוא הדין הגמור שלא יצאתם מדין ב"ן ולא מתורת קנס כאשר אמרתם אכן אני מתנהג עמכם במידת החסד ואעשה לפנים משוה"ד אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים. אז אמ"ל יהודה מה נאמר וכו' והענין הוא בהק' איזה הקדמות. ראשונה מ"ש הרב פרשת דרכים ז"ל טעם התר יהודה שבא על תמר כלתו משום דער ואונן באו עליה שלא כדרכה ואמרו בסנהדרין ב"ן שבא על אשה שלא כדרכה לא קנאה להיות אשתו וא"כ לא היתה אשת ער ואונן ולא חשיבא כלתו יע"ש. אמנם הא נחא אם דין ב"ן יש להם אבל אם יצאו מדין ב"ן קנו לתמר בביאה שלא כדרכה וחזר הדין דישראל פגע באיסור כלתו. עו"ן מ"ש הרב עוד שם דענין ראובן עם בלהה תלוי בזה דאי דין ב"ן יש להם חייב ראובן דב"ן קונה בביאה בלא קידושין וא"כ בלהה הויה אשתו של אביו והוא חייב לא כן אי אמרי' דין ישראל יש להם כיון דבלא קידושין הויה אצל אביו א"כ הויה פלגש לא אשה ממש ואין על ראובן עון אשר חטא. עו"ן מ"ש במד' פ' בחוקותי כל מי שנודר ומשהה נדרו בא לידי ג"ע מנ"ה מיעקב שע"י ששהה את נדרו כתיב ותצא דינה ע"כ. ואולם זהו דוקא אי אמרינן דין ישראל יש להם לכן נענש יעקב בדינה על שאיחר נדרו לא כן אי אמרינן דין ב"ן יש להם אינו ראוי לעונש זה כיון דב"ן אינו מצווה בבל יחל דברו וכאשר האריך בזה הרב תנא ז"ל שם יע"ש"ב. בנא"ה מה נאמר בכסף ראשון ומה נדבר בכסף שני ומה נצטדק בגביע לפי מה שאתה חושב בדעתך שאנחנו גנבים בשני הכספים ובגביע דא"ה"ג הנה מקום אתנו לפטור עצמינו בתשלומין והשבון אלא שאין זה אלא אם נאמר דין ישראל יש לנו אכן נמשך מזה שחטא יהודה ודב"ז קשה לאומרו על יהודה הצדיק ואם נתפש השיטה כמ"ד דין ב"ן יש לנו הרי דין בלהה כד"ן א"א ואשת אב וא"כ מה נדבר בבלהה ואף גם זאת מה נצטדק בדינה דאיך ולמה נענש יעקב אבינו בדינה משום ששהה נדרו הרי ב"ן אינו מוזהר בבל יחל. באופן כי נלאינו מצוא איזו היא דרך ישרה ואיך נתפוש השיטה. ברם לעת כזאת כי עינינו הרואות כי האלהים מצא את עון עבדיך והיינו אותו עון דשייך לכולהו עבדיך שהוא עון. מכירת יוסף מכאן עלה בדינו מופת חותך דין ב"ן יש לנו כיון שאנחנו לוקים עתה על מכירתו א"כ מוכרח שהדין עמו ונחנו פשענו ומרינו במכירתו. והשתא אם נאמר לך שחטאנו במרד גלוי וידוע שלא חטאנו במרד רק שהיינו סבורים שהדין עמנו שדין ישראל יש לנו ולכן שלחנו בו יד ואם נאמר לך שלא חטאנו שדין ישראל יש לנו וזכדין עשינו עמו הרי עינינו הרואות שהאלהים מצא את עון עבדיך לגבות עון הנוגע לכל עבדיך שהוא מכירת יוסף וא"כ מן השמים יזכיתו שאנחנו טועים בסברתינו אמור מעתה צריך שנקבל עלינו דין ב"ן וגם אשר נמצא הגביע בידו יקבל עליו כדין ב"ן והיינו כל חד כדיניה שאנחנו הננו עבדים לאדוני כדין עשרה שגמצאו בגניבה הם באסירה וגם אשר נמצא הגביע בידו דין ב"ן יש לו שיהרג כדין ב"ן שנהרג ולא ניתן להישבון. לכן השיבס יוסף חלילה לי מעשות זאת אף שהוא מצד הדין הגמור אני עושה לפנים משוה"ד ינחות דרגא בכל חד דהיינו האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד אף שמצד הדין חייב מיתה אעשה עמו לפנים משוה"ד וינחות דרגא שיהיה לי עבד ואתם שמצד הדין שתהיו כולכם עבדים תהיו נקיים ועלו לשלום אל אביכם את"ד ז"ל.

פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי במשמר אותי ואת שר האופים, פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד ח"ל אפ"ל במה ששמעתי משם המפ' שפי' כונת הפ' בפ' וישב חטאנו משקה מלך מצרים והאופה לאדוניהם למלך מצרים, שהכונה כי כמה וכמה משקים

ואופים למלך ולכל חצר המלכות משתנים למשמרותיהם ועל כל המשקים שר גדול ממונה עליהם וכן האופים וכאשר אחד מהמשקים או האופים יחטא לפני המלך ושריו הנה אין תלונתם כ"א על השר אשר לא השגיח ללמדם לכל המשקים סדרי וטכסיסי המלכות וז"ש חטאו משקה מלך מצרים והאופה דהיינו משקה ואופה מאותם ההדיוטות אשר תחת ממשלת השר הממונה עליהם וזה החטא היה לאדוניהם נחשב חטא לאדוניהם השרים הגדולים כאלו הם חטאו למלך מצרים ולכן ויקצוף פרעה על שני סריסיו שר המשקים ושר האופים כי אין כבוד המלך לדון עם הדיוטות אך ריב המלך על השרים המושלים עליהם ע"כ, ובזה מדוקדק הפ' הזה פרעה קצף על עבדיו הן הם המשקה והאופה ההדיוטות והמשרתים ביום ההוא וזה הקצף הגיע עלינו ויתן אותו וכו' ואת שר האופים כי מדינו יבקש אשר יחטאו ההדיוטות אשר תחת ממשלתנו א"ד ז"ל.

ושם אתנו נער עברי עבד. פרש"י ידוע ארורים הרשעים וכו' עוד פי' הרב ברכ"ט ג' תוארים הללו הורה לו בדברים אלו שכל פותר פותר חלומות צריך שיהיה בו ג' בחי' לטובה ואם חסר אחת אינו ראוי להשמיעו חלום, א' שלא יהיה אהב כסף כי עי"ז אינו פותר לכל בשוה כמעשה דבר הדיא בגמ'. ב' שלא יהיה אכזרי כדי שבשומעו חלום יעשה כל מגמתו לפותרו לטוב דכל החלומות אחר הפה וכמעשה דהיה אמתא שהיתה רגילה לבוא לפני ר"א ואמרת לו ראתה קורות ביתה נפלו והיה פותר לה שתביא בן זכר פעם אחת לא ראתה אותו ואמרת לתלמידיו וכו' הנה ע"י שלא העמיקו בפתירת החלום לטוב חשב להם לאכזריות ואמרו לה שאיבדת בעלתה. ג' שיהיה מאומתו של החולם כדי שיתן דעתו הפותר לפתור אותו לטוב כמעשה שהובא במד' באחד צדוקי שראה בחלום שהיה משקה שמן לזיתים ופתר לו שהוא כותי לטובה ויתא צריך וכו' ור' ישמעאל פתר לו זה החלום לרע שבא על אמו. וע"כ אמר שר המשקים כי יוסף אינו ראוי לפתור החלום מכל הג' טעמים הנז'. א' שהוא אהב ממון אמר ושם אתנו נער וטבע הנער ימשך לבו אחר הממון. ב' שיהיה מאומתו וזה עברי והעברים שונאים לכל מי שאינו מאמונתם. והג' שלא יהיה אכזרי וזה עבד לשר הטבחים ותרגם המתרגם רב קטוליא שהורג בנ"א המחוייבים מיתה למלך וזהו ממידת אכזריות שלו ויוסף שהוא עבדו ולמד ממנו מדת האכזריות. עוד יתכן לומר נער לומר כי הוא נער בשנים ואינו מן הראוי להתייעץ עמו במהות החלום כי לא בדרדקי עצה עכ"ד.

ובזה פי' הרב שד"ה כונת מסרה וחכם ד' במסרה. איש נבון וחכם. והכם באחור ישבחנה. טוב ילד מסכן וחכם. אין נבון וחכם כמוך. הוא בהק' מה שמקשים על יוסף הליועץ נתנוהו בתר החלום ילד לו מה צורך לומר ועתה ירא פרעה יאמרו לכבוד עצמו הוא דורש. ולתי' חקי' זו נבין מש"ה ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם ג' תוארים הללו אמר כדי שלא יאמרו לכבוד עצמו הוא דורש. לכן אמר ירא פרעה איש לאפוקי אני שאני רך בשנים וכן קראו לפניו אברך. ועוד איש שיהיה גבר בגוברין עשיר שאין צריך לו לגנוב לא בן אני איש עני. ועוד יהיה נבון וחכם לא בן אני רק מכל טוב. והשיבו פרעה וחכם באחור ישבחנה ר"ל מאחר כי תואר החכמה חשבת אותה באחרונה והיא עיקר כולם והיה לך להקדימה בראשונה אלה מובנים דבריו כי לא אמרת בן אלא כל כונתך להסתיר עצמך כי אתה ילד ומסכן. אפי"ה טוב ילד מסכן וחכם ר"ל טוב אתה אף היותר ילד ומסכן. כיון שאתה חכם ואין שני לך כי אין נבון וחכם כמוך עכ"ד.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בראש דוד כונת אומרו ושם אתנו נער וכו' שכונתו לשבת והוא במ"ש במגילה י"ב מיום שנחרב ביהמ"ק וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו שנא' שאין וכו' ע"כ עמד טעמ' ב'. נמצא אף מ' שהוא חכם בעירו בצאתו את העיר אגב טלטליה בהגלות נגלות גולה ומטולטל אל ארץ אחרת ניטלה ממנו חכמתו ולפחות אינה בשלימות כאשר היה בעירו והיינו דקאמר זיל לגבי עמון ומואב דיתבי וכו' דהול"ל הא איכא עמון ומואב מהו תיבת זיל. אלא הכי פי' מיום שגלינו וכו' ולא תימא דצריך כל זה לאבד העצה אלא אף בלי גלות וצרות אם יטולטל ממקומו לארץ אחרת נגרעה חכמתו ולכן זיל לגבי עמון ומואב לא תקראם אצלך שהטלטול מאבד החכמה אלא אתה זיל אצלם והט' משום דכתיב שאנן וכו' ולא הורק וכו' ובגולה לא הלך תרתי קאמר לא הורק בגולה לא הולך שמעינן דאף בלי גלות יציאתו ממקומו נגרע מחכמתו משו"ה זיל דייקא. בזו"ו דכונת שר המשקים מצי לטעון שהוא לשבת יוסף להעלות על כל חכמי קדם, וז"ש ושם אתנו במשמר שהיה בצרה כמונו בבית הסוהר הצרה זו לבד אין חבוש שלם בחכמה ולא די זה כי הוא נער ואינו בא בימים לומר עיין הרבה ודקדק הרבה זאת לפנינו דשנינו מועטים, ולא סגי הא אלא עברי מארץ אחרת שגלה ממקומו ולא עמד טעמו בו כדרך הגולים ועוד זאת שהוא עבד ולא ראה טובה באופן דמד' סיבות אלו היה ראוי שתסתלק חכמתו ממנו ועכ"ז בא וראה גודל מעלתו כאשר פתד לנו כן היה וזה מורה היותו מקור חכמה. וז"ש לו פרעה אחרי הודיע אלהים אותך שאתה גולה יושב בצער ודאי אין נבון וחכם כמוך. וז"ש במד' אם מהלכים אנן מסוף העולם ועם סופו אין אנו מוצאים כזה ורש"י פי' אם נלך ונבקשנו וכו' הכונה דלא מיבעיא אם החכם גולה אלא אף אם הוא שקט במקומו ואנו נלך ונבקשנו אפי"ה לא ימצא כמוהו ובדקדוק גדול דברו רבותינו ז"ל את"ד ז"ל.

המפ' ז"ל תמהו איך לא הרגישו החרטומים פתרון החלום שהוא שבע ורעב מאחר שהוא שבלים ופרות וכל אדם יבין זאת ואיך נעלם מהם דב"ז. תי' הרב ברכ"ט ז"ל ע"ד קו' התוס' ברמה על משנה בד' פרקים העולם נדון בפסח על התבואה כת' התוס' דהרי בברכות ממעשה דאותו חסיד שהקניטתו אשתו וכו' נראה דבר"ה נגזר על התבואה ותי' דהכל נידונים בר"ה וגו' נחתם בפסח על התבואה. וידוע דחלום זה דפרעה היה בר"ה כמ"ש בגמ' בר"ה יצא יוסף וכו' וא"כ החלום ליל ר"ה היה לכן לא הכירו החרטומים הפתרון שהוא מורה על ריבוי התבואה ומיעוטת התבואה מאן דכר שמה דהרי בפסח נידונים על התבואה. אבל יוסף ידע תי' התוס' דעכשיו הוא תחילת דין ובפסח גמר דין וע"כ אמר אשר האלהים עושה ולא אמר יעשה לכן אמר הגיד לפרעה מה שיהיה עכשיו בר"ה ועל גמר דין דפסח אמר הראה את פרעה שהוא לשון גופל על דבר שיתיה לאחר זמן ע"כ.

לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע. לכאורה הם שפת יתר. פי' הרב עין יוסף ז"ל בהק' מ"ש בגמ' דשדר מלכא אמ"ל לשמואל אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מה אראה בחלום אמ"ל דאתו פרסאי ושבנו לך והרהר וראה כן לכן אמרו שם דאין מראים לך לאדם לא דקלא דבהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. ולכן אמ"ל פרעה ליוסף לא תימא שהרהרתי ביום וראיתי בלילה תדע שלא ראיתי כהנה מעולם בכל ארץ מצרים לרוע וא"כ לית לך לומר רעיונך על משכבך סליקו שהרי זה כפילא בקופא דמחטא עכ"ד.

ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופותר אין אותו וכו' ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי וכו' פי' הרב אברהם אנכי עמ"ש מרנא הגדול ב"ס מת"ל ענף

יוסף דהראה הקב"ה ליוסף בחלום ג' עולמות מאלמים אלומים עולם השפל והנה השמש והירח עולם הגלגלים וימצאו איש זה עולם המלאכים שדרשו זה גבריאל וי"א זה רפאל וכמו שהראו ליעקב בחלום הסולם ג' עולמות אלו וכן לפרעה ממצרים הראו לו בחלומו ג' עולמות אך בהיות מצד הטומאה הראו לו כאן למטה דוגמת הג' עולמות עומד על היאור כנגד עולם הגלגלים ששם השמש והירח, שבע פרות הרעות נגד עולם השפל, יפות המראה נגד עולם המלאכים שהם יפה מראה, וזהו ופרעה חולם בוי"ו כל' יעקב חלם ויוסף חלם ופרעה חלם ושלשתם על ענין אחד. וי"ש חלום פרעה אחד הוא עם חלום אבי וחלומי שע"י שלשתנו נשתלם הגלות וזה כפל בפומיה באומרו חלום חלמתי הכפל להודיע החלום שהיה כבר דחלום אחר חלמתי אני ופותר אין אותו לגבי ידי ואני שמעתי עליך דאז חלמת כזאת ובכן לך נאה דאתה בעל החלום תשמע חלום לפתור אותו, והשיב יוסף לאמר בלעדי מלבד אני כבר חלם מר אבי ג"כ זה החלום אלהים יענה את שלום פרעה על הגלות שרומז ועבדום וענו אותם אלא דנים את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וזה רמז באומרו יענה את שלום פרעה בסת' ההכמה עכ"ד.

כולנו בני איש אחד נחנו פי' הרב הנז' יש במס' ד' נחנו, נעבור חלוצים לפני אחינו, ונחנו מה נחנו פשענו ומרינו, כולנו בני איש אחד נחנו, פי' הרב משנת ר"א ה"ב נגד הצדיקים וב' נגד הרשעים אומרים נחנו נעבור חלוצים בקמייתא להיות נתפשים בעון הדור ונחנו מה לנו ולצרה עמהם משיבים דאמת נחנו פשענו ומרינו אך כולנו בני איש אחד נחנו וערבים זה לזה זת"ד, ויתר ראוי לפרש על הוכח תוכיח דיש ב' דעות בעולם א' דהרואה בחבירו דבר איסור ועורך עמו מלחמה לאפרושי מאיסורא, ב' רואה מה שרואה ועושה עצמו כאילו אינו רואה ומיזתו שלום עליך נפשי די לי שאין אני חוטא מה איכפת לי על אחרים, אך סברא ראשונה חשובה היא דחייב להוכיחו אפילו ק' פעמים ועד הכאה ועד נויפה, וזה הרמז נחנו נעבור חלוצים לערוך מלחמה נגד אחינו כשאנו דלא טוב עשה בעמי, והכיתה אחרת אומרת לנו ונחנו מה דמה לזה לנו ולצרה הזאת וכי נחנו פשענו ומרינו הם חטאו איש בעונו ימות משיבים הדעת א' שהיא נכונה במאמרי בינה כולנו בני איש אחד נחנו ועלינו מוטל לאפרושי מאיסורא עכ"ד.

ועתה ירא פרעה איש גבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים, רבים שאלו הליועץ למלך נתנתו דלא קראו אלא לפתור החלום לבד, ורבו הפירושים בזה במפרשים הלא בספרתם ובכלל ראיתי דרך צחות שכתב בס' ש"ח שת"ח פטו' כמעשה שאירע להרב גודע ביהודה ז' בב' גבירים רשומים שכנים במבוא אחד שבאו לילה א' ממנגני המלך והיו מנגנים תחת דירתם והלכו להם ובבוקר הא' היה אומר בשביל כבודי באו והא' היה אומר לא בשבילך באו אלא בשבילי ובאו לפני הרב לדין תורה והמנהג כי נותנים שכר בטלה בשוב קודם להדין איסתירא מוכאי ואיסתירא מחייב ונתנו לו מ' אדומים ושמע טענותיהם ואחרי שמוע טענותיהם אמר להם פסק דיני לא בשביל זה באו ולא בשביל זה באו אלא מה שבאו הם בשבילי שאני אטול מ' אדומים, כך פרעה היה בדעתו דזה החלום היה בעבורו כי הוא מלך מצרים שריחם ה' עליו דמה יעשה המלך כשרעב חזק ויצעק העם אל פרעה ללחם אך המצרים היו סוברים דהאל ית' הוא מרחם על הבריות על החיל ובעבורם בא החלום כדי שיהיה להם מזון ויחיו ולא ימותו העיר רבתי עם במצרים ולא במקום אחר וע"ז בא יוסף לומר להם לא כמו שעלה בדעתכם הוא לא בשביל המלך ולא בשביל העם אלא החלום בא בתוככי מצרים בשביל המלך ולא בשביל העם אלא החלום בא בתוככי

מצרים בשביל לגדל ולרומם ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתיהו על ארץ מצרים וכדי שיעלה לגדולה דאיש נבון וחכם הוא שסיבב הקב"ה החלום לגלותו פה במצרים ובהשמע פרעה זה אמר לו אחרי וכו' נבון וחכם כמוך דמלבד פתרון החלום לידע גמי על מי בא החלום אי"כ אין נבון וחכם כמוך אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי לך נאה הגדולה והשררה ובשבילך הוא החלום ויפה כיוונת כמו שהיה ענין הגאון נודע ביהודה שאמר לא בשביל הסוחר הזה ולא בשביל הסוחר הזה באו המנגנים כ"א בשביל החכם זת"ד.

וַנִּמְצָא כזה איש אשר רוח אלהים בו. פי' הרב אסה"מ דו"ך ע"א דבפתרון החלום דפתר יוסף על השובע ועל הרעב הוא שנתן לו תואר זה והיינו בסוד הפ' שיש אינכי ע"ל אימרתך ר"ת בגימ' הוי"ה אלהים ר"ל הוי"ה במילוי יודין גימ' ע"ב ואלהים במילוי יודין ש' הרי שבע וזה נקרא בחי' פנים שנמתקת אלהים בהוי"ה ואז שבע בעולם משא"כ בשתי שמות אלו נזקקות בסוד אחורים או אחורים דהוי"ה כזה יו"ד י"ה יה"ו יהו"ה גימ' ואחורים דאלהי"ם א' אל"ה אלהי אלהי"ם גימ' ר' הרי רעב ובבחי' פנים בשם אלהים אם תסיר אלהים ותשאיר המילוי לבד הוא בגימ' רו"ה בסוד ורוח אלהים מרחפת על פני המים וכן בהוי"ה פעמים הוי"ה ומתגברים הרחמים והיינו מה שפחד יוסף שבע שני השב"ע רמו' ב' אם תסיר הפשוט ויהיה המילוי לבד הוא גימ' מ"ו עם רו"ה ויהיה ר"ס שהוא יו"ד שמות אלו על יפות מראה שהוא בחי' פנים ועל רעות המראה אמר וקמו שני רע"ב והיינו דקאמר פרעה הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו ר"ל כי בהסרת הפשוט וטיים ואמר אחריהן לרמוז על אחוריהן של ב' שמות אלו דבסיבתן בא הרעב מהפנים במילוי אלהים ישאר רוח ע"כ.

באו"א פי' הרב הנז' המשך הפסוקים הנז' שהדברים נוטים לההיא דכתב המבי"ט ח"א ט"ו קס"ד על איש א' שקנה אלטיזאם מהמלכות ושוב אח"ז בא אחר והוסיף עליו והקיבה הא' צועק כי משיג גבולו והשיב דלגבי המלכות ליכא עניי המהפך בהררה דחק המלכות ודתי המלך דהלוקח דבר מהמלך ידו על תחתונה דאם ימצא אחר שיוסיף נותנה למי שיוסיף ע"כ וכ"כ מר בריה מהרימ"ט ח"א ט"ו צ"ה המלך רוצה להעמידה מעמידה הלא"ה דימך ביותר טוב הרשות ביד המלך וכו' והרדב"ז הישנות ס"י צ"ד והגאון מר"ז בחק"ל ח"מ ח"א ס"י ק"ד הביא מהרב דההיא בלי תוספת רוצה בדרך חסנוותא ואין הנאה למלכות והגאון מר"ז תירץ המלי"ץ מר גיסו מה שהקשה מתשובה אחרת של הרדב"ז דנראה דכתב להיפך ותי' דמקח שאני מתנה שאני ואבונא מרנא גר"ז בס' ראה חיים ח"ב ס' שמיני עלה מן היישוב דבמשרתי המלך דאינו מגיע הנאה למלך או לא יוכלו להוציאו היכא דעשה כל דרכי הקנאה והחזיק כראוי ע"כ יע"ש. ושם בס' חק"ל דקמ"ה ע"ב עמדו ב' המאורות הנ"ל במכס היכי דמי חזקה שלא יוכלו להוציאו וכתבו דהמכס מקום קבוע והמלך נתן לו החצר הזה של המלך מקום מסוים וכשבא אחר להוציאו קרינו לב' גולן דגול חצר חבירו וכן במוכר לו ההר שיוציא העופרת יע"ש. ועיין בסה"ק אברהם את ידו ח"א בדרוש א' לשבת זכור מ"ש בזה בס"ד. ובכן נימא דזה כונת הכי והוא דקודם שבא פרעה למנות את יוסף וראה לעבדיו ובני מלכותו דע"כ שלא בטובתם מודים בשררתו של יוסף כאשר בקשו לקטרג כמפור' במד' רו"ל דן פרעה בדעתו דעתה שותקים דהשעה צריכה לכך דלא תכרת הארץ ברעב אך בעבור זמן ימצאו עילה לבקש איש אשר יותר טוב מיוסף או שיוסיף במעות ליקח השררות שנתן ליוסף ודינא דמלכותא דינא דכל המוסיף זכה וגם יוסף בעקמו לא ירצה

להכנס דרואה את הנולד שמא יבוא עדיף מיניה ויוציא אותו משררתו או יוסיף במעות וכל שיש הנאה למלך מוציאין אותו ומה לי להכנס אחר דמעותד לסבול צער גדול כשמוציאין אותו והלואי שלא יעלהו לגדולה כיון שאת"כ מורידו ועיין בסה"ק אברהם את ידו ח"ב בדרוש לשה"ג מה שהבאתי בזה וא"כ יוסף מאן ימאן להכנס בשררה גדולה כזאת כי לא תדע מה ילד יום, לכן נתחכם פרעה לדבר עם עבדיו תח"י לומר הנמצא כזה אם גלך ובקשהו מסוף העולם ועד סופו הנמצא כמותו וא"כ לא יש ספק שיבא אחר עדיף מיניה וכן אמר ליוסף עצמו שיהא בטוח שלא יוציאנו משרתו באומרי אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוד ופירש"י לא נמצא כמוד וא"כ לא תחוש דאחר זמן יבוא אחר תחתך ועוד דהשררה שלך היא אתה תהיה על ביתי הפטרון ועל פיד ישק כל עמי יתון יתפרנס כל עמי וזה סוג משרת את המלך דאינו שקונה אלטיזאם וכיוצא אלא דרך שירות ובמשרתים את המלך כל הבא להשיג את גבולו קאי בארור משיג גבול רעהו, ועוד ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים דרצה היינו ראה בעיניך דכיון דעשיתי לך מקום מסוים על כל ארץ מצרים הו"ל שהקנה לו חצר המלך למכס ומהזיק בו ואיש לא יוציאנה מידו ולא עוד אלא דעשה לו דרכי הקנאה כראוי. ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף ולבש אותו בגדי שש וישם רביד הזהב על צווארו וירכב אותו במרכת המשנה אשר לו וכל הגי דרכי ההקנאות ולא תחשוב דמתנה טמירתא אלא ויקרא לפניו אברך כתבו ותנו בשוקא חריפא ונתון על כל ארץ מצרים דבר מסויים כמו מכס כדאמר"י. ואחרי כל זאת ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה דכיון דאני רוצה להעמידך בשרותך הכל תלוי בי מלבד כל מה שאמרתי לחזק הדבר תהיה בטוח ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים לבא אחר זמן אחר להוסיף עליך ולהכנס במקומך אלא על כסאך לא ישב זר ולא ינחלו אחרים כבודך ולאלומי מלתא יותר ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, ודרשו במד' נוטריקון צפנ"ת פענ"ח דמה שנקרא פרעה ע"מ הוא הוא והוקבע כי כל מלך מצרים נקרא פרעה ע"ש דמה שנעשה מלך ראשון היה ע"י פרעה והוא לקברות כדהגידו במדרשי רז"ל ועי' בס' מע"ל ומשם פרעה דידעי זה נפיק מינה חורבא ליוסף ונכנס בשררה גדולה דיבא זמן דיאמרו דקראו אותו דא.

ויוסיף להכנס בשררתו או בחכמתו או בממון אין עליו שום טענה כי כך חק המלכות ואיהו גופיה מי זה אמר שלא נכנס במה שהוסיף ולכך קרו ליה יוסף לזכרון דאם יבא אחר ויוסיף עליו יותר יקח שררתו לזה ויקרא פרעה על שנקרא ראה מעשה ונוכח לחלוק שם יוסף שלא יקראו אותו יוסף אלא צפנ"ת פענ"ח נוטריקון ציפנה פודה נ'ביא ת'ומך פ'ותר ע'רים נ'בון ח'וזה כדי להודיע לעולם דלזה יש לו ח' מעלות ואם יבא אחר דנמצא בו כל הגי ח' כולם כאחד ואת היותרת אני נעמוד על הדבר אם ה'ן חליפות למו דרחוק הדבר שימצא בגוף אחד ומכולתיה לא תתחבל לעלם, והרב עזריה חבירנו חיים ומלך ז"ל אות ה' פירש עמ"ש בגיטין דח"ן ע"א בצפנת בת פני אל שמה דנקרא צפנת דהכל צפין ביופיה ואמרינן בגמ' דאמר בת קיסר לר"י חכמה מפוארה בכלי מכוער והשיב לה מכלי היין כן החכמה ראי הוה סגי הוה חמיר טפי ולהכי יוסף דהיה יפה תואר ויפה מראה והועד דאין נבון וחכם כמוד הוא פלא לכך קרא שמו צפנת דהכל צפין ביופיו עם היות פענח מפענח נעלמים ומגלה מסתרים ולכך ויצא יוסף בכל ארץ מצרים לגלות להם חידוש זה הנפלא ע"כ ות"ד וש"י.

ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וכו' פי' ברכ"ט ז"ל וז"ל בכאן נקט נבון קודם לחכם ואילו במשכן נאמר בחכמה בתבונה ובדעת משמע כי החכמה קודם לבונה וכן כתב בעל העיקרים דהבינה מהחכמה באשר כי החכמה הוא מה ששמע מאחרים ובונה הוא מה שמבין מעצמו דבר מתוך דבר וא"א להבין אם לא למד חכמה בראשונה. אמנם יתכן כי דיבר יוסף בחכמה ורמז על עצמו שבו נמצאה הבינה קודמת לחכמה באשר כי נער בשנים היה עודנו באבו נשבה וניתן בבית הסוהר ואימתו היה לו ללמוד מאחרים ואפי"ה היה מבין דבר מתוך דבר ולא היה צריך ללמוד מאחרים כאשר ה' כי ה' נתן לו חכמה מפיו וכוון לומר לפרעה שיזדקק כ"כ באיש חכם אשר הוא הפך הטבע שקדמה לו הבינה לחכמה ורמז על עצמו שישיית אותו על ארץ מצרים. ופרעה הרגיש בזה שזה הפך הסדר וע"כ ענהו הנמצא כזה ר"ל זהו מן הנמנע שיהיה בינה באיש קודם לחכמה ואין זה אלא באיש רוח אלהים בו. ולכן חזר ואמ"ל אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת ר"ל כיון שאלהים שם אלו הדברים בפין הפך הסדר אין זה כ"א שבא הרמז עליך שאתה איש כזה שימצא בך תבונה קודמת לחכמה וז"ש לו אין נבון וחכם כמוך ר"ל לא יש איש שיהיה בתחילה נבון ואח"כ חכם אלא אתך בך נמצא דבר זה ועל כן ראוי אתה תהיה על ביתי וכו' א"ד ז"ל. והרב ע"ח אנג"ל ז"ל פי' משם המפ' כונת אומרו את אשר האלהים עושה וכו' במשול"ג"ד מכריו עליהם הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב שבע פרנס טוב, רעב דכתיב קרא ה' לרעב, שבע דכתיב וקראתי אל הדגן, פרנס דכתיב ראו קרא ה' בשם בצלאל. וז"א את אשר האלהים עושה וכו' כלו' מה שהוא עושה בכבודו ובעצמו תמיד דהיינו השבע והרעב זהו מה שהגיד לפרעה א"כ ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם פי' דכיון דשני דברים יתקיימו עתה א"כ עשה אתה שתתקיים הג' דהיינו שתתמנה פרנס טוב על הצבור ע"כ. וסיים הוא ז"ל דז"ש פרעה ליוסף אחרי הודיע וכו' ר"ל כיון דעיקר החלום הוא מה שהאלהים עושה דהיינו הרעב והשבע וצריך לבקש ג"כ הג' פרנס טוב א"כ כיון שגילה הקב"ה לך שעתיד להביא רעב ושבע לעולם א"כ מוכרח הוא שאתה ראוי להיות פרנס טוב ולך נאה דבר זה ע"כ.

והרב עין יוסף ז"ל פי' כונת אומרו הנמצא כזה וכו' משם הראשונים ז"ל ע"ד שאז"ל דבר דלא שכיח לא גזרו ביה רבנן כיוצא בזה הם דברי פרעה דהם אמרו דלפי נמוסם אין עבד שולט במצרים ואיך פרעה מבקש לבטל נמוסם ולהמליך לעבד שלקחו רבו בעשרים כסף לז"א באמת שכך הוא הנימוס אך אם עשינו נימוס כזה היינו בדבר דשכיח לא לאיש כזה שהרי הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו א"כ כיון דלא נמצא הוי דבר דלא שכיח ולא נעשה הנימוס עליו.

באו"א פי' המפ' בהק' מה שנשאלו הפוס' בעיר אחת שעשו הסכמה ונשבעו שלא להניח דיין עליהם מעירם ושלחו והביאו אחד מעיר אחרת ושוב אח"כ ראו שיש להם אחד בעירם שהוא ראוי והגון לכל דבר שבקדושה אם יכולים ליתן דיין עליהם אותו האיש שמעירם או לא מחמת שנשבעו שלא להניח דיין מעירם. והתשו' היא דיכולים לתת אותו עליהם דודאי בשעה שנשבעו לא היתה כונתם. אלא מחמת שלא היה נמצא אצלם בעת ההיא אחד כזה ראוי והגון ומחמת כן נשבעו ואה"נ שאם היה נמצא אצלם בעת שבועתם איש הגון וראוי ועכ"ז נשבעו ודאי דאין יכולים ליתן זה אבל בודאי לא נשבעו אלא מחמת שאין איש אתם ראוי שאילו היה אצלם איש כזה לא היו נשבעים כלל ולכן מותר להם לעבור על שבועתם דבכה"ג לא חיילא. וידוע משול"ג ארורים הרשעים וכו' עבד כתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך. ולכן כשהזכיר פרעה לתת אותו מלך עליהם כדי יהיה פתחון פת

דמצריים לומר שהוא עובר על ההסכמה. לכן פיו פתח בהסכמה ואמר הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו ר"ל בעת שעשו ההסכמה שעבד לא ימלוך היה נמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו ועכ"ז עשו הסכמה זו הא ודאי שלא עשו הסכמה זו אלא מחמת שלא היה נמצא אצלם איש כזה שאילו היה נמצא איש כזה לא היו עושים ההסכמה כלל ועיקר. ולכן חזר דבריו ליוסף ואמ"ל אחרי הודיע אלהים אותך אותך ואת כל זאת אין גבון וחכם כמוך ובודאי דההסכמה לא שרירא ולא קיימא לכן אתה תהיה וכו'.

והרב עין יוסף ז"ל פי' כונת אומרו אחרי הודיע וכו' בהק' מ"ש בתענית אילפא ור"י דחיקא להו מלתא אמרו גיזיל ונעביד עיסקא ונקיים בעצמנו אפס כי לא יהיה כך אביון ישבו תחת כותל רעוע שמע ר"י מלה"ש שהיו אומרים גיזיל עליהו כותל זה שהניחו די עולם ועוסקין בחיי שעה אמר א' שבקינהו דאיכא חד מנייהו דקיימא ליה שעתא אמר ר"י כיון שאני שמעתי ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא ואזל ר"י לא"י ומלך שם. וז"ש לכולם אמרתי להם החלום ואין מגיד לך אך אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת ודאי דקיימא לך שעתא ואין גבון וחכם כמוך לכן אתה תהיה וכו' ע"כ.

והרב צמ"ד פי' במ"ש בזה"ק שפרעה החליף החלום ליוסף לנסותו וניבא יוסף ואמ"ל לא כך ראית אלא כך לכך ידע שפתרונו אמת ע"ד מ"ש בנ"ג די הן חלמא לא תהודעונני. וז"ש אחרי היתה כשחלמתי ודאי הודיע אלהים אותך את כל זאת א"כ אין גבון וחכם כמוך.

והחיד"א ז"ל בפנ"ד פי' במ"ש הרשב"י בס' מגן אבות דהקשה דאיך מינו את שמעיה ואבטליון נשיא ואב"ד והרי הם גרים שהם עצמם נתגיררו ותי' דלא היה בישראל כמותם כי לא פסלה תורה גרים אלא כשיש כמותם בישראל אבל כשלא יש כמותם הם קודמים וכ"כ בס' דעת זקנים משם הר"מ מקוצי בריש ס' משפטים יע"ש. ולפי"ז אפשר לומר דזה כונת פרעה דהגם שיש הסכמה שכתוב בנימוסי מצרים דאין עבד מולך מ"מ אין זה בכלל כי אין כמוהו. וז"ש ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו וכיון בבל ימצא א"כ מותר לקבלו ולגבי ידיה לא יש פקפוק וקרי ליה איש דהוי שר ולא עבד ע"כ.

והרב אדר"א יצ"ו פי' במ"ש בגמ' גבי לוי בר סיסי ששלחו רבינו הקדוש ז"ל להיות דין ורב בעיר אחת ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליו בכבוד גדול וכל מה ששאלו ממנו לא היה יודע להשיב כלל וכשבא לפני רה"ק ידע להשיב על הכל ואמ"ל רה"ק למה לא ידעת להשיב להם אמ"ל שעשו לי בימה וכבוד גדול וזה דעתי עלי ושכחתי תלמודי ע"ש. נמצא שמי שהוא חכם ורוצים להעלותו לגדולה מן הקצה אל הקצה על הרוב תזוז דעתו עליו וישכח תלמודו. והנה כאן גבי יוסף שהיה חבוש בבור ובפתח פתאום נתבקש לפני המלך שנצטרך אליו המלך לפתור לו חלום הא ודאי צריך שתזוז דעתו עליו ולא תשאר בו חכמתו כאשר היתה אתו ולז"א הנמצא כזה ופרש"י אם גלך ונבקשנו וכו' הכונה שאפי' אם תניחו במונת שיש באשר הוא שם איש חכם כמותו במדריגה א' אבל עכ"ז אם גלך ונבקשנו לאותו החכם דהיינו שנהיה אנחנו צריכים אליו לבקש אותו עכ"ז הנמצא כמוהו דהא ודאי כשיראה שאנחנו מבקשים אותו וצריכים אליו תזוז דעתו ואותה החכמה שיש לו לא תשאר אצלו וזה אם תניחו במונת שיש כמותו עכ"ז אם גלך ונבקשנו ודאי תזוז דעתו א"ד יצ"ו.

אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך, ויסר פרעה את טבעתו וכו' וישם רביד הזהב על צוארו וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו וכו' ויתן לו את אסנת וכו', פי' הרב ברכ"ט יצ"ו במ"ש הרמב"ם בהל' מלכים לא ירבה לו נשים מפי השמועה למדו עד י"ח ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו אפי' סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך המלכים אסור ואף הוסיף לוקה ולא ירבה לו כסף וזהב להגיה בגניזו כדי שיתן לחיילותיו וכל כסף וזהב שירבה לצרכי צבור ולמלחמותיהם הר"ז מצוה ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גניזו שנאמר ולא ירבה לו ואם הרבה לוקה ע"כ. עו"כ שם ומתקן עצמו ומתנאה במלבושים נאים ומפוארים שנא' מלך ביופיו תחזינה ע"כ. וכ' בס' מד"ק מע' מ' אות ל"ח וז"ל מלך נצטוה בג' מצות לא ירבה לו נשים וסוסים וכסף וסימן לדבר כס"א ר"ת כ"סף ס'וסים א'שה דאם יקיים מצותיו ית' יגדל ויארץ ימים כל כסא מלכותו ע"כ. בז"ו כונת הפ' דאמר פרעה ליוסף הגם דאתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי דאתה תהיה מלך כמוני כמ"ש יהודה כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך עכ"ו בא פרעה לחדש אפי' לסברא זו שיש לו דין מלך עכ"ו יש הפרש גדול בינו ובין יוסף והוא רק הכסא ר"ל רק זכתיב רק לא ירבה לו סוסים כסף נשים שהם רמוזים בר"ת כס"א אגדל ממך דאני ארבה ואתה ישראל לא תוכל לעבור את פי ה'. זהו ההפרש שיש ביני לבינך ולכן ויסר פרעה וכו' כמ"ש הרמב"ם דמתקן עצמו במלבושים נאים ומפוארים כיון שנתן לו עול מלכות. ועתה בא הכ' להגיד צדקתו של יוסף שהוא החמיר אף במה שהוא מותר לו תיתי חדא וישם רביד הזהב על צוארו ע"ד הרמו כמ"ש רחיים בצוארו ויעסוק בתורה דענין הכסף וזהב של פרעה בידו הי"ל כמשא כבד דהשתרגו עלו על צוארו ולא נתן עיניו בממון להרבות כסף וזהב לעצמו. זאת ב' וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו דקיים ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו וזה רמז קרא דלא הי"ל כ"א לצורך מרכבתו לבד מכת אשר לו דאמר קרא לא ירבה לו. ועוד הג' ל"ו בא ולא ירבה לו נשים ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה דבאחת ול"ו עלתה לו לקיים ולא ירבה לו נשים דלא לקח אפי' מה שהתירה התורה אלא בית א' ולא ב' בתים וזו הוראה גדולה שלא חטא באשת פוטיפר שהרי במותר לו לא עשה כ"ש באסור לו וגילה צדקתו לעיני הכל כי הוא יוסף צדיק את"ד יצ"ו.

והרב ברכ"ט ז"ל פי' כונת אומרו ועל פיך ישק כל עמי, במה שפי' התוס' בגיטין כשקילס ר' יוסי את ר' שמעון וקרא עליו מקרא זה שפתים ישק משיב דברים וז"ל כשאדם אומר דברים נכוחים אותם שסביביו משיקין שפתותיהם זו לזו ושותקים ואינם יודעים מה להשיב ע"כ. וז"ש כאן ועל פיך ישק כל עמי ר"ל כי כשיוסף פותח פיו הכל משיקין שפתותיהם זו לזו ושותקים ואחרי דבריו לא ישנו כמ"ש לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו ולהורות על דוגמא זו קרא את שמו צפנת פענח ע"ד מ"ש בגיטין כתיב בגלות יכניה החרש והמסגר חרש בשעה שפותחים פיהם נעשו הכל כחרשים מסגר כיון שסוגרים שוב אין להם פותחים פירש"י כשהם סוגרים שאינם יודעים להשיב לשואליהם דבר שוב אין להם פותחים אחרים וזהו צפנת פענח כמו החרש והמסגר שכאשר יוסף פתח פיו הכל חרשים וכולם צפונים כחרש הזה שהכל צפון אתו וכשאיזה דבר נעלם וצפון מיוסף שוב אין פותח וזהו פענח א"ד ז"ל.

ואני שמעתי עליך לאמר וכו' ויען יוסף וכו' לאמר בלעדי וכו' ועתה ירא פרעה וכו' ויאמר פרעה אחרי הודיע וכו'. פי' החיד"א ז"ל בראש דוד וז"ל מריש

הוא מה שפי' כת הקודמים במשז"ל לאמר זו ג"ע וזהו כונת פרעה ואני שמעתי עליך לאמר ענין ג"ע ורמז לו ע"ע אשת פוטיפר וגם אמרו תשמע חלום לפתור אותו ויוסף הבין ויען לאמר בלעדי שתלוי בי בוקי סריקי ושקר ענו ועל שבעתה אלהים יענה וכו' א"ד ז"ל. ואמנם יובן הדבר בהרחבה במ"ש בתענית חכמה מפוארה בכלי מכוער והאיכא שפירי דגמירי אי הוה סגו הוה גמירי טפי ופי' התוס' אי הוה סגו היופי, ובזה פי' כונת הפ' וישראל אהב את יוסף וכו' והט' כי בן זקונים הוא לו היו איקונין שלו דומה לו שהיה שופריה מעין אדה"ר ועכ"ז בר חכים הוא לו ולכן אהבו. ועפ"י דברי התוס' הנז' יתפרש הפ' על סדר זה. יוסף בן י"ז שנה והוא נער ואז"ל שהיה מסלסל בשערו כדי שיהיה נראה יפה ונמצא דאינו שונא היופי וישראל אהב וכו' ונ"ט כי בן זקונים הוא בר חכים עד היותו יפה ואינו שונא היופי לכן אהבו. ויראו אחיו וכו' דביש להו כי הוא יפה והולך אחר היופי ועכ"ז אביו אהבו ומסר לו סדרי חכמה מה שקיבל משם ועבר כלפי ליא הי"ל למסור להם שאינם יפים והיה מתקיים בהם יותר. בזי"ו כי יוסף יפה מראה היה וגם אמרו עליו ענין אשת פוטיפר כי הולך אחר עיניו ח"ו ואחר היופי הוא אשר דיבר פרעה חלום חלמתי ופתור אין אותו שאף חכמים המכוערים המלאים חכמה בכלי שהוא בליין לא ידעו הבין ואני שמעתי עליך לאמר זו ג"ע על אודות האשה הקושיית כי תלך במו אש יצר סמוך אשר לא שונה היופי ועכ"ז אמרו עליך תשמע חלום לפתור אותו וזו היא שקשה כי החכמה מאין תמצא או בכלי מכוער או במאן דסגי היופי ואתה לא כן. ויאמר יוסף לאמר בלעדי אביורא דג"ע לא בי היא וכו' עכ"ז אני איני שונא היופי שאני מסלסל בשערי וכיוצא וא"כ איך יתכן שימצא בי חכמה מפוארה. לז"א אלהים יענה את וכו' רצה לחלק שאין זו כשאר חכמות שצריכה עיון ומיתון רק לי בדרך סגולה אלהים יתן עניה בפי ואשר ישא אלהים בפי אותו אדבר. נמשך לזה אמר ועתה ירא פרעה ר"ל אני איני חכם כ"א רוח ה' דיבר בי ועתה ירא בראייה תלי מלתא לך נא ראה איש מכוער גבון וחכם כי הוא כלי מחזיק החכמה והמדע. ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו כאשר אמר יוסף שרוח ה' דיבר בו ואין חכמתו כשאר החכמים. ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך דייקא ודאי אין גבון וחכם כמוך כי רוח אלהים בקרבך קדוש ומדרגתך לעילא מכל. ודברי אמת ניכרין כי כל מ"ש עליך באשת פוטיפר שקר ענו ולכן אתה תהיה על ביתי דייקא אין בית אלא אשה לשים עיני השגחתך על המלכה כי אין לחשוד בך שום דבר. ויקראו לפ'ינו דייקא דזה מקצת שבחו אב בחכמה ורך בשנים ולהיותו בפניו דיברו כן אכן שלא בפניו דיברו כל שבחו שאין חכם כמוהו את"ד ז"ל.

וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו וכו'. פי' בס' אוהב ישראל דרך רמז דהנה כתיב לעיל מיניה ויצבור יוסף בר והיינו כי נודע שרפ"ח ניה"ק נפלו בקלי' בעת מעשה בראשית כדי להיות בחירה ורצון ויוסף שהיה במצרים ואסף תבואות לרוב כונתו היה כדי לשבר הקלי' ולהעלות ניה"ק וכן היה שהעלה ר"ב נ"ק בסוד ויצבור יוסף ב"ר ר"ב ניצוצות. והנה יעקב אף שנסתלקה ממנו רוח"ק מ"מ היה יודע מה שנעשה בעולם והסתכל וראה שיש שבר במצרים דהיינו שיש אדם שמשבר את הקלי' בחי' מצרים והם משתברים והולכים. ויאמר יעקב לבניו למה תתראו ות"א למה תדחלון והיינו שאמ"ל למה תיראו מלירד מצרימה כיון שיש שם אדם שמשבר את הקלי' רדו שברו לנו אוכל

ונחיה ולא נמות היינו שנחיה את ניה"ק ולא נמות ר"ל שלא נהיה בהקלי' בחי' עלמא דמותא והבן עכ"ד.

בא"א פי' הרב ע"ה אנג'יל ז"ל בהק' מ"ש הרב זר"ב טעם שהביא הקב"ה רעב במצרים ועל כל העולם כולו והביא שבע במצרים מה שלא הביא בכל העולם כדי שכל העולם יבואו כולם למצרים להביא כל כסף וזהב שבעולם לקנות לחם ממצרים כדי שיקויים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ומהיכן יקחו הרכוש הגדול אלא ע"י שכל העולם מביאים כסף וזהב למצרים ולכן נתגלגל הדבר שיוסף ירד למצרים והוא ימשול בהם וכל מה שקנה עבד קנה רבו ויכולים ישראל לבסוף ליטול שכר העבודה שלהם יע"ש. עו"ן מדכ' וירא יעקב כי יש שבר במצרים זה הרעב כי יש שבר זה השבע, ופי' מהר"ש יפה שאחד נדרש מלשון שברון ואחד בלשון תקוה ואחרית יע"ש. ובז"ו כונת יעקב אבינו שאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים דהיינו ששם יש שבע וממון הרבה וכ"ת מהיכן בא שבמצרים יש לחם לשובע ובכל העולם כולו רעב לז"א רד"ו שמה רד"ו דייקא ר"ל דעו לכם שצריכים אתם לישוב שמה בגלות כמנין רד"ו שנים לכן עשה ה' ככה שיביאו כל כסף העולם למצרים כדי שיתקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לכן אמר ושברו לנו משם והוא לשון תקוה ואחרית טוב כלומר ותקותינו משם שע"י השובע הזה שיש במצרים יש לנו תקוה ואחרית טוב שיקויים בנו ואחרי כן וכו' ע"כ. וגם הרב זר"ב פי' כן.

בא"א פי' הרב זר"ב ראשון. והוא כי היו השבטים יראים לזוז מפתח ביתם החוצה מפני שיודעים היו אשר קו המשפט מתוח עליהם מכח גזירת ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. לז"א יעקב אבינו לבניו למה תתראו ר"ל למה ת' תראו שאתם יראים מגזירת ת' שנה תלא יש שב"ר במצרים ר"ל שכבר נשבר וגשלם חשבון ק"ץ שנה ולא נשאר רק רד"ו והוא רד"ו שמה ואפי' מן הרד"ו אינם אלא פ"ו שנים קוה"ש כדאיתא בפר"א והוא ושברו לנו שאפי' הרד"ו ישתברו ולא יהיה דק כמנין לנ"ו שהוא פ"ו דוקא.

וירדו אחי יוסף עשרה לשבור בר ממצרים. שמעתי משם ח"ר יצחק אשכנזי יצ"ו בן מגדו"ל מע' הרב גאון ירושלים ר' אברהם אשכנזי ז"ל שפי' בדרך צחות משם הרב יו"ט פרחי ז"ל במ"ש בגמ' כל רב מבבל וכל רב מא"י, וא"כ בכאן אחי יוסף היו בתחילה בא"י בבחינת רבי עתה שירדו למצרים נחסר מהם היו"ד ונשאר ר"ב. וז"ש וירדו אחי יוסף עשרה ר"ל שעתה בירידתם נחסר מהם עשרה ולא נשאר כ"א לשבור ב"ר אותיות ר"ב דכל רב מחו"ל ע"כ. ובז"ו רמז הפסוק רב עוד יוסף בני חי אלכה וכו' דקשה מהו אומרו רב, אכן עפ"י א"ש וז"ש יעקב אף שבירידתי למצרים יהיה לי ירידה כי עתה בא"י אני נקרא רבי ובירידתי למצ' נקרא רב עכ"ו כיון שעוד יוסף בני חי אלכה וכו' אף שאהיה בבחינת רב ודו"ק.

ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון. פי' הרב מג"ע ז"ל וז"ל דרך דרש רמז להם כשיש לכם שלום אזי אין אתם צריכים להתיירא מן המקטרגים כי חבור עצבים אפרים הנח לו כי הברכה מצויה ע"ד כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא וכן אמר הפסוק השם גבולך שלום חלב חסה ישיבעך ז"ש שלום לכם אל תיראו מפני הרעב כי ה' אלהי אביכם נתן לכם מטמון נתן לכם ברכה בדבר הסמוי מן העין כמטמון.

בא"א דרך רמז על יוסף קאמר שהוא נקרא שלום ועליו אמר יעקב ושבתי בשלום אל בית אבי ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף אמר יעקב שלחני כי אז נולד שטנו של עשיו שנקרא שונא שלום ולכן היה יעקב מצטער באיבודו של יוסף וישם

ש"ק במתניו ש'טנו ק"יים כי מתיירא מפני שונא שלום שהוא ק"ש איש ת' איש שעמו. ולכן מנשה רמז להם אלהי אבותיכם נתן לכם מטמון טמון קא מבעי"ל לדוד עם פלשתיים ז"ש ואתם עלו לשלום אל אביכם שיוסף קיים.

או יוכן בדרך סוד רמז להם שלום לכם על זה הדור ועל עשרה הרוגי מלכות אמר ג"כ אל תיראו כי נחלפו ובאו במקומם אחרים בדיוקנא דילהון. ז"ש אלהי אבותיכם נתן לכם מטמון במקומם. וכן אז"ל על רע"ק כך עלה במחשבה שמעולם לא שלטו חשונאים בהם רק כך עלה במחשבה כאלו נעשה ובאמת צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו ודב"ז רמז להם בענין הכסף שהחזיר לכל א' באמתחתו רמז להם שהחזיר הקב"ה לכל א' נשמתו הראויה לו כי סוד הגלגול הוא בא מסטרא דג' אבות הראשון מסטרא דאברהם פני אריה, תנינא מסטרא דיצחק פני שור, מעקב פני נשר. ז"ש אלהי אבותיכם דייקא הן הם ג' אבות נתן לכם מטמון רזא דגלגולא.

באו"א פי' בק' לפרש מש"ה ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף והוא במ"ש בזו"ח ע"פ הביאו לאיש מנחה רמז יעקב לשכינתא דגחית עמהון בגלותא, וידוע מ"ש פ' הרואה כל המשתף ש"ש בצערו כופלים לו פרנסתו שנא' והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך ופירש"י שהמצטער על השכינה שהיא בגלות לכן זכו להיות להם כסף תועפות. ז"ש ויקחו האנשים את המנחה הזאת שהיא השכינה דתיחות עמהון בגלותא בזה זכו שמשנה כסף לקחו בידם שכופלים להם הפרנסה ולזה נתכוון יוסף להשיב להם כסף איש בפי אמתחתו. ז"ש להם מנשה שלום לכם עתה גם לדורות אל תיראו כי סוד הכסף המושב בפי אמתחותיכם אלהיכם ואלהי אבותיכם נתן לכם וכי יש אלוה אחר לאביכם אלא רמז קא רמזו ע"ס קבה"ו יעקב ת"ת וישראל עומדים בשכינה ז"ש אלהיכם הוא רזא דשכינה ואלהי אביכם רמז לת"ת נתן לכם מטמון סוד המטמון שאין גולה רק לבעליו שבגלות כל מקום שגלו שכינה עמהם ומזה זכו לכסף תועפות שכפלו להם הפרנסה מן השמים. ז"ש ואל נדי יתן לכם רחמים שם בגלות את"ד ז"ל.

ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבואו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה. פי' הרב משנת ר' אליעזר עמ"ש בס' דברי שלום בכונת הכתוב אם תקום עלי מלחמה בואת אני בוטח ותוכן דבריו דמי שהלך רכיל אין לו הצלחה לנצח במלחמה ולא לעלות לשום גדולה, וז"ש בואת אני בוטח בואת שאתם מלשינים עלי לפני שאול ואתם הולכים רכיל אני בוטח שאנצח אתכם במלחמה ע"כ. ולפי"ז הפסוק שלפנינו בא לתרץ איך לא הבינו אחי יוסף בבואם לפניו כי הוא יוסף מכמה הבחנות. חדא למי מכל הבאים לקנות תבואה שאל על אביהם ואחיהם כל כך כמו ששאל להם, זאת ב' דהחלום היה מאלמים אלומים והנה קמה אלומתי ויאמרו המלך תמלוד עלינו דמרמזו שיצטרכו לו לצורך תבואה ובשביל זה ישתחוו לו ועתה דממש אותו דבר נתקיים הוה להו להבין שזה יוסף בודאי אלא דכנגד כל הכרעות הללו דזה יוסף יש כנגדו דבר לעשות הכרח לאידך גיסא דאין זה יוסף ושקול יותר והוא דמי שמספר לה"ר אינו עולה לגדולה ואיך יעלה על הדעת דיוסף עלה לגדולה, ועוד דאם באנו להחלום הוא ותשתחויה לאלומתי אתם וכמ"ש המלך תמלוד עלינו לבד אם משול תמשול בנו לבד לא מושל בכל ארץ מצרים דלא היה החלום כך, ומשני סיבות הללו הבינו הכריעו ביניהם דאין זה יוסף, וז"ש ויוסף הוא שדיבר לה"ר יתכן דהוא השליט על הארץ ודאי אין זה יוסף, ועוד הוא המשביר לכל עם הארץ והוא שתחלום היה עלינו לבד לא על כל הארץ דהחלום והנה תסובגת

אלומיתכם ותשתחוינה לאלומתי וכך לא עלה על דעתם לומר שזה הוא יוסף אף שהיו משתחויים לו עכ"ד משיב דברים נכוחים ודו"ק.

ובזה יפורש היטב המאמר דאיתא במד"ר ס' אמר מלך א' שיעמוד על בניך ידקר בחרב אמר אמור אל הכהנים שהרג נוב עיר הכהנים והוא דמצינו תרתי מי ששומר פיו ולשונו דעולה לגדולה ונוצח במלחמה כדאשכחן הדבר מפורש במד"ר ס' שופטים ושם בס' אמר דבזמן שלא היה לה"ר היו נוצחים במלחמה ובזמן שהיה לה"ר היו גופלים וא"כ נחזי אנן תרתי דסתרי בשאול דשאלו מפני מה זכה שאול למלכות ואת דבר המלוכה לא הגיד ואחזי מבנימין יש פה ומרחל מכ"ש שלא היה מדבר שום לה"ר ושפיר זכה למלוכה והיה ראוי שינצח בכל מלחמותיו ואלו אנו רואים דסופו מיתתו היה דנצחוהו במלחמה ומכניסתו ליציאתו היה מדבר בהפוכו, אכן התשובה לזה דאח"כ דהוא לא דיבר לה"ר אך קיבל לה"ר בנוב עיר הכהנים והמקבל לה"ר כמו שדיבר דהורגת ג' וא"כ זהו בעצמו כונת המאמר מלך א' שיעמוד על בניך על מה זכה שאול להיות מלך, א' שבא מרחל ובנימין דאחזי במידתם דלא דיברו אפי' ההכרח בלשונם ולכך זכה למלוכה וא"כ איך יתכן דידקר בחרב במלחמה ויהיו נוצחים אותו במלחמת הפלשתים, לזה אמר אמור אל הכהנים שהרג נוב עיר הכהנים על שקיבל לה"ר ולא הי"ל להאמין בלה"ר זוהי סיבה דנצחוהו במלחמה במקום שהי"ל לנצח אותם ונתקיים בו אל תאמן בעצמך עד יום מותך דנכנס בכי טוב ויצא למלחמה ונהרג הוא ובניו רחמנא ליצלן ודו"ק.

ויכר יוסף את אחיו וכו' ויאמר אליהם מרגלים אתם וכו'. פי' הרב שד"ה ז"ל דידוע כי עיקר טעם שגלו ישראל למצרים היה כדי לקבץ הרפ"ח ניה"ק אשר שמה וכשיצאו משם כתיב וינצלו את מצרים ואז"ל עשאוה כמצודה וכו' וה"ס וגם ערב רב עלה אתם וכו' וארמוז בקצרה ויכר יוסף את אחיו ר"ל כי הוא ידע שורש כל אחד מהם למעלה והם י"ב שבטים כנודע והם לא הכירוהו שרשו ומעלתו שהוא צדיק עליון סוד אות ו' זעירא כנודע שאם היו יודעים זה שהוא משפיע להם לא היו עושים לו מה שעשו ויאמר להם מרגלים אתם רמו להם כי ביאתם שמה לארץ מצרים הוא כדי לקבץ הרפ"ח ניצוצות אשר שם כנו"ל וכן תיבת מרגלי"ם חוץ מאות מ"מ אחרונה יען היא כינוי לרבים רק נחשוב אותיות מרגלי"ם עולים בגימ' עם האותיות כמנין הפס' הם סוד רפ"ח ניצוצות וכן תיבת מקבצי"ן עם ו' אותיות הם עולים רפ"ח לרמז כי באו שמה לקבץ כאמור וטעם שירדו שמה יען היא ערות הארץ (באתם וכו' ר"ל לתקן) כנודע וז"ש לראות את ערות הארץ באתם וכו' ר"ל לתקן ולקבץ הניצוצות שירדו שמה לערות הארץ ואמרו לו לא אדוני ועבדיך באו לשבור אוכל ר"ל אמת כי יהיה הדבר הזה אחר זמן מה אבל ביאתנו זאת עתה אינו אלא לשבור אוכל כפשוטו שהוא מזון וכן תיבת אוכל"ל עולה בגימ' ז"ן תדע שכן הוא האמת שהרי כלנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו ר"ל שכיון שאנו חסרים אחד ממנין הי"ב לכן אין דבר זה של בירורי הניצוצות נעשה עד שנשלים ענפי האילן הם י"ב שבטי י"ה ששורשם בי"ב פרקים כנו"ל וכנגדם י"ב מזלות וי"ב שעות ליום וי"ב בלילה וי"ב חדשים בשנה ולפעמים הם י"ג חדשים כגון בשנת מעוברת כנגד שבט הנוסף ככתוב אצלי במ"א ובפרשת ויחי ע"פ גוי וקהל עמים יע"ש. וכן מנין י"ג הוא מספר תיבת אח"ד להורות כי הם גוי אחד בארץ והיו לאחדים יען כי הם אחוזים באחד ומיוחד יתב' וגם את זה לעומת זה עשה האלהים ובה"א היא מנין י"א כנגד י"א ארורים דבפרשת כי תבא וכנגד עשתי עשרי יריעות עזים כמ"ש חז"ל כל המוסיף גורע חסר כתיב וכן אלופי עשיו כשמנאן פעם שנית בסוף הפרשה.

הם י"א וכן בפעם ראשונה מנה שם י"ד באופן זה מנין י"ג שעולה אח"ד כנו"ל ואין כאן מקומו אמנם כלל הדברים כי נקט מלת נחנו חסר א' שלפ"י אין ביאתנו עתה על ענין הניצוצות כנו"ל וטעם דהא' חסרה מכל טוב וכמשה"ה גם בלא דעת נפש לא טוב וכן שקר אין לו רגלים רק רגל אחת והם הפסחים והעורים אמנם סטרא דקדושה היא אמת ופעולתה אמת וע"כ אמרו כנים אנחנו שלם באות א' ואחוזים במדת אמת וכמשה"ה תתן אמת ליעקב וז"ש כנים אנחנו וצדיקים אנו להשתלם למנין י"ב וע"כ עדיין לא היו עבדיך מרגלים תיבות לא היו דייקא דמשמע דעתידיהם להיות מרגלים ולקבץ טוב מצרים הם הניצוצות כנו"ל ויאמר להם לא כי ערות הארץ באתם לראות ודילג מלת מרגלים ורמז בזה כי האמת אתכם במה שאמרתם כנו"ל שאזי היה המעשה אמנם מכל מקום לראיה לחוד באתם על ענין ניצוצות כי ערות הארץ היא ארץ מצרים כנודע כי שם תוקף הקליפה לכן נקראת ערות הארץ כנודע כי יש בתי' טבור ופה לארץ באופן כי יוסף הבין דבריהם והשיב להם על דרך בכון כנו"ל אמנם הם לא הבינו תשובתו הנז"ל ולא דקדקו בלשונו שדלג תיבת מרגלים באמירה שנית לרמז כי אעפ"י שאין הקבוץ עתה עם ראיה לחוד שניבא ולכן חזרו לפרש דבריהם ויאמרו שנים עשר בני איש אחד בארץ כנען ר"ל תדע כי אבינו חי וקיים בארץ כנען והוא יוליד בן אחר וישלים מנין הי"ב שבטי י"ה וז"ש בני איש אחד בארץ כנען מצד האחדות ולא מצד הפירוד ואחד איננו וא"כ עד שישתלם מנין הי"ב אין אנו יכולין לברר כנו"ל.

ויאמר להם יוסף הוא הדבר אשר וכו' והראיה כי אמרתם דאין קבוץ עתה רק אחר זמן והרי כי אמת יהגה חכי בזאת תבתנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם כבוא אחיכם וכו' כי תיבת זה עולה י"ב ורמז להם כי השבטים כבר הם שלמים והוא נכלל עמהם ואינם חסרים למנין י"ב רק הקטן הוא בנימין ואין צורך ליעקב אע"ה שיוליד בן אחר.

ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם וכו' ויאמרו אליו לא אדוני ועבדיך באו לשבור אוכל כולנו בני איש אחד נחנו לא היו עבדיך מרגלים. פי' ב"ס ארץ חמדה בהק' מ"ש בזה"ק דבשעת בריאת האדם שנמלך הקב"ה עם מלאכי השרת אם לברוא את האדם אם לאו מט"ט היה מסכים בבריאתו ועז"א ועז"ל קטרגו על בריאתו ואמרו מה אנוש כי תזכרנו. ויוסף היה למטה נגד מט"ט שהסכים בבריאת ולזה כמו שמט"ט מושל בכל העולם כן יוסף הוא השליט על הארץ ואחיו היו מכח פ' ופ' שלא הסכימו בבריאה ולא שח"ו היו מכת זלזול ממנו רק נשתתפו עמהם בסברא זו ויוסף הביא את דיבתם דוקא דעה ר"ל הדיבה שהוציאו הם על בריאת האדם. וז"ש וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לך ע"ד שאמרו נער הייתי גם זקנתי מט"ט שר העולם אמרו וז"ש כי בן זקונים הוא לך שהוא הולך בסברת מט"ט שהוא זקן עתה וע"ז כתוב בו והוא נער. והנה ארז"ל שהסד וצדק אמרו יברא ואמת ושלום אמרו אל יברא והאחים היו מצד אמת וש' שאמרו אל יברא וז"ש ולא יכלו דברו לשלום ששנאו אותו מפני מידת שלום. והנה כת האומרים טוב שלא נברא משנברא זו היתה מחלוקת ב"ש וב"ה ג"כ כתב מוהרש"א ז"ל דנמנו וגמרו היינו שבאו למנין וראו שהלאוין מרובין על העשין והאדם קרוב להפסד מהשכר ולזה אמרו טוב לו שלא נברא. ב"ס בעין אריה כתב דלפי מ"ש ישב אדם ולא עבר עבירה גותנין לו שכר כעושה מצוה א"כ קרוב יותר לשכר וטוב לו שנברא. והנה בחלום אשר חלם יוסף והנה אנחנו מאלמים אלומים איתא כמ"ל פתרונו שאנחנו עושים מצות ומעשי יגדלו ממעשיכם. ויובן עם הנ"ל דיוסף סבר

דנותנים לו שכר גם על מה שישב ולא עבר עבירה וכמו שהיה בסוף שנתגדל על מגיעת העבירה. וגם מצד שהמחשבה טובה מצרפה למעשה וחשב לעשות מצות וגאנס וכו' נחשב לו כאילו עשאה. וזהו פי' הפ' מכל משמר נצור לבך כי ממנו פי' מהלב תוצאות חיים דאל"כ טוב לו שלא נברא. והנה כיון שראה יוסף שאחיו באו והשתחוו לו ראה שדבריו צודקים וטוב לאדם שנברא ודן את אחיו שהם מכה פ' ופ' שלא הסכימו בבריאה וידוע בזה"ק דשני אנשים מרגלים הם פ' ופ' שע"י שלא הסכימו בבריאה מרגלים תמיד לראות את ערות הארץ ומעשה בני אדם ועולים ומקטרגים עליהם למעלה. וז"ש ויזכור את החלומות דישיב ולא עבר נותנים לו שכר כעושה מצוה וטוב שנברא. לזה ויאמר אליהם מרגלים אתם ר"ל מכת המרגלים הם פ' ופ' לראות את ערות הארץ. והשיבו אליו לא אדוני דמן החלום אין ראה דישיב ולא עבר נותנים לו שכר כעושי מצוה דיש לפרש החלום כפשוטו כי ע"י התבואה והרעב נתגדל וז"ש דהחלום מורה אשר ועבדיך באו לשבור אוכל. ומה שאמ' לסברתינו דטוב לו שלא נברא שאנחנו מכת פ' ופ' לא כן הוא רק אנחנו מצד האמת שהוא ג"כ לא הסכים בבריאה האדם שכולו שקרים ועו"א כנים אנחנו פירש"י אמתיים עמידת אמת אבל לא היו עבדיך מרגלים בעת בריאת האדם ועו"א לא היו לשון עבר. וא"ת ולמה אנחנו ממידת אמת ושלום דלא הסכימו בבריאה האדם הטי' משום דכולנו בני איש אחד נחנו בני יעקב שמידתו אמת וגם רמזו בתיבת אחד על מידת שלום כמ"ש בס' נופת צופים. וראה שנית והאחד איננו על שסבר טוב שנברא. ולזה אמ"ל יוסף הוא אשר דיברתי דהלא באמת האחד הזה הוא מלך עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב העשיל ז"ל כונת הפ' הגו' ה"ד הרב דרכי חיים דף ק' ע"א ודקדק דמה ענין החלומות למרגלים גם מהו שאמרו בסוף אבל אשמים וכו'. אכן פי' בהק' מה שחקרו ז"ל דאיך נשבע בחי פרעה שהם מרגלים וכ"ש למ"ש במד' שכשהיה רוצה לישבע לשקר היה נשבע בחי פרעה ולא זו הדרך שכמה טובות קיבל ממנו. אכן תי' בשם רבינו האר"י זצ"ל כי לא נשבע יוסף לשקר ולא הוציא דבר שקר מפיו ח"ו כי אותם המרגלים נשיאי העדה אשר שלח מרע"ה לרגל הארץ היה בהם בסוד העיבור ניצוץ אחד מנפשות השבטים והם היו סוד עשרה הרוגי מלוכה כגודע ליו"ה. וזה רמזו בתו' איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם. עו"ן מ"ש רז"ל במד' ע"פ הנה בעל החלומות הלזה בא שדרשו עתיד זה להשיאנו בבעלים וכ' היפ"מ שרצו לדונו להריגה על שעתידי ירבעם לצאת ממנו שהחטיא את ישראל. והנה ידוע מ"ש ז"ל ע"פ כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם שהקב"ה אינו דן את האדם אלא באשר הוא שם נמצא דהשבטים דנו ליוסף ע"ש העתיד הפך ממדות הקב"ה. ובוזה פי' מ"ש ז"ל נסעו מזה ממדותיו ש"מ והוא פשוט. ובזו"ו דהנה כשבאו השבטים אצל יוסף בא אליהם במדה כנגד מדה לצער אותם לפי שעה כי היכי דתיהוי להו כפרה ונגד מ"ש הנה בעל החלומות הלזה בא אמר ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם שעתידים אתם להיות מרגלים והם השיבו לו ברמז לא היו עבדיך מרגלים ר"ל אף אם עתידים אנו להיות מרגלים אין ראוי לדון אותנו על העתיד כי אין לאדם אלא מקומו ושעתו. ולכן כששלח אותם ולא דנם כמרגלים אהדרינהו לאפייהו ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו ר"ל אף כי פטרנו עצמנו בטענה כי אין לאדם אלא מקומו ושעתו אבל טענה זו מנגדת אותנו במה שדנינו את יוסף על העתיד וע"כ באה אלינו הצרה הזאת את"ד אמרי קדוש ז"ל ע"כ.

בא"א פי' בס' אוהב ישראל עפ"י מה שנוגע מעשרה הרוגי מלוכה שנהרגו ורמזו זה בפ' וכל מעשר בקר וצאן מעשר ר"ת מ'יתת ע'קיבא ש'היה ר'ועה בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט היינו כולם שעברו מן העולם ונהרגו על קדושת שמו ית' היה תחת השבט היינו תחת א' מהשבטים אמנם העשירי שהוא ר"ע יהיה קודש לה' וזהו סוד שיצאה נשמתו באחד והבן. וז"ש ויאמר אליהם מרגלים אתם דהיינו שאתם תהיו בגלות הרגלין ושם תקבלו משפטיכם על אודות מכירתם לראות את ערות הארץ באתם דהיינו שאתם רוצים לראות ולקחת ניצוצות מערות הארץ בחי' הקלי'. ואחיו להיות שבדעתם שפטו שהוא מצרי והבינו הדברים כפשטן התנצלו לפניו בכל עוז ואמרו כולנו וכו' והאחד איננו. לזה ויאמר אליהם הוא אשר דברתי אליכם מרגלים אתם ר"ל הלא מזה שאמרתם האחד איננו מחמת זה בעצמו אמרתי מרגלים אתם כי בשביל חטא זה השכינה תבחנה בגלות חי פרעה אם תצאו מזה מן הגלות כ"א בבוא אחיכם הקטן הנה תהיו נהרגים בגלות ותהיו שם בגלות. בזאת תבחנה דהיינו עם מדריגת זא"ת שהיא דהיינו כשיבוא משיח בן דוד שנקרא קטן כמשה ודוד הוא הקטן. שלחו מכם אחד דהיינו שתוציאו מכם יחוד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כנודע מכוונות האר"י עד כמה הייחוד הזה מגיע בעולמות העליונים הקדושים ואז בזכות זה וקחו את אחיכם ר"ל שיבא משיח ב"ד ואתם האסרו זיבחנו דבריכם כנ"ל שתהיו בגלות כי מרגלים אתם דהיינו בגלות הרגלין. אם כנים אתם אחיכם האחד יאסר בבית משמרכם דהיינו שמשית הוא מדוכא בעונינו והוא עמנו בגלות, ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם דהיינו להיות שמשית סובל עונותינו בזכות זה יכולים אנו להביא שבר רעבון בתינו גם בזמן הגלות. ואת אחיכם הקטן תביאו אלי דהיינו כשיבוא משיח צדקנו בב"א אז ויאמנו דבריכם. ויעשו כן היינו שהכתוב בא להורות לנו שסוף כל סוף יהיו ישראל מוכרחים לעשות כן כאשר אמר יוסף וכאילו כבר עשו והבן ע"כ.

בא"א פי' הרב ע"ה אנגיל ז"ל בהק' מה שפי' הרב זרע בירך ז"ל כונת הגמ' לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא היו ישראל וכו' דמה' הכונה באומרים לאותו מעשה דמשמע לאותו מעשה אינו ראוי אבל למעשה אחר ראוי. אכן פי' הרב ז"ל דהענין הכי הוא דדרך העולם מי שהוא עשיר מופלג ויש לו לחם לשובע ותענוגים הרבה בא לידי זנות וישמן ישורון ויבעט אבל מי שהוא טרוד בצרות רבות וכל ימיו בצער ובדאגה מן האויבים הרודפים אותו אינו נוטה דעתו לעשות זנות אלא כופר בעיקר ובתו' וא"כ דוד המדבר שהיה להם כל מיני תענוגות הבאר והמן הולך לפניהם ואין להם פחד מן האויבים ואפי"ה עז"ז וכפרו בתו' ועשו הפך דרך העולם וכן דוד אם היה כופר בתו' ח"ו היינו אומרים מחמת שיש לו צרות רבות מן האויבים שסבבוהו לכן כפר אבל הוא לא עשה כן אלא שחטא בזנות. ז"א לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דייקא וכן ישראל א"ו להורות תשו' ע"כ. בזי"ו שאמר יוסף לאחיו מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם כיון שראיתי אתכם בשוק של זונות ודאי את ערות קארץ באתם לראות לעשות זנות. לכן השיבו לו השבטים תשובה נכונה ואמרו לא אדוני ועבדיך באו לשבור אוכל ר"ל שטעית בדב"ז שא"א לומר דב"ז שאנחנו באים לעשות זנות שהרי ועבדיך באו לשבור אוכל ומי שאין לו לחם לאכול נוטה דעתו לזנות. ועוד שכולנו בני איש אחד נחנו המיוחד שבדור ואין דבק לנו שום פסול כדי שתאמר עלינו דבר זה עכ"ד.

ועט"ר צרור המור דודי לי מע' הרב כמהר"ע טראב יצ"ו רמז בזה שהשיבו לו לא אדוני ר"ל לא כמו שאתה אומר עלינו דבר זה שאנו באים לעשות זנות אלא אדוני ר"ל שדב"ז ראוי ליאמר עליך שאתה יושב בכל מיני תענוגים א"כ ראוי להתאוות לזנות אבל ועבדיך באו לשבור אוכל וכנ"ל א"ד יצ"ו.

באו"א פי' הרב זר"ב דהענין הוא דמ"ש יוסף מרגלים אתם לראות את ערות הארץ. באתם, דחלוקה אחת היא פי' לחברתה דכיון שמצא אותם בשוק של זונות אמר דרך רמז מרגלים אתם ע"ד ולא תתורו אחרי עיניכם ואחרי לבבכם אשר אתם זונים אחריהם וזהו מרגלים ר"ל ודאי מנהגכם שאתם להוטים אחר בולמוס של עריות והולכים אחרי עיניכם שהם סרסורי דחטאה, וגם עכשיו לא הנחתם ממהגכם ולראות את ערות הארץ באתם ונמצא לפי"ז הכל ענין א' הוא. אבל השבטים מתחילה לא הבינו הדבר רק כפשוטו ואמרו לא היו עבדיך מרגלים, ולזה פי' להם לא כי ערות הארץ באתם לראות והשמיט חלוקת מרגלים להורות דאין רצונו כפשוטו ליתן אותם כמרגלים בענין מלחמה דכל כונתי אינו אלא להוכיח אתכם ע"ד זנות שאתם זונים ומרגלים שאמרתי על סרסורי דחטאה. ואז התנצלו ע"ד הזנות שחשד אותם ואמרו דמה שמצאם בשוק של זונות הוא משום כי שנים עשר וכו' והאחד איננו ובשבילו נתפזרנו לבקשו כפירש"י ז"ל ולזה אמ"ל יוסף הוא הדבר אשר דברתי מרגלים אתם ר"ל מעודכם עד היום הזה אתם תרים אחרי עיניכם כי מקשקש אני בגביע שלי למה אותו אחד שאמרתם איננו הוא מפני שהביא דבתם רעה אל אביהם ובכלל הדבה היה שאמר עליכם תולים עיניכם בבנות הארץ וע"כ מכרתם אותו וא"כ שפיר קאמינא מרגלים אתם כי אין זה לכם פעם ראשון לראות בערות הארץ אלא רגילים בכך מנעוריהם עכ"ל ז"ל.

באו"א פי' הרב הגו' בשני כונות הפ' הגו' והוא בהק' מ"ש בזהר ס' וישלח ותצא דינה וכו' כתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו דכד מתחברין מקטרגי עלמא וכו' ושמעון דהוה שור אתא על חמור וקטרג ביה בגין דלא יתחברון כחדא לבתר אתא ואשתלים במצרים יוסף דאיהו שור ומצרים דאינון חמורים דכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם פי' שמכרו את יוסף למצרים ע"כ לבתר בני יעקב נפלו בין אינון חמורים עד דאיתער לוי כמלקדמין ובירר מאינון חמורים לאכפיא לון ותבר תוקפהון מעלמא ואפק לשור מתמן הה"ד ויקח משה את עצמות יוסף עמו. ת"ח כד אתא שמעון בקדמיתא על ההוא חמור אתער עליהו דם דאיתגזרו ולכתר ויהרגו כל זכר כגוונא דא עבד הקב"ה ע"י לוי באינון חמורים במצ' בקדמיתא דם ולכתר ויהרוג ה' כל בכור הכא כתיב ואת כל חילם ואת כל טפם התם באינון חמורים כתיב ואת כסף וכו' ע"כ.

עו"ן מ"ש במד' דמה שאמ"ל מרגלים אתם רואה אני בגביע שלי שנים מכם נכנסו לכרך גדול של שכם והחריבו אותה ע"ש. עו"א במד' לראות הארץ באתם שמצאן בשוק של זונות והתנצלו ע"ז אבידה אבדנו שהלכו לחזר על יוסף שנאבד מהם. בז"ז שאמ"ל מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם דממ"ג יש בידכם אחת או מרגלים אתם מה שאני רואה שהרגתם את שכם ושמא גם להרוג בני העיר באתם או יש טענה עליכם לראות ערות הארץ באתם כי מה טיבכם בשוק של זונות. דבל"ז יש לכם טענה על מעשה שכם מפני דשכם רצה להגביר הקליפה דשור וחמור יחדיו נתקנאו בו שמעון דאיהו שור ונתגבר על שכם בן חמור והוציא את שור מבין החמורים כנו'. אבל א"כ בשוק של זנות מה עסקיכם מה תאמרו אבידה אבדתם דהיינו שמכרתם את יוסף א"כ הרי אדרבא אתם חיברתם שור וחמור יחדיו ע"י יוסף ומצרים. וז"ש להם הוא אשר דיברתי מרגלים אתם דמתחילה בא עליהם לומר מרגלים אתם על דבר שכם שהרגו אותם כנ"ל והם אמרו כנים אנחנו שנים עשר וכו' והאחד איננו והיינו שמכרוהו בין החמורים לז"א דא"כ שאחד איננו וע"כ משום שמכרתם אותו וחיברתם שור וחמור יחדיו א"כ זה הדבר אשר דיברתי מרגלים אתם דלמפרע יש עליכם בהריגת שכם וחמור דלאו לשם מצוה נתכוונתם ע"כ.

בא"א פי' הרב דרכי איש ז"ל במ"ש במציעא מר זוטרא חסידא איגניב ליה כסא דכספא וכו' חוייה להווא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר דיינו האי דלא איכפת ליה בממונא דחבריה כפתיה ואודי. ומכאן הוכיח הרא"ש דדאיכא רגלים לדבר יש לחוש ולחשוד. והנה הכא חשדם למרגלים ולהכי תמהו אחי יוסף מה אומדנא מצא בהם כדי לחושדם ואדרבא כנים אנחנו וחושד בכשרים הוא ויאמרו שנים עשר וכו' והאחד איננו. לז"א ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דיברתי כלומר זהו מה שהזיקני לחשוד אתכם למרגלים כיון שלא חשו וגנבו את יוסף ומכרו אותו א"כ ליכא משום חושד בכשרים ע"כ.

והרב עין יוסף ז"ל פי' מ"ש מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם. עפ"י מ"ש בגמ' דר' צדוק תבעתיה ההיא מטרוגיתא אמ"ל חליש ליבאי ולא יכילנא איכא מידי למיכל אמ"ל איכא דבר טמא אמ"ל מאי נ"מ דעביד הא אכיל הא. ז"ש מרגלים אתם ובאתם לכבוש את מצרים לשפוך דם נקי ואם תאמרו איך אתה חושד בכשרים אין זה תימא שהרי לראות את ערות הארץ באתם ומאן דעביד הם להטמא בזונות עביד הא לרגל ע"כ.

ומ"ש ויאמרו אליו לא אדוני ועבדיך באו לשבור אוכל. פי' הרב הנז' במאי דקי"ל דבשנת רעבון אסור לשמש מטתו לכך השיבוהו על מ"ש לראות את ערות הארץ באתם וחשדם כמנאפים לז"א לא אדוני תדון אותנו בכך שהרי ועבדיך באו לשבור אוכל ובשנת רעבון אפי' במותר לנו אנחנו אסורים וכ"ש בדבר האסור ומ"ש מרגלים כולנו וכו' ואין מן הדרך אחד שישלח עשרה בניו יחד מרגלים א"ד ז"ל.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במה שידוע כי מצרים היא ערות הארץ והמקום גורם להטמא בזימה. עו"א ז"ל מרגלים אתם מרגילים לערות. ע"א רוב בגזל ומיעוט בעריות. בזי"ו שאמ"ל יוסף מרגלים אתם ר"ל מרגילים לערוה הא ראייה לראות את ערות הארץ באתם שמצאם בשוק של זונות והראייה פוגמת מאד כמ"ש האר"י ז"ל דמתגלגל בעוף וכו' ואיה צדקתכם והם השיבו לא אדוני ועבדיך באו וכו' ואין לבנו לעריות. ועוד כנים אנחנו אמתיים נקיים מגזל שהוא דבר שרוב העולם נכשלים בו וא"כ כ"ש מעריות וא"כ לא היו עבדיך מרגלים ר"ל מרגילים לערוה ויאמר לא כי ערות הארץ באתם לראות הרי הייתם בשוק של זונות ובטלו כל דבריכם ובעומק דבריו כוח שהן לו יהי כדבריהם היינו בארצכם אבל במצרים מקור העריות הרוב נמי בעריות עו"א ערות הארץ אז ויאמרו שנים עשר אחים אנחנו וכו' והאחד איננו כמשז"ל שהלכו לבקש את יוסף בשוק של זונות ויאמר אליהם הוא אשר דיברתי ר"ל אף שהלכתם לסיבה מ"מ מרגילים אתם לערוה כי המקום טמא ערות הארץ בזאת תבחנו כלומר בזאת הארץ תבחנו אם תהיו נצולים מערוה ותעמדו בנסיון או לא.

בא"א פי' כונת אומרו בזאת תבחנו וכו' במ"ש האר"י ז"ל דשם במצרים נתבררו ונזדככו נשמות ישראל ע"י החומר ולבנים וכו' הוא מש"ה ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים כי כמו שהכור מברר מברר ומנקה הזהב והכסף כן מצרים לישראל ולא זזו משם עד שביררו כל ניצוצות הק' כמ"ש וינצלו את מצרים זת"ד זצ"ל. וידוע דחיות בזאת הארץ תבחנו לברר הטוב ולדחות הרע חי פרעה שהוא ראש לסט"א והכל נגררים הקל"י הם ניה"ק ולברר בירורי מצרים צריכים היו כל השבטים וכל ישראל. וז"ש להם אחריו כלומר ניה"ק אשר בפרעה ועמו וזהו חי פרעה אם תצאו מזה רמז להם שאין חי פרעה שהם ניה"ק יוצאים עד שיבא בנימין שיהיו כל השבטים אז יהיה להם כח להוציא ניה"ק שהם פרעה ועמו חיותם מהם א"ד ז"ל.

באו"א פ"י רב ער"ן ז"ל כונת המשך הפ' הנז' וגם פסוקים נחפשה דרכינו ונחקורה וכו' והוא במ"ש האר"י ז"ל כונת הפ' אם יהיו חטאיכם כשנים וכו' במה שידוע שכל אבר באדם חופף עליו שם הוי"ה כל האיברים בשוה אכן ההפרש ביניהם בנקודות כמו בראש יש הוי"ה בניקוד קמ"ץ ופת"ח וציר"י ולפי הניקוד נמשך ממנו שם אחר כמו מן הציר"י נמשך שם אדיר מן סגול"ל אל וכיוצא. הנה שם זה הוא גוף ואבר וחיותו משם הוי"ה ומחיה אותו לפי הניקוד ההוא. והנה שם אהי"ה הוא בבינה ויש לו ג' מילאים אלפי"ן יודי"ן ההי"ן. בזי"ו משו"ל דשב מאהבה ודונות נעשו לו כזכיות ומיראה כשגגות וטעם הוא כי התשובה מבינת האדם כמ"ש ולבבו יבין ושם שייכי הג' אהי"ה הנז', והנה אם ישוב מאהבה על שפגם בכבוד ממ"ה נמצא עלתה תש"ו עד כ"ה והוא מקבל סליחתו מן כל שם אהי"ה שהוא דבוק בהוי"ה לא כן אם שב מיראת עונש אינה נמשכת סליחתו כ"א מאותיות הי"ה של אהי"ה לא מן האל"ף ודבוקה בהוי"ה. והנה אל"ף במילואו קי"א ג' אלפי"ן ג' אלפי"ן ג' של"ג לכן השב מאהבה נעשו כזכיות לבן כשלג משא"כ השב מיראה חסר ממנו ג' אלפי"ן של השורש ונשאר ג"פ ל"פ עולה צמ"ר. וז"ש אם יהיו חטאיכם כשנים ר"ל שאינך רואה רק אותם החטאים מצד עצמם כי לא טוב עשה נגד השי"ת אזי כשל"ג ילבינו. אכן אם יאדימו כתולע ר"ל אם עיקר תשובתו משום שיאדימו נשמתו ר"ל מיראת העונש או כצמר יהיו זת"ד ז"ל. וז"ש נחפשה וכו' ונשובה עד ה' ר"ל מאהבה וז"ש נשא לבבינו וכו' אל אל בשמים שפגמנו בכבודו ית' אבל אנחנו לא כן עשינו רק נחנו פשענו ר"ל בעת שאנו שבים הוא חסר א' ולזה מורה נחנו בלא אל"ף לכן אתה לא סלחת ר"ל לא השגנו הסליחה שהיא גדולה מהגם שנמחל העון אינו נעשה כשלג רק כצמר ר"ל כשגגות. והנה תיבת מרגלים ר"ל מבחי' הרגלים כי כל אדם קומה שלימה ומי שמשים כל כחו בחכמה יקרא חכם אף שהחכמה בראש מ"מ כל איבריו יקראו כן ומי שעושה מלאכה אף שהיא בידים יקרא בעל מלאכה ומי שהולך ממקום למקום יקרא הולך אף שהרגלים ההולכים וזה יקרא מרגל כי הוריד כל חושיו לתוך רגליו ואיש זה מסוכן למות רגלים יורדות מות וזנה כל מי שמשליך החכמה והיראה אחרי גוו מיד הוא בא לבחינת רגלים. והנה כמו הפרט כן הכלל ברא כללות ישראל שכולם שיעור קומה כי יש נקראים ראש ויש נקראים רגלים כמו העינים ובחסרון הכלל יומשך גם להפרט כמו אם האדם חלה ברגליו יתבלבל ראשו. כי הנה יוסף נקרא כל שחמשים ש"ב נמשכים למדתו והשבטים היו אז כל שיעור קומת ישראל נמצא אלו היה נעדר יוסף חסר מידת הבינה מכולם ואף שבפרטותם אינם חסרים עכ"ז מחסרון הכלל וכו' והנה יוסף גילה להם הכל וחשבו שהוא יש לו איזה חכמה ולא יוכלו להעלים שום דבר ממנו וז"ש להם מרגלים אתם ר"ל שנחסר מכם הבינה והגעתם לבחי' הרגלים וא"כ יצויר לראות את ערות הארץ וכו' כיון שאין בכם בינה ונסתלק אות האל"ף מכם אפשר שתעשו זאת והם השיבו לא אדוני שאין אנו בבחי' הרגלים ומה שאתה רואה שנחסר אות האל"ף מהבינה ממנו הוא רק בכללות לז"א כולנו בני איש א' נחנו ר"ל בחי' נחנו בחסרון האל"ף הוא רק בכללות אבל כנים אנחנו ר"ל בפרטות אנחנו באל"ף וכאשר השיבם לא כי ערות וכו' חשבו שלא הבין תשובתם חזרו לבאר שנים עשר וכו' ר"ל בהיותינו שלמים כל הי"ב אז יש בנו בחי' אנחנו אבל והא' הוא יוסף איגנו והוא חסרון הבינה אשר אתה רואה אבל בפרטות לא לכן אמ"ל הוא אשר דיברתי וכו' ר"ל שגם אני כך כונתי שבחסרון הכלל וכו' זת"ד ז"ל. וטבוח טבת והכן. אז"ל שאמ"ל יוסף פרע את בית השחיטה וטול גיד הנשה בפניהם. פ"י החיד"א ז"ל בפנ"ד דרך דרש במ"ש ז"ל דמחלוקת יוסף ואחיו אם יש להם דין ב"ן או ישראל. ולזה השבטים היו אוכלים בעודה מפרנסת כדין ישראל ויוסף

סבר שהיו אוכלים אבר מן החי כדין ב"ן, ונ"ש וטבוח טבח פרע בית השחוקה לתחמיר כישראל, אמנם והכן זהו הכנה שאח"כ יקבלו ישראל את התורה בזמנם אבל עתה אין לנו דין ישראל, והראיה טול גיד הנשה בפניהם כי הגה אמרו בזוהר ויגע בכף ירכו על שנשא ב' אחיות ומטעם זה מצות גיד הנשה ואי אמרת דיש לנו דין ישראל גמור אין שום סרך חטא ביעאע"ה דלאה ורחל גיירם וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין כאן איסור ב' אחיות וא"כ למה ויגע בכף ירכו משום שנשא ב' אחיות ומזה תא מצות גיד הנשה א"ו האמת אתי דלא יצאו מכלל ב"ן להקל ולכן טול גיד הנשה בפניהם למען ילמדו ויתעוררו שהאמת אתי עכ"ד ז"ל.

ואל שדי יתן לכם רחמים וכו' ואת הכסף וכו' פי' הרב שד"ה ז"ל דנקט האי שם שד"י כי בו הוא שפע ורחמים ואותיות המאוחרות לו שם תכ"ה וע"י שם זה תנצלו מכל צרה ובו הרג משה את המצרי וכן שמעתי דאמ"ל תלמידיו לר"ע עד כאן ר"ל שאמרו לו שיגמור ג"כ פסוק ואהבת את ה' אלהיך שס"ת תכ"ה ותנצל, וכן אמצעי תיבות ית"ן לכ"ם זששה אותיותיהם הם תכ"ו כמספר השם והכולל וכן אמר וכסף משנה וכו' וא"ת הכסף נרמז שם זה ע"כ.

והרב ברכ"ט רמז דאיתא בזוהר שלעתיד יבואו משיח בן אפרים ומשיח בן דוד ומשה שנא' מ"ה ש'היה ה'וא שיהיה ר"ת משה, וכן נמי אמר עד כי יבא שיל"ה גי' משה, וע"כ אמר אל שד"י ר"ת שיל"ה דוד יוסף וע"כ דרשו אל שד"י שיאמר לצרותינו ד"י ר"ל שיבואו הג' גואלים הרמזים בשם שדי ונ"ש נמי אל יעקב אשר פדה את אברהם יוסף דוד משה ס"ת פד"ה ע"כ.

והרב עוללות אפרים ז"ל הביא בס' רפ"ט מ"ש במד' ע"פ זה וז"ל ואל שדי יתן לכם רחמים ריב"ל פתר קרא בגלות ואל שדי יתן לכם רחמים כמש"ה ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם לפני האיש זה הקב"ה שנקרא איש מלחמה ושילח לכם את אחיכם אלו עשרת השבטים אחר ואת בנימין זה שבט יהודה ובנימין ואני כאשר שכולתי שכולתי שכולתי בחורבן בית א' שכלתי בחורבן בית ב' ולא אשכל עוד ע"כ, ופי' הרב ז"ל מאחר שדרשו סוף הענין על הגאולה ראוי לפרש תחילת הענין על דברים המסבבים את הגאולה והם מעשים הנצרכים לפני השי"ת, ז"ש זאת עשו וכו' אמר יעקב לבניו א"כ איפוא שאנו מוכרחים לירד בין האומות זאת עשו ותנצלו מהם, קחו מזמרת הארץ בכליכם היא התורה שנקראת זמירות כמש"ה זמירות היו לי חוקיך ונקראת זמרת הארץ ר"ל שבת א"י ר"ל בדבר רוחני שנשתבחה בו א"י והוא היותו אורא מחכים ומועיל ללימוד, והורידו לאיש מנחה כי העוסק בתורת מנחה בגלות כאילו הקריב מנחה, מעט צרי ומעט דבש ר"ל שימעטו בתענוגים של עוה"ז שנמשלו לדבש שתחילתו מתוק וסופו לצבות בטן וימעט ברפואות הגוף הבאים מן הצרי וז"ל מעט צרי מעט דבש ע"ד אומרם מעט שנות וכו' ורצה בזה שיסמוך על התורה שהיא מרפא לכל בשרו ולא על הרפואה החיצונית וכן ימעט בתענוגים שנמשלו לדבש כמ"ש אכול דבש הרבות לא טוב, נכאת פירש"י כנוסי בשמים רמז לקבוצ המע"ט אשר ריחם נודף כמו הבשמים וכן נקראו חכמים הראשונים קופת הרוכלים, ולוט פירש"י שורש עשב רמז שהאדם נמשל לציץ השדה כמ"ש כציץ יצא וימל והיינו דוקא הגוף אמנם, הנשמה נמשלה לשורש של העשב שיש לו השארות ואינו נפרד מן העשב ונקרא לוט שהוא לשון עיטוף כמו לוטה כשמלה ור"ל שהנפש נתעטפה במלבוש הגוף וסופו כבגד יבלה והיא תשאר נצחית לפיכך יש לו לאדם להשתדל בתיקון הנשמה יותר מהגוף, בטנים לקיים מה שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך וכתוב ותורתך בתוך מעי, ושקדים

לקיים מש"ה לשקוד על דלתותי יום יום. וכסף משנה קחו בידכם משנה לשון לימוד ורצה בזה שיקח בידו אמרת ה' אמרות טהורות כסף צדוף וכו' וזהו כסף משנה וגמרא. לא סתם כסף הבא בכסנין. חזר ואמר שגם סתם כסף המועד מפי אמתחותיכם דהיינו כסף הבא בכסנין גם מזה תשיבו בידכם למי אשר לו הכסף והזהב. ע"ד מלות ה' חונן דל ר"ל שלחונן דלים יקבצנו דיש לחוש אולי משנה הוא ר"ל שע"י הקיבוץ יפול בכמה מיני שגיאות ולא ירגיש בהם מחמת חמדת הקיבוץ. ואת אחיכם קחו בדברים ע"ד את אהרן ר"ל שיפייס כל אחד בדברים את מי שחטא כנגדו. ומי שחטא להקב"ה עליו אמר וקומו שובו אל האיש קומו שובו בתשובה אל ה' איש מלחמה. ואם עשיתם כל האמור בענין או אל שדי יתן לכם רחמים ויגאל אתכם כנו' במדרש א"ד ז"ל.

ובענין זה פי' הרב קול יעקב רקאח ז"ל כונת מסרה ה' לעשותו. וממהר האלהים לעשותו. ומלתה אותו או יקרב לעשותו. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. כי שוקד אני על דברי לעשותו. והוא במ"ש ז"ל כל הקצין כלו ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. וכתבו ז"ל אמאי בימי התנאים לא הביאו בצדקתם המשיח ותי' משום שבאותו העת לא נגמר יומו של הקב"ה שגזר בחורבן כל היום דזה שהוא אלף שנים. וז"ש וממהר האלהים לעשותו דעתה הקב"ה הפץ בגאולתינו וכ"ת מי מעכב לו"א ומלתה אותו או יקרב לעשותו ע"ד ומלתם את ערלת לבבכם שתעבירו יצה"ר מבתיכם ולא תאמר שהדבר הוזה קשה עליך כי קרוב אליך וכו' דברגע אחד תוכל להיות צדיק גמור וכ"ת למה התנאים הראשונים בימי התלמוד למה לא הביאו הגואל בימיהם לו"א כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא שעדיין לא נגמר אלף שנה אמנם השתא רוצה הקב"ה שיגאלנו וז"ש כי שוקד אני על דברי לעשותו ע"כ.

ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם. פי' הרב מוהר"י אלגאזי ז"ל פ' וישב והוא דראוי לשים לב במאי פליגי יוסף ואחיו ואם לא היו כנים הדברים איך יוסף הוציא שקר מפיו כמו שחקרו הראשונים ז"ל חקירה זו. ואפש"ל בחלוקת אבר מן החי דפליגי באותה פלוגתא דפ' ד' מיתות ד' ג"ד בפ' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו זה אמ"ה ר"ח בן גמליאל אומר אף דם מן החי בכלל אמ"ה הוא דדריש דמו לדם מן החי ורבנן דרשי ליה למשרי אמ"ה דשרצים כדאיתא התם. ומעתה י"ל דבהא גופא הוה פליגי דהשבטים היו נוהגים התר בדם מן החי כס' רבנן אבל יוסף דריש דמו לדם מן החי ואף דם מן החי אסור כאמ"ה ומשו"ה לא קאמר אוכלים בניך אמ"ה אלא חשודים כלומר דכל הרואה שהם מקילים בדם מן החי חושד אותם שאוכלים אמ"ה דדם מן החי כאמ"ה הוא. ובזיו"ו דאמ"ל ראובן דבתחילה סבור הייתי דהיה תועה בדיבתו הרעה חשודים בניך על אמ"ה דאסור דם מן החי אבל עתה אנכי הרואה דגם דמו הנה נדרש כלו' דמו דכתיב בקרא בשר בנפשו דמו יפה נדרשת לאסור דם מן החי כסברתו ואנחנו לא דרשנוהו כמשפט דאלו לא תעינו על מה זה באה אלינו הצרה וכו' א"ו דהדין עמו ע"כ.

בא"א פי' שם הרב הנז' כונת הפ' הנז' והוא בהק' לתת קשר למ"ש יוסף אוכלים אמ"ה ותולים עיניהם בבנות הארץ. והענין דאיכא דיליף אמ"ה מאכול תאכל ולא אמ"ה ופירש"י אכול תאכל דבר העומד לאכילה ולא אמ"ה והנה ה"ז לאו הבא מכלל עשה ולא לקי. אמנם איתא בפסחים דמ"א ת"ר אכל כזית צלי מבע"י לוקה שנא' ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש בלילה הוא נאכל ולא ביום ופריך והא לאו הבא מכלל עשה הוא והוי עשה ומשני הא מני ר"י היא דאמר לאמר כתיב

אמור להם שיש לאו בדבר וכתבו התוס' דכל היכא דכתי' לאמר אמרי' שיש לאו בדבר ולא הוי לאו הבא מכלל עשה. ומעתה גבי ז' מצות דכתיב ויצו על האדם לאמר אמרי' ג"כ שבא להורות לנו דהוי לאו דלא תימא מדכתיב אכול תאכל ולא אמ"ה א"כ הו"ל לאו הבא מכלל עשה והוי עשה ע"כ כתבו התוס' אמר ללמוד ממנו דלאו נאמר בדברים אלו והוי לאו ממש. אמנם אם נאמר כן ליכא למילף מיניה דב"ן מצווה על העריות דבל"ז הוה ילפינן עריות מלאמר זו ג"ע אבל אם נאמר לאמר אתי לומר שיש לאו באיסור אמ"ה מעתה ליכא למילף איסור עריות לב"ן. ומעתה א"ש אומרו חשודים על אמ"ה ותולים וכו' דהיינו ג"ע דבהצטרף שניהם הם חייבים ממ"נ דאם מה שהקלו באמ"ה משום דלא הוי לאו גמור א"כ לאמר זו ג"ע א"כ קשה איך תולים וכו' ואם סוברים דלאמר לאו לג"ע אתא אלא ליתן על אמ"ה א"כ איך הם אוכלים אמ"ה דממ"נ נתפסים. בז"ו כונת הפ' ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר וכו' ר"ל בתיבת לאמר דכתיבא בקרא בו' מצות ממ"נ אתם נתפשים דאיך יתכן להקל בשניהם דאי לאמר לג"ע אתא לא ליתן לאו על אמ"ה א"כ נתפשים על ג"ע ואם ליתן על אמ"ה א"כ אתם נתפשים על אמ"ה וז"ש אמר ר"ל מכח תיבת לאמר אמרתי אליכם אל תחטאו וכו'.

ובזה פי' כונת הפ' ותתפשטו בבגדו לאמר וכו' והוא דרז"ל דרשו לעשות מלאכתו שהיה מדקדק בחשבונותיו. והנה ענין איסור גזל נפקא דמכל עץ הגן ולא מן הגזל דהוי גמי לאו הבא מכלל עשה. וע"כ כשראתה שמחמיר טובא בענין הגזל תפשתו בממ"נ דאם הוא סובר דלאמר אתי ליתן לאו על הגזל ולכך הוא מדקדק הרבה א"כ ליכא ילפותא מלאמר לג"ע וזהו לאמר שכבה עמי ר"ל מכח תיבת לאמר שאתה מפרשה לענין הגזל לכן שכבה עמי את"ד ז"ל.

ובז"ו כונת מ"ש בענין דוד המע"ה שלא נחתם גז"ד אלא על הגזל. דבלא עון הגזל אף שהשחיתו דרכם בג"ע יכולים לומר אנו סוברים דלאמר ליתן לאו על הגזל ולא אתי לג"ע הן כהיום שעברו על הגזל א"כ ממ"נ הם נתפשים ולכן תכף נגמר דינם ודו"ק.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במ"ש פעמים שלש עם גבר והשבטים לא היה בידם חטא כ"א מכי' יוסף ועתה שראת שגלכדו אמרו מוכרח שכבר קודם מכירתו חטאנו שני פעמים. וז"ש אבל אשמים אנחנו כבר היינו אשמים על אחינו הן קדם וזהו על אחינו נוסף על אחינו מדהיינו נפקדים עתה. אז ויאמר ראובן הלא אמרתי אליכם וכו' ולא שמעתם הרי חטא בכבוד אחיכם הגדול וגם דמו גם ריבה דם הזקן א"כ הרי שלשה. או אפשר במ"ש במ"א דהא דפעמים שלש עם גבר ה"ד בעבירות שבין אדם למקום אבל אם חטא לחבירו אפי' חטא ראשון מענישין אותו מן השמים דאינו נמחל עד שירצה את חבירו וז"ש ראובן הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ר"ל גם שלא היה לכם חטא מקודם אמרתי אל תחטאו בילד ולא שמעתם לא הבנתם שבין איש לרעהו אף חטא ראשון יש עונש מיד השתא הנה נדרש א"ד ז"ל.

ועפ"י הדברים הנתינים למעלה ראש משם הרב מוהר"י אלגאזי ז"ל בכונת הפ' ותתפשטו בבגדו לאמר שכבה עמי דכיון שראתה אותו נשמר מן הגזל א"כ ודאי שהוא מפרש תיבת לאמר קאי ליתן לאו על הגזל וא"כ ליכא ילפותא לאסור עריות לב"ן לכן שכבה עמי כנז"ל באורך. אפשר לפי המד' פרש כונת יוסף שאמר לאחיו הוא אשר דיברתי אליכם לאמר מרגלים אתם. דהכונה נמשך למ"ש בתחילה ויאמר אליהם מרגלים אתם וכו' ויאמרו אליו כנים אנחנו ופירש"י אמתיים נקיים מן הגזל. והוא בהק' מה שפי' החיד"א ז"ל בפנ"ד כונת הפ' הגז' במ"ש רוב בגזל

ומיעוט בעריות וכמד' אמרו מרגלים אתם מרגילים לערוה א"כ אפשר לראות ערות הארץ באתם ויאמרו אליו כנים אנחנו נקיים מן הגזל וא"כ אפי' בגזל שרוב העולם נכשלים בו אנחנו נקיים מכ"ש עריות יעש"ב. וא"כ מזה שאמרו כנים אנחנו נקיים מן הגזל א"כ ודאי שהם מפרשים תיבת לאמר אתי ליתן לאו על הגזל וליכא ילפותא לעריות. בזי"ו דבתחילה אמ"ל מרגלים אתם מרגילים לערוה ויאמרו אליו כנים אנחנו נקיים מן הגזל כמו שפי' החיד"א ז"ל לכן כששמע דבריהם שאמרו שהם נקיים מן הגזל לכן אמ"ל הוא אשר דיברתי אליכם לאמר מרגלים אתם ר"ל כיון שאתם נוהרים מן הגזל א"כ ודאי שאתם מפרשים תיבת לאמר דכתיבא בקרא באה ליתן אזהרה על הגזל ולא אתי לעריות לכן הוא אשר דיברתי אליכם לאמר דכתיבא בקרא באה ליתן אזהרה על הגזל ולא אתי לעריות לכן הוא אשר דיברתי אליכם לאמר ר"ל מכח תיבת לאמר שאתם מפרשים אותה על הגזל א"כ שפיר אמרתי אליכם מרגלים אתם ר"ל מרגלים לערוה דלדידכו תיבת לאמר קאי על הגזל לא על העריות ודו"ק.

בא"א אפ"ל לענ"ד שהוא נמשך למ"ש שנים עשר אחים אנחנו וכו' והאחד איננו ויאמר אליהם הוא אשר דיברתי וכו' והוא בהק' מה שפי' הרב דרכי הים ז"ל כונת מ"ש להם מרגלים אתם ויאמרו אליו לא היו עבדיך מרגלים משם הרב העשיל ז"ל במ"ש האר"י ז"ל דהמרגלים הן הגנה היו נשמות י"ב שבטים בעצמם בסוד מ"ש איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו. ויוסף רצה לדונם ע"ש העתיד לכן אמ"ל מרגלים אתם שעתידים להיות מרגלים ויאמרו אליו לא היו וכו' ר"ל שהקב"ה אינו דן אלא באשר הוא שם והנה בעתה לא היו עבדיך מרגלים ולכן כשיצאו מאצלו ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו שדגנו אותו ע"ש העתיד יעש"ב. בזי"ו דבתחילה אמ"ל מרגלים אתם ר"ל שעתידים להיות מרגלים ורצה לדונם ע"ש העתיד והם אמרו לא היו ר"ל הקב"ה דן באשר הוא שם לכן כשנתגלגלו הדברים ואמרו שנים עשר אנחנו וכו' והאחד איננו אז אמר להם א"כ כיון שאמרתם והאחד איננו שהוא יוסף ה"ט משום שדנתם אותו ע"ש העתיד א"כ גמולכם ישוב בראשכם שכבר אמרתי לכם מרגלים אתם שדנתי אתכם ע"ש העתיד כמו שעשיתם אתם עם אחיכם כן אני עשיתי עמכם ויפה אמרתי לכם מרגלים אתם ודו"ק.

בא"א פי' הרב לב מרפא יצ"ו כונת הפ' ויאמר אליהם ראובן הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש. בהק' את הידוע מ"ש ז"ל דמ"ש השבטים לכו ונמכרנו לישמעאלים וידינו אל תהי בו ר"ל דקי"ל בדין הגיב נפש אינו חייב עד שישתמש בו שנא' והתעמר בו ומכרו לכן אמרו לכו ונמכרנו וכדי שלא נתחייב בדין וידינו אל תהי בו שלא גשתמש בו לכן אין אנחנו חייבים. אכן ה"ד למ"ד וי"ו להוסיף וצריך והתעמר בו ומכרו שתיהם ביחד עד שיהיה חייב אבל למ"ד וי"ו לחלק א"כ אפי' במכירה לבד הם חייבים. עו"ן מ"ש בחולין דפ"ד וז"ל שחט מאה חיות במקום א' כסוי א' לכולם ה' עופות במקום א' כסוי אחד לכולם חיה ועוף במקום אחד כסוי אחד לכולם חיה ועוף במקום אחד כסוי אחד לכולם חיה ועוף. ובגמ' אמרינן ת"ר חיה כל שהוא משמע בין מרובה בין מועט עוף כל דהו משמע בין מרובה בין מועט מכאן אמרו שחט מאה חיות במקום א' כסוי אחד לכולם מאה עופות במקום אחד כסוי אחד לכולם רי"א שחט חיה יכסנה ואח"כ ישחוט את העוף שנא' חיה או עוף ורבנן האי או מבעי"ל לחלק. ור"י לחלק מדמו נפקא ורבנן דמו טובא משמע דכתיב כי

צפש כל בשר דמו בנפשו הוא. עוין מ"ש התה"ד ז"ל דלא פליגי רי"ו ור' יאשיה אלא במקום שאינו כולל אותם בדיבור א' אבל במקום שכולל אותם בדיבור אחד הא ודאי לא פליגי וכ"ע ס"ל דצריך שניהם כמ"ש בפ' בן סורר ומורה היה אביו ואמו רוצה וכו' אביו רוצה ואמו אינה רוצה או חגור או אילם וכו' ולא דייק תלמודא לומר אביו ואמו כתיב בוי"ו ולחלק הוא בא והט' דכיון דכתיב ותפשו והוציאו שכולל אותם בדיבור א' הא ודאי וי"ו להוסיף ובעינן שניהם כאחד ע"ש. בנא"ה נז"ש ויאמר ראובן אל אחיו הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם דס"ל כר' יאשיה דס"ל וי"ו להוסיף וא"כ אין כאן אסור אלא עד שיתעמר בו ומכרו ולא כן האמת דהלכתא היא כרי"ו דוי"ו לחלק, אך שמ"ת דא"כ דהלכתא היא כר"י דוי"ו לחלק א"כ לגבי מצות כסוי הדם דנקט רחמנא כי יצוד ציד חיה או עוף האזי או למ"ל לחלק דהא הלכתא היא כר"י דוי"ו לחלק. ועי' בא כמשיב כתי' הש"ס דשאני הכא דכלל אותם בדיבור א' ולכ"ע וי"ו להוסיף וז"א וגם דמו הנה נדרש דשאני הכא דכתיב דמו ואמרי' בגמ' דדמו טובא משמע וכללא כייל לן התה"ד ז"ל דהיכא דכלל אותם בדיבור א' לכ"ע וי"ו להוסיף הוא לכן איצטריך או אבל לפי האמת הוי"ו לחלק ואתם לא שמעתם ע"כ באה אלינו הצרה הזאת א"ד יצ"ו.

ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם. יל"ד דלמה פרט יהודה לבדו, ותו ק' אומרו והוא עודנו שם דמאי ג"מ. פי' הרב קול יהודה ישראל ז"ל והוא שבשם יהודה כלול בו שם הוי"ה ב"ה משא"כ בשאר השבטים וידוע שהשם נחלק לשנים ונשאר י"ה כמ"ש ששם עלו שבטים יה ושאר אותיות השם שהם ו"ה הם כמוסים וכן אות א' מכסא כמ"ש אין השם שלם וכו'. ומעתה ז"א ויבא יהודה מכח שם בן ארבע אותיות הכלול בשמו בא הוא ואחיו לחלוק על יוסף וא"ת מאחר שהשם נחלק ונשאר יה מן השם א"כ מה יועיל לו שהוי"ה כלל בשמו לז"א והוא עודנו שם ד"ל דמה שנחלק השם הוא בזמן עמלק שאז נשבע הקב"ה אבל עתה אותיות והו"א עודנו שם במקומם ולא נחלק השם עדיין ע"כ.

הלא זה אחיכם הקטן אשר אמרתם ויאמר אלהים יתנך בני. פי' ז"ל כמה שפי' הראשונים כונת הפ' יראת ה' תוסיף ימים וכו' דטבע העולם מי שיש לו בן שהוא חכם ויר"ש אם ישאלו אותו כמה שנים יש לו הוא מרבה בשנותיו משום דחושש לעיה"ר ובהפך מי שיש לו בן רשע אף שהוא גדול אומר עליו שהוא רך בשנים עדיף, וז"ש יראת ה' אז תוסיף ימים וכו'. כו"ז כשראה יוסף שאמ"ל והקטן היום את אביו חשב שהוא קטן ממש שעדיף רך בשנים וכיון שבא לפניו וראה אותו בן ל"ה שנים אמר הלא זה וכו' כיון שהוא גדול איך אמרתם שהוא קטן א"ז ח"י שהוא רשע לכן אמרתם שהוא קטן אי לזאת התפלל עליו ואמר אלהים יתנך בני ע"כ.

הלא זה אשר ישתה אדוני בו וכו' הרעותם אשר עשיתם. פי' הרב אהלי יהודה במשול אין אדם נכשל בעבירה אא"כ עבר עליה תחילה שעבירה גוררת עבירה. וז"א מה הדבר הזה אשר עשיתם עתה שגגבתם את גביעי ועברתם על לא תגנבו זה מוכיח שהרעותם אשר עשיתם עון זה מקודם כי עבירה גוררת עבירה ורמז להם גניבת יוסף, לזה השיב לו יהודה מה נאמר לאדוני וכו' הן אמת שדבריו סובבים ונכוחים והאלהים מצא את עון עבדיך עון הקדמוני דהיינו שגגבנו את אחינה והד"ק מצא ר"ל מצא בעל חוב לגבות את ותבו ע"כ.

ויאמר להם יעקב אביהם א"כ איפה זאת עשו קחו מזמרת הארץ וכו' מעט צרי וכו'. אפ"ל דרך רמז בהק' מ"ש האר"י ז"ל דעיקר התורה והמצות ובפרט ענין

התפילה הוא כדי להמשיך מוחין למלכות ולמתק הגבורות והמוחין הם ד' הוי"ו רל"ב וג' אהי"ה תג"ה סך הכל תרפ"ז וז"ט בן פורת יוסף כידוע ליו"ח. וידוע שהדינים הם משם אלהים שהוא מתמלא ביודי"ן ומספרו ש' כמ"ש הרב בענין השופר בכונת כי כל שאור וכל דבש שדב"ש היא גי' אש"ה רמז האלף לאלהים פשוט והש' רמז לאלהים דיודי"ן וה' רמז לה' אותיות אלהים וע"י המשכת המוחין הנז' יתמתקו דיני המלכות שהם מאלהים. וידוע שהמשכת הנז' הם מאו"א ע"י שנקראו קדושים וידוע שהמלכות נקראת זאת ונקראת עת. בזו"ו כשאמרו לו השבטים ליעאע"ה דיבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות הבין שמדה"ד מתגברת בעולם לכן אמ"ל א"כ איפא זאת שהיא השכינה עשו לשון תיקון ר"ל שתעשו אופן לתקן השכינה ולמתק דיניה והיינו ע"י שתקחו מזמרת גי' תרפ"ז ר"ל שתמשיכו לה המוחין הנז' ועי"ז מעט צר"י ר"ל שתמעטו הדינים הבאים מאלהים שהוא גי' צר"י וזהו ג"כ מעט דבש ר"ל שתמעטו הדבש שרמוז בו אלהים כנו' ועי"ז אתם מחברים נכאת גי' ע"ת ע"ה ולו"ט גי' מ"ה שאתם מייחדים זו"ן וכל אלו תמשיכו אותם מבטנים בטן ים שהיא אימא ושקדים אותיות קדושים שהם או"א ע"י ועי"ז קחו לאיש מנחה שאתם מגבירים מדה"ד שהיא ק"ג בשמאל גי' מנח"ה כידוע בענין ש"י עולמות ר"ן מימין וק"ג משמאל ודו"ק וא"ש ההי"ב.

ואת גביעי גביע הכסף וכו' יל"ד למה העליל עליהם יוסף דוקא בגביע. פי' הרב ברכ"ט ז"ל דיתכן דרמז להם יוסף גזעם הקדוש ושלשלת יחוסם מתחילה ג' אבות ואח"כ י"ב שבטים ואח"כ בע' נפש ירדו מצרימה וזהו גביע ע"כ.

ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא וכו' פי' הרב ברכת אליהו ז"ל במשנ"ל דמחלוקת השבטים עם יוסף היתה דיוסף סבר דדין ב"ן יש להם ובמיתה תליא מילתא והם היו אוכלים מפרכסת והשבטים היו סוברים דדין ישראל יש להם ובשחיטה תליא מילתא. עו"ן מאי דקי"ל דב"ן נהרג על פחות משנ"פ ולא ניתן להשיבון אבל בישראל אם יש לו משלם ואם אין לו ונמכר בגניבתו לעבד. והנה השבטים חשבו שבודאי יוסף דן אותם כדין ב"ן שהגנב יומת ולכן אמרו אשר ימצא מעבדיך ומת והוא השיב להם גם עתה וכו' ר"ל שאתם ואחיכם יוסף יש ביניכם מחלוקת קדום ואתם סוברים שדין ישראל יש לכם כאמר וא"כ גם עתה איני דן אתכם כ"א לפי דבריכם הראשונים ולכן אשר ימצא אתו יהיה לי עבד כדין ישראל וק"ל.

אשר בזה אפ"ל כונת הפ' ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו. והדקדוק מבואר דלמ"ל למימר אל ישראל אביו שקראו בשם ישראל. גם אומרו ונחיה ולא נמות מהו כונתו והו"ל למימר ונחיה ובודאי שלא ימותו. גם אומרו גם אנחנו וכו' תיבות גם ללא צורך והמה יתרים, אכן עפי"ה א"ש ובהק' עוד משנ"ל דיעקב שלקח ב' אחיות משום דגירון ואיהו סבר דדין ישראל יש להם, בזה א"ש דאפשר שיעאע"ה נצנצה ב' רוח"ק ולא רצה לשלוח לבנימין משום שהיה מתירא שמא ידון אותו בענין הגביע במיתה כדין ב"ן לזה בא יהודה לרמוז לו שדין ישראל יש לנו לכך אמר ויאמר יהודה אל ישראל אביו ר"ל שדין ישראל יש לנו ולכך קראו בשם ישראל להורות ע"ז כאמר וא"כ אף אם יהפוס אותו בענין הגביע לא תפחד שמא ידון אותו במיתה כדין ב"ן וזהו ונחיה ולא נמות כדין ב"ן שהרי גם אתה ר"ל שאתה סובר שדין ישראל יש לנו שהרי לקחת ב"א משום שגירת אותם וא"כ נראה שתפסת השיטה שדין ישראל יש לנו. גם אנחנו ר"ל שגם אנחנו כן סוברים שדין ישראל יש לנו וא"כ גם טפינו זה בנימין כשיארע לו ענין הגביע נדון אותו כדיני ישראל שאם אין לו נמכר לעבד

ואנחנו הליית יש לנו ממון לתת דמי הגביע ככל אשר יאמר א"כ שלחה הנער ולא תפחד מזה ודו"ק.

בא"א פי' הרב הגו' כונת הפ' גם עתה וכו' משם מ"ז הרב מהר"ש דווין ז"ל במאי דק"ל דאסמכ' לא קניא והם אמרו לו דברי אסמכתא וכמו שאו"ל אמר אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא חייב ולא אמרינן פטור אבל אם אמר אם אוביר אשלם פטור דהו"ל אסמכתא ובאסמכתא לפעמים קנה אם אמר מעכשיו אבל אם לא אמר מעכשיו הוי אסמכתא ול"ק ובכאן הם אמרו דברי אסמכתא אשר ימצא אתו ומת וכולם יהיו עבדים כמו אשלם במיטבא אלף זו"י וא"כ הם פטורים לפי שלא אמרו מעכשיו דהיינו מעתה. ז"א גם עתה כדבריהם כן הוא ר"ל אלו הייתם אומרים מעתה דהיינו מעכשיו היה צריך לעשות כדבריהם כן הוא אבל עתה שלא אמרתם עתה דהיינו מעכשיו אתם פטורים מכל התנאים שאמרתם דאסמכתא ל"ק א"כ נחזור לענין הדין אשר ימצא אתו הוא יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים מכל וכל א"ד ז"ל ושי"י ע"כ.

איתא במד' היו השבטים עומדים ומחבטים לבנימין על כתפיו ואומרים לו אי גנבא בר גנבתא ביישתגו כן אמך את כך אמך ביישה את אבינו ע"כ. ויל"ד למה לא היו מכים אותו רק על כתפיו דוקא ולא על ברכיו ושוקיו. פי' הרב דת ודין ז"ל במשז"ל דזכה בנימין שתשרה שכינה בחלקו שכל השבטים היו במכירת יוסף ובנימין לא היה במכירתו ע"כ. נמצא דמה שנפסלו להשראת שכינה בחלקם מפני שגנבו את יוסף וכן אמרו בקרא דלמה הרים תרצדון הרים גבנונים ודריש ליה מלשון גניבה. אך בנימין שלא גנב זכה ובין כתפיו שכן. א"כ איפוא כיון שאמרו השבטים לבנימין שנמצא הגניבה בידו וכמוגו כמון היו מכים לו על כתפיו לרמוז לו כי גם הוא נפסל בעון הגניבה והיה במקום אשר יאמר לו ובין כתפיו ארבען אכתפיה ע"כ.

בא"א פי' הרב עיר דוד ז"ל דיל"ד דזהו ההצלה שרוצים להצילו החזיקו אותו לגנב ביותר שהוא גנב בר גנבתא. אכן פי' כונת המד' הגו' עם כונת הפ' שאמר יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני. דמהו כונתו באומרו איש כמוני, אכן יובן במ"ש בגמ' דסנהדרין היו יודעים לכשף ולנחש פי' לא שהיו יודעים ועוסקים בכשוף ח"ו לומר אלא שהיו מוכרחים לידע מעשה כשוף כדי שאם אחד בא לפניהם לרדן וכשפים עמו היו הסנהדרין יודעים לבטל הכשוף ולהוציא דין לאמיתו. ובוזה יבא הכל על נכון וראיה גדולה הראו האתים שבנימין אינו חייב שאף לו יהי כדבריהם שבנימין גנבו הוא פטור בשביל גניבת רחל שגנבה התרפים ובוזה ראוי להצילו וכך המשך הפסוקים שהם מביאים ראיה לדבריהם מק"ו שלא תאמר שבנימן גנב הגביע בשביל חמדת הכסף זה אינו שהרי כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו שאתה אמרת מטמון נתן ה' לנו עכ"ז הבאנו לידך א"כ איך יעלה על דעתך לגנוב כסף או זהב אלא מה שלקח בנימין הגביע היינו לאו מצד הגניבה אלא אחר היותו בן רחל שגם היא גנבה התרפים ולא היה גניבתה לשם ממון כ"א כונתה היתה לש"ש שראתה שהלך אחד התרפים לעשות כשפים וכמעשה האם מעשה הבן אחר שראה אותו מקשקש בגביע לומר זה בכור וזה שני לו שנים מהם החריבו עיר אחת לכך גנב הוא הגביע לטובתו להסיר ממני מעשה כשפים וזהו שאמרו גנבא בר גנבתא. לזה השיבם יוסף בטוב והוכיחם שזה אינו רק כל כונתו בשביל כגו' וז"ש הלא ידעתם כי נחש ינחש איש כמוני ר"ל איש אשר כמוני שהוא יושב על מדין מותר לדעת וללמוד מעשה כשפים כדי להסיר הבאים מכספיהם ואתם ידעתם זה א"כ מדוע לקח הגביע

ממני א"ו שכל כונתו היה בשביל- כסף וזהב והוא נתפש כעת בממון ע"כ דינה הוא שהוא יהיה לי עבד את"ד ז"ל.

והמכ" ז"ל פי' כונת אומרו הלא זה וכו' הרעותם אשר עשיתם דרך הגנבים לגנוב דבר שלא יצטרך בכל שעה כדי שלא ידעו מי גנבו מאחר דעובר זמן עד שיצטרכו לאותו דבר הנגנב ומאי דביני ביני נכנסים לביתם ויוצאים הרבה בני אדם לא ידעו עוד מי הוא הגנב לא כן בדבר הנצרך בכל שעה אם יגנב ידעו הגנב מיד כי יאמרו אותה שעה היה אותו דבר הנגנב במקום פלוני ולא נכנס לבית מאותה שעה עד עכשיו כ"א פלוני ובודאי שהוא גנבו ויוציאוהו ממנו ותכסהו בושה כלימה ולכך לא יגנבו הגנבים דבר כזה. וא"כ אתם שגנבתם דבר הנצרך בכל שעה ששותה ומנחש בו א"כ הרעותם ר"ל שקלקלתם מלאכת הגנבים שאין אתם בקיאים בטיב תנאי הגניבה ע"כ. הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו. יל"ד מה צורך לדברים אלו. פי' הרב בירך יצחק ז"ל עפ"י משו"ל ותגנוב רחל את התרפים כן כדי להציל את התרפים שעשתה כן כדי להציל אביה מאיסור ע"ז. וא"כ ה"נ הו"ו מצי למיטען שגנבו הגביע כדי להצילו מע"ז. לכן אמ"ל הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו ומשו"ה לית ביה איסור ע"ז כמ"ש מר"ן ביו"ד סי' קמ"א המוצא כלים ועליהם צורת חמה שעל המכובדים אסורים שעל המבוזים מותרים ואלו הם המבוזים יורות וכו' וכלי שתיה. לז"א הלא זה אשר ישתה אדוני בו וכיון שכן הו"ל כלים מבוזים וכפי הדין לית בהו משום ע"ז וא"כ אין לכם להשיב דלהצילו מע"ז כיווננו כיון דליכא למיחש משום שהוא כלי שתיה לכן הרעותם אשר עשיתם ע"כ.

והצמ"ד ז"ל פי' דר"ל איך גנבתם דבר שבודאי יבקשנו מיד שהוא כלי שתייתו שצריך לו כל שעה ואלו גנבתם דבר שאין צריך לו מיד הייתם בוטחים שלא ידע בו מיד אלא אחר זמן הרבה ובתוך כך אתם מתרחקים ולא ימצא אתכם ע"כ. באו"א פי' הרב ברכ"ט ז"ל במ"ש בחו"מ סי' שנ"ג שהלוקח מהגנב צריך להחזירו לבעלים רק אם יש שם שינוי מעשה ששוב אינה ראויה הגניבה לתשמישו הראשון או שנתיאשו הבעלים או אינו צריך להחזירו. ולכן אמר הרודף אליהם שמשני טעמים מחוייבים להחזיר הכוס ליוסף הא' דליכא כאן שינוי מעשה שהרי ראוי עוד לתשמישו הראשון וז"ש אשר ישתה אדוני בו נקט לשון עתיד לומר שיכול עוד לשותת בו. והב' שלא נתיאש אמר ונחש ינחש ומסתמא המנחש אינו מיואש מגניבתו משום שיודע ע"י ניחושו מי גנב ממנו ע"כ.

ויאמר אליו למה ידבר אדוני כדברים האלה חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה הן כסף אשר מצאנו וכו' ואיך נגנוב. פי' הרב אם הבנים ז"ל במ"ש בע"י מר זוטרא איגניב ליה כסא דכספא תזיה להווא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר היינו האי דלא איכפת ליה בממונא דחבריה כפתיה ואודי ע"כ. בזו"ו דכונת השבטים להשיבו אל האיש החושד אותם לגנבים דאיזה סימן ראה בהם עד שיחזיקם לגנבים דבשלמא מר זוטרא משום דחזא ביה תיוהא דלא חש לממונא דחבריה משו"ה חשדו עד שמצא שהאמת אתו אבל הכא למה ידבר אדוני כדברים האלה להיותך מחזיק אותנו לגנבים דהלא א"א לומר כי מצאתה בנו סימן שאין אנו חוששים לממון חברינו שהרי חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה בכ"ף הדמיון ענין הדומה לזה כההיא דמר זוטרא שראה אותו דקא נגיב וכו' ולא חש לממון חבריו שהרי בעיניך ראית כל בתר איפכא הן כסף אשר מצאנו וכו' השיבונו נמצא אנו חוששים לממון חברינו א"כ איך נגנוב וכו' שאם אתה מחזיק אותנו לגנבים והאמת אתך לא הי"ל מידה זו להיותנו חוששים להחזיר את"ד ז"ל.

בֹּאֹא פִי הָרֵב כְּחֹנֶת יוֹסֵף וְלִי בִמְשֵׁשׁ בִּקְמָא דָּף קִי"ג לְכָל אֲבִידַת אַחִיךָ פֶּרֶט לְגוֹי
וְכִזָּה אִיכָא דְעוֹת, חַד אָמַר פֶּרֶט לְגוֹי פִּי שְׁאִינוּ חַיִּיב לְהַחְזִיר לוֹ אֲמַנָם אִם
רוּצָה הִרְשׁוֹת בִּידוֹ, וְחִי"א פֶּרֶט לְגוֹי שְׁאִסּוֹר לְהַחְזִיר לוֹ, וְהָךְ מִלְתָּא תְּלִיא אִי אֲמַרִי
גִּזְל הִגְוִי מוֹתֵר אִו אִסּוֹר אִי אֲמַרִינֵן גִּזְל הִגְוִי מוֹתֵר אִיכָּ פְּשִׁיטָא דְאֲבִידַת הִגְוִי מוֹתֵר
וְאִיכָּ קֶשֶׁה לִמְ"ל קֶרָא לְכָל אֲבִידַת אַחִיךָ, אֵלֶּא עִיכָּ אֲתִי לְאִסּוֹר הַחֲזוֹרָת אֲבִידָה לְגוֹי אֲבָל
אִיכָּ גִזְל הִגְוִי אִסּוֹר מִצִּי"ל דְקֶרָא אֲתִי דְאֲבִידַת גוֹי מוֹתֵר אֲמַנָם אִם רוּצָה לְהַחְזִיר
הִרְשׁוֹת בִּידוֹ, וְזִי"ש הֵן כֶּסֶף וְכו' הַשִּׁיבוֹנוֹ אֵלֶיךָ אִיכָּ עִיכָּ סְבִירָא לֵן קֶרָא דְכָל אֲבִידַת
אֲתִי שְׁאֲבִידַת הִגְוִי מוֹתֵרָת אֲמַנָם אִם רוּצָה לְהַחְזִיר לוֹ הִרְשׁוֹת בִּידוֹ וְאִיכָּ סִ"ל גִּזְל
הִגְוִי מוֹתֵר כְּנִז' וְאִיךְ נִגְנוֹב וְכו' עִיכָּ.

מָה נֹאמַר לְאֲדוֹנֵי מָה נִדְבַר וּמָה נִצְטַדֵּק וְכו' הִנְנוּ עֲבָדִים וְכו' וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי וְכו'
הָאִישׁ וְכו' יִל"ד לְפִי דְרוֹז"ל מָה נֹאמַר וְכו' בִּמְעֵשָׁה תִּמְרָ וּבִלְהָה וּבִגְבִיעַ מָה
נֹאמַר שְׁחַטְאֵנוּ דְמָה לָהֶם לְהַזְכִּיר עֲוֹנוֹת רֵאשׁוֹנִים, וְעוֹד דְרוֹז"ל וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי גַעַר
פּוֹרְכִילָא דִילִיָּה עַד דִּרְתַּח כִּיכָּ וַאֲמַר חֲלִילָה לִי, מֵאַחַר שֶׁהֵם קִבְּלוּ עַ"ע לְהִיּוֹת כּוֹלָם
לְעֲבָדִים לְמָה רְתַח כִּיכָּ, פִי הָרֵב בִּירֵךְ יִצְחָק וְלִי בִמְשֵׁשׁ פִּי"ב דְתַעֲנִית לִוְלִיָּאָנוֹס וּפְפוֹס
אֲחִי הוּוּ וּמִסְרוּ עֲצָמָם עַל קִי"ה לְהַרְיָגָה כְּדִי לְהַצִּיל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶעֱלִילוּ עֲלֵיהֶם שֶׁהִרְגוּ
בְתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְעַמְדוֹ אֵלּוּ וַאֲמָרוּ אֲנִי הִרְגָנוּ אוֹתָהּ וְכָל יִשְׂרָאֵל נִקְיָם וְגַם הוּא עֲצָמוֹ
יָדַע כּוֹנֶנְתָּם וְאִפִּי"ה הַסִּכִּים לְהוֹרֵגָם וְעִיכָּ אֲמִ"ל אֲנִי נִתְחַיִּיבֵנוּ הַרְיָגָה לְמִקּוֹם וְאִם אֵין
אַתָּה פּוֹגַע בְּנוֹ הָרֵבָה שְׁלוּחִים לְמִקּוֹם שְׁמִמִּיתִים אוֹתָנוּ וְלֹא מִסְרָנוּ ה' בִּידָךְ אֵלֶּא שְׁעִיתִיךָ
הַקֶּבֶה"ה לִיפְרַע מִמֶּנּוּ אֲמָרוּ לֹא זֶה מִשֵּׁם עַד שְׁבָאוֹ דִּיוֹפְלִי מְרוֹמִי וּפְצַעוּ אֶת מוֹחִי עִיכָּ.
זִה"נ אֲמִ"ל לִיוֹסֵף כְּעֵנִין זֶה מִמֶּשׁ מָה נֹאמַר לְאֲדוֹנֵי בִמְעֵשָׁה תִּמְרָ וּמָה נִדְבַר בִּמְעֵשָׁה
בִּלְהָה רִ"ל שְׁאֲנוּ כָּבֵר מִחֻיִּיבִים לְמִקּוֹם מְסִיבַת עֲוֹנוֹת רֵאשׁוֹנִים שִׁישׁ בִּידִינוּ, אֲבָל
בְּעֵנִין זֶה שֶׁל הַגְּבִיעַ נִקְיָם אֲנַחְנוּ וְהִינּוּ מָה נִצְטַדֵּק בְּגִבִּיעַ דְאִיךְ אֲפִשֵׁר שְׁנִצָּא צְדִיקִים
בְּגִבִּיעַ מֵאַחַר שְׁאֲנַחְנוּ חַיִּיבִים מִצַּד אַחֵר וְאִם נֹאמַר שְׁחַטְאֵנוּ בְּגִבִּיעַ גְּלוּי וְיָדוּעַ שְׁלֹא
חַטְאֵנוּ אֵלֶּא שְׁמִצָּא מִקּוֹם בְּעַל חוֹב לְגִבּוֹת אֶת חוֹבוֹ וְלִכֵּן הִנְנוּ עֲבָדִים לְאֲדוֹנֵי כְּלוֹמַר
שְׁאֲתָה עֲתָה תִּהְיֶה שְׁלוּחִי שֶׁל מִקּוֹם לִיפְרַע מִמֶּנּוּ חַטְאוֹת רֵאשׁוֹנִים כְּדֹרֶךְ שְׁאֲמָרוּ
לִוְלִיָּאָנוֹס וּפְפוֹס, וְכִשְׁשִׁמַּע הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֵיטֵב חָרָה לוֹ וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת
וְנַעַר פִּירְכִּיָּא דִילִיָּה שְׁאִינִי חִי כִּמוֹ אוֹתוֹ רִשַׁע טוֹרִיאָנוֹס שִׁיעֲבִיר עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין
אֵלֶּא הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא אֲתוֹ יֵהָא לִי עֲבָד וְאַתֶּם עָלוּ לְשִׁלּוֹם אֶל אֲבִיכֶם עִיכָּד.

וְהָרֵב בִּרְכִי"ט פִּי כּוֹנֶת אוֹמְרָם אֲשֶׁר יִמְצָא אֲתוֹ מִעֲבָדֶיךָ וּמֵת וְגַם אֲנַחְנוּ נִהְיֶה עֲבָדִים
לְאֲדוֹנֵי, כִּמְשֵׁשׁ וְלִי כִי בִין נִהַרְגַּע עַל פְּחוֹת מִשׁוּ"פ וְלֹא נִיתֵן לְהִישָׁבוֹן, וְזִי"ש אֲשֶׁר
יִמְצָא אֲתוֹ מִעֲבָדֶיךָ רִ"ל מִעֲבָדֶיךָ הַגּוֹיִים מִחֻיִּיבִים מִיתָה עֲבוֹר הַגְּנִיבָה כְּדִין בִין שְׁנֵהֲרַג
עַל פְּחוֹת מִשׁוּ"פ, וְזִי"ש וּמֵת אֲבָל אֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵלִים אֵינָם חַיִּיבִים מִיתָה כִי אֲצִלְנוּ, נֹאמַר
וְאִם אֵין לִי וְנִמְכַר בְּגִנְיַבְתּוֹ, וְזִי"ש נִהְיֶה עֲבָדִים לְאֲדוֹנֵי אִי"ד וְלִי.

וְהָרֵב בִּירֵךְ יִצְחָק וְלִי פִי כּוֹנֶת מִחְלֻקָתָם בִּמְשֵׁשׁ הַגִּמְ' יִשְׂרָאֵל וְגוֹי שְׁבָאוֹ לְפָנֶיךָ לְדִין
אִם אַתָּה מוֹצֵא לוֹ זְכוֹת בְּדִינוֹ זָכָה וְאִמּוֹר לוֹ כִּךְ דִּינִינוּ וְאִם אַתָּה מוֹצֵא לוֹ
זְכוֹת בְּדִינֵיהֶם זָכָה וְאִמּוֹר לוֹ כִּךְ דִּינָכֶם וּפְרִשָׁה הַרְמַב"ם פִּי דְמַלְכִּים, עוֹיָן מִ"שׁ בְּמַד'
שׁוֹרֵת הַדִּין עֲשֵׂרָה שְׁנִמְצָאוּ בְּגִנְיַבָּה כּוֹלָם נִתְפַּסִּים בְּסִירָא וְנִרְאָה לֹמֵר דִּהָא מִלְתָּא לֹא
שְׁיִיכָא אֵלֶּא דּוֹקָא לְגַבִּי עֲשֵׂרָה יִשְׂרָאֵל שְׁכַךְ דְרַכָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת נִתְפַּסִּים זַע"ז
שְׁכוֹלָם כְּגוֹף א' מִשְׁא"כ בִּב"ן שְׁכָל אֶחָד נִידוֹן לְעַצְמוֹ וְאֵין לָהֶם שְׁיִיכוּת זַע"ז וְזֶה חוֹמְרָא
לְגַבִּי יִשְׂרָאֵל וְקוּלָא לְב"ן, וְיֵשׁ אַחֲרָת אִיפְכָא חוֹמְרָא לְב"ן וְקוּלָא לְיִשְׂרָאֵל דְּבִיִּשְׂרָאֵל
אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַר בְּגִנְיַבְתּוֹ אֲבָל בִין נִהַרְגַּע אֵף עַל פְּחוֹת מִשׁוּ"פ וְשְׁנֵי הַדִּינִים הָאֵלּוּ
נִקְבְּצוּ וְכָאן בְּעֵנִין הַגְּבִיעַ, וְהִנֵּה הֵם סוֹבְרִים שְׁדַעְתּוֹ לְדוֹנָם כְּתָרִי חוֹמְרִי, דִּהְכָא

והכא כדי למצוא זכות לעצמו מב' צדדים וכנגד הזכות שיש לו בדיני ב"ן אמרו אשר ימצא אתו מעבדיך שהם ב"ן ומת שכך דינכם וגם תומרא זו שיש בדין עבדיך ב"ן אנו מקבלים. וכנגד חומרא שיש בדיני ישראל שכולם נתפסים כסידא אמרו וגם אנחנו נהיה עבדים לאדוני באופן שאנו דנים לך הזכות שיש לך בשני צדדים חומרי דהכא והכא וכ"ז אנו מקבלים לפי שיודעים בעצמינו שאנו נקים דהן כסף זכו' ואיך נגנוב זכו' והוא השיבם גם עתה כדבריהם כן הוא לא אמר כן אעשה לכם אלא שכונתו לומר כדבריהם אשר אתם נותנים לו ליוסף הזכות מב' צדדים כן הוא לכם שאני אעשה לכם הדין הזה שאתם אומרים וכל זכות שיש בין מדיני ישראל בין מדיני ב"ן אזכה אתכם לכן עולה לכם בדין איש אשר ימצא אתו יהיה לי עבד כדיני ישראל ולא כחומרי ב"ן שנהרג ואתם תהיו נקים כדיני ב"ן שהגנוב לבדו נתפש ולא כחומרי ישראל שכולם נתפסים באופן שזכות השני דינים אתן לכם א"ד ז"ל.

איתא במד' הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה ע"כ. פי' הרב אשר הנחלים ז"ל בהק' מ"ש השל"ה דח"ו דהשבתים עברו על זה ותו"ד הוא כי היו בוראים עגל ע"י ס"י וכן בראו אשה ע"י ס"י והעגל הזה אינו צריך שחיטה זת"ד. והק' המפ' ז"ל דא"כ יודיעו הדבר ליוסף על מתכונתו למה העלימו הדבר מיוסף עד שהיה המביא דיבה לאביהם וגרמו כ"ז. ותי' דלעולם יוסף היה יודע אכן היתה מחל' ביניהם אי חיישינן ממ"ה אי לא דהשבתים היו סוברים דליכא איסורא ממ"ה ויוסף חלוק עליהם וס"ל דאיכא איסורא ממ"ה. ע"ן מ"ש מר"ן חצר שיש לה ב' פתחים לב' רוחות צריך להדליק בשתייהם משום חשדא דהעובר באותו פתח אינו יודע שהדליק בפתח האחר. מעתה א"ש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ויפה עשה שהדין עם יוסף דאיכא איסורא ממ"ה שהרואה אינו יודע שנברא בס"י. וראיה לזה ועל פתחינו כל מגדים זו נר חנוכה פתחינו דייקא מי שיש לו ב' פתחים צריך להדליק בשניהם משום חשדא. ובז"ן כונת מש"ה ויבא יוסף את דיבתם לרעתו דס"ל דאיכא איסורא ממ"ה וזו היא רעה אל אביהם שיתחייב יעקב במה שהשתחוה לעשיו אף דכונתו לשכינת דאיכא איסורא ממ"ה דהרואה אינו יודע דהשתחוה לשכינה וא"כ דיבה זו היא רעה אל אביהם ודו"ק.

באו"א פי' הרב הנז' כונת המד' הנז' והוא דאפשר דיוסף היה סבור דאסור ליהנות ממעשה נסים וכתב הרב שמנה לחמו טעם שאסור להשתמש בנר חנוכה משום דאין נהנים ממעשה נסים וז"ש הדודאים וכו' זה ראובן שהציל את יוסף ויפה עשה שהדין עמו שאסור ליהנות ממעשה נסים. ראיה לזה ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שאסור להשתמש לאורה מט' שאין נהנים ממעשה נסים ע"כ.

באו"א פי' מוהר"ח פלאגי ז"ל ה"ד הרב שעה דף קל"א בהק' מ"ש הרב חמ"י ז"ל ומצוה מן המובחר להכין כלי מיוחד שיעור הדלקה לב' שעות לחלק בכל לילה שיעור חצי שעה והוא מ"ד שיעורים וסגולתו להנצל מהריגת דם וכמ"ש המקו'. ובז"ו הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ובאיזה טענה הצילו משום אל תשפכו דם והציל לאחיו משפיכות דמים זהו הטעם בעצמו ועל פתחינו כל מגדים זה נ"ח והייתם לי סגולה להנצל משפיכות דם ע"י מ"ד שיעורים כנו' ע"כ.

באו"א פי' הרב שער החצר ז"ל עפ"י מ"ש הרב מג"ע אופן רנ"ב ז"ל ידוע כשיבא משיח אז יהיה מרכב"ה שלימ"ה שהוא בגמטריא אברה"ם יצח"ק יעק"ב דו"ד ובגלות גברה הטומאה מרכב"ה טמא"ה שהיא בע"ל צפון"ן שהיה חקוק עליו דמות כלי"ב ר"ע שעולה בגי' בע"ל צפון"ן כחושבן מרכב"ה טמא"ה ואז נפגם כביכול

דגל ד' שבמרכבה שהיא מלכות בית דוד. זה ענין מכירת השבטים ליוסף שראו שעתיד ירבעם לצאת ממנו שהוא היה בסוד מרכבה טמאה שהיא כלב רע ושמנו מוכיה שעולה בגי' מרכבה טמאה כלב רע לכן אמרו הנה בעל החלומות וכו' והוא עתיד להשיאנו נשסה בו הכלבים מדה כנגד מדה ונהו ויראו אותו מרחוק שראו שעתיד ירבעם לצאת ממנו ולפי שירבעם יצא מן יוסף לכן אנטיוכוס שהוא גי' יוסף שהיה מלך יו"ן שהוא בגי' יוסף אמר כתבו על קרן השור אין לכם וכו' שאז נתעורר חטא ירבעם שיצא מן יוסף שנקרא שור שהביא קרן לעולם שהוא סוף קליפה רביעית נזוגה. ולכן חשמונאי תיקן כף הירך נצח והוד לתקן קלי' נוגה וכשגברה מרכבה טמאה בעולם ונחסר רגל ד' שבמרכבה ע"ז אמר הפ' פרש רש"ת לרגלי ר"ל לרגל שלי פרש רש"ת שהוא בגי' ד"פ קליפה וכן אמר דוד תוציאני מש"ת זו טמנו לי דייקא ולפי שהיא כלב רע לכן לעת"ל יבא אליהו שעולה גי' כלב לתקן הכלב רע עכ"ד. ובזיו"ו עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרש"ת רגלי והכונה שיבא אליהו ויתקן השם והכסא שחסרים הוא ויבטל הכלב רע ועי"ז יוצא מרש"ת רגלי שתחזור רגל ד' שבמרכבה כנז'.

ובזה פי' כונת המד' הנז' הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ואמ"ל אל תשפכו דם וניצול ועי"ז יצא ממנו ירבעם והגביר הקלי' והיא של הכלב רע לזה בזמן אנטיוכוס נתעורר חטא ירבעם ובא חשמונאי ותקנו חז"ש מכה שראובן הציל את יוסף מזה נמשך לנו ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שע"ז אנטיוכוס נתעורר על עון ירבעם וחשמונאי תיקן והוצרכנו לנר חנוכה ע"כ.

ואפשר לרמוז כל זה בתיבת חנוכה אי"ה והוא דר"ת חנוכה ח'שבו נ'יקנור ו'אנטיוכוס כ"י ה'פילום. וטעמם היה חנוכה ונ'טאתיהם נ'תרבו ו'הגבירו כלב ה'רע. ועי"ז נתגברה קלי' נוגה ונעשית מרכבה שלימה והו' חנוכה ח'זיקו נזוגה וגם כ"ל ה'מרכבה. ועי"ז נתעורר עון העגלים של ירבעם והו' חנוכה כ"י נ'תעורר ח'טא ה'עגלים ו'ירבעם. שחשבונו עולה כמספר מרכבה טמאה והו' חנוכה ח'שבונו ו'מספרו נ'ודע כ'מספר ה'מרכבה. אכן בקדרה שבישלו והו' חנוכה ח'פרו האומא ו'בה כ'רעו נ'פלו. ומה נעשה בדינים חנוכה ח'ללים נ'פלו ו'נהרגו כ'ל האויבים. והטעם לזה חנוכה ח'שמונאי נ'צח ו'ביטל כלב ה'רע. והוא ע"י שתיקן נצח והוד כף הירך והו' חנוכה ח'זיק נ'צח ו'הוד כ'ף ה'ירך ובשביל זה ניצולו ישראל והו' חנוכה ח'סידים ניצולו ו'עשו כ'רצונם ה'טוב כן יאבדו כל אויביה. ה' אבי"ר. באו"א פי' הרב דברי שלמה ז"ל במ"ש השל"ה ז"ל דהשבטים רצו להרוג את יוסף משום שרצה למלוך עליהם ויש לו דין מורד במלכות יהודה דהרי ליהודה המליכותו מן השמים והו' כדן המורד במלכות בית דוד שחייב מיתה. וק' לפי"ז למה הצילו ראובן והלא מן הדין חייב מיתה. וצ"ל דמצינו ב' סברות בענין מלכות יהודה. הא' שיהודה בחר לו יה להיות מלך מבלי שום סיבה. והב' דלא זכה יהודה למלך כ"א מכה מעשיו הטובים או משום שאמר מה בצע או משום שקפץ לים תחילה כמשו"ל וכיון שכן אפשר דהשבטים סברו דמלכות יהודה מבלי טעם וא"כ יוסף שרצה למלוך מורד במלכות הוא וע"כ רצו להורגו אמנם ראובן סובר דמלכות יהודה תלוי בזכות מעשה הטוב שיעשה ומי יאמר שיעשה דצדיק ירשע לא קאמר והאדם בחירי ברצון הוא לכן אפי' שיוסף רצה למלוך אינו מורד במלכות דיהודה עדיין אינו מלך. וז"ש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף והדין עמו דמלכות יהודה איננה בלי טעם וסיבה כ"א בשעה שהוא ראוי לכך מצד מעשיו ואם לאו וריח לו כלבנון שיפה דן יפה זיכה וא"ת מג"ל דילמא הדין עם השבטים דמלכות יהודה בלי טעם ע"ז

קא' ועל פתחינו וכו' זה נ"ח שמצינו שהגס ההוא נעשה ע"י החשמונאים וזכו למלוך תחת היות לנו מלך ממלכי ב"ד והשתא אי אמרת בשלמא דהמלוכה באה מכת מע"ט ניחא דאותה שעה לא היו ראויים מלכי ב"ד לכן זכו חשמונאים במה שמסרו עצמם על קידוש השם אלא אי אמרת דמלכות יהודה בלי טעם קשה איך לקחו המלכות משבט יהודה והלא נחשבים כמורדים במלכי ב"ד וחלילה לומר עליהם כך שהרי היו צדיקים גדולים וראיה שנעשה הפלא הגדול הזה על ידיהם א"ו ראיה שלא זכה יהודה למלכות אלא מצד מעשיו ולכן זכו חשמונאים וא"כ הדין עם יוסף ויפה עשה ראובן שהצילו ע"כ.

באו"א פי' הרב הגו' במ"ש בב"ר אמר הקב"ה לראובן אתה פתחת בהצלת נפשות תחי' חיך שאין מפרישין ערי מקלט תחי' אלא מתחומך הה"ד את בצר במדבר לראובני ע"כ. עו"ן מ"ש בילקוט הבית בירת בול נעשה והיה געול יב"ח והיו הכל מלגלגים על שלמה לומר לאב נה של בת שבע הוא איך ה' משרה שכינתו לתוך מעשה ידיו והקב"ה חשב לעכב שמחת ביהמ"ק בחדש שנולד בו אברהם זה תשרי שנקרא ירח האיתנים שנולד בו אברהם שנקרא איתן האזרחי כיון שהקריבו קרבנות וירדה האש אמר ה' עכשיו נשלמה המלאכה וע"ז נאמר עמקו מחשבותיך וכן במשכן בכ"ה בכסלו נגמר ונשאר עד ניסן והיו ישראל מלגלגים על משה לומר למה לא הוקם מיד שמא יש איזה דופי בו והקב"ה חשב להקימו בחדש שנולד בו יצחק ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה אמר ה' עלי לשלם אימתי שלם לו חנוכה וכן חשון עתיד ה' לשלם לו ע"כ. והנה בראובן כתיב ויציליהו מידם ובאמת דלא הצילו שהרי אח"כ מכרו אותו ושבי קשה ממות מ"מ לחסד יחשב לך ועלי לשלם בהפרשת ערי מקלט לפי שאינם קולטים כ"א לאחר שנבחרו בא"י. וכ"ת מנ"ל הא דאף שלא הציל לגמרי נחשב לו כאלו הציל לז"א ועל פתחינו וכו' זה נ"ח דהיינו חנ' בכ"ה כסלו ולמה נשתנו אלו הימים מכל ימי השנה צ"ל משום שנגמרה מלאכת המשכן והיה ראוי שיקריבו בו ח' נשיאים בח' ימים וק' הלא לא נעשה בו מעשה צ"ל משום שהיו רצויים משו"ה ראויים וכו' א"כ גם ראובן יאמר עליו שהציל את יוסף אף שלא הצל כיון שהיה מוכן להציל וראיה לזה מנר חנוכה את"ד ו"ל.

מסרה ז' וימצא. וימצא הגביע. ויבוקש הדבר וימצא. וימצא כתוב. וימצא מבני הכהנים בעזרה. וימצא בהם גבורי החיל בדיה א' כ"ו. וימצא להם בד"ה כ' ט"ו. בקשוהו וימצא להם. פי' הרב בגדי אהרן ו"ל במ"ש ביומא למה נמשלה אסתר קאמרי'. והרב יפה עינים הק' דאעיקרא דדינא פירכא דחנוכה למה לא ניתנה ליכתב לשחר מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף נסים והאיכה חנוכה ותי' ניתנה ליכתב ותי' דבד' דברים נשתנה פורים מחנוכה. א' דחנוכה בא"י היה דעיני ה' בה וכו"ש בביהמ"ק ועובדי ה' היו כמתתיה ואחרים ולכן נקל בעיני ה' לעשות להם נס אך בפורים בתו"ל היה ונהנו מסעודתו וכו'. ב' נס חנוכה אינו נרגש רק לשרידים אשר ה' קורא אך השאר אין מקפידין בביטול המצות משא"כ בפורים כולם שוים לטובה כעם ככהן. ג' נס חנוכה לא היה רק ליושבי א"י אבל פורים הכל היו בספק להשמיד. ד' בפורים בקשו לאבד ישראל וחסד ה' מעולם הצילנו וראוי להודות לו. אבל בחנוכה היה להשכית תורתו ומצותיו ואינו פלא לעשות להם נס לכן לא ניתנה ליכתב.

מסרה הביאה בעה"ט ז"ל ויקבצו ב'. ויקבצו את כל נערה בתולה. ויקבצו את כל אוכל. שם רמו אוכל בלא וי"ו אכ"ל במילוי גי' רפ"ה עם ג' אותיות גי' רפ"ה. וידוע מ"ש בנח"ק בסוד נער נערה בתחילה נער גי' ש"ך עד דלא קבילת דכר מדקבילת דכר ונתן לו ר"ח אז נערה גי' שכ"ה שנמתקל דיניה וידוע שכ"ז נעשה ע"י

האבירורים שהם רפ"ח ניה"ק. וז"ש ויקבצו את כל אכל גי' רפ"ח כנו' כשישראל הם עושים רצונו של מקום ומקבצים את הרפ"ח הגז' או עי"ז גורמים ויקבצו את כל את מלכות כל יסוד שגורמים יחוד עליון בין יסוד ומלכות ועי"ז נערה שיתמתקו דיני המל' שהיתה בסוד נער וזההיה עתה נערה כאמור ודוק כי נכון הוא בעזה"ת.

בא"א יובן עפ"י מ"ש בגמ' זמרון נשי וכו' רב חסדא מנע השירים של עגבים שמשוררים הנשים וקמ' מאה אוזי' בזוי' לבתר לא אשגחו וקם אוזא בזוא ולא אשכח. וז"ש אם רוצים שיקבצו את כל אוכל ויהיה שבע בעולם ואוכל ומוזן הרבה התיקון לזה הוא ויקבצו את כל נערה שיקבצו אותם מן הפריצות ומן השירים כנו'. **א"נ** ויקבצו את כל אוכל כשיתקבצו ישראל יחדיו ויהיו באהבה ואחות ושלום ויקיימו ואהבת לרעך כמוך דרמוז בתיבת אוכל אל"ף אהבה וכל לרעך כמוך ע"י זה יהיה עילוי ועילא לשכינה וזהו ויקבצו את כל נערה שהיא השכינה מן הגלות ויהיו גורמים לאקמא שכינתא מעפרא ודו"ק.

בא"א אפ"ל כונת המד' הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף מן הבור ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה. בהק' מה שפי' הנש"ר ז"ל פ' וישב כונת מד' וז"ל והבור רק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. שני בורות היו אחד של עפר וצורות אחד של נחשים ועקרבים. אין בו מים א"ר אחאי נתרוקן בורו של יעקב אין בו מים אין בו ד"ת שנמשלה למים כתיב כי ימצא איש גונב נפש מאחיו ואתם מכרתם את אחיכם ע"כ. והוא תמוה מרישיה לסיפיה דבתחילה משמע שבא להאשים אותם על שהשליכו אותו לבור ואח"כ אמר שכתוב כי ימצא וכו'. ותו מ"ש שני בורות היו מאי נפקא מינה בזה אם היו אחד או שנים.

א"כ יובן ע"ד מ"ש בזהר שמונה מאות שנה תבעה מדה"ד לפני הקב"ה ואמרה כתיב וגונב איש ומכרו מות יומת והשיב להם הקב"ה וגונב איש כתיב ויוסף לא נקרא איש אלא שור. נשמע מזה שיש מקום לאחי יוסף לפטור עצמם מאחר שיוסף נקרא שור לא עברו על שורת הדין וגונב איש ומכרו. אמנם אם רוצים להתנצל בזה שיוסף נקרא שור הם נתפסים על שהשליכו אותו לבור דגבי בור כתיב ונפל שמה שור או חמור ויוסף איקרי שור כמ"ש בזהר וא"כ יש לחייב אותם שעברו על האי קרא ונפל שמה שור זה יוסף דאיקרי שור. וה"ה להפך אם רוצים לפטור עצמם על שהשליכו אותו לבור ועברה על האי קרא ונפל שמה שור לומר דוקא שור אבל לא אדם שהתו' פטרה אם נפל שמת אדם כמ"ש בגמ' שור ולא אדם מכח זה נתפסים על מכירתו דכתיב וגונב איש ויוסף נקרא איש וא"כ ממ"נ יש לחייב אותם על אחת מהנה ולא יוכלו להמלט. ואיתא בקמא עמ"ש שור ולא אדם פירש"י דוקא אם נפל אדם בבור ומת או פטור בעל הבור אבל אם הוזק חייב בעל הבור בנזקי אדם. מעתה יובן כונת המד' דרצה להוכיח דמה' שהשליכו אותו לבור כונתם היה למות שמה ועי"ז יש להם מקום פטור דקרא כתיב ונפל שמה שור ולא אדם שאם היה כינתם כדי שיוזק בבור א"כ היו חייבים בנזקו שער נזקי אדם בבור זה הוכיח ר' אחאי שנתרוקן בורו של יעקב מד"ת ר"ל האחים לא היו בני תורה בענין חייב כמ"ש. ומאחר שנתכוונו שימות שם כדי לפטור עצמם מחמת שור ולא אדם מכח זה שהרי כתיב וגונב איש ומכרו ר"ל מאחר שכונתם שימות שם הם פטורים מכח שור ולא אדם שעל נפילת אדם בבור פטור מעתה נתפסו על המכירה שמכרו אותו וקרא כתיב וגונב איש ויוסף יש לו דין איש לפי דבריהם ואם ירצו להתנצל על המכירה משום דגונב איש כתיב ויוסף נקרא שור א"כ חייבים על שהשליכו אותו לבור וא"כ ממ"נ נתרוקן בורו של יעקב שלא היה בהם תורה. וז"ש והבור רק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו וא"כ ודאי שכונתם היה שימות ע"י הנחשים והעקרבים והם

פטורים דכתיב שור ולא אדם ויוסף אדם וכו' מג'ל דכונתם שימות שם דילמא כונתם שיוזק והם חייבים על גוקי אדם ובמכירתו חייבים לו"א ראייה לזה שני בורות היו אחד של עפר וכו' ואם כונתם שיוזק א"כ למה לא הפילו אותו לבור של עפר א"ו כונתם שימות ולפטור עצמם משום דכתיב שור ולא אדם ויוסף איקרי אדם. א"כ ודאי דנתרוקן בורו מד"ת דמחמת זה הם חייבים במכירתו דכתיב וגונב איש וכו' דממ"נ הם חייבים כאמור. וזהו כונת רש"י שאמר כי שמעתי אומרים נלכה דותינה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם דייקא ר"ל ע"י שימיתו אותו וזה הוא נכלי דתות לפטור עצמם עפ"י דת של תורה.

ובז"ל כונתם הפ' שאמ"ל אביהם בסודם אל תבא נפשי וכו' כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור אפם וכו' דק' היכן מצינו שהרגו איש, אכן עפ"י א"ש שאמר בסודם וכו' שלא יתיחד שמו עמהם כי באפם הרגו איש זה יוסף ר"ל מה שהשליכו אותו לבור כדי שימות שם ועי"ז הם פטורים מאחר שיוסף דין איש יש לו וקרא כתיב שור ולא אדם. וברצונם עקרו שור זה יוסף שגנבוהו ומכרוהו ומתנצלים לומר וגונב איש כתיב ולא שור ויוסף נקרא שור והם ב' דברים סותרים זא"ז וממ"נ הם חייבים. ומוכרח שבכעסם באו לכלל טעות דבשלמא מה שעקרו שור ברצונם יש להם תי' כמו שהשיב הקב"ה וגונב איש כתיב ולא שור אבל מכח זה הם חייבים על השלכתו לבור ובודאי שמחמת כעס באו לכלל טעות ולכן אמר ארור כי לא דבר רק הוא ואם יק' הוא מכם מכת הכעס ודאי שנתרוקן מד"ת כאמור זת"ד ז"ל. ובז"ל מסרה והבור רק אין בו מים. כי לא דבר רק הוא מכם. ר"ל והבור רק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו וא"כ ודאי שנתרוקן בורו מד"ת וז"ש אפם וכו'.

רמזי הגביע

גדולים בישראל יעשו עונות, או עריות
עשרה גדולים בישראל יהרגו.
גם יתנו בגוים עתה אקבצם.
גלות בימי יונים עליכם.
גוזרים במילה יקיימו ערלה.
גבורת בני יוחנן עומדת.
גם בשמנים עולתה ידיהם.

עונות גדולים יש בידכם.
גרמתם במכירת יוסף עבד.
עתה יגלו בראש גולים.
עקיבא בן יוסף גדול.
גוזרים בשבת יעשו עבודה.
גוזרים בלתי יעשו עבור.
גבורים בגבורה יעמדו עליהם.
גדולים בפך יראו עיניהם.

איתא במד' תנחומא ח"ל אמר יהודה אם אני מוציא חרבי מנרתקה אמלא כה מצרים הרוגים אמ"ל יוסף אם תוציא חרב מנרתקה אני כורכה על צוארך. אמ"ל יהודה אם אפתח פי אכלע אותך אמ"ל אני סותמה באבן. אמ"ל יהודה מה נאמר לאבא אמ"ל אמור לו הלך החבל אחר הדלי אמ"ל יהודה דין שקר אתה דן איתנו אמ"ל אין לך דין שקר כמכירת יוסף אמ"ל יהודה נורא דשכם דליק בי אמ"ל יוסף נורא דתמר כלתך אנא מטפי אמ"ל יהודה רתח אנא ולית מהימן לי אמ"ל יוסף רתתא דידך אנא מתבר אמ"ל יהודה עכשיו אני יוצא וצובע כל שוקי מצרים בדם אמ"ל יוסף צבעים הייתם מימיכם שצבעתם כתונת אחיכם ואמרתם לאביכם טרוף טורף יוסף וכו' ע"כ. והוא אומר דרשוני וחיו. פי' הרב גבעות עולם במ"ש ז"ל דשמעון ולוי מה שהרגו לאנשי. שכם לש"ש נתכונו משום שרצה שכם לחבר שור-

והמור יחדיו ולהגביר הקלי' לכן נתקנאו שמעון ולוי שהוא שור ונתקנא על שכם שהוא חמור והוציא השור מבין החמורים. ורז"ל אמרו שהשבטים חשדו ליוסף שרצה ליקח בנימין למשכב זכור ובוזה היה מתחבר השור עם החמור שהיו חושבים שהיה מצרי לז"א אם אריק את חרבי אמלא כל מצרים הרוגים לרמוז לו כמו שעשו לאנשי שכם שרצה לחבר שור וחמור כן נעשה לך משום שאתה רוצה לעשות כמותו. לזה תי' לו יוסף אם תוציא חרבך אני כורכה על צוארך לרמוז לו מעשה שעשו עם יוסף ר"ל בשלמא אם אתם לא הייתם מוכרים את אחיכם למצרים הוא ניחא זה שאמרתם והייתי אומר לש"ש כיוונתם בשכם והשתא נמי בבנימין שאין אתם רוצים שיתחברו שור וחמור יחד אבל כיון שאתם מכרתם את אחיכם הרי אתם עשיתם זה העון בעצמו והכרתם שור שהוא יוסף עם חמור שהם המצרים א"כ אגלאי מלתא דלא איכפת לכם בחיבור שור וחמור ביחד. ולתדן אמאי קאמר אני כורכה על צוארך ולא אמר אהרוג אותך, יובן במשול' מטרף בני עלית שיהודה נתעלה במכירת יוסף שהצילו מן המות אבל מ"מ נענש במקצת שהי"ל להשיבו לאביו לכן אמ"ל אני כורכה וכו' ולא אמר אהרוג אותך שאין לו כ"כ עונש במכירתו שלש"ש נתכוון. אמ"ל יהודה אם אפתח פי וכו' רמז לו דמכירת יוסף יש להם תשובה שהיה חייב שהוציא דיבה עליהם שתולים עיניהם וכו' ומשו"ה נענש שמכר אותו ומן השמים היה זה שנענש כמ"ש יעקב חיה רעה אכלתהו שהיא אשת פוטיפר בשביל שחשדם כנז' וכ"ז רמז בפתיחת פיו שהוא על הדיבה שהוציא בפיו לזה אמ"ל יוסף אם תפתח פיך אני סותמה באבן רמז למשול' שיוסף נכנס לעשות צרכיו והביא ה' אבן השתיה ואמ"ל אם תגע בה אני מחזיר העולם לתוהו ובוהו וז"ש אני סותמה באבן ר"ל אם האמת היא כמו שאתה אומר שאני חטאתי במ"ש שהיו חולין וכו' לא הי"ל להקב"ה להביא אבן השתיה להצילני מאשת פוטיפר אדרבא הי"ל להניחני לחטוא ולפרע ממני מכ"מ וממה שהציל אותי ה' באבן השתיה א"כ ודאי שאני זכאי ולא חטאתי זהו אני סותמה באבן ר"ל בטענת אבן השתיה אני סותר טענתך. מה נאמר לאבא ר"ל בשלמא עד עכשיו הייתי אומר שחטא במה שהוציא דיבה משו"ה נענש והראיה שחיה רעה זו אשת פוטיפר אכלתהו מכ"מ אבל עכשיו מה אומר לו אמ"ל יוסף אמור לו הלך החבל וכו' הכונה כמשול' ראוי היה יעאצ"ה לירד בשלשלאות של ברזל בשביל החוב כי גר וכו' ובשביל כבודו הביא הקב"ה שיוסף ירד למצרים ע"י אחיו כדי שירד יעקב בכבוד גדול וז"ש הלך החבל אחר הדלי ר"ל הקב"ה הביא הדלי שהוא יוסף למצרים כדי שילך החבל שהוא יעקב חבל נחלתו בכבוד כנז'. אמ"ל יהודה דין שקר אתה דן אותנו והוא במ"ש הרב זרע בירך שמה שביקש יעקב לישב בשלוה עכשיו ולא מקודם שהרי כשנמכר יוסף היה יעקב בן ק"ח שנה והבין יעקב שכבר פרע חלקו מן החוב משום שהחוב היה ת"ל שנה הוציא החצי שהיו חייבים ישמעאל ויצחק שהוא רט"ו שנה נשאר עוד רט"ו שנה הוציא החצי שהיה חייב עשיו נשאר החצי ליעקב שהוא ק"ח שנה וכיון שחיה ק"ח שנה בגרות הרי פרע כל החוב לכן ביקש לישב בשלוה שהיה סובר שלא נשאר עליו עוד חוב וז"ש דין שקר אתה דן אותנו שאתה אמרת הלך החבל אחר הדלי ר"ל שיעקב היה חייב בחוב של כי גר וכו' והיה ראוי לירד בשלשלאות לכך הביא ה' שיבא יוסף כדי שירד אביו בכבוד. אבל אנו סוברים שאבינו כבר פרע החוב ואינו חייב כלום. אמ"ל יוסף אין דין שקר כמכירת אחיכם במשול' בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו וכו' בשביל שהיה חייב גרות והוא לא קיבל ורצה לישב בשלוה גלגל הקב"ה רוגזו של יוסף או כדי שיכפר עליכם והו"ל כאלו כולם עבדים או כדי שילכו כולם אחר יוסף למצרים.

ובשלמא אם אתם מודים ניהא שיש לכם תי' למכירת יוסף שמה' יצא הדבר כדי שילך יעקב למצרים בכבוד אבל אם אתם סוברים כמו שסובר יעקב א"כ למה מכרתם את יוסף וא"כ אתם חייבים מיתה כמש"ה וגונב איש ומכרו מות יומת. אמ"ל יהודה נורא דשכם דליק בי ר"ל אני יש לי תי' אחר במכירת יוסף דאין אני חייב מיתה והוא במ"ש הרב זר"ב ע"פ שמעון ולוי אחים וכו' בסודם וכו' שיעקב חיבר להם חטא שכם עם חטא מכירת יוסף לטעון להם ממ"נ והוא דבשלמא אם חטאתם עם שכם והרגתם אותו שלא כדין נמצא דכל מה שלקחתם ממנו כסף וזהב והעיר היה שלא כדין והיה גזל בידכם א"כ יש לכם טענה במכירת יוסף ואין אתם חייבים מיתה משום דנמצא בידו כתי' שהוא ברשותו ושכם אינה ברשותו והיא גזולה בידינו. אבל אם תאמרו שלא חטאתי בשכם וכדין הרגתם אותו נמצא דבדין לקחתם כל מה שיש להם ושכם שלכם היא כפי הדין וא"כ אין לכם תשובה במכירת יוסף משום שהיה ברשותכם שהיא שכם שהיא שלכם מן הדין נמצא דאם חטאו בשכם לא חטאו במכירת יוסף ז"ש יהודה נורא דשכם דליק בי ר"ל מה שאמרת שיש לי חטא במכ"י אני אומר לך שלא חטאתי משום שיש לנו חטא אחר שהוא נורא דשכם שהרגתי את שכם שלא כדין וא"כ נמצא דשכם אינה שלנו אלא גזל בידינו והפי' אומר ונמצא בידו שהוא ברשותו דוקא וכיון שהמכירה היתה בשכם שאינה ברשותנו אינה מכירה ואין אנו חייבים כלום. אמ"ל יוסף נורא דתמר כלתך אני מטפי אמ"ל יוסף זו אינה ראיה שאני רואה שהקב"ה ענש אותך בתמר בשביל חטא מכירת יוסף כמשז"ל ראיה היתה תמר להיות אשתו של יהודה מו' ימי בראשית ולמה נענש משום ששהה ליוסף ליקח אשה ונ' ל' שנה לכך גם הוא נענש שלקח לבת שוע והיתה תמר כלתו ז"ש יוסף אם האמת הוא כמו שאתה אומר שחטאת בשכם ובזה אין לך עונש במכ"י א"כ אמאי היתה תמר כלתך ולא אשתך א"ל דהאמת הוא דבשכם לא חטאתם ובמכירת יוסף חטאתם מדענש ה' אותך בתמר כלתך דייקא. אמ"ל יהודה רתת אנא ולית מהימן לי אמ"ל יהודה א"כ כפי דבריך שבשכם לא חטאנו והוא הטעם כמ"ש משום שחיבר שור וחמור ומשז"ה הרגנו אותו ובמכ"י חטאנו שחיברנו שור וחמור והו' שרמז לו רתח אנא ר"ל לנתומי צעורי קא מצער ליה ואדרבא באלו הטענות אתה נוהג לי ריתחא במה שלקחת את בנימין ואתה רוצה לחבר שור וחמור. אמ"ל רתחא דידך אנא מתברר ר"ל אמור הרתחא דידך ואנא מתברר אתן לך תשובה. או פירש יהודה הריתחא במ"ש לו ברמז אצא ואצבע וכו' ר"ל מאחר שאתה אומר שמה שעשיתי בשכם יפה עשיתי כדי שלא לחבר שור וחמור א"כ נמי אצבע כל מצרים בדם כמו שעשיתי בשכם כדי שלא יתחבר עכשיו נמי שור וחמור בבנימין. אמ"ל יוסף צבעים את מימכם שצבעתם כתונת יוסף בשלמא כשהרגתם את שכם הקב"ה לא חשבה לכם לחטא משום שעדיין לא מכרתם את אחיכם והייתם יכולים לומר דמה שהרגתם את שכם היה לש"ש כדי שלא יתחבר שו"ת אבל עכשיו שמכרתם את אחיכם איגלאי מילתא שאינכם מקפידים בזה ואדרבא אתם בעצמכם חיברתם שו"ת וא"כ אם אתם תהרגו את מצרים אין לכם טענה שלש"ש כוונתם. ז"ש כבר צבעים הייתם מקודם שטבלתם כתונת יוסף בדם אבל מעשה שכם היה קודם המכירה ואפשר שאז הייתם מקפידים שלא לחבר שו"ת א"ד ו"ל.

ועפיד"ק אפ"ל כונת המד' בפ' ויחי ח"ל שמעון ולוי אחים אחים לדינה ולא אחים ליוסף. כלי חמס הכלים שבידכם גזולים הם ולמי הם ראויים מכרותיהם לעשוי שמכר את הבכורה ע"כ. דהכונה נמשך אל האמור שבא להוכיחם על מכירת יוסף שהם חייבים על שמכרו אותו למצרים וחיברו שור וחמור ביחד ובשלמא אלו

לא היו עושים ענין דינה הי"ל תי' על מכ"י אבל מאחר שהיו אחים לדינה ועשו כל מה שעשו עמהם כדי שלא לחבר שו"ח א"כ אחים לדינה ולא אחים ליוסף בתמיהא הי"ל להיות ג"כ אחים ליוסף שלא ימכרו אותו למצרים לחבר שור וחמור. ואם תאמרו שעל מכירת יוסף אין אתם חייבים משום שמכרתם אותו בשכם והתו' אמרה ונמצא בידו ר"ל ברשותו ושכם אינה שלכם א"כ למפרע אתם נתפסים על כלי חמס שכל הכלים שבידכם הם גזולים כיון דלדעתכם שכם אינה שלכם ולכן אתם פטורים על מכירת יוסף א"כ נמצא דיש עליכם עון גזל ואם תאמרו דגם מעון גזל אתם נקיים משום דקי"ל גזל הגוי שרי דאם יש לכם דין ב"ן אסור לגזול מב"ן חבירו א"ל דין ישראל יש לכם א"כ מכירת הבכורה שלא כדין שבשלמא אם דין ב"ן יש לכם א"כ מכירת הבכורה כדין דאין אונאה לגוי אבל עתה שדין ישראל יש לכם א"כ מכירת הבכורה שלא כדין שיש בה דין אונאה כמשו"ל וא"כ חזר הדין דעוה"ז היא לעשו וכל מה שאתם אוכלים הוא גזל דבשלמא אם מכירת הבכורה כדין א"כ אתם אוכלים בעוה"ז בעבור חלק הבכורה לא כן עתה שאתם אומרים ולא יש בידכם עון גזל דשכם משום שגזל הגוי מותר א"כ אתם דין ישראל יש לכם וא"כ כל הכלים שבידכם למי הם ראויים לעשו שמכר הבכורה ר"ל דמכירת הבכורה שלא כדין וכל העוה"ז היא ראיה לעשו ודו"ק.

מסרה בי אדוני ז'. בי אדוני ירוד ירדנו. ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני תנו לה את הילד החי. בי אדוני אני והאשה הנצבת עמך בזה. בי אדוני אל נא לאדוני במעשה תמר מה נדבר במעשה בלחה מה נצטרק בגביע. עוד או"ל ירוד תשית עלינו חטאת. בי אדוני ויש ה' אתנו. פי' הרב שד"ה ז"ל במשו"ל מה נאמר ירדנו כי ירדה היתה לנו לבא אצלך כי אנו היינו מפרנסים אחרים אלא דהאלהים מצא את עון עבדיך וידוע דבני בלחה היו אהובים ליוסף כמ"ש והוא נער את בני בלחה. בזי"ו דבתחילה אמרו דרך כלל בי אדוני ירוד ירדנו כנז"ל דירידה היתה לנו דבתחילה אנו היינו מפרנסים אחרים והנה בעתם האלהים מצא את עון עבדיך דכולנו בני איש אחד נחנו זהו בדרך כלל. אמנם בדרך פרט כל א' לבדו נגש תחילה ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ר"ל אם בעון יוסף בי אדוני העון וז"ש ויגש אליו יהודה תיבת אליו דייקא כי בסיבתי נמכר שאם הייתי אומר השיבוהו לאביו ואמו בלחה שהיתה לו כאם כמשו"ל היו משיבים אותו וז"ש בי אדוני העון שהייתי יכול לומר חנו את הילד החי היא אמו שהיא בלחה אבל יעצתי להרע למוכרו וגם בי אדוני אני והאשה ר"ל יש בי עון דתמר כמ"ש מה נאמר במעשה תמר. וגם ראובן יצבת עמך כי גדלתו כאמו. אבל שאר השבטים ענו ואמרו בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת כי אנו אין לנו עון אשר חטא וא"ת על כי נצטרפנו במכירת יוסף וגם יהודה ואמר בי אדוני יש עין אני והאשה הנצבת עמך דהיינו מעשה דבלחה ואמו במכירת יוסף וגם לא גלינו און אבינו הזקן בראותינו אותו כמה ימים באבלו לא יחשב לנו זה לעון אשר חטא כי מתחילה לא מרצוננו נמכר כ"א על כרחנו ובי אדוני ויש ה' אתנו שנצטרפה השכינה עמנו בחרם לכן לא הגדנו דבר לאבינו ואינך יכול להאשימנו על זה כי ראה אלהים בינינו.

ועל דרך זה פי' כונת מסרה ה' נחנו. ונחנו מה כי תלינו עלינו. ונחנו מה לא עלינו תלוננו כ"א על ה'. כולנו בני איש אחד נחנו. נחנו פשענו מורינו. נחנו נעבור חלוצים. הכונה דאומרים השבטים ליוסף כשאמר להם ע"ע הגביע כולנו בני איש אחד נחנו ומכיון שיד כולנו שוה א"כ מן הדין קח אותנו לעבדים אבל בשומעם דברי יהודה באומרו מה נאמר וכו' דהיינו על תמר ובלחה ודינה ענו בני השפחות

ואמרו ונחנו מה כי תלינו עלינו דאם מפני עונות אלו אין לנו חלק בהם כלל, ואם מפני מכירת יוסף גם זה לא ברצוננו היה כי אנחנו היינו אוהבים אותו כנפשנו וכי נתנו פשענו ומרינו בתמיהא וא"כ נחנו נעבור חלוצים שאין עלינו שום עון. ומשיבים שאר השבטים ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם כ"א על ה' ר"ל כי אף בנו אין עון אשר חטא כמ"ש בילקוט אם נאמר חטאנו גלוי וידוע שלא חטאנו אלא מאת ה' היתה זאת לנו א"כ לא עלינו תלונותיכם כ"א על ה' את"ד ז"ל.

מסרה ונפשו ח' קשורה בנפשו. ונפשו לא חיה. ונפשו מאכל תאוה. ונפשו אותה ויעש. ונפשו משאול תציל. ונפשו עליו תאכל. ונפשו לא תשבוע מן הטובה.

ונפשו שוקקה. פי' הרב בגדי אהרן ז"ל שבאה המסרה ללמד דעת את העם היאך יתנהגו לייסר את בניהם שהנה אז"ל בשביל געגועין שהיה לישמעאל על אביו יצא לת"ר. ובילקוט קהלת סי' ז' אמרו טוב כעס משחוק אמר שלמה טוב הי"ל לאבא לכעוס על אדוניה ממה ששחקה עליו מדה"ד. ונראה דק"ל דאדרבא כל הכועס וכו' לכן דרשו הפ' באב עם בנו. וז"ש המסרה ונפשו קשורה בנפשו אם נפש האב קשורה בנפש הבן לשות רצון הבן ולא עצבו אביו או ונפשו לא חיה שסופו יוצא לת"ר ואבדה הנפש התיא. וכלפי המרגיל בנו במעדנים הוסיף להזכיר בעל המסרה ואמר ונפשו מאכל תאוה אם ירגילו בזה גם כי יזקין וכו' וסופו יהיה גזול וז"ש : ונפשו אותה ויעש הישר בעיני למלאה נפשו. גם ע"י רוב מאכל ומשתה בא לידי עריות כמאז"ל אין יצה"ר בא אלא מתוך אכילה ושתייה וזהו ונפשו מאכל תאוה. ונפשו אותה ויעש. אך אם אתה רוצה ונפשו של בנך משאול תציל ונפשו עליו תאכל ר"ל זרוק בו מרה על כל דבר פשע. וכאשר נפשו של הבן לא תשבוע מן הטובה ואינו מסתפק אלא בהכרחי דין גרמא שתהא נפשו שוקקה בטבע בין למעדנים בין לעריות ויכבוש את יצרו ותשאר נפשו שוקקה מאחר שהורגל בזה מנערותו ולא יהיה לו צער בזה ההשתקקות כלל א"ד ז"ל.

איתא במד' המהדרין מן המהדרין ב"ש ס"ל פוחת והולך כנגד ימים הנכנסים ובי"ה ס"ל מוסיף והולך כנגד ימים היוצאים. פי' הרב שד"ה ז"ל טעם מחלוקתם לרמזו על חיי האדם והחי יתן אל לבו כי לא יחיה לנצח ונרו ידעך כי ימי שנתינו בהם למרבה פ' שנה לכן יזכור לשוב בתשובה כדי להאיר נרו לעוה"ב עולם שכולו טוב. ובהא פליגי ב"ש ובי"ה ב"ש סברי כי צריך לתת לב על הימים הנכנסים ועתידים להיות כי אשר כבר היה הלך ואין תועלת על מה שעבר רק על מה שעתידי להיות שבלבבו יבין שכח"כ ימים נשארו לו מימי חיו והולך אח"כ לבית עולמו ומה שעבר כבר בטל. ובי"ה לא כן ס"ל יען כי בימים הנכנסים אין אדם יודע עתו וכמה מים נשארו לו כי כל א' חיו קצובים אבל העיקר הוא למנות כמה ימים יצאו כבר והם אינם מבוטלים רק שרירין וקיימים בקיום המצות שעשה כבר בהם וכן הלכה כבי"ה לראות הימים שעברו אבל מה שעתידין לבא אינו יודע המעט הוא אם רב. ובה"ה רמזו עיד חז"ל כי גרות חנוכה אסור להשתמש לאורן ואפי' ללמוד תורה כנודע וזה רמז הכ' כי נר מצוה ותורה אור ר"ל כי בעוד נר מצוה דולק אם רצה ללמד תורה צריך אור נר אחר ולא יהנה מן המצוה. וזה הרואת דרך חיי האדם שבעודו מקיים איזה מצוה לא יזיח דעתו ממנה ולא יהיה כונת קיומו אותה לשם הנאה וז"ש ודרך חיים תיכחות מוסר כי האמור בריש הפ' כי נר מצוה ותורה אור כאמור הוא דרך חיים ותוכחות מוסר לאדם כנז"ל.

באו"א פי' הרב עוללות הבציר ז"ל מחלוקת ב"ש ובי"ה דרך רמז ומוסר והוא כי הנה בנס חנוכה היה הצלת הנפשות כי רצו היונים שיכפרו כולם באלהי ישראל שאמרו

כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל והנה אנו עושים זכר להצלת הנפש במת שמדליקין גרות כי נפ"ש ר"ת ניר פתילה ש"מן וא"כ הנרות הללו רומזים על הנפש. בזיו"ז מחלוקת ב"ש וב"ה כי ב"ש סוברים אחר שהנס היה ג"כ לגוף לזה אנו מדליקין לזכרון שהוציאנו מאפילה לאורה וא"כ אם הנרות בשביל הצלת הגוף לכן פוחת והולך כי הגוף ג"כ פוחת והולך שמונה ימים ר"ל שמונה עשירות מהשנים שימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות פ' שנה. ובה"א שאנו עושים הדלקת הנרות בשביל הצלת הנפשות ולכן אמר מוסיף והולך כי הנשמה היא מוספת והולכת לאור באור החיים הנצחיים.

ומצורף לזה יובן מ"ש בגמ' בראשונה היו מדליקין גר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ ואח"כ על פתח הבית מבפנים ועכשיו מניחו על שלחנו ודיו. דהיינו כמ"ש המפרשים שתכלית השלם להשלים לזולתו וזה ראייה מהקב"ה שברא את העולם רק כדי להטיב לנבראים ובודאי כל דרך איש ישר בעיניו אבל התורה ציוותה הוכח תוכיח את עמיתך כדי ליישר דרכו. ואפשר שע"ז רמזה התורה כי תראה חמור שונאך תועה בדרך ר"ל הגוף של הרשע שהוא שונאך ממש בתכלית השנאה והוא תועה השב חשיבנו תראה להחזירו בתשובה שיהיה לך לאחריך. וז"ש בראשונה היה דרכם של ת"ח היו מדליקין בלהבת היראה גם למי שהוא בחוץ שיצא מקדושה היו מוכיחים אותם בדברי מוסר השכל במשל ומליצה בדברים טובים עד שתחזיק בו היראה לשוב לתקן שאר חטא על הנפש אבל עכשיו בעוה"ר אין מי שיחזיר אבידת נפש כובשים פניהם בקרקע ואומרים שדי להם להזכיר בני ביתם וז"ש על פתח הבית מבפנים. ועכשיו בדורותינו זה מניחו על שולחנו אפי' כשת"ת רואה מבניו ובנותיו שאוכלים על שלחנו ודוברים דברי גבלות וליצנות וקלות ראש המרגילים לערות מניחים אותם ואין משיב את נדחיהם וזה הוא אריכות הגלות בעוה"ר א"ד ז"ל. והרב אדר"א יצ"ו רמז בר"ת שמ"ן עניני חנוכה. דידוע שבעבור שבאותו הדור מסרו עצמם על ק"ה לכן ניצולו גם ידוע שגזרו עליהם לבטל ג' מצות והם שבת ר"ח ומילה והם שמרו אותם כראוי וכנגד זה שילם להם הקב"ה שהצילם מג' אויבים וראו בהם נקמה והם אנטיוכוס וניקנור משנהו ובגריס אכן ניקנור ובגריס נהרגו ע"י ישראל ואנטיוכוס ברח מעיר ממלכתו וכל מקום שהיה הולך היו מצחיקים ומלעיגים עליו וקוראים אותו בורח והיה ללעג וקלס והי"ל חרפה זו מר ממות. בזה גרמו שמ"ן ש'למים מסרו נ'פשם. שמ"ן מ'לך נ'אמן. שמ"ן למפרע נ'צרו מ'צות ש'לשה כנגד זה שמ"ן נ'קמו מ'אויביהם ש'לשה ואופן הנקמה שלהם שמ"ן ש'ני מ'שחיתים נ'הרגו. הם ניקנור ובגריס. שמ"ן נ'ס מ'לך ש'להם שהוא אנטיוכוס שברה. גם ירמו בר"ת שמ"ן על גרות החנוכה שמ"ן ש'מונה גרות מדליקין שמ"ן מ'ניח שימש נ'וסף ש'מאל נ'כנס מ'ניחים שמ"ן ש'יעזר מ'צותם נ'אסרים שאסור ליהנות מהם. שמ"ן ר"ת ש"מן מ'זית נ'בחר כי שמן זית מצוה מן המובחר.

והנה בגמ' אמרו כאי חנוכה חנו בכ"ה כ' הרב דברים אחדים משם הרב צבי שאמ"ל בחלום דעמ"ש מאי חנוכה ולא אמרו מ"ס ניעביד חנוכה ששאלו על תיבת חנוכה וא"כ מ"ס לרמוז בתיבת חנוכה ר"ת ח' ג'רות ו'ע"פ כ'לם ה'שמש. חנוכה ח'צצה נ'דלקים ו'זמנם כ'ל ה'לילה. חנוכה ח'שמונאים ג'תגברו ו'הרגו כ'ל ה'אויבים. חנוכה נ'ר כ'הנים ו'גם ח'נוכת ה'מזבח שראוי לשמוח בימים אלו בשביל ב' דברים. הא' והא' נס הכהנים שהם חשמונאים בשביל חנוכת המזבח. וז"ש חנו בכ"ה רמז לכ"ה אתון דיחודא דשמע ישראל שהם מסוגלים להכניע האויבים ולהכריחם כמ"ש רוממות אל וכו' והנה ודאי כשנתגברו ישראל על אויביהם ג"כ נתגברו בזה וזהו

חנני בכ"ה חנו אותיות נח ר"ל נחו ושקטו בכ"ה אתוּך דיחודא, גם גרמו בכ"ה ב' כ"ה לרמו לק"ש שחרית וערבית.

גם יובן חנו בכ"ה רמז לחצי השם שידוע משו"ל שבגלות דיו לעולם שישתמשו
בחצי השם. גם ידוע משו"ל ע"פ כי חלק ה' עמו כי שם הוי"ה ב"ה יתמלא בד'
מילויים עסמ"ב ומספרם רל"ב וחצי רל"ב גי' קי"ו והו' כי חלק ה' ר"ל חצי מספר
ה' הוא עמ"ו גי' קי"ו ע"כ. והנה בזמן תגבורת ישראל בימי השמונאים ודאי אם
היתה להם השפעה בשלימות היה צריך שתהיה ההצלה בשלימות. לעולם ולא לפי
שעה כאשר היה בזמן החשמונאים דוקא ועדין הי"ל פחד מן מלכי יון ואמנם מפני
שעדיין לא נעשה התיקון בשלימות ולא היתה השפעתם כ"א מחצי השם לכן גם
ההצלה לא היתה בשלימות כאשר תהיה לעתיד בב"א. וז"ש חנו בכה כי כ"ף ה"י
גי' קס"ו וע"ה גי' קי"ו רמז לחצי השם וז"ש חנו בכה רמז לחצי השם דוקא כאמור.
והנה אנחנו מקוים שיהיה השם בשלימות ואנו רוצים תמיד שיגאלינו גאולת עולם
ונהיה מושפעים מכל השם בשלימות. בזי"ו כונת הפ' בהפטרות רני ושמחי בת ציון
כי הנני בא הננ"י ע"ה גי' קי"ו רמז לקי"ו הנשוארים אביאנה לחברם יחד שיהיה
מספר רל"ב בשלימות א"ד יצ"ו.

והרב ארוחת תמיד ז"ל פי' בכונת הגמ' מאי חנוכה דת"ר וכו'. דיל"ד מהו כונת השואל מאי חנוכה וכי עד אותו זמן לא ידעו נס של חנוכה, א"ו דכונת השואל דלמה בחרו בזה השם חנוכה ויותר טוב לקרותה נרות או הדלקה. והשיב לו מה שהשיב כנז' ולבאורא עוד היום שאלתו במקומה עומדת דבתשובה שהשיב לו אין טעם מספיק לשם חנוכה. האמנם נקדים את הידוע דהמנורה היה בה ז' נרות וכל נר היתה הדלקתו חצי לוג ובסך הנמצא לא היה כ"א ז' חצאי לוג שהם שיעור הדלקת לילה אחת. ונעשה בו נס שהדליקו ממנו ח' לילות ואם תחשוב ת' פעמים ז' יעלה למספר ג"ו. וזהו שהשיב לו תדע למה קראוה חנוכה משום שהנס מבואר בתיבה זאת שאות ההי"ת דבתיבה זאת רומזת לח' ימים ואותיות נוה"ס רומזים לנו חצאי לוגים כאמור ואותיות כ"ה לרמוז ליום שנעשה בו הנס שהוא כ"ה בכסליו ותשובה נצחת השיבו ע"כ.

אִיתָא במד' מה נאמר לאדוני מה נאמר לאבא שבארץ כנען ביוסף ומה נדבר בשמעון ומה נצטדק בבנימין. פי' הרב שתי ידות ז"ל בהק' לבאר מד' פ' ויהי ז"ל שמעון ולוי אחים וכו' אחים לדינה ולא ליוסף, כלי חמס הכלים שבידכם גזולים הם בידכם ולמי הם ראויים לעשיו שמכר הבכורה ע"כ. והוא תמוה דלמה לא הוכיח אותם כ"א על ג' עונות אלו, ונראה דהסגנון הוא כך דאם היה מוכיח אותם ע"כ אחד בפני עצמו יש להם תי' לכן הוכיח אותם על הכל ביחד כדי שלא יתנצלו על דינה יקשה עליהם ענין יוסף ואם יתמצו על הכלים שבידם שהם גזולים ואם יתמצו ע"ז לא יועיל דיקשה עליהם למי הם ראויים לעשיו שמכר הבכורה.

והענין הוא דהנה על מה שנהגו אחזה עם דינה והרגו את שכם בעבורה יש להם תי' ע"פי מ"ש בע"ז ד' ע"ב וז"ל ב"ן נהרג על פחות משוה פרוטה והטעם משום דצעריה לישראל ש"מ דב"ן דצעריה לישראל נהרג וא"כ יש להם תי' על שהרגו את שכם בעבור דינה משום שהכ' אמר ויעניה והיתה אנוסה דציער אותה משלם את הצער ר"ש בן יהודה אומר אינו משלם את הצער מפני שסופה להצטער וא"כ כדין עשו בני יעקב עם שכם. אבל קשה עליהם ממ"ש פ' אלו נערות אונס ביותר וב"ן דצעריה לישראל נהרג דאם בשביל צער הממון נהרג כ"ש על צער הגנות.

תחת בעלה ולפי"ז קשה למה הרגו לשכם שא"ת מפני הצער הלא סופה להצטער תחת בעלה אלא ע"כ צ"ל דזו אינה סברא דכיון דסופה להצטער תחת בעלה לכן השתא פטור מן הצער מפני שהם סוברים שאינם דנים עש"ס ולכן בדין הרגו לשכם ונתגו אחוה עם דינה. אכן ע"ז יקשה עליהם למה לא נהגו אחוה עם יוסף ומכרו אותו ע"ש שעתיד ירבעם וכו' ודנו אותו ע"ש שעתיד ירבעם וכו' ודנו אותו עש"ס, דבשלמא בלא ענין דינה יש להם תי' על יוסף שדנו אותו עש"ס לכן עתה שהרגו לשכם בעבור שעינה את דינה אף שסופה להצטער עכ"ז לא דנו עש"ס א"כ יקשה למה דנו ליוסף עש"ס. מה תאמר דלעולם על דינה יש להם תי' כנז' ומה שמכרו ליוסף יש להם תי' אחר ולכן הם פטורים, והוא דאיתא בקמא כי יגנוב איש שור רעהו ולא של הקדש שהוא פטור ויוסף היה צאן קדשים כדאיתא בע"מ וכן אז"ל שיעקב הקדיש את יוסף לשמים ולכן ישראל בקראו ע"ש שנא' נוהג כצאן יוסף וא"כ הם פטורים דשור קדש כל היכא דאיתיה בי גיזא דרחמנא איתיה וא"כ יש להם תי' על גניבת יוסף דשור רעהו ולא של הקדש. א"כ יקשה עליהם דהכלים שבידם הם גזולים בידם והוא בלא זה יש להם תי' על הכלים שבידם דגזל גוי מותר מדאמרו בקמא שור של ישראל שנגח שור של גוי פטור מדכתיב ראה ויתר גוים וגזל הגוי מותר. לא כן עתה שמכרו ליוסף משום דדרשי רעהו ולא של הקדש א"כ לא דרשי תו ולא של גוי דגזל הגוי מותר אלא אסור וא"כ הכלים שבידם גזולים. מה תאמר דלעולם על דינה יש להם תי' משום דאונס משלם את הצער ואין דנים עש"ס ומאי דקשה מיוסף יש להם תי' דשור רעהו ולא של הקדש ומאי דקשה דא"כ לא דרשי ולא של גוי דגזל הגוי מותר א"כ כיצד גזלו הכלים יש לתרץ דמן הדין שייכא להם שכם עם מה שבתוכה מטעם דהאונס חייב לשלם בושת ופגם והכל לפי המבייש וכו'. וא"כ עתה הכל ניחא עכ"ז תי' אינו מספיק מפני שעיר שכם לא שייכא לשכם ואביו אלא למי הם ראויים לעשיו שמכר הבכורה, והוא דאיתא בזהר פ' תרומה דעשיו לא רצה למכור את הבכורה בתחילה מפני שאמר כל א"י יהיה של יעקב אז אמ"ל יעקב שיבחר איזה חלק ובחר לעצמו עיר שכם והיא עתה חלק ישראל לכן היא מקום מוכן לפורענות שם נאנסה דינה שם נמכר יוסף שם נחלקה מלכות ב"ד משום שהיא חלק סט"א חלק עשיה וא"כ שכם לא שייכא לשכם ואביו כ"א לעשיו וא"כ כיצד לקחו ביזת שכם דאי משום דאי משום בושת ופגם הלא לקחו דבר שאינו שלהם, וז"ש למי הם ראויים לעשיו ומאיזה טעם ראויים לו משום שמכר הבכורה וא"כ הוא גזל בידם ואם יתרצו משום דגזל גוי מותר א"כ יחזור ויקשה עליהם ענין יוסף באופן שהת' סתרי אהרדי לכן הוכיחם על ג' ביחד משום דלכל א' לבדו יש להם תי' אכן כשיצטרפו הג' ביחד ממ"נ הם נתפסים על אחד מהם לכן בא להוכיחם.

בזי"ן מה נאמר לאדוני ביוסף ר"ל איזה תי' נאמר ביוסף וא"ת מטעם הנ"ל מכח שהיה מוקדש לשמים והגונב מההקדש פטור דשור רעהו ולא של הקדש קשה א"כ מה נדבר בשמעון שהרג עיר שכם ולקח כל הביזה איזה תי' נדבר בו שנהיה נקיים את"ד ו"ל.

ועפ"י"ז אפ"ל כונת הפ' ויאמר אליהם מרגלים אתם וכו' הוא אשר אמרתי אליכם מרגלים אתם, והוא בהק' מ"ש במד' מרגלים אתם אני רואה בגביע שלי ששנים מכם תחריבו עיר שכם בזי"ו דבא להוכיחם על מעשה שכם דשלא כדין עשו דכיון שעתידה להצטער תחת בעלה א"כ אין לכם לדון אותם באשר הוא שם אלא עש"ס וא"כ אינם חייבים הריגה על שציערו אותה, וז"ש להם מרגלים אתם והם הבינו הדבר כפשוטו ולכן השיבו לא אדוני שנים עשר וכו' והאחד איננו זה יוסף

שדנו אותו עש"ס לכן אז חזר ביאר דבריו ואמ"ל הוא אשר דיברתי אליכם וכו' ר"ל מחמת שאמרתי והאחד איננו זה יוסף שדנתם אותו עש"ס א"כ למפרע אתם נתפסים על מעשה שכם שדנתם אותו. באשר הוא שם והרגתם אותם. וז"א הוא אשר אמרתי אליכם מרגלים אתם שאתם נתפסים על מעשה שכם ודו"ק.

איתא במד' ויאמר יהודה ליוסף מה נאמר לאדוני מה נאמר בכסף ראשון ומה נדבר בכסף שני ומה נצטדק בגביע ואלהים מצא את עון עבדיך ע"כ. פי' הרב גבעות עולם ז"ל במ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל ע"פ וכסף משנה קחו בידכם ואת הכסף וכו' תשיבו בידכם כדרך ההולכים לקנות תבואה בעת היוקר ברבות הקונים כל א' מוליך צרור כספו בשקו והמשביר נותן בכל שק בשיעור המעות שבתוכו ומתוך כך יקרה לפי רוב הקונים שישכחו להביט בשק וימלאו אותו בעוד המעות בתוכו לכן אמ"ל יעקב תשיבו בידכם ממש לא בתוך השק. עו"כ עמ"ש השבטים ירוד ירדנו בתחילה הכונה דמי שרוצה לגנוב מהשר לא יהא בפעם א' אלא יתנהג בחסידות ב' ג' פעמים ואח"כ יגנוב לא בתחילה. עו"כ בתשובת יוסף כספכם בא אלי. הכונה אם נתתם לי הכסף א"כ הקב"ה עשה עמכם נס ואם לא נתתם לי כבר בא אלי ולא יבצר הנס או אצלי או אצלכם. והיפ"ת כ' דפי' מה נאמר כמו מה נאמר לפניך יושב מרום ר"ל שטענותיו גלויות ואין צורך לאומרם. ידוע מ"ש התנא הוי דן את כל האדם לכף זכות אף שנראה חובה עכ"ז מדת חסידות לדון לכף זכות. בזיו' כונת יהודה שאמר ליוסף שאמר בשלמא בכסף א' וב' אף שנראה שעבדיך רוצים להעליל עלינו עכ"ז דנו אותם לכף זכות אבל בגביע לא אפשר לדונם לכף זכות כי התיירושים שיש בכסף לא שייכי בגביע וא"כ מענין הגביע נודע דכונתם ברשע בכסף. וז"ש מה נאמר בכסף ראשון דייקא ר"ל שיש לנו הוכחא שהכל הוא עלילות ברשע משום שהיה פעם ראשונה עכ"ז דנו אותם לכף זכות דשמא המשביר טעה ולא היה במויד. אכן כ"ז אם לא היה כסף שני משום דכסף שני נתנו אותו מיד ליד. וז"ש מה נדבר בכסף שני ולא שייך התשובה שהשבנו בכסף ראשון עכ"ז דנו אותם לכף זכות דשמא נס היה או אצלך או אצלנו כמו שאמרת אתה. שבזיו' כונת יעקב שאמר אולי משגה הוא דר"ל שמע ואם לא עלה ע"ד יעקב שבנינו גנבים שעבדי יוסף עשו בעלילה אלא היה מסופק או שהוא בדרך נס או מטעות המשביר ואלו היה בדרך נס אינם חייבים להחזיר אכן תפס לחומרא אולי משגה הוא. באופן שבכסף שני לא שייך תי' הראשון ועכ"ז דנו אותם לכף זכות שהוא נס אבל מה נצטדק בגביע ר"ל מה זכות נמצא בגביע לעבדיך שהם צדיקים דלא שייך לא תי' א' ולא תי' ב' אלא ודאי סופם הוכיח על תחילתם דכל כונת עבדיך לעשות במרד ומעל וז"ש האלהים מצא את עון עבדיך דייקא אכן נודע הדבר דהעון הוא על עבדיך ואנחנו נקיים ואין עלינו שום עון את"ד ז"ל.

וימצא הגביע באמתחת בנימין. איתא בתנחומא דהיו השבטים מכין אותו על כתפיו וקראו לו גנבא בר גנבתא ותגנוב רחל את התרפים ופי' הרב יקהל שלמה ס"ז די"ב ע"ד וב' דיוסף עשה המצאה שלא ליתן תכשיט אחר כ"א הגביע דאם היה נותן דבר אחר היו אומרים איך אפשר שנגנוב כיון דע"י הגביע אתה יודע הכל לכן שם הגביע כדי שיבא בעלילה דגנובו זה ואינו יודע יוסף מי גנב כיון שאין בידו הגביע אלא דלבסוף כשבא הגביע ביד יוסף אז היה יכול להתברר דלפי האמת לא גנב בנימין והיה יכול לעשות הבחנה בגביע כי אין לבנימין אשמה אלא דכתב רשב"ם בפ"י והוא נחש בו דהיה מראה עצמו לעיניהם דידוע ע"י הגביע ואיתא בג"פ מצוה ט"ז דכישוף אינו שולט בזרעה של רחל בשביל שמסרה עצמה לגנוב התרפים

אשר היה מנחש בהן לבן, כדאמר נחשתי ובקשה להפריש אביה מן הכשוף לכן אינו שולט כשוף בזרעה לפי"ז נפל היסוד דאף את"ל דהיה יוסף עושה כישוף בגביע זה מ"מ לא היה יכול לקסום קסם נגד בנימין דהוא מורעה דרחל דאין כישוף שולט בו וא"כ אכתי החשדא דבנימין גנב את הגביע היתה דאי אפשר לברר ע"י הגביע שהוא מנוקה מעון זה דכיון דיוסף אומר דאינו יכול לנחש ע"י הגביע נגד זרעה של רחל. וז"ש השבטים לבנימין גנבא אתה בחזקת גנבא וחרפתך לא תמחה מסיבה דאתה בר גנבתא ותגנוב את התרפים לכן אתה נתפס כגנב דאלו לא גנבא התרפים ואז היה שולט כישוף בזרעה של רחל לא היה יכול יוסף לחשוד אותך לגנב דאיתא התשובה בצידה לומר ליוסף זיל נסי בגביע מי הוא הגנב משא"כ עתה בשביל שגנבה אמך רחל את התרפים אין הכישוף שולט בזרעה א"כ יש מקום לבע"ד להעליל עליך שאתה גנבת הגביע דנמצא בידך ואי אפשר לברר ע"י הגביע כי אין כישוף שולט בזרעה של רחל משו"ה אתה נתפס כגנב זת"ד ודפח"ח ודו"ק.

ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו. יתכן לרמוז מ"ש רבינו האר"י ז"ל בפסוק מה היה לנו דמה שם מ"ה הויה דאלפי"ן מד"ר אלהים מה"ד גימ' לנ"ו יע"ש בדברות קדשו עומ"ש הרב חיד"א בס' חומ"א בשמואל א' סי' כ"ב ומהרדה שלהם היינו מה' זאת דכל כך אשמים אנחנו דמ"ה שהוא מד"ר עשה אלהים לנו מה"ד דנהפך מד"ר למה"ד כדרך רשעים ח"ו וכדפירשו שיחתם בהכנסם לבית יוסף ויראו האנשים על דבר הכסף השב באמתחותינו וכו' ודו"ק.

רמזי חנוכה מספר חנוכה הבית לדוד

מ"ר"ן פסק בכ"ה בכסלו ימי חנוכה ואסורין בהספד ותענית. ימי חנוכה רמז על ימי האדם דימי שנותניו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים כנגדם באו ח' ימי חנוכה. ונודע דמי שיש לו בן משיתחיל לדבר צריך ללמוד א"ב ופסוק שמע וכו' או גם כי יוקין וכו' ומובטח לו שיגלה ימיו בטוב וכו' לבלתי סור מן המצוה. וז"ש בכ"ה אתוון דיחודא וגם בכסלו נוט' בכ"ס ל"ו ר"ל מוכיח לו שתרגום תוכחה תכוס כיוצא בזה יהיו מתחילין ח' ימי חנוכה ועי"ז בא בשכרו כי א"צ לסגף עצמו בהספד ותענית ואדרבא אסורים לו כמ"ש האי בר בי רב דיתיב בתעניתא וכו'. או יובן ואסורים ר"ל החוטא שרצונו לשוב אוסר עצמו ואוסר איסר על נפשו בהספד ותענית כדי שלא יסור מעבודת ה'. ומותרים בעשיית מלאכה כל ח' ימים. ר"ל שצריך לעשות מלאכה כדי להתפרנס ממנה כמ"ש אפס כי לא יהיה בך אביון. ואמר מותרים להורות שיהיה בהיתר ולא באיסור ואז ישאר הונו כל ח' ימים ר"ל כל ימי חייו. וז"ש איזהו עשיר השמת בחלקו שהוא בהיתר ולא בגזל אז ישאר עשיר ולא יהיה אץ להעשיר כי כל א' כפי מזלו וראה אצבעותיך שאין כולם שווים ולז"א יגיע כפך כי תאכל או אשריך בעוה"ז שלא יאבד הונו וטוב לך לעוה"ב שלא גזלת.

ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות של בהכנ"ס דולקות. אזהרת נשים שלא ידברו בעת שבאים לבהכנ"ס לשמוע תפילה וס"ת דמצינו

שהדיבור נקרא מלאכה ואין להקל להם כיון שהם בעזרה לא איכפת.

א"י נשים הם הת"ח שנדמו לנשים שהם תשי כת. ובא לרמוז שלא יאמר פטור אני מן התפילה משום שהעוסק במצוה וכו' וז"ש שלא לעשות מלאכה שהיא התו'

בעת שהנרות וכו' ר"ל בעת התפילה אין להקל משום דזהו דוקא בתורתו אומנותו ואין לנו עכשיו.

א"נ על הדלקת נרות שבת שהאשה חייבת בהם שלא תתעסק במלאכה וכיוצא בזמן הדלקת. או יובן שמעת הדלקת הנרות נאסרה במלאכה. או יובן שהאשה מעשה ידיה לבעלה אבל העדפה ע"ה הוי לעצמה וכגון שעוסקת בלילה. וז"ש באשת חיל כדי שלא תגזול בעלה ותקם בעוד לילה. ועז"א טעמה כי טוב סחרה בה"א שהוא שלה לא לבעלה. וז"ש כי אין מחוייבות אלא ביום לא בלילה בעת שהנרות וכו'.

רבו הסעודות שמרבין בהם הם סעודות הרשות כי לא קבעום לימי משתה ושמחה. ורמזו רבוי האכילה שמרבה האדם בימיו הוא הולך לסט"א שנקראת רשות שלא קבעו לו ימי חייו לימי משתה ושמחה למלאכת כריסו זני בישי אלא להודות ולהלל לה' זהו עיקר ביאתו לעולם.

א"נ ע"ד מ"ש אכול שליש ושתה שליש שאם יתכעס יהיה לו מקום. וז"ש רבוי הסעודות שאם ימלא בטנו הוא גזוק. וז"א ויאמר אבינו שבשמים שברו לנו לשון תלונה שלא תהיו מליגים ומתכעסים שאם כה תעשו לא תוכלו למלאכת בטניכם אלא דוקא מעט אוכל.

א"נ כי האוכל הוא לברר ניצוצות נשמות המגולגלות ואם לא ישים לב לתקנם ידע כי נפש הוא חובל ובוזי כ' הגר"י ז"ל כונת שאמר אני לא בעניותי וכו' בעניותי משום דגריר וכו' כידוע. וכתב הרב נפש חיים ז"ל באכילת ירקות יש סכנה שמא יתהפך מטו"ל כמו יוחנן כ"ג ותקון לזה שלא יתקוטט ולא יכעס על שולחנו. וז"ש צדיק אוכל לשובע נפשו וכונתו בשביל נפשו לתקן נפש המגולגל.

כמה נרות מדליקין לילה הא' מדליק א' מכאן ואילך מוסיף. הרמז מי שהלך בדרך טובה בתחילת ימיו אוי בנקל יכול לעבוד עבודת ה' וא"צ לסגף ולצער עצמו בסוף ימיו. וז"ש גם ביום הראשון מקרא קדש או גם ביום השביעי מקרא קדש ונוסף גם הוא כל מלאכת עבודת עבדות ועינוי לא תעשו א"צ לענות עצמכם. וז"ש התנא הוי קל לראש בראש ימך לעשות רצון אביך שבשמים או ונות לתשתורת לימי הזקנה. זאת ועוד אינך צריך לדאוג כל ימך אלא והוי מקבל את האדם בשמחה. ועז"א לילה הא' מדליק אחד יהיה מתחיל לקבוצ על יד על יד אוי מובטח מכאן ואילך מוסיף ואמר אחד שיעשה ג"כ מצוה אחת כתקנה כמ"ש אם יש עליו מלאך אחד וכו' או אחד בתחילת הכל יהיה מכיר אחדותו ית' בעולם. או אחד ע"ד בא חבקוק והעמידם על אחד. או יאמר עיקר הכל יהיה מתנהג באחדות ומתוך זה יכול לקיים כל התו' דלא אפשר לאדם לקיים התרי"ג כ"א באחדות וז"ש כמה נרות מדליק דהן בעון דלוגו וכמה מצות שאין בדינו לקיימם לז"א לילה הא' מדליק אחד שיהיה באחדות אוי משיג הכל ויהיה מוסיף הולך. או יאמר אחד בכל לילה יהא גוהר בק"ש בכל לילה והיתה הרוחה שביום אחרון יהיו שמונה שמאריך ימים כמ"ש כל המאריך באחד מאריכים לו ימיו ושנותיו. וז"ש והנה הקטן את אבינו היום ר"ל ימי שנותינו מתמעטים שנקראים היום כמ"ש היום קצר גם דורות שלפנינו נתמעטו ימיהם מקודם הטעם משום כי האחד אינו אינם מאריכים באחד הגורם אריכות ימים. א. מ"ש מוסיף אחד בכל לילה להיות אמצעי שלם כי לא יהיה צדיק הרבה ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר ר"ל גם שהם רבים בתורה עכ"ז אל ידליקו יותר אלא יהיו ממוצעים.

א"נ יקטין מעשיו הטובים אשר פעל ועז"א אפי' רבים בתורה בני הבית אפי"ה אל ידלקו יותר אל יראו עצמם שהם השיגו יותר דאם כה יעשה אוי רוח עברה ותטהרם. או רמז על בע"ת דיתנהג בהדרגות דאי לאו הכי יחזור לסורו ז"א לילה הא' מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף אחד בכל לילה ליחד הדודים על היותו נרגן

מפריד אלופ והן עתה מיוחד עד שבליל ח' יהיו ח' כי כן חילקו רז"ל לחלק היום ח' שינה וח' עסק וכו' ועז"א שיהא מובטח בליל אחרון יהיו ח' או ח' כנגד הוי"ה אדנ"י. ואפי' אם רבים בני הבית שהם שבים עכ"ז אל ידליקו יותר אלא ינהיגו עצמם מעט מעט ואמר עד שבליל אחרון יהיו ח' כי התשובה צריכה ח' דברים ד' בסוד מרע וד'ועשה טו"ב.

מילא קערה שמן והקיפה פתילות וכו' קערה הוא הגוף פתילות הם המצות העיקר תלוי בלמוד וכ' הרב נפש חיים ז"ל שקודם כל לימוד יאמר בשם כל ישראל ואהני ליה שלא תגע בו יד הסט"א וז"א אם כפה כל"י שאמר בשם כל ישראל וגם כל"י כ'הנים ל'ויים ישראלים אז עולה תשובתו ואם לאו אינה עולה אלא הכל הולך לסט"א. או כפה עליה כלי שעשה את המצות כולה בשימות וגם כפה עליה כלי ר"ל בצניעות נחשבת לו למצוה ואם לאו הוי כמדורה היא גיהנם. א"נ מילא קערה שמן הוא הגוף שמילא אותו משמנה של תורה והקיפה פתילות הם התלמידים אם כפה עליה כלי אם אותו תלמיד הוא הגון שיש לו כלי הוא המלבוש מצד הקדושה אז כל נר עולה כל תלמיד יעלה לו ומאיר לגשמתו בעוה"ב. ואם לאו שאינו הגון אפי' לאחד אינו מועיל ואדבא נענש. וצריך להעמיד הנרות בשה לא בעיגול ר"ל שיהיו מתנהגים בשורת ד"א ולא בעיגול לשון עגילים ע"ד נזם זהב באף חזיר שלא יתגאו זה על זה.

האשה חייבת וכו' ר"ל גם האשה חייבת במצות ותדליק הנ"ח שהיא הנשמה ולקיים צדקה דמקרבא הנייתה ולז"א כלה שענינה יפות וכו' ואין עיניה צרה באורחים. או אין כל גופה וכו' אין צורך להתעכב הגאולה עד שיכלו הנשמות שבגוף אלא תר"מ גאולה תהיה לארץ.

בזה יובן רמז אל"ף בי"ת ר"ל א"ף וכו' דל"ת שתגמול דלים ועי"ז זוכה לבנים כמ"ש זרעו לכם לצדקה או וילדה זכר. וז"ש אשה שדמיה מרובים ר"ל מעות הצדקה שלה מרובים או בניה מרובים. וידוע ה"א רמז לזרע. וז"ש ע"י הצדקה תזכה לה"א לזרע ועי"ז נקראת חיה דמי שאין לו בנים נקרא מת וז"ש וי"ו שהיא כנוי לחיים. או וי"ו ע"י הצדקה נצולת ממות. וז"ש ווי העמודים שיהיה לו קיום והעמדה בעולם ע"י וחשוקיהם כסף שהיא הצדקה. או על ג"ד העולם עומד וגם ג' אחרים. וז"ש ווי העמודים שהם ו' עמודי עולם צריך וחשוקיהם שנחשוק תמיד לקיימם. או הו' רומז לשמחה שתעשה המצוה בשמחה ועי"ז נצולת ממי הקדימני ושה כל כבודה שהיא הנשמה בת מלך מה"מ הקב"ה הי"ל להיות פנימה למה תבוא לעולם כי טוב לה יותר ממשבצות זהב עז"ק לבושה בעבור הבושה כי מאן דאכיל וכו'. ז"ח יתן לו מידי דמיון וחט לשון חטה. גם ז"ח ע"י הצדקה יהיה לו כלי זין מן החטא. יו"ד שהיא הפרוטה יתן אותה מכפו לכף בעה"ב כדי שיהיה ה' שלם. א"ב יתן ויחזור ויתן עד ק' פעמים וזהו יו"ד יתן עד כ"ף מלאה שהיא ק'. גם יתן לכל אחד כפי צרכו כמו הכף של אצבע משונה מחביר' למ"ד מ"ם יעשה אותם עם לומדי תורה שנתנה למ' יום ומ"ם סתומה תהיה בסתר ולא יודיע לב"א. נו"ן סמ"ך ע"י נתינת הצדקה יהיה לנו סמיכה בעולם או נון דג יהיה לו סמך כדג שאין שולטת בו עיה"ר וגם מן ע' שהם ע' אומות. גם סמ"ך יסמוך לעני בפה שיפייסו בדברים. וגם צד"י צדקה תרתי בפה וביד. צד"ק הצדיק קו"ף ר"ל לות בהקפה מאחרים ונותן לרי"ש שהוא עני ואז שי"ן שהוא הקב"ה כי אלהים גי' ש' ימלא תאותו ומשאלות לבו לטובה עכתד"ק.

אין מספידין בהם אלא לחכם בפניו. הכונה כי הן בעון דלונג מאד ואין איש שם על לב לחזור כ"א דוקא כשיושבים לפני החכם הדורש או מצטערים ובצאתם על החצר הכל נשכח מלבם וזה רמזו לכו בנים שמעו לי ר"ל בעת שתלכו אבקש מכם שתשמעו לי. וזה רמזו לכו ונשובה אל ה'. וז"ר בית יעקב לכו ונלכה באור ה' וז"ש אין מספידין בימיהם ומצטערים כ"א דוקא לחכם בפניו כשיושבים לפני החכם. א"נ קצת בני אדם אומרים אנו אין לנו להתאונן על מעשינו וכי חכמים וחסידים אנחנו כאלו לא ניתן הבכי וההספד והתשו' כ"א דוקא לחכם. וז"ש כי הן בעון אומרים שאין ראוי ההספד אלא לחכם ולא להם. א"נ לאידך גיסא כי אין ראוי ההספד אלא לחכם ששגגות עולה זדון. א"נ אין מספידין ומצטערים ונזתנים לב לשוב כ"א כשנאכל גדיש שהוא הצדיק אז בפניו הם בוכים ומיד שמתכסה מעיניהם בקבר חזרת חנה וכו'.

א"נ כל מה שהם חוטאים ועוברים על התורה אינם שמים על לב כ"א דוקא בראותם איזה חכם שעשה איזה עבירה הגם שלא במתכוין או פוערים פיהם וז"א אין מספידין אלא לחכם ומעיון לומר לו בפניו אבל הם אינם רואים בנגעי עצמם. א"נ חכמי המוסר כתבו מה טוב לשוב בתשובה קודם תקיעת שופר וידוע דתקיעת היא חכמה ואינה מלאכה. וזש"ה ראשית חכמה ר"ל קודם תקיעת שופר שהיא חכמה ואין מלאכה ראוי להקדים יראת ה' ועז"א כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כנז' אז חכמתו מתקיימת דמועילה תשובתו בעת התקיעה. וז"ש כי הן בעון אין מספידין אלא לחכם בפניו ר"ל בעת תקיעת שופר ואין זוכרים לשוב מקודם. צריך לזוהר מאד בהדלקת נ"ח. שם רמז שיוהר בקיום מצותיו ית' כאשר נכספה נפשנו לממון אשר לא ישקוט ולא ינוח. וז"א לזוהר מאד ע"ד בכל מאדך בכל ממוניך. וז"ש רק השמר לך ושמור נפשך מאד כמו הממון כן הנפש. וזש"ה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד כמו הממון או גבור בארץ יהיה זרעו בארץ הזנים זרעו הם המלאכים שנבראו ממצותיו. וז"ש התנא עשה רצונו כרצונך כמו שאתה חפץ וזריו לעשות רצונך בממון כן עשה רצונו.

אפילו עני וכו' שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק. ידוע תחילת דינו של אדם על ד"ת שנא' פוטר מים וכו' ואז"ל לא תרפיני עד בלעי רוקי כדי בליעת הרוק אין מרפין לו לאדם ביום הדין ואומרים לו מדוע לא עסקת בתורה. וזש"ה רק השמר וכו' רק ר"ל עד כדי בליעת הרוק השמר וכו' ואז"ל הלל מחייב וכו' גם אמרו אם מצא בחנם מוטב ואם לאו ילמוד בשכר. וז"א אפי' עני וכו' שואל מאחרים ללמוד בתורת שאלה חנם אין כסף ואם לא מצא או מוכר כסותו ולוקח שמן שמנה של תורה להדליק להאיר לנשמתו.

א"נ ולוקח שמן רמז לת"ח שיהיה רבו מגדולי המורים כמו השמן שהוא צף למעלה. א"נ רמז עת"ת שילמוד לשמה ואז יזכה להדליק כמו יונתן בן עוזיאל שכל עוף הפורח על ראשו היה נשרף. או רמז שיסתכל על מי שגדול ממנו בחכמה ובחסידות וילמוד ממנו ע"ד מה שפי' אורח חיים למעלה וכו' וזהו בשמים ממעל וכו'. אז וליקח שמן שיהיה שמו טוב ע"ד שם שממן טוב שיהיה שפיר שומעניה ואז יכול להדליק להאיר לאחרים בלמוד התורה. או ילמוד בהתלהבות וזהו להדליק. גם לרבות הלילות וז"ש להדליק.

והרב אד"א רמז בענין חנוכה אם הניחה למעלה מכ"א פסולה אפשר לרמוז בס"ד כי ידוע שב"ד של מטה מענישים מן י"ג וב"ד של מעלה עד כ' שנה וא"כ אם האדם לא תיקן מעשיו לטהר נשמתו עד שעברו הכ' אז מכיון שהגיעו הכ' ועברו

נעשית נשמתו פסולה אליבא דכ"ע בין בב"ד של מטה בין בב"ד של מעלה וידוע דהנשמה ג"כ קרויה נר כמ"ש נר ה' נשמת אדם.

עוד פי' הר' הנז' ששיעורם עד שתכלה רגל מן השוק ואח"כ מותר ליהנות מהם. אפשר לרמוז בס"ד כי זה העולם השפל דומה לשוק כי כמו השוק ימצא האדם בו כל תאות לבו ומבוקשו כי שייך בו מינים ממינים שונים ויכול האדם למצוא חפצי לבו וחמדתו. כן העוה"ז כל מה שיתאווה האדם האדם לעשות יוכל למצוא בו ואין מונעו והכל מצוי ומזומן לפניו וכמ"ש התנא באבות החנות פתוחה והחנוני מקיף וכו' והנה המצות זמנם הוא בעוה"ז אבל בעוה"ב אדם חפשי מן המצות וכן דוקא בעוה"ז ליכא שכר מצות אבל בעוה"ב איכא וז"ש שיעורם למצות עד שתכלה רגל מן השוק ר"ל עד שיפטר האדם מבית עולמו הדומה לשוק ואז אח"כ יכול ליהנות ג"כ בשכר מצותיו עכ"ד.

עוד כי הרב הנז' מ"ש רז"ל שצריך להניחה למעלה מג"ט אפשר לרמוז בס"ד כי כבר ידעו שצריך האדם להשפיע ע"י מצותיו שפע רב בד' עולמות שהם אבי"ע העולם העליון הוא עולם האצ"י שהוא למעלה מג' עולמות שהם בריאה יצירה עשיה ומי שיש בידו כח לפעול פעולות וליחד יחודים בעשיה המצות גם בעולם האצילות שיעלה כח המצוה עד שם מה נעים גורלו וז"ש צריך שיניחנה למעלה מג' ר"ל שיעלה עד עולם האצילות שהוא למעלה מג' עולמות שהם בריאה יצירה עשיה ומי שיש בידו כח לפעול פעולות וליחד יחודים בעשיה המצות גם בעולם האצילות שיעלה כח המצוה עד שם מה נעים גורלו וז"ש צריך שיניחנה למעלה מג"ט ר"ל שיעלה עד עולם האצילות שהוא למעלה מג' עולמות שהם בי"ע עכ"ד.

או יובן בס"ד כי הנה ידוע שיש לאדם בעוה"ז ג' זמנים זא"ז והם זמן העליה וזמן העמידה וזמן הירידה ואח"כ או יפטר מהעוה"ז ויזכה לזמן הנצחי שהוא חיי העוה"ב והוא זמן נצחי קיים לעד והנה כבר אמרנו שהמצות אין להשתמש בשכרן בעוה"ז אלא להצניעם לעוה"ב שהוא זמן הנצחי ולז"א שצריך להניחם למעלה מג' ר"ל שיצניעם לזמן הנצחי שהוא למעלה מג' זמנים של עוה"ז כנז"ל.

גם אמרו ז"ל שמצוה להניחה למטה מעשרה. אפשר לרמוז בס"ד שהנה אדם צריך לקיים המצות שהם חובת הגוף כמו ציצית ותפלין וסוכה ולולב וכיוצא מן יממונו הנשאר בידו אחרי הפרשת המעשר דהיינו המעשר דהיינו שאם יש לו עשרה גרוש יוציא מהם תחילה המעשר דהיינו שהוא אחד מעשרה לצדקה וזמן התשעה הנשארים בידו יקח מהם הוצאות לצורך המצות הנז"ל אבל לא יעשה מצות הנז"ל וכיוצא בהם מן מעות מעשר עצמם כי המעשר צריך שיהיה לצדקה ומצות אלו שהם חובת הגוף יקיימם מן הט' הנשארים בידו, וכן לא יאמר האדם אני אוציא מן אלו העשרה גרוש לצורך מצות אלו הנז"ל וכיוצא בהם ואח"כ הנשאר בידי אוציא ממנו מעשר לצדקה, אלא צריך שיוציא תחלה מן אותם העשרה גרוש שהרויח גרוש אחד בשביל המעשר וזמן הט' הנשארים בידו יקח מהם לצורך מצות הנז"ל וז"ש מצוה להניחה למטה מי' ר"ל שיעשה המצות מן הט' הנשארים בידו והו' למטה מי' אבל לא להוציאם מכלל העשרה שיש לו.

בכסלו הוא חנוכה כי כסליו הוא נגד יעקב ועל ידי יעקב הם הנסים כנודע ולכן היה גם בחדש הזה והוא חדש ג' מתשרי בתחלת השנה שהוא נגד לוי לוי שלישי בשבטים ולכן היה בו הנס ע"י הכהנים חשמונאים ובניו שכהנים הם שבט לוי, קדושת לוי.

בכלל הוא בר"ה ויום הכפורים. הקב"ה פוקד את ישראל לטובה רק בחנוכה ישראל רואין הטובה בשכל והוא במחשבה כי עיני עדה פי' רש"י ז"ל חכמי העדה ולכן בחנוכה הנרות כי הוא לשון ראייה ואחר כך פורים הוא הדיבור כי קורין את המגילה ובפסח הוא מעשה שאוכל מצה ולכן חנוכה שהוא על הראייה והוא בחדש כסליו הצירוף הוא וירא יושב הארץ הכנעני שמורה על הראייה וק"ל. הנו"ל.

חינוך המשכן היה בר"ה גיסן החינוך מבית ראשון היה בתשרי החינוך מבית שני היה בכסליו כל אחד לפי בחינתו הנסים שהיו אז בשעת המשכן היות סמוך לגיסן לכך היה בו החינוך ובבית שני שהיה הנס החשמונאי בכסליו ולכן היה החינוך בכסליו והחינוך של בית ראשון היה בתשרי הכלל המשכן היה מה שהגוף משיג שיש בורא עולם (וזהו שהנשמה משיג שיש בורא עולם) ובית המקדש היה מה שהנשמה משיג שיש בורא עולם וזהו שהנשמה משיג וכו' הוא בתשרי מחמת מחילת העונות או הנשמה משגת הבורא עולם ובניסן הגוף משיג שיש בורא עולם כי על ידי נסים ונפלאות הגוף הוא משיג ולכן נקראת בית המקדש בית עולמים כי הנשמה היא קיום והגוף אינו קיום. וזה הרמז מ"ש חכמינו ז"ל מנין למקדש שנקרא משכן ומשכן נקרא מקדש כי באמת זה שהגוף נהנה הוא ג"כ מה שהנשמה נהנית כי ע"י קיום הגוף הוא קיום הנשמה בזה העולם לעבוד את הבורא ב"ה ומה שהנשמה עושה שעיבדת את הבורא ב"ה ג"כ נחת לגוף וזה משכן שהוא מרומז על הגוף נקרא מקדש ומקדש נקרא משכן וק"ל. הנו"ל.

למה כל הימים טובים במילוי לבנה כגון פורים פסח סוכות חוץ מחנוכה וכן יו"ט של ר"ה הוא ג"כ בתחילת ימי הלבנה אכן ר"ה שהוא יום המשפט אין להתחשב הכלל הוא כי לפעמים עושה השם יתברך נסים ונפלאות לעמו ישראל לעשות נקמה בהקמים עליהם מחמת שרוצים לעשות רעה לישראל ולפעמים השם יתברך עושה נסים ונפלאות לעמו ישראל להנקם מהקמים עליהם מחמת שרוצים להעביר ישראל מתורתו אעפ"י שאינם רוצים לעשות רעה לישראל עצמם וכמו שהיה בימי חשמונאי ובניו שהיה אנטיוכוס רוצה להשכיח ישראל מתורתו הקדושה אעפ"י שלא היו רוצים לעשות לישראל עצמם שום רעה. וזה הוא הרמז מה שאנו אומרים ואתה ברחמך הרבים עמדת להם בעת צרתם כלומר זה היה צרתם מה שרצו להשכיחם מתורתם אעפ"י שאינם רוצים לעשות להם שום רעה בגופם עכ"ז זה היה צרתם מה שרצו להשכיח אותם מתורת ה'.

והנה השמן של חנוכה היה בשמן ששרתה בו הברכה והספיק לשמונה ימים כנודע. ולכן אפשר לרמוז בס"ד ד"ת בשמן. והוא דהנה ידוע דמה שזכו ישראל שבאותו הדור שהצילם הקב"ה מהאויבים שלהם ונתגברו עליהם והרגום הוא בשביל שמסרו עצמם על קידוש השם ולכן הקב"ה הצילם ולא עזבם. ובזה יוב בס"ד לרמז בתיבת שמ"ן ש'למים מ'סרו ג'פשם ר"ת שמ"ן ש'מרם מ'לך ג'אמן ר"ת שמ"ן ר"ל בשביל שמסרו נפשם לכן גם הקב"ה לא עזבם ושמרם שהוא מלך נאמן. והנה ידוע שהאויבים גזרו עליהם לבטל מהם שלש מצות והם שבת, ר"ח ומילה והם לא שמעו ושמרו המצות כראוי. והנה כנגד זה הקב"ה שלם להם שנקמו משלשה אויבים שלהם והם אנטיוכוס מלך יון ומשנתו ניקנור שבא תחלה על ירושלים ומשנתו בגרים שבא אח"כ. והנה ניקנור ובגרים נהרגו ע"י ישראל אבל נקמה של אנטיוכוס היתה שברח מעיר ממלכתו וכל מקום שהיה הולך היו מצחקים מלעיגים עליו וקוראים אותו הבורח והיה ללעג וקלס והיה אצלו חרפה זו מר ממות. ובזה אפשר לרמז בס"ד

בתיבת שמ"ן למפרע בוצרו מ'צות ש'לשה ר"ת שמ"ן. וכנגד זה הקב"ה שלם להם שנקמו משלשה אויבים שלהם וזהו נ'קמו מ'אויביהם ש'לשה ר"ת שמ"ן. ויש ג"כ לרמזו אופן הנקמה שלהם והוא ש"ני מ'שחיתים ג'הרגו ר"ת שמ"ן והם בגרים ונקגור שהיו גבורים משחיתים. ג'ס מ'לך ש'להם ר"ת שמ"ן והוא אנטיוכוס שברה. וגם אפשר לרמזו עוד בס"ד בתיבת שמ"ן על נרות החנוכה ויובן בס"ד ש'מונה נ'רות מ'דליקין ר"ת שמ"ן. גם מ'ניח ש'מש נ'וסף ר"ת שמ"ן. גם ש'מאל נ'כנס מ'ניחים ר"ת שמ"ן כי ידוע שצריך להניח נרות חנוכה בשמאל הנכנס כדי שתהיה המזוזה בימין ונרות חנוכה בשמאל. גם נרמז בס"ד למ"ש רנ"ל כי כל זמן שיעור מצותן אסור ליהנות מהם וזהו ש'יעור מ'צותן נ'אסרים ר"ת שמ"ן. גם ידוע שמצות מן המובחר להדליק בשמן זית וזהו ש'מן מ'זית ג'בחר ר"ת שמ"ן. מהנז"ל.

רמזים לחנוכה

כתב הרב חיד"א ז"ל בס' פנ"ד פ' תצות רמז הפ' לחנוכה וז"ל :
ויקח"ו ר"ת ו'בהשמיד י'ונים ק'בעו ח'נוכה ו'כל.
אלי"ך ר"ת איש ל'א י'חסר כ'ל.
שמ"ן ר"ת ש'מונה מ'הדלקת נ'רות.
זי"ת ר"ת ז'רע י'שראל ת'היו.
זי"ך ר"ת ז'ריוס כ'ולכם.
כתי"ת למא"ר ר"ת כ'אשר ת'דלקו י'היה ת'לוי ל'מעלה מ'הנרות א"ר ו'בו ר'אנ.
להעלו"ת ר"ת ל'מצות ה'מברכין ע'שו ל'הדליק ו'להאיר ת'דיר.
נ"ך תמ"ד ר"ת ת'הינה י'חד מ"ד עכד"ק וש"י.
עוד כתב הרב הנז' במדבר קדמות מער' ח' אות חנוכה וז"ל : ואני הדל קיבלתי
רמז נאה בפסוק זאת חנוכת המזבח וכו' ועתה ראיתי שכתבו העט"ז ויען שיש
שם ט"ס ראיתי לכותבו.
זא"ת ר"ת ז'רע א'מונים ת'יקנו.
חנ"כ ר"ת ח' נ'רות ו'כהלכה ת'יכף.
המזב"ח ר"ת ה'פתח מ'שמאל ז'מנה ב'שקיעת ח'מה.
ביו"ם ר"ת ב'שיעור י'דוע ו'לגמור מ'הלל.
את"ן ר"ת ה'מדליק מ'ברך ש'תים ח'חה.
מא"ת ר"ת מ'אורם א'יסור ת'שמיש.
ישראל ר"ת י'מים ש'מונה ר'אוי ל'זכור א'ותם.
אמ"ה דועבר הלוי הואיל וקיימנו בתאי ענינא אמרתי להציג כאן מילי מעלייתא
וחידוש גדול שמצאתי באמתחתו וכו'.
א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ
מעשרה י', כ' כשר, ל' מ' ל'מעלה מ'עשרים. נ' ס' ע' פ'
ד"ת נ'ר ס'וכה ע'ירוב פ'סול. צ' ק' ר' ש' ת' ר"ת צ'ורך ק'דושה ר'או ש'מש
ת'וסף. א"נ צ'דיקים ק'דושים ר'צחו ש'ונאי ת'ורה. עכ"ד הרב חיד"א ז"ל בס' מדבר
קדמות מער' ח' אות חנוכה עי"ש בד"ק.
היום חמישי בש"ק ח' אדר ב' ש' התרנ"ז ליצי' תנ"ל רנ"ו.

פרשת ויגש

וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי וכו'. פִּי' הרב ע"ח אנג'יל ז"ל בהק' מ"ש במד"ר ז"ל כי כמון כפרעה מה פרעה מלך ואתה שני לו אף אני אבא מלך ואני שני לו ע"כ. וקשה מאי נ"מ להודיע דבר זה ליוסף שהוא שני למלך. אכן כבר נודע דהשבטים לא היו מדברים עם יוסף אלא ע"י מליץ. אבל עכשיו בא יהודה לדבר עם יוסף פה אל פה כמ"ש ויגש אליו יהודה אבל יהודה בהווא פחדא הוה יתיב שמא כשילך לדבר עם יוסף יחרה אפו באומרו מי נתן לזה רשות לדבר עמי איש הדיוט כמוהו שהרי אין שום אדם יכול לדבר עם המלך בלי רשות אלא א"כ נקרא בשם לכן אמר ויגש אליו יהודה לדבר עם יוסף פה אל פה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני אבל אני מבקש ממך שאל יחר אפך בעבדך לאמר מי נתן להדיוט הלזה רשות לדבר עמי שהרי תדע כי איני הדיוט כמו שאתה חושב כי כמון כפרעה מה פרעה מלך ואתה שני לו אף יעקב אבי מלך בארץ כנען ואני שני לו וא"כ נאה לי לדבר עמך בלי רשות כיון שאני חשוב כמון לכן אל יחר אפך בשביל שאני מדבר עמך ע"כ.

בא"א פִּי' הרב הגו' בהק' מה שפִּי' הרב מוהר"ש הלוי ז"ל כונת הפ' עבדים משלח בנו פורק אין מידם ר"ל כי הנביא היה מקונן ואומר שהגיע עלינו כ"כ רעה כי המושלים בנו הם עבדים אשר אין להם לעשות עמנו טובה דאם היו המושלים בנו אדונים הם בעצמם היה אפשר להם להגיה לנו כי מי יאמר להם מה תעשו אבל בעוה"ר כיון שעבדים משלו בנו והם אינם יכולים לעשות דבר קטון או גדול בלתי רשות אדוניהם וזהו סיבה שפורק אין מידם. ע"כ. וכן הכא יהודה צריך לשאול מיוסף חסד חנם לפטור את בנימין ונשמר יהודה שלא יאמר לו כי הוא אינו יכול להציל את בנימין מפני שהוא מצווה מפי המלך לעשות רעה כרעתו ולא יכול לשנות חוקי המלך ומוכרח אני להוליד את בנימין לפני המלך אם יפטרנו הוא פטור. לכן הקדים יהודה בטענתו כי כמון כפרעה כמו פרעה שהוא שליט כן אתה והדבר תלוי בך א"כ מי יאמר לך מה תעשה ע"כ.

ובזה פִּי' כונת הפ' בפ' חשא הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם ר"ל הזהר והשמר לפי שאני שולח מלאך לשמרך בדרך ואל תחטאו שהרי לא ישא לפשעכם ר"ל שאין לאל ידו לישא חטאתכם כי אינו מצווה על כך ואינו יכול להציל אתכם דבשלמא כשאני הולך עמכם יש לאל ידי להציל ולהמית אבל המלאך אין לו רשות לישא לפשעכם ע"כ.

ובזה אפ"ל כונת מ"ש מרע"ה ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוגינו וכו' דהקדוק מבואר שמשום שהם קשה עורף לכן הוא מבקש שילך עמהם ה'. אכן עפ"י א"ש דמבקש מרע"ה שילך ה' עמם לא ע"י מלאך והט' כי עם קשה עורף הוא ואם הנהגתם ע"י מלאך אין בידו לסלוח להם אבל אתה יכול לסלוח להם כי אין מי יאמר לך מה תעשה וזהו שסיים וסלחת וכו'.

בא"א פִּי' הרב ברכ"ט ז"ל שיוסף הבין שמשיח בן יוסף יהיה עיקר ומשיח בן דוד טפל לו וז"ש והאיש אשר נמצא הגביע בידו ר"ל דו"ד שעליו נאמר כוס ישועות אשא הוא יהיה לי עבד אבל יהודה כוון אל האמת שמשיח בן דוד יהיה. עיקר וז"ש ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ר"ל כי ישאר עיקר האדנות ולכך אליו יהודה ויאמר בי ס"ת הו"ה ע"ד בי יהיה משיח בן דוד שעליו נאמר כוסי רות.

עוד פי' ויגש אליו יהודה ויאמר ס"ת השו"ר בי אדוני ידבר נ"א ס"ת אר"י לרמוז על מאמר רז"ל שאמרו השבטים שור וארי מדינים זה עם זה אנו מה איכפת לנו ע"כ.

והרב בירך יצחק ז"ל פי' המשך ויכות יהודה עם יוסף היה על ענין הערבות שערב הוא את בנימין מאת אביו שבכלל הערבות היה גם האחריות מיוסף שהוא אדוני הארץ וע"כ הוכרח להתווכח עמו ולפי שיש צד לומר שלא יצא ערב בעד זה שאביו אמר וקראתו אסון בדרך דהיינו צנים פחים וכיוצא אבל אחריות המושל אדוני הארץ אינה בכלל כמ"ש בגמ' אשמדאי מלכא דשידי הוא ומלכא לא איקרי מזיק איכא דאמרי מלכא רשותא בידיה ומאי דבעי עביד דלשון ראשון לא איקרי מזיק וא"כ אינו בכלל הערבות. הו' היתה טענת יוסף שאמ"ל ואתם עלו לשלום אל אביכם שאין עליכם שום חטא מצד ערבות של אביכם שזו שלי אינה בכלל ואין אתם ערבאין בעדי לכן ויגש אליו יהודה להוכיח במישור שהוא ג"כ בכלל קבלת האחריות. והענין הוא עפ"י מחלוקת מהרשד"ם ומהרמ"א ז"ל במי שקיבל עליו אחריות הספינה ואח"כ קמו בעלי הספינה בעצמה ושללו הכל אם הוא חייב בכגו"ד וכל אונסא דלא שכיח פטור. ונאמר דבמחלוקת זו הו' פליגי יהודה ויוסף דיוסף סבר כמותרמ"א ז"ל דכל כה"ג שאדוני הארץ תפסו לבנימין זה בכלל האחריות דהשומרים נהפכו לשוללים או לא. מהרשד"ם ז"ל כתב דחייב אף בכגו"ד מותרמ"א פסק דבכגו"ד פטור הוא דמלתא דלא שכיחא היא שיקומו בעצמם ויהפכו לשוללים שקיבל יהודה כיון שהוא השומר ליושבי הארץ מן הגנבים אם עתה ונעשה גנב ולסטים לפי דעתם שהוא מעליל עליהם מ"מ פטורים מערבות אביהם וז"ש להם ואתם עלו לשלום אל אביכם שפטורים אתם מאביכם. ועוד דמלכא לא איקרי מזיק. והאמת הוא שבדין הענישו משום שהוא נטורי קרתא וצריך לעשות דין בגנב זה בנימין שהוא שומר לכל בני העיר. לכן ויגש אליו יהודה לסתור דבריו ולז"א ידבר נא וכו' ואל יחר וכו' ע"מ שאני מדבר אליך קשות ועתה אשיב לסתור דברך מ"ש שאתה מחשיב עצמך לנטורי קרתא וכל כה"ג הו' אונסא דלא שכיח שיהפך השומר ללסטים וכס' מהרמ"א ז"ל דס"ל דבכה"ג פטור ומשו"ה אמרת שאנו פטורים מאבינו מאחריות ולכן אמרת ואתם ועלו לשלום וכו' אחר המחיר מכבודך כי כמוד כפרעה ושניכם שוים לרעה לאו נטורי קרתא אתון אלא חרובי קרתא ואחריות שלכם גדולה מאחריות שוללים וגנבים דעלמא וכמו שדרז"ל מה פרעה וכו' וכולם שוים לרעה ואדרבא כיון שאתם המושלים וחרובי קרתא יותר אתם מזיקים וכמ"ש על אשמדאי דאיכא דאמרי מלכא רשותיה בידיה וכו' והיינו גמי כי כמוד כפרעה שגם אתה מושל כפרעה ורשותא בידך וא"כ כחוייב אני בכל האחריות שיבוא ממך לא כמו שאתה אומר. ועוד דהכא בג"ד הדברים מוכיחים שאנו מתחילה קבלנו אחריות הנזק שיבוא לו ממך ומצידך ואפי' לפי סברתך בכה"ג כ"ע מודו אפי' מהרמ"א ז"ל כיון שעברו הדברים בינך ובינינו תחילה על בקשת בנימין וכל דברך הגדנו לאבינו ותחילה לא רצה לשלחו עד שקבלנו עלינו אחריות הדבר מוכיח שעל אחריות שמצידך ג"כ היתה קבלתינו מו"ש אדוני שאל וכו' ופירש"י מתחילה בעלילה וכו' וכל כונתך בשאלות הללו להעליל עלינו עלילות ברשע ולבסוף אמרת הורידוהו אלי ואשימה וכו' ויהי כי עלינו וכו' ונגד לו את דברי אדוני וכו' מכל אלה הדברים מוכח שעל זבר זה אנו מצטערים להורידו אליך א"כ מוכרח אתה להודות שגם על ערבות מצידך היתה קבלתינו ועל הכל כי עבדך ערב את הנער וכו' אם לא הביאותיו אליך וכו' וכל ערבות כה"ג לית דין ולית דיין לפוטרגי שהרי כתב מותר"י אדרב"י ז"ל שכל

שכתוב בשטר שקיבל עליו אחריות הספינה מנמל פ' לנמל פ' לכ"ע חייב בכל האחריות שיהיה. וא"כ ערבות שלי ג"כ הכי הוה שאמרתי לו אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך ואין לי שום צד פיטור מערבות זו. ועוד וחטאתי לאבי כל הימים וקבלתי היתה בחרם וכל ספק להחמיר לכן אני גותן נפשי עליו להצילו מידך את"ד ז"ל. באו"א פ' המפ' ז"ל דאמ"ל יהודה בעלילה אתה בא עלינו בענין הגביע שאם האמת שהוא דבר גדול ואין לו דמיון ואתה מנחש בו א"כ למה בתחילה הוצרכת לשאול אותנו היש לכם אב או אח היה לך לנחש בו א"ו הכל שקר ואין ממש בגביע. וז"ש ידבר נא וכו' אם אמת כדברך אדוני שאל וכו' ולמה לך לשאול א"ו הכל שקר ובעלילה אתה בא עלינו ע"כ.

באו"א פ' הרב דרכי איש ז"ל דף ל"ז ע"א במ"ש מר"ן סי' שי"ב וז"ל מ"כ על ראובן שהיה דר בבית לאה ורצה להכנס בקצת הבית ולא עלה בידו שאינו יכול עליה שהיא טוענת שאינה יכולה לדור עמו. שפיר טענה דדמיא כאריה אדרבה עפ"י כל התואנות והקטטרנות שהיתה ביניהם ואין אדם דר עם נחש בכפיפה. וכו' הב"ח דדעת הנמק"י מנגדו ע"ש. וכתב הרב שמע יעקב ז"ל דהא דס"ל למ"כ שיכול להוציאו אפי' בסתם היינו כשהיה אהוב בשעת השכירות ואח"כ נעשה שונאו משום דמצו"ל אדעתא דהכי לא השכרתיו אבל כשמתחילה היה שונאו והכירו תו לא מצי להוציאו ע"ש. עו"ן מ"ש בהשואל דק"א שהוא גברא דזבין ארבא דחמרא לא אשכח דוכתא לאותובי אמ"ל לההיא אתתתא לית לך דוכתא לאגורי אמ"ל לא אזל קדשה יתבא ליה דוכתא לעיולי אזל לביתה כתב לה גיטא שדר לה אזלא איהי אגרא שקולאי מניה וביה גפיקתיה ואותיבתיה בשבילא. אר"ה ברה דבת יהושע כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישוב בראשו ל"מ חצר דלא קיימא לאגרא וכו' אמ"ל לכ"ע ניהא לה לאגורי. עו"ן מ"ש מר"ן סי' שי"ט מי שהכניס פרותיו לבית חבירו שלא מדעתו והניחם והלך יש לבעה"ב למכור מאותם הפירות כדי ליתן שכר לפועלים ומשליכן לשוק וכו' ע"ש. והנה יוסף חש לפסק מר"ן הלזו דכל שהכניס פרותיו שלא מדעתו מצי למעבד כרצונו למכור אותם לכן שהוא אמר ויאמר יוסף אל אחיו אעלה ואגידה לפרעה ואומרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי ויהיה מדעתו של פרעה. אמנם אכתי נהי דמדעתו היה וליכא למיחש להא אך חש למ"ש מר"ן סי' שי"ב משם מ"כ דאם נעשה שונאו וכו' ולכן חשב בדעתו שיתאחזו בה כל ימי היותם על מצרים מה עשה ההוא אמר והאנשים רועה צאן צאן כי אנשי מקנה היו וכו' וכיון דתועבת מצרים כל רועי צאן ומתחילה גילה לו שהם שונאים לו דאפילו לדעת מ"כ אזיל ומודה דלא מצי להוציאו כמ"ש הרב ש"י דאדעתא דהכי השכירו וז"א והיה כי יקרא לכם וכו' ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך וכו' בעבור תשבו בארץ גושן ואינם יכולים להוציא אתכם אף לפי סברת מ"כ כי תועבת מצרים כל רועה צאן דכיון דמתחילה הם שונאים וניהא דעתיה לא מצא למימר דמית עלי כאריא ארבא כמ"ש הרב ש"י את"ד ז"ל.

באו"א פ' הרב אש דת ז"ל פ' שופטים כונת אומרם לגור בארץ באנו כי אין מרעה וכו' כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן. במה שידוע שאבות העולם קיימו התורה כולה אפי' עירובי תבשילין וידוע דקי"ל אסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם, גם קי"ל אסור לישב ולדור בארץ מצרים. וא"כ כי ידבר אליהם פרעה כי שתיים רעות עשו בבואם שם הא' שיצאו מא"י לחו"ל וגם באים לדור בארץ מצרים שעתידה תורה לאסור ע"ז התנצלו עצמם ואמרו לגור בארץ באנו כי אין מרעה וכו' והרי כתב הרמב"ם בפ"ה מה"מ שמותר לחזור לארץ מצרים לסתורה ולפרקמטיא כמ"ש בירוש' לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לפרקמטיא וא"כ כיון שבארץ כנען

אין מרעה לצאן ופרקמטיא שלהם היתה לרעות את הצאן באו שם לסחורה. וע"מ שיצאו מא"י לחו"ל אמ"ל כי כבד הרעב בארץ כנען והרי כתב הרמב"ם שם שאם חזק הרעב בא"י עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין מותר לצאת מא"י א"כ כיון שכבד הרעב בארץ כנען אין שום איסור לצאת משם וכיון שבאו למצרים בהיתר בעת כניסתם הרי הם מותרים לישב שם אח"כ כתושבים כמ"ש הרמב"ם ז"ל שאין לוקין על לאו זה שבעת הכניסה מותר הוא ואם יחשוב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה וכו' ע"ז דקדקו לומר ועתה ישבו נא עבדיך שמתחילה באו לגור שם דרך עראי ואח"כ אין איסור לאו אם ישבו שם לכן ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן ואין איסור בדבר את"ד ז"ל.

בא"א פי' רחמא דנפשאי מע' החכם השלם ה"ר אליהו טראב יצ"ו כונת המשך הפ' עפ"י הדין דקי"ל בבתרא דכ"א בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב ואי שייך בכרגא דמלכא לא מצי מעכב ודבר זה נקרא בדברי הפוס' חזקת ישוב שיכולים בני עיר זו לעכב על בני עיר אחרת שלא לדור בעירם ולעסוק באומנותם כי היכי דלא לפסקו לחיותיהו. אכן כתבו הפוסקים ז"ל דכל זה דוקא אם באו בלתי שום סיבה אבל אם יצאו מעירם מחמת דבר או רעב אין בני העיר יכולים לעכב בידם עד יעבור זעם וכפי טיפול ביתם יתעסקו בעיר וישאו בכרגא עמהם כמ"ש מור"ם ז"ל סי' קנ"ו ה"ד הרב ב"ר יצחק דף י"ז ע"ב. עו"כ הרב ב"ר יצחק ז"ל שם דכ"ז דוקא בבא להתישב שם איש וביתו אבל אורח העובר ממקום למקום כדרך הסוחרים המחזרים בעיירות על איש כזה אין דרך לטעון ולערער. והכנה"ג סי' קנ"ו הגה"ט אות כ"ב כתב משם הרב משפטי שמואל סי' נ' דאם יש תועלת בביאת אנשי עיר אחרת אינם יכולים לעכב. בזי"ו דבתחילה יוסף בההוא פחדא הוה יתיב שמא פרעה לא יניח לאחיו ובית אביו לישב בארץ מצרים ולעסוק באומנותם מהאי דינא דבר מתא וכו' לכן תחלת כל לימד אותם דעת לומר שאומנותם רועה צאן וזו האומנות לא שייכא אצלם ולא מצי מעכבי וז"ש והיה כי יקרא אליכם פרעה ואמר מה מעשיכם בכדי לידע ולעכב עליכם שלא תדורו בעירנו זאת אמרו אליו אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה וזאת האומנות לא שייכא אצלם כי תועבת מצרים כל רועה צאן ולכן אני אומר לכם שתאמרו כדברים האלה בעבור תשבו כעין תדורו בארץ גושן ואינם יכולים לעכב עליכם. לכן ויבא יוסף ויגד לפרעה הגדה של חכמה שאינו יכול לעכב עליהם מטעם זה ואמ"ל אבי ואחי וכו' באו מארץ כנען והנם בארץ גושן לא אמר לו והנם יושבים בארץ גושן אלא והנם סתם לרמוז לו שבאו אלי בתורת אורחים והנם לפי שעה בארץ גושן ובכגו"ד אינם יכולים לעכב עליהם. ומקצה אחיו לקח וכו' כדי שישב תשובה הראשונה שהיא יותר מוסכמת לכן כשאמ"ל פרעה מה מעשיכם בכדי שאדע אם יכול אני לעכב עליכם או לא ויאמרו אל פרעה הרבה תשובות בדבר שאינך יכול לעכב עליהם. ראשונה רועה צאן עבדיך וכו' ואומנותינו אינה מאומנות אנשי העיר וכדי שלא תאמר שאפשר שנעזוב אומנות זו ונלך לאומנות אחרת שהיא מאומנות אנשי העיר אל תחוש לזה גם אנחנו גם אבותינו ואין אדם מוצא קורת רוח אלא מאומנות אבותיו. זאת ועוד אחרת לגור בארץ באנו בתורת גרות בעלמא לא להתישב וגם כי כבד הרעב בארץ כנען ומכל אילין טעמי תריצי אינו יכול לעכב עליהם ועתה שאמרנו לך כל הני טעמי א"כ ישבו נא עבדיך בארץ גושן שיכולים להתישב בארץ גושן באין אומר ואין דברים. אז כששמע פרעה אמ"ל ליוסף למה לכם שתביאו עצות מרחוק וכל אחד מכם יאמר טעם אחד אני אומר לך טעם נכון והגון שע"י יכולים להתישב וז"ש אביך ואחיך באו אליך במיטב הארץ הושב דייקא שיתישבו כמו שירצו ישבו בארץ גושן ישבו דייקא ואם אתה מפחד שלא יעכבו עליהם אם ידעת ויש בם אנשי חיל וכו' והוי כמו דשייך בכרגא דמלכא

שאמרו בגמ' דלא מצי מעכב. אז כששמע יוסף ויטב בעיניו אכן חשש דהתינוח לגבי אחיו אכן לגבי אביו מה יענה לכן תכף ויבא יוסף את יעקב אביו וכו' ויברך יעקב וכו' שבירכו שיצא נילוס לרגליו והוי הנאה לכל בני העיר ומעתה יכולים להתיישב שם ואין שופ"ר את"ד יצ"ו וש"י ודפח"ח.

בא"א פי' בס' תנופה חיים ז"ל בהק' לפרש תחלה כונת הפ' בפ' מקץ אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי ורק הכסא אגדל ממך. דהכונה היא במ"ש בשבת דף נ"ה ר' יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתיא ההיא אתתא קא ציוחא קמיה ולא אשגת בה אמ"ל לא סבר לה מר אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה אמ"ל שינא רישך בקריירי רישא דרישך בחמימי הא יתיב מר עוקבא ברישא דהוא אב"ד ע"כ. ואמר בלשון הזה לא סבר לה מר אחר שהוא פסוק מפורש במשלי כדי לומר לו אפי' דלא ידע האי מקרא ואפי' לא אמרה שלמה הסברא נותנת כך ואדם דן מעצמו סברא זו. ומה שהשיב לו הא יתיב מר עוקבא ברישא ואין לי עונש הוא כהטעם שאמרו גבי מ"ש בירושלמי שהרבנות מקברת בעליה משום שנתפס בעון הדור הזה למי שהוא ראש לכולם אך יש טעם אחר ג"כ משום דמטילין בו עיה"ר או מקללין אותו והתיקון לזה הטעם מצא אלכסנדרוס מוקדון כדאיתא בתמיד ד' ל"ב דשאל לחכמים מה יעשה אדם ויתקבל על הבריות אמרו יסני מלכות ושולטנות אמר דידי עדיפא מדידכו רחימנא לכו ושולטן ואעביד טיבו עם בני אינשא ע"כ. ובוה ניצול מציה"ר או מקללה כיון דעושה עמהם טובה זהו כונת הפ' אתה תהיה על ביתי למנות אותך לאב ולפטרון ומושל בכל ארץ מצרים לבקש על פרנסתם שיהיה בנחת בזה לית ביה חשש דהגדולה מקצרת ימים. הנה כי כן ומזליה חזי כמו שהיה שנחסרו לו יו"ד שנים בשביל ז' כאומרים ז"ל בשביל שהיה בו ולהיות דחשש פרעה דשמא ימאן יוסף מלהכנס בשררה זו משום דהגדולה מקצרת ימים שררה. לכן פרעה מלתא קדים ואמר דלא תהיה חושש על זה מפני הטעם דעיה"ר או קללה דהרי ועל פיך ישק כל עמי ותרגם אונקלוס יתפרנס כל עמי והו"ל כתשו' תהיה בטוח מזה. וכ"ת יהיה כטעם דאחר דנתפס בעבורם גם לזה לא תתוש משום דרק אלכסנדרוס רחימנא למלכותא ורחימנא לבריתא וכיון דכל העם מתפרנסים על ידך הכסא יגדל ממך וכתשובת האיכא מר עוקבא דיתיב ברישא ויהיו קורין אותי מלך דאני ראשון ואתה שני וכה"ג לית לך למיחש לכלום. ושוב ויקראו לפניו אברך כתרגומו דין אבא למלכא נמצא דלפי המצריים היו מחשבים אותו ביותר גדול מפרעה כענין ולדוד נתנו הרבבות ראשון לכל בית יוסף. ובכך יען כונת הפ' הנז' בפרשתינו ויגש אליו יהודה ויאמר ידבר נא עבדך דבר. באוני אדוני דייק לומר באוני כלישנא דקרא אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה א"כ צריך שתשגיח בטענותי ואפי' דשלמה לא אמרה עדיין מלתא דמסתבר הוא כדאמרן בההיא אתתא. וכ"ת בלבבך הרי התם תשו' בצדה הא יתיב מר עוקבא ברישא וה"נ לך אל פרעה ואין אני משגיח בך כי אני שני לו לזה הוסיף יהודה לומר ואל יחר אפך בעבדך דאמרתי לך ובסתום חכמה אוטם אזנו גם הוא יקרא ולא יענה דהרי כי כמודך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך דאינו כמ"ש לך פרעה רק הכסא אגדל ממך לפטור עצמך אלא בעיני אתה המלך וכיון דאתה ראשון אליך צעקתי אל אבושה כדקרו לך המצריים דין אבא למלכא ואתה אב כתואר מר עוקבא אב"ד ופרעה שני לך וברור א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב קול יהודה ז"ל במ"ש בגמ' אמ"ל קיסר לבני מלכותיה מי שעלתה לו גימא ברגלו מה יעשנה יקטענה ויחיה וכו' נטפל לו גביהה בן פסיסא וכו' אמ"ל מימר שפיר קא אמרת אלא בנימוסי המלכות כתוב כאן מאן דזכי למלכא חייב הריגתו והרגו אותו יע"ש לכן אמ"ל יהודה ידבר נא וכו' ואם תשמע דברי ואנצח אותך אני מבקש

ממו ואל יחר אפך בעבדך להרוג אותי כדין כל מאן דזכי למלכא והט' שאני מבקש דבר זה משום כי כמוך וכו' שגם אתה מלך לכן אני מבקש דב"ו.

והרב אה"ח ז"ל פי' וז"ל שרמז לו כי השררה אליו נתונה. וזה שיעור הדברים בי אדוני בי תלוי כנוי תיבת אדוני כי הוא המלך. ואמרו ידבר נא פי' עתה ידבר בלשון עבדות לפי שעה אבל אין הדבר עומד כן כי יהודה המלך וכסאו נכון לעולם ועד. עוד ירמזו באומרו בי אדוני פי' באמצעותי השגה זה כי הוא הסובב ליוסף ואדנות שאמר לכו ומנכרנו לישמעאלים שמוזה נחגלגל הדבר השיג יוסף האדנות עכ"ז ז"ל. ולדעתי זהו שסיים ואל יחר וכו' ר"ה כיון שעיקר אדנותך וממשלתך הוא בסיבתי שאמרתי ומכרנו לכן ואל יחר אפך בעבדך ר"ל בעבדותיך שאל יחר אפך ותכעס משום עבדותיך שמכרנו אותך לעבד שמוזה נמשך לך כי כמוך כפרעה כמו פרעה מלך כן אתה מלך ואלו לא מכרנו אותך לעבד מהיכן השגת כל זה הגדולה לכן אל יחר אפך וכו' ודו"ק.

כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים. הנה באמת יש לתבין מה היה הערכות של יהודה כי לולא זאת בלא"ה היו מתים ברעב וא"כ אין ערכות שלו כלום אבל עיקר שהיה יעקב מתירא כי כאשר יהיה בנימין נשקע במצרים יבוא לידי עבירה זנות וכדומה כי היתה ארץ מצרים אבות הטומאה וזה מיתה נצחית ולא חש על מיתה זמנית רק על מיתה נצחית ולכן גם יהודה בערכות שלו ערב בשני עולמות והו' וחטאתי לאבי כל הימים וק"ל.

ובא"ז פי' הרב הנז"ל דיעקב הוצרך להעמיד י"ב שבטים ובנימין מן המניין וא"כ אם יארע לו תקלה וחטאתי לאבי כל הימים גם בעת"כ שהסימן הוא שירש גהינם. גם ידוע דלכך לקח יעקב דוקא יהודה לערב ולא לאחר משאר השבטים כי יהודה היה מלך ולו העוז והכח להציל וכן הוא במד' ויגש אליו יהודה כי הנה המלכים נועדו זה יהודה ויוסף שנתועדו יחדיו ואם לא יציל אותו מיוסף יורידוהו מגדולתו ואינו מלך. והנה בתמר היה ליהודה תירוץ כי חשבה לקדשה רק קדשה נמי אסורה וז"ש אם לא אביאנו אותי מגדולתי ואין אני מלך וחטאתי לאבי שבשמים כל הימים היינו לעוה"ב על מעשה דתמר וק"ל.

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אהו בהתודע יוסף אל אחיו. פי' הרב הנז"ל כי כבדו כתבתי דאחי יוסף התנכלו להמיתו כי ראו שיצא ממנו ירבעם מסית לישראל לעבוד ע"ז וא"כ ברואם עכשיו כי מלך במצרים ולקח בת פוטיפרע כהן און ישפטו כי יצא ממנו נצר זדון ויותר ימצאו עילה להרגו וגם ביוסף עצמו יטעו כי ח"ו נשתקע בטומאה וא"כ הו' ראוי לו שלא יתייחד עמהם לבד ובא הכתוב להשמיענו צדקתו של יוסף ששם נפשו בכפו לבל יבייש את אחיו בפני אחרים בהתודע אליהם. וז"א ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו היינו אחיו הנצבים עליו להרגו מלצות הוציאו כל איש מעלי ולא די שהוציא כל איש נכרי ממנו לבל ישמעו עלבון אחיו הנכלמים ממנו אלא אפי' ולא עמד איש אתו שהוא בנו מנשה כמו שדרשו חז"ל על פ' ויקרא לאיש אשר על ביתו אמר יהודה דין נפש מדבית אבא ומנשה נקרא איש כדכתיב לאיש אשר על ביתו גם אותו הוציאו וק"ל.

ויתן קולו וישמעו מצרים וישמע בית פרעה. פי' הנז"ל שבכה בבכי גדול כדי שלא יאמרו המצרים כי כל הדברים המה בתחבולות שלקח יו"ד אנשים בעלי צורה וליהסם לו לאחיו כדי שלא יאמרו עבד הוא ולכך נתן קולו בבכי גדול עד שלא יכול להתאפק להבכי וזה מורה שהבכיה היא מקירות לבו וזה לאות שאינו תחבולת והו' וישמע בית פרעה להורות המכוון.

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף עוֹד אֲבִי חַי, הֲאֵל דְּשָׁאֵל לָהֶם תִּיכַף בְּהַתְּוֹדֵעַ לָהֶם, הָעוֹד אֲבִי חַי וְכוּ' וּלְכֵן אֵין לָכֶם לִפְתּוֹד מִמֶּנִּי וְגַם אִם הוּא חַי מֵה לָכֶם לִפְתּוֹד וְכִי גִרַע אֲנִכִּי מַעֲשֵׂיו שֶׁלֹּא רָצָה לְהַרְגֵּךְ אֶת יַעֲקֹב בְּעוֹד שֶׁאֲבִיו חַי כְּדֹכְתִּיב וְקִרְבוֹ יָמִי אֲבִי וְאִ"כ אֵל תִּפְחָדוּ וְגַם הָרָאָה לָהֶם בְּרִית מִלֵּה לָאוֹת כִּי לֹא בַעַל בַּעֲלִילָה אֲסוּרָה כִּי אֲנִי נִמְשֵׁךְ עֲרֵלְתוֹ וְק"ל מִהֲנֹז"ל.

וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רוֹאוֹת וְעֵינֵי אַחִי בְּנִימִין כִּי פִי הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם, שִׁמְעָתִי דֶּרֶךְ רִמּוֹ שֶׁכִּמּוֹ שֵׁשׁ אֹר וְחוֹשֶׁךְ בַּעוֹלָם כִּךְ יֵשׁ בַּשֶּׁכֶל הָאָדָם אֹר וְחוֹשֶׁךְ ע"כ. אֲךְ כִּשְׁשׁוּמַעִים דְּבוּרִים יוֹצֵא מִפִּי צָדִיק נִזְדַּכְךְ הַשֶּׁכֶל וַיֹּאֲדִירוּ עֵינָם וַהּוּ כִי עֵינֵיכֶם רוֹאוֹת וְעֵינֵי אַחִי בְּנִימִין שֶׁעֵינֵיכֶם מֵאִירוֹת וְנִזְדַּכְךְ הַשֶּׁכֶל שֶׁלָכֶם מַחֲמַת כִּי פִי הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם שֶׁמְדַּבְּרוֹ שֶׁל צָדִיק נִזְדַּכְךְ הַשֶּׁכֶל הַשׁוּמַעִין דְּבוּרֵי וְק"ל. מִהֲרַב קְדוּשַׁת לִוִּי ו"ל.

וַיִּזְבַּח וְבָחִים לֵאלֹהֵי אֲבִיו יִצְחָק יוֹבֵן עִם מ"ש בַּמֶּסֶךְ שֶׁכַּת כִּי אֲבָרְהָם לֹא יָדְעָנוּ עַל שֵׁם שִׁיִּצְחָק אֲבִינוּ יִלְמַד סְנִיגוּרִיא עַל יִשְׂרָאֵל וּבִודָאִי כֹאשֶׁר יִהְיֶה אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם לַעֲתִי"ל כֵּן הִיָּה בַּגְלוּת מִצָּרִים שִׁיִּצְחָק אֲבִינוּ הִיָּה מִלְמַד זְכוּת עֲלֵינוּ וַהּוּ וַיִּזְבַּח לֵאלֹהֵי אֲבִיו יִצְחָק וְק"ל. מִהֲנֹז"ל.

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי וְלֹא יָכֻלוּ אַחֵיו לַעֲנוֹת אוֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו, הָרִאשׁוֹנִים פִּירְשׁוּ דֹאז"ל כִּי בֶן זְקוּנִים הוּא לוֹ זִיו אִיקוּנִין שֶׁלוֹ דוּמָה לוֹ, וּז"ש אֲנִי יוֹסֵף וְאֲנִי מִסְתַּפֵּק הָעוֹד אֲבִי חַי שֶׁפָּנִי דוּמָה לַפָּנִים דִּישְׂרָאֵל אֲבִינוּ אֵיךְ לֹא הִכְרַתֶּם אוֹתִי וְלֹא יָכֻלוּ אַחֵיו לַעֲנוֹת אוֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו דִּיִּיקָא פָּנִים שֶׁלוֹ עֲמָדוֹ כְּעֵין פָּנִים שֶׁל יַעֲקֹב אַע"ה וְאֵיךְ לֹא הִכִּירוּהוּ וְק"ל בַּס' נִחַל קְדוּמִים

וְבִאֲרָא פִי הָרַב הַנּוֹז"ל עַפ"י מ"ש בַּס' קִרְבֵּן שֶׁכַּת כִּי הִנֵּה שְׁבַעִים שָׁנָה שֶׁל דוֹד הַמֶּלֶךְ ע"ה אֲמָרוּ בְּזוֹה"ק דִּהִיו שְׁנַיִם מֵאָאָע"ה וְכ"ח מִיַּעֲקֹב אַע"ה וְל"ז מִיוֹסֵף וְלִפִּי דְּבוּרֵי הַזוֹה"ק אִם יוֹסֵף מֵת הִיָּה צָרִיךְ יַעֲאָע"ה לִיתֵן ס"ה שָׁנָה וּז"ש כִּי אֲרֹד אֵל בְּנֵי אֲבֵל שְׁאוּלָה שֶׁצָּרִיךְ לָמוֹת תִּכַּף לָתֵת ס"ה שְׁנַיִם לְדוּחַע"ה עַש"ב. וְאִ"כ מִקַּע"ה שְׁנַיִם שֶׁהִי"ל לַחֲיוֹת יַעֲקֹב ע"ה כִּמוֹ אַע"ה כִּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ בְּזוֹה"ק אֲפִיק סָךְ ס"ה שְׁנַיִם יִשְׁאָרוּ ק"י שְׁנַיִם וַהּוּ הִיוּ חַיִּי יַעֲאָע"ה וְתוֹ לֹא וַהּוּ עֲתָה שֶׁהוּא בֶן ק"ל שָׁנָה מוֹכֵרָח דִּיוֹסֵף לֹא מֵת וְהוּא יִתֵּן ל"ז שְׁנַיִם דָּאָם לֹא יַעֲאָע"ה אֵינוּ חַי אֲלֵא ק"י. וּז"ש אֲנִי יוֹסֵף שֶׁאֲנִי אֲתֵן לְדוֹד ל"ז שָׁנָה וְהָרִאָה הָעוֹד אֲבִי חַי שֶׁאִם לֹא הִי"ל לִיפְטֹר זֶה כ' שָׁנָה, וְלֹא יָכֻלוּ אַחֵיו לַעֲנוֹת אוֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו שֶׁהֵם הִיוּ סוֹבְרִים שֶׁאֵינוּ נִיצוֹץ אֲדָה"ר וְהוּא מִסְט"א וְעֲתָה שִׁרְאוּ גְדוּלְתוֹ וְהִבִּינוּ טַעְמוֹ טַעַם כְּעִיקָר אֲז נִבְהָלוּ וְק"ל.

וְלִבְנִימִין גַּתֵּן שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמֵשׁ חֲלִיפוֹת שְׁמִלוֹת, רִאִיתִי בַּס' כ"י לִרְבִּינוּ מִהֲר"א מִגְרֵמִיזָא ז"ל שֶׁכָּתַב פִּי הַחֲסִיד כִּי טַעַם ג' מֵאוֹת כֶּסֶף דְּקִי"ל הַמוֹכֵר עֲבָדוֹ לַגּוֹיִם קוֹנְסִין אוֹתוֹ עַד יו"ד בְּדַמִּיו וְדַמִּי הָעֶבֶד ל' ל' כֶּסֶף עוֹלָיִם ש' וְלֹא גַתֵּן לָהֶם כְּלוֹם אֲלֵא גַתֵּן לִבְנִימִין שֶׁלֹּא הִיָּה בְּמִכִּירוֹתוֹ ע"כ. וַי"ל דֹּאחֵיו הִיָּה לָהֶם לִיתֵן לוֹ וְתוֹ דְּרֹאוּבֵן לֹא הִיָּה בְּמִכִּירוֹתוֹ וְנִצְטַעַר מֵאֵד.

אֲדוֹנִי שֶׁאֵל אֶת עֲבָדֵיו בְּמֵד' מִתְחִלָּה בַּעֲלִילָה בֹּאֵת עֲלֵינוּ, וְקֶשֶׁה מֵה לּוֹ לֹמַר זֶה הֲלֹא כֹל עִיקָרוֹ לֹא בֹא אֲלֵא לֹמַר שֶׁאִם לֹא יִלָּךְ בְּנִימִין אֲצֵל יַעֲקֹב יָמוֹת יַעֲקֹב.

וְפִי הָרַב צִמַּח דוֹד לִפִּי שֶׁהִתְקִין עֲצָמוֹ לְמַלְחָמָה וַיִּקְשֶׁה אֵיךְ יִפֶּה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּדִין לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי מֵה פִּשְׁעוֹ לוֹ, וְאִי מִשׁוּם תְּפִיסַת בְּנִימִין כְּדִין תִּפְסוּ וְאֲדַרְבֵּא וְיִתֵּר עֲלָיו שֶׁלֹּא לְהוֹרִגוֹ כְּדִין ב"ן וְאִי מִשׁוּם דְּרָצָה לִיקַח אֶת יְהוּדָה בְּמִקּוֹם בְּנִימִין וְאֵינוּ רוֹצֵה יוֹסֵף וְכִי בִשְׁבִיל זֶה כְּדָאִי לְעֶרֶךְ דְּמִי מַלְחָמָה, לִז"א מִתְחִלָּה בַּעֲלִילָה בֹּאֵת עֲלֵינוּ כְּלוֹמַר שֶׁבַּעֲלִילָה תּוֹפֵס אֶתָּה אֶת בְּנִימִין כִּי הוּא שֵׁם הַגִּבִּיעַ וְבְנִימִין לֹא גִבֵּי כְּלוֹם וְכַמ"ש בִּאֲגָדָה דְּב' יְדוֹת פ' ע"ה הֵן כֶּסֶף לוֹ אֶתָּה נִתְּנוּ וְאֶתָּה בּוֹגֵד בְּנוֹ וְאֹמֵר הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבִּיעַ

בידו יהיה לי עבד וראיה לדבר שמתחילה בעלילה באת עלינו וזהי שימת עין להעליל וא"כ בדין עשו מלחמה.

ובזה יובן מ"ש במד' אבכיר הובא בילקוט שאמר יהודה בשבועה שבשקר דן אותנו דקשה איך הוא שקר הלא נמצא הגול ביד בנימין אלא ר"ל שהוא שמו לכתחילה וז"ש מה נאמר לאדוני כלומר לאיש כאדוני שהכל מחזיקין אותו לטוב וישר ומה נדבר שנצטרך שאם נאמר שהוא זיף ובגד בנו לא יאמנו דברינו לכן אין אנו אומרים כלום ומודים לדבריו, אבל האמת הוא שהאלהים מצא את עון עבדיך שעל עון ישן שבידינו היה כל זה. וז"ש במדרש מה נאמר בכסף ראשון אם נאמר שחטאנו לך גלוי וידוע שלא חטאנו ואם נאמר לא חטאנו לא יאמנו דברינו אלא האלהים מצא את עון עבדיך שמכרנו אחינו ולכן בדין התפוס אותנו שחטאנו במכירה ותשלח את בנימין שלא חטא במכירה וכשלא רצה התקין עצמו למלחמה כי בדין לוחם על בנימין.

ואתיון מת פירש"י מפני היראה היה מוציא שקר מפיו אמר אם אומר שהוא קיים יאמר הביאוהו אלי וקשה שרש"י ז"ל פירש גבי האחד איננו שנאבד ובאו לבקשו וז"ל דה"ק ואחיו שאמרנו לך מתחילה איננו ושעל זה באנו לבקשו כבר חקרנו עליו ונודע לנו שכבר מת.

וירא את העגלות מ"כ על שם הרב העשל ז"ל דאיתא במדרש אלו עגלות צב שהביאו הנשיאים בחנוכת המזבח ופי' במ"ש בשבת יתיב ר' יונתן וקמבעיא ליה הא דתנן אבות מלאכות ט"ל אי ויבא הביתה לעשות מלאכתו מן המניין והמלאכה היתה דים אינה מן המניין וה"ק דשלים ליה עבדתא. ואי ויבא הביתה היינו לעשות צרכיו אינו מן המניין ולכן כשראה העגלות שעשו הנשיאים דהיינו משום שהם לא הביאו נדבה למשכן והטעם שלא הביאו הוא מפני שכבר הביאו ישראל די והותר כמ"ש במדרש ורש"י בחומש א"כ ע"כ והמלאכה היתה דים ר"ל דשלים ליה עבדתא ועל כן אינו מן המניין וא"כ לעשות מלאכתו היינו מלאכתו ממש א"כ רב עוד יוסף חי כמשו"ל רב כחו של יוסף כמה צרות הגיעוהו ועדיין עומד בצדקתו.

וירא העגלות שמעתי הטעם לפי שחטא יעקב היה שפטרו ליוסף בלא לויה וקי"ל שהסנהדרין היו סומכין ידיהם על העגלה ערופה ואומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה שלא ראינוהו ופטרנוהו בלא לויה.

אמותה הפעם אחרי ראיתי את פניך כי עודך חי, האי כי עודך חי מיותר, ונראה דקאי לתחילת המקרא אמותה הפעם כי עודך חי לפי שאז"ל ואנכי אעלך גם עלה על מנת ויוסף ישית ידו עיניך א"כ אם כשמת יעקב יעקב בזה יוסף חי ומשית ידו על עיניו יתקיים אעלך גם עלה דהיינו קבורת ארץ ישראל ואי לא לא. ולזה אמר אמותה הפעם בזמן שעודך חי כדי שיתקיים הבטחתו של אעלך גם עלה דאז אמותה הפעם ר"ל אין לי אלא רק מיתה אחת דהיינו שאני מת בחו"ל אבל אם לא תהיה חי אהיה בקבר בתו"ל ויש בידי ב' מיתות.

כמה ימי חייך וכו' ואיך הנחת ארץ ישראל הי"ל לדאוג מן המיתה בחו"ל והשיב ימי וכו' ולא השיגו אז"ל כיון שהגיע אדם לימי אבותיו ה' שנים קודם ידאג מהמיתה ולכן אמר יעקב אין לי לדאוג שעדיין לא השיגו לפרק אבותי ובאמת הטעם הוא לפי שירדה שכונה עמו וא"כ שם היה כמו ארץ ישראל. (קרבן מנחה סי' ע"א).

ידבר נא עבדך דבר. אמרו במד' אני מוציא מבפנים ומכניס בנא ומכלה אתכם, והוא תמוה. ופי' הרב חיד"א ז"ל בס' הבהיר חומת אנך ז"ל ואפשר במה שידוע דכל חיות אה"ע הוא בעבור ניצוצי הקדושה אשר יש בהם כדכתיב ואתה מחיה את כולם ואם יצאו ניצוצי הקדושה מהם נשארים פגרים מתים וכמו שפי' המקובלים מ"ש בש"ס

בכמה דוכתי נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות שהיה מצמצם הקדושה שברשע או ידלג ומתחבר עם מרבית הקדושה של הצדיק דהחלק מתדבק בכל ונשאר הרשע גל של עצמות. וידוע כי כל הניצוצות החלו עולין בשכינה ושם מתקנים וכמ"ש האר"י ז"ל בסוד פ' תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ר"ת ב"ן שהיא השכינה הוי"ה דההי"ן גימט' ב"ן ע"ש פירוש כל התיבות והדברים עתיקין.

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני ואל יחר אפך וכו' וי"ל ראשונה דמאיזה טעם אמ"ל ואל יחר אפך בעבדך ועוד מילת בעבדך לכאורה נראית יתירה דכבר אמר ידבר נא עבדך, ופי' הרב ברכת אליהו ז"ל במה שכתבו המפ' על מ"ש רז"ל דלמה חסרו משנותיו של יוסף עשר שנים לפי שאמרו לו עשר פעמים עבדך אבי והקשו המפ' הלא לא יש בפ' כי אם חמשה פעמים ותימצו ו'חמשה פעמים הם אמרו למליץ וחמשה פ' אמר הגו' הרי יו"ד פעמים. ו"א ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני ר"ל בלא מתורגמן אלא אני אדבר ביני ובינך ותרועה מזה שמלת עבדך תהיה דבר אחד ולא שני דברים כמו שעשית מקודם ע"י המליץ, ו"א ידבר נא עבדך דבר ר"ל שמלת עבדך תהיה דבר אחז' ע"י שבאוננו אדבר ולא ע"י מתורגמן ואל יחר אפך בעבדך שאדבר עמך שלא ע"י מתורגמן בעבדך מסיבת עבדך שלא תהיה שני פעמים וק"ל.

במדרש ויגש אין ויגש אלא לשון הקרבה כמה דאח' אמר ויגש את פר החטאת אשר לו וי"ל דמאי אתא לאשמועינן שהוא לשון הקרבה, וי"ל בהק' מש"כ רז"ל דאית השובה מהניא והא נראה ונדחה אינו חוזר ונראה ותי' דהקב"ה ס"ל דהאמת הוא כמ"ד דסובר דנראה ונדחה חוזר ונראה ומביאים ראיה מאת פר שהקריב אליהו הנביא דהקדישו קודם שנבנה המזבח ואעפ"י שנדחה כשנהרס אעפ"י כן חוזר ונראה כשיעשו תשובה. וזה שבא לרמזו יהודה ליוסף דאעפ"י שחטאו בעון של מכירת יוסף כמו שאמר הפ' האלוהים מצא את עון עבדך שמא לא יש תקנה להם דכיון שנדחה אידחי אלא שחוזרין ונראין וראיה מהפר של אליהו וזה שרמזו לו אין ויגש אלא לשון הקרבה ר"ל כמו שהקרבן דאף על פי שאידחי חוזר ונראה כן אנחנו אעפ"י שנדחינו ע"י עין חוזרין ונראין וק"ל.

ויאמר אבינו שובו שברו לנו מעט אוכל פי' הרב יצחק פרחי ז"ל בהק' מ"ש רז"ל שאלו להכמה חוטא מהו עונשו וכו' עד ששאלו להקב"ה ואמר יעשה תשובה ויתכפר ומה רבו רחמיו ותסדין ית' אשר הפליא לעשות חסדיו עמנו ופתח לנו שערי תשובה וכתבם אב על בנים ריחם ה' על ישראל עמו. עוד נק' מ"ש חכמי המוסר שאם אין אדם יכול לסגף עצמו בתעניות יעשה תיקון זה והוא כי בעת אכילתו קודם שישבע ימשוך ידו מן האכילה וזה נחשב לו לתענית ע"כ. וידוע הוא מדה"ד ועם התשובה שעושה האדם משבר את מדת הדין. ו"א ויאמר אבינו ר"ל אבינו שבשמים שובו בתשוב' שלימה לא כן דווקמה והנבואה ובתשובה שברו לנו ר"ל מדה"ד שע"י התשובה תשברו מדה"ד וא"ת שלעשות תשובה צריך תעניות וסיגופים לז"א מעט אוכל ר"ל באמצע אכילתם משכו ידיכם ונחשב לכם כהענית. ונאמר לא נוכל לרדת והוא כי יצר לב האדם רע לפתח חטאת רובץ ויצה"ט בא אל האדם אחר י"ג שנה ומאחר כי כבר הושרש היצה"ר אין אנו יכולים לשלוט בו אלא א"כ יצטרך סיוע מיצה"ט וז"א ונאמר לא נוכל לרדת מלשון ורדו בדגת הים אמנם אם יש אחינו הקטון אתנו שהוא יצה"ט וירדנו ר"ל יכולים אנו לשלוט בו כי לא נוכל לראות פני האיש זה הקב"ה כל עוד שאחינו הקטון איננו אתנו אבל אם אחינו הקטון אתנו נזכה לראות פני שכינה בשמענו את מועצותיו כדת נתונות וק"ל.

אלכה ואראנו בטרם אמות. וי"ל היה די לומר אלכה ואראנו ומה צ"ל בטרם אמות. וראי בטרם שימות שאם ימות מהיכן יראה אותו. אמנם יובן במ"ש בוזה מאן דחזא יעקב בחלמיה חיים איתוספו ליה עו"ן משרו"ל בן זקונים שהיה זיו איקונין של יוסף דומה ליעקב וכיון שפני יוסף דומה ליעקב והמסתכל ביוסף כאלו מתכל ביעקב ז"א אלכה ואראנו כדי שיתוספו לו חיים וזהו בטרם אמות ופי' בטרם כמו שפי' רש"י על פ' טרם יהיה בארץ כל טרם שבמקרא עד לא הוא ג"כ נפ' בטרם עד לא ר"ל שלא אמות שלפי שיתוספו לו חיים ע"י ראיית יוסף וק"ל. (מהנז"ל).

פרקי ר' אליעזר הובא בילקוט וז"ל וכשבאו לגבול מצרים נתייחסו השבטים כל הזכרים ששים ושש ויוסף ושני בניו הרי ס"ט וכתיב בע' נפש ירדו אבותיך מצרימה מה עשה הקב"ה נכנס במנין עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה וכשעלו ישראל ממצרים נתייחסו ששים רבוא חסר אחד מה עשה הקב"ה נכנס עמהם ועלו ששים רבוא לקיים מה שנאמר ואנכי אעלך גם עלה. ובוה נבין מה שאמר משה בפ' בהעלותך ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אתה בקרבו ואתה אמרת בשר אתן וכו' שפת יתר ת"ו דהיה די לומר שש מאות אלף רגלי העם ודי ומאי צ"ל אשר אנכי הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם. וי"ל דלכאורה נראה אשר אנכי בקרבו וכי עד השתא לא ידענא שמשה בקרב ישראל הוא עד דאיצטריך השתא לאשמעינן אשר אנכי בקרבו. אמנם כפי מה שהקדמנו כשעלו ממצרים נתייחסו השבטים ששים רבוא חסר אחד מה עשה הקב"ה נכנס במנין עמהם ועלו לס' רבוא לקיים מה שנאמר ואנכי אעלך גם עלה ובוה א"ש וה"פ ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם ר"ל שנשלמו ששים רבוא באנכי וכיון שכביכול שרוי ביניהם ואתה אמרת בשר אתן להם משלי וכי יכול אני להספיק לששים רבוא הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם וכיון שאנכי כביכול בקרבו אתה תוכל להספיק להם ולזה השיבו למשה האמת אתך אם תספיק להם ולא אני יאמרו שח"ו יד ה' תקצר לכך אני אתן להם ומיד ורוח נסע מאת ה' ויגזו שלווים וכו' וק"ל. (מהנז"ל).

גל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם. וי"ל מאי נתינת טעם במה דאמר לו כי לגוי גדול אשימך שם ואם ישימו לגוי גדול למה לא יתירא מרדת מצרימה והא ירידתו למצרים לקיים השעבוד של ת' שנה. אמנם יובן בהק' מ"ש רז"ל שהגזירת המנין. ובוה יע"ן אל תירא מרדה מצרימה דהיינו מגזירת ת' שנה של השעבוד אל היתה ארבע מאות שנה ואמאי יצאו ברד"ו שנים ותירצו שריבוי של אוכלוסין השלים תירא ונתן טעם לשבח כי לגוי גדול אשימך שם דהיינו שריבוי האוכלוסין ישלים המנין לזה אל תירא משעבוד כי אשלים המנין בריבוי הנז' וזהו כי לגוי גדול אשימך שם וק"ל. (מהנז"ל).

אל תירא מרדה מצרימה. מרד"ת רמז על רד"ו ואעפ"י שאחד חסר כך ראוי להיות דאותה שנה של מכות בכלל רד"ו היא וכיון שבה נלקה פרעה וראי התחלת הגאולה היא ואינו לגמרי בכלל רד"ו. גם אפשר לומר דאעפ"י שפרעה החזיק בהם מ"מ מצרים לא היו מכבידים עליהם כ"כ מפני מוראו של משה והמכות שהיו ממשמשים ובאות עליהם וק"ל. (שתי ידות).

ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה וכו' אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם אנכי ארד עמך וכו' ולנו לדעת מה היתה היראה של יעקב מאחר שהיה יודע הבטחתו של הקב"ה שהבטיח לאאע"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ועוד איך נסתלקה היראה באומרו כי לגוי גדול אשימך שם, ועוד אומרו אנכי ארד עמך וכו'. והנראה לענ"ד שהיראה שהיה לו ליעקב אע"ה הוא כי רוח אלהים בקרבו וראה

ראה בנבואה שאם ישארו ישראל בארץ מצרים כמעט רגע אחר יותר מרדיו שנה לא היו יכולים לצאת משם עד עולם שהיו נכנסים בחמשים שערי טומאה כנודע וכבר ידע שגזרת הקב"ה היתה ת' שנה, לזה היה ירא ראה גדולה שמא ח"ו ישארו עד עולם, לזה באה תשובת השי"ת אל תירא כי לגוי גדול אשימך שם וע"י רבוי העם ישלים של תי שנה כחד תירוצא של הראשונים כנודע, א"נ עפ"י מה שכתב הציוני בפ' בא שהקב"ה ירד עם כל חייליו למצרים תכף ומיד בברית בין הבתרים וירידת הקב"ה עם חיילותיו זה השלים ת' שנה וז"א אנכי ארד עמך עם חיילותי וזה ישלים הת' שנה, ואמר עוד ואנכי אעלך גם עלה גם לרבות שאר גליות שבהם נשלם הת' שנה של גלות מצרים כחו תירוצא של ראשונים ז"ל כנודע וק"ל. (אהלי יהודה ז"ל).

ויזבח זבחים שלמים לאלהי אביו יצחק, נ"ל מדכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה דכך הוא וכו' וה"נ כתיב ויבן אותו אביו שפירושו שיצחק היה בוכה ומתאבל בצרת יעקב בנו ועכשיו בשמחתו של יעקב לא יהיה שמח לכך כתיב ויזבח זבחים שלמים לאלהי אביו יצחק הזכיר שמו על הזבח כדי שיהיה יצחק שמח גמי בשמחתו כמו שהיה מתאבל עמו כך יהיה שמח וק"ל. (שתי ידות ז"ל).

אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי, ראיתי למוהר"י זיין בכ"י משם רבו הרב כמה"ר יצחק אריפול שפירש דמי שהוא שרוי בצער ותקיף ליה עלמא ביגון ואנחה ומת אינו נקרא מת אלא חיים שנה מצרותיו, אבל היושב בשלוח ומת נקרא מיתה, ויעקב אע"ה שהיה בצער גדול על אבידת יוסף ע"ה אם מת באותן הימים לא חשיב מיתה אלא חיים ועתה שזכה וראה יוסף חי ומלך מכאן ואילך כשימות נקרא מיתה וז"ש אמותה הפעם וכו' ר"ל זה הפעם אחרי ראותי את פניך יקרא מיתה כי שלותי ושמחתי בראייתך משא"כ קודם בהיותי בצער המיתה בו בפרק לא שמה מיתה אלא חיים וק"ל. (הפנ"י דוד ז"ל).

ובא"א אפ"ל דאמרו רז"ל דמסורת היתה בידו דאם ח"ו ימות בן אחד בחייו ילך לגהינם והנה כתב מהר"ם אלשיך ז"ל בביאור משו"ל יעקב אבינו לא מת דה"ל ב' נשמות גדולות יעקב ישראל וכשנזכר מיתה לא נזכר אלא ישראל ויקרבו ימי ישראל למות והענין כי נשמת יעקב נשארה בו והמיתה היא שנשמת ישראל נסתלקה עש"ב, ואם ח"ו היה מת יוסף או נטמע בעריות כי זו נמי מיתה הנפש וח"ו היה יעקב הולך לגהינם ודאי היה מת גם בחינת יעקב אבל עתה נשארה בחינת נשמת יעקב וז"ש אמותה הפעם דימות בחינת ישראל אחרי ראותי את פניך שאתה בחיים וגם עודך חי צדיק שומר הברית שנקרא ח"י דאם לאו היה צריך שתי מיתות בחינת ישראל ובחינת יעקב וק"ל. (הגז"ל).

ולבנימין נתן ג' מאות כסף וכו' ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים פי' רש"י כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים, והוא צריך ביאור, ושמעתי במשו"ל דאם היו שתיים בסלע מותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל ומשאוי חמור הוא לתך ט"ו סאין ועשרה חמורים הם ק"ן סאים וסאתים בסלע הם ע"ה סלעים והם ש' דינרים וז"ש ולבנימין נתן ש' כסף דהיינו ש' דינרים ולאביו שלח כזאת כחשבון הזה ש' דינרים הם עשרה חמורים הנושאין ק"ן סאין וא"כ הם סאתים בסלע ומותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל, ע"כ שמעתי ודוק היטב, ואני בעניי נ"ל לרמוז דבנימין הוא אחד מד' שמתו בעטיו של נחש ויוסף הצדיק ראה ברוח הקדש מעלתו ולכך נתן לו ש' כסף כי יצ"ר גימט' ש' והוא עשה יצה"ר טוב ולכך נתן ש' כסף שהוא חסד היצה"ר טוב וה' חליפות כנגד חלוקא דרבנן ברנח"י שזכה לפי בחינתו ומדרגתו שידוע שכל אחד כלול מכל הבחינות ודו"ק. (הפנ"י דוד ז"ל).

גשן נא אלי ויגשו הראה להם שהוא מהול, רצה בזה להראות צדקתו שהיה בין שטופי זמה ולא נכשל בעריות כי הבועל ארמית נמשכה ערלתו שישראל נגאלו ממצרים בזכות ארבעה דברים שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא היו בהם בעלי לשון הרע והיו גדורים מעריות. וטעמו של דבר יתבאר בפרשת שמות בעזרת ה' יתברך. וכמו כן ישלח יוסף אחר אביו ואחיו הודיע להם באיזו זכות יעלו משם ורמו להם שפרעה קרא שמו צפנת פענח מ"מ אני יוסף זה שמי לעולם. ושלא שינה לשונו שאמר כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש, ולא היה פרוץ בעריות שנאמר גשו אלי הראה להם ארבע אלו שהיה יוסף שלם בכולם. שלא שינה שמו שאמר להם אני יוסף אעפ"י שהוא מהול. ושלא היה בעל לשון הרע שנאמר גשו גשו אלי כי לא רצה שישמע בנימין אחיו ענין המכירה ואפי' לאביו לא הגיד כלום כי אלו היה מגלה לו ודאי היה מצוה לו קודם מותו שא נא פשע אחיך. ורמו להם יוסף כי בעון המכירה ישלמו שטר חוב כי גר יהיה זרעך וכו' כמו שנאמר ועתה אל תעצבו דוקא אתה אבל לעתיד תעצבו על כן רמו להם גם הגאולה והדברים המסבבים הגאולה. ויש אומרים ועתה רמו לעשרה הרוגי מלכות שלעתיד יעצבו על המכירה. (הרב כלי יקר).

רב עוד יוסף בני חי. לפי שהבטיחו הקב"ה שאם לא ימות אחד מן בניו לא יראה פני גהינם ויזכה למה שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאתך ע"כ אמר כן רב מעתה אזכה לשכר העולם הבא הנקרא רב כי הוא עולם שכולו ארוך משא"כ בחיי עולם הזה שהם מעט ורעים כי לא הרבה יזכור ימי חייו. ועוד שכבר קיבל עונש על ביטול מצות כיבוד אביו בעולם הזה ומעתה יקבל שכרו משלם לעולם הבא לכך נאמר ויזבת זבחים לאלהי אביו יצחק ולא הזכיר גם את אברהם אלא שרצה לתקן במה שקלקל וחזר לנהוג כבוד באביו יצחק. דבר אחר רב עוד יוסף בני חי מה זה אתם אומרים לי כי הוא מושל בכל ארץ מצרים רב ודי לי שהוא חי די לי קורת רוח בזה ואין אני מקפיד אם הוא מושל או לא. (הנז"ל).

כל הנפש הבאה ליעקב אעפ"י שהיו נפשות רבות מ"מ קראם כולם נפש לפי שקודם זה היו האחים מתקנאים ביוסף והיו נפשות חלוקות ועכשיו נעשו לאחדים וסרה קנאתם וגם יוסף לא היה לו לב עליהם על כן הודיע לנו הכתוב שהיו כולם נפש אחת להעיד על צדקתו של יוסף ועל צדקת האחים לכך אמר תחילה כל הנפש הבאה לבית יעקב מצרימה להעיד על צדקת האחים ואח"כ חזר ואמר ובני יוסף וכו' כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים להעיד על צדקת יוסף. (הנז"ל).

אמרתה הפעם. לפי שקודם זה היו חיי חיי צער והיה חשוב כמת בחייו כאלו כבר מת ועבר ובטל מן העולם אבל עכשיו שנאמר ותחי רוח יעקב אביהם החשוב כמת מחמת חיי צער דומה כאלו בכל יום הוא מת וכן נאמר ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי חייו קמ"ז שנה כי ע"י חיי שלווה שהיו לו באותן י"ז שנעשה איש חי מעתה יהיה מעותד אל המיתה ורק פעם אחת ולא אל הרבה מיתות כי שנים היו דומים למפרע כאלו חיה כל קמ"ז שנים חיים נעימים דקריין חיים באמת. (הנז"ל).

ואת יהודה שלח לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה לימוד מוסר מזה כל פעולה שאדם עושה ראשית דבר יראה בפעולה זו להבין ענין לצורך גבות כמו מי שזוכה לבנות בית יצייר במחשבתו בתחילה איזה חדר בבית שיהיה מוכן לו להיות סגור שם לתורה לתפילה ולהתבודדות ומקום מוכן בית ועד לתכמים ואח"כ יצייר עניינים המצטרפים לו. (הרב של"ה ז"ל).

ויכלכל יוסף וכו' להם לפי הטף פי' ההכרחי ולא יותר כי לא יבקש אדם מותרות רק כדי חייו והיותר יחריש וכן יעקב אמר שבר רעבון שלא יאכל אדם רק לשבור הרעב ולא למלא בטנו וק"ל (הנז"ל).

צריך האדם שלא להיות כפוי טובה ולשלם טובה תחת טובה אפי' לגוי הכומרים של מצרים עשו טובה ליוסף כשהיה דינו בפניהם במעשה דאשת פוטיפר כאשר הבחינו שהאמת אתו הצילו אותו ממות וגם הוא הטיב עמהם שנא' רק אדמת הכהנים לא קנה (הנז"ל).

ויאמר בי אדוני כי כמוך כפרעה פי' הרב באר שבע ז"ל עפ"י דברי הקדמונים דאבות העולם תקנו חטא אדה"ר אברהם תיקן עון ע"ז שעמד בנסיון של כבשן האש ויצחק עון ש"ד שמסר עצמו לשחיטה ויעקב ובניו תיקנו עון ג"ע שגלו למצרים היא הארץ ויעקב אמר כחי וראשית אוני וישראל נגאלו בזכות שהיו גדורים מעריות ומרמו בזה מעשה גבי"ע שהוא ג'לגול ב'ני יעקב ע'דות ר"ת גביע ומצינו בזה שני חילוקים מי שהוא צדיק מעיקרא זה יוסף שעמד בנסיון, חלק שני זה יהודה שהודה במעשה התמר ובגמרא לדיעה אהת מקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ודוד הע"ה הקים עולם של תשובה כמ"ש בגמרא להורות תשובה ליחיד בא ולעיתיד יכרך בגביע ג"כ על רמז הנ"ל. ואיתא בקדמונים עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות חלקו וחלק חבירו הרשע כפל היא גימט' כתר ולבעלי תשובה ודונות נעשו זכיות ע"ר ש"י גימט' תתק"ל נגד שנותיו של אדם הראשון לתקן קלקלו נמצא יש ליהודה חלק אחד יותר על יוסף זה החלק של בעת"ש וז"פ בי אדוני הוא נעשה מרכבה לשכינה יותר ממנו כי כמוך כפרעה שיוסף לא יש לו רק שני חלקים והוא יש לו ג' חלקים בע"ת וק"ל. (הרב באר שבע ז"ל).

ויאמר ישראל אמותה הפעם אחרי ראיתי את פניך כי עודך חי וכו'. י"ל כי סתם אחרי הוא מופלג ועוד מאי ראיתי ועוד למה כפה באומרו כי עודך חי ודאי היה רואה פניו שהוא חי, אבל הכונה אמר יעקב אמותה פעם אחד תואיל שאתה חי, או יאמר עד עכשיו לא הייתי טועם טעם מיתה אבל עכשיו שנאמר לי ותחי רוח יעקב אביהם עכשיו הפעם ואמר עד עכשיו הייתי מביט ומסתכל בחכמת השרטוט של הפנים ואפי"ה היתה צדיק וז"ש אחרי זמן מופלג שראיתי פניך ואמר את פניך כלומר הטפל אשר לי וז"ש ראיתי שלי שהייתי מתירא אולי ח"ו חטאת במצרים שהוא מקום הזנות לפניך ועודך חי כי הרשעים בחייתם קרויים מתים אבל אתה חי וק"ל. (אות צדיקים ז"ל).

ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו וכו' איתא במדרש לא האמינו עד שפירש והראה להם מילתו ע"ש והובא בפי' רש"י. והנה הכא י"ל דמה ראייה היא זו כיון שאמרו רז"ל על פסוק לכו ליוסף אשר יאמר לכם תעשו על שגור עליהם לימול והסכים פרעה לזה כמ"ש רש"י בפ' הקודמת ע"ש, וא"כ מאי רבותיה דיוסף בזה וגם שדילמא שהוא מבני כנען שהם מהולים, ודוחק לומר שכל מילי בני מצרים ודעימיה היתה מילה בלא פריעה דמסתמא מלם כמצטרך מילה ופריעה. וגם דוחק לומר שיש שום חילוק בין אדם הנימול לשמונה ובין הנימול גדול והשבטים הוו בקיאי בזה בטביעות עינא לכן אמ"ל גשו נא אלי.

וראיתי בילקוט ראובני בסדרין דאייתי משם מדר' תנחומא בשעה שקראם יוסף והראה להם ברית מילה בקשו להורגו ובא מלאך ופיזרם ע"כ, ולכאורה הוא תמוה דהוא הראה להם המילה כדי שידעו שהוא אחיהם ואמאי בקשו להורגו, אך עפ"י האמור א"ש דאינהו סברי דאין ראייה ממילה כיון שאיהו גופיה מל ופרע לכל בני מצרים וגם שבא הוא משאר אומות המהולים לכן לא האמינו לו ובקשו להורגו עד

שבא מלאך ופזרם עד שידעו שדבריו אמתיים כי אחינו בשרנו הוא ועכ"פ על עיקר דברי המדר' הדקדוק במקומו עומד וק"ל. (ויקרא יצחק ז"ל).
ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם וכו' וישלחני אלהים וכו' ולהחיות לכם וכו' ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים וכו'. הנה מהראוי להתבונן בהתרת הכתובים כי לכאורה אנו רואים בהם שפת יתר כמ"ש ועתה לא אתם שלחתם אותי וכו' בשכבר אמר ועתה וכו' כי למחיה שלחני אלהים וכו'.

וטרם נבוא אל ביאור הכתובים נעמוד על מאמר דהע"ה בתהלים פ"ו עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו כי אתה וכו' אשר לכאורה לא ידענו מ"ש עשה עמי כי יותר מהצורך היה שיאמר עשה לי אות וזכיר עוד דבריהם ז"ל בגמרא דשבת דף ל' מאי דכתיב עשה עמי אות לטובה אמר דוד רבש"ע מחול לי על אותו עון אמ"ל מחול לך אמר לו עשה עמי אות בחיי אמ"ל בחייך איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע כשבקש להכניס ארון וכו' עד כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיתך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדרה וכו' ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים וכו' ע"כ.

וכלל הענין בזה הוא כשנחקור בשאלת דהע"ה יראו שונאי ויבושו כי הנה ידוע כי הדבר שנתקלקל ונתקן כמו בגד שנקרע האמנם כי הוויט השלם בתבונת כפיו יעשה תפירה מסותרת בל יתוודע מה עכ"ז לא יהיה חשיבותו אחר התיקון ממש כמו טרם שנתקלקל ומה גם שלא יתכן לומר שיתחשב אחר תקונו יותר מכמו שהיה בשלימותו קודם הקלקול. כן גם האיש החוטא ושב על חטאיו בתשובה נאותה בשגם עונו נמחל לו עזי בלתי השאיר ממנו רושם כלל עכ"ז טוב היה באם לא חטא לא שב ואם הדבר כן ראוי להתבונן מה יהיה בושט שונאי דוד גם כי יראו כי עונו נמחל לו עכ"ז הלא יותר טוב היה באם לא חטא כלל.

אמנם אחרי החקירה תשוב תראה כי הדבר בהיפך כי דהע"ה היה חשיבותו אחר החטא שבעתים כמקדם טרם שחטא והוא בהזכרת מאמרם ז"ל בש"ס דשבת דף נ"ו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנא' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו ונאמר כי ענין דהע"ה היה דומה ממש לשר גדול שהיה לו אבן ספיר טובה ויקרה מאד ונפל איזה פחת על פניו מלמעלה כמו בקע לו חריץ משהו ונתיעץ השר עם בעלי המלאכות היודעים טיב מלאכת אבנים יקרים ולטישתם אם ימצאו לו תיקון אמרו גם כשיתוקן יהיה נשאר רושם בה עד כי בא אומן אחד חכם ומבין מאד ואמ"ל איעצך הנה האבן הלו גם כי הוא יקר ונכבד גם עתה הלא עוד יתחשב באם אנוהו בפיתותו צורות מזהירות מאשיכולות וציצים ופרחים וכדומה אם תשמעני אני אעשה לו כן ואפתח עליו חותם שמך המפואר ודע כי ראשית מלאכתי יהיה מאותו החריץ כי ממנו ימשכו קוי הציור האלה לירכתיה סביב אשר המוחלט הוא כי האבן ההוא הפחת והגרעון הנופל בו הוא היה סיבה להרבות חשיבותו כי אחרי תיקונו בכל הפרטים האלה יהיה יקר ומהודר מאד שבע על יקרותו קודם ע"כ.

כן ממש מקרה דהע"ה את בת שבע אשר רז"ל העידו עליו ואמרו בע"ז ב' לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה ליחיד וכאמרם נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה ואם הדבר כן אין מקום לכנות מקרהו על תורת חטא ח"ו והוא מה שהעידו רז"ל במאמר הנ"ל כל האמר דוד חטא אינו אלא טועה שנא' ויהי דוד וכו' כלומר מאת ה' היתה זאת למען יהיה הוא המורה תשובה ליחיד וזמעתה חשיבותו אחר ששב יתר מאד פעל אשר מקודם כי אם תשובתו פתח פתח

ומבוא לכל השבים להורות לפניהם דרכי תשובה עד שאין ערוך לכל הטוב שהוא שעשה בעולם עם הענין הזה.

והוא מה ששאל דהע"ה עשה עמי אות לטובה שלא הספיק עצמו במה שמחל לו השי"ת על חטאו אבל ביקש עוד שיתברר ויתודע טוב מעשהו שהוא היה בעולם לאות ולמופת להורות תשובה ליחיד וזהו עשה עמי אות לטובה וזהו שהשיבו השי"ת בחייד איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע בשעה שבקש שהע"ה להכניס ארון לבית קדש הקדשים דבקו שערים זה בזה ואמר כ"ד רגנות ולא נענה עד שאמר זכרה לחסדי דוד אבי מיד נענה. הנה מזה נתברר עניינינו אצליהם כי אחר תשובתו עלה קרן מעלתו על צדיקים וולתו וכמו שסיימו רז"ל יצתא ב"ק ואמרה ושבת אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדינה ואין עוד אות גדול מזה.

והוא עד"ו ממש היה ענין מה שקרה לשבטי יה בדבר מכירת יוסף כי היא היתה סיבה מאתו ית' למען הביא יעקב וכל זרעו למצרים וכנודע, וז"ש אליהם יוסף ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם להחיות לכם לפליטה גדולה ולבל יאמרו בלבם עכ"ז היה עניינם עד"ד דבר שנתקלקל ושב לתיקונו היינו כי תחילת מעשיהם אתו היה אך להרע רק כי אח"כ הוא ית' גלגל על ידם טובתו אי לזאת הוסיף ואמר ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה ר"ל הלא כפי הנגלה עתה עיני כולכם רואות ושכל כל לב יעיד כי אך ה' ית' הוא שהסיב כל זאת לא אתם וק"ל. (הרב אהל יעקב ז"ל).

ויבואו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדוני כי אם תם הכסף למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו קנה אותנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ותן זרע וכו' ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה וכו' ותהי הארץ לפרעה. הנה מה מאוד ראוי להעיר במלות היתרות שאמרו ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה שכבר אמרו קנה אותנו ואת אדמתנו ואחר שקנה אותם ואת אדמתם הלא בהכרח הם עבדים לפרעה. גם מה שגמר אומר ותהי הארץ לפרעה ג"כ מיותר אחר שכבר קנה אותם. ואף גם מ"ש הכתוב ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה הא לכם זרע וכו' והיה בתבואות ונתתם וכו' הוא משולל הבנה כי היה די לומר הא לכם זרע וזרעתם את האדמה ונתתם חמישית לפרעה וכו'. ויותר יפלא מאין הית זאת להם לאמר תן זרע וכו' והוא גם הוא אמר הא לכם זרע וזרעתם וכו' הלא לא בסתר הן אמת כי רז"ל במדרש אמרו שמעת שירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב בשבינו דיבר יוסף אל אחיו לאמור כי זה שנתים הרעב וכו' ועוד ה' שנים אשר אין חריש וקציר אם הוא קבלה נקבל אבל עכ"ז הלא התורה היא כפטיש יפוצץ סלע ע"כ נחקרה נא בדבר כפי השגתינו ואת אשר ירחש לבי בעזר האל אותו אדבר.

ואחשוב בהבנת הענין עם מה שזכרנו למעלה כי רעב מצרים היה למעלה מן הטבע כבריאה חדשה מאת ה' כמ"ש הכתוב ותחלינה שבע שני הרעב לבא ובמדר"ר נכנסו חולניות שאפי' פת שעל השלחן נרקב מיד בהכיל שנות השובע ועילת הדבר כי היה מרצון ה' ית' להכין ולקבץ כל הרכוש וללקט כל הכסף לשים אותו תחת יד פרעה עבור לקיים מאמרו ואח"כ יצאו ברכוש גדול כנודע וע"כ הסיב להכביד ולחזק הרעב למעלה מהטבע להרקיב כל התבואות שאצרו וגנזו עובדי האדמה וזולתם בלתי האוצרות אשר פקד עליהם יוסף ע"פ פרעה מלבד שלא שלט בהם רקבון אלא עוד ששרתה בהם ברכה כמבואר בדבריהם ז"ל ובמדר"ר מקץ הדא אמרו שהברכות נתונות באוצרות וכל זאת למען יבואו כולם לשבור אל יוסף בעד הכסף אשר הם שוברים.

דמעתה הגם כי היה רבה רעת הרעב בארץ לכל האדם והבהמה והחיה אולם אל פרעה וביתו היה ענייתו לטוב בשגב כי לקט כל הכסף וגנז כמה אוצרות כנוצר במדבר.

ואם הדבר כן לא יקשה מה שאמר יוסף כי עוד ה' שנים אשר אין חריש וקציר כי על פרעה לא היה נופל גזרה זו אבל עוד היה רצונו ית' לברך אסמיו למען רבות כספו וזהבו לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני אלהים לקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכמו שכל מה שגנזו ואצרו המצרים וזולתם נרקב ונשחת ובאוצרות פרעה לא שלט הרקבון אבל עוד נתברכו כן גם מה שזרעו הם לא צמח מאומה כי ארדם ה' אולם אדמת פרעה היתה נזרעת ומצמחת כי ברכת ה' אתו.

והוא שאמרו המצרים אל יוסף לאמור למה נמות לעיניך וכו' קנה אותנו ואת אדמתנו ובזאת ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ואחר שנהיה עבדים לפרעה ושמנו יקרא עלינו ועל אדמתנו נחיה זרע וזה שדיק ואמר ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה וכו' ותהי הארץ לפרעה וע"כ טרם נתן להם יוסף זרע הארץ אמ"ל הן קניתי אתכם וכו' כאלו הבינם הטובה הנפלאה שעשה עמם במה שקנה אותם לפרעה להקרא על שמו וזהו הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה הא לכם זרע וזרעתם וכו'.

וזהו שאמר והיה בתבואות ונתתם וכו' כי אם היה אומר להם ע"ד סתם הא לכם זרע וזרעתם את האדמה ונתתם חמישית לפרעה היו מחלקים אדמתם לחמשה חלקים ויבדלו לפרעה חומש חלקו בחלקת השדה ויזרעו עבדיו את הנברר אליו וארבע ידותיהם יזרעו לעצמם ואז לא היה להם כל מאומה אחר שיהיה נברר בחלקי השדה איזהו לפרעו ואיזהו למצרים לא יצמח זולת במה שנברר לפרעה ואשר יזרעו על שמם לא יעלה בה כל עשב ע"כ נדיבות יעץ לאמור להם וזרעתם את האדמה כולה על שם פרעה בלתי והיה בתבואות ונתתם חמישית לפרעה וכו' וק"ל (הרב אהל יעקב ז"ל).

ולא יכול יוסף להתאפק וכו' ויתן את קולו בבכי איתא במדרש כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא בבכיה כך הקב"ה אינו גואל את ישראל אלא מתוך בכיה שנא' בבכי יבואו ובתחנונים אובילים הדברים מכונים למ"ש למעלה כי מעשה יוסף ואחיו היה רמוז על מה שעתיד להיות בדורות הבאים מחלוקת ב"ד לב' מלכיות מלכות יהודה ואפרים והתודעות יוסף אל אחיו היה רמוז התאחדות המלכיות למלך אחד כי כל מעשה אבות סימן לבנים וזה שרמוז ז"ל כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא בבכיה כך אין הקב"ה גואל את ישראל אלא בבכיה שנא' בבכי יבואו וק"ל (האה"י).

עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם. יש לפרש ויפג מלשון העמדה כאשר יעשה אדם פעולה מה ויעמוד וינוח ממנה ולא יפעול עוד וכן כתוב בתהלים ע"ז ידי לילה נגרה ולא תפוג שלא תנוח מלגרות וכן אל תתני כוגת לך שלא תנוח מלבכות והעד שכתוב אחריו אל תדום בת עיניך כי אמנם כאשר ישמע האדם בשורה טובה פתאום אפשר שימות מגודל הששון כמו שאירע לשרה לדברי רז"ל ולכן הזהירונו אל תכנס לביתך פתאום והטעם שהרוחות החיוניות המתפשטות באיברים להניעם לפעולתם עיקרם בחדרי הלב וכאשר ישמעו נענוע הלב חזק ואמיץ נגד טבעו אשר יתנועע ויפתח מרוב השמחה בשומעו הבשורה ירוצץ כמראה הבזק כלפי חוץ כי כן דרכם ואנחנו נראה ההפך באדם המפחד שאז כל הכוחות יעזבו קצוות האיברים ויכנסו אל הלב לעזורו כי בהתפחדו יסגר בעצמו באופן שיצננו ויתלבנו פניו ידיו ורגליו כן בדבר הזה בהופכו וכאשר תנועת השמחה חזקה למאוד גם הרוחות יתפורו אל הקצוות ויתפרדו איש מעל אחיו ויעזבו הלב ריקם וימות האיש ההוא כמו רגע פירש לנו הכתוב הזה שהיה מחסדי ה' ית' עם יעקב שלא מת בשומעו עוד יוסף

חי וכחותיו לא התנועעו בחזקה כאשר היה מן הראוי מן הטעם שלא האמין בתחילה. לדברים שספרו לו בניו עד שמעט מעט הבין הדבר על בריו ולא שמע הבשורה ברגע כמימריה ותבוא אליו בלס ויוכל להתאפק ולא מת וז"ש ויפג לבו פי' שעמד לבו מתנועתו הגדולה שהיתה ראויה על השמועה ההיא על כי לא האמין להם מכל וכל עד כי דברו אליו את כל דברי יוסף וירא את העגלות וביני ביני אהניא ליה שטותיה ששמע והבין הדברים במתון מתון ולא אירע לו מקרה בלתי טהור. ד"א עוד יוסף חי וכי הוא מושל וכו' פי' עוד יוסף בצדקתו ולא זו מהיות יוסף זה לפי שלבו אמיץ בקרבו ובהיותו מושל על המצרים לא שמע ולא האמין לדבריהם וזאת היא הבשורה היותר טובה שתביאו ליעקב וק"ל. (מלאכת מחשבת).

הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למן. יובן בהק' כלל אחד והוא כי מדרכי אלהינו ית"ש שלא לענוש הרשעים עד שהוא מראה להם קלונם על פניהם רעת מעשיהם אם עפ"י מופת או הוראת פיהם והעד אדם וקין שנכנס עמהם בדברים עד שנגלה מעשיהם לעין המשפט ואם הדבר כן לעתיד כשיבוא אדום והדומה לו בתוך הכרפאים לבקש תקון על רוע מזגם כאלו גם הם נתקלקלו משלימותם שהיה להם הלא כמו אז הוא ית' על פניהם יענה ויאמר הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למן. ונמתיק הדבר במשל לאורח שבא לעיר ובאו אליו רבים מעניי העיר לבקש נדבה והיה משער ומבתיך ביניהם למי ירבה ולמי ימעיט היינו לעני מעודו המעיט נדיבתו והרבה לאשר ירד מנכסיו ובתוכם היה בר סומא אחד ואמר לפניו הלא תדעו כי הייתי בעל מלאכה יקרה נוקב מרגליות וכדומה ועתה אור עיני אין אתי ע"כ הראוי להעדיף לי יותר על כולם והעומדים ענו בו כי שקר בסיו כי מעודו לא ראה אור עלה על לב הנדיב לאמור לו הביאה נא אלי כלי מלאכתך ואדע כי כנים דבריך.

הנמשל כי לעתיד יבוא ית' לרפאות כל הנבראים שנתקלקלו מסיבת הנחש ולפקח עיני העורים להתזירם לאיתנם הראשון וכענין הכתוב אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפקחנה ירצה כי העניים נוצרו מראש שיטיבו לראות איך עבר עליהם רוח זוהמת הנחש וסך בעדם ממש כדקא הפורס עלי עין ובהסיר זאת יהל אורם ויאירו עיניהם ויהיו עיניהם רואות כמאז טרם חטא האדם כי ככה נוצרו מראשית מחצבם ואם גם הזולת יאמר כי ראוי הוא לרפואה כמונו יאמר להם ית' הראינו נא כלי הראות שלך וזהו הוציא עם עור ועינים יש כלומר שיש להם כלם הראוים והנאותים למלאכת קדשי שמים אך פרוש עליהם ענן ואופל זוהמת הנחש הסוגר בעדם משא"כ עמלק וכל זרעו המוכים בסנורים מיצירתם ומעודם לא ראו אור משפט אחד להם ולנחש כמדובר וק"ל. (הרב אהל יעקב ז"ל).

והנה יל"ד למה בתחילה כשנמצאת הגניבה ביד בנימין נתרצה יהודה שהוא וכל אחיו יהיו עבדים ליוסף ואח"כ כשלקח יוסף את בנימין לבדו לעבד התחיל יהודה לטעון טענותיו. פי' הרב ברכ"ט ז"ל ע"פ מ"ש במד' שאגת אריה וכו' זה יהודה ארי"ו בשעה שתפס יוסף את בנימין ואמר האיש אשר נמצא וכו' מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ת' פרסה עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאג שניהם ומקולם נפלו שני עירות גדולות שבמצרים פתום זרעמסס ועל דב"ו נגזר על ישראל לבנות שניהם ע"כ. משמע שמכח הצלת בנימין נפלו פתום זרעמסס ואיתא בטור חו"מ דאם הנרדף הציל את עצמו ושיבר כלים של רודף פטור שלא יחא ממנו חמור מגופו אבל אם היו של אדם אחר חייב שהמציל עצמו בממון אחרים חייב. אבל אחר שהציל את הנרדף ושיבר בין כליו של רודף בין של אחר פטור כדי שלא ימנעו מלהציל הנרדף ע"כ. וע"כ בתחילה חשב יהודה שאף אותו יקח לעבד וא"כ הו

הוא ג"כ נרדף ע"כ לא רצה לשאוג ולהרים קולו משום דידע ע"י שאגתו יפלו פתגם ורעמסס שהם ערים של פרעה ואסור לנרדף להציל עצמו בכליו של אחר וכאן הרודף היה יוסף זה הערים של פרעה. אבל אח"כ כשראה שאת בנימין לבד לקח לעבד ובא הוא להציל את בנימין ע"כ שאג ולא חש לנפילת הערים של פרעה דבכה"ג שבא להציל אחר שרי ליה לשבור אפי' כליו של אחר כנז' ע"כ התחיל לזעוק. אמנם ליוסף החניף ואמ"ל דהטעם ששאג משום דהערים הם שלו כמו שהם של פרעה משום שהוא מלך כפרעה וז"ש כי כמון כפרעה וא"כ הוי כליו של רודף ושרי ליה ע"כ.

בא"א פי' במאי דקי"ל בדין חו"מ סי' קל"ב עבד או אשת איש שערכו לאחרים אינם חייבים לשלם אלא כשישתחרר העבד או תתאלמן האשה וכו'. ולכן בתחילה כשסבר יהודה שיהיה הוא עבד ליוסף לא חש כלל לערבותו משום שעבד שערב לא כלום הוא. אבל אח"כ שיוסף פיטרו ליהודה ולא לקח רק את בנימין או חשש יהודה להערבות משום שכן חורין שערב הוי ממש בערבותו לכן אז ויגש אליו יהודה לטעון בעד הערבות ע"כ.

ובמ"ד' אמרו ידבר נא עבדך דבר אמ"ל יהודה ליוסף דבר אני מוציא מבפנים ומכניס כנ"א ומכלה אתכם. פי' הרב לק"ש וז"ל דהנה בשם יהודה רמזו בו שם הוי"ה כולו ומשם אדני רמזו בו יו"ד ודל"ת ואם תחבר יו"ד עם נ"א יהיו שם אדני שלם דין גמור. וז"ש לו יהודה דבר אני מוציא מבפנים ר"ל שאני מוציא הי"ד שבפנימיות שמי ומכניס כנ"א ר"ל שמחברם עם אותיות נ"א ויהיה שם אדני שלם דין גמור ועי"ז אני מכלה אתכם ע"כ.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בחומ"א דידוע דכל חיות הקליפה היא מן גיה"ק שבהכיה בסוד ואתה מחיה את כולם ואם יתגבר האדם במעשיו הטובים ויוצא בלעם מפיהם או תשאר הסט"א כפגרים מתים ואינה יכולה לשלוט בו. וז"ש לו יהודה דבר אני מוציא מבפנים שאני מתגבר להוציא הניה"ק שבתוך הסט"א ומכניס כנ"א ר"ל ומחבר אותם לשכינה שהיא שם ב"ן ז"ש ומכניס כנ"א ע"ה ב"ן שהיא השכינה נעי"ז אני מכלה אותם ע"כ.

בא"א אפשר לפרש ע"פ מ"ש המפ' כונת הפ' וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב. דידוע דאברהם חסד יצחק גבורה יעקב תפארת כלול מחו"ג וזה רמזו בשם יעקב כי העי"ן של יעקב היא מספר נקודות של שם אלהים נשאר מיעקב יב"ק זה שם קדוש היוצא מן י'ענהו ביום ק'ראנו והוא מועיל לאדם להצילו מכל צרה והוא מספר אהי"ה הוי"ה אדניי וזש"ה ויעבור את מעבר יב"ק ר"ל כשבא המלאך לפגוע בו הגביר מעשיו והניח העי"ן של שמו שהוא רמז לדין לבדה והגביר את שם יב"ק הנשאר משמו שהוא רחמים גמורים ובזה לא יכול לו. חש"ה וישכון ישראל שהוא יעקב בטח ולא יכול לו המלאך הט' משום שבדד עין יעקב ר"ל שהניח העי"ן של יעקב שהוא רמז אל הדין הניחה בדד והגביר ע"י מעשיו הטובים את שם יב"ק הנשאר משמו ובזה ניצול. ובזי"ז שאמר יהודה ליוסף דבר אני מוציא מבפנים ר"ל מספר אניי שהיא פ"א אני מוציא ממספר תיבת פנים שהיא מספרה קפ"ב כמנין יעקב אם תוציא מספר אניי שהיא ט"א מקפ"ב ישאר קכ"א כמנין ק"ך צירופי אלהים שהם דין גמור ומחבר מספר אני עם נ"א יהיו כמנין יב"ק שאניה הדין לבד ואגביר זה השם יב"ק שהוא רחמים, גמורים ועי"ז אני מכלה אותם כמו שעשה יעקב עם המלאך ודו"ק.

בא"א פי' באמ"ח ז"ל כונת הפ' ויגש וכו' במה שפי' מהרמ"א ז"ל כונת הפ' וינחם ה' וכו' כי שהע"ה אמר דאגה בלב איש וכו' ואז"ל ישיחנה לאחרים כי כאשר יגיד האדם צרתו ודאגתו יקל הדאגה מן הלב משא"כ כשהוא בלב או צרתו חמורה

ולכן אגו דינים לפעמים כאשר יכעס איש על חבירו ורוצה לנקום נקם ממנו כאשר יבוא אליו האיש וזה מדבר לו בכל כחו כי כה יעשה לו לענשו בזה הדיבור יקל הדאגה ממנו ע"י שהוציא דבריו לחוץ. כן היה להבדיל בהקב"ה ע"י שדיבר עם משה בכעס ואמר הניחה לי וכו' הוקל אפו וניחם וז"ש וינחם ה' וכו' והט' אשר דיבר וכו' את"ד ז"ל, וכמו כן היה כאן בדבר יהודה עם יוסף אמ"ל כדברים האלה ידברנא עבדך דבר באוני אדוני ר"ל אדבר נא דברי באוניך ואז אפשר אשיחה וירוח לי ואל יחר אפך בעבדך כל' לבל יחרה בי האף שלך במה שאתה מתעסע עלינו כי אם יחרה אפך בי אז בחזקת לבבי כי כמוך כפרעה אהרוג אותך ואת אדוניך לכן אדבר נא דאגת לבי אוכיחך לעיניך כדי שעיי' ינוח כעסי בדברי את הדברים האלה את"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' במ"ש חכמי האמת סגולה לשכך כעס המלך והשרים בעת אשר יבוא אליהם אדם מישראל, לכיון כונתו זה כי הנה ר"ת ה'שיבה ש'פטינו כ'בראשונה הוא שכ"ה מספר ה"פ דין אדני' כי יש ש"ך דינים שהם ה"פ דין ונמתקים ע"י ה' אלפי"ן של אדני' ונעשה מש"ך שכ"ה ובוה וחמת המלך שככה. ונודע שכל עיקר המתקת הדינים בשורשם שהוא בחי' הבינה שמינה דינים מתעדין והיא רחמים פשוטים וכאשר נמתק הדין שמה אז מתבסמים כל העולמות ברחמים וכאמה בתה מלאה חסדים. וזה פי' השיבה שופטנו כבראשונה שיהיה נעשה בחי' שופט הצדק ב"ד שלמטה דינא דמלכותא כימים הראשונים בחי' הבינה שנקראת כן, וכשאדם בא לפני שופט הארץ הגשמי ומכוין בר"ת הוה להמתיק ש"ך דינים ע"י ה' אלפי"ן של אדני' ונעשה שכ"ה אז ודאי יתהפך לבו עליו לרחם עליו. וע"כ זה עשה יהודה בבואו לפני שופט הארץ לבקש רחמים פיו פתח ואמר ידבר וכו' פי' שאדבר דבר כזה אשר עיי' יכנסו דברי באוני אדוני ואל יחר וכו' שלא תחרה כלל ויכנסו דברי בלבך ויהפך לבך לרחמים עלי ולזה רמז ס"ת באוני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה מספר שכ"ה שהוא המתקנת הש"ך דינים ע"י ה' אלפי"ן של אדני' אשר בזה יהפך לבו לטובה וזה בדרך כלל שהוא ר"ת השיבה שופטנו כבראשונה. אבל עוד רמז בדרך כלל ובפרט בדרך כלל מן בי אדוני עד כי כמוך כפרעה ע"ה עולים כמספר השיבה שופטנו כבראשונה ע"ה מג' תיבות ועוד שכ"ה יתרים לרמז על מתוק הדינים כנז' שעיי' וחמת המלך שככה וזה רמז בתיבות בי אדוני ידבר נא ע"ה עולים מס' שככה לרמז על מתוק הדין כדי שיהפך לב המלך עליו לטובה וע"כ אמ"ל בי אדני פי' הנה בי יש כח להמתיק הדין שיהפך לב המלך עליו לטובה וע"כ אמ"ל בי אדני פי' הנה בי יש כח להמתיק הדין ע"י האל"ף ויעשה אדני' אותיות א' דין. ידבר נא עבדך דבר באוני אדני ואל יחר אפך בתהילת דבורו רמז לזה ויג"ש ע"ה הוא ש"ך לכן אז"ל הגשה למלחמה ר"ל ויגש זה הזכיר בזה ה' אלפי"ן להמתיק הדין ע"י ה' אלפי"ן ועיי' ודאי אל יחר וכו' וגם הכתוב הוא בחי' הדין ומלחמה מש"ך דינים אך ויגש אליו יהודה כי יהודה בהגשתו המתיק זה כי ר"ת וס"ת ויגש אליו יהודה הוא שכ"ה עת האותיות לרמז אשר המתיק הדין בה' אלפי"ן של אדני' את"ד ז"ל.

אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וכו'. יל"ד דלא מצינו דיוסף שאל להם כך. ורש"י ז"ל פי' דמסתמא שאל. אכן הרב אברבנאל ז"ל פי' דכונת הפ' בתמיהה אדוני שאל את עבדיו בתמיהה ר"ל וכי אתה שאלת לנו על זה אלא ונאמר מאלינו יש לנו אב וא"כ עתה תפסת זה בידך אם אנחנו טעינו והגדנו לך כ"ז מה לך ולצרה הזאת ליכנס בעובי הקורה ע"כ.

באו"א פי' ר"א כמוהר"א פאניזיל יצ"ו בהק' משו"ל דיעקב אבינו שלקח ב' אחיות דגירין נראה דס"ל דין ישראל יש להם. כל לעומת זה יוסף שהביא עליהם

דיבה שהיו אוכלים מפרכסת ס"ל דין ב"ן יש להם וא"כ בענין הגביע אם דין ב"ן יש להם ב"ן שגנב במיתה ואם דין ישראל יש להם אם אין לו ונמכר בגניבתו הא יש לו אינו נמכר. וז"ש יהודה אדוני שאל היש לכם אב ר"ל ס"ל כאב שהוא יעקב דסבר דין ישראל יש לכם או אח שהוא יוסף דסבר דדין ב"ן יש להם ונאמר יש לנו אב זקן ר"ל סברתינו כסברת אבינו דסבר שדין ישראל יש לנו והאמת אתנו שהרי וילד זקונים קטן ואחיו מת שתוא היה סובר הפך סברתינו נענש וא"כ בנימין אינו חייב להיות עבד שהרי יש לו אב למה אתה רוצה לקחת אותו לעבד ודו"ק.

באו"א פי' הרב שד"ה ז"ל דהכונה כי יוסף שאל להם בתחילה יען כי לבו היה ירא ורעד שמא כסיבת שראה אביו זה כמה שנים שנאבד בנו יוסף ודאי כי טרח והוליד בן אחר לקיים תשלום י"ב שבטים כי א"א בלא י"ב כנגד י"ב מזלות י"ב שעות היום וכו' ואם לא הוליד עד עתה יעשה זה אח"כ כי הדבר מוכרח וא"כ יצא הוא מכלל השבון הי"ב. וז"ש אדוני שאל את עבדני לאמר ר"ל דבשביל אמירה אחת שאמ"ל הקב"ה ליעקב גוי גדול וקהל גוים יהיה ממך שאלת לנו היש לכם אב או אח ר"ל אב שיוכל להעמיד תולדות או אח ר"ל או אפי' מת אביכם אפשר כי כבר נולד לכם אח אחר ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וקפצה עליו זקנה ואינו ראוי להוליד וילד זקונים קטן הוא בנימין הוא הקטן שבכולנו ואחיו מת ר"ל אותו אח שמת נשאר מת ר"ל לא בא לנו תמורתו וכ"ז שאל יוסף והשיבו לו וידע יוסף מזה כי הוא לא יצא מחשבון הי"ב והשבטים הבינו כפשט הדברים ואפי"ה לא נחה דעת יוסף בזה דמ"ש לו ילד זקונים קטן ולא אמרו בנימין אפשר שהוא אחר שהוא נולד אחר מכירתו ולכן גזר אומר הורידוהו אלי. וע"כ כשהביאו לבנימין אמ"ל הוזה אחיכם הקטן אשר אמרתם או אינו זה אלא יש אחר קטן ממנו אמרו לו לא יש אחר ואז נתיישבה דעתו את"ד ז"ל.

ועתה כבואי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו וכו' והיה כראותו כי אין הנער ומת. פי' הרב אהל יעקב ז"ל וז"ל והנראה כי במ"ש יהודה לא יוכל הנער לעזוב וכו' ונאמר לא נוכל לרדת וכו' וכל הענין היתה כונתו בכל זה לגדור בעד יוסף לבל ישיב אותו לאמר הלא כל עוצם יקרת הנער אצל אביו איננו אך מפאת טוב מעשהו וישרו ושלמותו במה שמעשה אבותיו בידו אשר ע"כ חרד אליו את כל החרדה הגדולה הוואת והורדתם וכו' אולם כבואכם אליו ותגידו לו כי שלח ידו לגנוב מאתי גביע הכסף הנה מאז כאין ספק יהיה נבזה בעיניו נמאס ולא יעלה עוד על לבו מעולם כי מה לו לאב יקר ושלם כמוהו לכן מביש אי לזאת יהודה השכיל פיהו במה שדוחה תשובתו הזו והוא במ"ש ונאמר אל אדוני לא יוכל לעזוב את אביו וכו' פן יקראנו אסון וכמקרה יוסף גם הוא יקרהו כי מעת הפרד בנימין מאתו היה דואג ומפחד לאמר מי יודע אם ישוב עוד בני אלי. ועתה כבואי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו והיה כראותו כי אין הנער ומת ר"ל מיד בהביטו בבניו שאין בנימין ביניהם יגווע וימות כי רעיון דמיונו יכריע כי כבר קרהו אסון ולא יעצור על רוחו להתמהמה עד כי נספר לו את אשר נעשה עמו במעשה הגביע א"ד ז"ל.

ויאמר אבינו שובו וכו'. פי' הרב ז"ה ז"ל ויאמר אבינו שבשמים שובו בתשובה ועי"ז שברו לנו שהיא מדה"ד ושמ"ת לא נוכל לעשות סיגופים ותעניות לז"א מעט אוכל שימעיט באכילתו ועי"ז נחשב לו כאלו התענה ונאמר לא נוכל לרדת למשול ביצה"ר אם יש אחינו הקטן שהוא יצה"ט אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש שהוא הקב"ה ואחינו הקטן איננו אתנו זת"ד ז"ל.

באו"א פי' ר"א כמוהר"א פאניזיל יצ"ו עפ"י מ"ש רבינו האר"י בכונת ויהי גועם ה' אלהינו עלינו דיש פ"ר דינים והם עולים ה"פ נ"ו ומיתוקם ע"י א"ל הו"ה

שהם בגימ' ז"ן אחד יתר על מספר נ"ו וז"ש ויאמר אבינו שובו בתשו' ועיי' שברו לנו ר"ל שתעברו הנ"ו שהם דינים קשים ועיי' מעט שתמעטו עצמכם עיי' זה אתם ממשיכים שפע משם אל הוי"ה שהם בגימ' אוכל ועיי' ממתקים הנ"ו א"ד יצ"ו.

בא"א פי' הרב הנז' בהק' מ"ש בשלהי טבול יום התורם את החבית ואמר ע"מ שתעלה שלום, שלום מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה. רש"א אף מן הטומאה. וז"ש ואתם עלו לשלום אל אביכם ר"ל אף שבנימין יהיה לי עבד הוא נמי בכלל שלום שהתניתם עם אביכם שלא יקרהו אסון והרי לא יש אסון כי שעדיין הוא בזה"ס והיינו ואתם עלו לשלום אל אביכם דאף שהוא יהיה לי עבד הרי הוא לשלום שהוא בחיים. ולז"א ויגש אליו וכו' כי כמוך וכו' ודרו"ל מה הוא לזוט אחר הזכרים אף אתה כן. ונהי נמי דפליטין מאחריות דהשבר והשפיכה. דהיינו אחריות דמיתה ומיקרי שלום מצד זה מ"מ עדיין לא פליטין מאחריות דטומאה. לדעת ר"ש דבעי נמי אחריות מן הטומאה וכיון שאתה חשוד עליו לטמא א"כ אין זה שלום מצד הטומאה ואיך אתה אומר עליו לשלום. ועוד מט"א דלא מיקרי שלום כי עבדך ערב וכו' אם לא וכו' וכל עוד שלא הבאתיו לאבי אין זה שלום ע"כ.

בא"א פי' הרב שד"ה ז"ל כונת הפ' ויגש וכו' בהק' לפרש מסרה ד' פסוקים נחננו. ונחננו מה כי תלינו עלינו. כולנו בני איש אחד נחננו. נחננו פשענו ומרינו. נחננו נעבור חלוצים. והוא בהק' מ"ש ז"ל כי יוסף מה שתפס תחילה את השבטים הוא למת נכנסו למצרים בעשרה פתחים. וגם שמצאם בשוק של זונות. והנה מתחילה אמרו לו השבטים מה לכם ולנו שנכנסנו בעשר פתחים הלא אית לן תרי טעמי. הא' דכולנו בני איש אחד נחננו ומשום עיה"ר צוה לנו אבינו שנעשה כן. ומה שנמצינו בשוק של זונות ה"ט ג"כ משום שנחננו פשענו ומרינו ומכרנו את יוסף ועתה אנו מבקשים אותו לפדותו בכל ממון שבעולם ואם לאו נחננו נעבור חלוצים כי לכך באנו להרוג או ליהרג. לזה השיב להם יוסף כיון שאתם מודים דיש בידכם עון מכירת יוסף א"כ האלהים מצא לגבות חובותי כי א"כ נחננו מה שתלינו עלינו לא עלינו תלונותיכם כ"א על ה' שעברתם ומעלתם בתורתך שמכרתם את אחיכם.

והנה גם השבטים לעיל אמר האלהים מצא וכו' מצא בעל חוב וכו' והודו על חטאם שמכרו את אחיהם לזה בא עתה יהודה ונתקרב אצלו מפני שהיה שם ראובן ועדיין לא היה יודע במכירתו ואמ"ל באזנו בי אדוני העון הזה תלוי בי שאני גרמתי במכירתו שאם הייתי אומר להשיבו אל אביו היו מושיבים אותו וא"כ בי העון תלוי אכל אסביר לך למה מכרתי אותו ידבר נא וכו' ר"ל אילו יארע עמך דב"ז שידבר נא עבדך דבר שהוא קשה באזני אדוני אל יחר אפך בעבדך בתמיהא ודאי אף מפני עון קל כזה שדיבר באזניך שלא עיי' המליץ יחרה אפך ויתכן שתהרגהו כי כמוך כפרעה כמו פרעה שאין מדברים עמו כ"א עיי' המליץ כן אתה א"כ מכ"ש כי אני מלך ויוסף הוציא עלינו דיבות רעות היה מן הראוי שאהרגנו אלא מפני האחוה מכרתי אותו כדי שיוכל את"כ לפדות עצמו זו היא הסיבה שמכרתי אותו לכן אל תאשימני על מכירתו את"ד ז"ל. ויומתק בזה מ"ש במד' כי כמוך וכו' מה פרעה מלך ואתה משנה לו כן אני אבא מלך ואני משנה לך ודו"ק.

בא"א פי' הרב הנז' דהנה יוסף היה מדבר אתם עיי' מליץ ולא היה רשאי לומר שהוא מבין לה"ק בסיבת שבועת פרעה. וז"ש יהודה ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ר"ל שאני רוצה לדבר עמך. פה אל פה בלה"ק וז"ש באזני אדוני ולא עיי' המליץ ואל יחר אסך לומר דאיך אפשר זה מפני השבועה כבר ידענו אנחנו הכל דאינך כפרעה

ח"ש כי כמוד כפרעה בתמיהא לא כן אלא אתה מבין לשונינו וא"כ אדבר נא באוניך ממש ולא ע"י מליץ ע"כ.

ובס' דרו"ש כ' ידבר נא עבדך ר"ל מנשה יגיד האמת שהוא הניח הגביע, ואף יחר וכו' כי כמוד כפרעה מלך אין לכעוס דאיתא בפסחים דף ס"ו גדולת מלכות

מסתלק מכעס, שמעתי, עכ"ד.

בא"א פר' הרב ברכת אליהו ז"ל בהק' מ"ש במד' ויאמר עבדך אבי עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבי ושמע יוסף את הדבר ושתק ושתיקה כהודאה

דמיא לכך נתקצרו מימיו עשר שנים ע"כ. והנה לא מצינו בכל המקרא רק ה' פעמים.

אכן פי' המפ' ה"ד הרב זר"ב ראשון לפי שכל דברי השבטים ליוסף היה ע"י מליץ ונמצא יוסף שמע דבריהם ב"פ א' בדברם אל המליץ ב' כשחזר המליץ וסיפר לו הרי עשרה פעמים לכך נתקצרו לו עשר שנים ע"כ. ובזי"ו שאמ"ל יהודה ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני ר"ל משום תיבת עבדך שלא תשמע אותה ב"פ לכן אני רוצה לדבר עמך פה אל פה שלא ע"י מליץ ואל יחר אפך משום שאני מדבר עמך פה אל פה שלא ע"י מליץ הט' בעבדך ר"ל בסיבת עבדך לכן אני רוצה בזה א"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב בינת יששכר ז"ל בהק' משז"ל דהקב"ה רצה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים שיתף דין ורחמים ביחד. וכתבו המפ' דמזה ידון

האדם בדעתו שאל ילך עם חבירו במדה"ד אלא תמיד ישתף דין בתערובת רחמים

וילמד מדרכי קונו. לכן ברא הקב"ה את האוון כולה קשה והאלה רכה לרמוז לאדם שצריך

להיות קשה ורך ביחד. ובזי"ו דכשראה יהודה ליוסף שהוא רוצה להתנהג

עמהם במדה"ד הקשה לכן ויגש אליו יהודה ויאמר אמ"ל שצריך להיות האדם מתנהג

דין בתערובת רחמים וזהו ידבר נא עבדך דב"ר ר"ת דין ב'תערובת ר'חמים וראה

לזה באוני אדוני ר"ל יקח ראייה מן האוון שיש בה קשה ורך לכן אל יחר אפך במדה"ד

הקשה תתנהג עמנו את"ד ז"ל.

בא"א פי' הרב יוש"ה כונת הויכוח שבין יהודה ליוסף במ"ש הרשב"א בתשובה סי'

תשע"א על ראובן ששידך בתו לבן שמעון בש"ת וקנס ואז"כ מיאנה הבת

במשודך והשיב דראובן פטור מהשבועה ומהקנס דאנוס הוא במה שסירבה בתו והוי

אנוס גמור ומאי ה"ל למעבד אפי' תאמר שהיה יכול לפייסה במעות אפי' התנה שאם

תסרב יפייסנה אמרו בגמ' אטו תרקבא דדינרי בעי למיתב לה ואל תשיבגי שהי"ל

מתחילה להתנות שאם תסרב הבת שהוא פטור דלא היא דאנוסא דלא שכיח הוא וכו'

הבת והוק"ל מהא דהרשב"א ותי' דשאני הכא שכתב בשטר שיביאנה מרוצה ומפוייסת

ויש טענת אנוס ע"כ. והרב מהר"ם אלשיך ז"ל סי' ל' פסק בנדונו דחייב אפי' מיאנה

לחופה דלשון זה משמע שיביא הריצוי לידי פועל ולכן חייב. עז"ן מ"ש מור"ם ביו"ד

סי' רל"ב דאם ציוה עליו השר שלא לקיים שבועתו אפ"ל לא הוי הקנס רק ממון הוי

אנוס וע"ד זה לא גשבע. וכ"כ הריב"ש דמ"ש בשבועה פרט לאנוס דוקא אנוס שאין

יכול לקיים כגון שנשבע לילך למקום פ' והפסיקו נהר או שחבשוהו אבל אם האנוס היה

שיכול לקיים אלא שיש ס' מיתה מותר לדחות שבועתו משום פקוח נפש. עז"ן מ"ש

הרמב"ם בה"מ רשות יש למלך לקחת מן העם הגבורים ואנשי החיל ולקח מן היפים

שבהם לחיות שמאשים ועומדים לפניו שנא' ואת בחוריהם הטובים יקח. עז"א בגמ'

שאני מלכותא דלא הדרא א"כ מלך שגזור ואינו מקיים הוי כחדיוט. בזי"ו דהנה יוסף

ס"ל דמתרי טעמי ניצול מוערבות בנימין חדא דבלא"ה יכול ליקח אותו עבד כדון

המלך. ועוד כיון שהוא שר העיר וגזור עליהם שלא יקחו את בנימין א"כ הו' אנוסים

כמ"ש מור"ם כיון דאם היו רוצים לקחתו בחזרה יש ס' פקוח נפש א"כ ניתנה השבועה

לידחות והו"ל אנוס והוא פטור כמ"ש הרשב"א לכן אמר הוא יהיה לי עבד לי היקא שאני ולך ולכן אתם עלו לשלום וכו' דאין עליכם שום חיוב וכל הגי טעמי. לכן זיגש וכו' ויאמר בי אדוני שאני הוא הערב לכן ידבר וכו' ואל יחר וכו' דאני אומר לך שדין שקר אתה דן, ראשונה מה שאמרת שאתה יכול לקחתו עבד מדין הבחורים הא ליתא שהרי כי כמוד כפרעה גוזר ואינו מקיים א"כ אין לך דין מלך אלא הדין דמלכותא לא הדרא. ועוד מה פרעה מלך ואתה שני אף אבא וזה לא נאמר אלא במלך א' לא בב' ועל טעם השני שאנו פטורים משום אנוס הא נמי ליתא דהרי לך נוסח הערבות כי עבדך ערב וכו' אם לא הביאותיו וכו' וזוויבתי עצמי להביא הדבר לידי פועל כההיא דמהרמ"א וא"כ אני חייב לכן נא לשון בקשה ישב נא עבדך תחת הנער ולכל דבר אני טוב ממנו ובי תקיים ואת בחוריהם יקח את"ד ו"ל.

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. יל"ד מהו מפניו, והמפ' ז"ל פי' שהענין הוא שיוסף היה זיו איקונין שלו דומה ליעקב וע"כ בא יוסף לאמת את דבריו ולומר אני יוסף אחיכם ובזאת תדעו העוד אבי חי ותראו שזיו איקונין שלי דומה לו ע"כ ולא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו דייקא שנסתכלו בפניו והבינו האמת כדבריו ע"כ.

אכן ז"ל וכי אף אם היה יעקב מת לא היו זוכרים את זיו איקונין שלו, ועוד מהו הספק שלו העוד אבי חי, והלא כמה פעמים הגידו לו שעוד אביו חי, אכן פי' הרב קרבן שבת עפ"י מ"ש הרב בע"מ שאדה"ר נתן לדוהע"ה משנותיו ע' שנה וערבך ערבא צריך לכן אבות העולם שהיתה באמנה אתם נפש אדה"ר אברהם יעקב ויוסף השלימו הע' שנה אברהם חמש שנים שלא הגיע לשנותיו של יצחק שחיה ק"פ שנה ואברהם חי קע"ה ויעקב נתן משנותיו כ"ח שנה שלא הגיע לשנות אברהם כי יעקב חי קמ"ז ויוסף במקום יצחק ויתר ל"ז שנה שלא הגיע לשנות יעקב כי יוסף חי ק"י שנה אבל יצחק לא ויתר כלום כי בשנת ל"ז הצדיק עליו את הדין מיתה בעקידה ע"ש. וכ"ז היה כי הכרת פניהם ענתה בם שהיו נשמת אדה"ר ולכן הוצרכו חמה לשלם הערבות שנתן אדה"ר לדוד. והנה מעתה יש לנו לומר אם יוסף שהוא משופריה דאדה"ר הי"ל לשלם ל"ז שנה א"כ בודאי אם היה יוסף נאבד מן העולם בלא זמנו בודאי לא היה החוב מוטל על שום אדם לשלם אלא על יעקב כי יעקב הוא שופריה דאדם כי אברהם כבר מת ויצחק לא ויתר כלום א"כ החוב היה מוטל על יעקב לוותר משנותיו ס"ה שנה כ"ח שלו ול"ז של יוסף. לכן נראה שאמר יעקב כשנאבד יוסף כי ארד אל בני אבל שאולה ר"ל בשביל בני מוכרח אני אמות מהר כי עלי לוותר יותר מכ"ח שנה ובודאי אמות מהר קודם זמני ל"ז שנה וק"ל. והנה הרב זר"ב פ' וישב כתב דאין מכרו השבטים את יוסף והלא היו יודעים שצריך להיות י"ב שבטים וא"כ יחסר שבט אחד. ותל' שהיו יודעים ואומרים שאינו מן הראוי להיות מן השבטים מטעם שהוא משורש קליפה ויצא ממנו ירבעם לכך מכרו אותו. וא"כ לפי דעתם שאינו ראוי להיות עמהם לכן מכרו אותו כדי שיהא נאבד א"כ בודאי הערבות של דוד צריך לשלם יעקב. לז"א יוסף לאחיו אני יוסף אחיכם ר"ל שאחם מוכרתם אותי כדי שאהא נאבד מן העולם שאיני ראוי להיות עמכם אני אראה לכם ששקר הוא זה העוד אבי חי בתמיהא ר"ל אם היה זה אמת שאני איני ראוי להיות עמכם וכבר יוסף אחיכם נאבד מן העולם לדעתכם וכי היה אבי עוד חי כי אבי לעת תזאת יש לו ק"ל שנה ויש לו עוד להיות י"ז שנה כדי לחסר כ"ח שנה משנות אברהם ליתן לדוד. ואם אני לאו יוסף אחיכם שיש לי ליתן ל"ז ג"כ לדוד ודאי טוב זה היה מוטל על אבי לשלם א"כ הית הכרח שימות בהגיעו לק"י שנה כדי לחסר משנותיו ס"ה שנה א"ו מאחר שאבי עודנו חי בזאת תדעו שאני יוסף ושעלי

מוטל לשלם ל"ז שנה לדוד כי אני ג"כ דיוקנא דאדם. והנה האחים הי"ל להשיב תשובה ע"ז כי מה ראייה היא זו ממה שאביו היה חי דלעולם הוא אינו יוסף ואי משום שהיה ראוי אביו למות כדי לשלם ה"ל שנה לדוד יתכן איזה אדם אחר ישלם אותם דמאי שנא אתה דוקא ולא אחר. אך באמת הא ליתא דהכרת פניו ענתה בו שאיתו אדה"ר ועליו לשלם מאחר שיעקב הוא שופריה דאדה"ר ויוסף זיו איקונין שלו דומה ליעקב לז"א ולא יכלו אחיו לענות אותו ולהשיבו תשובה זו כי נבהלו מפניו מפניו ודייקא שראו שפניו היו דומים לדיוקנא של אדה"ר ובודאי עליו לשלם אותם ל"ז שנה שנחסרו לדוד וע"כ לא יכלו אחיו לענות אותו ובזה ידעו בודאי שהוא יוסף ע"כ.

באור"א פי' הרב שמע יעקב ו"ל דהשבטים נסתפקו במאמר יוסף שאמר העוד אבי חי דאפשר דכונתו ע"ד יקרבו ימי אבל אבי דאלו השתא לא אנקם מכם שלא לצער את אבי ואפשר דלא עלתה על לבו כזאת מעולם אלא כונתו לומר דע"ז מכירתו פסק ממנו רוח"ק ועכשיו ותחי רוח וכו' ו"ש אני יוסף העוד אבי חי ר"ל ע"כ תוסף רוחו כימים הראשונים, אך מפני הספק הא' שמא בחימה בצער דיבר כפי' הראשון לכן לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו ורעדה אחזתם לאמר השב ישיב לנו את כל הרעה. ויוסף הבין כי מחמת שנבהלו בדבריו רעדה אחזתם והם נסוגים אחר לכן אמ"ל גשו נא אלי ע"ד הגשה לפיוס כדאמרינן ביומא כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ופריך מההיא דהמעביר ע"מ וכו' ומשני דאפייסו ליה ומפייס ולז"א אל יעלה על לבבכם אידך פי' דיקרבו ימי אבל אבי ואנקום ואנטור ח"ו דהא מעתה גשו נא אלי לפיוס וכל היכא דאיכא פיוס ניתן למחילה ואני יוסף אחיכם אתנהג באחזה וברחמנות עמכם וז"א ועתה אל תעצבו ר"ל דבלא פיוס שייך ודאי נקימה ונטירה אך עתה שהגשתם אלי לפיוס אל תעצבו ע"כ.

באור"א פי' הרב הנז' עפ"י מ"ש בהוריות בענין ר' דהוה מתני לר"ש בריה אחרים אומרים אלו היתה תמורה היתה קרובה אמ"ל מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותיהם אין אנו מזכירים אמ"ל אנשים שביקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך אמ"ל גם אהבתם גם שנאתם כבר אבדה אמ"ל האויב תמו חרבות לנצח אמ"ל ה"מ היכא דאהנו מעשייהו. ובזה היה הספק שנכנס בלב השבטים במאמר העוד אבי חי שיהיה ע"ד יקרבו ימי אבל אבי שמא קי"ל כס' ר' דאמר דאף גם וכו' דלא אהנו מעשייהו חרבות לנצח ואפשר דכונתו לומר דכיון דלא אהנו מעשייהם לגבי ידיה גם שנאתם כבר אבדה וע"כ לא יכלו אחיו לענות אותו דבר כי נבהלו מפניו ולא ידעו איזה הדרך תפס וע"כ אמר אליהם גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם נוהג עמכם כאח ועתה אל תעצבו וכו' כי מכרתם אותי הנה כלו' בעלמא ודאי אמרי' האויב תמו חרבות לנצח אך עתה כי למחיה שלחני אלהים ולא אהנו מעשיכם ולא עוד אלא וישימני לאב לכרעה ולאדון לכל ביתו ורבו יתירא אחוספת לי ומ"ש העוד אבי חי היינו בדרך שאלה כדי לומר להם מהרו ועלו אל אבי ע"כ.

באור"א פי' הרב ע"ח אנגיל ו"ל במשז"ל הטעם שמכל השבטים יצאו מלכים ונביאים ומשבט שמעון לא יצאו מפני שעשו זנות מעשה שטים. עו"א בב"ר חיה רעה אכלתהו זו אשתו של פוטיפר. גמצא שהיה יוסף בחזקת שעשה זנות עם אשת פוטיפר. לז"א אני יוסף אחיכם ר"ל אני עדיין עומד בצדקי ודומה לכם כשם שאתם צדיקים כך אני דומה לכם והנה האחים רצו לענות אותו דמאן יימר שאתה יוסף והלא יוסף עשה זנות עם אשת פוטיפר וכל מי שעושה זנות אינו עולה לגדולה כמו שמצינו בשבט שמעון כנז, זהו מה שהיו רוצים לענות אותו אבל לא יכלו אחיו לענות אותו תשובה זו משום כי נבהלו מפניו והכרת פניו ענתה בו שהיה דומה לאביו ובודאי ידעו שהוא

יוסף לכן לא יכלו אחיו לענות אותו שהעד בפניו.

בא"א פי' הרב הנז' במ"ש במד' אתה מוצא אברהם חי קע"ה ויצחק קפ"ח ונתקצרו ה' שנים מאברהם בשביל עשיו אמר ה' הבטחתי לאברהם ואתה תבא וכו' והוא רואה לבן בנו עובד ע"ז וג"ע ושי"ד נמצא שנתקצרו שנותיו כדי שלא יראה עשיו שחטא. ופי' מהרש"י דאף שכשהיה בן י"ג עע"ז מ"מ אברהם לא הות ידע אבל אח"כ שרצח וניאף דבכה"ג לא יוכל להתעלם ע"כ משמע דאף שהיה עשיו רשע מקודם כ"ז דאברהם לא הוה ידע לכן לא מת אבל אח"ז שידע במעשים הרעים של עשיו לכן מת כדי שלא יבזו אותו. עו"א סי' לעבירה הדרוקן. והשתא א"ש דכונת יוסף להגיד לאחיו שלא תטא לכן אמר אני יוסף אחיכם ר"ל עדין עומד בצדקי ודומה לכם וכ"ת מי יאמר שלא חטאת באשת פוטיפר לז"א העוד אבי חי בתמיהא ר"ל אם אמת שאני עשיתי זאת איך אפשר שלעת כזאת אבי חי וראיה מאברהם שמת קודם זמנו כדי שלא יאמרו העולם זה בן בנו של אברהם וא"כ אם איתא שאני עשיתי זנות היה ראוי שימות אבי זהו עדות שלא חטאתי וכ"ת אינו ראיה דשאני התם שהיו אברהם ועשיו במקום אחד וכדי שלא יבוש אברהם לכן מת אבל הכא שאתה במקום א' ואביך במקום אחר לא נודע הדבר ואין מביטין אנשי העיר ואינו מגיע לו בזיון ולכן הוא חי ולעולם שאתה חטאת. לז"א ולא יכלו אחיו לענות אותו תשובה זו כי נבהלו מפניו שהכרת פגיו ענתה בו דהרי קי"ל סי' לעבירה הדרוקן ואם אמת חטא היו משתנים פניו לכן לא יכלו אחיו לענות אותו תשובה זו א"ד ז"ל.

מסרה בי אדוני ז'. אפ"ל לע"ד בהק' מה שפי' האר"י ז"ל כונת הפ' אחות לנו קטנה וכו' דידוע משז"ל יצר תנוק אשה שמאל דוהה וימין מקרבת. וידוע שישראל יש להם דין אשה עם הקב"ה וגם יש להם דין קטן כמש"ל כי נער ישראל ואוהבהו. וז"ש אחות לנו שיש לנו דין אשה וגם קטנה א"כ ושדי"ם נוט' ש'מאל ד'חה י'מין מ'קרבת אין לה זת"ד. וידוע דישראל יש להם מקום פטור לפטור עצמם מהעון משום שהקב"ה תמיד עמנו וקי"ל שגגה בבעלים פטור. אכן ה"ד בחטא שוגג אבל בפשעים קי"ל פשיעה בבעלים חייב. אכן יש להם מקום פטור ממקום אחר דקי"ל דאשה ששיברה כלים בחמתה פטורה משום שלום הבית. בזי"ז כונת המסרה בסגנון זה ויגש אליו יהודה שהם כללות ישראל הנקראים ע"ש יהודה הם מגישים לפיוס אל הקב"ה ואומרים לו בי אדוני ידבר נא עבדך דבר ומהו הדבר בי אדוני אני האשה הנצבת עמך ר"ל שיש לי אשה וגם בי אדוני תנו לה את הילד ר"ל שנתנו לכ"י דין ילד קטן וא"כ מכח שתיים אלו שיש לנו דין אשה ודין קטן צריך שתהא שמאל דוהה ימין מקרבת והנה בעתה אנו רואים בי אדוני ירוד ירדנו ר"ל שהיה לנו ירודה אחר ירידה למה וא"ת שעונותינו גרמו לנו כל זה בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת דמן הדין אנו פטורים מחטאתינו והט' בי אדוני ויש ה' אתנו וא"כ הו"ל שגגה בבעלים וכ"ת ה"ד בחטא שוגג אבל במזיד אנחנו חייבים עכ"ז יש לנו מקום פטור מדין אשה ששברה כלים פטורה משום שלום הבית וז"ש בי אדוני אני והאשה בבית ר"ל דין ישראל והאשה בבית שוים וא"כ חזר הדין למה ירוד ירדנו כל כך ודו"ק.

מ'הר"ן ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמוד. פי' המפ' בהק' משז"ל דבא גבריאל ולימדו ע' לשון ועי"ז זכה לגדולה וכתב האר"י ז"ל דנתעברה בו נשמת יצחק אבינו ע"ה ובוזה ידע פתרון החלום לזה קראו צפנת פענח גי' יצחק. וז"ש ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון והט' משום רד"ה גי' יצחק היא אלי שנתעברה בי נשמת יצחק וידעתי פתרון החלום ועליתי לגדולה. נמצא שאני אביך לכן אני גוזר עליך אל תעמוד ע"כ.

וישבת בארץ גושן. פי' המפ' עפ"י מ"ש בגמ' רב ור"ח הוה להו מלתא בהדי הדדי והלך ר"ח אצל רב י"ב שנה כל ערב כפור ולא רצה למחול לו ופריך בגמ' גהיכי עביד הכי והרי אמרו שלא יהא המוחל אכזרי ותי' דרב חז"א דר"ח רוצה להיות דין וא"כ מוכרח שימות רב כדי שישב ר"ח לכן לא רצה למחול לו כדי שילך לעיר אחרת וכן הוה. בזי"ו כיון שאמר יוסף מהרו ועלו אל אבי אמרו אליו רדה אלי חשש פן יאמר יעקב כיון שהוא מלך בארץ כנען אם יבוא למצרים מוכרח שימות מפני יוסף לזה אמ"ל שתאמרו אליו אל תחוש לזה אלא וישבת בארץ גושן רחוק ממני ע"כ.

באו"א פי' הרב מוהר"י אלגאזי ז"ל פ' וירא כונת המשך הפ' וישבת בארץ גושן וכו' וכלכלתי אותך שם וכו' כי עוד חמש שנים רעב וכו' והנה עיניכם רואות וכו' כי פי המדבר אליכם. דק' מהו אומרו כי עוד וכו' גם כי פי וכו' הוא משולל ההבנה. אכן פי' הרב ז"ל בהק' מ"ש התה"ד מי שאמר לחבירו בא אכול עמי ואכל עמו דחייב לשלם לו דמי מזונותיו וכן פסק מור"ם סי' רמ"ו דחייב לשלם ול"א מתנה קא יהיב ליה. וכל הפוס' היו תמהים עליו מתשו' הרי"ף ז"ל שפסק במי שפרנס יתום בתוך ביתו ואח"כ כשגדל תבע ממנו מה שהוציא עליו פסק שאין לו על היתום כלום לפי שלא אמ"ל אוציא עליך בחורת הלואה הפך ס' תה"ד ז"ל. והרבה חילוקים נאמרו בזה והצ"ל הם ב' חילוקים בדבר. זה יצא ראשונה מ"ש המבי"ט ז"ל דאפי' למ"ד המפרנס סתם לא איבד את מעותיו ה"ד שהיה לו כשפרנסו דאדעתא דהכי שישלם לו פרנסו אבל אם לא הי"ל בזמן שפרנסו אפי' יהיה לו אח"כ איבד את מעותיו. הבל הש"ך כתב משם רש"ל דמ"ש התה"ד חייב היינו בדלא אשכח באתריה לאכול חנם אבל היכא דאשכח באתריה לאכול חנם אצל בעה"ב אחר וזהו קראו פטור ודעתו היה לאכול חנם. וג' הכנה"ג כתב משם מוהר"א גאליקו ז"ל דהרי"ף ז"ל אמר במפרנסו בביתו מפתו יאכל ומכוסו ישתה אז פטור. והתה"ד אמר במפרנס חבירו ושולח לו פרנסתו לביתו א"ד ז"ל. בזי"ו כי כל כונת יוסף להושיב אותם בארץ גושן כי זאת חבירו וה"ה אביו למ"ד משל אב חייב בתשלומין וע"כ בערמה הוא אומר וכלכלתי נחלה משרה אמני כאז"ל. אך אמנם חשש פן יחשבו מחשבה לתפוש כמ"ד המפרנס אותך שם כדי שאח"כ ברוב הימים יטול מה שהוציא עליהם כס' מהרא"ג ז"ל שאם שלח לו לביתו חייב. ע"כ לשלול זה מדעתם אמר וכלכלתי כי עוד ה' שנים רעב לרמוז להם כי הוא תופש השיטה דאפי' למ"ד חייב ה"ד כשהיה לו בעת שפרנסו אבל אם לא הי"ל אפי' הי"ל אח"כ פטור כס' המבי"ט וז"א כי עוד ה' שנים רעב ועני היה באותה שעה. והוסיף עוד והנה עיניכם רואות וכו' כי פי וכו' לרמוז למ"ש רש"ל דאם היה מצוי לו להתפרנס אצל בעה"ב אחר בחנם וקראו זה אז פטור. וז"ש כבר אמרתי מלתא דשווא לאבי ולכן דבשנת רעבון עניים הוייתו. אך לגבי דידכו שאתם סמוכים על שולחן אביכם ואוכלים בחנם הנני מזמין לכם וקורא לכם מעצמי ולא מבקשתכם לי וז"א כי פי המדבר המדבר אליכם הנני קורא לכם בואו אחי ורעי ואזון אתכם ואתם כבר מוצאים מקום לאכול אצל אביכם וכל כה"ג ודאי לא איכוון לתשלומין. והוסיף עוד הגדתם לאבי את כל כבדי במצרים הגדה של חכמה שכל הכבוד הזה השגתי בעבור אבי שנראה לי דיוקנו ופירשתי מן עבירה כמ"ש יוסף משלו נתנו לו נמצא אף דקי"ל משל אב הנני מחוייב לו ע"כ כבודי שוכיתי בעדה ומה מקום לתשלומים לכן אל תחושו לשום דבר. א"ד ז"ל.

באו"א פי' הרב הנז' כונת הפ' הנז' בהק' את הידוע סברת הרמב"ם דאין אדם מתחייב בדשאי"ק. אכן אב לבן ובן לאב משתעבד אפי' בדשאי"ק ועוד מלך

משתעבד. ועוד אם נתחייב ע"י שליח משתעבד והנה בכאן אמר וכלכלתי ומזונות לא קייצי וא"כ לא סמכא דעתיה לבוא באומרו מחר יאמר ק"ל דאין אדם מתחייב בדשאי"ק ולא יזון אותם לכן להוציא מלבו ס' זו אמ"ל כה תאמרון אליו כה אמר בנך יוסף ובן לאב מתחייב. ועוד שמני אלהים ומלך משתעבד אך בדשאי"ק. ועוד כי פי המדבר אליכם ר"ל ע"י שליח אני אומר לכם שתאמרו לו ובכה"ג חייב את"ד ז"ל.

וּמ"ש ואמרתי אליו כה אמר בנך יוסף, אפ"ל שבא להזכיר לבל יעשו כמו שעשו בעת שבישרו אותו על אבירתו שלא זכרו את שמו כ"א הכנת בנך היא אם לא ומה ידע יעקב שאחיו היו שונאים אותו כמו שפי' ע"פ יכירה ויאמר כתבת בני השבטים אכלתהו כידוע. לזה בא כאן להזכיר שיסירו מעתה השנאה מלבם ולזה היה וכו' טרופ טורף יוסף ר"ל שנטרף שם יוסף מפיהם מזה ידע שחיה רעה הם אמ"ל מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו בזה הלשון כה אמר בנך יוסף ואל תטרפו שם יוסף כמאז ומקדם. ואפשר שרמו יעקב אבינו ג"כ באומרו רב עוד יוסף בני חי ר"ל שטמה על שני דברים הן על הבשורה שהוא חי והן על שזכרו השבטים את שמו שמה נראה שאין ביניהם שנאה עוד. וז"ש רב עוד יוסף בני שזכרתם את יוסף עם בני וגם חי מזה רבה השמחה עלי הרבה לכן אלכה ואראנו וכו' ודו"ק.

באו"א פי' חיד"א ז"ל בפנ"ד במ"ש בתנחומא צדיק מושל יראת אלהים זה יוסף שהיתה אשת פוטיפר מפתה אותו ושלט ביצרו אמ"ל הקב"ה לא שמעת לה חייך שאני ממליכך על מצרים וכו' וכן אמרו בזוה"ק דהשומר ברית זוכה למלכות ואמרו במד' דמכל השבטים יצאו מלכים שופטים חוץ משמעון מפני הזנות. למדנו דהמלכות הוא מופת חותך שיוסף שמר הברית. וז"ש כה אמר בנך יוסף מתיחס אליך כי יעקב רומז לת"ת ויוסף ליסוד וגוף וברית חשבינן חד. ועוד דיעאע"ה תקן ג"ע של אדה"ר ושמר הברית וגם אני כמוך תקנתי היסוד קדוש והראיה שמני אלהים מדה"ד לאדון לכל מצרים ונעשיתי מלך והלא זה אות כי שמרתי אות ברית ולכן זכיתי למלכות ועפ"י הדין המליכני כי כך המדה דמאן דנטיר ברית איהו מלכא.

וּבז"ל משה רב עוד יוסף בני חי וכו' ר"ל בר מסיבת היותו רב ומלך זה יורה עוד יוסף בני חי כלומר עדיין יוסף בני מתיחס אלי שומר הברית וזהו חי' יסוד ולכן אלכה ואראנו כי אם ח"ו היה רשע אסור לראות פניו. ואפשר שז"ש ראה פניך לא פללתי וכו' ר"ל לא חשבתי שתהיה צדיק ואוכל להסתכל בפניך ולא עוד אלא הראה אותי אלהים גם את זרעך כי רואה אני ברוה"ק שאוכל לראות את זרעך שהם צדיקים ורשות נתונה לראותם. וזהו מ"ש לו השבטים ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי הכונה ויגידו לו לאמר הרומז כמשז"ל ע"פ ויצו ה' אלהים על האדם לאמר ר"ל בענין ג"ע עוד יוסף חי עדיין עומד בצדקו יעמד ח"י הרמוז לשומר הברית גם הוא מושל וכו' דמאן דנטיר ברית זוכה למלכות.

וזה אפשר לרמוז מסרה הרימותי קולי ואקרא הרימותי ידי הרימותי בתור מעם. הכונה הרימותי קולי שאמרה אשת פוטיפר שקר ענתה כי אני הרימותי ידי רמוז שנעץ עשר צפרניו ונסתלק מהחטא וה' אלהים אמת שהוא אמר הרימותי בתור מעם ומלך על מצרים כמשפט שומר הברית שזוכה למלכות א"ד ז"ל.

רב עוד יוסף בני חי וכו' פי' הרב ברכ"ס ז"ל כי לפעמים כשיגידו לאדם בשורה גדולה מאד יסתכן ואפשר שימות וכמו בת הכינאי שבא בעלה אחר י"ב שנה מיד כשראתה אותו מתה. והנה גם כאן היה יעקב כמייסר את בניו על שלא גזתו מזה.

הענין והגידו לו שני בשורות הא' כי יוסף חי והב' וכי הוא מושל בארץ מצרים והנה לא טוב לו רבוי בשורות שיש סכנה בדבר וז"ש רב עוד יוסף בני חי ר"ל שצווח עליהם ככרוכיא שלא יגידו לו יותר שיש לחוש שיסתכן ע"כ.

באו"א שמעתי משם תה"ד ז"ל במ"ש ז"ל שיוסף הוא שטנו של עשיו ולכן כשנולד יוסף אמר יעקב ללבן שלחני וכו' כי לא היה עוד מתפחד מעשיו וכן או"ל אין עשיו נופל אלא ביד בני בניה של רחל ולכן כשנאבד יוסף חזר פחד יעקב למקומו שהוא מתיירא מעשיו כי שטנו הלך וידוע דעשיו נקרא רב כמשי"ה ורב יעבוד צעיר. ולכן עתה כשנתבשר שעדיין יוסף חי לכן אמ"ל יעקב לעשיו רב עוד יוסף בני חי ואיני מתיירא ממך עוד ע"כ.

ובמדרש אמרו וירא את העגלות ותחי רוח יעקב אביהם, ויאמר ישראל רב כחו של בני שכמה צרות הגיעוהו ועדיין עומד בצדקו ע"כ. פי' הרב קרבן שבת ז"ל בהק' מה שפי' הרב מתנות כהונה שענין העגלות אשר שלח יוסף ליעקב רמז לו שהנשיאים יקריבו בנדבת המשכן שש עגלות צב. וכתב הרב מקור חכמה הטעם למה הביאו הנשיאים קרבנם כדי שיהיה להם קיום מפני נשיאי ישמעאל. וא"כ משמע שהנשיאים היו יודעים שישראל יהיו משועבדים תחת ישמעאל ולכן הקריבו הנשיאים כדי שיהיה להם קיום תחת ידם דאם לא היו מקריבים היו שולטים בהם ומכלים אותם ח"ו. וא"כ צ"ל מה רמז יוסף לאביו בזה. גם מהו אומרו רב כחו של יוסף וכו' מהיכן ידע מזה שעדיין הוא עומד בצדקו והרי בתחילה אמר חיה רעה אכלתהו היא אשת פוטיפר ואיך אח"כ ידע מן העגלות שעדיין הוא עומד בצדקו. אכן יובן הענין על נכון בהק' מ"ש בקידושין כי ימכור איש את בתו לאמה לא ימסר למכרה בבגדו בה ר"א סבר אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות דכתיב בבגדו בה כיון שבגד בה לא יבגוד בה עוד, ור"ע סבר כיון שפירש טליתו וכו' ובבגדו בה לשון מלבוש. וכתב ב"ה פ' וישב דר"א ור"ע למדו מקרא דיוסף. דכתיב ותתפשטהו בבגדו שאחותו אשת אדניו לשכב עמה מ"ד לשון בגידה למד מיוסף דכתיב בבגדו מה בגדו דיוסף לשון בגידה דלעשות צרכיו נכנס לשכב עמה אף גבי אמה כן וכיון שבגד בה לא יוכל למכרה עוד. ומ"ד לשון מלבוש למד ג"כ מיוסף דסבר שיוסף לא עלה על דעתו לשכב עמה ולשון מלבוש ובגד הוא אף הכא גבי אמה דכתיב בבגדו בה היינו נמי בגד ממש שכיון שפירש טליתו עליה לא יוכל למכרה. והנה ידוע דישראל נקראו בתו לה' וא"כ אם הלכה כר"א שכיון שבגד בה וכו' א"כ למה בגד בנו הקב"ה פעם שנית להשתעבד תחת אוה"ע א"ו הלכה כר"ע דלשון בגד הוא וכו' שלא פירש וכו' וזה יהיה בביאת הגואל בב"א.

ובזה פי' כונת הפ' שאמרה רות לבועז אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה. ופרש"י כנפיך כנף בגדך לכסותי בטליתך. כי הנה ידוע מכתבי האר"י ז"ל שרות היא השכינה שעליה נאמר בכל צרתם לו צר. ומתפללת תמיד להקב"ה לגאול את בניו. ולזה אמרה אנכי רות וכו' ר"ל אנכי השכינה אמתך אני דומה לאמה העבריה אשר היא מכורה בארץ נכריה ואנכי יראה פן ימכור אותי ויגאול ויחזור וימכור כי דינא הוא תוזר ומוכר עד שיפרוש טליתו ע"כ אני מתחננת ופרשת וכו' כסני בטליתך ובוה אדע כי גואל אתה שוב לא תוכל למכור אותי דכיון שפירש טליתו שוב לא יוכל למכור.

ובז"ל דיעקב בתחילה חשד ליוסף ששכב עם אשת אדוניו וכשראה העגלות ששלח לו שבהם רמז לו שעתידיהם הנשיאים להקריב קרבנם שש עגלות צב מיד אמה

רב כחו של בני עוזין עומד בצדקו דבשלמא בל"ז היה למד כר"א דסבר לא ימשול למכרה בבגדו בה כיון שבגד בה וכו' והטעם שקרינן לשון בגידה דילפינן מיוסף דכתיב ותתפששו בבגדו לעשות צרכיו נכנס זהאי בבגדו לשון בגידה אף בבגדו אצל האמה לשון בגידה וא"כ היה רעה אכלתהו זו אשת אדוניו ואינו עומד בצדקו. אבל כיון שראה העגלות של הנשיאים שיקריבו מיד ותחי רוח יעקב אביהם שאמר רב כחו עדיין עומד בצדקו ולא נטמא כי היה קשה לו למה הקריבו הנשיאים שש עגלות צב. א"ו כדי שיהיה להם קיום בגלות תחת גשיא ישמעאל. ואם איתא דס"ל כר"א דבגדו לשון בגידה וכיון שבגד שוב אינו יכול למכור א"כ איך יחזור וימכרנו ה' תחת ישמעאל אחרי שהיינו במצרים וכיון שבגד וכו' א"ו דס"ל כר"ע דחזור ומוכר כמה פעמים עד שיפרוש טליתו ובבגדו לשון מלבוש וגם ביוסף היא לשון מלבוש ולא היה בוגד בהקב"ה לשכב עמה לכן אמר רב כחו עדיין עומד בצדקו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הצמ"ד משם הרב העשיל ז"ל עפ"י מ"ש בשבת יתיב ר' יונתן וקא מבעיא ליה הא דתנן אבות מלאכות ט"ל אי יבוא הביתה לעשות מלאכתו מן המנין והמלאכה היתה דים אינה מן המנין והק' דשלים ליה עבדתא. או יבא הביתה לעשות צרכיו נכנס ואינו מן המנין. ולכך כשראה העגלות שעשו הנשיאים דהיינו משום שהם לא הביאו נדבה למשכן והטעם שלא הביאו הוא מפני שכבר הביאו ישראל די והותר כמ"ש רש"י בחומש א"כ ע"כ והמלאכה היתה דים ר"ל דשלים להו עבדתא ולכן אינו מן המנין וא"כ לעשות מלאכתו מלאכתו ממש לכן אמר רב עוד כחו של יוסף בני כמה צרות הגיעוהו ועדיין עומד בצדקו ע"כ.

באו"א פי' הרב ברכ"ט כונת הפ' רב עוד יוסף בני חי בהק' מ"ש רבינו האר"י זצ"ל בסוד הפ' הנה ה' רוכב על ע"ב ק"ל כי רפ"ח ניה"ק היו מעורבים בטומאתו וזהו הנה ה' גי' פ"ו ועוד ע"ב ק"ל גי' ר"ב סך הכל רפ"ח והערב רב שעלו ממצרים העלו עמם ר"ב ניצוצות וע"כ נקראו ערב ר"ב ולכן אמרו הערב רב עשת לנו אלהים. גי' פ"ו ר"ל שרצונם לידבק גם בפ"ו ניצוצות כדי שיהיו בידם כל הרפ"ח ניצוצות. ואיתא עוד בכוונת האר"י כי הע"ר היו מנימולי יוסף שגור עליהם יוסף בימי הרעב. למול את עצמם וא"כ מיוסף הגיע תיקון אל ר"ב ניה"ק ולכן אמר יוסף לאחיו אלהים חשבה לטובה וכו' להתיות עם ר"ב ולכך ר"ת ל'החיות ע"ם ר"ב ער"ל לומר דערלים היו ומה יוסף אותם לתקן ר"ב ניה"ק. ולכן שלח נמי לאביו ב"ר ומזון להורות כי אלהים חשב ירידתו למצרים לטובה למען יתקן הר"ב ניה"ק כמנין ב"ר ולכן אמר יעקב נמי ר"ב עוד יוסף בני חי ובמד' אמרו ב"ר עיבור לחם כמשמעו מזון וק' וכי לא ידענו דבר הוא עיבור אלא שבאו להורות סוד זה בשלימות והוא עפ"י מ"ש האר"י ז"ל דלכך נחלקו הרפ"ח לרי"ו וע"ב פעם א' ע"ב הוא בחסד וג"פ ע"ב גבורה וז"ס ויעבור ע"ב רי"ו גי' גבורה והמה ידעו שמיוסף יתקנו רב מרפ"ח המחולקים ע"ב רי"ו ושלוה כוון יוסף לאביו ב"ר וע"כ פירשו ב"ר זה עיבור ר"ל אלו ר"ב ניה"ק מקורם מעיבור ר"ל ע"ב רי"ו אותיות עיבור את"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל בדרך רמז במ"ש בזוה"ק ע"פ ויחי יעקב שבע עשרה שנה דכל השנים שעברו על יעקב אין נקראים חיים משום שהיו בצער אבל אלו הי"ו שנה נקראים חיים משום שהיו בהשקט ושלוה וידוע דיוסף בתחילת ימיו עד שהיה בן שלשים שנה היה בצער אבל אח"כ חיה עוד פ' שנה בשלוה. וזהו שרמז יעקב בדבריו רב עו"ד כמנין עו"ד שהיא פ' שנה שנשארו לו מחייו יוסף בני חי שאלו נקראים חיים.

לכן אלכה ואראנו בטרם במ"ק גי' י"ז שאני אשב עמו ואראנו י"ז שנה ואח"כ אמות ורוח"ק נזרקה בו לדבר כן לרמוז זה ודו"ק.

באופן אחר פי' הרב הגו' שם כונת אומרו שמני אלהים וכו' רדה אלי וכו', דיל"ד אומרו רדה בלשון גזירה שגזר עליו לירד ולא כן יעשה בן לאביו ובפרט כמו

יוסף הצדיק בחיר שבאבות.

אכן יובן במ"ש הרב אש דת ז"ל משם מר דודו מש"זל ויחרד יצחק הרדה גדולה שנכנסה גהינם דמאי שיאטיה דגהינם הכא, אלא דאז"ל דה' הראה לאברהם מלכיות וגהינם ובירר מלכיות וכעת ברכת יצחק יעבדוך עמים ע' אומות וישתחוו לך לאמים עשיו ואלופיו מעתה אין שעבוד מלכיות לזרע יעקב וחלקו גהינם ולכן נכנסה גהינם אחר הברכות. והוסיף הרב אש דת דברכת יצחק נתקיימה ביוסף כמש"ל יעבדוך עמים זה יוסף וכאשר נאבד יוסף א"כ ברכת יצחק צריכה להתקיים ויתעורר גהינם, לז"א כי ארד אל בני אבל שאולה זת"ד. וז"ש יוסף כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים וא"כ בי נתקיים יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים ונמצא דעדין שעבוד מלכיות לישראל וזרעם כדי לינצל מגהינם מאחר דברכת יצחק לא היתה אלא ליוסף והוא בעצם אמרי קדוש יוסף בסדר עליון שמני וכו' ובוה נתקיימה ברכת יצחק ומאחר שכן עליכם מוטל שעבוד מלכיות לינצל מגהינם א"כ רדה אלי לגלות מצרים שהוא רד"ו כמנין רד"ה ע"ה. וגם רמוז לו רד"ה גי' יצחק ע"ה הכונה ברכת יצחק אלי וא"כ רדה אלי בגלות כדאמרן ונמצא דדברי אדוננו יוסף נצרכים את"ד ז"ל.

בא"א פי' בס' תנופה חיים ז"ל במ"ש הרמב"ם פ"ד מהל' נחלות דנאמן אדם לומר זה אינו בני ולא ירשני ובתשובות הרדב"ז בס' דברי דוד סי' ח' על ראובן שנשבה בן ז' שנים ונתגדל והיה בן ל"ה שנים שמע שאביו במצרים ובא אל יעקב אביו דאינו דנאמן הבן לומר כי הוא בנו לענין הירושה וצריך להביא עדים וראיה יע"ש. וז"ש כה אמר בנך יוסף וכ"ת שלא יאמן בו ולא יבוא אמרו אליו וכלכלתי אותך ואין אני צריך ממך ירושה. ותו אני אביא לכם עדים וראיה הנה עיניכם רואות. דהיינו המילה והפריעה ואין לך סי' גדול מזה והגדתם לאבי את כל כבודי דאדרבא אני נותן לכם מורשה קהלת יעקב ועולם הפוך הוא דהבן יתן לאב וחזר הדין כי אני נאמן. ועוד קחו לכם עגלות כאז"ל דנתן להם סי' שהיו עסוקים בעגלה ערופה ואין לך סי' גדול מזה א"ד ז"ל.

בא"א אפ"ל במה שידוע דמחלוקת השבטים ויוסף היתה דיוסף ס"ל דין ב"ן יש להם והשבטים סברי דין ישראל יש להם ולסברת יוסף דדין ב"ן יש להם יכולים לומר דמשנולד יצחק התחיל הגרות דא"י אינה מוחזקת מאבותינו דגוי אינו קונה בחזקה. וז"ש מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו שלא ירא לרדת אלי מחמת יראתה מת"ש של הגלות כי הלא יראה שמני אלהים לאדון וכו' מזה נראה דסברתי קיימת דדין ב"ן יש לנו וא"כ רדה אלי רד"ה ע"ה גי' רד"ו ר"ל שלא ישבו בגלות כ"א רד"ו שנה אל ת' עמוד שלא ישבו ת' שנה בשלימות דמשנולד יצחק מנינו ולכן לא ישבו כ"א רד"ו שנים דוקא ודו"ק. ובדרך רמז שמנ"י גי' ת' וקשי השעבוד פ"ו שנים היה וכל הגלות היה רד"ו וז"ש שמנ"י גי' ת' ר"ל מן ת' שנים של הגלות אלהי"ם גי' פ"ו לאדון לכל מצרים שיהיו מצרים אדונים עליכם ויעשו כרצונם בקושי השעבוד ושאר הגלות כולה רד"ה אלי גי' רד"ו ע"ה א"כ אל תרא אל ת' עמוד כנו' ודו"ק.

ובזה פי' הרב יוש"א ז"ל כונת מד"ר מה נאמר לאבא שבארץ כנען אמ"ל הלך החבל אחר הדלי אמ"ל יהודה דין שקר אתה דן אותנו אמ"ל אין דין שקר כמכירת אחיכם יוסף וכו' ע"כ. הכונה דהם לדון את יוסף על שחשב למלוד עליהם ורעיוניה

על משכביה סלקו דנו אותו כפי סברתו דדין ב"ן יש להם דמחשבה רעה נידון עליה. דבישראל אין מחשבה נדון כמעשה וכמ"ש במד' אמ"ל בנימוסינו כתוב ואם אין לו ונמכר וכו' הרי דס"ל דדין ישראל יש להם. בזי"ו אמ"ל יהודה מה נאמר לאבא אמ"ל הלך החבל אחר הדלי שנתפס בגניבתו אמ"ל דין שקר אתה דן אותנו דבנימוסינו כתוב אם אין לו וכו' וזה יש לו לשלם אמ"ל א"כ שאתם תופסים הדין דדין ישראל יש לכם א"כ איך דנתם אחיכם על המחשבה רעה ומכרתם אותו הרי בישראל אינו נידון על המחשבה ואין לך שקר כמכירת אחיכם את"ד ז"ל.

וַיֹּאמֶר אַנְכִי הֵאֵל אֱלֹהֵי אַבְיֶיךָ אֵל תִּירָא מִרְדֵּה מִצֵּי כִי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שֵׁם אַנְכִי אֶרֶד עִמָּךְ וְכוּ' פ"י הרב אשד הנחל דק"ח ע"ג במה שידוע דא' מן התי' שנאמרו להשלמת גלות מצרים דמשנולד יצחק וכו' ואף כי אמר אלהים בארץ לא להם א"י אינה מוחזקת מאבותינו. ברם זה התי' לדעת יעקב שבקש לישב בשלות בארץ כנען ומאי הוה דעתיה והלא הגלות התחיל משנולד יצחק ומוכרחים לומר לדעת יעקב דמר ס"ל דא"י היא מוחזקת ואין הגלות מתחיל מלידת יצחק ולכן בקש לישב בשלות ולפי סברתו צריכים ישראל לישב במצרים ת"ש בשלימות ולכן עכשיו שיורד למצרים היה מתרא מתקף הגלות ששבו שם ת"ש ולזה אמ"ל הקב"ה אל תרא מרדה מצרימה כי אפי' לפי סברתך שאין הגלות מתחיל משנולד יצחק אין צורך שישבו שם ת' שנה ונ"ט כי לגוי גדול אשימך שם וכמ"ד דרבי אוכלוסין השלים הזמן זאת ועוד אנכי ארד עמך מצרימה כמ"ש בנחמה דהשכינה עם חיילותיה השלימו הזמן ואין צורך לישב שם ת' שנה עכ"ד ז"ל.

ובנח"ק כ' משם מהר"א מגרמיזא ז"ל גם עלה גם בא"ת ב"ש ר"י הם רד"ו שנה שישבו במצרים והיה ירא יעקב פן כל ר"י שנה יהיו בכלל וכו' אמ"ל הקב"ה על"ה באתב"ש קי"ז שלא היה השעבוד יותר מקי"ז שנה כמגין עמ"ו אנכי בצרה קי"ז פ' בשיר השירים קי"ז פעמים נזכר יציאת מצרים בתורה ע"כ. ולפי"ז אפ"ל מ"ש רש"י מטוב מצרים שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו ומדרש אגדה גריסין של פול ע"כ. וכת הקודמין פ"י כי יין ישן גי' ת"ל רמז לגזירת ת"ש שדעת זקנים אברהם יצחק נוחה הימנו ע"כ. ואפשר ששלח לו גריסין של פול לבשרו כי לא ישבו ת' שנים אלא החצי והחצי ג"כ נגרע שהשעבוד קי"ז שנה. והוה גריסין רמז לחלקו לחצאין דרד"ו שנה ישבו אח"כ עוד חסרון אחר דהשעבוד קי"ז שנים גי' פ"ל עכ"ך ז"ל. והמפ' ז"ל פ"י ששלח לו יין ישן לגלות. ושלח לו גריסין של פול רמז לחלוק תיבת פול לשנים יעלה ח"ן רמז לדעת יציאתם שה' יתן את חן העם בעיני מצרים ויצאו ברכוש גדול ע"כ.

ובס' אותה ישראל ז"ל פ"י כי הבין יוסף שיעקב אביו ירא לרדת מצ' שהיא מקור החיצונים והקלי' לזה שלח לו לסי' מטוב מצרים היינו שיש שם ג"כ חלקי הטוב גיה"ק אשר נפלו ממקור הטוב וצריך להעלותם לשורשם ולרמוז זה אמרו ששלח לו יין נושן כי יין הוא סוד גבורות ודינים אכן יש יין נושן יין עתיק והם גבורות קדושות סוד י"ג ת"ד עילאין וע"י נמתקים הגבורות והדינים בסוד ועתיק יומין יתוב על כורסיא לאכפיא שביבין דגורא וזה שלח לו יין ישן נושן לסימן יין עתיק שדעת זקנים הם חכמה ובינה נוחה הימנו והיינו שרמז לאביו שיוכל לברר חלקי הטוב ולהמתיק הדינים ע"י יין ישן כנ"ל. ובמד' שאמרו גריסין של פול הוא ג"כ לסימן והוא שטבע פול המצרי שיש לו קליפה דבה סביב הפרי עצמו ובהסיר הקליפה ע"י ריחיים של גרוסות ונחלק הפרי לב' חצאין רק הקליפה היא המחברת אותם וזהו ששלח לאביו כי חלקי הטוב הם גיה"ק שנפלו ממקום הקדושה והמה משוקעים בתוך הקלי'.

והחיצונים והמה מעורבים טו"ר ח"ו הוא רק ע"י הקליפה הקשה המחברת אותם אכן בהסיר הקליפה יתחלקו לשנים הטוב לכד והרע לכד ובוה תוכל לברר חלקי הטוב בנקל ולהוציא בולעם מפיהם ולהחזיר ניה"ק למקורן למקום הקדש את"ד ז"ל. ובס' דרו"ש כ' ששלח לו יין. דאיתא במפ' כי ארד אל בני אבל שאולה שאם יאבד בנו הרי הוא רשע וא"כ יצטרך לירד לגהינם. ואיתא בילקוט ע' בנים כל העצים כשרים למערכה חוץ מן הגפן שהיין קרב על המזבח הפרי מציל האילן מכאן שבן טוב מציל אביו מגהינם. ובדרך הלצה לכן אמרו לא גברא יין אלא לנחם אבליהם שילמדו מיין להציל אביהם מגהינם וכן אברהם הציל את תרח. לכן שלח לו יין לסימן אשר הוא עומד בצדקו ואינו רשע כדי לירד עבורו לגהינם א"ד ז"ל.

ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים. פירש"י כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים. והוא צ"ב. כ' החיד"א ז"ל בפנ"ד וז"ל שמעתי במשז"ל דאם היו סאתים מותר לצאת מא"י לחו"ל ומשאוי חמור הוא לתך ט"ו סאים ועשרה חמורים הן ק"ן סאים וסאתים בסלע הם ע"ה סלעים והם ש' דינרים ולבנימין נתן ש' מאות כסף דהיינו ש' דינרים ולאביו שלח כזאת כחשבון הזה ש' דירים הם עשרה חמורים והנשאים ק"ן סאים וא"כ הם סאתים בסלע ומותר לצאת מא"י ע"כ.

ואנכי אעלך רמו בס' לקוטים מפרד"ס ר"ת אעלך איין עושר ל'אדם כ'בריאות. ואת יהודה שלח לפניו גושנה או"ל להורות לו בית תלמוד. ר"ת גשנ"ה ג'מרא ש'לחן ערוך ג'ביאים חמשה חומשי תורה. או"א רמו אלו ד' פסוקים ר"ת שלהם גשנ"ה ג'ם במדעך מלך אל תקלל, ש'מר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, ג'צור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, ואז ה' ישמרך מכל הרע. ה' הגוף.

אמרתה הפעם אחרי ראיתי את פניך כי עודך חי. פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד משם הרב יצחק אריפול שפירש דמי שהוא שרוי בצער ותקיף ליה עלמא ביגון ואנחה ומת אינו נקרא מיתה אלא חיים שנח מצרותיו אבל היושב בשלוה ומת נקרא מיתה. ויעצ"ה שהיה בצער גדול על אבידת יוסף ע"ה אם מת באותם ימי צער לא חשיב מיתה אלא חיים. ועתה שזכה וראה יוסף חי ומלך מכאן ואילך כשימות יקרא מיתה וז"ש אמותה הפעם וכו' ר"ל זה הפעם אחרי ראיתי את פניך יקרא מיתה כי שלותי ושמחתי בראייתך משא"כ קודם בהיותך בצער המיתה בו בפרק לא שמה מיתה אלא חיים ע"כ.

באו"א פי' איהו ז"ל במשז"ל דמסורת היתה בידו דאם ח"ו ימות בן אחד בחיו ילך לגהינם. והנה כתב מהרמ"א ז"ל בביאור משז"ל יעקב אבינו לא מת דהי"ל ב' נשמות גדולות יעקב וישראל וכשנוכח מיתה לא נזכר אלא ישראל ויקרבו ימי ישראל למות וכיוצא, והענין כי נשמת יעקב נשארה בו והמיתה היה שנשמת ישראל נסתלקה עש"ב ואסח"ו היה מת יוסף או נטמע בעריות כי זו נמי מיתה הנפש וח"ו היה יעקב הולך לגהינם ודאי היה מת גם בחי' יעקב אבל עתה נשארה בחינת נשמת יעקב וז"ש אמותה הפעם דימות בחי' ישראל אחרי ראיתי את פניך שאתה בחיים וגם עודך ח"י בדיוק שומר הברית הנקרא חי דאם לאו היה צריך ב' מיתות בחי' ישראל ובחי' יעקב א"ד ז"ל.

והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם ואמרתם אליו אנשי מקנה היו עבדיך מעורבינו ועד עתה גם אנחנו גם אבותינו בעבור תשבו וכו' ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר אבי ואחי וכו' באו מארץ כנען והנם בארץ גושן ומקצה אחיו לקח וכו' ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם ויאמרו רועה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו וכו' ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך ואחייך באו

אליך ארץ מצרים לפניך היא וכו' ואם ידעת וכו' ויבא יוסף את יעקב אביו אל פרעה. ויברך יעקב את פרעה ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני וכו' מעט ורעים וכו'. ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה, ע"כ. ויל"ד דמה צריך לשאול אותם פרעה מה מעשיכם גם אמרו רועי צאן גם אנתנו וכו' מה צורך לומר לו מנעורינו וכו' גם אבותינו מה להם להזכיר שזה היה אומנות אבותם. גם מה צורך להודיעו לגור בארץ באנו, גם מהו אמרו באו אליך מי לא ידע בכל אלה, וגם אם ידעת וכו' וכי חסר אנשי חיל היה, גם אמרו ויבא את אביו מההכרח להביא לאביו עכשיו. גם שאלת פרעה כמה ימי וכו' מה לו לשאלה זו, ומה תשובת יעקב מעט ורעים וכו', אכן פי' המפי' בהק' משו"ל בג' דברים האב זוכה לכן בכח ובנוי ובשנים. עו"ן משו"ל אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאומנות אבותיו, עו"ן משו"ל עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין אכן ה"ד אם רוצה לשלוח להם לעירם עניי עירו קודמין אבל אם באו לעירו לגור שם הו' כאנשי העיר. עו"ן מאי דקי"ל דאם אחד עשיר ויש לו קרובים עניים הוא מחויב בהם לפרנסם מלבד מה שנותן לאנשי העיר עוד מחויב הוא לתת לקרוביו. עו"ן מ"ש בגמ' שב' שני הוה כפנא ואבא אומנא לא חליף. עו"ן מ"ש ושונא מתנות יחיה אכן אם יש לו הנאה לנותן לית בה משום שונא מתנות יחיה. מעתה יובנ' הפ' שאמ"ל יוסף לאחיו והיה כי יקרא אליכם פרעה ואמר מה מעשיכם מה אומנות יש בידיכם מאחר דשב שני וכו' א"כ אף אם יש רעב אבא אומנא לא חליף א"כ אין צורך להתפרנס בתורת צדקה לכן ואמרתם אליו אנשי מקנה ואין זו אומנות ואדרבא אנו צריכין לפרנס עצמנו וגם את הצאן. וכ"ת שיש לנו מקודם במה להתפרנס ואנתנו עשירים מקודם לז"א מנעורינו ועד עתה כמו נעורינו שאין לנו שום דבר כן עתה וא"ת מה לנו למלאכה זו הי"ל לראות איזה אומנות אחרת כדי להתפרנס ממנה לז"א גם אנתנו גם אבותינו שאבותינו ג"כ זאת היתה מלאכתם ואין אדם מוצא קורת רוח אלא מאומנות אבותיו. לכן כשהביא את אחיו לפני פרעה שאל אותם פרעה מה מעשיכם כנו' ויאמרו רועי צאן כנו' גם אנתנו גם אבותינו כנו' וכדי של"ת דקי"ל עניי עירך וכו' עניי עירך קודמין וא"כ אין אנו מחויבים לפרנס אתכם לכן ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו וכיון שבאנו לכאן א"כ הוי דינא דנחשבים כאנשי העיר מיד, אנ' ויאמר פרעה אל יוסף אביך ואחידך באו אליך ר"ל שאתה עשיר שביניהם ואתה מחויב לפרנסם דדינא הכי הוא דתקרוב מחויב ואם תרצה לפרנסם משלי הטוב בעיניך עשה וכדי שלא יחשו משום שונא מתנות יחיה לכן ואם ידעת וכו' ושמחתם וכו' כדי שיהיה לו הנאה מהם ועי"ז ליכא חששא משום שונא וכו' לכן חשש יוסף דהתינת לגבי אחיו דיש לו הנאה מהם אבל לגבי אביו מה הנאה יש לו ממנו לכן הביא את אביו ג"כ ויברך יעקב את פרעה שברכו שיצא גילוס לרגליו ועי"ז הו"ל הנאה מאביו ג"כ. לכן כשידע זו פרעה שיוסף הביא את אביו כדי להצילו משונא מתנות וכו' לכן תכף שאל אותו כמה ימי וכו' דאתה מפחד מן המיתה כ"כ מה לך לחיות עוד. לזה השיב לו יעקב מעט ורעים וכו' ולא השיגו וכו' והאב זוכה לכן וכו' לכן ויברך וכו' והאב זוכה לכן וכו' לכן ויברך וכו' ויצא וכו' ע"כ.

ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם. פי' בס' תנופה חיים ו"ל דרך רמז בהק' מ"ש במד' דנפתלי נקרא ע"ש התורה דכתיב בה ומתוקים מדבש ונופת צופים. עו"ן מ"ש בגמ' דהתורה אגוני מגנא ואצולי מצלא מיצה"ר. וידוע דהמחזיק עם הת"ח פלגן בהדייתו. וזהו הרמז ובני נפתלי שהם בני תורה יחצאל החצי יתן האל לת"ח והחצי למחזיק ויש לו ג"כ למחזיק מעלה כמו הת"ח כתב הרב עץ החיים דגיצול מיצה"ר וזהו וגוני דאגוני מגנא והיינו ויצר ושלם דהיצה"ר משלים אתו כמו שדרשו בפ' חלק

ע"פ וליוצא ולבא אין שלום מפני היצר דהוא היצח"ר ע"כ.
ויבואו כל מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי אפס כסף
 ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם אפס כסף ויביאו את
 מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף וכו' וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההיא. אפ"ל
 בדרך רמז במ"ש ז"ל אין בן דוד בא עד שתכלה וכו' עו"ן משו"ל ע"פ כל עיני
 לאמרתך לאמר מתי תנחמני ר"ל שהנביא אמר לאמר לאסורים צאו וכו' עוד ידוע
 דעתה בגלות מדה"ד מתוחה אבל לעת"ל יתגברו הרחמים ואין לך תגבורת רחמים
 כמו שיתגלה הארת הכתר שנקרא מזל"א בעולם והנה מזל"א גי' ע"ח כמספר גי' תיו"ת
 שהם גי' לח"ם. גם אז"ל שהעיקר תלוי בעסק התורה והמצות. עוד ידוע דיוסף כגוי
 להקב"ה שיוסף גי' גי' תיו"ת. וז"ש ויבואו כל מצרים ר"ל ישראל אשר יושבים
 במצרים בגלות ויבואו אל יוסף שהוא הקב"ה באומרים לאמר ר"ל שיתקיים בהם מאמר
 הנביא לאמר לאסורים צאו וכו' והיינו על ידי הבה לנו לחם ר"ל שתמורת לנו שהיא
 גי' אלה"ם שהוא דין תן לח"ם שהיא הארת הכתר הנקרא מזל"א גי' לח"ם שהוא
 רחמים גמורים ולמה נמות בגלות ואם אתה ממתינ עד שתכלה וכו' כי אפס כסף ר"ל
 לא נשאר עמנו דבר. אז ויאמר להם יוסף שהוא הקב"ה הבו מקניכם שהעיקר שתביאו
 קניניכם בתורה ובמצות אז אגאל אתכם אף שאפס כסף. ולכן כשויביאו את מקניהם
 אל יוסף שהוא הקב"ה אז ויתן להם יוסף לחם שמתגלית הארה זו שהיא רחמים גמורים
 וינהלם בלחם וכו' בשנה שהיא המלכות שנקראת שנה שנמשך לה הארה זו ואז היא
 כתובה ההוא ר"ל שנתקנה הו' של הוי"ה וא' של כס"א יה"ר שיבב"א.

קנה אותנו ואת אדמתנו בלחם וכו' ויקן יוסף את כל אדמת מצרים וכו' ואת העם
 העביר אותו לערים כו' פי' הרב ברכ"ט ז"ל במאי דק"ל דגוי אינו גוי אחר
 בתליפין. ובטור סי' רס"ז כתב כשמקנה לא' דבר הנקנה בחליפין עם דבר שאינו
 נקנה בחליפין מיגו דלא קנה הא' לא קנה הב'. והנה הרא"ם כתב דמ"ש בלחם הוא
 בתורת חליפין בעד הלחם. ובזה א"ש דהם אמרו קנה אותנו ואת אדמתנו א"כ הקנר
 דבר שאינו נקנה בחליפין בהדי דבר הנקנה שהרי הם עצמם אינם בחליפין כי גוי
 אינו קונה גוי אחר בחליפין. ויוסף קודם מתן תורה דין ב"ן יש לו וא"כ
 לא יכול יוסף לקנות גם את אדמתם דמיגו דלא חייל שיעבודא עליהם לא חייל נמי על
 אדמתם ע"כ לא רצה לקנות את אדמתם בהדי דידהו וקנה את אדמתם בפ"ע וז"ש
 ויקן יוסף את כל אדמת מצרים האדמה לבדה. אמנם המצריים עצמם קנה בקנין בפ"ע
 בחזקה וז"ש ואת העם העביר אותו לערים כי נתבאר בטור יור"ד סי' רס"ז שא'
 מדרכי קנין העבדים הוא במשיכה שימשכו מרשות בעליו הראשונים לרשותו לכן גם
 יוסף עשה כן שהעביר את העם לערים כדי שיקנה במשיכה ע"כ.

באו"א פי' מהרה"א ז"ל בעה"ח במ"ש הרמב"ם פי"א מהל' מכירה שאם פי' בשעת
 המכירה שלעלות לא"י או מפני המטר שנמנע או לקנות חטים הוא מוכר
 שדהו ואח"כ באו גשמים או באו חטים או נמנע מלעלות לא"י המוכר בטל והרי זה
 כמוכר על תנאי אבל מוכר סתם בשעת המכירה אף שגילה דעתו מקודם שמחמת אלו
 הדברים מוכר המכר קיים. עתה המצרים מוכרים אדמתם מהמת הרעב ולמחר יבוא
 שובע כמ"ש אף כי אמר יוסף כי עוד ה' שנים רעב וכו' כשבא יעקב באה הברכה
 וכילה הרעב לכן אמר ויקן יוסף את כל אדמת מצרים וכו"ת מחר יבוא שובע ותתבשל
 המכירה לז"א כי מכרו מצרים איש שדהו ר"ל הבעלים עם האדמה נמכרו ומה שקנה
 עבד קנה רבו ולא נשאר שום טענה אף שיבוא שובע. וז"ש הן קניתי אתכם היום שהוא
 קנין גופכם ואת אדמתכם ואף שיבוא שובע מה שקנה עבד הוא לרבו לכן ותהי הארץ

לפרעה ואין יכולים לומר על תנאי שיהיה רעב מכרנו ע"כ. **בא"א** פי' הרב הגו' במ"ש הרמב"ם בפ"ט דמכירה במטלטלין כיון שידוע בטיב משא ומתן מבין ד' ז' מכירתו קיימת ובקרקעות עד שיגדיל וגם שידע טיב משא ומתן ולמכור בנכסי אביו עד שיהיה בן עשרים וידע טיב מו"מ שמא ימכור בזול בקרקעות של אביו. עתה אמר יוסף ויקן את כל אדמת מצרים ובאיוזה אופן מועיל המכירה ביאר כי מכרו מצרים איש שכבר היו המוכרים איש בן י"ג שנה גם שדהו ולא שדה אבותיו דאז בעינן שיהיו בני כ' שנה גם תנאי ג' שידעו בטיב משא ומתן כי חזק עליהם הרעב ואילולא כך לא היו מוכרים בזול ומאחר שג' תנאים אלו היו במכירה זו נתקיימה המכירה ותהי הארץ לפרעה שאלו חסר אחד מהם היתה בטילה אבל עתה היא מנוקה א"ד ז"ל.

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב וכו'. והנה בזה הפסוק הרקדוקים מבוארים א' צריך לדעת למה הוצרך לומר מה שתיה בארץ מצרים ב' לא היה מעיקרא צריך לומר אלא ויהי ימי יעקב מאה ושבעה וארבעים שנה וכו' ואני יודע זה החשבון כי לפי"ז היה בארץ מצרים דוקא שבעה עשר שנים כי מלמעלה בפ' ויגש כשבא יעקב למצרים ושאל אותו פרעה כמה ימי חייו כתיב ימי מגורי שלשים ומאת שנים וכו', ג' למה הוצרך לומר שני חייו ולא די באומרו ויהי ימי יעקב וכו'. אבל יתבאר כל זה על דרך מארז"ל כל מי שכל ימיו בטובה אבל בסופם ח"ו כצער נחשב לו כאלו לא טעם טעמא של הטובה כל ימיו, וכל מי שסוף ימיו בטובה כאלו כל ימיו בטובה. והוא כדמיון האי קרא והיה ראשתך מצער ואחריתך ישגא מאד. והנה ידוע כי כל ימי יעקב לא נח ולא שקט כארז"ל ע"פ לא שלותי ולא שקטתי וכו' דפסוק זה נדרש על יעקב אע"ה ולבסוף ראה שלות. וז"א ויחי יעקב חיים של שלות בארץ מצרים דוקא אבל בזה היה בעיניו שהיו ימי יעקב שני חייו כולם בטובה. ולכן אמר והיו ימי יעקב שני חייו רמז כאלו כולם היה בטוב ואימתי כשהיה במצרים ע"כ אזה"ח.

ובזה תבין חקירה אחת שחקרו המפ' ז"ל דלמה שינה הכתוב הסדר במספר שנותיו של יעקב מסדר הלקוח במספר שני אבותיו כי שם מקדים את מספר הגדול קודם למספר הקטן כדכתיב ויחי אברהם מאת שנה ושבעים וחמש וכו' וכן ביצחק בן מאה שנה ושמונים שנה וכן בשרה כתיב ויהיו חיי שרה מאה ועשרים שנה ושבע שנים וכו', אבל לפי"ה א"ש כי הקדים מנין המועט ביעקב לפי שבהם היה בשלוח וחיים טובים. האמנם יש לנו קושיא אחרת דלפי"ז למה נקט בלשון ויחי בתחי' שהוא לשון וי וצער והול"ל והיה שהוא לשון שמחה. והתירוץ ידוע כי יעקב עיקר ימי חייו היה בטוב אילו היתה רחל נשארת עמו כל ימיו. אך הוא גרם לה שהלכה בקצרות ימים כארז"ל ע"פ עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה וכו', וזה גרם דמקללתו נחסרו ימי חייה כמנין יחיה כידוע שהוא היה הגורם שהלכה בקצרות ימים ימים ועל זה ידוע כי מסיבת זה גם הוא נתקצרו מימיו כי היה צריך לחיות ק"פ שנים כמו אביו שתיה כן. ולזה רמזה התורה צער חסרון שנותיו בזה דקאמרה ויחי יעקב בלשון וי ולא נקט והיה שהוא לשון שמחה. ע"כ וק"ל. (נז').

פרשת ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וכו' ויקרבו ימי ישראל למות וכו' וי"ל דלמה שינה הכתוב ממ"ש בתחילה יעקב ואח"כ קראו ישראל. ושמעתי משם

המפרשים ז"ל דבר נאה ומתקבל בהק' מ"ש הרב הקדוש האר"י ז"ל כי השבטים השיגו את יעקב אביהם לבחינת שם יעקב דוקא ולא ישראל וזהו מ"ש בגמרא יעקב אבינו לא מת מה זרעו בחיים שהם ממלאים מקומו אף הוא בחיים. מעתה ז"א ויחי יעקב שבחינת יעקב הוא חי ולא שיין בן מיתה וע"ז אמר ויקרבו ימי ישראל למות מחמת שלא השיגו השבטים בשם ישראל וק"ל (מהרב זכות הרבים ז"ל).

ודומיא לזה ז"ל כונת המשנה כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנא' ועמך כולם צדיקים וכו' וי"ל דאין הראיה דומה למה שאמר בתחילה כי בתחילה אמר כל ישראל יש להם חלק וגראה בין צדיקים בין רשעים והראיה שמביא הוא ועמך כולם צדיקים נמצא שלהיותם צדיקים ירשו ארץ ולא כן הרשעים ח"ו אמנם כבה ידוע כי שם ישראל הוא מורה על הצדיקים וכן אמרו רז"ל כשישראל עושים רצונו של מקום נקראים בשם ישראל וכשאין עושים רצונו של מקום נקראים בשם יעקב שנא' ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל וידוע כי אין אד גוטל שכרו לעוה"ב על המצות שעשה אלא א"כ בתחילה פורע חובו מכל העבירות שעשה עד שיוסר ממנו כל הוזהמא ולכלוך וטנוף העבירות ואח"כ נעשה נד ונקי ומוליכים אותו לעוה"ב לשלם לו שכר המצות אשר פעל ועשה. נמצא כי בהטוהר עצמו מכל סיג בשם ישראל יכולה. מעתה ז"א כל ישראל ר"ל שעולה למדרגת ישראל יש לו חלק לעוה"ב והשתא הראיה אחי שפיר. וק"ל (מהנז"ל).

ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו וכו' הנה לכאורה צריך לדעת כי מנין היה יודע יעקב אע"ה שהגיע עתו והרמב"ן ז"ל כתב שידע מהרגשת חלישות ואפיסת כוחותיו יעוין בד"ק. ולכאורה אין דבריו נראין כי עין רואה ודבר מנוסה הוא כמה ימים ותדשים יחיה האדם אפי' אחר שיתחיל להחלש. אבל דע כי ידוע מ"ש בזוה"ק בפ' זו כי שלשים וס קודם מתת האדם מעברין ממנו צלמו. ועיין שם במעשה שראה רשב"י ע"ה לרבי יצחק ע"ה שעבר צלמו ממנו ואח"כ בקש עליו והצילו מן המיתה ועו"ב. והנה הגם כי ידיעה זו היא מושללת מבני אדם ואין אתנו יודע בה מכל מקום הצדיקים מרגישים בה ויודעים בעצמם וא"כ מי לנו גדול מיעקב אע"ה שמוה ידע ולכן תכף כשידע והרגיש בעצמו שכבר קרבו ימיו מיד ויקרא לבנו וכו' ע"כ וק"ל (אוה"ח).

ועשית עמדי חסד ואמת פירש רש"י ז"ל חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול ואיתא במפרשים שיפה דקדק רש"י ז"ל באומרו חסד שעושים עם המתים ולא חסד שעושים עם העניים ואפשר שהעני יעשיר והעשיר ח"ו יעני ופורע זה לזה נמצא שהחסד שעושים עם המתים דוקא הוא חסד של אמת שאי אפשר שיקום המת מקברו ויגמול חסד עם מי שגמל עמו חסד ועל כן זה דוקא נקרא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול ודו"ק (מהרב זכות הרבים).

וראיתי להרב בינה לעתים ז"ל על פסוק ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ודקדק הרב ז"ל דבאומרו ולך ה' נראה שדוקא הוא ית' גומל חסד ולא בן אדם והרי מצינו כי האדם ג"כ עושה חסד עם המתים ואינו מצפה לתשלום גמול. והתירוק הוא פשוט דהן אמת שאינו מצפה לתשלום גמול מן המת אמנם הוא מצפה לתשלום גמול מן הקב"ה לא כן הקב"ה עושה חסד של אמת דאינו מצפה לשום תשלום דאם צדקת וכו' לו"א כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ואין זה נקרא חסד כיון שהוא מצפה לתשלום מה שאין כן הקב"ה וק"ל (מהנז"ל).

ועפ"ז שמעתי שזהו כונת הכתוב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל צנפיד יחסיון ר"ל כי הכתוב משבח ואומר מה יקר חסדך אלהים והכתוב מתמיה ואומר

מאי רבותא הוא להקב"ה ובני אדם ג"כ עושים חסד של אמת לזה משיב בצל כנפיד יחסיון ר"ל אמת שאינו מצפה לתשלום גמול מן המת אבל מצפה מאת הקב"ה וז"א בצל כנפיד יחסיון וק"ל. (מהנז"ל).

ובזה שמעתי מפי קדוש הרב ר' יהושע סידון ז"ל כונת מ"ש ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות ברוך משלם שכר טוב ליראייו והוא כי אנו משבחים להקב"ה ברוך מרחם על הארץ ויש לתמוה שזה התואר שייך ג"כ לומר על הבריות שמרחמים זה על זה וז"א ברוך מרחם שייך ג"כ על הבריות לזה בא כמשיב ברוך משלם שכר טוב ליראייו ר"ל הבריות מצפים שכר טוב מאת הקב"ה לא כן הקב"ה ודו"ק (מהנז"ל).

ועפ"י נראה לע"ד כונת הכתוב בתהלים כל ארחות ה' חסד ואמת והכתיב לנוצרי בריתו ועדותיו ג"כ עושים חסד ואמת לזה בא להשיב למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא ר"ל על שתי סיבות עושה האדם חסד א' כמו שאמרנו שמצפה שכר טוב מאת ה' וז"א למען שמך ה' כי אתה עתיד ליתן שכר טוב. ב' וסלחת לעוני כי רב הוא כמ"ש ז"ל עפ"י כי בתחבולות תעשה לך מלחמה אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות. חטא ברגלים ממהרות לרוץ לרעה ילך ויתעסק בקבורת מתים וז"א או יהיה מה שעושה האשם חסד של אמת למען שמך ה' לקבל שכר טוב או יהיה וסלחת לעוני כי רב הוא נמצא כי דוקא לגבי הקב"ה שייך לומר חסד של אמת ותו לא ודו"ק (מהנז"ל).

מדרש פ' צו אף יעקב אמר ושכבתי עם אבותי אימתי בשעה שנטה למות עכ"ל. הנה אמרו רז"ל לעולם ירגיו אדם יצר טוב על יצר הרע אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קרית שמע ואם לא נצחו יזכור לו יום המיתה אם אבן הוא נימח אם ברזל הוא מתפוצץ. והקשינו לדעת כיון שהוזכרה הזאת הוא רפואה בדוקה ודאית למה לא יזכור לו תיכף, ואמרנו בזה שהוא על פי האמור בזה"ק שהיראה הזאת היא יראה פחותה וגורמת רצועה להלקאה חס ושלום רק כשאין ברירה הנה מן הצורך להשתמש ביראה הלזו ולא יבא לידי חטא ח"ו ולפי זה אין נאות לצדיקים להזכיר יום המיתה רק הם משתמשים ביראה הלזו והנה אברהם שאמר ואנכי תולך הוא בדרך תפילה וכן יצחק אמר אדרבא בטרם אמות אבל יעקב שאמר ושכבתי עם אבותי למה אמר כזאת כגור בודאי לזה אמר שלא אמר זה אלא כשנטה וכו' וידע שבודאי הגיע הזמן ודו"ק (ה' אגרא דכלה).

מדרש אל גא תקברני במצרים למה שסופת של מצרים ללקות בכנים וכו' תיבת נא מיותר על כן דרש ברמז הראשי תיבות א"ל נ"א א'צבע אלהים נ'עשה להם. דבר אחר שלא יעשו אותו עבודה זרה גם כן דייק מתיבת נ"א כי הרמב"ם מנה בהלכות ע"ז ג"א מצות התלויים באזהרתה ודו"ק. (אגרא דכלה).

ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשיב ישיב לנו וכו' ויאמר אליהם יוסף אל תיראו וכו' ועתה אל תיראו וכו' וי"ל דהול"ל פן ישטמנו יוסף דתיבת לו ישטמנו משמע הלואי ועוד אל תיראו ומאי ועתה. אמנם כי הן בעון מכירת יוסף נגזרה גזירה על עשרה הרוגי מלוכה והשבטים ידעו זה ברוח הקדש וידוע שיותר חביב לאדם זרעו יותר מגופו כי ע"כ נאמר והאלהים נסה את אברהם וכיון שידעו כן נתרצו יותר השבטים שיפרע מהם יוסף ולא יניח הדבר לזרעם וז"א לו ישטמנו יוסף ר"ל הלואי ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו דייקא ר"ל ולא לזרענו ויוסף הצדיק ע"ה ידע הרבה. אמנם השבטים שאלו מיוסף לעקור הדבר מעיקר ואם אי אפשר לגמרי שיפרע מהם עצמם לא יהיה הדבר בזרעם ועז"א אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה

במלך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ר"ל על עשרה הרוגי מלכות וכששמע יוסף כן ידע כי הגזרה אינה מתבטלת ומאי דהוה הוה וע"כ ויבך יוסף בדברם אליו ר"ל שאין בידו לבטל הגזרה וע"ז אחר שאמר להם אל תיראו חזר ואמר ועתה אל תיראו ר"ל על שבעתה אל תיראו ועל העתיד וינחם אותם וידבר על לבם (מהגז"ל). ויִרְא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה וכו' רז"ל אמרו ביקש לברכם ונסתלקה ממנו השכינה ואמר מי אלה שאין ראויים לברכה וכו' עכ"ל. ונראה דטעם שאמר מי אלה דוקא בזה הלשון ולא אמר מי הם או בלשון אחר. אבל דע כי הוא רצה אז לברכם בבחינת אלהים וכמו שאמר לבסוף האלהים אשר התהלכו אבותי לפני וכו' וכאשר ראה כי נסתלקה השכינה נעשה לפניו מתיבת אלהים אותיות מ"י אלה שהם אותיות אלהים כן נצטייר לפניו ולכן שאל עליהם בזה הלשון מי אלה שאין ראויים אלו לברכה כי כן נצטייר עמי זה השם ברוה"ק שהיה בו כידוע ע"כ וק"ל (באר מים חיים).

ידעתי בני ידעתי אז"ל ידעתי מה שעשו לך אחיך בשכם. י"ל כי מה שייכות והדמות יש בכאן בברכת הנערים מכירתו של יוסף. וי"ל כי יוסף אמר לאביו שלא עשה כהוגן להשוות ולומר יברך את הנערים ולהשים יד ימינו על ראש אפרים כן הוא הצעיר ופחד שלא יקרה להם קנאה ושנאה זה עם זה כמו שקרה ליוסף עם אחיו שבשביל כתובת פסים ויקנאו בו ויתנכלו אותו להמיתו לזה השיב יעקב אביו ידעתי מה שעשו לך אחיך בשכם אבל מה אעשה כי אני רואה בגבואה שורעו יהיה מלא תגוים שהוא יהושע דכתיב בו בורעו ויהי שמעו בכל הארץ. ועוד י"ל כי ידוע משו"ל שכשראה לבני יוסף נסתלקה ממנו שכינה וידוע הוא שכשהשכינה שורה ע"י מוכן שורה על בלתי מוכן מלה"ד למראה של ברזל שכשתשים אותה על השמש היא מביאה את השמש אפי' במקום שלא יש שם שמש כך הראוי גורם לשכינה שתשרה על הבלתי ראוי שכן מצינו במעמד הר סיני ע"י משה וכו' ישראל ובכאן לא היו ראויים לברכה ונסתלקה שכינה מה עשה יעקב ויברך את יוסף ובגללו חלה הברכה ושרתה על בניו וז"ש את לרבות וק"ל (הרב אור צדיקים).

ויִרְא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה. חז"ל אמרו בקש לברכם ונסתלקה השכינה ואמר מי אלה וכו' ונראה בטעם שאמר מי אלה דוקא הוא לפי שהוא רוצה לברכם בבחינת אלהים וכאשר אמר לבסוף בברכתו האלהים אשר התהלכו אבותי וכו' וע"כ כאשר נסתלקה השכינה נעשה מאלהים בחינת מי אלה שהם אותיות אלהים לשאול עליהם מי אלה שאינם ראויים לברכה ולכן יאמר יוסף בני הם וכו' ובזה הגביר אותיות ה"ם מאלהי"ם שיחוללו על ראש בניו ולזה הביט יעקב ויאמר קחם נא אלי וכו' והגביר אותיות אלה מאלהי"ם וחברם לה"ם נעשה אלהי"ם וברכם באלהים לומר שגם אלהים שהוא מדה"ד יסכים בברכתם ואין לך ברכה גדולה מזו כאשר הארכנו במקום אחר וק"ל (הרב באר מים חיים ז"ל).

ויגד ליעקב וכו' הנה בנך יוסף בא אליך שמילת אליך נראה כמיותר כי המגיד לא היה צריך לומר כי אם שיוסף בא ואמנם המגיד העיד כי יוסף אינו בא כ"א אליך בשבילך להנאתך וטובתך לבקר החולה ולא לטובת והנצת עצמו כלל ואך לפי שיוסף היה דומה ליעקב בכל פרטי הדברים כנאמר למעלה ע"כ ודאי שהיה בן גילו וכבר נודע אומרים כל המבקר את החולה נוטל ממנו א' מששים מחליו וכו' ובבן גילו דוקא וכו' ולזה זיתחזק ישראל לפי שיקיל לו קצת מחוליו באחד מששים וישב על המיטה כי המיטה היא לרמוז על אחד מששים שנוטל בן גילו כמ"ש בספר מעבר

יבך שהמטה ע"ה בגימט' ששים ע"ש. ור"ל שמה שישב הוא על המטה מפני שניטל א' מששים מחוליו וק"ל (הנז"ל).

המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק. י"ל דמה הכונה שאמר ויקרא בהם שמי וכו' דאם לענין יחוס הלא כולנו נתיחסנו על אברהם יצחק ויעקב כדרך הבנים שמתחסיים על שם אבותם ומתיבא תיתי שלא יהיו מתיחסיים הם כדי שיצטרך יעקב אע"ה לברכם בזה, ואם הכונה הוא שיהיו נקראים הם עצמם בשמות אברהם יצחק ויעקב חדא מאי נ"מ בזה ועוד הרי לא מצינו שנקראו כן ועוד איך שייך זה שיהיו נקראים בג' שמות כאחד. ויובן בס"ד דהנה ידוע כשישראל עושים רצונו של מקום נקראים בשם ישראל שהוא שם חשיבות ישיר א"ל וכשאין עושים רצונו של מקום נקראים בשם יעקב. והנה ידוע במ"ש במד' רבא בפ' תולדות אברהם נקרא ישראל יצחק נקרא ישראל יעקב נקרא ישראל ומביא ראיות על כל אלה מהפסוקים ונמצא ששם ישראל שנקרא בו יעקב ג"כ נקראו בו אברהם ויצחק והנה יעקב מברך אותם כאן שיהיו תמיד במעלה רמה שיהיו תמיד נקראים בשם ישראל שהוא שם החשיבות ונ"ש ויקרא בהם שמי אשר הוא שם אבותי אברהם ויצחק ג"כ איזה שם שנקרא בו אברהם יצחק ויעקב בשוה הוי שם ישראל לאפוקי שם יעקב שלא נקרא בו כי אם יעקב לבדו וק"ל. (אדרת אליהו ז"ל).

זבולון לחוף ימים ישכון. יובן בס"ד כי יש שני מיני ימים הא' הוא ים התלמוד והוא תלמוד בבלי שהוא הים הגדול והב' הוא ים כפשוטו שעוסקים בו בפרקמטיא ובו אניות סחר וזבולון היה עשיר ועוסק בפרקמטיא ומחזיק ביד יששכר שהיו עוסקים בתורה כמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים הנה המחזיק יש לו חלק בתלמוד שעוסק הת"ח כי בצל החכמה בצל הכסף וכמ"ש חז"ל שיאמרו בעוה"ב לעשיר המחזיק ביד ת"ח טול שכר מסכתא פ' ומסכתא פ' והוא אומר להם מעולם לא למדתי מסכתא זו והם אומרים לו אמת שלא למדת אבל החזקת ביד ת"ח ת"ח פ' שלמד מסכתא זו וא"כ בא וטול חלקך כאלו למדת וכמו שהאריכו המפ' ז"ל בזה הרב הלא בספרתם ונ"ש זבולון שהוא היה מחזיק ביד ת"ח לחוף ימים ישכון תרי משמע דקאי על ב' ימים ים התלמוד וים הפשטי וזה ימים אותיות י"ם י"ם שזוכה לתורה ולעושר וק"ל (הנז"ל).

ובא"א פ' הרב פני דוד ז"ל במשז"ל דהמחזיק ביד ת"ח יושב במחיצת הת"ח ויודע תורה, ונ"ש לחוף ימים רומז לתורה שבכתב ובע"פ שנמשלו למים עמוקים כמי הים ישכון לעתיד במחיצת הת"ח וזהו לחוף ימים וזוכה לזה כי בעת"ז והוא לחוף אניות להספיק ליששכר ע"כ ישכון לבטח לעתיד במחיצת הת"ח בישיבה של מעלה והיינו לחוף ימים כאמור. ועוד אפשר לרמוז על המחזיק ביד ת"ח ומפריש מנכסיו קרן קיימת שיאכל מפירותיו דאף שמת המחזיק כל תורה שלומד החכם יש לו חלק בה כיון שניזון מממונו ונ"ש שמח זבולון בצאתך מהעוה"ז עוד תוסיף לשמות שאתה עושה חדשות גם אחר מיתת ואת עלית על כל ונ"ש ויששכר באהלך כי אהלך נחשב שלך כי הוא ניזון מממונו ובית תלמודו ואהלו אהלך היא וכו' וק"ל.

כה תאמר לי יוסף אנא שא נא וכו' התחת אלהים אני אפ"ל במ"ש הרב ישיר בס' כת ה' דמי ששמו יוסף עלול שיתקנאו בו וכן יוס"ף גימט' קנאה ונ"ש ויצו אל יוסף לאמר הכונה אל יוסף פ' שמו לאמר כי שמו גרים כי יוסף גימט' קנאה ועלול שיתקנאו בו והוא השיב התחת אלהים אני כי יוסף גימטריא דבקי"ם כמ"ש ר' שמשון וזהו התחת אלהים אני ואני דבק בו בשמי שגימט' דבקי"ם שגופו ונפשו יחדיו ידובקו לעבוד בוראו ואתיא דבקים ומפקה מקנאה וק"ל (ה' נחל קדומים).

הנותן אמרי שפר כותב בנימוקי גאוני אשכנזים הקדמונים ז"ל שפ"ר בגמטריא עשי"ד דהעשיר נראין דבריו אמרי שפר עכ"ד. ואפשר לומר דרמו דאף על גב דמדת העשיר יענה עזות מי שהוא ירא ה' הנותן אמרי שפר ומקבל בסבר פנים יפות ורמו עשיר גימט' שפר להזהיר לעשיר שלא יהיה עושר שמור לבעליו לרעתה ד"ת של"ל כי אם הוא רפ"ש וטיט וגהיגם ש"ף ומוזיקין בני רש"ף שולטים בו רק יהיה שפר נאה להטיב ולעשות צדקה וחסד ורמו כי כשיתן צדקה יפייס לעני בדבריו טובים וזה רמו הנותן כשנותן צדקה אמרי שפר שיהיו אמריו לעני גאים ויפים כממפייסו הוא מתברך ביי"א ברכות כמשו"ל וק"ל (הרב נחל קדומים ז"ל).

גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב. אפשר במ"ש הרב אלשיך ז"ל דאנשי חיל ר"ל שקיימו מצות הרבה ובכל מצוה נברא מלאך אחד ויש להם חיל ממלאכים הרבה הנבראים ממצות שקיים וכך אמר יעקב אע"ה דגם גד בלכתו עם ישראל ומקיים מצות ללוות לישראל מזה נבראים המלאכים והם בני החיל של גד וזלש גד גדודו לגודנו גד יש להם חיל מתתורה ומתמצות ובכלל ופרט ממצוה זו שעושים חסד לישוב דעת ישראל ולקיים מצות מרע"ה נבראים מלאכים וזה הגדוד יגודינו והם עמו והוא יגוד עקב שיחתך העבירות שאדם דש בעקביו והוא כה היצר וק"ל. (מהנו"ל).

עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים אפ"ל לפי קוצר דעתי שתיבות שילה ולו יקהת עמים הם בגימטריא ישו"ע יתל"ה בכרוב"ב לרמוז הידוע שישו נתלה בקלח של כרוב ובא הרמו בפסוק זה יען שאומרים המינים שפסוק זה קאי על ישו הרשע שהוא היה משיח ח"ו לז"א בא הרמו גימטריא זו שאדרבא כבאן משמע שיהא נידון בתליה כן יאבדו כל אויביו ה' כיר"א (שותא דינוקא ז"ל).

ויחי יעקב אפי' לומר עירוב פרשיות מאד עם ויחי כי מאד אותיות אדם. ונודע מ"ש רבינו האר"י ז"ל דהאבות תקנו עון ע"ז ג"ע וש"ד דאדה"ר. וכתבנו בעניותינו דלכן חיי יעקב שופריה דאדה"ר טו"ב שנה בארץ מצרים ערות הארץ לפרסם שתיקן יסוד שנקרא טו"ב ושלט בארץ מצרים ערות הארץ וחי בהשקט על ידי קדושתו ותורתו ומצותיו. ובודאי דעתו דנשלם תיקון אדה"ר ניתוסף חיות באדה"ר ונתקנה נשמתו. וזה רמו מאד ויחי מאד אדם ויחי עתה חיי אדם כי יעקב גמר תיקונו היה במצרים ערות הארץ טו"ב שנה. (חומ"א ז"ל).

ובאו"א פי' הגו' ז"ל במשו"ל יעקב אבינו לא מת ואפשר לתת טעם מלבד מ"ש במ"א כי עתה שנתקן אדה"ר מע"ז ג"ע וש"ד ויעקב שופריה דאדה"ר דין

הוא שיעקב יחיה ולא ימות וזה רמו מאד שהוא אדם כלומר מסיבת אדם בעצם ויחי יעקב דנשמת יצאע"ה נשארה לו תמיד בגופו גם סילוקו כמ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל במשו"ל יעקב אבינו לא מת ובפ' וישתחו ישראל על ראש המיטה אפשר לתת טעם דיוסף נפש אדה"ר ולכן חלק לו כבוד וז"ש וישתחו ישראל והטעם על ראש המיטה רמו לאדם הראשון. ורו"ל אמרו תעלה בעידניה סגיד ליה. ויש לרמוז רא"ש גימט' תעל"א. ונמשך לזה כתבתי במ"א כי יען דוד הע"ה היה גלגול אדה"ר השתרל שלא לטעום טעם מיתה לדוד בשנותו ולא ישן שיתין בשמי ודוד מלך ישראל חי וקים. ואפשר שהיה עזר לדוד מה שקדם יעקב שופריה דאדה"ר ולא מת. ויתכן שאם יעקב היה נקבר במצרים זמן מה היתה שולטת ערות הארץ בו ולא היה יכול לחיות. ומזה היה נמשך שגם דוד הע"ה לא יוכל שלא לטעום מיתה ולא להיות חי וקים. וז"ש ועשית עמדי חסד ואמת ורמו הרב ש"ך ז"ל לדרכו עם דוד קרי ביה עם די' גימטריא חו"ד. ולדרכנו הכונה אל נא תקברני במצרים וכו' לא תשלוט ערות הארץ ואני חי ומזה תעשה חסד עם דוד שגם הוא יוכל לישאר חי קיים. ויש להוסיף קצת נוסף בזה

כי מאד ויחי ירמוז מאד אותיות אדם הוא ר"ת א'דם ד'ד מ'שיח. מאד ויחי יעקב דהשלים יעקב תיקון אדה"ר ובוה היה חיות לאדה"ר וליעקב שופריה ואדם דלא מת ונמשך לדוד חי וקיים ולמשיח דאז בלע המות. אל נא תקברני דעלך רמיא שאתה נפש אדה"ר ועשית עמדי חסד ואמת שעליך מוטל (מהרב הגו"ל).

אשר נתן לי אלהים בזה אפשר לרמוז במשנ"ל די"ב שבטים היה ליה להוליד יוסף ועשרה טפין אודריקו ונשארו ב' והם מנשה ואפרים וכתב רבינו מהרש"ו ז"ל די"ב טפין נעקרו והעשרה יצאו והב' נשארו במתניו עד שלקח אסנת והוליד מנשה ואפרים והוא פלא. וזה רמז בני הם אשר נתן לי אלהים נתן דייקא מתנה גדולה שיצאו עשרה טפין והב' נשארו י"ב שנה במתניו והוא אשר נתן לי אלהים בזה גימ' י"ב (הגו"ל).

אי נמי אשר נתן לי אלהים ב' מזה י"ב דעשרה אודריקו ואלו ב' נשארו וק"ל (הגו"ל). ויהי ימי יעקב שני חייו וכו'. הא דנקט ימים ואח"כ שנים ומה הם הימים. דנקט דכתיב יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה ופירושו הוא דהצדיק בכל יום מתקן כמה עולמות וכשהיום יפנה נדמה אצלו כשנה שקיים כמה וכמה מצות וברשע הוא להיפך שהשנה עוברת ברשעו ולא תיקן נשמתו רק אוכל משותה תמיד וכל הזמנים כלים מהרה ונחשבים לאין וגם כי יזקין לאין נחשבים לו שניו אשר היה בעולם וז"ש יראת ה' תוסיף ימים ר"ל דימים נחשבים לו כשנים ושנות רשעים תקצרנה ר"ל דגם השנים אינם נחשבים לו לכלום וז"א ויהי ימי יעקב חיינו שני חייו ר"ל דהימים נחשבים לו כשנים ודו"ק (מהגו"ל ז"ל).

ויקרבנו ימי ישראל למות איתא במד' אמר לו הקב"ה חייך נטמן אתה ואין אתה מת נראה לבאר דהוקשה להם דלמה כתיב ישראל דהא אין שלטון ביום המות וישראל הוא לשון שררה לכך דרשו דמזה מוכח שאמר לו הקב"ה אין אתה מת. ועוד באו"א נ"ל דאיתא גם שם במדרש על פסוק זה דקרבנו הימים לפני הקב"ה ואמרו כבר הגיע הזמן שימות יעקב, וקשה דאדרבא דהיה להיות שמחה להימים בחיי הצדיק שמסגל בהם תורתו תמיד ועבודת ה' רק דמשום הכי אמרו הימים כבר הגיע הזמן דרבקה אמרה למה אשכל את שניכם יום אחד שצפה בנבואה שימותו שניהם ביום אחד ושמחו על מיתת עשיו באבוד רשעים רנה, ועדיין יש לשאול מה תועלת יש לימים אם ימות רשע כיון שאף צדיק ימות באותו יום הלא מדה טובה מרובה ולכך דריש מאותו הפסוק שאמ"ל הקב"ה שיהיה נטמן ולא ימות ע"כ ציפו הימים על מיתת עשיו כיון דיעקב לא מת וק"ל (הגו"ל).

ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים, במדרש איתא ג' טעמים למה לא רצה יעקב להיות נקבר במצרים, האחד שסופה להיות עפרה כנים, והשני שאין מתי חו"ל חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים ע"ז ונראה דהוצרך לג' טעמים דוקא דלא סגי בחד דהנה הקשו על החכם הכוזרי שהשיב למלך הכוזרי דגושן היא מא"י ולא שחטו הפסחים בחוץ וא"כ קשה למה הטריח יעקב ליוסף לקוברו בא"י בשביל גלגול מחילות ולא ציוה לקוברו בגושן, אלא דידע דגושן לא ילקה עפרו בכנים ויאמרו מצרים בשביל שיעקב נקבר שם היה זאת ויעשוהו ע"ז רק למה לא ציוה לקבור אותו בגילוס וצ"ל הטעם משום גלגול מחילות וגם בלא"ה יש לדקדק דהא נמי יכולים לעשותו בא"י ע"ז וכן מה איכפת ליה אם יהיה על קברו כנים מלמעלה ע"כ צ"ל כל הטעמים וק"ל (הגו"ל).

ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, הענין הוא שאין קוברים צדיק שאינו גמור אצל צדיק גמור מפני שנשמתם אינה במדריגה אחת לכך אמר יעקב אין אתה צריך לחוש לזה כי ושכבתי עם אבותי דקאי על הנשמה היינו שהיא במדריגת נשמת אבותי ע"כ רשאי אתה לקבור אותי בקבורתם וק"ל (מתנו"ל). ויאמר אנכי אעשה כדברך. ויל"ד דמלת אנכי לכאורה יתירא דהיה די לומר ויאמר אעשה כדברך ומאי אתה לאשמעינן במלת אנכי. ויובן בהק' במאי דק"ל שאין השבועה חלה על הדורות הבאים ולזה איצטריך מלת אנכי לומר דדוקא אני מחויב לקיים השבועה אבל אם ימות יוסף קודם אביו בניו אינם מחויבים לקיים השבועה שנשבע אביהם ז"א אנכי אעשה כדברך ר"ל דוקא אני אבל בני אינם מחויבים לעשות דאין השבועה חלה על דורות הבאים ודו"ק. (ברכת אליהו ז"ל).

ו'יקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבניו ליוסף וכו' שים נא ירך וכו'. וי"ל מלת נא למאי אתא דמשמע נא עכשיו ולא קודם, אמנם יובן עם מה שאמרו בש"ס יד לאמה תקצץ והטעם משום הרהור ז"א ועיני ישראל כבדו מזוקן ויקרבו ימי ישראל וכו' לז"א שים נא כלומר עתה שזקנתי ולא יש לי הרהור שים נא ירך תחת ירכי ר"ל מותר לאחוז באמה ולישבע אבל קודם שזקנתי היה אסור לאחוז באמה לכך אמר נא דהיינו עתה וק"ל. (ברכת אליהו).

מסרה על המטה שנים, הכא ואידך והמן גופל על המטה. אפשר לרמוז למ"ש רז"ל אמלאה החרבה כשזה גופל זה קם וז"א ויתחזק ישראל וישב על המטה בזמן שהמן גופל על המטה. (לקוטי רבי).

סמיכות ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב וכו' יאמר במ"ש רז"ל ברבינו הקדוש שחית ט"ו שנים דהוה חייש בשינייה ואותן ט"ו שנים לא הפילה אשה עוברת בא"י שהצדיק שבדור סובל יסורי הדור וכשאינן יסורין בצדיק הדור סובלים וז"א ויפרו וירבו מאד אעפ"י שויחי יעקב ארז"ל שאלו הי"ז שנים היו חיו ות"י שלא היה בהם שום צער ליעקב וק"ל (לקוטי רבי).

ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. יפלא כי כבר ראהו חולה כשהשתחיה על ראש המטה ונשבע לו, גם מי זה שאמר ליוסף הנה אביך חולה ולא פרסמו הכתוב, והנכון שאין לאדם השלם להמתין ולצוות על נפשו כאשר חלת את חליו אשר ימות בו, גם יעקב בשבתו במנוחה במצרים י"ז שנים אין כשל במתניו קפצה עליו מיתה באין כביץ, אמנם לא רצה יעקב שילכו בניו בדרכיו בזה כי לא כהוגן עשה שלא חשב יום המות ביום הטובה על כן עשה עצמו כאלו ישב במטה מפני הזוקן ולא בעבור חוליו וציוה על ביתו כאלו יצוה ועדיין בשרו לא יכאב ולא מחמת מיתה ואחר שתקן זה ויאמר ליוסף הוא בעצמו בפיו ובשפתיו הנה אביך חולה ר"ל למוד מזה דרך ארץ שתצוה את ביתך קודם שתתחיל ועד לא יבואו ימי הרעה וק"ל (הרב מלאכת מחשבת).

ויחי יעקב בארץ מצרים וכו'. הא דחלק הכתוב שנותיו של יעקב לשני חלקים דבמצרים חי י"ז שנה ואח"כ כלל כל שנותיו לבד שהם קמ"ז שנה, נראה דאמרו רז"ל יעקב אבינו לא מת והענין הוא דבשאר מתים כל י"ב חדש הנשמה הולכות למעלה ויורדות אבל ביעקב כל העתים שוות ותמיד הנשמה הולכת למעלה ויורדת וז"ש ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה ובאומרו ויחי משמע שיש אחריו מיתה וזה דוקא בארץ מצרים אבל בא"י וכו'.

אחרי מה שכתבתי בליקוטי משם הרב משיבת נפש להרב מהר"ר יעקב צמח זלה"ה כ"י דכאשר יאע"ה חשב להודווג עם בלהה ירדו שתי נשמות מנשה ואפרים

וראה יעאצ"ה שאינם יורדים לבלהה לפי שראובן בלבל יצועיו עכ"ד. ואפשר שזה רמז בני הם אשר נתן לי אלהים מתנה גדולה כי הם הב' מי"ב שבטים גימט' בזה שהיה לך להוליד אם ראובן לא בלבל ויאמר קחם נא אלי ואברכם ואפשר שז"ש והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך שכבר ראיתי לשעבר גשמות מנשה ואפרים כשירדו ליכנס לבלהה וא"ש דיעקב אע"ה הכניס מנשה ואפרים בכלל השבטים דכבר היו גשמותיהן מזומנות ליכנס בבלהה אלא שראובן בלבל יצועיו ודו"ק (מהנז"ל).

ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני אמרו בב"ר תחילת חליו וצערי והקשה הרב יפ"ת ז"ל דהרי קדמו צרות עשיו ולבן ע"ש. ואפשר לומר דהצדיקים עיקר צערם הוא אם יהיה להם ואינם חוששים לצער הצוף ומקבלים היסורים בשמחה ובודאי צועקים אל ה' להצלתם אבל צער הנפש מאיזה חטא תקילא להו ככולהו צערי דגופא והותר ויעקב אע"ה טרח מאד לתקן ג"ע דאדם הראשון ופ"ד שנה לא ראה קרי ובגמרא התיקון הטעמו לבן וחשב ברחל ויהי בבקר והנה היא לאה ולא עוד אלא שנתעברה מראובן וזו היא שקשה הולך וצוער יעקב אע"ה דשמא פגם וכל יגיעו בפ"ד שנים סבר לתקן ולא תיקן וז"ש תחילת חולי וצערי שחשבתי אשר פגמתי בהיותך כחי וראשית אוני וטיפת זו מה תהא עליה כי חשבתי ברחל והיא לאה והוא חלופה אבל עם כל זה מאת ה' היתה זאת ולא היה פוגם וקרינא עלך ראובן בכורי א'תה ר"ת בא"ר היא השכינה וס"ת גימט' אדנ"י שהיא תיקון השכינה ודו"ק (מהנז"ל).

וברצונם עקרו שור פירש"י ז"ל רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו וכו' וכתב הרב נחלת יעקב ואע"ג דבאומות הוא דמצרף מחשבת רעה כמעשה אבל לא בישראל יש לומר היינו דוקא כשחזר ממחשבתו וניחם על הרעה אשר חשב לעשות אבל שמעון ולוי לא חזרו ממחשבתם הרעה מצדם לא יבצר כל אשר יזמו לעשות אלא שראובן ויהודה לא הסכימו בהריגתו ושאר האחים הסכימו עמהם א"כ שפיר מעלה עליהם כאלו עשו ע"כ. וז"ש וברצונם עקרו שור ר"ל הרצון שלהם היה לעקור שור ונמצא דיעקב אע"ה רמז שלא עשו מעשה רק שרצונם היה כך וזה כונת רש"י שרצו לעקור והוי מחשבה לבד ודו"ק. (מהנז"ל).

אסרי לגפן עירה פירש"י ז"ל לגפן עירה גפן זה ישראל עירה זו ירושלים שורק ישראל בני אתונו יבנון היכליה שער האיתון וכו'. ואפשר לומר בזה דכונן ישראל לארץ ישראל בעבור דנשמרו מעריות כמ"ש בנז"ק והגוים בתועבותם הקיאוים הארץ וז"ש אסרי לגפן ישראל שהם כגפן שאינו מקבל הרכבה ועל ידי זה עירה זכו בירושלים כלומר שזכו בארץ ישראל שהיו צדיקים וכמ"ש ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ דיסוד ומ' יחוד קב"ה וארץ ישראל רומז למ' ולכן ישראל שלא פגמו היסוד באו לא"י בחי' מ' צד"ק ושלום נשקו חכ"ה יסודתו בהררי קדש ע"י היסוד זכו בהררי קדש א"י עיר האלהים וזהו עיר"ה כלומר עיר"ה דשם י"ה מעיד החנוכי וכו'. וזהו עירה עיר י"ה ובמקום דע נתחבר י"ה ונעשה עיר"ה ואפשר דזכ"ה גפן שלא חטאו בזנות ובזכות זה יצאו ממצרים כמ"ש בבמדבר רבא פ"ג וז"ש ממצרים תסיע ובזה זכו לא"י תגרש גוים שהקיאתם הארץ בתועבותם ותטעה ולשרקה שרק ישראל נתחבר עם ה' שהם ענוים ושורה בה השכינה אז יבוא גואל בני אתונו יבנון היכליה וק"ל. (חומת אנך ז"ל).

יהי דן נחש. מה שהזכיר דן סמוך לבני לאה כתב הראב"ע ז"ל שהיה ראש דגל ע"ש. ומה שלא הזכיר נפתלי אצלו היינו משום דהיה ס"ד שאין לו מעלה לדן אלא מונה והולך כל שנולד קודם יוסף וכן נפתלי להכי איחר נפתלי להורות דהזכיר דן לעשות.

יקר למעלתו שהיה ראש דגל ולא דיבר למרע"ה כלל על זה ומשנ"ה זכה ונקבר בתחומה מרע"ה כמ"ש בספר אמרי נועם לכן למעלתו הזכירו אחר דן ודו"ק (מהרב הנז"ל).
בן פורת יוסף. אפשר בן פורת יוסף בן חן. פורת אותיות פות"ר פי' כשפתר יוסף לפרעה החלום, ואח"כ נתוסף לו חן אחר מחודש שבא גבריאל ולימדו שבעים לשון. וז"ש בן פורת חן עלי עין כלומר שבעים לשון שלמד ונתוסף לו ה' יתירה כמ"ש עדות ביהוסף ודו"ק (מהנז"ל).

ודרך דרש ורמו אפשר במ"ש בס' מצרף לחכמה כי מי ששמו יוסף עלול שיתקנאו בו כי יוסף גימט' קנא"ה ואם היו מתקנאים ביוסף הצדיק קודם שידע ע' לשון עתה יתוסף קנאה יתירה, לזה נתוסף בו ה' ונקרא יהוסף והוא בגמטריא קס"א אהיה דיודי"ן להגין עליו ולא יתקנאו בו. וכתב הרב מהרש"א ז"ל פ"ק דסוטא דוכה לה' יתירה על ידי ששמר הברית ושתי המימרות רוח אחת להן. ואפשר זה רמו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין שידע ע' לשון ומי גרם לזה בנות שהיו מסתכלות בו והוא לא נסתכל בהן, ומאלו אחת היתה אשת פוטיפר צעדה לבית הסוהר עלי שור להסתכל בו וצדיק באמונתו לא נסתכל בה ועי"ז נתוסף לו ה' ונתעלל לידע ע' לשון ודו"ק.

א"נ רמו על משיח בן יוסף שיהרוג לנחש וברוח שפתיו ימית רשע וזהו ר"ת ב"ן פורת יוסף בפ"י וס"ת פת"ן כי בפיו יהרוג משיח את נחש שהוא גימט' משי"ח והמשיח יבטל הנחש ויען יוסף הוא נפש אדה"ר והנחש גרם לו מתה לזה משיח בן יוסף יהרוג לנחש, וכפל בן פורת רמו דמשיח בן דוד יתפלל עליו ודו"ק (הנז"ל).

א"נ רמו ב"ן פורת יוסף עלי עין ס"ת תני"ן דמשיח בן דוד יהרוג התנין ואז בנות ירושלים יהיו לאחדים כל ישראל באחדות אחד וזהו צעדה לשון יחיד עלי שור לחזות בנועם ה' ולכן נמשלו לנשים ע"ד שאמרו ביומא אליכם אישים אקרא שדומים לנשים ע"ש. ואפשר כי ר"ת יוסף בן פורת עלי עין גימט' רל"ב שהוא גימט' ע"ב. ס"ג מ"ה ב"ן שהמשיך לו ברכה והשפיע בצחצחות מחכמה בינה תפארת מלכות ודו"ק (מהנז"ל).

א"נ אפשר במ"ש הרב מהר"ש אלגאזי ז"ל בס' קלורית לעין משו"ל דאמר יהושע לבני יוסף אם עם רב אתם החביאו עצמכם והשיבו לו דאין עין הרע שולט בזרע יוסף וקשה דיהושע אתי מיוסף ואיך לא ידע זה. ופי' הרב ז"ל דיש שני מינין עין הרע אחד דידיה ואחד דעלמא וא"כ יהושע סבר דזרע יוסף אין שליט בו עין הרע דאחרים אבל עין שלהם שולט. והשיבו לו דגם עין שלהם אינו שולט ותריץ יתיב לשון המאמר ע"ש. וממנו נקח הקדמה לבד לפרש הכתוב וז"ש בן פורת יוסף שלא ישלוט בו עין אחרים בן פורת עלי עין כל מין עין אפי' שלו, ולמה אני מברכו בכפלים לז"א בנות יש בו כח לאה וכח רחל דנוצר בבטן לאה ונולד מרחל כמ"ש בתרגום יב"ע וכמש"ל ורחל אין צריך ביאור אך פירש דאמר בנות לרמו ללאה אשר צעדה עלי שור לראות ולדעת מעשה עשיו ולכן אני מברכו בכפלים וקורא אני עליו בן פורת שני פעמים (מהנז"ל).

א"נ בסגנון אחר בן פורת יוסף מרחל בן פורת שנוצר בלאה ויש לו כח לאה ורחל ולכן הוא שטנו של עשיו וז"ש עלי עין רמו לעין דפסוק יכרסמנה חזיר מיער שרומז לעשיו כמשו"ל דמזה ניכר שלא חטא יאע"ה בשתי אחיות מנס גדול ומופלא כזה דאיתחלפו עובריא ולכן הוא שטנו של עשיו שיש לו כח רחל ולאה וזהו בנות ומה נמשך דדינה צעדה עלי שור דהי"ל כח זכר הרשימו שנשאר בלאה (הנז"ל).

א"נ בן פורת יוסף שזכה שנתקיים בו יעבודוך עמים כמ"ש רז"ל והטעם כמ"ש בעניותי דהיה נפש אדה"ר ולו נאה ויאה ליקח מהברכות שמנע הנחש ולכן רבקה שהיא חוה

השתדלה למנוע מהנחש הוא עשיו הברכות כמ"ש הרב מהרח"ו ז"ל וזה טעם שהוא שטנו של עשיו שהוא הנחש שגרם לאדה"ר מאי דהוה וזה רמזו מסיבת שהוא בן פורת שנתקיימת בו יעבדוך עמים זה טעם שהוא בן פורת עלי עין עשיו רמז לע' דיכרסמנה חזיר מיער ומוזה הטעם היה ביוסף כח רחל ולאח דנוצר בלאה ונולד מרחל כמ"ש"ל כי לאה ורחל שתי טפות דאדה"ר שלקח הנחש ובטורח גדול יאע"ה גטלם מלבן שהוא הנחש כמ"ש רבינו האר"י ז"ל וכיון שהוא נפש אדה"ר לכך היה נאחו בשב"ח בקרניו קרן אור רחל ולאח גם שתיהן וז"ש בנות וזה טעם לאה אשר צעדה עלי שור לידע מהות עשיו כי יראה שהיא טיפת אדה"ר שלקח הנחש ואם תקח עשיו הוא הנחש העיקרי ותטמע יותר בקליפה כי נח"ש ינח"ש וק"ל (הנז"ל).

א"ג אפשר מעין דוגמא של מעלה במ"ש בברכות דנ"ה האי מאן דדחיל מעינא בישא ימר אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא וכו' והוינן בה מכדי מי שאינו משבט יוסף שרי ליה לשקר ולומר אנא מזרעא דיוסף ולא סגי כי משקר אלא מועיל ויעשה לו סגולה והונח לנו בעניותינו דכל ישראל נקראו על שם יוסף כדכתיב בני יעקב ויוסף ונקראו על שם אפרים ג"כ ומשונה שרי ליה לאינש למימר אנא מזרעא דיוסף קאתינא וכמ"ש הרא"ש והטור דהנודר מזרע אברהם אסור בגוים דכתיב כי אב המון גוים וכן כל ישראל שנקראו בני יוסף וגם נקראו על שם אפרים יכול לומר אנא מזרעא דיוסף ומיהו צריך לאומרו כיון שאינו משבטו וז"ש בן פורת יוסף שאין עיה"ר שולט בזרעו בן פורת לכל עלי העין דכשמתחסיס אליו בעבור שלא ישלוט עיה"ר ולהכי לא אמר כאן בן פורת יוסף אלא בן פורת סתם מועיל עלי עין כשיאמר דהוא מזרעו סגי לינצל מעינא בישא. ואפשר לרמזו בן פורת יוסף ס"ת פורת יוסף ת"פ כמנין פ' להכניעה ושלא ישלוט עין הרע בכח יחוד קבה"ו הוי"ה אדני שהם כמספר ר"ת פורת יוסף עה"כ עלי עין להמשיך מעינא עילא כמ"ש באדרא רבא ותיבת עי"ן בגימטריא ה' הוי"ה כמ"ש במ"א ודו"ק (חומת אנך ז"ל).

ויעל עמו גם רכב וכו' השכינה ולזה לא רצה שיגע ערל במיטתו שתסתלק השכינה גם רכב גם פרשים סוסי אש ורכב אש דוגמת אשר סביב אלישע ויהי המחנה נכבד מאד בכבוד חי העולמים. (הרב הגדול מוהר"ר וידאל הצרפתי ז"ל בפני כ"י וק"ל).

עבדי אלהי אביך פי ר' אפרים ז"ל בפירושו כ"י כאן כפרו שלא היו עבדיו אלא עבדי ה' לפי שכמה פעמים אמרו עבדיך אנחנו לפיכך חזרו והודו. להקב"ה מכאן רמז למי שכפר בעיקר שאין לו כפרה אא"כ ילך למקום שכפר ויודה להקב"ה עכ"ל. ואני בעניי אחרי התאבקי בעפרות רגליו אומר דאין זו כפירה שהרי אברהם אע"ה בהיות השכינה בפרסום אצלו אמר כי על כן עברתם על עבדכם ויעקב אע"ה אמר לעשיו לעבדך ליעקב וכהנה רבות ואע"ג דכתבו התוס' פ' האומר כי אוריה שאמר אדוני יואב מרד במלכות שאני התם שהיה מדבר עם המלך ועוד שהקב"ה ברא עולמו דיש אדונים ועבדים ודמי לפליג ליה רביה יקרא ומ"ש בס' חסידים היינו כשמדבר לה' לא יאמר אדוני כמ"ש אני עני בקונטרס ברית עולם ועוד דהכא הם דברי אביו ולכך אמר עבדי אלהי אביך ולא רצה אביו לומר שהם עבדיו והגם דלפי האמת אינם דברי אביו הם ששינו מפני השלום ושלחו בשם אביו תקנו הדברים כאילו אביו מדבר ועוד שאת"כ הם אמרו לו בפה מלא הננו לך עבדים ויאמר אליהם יוסף אל היראו ועוד שהיה ראוי להם לומר שהם עבדיו לפייסו על שמכרוהו לעבד ז"ש הגנו' ל"ך לעבדים ויוסף הצדיק לבושתו שפתי צדיק מחול ירבון ודיבר על ליבם כמו שהאריכו חז"ל חלקם בתיים (מהנז"ל).

דִּיקָקָה את שני בניו עמו את מנשה וכו'. טעם שלא הספיק באומרו שני בניו ואני יודע כי הם מנשה ואפרים או לומר מנשה ואפרים ואני יודע כי הם בניו הרשומים בפי' מקץ. גם הפסיק בין הזכרת הבנים והודעת שמם בתיבת עמו. גם אומרו את ב' פעמים את מנשה ואת אפרים אולי כי יודיע הכתוב טעם יוסף בלקיחתם שהיתה לקחת בל אחד ברכתו בפני עצמו מלבד מה שיגיע אותם בברכת אביהם וז"א את שני בניו עמו זה מה שנוגע לחלק שיהיה גוגע להם בברכתו גם את מנשה שיבורך בפני עצמו ואת אפרים וכו'. או ירצה כי ראויים הם לברכה משני צדדין לצד שהם בניו ולצד שכל אחד מהם ראוי לברכה מצד עצמו ולזה אמר בניו עמו כי לצד היותם מנשה ואפרים צדיקים ואמר עמו להפסיק שלא תבין שמפרש מי הם הבנים. ואמר את ואת לומר שכל אחד חשוב בפני עצמו וק"ל (הרב בן עטר ז"ל).

הנני מפרך וכו' כפל לומר מפרך והרבייתך כנגד ב' בנים שיהיו לו עוד כמו שפירש הדברים יעקב אביו באומרו ועתה שני בניך וכו' ובאומרו ונתתיך לקהל גוים פי' שיהיו הבנים כל אחד לקהל ועם וק"ל (הנז"ל).

ועתה שני בניך. פי' עתה שראיתי שלא היו לי עוד בנים מצד אותה ברכה אני יודע למפרע כי ב' בניך הנולדים לך וכו' לי הם שאמר לי ה' הנני מפרך והרבייתך והוא שאמ"ל ה' בבית אל פרה ורבה כראובן ושמעון יהיו לי וק"ל (הנז"ל).

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף ויאמר מי אלה. קשה והלא י"ז שנה היו יושבים לפניו ללמוד תורה ואיך שואל עליהם. ורז"ל אמרו כי ראה בהם ראייה שכלית שעתידי לצאת מהם רשעים וזה דרך דרש. וצריך לפרש הכתוב כפי פשוטה והוא כי גילה לנו הכתוב שיעקב כבדו עיניו מוזקן שלא היה יכול לראות ולהכיר ולצד זה הגם שראה ששני בני אדם עומדים לפניו לבד יוסף שעמו היה מדבר והכירו לצד שהודיעוהו שאמ"ל הנה בנך יוסף בא אליך אבל הבנים לא הכירו לזה שאל עליהם מי אלה העומדים לפני וק"ל.

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה. דרך הצדיקים כשזוכרים הטוב אשר הגיעם חולקים כבוד לה' כי הוא הנותן כאומרי הילדים אשר חנן אלהים את עבדך. ואומר בזה כפי הפשט כי אפילו בימי גלותו בארץ נכריה חננו ה'. גם רמז למאמר רז"ל כי עתיד היה יוסף להוליד י"ב שבטם וע"י מעשה אשת פוטיפר נפלד מבין צפרני ידיו עשר טיפות ולא נשארו אלא שנים וזה שרמז באומרו אשר נתן לי אלהים בז"ה ז"ה בגימטריא י"ב ר"ל במקום י"ב נתן לי אלהים ב' ודקדק לומר אלהים שיורה על המשפט וק"ל (הנז"ל).

יְהוֹדָה אֹתָהּ יוֹדוֹךָ וכו'. י"ל למה הוצרך לומר לו אתה כיון שעמו היה מדבר ומה בא למעט. עוד למה לא אמר וידך וכו' וישתחוו וכו' כיון שהם דברים גוספים. ונראה שכונת הכתוב הוא ע"ז האופן אתה יודוך פי' אין השררה מתחלת לעתיד כדרך שאר הברכות האמורים לשאר האחים שהם לזמנים רחוקים לכשיכנסו לארץ אלא אתה בעצמך יודוך אחיך וכן הוא אומר בדברי הימים יהודה גבר באחיו וכשיבא זמן שידך בעורף אויביך ומתגבר על האויבים אזי ישתחוו לך וכו' וימליכוך עליהם וזה היה בימי שאל כשעשה דוד הנצחון הגדול בעורף אויביו המליכוהו ישראל עליהם וק"ל (הנז"ל). **בְּנֵימִין** זאב יטרף נתכות אל שאל שעשה מעשה זאב שטורף במהירות כי מנהג הזאב הוא שאינו מתעכב בטריפתו אלא כ"כ הוא ממחר וטורף, כמו כן עשה הוא ולא המתין לזמן שקבע לו שמואל אלא מהר לטרוף עמלק ומה היה סיבה שלא אכל אלא בבקר ונפסקה מלכותו ואומרו ולערב פי' לעת ערב מלכותו יחלק שיאמרו הכה שאל

וכו' ודוד ברבבותיו. או ירמוז שבאמצעות סיבתו תתחלק מלכות בית דוד ע"ד אומרם ז"ל שכשאמר דוד אתה וציבה תחלקו השדה יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה ומאז העריב שמשן של ישראל בעונות וק"ל (הרב בן עטאר ז"ל). ויצונו אל יוסף וכו' י"ל טעם אומרו לאמר ואם הכונה לומר ליוסף היה לו לומר לאמר אל יוסף, ואולי נתכוונו שלא יאמר לו האומר כי האחים שלחוהו על הדבר אלא יאמר שהוא שמע מאביו מצוה מאביו מצוה להאחים לומר אליו הדברים האמורים וז"א שני פעמים לאמר וק"ל.

ואתם חשבתם עלי רעה ואלהים חשבה לטובה. והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים וק"ל.

שים נא ידך תחת ירכי וכו' ויאמר אנכי אעשה כדברך. פי' הרב חנוך עובדיה ז"ל וז"ל יובן בהק' מאי דק"ל בדין ופסקו מר"ן ביורה דעה סי' רנ"ל סעיף ב' מי שהשביע לחבירו וענה חבירו אחריו אמן או הן או דברים שמשמעותם שקבל דבריו הרי זה כאלו הוא בעצמו נשבע אותה שבועה ועל דין זה תמה הרב בית חדש ז"ל וכתב דבשלמא מי שהשביע לחבירו וענה חבירו אחריו אמן שפיר מצינו בש"ס דאיכא מאן דלית ליה דמקרי שבועה אבל במה שפסק שאף אם אמר דברים שמשמעם שקבל הרי זה כאילו נשבע הוא בעצמו דין זה מנין ליה למר"ן וישוב לזה הוא עי"ש בספרו.

ובזה א"ש שיעקב רצה להשביע ליוסף במילה ואמ"ל שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ויוסף השיב לו דברים שמשמעותן שקבל דבריו לישיבע ואמר אנכי אעשה כדברך וס"ל ליוסף כפסק מר"ן שמי ששיב לחבירו דברים שמשמעותו שקבל הר"ז כאילו הוא נשבע בעצמו אותה שבועה. אבל יעקב ס"ל כקושיית הרב ב"ח ז"ל וכששמע שאמר אנכי אעשה כדברך דהיינו שהשיב דברים שמשמעותן שקבל או נתקשה כקושיית הרב ב"ח ז"ל דמי אמר שמהני בכי האי גוונא אנכי אעשה הא בגמרא לא אמרו אלא דוקא במי שענה אחר חבירו אמן אבל שאר דברים לא מהני. ועפי"ז אמ"ל השבעה לי לסברת דלא מקרו דברך אלו שאמרת אנכי אעשה כדברך לשון שבועה ולזה וישבע לו דהיינו לסברתו דאית ליה דלא מהני דברים אלו שאמר אנכי אעשה להקרות שבועה וק"ל.

כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. י"ל מדוע אמר בתחילה פשע אחיך ואח"כ פשע עבדי אלהי אביך היל"ל פשע עבדיך או פשע אחיך כבראשונה. ופי' הרב מסעוד גאמי ז"ל בספר אשל אברהם חיות ז"ל שיובן בהק' מ"ש רז"ל אלמלא לא ירד יוסף למצרים וירדו אליו יעקב ובניו בכבוד גדול היו מליכין אותן למצרים בשלשלאות של ברזל. וזה היתה ירידה יוסף למצרים בהשגחת השי"ת לטובתם באהבת ה' את עמו ישראל. וז"א אנא שא נא לפשע אחיך כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלי אביך ר"ל מה שאנו עשנו שלוחי דרחמנא אינן וז"א עבדי אלהי אביך שאנו מעבדינו והוא צוה ויעמוד וק"ל.

ויקרבו ימי ישראל וכו' ירמוז אל מ"ש בזה"ק כי בפטירת הצדיק הוא עצמו שמח ולכן ימיו עצמם מתקרבים לפני הקב"ה מאליהן בלי יראה ובושת כלל כי הם בטוחים במעשיהם וכל יום מן ימיו בא ומעיד על המצות אשר עשה בהם ולא אחד חסר בהם כי כולם שלימים מן המצות וז"ש ויקרבו אליהם מאליהם. עוד ירמוז אל מ"ש בס' הזוהר כי הימים יש בהם ממשות וקריבה ממש ופי' הענין בשז"ל כל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והוא מלאך ממש גברא ע"י קיומו אותה המצוה ואלו

המלאכים הנעשים מן הימים קריבים לפניו ית' וק"ל. (עץ הדעת למוהרת"ו ז"ל).
 ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך וכו' ירצה אעפ"י שעיר שכם ראויה היתה לשמעון ולוי כי הם לקחוהו או במעשה דינה כמ"ש ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו על ירכו וכו' עכ"ז אני נתתיה לך לשכמד ולחלקך והגברתיך על אחיך הנז' וז"ש על אחיך. והטעם לזה לפי שאני הוא היותר עיקר בלקיחתה כי לקחתיה בחרבי ובקשתי כמ"ש אונקלוס בצלותא ובבעותא ולולי תפילתי אשר הגינה עליהם לא בחרבם יוכלו לרשתה. או ירמוז אל משו"ל על פסוק ויסעו ולא רדפו וכו' כי יעקב חגר חרבו וקשתו ונלחם עמהם ולולי הוא נהרגו שמעון ולוי בניו וק"ל (הנז"ל).
 והעלייתם את עצמותי מזה אתכם. מלת אתכם נראית מיותרת. אבל ירמוז אל משו"ל על פסוק הים ראה וינס ראה ארונו של יוסף ונקרע ונמצא כי אלו לא היו מעלים עצמותיו גם הם לא היו עולים כי לא היה נקרע להם הים ולתיית עצמותי אתם נקרע וז"ש אתכם וק"ל. (הנז"ל).

אל נא תקברני במצרים וכו' פי' אל נא לשון זמן שאפילו לפי שעה לא יקברוהו על סמך שישתדל אח"כ להעלותו אלא תכף ומיד יעלהו וז"א בסמוך ושכבתי וכו' ונשאתני וכו'. וטעם הקדמת אל נא תקברני במצרים לאומרו ושכבתי פירשתי בפסוק ועשית עמדי וכו' לאחד מהדרכים שיישבתי הכתוב ולשאר הדרכים יתבאר לפי מה שקדם לנו כי יעקב ויוסף היו בחינת נפש אחת והוא סוד וא"ו מלאה שיש לה שני ווי"ן וז"א יתפרדו ואשר על כן חש יעקב שאחר שיאסף לא יתרצה יוסף להפרד ממנו גם במוותו ומה גם לדבריהם ז"ל שאמרו יעקב אבינו לא מת והוא בחיים לזה שלל דבר זה מדעתו והודיעו כי כשישכב פי' כשיפטר הנה הוא נפרד בהכרח ממנו ויסמך עם אבותיו ולזה נשאתני וכו' וקברתני וכו' וק"ל (הרב ר' עטאר ז"ל).
 ויאמר אנכי אעשה כדבריך. י"ל למה הוצרך לומר לו כן והיה לו לעשות המעשה בפועל וזאת היא תשובתו וכמו שמצינו ג"כ לאליעזר עבד אברהם כשאמר לו אברהם שים נא ירך וכו' התשובה היתה וישם העבד את ידו וכו'. אכן הכונה היא שאמ"ל תשובה שאינו צריך לישבע לו והנה הוא מוכן לעשות כדבריו וק"ל (הנז"ל).
 או ירצה שכפי הדין הוא מחויב לעשות כדבריו או לצד שהוא בנו וז"א אנכי אעשה או לצד שהוא מצוה מחמת מיתתו וז"א כדבריך ואין צריך שבועה וכו'.
 הודיע יוסף ע"ה צדקתו כי חפץ חסד הוא לעשות דבר מצוה מרצונו הפשוט וק"ל. (הנז"ל).
 ויאמר השבעה לי. הוצרך לומר שני פעמים השבעה ולא הספיק במה שאמר לו לעשות כדבריו לפי מה שפירשנו בפסוק אנכי אעשה יבא על נכון כי משיבו למה שאמר שאינו צריך שבועה כי מצדיק הוא דבריו אלא לעשות רצונו הוא מבקש לישבע. וז"א השבעה לי פירוש להפיס דעתי או לטעם הכמוס עמי והכונה חושש לזולת שיהיה מונע אותו וכמו שכן היה שאמ"ל פרעה שיתיר שבועתו כאומרו ז"ל ולזה תכף נשבע לו וק"ל. (הנז"ל).

האספו ואגידה לכם וכו' אמרו רז"ל בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה ע"כ. ופי' רז"ל בהקדים מה שאמרו רז"ל כמה טעמי תריצי ליציאת ישראל מגלות מצרים קודם שנשלם הזמן. הא' ריבוי אוכלוסין השלים המנין. גם את הב' קושי השעבוד השלים למנין. יבוא הג' משום שהיו מוזשכין בלילות מה לעשות עמהם ביום ועי"כ נחשב להם הלילות כימים ודין גרמא דנשלם הזמן ברד"ו שנה. ואת רב"ע שהשכינה השלימה הגלות חננה יאע"ה רצה לגלות לבניו שלא יפחדו מגזירת גלות מצרים שנגזר עליהם לישב בגלות ת"ש כי יש טעמים מספיקים שלא לשבת מה שנגזר כ"א רד"ו שנה אי מטעם רבוי אוכלוסין ואי מטעם קושי השעבוד ואי מט' שהיו מחשכין עליהם בלילות אבל נתפחד לגלות להם כדי שלא ישמעו המצרים שאם יאמר להם ריבוי האוכלוסין משלים המנין לא

ואי מטעם קושי השעבוד ואי מטעם שהיו מחשבין עליהם בלילות, אבל נתפחד לגלות להם כדי שלא ישמעו המצרים שאם יאמר להם ריבוי האוכלוסין משלים המנין לא יניחום המצרים לפרות ולרבות כדי שלא ישלם המנין ויצטרכו לשבת במצרים ת' שנה ויוטמעו ח"ו בן' שערי טומאה. ואם יאמר להם שיצאו קודם הזמן מט' קושי השעבוד לא ישתעבדו בהם בקושי ויוטמעו בן' ש"ט ח"ו. ואם יאמר להם מטעם דמחשבים עליהם בלילות לא יחשבו עליהם עוד ולכך לא רצה לגלות.

וזה"ש בקש יעקב לגלות את הק"ץ ר"ל להודיעם טעם מספיק שבסיבתו יחסר ק"ץ שנים ממנין הת' שנה אבל נמנע מפחד פן ואל שישמעו המצרים ויהיה זה סיבה שיטמעו ישראל ח"ו בן' שערי טומאה כנז'. אבל לפי האמת היה יכול לגלות להם שיצאו קודם הזמן מטעם הרביעי שהשכינה השלימה המנין ואין ביד המצרים לתקן זה כמו בג' טעמים הראשונים הנז' וא"כ למה לא גילה להם זה הטעם אלא ודאי מוכרחים אנו לומר ששכח זה הטעם. וז"א בקש יעקב לגלות את הק"ץ כנז' ונמנע מפחדו מהמצרים כנז' ואם תאמר למה לא גילה להם טעם השכינה כנז' לזה אמר ונסתלקה ממנו שכינה ר"ל ששכח זה הטעם עכ"ל.

ובא"א פ"י הכפ' וגם זה שמעתי שהשבתים פגמו ח"ו בעשר פעמים אהי"ה וצריכים לישב בגלות רד"ו שנה כמספר עשר פעמים אהי"ה. והנה יעקב חשב שאין צריכים לישב כי אם ק"ץ שנים כמנין ט' פעמים אהי"ה מחמת שראובן לא היה במכירת יוסף ולא פגם בשם אהיה כאחיו. וז"א בקש יעקב לגלות את הק"ץ שנה ר"ל לגלות להם שלא ישבו כי אם ק"ץ שנים כמנין ט' פעמים אהיה אבל האמת שצריכים לישב רד"ו כמנין עשר פעמים אהי"ה מחמת שצרפו השכינה עמהם וז"א ונסתלקה ממנו שכינה ר"ל ששכח צירוף השכינה עכ"ל המפ' ז"ל.

יששכר חמור גרם וכו' יובן בהקדים מה שאמרו רז"ל במדרש שהעוקר דודאים מן הארץ הוא מת תכף וראובן הלך לשדה וקשר חמורו בלא מתכוין בעשב הדודאים שהיה קשור בו ונפל החמור ומת וכשבא ראובן ליטול חמורו מצאו שמת והסתכל לידע סיבת מיתתו ראה שהעשב שהיה קשור בו הוא דודאים ועל ידי נענוע החמור נתלשו הדודאים ולכך מת החמור כי כן סגולתם כאמור ונטלם והביאם לאמו. וזהו לדעתי אומרו וימצא דודאים בשדה ר"ל עקורים ועל ידי כן אמרה רחל תנה לי מדודאי בנך ואמרה לה לאה המעט קחתך את אישי וכו' ואמרה לה רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת וכו' ונתעברה באותה ביאה ביששכר כמבואר בפסוק וז"א יששכר חמור גרם ר"ל תדע לך מי הוא הגורם ללידת יששכר חמור גרם ר"ל חמור גרם עכ"ל הרב תולדות יצחק ז"ל.

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. וקשה דתרתיה למה לי ויובן בהקדים מה שאמרו במס' דברכות ר"ג הוה יתיב אשערי דטבילה ואמר לה הכי טביל אמרו ליה לא מסתפי מר מהיצה"ר אמר להו דמיין בעיני כי קאקי חיורי רבי יוחנן יתיב אשערי דטבילה כי היכי דליהו להו בני שפירי גמירי אורייתא כוותי אמרו ליה לא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי תנא אומר וידגו לרוב מה דגים מים מכסים אותם אף זרעו של יוסף אין העין שולט בו ע"כ. וזהו אומרו בן פורת יוסף מהיצר הרע כדרבנן גמליאל, בן פורת עלי עין מעין הרע כדרבי יוחנן בנות צעדה עלי שור ורואה אותם ואיננו שולט בו יצר הרע והם גם כן מביטים בו ואינו שולט בו עין הרע כאמור עכ"ל הרב עץ חיים למהרש"א ז"ל משם מהר"א צמח ז"ל.

ויקרבנו ימי ישראל למות. במדרש אמרו הימים מתים והם אינן מתים כי כל זמן שהצדיק בעולם נמצאו ימי השלום בעולם ובמותו בטלים אותם ימי השלום ובטולם היינו מיתה וכמ"ש כל זמן שיעקב חי לא התחיל השעבוד אצל יעקב עצמו אמרו רז"ל שלא מת ואעפ"י שכל צדיק נקרא חי במיתתו מ"מ נקט דוקא לפי שדרשו עליו מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כי הבן יש בו חלק מן אביו וכל עובר ירך אמו ואביו הוא ובהיות זרעו בחיים אז דומה כאילו גם הוא בחיים ר"ל חלק ממנו ודוקא יעקב שמטתו שלימה וכולם זרע חי רב פעלים אבל המוליד בן רשע הקרוי בחייו מת אז אין ברא' מזכי אבא כי דיו לבא מן הדין להיות כנדון והוא עצמו קרוי מת בחייו ואיך יקרא חלק אביו חי, וזהו שדרשו על פסוק והדר שמע כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב למה הזכיר בדוד שכיבה וביואב מיתה לפי שדוד הניח בן צדיק כמותו משא"כ יואב ומטעם זה נאמרה שכיבה ביעקב והמיתה נאמרה דוקא על הימים, כלי יקר.

ושכבתי עם אבותי כתב רש"י ז"ל וי"ו זו מחובר למעלה לתחילת המקרא שים נא ירך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים. יש לדקדק מאי סופי דקאמר היה לו לחמר כשאשכב עם אבותי תשאני ממצרים. ונ"ל במ"ש רז"ל יעקב אבינו לא מת וידע יעקב זה שלא ימות אבל חשב ששעה אחת קודם תחית המתים ישוב לעפר שכן אמרו בשבת פ' השואל שרבי אחאי בר יאשיה לא מת ועכ"ז אמר ששעה אחת קודם תחית המתים תזריז לעפר. וז"ש סופי לשכב עם אבותי כלומר אעפ"י שאיני מת עכשיו מ"מ בסוף אני שוכב עם אבותי אבל על האמת אינו כן שאפי' בסוף אינו חוזר לעפר שכן נראה מהדרשא שדורש בגמרא מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. (צמח דוד).

ויאמר אנכי אעשה כדברריך. מלת אנכי אין לה טעם שהרי אליו היה מצוה ומה צ"ל אנכי אעשה דבודאי הוא הצריך לעשות ולא היה לו לומר רק אעשה כדברריך או כן אעשה כאשר דברת וכו' ותו למה אמר וישבע לו סתם היל"ל וישם ידו תחת ירך יעקב אביו וישבע לו כשם שאמר באלעזר, ולכאורה נראה לומר לפי שאמר ליה שים נא ירך תחת ירכי שהכונה לומר והשבעה לי כמ"ש רש"י ז"ל לזה אמר אנכי אעשה כדברריך בלא שום שבועה ואיני רוצה לישבע, וזהו אנכי כלומר מעצמי אני אעשה בלא הכרח שבועה. והיינו מפני הכבוד שלא לשים ידו שם ואז אמר ליה יעקב אם אין אתה רוצה בכך מפני הכבוד השבעה לי סתם ואמור בשבועה שאעשה ואז וישבע לו.

ובזה יובן מ"ש וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם וכו' דקשה שמלת עבד מיותרת. אלא בא לומר שעשה כעבד שלא נהג צניעות. עוד יש לומר כמ"ש בפ"ק דסוטה יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנאמר ויעל יוסף לקבור את אביו ואי לא איעסק ביה יוסף אחיהם מי לא הו' עסקי ביה והכתיב וישאו אותו בניו ארצה כנען אמרו הניחו לו כבודו. במלכים יותר מבהדיוטות פירש"י ז"ל כלומר איך הניחותו אחיו ליוסף ליטול לו את השם לבדו של קבורת אביהם ובמסקנא כתיב אחרי קברו את אביו תלה הדבר בו שהוא עיקר הדבר אמרו אחיו ביניהם הניחו לו להתעסק בו כנגד כולנו כבודו של אבינו במלכים שיוסף מלך הוא ע"כ. וז"ש אנכי אעשה כדברריך כלומר אתה מצוה לי לבדי כנראה שרוצה אתה שאני אהיה עיקר אבל אפשר שלא יניחוני אחי ליטול את השם לי לבדי כי ירצו הם להתעסק בשוה כמוני, וזהו אנכי אעשה כדברריך כלומר אני מצד עצמי אעשה כדברריך אם יניחוני ואם לאו איני יכול לעשות כדברריך שאתה אומר שאהיה עיקר.

עוד יש לומר במ"ש בפ"ז דסוטה דף ל"ו ע"ב כשאמר יוסף לפרעה אבי השביעני וכו' אמר ליה פרעה זיל איתשיל אשבועתך אמר ליה איתשיל נמי אדידך אמר ליה פרעה עלה וקבור את אביך כאשר השביעך. וז"ש אנכי מצד עצמי אעשה כדברך אם יניחני פרעה ואם לא יניחני איני יכול לעשות דברך ואמר ליה השבעה לי כדי שכשיאמר לך איתשיל אשבועתך תאמר לו אתשיל נמי אדידך ובוה תנצחנו שירשה אותך להעלות אותי לארץ ישראל.

עוד יש לומר מ"ש ואנכי אעשה כדברך שהכוונה לומר אין אתה צריך לצוואה זו לפי שאין אתה מת אבל אנכי שאני מת אעשה כדברך לצוות שיעלוני לארץ ישראל אחר מותי אבל יעקב לא קבל דבריו כי ידע שאפילו שאינו מת מ"מ יהא נראה כמת כמ"ש רש"י ז"ל בתענית דמאי דקברו קבריא הוא מפני שנדמה להם שמת ולכן אמר ליה השבעה לי לעשות כמו שאמרתי לך או שמא נסתפק יעקב אם ידמה למת ואמר ליה השבעה לי באם אולי אדמה למת וישבע לו דאם ידמה למת שיעשה לו כמ"ש. הנז"ל. ויתחזק ישראל וישב על המטה. יש לדקדק כיון שהיה יכול להתחזק לישוב למה היה שוכב עד עתה. וי"ל כמ"ש בפ' אלו מציאות והודעת להם את הדרך זו ג"ח ילכו זו בקור חולים היינו גמילות חסדים לא נצרכא אלא לבן גילו דאמר מר בן גילו נוטל אחד מששים בחוליו ואפי"ה מבעי ליה למיזל גבית. הנז"ל.

נפלת לי אילה שלוחה יש אומרים נפתל"י נופת"ל"י כי נופת תסופנה שפתותיו מר עובר ע"י בשורות טובות שהיה מבשר לישראל ויש מפרשים על פירותיו שממהרים להתבשל ונותן אמרי שפר על ידי מקרא בכורים או ברכת הפירות. וקרב בעיני לומר שאמרי שפר היינו התורה ועל כן המשילו לאילה כדמסיק במס' עירובין אילת אהבים למה נמשלו ד"ת לאילה לומר לך מה אילה רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה כשעה ראשונה וכו' ואולי שעל זה דרשו נופת לי כי דברי תורה מתוקים כנופת צופים לפי ע"כ יזכה להיות כאילה שחביבה על בעלה כל שעה כשעה ראשונה ויתן אמרי שפר שאפילו דברי תורה שנתישנו בפיו הרי הם אמרי שפר מורה על דבר חדש שהוא בשופרו ויופיו. כלי יקר.

מאשר שמנה לחמו וכו' ר"ת שלום ופשוטו כמ"ש ז"ל בגמרא כד משלם שערי מכדא שרא תגרא בביתא ורמו הכא שכ"ז שפת מצויה בבית שלום בבית וזכר לדבר השם גבולך שלום הלב חטים ישביעך וק"ל. ה' ישמח משה ז"ל.

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. כי האדם בטובתו אזי יהיה עיקר התענוג שלו מה שהבורא יש לו שמחה מטובתו והוא מאשר שמנה לחמו מלא טוב והוא יתן מעדני מלך עיקר התענוג שלו מעדני הוא לשון תענוג מלך להבורא ית"ש שהוא מלכו של עולם וק"ל. הרב קדושת הלוי ז"ל.

או יבואר מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. דהנה שמעתי ממורי ורבי הצדיק מו' דוב בער ז"ל פירוש הפסוק שוש אשיש בה' דאני שש ויש לי שחה ותענוג ממה שזכיתי להתקרב להשי"ת ולהתענג מעבודתו מרב כל. והוא שוש אשיש שיש לי שמחה ותענוג ממה שזכיתי שאשיש בה' ואתענג מעבודתו ית' עכ"ד. והוא מאשר שמנה לחמו מאשר הוא עולם התענוג מזה שיש לנו תענוג מעבודת השי"ת מזה עצמו יש לנו שמחה ותענוג שזכינו להתענג מעבודתו ית"ש. והוא שמנה לחמו שלחם נקרא תענוג מזה עצמו שזכינו להתענג מעבודתו מזה עצמו יש לנו תענוג שזכינו לזה וק"ל. הרב קדושת הלוי ז"ל.

והוא יתן מעדני מלך עפ"י מ"ש ממורי מ"ו דוד בער זצ"ל על מ"ש רז"ל ישראל מפרנסים לאביהם שבשמים היינו שהתענוג נקרא פרנסה והשי"ת תענג בעבודת

ישראל וישראל גורמים תענוג לאביהם שבשמים וזהו יתן מעדני מלך שמי שזוכה לעבוד השי"ת באהבה שלמה וגמורה אהבה בתענוגים הוא יתן מעדני מלך שגורם לשי"ת וישמח ה' במעשיו וק"ל. הגו"ל.

עוד באר"א מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. דהנה נראה פי' הפסוק שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשיות פיהו כי טובים דודין מין. דהנה יש ב' בחינות בעבודת הי"ת יש שאוהב השי"ת מחמת שהשי"ת באהבתו אותנו מקבל עבודתנו ברצון ומשלם לאיש כמעשהו ברוב טוב הצפון ונותן לנו שכר טוב עין לא ראתה וכו' ועבור שנותן לנו שכר ומקבל עבודתנו אוהב את השי"ת אהבה גמורה. ויש מדרגה למעלה מזה האוהבים השי"ת מחמת אהבתו ית' אותנו בלבם ואפי' אם לא ימשך להם שום תשלום גמול על כל זה אהבתו ית' אותנו בלבד הוא החביב והנחמד והנעים ומחמת אהבתו בלבד אנו אוהבים אותו אהבה שלמה ואהבתו ית' בלבד שבחר בעמו ישראל באהבה הוא החביב לנו מרב כל וק"ל. הגו"ל.

אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם פי' רש"י ושכבתי עם אבותי וי"ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא שים נא ירך תחת ירכי עכ"ל. ושמעתי מפי הגאון מהר"ם א"ש בעה"מ שו"ת אמרי אש ז"ל שאמר כי יש לפרש הפסוקים כסדרן כי הנה רש"י כתב בשם המדרש אל נא תקברני במצרים סופה להיות עפרה כנים ומרחשן תחת גופי ושאין מתי חו"ל חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים ע"ז עכ"ל. והנה לטעם הראשון והשלישי היה די לצאת אותו רק ממצרים אבל לא להטריח כ"כ לשאת אותו לא"י והנה בספר מאור עינים כתב ראייה לתחית המתים מדמצינו בקרא מיתה בלשון שכיבה וסתם שכיבה משמע על מנת לקום שהרי בקללה הוא אומר ואשר שכב לא יוסיף לקום משמע דסתם שכיבה על מנת לקום ולפי זה י"ל דה"ק אל נא תקברני במצרים ר"ל במצרים ודאי לא תקברני דהא איתנהו כמה טעמי וכי תימא די לשאת אותי ממצרים לבד זה אינו כי ושכבתי עם אבותי ועוד אקוה לקום ואיכא נמי טעמא דצער גלגול מחילות ולכן ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם בארץ ישראל דוקא וק"ל אפריון.

וישתחו ישראל על ראש המטה. פירש"י ד"א על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו עכ"ל. וי"ל לכאורה אמאי הפך רש"י את סדר שהרי מתחילה נשבה בין הגוים ואח"כ נעשה מלך. וג"ל כי הנה כתבו בספרי הקדושים שלפעמים הקב"ה מנסה את האדם בעניות לראות אם לא יבעט מיסורי העוני ולפעמים מנסהו בעשירות אם לא יבטל מרוב טוב וכתבו כי זה הנסיון הב' הוא גדול מהראשון כי אם האדם הוא בעוני אז רוחו נשבר בקרבו אבל אם האדם ברוב טוב אז יותר נקל לעבור ח"ו על מצות הי"ת כמש"ה ורם לבבך וכו' ולכן אם זה האיש עומד בצדקו ובתומו יחשב לו לנסיון גדול ומצאנו כי הקב"ה משבח את איוב והיה האיש ההוא תם וישר וכו' ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן וכו' ופי' ר"ל אף שהיה מושפע בבנים ובנות ובעשירות עכ"ז היה ירא אלהים וסר מרע זאת היה לזכות רב לו והנה הקב"ה נסה את יוסף בתחילה בנסיון הקל שהביאו בצרות רבות ודוחק שנשבה לבין הגוים ומאחר שעמד בנסיון הקל הוסיף לנסותו בנסיון החמור שנעשה מלך ולכן הזכיר רש"י תחילה שהרי יוסף מלך הוא שזהו הנסיון הגדול ועוד שנשבה וכו' שזהו טפל וק"ל. הרב הגו"ל.

טעם למ"ש ז"ל יעקב אבינו לא מת אמ"ל בכדי חנטו חנטיא וספרו ספדניא אמ"ל מקרא אני דורש דכתיב כי הנני מושיעך מרתוק ואת זרעך מארץ שבים מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ע"כ. ולכאורה קשה דמה השיב לו על אומרו וכי בכדי חנטו חנטיא.

ועוד דהו"ל מהכתוב ויקרבו ימי ישראל למות. ועוד דאם הוא חי היאך קברו אותו בחיים במערת המכפלה אכן נראה פשוט דכונת יעקב אבינו לא מת אין הכונה שנשאר בחיים אלא הכונה שנשאר בו נפש רוחנית יותר משאר צדיקים כעין שמצינו ברב אחא בר יאשיה שהיה מדבר כדבר איש אל דעתו ואמרו שם גששיה הוא ביה מששא והמקשה סבר שהדברים כפשוטן שהוא חי והקשה לו בכדי חנטו חנטיא וכשהביא לו ראייה מן המקרא לא הוצרך להשיב לו על קושייתו שהתירוץ פשוט שאם לא יחנטו אותו ויתקיים ימים רבים יעשו אותו אלוה כי בלאו"ה יעקב אבינו היה מתפחד מזה ועוד כי יוסף עכ"פ ראה אותו שהוא מת ולא סמך על הנס שיתקיים ימים רבים וק"ל. הרב טוב טעם ז"ל. טעם לכו"ה ויהי אחר הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה ויקח את שני בניו עמו דמאי גתינת טעם דמשום שהוא חולה לקח בניו עמו. אכן יען שהכתוב אמר ושמועה טובה תדשן עצם וכ"ש אם אינה שמועה אלא ראייה עצמה ויוסף נתחכם מת לעשות לאביו שיתחזק בחוליו אמר אני לוקח שני בני עמי והוא שמח בהם ובפרט כשהם מלובשים בגדי מלכות ואף שכתוב ועיני ישראל כבדו מזוקן היינו שכבדו ולא כהו ויוכל לראות בצער וכיון שהוא רואה אותם שמח בהם ומתחזק בחוליו. ונראה דלזה אמר ויתחזק ישראל וישב על המטה שאחר שראה ליוסף ובניו שמח בהם ונתחזק. הנו"ל. ורעפי"ז יובן הכתוב מ"ש גבי רחל כשנתקשית בלדתה ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן שבשרה אותה שהיא יולדת בן וסברה שע"ז תתחזק מחבלי הלידה אשר עומדת בהם ומזה למדנו שהנכנס אצל החולה לא יזכור לפניו דברים הרעים שמצטער בהם כי אפשר שע"ז יכבד חליו אלא יזכור לפניו דברים המשמחים את הלב שע"ז יתחזק ויבריא וק"ל. הנו"ל.

ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. נראה לפרש דהטעם שיעקב הוצרך לפרש לו טעמים אלו ליוסף עפ"י מאי דאיתא בשו"ע יורה דעה סי' שס"ג אין מוליכין מת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת משום כבוד המתים הקבורים באותה העיר שמבזה אותם שלא לגות אצלם אבל מותר להוליכו מחו"ל לארץ ישראל או שמוליכים אותו למקום אבותיו שזה אין בו משום בזיון המתים הקבורים פה דנוח לו לאדם ליקבר אצל אבותיו ומחו"ל לארץ הטעם משום כפרה כי הקבור בארץ ישראל עונותיו נמחלין כדאיתא במדרש מעשה ברבי ור"א שהיו מהלכין מחוץ לטבריא וראו ארון של מת שבא מחו"ל ליקבר בארץ ישראל אמ"ל רבי לר"א מה הועיל זה שיצתה נשמתו בחו"ל ובא להקבר בא"י אני קורא עליו ונחלתי שמתיים לתועבת ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם. אמ"ל ר' אליעזר לרבי כיון שנקבר בא"י הקב"ה מכפר לו דכתיב וכפר אדמתו עמו א"כ מוכח מהכא דהנקבר בא"י נמחלין עונותיו ולכך מותר להוליך המת מחו"ל לא"י.

ובזה יבא פ"י הפסוק על נכון אל נא תקברני במצרים ואל תקשה לך הלא אין מוליכים מת מעיר לעיר משום בזיון המתים ששוכבים פה דושכבתי עם אבותי ולמקום קברי אבותיו דין ערוך הוא דמותר להוליכו לקוברו עם אבותיו. ועוד יש טעם אחר וקברתני בקבורתם ר"ל במקום שהם קבורים בארץ ישראל ושם המקום מכפר ומותר להוליכו ואין כאן בזיון המתים הנקברים פה וק"ל הרב כתנות אור ז"ל.

ובזה יש ליישב פסוק מ"ש יוסף לפרעה אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען. דיש לדקדק דעינינו הרואות דיעקב לא אמר ליוסף אלו הדברים בקברי אשר כריתי לי וכו' ועוד י"ל דלמה לא אמר יעקב ליוסף בזה הלשון רק אמ"ל ושכבתי עם אבותי וכו' וקברתני בקבורתם ולא אמ"ל בקברי אשר כריתי לי.

וַיֹּבֶן עַפְּי מֵאֵי דְאִיתָא דְמוֹתָר לִפְנוֹת מִקְבֵּר לִקְבֵּר לִקְרַקֵּעַ שְׁלוֹ אִפְי לִפְנוֹת מִקְבֵּר מְכֻבֵּד לְבוּזִי מוֹתָר שְׁעָרָב לֹא לְאָדָם שִׁיְהִיָּה נִקְבֵּר בִּקְרַקֵּעַ שְׁלוֹ. וְהִנֵּה יוֹסֵף לֹא רָצָה לִמְוֹר לְפָרְעָה שְׁאִבּוֹ צִוְּהָ לְהַעֲלוֹתוֹ לְאִי מִפְּנֵי מַעֲלוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מִתִּירָא שְׁלֹא יִקְפִיד פְּרַעָה כִּי אֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא מַעֲלוֹה מְכַל מֵאֲרָצוֹת שְׁנֵא' כִּגֵּן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִי הִיא מִתִּירָא יוֹסֵף שְׁלֹא יִקְפִיד פְּרַעָה עַל שֶׁהוּא גוֹתֵן דּוֹפִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמַעֲלִיָּה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִכְךָ אִמֵּל יוֹסֵף לְפָרְעָה שֶׁכֵּךְ צִוְּהָ לִי אֲבֹא בִקְבֵרִי אֲשֶׁר כְּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁמָּה תִקְבְּרֵנִי בְּתוֹךְ קְרַקֵּעַ שְׁלִי וְזֶה אִפְי מִמָּקוֹם מַעֲלוֹה לְמָקוֹם גְּרוֹעַ מוֹתָר לְהוֹצִיא הֵמָּה כִּי נוֹחַ לֹא לְאָדָם לְהִקְבֵּר בִּקְרַקֵּעַ שְׁלוֹ. וַיַּעֲקֵב גִּי' כִּי לִכְךָ לֹא אֵמַר לְיוֹסֵף בִּקְבֵרִי אֲשֶׁר כְּרִיתִי לִי וְכו' הוּא מְשׁוֹם דְּחֲשַׁשׁ שְׁמָא יִקְפִיד פְּרַעָה וְכו' וְקֵל. הַנּוֹל.

וַיֹּאמֶר פְּרַעָה אֵל יוֹסֵף עֲלֵה וְקִבֹּר אֶת אֲבִיךָ כְּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעַךְ וְפִי רִשְׁי זֶל אֲבֵל אֵילֹו לֹא הִשְׁבִּיעוּ לֹא הִיא פְּרַעָה גוֹתֵן רִשְׁוֹת לְיוֹסֵף לְקוֹבְרוֹ וְעַל יָדֵי שֶׁהִשְׁבִּיעוּ הִיא יִדָּא פְּרַעָה לִמְוֹר לֹא שִׁיעֲבוֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שְׁאֵם כֵּן יֹאמַר יוֹסֵף אֲעֻבֹר אֲנִי גִי' עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָךְ שְׁלֹא לְגַלוֹת שְׁאִינִךְ מְכִיר בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ יִתֵּר עַל שְׁבָעִים לִשׁוֹן וְכו' עַכְ"ד רִשְׁי זֶל. מִקְשִׁים הַעוֹלָם עַל דְּבָרֵי רִשְׁי זֶל וְכִי בְּשִׁבִּיל שְׁאֵכַל בֶּשֶׁר חוֹזֵר יִהְיֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ גִּי' רָצוֹנוֹ לִמְוֹר וְכִי בְּשִׁבִּיל שֶׁהָרַע לְעֻבֹּר עַל הַשְּׁבוּעָה יִעֲבוֹר גִּי' עֲבִירָה אַחֲרָתָּה. אֲמַנָּם יוֹבֵן עַפְּי מֵה שְׁאִמְרוּ רַו"ל דְּנִדְרִים שְׁבוּעוֹת הוֹלְכִים אַחֵר לִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם וּמְשׁוֹם הַכִּי צָרִיךְ הָאָדָם אִם נִדֵּר נִדֵּר לִמְוֹר לִפְנֵי הַמִּתִּירִין דּוֹקָא בְּאוֹתוֹ לִשׁוֹן שְׁנִדֵּר וְלֹא יַעֲתִיק לָהֶם לְלִשׁוֹן אַחֲרָתָּה לִפִּי כִּי הָעֵנִין מִשְׁתַּנֵּה לְלִשׁוֹן וּמִשׁוֹה תִּרְאָה שְׁבַכְל הַשּׁוֹת הַדְּפִיסוֹ הַעֲדוּיוֹת בְּאוֹתוֹ לִשׁוֹן מִמֶּשׁ שֶׁהוּעַד אִם הוּא לִשׁוֹן אֲשַׁכְנִי אוֹ לִשׁוֹן לַעֲזֹ, וְלֹא הַעֲתִיקוֹ הַלִּשׁוֹן שֶׁל הַעֲדוּת לְלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְהִנֵּה פְּרַעָה מִסְתַּמָּא לֹא הִיא מִיַּעֲץ לְיוֹסֵף לְעֻבֹּר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה וְלַחֲלָל שְׁבוּעָתוֹ אֵךְ הָעֲרִים לְמַצוֹא לֹא הִיתֵר שְׁאֵנוֹס הוּא וְיֵשׁ לֹא פֶתַח לְהִתִּיר לֹא נִדְרוֹ וְשִׁתִּיר לֹא וְעַל כֵּן אֵמַר לִיָּה לְיוֹסֵף אִם אֶרְצָה אֲנִי לְהִתִּיר נִדְרִי אֲזִי בְּהִכְרַח אֵתִיָּה צָרִיךְ לְגַלוֹת בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁהָרִי אֲבִי הִשְׁבִּיעֵנִי בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְאִם כֵּן מוֹכֵרָה אֲנִי לְהַגִּיד בְּפִנֵּי הַמִּתִּירִין לִשׁוֹן הַנִּדֵּר מִמֶּשׁ וְעִי"ז יִרְאוּ שְׁאֵנִי מְדַבֵּר בְּלִה"ק יוֹתֵר עַל ע' לִשׁוֹן עַכְ"ל. הָרַב בְּרַכַּת טוֹב זֶל.

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא וְכו' אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁאַתְנִי בְּמִצְרַיִם וְכו' יוֹבֵנוּ הַמֶּשֶׁךְ הַפְּסוּקִים אֵלֹו עַפְּי מִ"שׁ בְּטוֹר יוֹ"ד ס' ש"ג אֵין מִפְּנֵין הֵמָּה מִקְבֵּר לִקְבֵּר אִפְי מְבֻזִי לְמְכֻבֵּד אֲבֵל כְּדִי לְקוֹבְרוֹ עִם אֲבוֹתָיו מוֹתָר לִפְנוֹתוֹ אִפְי מִקְבֵּר מְכֻבֵּד לִקְבֵּר בּוּזִי לִפִּי שְׁעָרָב לְאָדָם שִׁיְהִיָּה נָח עִם אֲבוֹתָיו. וְכֵן כְּדִי לְקוֹבְרוֹ בְּאִי מוֹתָר. וְכֵן אִם אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר בּוֹה הַקְּבֵר שִׁישׁ לְחוּשׁ שְׁמָא יוֹצִיאֻהוּ גּוֹיִם אוֹ שִׁיכְנוֹסוּ מִיָּם בִּקְבֵּר מוֹתָר. וְהִנֵּה כִּאֵן חֶשֶׁב יַעֲקֹב אוֹלִי לֹא יִהְיֶה יְכוּלָּת בִּיד יוֹסֵף לְשַׁאת אוֹתוֹ מִיד לֹא" וְלִקְבֹּר שֵׁם דְּאוֹלִי לֹא יִנִּיחֻהוּ פְּרַעָה עַל כֵּן זֹאת עֲשֵׂה יַעֲקֹב וְכֹחַר בְּרַע בְּמִיעוּטוֹ וְצִוְּהָ שְׁאֵף אִם עָתָה יִהְיֶה מִהֶנְמַנֵּעַ לְהוֹלִיכּוֹ לְאִי עַכְ"פּ יִקְבְּרֵהוּ עַכְשֵׁי בְּמִצְרַיִם וְאִח"כ כְּאֲשֶׁר יִהְיֶה סִיפֵק בִּידָם יִפְנוּהוּ מִקְבֵּר מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַהוּ לְאִי אֵךְ כְּדִי שְׁלֹא יֹאמַר יוֹסֵף הֲלֹא יֵשׁ אִיסוּר בְּדַבֵּר לְקִנּוֹת מֵת מִקְבֵּר לִקְבֵּר עַל כֵּן הוֹאִיל יַעֲקֹב בְּאֵר לְיוֹסֵף עַל אוֹפְנֵי הַדִּין אֲשֶׁר מְצִידֵם מוֹתָר לִפְנוֹת מֵת מִקְבֵּר לִקְבֵּר. רִאשׁוֹנָה אֵמַר אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם רְמֹז לֹא שֶׁהוּא אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר בּוֹה הַקְּבֵר בְּמִצְרַיִם שִׁישׁ לְחוּשׁ שְׁמָא יוֹצִיאֻהוּ גּוֹיִם וְכִמְאֵמַר רַו"ל שְׁנִתִּירָא יַעֲקֹב שֶׁהַמִּצְרַיִם יַעֲשׂוּהוּ עִי"ז וְיֵשׁ חֶשֶׁשׁ בְּדַבֵּר שֶׁהַגּוֹיִים עֲמִי הָאֶרֶץ יוֹצִיאֻהוּ מִקְבֵּר לְבֵית תְּפִלָּתָם. וְגַם רְמֹז לֹא לְאִידִךְ לְזֹקָא שִׁישׁ לְחוּשׁ שְׁמָא יִכְנוֹסוּ מִיָּם בִּקְבֵּר וְלִזֶּה אֵמַר אֵל תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם כִּי מִצְרַיִם כּוֹלָה יְאוּרִים יְאוּרִים וּבִנְקֵל הַמִּים גּוֹבְעִים לִקְבֵּר. שְׁנִית אֵמַר וְשִׁכְבְּתִי עִם אֲבוֹתִי וְכִדִּי לְקוֹבְרוֹ עִם אֲבוֹתָיו מוֹתָר וְכִנְגַד הִיתֵר כְּדִי לְקוֹבְרוֹ בְּאִי אֵמַר כִּפֵּל לִשׁוֹן וְקִבְרָתִי בִּקְבֻרָתָם לִמְוֹר כִּי

קבורתם במקום אשר הם קבורים הוא א"י ודו"ק. הנז"ל.
 ובא"א פי' הנז"ל מה שאמר ושכבתי עם אבותי הוא עפ"י מה שאמרו רז"ל כמ"ש
 בבבא בתרא דק"א דקבורה מעומד היא קבורת חמורים וכו' וז"ש אל נא
 תקברני במצרים אשר בשר חמורים בשרם ר"ל מעומד אלא תקברני דרך שכיבה וז"ש
 ושכבתי עם אבותי עכ"ל.

במד' אל נא תקברני וכו' בשבילך ירדתי למצרים בשבילך אמרתי אמותה הפעם ע"כ.
 ופי' הרב בירך יצחק ז"ל עפ"י מ"ש בזה"ק פ' וישלח שדוד לית ליה מגרמיה
 כלום לולי שהאבות אברהם ויעקב ויוסף הם גתנו לו בין כולם ע' שנה וכו' אעפ"י
 שהדברים נעלמים הם מ"מ גם לפי פשוטו אמת הוא כך ואפשר לומר שידע יעקב
 אבינו ע"ה שעליו ועל יוסף להשלים לדוד הע' שנה ולכך לרוב אהבתו של יוסף רצה
 הוא שיתן משנותיו יותר כדי שעל ידי כן לא יצטרך ליוסף לתת לדוד ביותר ולפחות
 משני חייו וז"ש בשבילך אמרתי אמותה הפעם כדי שיוסיפו לך חיים שע"י שקבלתי על
 עצמי למות מעתה אין אתה צריך ליתן כ"כ עכ"ל.

ויקברו ימי ישראל למות. יובן עפ"י מה שאמרו רז"ל כל המעמיד בן כשר כאלו לא
 מת וכתבו המקובלים דשם יעקב הוא כינוי לחומר ושם ישראל הוא כינוי
 לנשמה. ובני יעקב ירשו מעלת יעקב אמנם למעלת ישראל לא באו כי צורת ישראל
 חקוקה בכסא ועל כן אמר יעקב אבינו לא מת יעקב אבינו דייקא ר"ל דאבינו אבינו אלא
 מצד יעקב לפי שבניו לא ירשו אלא מעלת יעקב ובזאת המעלה הוי כאילו לא מת.
 אמנם ישראל מת וז"ש ויקברו ימי ישראל למות ישראל למות דייקא וזה שאמרו ז"ל
 יעקב אבינו לא מת אמ"ל וכי בכדי חנטו חנטיא ספדניא וכו' אמ"ל מקרא אני דורש
 ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ
 שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ר"ל כיון דזרעו הוקשו במעלת
 יעקב ומלאו מקומו בזאת המעלה הוי כאלו לא מת עכ"ל הרב ברכת טוב ז"ל

מסרה ויקברו שנים. אחד ויקברו ימי ישראל למות. ב' ויקברו ימי דוד למות. פי'
 הרב הנז"ל עפ"י מה דאיתא בזה"ק בפ' וישלח דדוד הע"ה לא הוה ליה חיי
 כלל מצד עצמו אך אברהם אבינו ע"ה הוה ליה לחיות ק"פ שנה כמו יצחק ושבית לדוד
 ה' שנים. וכן יעקב הוה צריך לחיות כאברהם ושבית ליה כ"ח שנים. יוסף הוה צריך
 לחיות כיעקב שבית ליה ל"ו שנים. יצחק לא שבית כלום מדידיה עכ"ל. וא"כ נמצינו
 למדין דכל חיותו דדהע"ה וז"ל משנות האבות וז"ש ויקברו ימי ישראל למות ויקברו
 ימי דוד למות ומובן. הנז"ל.

בני הם אשר נתן לי אלהים בזה. פי' רש"י ז"ל הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה
 ע"כ. ונראה להביא ראיה לדבר עפ"י מה שפסק מר"ן ז"ל בשלחנו המהור
 באהע"ז סי' ס"ט וז"ל כל איש הנושא אשה מתחייב לה מיד תשעה דברים זולת העונה
 שעיקר הזיווג בשביל זה וכו'. וזוהי ממנה הבעל ה' דברים. ואלו הם ט' דברים. שנים
 מהם הם מן התורה דהיינו שארה כסותה. והו' הם מדברי סופרים וכולם מתנאי ב"ד.
 האחד מהם הוא עיקר הכתובה והשאר נקראים תנאי כתובה ואלו הם. חייב לרפאותה
 ולפדותה. ולקבורה. ולהיות בנותיה שהם ממנו ניונות מנכסיו אחרי מותו עד
 שיתארסו. להיות בניה הזכרים ממנה יורשים כתובתה יתר על חלקם בירושה שעם
 אחיהם. ואלו הן הה' שהוא זוכה בהם ממנה. גדולייתה ומעשה ידיה ומציאתה ופירות
 נכסי מלוג שהוא אוכלם בחיים ויורשה אחר מותה. וז"ש אשר נתן לי אלהים בזה הראה
 לו שטר כתובה והשעבוד שמשעבד לה על ידו כל בר ישראל. הבי"ת של תיבת בזה
 רמו לב' דברים שהם מן התורה. הוי"ן של תיבת בזה רמו לו' דברים שהם מדברי

סופרים, והה"א היא נגד ה' דברים שהוא נוכח בהם עכ"ל. הנו"ל.

ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך. פי' הרב הנו"ל עפ"י מה שאמרו רז"ל שבתחילה עלה בדעתו של יוסף לחטוא עם אשת אדוניו ונראית לו צורתו של יעקב אביו וחזר לאחוריו ויעקב לא ידע מזה מאומה על כן אמר לך ראה פניך לא פללתי ר"ל לא עלה על לבי לראותך כדפירש רש"י ז"ל אמנם לא כן אתה כי אתה ראית אותי ר"ל את צורתי. וז"ש והנה הראה אותי אלהים ר"ל שהתראה הקב"ה צורתי לך ומשום הכי לא אמר והנה הראה אלהים לי את זרעך אלא כוונתו לומר שאותי ממש הראה ה' ברוך הוא לך וק"ל.

ועוד פירוש גם את זרעך עפ"י מה שאמרו רז"ל כי באותו פעם יצא זרעו מבין צפורניו ח"ש והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך ר"ל את הזרע אשר יצא ממך, עכ"ל. בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, פי' הנו"ל עפ"י מה שאמרו ז"ל בתורתו של רבי מאיר כתוב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות אור וילבישם, אלא דאדה"ר גרם להיות עור בעין, אבל יעקב אבינו החזיר העור לאור כי שופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר והוא תיקן הפגם של אדה"ר ע"י שהמתין פ"ד שנים ולא ראה קרי וכן יוסף שהיה זיז איקונין שלו דומה לאביו תיקן הפגם של אדה"ר והחזיר העין לאור ועל כן אמר בן פורת עלי עין ר"ל שתיקן העין של העור והחזירה אור עכ"ל הרב ברכת טוב ז"ל.

ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך. נ"ל כי כבר כתבתי מה שאמר יעקב אראה בני יוסף דהיינו להסתכל בצלמו אם עדיין צלם אלהים עליו כי יעקב דאג שיהיה נכשל ח"ו בחטא וסר צלו ולכך דאג כי חיה רעה אכלתהו כי כל זמן שצלם אלהים על האדם אין לו פחד מחיה רעה ואמרו חז"ל הבועל ארמית לא יהיה לו ער ועונה בתלמידים והנה אפרים ומנשה שהיו ת"ת וצדיקים גמורים והו' מופת חותך שלא נטמא יוסף והוא עומד בצדקתו, וז"א ראה פניך לא פללתי חשבתי שנכשלת בחטא ולא יהיה לך צלם אלהים הנה הראה לי גם את זרעך צדיקים ות"ח ומוה ראה שלא חטאת כלל ונצלת מעבירה. גם יש לפרש שחשב היותו חוטא כי ראה כי עלול הוא לחטוא וחיה רעה אכלתהו אשת פוטיפר אמנם ניצל שראה יוסף את דיוקנו של אביו ואמר לו עתידים אחיך להבהיק אבנים שלהם באפד ואבן שלך לא יבהיק והא הזכיר לו האפוד משום דבעת ששאלו ישראל באורים ותומים שאלו אוה"ע בתרפים אלא שלא השיבו להם רק מחצית הדברים ולכך נקראו אורים ותומים שמשלימים את דבריהם ויוסף ראה באצטרלוגין לאשת פוטיפר תוליד צדיקים ממנו ובאמת היה זה על בטה והוא לא ראה שפיר ולפיכך רצה תחילה להתפתות לה על שאמר לו דיוקנו של אביו שטעה וע"כ הזכיר לו האפוד, וז"ש והנה הראה אותי אלהים היינו שהראה לך אלהים אותי היינו דיוקני גם את זרעך היינו שאמרתי לך שזרעך יהיה מבית אשת פוטיפרע ולא מאשת פוטיפרע וזאת גרם לראות פניך בצלם אלהים ולא באת לידי חטא, וק"ל.

וישתחו ישראל על ראש המטה. פירש רש"י ז"ל הפך עצמו לצד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה והטעם לזה הוא מחדשי ה' אשר השגיח על הרהורי הטובים מתחולה מה שאין המלאך יכול לידע כי החולה אינו יכול לתקן ע"י מעשה עבודה. ועוד נוכל לפרש וישתחו ישראל על ראש המטה על דבר כך היה משנחלה על שהיה הוא ראש לשוכבים חולה קודם מיתתו על המיטה דקודם יעקב לא היה אדם חולה ולכך נאמר מיד אחר זה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה דתוא דבר שלא נהיתה בימים ההם עד יעקב וק"ל מהנו"ל.

ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המיטה משום דנאמר לו ויוסף ישית ידו וכו' דקאי על שעת מיתה והבין דהגיע עת האספה אל עמו לכך ויתחזק לעשות צואה לפניו וק"ל. מהגו"ל.

ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות, נראה לפרש שלא תאמר דלכך לא הכירם וכהו עיניו כמו ביצחק שכהו עיניו לבל יראה שעשיו יוצא לתרבות רעה כן הדבר אצל יעקב שלא ירגיש ח"ו ברעת בני יוסף ולכך אמר הכתוב דלא כן הוא שצדיקים היו רק הזקנה גרמה שעיניו כבדו מראות וק"ל. מהגו"ל.

לישועתך קויתי ה'. יתכן לפרש ע"ד מאמרם ז"ל בכמה מקומות מצינו שתשועתו של הקב"ה תשועתו של ישראל זה ה' קוינו לו גגילה ונשמחה בישועתו והוא כי השכינה בגלות ובהושיע את עצמו יושיע אותנו ואמר קויתי ה' לפרש הישועה שלו יתברך והוא ענין כי יד על כס יה שאין השם שלם בד' אותיותיו עד ינקם מעמלק, וז"א קויתי ה' כי ישועתך שבה קויתי ישועתי היא היותך השם בד' אותיותיך יחד היא הישועה שודאי לא תשקוט עד תשלימנו וזה שתרגם אונקלוס לפורקנך סברית ה' כי השכינה בגלות כאמור למעלה וק"ל מהרב תורת משה אלשיך ז"ל.

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. במסרה ג' פסוקים שבכל אחד שבע תיבות והתיבה האמצעית שבכל פסוק והוא. האחד מאשר וכו' והב' נדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום, ג' אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה, ואחשוב יהיה ענין כי יש ג' מדרגות בצדקה א' שיתן משובח על מה שהוא אוכל כי הוא שמנה לחמו לעצמו ולא למעדנים אך לעני יתן מעדני מלך, למעלה מזה עושה ומעשה שיתן ויתנו אחרים וזהו נדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום ושלמות הצדקה מתן בסתר משני הצדדים שלא ידע מי מקבלה והמקבל לא ידע מי הנותנה, וזהו אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה שהוא יתברך יודע מי נתן ומי מקבל, (מהר"ם אלשיך ז"ל).

בנימין זאב יטרף וכו'. אפשר במ"ש הרב המאירי ז"ל בפסקיו להוריות פ"ג בטעם שארז"ל אלמלא אתה שאל והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו כי הקב"ה גזור שהמלכות יהיה משבט יהודה אכן כששאלו מלך ישראל עדין לא היה משבט יהודה ראוי לכך נתמנה שאל כמו פקיד לפי שעה זה שמו אשר יקראו שאל כי המלכות היתה בהשאלה אצלו ולכך בדבר קטון נסתלקה המלכות ממנו ושבה והיתה לדוד ע"ה משבטי יהודה שכן ראוי להיות חוזר לשבט יהודה אמנם דוד ע"ה שז"ה היה העיקר ומלכותו בשרש ונז"ר משרשיו יפרה אי לזאת גם כשחטא מלכותו לא העדיף ממנו כי הוא מלך עיקרי זה"ה. וז"ש בנימין זאב יטרף כמו שדרשוהו רז"ל בשאל דאתי מבנימין וזהו זאב יטרף שחטף המלכות בחטיפה כי לא היה ראוי לזה וזהו הטעם בבקר יאכל עד דדוקא בבוקר הוא שיזכה ואח"כ תחזור המלכות ליהודה וק"ל. פני דוד ז"ל.

ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני. אפשר במ"ש בפסוק ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה כי הן האדם שרואה עצמו בשלוה ולא יגבה לבו ומרחוק יריח שמא יתהפך הגלגל ותדבקו הרעה ח"ו ח"ש ביום טובה היה בטוב אבל הן בעודך בטובה ביום רעה ראה ותחשוב שמא יעכיר כל טובו ויבואו ימי הרעה וכן אמר יעקב ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים ופירשו בזה"ה אפילו רחמי אשזה לקבלי אדינא וז"ש אל תיראו כי התחת אלהים אני תמיד אני חושב במדת הדין שמא מעשי ימנעו הטוב ממני ח"ו יביא עלי פורענות ומאחר שכן נכון לבם בטוח כי תמיד ירא אנכי ממדת הדין ובודאי לא ארע לכם כי יגורתי פן תדבקני הרעה ח"ו ודו"ק. (פני דוד ז"ל).

אל תיראו כי התחת אלהים אני. פירש מ"ר מז"ה כמה"ר יצחק בן הרב החסיד בעל חסד לאברהם ז"ל שהכונה אל תיראו כי התחת אלהים אני דאני מלך ולב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו ואיני בבחירתי לעשות לכם זולת אם ירצה האלהים ואתם חשבת לטובה אותה התוכחת שוכחתי לכם למען עשה כיום הזה להמליכני להחיות עם שאין לבכם ביד ה' חשבתם עלי רעה מה שהייתי מוכיח אתכם והראיה שהאלהים רב ודד"ק. הנז"ל.

ויוצא אותם יוסף מעם ברכיו ונראה כי ביעקב נאמר ויגע בכף יריכו היינו דורות הבאים יוצאי ירך יעקב יש לס"מ אחיזה הואיל ונולדים מסיוע גיד הנשה דבו אחיזה לס"מ אמנם יוסף דישב באיתן קשתו לא יש לס"מ אחיזה ואינם בכלל יריכו ולכן ויוצא אותם מעם ברכיו כי שם בברכים יש להיצונים אחיזה ולכך אמרו הני ברכי דרבנן דשלהי מנייהו הוא הוא דשם יש להם אחיזה אצל ת"ת מחמת הלילה ולכך שדרו של אדם נעשה נתש מאן דלא כרע במודים וק"ל. תפארת יהונתן ז"ל. ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה. ג"ל כי הצדיקים גמורים עובדים השם בלי עור אלהי ע"כ אמר האלהים הרועה אותי מעודי וק"ל. הנז"ל.

המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ. ג"ל ע"ד שאמר במדרש פ' וישלח שאמר הקב"ה למיכאל עשית ליעקב בעל מום והשיב לטובתו עשיתי וכבר פירשתי שתשובת מיכאל היה מפני שבגיד הנשה היה אחיזה לס"מ אבל עכשיו שנעתק ממקומו אין לו בו אחיזה ומשמע במדרש שמיכאל הוא הנראה ליהושע וגדעון ובוה היה מברך להם כמו שגואל אותי בזה יברך להם שיהיו צדיקים גמורים ועי"ז ויקרא בהם שמי משא"כ במעשה זמרי ובמחלוקת קרח לא יקרא שמי עליהם כמו שבקש בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי ואף שלא יהיה בהם יצה"ר כלל ואפי"ה וידגו לרוב כדגים שבים שאין טבעם לתוליד ע"י חימום יצה"ר וק"ל. הנז"ל.

וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וכ' ויתמוך יד אביו וכו'. הא דהמתין עד אחר הברכה נראה דמתחילה היה סבר דיעקב רצה לברכם בעניני עסק העוה"ז שבא מצד שמאלו מצד צפון ע"כ שם שמאלו על הכסור ע"ד הרוצה להעשיר יצפין וכו' אבל השתא דאמר המלאך הגואל והיה מברך להם שיהיו צדיקים רצה לתמוך יד ימינו על ראש מנשה ע"ד הרוצה שיחכים ידריים. או נראה מתחילה היה סובר דשמאל הוא משובח שהוא כנגד ימין של שכינה אבל עכשיו שראה שמברך ע"י מלאך הממוצע ביניהם א"כ הימין משובח דשמאל המלאך הוא נגד ימינו של הקב"ה וימינו הוא נגד שמואל המלאך וק"ל. הנז"ל.

האספו ואגידה לכם הוא על הקץ כי א"צ ליגאל אם לא נהיה באסיפה ואגודה אחת וגם האספו הוא לשון ואסף המצורע הזהירים על לשון הרע וז"ש אביך ציות לפני מותו וכו' כך היתה כונת אביך שלא יהיה בינינו לה"ר ונהיה באגודה אחת. קיצור של"ה ז"ל.

אמרו רז"ל בשעה שרצה לגלות את הקץ וכו' אמרו שמע ישראל וכו'. וקשה איך קראו את אביהם בשמו ואין זה קושיא כי שם ישראל מורה על שררה וגדולה וכשקראו אותו ישראל הוא כאילו קראו אותו אדוננו ומכאן נראה למי שיש לו אב והוא רבו יותר מעלה שיקראנו בשם רבי ממה שיקראנו בשם אבא וגם כי כבוד רבו קודם לכבוד אביו וק"ל. הנז"ל.

לא יסור שבט מיהודה וכו' מצוה לידע פירוש זה הפסוק בשביל להקשות שיני הפוקרים אשר פוקרים בזה הפסוק תרמב"ן פי' כי בהיות מלכות ומחוקק על ישראל יהיה לעולם מיהודה לא זולם ורבינו בחי פי' עד כמו לעד ושלכן יש טעם מספיק ושיעורו לא יסור שבט ומחוקק עד כי יבא שלה ותחזור עטרה ליושנה. ורש"י פירש הדבר על ראשי גליות ונשיאי א"י והפוקרים שאומרים שגם זאת אין לנו אינם מבינים דברי רז"ל דברי חכמים וחידותם שענין שבט ומחוקק מורה על אנשים גדולים וחשובים הנשאים חן בעיני המלך והשרים בכל דור ודור ובהם נאמר בודאי שהם מיהודה ואף שבעו"ה נעלם ממנו להכיר את כל אחד מאיזה שבט מ"מ ברוך הוא היודע וק"ל. הנו"ל.

יששכר חמור גרם וכו'. בזהר האריך בזה לבאר דין ת"ח אם מתנהג כראוי שיתעסק בתורה תמיד בכל עת ורגע שיהיה לו פנאי ועוסק בתורה בלילה הרבה לזה יהיה דין ת"ח ויהיה פטור מהמסים וכו' והכל מתעסקים בצרכיו אבל אם הוא ת"ח ומבקש מנוחה ואינו עוסק בתורה או דינו להיפך ויהיה למס עובד וק"ל הנו"ל. **אנא** שא נא לפשע וכו' ראה נא אלו הגדולי עולם שבטי י"ה אשר הם מלאכי אלהים איך עשו הכנעות ויפלו לפניו ארצה ויאמרו הננו לך לעבדים ומה יעשה הדיוט החוטא נגד חבירו בהוצאת דיבה הכאה כיוצא או מסה ומריבה ואף שחבירו מרוצה עכ"ז צריך תשובה שימחול לו הקב"ה והשבטים אף שפייסו את יוסף מ"מ היה חטאתם שמור עד עשרה הרוגי מלכות. ז"א ועתה אל תיראו אבל באחרית הימים תיראו ולעתי"ל יוסיף ה' שנית ידו לקבץ כי קבוץ כל ישראל לא היה אלא במצרים כי מבבל לא עלו רק אלפים וד' רבוא ורוב ישראל בלחלה וחבור וערי מדי וכמי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כיר"א. הנו"ל.

ועתה אל תיראו וכו' יובן בהק' מה שכתבו חכמי האמת ז"ל שהשבטים ע"ה נתגלגלו ביו"ד הרוגי מלכות כדי לשלם שטר חוב של מכירת יוסף והנה השבטים חששו לשמא ישיב להם יוסף עתה את כל הרעה ולכן אמרו לו ישטמנו וכו' ולכן השיב להם ועתה אל תיראו ור"ל שעוד חזון למועד שתיראו כשתבואו ביו"ד הרוגי מלכות. הרב שדה הארץ.

המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים, פירש"י ז"ל מנשה ואפרים. ולכאורה קשה דמי לא ידע דעל מנשה ואפרים קאמר, אבל יובן בהקדים מה שכתב רבינו האר"י ז"ל על פסוק וירא את בני יוסף ויאמר מי אלה דהקשה הוא ז"ל דוכי לא ידעם, אלא דראה דיוצאים מהם רשעים ונרמז שמם בתיבת בניי שהוא ירבעם ב"ן ג' בט גם י' הוא ב"ן נ' משי וז"א וירא את בני יוסף ויאמר מי אלה ויוסף השיבו בניי הם ר"ל דכמו שאתה רואה שיוצא מהם רשעים גם דע לך שיוצא מהם צדיקים והם נרמזים ג"כ בתיבת בניי שהוא נוט' י' הושע ב"ן נ' ון והיה לך להסתכל בטובים ע"כ. ולכן הוכרח רש"י ז"ל לפרש הנערים מנשה ואפרים כדי שלא תטעה דעל ירבעם ויהוא קאמר שיתברכו עליהם והא קא חזינן שלא הועילה תפלתו עליהם ולכן קאמר מנשה ואפרים וק"ל. בני יצחק. **ויקרא יעקב אל בניו וכו'** איתא בילקוט ז"ל וז"ל לא היה צריך לומר אלא ויקרא עשיו אל בניו אלא אמר הכתוב כי לא שאל תודך ע"כ. והוא תמוה. יובן בהקדים מה שאמרו ז"ל. דיעקב אע"ה קרא לבניו לגלות להם את הקץ וגם כתבו ז"ל דיצחק אבינו ע"ה רצה לגלות את הקץ לעשיו ונסתלקה השכינה ממנו שנא' ויהי אך יצוא יצא יעקב אחת על השכינה ואחת עליו וליעקב נתגלה הקץ ברוח מבינתו שנעשה מרכבה לשכינה. ובהו יובן שר"ל שאלו הי' עשיו צדיק ה' מתגלה לו הקץ שהוא הבכור וה' אומר ויקרא עשיו אל בניו כדי לגלות להם את הקץ אלא שרשע היה ורשעים בחייתם קרויין

מתים וז"א אלא אמר הכתוב כי לא שאול תודך. הרב זרע בירך.

סמיכות ויפרו וירבו מאד ויקרבו ימי ישראל למות. אפשר יובן הסמיכות בהקדים מה שאמרו ז"ל שאבות העולם תקנו חטא אדם הראשון בע"ז ג"ע וש"ד ובסילוק

יעקב נגמר תיקונו וז"א מאוד שהוא אותיות אדם ויחי נתקן וחי איקרי ואימתי זה כשיקרבו ימי ישראל למות. הרב חומת אנוך.

נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר. אפשר בדרך רמז ומוסר בהקדים מה שאמרו בגמרא דהגיגה רבי אילא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה

לההוא ינוקא דהוה קאי קרי כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו אמר עבד שרבו מגיד לו מה שיחו תקנה יש לו מאי מה שיחו אמר רב אפי' שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה ע"כ.

ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל דכל אבר שחטא בו האדם תקנתו שיעשה מצות באותו אבר והחוטא בלשונו תקנתו שילמוד בתורה מרפא לשון עץ חיים שהיא

התורה וזה אומרו ויחי נפתלי שאם האדם למד תורה ולמד לשונו לבטא דברים האסורים נפתול ועקש יזכור דברי רבי אילא שאמר עבד שרבו מגיד לו מה שיחו תקנה יש לו וכתב על זה הרב ראש דוד ז"ל בדף קי"ב ע"א ועל זה ידון כל הדושים והחי יתן אל לבו כי אין דבר קטון ודבר גדול שאינו עתיד ליתן את הדין עליו וכאשר קונן רבי אילא וכו' ע"כ. וז"א נפתלי שאם נתעקש בלשונו יזכור דברי רבי אילא ומהר ישלח דברו בדברי תורה וז"א שלוחה הנותן אמרי שפר כי זאת היא תקנתו לתקן את אשר עוותו כאמור וק"ל. הרב מאיר שולטאן וצלה"ה.

איתא בילקוט פ' ואתחנן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר הקב"ה ליעקב הרי שאתה מתאוה כל ימך שיהיו בניך משכימין ומעריבין שמע מכאן אמרו הקורא

שמע ולא השמיע לאזניו לא יצא ע"כ. והוא תמוה. ויתכן בהקדים מה שאמר ילקוט חדש בשם הוזהר בענין הפרשת תרומה תרי ממאה ונשאר צ"ח והיינו קרית שמע של ערבית כ"ה אותיות בפ' שמע ישראל וכו' ובפסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כ"ד הרי מ"ט וכן בקרית שמע של שחרית מ"ט הרי צ"ח ליתד שם קב"ה ובזה מקיימין מצות תרומה ואפשר משום הכי הוא מתאוה להיות בניו מקדימין לקרות קרית שמע ערבית ושחרית כדי שכל אחד מישראל יקיים מצות תרומה אף בהיותם בארץ אויביהם. עוד נקדים מחלוקת רבותינו ז"ל בגמרא דברכות בפירוש תיבת שמע דחד אמר בכל לשון שאתה שומע וחד אמר שמע השמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו ע"כ. ונפקא מינה דלמאן דאמר שמע בכל לשון שאתה שומע אי אפשר לומר שעל ידי קריאת שמע ערבית ושחרית אנחנו מקיימין מצות תרומה תרי ממאה דהא בכל לשון נאמרה ובשאר לשונות יכול להיות בפסוק שמע ובפסוק ברוך שם יותר מק"ך אותיות והיאך ע"י קריאת שמע אנחנו מקיימין מצות תרומה אלא ע"כ דמאן דס"ל שעל ידי קרית שמע שחרית וערבית מקיימין מצות תרומה ס"ל שפירוש שמע השמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו. והשתא נראה אמר הקב"ה ליעקב אתה מתאוה להיות בניך משכימין וקורין ק"ש למה אלא כדי שיוכו למצות תרומה אף בהיותם בארץ אויביהם וזה לא יתן שיעלה על הדעת מספר אותיות שני פסוקים אלו למספר צ"ח בבוקר ובערב כי אם שנאמר שפירוש שמע השמיע לאזניך וכו' ולעולם דבלשון הקודש ולא בכל לשון שאתה שומע. וז"א אמרו מכאן הקורא את שמע ולא השמיע לאזניו לא יצא ודו"ק. הרב כסף נבחר אשכנזי ז"ל.

דן ידיו עמו כאחד שבטי ישראל יחי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור. אפשר בדרך מוסר בהקדים מה שאמרו ז"ל האי תלמיה חכם דרתא אורייתית מרתחא לית ופי' המפרשים ז"ל דהתלמיד חכם אם מתכעס אינו

מתכעס כי אם על ענייני תורה שכן ראוי להיות. גם נקדים את הידוע והעולם הזה. גקראת קדם ועולם הבא גקראת אחר משום דמתחלה בא האדם לעולם הזה ואחר כך תולך לעולם הבא. גם ידוע דהתורה גקראת דרך שנאר והודעתם את הדרך אשר ילכו בה. גם ידוע דמי שרוצה להיות נקי מה' ומישראל לא יתניף לשום אדם. ובוה יובן יהי דן מי שרוצה להיות דן את הבריות ידין עמו ר"ל קרובו כאחד שבטי ישראל שאינם קרובים ע"ד שאמרו על פסוק האומר לאביו ולאמו לא ראיתו וכו' ועוד יהי דן נוקם ונוטר כנחש אבל בתנאי שיהיה כעסו עלי דרך ר"ל בשביל קיום התורה וכן שפיפון עלי אורח ע"ד ואורח צדיקים כאור נוגה וכו' שישך ויסר הגופות הנקראים סוס לנשמה כדי שתנוכה לעולם הבא וזה אמרו הנושך עקבי סוס שהוא הגוף ויפול רוכבו שהיא הנשמה אחר בעולם הבא וק"ל. שיח השדה.

ויראנו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישמננו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו ויאמר להם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני. ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם. וסמכו ענין לזה מה שציוה יוסף אל אחיו קודם מותו ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקוד יפקוד אתכם וכו' וכתב בעל הטורים רמז שמנין פקוד יחסור מן ארבע מאות שנים וישאר רד"ו. ויש לדרוש סמוכין למה נסמכה פרשה זו לפרשה דלעיל גם לכאורה דברים כפולים בדברי יוסף דמתחילה אמר פקוד יפקוד ואחר כך אמר וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד וכו'. ונראה ליישב ע"פ מאי דאיתא בשבת דף קנ"ב ע"א הני קפלאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן גחר בהו רב אחאי בר יאשיה אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא ואמר ליה מאי ניהו מר אמר ליה אנא אחאי בר יאשיה אמר ליה לאו אמר רבי מרי עתידין צדיקים דהוי עפרא אמר ליה ומהו מרי דלא ידענא ליה אמר ליה והא קרא כתיב וישב העפר אל הארץ כשהיה אמר ליה דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותו מרקיבין כל שאין קנאה בלבו אין עצמותו מרקיבין ורש"י פירש בחומש כל קנאה הנוקם נקמת דבר. והנה בדברי יוסף יש לדקדק איך אמר והעליתם את עצמותי כיון שרמז בדבריו שיהיה רד"ו שנים במצרים דילמא ירקבו עצמותיו ויהיו עפר בעלמא איך ישיבע להם זיעלו עצמותיו דילמא לא יהיו עצמות אלא עפר בעלמא וצריכין אנתנו לומר שהיה בטוח שלא ירקבו עצמותיו מפני שלא היה קנאה בלבו על אחיו אף על פי שגמלהו רעה מכל מקום הוא עשה עמהם כמה טובות ולא רצה לנקום מאחיו. וזה סמכו ענין לו שה' תוג מעיד צדקתו של יוסף שניחם אותם בדברים וזו אותם לפי הטף אם כן לא היה קנאה בלבו לכך ציוה בטח פקוד יפקוד אתכם והעליתם את עצמותי אף על פי שתתעכבו במצרים עד רד"ו שנים מכל מקום בטח היה שעצמותיו לא ירקבו לכך והעליתם את עצמותי מזה אתכם וק"ל.

ובזה יש ליישב פסוקים ביחזקאל סי' ל"ז התחינה העצמות האלה ויאמר ה' אלהים אתה ידעת. רבים נתקשו בהבנת הפסוקים האלה ולי נראה דיחזקאל הבין ששאלתו של הקב"ה אם להחיות אותן כשהן עצמות או שצריכין להיות עפר תחילה ולכך השיב ויאמר ה' אלהים אתה ידעת אם היה להם קנאה בלבם או לא דאם לא היה להם קנאה תוכל להחיות אף כשהם עצמות וק"ל. הנז"ל.

מסרה על המיטה תריץ. חד הכא ויתחזק ישראל וישב על המיטה. ואידך בענין המן הרשע כתיב והמן נופל על המיטה אשר אסתר עליה וכו'. והנה לכאורה קשה להבין זאת המסרה דהרואה יראה דאין ענין זה לזה כלל. אך יובן כוונה בדרך פשוטה והוא בהקדים להודיעך דהנה בכאן היה יעקב חולה ותש כח אך ההתחזקות היתה לו

על ידי מגיד שבא והגיד לו הנה בנך יוסף בא אליך וכו' וא"כ התחזקתו היתה ע"י אחר ולא מאליו ומעצמו. כן בנפילת המן שנפל על מיטת אסתר ידוע דלא היתה מאליו ומעצמו אלא על ידי אחר כנו' בגמ' דמגילה ע"פ זה וז"ל והמן נופל מלמד שבאותה שעה בא מלאך ודחפו על מיטת אסתר עכ"ל. ובוזה הרי נתבארה המסרה בטוב ע"כ. וק"ל אגרא.

מאשר שמנה לחמו נפתלי אילה שלוחה יובן בס"ד לפרש סמיכות הפסוקים ויובן בס"ד ותחלה נקדים מאמרם ז"ל אורח טוב מזה אומר כל מה שעשה בעה"ב בשבילי עשה והקשו התוס' ז"ל והא כתיב מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו ע"ש בדבריהם ז"ל דכוונתם ז"ל ותירץ הגאון מהר"ם שיף ז"ל דכוונתם ז"ל שאורח כשיספר טובת הבעה"ב שעשה עמו יאמר לפני השומעים דוקא לו שהוא אהוב הרבה של הבעה"ב עשה לו הכבוד הזה אבל לא יעשה כזאת לכל אדם כ"א דוקא לו עשה שיש לו אהבה עמו וא"כ אז השומעים לא יקפצו על הבעה"ב לאכול אתו כי אין ראייה מזה האורח שהוא אהוב שלו בתכלית שידעו שלא יעשה כן לכל אדם ועל זה אמר אורח טוב אומר כל מה שעשה בעה"ב בשבילי עשה בשבילי דייקא אבל אדם אחר לא היה בשבילי כך עכ"ד. נמצא שהאורח צריך הוא לספר בטובת בעה"ב כדי שלא יהיה כפוי טובה אבל צריך לזהר שידבר דברים טובים שלא יצא מהם היוק לבעה"ב דהיינו שיאמר בשבילי דייקא וכנ"ל. ובוזה יובן בס"ד מאשר שמנה לחמו שהיה עשיר והוא יתן מעדני מלך לפני האורחים נפתלי אילה שלוחה זה שהוא אילה שלוחה שהולך ממקום למקום וצריך לספר בטובת בעה"ב הנה צריך ליתן דברים טובים שלא יצא מהם היוק לבעל הבית וזהו הנותן אמרי שפר ר"ל אמרים ודברים טובים לבעה"ב ודו"ק.

גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב. יובן בס"ד ע"ד מה שכתבו המפרשים ז"ל ע"פ הנחש השיאני שאדה"ר פגם בשני דלתי"ן דשם שד"י ושם אדנ"י ונשאר בהם ש"י אנ"י וזהו אותיות השיאני עכ"ד ז"ל. והנה גד רמז לב' שמות אלו כי שם שדי הוא ג' אותיות ושם אדנ"י הוא ארבעה אותיות וזה הוא ג"ד. גם ידוע שבועה"ר שאין השם שלם כי יד על כס יה הם אותיות הו"א וז"ש גד רמז לשם שדי ושם אדנ"י גדוד אלו ישראל שהם גדודיו יתברך יגדנו לשון אגד וחיבור שהם ע"י מעשיהם הטובים מחברים הדלתי"ן ומיחדים אותם והו"א אותיות השם והכסא יגוד יתחברו עקב ר"ל אחרית התיקון כולו בהתחברותם יתוקן או יובן גד רמז למדת המלכות שהיא שביעית כמנין ג"ד. או יובן בס"ד רמז לד' יודי"ן שיש בהו"ה דע"ב ושלושה יודי"ן שיש בהו"ה דס"ג וזהו גד רמז להנז"ל גדוד אלו ישראל יגודנו לשון אגד וחיבור.

ובזה יובן בס"ד תן חלק לשבעה יודי"ן הנז"ל וגם לשמונה רמז לשני דלתי"ן דשם שד"י ושם אדנ"י לתקנם. או יובן תן חלק לשבעה רמז לאותיות השם והכסא שבי"ן כולם הם שבעה אותיות וגם לשמונה רמז לב' דלתי"ן הנז"ל. וכן בס"ד תן חלק לשבעה רמז לשם שדי ושם אדנ"י וגם לשמונה רמז לשם הו"ה ב"ה ושם אה"ה שהם שמונה להשפיע מזה לזה ודו"ק.

וזרעו יהי מלא הגוים רזא עילאה מלא הגוים ר"ל ל"א מלכים שכבש יהושע ע"י שהיה לו אחיזה ודבקות בהם קצת שנשא לרחב הזונה שזינתה עם ל"א מלכים והוציא יקר מזולל ע"י יה וכו' להכניע סטרא דילהון וזרעו יהיה זרעו במקום שהוא מל"א הגוים ועל ידי זה ישלוט בהם ויצא ממנה וממנו שמנה כהנים גדולים ונביאים כענין ספרה נא אלי את כל הגדולות אשר עשה אלישע הושע בן בארי היה גלגול יהושע בן נון ומחמת שלא התפלל הושע על יצרא דע"ז לבטלו כדאיתא בגמרא נענש שיצא משבט אפרים ירבעם שחטא והחטיא בע"ז ואחר ויפל מלכי ישראל וע"כ נבואתו של הושע

השמטות לפרשת וישלח

כה תאמרון לאדוני לעשיו כה אמר עבדך יעקב וכו' אפשר בטעם שקראו אדון עליו כי נהג בו כבוד בעבור היותו עשיו בכור וידוע משרו"ל ע"פ כבוד את אביך ואת אמך

ז"ו יתירא לרבות אחיך הגדול וזה יורה לו כי הוא מודה לו עכשיו כי איהו הבכור ולו משפט הבכורה וא"כ בזה אודא ליה שנאתו מעליו כי הוא עיקר השנאה ששונא לו הוא בשביל הברכה כאומרו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה וכו' ועיקר הברכות לא לקחם אלא בשביל שנטל הבכורה אבל עכשיו שהוא מודה לו על הבכורה א"כ גם הברכות הם יחזרו לעשיו וא"כ לא ישאל לו עליו שום שטנה ע"כ וק"ל. (מהנז"ל).

ואומרו אח"כ עם לבן גרתי ואחר עד עתה וכו' ולכאורה מאי בעי עשיו בזה אם נתאחר עד עכשיו. אך יובן דבא יעקב אע"ה להטעות את עשיו שלא להודיעו דהיה בבית שם ועבר כדי ללמוד תורה וא"כ כיון שאין הקול קול יעקב א"כ תתקיים ברכת יצחק שאמר והיה כאשר תריד ופרקת עולו וכו' ואין לך שום מגור ממנו ואדרבא אני ירא ממך ע"כ וק"ל (מהנז"ל).

באו"א פי הרב טוב טעם ז"ל וז"ל ואחר עד עתה דמאי נפקא מינה אם נתאחר אם לא נתאחר, אכן נראה דאם הניח אדם בביתו משרת זמן מועט ובדקו שהוא איש נאמן אין זה ראיה שהוא איש נאמן וכמ"ש העובד אדוניו בלתי אמונה ברבות העתים יבוא לידי סכנה דמשמע דבמיעוט העתים לא ירגיש בו אדוניו ולכן אמר לא תסבור שמה שנוצא אותי איש כשר ונאמן לפי שהזמן מועט אלא ואחר עד עתה עשרין שנין אהאחרית עמיה ולא מצא בי פיסול וק"ל.

א"ל כי מי שמוזלו רע תמיד הולך מעיר לעיר ומדחי אל דחי אולי ימצא כדי גאולתו וכן אמרו מאן דביש ליה בהאי מתא ליניל למתא אחריתי, משא"כ היושב בעיר זמן הרבה ודאי שהצליח בה וכיון שהוא מוצלח בצליח העודף ולא יוכל עליו האויב וכעין שמצינו בי אדונינו דוד דאפילו שהיה שאול הוא מלך ורודף אחריו ועכ"ז לא יוכל לו וכמ"ש דוד משתים ועלתה לו ופי' מכח המזל שהיה לו וז"ש ואחר עד עתה ובדאי שאני מוצלח וכיון שכן לא תוכל עלי וק"ל.

פרשת וישלח

ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדה, וריוח תשימו בין עדר ובין עדר, יובן עפ"י מעשה דרבי חנינא שפעם אחת איש אחד עבר על פתחי רבי חנינא ושכח שם תרנגולת יצאה אשתו וראתה א תהתרנגולת והכניסוה לבית והיתה מטלת ביצים והיתה יושבת על הביצים ומוציאה אפרוחים עד שכמעט נתמלא כל הבית תרנגולים והיו מזיקים את הזוחלים ומטנפים את הבית, הלך ומכר אותם וקנה תחתיהם עזים ומסר אותם לרועה וגם העזים היו מולידים והיו עדרים עדרים, פעם אחת עבר בעל התרנגולת למקום ההוא, וכשראה בית רבי חנינא אמר אני פה שכחתי תרנגולת אכנס ואשאל את רב חנינא אם מצאו אותה אם לאו, נכנס שמה ושאל אותו אם ראית איזה תרנגולת מקץ שנתים ימים, אמר לו היו עזים מיד שלח את עבדו אצל הרועה ואמר לו שיביא לו כל העדרים, ומיד הלך העבד אצל הרועה והביא את כל העזים עדרים עדרים, אמר לו רבי חנינא כל אלו שלך, אמר לו אני אין אצלי אלא תרנגולת, אמר לו כבר התרנגולת גידלה אפרוחים ומכרתי את התרנגולים וקניתי בהם עזים ועכשיו כל אלו שלך ולא רצה לקחת אותם ואמר לו אין זה שלי, באופן הפציר בו לקחת אותם והלך האיש לדרכו עם כל העדרים.

עוד נקדים מ"ש רז"ל שכל הדורון אשר שלח יעקב אבינו ע"ה לעשיו אחיו עתיד עשו להחזירם למלך המשיח שנא' מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו מיום ששלח אותם לעשו הם ובניהם עד שיבוא מלך המשיח צריכים הדורון הן וולדותיהן עד יבוא המשיח תשימו עליו ומהו הריוח בין עדר עדר שתיבת

להחזירם הם וולדותיהם, וזה שאמר יעקב אצ"ה וריות תשימו ר"ל הריות היוצא מכל בי"ן במבטא כמו מילת בן דהיינו הבנים הם וולדותיהן שיולידו מעת שיבוא הדורון לידו ויולידו העדרים ולדות וולדי לדת שיולידו עד ביאת המשיח צריכים להחזירם למלך המשיח, וז"ס בין עדר בנים וכן שאר וולדות היולדות וכן עזה"ד עד ביאת המשיח הם חוב ומלוה עליו וכמו המעשה של רבי חנינא ודו"ק.

מסרה ושבתי בשלום אל בית אבי, ושבתי בבית ה' לאורך ימים, שם רמו למ"ש רז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד הם נגאלין שנא' כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ואחריו כתיב והביאותם אל בית קדשי, וז"ש ושבתי בשלום ושבתי ושבתי קרי ומיעוט רבים שנים רמו למ"ש שבת שלום אז נזכה לגאולה וזהו שאמר ושבתי בבית ה' לאורך ימים.

מאמר רז"ל לעתיד לבוא יעשה הקב"ה סעודה לצדיקים ואחר הסעודה יתן כוס של ברכה לאברהם אצ"ה ולא רצה לברך יען שיצא ממנו ישמעאל גותן ליצחק ולא רצה שיצא ממנו עשיו וכן ליעקב יש עליו איסור שתי אחיות, למשה שיצא בן בנו כהן לע"ז ליהושע שלא זכה לבנים עד שנתן הכוס לדוד המלך ע"ה מיד נוטלו בידו ואמר אני אברך ולא נאה לברך.

וקשה דאבותינו הקדושים כמה מעשים טובים עשו כמה חסדים עשו בזמניהם אם כן למה לא רצו לברך על כוס של ברכה ובפרט שאמרו בגמ' ששה דברים שמקצרים ימיו טעם בדבר, ושמעתי תירוץ לזה מהכם ספרדי איני זוכר את שמו עפ"י מה שפסק מר"ן בשלחנו הסתור בדין הלכות סעודה דאם יש אורח אצל בעל הבית דבעל הבית בוצע ואורח מברך, דבעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבעל הבית.

וידוע דדוד המלך ע"ה מעיקרו היה נפל, ואדם הראשון נתן לו שבעים שנה משנותיו, ויש אומרים אבות העולם נתנו לו שבעים שנה משנותיהם, א"כ לפי זה דוד הוא בחי' אורח ואבות העולם הם בחינת בעל הבית, וכשישבו בסעודה אבות העולם לא רצו לקחת הכוס של ברכת המזון יען שהם בחינת בעל הבית וכשנתן השי"ת הכוס לדוד מיד נוטלו ואמר אני אברך ולי נאה לברך יען שהוא אורח אילולא האבות שנתנו לו משנותיהם לא היה ולא נברא, לכן כולם עשו לפי הדין כהלכה שהאורח מברך ויפה אמר אני אברך ולי נאה לברך.

ובזה פי' רז"ל כוונת הפ' כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי דוד המלך היה מברך ומפאר להקב"ה על הטובה שנתן לו שבעים שנה, כ"ן גימ' שבעים וזהו כ"ן שהם שבעים שנה אברכך על החסד והטובה שנתת לי חיים יען שאני יש לי בחי' אורח ולפי הדין האורח הוא לוקח הכוס של ברכה וז"ש בשמך אשא כפי רמו לנטילת הכוס.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם